

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Ove Høegh Guldbergs og
arveprins Frederiks brevveksling
med
Peter Christian Schumacher

1778–1807

Udgivet af
Det kongelige
danske Selskab for Fædrelandets
Historie
ved
J. O. Bro-Jørgensen

NYT NORDISK FORLAG ARNOLD BUSCK

1972

Ove Høegh Guldbergs og
arveprins Frederiks brevveksling
med
Peter Christian Schumacher

1778–1807

Udgivet af
Det kongelige
danske Selskab for Fædrelandets
Historie
ved
J. O. Bro-Jørgensen

NYT NORDISK FORLAG ARNOLD BUSCK
1972

FORORD

Selskabet vedtog på sit møde den 10. maj 1962 at overdrage arkivar, mag. art. J. O. Bro-Jørgensen at udgive en kommenteret udgave af brevvekslingen i årene 1778 til 1807 mellem statsminister senere stiftamtmand Ove Høegh Guldberg, arveprins Frederik og diplomaten senere amtmand Peter Christian Schumacher. Det var oprindelig tanken at trykke brevene i Danske Magazin, men det ville have medført, at mange breve måtte udelades, da samlingen ellers ville have optaget flere hæfter. Da brevene giver et interessant billede ikke blot af de politiske forhold, men også behandler andre begivenheder, der blev diskuteret i samtiden, blev det besluttet at søge alle de bevarede breve udgivet i bogform. Efter at manuskriptet var blevet færdigt i efteråret 1970, gav Carlsbergfondet og Statens humanistiske forskningsråd tilsagn om i fællesskab at ville bekoste udgivelsen.

Selskabet retter en hjertelig tak til de to institutioner, der har gjort det muligt at udsende det foreliggende værk.

*Det kongelige danske Selskab for
Fædrelandets Historie.*

INDLEDNING

Af udgavens ialt 217 breve er de 131 fra Ove Høegh Guldberg. Det ældste, nr. 4, dateret 11. marts 1780, dvs. fra et tidspunkt, da han som stats- og gehejmekabinetssekretær var godt på vej til at samle alle magtens tråde i sine hænder. Det yngste, nr. 217, skrevet 5. januar 1807 på Hald slot, hvor han opholdt sig til sin død 7. februar 1808 efter fra maj 1784 til 1802 at have beklædt stiftamtmandsposten i Århus. Fuldstændig er rækken ikke. Bl. a. noteres huller mellem 22. oktober 1790 og 4. juli 1791, mellem 9. juli 1793 og 20. februar 1798 samt mellem 18. september 1798 og 23. februar 1802. Fra arveprins Frederik findes breve fra 1780, numrene 5, 7, 11 og 12, og fra 1782, nr. 37. De slutter sig nær til brevene fra Guldberg og er for de fire sidstes vedkommende skrevet med dennes hånd, bortset fra underskriften. Kun nr. 5 er egenhændigt. Alle brevene fra de to nævnte er de originale til Peter Christian Schumacher indkomne, som nu befinder sig i hans privatarkiv i Rigsarkivet, prinsens i gruppen A. I. 1., Guldbergs i A. I. 3. I nr. 12 er dog de første sider, som mangler i originalen, hentet fra en kopi i Johan Bülow's arkiv på Sanderumgård.

De resterende 81 breve er fra Schumacher til Guldberg, skrevet i årene 1778–79, 1782–86 og 1791–92. De er, fraset nr. 67, der gengiver en kopi i Departementet for udenlandske Anliggender, kun overleveret i form af koncepter (Schumachers arkiv B). Forklaringen har modtageren af originalerne, Guldberg, selv givet. «Ilden skal fortære min Vens Breve, og den maa De og endelig lade fortære mine», skriver han i 1787 (udgavens nr. 154). Og året efter hedder det i et andet brev (nr. 167): »Frygt ikke, at Deres Breve skal være usikre! Naar jeg har besvart dem, saa af skier Troskab brænder jeg dem, vist med Modbydelighed, men dog brænder jeg dem. Gid De ville gjøre det samme ved alle mine, ogsaa ved dem, som De fra forrige Tider eie! Var ikke en hastig Død at frygte for os Usle, saa forstaaer det sig, at saadant er for Venner en Skat, men nu -- --!«

Heldigvis faldt det Schumacher sværere at skille sig af med de breve, han modtog. Specielt om Guldbergs skriver han 28. januar 1785 (nr. 121): »Jeg har endnu i disse Dage gjort mig den behagelige Tidsfordriv at læse ald Deres Correspondenz med mig igiennem og bestandig havt den Glæde at erkiende deri den ædle, den gode Mand, den ivrige Patriot. Jeg giemmer den-

ne Correspondenz som min største Skat.» Med hensyn til værdien af sine egne skrivelser falder hans dom, som det ses af brevene til hofmarskal Johan Bülow, noget forskelligt ud. Her hedder det 23. februar 1787 (Sorø Akademis manuskriptsamling, nr. 42. 9): »Min Brevvexling med de vigtige Mænd, der har bæret mig med deres Tiltroe, har derfor og altid været af det Slags, at jeg aldrig skulde fortryde paa, om den blev publiceret, thi jeg har aldrig skrevet noget om nogen Mand, hvad jeg jo kunde og turde, naar det var nødvendigt, sige ham i hans Øyne.» I 1792 derimod hører vi om, hvordan han destruerer løs blandt sine manuskripter, fordi, som han siger, »det vilde være mod min Tænkemaade og Caracteer, at disse mine maaskee undertiden vrang Domme skulde efter min Død falde i andres Hænder og foraarsage Een og Anden ubehagelige Timer«, thi »ved sildere at igiennemlæse mine Bemærkninger over Fædernelandets Mænds Handlinger med koldere Blod end det, med hvilket jeg nedskrev dem, forekom de mig selv fast som en fortsadt Satire« (smst. nr. 42. 130, jvf. nr. 42. 132). Som et højst beklageligt resultat af denne kassationsvirksomhed må sikkert noteres lakunen 1779–81 i rækken af concepthæfterne. Det er tydeligt, at der her er fjernet flere hæfter. Anderledes stiller det sig vistnok med fåtallet af bevarede koncepter til breve til Guldborg efter januar 1786. Her må forklaringen være, at brevene til denne normalt ikke er fundet så vigtige, at Schumacher ville besvære sig med at skrive koncept. Bevis herpå er, at der i concepthæftet for tiden 10. april 1785–15. september 1786 optræder tre notater om afsendelse af breve til vennen i Århus, uden at der siges noget om indholdet.

Først ved opsættelsen af sit testamente 4. december 1811 (danske cancellis testamentprotokol 1817, nr. 94) fandt Schumacher, på den tid amtmand over Svendborg amt, anledning til at beskæftige sig med sit arkivs skæbne. Her bestemmes til underretning for eksekutorerne, »at alle de i mit Boe befindtlige Papirer, være sig Kongelige Ordres til mig, medens jeg var Gesandt i Rusland, Breve fra Hans Kongelige Høyhed Prinds Friderich, Breve fra inden- og udenlandske Staatsmænd og Ministre, som icke henhøre til Amts Archivet, og alt, hvad som findes af Protocoller skrevne af min Haand, uden Giennemlæsning brændes.« At det kom til at gå anderledes, skyldes arveprins Frederiks søn Christian Frederik, senere kong Christian VIII, der i 1815 udnævntes til guvernør over Fyn. Efter som sådan at være kommet i forbindelse med Schumacher udviste han en levende interesse for arkivets indhold, især for faderens og Guldborgs breve fra 1780-erne. På hans udtalte ønske om, at disse og andre »vigtige Actstykker« ikke måtte tilintetgøres, udfærdigede amtmanden på sit dødsleje den 29. april 1817 et kodicil, hvorved det fastsattes, at prinsen af boet skulle have udle-

veret alle de dokumenter, han måtte ønske (indlæg til DKanc.s 3. departements registrant 1817, nr. 566, samt breve fra prinsen og Schumacher i sidstnævntes arkiv, henholdsvis A. I. 1 og B).

Schumachers død indtraf den 8. maj 1817, og rimeligvis er hans papirer snart derefter blevet oversendt til Christian Frederik. De kgl. ordrer fra gesandttiden, der er nævnt i testamentet, er antagelig blevet afgivet til det udenlandske departement og der indordnet i ordresamlingen til gesandtskabet i Rusland. Af det øvrige blev en pakke breve fra tiden 1774–89, indeholdende en del, men langt fra alle Guldbergs fra 1780–89, i 1849 afleveret fra Christian VIII.s bo til Gehejmearkivet (registratur nr. 35 b i arkivvæsenets arkiv i Rigsarkivet). Den indlemmedes først i »politisk samling« og siden, ved dennes opløsning, i gruppen privatarkiver (Vejledende Arkivregistraturer IX, 1952, s. 118 f.). Hvad hovedmassen angik, fik den sin plads i Kongens Håndbibliotek på Christiansborg. Det gjaldt brevvekslingen med familien, herunder også Schumachers egne breve til faderen og broderen Jens Reimert samt til svogeren, admiralitetssekretær Lauritz Klingberg, de sidste en omfattende samling, spændende fra 1777 til 1795 og nu udskilt som et særligt privatarkiv. Endvidere et betydeligt antal breve fra mere eller mindre fremtrædende inden- og udenlandske personer, hvoriblandt A. P. Bernstorff, Johan Bülow, A. S. von der Osten og M. G. Rosencrone. Endelig også hvad der er bevaret af Schumachers kopi- og konceptbøger, formodentlig de i testamentet nævnte protokoller. Her i håndbiblioteket har Edvard Holm stiftet bekendtskab med og taget afskrifter af bl. a. Guldbergs og arveprinsens breve, hvorimod han tilsyneladende ikke har haft fat i kopi- og konceptbøgerne. Ejendommeligt nok har Aage Friis, da han udarbejdede sin i 1899 udgivne disputats, A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, ud over pakken i Rigsarkivet kun kendt brevene fra Holms afskrifter. Om materialet i håndbiblioteket skriver han i en note (anførte sted, s. 274 f.), at det »vistnok« var brændt, hvormed vel er tænkt på Christiansborgs brand 1884.

Det var Friis' »vistnok« der fik undertegnede udgiver til under besættelsen at tage spørgsmålet om de forsvundne papirer op. Herved viste det sig, at de stadig henlå uregistreret i håndbiblioteket, hvor jeg straks påbegyndte afskrivningen af Guldbergs breve med henblik på deres mulige udgivelse. Dette arbejde er senere fortsat og udvidet til Schumachers og arveprinsens breve, efter at papirerne, takket være afdøde kommandørkaptajn H. F. Kiær, der i 1954 konstitueredes som kgl. håndbibliotekar, samme år var overført til Rigsarkivet. De er her efter indordningen af den i 1849 afleverede pakke opstillet som amtmand Peter Christian Schumachers privatarkiv 1762–1817, der efter udskillelsen af Klingbergs arkiv omfatter ialt 7 bind, 7 æsker og 3 pakker. Over indholdet foreligger en maskinskreven folioregistratur.

Indholdsmæssigt samler den her udgivne korrespondance sig indtil april 1784 næsten udelukkende om udenrigspolitikken. Bestemmende for denne var i det pågældende tidsrum Guldbergs ideer om en snæver tilknytning til Rusland, et forhold, der giver hans brevveksling med Schumacher som dansk udsending i St. Petersburg en særlig interesse. Desværre tillader tomrummet i rækken af dennes koncepter for årene 1779–81 os ikke at følge opbygningen af kontakten mellem de to mænd. Så meget står dog klart, at korrespondancen, trods dens nære sammenhæng med den samtidige depecheudveksling gennem det udenlandske departement, er afviklet uden om og holdt hemmelig for dets leder, i hvert fald så længe denne var A. P. Bernstorff, samt at den næppe heller har været forelagt statsrådets øvrige medlemmer, bortset fra arveprinsen (Jvf. depeche fra baron Carl Sacken 13/23 juli 1782 i Rigsarkivets samling af russiske film). Som det tildels fremgår af selve brevene og de tilknyttede noter, fulgte Schumacher, fraset de tilfælde, hvor han kunne benytte sig af en særlig kurer, den fremgangsmåde at afsende sine breve fra St. Petersburg under den der boende købmand Joh. Fr. Groots kuvert til postembedsmændene Waitz eller Albrecht ved det danske postkontor i Hamburg. Herfra viderebesørgedes de så til brevskriverens svoger, admiralitetssekretær Lauritz Klingberg i København. Begrundelsen var ifølge Schumacher, at hans post altid blev åbnet på det russiske postkontor (herom og om forsendelsesmåden se foruden udgavens nr. 57 og 72 udateret brev fra Sch. til Adam Ferd. Moltke mellem 6. og 15. febr. 1778 i kopibog 1774–78 samt breve fra Klingberg 15. sept. og 20. okt. 1781 i Sch.s arkiv A. I. 3). Givetvis må det dog være frygten for en mulig krænkelse af brevhemmeligheden i København, der har foranlediget Klingbergs inddragelse i kæden. Hvad Guldbergs breve angår, er de formodentlig almindeligvis ekspederet ad de samme eller tilsvarende kanaler, blot i modsat retning (se nr. 82).

Med Guldbergs fjernelse fra magtens centrum den 14. april 1784 sker der en tydelig ændring i brevenes indhold og karakter. Både han og Schumacher, der havde forladt St. Petersburg allerede den 7. april for efter en orlov at tiltræde posten som gesandt i Haag, men snart derefter søgte og fik afsked på ventepenge, optræder fra nu af som tilskuere uden afgørende indflydelse på udviklingen såvel ude som hjemme. Det betyder imidlertid ikke, at den fortsatte korrespondance taber i interesse. Tværtimod belyser den nok i endnu højere grad end den foregående de to brevskriveres personligheder igennem deres stillingtagen til den nye regerings politik og til foreteelserne iøvrigt, ikke blot på den hjemlige, men også på den større europæiske arena. Vi ser dem mødes i en kritisk holdning til landboreformerne og regeringens finanspolitiske foranstaltninger, men også at der er stærke

divergenser i deres syn på religionen og statskirken såvelsom på den franske revolution. Modsætningerne til trods, synes de dog at have fastholdt venskabet til det sidste.

Udgaven gengiver normalt brevene i det omfang, hvori de er bevaret. De eneste undtagelser er Schumachers koncepter nr. 116 og 122, hvor der er udeladt partier, som skønnes uden interesse. Til gengæld er i adskillige tilfælde, hvor Schumacher har strøget eller ændret passager i sine koncepter, den oprindelige ordlyd meddelt i noterne. Når undtages, at dateringen over brevene er normaliseret, gælder som hovedregel, at det trykte er en bogstavret gengivelse af deres tekst i den form, hvori den foreligger, idet kun tegn-sætningen og for de franske breves vedkommende accentanvendelsen er moderniseret. Bl. a. er der ikke taget hensyn til Guldbergs hyppige brug af kolon. Forkortelser er almindeligvis ikke opløst. Kun, hvor de skønnes at volde særlige vanskeligheder, er de manglende bogstaver indføjet i skarp parantes, eller meningen er angivet i noterne. Schumachers forkortelse Dm \AA for Danemark er dog uden videre opløst. Hvad de mange citater angår, er de så vidt muligt verificeret. Specielt med hensyn til de latinske står jeg i taknemmelighedsgæld til overarkivar Aage Rasch, Rigsarkivet, og universitets-amanuensis Esben Albrechtsen for den hjælp, de herved har ydet mig. Jeg retter desuden en tak til bibliotekarerne ved Det kgl. Bibliotek, først og fremmest Daniel Preisz, for den utrættelighed, hvormed de har bistået mig ved opsporingen af den til noternes udarbejdelse nødvendige litteratur.

J. O. Bro-Jørgensen.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

1.

Udateret [1778 mellem 26. januar/6. februar og 4./15. februar¹⁾

Til Hr. Stats Secretaire Guldberg.

Af min seeneste underdanigste Skrivelse, dat. Helsingfors, har Deres Høyvelb. naadigst bemærket, hvor langsom og ubehagelig min Reise havde været, og siden er jeg, Gud være lovet, lykkelig ankommen hid til Petersborg²⁾, og ved bedre Sundhed, end jeg maaskee efter saa mange udstandne fataliteter torde vente mig. Iblandt en Mængde fatiguer og chagrins, som jeg har havt hidintil siden min Afreise fra Kiøbenhavn, har det været min eneste Fornøjelse at høre den saa vel fortiente Roes, som en hver, der nogenlunde kiender Dannemark, tillegger Deres Høyvelbaarenhed, og den utrættede Fliid med hvilken De arbejder paa under vort naadige Kongel. Herskabs Bistand³⁾ at gjøre Dannemark lykkelig, og kan man icke som Patriot uden inderlig fornøye sig over den Ære, som den Danske Nation overalt indlegger sig ved at handle i alle Henseender efter saa faste og uryggelige Grundsetninger, som De, min naadige Herre, har udtenkt, og hvorom De selv har værdiget mig at give mig Underretning. Imidlertid saa maae jeg tilstaae Dem, min naadige Herre, at Deres naadige Fortrolighed i denne og andre Henseender imod mig har havt paa mig den Virkning, som den naturlig burde have. Den har foruden den største, underdanigste Taknemmelighed opvakt i mig de ivrigste Ønsker efter at see Dem snart igien. Saalænge jeg endnu var i Barbariet, saa længe jeg icke kiendte mit Fæderneland uden af Breve, saa gav jeg mig enda til Taals ved at være saa længe borte derfra, men nu, da jeg har havt den Glæde nøyere at see og kiende vores Høykongelige naadige Herskab, og efter at Deres Høyvelb. naadigst har behaget at forsikre mig om Deres Naade, saa ønsker jeg inderligere end nogen Tiid tilforn at see Deres H. og mit Fæderneland igien, mundlig at takke Dem for Deres Naade for mig og i alle mine Handlinger at vise min Taknemmelighed imod Dem og min Iver for mit Fæderneland. Ja, min naadige Herre, jeg veed, at De efter Deres fortreffelige Hierte umuelig kan fortenke mig i, at jeg efter saa got som tolv Aars bestandige Omvandring ønsker mig nogen Rolighed, som min sandelig svage Sundhed gjør mig saa høyt nødvendig.

Ved min Reise igiennem Sverrig bemærkede jeg, at der er nylig udgivet en Statshistorie for Skolerne, hvoraf den første Deel handler om Dannemark.⁴⁾

I samme taler vel Autor gandske fordeelagtig om den sidste saa lykelige Revolution i Dannemark; men han anfører gandske urigtig adskillige Ting om Norge, ligesom om Norge leed saa meget ved sin Forening med Danne-mark; han anfører iblandt som en stor Ulykke for Norge, at den intet Korn kan have uden fra Dannemark, uden at tale om, at Fordelene ere reciproque, og at Dannemark contribuierer ligesaameget til Norges Velstand som Norge til Dannemark. Da denne Bog bliver brugt i Skolerne i Sverrig, uagtet den første Deel kun er kommet ud, saa gjør den Indtryck, og jeg overlader til DH. viise Indsigter, om det icke var fordeelagtig ved en habil Lærd at lade publicere noget om Fordeelene af Dannemarks og Norges Forening. Jeg kan ellers icke noksom sige Dem, min naadige Herre, med hvilken Glæde jeg har hørt de store Ideer, man har i Sverrig og besynderlig i Finland om vor nu værende vise og lykelige Regiering, besynderlig om vor fortreffelige allernaadigste Dronning, om Hans Kongel. Høyhed Printz Friderich og om Dem, min naadige Herre, ligesom jeg og bør erkiende den besynderlige store hospitalitet, som man overalt i Finland i min Sygdom og paakommende fataliteter har omgaaet mig med, langt meere end hvad jeg nogensinde kunde vente.

Jeg ønsker for min naadige Herre ald muelig Lycksalighed. Gud den Allerhøyeste understytte Deres Kræfter til at arbeide paa vort Fædernelands Lyksalighed, det eneste Øyemeed, De tracter efter, og som, saa længe Danne-mark bliver Dannemark, vil oprette Dem en Ærestøtte i hver redelig Dansk Undersaats Hierte. Jeg recommanderer mig til DH. Naade og Protection og retter de^s) ivrigste Ønsker for Deres Velgaaende og for den Lykke at see Dem snart igjen.

(Peter Christian Schumacher)

¹) Indført i Schumachers kopibog 1774–78 (Sch.s arkiv B) mellem breve af de anførte datoer. – ²) Schumacher synes afrejst fra København den 31. oktober 1777 (gehejme-registratur 1777, fol. 601). Efter 14 dages ophold i Stockholm sejlede han til Abo, hvor han lå syg nogle dage. Herfra gik rejsen til Helsingfors og videre til St. Petersborg, hvortil han ankom 8. januar 1778 (breve i hans kopibøger og legationsråd Bergers brev til Bernstorff 29. dec. 1777/9. jan. 1778 i Dpt. f. u. A. Rusland II. Depecher 1778). – ³) Ovenover er skrevet et ord, der vist må læses »Stytte«. – ⁴) Sven Lagerbring, Nya Stats-Historien i sammandrag. Til svenska ungdomens tjenst författad, 1. del, som handler om Danmark, Stockholm 1777. Kun denne del udkom. – ⁵) Læsningen »retter de« usikker.

2.

[1778 20./31. juli]¹)

Da jeg i Dag skriver til Hans Excellenz, Hr. Greve von Bernstorff²) for at udbede mig hans Forord hos vort allernaadigste Kongelige Herskab til at

blive kaldet herfra inden Vinteren og enten at erholde et convenabelt Æmbede eller og en Pension, til sligt et Embede maatte vorde ledigt, saa tager jeg mig den underdanige Dristighed herom at underrette Deres Høyvelbaar-
 renhed og paa det allerærbødigste at udbede mig heri Deres Assistenz. De
 veed, min naadige Herre, hvor haardt det gick mig at gaae herhid paa for
 mig saa høyufordeelagtige Vilkaar; Deres ædle og menneskekierlige Hierte
 lod Dem tage Deel i min skiebne, De værdigede end at love mig at stræbe,
 at jeg icke skulde blive længe her i denne Situation. Dette allene kunde
 undskylde den Dristighed, jeg tager mig at udbede mig Deres Hielp til at
 komme fra en Situation, som efter den, jeg tilforn ved Hans Majtts. Naade
 har været i, altiid maatte være høyst ubehagelig, om den end icke havde væ-
 ret foreenet med de tusind ubehagelige og krænkende omstændigheder, som
 den virkelig er, og forbunden med bestandig upasselighed og med den nød-
 vendighed at depensere saa meget over mine Indkomster og Formue. Min af-
 sigt ved min hidkomst var imidlertid med Taalmodighed at søge at over vinde
 alting, indtil det maatte allernaadigst behage H. M. at befordre mig paa en
 fordeelagtigere Maade; men, min naadige Herre, min Bestræbelse endog heri
 har grebet min Sundhed an og kostet mig en Melancholie, som jeg umuelig
 kan over vinde; og bliver altsaa intet for mig øvrig end allene at see at
 komme herfra inden tilstundende Vinter, som i alle henseender vil blive for
 mig høyst ubehagelig. Hvor lykkelig vilde jeg icke være, min naadige Herre,
 om De vilde understytte min allerunderdanigste Andsøgning om et conve-
 nabelt Levebrød eller og om en Pension, da jeg vist torde vente at blive
 bønnhørt. Jeg tør icke beraabe mig paa det ved min afreise til Barbariet
 mig givne allernaadigste Kongelige mu[n]dtlige Løfte om convenabel Befor-
 dring, ligesaa lidet som paa den Lycke, med hvilken jeg i mit seeneste Em-
 bede har udførdt Hs. K. M. allernaadigste Ordres; ney, min naadige Herre,
 jeg veed tilfulde, at jeg dermed aldeles ingen besynderlig Naade har
 fortient, at tusind andre Mennesker kunde have forrettet alting ligesaa vel,
 ja bedre end jeg og maaskee undgaaet mange Feyl, som jeg har begaaet,
 men hvad jeg allene tør tage min tilflugt til, er allene til vort Allernaadigste
 Kongelige Herskabs og Det Høye Ministeri[i] Naade, som allene af
 Medlidenhed imod en Mand, som maaskee icke fortienede saa haard en
 Skiebne frem for saa mange andre Kongelige Betientere af lige Rang og
 Indkomster, der alle har haft den Lycke at blive befordrede, vil ligeledes
 lade mig erholde et levebrød nogenlunde overensstemmende med, hvad jeg
 tilforn har haft, og, paa hvad Maade skee kan, drage mig ud af en Situation,
 som Dag fra Dag bliver mig ubehageligere og besværligere. Kiendte jeg
 mindre D. H. ædle Hierte, saa vovede jeg sandelig icke saa dristig at ud-
 bede mig Deres høyformaaende Bistand i denne for mig saa betydelige Sag;

thi hvormed, hvormed har jeg vel fortient den? At jeg bestandig har beundret Dem, derfor er De mig langt fra ingen Tak skyldig, thi Deres store Talerter, Deres Kierlighed for Fædrenelandet og Deres ædle Tænkemaade har saa got som aftvunget min Beundring og Høyagtelse; jeg har allene derved givet Beviis paa min skiønsomhed, og enhver retsindig Patriot vil heri have lige Fortieneste med mig.

Er jeg Dem altsaa, min naadige Herre, fuldkommen ligegyldig, saa, uagtet jeg derved vilde være høyst ulykkelig, har jeg intet at beklage mig over, og hvad kan De være tient med slig en unyttig Tieners Tacknemmelighed, som jeg er, i Fald De, som jeg tør haabe, tager en naadig Andeel i min Skiebne. Lad altsaa Deres eget ædle Hierte allene være en Tolk hos Dem for mig, og til dette tager jeg allene min Tilflugt. Kan imidlertid de inderligste Ønsker for Deres Velgaaende og Lycksalighed, den ærbødige Erkiendtlighed og den største og fuldkommenste Andeel i alt, hvad som andgaaer Dem, min naadige Herre, antages hos en saa ædeltenkende Mand, som De er, for nogen slags Giengjælse for Deres Naade for mig, saa skal disse ønsker og disse følelser hos mig icke ophøre føren med mit sidste Suck etc.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Kopibog 1776–79 (Sch.s arkiv B) efter et brev af denne dato til »H. E. H. G. M. « d. e. Hans Excellence Herr Greve Moltke. – ²⁾ Udat. renskrift med rettelser i Sch.s arkiv B. Kopi- eller konceptbøger 1772–1817.

3.

1779 8. januar.¹⁾

Da min Svoger, J[ustitz] R[aad] T[rant] melder mig, at De, min N. H., behager at interessere sig for mig og at bære Medlidenhed med min Tilstand, saa kan jeg ikke undlade med et af den inderligste Taknemmelighed rørt Hierte at afstatte derfor min underdanigste Taksigelse. Jeg skriver i Dag paa ny igien til Hs. Exc. H[err] G[reve] Bernstorff²⁾ for om mueligt at komme herfra til Foraaret, og da jeg veed, hvor meget det dependerer af Dem, m. N. H., saa udbeder jeg mig paa dette underdanigst Deres Forord og Protection. Jo ulykkeligere jeg føler mig i min nærværende Situation, saa vel ved min Sundheds som min liden Formues Ruin, jo større vil min Taknemmelighed være imod min høye Velgiører, som vil redde mig derudaf, og den Taknemmelighed, jeg i Særdeleshed derfor skal have for Dem, m. N. H., skal icke uddøe hos mig førend med mit sidste Suk.

(Peter Christian Schumacher).

¹⁾ Indført i Schumachers Kopibog 1778–79. – ²⁾ Kommitteret i generaltoldkammeret Fr. Carl Trant, gift med Sch.s søster Cornelia, foreslår i brev af 12. dec. 1778 (Sch.s

arkiv. A. I. 3) på grundlag af en samtale med Guldberg svogeren at skrive til A. P. Bernstorff som den, der alene kan gøre noget heri. Brevet til Bernstorff er indført i kopibogen umiddelbart efter dette.

Ove Høegh Guldberg til Peter Christian Schumacher.

4.

1780 11. marts, Christiansborg.

Højædle, Allerhøistærede Hr. Legationsraad.

Vedlagte Brev¹⁾ vil gjøre Deres Velbhed ligesaa megen Fornøielse, som det har været mig at vide, at De har fortient det Bifald, De faaer. Hans Majestet og det Kongelige Herskab har med Velbehag altid læst Deres Depecher og kiendt i Dem det Hierte, den Nidkierhed, den Klogskab, som man bør vente hos en sand Dansk og retskaffen Embedsmand. Man vil, at De skal handle, just som De har handlet, efter samme Grundsetninger og med samme Forsigtighed. Saa lyde Ordene, og just de Ord maae De følge, til ingen enten her eller der ville De (hvilket De Selv let begriber) udlade sig om denne naadigste Skrivelse. Man har blot frygtet for, at De skulle forklare visse Udtryk i de Ordre, De faaer, stærkere, end Kongen ville; og dette er Aarsagen til Brevet. Skulle nogen skadelig Mistanke opkomme i Græve Panin ved Beretninger herfra, saa kunne De, naar Deres Forstand finder det nødvendigt, læse ham dette Brev for; men ellers ikke. Sat sapienti.²⁾ De veed, hvor meget jeg er med den største Høiagtelse Deres Velbaareheds oprigtige Ven.

O. Høegh Guldberg.

Endnu eet Ord: med den samme Oprigtighed og Frimodighed, som Deres Velbhed hidtil har lagt frem det Russiske Hofes Tænkemaade, maae De og blive ved, paa det man her ret kand vide, hvor man er, og ei falde til at handle enten tidligere eller sildere, end man bør. Dette er netop Deres rette Hovedsag, og som De mesterligen hidtil har iagttaget.

¹⁾ Brevet fra arveprinsen nr. 5. – ²⁾ Efter Terents, Phormio III, 3, 8, hvor det hedder: Verbum sat sapienti!

Arveprins Frederik til Peter Christian Schumacher.¹⁾

5.

1780 11. marts, Christiansborg.

Monsieur Schumacher. Le Roi étant fort content de Votre zèle et de la prudence, que Vous mettés dans tout ce que Vous avés à traiter avec la Cour

la plus amie de Sa Majesté, m'a ordonné de Vous assurer de cette haute approbation, et de Vous dire pour Votre instruction toute particulière, que Vous aies à persister par raport à la négociation angloise²⁾ dans les mêmes sentimens qu'on Vous a observés et qui sont tout à fait ceux de Votre Souverain. Sa Majesté, qui est persuadé que la Cour de Petersbourg tâchera, quand il est nécessaire, de prévenir la ruine de l'Angleterre, ne veut absolument pas précipiter en rien la resolution de cette cour: Au contraire, le Roi veut que ce soit la cour de Petersbourg qui la première Lui en fasse toute proposition sur cette importante affaire. Sa Majesté, qui aime le digne et respectable Comte de Panin et qui connoit très bien la sagesse de la grande Chatherine, est fort tranquile au sujet de toute cette matière. Le Roi veut que Vous soies bien instruit de Ses intentions; c'est pourquoi j'ai dû Vous prescrire de tenir en tout la même conduite, que Vous avés suivie jusqu'ici. Au reste Vous avés à garder fidèlement le secret de cette lettre et de croire, que si le Roi y veut du changement, je Vous en informerai au point nommé, étant avec plaisir et pour plaider un jour Vos intérêts.

Votre bien affectionné *Friderich*.

¹⁾ Egenhændigt. – ²⁾ Om den fra engelsk side indledede forhandling om en russisk-engelsk-dansk alliance se Aage Friis, Andreas Peter Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, Kbh. 1899, s. 192 f.

Ove Høegh Guldberg til Peter Christian Schumacher.

6.

1780 8. juli, Fredensborg.

Højædle, Allerhøjestærede Hr. Legationsraad.

Hans K. Høihed har befalet mig at forkynde Deres Velbaarenhed Sit høieste Bifald i Henseende til al den Klogskab, hvormed De har udøvet Deres Nidkierhed for Konges og Fædrelands Tieneste. De har brugt Brevet¹⁾, Dem var betroet, da De skulle, og det har havt den Virkning, som H. K. Høihed ventede, hos den ypperlige og i mine Øine Store Græve Panin. De finder her et Brev fra H. K. Høihed til denne Minister, som deri siges det, som Hans Majestet og den Kongelige Familie saa fuldkommen meener.²⁾ Naar De har god Leilighed, saa beder jeg Dem, Kiere Hr. Legationsraad, at forsikre denne saa statskloge og fuldkomne Minister om min høieste Ærbødighed. Ved alt hvad helligt er, forvisser jeg Dem om, at jeg i den hele Tid, Hans Majestet her har brugt mig, med den sandeste Beundring altid har seet denne sindige og ret treffende Ministers Planer. De ærer dem og, og begge elske Vi vort Fædreland og derfor og Rusland.

Lad os kun altid handle med Ærlighed og tillige klogt og sindigen. De gjør det, og bliv ved; vær vis paa H. K. Højheds Naade, besynderlige Omhu og ømme Beskyttelse. Deres Afløsnings Tid er snart forhaanden, og saa sees vi; da om alt øvrigt.

Men nu til Tingene, hvori De er. Courieren, som bringer Dem dette, bringer og til Hans Exc. Græve Panin alt, som denne fortreffelige Minister har ønsket det, ingen væsentlig Forandring er giort, og det første Øiesyn vil vise, at hvad der er ændret, burde saa være. Vores Declaration³⁾ haaber jeg vil findes at være værdig, stærk og i samme Aand, skiønt ikke med samme Ord som den Russiske; thi det kunde den ikke, fordi alt der var vel got, men alleene passende til Rusland. Jeg tør spaae os Hans Exc. Græve Panins fulde Bifald. Rusland og Danmark blive da de første paa Skuepladsen, og de blive vist og de bedste. De andre ønske sig med for Navnets Skyld og for Anseelsens.

To Ting vil jeg korteligen fortælle Deres Velbaarenhed; om begge har Baron Sacken⁴⁾ givet mig Anledning at tale med sig, og da han maa-skee melder begge Ting, vil jeg nøie og bestemt underrette Dem om alt, paa det De, om De derom skulle spørges, kand vide det fuldrigte:

1. Ved Anledning af, at han yttrede den Mistanke, som man har havt til nogle af os som Anglicaner, har jeg sagt, at Mistanken kunne synes grundet tilforn og var det dog ikke; thi han maatte betænke, at saa længe ingen saadan Foreening imellem Hofferne var, kunne vi ei andet end slaae paa de sagte Strænge med Engelland og liste os frem; at han maatte vide, at med alt dette havde dog Danmark aldrig talt i saa ferm en Tone med dette stolte Hof som i denne sidste Tid; at Rusland selv havde ikke stærk understøttet vore Negotiationer i Engelland; og at vi virkeligen havde (som er den største Sandhed) meget kraftigere Aarsag at klage over Spanierne ved Gibraltar og i Middelhavet end over Engellænderne; men at han, Baron, selv havde mærket, at aldrig saasart havde Conventionen forsikret os Ruslands Bistand, førend hos ham al Mistanke var forsvunden, og han fandt os alle besieledede af een Aand og alle ivrige for at følge med Mod den af Keiserinden ypperligen lagte Plan. Desuden maatte han, Baron, der saa længe nu var imellem os, endeligen have med Vished mærket, at den afgjørende Stemme ikke alleene er i Herskabets Hænder, men ved alle Leiligheder med Eftertryk udøves; og den Kongelige Uforanderlighed i det valgte System haabede jeg, han saae i alle Ting og derfor vel kunde troe i den for Kongen saa kiere Russiske Alliance.

2. Ved Leilighed af, at han spurgte mig om en og anden Post i Conventionen, saa med den Oprigtighed, hvormed jeg altid ytrer mig for denne Minister, som vi alle elske og agte, sagde jeg ham, at om jeg (men kun jeg,

i mit eget Navn og efter min egen Formeening) skulde finde noget, jeg kunne troe at forbedres, saa skulle det være Planen om Stationerne med Skibene, ikke for i Aar, men for et andet Aar; thi, sagde jeg,

a) jeg troer, at disse Stationer eller disse fordeelte Escadrer mindre opfylder Keiserindens Plan, de høie Contrahenters Værdighed og Conventionens væsentligste Hensigt. Dersom jeg ret har fattet Sielen af alt dette, saa ligger denne deri, at de neutrale Nationer skal under de fastsatte Vilkaar nyde overalt i Havet for deres Flag Beskyttelse og Sikkerhed af Conventionens egen Høihed, som skal handhæves og gjøres frygtelig ved en fælles udrustet Flode. Denne Høihed, og ikke Convoier, er det, som skal give den neutrale Handel og Seilads Tryghed og Beskiernesselse. Thi Convoier har man altid kunnet bruge, og ved dem, naar man ville bære de Bekostninger, betrygget sig. Dette Middel er gammelt og befundet overmaade bekosteligt, naar det skulle være tilstrækkeligt. Keiserinden tvertimod har med sin ædle Plan noget ypperligt og gandske Nyt i Sigte. Midlet maae derfor og være nyt og vist og fuldkomment. Saadant Middel er nu de neutrale Søe-Magters Forening og de saa billige Loves Fastsettelse og sammes Declaration til de krigende Magter. Den velgjørende Aand, som besielser denne Printsesse, har og tilsagt Hende den hele procedure, naar et neutralt Skib opbringes. I alt dette er det bedste Udkast til den herlige code maritime, ligesom intet Øieblik kunde dertil vælges beleiligere. Men nu skal dette Middel, disse Anlæg, disse negotiationer gjøres ærede og frygtede. Her synes mig, at den hele samlede neutrale Flode, og det paa eet Sted og paa første Vink seilklar, er noget saa stort, saa høit, saa myndigt, saa nyt, saa klækkeligt, at hver krigende Magt maae antage denne ædle Lov og villig eller uvillig tilstaae Sikkerheden, den paa de rigtigste og af Naturens egen Lovbog laante Grunde byggede Sikkerhed. Jeg setter blot, at de tre Nordiske Riger have en Flode ved Kiøbenhavn eller ved en Norsk Havn liggende af 30 Skibe af Linien, og at Hollænderne have 10 færdige at støde dertil. Det er jo klart, at denne samlede Magt maae kue enhver af de overtrædende krigende Magter; i et Øieblik kand den gaae, hvor den bydes; alle veed, hvor den er, hvor stor den er, og hvor frygtelig. Nu seiler hvert neutralt Skib under Beskyttelse af den herligste Convention, som hviler paa denne farlige foreenede Flode.

b) Jeg setter, at Floden er fordeelt i Stationer og skal convoiere eller bedække den neutrale Handel. Den bedækkes da i Europæ Farvande; men ei i de andre Verdens Deele. Den bedækkes, hvor Skibene ere; men ikke, hvor de ei ere. Fem Russiske og tre Danske Skibe etc. see

en Deel Hollandske Coffardie-Skibe angrebne af en Engelsk Flode saa stærk som Rodneis⁵⁾); skal de være Tilskuere, eller skal de slaaes med en Overmand, eller skal de først forsikre sig efter conventionen, at disse Hollændere ingen contrebände føre? Tvivlen er her stor, og saadanne vil møde i Havet mange Gange. Jeg setter, at Engellænderne (thi denne Nation, om den har nogen Lykke, slaaes med hele Verden) rasende angribe de adspredte Stationer: Hvilken Ulykke! og hvilke Følger! Mon ikke alt dette undgaaes ved en samlet og vel stationeret Flode?

c) Dersom nu Uleilighederne derved sikrere undflyes, og det rare Øie-meed fuldkomnere og værdigere opnaaes, hvorfor skulde man da ikke ogsaa ville ved at holde Floden samlet undgaae de overmaade større Omkostninger og det Slid og den Fare, som en seilende Escadre, helst i de stormende Aarsens Tider, er underkastet. En Ulykke, som kunde hende, skrækkede vist og kunde gjøre en og anden neutral nation kold-sindig; og jeg ville saa gjerne, at Keiserindens guddommelige Plan skulde følges til alle Tider, og det kand den; thi de neutrale Nationer, som ellers i hver Søe-Krig i Europa udruste de arme og aldrig klækkelige Convoier, vil finde deres Regning i at sette i Søen deres Andeel til den neutrale Flode, som altid kand beskytte Keiserindens fortreflige Værk.

See, min Høistærede Hr. Legationsraad, dette og ei andet er det, som jeg forklarede for Hr. Baron Sacken. Jeg mærkede, at han følede Vægten af mine Grunde og bad mig gientage dem; jeg gjorde det, han skriver dem venteligen; og gjør han det, saa er det mig for min egen Skyld vigtigt, at Hans Exc. Græve Panin faaer dem rigtige. Hører De ikke til dem, saa ville De kun tie stille; men skulle der tales derom, saa maae De have den Godhed at fortælle dem, som de ere, og hvorledes, samt ved hvad Leilighed de uskyldigen ere i den bedste Hensigt sagte. Skulle de forlanges skriftligen, saa uden Navn kun som Tanker, og uden at noget viser, fra hvem de ere, kunne De vel være min Oversetter, men da i Fortrolighed bede den værdigste Statsminister selv at læse dem og glemme Ophavsmanden. Nu lev vel og vær vis paa, at ingen er med sandere Høiagtelse og Hengivenhed Deres Velbaarneheds oprigtige Tiener.

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Nr. 5. – ²⁾ Arveprinsens brev til den russiske udenrigsminister, grev Nikita Panin, kendes ikke. – ³⁾ Deklarationen 9. juli 1780 om Danmarks tilslutning til konventionen mellem Rusland og Sverige om beskyttelse af den neutrale handel (Dpt. f. u. A. Gehejmerregistratur 1780 II, fol. 410). – ⁴⁾ Sacken, Carl, friherre von der Osten, genannt, russisk gesandt i Danmark 1775–84. – ⁵⁾ George Brydges Rodney, britisk admiral, som i januar 1780 besejrede den spanske flåde ved Kap St. Vincent.

Arveprins Frederik til Peter Christian Schumacher.¹⁾

7.

1780 10. september, Fredensborg.

Monsieur Schumacher. Vous trouverés dans la cassette, que Vous remettra le Courier Russe avec les Depeches, une bague, dont Sa Majesté honore le zèle et la prudence, que Vous avés mises dans la gestion de Ses affaires. Vous pourrés compter sur l'attention du Roi fixée sur la fidélité de Vos services, à laquelle Monsieur le Comte de Panin a donné un témoignage si fort et si vrai. Sa Majesté Vous ordonne de dire à cet excellent Ministre, combien Elle est sensible à toutes les marques qu'il donne de son amitié pour le Danemarck, et combien est grande l'estime que le Roi a pour tout son caractère. Ajoutés y de ma part les complimens les plus sincères, aussi par raport à la lettre pleine de confiance, dont il m'a réjoui. Je suis et serai toujours Votre bien affectionné

Friderich.

1) Med Guldbergs hånd, bortset fra underskriften.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

8.

1780 10. september, Fredensborg.

Monsieur.

La confiance que Vous avés en ma façon de penser et d'agir, mérite toute ma reconnoissance, Monsieur; et le zèle que Vous montrés pour Votre Patrie et pour le système qui seul lui est convenable, Vous a valu une attention toute particulière de la part de Son Altesse Roiale. Je Vous félicite de l'occasion que Vous avés eue de signaler Votre Patriotisme et de l'usage excellent que Vous en avés fait. Il ne s'en présente pas toujours, et pour mettre à profit celle que Vous avés eue, il Vous a fallu ce courage et ce bon sens, que j'admire en Vous. Soiés assuré, mon cher Schumacher, que les bonnes actions auront leur récompense, et que le témoignage, que Vous a rendu le meilleur des Ministres,¹⁾ et l'énergie, avec laquelle Il s'est enoncé sur Votre sujet, ont fait une forte impression sur l'esprit de notre sage et inébranlable Prince. Mais le départ retardé de M. le Baron de Guldencrone,²⁾ dont les couches de sa femme sont la seule cause, Vous fixera encore cet hiver à Petersbourg; car il ne Vous arrivera que vers le nouvel an, et alors la saison et les chemins Vous défendront de Vous mettre en campagne. J'en suis un peu aise (pardonnés cela à ma franchise). S. Exc. de Guldencrone est honête, poli, bon Patriote et dans le vrai système. Vous vivrés bien avec

lui; et lui il sera bien orienté par Vous; après vers le Printems Vous nous reviendrés, et je Vous assure, Vous trouverez une protection puissante. Bon courage en attendant et bonne santé! Voilà mes voeux pour mon bon Danois Schumacher.

Mais il faut passer aux affaires, et mes ordres feront naturellement mon début. Son Alt. Roiale a été fort édiflée de la reponse de S. Exc. M. le Comte Panin; l'ingenuité de ce digne Ministre et l'invariabilité de Son caractère et la sagesse de Ses plans emportent tous les suffrages de notre Cour. Il possède au suprême degré la confiance de Sa Majesté la Reine et de Msgr. le Prince. Ces deux Personnes Roiales m'ont ordonné de Vous charger, Monsieur, de Leurs complimens pour ce grand Ministre et de Lui dire, qu'on a pour Lui une estime et une amitié des plus décidées; et Monseigneur veut, que Vous Lui fassies les protestations les plus fortes de notre adhérence au vrai et bon système de Danemarc et de Son attachement à un Ministre créateur de ce système et de tout le bien qui en sera la suite pour les deux nations. Il n'est pas possible, Monsieur, de Vous exprimer, quelle est l'admiration de notre Cour pour ce grand Homme, et combien Elle aime la maison Impériale et vénère la Grande Catherine et tous les miracles de Son regne. Partant de ces Principes vrais et solides je Vous conjure de Vous persuader Vous-même, que notre système n'est en aucun danger; qu'à present et après la convention signée il n'y a plus question de l'Anglicisme; que toutes les voix se sont reunies pour l'accomplissement fidèle de la convention; et que personne n'oseroit y contrevenir le moins du monde. Jamais on n'a eu en vue de nous séparer de la Russie; mais il y a bien eu des momens, où l'on a fortement désiré de voir la Russie liée avec l'Angleterre, moins pour prendre son parti que pour lui obtenir la paix et ses provinces du continent de l'Amérique; et il y a eu des momens, où l'on a cru, que tel étoit aussi le dessein de Sa Majesté Impériale, et qu'une médiation armée en seroit la suite. Dans cette supposition on croioit devoir ménager l'Angleterre et achéminder à Petersbourg l'exécution d'un plan qu'on attribuoit à cette Cour, et dont on voudroit bien que nous partageassions la gloire. Voilà, Monsieur, le vrai point de vue, d'où il faut regarder nos mesures d'alors. Vous jugerés bien, qu'il y a une distance immense entre une médiation peut-être partielle et une alliance avec l'Angleterre; celle-là peut consister avec notre attachement à la Russie, et même le supposoit; mais celle-ci, comme incompatible avec nos engagements les plus sacrés, n'a jamais été en question. Mes assurances au sujet de cette affaire méritent d'autant plus de foi, que je ne saurois qu'en être parfaitement instruit, et que j'ai toujours cru, que le Grand et excellent Ministre de Sa Majesté Impériale vouloit ne pas perdre le moment de remettre la balance de la puissance maritime de l'Europe dans une assiette juste et proportionnée.

Aiant toujours suivi d'un oeil attentif toutes les mesures de ce digne Ministre, et les aiant toutes trouvées marquées au coin de la sagesse et de la modération, j'avois de la peine à croire qu'Il vouloit redonner à l'Europe ces maîtres fiers et insolens, qui méprisoient toutes les nations, et s'arrogioient l'empire de l'océan. La Cour n'avoit pas non plus du penchant vers ce côté là et fit halte à toute démarche prématurée. Sur ces entrefaites voilà le Courier qui nous apporta le plus beau plan qui existât jamais. Vous savés; mon cher Schumacher, qu'il fut d'abord adopté. La Russie fit Sa déclaration; mais nous ne fimes pas la nôtre; la raison étoit qu'on attendit de huit jours en huit jours la convention approuvée, et qu'une puissance du second ordre a à garder des mesures, dont les premières puissances de l'univers peuvent se dispenser. La convention arriva, la déclaration se fit, notre équipement s'acheva, et tous les ordres furent donnés si bien dans le sens de la convention, comme s'ils avoient été dictés par le ministère de S. M. Imp. Tel a été tout le cours de cette affaire; et je suis entré dans ce détail pour Vous mettre en état de bien juger la conduite de tout cela, et de donner des éclaircissemens sur les doutes, que des apparences ont fait naître au préjudice de la bonne foi de certains Messieurs. En général Vous voudrés être très-assuré, que notre Cour fera en tout cause commune avec celle de Petersbourg, et que rien au monde ne sera capable de la faire varier dans Son Sistème et dans Ses principes. La sûreté du Commerce, fondée sur un Code reconnu de l'Europe entière, et déterminée avec précision par des articles à observer dans l'avenir, cette sûreté, dis-je, est un bien si précieux et si désirable, qu'il faudroit être ou stupide ou traître pour ne pas vouer tous ses efforts à une vue aussi salutaire. C'est Son Excellence de Panin qui a eu non seulement le courage de former cette idée; mais encore de la faire agréer aux autres Puissances du Nord. Ce grand Ministre a pris un moment unique pour faire réussir un plan aussi nouveau que d'une utilité générale. Les Hollandois, tous tardifs et flottans qu'ils sont, accèderont à la Convention. Les François et les Espagnols, outrés de la piraterie des Anglois, la reconnoîtront à la pacification future; le Roi de Prusse ne manquera pas de la signer, et peut-être obtiendra-t-on de la Cour de Vienne la même chose; aussi ne sera-t-il pas difficile, crois je, de la faire aussi agréer aux puissances de l'Italie. Reste donc d'obtenir l'accession des Anglois qui auront beau s'opiniâtrer; ils ne tiendront pas à la longue contre le consentement général de l'Europe, qui n'a pas partout des flottes, mais qui a des ports, qu'on peut fermer aux contrevenans et où l'on peut du moins faire des répressailles. Il me paroît, que ce Code aiant une fois fixé les loix de la navigation en tems de guerre et les moien[s] d'avoir raison des violences et des insultes, peut dispenser dans l'avenir les États de ces équipemens couteux et fréquens, et ainsi avoir une utilité bien

palpable; mais avant qu'on parvienne jusques là, et que la meilleure partie de l'Europe ait donné à ce généreux et noble projet sa sanction, il est bien d'une nécessité absolue, que la Russie et Ses Alliés aient en mer une force considérable pour se faire respecter.

Nous connoissons tous les Anglois et leur orgueil téméraire, si c'est que la fortune leur deviendra favorable; nous connoissons tous l'inconstance des Hollandois et le peu de fonds, qu'on peut faire sur eux; les Suédois donneront les plus belles paroles, et ne feront rien qui vaille; leurs quatre vaisseaux de ligne ont déjà fini leur croisière et sont de retour à Carls crone; ils nous promettront pour le Printems dix vaisseaux et n'enverront que six. Enfin c'est la Russie et le Danemarck, qui auront à la fin tous les frais de ce beau plan. Mais quoiqu'il en soit, il faut, que les Alliés aient en mer une flotte formidable, j'estime, de 50 vaisseaux de ligne. Nous et notre Allié nous conviendrons facilement du commandement, de l'opération et du reste. Les Suédois se joindront à nous, et ne feront pas en cela les difficiles. Les Hollandois, aussi longtems qu'ils tiendront ferme, pourroient se stationner dans leurs ports avec des vaisseaux d'un calibre singulière ou aller dans la mer du Nord pour épargner aux Alliés les fraix des Frégattes y faire le cortège des vaisseaux de ligne.

Vous voiés, mon cher Schumacher, que je mets pour base une grande flotte stationnée à portée de se faire craindre dans la manche; et je présume, que la grande et très-sage Impératrice a en vue quelque chose de pareil, La voyant presser avec vivacité l'équipement de Ses forces maritimes.

Étant en train d'étaler ma petite politique, et tout saisi de la beauté de notre plan, je me sens tenté de Vous confier, Monsieur, quelle méthode, je crois, on suivra à la Cour, où Vous êtes. Nous rirons de l'extravagance de mes conjectures; mais elle est l'enfant favori de mon zèle pour la bonne cause.

1. Avant toutes choses la grande flotte stationnée, comme ci-dessus. On se concertera à tems avec les puissances contractantes sur le nombre des vaisseaux à livrer par elles et surtout ce qui y a trait.
2. On fera agréer au plutôt les points de la déclaration Russe au Roi de Prusse et à l'Empéreur etc.
3. Si la paix ne se fait pas cet hiver, et que la guerre continuera l'été qui vient, le Sage et Prudent Panin ne manquera pas, aussitôt que la flotte aura pris sa station, de faire faire des instances fortes et sérieuses auprès de la Cour de Londres, pour qu'elle se déclare en conformité avec celles de Versailles et Madrid. Car il est constant, que la Cour de Londres ne vise qu'à éluder les efforts et le plan de la Russie, à gagner du tems et à profiter d'un moment heureux pour prendre sa revanche. Il s'entend,

que toutes les Cours contractantes feront cause commune à Londres avec la Russie pour extorquer cet aveu; mais je crois, qu'on n'en parlera aux autres Cours qu'au moment qu'on voudroit les faire parler.

Vous me demandés, Monsieur, pourquoi je pense, que l'Impératrice a de telles vues; parceque, dis-je, la Russie fait mine de vouloir mettre en mer une grande flotte; et qu'une bien médiocre suffit pour garantir la navigation neutrale. L'objet en vaut la peine, si le dessein est de faire servir l'embaras de l'Angleterre au bien de l'humanité. Il se peut aussi, que S. Exc. de Panin veut avoir la promesse formelle des Cours de France et d'Espagne de reconnoître dans la paix future les points de la déclaration Russe, avantque d'en exiger une pareille de celle de Londres. Celle-ci sera mise dans tout son tort, si seule elle veut le privilège d'in-fester la navigation.

4. Je pose, que la grande Bretagne se refusera à ce système d'équité; alors il faut en venir aux menaces, aux démonstrations, aux repressailles et à tous les moiens désagréables que justifieront des vues aussi bénignes que grandes. Jamais je ne crois, qu'ils s'obstineront contre une flotte de 50 vaisseaux. Mais si la flotte Bourbonne auroit eu quelque échec considérable, ou que la vivacité Française se rallentiroit comme à l'ordinaire, Vous verriés, mon Ami, que les Anglois se moquerroient de nous tous, et iroient nous défier de nous montrer dans leur Océan. C'est pourquoi je tiens, que le Ministère de Petersbourg saisira ce moment unique pour les mettre à raison.
5. Ce point gagné par un coup imprévu et de vigueur, il ne reste que la rédaction du Code maritime, qui ne se fera jamais avec plus d'impartialité et plus de précision que sous les yeux de la bienfaitrice de l'Europe et par la direction sage et clairvoiante de Son Grand Ministre. Le projet de ce Code aiant eu l'approbation préalable des cours contractantes, passera en loi un jour à la pacification. En attendant une flotte bien moins nombreuse sera suffisante pour veiller les Anglois et les Espagnols et faire que ces deux nations respectent les points de la déclaration.

Vous voiés, cher et digne Schumacher, un échantillon de mes rêveries politiques, elles ne sont, cela s'entend, que pour Vous, et elles ne découlent que de ma passion pour le plan salutaire, dont je désire un succès plénier.

Je crains les Anglois et l'incertitude de l'avenir. Je ne crois pas aux con-vois, ni aux forces dispersées, ni à un concert durable des Puissances alliées; il faut battre le fer, pendant qu'il est chaud. L'Impératrice à la tête, on fait tout, on obtient tout. Ses menaces seules firent la paix de Teschen.³⁾ Le seul nom de tant de Puissances respectables, concentré pour un grand effet mo-

mentané, doit valoir tous les convois, doit tout seul faire la protection du commerce; une grande flotte réunie me paroît au dessus de ces repressailles, auxquelles une puissance isolée pourra avoir recours.

Mais j'émancipe trop à force de rêver sur ce plan merveilleux et sur toutes ces suites. Je Vous conjure de ne regarder tout cela que du côté de mon zèle; c'est dans ce point de vue que Vous avés à Vous placer.

Mais s'il y aura question d'un équipement plus grand pour l'année qui vient, je Vous prie de faire en sorte que la proposition nous en viendra dans le mois de Novembre. Aussi Vous prie-je de nous faire avoir raison de la piraterie Espagnole. Vous pourrés me croire, qu'elle a été révoltante, et que Monseigneur a eu des momens très-difficiles avec le Roi, qui en a été piqué au vif; la déférence que l'on a pour l'avis de S. Exc. de Panin a seule calmé les esprits; il y en a qui n'ont pas vu de mauvais oeil, que les Espagnols nous maltraitoient. Je suis sûr, que le Ministre excellent et si fort notre ami recommandera à M. de Sinowief⁴⁾ de parler à présent, comme il faut pour l'allié le plus fidèle de la Russie.

Sa Majesté a ordonné d'envoyer avec le Courier des marques de Son attention pour le Ministère et pour les Secrétaires.⁵⁾ Je voudrois, que le digne Comte Panin eut pu voir la reconnaissance, que le Roi a de Son mérite et de l'excellence de Son caractère. Vous ne manquérés pas de suivre Vos ordres dans cette occasion; la lettre ci-jointe⁶⁾ Vous marque, Monsieur, combien on est satisfait de Vos services; c'est au Roi lui-même et au Prince, que Vous aurés à marquer Votre gratitude; tout cela ne s'adresse qu'au Cabinet, et toutes les lettres, que Vous en avés eues, ne sont que pour Vous même. Les attestats ci-joints regardent un Médécin Russe,⁷⁾ que je Vous prie de recommander fortement à ses supérieurs. Nos Médécins l'aiment beaucoup, et moi je suis grand ami de tous les Russes. Enfin je Vous prie, Monsieur, de présenter les hommages de mon esprit et de mon coeur à l'incomparable Panin, et de croire Vous même, que je suis avec des sentimens très-sincères et très-distingués, Monsieur,

Votre très-humble et très-obéissant Serviteur

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Nikita Panin. Se foruden nr. 7 Schumachers depeche 7/18. aug. 1780 (Dpt. f. u. A. Rusland II). – ²⁾ Baron Chr. Fr. Guldencrone, som 14. juli 1780 var udpeget til gesandt i Rusland, opnåede gentagne gange udsættelse af sin afrejse og fritoges sluttelig i marts 1781 fra at overtage posten. Om de nærmere forhold se især akter i Dpt. f. u. A. Rusland VIII. Kgl. gesandtskab i St. Petersborg. – ³⁾ Freden i Teschen, nu Cieszyn, i Polen, som endte den bayerske arvefølgekrig mellem Preussen og Østrig 13. marts 1779, sluttedes under pres fra Rusland. – ⁴⁾ Zinovjev, Stepan Stepanovič, russisk gesandt i Spanien 1771–92. Ang. forholdet til Spanien se ordre til Schumacher 11. sept. 1780, nr. 71

(Gesandtskabsarkiver. Rusland I). – 5) Om de med den russ. kurér oversendte opmærksomheder til Panin (en ring og en dåse) m. fl. se ordre 11. sept. 1780, nr. 70 (Gesandtskabsarkiver. Rusland I). – 6) Brev nr. 7. – 7) Om den russiske læge er ingen oplysninger fundet.

9.

1780 15. oktober, Fredensborg.

Monsieur.

C'est Sa Majesté la Reine, qui pour faire parvenir d'autant plus décevement à Sa Majesté Impériale une nouvelle importante pour la Famille, a trouvé bon d'envoyer à la Cour, où Vous êtes, Monsieur, Son Gentilhomme de Chambre M. de Høegh, Capitaine dans la garde à pied.¹⁾ Il est chargé d'une lettre pour S. M. Impératrice, et aura sans doute l'honneur de rapporter une autre pour notre auguste Reine. Voilà toute sa commission, dont il ne sait rien lui-même, et ne demande pas non plus d'en savoir rien. Sa Majesté m'a ordonné de Vous dire, Monsieur, outre tout ce que Vous dira sur ce sujet M. le Comte de Bernstorff, comme Sa Majesté est très-persuadée, que Vous aurés un soin très-particulier de lui, et il en aura très-besoin, n'ayant été à aucune autre Cour qu'à la sienne, et n'ayant jamais eu une commission pareille à celle-là. C'est un fort honête homme, mais un peu timide et qui a grand besoin, que Votre expérience le guide par tout. J'aime mieux cette sorte de gens que la race opposée, qui se croit de l'esprit et n'en a que de la pétulance. Faire leur Mentor à une cour étrangère, c'est dévorer des chagrins et et vivre dans la crainte. Pour notre Gentilhomme de Høegh trop modeste, mais homme de bon sens, il Vous suivra, mon cher Schumacher, et ne se croira en sûreté que sous votre direction.

C'est donc Vous, qui dirés à Votre compatriote, comment Vous ferés tous deux pour faire passer cette lettre décevement et aussitôt que possible dans les mains de S. M. Impériale. Elle a écrit quelquefois dans cette matière à notre auguste Reine; son Courier a été adressé à M. de Sacken; celui-ci a demandé par M. le Comte de Bernstorff une audience à Sa Majesté pour la Lui présenter. De là j'infère, que Vous Vous adresserés à S. Exc. de Panin, et qu'Elle Vous dira tout le reste. Les Étiquettes des Cours sont bien différentes. Vous connoissés celle, où Vous êtes, et elle Vous dira, comment notre Høegh aura l'honneur d'être présenté à Sa Majesté Impériale et à Leurs Altesses Impériales. Si un Ministre étranger doit le présenter là, Vous jugerés bien, que la Reine veut, que ce soit le Ministre Prussien. Vous aurés aussi soin de mener notre Høegh partout où il a à faire des visites; et je Vous prie de l'informer exactement de tout ce qui est local et qui doit être observé. Il a en Vous toute sa confiance, et il a ordre de s'y tenir.

La volonté de Sa Majesté est qu'il reste une dizaine de jours à Petersbourg; mais qu'il déclare, que son départ dépend absolument des ordres de S. M. Imp. Vous saurés en faire faire les insinuations en conséquence et de la façon que cela se doit.

Vous aurés, Monsieur, à ne le charger que de deux paquets pour son retour, l'un pour M. le Comte de Bernstorff et l'autre pour Sa Majesté la Reine; dans ce dernier, Monsieur, Vous aurés la bonté de mettre non seulement la lettre de l'Impératrice, mais encore celle que Vous trouverés peut-être à propos de m'écrire. J'excepte, si Son Exc. de Panin voudra le charger de quelque dépêche pour M. de Sacken; et je ne doute pas, que Vous ne le fassiés s'offrir pour cela à ce grand et digne Ministre. Il ne sera pas désagréable à Sa Majesté, si Vous ferés un raport immédiat à Elle-même de tout ce qui s'est passé par raport à M. de Høegh. C'est une occasion que celle qui ne se présente pas toujours.

M. de Høegh est encore chargé d'un Souvenir pour S. Exc. de Panin de la part de Monseigneur Frère du Roi; le présent est accompagné d'une lettre de S. Alt. R. Notre Høegh a ordre de Vous remettre, Monsieur, et la lettre et le présent, pourque Vous les remettiés au Grand homme d'une manière convenable et que Vous jugés pouvoir Lui plaire. S. Alt. R. a tant d'égards pour ce Ministre qu'Elle fait les voeux les plus sincères pour la conservation d'un Homme également nécessaire à l'Europe et à Sa Patrie, et aussi aimé que vénéré de notre Maison Roiale.

Vous voudrés aussi être très-assuré, Monsieur, que le Courier Russe va être expédié dans cette semaine et à la satisfaction de S. Exc. de Panin. Le Roi ira certainement avec la Russie; n'en doutés pas: le Danemarc sera ici comme en tout l'ami le plus ferme et le plus utile de Son Allié.

Il se peut, Monsieur, que Vous pourriés avoir des choses à me mander, qui ne sont pas pour Vos dépêches; en ce seul cas Vous pourrés m'écrire tout droit par la voie, que Vous jugerés la plus sûre. On Vous connoît et ce que Vous valés.

Quand Vous trouverés une bonne occasion, n'oubliez pas de présenter mes hommages à S. Exc. de Panin; il est impossible, j'ose le dire, que personne pourra avoir pour ce Grand Homme plus de vénération, que celui qui rend justice aussi à Votre zèle et à Vos lumières, étant avec une considération parfaite, Monsieur,

Votre très-humble et très-obéissant Serviteur

O. Høegh Guldberg.

Si c'est vrai que les Anglois et les vaisseaux de guerre Anglois ont forcé le Gouverneur Hollandois de S. Martin²⁾ de leur laisser prendre dans son port

des vaisseaux Américains, et qu'après ils ont encore enlevé dans la ville tous les effets des Insurgens, il s'ensuit, que les affaires prendront bientôt une tournure fort sérieuse, quoique cet événement, arrivé avant la signature de la convention, ne regarde pas les contractans, et pas plus que la saisie de nos vaisseaux par les Espagnols contre rime et raison. N'oubliez pas, Monsieur, cela, alors on nous a abandonnés à nous-même; et encore dans ce moment on ne nous a pas rendu justice.

¹⁾ Enkedronning Juliane Marie afsendte den 14. oktober sin kammerjunker, kaptajn i fodgarden Knud Giedde Høeg til kejserinde Catharina med meddelelse om ankomsten af de fire russiske prinser og prinsesser, enkedronningens broderbørn. Jvf. Gesandtskabsarkiver. Rusland I, ordre 14. okt. 1780, nr. 81. — ²⁾ Saint-Martin, vestindisk ø, delt mellem Frankrig og Holland. Den omtalte krænkelser af Hollands neutralitet fandt sted i august 1780. Jvf. nr. 13.

10.

1780 28. oktober, Christiansborg.

Højædle, Allerhøjestærede Hr. Legationsraad.

Jeg takker for Deres Velbheds sidste Brev og skal for dets hele Indhold have al den Omhu, som denne ømme og vigtige Sag nogensinde kand fordre. Fra det Preussiske Hof har vi havt Forslag; men man ville, at det kom fra det Russiske, og har bedet derom; skeer dette nu og paa den Maade, som man har attraaet, troer jeg vist, at Tingene gaae for sig; thi Sagen er i sig selv politisk rigtig og har kun denne eene Vanskelighed, hvis hele Vegt min kiere Hr. Legationsraad føler, at vore Herskaber saa nødigen ville træffe Valg for Kronprintsen¹⁾; men kommer Forslaget fra det Russiske Hof, bliver alt taget i den ordentlige Overveielse, og neppe tør da nogen andet end bifalde det rigtige. Alt skeer da, som det bør, og man handler meere sikkert. Troe kun, man elsker af Hiertet det Hof, hvor De er, og jeg tør vel sige, at den ærværdige Græve Panin ingensteds har sandere Venner; vort Herskab selv elsker ham i al den Betydning, dette Ord nogensinde kand have.

Men nu een overmaade vigtig Sag, som ligger Hans K. Højhed uendelig paa Hierte, og som jeg efter Høistsammes udtrykkelige Befaling skal denne Dag skrive Dem til, og jeg troer, at jeg vil skrive det paa Fransk, paa det De kand (dog om De finder det nødvendigt) læse det Ord til andet op for vores kiere Græve Panin; men De maae Selv dømmes baade om De vil, og naar De vil:

1. Son Alt. R. sait, que Sa Majesté le Roi, Son Frère, est dans la ferme resolution de suivre au pié de la lettre la convention avec Sa Majesté Imp., et d'en accomplir tous les points, et sachant que le Comte de Panin ne désire

que d'effectuer un jour le Code Maritime, dont l'Impératrice gratifiera le genre humain, le Roi veut concourir à un effet si salutaire de toutes Ses forces, si besoin en sera.

2. Le Roi sait, que la Suède aura de la peine à y fournir au delà de dix vaisseaux de guerre, et on a raison de douter, que ces dix vaisseaux pourroient tous tenir la mer. Si l'on veut la réalité et pas de belles paroles, on ne peut se promettre davantage de ce côté là.

3. Le Roi sait, que les Provinces unies sont divisées par des factions presque d'un poids égal, de sorte que l'on a de la peine à se persuader de pouvoir tirer de la Hollande quelque secours réel. Sa Majesté non obstant cela ne peut qu'approuver qu'on tire de ces deux états tout ce qu'on pourra, et qu'on s'emploie avec vivacité pour se les attacher; comme Sa Majesté verra avec une extrême satisfaction, que la Cour de Petersbourg tâche d'associer à ce plan salutaire et à jamais mémorable quelque puissance que ce soit.

4. Mais Sa Majesté connoît le Roi de la Grande Bretagne comme incapable de plier. Elle connoit les Cours Bourbonnes comme très-capables de se lasser de la guerre. Elle voit avec étonnement, que ces Cours ont retiré M. de Guichen^s) avec la plus grande partie de sa flotte, sans lui substituer dans ces mers d'Amérique un autre Admiral avec des forces égales à l'Admiral Anglois, qui a à l'heure qu'il est beau jeu là, et qui pourra en attendant que M. d'Estaing^s) y arrivera, frapper des coups décisifs. On sait que le Roi d'Angleterre a resolu d'envoyer en Amérique des troupes immenses, et on a lieu de craindre, que si les Cours Bourbonnes ne font pas des efforts mieux soutenus que par le passé, elles ne succombent comme à l'ordinaire.

5. De tout cela il s'ensuit, que S. Alt. R. croit, que le grand Panin ne manquera pas de prévoir, que pour poursuivre le plan que l'Impératrice a bien voulu former, il sera de toute nécessité, que la Russie et le Danemarc fassent pour l'année qui vient un équipement extraordinaire et capable d'en imposer à l'orgueil et à l'opiniatreté du Ministère Anglois, et que ces deux États, sans negliger en quoique ce soit les autres États neutres, se regardent entre eux comme les seuls vrais appuis du plan formé et à former.

6. Partant de ce Principe, S. Alt. R. croit, que pour être sûr de son fait, il sera très-nécessaire, que nous fassions un équipement de 20 vaisseaux de ligne, et que la Russie se hâtât de s'en concerter avec nous avant la fin de Novembre. Vous en savés déjà, Monsieur, toutes les raisons.

7. Mais Vous comprenés aussi, Monsieur, que la convention conclue avec les autres Cours du Nord ne nous oblige à rien au delà de ce que feront les Suedois. S. Alt. Roiale, seul Conseiller du Roi, m'a déclaré, que resolue comme elle est de faire exécuter tous les points de la convention, et de faire

équiper une escadre égale à celle de notre voisin, Elle n'ose jamais aller outre et causer des dépenses si accablantes pour un état endetté, à moins que la Russie ne veuille s'engager à nous faire avoir à la pacification générale l'île qu'on appelle Krabben-Eiland, sur laquelle nous avons une vieille prétension depuis cent ans.⁴⁾ Cette île est inculte et inhabitée; mais les Espagnols ont toujours résisté à l'occupation; et les Anglois, quoiqu'à tort, y prétendent aussi. Vous voyés, Monsieur, que rien n'est plus équitable que de nous faire avoir une possession, sur laquelle nous avons des droits. Vous savés, que nous avons à réclamer auprès des Espagnols une dette immense due depuis un siècle; elle pourroit être liquidée en même tems par la cession de cette île déserte; les Anglois pourroient y renoncer dans la pacification; et enfin Son Alt. R. auroit la satisfaction de terminer une affaire, qui lui tient fort à coeur. Si la Russie vouloit entrer avec nous dans cette affaire, le Roi auroit raison de déployer toutes ses forces maritimes pour donner du poids à tout ce que Sa Majesté Impériale désireroit soit pour le code maritime, soit pour la médiation. Les Cours Bourbonnes, qui par des équipemens extraordinaires pourroient sortir avec gloire de cette guerre ruineuse, seroient, crois-je, pas difficiles à persuader de nous rendre cette justice.

Her seer min Ven denne vigtige Sag. De ville nu behandle den med Deres sedvanlige Forstand; og kunde Forslaget herom komme fra Rusland, maae De troe, at som De gjør H. K. H. en angennem Tieneste, saa gjør De og for Fædrenelandet en overmaade betydelig. Rusland kand da regne paa os, og det skal De see, om og alt her skulde knage. Nu Klogskab, og meld mig, hvad her er at haabe. Deres Breve have vist ingen Fare her. Jeg er med allerstørste Hengivenhed den oprigtigste Tiener.

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Angående hoffets (enkedronningens) ægteskabsplaner for kronprins Frederik se Edv. Holm, Danmark-Norges Historie 1720-1814, V., s. 718 f. – ²⁾ Luc-Urbain de Bouexie, greve af Guichen, fransk admiral. – ³⁾ Charles Hector, greve af Estaing, fransk admiral. – ⁴⁾ Krabben-Eiland (Crab Island), Bique eller Vieques, ø nær Puerto Rico. Den toges i besiddelse af en dansk ekspeditionsstyrke fra St. Thomas i dec. 1692, men besattes ikke varigt af frygt for spanierne.

Arveprins Frederik til Peter Christian Schumacher.¹⁾

11.

1780 31. oktober, Christiansborg.

Monsieur Schumacher. J'ai tant de confiance en Votre zèle patriotique, que je ne saurois me dispenser de Vous déclarer moi-même, combien le Roi désire, qu'on pourroit trouver moiën de profiter de la situation présente pour acquérir enfin une fois l'Isle, qu'on appelle *Krabben-Eiland*, pas loin

de notre St. Thomas, qui est inculte, déserte, inhabitée, et sur laquelle nous avons des prétensions légitimes même depuis cent ans; mais que les Espagnols nous ont toujours empêché de faire valoir; et les Anglois, qui ont voulu tout engloutir, ont aussi pris à tâche d'y former d'autres prétensions peu ou point fondées.

Les moïens, que j'ai imaginés, sont ceux-ci:

1. Je suppose, que la Cour de Petersbourg veut poursuivre le plan merveilleux, dont Elle a été l'Auteur, et que le digne et grand Ministre, que Vous voiez, ne désire que de donner à cette haute entreprise toute la force et tout le poids, qu'il y faut absolument pour la faire réussir à la gloire immortelle de l'Impératrice et au bonheur des siècles à venir.

2. Partant de cette supposition, je crois, que la Russie souhaite, que nous fassions de très-grands efforts pour le Printems, qui vient. Le Roi est résolu de remplir au pié de la lettre tous les points de Sa convention, et d'entrer du meilleur coeur du monde dans les plans de la Russie; mais Vous sentés Vous-même, que l'état de nos finances nous impose l'obligation de modérer notre zèle, et de proportionner notre équipement à celui de notre voisin; que nos finances épuisées feroient de nous un Allié bien peu utile à la Russie, notre seule et bonne Amie; et que moi je ne voudrois pas démonter une machine, qu'il m'a coûté tant de peine de faire aller. Je suis sûr, que le sage Panin sentira parfaitement la force de mes raisons. D'un autre côté je suis fort charmé de la beauté du grand Plan, et je connois au Roi des dispositions très-décidés pour contribuer de toutes Ses forces à son succès. Mais il faut des raisons à nous, au Danemarc, pourque je puisse justifier une dépense aussi extraordinaire que celle de la plus grande partie de notre Flotte. Et l'acquisition de la dite Isle me fournit cette raison préponderante.

3. Alors j'ose déterminer Sa Majesté à mettre en mer pour le Printems vingt vaisseaux de ligne, qui tous serviront à faire réussir le plan de S. M. l'Impératrice dans son total et dans toutes ses parties.

4. Les Cours Bourbonnes seroient charmées de voir cette flotte redoutable du Nord, gage sûr d'une fin heureuse d'une guerre déjà accablante pour leurs Finances. S. Exc. le Comte de Panin, si c'est qu'il entre dans mes idées, sait si bien manier les Cours, qu'il nous feroit avoir pour récompense de ces efforts extraordinaires la renonciation de l'Espagne à la dite Isle déserte et inhabitée; et pour faciliter cette négociation, le Danemarc renonceroit de son côté à ces grandes Sommes, que l'Espagne nous doit sans contradiction. Pour les Prétensions Angloises, on réussiroit avec bien moins de peine de les lever dans la pacification générale.

5. J'ai une confiance si illimitée dans l'amitié de M. de Panin et dans sa conviction de ma sincérité, que je Vous permets même de lui lire, mais à ce

Ministre seul, tout ce que je Vous ai exposé ici. Si ce n'étoit à ce cher et respectable Ministre, que Vous eussiez à faire, je Vous ordonnerois de le sonder, si la Russie s'attend de nous un équipement au delà celui de cette année; et de Vous taire, si on ne veut que cela; mais en cas que l'on voudroit des efforts extraordinaires, d'insinuer habilement ce que nous voudrions en revanche. Mais avec M. de Panin je n'aime pas ces détours; il aime Sa Souveraine et il nous aime comme Ses vrais amis. Allés donc, Monsieur, à découvert avec lui dans cette affaire; s'il trouve à mon idée des difficultés insurmontables, il Vous le dira; et cela me suffit, le tout restant entre moi et Lui, inconnu à tout autre qu'à Vous. Vous n'aurez qu'à me mander par la poste ordinaire sous l'adresse de M. de Höegh Guldberg ce qu'en jugera le Comte. Mais Vous n'oubliés pas ce que je Vous ai fait écrire par le Secrétaire d'Etat de faire en sorte que nous aurons la nouvelle de l'équipement à faire pour 1781 avant la fin de Novembre.

6. Le Roi Vous ordonne aussi de déclarer à toute occasion à M. de Panin que S. M. l'Impératrice pourra compter sur la coopération la plus sincère et la plus analogue au sens de la convention de la part de Sa Majesté et aux vues grandes et salutaires de S. M. Imp., et que Sa Majesté verra avec une satisfaction intérieure la communication ultérieure de tout ce qu'on aura jugé nécessaire pour parvenir aux fins qu'on s'est proposées.

Pour ce qui Vous regarde dans Votre particulier, j'ai aussi à Vous dire de la part du Roi, que Votre zèle, Votre patriotisme et Votre prudence ont mérité Sa haute approbation, et que Vous en aurés à Votre retour des marques bien-gracieuses. J'y ajoute, que si Vous pourrés réussir à faire goûter mes idées sur la Krabben-Eiland, Vous aurés encore le mérite de m'avoir obligé personnellement, et en même tems d'avoir servi bien utilement Votre Patrie et aussi notre meilleur Allié, qui, croiés-moi, ne trouvera autre part ni des amis plus certains, ni des forces associées plus respectables et mieux à sa disposition. Je suis avec une bien bonne confiance Votre bien affectionné

Friederich.

P. S. Vous n'oubliés aussi pas d'assurer le Comte de Panin de l'amitié du Roi, de la Reine et de nous tous.

¹⁾ Med Guldbergs hånd, på nær underskriften og postscriptet.

12.

1780 7. november, Christiansborg¹⁾

[Monsieur Schumacher. Votre dernière Depêche²⁾ nous a bien affligé. M. le Comte de Panin, que nous chérissons autant que nous l'estimons, croit

que le Roi a été capable de faire une démarche contraire à son engagement avec la Russie et toute opposée aux vues de cette puissance Amie et aux intérêts mêmes de cette Cour intimement alliée avec la nôtre. C'est la seule fois, que je me trouve d'un avis tout différent de celui de ce respectable Ministre; et nous tous serions très sensiblement touchés, si Sa Majesté l'Impératrice auroit pu nous croire un moment susceptibles d'une duplicité toujours indigne et dans ce cas-ci aussi détestable que bien malcalculée. Je suis si persuadé de la justice de notre cause et de la droiture de nos intentions, que je me crois en état de lever jusqu'aux soupçons même, les impressions malheureuses, qu'aura fait en Russie l'explication d'un article ambigu de notre traité avec la Grande Bretagne; et comme le Roi qui se connoit des sentimens invariables pour la Russie, n'a rien de plus cher que de voir se dissiper au plutôt les nuages, qu'aura excités un mésentendu, Il a voulu que je Vous mette d'abord en état de donner les éclaircissemens nécessaires et des assurances les plus fortes de l'adhérence de Sa Majesté aux mesures déjà prises ou à prendre avec la Cour de Petersbourg.

Pour mettre le tout dans son vrai jour, il faut remonter aux commencemens de cette guerre. Les Anglois nous prenoient nos vaisseaux chargés de grains ou de viande salée. Nous les réclamâmes en vertu de notre traité. On nous dit ce qu'on a dit dans toutes les guerres passées, que ces marchandises étoient comprises dans la dénomination des choses *bello apta*.³⁾ Nous fîmes les instances les plus fortes sur une autre explication; et enfin Milord Suffolk⁴⁾ déclara 1777, que ces productions seroient censées libres. Vous trouverés dans vos Archives, que la communication en a été faite dans son tems au ministère de la Cour de Petersbourg. Ce Milord mourut peu après. Son successeur Weimouth⁵⁾ le désavoua. Les injustices recommencerent, et nos plaintes. La Cour de Russie ne trouva pas encore bon d'adopter nos intérêts. Notre rôle fut isolé. Nous fumes sur le point de faire représailles; et nous les aurions fait, si nous n'eussions connu le rage des Anglois, et si la Russie eut voulu épouser notre cause. Dans ces embarras il ne nous restoit que les convois et les négociations; celles-ci durèrent toujours. Milord Stormond⁶⁾ releva Weimouth. Toujours la même situation et les mêmes entraves. Les Espagnols nous prirent au delà de 16 vaisseaux avec une injustice inconcevable. Encore dans ce moment point de dédommagement. Il faudroit ou abandonner le commerce ou faire la guerre ou tâcher d'obtenir quelque part des explications rassurantes. Encore notre respectable Allié ne fit que le spectateur de ces troubles de notre commerce. L'Angleterre commença à vouloir reconnaître la déclaration donnée verbalement par Milord Suffolk; n'est-ce pas que nous eussions raison de l'admettre, nous qui l'avions toujours réclamée, nous qui étions alors seul; nous qui sans

cette explication authentique risquions ou la perte de notre commerce ou des hostilités? Cette affaire étoit prête à sa conclusion, quand la Russie vient nous offrir le projet de la convention, ce beau projet, que je ne cesse jamais d'admirer, que le Roi a adopté et qu'il est résolu de maintenir à jamais.

La Grande Catherine fit Sa déclaration magnanime et digne d'Elle. La convention fut signée entre Elle et le Roi, nous allâmes faire une déclaration pareille à la Siègne à toutes les cours belligérentes. Sa Majesté Impériale mit pour base dans Sa déclaration Son traité avec la Grande Bretagne; le Roi suivit Son exemple; dans la convention il est dit dans des termes exprès, que les points de contestation, qui surviendront entre nous et les autres cours seront jugés sur la teneur des traités, que notre commerce sera protégé sur le même pied; que le *Casus foederis* n'existe que dans le cas d'infraction aux dits traités.

Nous voilà donc, pour ce qui est de l'Angleterre, réduits à notre traité avec cette nation; et ce traité a un article équivoque, et dont les deux nations ont disputé depuis 1680, et cet article ne devoit point avoir une explication nette et celle que nous avons exigée depuis un siècle. On veut donc, que le Danemarck, qui par sa déclaration et par la convention est lié aux traités, devoit rester exposé aux chicanes des tribunaux, aux appels et à toutes les longueurs des procès. Les Confédérés ne se sont point réservés le droit de résoudre les ambiguïtés des traités subsistans; les conventions ne leur ont laissé que celui de prendre fait et cause pour un associé, avec lequel on ne respecte pas les traités. Voilà la raison pourquoi le Roi a admis cette explication si longtems désirée comme le seul moyen d'assurer à Ses sujets l'exportation de leurs denrées. Si les conventions n'avoient pas laissé les traités dans toute leur vigueur, si elles avoient établi pour règle un code maritime universel, si les puissances confédérées avoient donné pour norme une spécification quelconque de contrebande, alors le Roi auroit eu tort de faire un tel arrangement avec l'Angleterre, et alors S. M. ne l'auroit jamais fait; mais les traités nous étant donnés pour base, et chaque nation confédérée ne pouvant avoir recours à ses associés que dans le sens de son traité respectif, le Roi se devoit à lui-même, à Ses sujets de rendre Son traité avec l'Angleterre clair et exempt des expressions à double sens.

Mais le Roi a aussi fait des conventions avec la Russie et la Suède, et S. M. est résolue de remplir à la lettre les engagements qu'il a pris avec ces deux cours, de défendre leur commerce fondé dans leurs traités respectifs, de leur prêter pour ce commerce et pour cette navigation tout le secours, qu'Elle attend aussi de ces Puissances pour Son commerce et pour la navigation déterminés par les traités qu'Elle a avec les autres Cours; enfin de

suivre pour cette vue toutes les mesures, dont conviennent entre Elles les cours confédérées. J'avoue, que je ne comprends pas qu'on pourra avoir des intentions plus droites; et ce que je sai, c'est que qui que ce soit ne sauroit vouloir les remplir avec plus de vigueur que le Roi mon Frère.

L'immortelle Catherine a en vue un Code maritime universel, projet que non seulement le Roi adore, mais qu'il veut appuyer de Son mieux. Quand ce beau Code paroîtra un jour et aura passé en Loi, il s'entend, que tous les traités] de commerce céderont leur place à cette règle universelle et n'existeront plus. Notre arrangement avec l'Angleterre n'est donc qu'*ad intérim*, n'a de force qu'avec le traité, et tombera avec le traité. Or il n'est pas fait pour nous et pour notre postérité. Car Nous connoissons trop bien l'Impératrice de Russie et Sa fermeté divine pour supposer un moment, que cette grande Princesse voudroit abandonner le projet du Code maritime, le projet le plus glorieux qu'a jamais formé un Souverain. Mais ce projet réalisé passe l'éponge sur tout notre traité avec l'Angleterre. Jusques-là nous n'avons que les traités, auxquels les conventions nous ont liés.

Et pour avancer l'immortel ouvrage que médite la Russie, Vous savés, que le Roi veut non seulement prêter des forces maritimes proportionnées à celles que donneront les autres associés, mais encore les augmenter considérablement, si la Russie le désire et veut favoriser les intérêts de Danemarc. Sa Majesté ne désire que la communication du plan que nous proposera M. le Comte de Panin pour acheminer le projet heureux de ce Code humain et salutaire. Vous savés que nous souhaitons d'en avoir des informations avant la fin de ce mois. Je Vous en ai instruit et par M. de Guldberg et tout récemment par moi-même.⁷⁾ Nous avons été décidés de faire des équipemens plus ou moins nombreux, tout comme le désire notre Allié; et nous qui pensons si droit et si fort dans le système de la Russie, nous pourrons être soupçonnés de partialité et de duplicité. Assurement nous prouverons bien solidement le contraire, car je Vous dis, que dans ces jours le Roi donnera Ses ordres pour un équipement fort considérable et pour un enrôlement y analogue. La Russie nous est si chère, Sa grande Souveraine si vénérée de nous tous, toute la Famille regnante si aimée de notre Maison, et M. de Panin a tant notre confiance, qu'il ne faudroit pas pour nous entrainer un projet aussi uniquement beau que le Code maritime. Et nous quitterions tout cela pour ces misérables articles fixés avec l'Angleterre, et pour l'amour des Anglois que nous n'avons aucune raison d'aimer! Non: je n'aurois jamais cru, qu'on eut pu nous en soupçonner. Le Roi mon Frère a mis Sa confiance en moi; personne ne nous fera, j'en reponds, bouger de notre intimité avec la Russie; et celui qui oseroit être asses téméraire pour porter ces vues jusques là, ne servira plus le Roi.⁸⁾

Sa Majesté Vous ordonne de montrer cette lettre au digne et respectable Comte Panin; je sai, qu'après l'avoir lue, il sera le premier de nous justifier dans l'esprit d'une Impératrice, qui possède toute notre admiration et tout notre attachement. Je suis avec beaucoup de confiance Votre bien affectionné

Friderich.

Un mémoire ministériel suivra bientôt ma lettre.

1) Af det originale brev, der bortset fra arveprinsens underskrift var udfærdiget af Guldberg, er kun de 2 sidste sider bevaret (Schumachers arkiv A. I. 1), og kun dette parti har været kendt af Edv. Holm og Aage Friis (sidstnævntes disputats, A. P. Bernstorff og Ove Høegh Guldberg, s. 275). De første – formentlig 4 – kvartsider med dateringen er suppleret fra en afskrift, taget af hofmarskal Joh. Bülow, af en afhandling »om den armerte Neutralitet og om den Andeel, som Danmark havde i samme«, hvori brevet indgår som bilag nr. 4 (Bülow's arkiv på Sanderumgård, 7 U). Blandt bilagene findes også afskrifter af de aftrykte breve nr. 4–8 og 10–11 samt af Schumachers brev af 24. april 1817, hvormed afhandlingen oversendtes til prins Christian Frederik. Supplementet er her sat i skarp parentes. – 2) Sch.s depeche nr. 129, dat 2/13 okt. 1780 (Dpt. f. u. A. Rusland II) med omtalen af grev Panins forbitrelse over konventionen af 4. juli mellem Danmark og England. – 3) Afskriften har: bello apla. – 4) Henry Howard, earl of Suffolk, britisk statssekretær for det nordlige departement indtil marts 1779. – 5) Thomas Thynne, viscount Weymouth, statssekretær for det sydlige departement, ledede fra marts 1779 indtil 21. oktober s. år også det nordlige. – 6) David Murray, viscount of Stormont, der den 27. oktober overtog forretningerne efter lord Weymouth. – 7) Nr. 10 og 11. – 8) A. P. Bernstorffs afskedigelse effektueredes først den 13. november.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

13.

1780 28. november, Christiansborg.

Højædle, Allerhøjestærede Hr. Legationsraad.

Jeg maae, for at besvare de venskabelige Breve, som jeg fra Deres Velbaarenhed ved Hr. Kammerjunker Cap. Høegh har faaet, strax begynde med den Forsikring, at Hendes Majestet Dronningen allernaadigst har anseet den Rapport, som De har tilsendt Hendes Majestet,¹⁾ og hvori De saa udførligen har beskrevet alt, hvad der er skeet med og for bemeldte af Hendes Majestet afsendte Kammerjunker. Som De har givet ham det bedste Vidnesbyrd, saa har han og saa roest sig af Deres Omhu for ham og kloge Anviisning, at De derved, som ved al Deres anden Handling, har fortient Vor store Dronnings fuldeste Bifald. Dette er jeg udtrykkeligen befalt

at sige Dem, og hvo kand til en fortient Mand med større Glæde sige det angenemme, det indtagende? Hvad De for en fortient Mand hos Dem har ønsket, bliver tilstaaet og ved bedste Leilighed sendt i al Stilhed og med den Taushed, som man her saa gjerne bevarer, naar man kiender dens Nødvendighed. Indsluttet finder De et Brev til den værdige Preussiske Minister.²⁾ De faaer det uden Tvivl at see, og da vil De erfare, at den Forsigtighed, som De vel har tilraadet, er strængeligen iagttaget, saa at endog Aabningen af Brevet ville kun røbe for den, der ei vidste alt, hvormeget den almindelige Søe-Ret ligger os paa Hierte. Ulykkeligt er det, at Mistillid har bragt Vore Venner til at bekymre sig saa meget om de gode Hollænder, der i Conventionen ere saa lidet nyttige Medlemmer og saa let kand bringe de andre Staldbrodre onde Sager og et saare fordærvet Spil. De staae nu i et Forhold til Engellænderne, der er det betænkeligste i Verden. Disse har paa St. Martin udøvet et græsseligt Vold;³⁾ og en Deel af den Hollandske Republiks Lemmer har indgaaet Forbindelser med Amerikanerne, der ere ligesaa uhørte, og hvorfor Engellænderne kræver i høie Toner Fyldestgjørelse. Det Engelske Ministerium vil dog ei Krig med disse Kiøbmænd, og disse igjen tænker under Conventionens Skygge at udøve alle deres Lurendreierier og Skielmstykker, som vil skaffe de forbundne Magter tusende Fortrædeligheder og ingen Nytte. Det glæder mig uendeligen, at den store og værdige Græve Panin har indset dette, og jeg tør love mig, at han, da de vel ei kand udelukkes fra conventionen, vil binde dem saa stærk til samme, at hvad der er skeet før accessionens dato, ei vedkommer de foreente Magter, og at de herefter skal og bør ligesom vi andre handle tractatmæssig; og med Engelland har de ingen tractat, hvilken vi andre da ei heller kand staae dem inde for. Jeg veed, at dette mit Brev kommer for silde; men jeg har og udregnet, at den Russiske Legationssecretaire⁴⁾, som bringer fra os den Tidende om Forandringen her i Ministerio, maae i de Dage, jeg skriver dette, ankomme til Petersborg; og den Efterretning, som Hans Exc. Græve Panin da faaer, vil vist med alt, hvad der ellers er skrevet, frembringe hos denne giennemkloge Minister saadanne Beslutninger og saadan Varsomhed i Henseende til Holland, at jeg baade er og bør være rolig; thi ellers, saafremt Sagen var uafgjort, havde vist Hans Majestet tillagt Deres Velbaarenhed Befaling at gjøre hos Sin gamle Ven de Erindringer, som jeg her ovenfor angaaende Holland har anført. De nu foreente Magter trænge ikke til disse usikre Republikaner. Hvad jeg ofte efter høieste Befaling har skrevet, er sandt, at Rusland og Danmark alleene kunde gjøre Sagen af; men da var Mistilliden; nu er den hævet; alt er eenigt, og vi gaae vist med, hvor den fredelige Standhaftighed fordrer. Holland, som kun bryder, er et convulsivisk

Lem, som det kun skader at bære paa. Men nok om dette. Deres Velbaarenhed glemme ikke Krabben-Eiland; tænk for Dem hvilken Fortieneste! Men De veed og, at der behøves Klogskab; og Hoffet veed, at De har den. Det er en Glæde, endog med Møje, at udrette under Klogskab gode Ting for sin Konge. Om denne Sag maae De skrive reent ud til H. K. Høihed Selv, og alleene; thi før vil man intet begynde ministerialiter; og i den Sag er det vel og bedst at have kun den eene Fortrolige Græve Panin. Ogsaa maae De i et Brev til mig omstændeligen fortælle, hvad Indtryk Græve Panin og alt Vigtigt i Petersborg har følt ved Forandringen med Græve Bernstorff. Det er underrettende og tillige værdt at vide. Dette Beviis paa det kongelige Herskabs Tænkemaade og Uryggelighed og Myndighed hos Sig Selv tænker jeg kand være nok for at overbevise Rusland om, hvor sikker man kand regne paa os. Hvad den store Familie-Sag¹⁾ angaaer, saa er vel nu og al Betænkning ophørt at legge Haand paa Sagen efter den Plan, som er bleven insinueret; jeg troer da, at her vil findes al Villighed; kun man ville følge den angivne Plan, hvis Bevæggrunde den kloge Græve Panin strax mærker.

Men De, værdigste Landsmand, behøver vel nu ikke at sendes hertil. De kommer til Foraaret; man vil bruge Dem anstændigen. Herskabet har den naadigste Tillid til Dem, og De skal finde de bedste Prøver derpaa, endog førend De kommer.

Endnu eet. Operations Planen i den armerte Neutralitet og til Sø-lovens frembringelse burde virkeligen aftales nu. Vi har givet Ordre til en betydelig equiperung, saa vi blive og færdige; men derfor behøves dog Planen, og De vil vist erindre derom og mage det saa, at vi beholde frie Hænder at gjøre vore Anmærkninger. Memoiren, som er kommen for at retfærdiggjøre vores Indretning med Engelland, ville man og nøie vide Dommen om. Denne hele Sag bør vist falde bort. De ville forsikre H. Exc. Græve Panin om min høieste Ærbødighed, og troe, at af Deres Velbaarenhed er jeg den oprigtigste Tiener

O. H. Guldberg

P. S. Tabatieren er prægtig og mig et kostbart Beviis paa Hendes Keiserlige Majestets Naade. De ville derom sige Hr. Græve Panin fra mig den forbindligste Tak. Hans Majestet Kongen har allernaadigst udnævnet mig til Geheimeraad.

¹⁾ Rapporten er ikke bevaret. – ²⁾ Den preussiske gesandt i Rusland Joh. E. greve af Schlitz, genannt von Görtz. – ³⁾ Jvf. nr. 9. – ⁴⁾ Petr Petrovič Čekalevskij. – ⁵⁾ Formodentlig den i brevet nr. 16 omtalte »grande affaire«, planen om kronprinsens giftermål.

14.

1780 9. december, Christiansborg.

Monsieur.

C'est par ordre exprès de Sa Majesté la Reine, que j'ai l'honneur, Monsieur, de Vous écrire aujourd'hui. Le petit paquet que Vous trouverez ci-joint, Vous montre sa destination. Sa Majesté étant informée du mérite de M. le Général Besborodka¹⁾ et du cas distingué que la Grande Catherine fait du zèle et de la fidélité de ses services, s'étant aussi aperçue, que Sa Majesté Impériale lui a confié une partie de Ses ordres relatifs à Sa correspondance particulière avec notre Auguste Reine, a bien voulu donner à Monsieur de Besborodka une marque de Sa bienveillance et de l'estime qu'Elle a pour un mérite, que Sa Majesté Impériale honore par Sa confiance. Vous aurés donc, Monsieur, à lui remettre le paquet ci-joint d'une manière convenable et avec des complimens qui expriment les sentimens de Sa Majesté et la consideration qu'Elle a pour ce galant homme. Pour Vous même et pour Votre zèle patriotique et pour la fidélité inébranlable, que Vous avés montrée dans nos affaires épineuses, soiés assuré, mon cher Schumacher, qu'on Vous rend justice, et que Vous en aurés avant la fin de l'année des preuves équivoques. Notre bonne et inestimable Reine m'a ordonné de Vous garantir Son souvenir gracieux; et notre Prince Patriote Vous prépare les bontés de notre Maître. Le ministère d'aujourd'hui Vous chérit, et a beaucoup de confiance en Votre mérite, en Votre probité et dans la situation où Vous êtes à Petersbourg. On Vous laissera là jusqu'à la bonne saison; mais on aura soin de Vous aussi par raport au travail, où l'on ira Vous soulager soit par M. Könemann²⁾, soit par quelque autre qu'on Vous enverra au plutôt. M. de Rosencrone, qui nous est arrivé et que le Roi a nommé Son Conseiller Privé et Son ministre pour le département des affaires étrangères, et qui en cette qualité assistera dans ces affaires au conseil d'État Vous connoît déjà et apprendra de moi à connoître Votre mérite. Cette Excellence nous convient tout à fait. Elle est de coeur et d'âme dans notre système; le concert est parfait dans les délibérations, et j'espère de la bonté divine, que tout ira bien. Je suis persuadé, que le grand Ministre, le seul accompli, que je connois, a appris avec satisfaction, mais aussi avec étonnement le changement inattendu que le Roi fit dans Son ministère. Les vents contraires, qui arrêterent si longtems le Courier de M. de Sacken à Stockholm, ont retardé de huit jours une nouvelle aussi importante, et qu'on eut désirée le même jour à Petersbourg; personne n'en a été plus affligé que moi vu l'embaras que j'ai compris, qui gênât toutes les mesures du digne Comte Panin. À présent nous sommes à attendre les nouvelles que Vous nous donnerés tant

de l'impression que cet événement aura causée là, que du plan à former et du tout le reste. J'espère que Vous aurés eu ma lettre du 2. de Décembre,¹⁾ où il y avoit une incluse pour M. de Görtz. Après notre correspondance étant devenu peu nécessaire sera moins fréquente; mais elle m'a fait un plaisir infini, aiant été à même de faire Votre connoissance, Monsieur, et d'approfondir Votre vrai mérite. J'en garderai un souvenir ineffaçable. Vous pourrés toujours compter sur mon amitié; elle Vous est sûre par tous les titres, qui l'établissent et qui la conservent, et qui ne sont que l'harmonie des sentimens, et cette estime foncière, qui me fait être à jamais, Monsieur, Votre très-humble et très-obéissant serviteur

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Alexander Bezborodko, generalmajor, kabinetssekretær og fra 1780 statssekretær i det russiske udenrigsministerium. – ²⁾ Johan Könemann forblev som legationssekretær i Stockholm, hvor han i 1780 midlertidigt beklædte posten som chargé d'affaires. – ³⁾ Formodentlig Guldbergs brev af 28. november (nr. 13), hvor der tales om et indlagt brev til den preussiske gesandt. Noget brev af 2. dec. 1780 fra G. til Sch. er ikke påtruffet.

15.

1780 29. december, Christiansborg.

Monsieur.

Le porteur de celle-ci M. Erdsen, natif de Petersbourg, marchand entendu et honête homme, autantque j'ai été en état d'apprendre, nous a donné l'idée d'établir un commerce avec les villes intérieures de la Russie, qui, à ce que mon homme nous a fait croire, ne désirent que d'avoir un commerce directe et de s'affranchir par ce moien du joug que leur a imposé l'étranger. Pour donner à ces marchands dans l'intérieur de la Russie une vraie idée de Copenhague, établir avec eux une correspondance, faire les arrangemens nécessaires et prendre les informations locales, le Roi a trouvé bon et nécessaire d'envoyer en Russie ce M. Erdsen, qui a promesse d'être placé dans ce commerce, si c'est qu'il réussit à donner à ce commerce la tournure que nous désirons.¹⁾ J'ai ordre de Sa Majesté de Vous le recommander, Monsieur, en tout ce où il pourroit avoir besoin de Vous; et je sai, que je n'ai qu'à Vous nommer la volonté du Maître et la grandeur de l'objet pour assurer à notre homme tout Votre appui. Mais notre dessein est, qu'on voulut éviter le bruit pour éviter aussi les entraves de l'envie et de la jalousie. Or on n'en parlera ni aux Ministres ni à qui que ce soit. Ce ne doit avoir que l'air d'une spéculation d'un homme particulier, d'un jeune marchand. Il a ordre d'adresser ses lettres tout droit à M. de Schimmelmann et à moi, et je sai que S. Alt. R. est dans l'intention, s'il y a des espérances à concevoir, de faire vérifier par

Vous les informations qu'il nous donne pour aller d'autant mieux avec sûreté dans une affaire, qui pourroit devenir importante, et qui selon moi seroit à partie égale très-fort dans l'intérêt des deux monarchies, et qui ne repondroit pas mal aux vues éclairées de notre immortel Comte Panin. Mais comme S. Alt. R. déteste les chimères, Elle ne veut pas, qu'on en parle, avant que l'on soit sûr de son fait. Alors après de petits commencemens nous pourrions peut-être souhaiter d'avoir avec notre Cour amie et alliée des arrangemens profitables à Elle et à nous.

Je sai que Vous comprenés, cher Ami, toute l'importance de cet objet. Vous savés ce que notre Copenhague a été et ce qu'elle doit devenir par sa situation. Travaillons y de notre mieux, et Dieu nous bénira. Nous sommes déjà plus loin que nous ne fûmes il y a 10 ans. Enfin aujourd'hui pas un mot de plus, que je suis avec la plus vraie estime et un attachement inaltérable, Monsieur, Votre très-humble et très-obéissant serviteur

O. Høegh Guldberg.

Je Vous souhaite, mon cher Schumacher, toute prospérité pour l'année qui va venir. Mes hommages bien respectueux pour le Ministre par excellence.

¹⁾ Om Peter Erdsens rejse til Rusland se hans to breve af 29. marts 1781 i Schumachers arkiv A. I. 3 og H. C. Schimmelmans arkiv A. I. 2. Erdsen udnævntes 13. maj 1782 til korrespondancechef og medadministrator ved Handels- og Kanalkompagniet og afskedigedes efter ansøgning 15. juni 1785 (Kommercekoll.s danske forestillinger 1782, nr. 30, og 1785, nr. 33).

16.

1781 15. februar, Christiansborg.

Monsieur.

Sa Majesté la Reine m'a ordonné de Vous assurer, Monsieur, de Sa haute approbation par rapport à l'exécution de Ses ordres au sujet de la grande affaire, qu'Elle a bien voulu Vous confier. Cette Auguste Princesse veut aussi, que Vous saisisiés la première occasion pour témoigner de Sa part dans les termes les plus affectueux à S. Exc. M. le Comte de Panin toute Sa reconnoissance et toute Sa sensibilité du soin, que ce respectable Ministre a eu et de la lettre de Sa Majesté et de l'affaire elle même, sur laquelle elle rouloit. La confiance illimitée qu'a Sa Majesté et aux lumières et à l'amitié de la Grande Souveraine de la Russie, Lui avoit inspiré l'idée de demander le conseil de l'Impératrice. S. M. Impériale a aussi voulu La guider avec cette bonté, qui caractérise la vraie amitié. Une tentative auprès de la Cour de Montbeillard¹⁾ en a été la suite. Reste à voir, si le choix est encore libre, et c'est sous cette supposition, qu'on a permis de faire l'offre. Sa Majesté veut que Vous en informiés S. Exc. de Panin. Vous savés, Monsieur, combien

nous en souhaitons un succès parfait; mais la Providence a ses droits, et il faut bien s'y soumettre.

S. Alt. R. sensiblement touchée de toutes les expressions d'amitié et d'attachement, qui font la substance de la lettre de M. le Comte de Panin, Vous ordonne, Monsieur, d'en marquer à ce Ministre unique toute la sensibilité de notre Prince. Son Excellence voudra bien se persuader, qu'Elle possède toute l'estime et tout l'attachement et toute la confiance de ce Seigneur, qui se connoît parfaitement en grands hommes, et qui ne s'est jamais trompé sur les hautes qualités, qui font le caractère du Ministre de l'Impératrice. Les deux Monarchies ne peuvent que redoubler d'intimité, étant gouvernées d'un esprit d'amitié et de confiance sans exemples.

C'est en conséquence de ce principe, que Son Alt. R. s'en remet au sujet de la Krabben-Eiland sans reserve et avec tranquillité aux soins sûrs et amicals de S. Exc. le Comte de Panin. Sans vouloir y mêler quelque négociation ministérielle, le dessein du Frère du Roi est de garder sur cette affaire le silence; de faire dresser un *Species facti* sur nos prétensions à la charge de l'Espagne, et sur nos droits à cette Isle, de Vous l'envoyer pour le faire tenir à l'Ami de Prince avec un petit mémoire, qui ne présentera que les grands points de l'affaire, et de prier le cher et inestimable Ministre de vouloir bien choisir parmi Ses Secrétaires un homme de confiance, qu'Il daigneroit charger du secret de cette affaire, et auquel Vous et Votre successeur Vous pourriés Vous adresser pour le détail et les minuties de la négociation. Voilà, Monsieur, les idées de notre Prince sur cette matière. Vous aurés la bonté de les exposer à la décision du Ministre.²⁾ Vous savés, combien un bon succès en interesse très-particulièrement l'esprit et le cœur de S. Alt. R. Elle en aura une obligation infinie à M. le Comte de Panin, regardant la réussite de cette affaire comme le comble de la gloire de Son administration et comme une recompense personnelle de toutes les peines qu'Elle a eues de remettre Sa patrie et de la maintenir dans son vrai système. Vous savés, mon cher Schumacher, que lorsque S. Alt. R. prit les rênes du gouvernement, on étoit ches nous dans des principes très-erronés; et Vous n'ignorés pas, que depuis notre système a eu des secousses violentes, que notre Prince chéri a seule fait cesser. Si donc la Russie fait quelque cas, comme elle en fait certainement, de la fidélité de notre Alliance, Son grand et cher Ministre trouvera à son cœur sensible et généreux bien de la satisfaction à avoir entre ses mains, dequoi en faire bien particulièrement à Monseigneur. De plus je ne Vous cacherai pas, Monsieur et cher Ami, que l'affaire de Holstein si heureusement terminée du tems de l'administration du Prince avoit eu son arrangement préalable. S. Alt. R. voudroit donc à Elle même la gloire d'avoir entamé et conclu une affaire, pas aussi importante et salutaire, mais pourtant

de quelque valeur et où le grand mérite sera d'effectuer ce qui jusqu'ici a toujours manqué. Ce que l'indépendance de la Crimée a été en grand pour la Russie, l'acquisition de notre Isle le sera en petit pour le Danemarck. La gloire en sera l'appanage de notre Prince, comme celle de l'affranchissement des Tartares est celui du Comte Panin. Ces remarques puissées dans les conversations de S. Alt. R. feront, je le sai, du plaisir à S. Exc., et vu la confiance qu'Elle Vous a accordée, Vous pourrés fort bien les Lui communiquer. Elle aime S. Alt. R., et un grand Homme se plaît à connoître la façon de penser d'un autre Grand Homme.

Étant en train de confidences, je ne Vous cacherai pas non plus, très-cher Schumacher, que la persévérance, avec laquelle S. Alt. R. fit continuer notre grand équipement, n'eut pas d'autre but que de mettre la Russie d'autant plus en état de maintenir Son projet et d'y donner tout l'air imposant qu'elle vouloit elle-même. Je crois, que c'est la preuve la moins équivoque, que le Roi pourroit donner de la fidélité et de la fermeté de Son alliance.

Enfin notre Allié n'ayant pas trouvé nécessaire le haut ton, Sa Majesté vient de réduire le dit équipement à la force de l'année passée; et la confiance plénrière, que Sa Majesté a dans la sagesse de l'Impératrice et de Son Ministre, ne Lui permet aucun doute sur le calcul des mesures, qu'on s'est proposées là pour parvenir aux fins qu'on désire et auxquelles toute l'Europe s'attend. Sa Majesté reconnoît avec conviction, que la neutralité armée fut l'écueil, sur lequel se sont brisées toutes les intrigues Angloises et chez Vous et ici, et dont la suite auroit été une combustion générale. Graces éternelles en seront à l'Auteur du projet de la convention, qui par là conjuroit la tempête et renfermoit dans leur antre les furies au moment de leur éruption. Mais Sa Majesté ne peut pas se refuser à l'espérance qu'Elle a, que la Russie est très-décidée à faire servir ces équipemens au succès d'un Code maritime, qui mettra une fois pour toutes une digue forte et respectable contre les pirateries et tout despotisme de mer. Sa Majesté craint quelquefois, que des délais ne nous exposent aux événemens imprévus et que l'ardeur Angloise ne triomphe à la fin de la légèreté Française et de la lenteur Espagnole. Enfin ce sont des considérations qui assurément n'échappent pas à la pénétration de Son Exc. de Panin.

Mais jamais le Roi ne peut s'imaginer, qu'un jour nos traités de commerce ne soient point réformés sur le contenu des points de la déclaration commune et sur un code maritime qui annulleroit tout le defectueux de ces traités. Si Sa Majesté resteroit à la fin avec Ses traités, Elle auroit à Se dire, à quoi bon mes équipemens ? Quelques frégates de convoi auroient assuré le commerce propre à mes sujets; et après l'arrangement fait avec l'Angleterre je n'aurois eu que les avanies Espagnoles, qui continuent au jour

d'aujourd'hui tout comme auparavant. Mes dépenses et le dégât de ma flotte n'auroient pour but que de rétablir les Hollandois dans leur traité de commerce avec l'Angleterre et de procurer aux nations, qui n'en ont point mutuellement, des sûretés dont le pavillon Danois toujours déchiré par ses traités n'auroit pas à se louer. N'est-ce pas, Monsieur, que notre Maître auroit raison de se dire ces belles choses, et de nous dire à nous tous que nous n'eussions pas bien veillé ses intérêts. Son Alt. R. me tient un peu ce langage, et je sais, que M. de Rosencrone aura ordre de demander dans un mémoire, qui Vous sera envoyé, des éclaircissemens amicaux au Ministère de la Cour, où Vous êtes, sur quelques points, qui nous sont dans cette affaire de la dernière importance. Nous en avons quelquefois parlé avec M. de Sacken, et il se peut bien qu'il en a déjà écrit. L'affaire nous tient fortement à cœur, et si je ne me trompe, je crois de l'intérêt de la Russie, qu'elle fut arrangée au plutôt.

J'ai nommé l'Espagne. Vous êtes déjà instruit de l'importunité et de l'orgueil insupportable de son Ministère. Je suis très-convaincu, que S. Exc. de Panin en est excédée, et qu'Elle saura faire servir notre convention de barrière non seulement contre les Anglois, mais aussi contre cette nation encore mille fois plus brusque et plus injuste. S. Alt. R. reconnoît avec sensibilité tout ce que ce cher Ministre a déjà fait, et voudra encore faire. Encore nul dédommagement de tout ce que notre commerce a souffert; nulle fin à l'oppression; nouveaux chicanes et une vexation inouïe. La visitation de nos vaisseaux qui entreront dans la méditerranée, par les espagnols, dont Vous ne connoissés pas l'effronterie et l'impudence, mettra fin à notre commerce sur ces côtes; et si l'Angleterre suivoit l'exemple, la convention n'est plus pour nous. Vous en jugerés l'importance pour Votre patrie.

Enfin remède apporté à ce mal, et certitude donné à notre état futur parmi les nations commerçantes, je puis Vous dire, vrai Patriote, que notre situation est, grâces à Dieu, des plus heureuses. Le Roi et Sa Maison jouissent de la meilleure santé, et ne comptent leurs jours, que par les bienfaits, dont Ils comblent Leurs sujets. Le Ministère est si uni, si lié d'amitié, si porté pour le bien, qu'il fait exemple. Le Général d'Eickstedt, homme de grand mérite et de confiance, soigne avec fidélité l'éducation du Prince Roial, et ne tire avec ses collègues qu'au même but. Toute cabale, toute dissension n'existent plus. Notre système et le bien de notre patrie et de notre cher Allié nous guident en tout. Le bon Dieu nous accompagne aussi de Sa protection et de Ses bienfaits. Nos isles et même nos frégates échappèrent aux fureurs de l'ouragan.³⁾ Je Vous fais, cher ami, ce détail pour Vous égaier l'humeur et réjouir l'esprit. Il n'y a que ces maudits Espagnols, qui nous troublent la jouissance. Je dois finir. La bienveillance de la Famille Roiale est assurée à Votre

mérite et fera Votre fortune. Tout le Ministère Vous estime, et Votre digne Chef, qui est tout fait pour son poste, Vous aime et honore. Enfin je suis avec un attachement inviolable, Monsieur, Votre très-sincère Ami

O. Høegh Guldberg.

Je Vous supplie, Monsieur, de faire marquer à S. Exc. de Panin les hommages les plus parfaits et les plus respectueux de mon admiration et de mon attachement. Vous voudrés soigner l'incluse, qui ne contient absolument que ce que Vous avés voulu, c'est à dire rien.

¹⁾ Montbeliard eller Mömpelgard i Østfrankrig, indtil 1792 under Würtemberg og en tid lang sæde for hertug Frederik Eugens hof. Det drejer sig om enkedronning Juliane Maries forsøg på at få en forbindelse i stand mellem kronprins Frederik og hertugens datter. Se om enkedronningens brevveksling med Catharina II og Frederik II Regeringsskiftet 1784, s. 132 ff. og Holm, V, s. 717 f. – ²⁾ Se om denne sag Dpt. f. u. A. Spanien I. Korrespondance vedr. øen Bique (Krabben-Eiland) 1774–1847 og departementets forestilling 15. febr. 1782, nr. 7 B. – ³⁾ Se indberetninger fra de dansk-vestindiske øer (Vestind.-guineisk Rente- og Generaltoldkammer, vestindisk journal 1781, nr. 41, 133, og 146) om orkanens ødelæggelser på nabøerne og andre nationers skibe i dagene 13.–16. oktober 1780.

17.

1781 3. marts, Christiansborg.

Monsieur.

Vous connoissés la main de l'Auguste auteur de la lettre ci-jointe et Vous en aurés soin. L'effet en sera, je crois, que Vous resterés à Petersbourg jusqu'à la fin des troubles de l'Europe; et Son Alt. R. veut que Vous n'ignorés pas que tel est le désir de notre Maître; reste à voir, si Sa Majesté Imp. veuille bien permettre qu'on laisse si long tems Sa cour sans envoié Extraordinaire; en être informé et en prévenir, voici le sujet de la lettre. Si c'est que cela ne choque pas et ce qui plus est que cela ait l'approbation de l'Impératrice, Vous savés, Monsieur, Votre sort, lequel nous améliorerons par une augmentation de Vos appointemens, afin que Vous puissés vivre là décemment et sans Vous ruiner. Son Exc. de Panin aura la bonté pour Vous, cher Ami, de Vous dire un mot sur la réponse surquoi Vous Vous réglerés par raport à la garde-robe qu'il faudra ou laisser ici ou en faire revenir à Petersbourg.¹⁾

L'estime que j'ai pour Vous, cher Ami, et l'attachement que mon cœur Vous a voué, me dictent de Vous faire savoir, que cette résolution de Vous laisser à Petersbourg a eu non seulement l'approbation de la Cour, mais encore les applaudissemens de Votre Chef et de tout le Ministère; tous ces Messieurs Vous honorent de leur confiance; il n'y a qu'une voix sur Votre zèle éclairé.

Pour le service de notre Souverain et de notre Patrie, je sai qu'il ne s'en fera que mieux; et même je le regarde comme très-nécessaire de Vous laisser là, Vous qui connoissés si bien les affaires du tems, qui avés la confiance de nos Maîtres et du Ministère Russe et qui outre tout cela avés su Vous mettre bien au fait de tout ce qui a trait à nos intérêts mutuels. Mes voeux Vous accompagneront, cher Schumacher, et je suis sûr, qu'ils seront exaucés. M. de Guldenchrone, dont les affaires se sont trouvées fort en désordre, n'y ira pas.

Je suis en possession de Vos lettres, mais n'ayant pas tems aujourd'hui d'y répondre, je suis très-court pour trouver bientôt du loisir de me répandre plus au long sur des matières trop intéressantes pour être effleurées. Enfin je suis avec une amitié très-sincère et une considération fort distinguée, Monsieur, Votre très-humble et très-obéissant serviteur

O. Høegh Guldberg.

S. Alt. R. qui Vous conserve toujours Ses bonnes graces, Vous ordonne, Monsieur, de remercier S. Exc. de Panin de Sa lettre, et de La conjurer de se servir à toute occasion d'une main étrangère pour Ses réponses. Vous voudrés aussi assurer ce respectable Ministre de mes hommages.

¹⁾ Det drejer sig om en henvendelse, formentlig fra arveprinsen, for at sikre sig mod indvendinger fra kejserinden, inden hoffet, som det skete ved kgl. kabinetsordre af 19. marts 1781, fritog baron Guldencrone for posten som envoyé extraordinaire i St. Petersborg. Samtidig fik Schumacher tillagt en gageforøgelse på 1900 rd., der bragte ham op på 5000 rd. årlig, så længe han beklædte posten som chargé d'affaires (Dpt. f. u. A. Forestilling 1781, nr. 12). Det var ellers meningen, at han skulle være rejst hjem ved Guldencrones ankomst, hvorfor han i begyndelsen af oktober 1780 hjemsendte en del af sin garderobe og sine bøger (Sch. til L. Klingberg 18. aug., 10. og 12. oktober 1780 i sidstnævntes arkiv A. I).

18.

1781 10. april, Christiansborg.

Højædle og Velbaarne, Allerhøiestærede Hr. Etatsraad.

Jeg skriver kort i Dag og vil kun sige Deres Velbaarenhed, at De her indsluttet finder et Brev, som Hendes Majestet vil, at De gandske stille igiennem Generalm. Bedborockko maatte besørge til de allerhøieste Hænder, hvor det henhører, og strax melde mig, at det er ankommet og af Dem overleveret.¹⁾ Paa en usikker Maade som denne tør jeg ei indtræde i noget. Deres Vheds Brev har jeg faaet og lært deraf det, jeg vidste. Det vil jeg kun sige Dem, at Danmark bliver sit gamle System troe, som er Danmarks sande Sikkerhed, og ønsker, at alle vore Venner vil blive sig selv

troe og deres egne sande Fordele. Der ere vist Skyer paa den politiske Himmel, som jeg er bange, at Personlighed har oprækket. Men man maae bie og see. De ville kun blive ved at arbeide paa at skaffe os Ruslands Medhielp til at hæve den spanske Ordre²⁾ og til at sikre os vores Handel. Naar kun det skeer, og tillige (hvorom De snart skal faae et species facti) man kunde faae vores Fordring paa Øen giældende, saa var det og, hvad vi kunde ønske. Men gaaer den store Mand bort,³⁾ og det i denne Tid, i en Tid, hvor Ruslands Ære staaer saa vovet, hvad har da vel dens Bundsforvante at vente? Jeg forstaaer det ikke. Skriv os, hvad De erfarer, og troe, at man ærer og elsker Dem, og ingen meer end Deres Velbaarenheds ærbødige Tiener og sande Ven

O. H. Guldberg.

¹⁾ Brev af 10. april 1781 fra enkedronning Juliane Marie til Catharina II. Jvf. dennes svar 23. april/3. maj, trykt i Regeringsskiftet 1784, s. 146. — ²⁾ Der sigtes antagelig til en ordre til de spanske admiraler, hvorefter de ifølge indberetning fra den danske konsul Walsh i Cadiz (Geh. reg. 1781 jan.–juni, fol. 117) skulle anse som kontrabande i danske skibe, bestemt til Storbritannien, alle varer, der var specificeret som sådan i den ved konventionen 4. juli 1780 mellem Danmark og England overenskomne forfolkning af art. 3 i traktaten af 1670. — ³⁾ Muligheden af, at Panin ville trække sig tilbage, nævnes i Schumachers depeche 9./20. marts 1781.

19.

1781 28. juli, Fredensborg.

Høiædle og Velbaarne, Allerhøistærede Hr. Etatsraad.

Jeg har sagt Deres Velbaarenhed, at De herefter kun saare sielden ville see Breve fra mig; og jeg veed, at De har begrebet, at foruden mine Forretninger var der endnu den anden Aarsag, at da Departements Chefen¹⁾ nu var en Mand i det sande System, og som havde Hoffets hele Fortrolighed, burde den hele Correspondence alleene stiles paa ham. Ham vidste jeg og at have for Dem alt Venskab og Høiagtelse. Men med alt dette kand jeg og vide, at et Brev fra mig af og til er Dem kiert, i sær for at være i sin Fraværelse forvisset om, at man har sin Herres Tillid og Naade. Den har De, Kiereste Hr. Etatsraad²⁾, og De kand kun bygge paa Hendes Majestet og H. K. Høihed, som aldrig glemmer de sande Fortienester, som altid følger dem lige stærk og altid ere villige til baade at beskytte og at belønne; det første trænge De for denne tid ei til; thi alle vil Dem sær vel; og det andet kand De være vis paa i alle de Tilfælde, hvor det er mueligt, hvor det er tienligt, hvor De Selv saa ville, naar De var nær nok for at see ud fra Fiedrene i Uhret over de øvrige Hiul og hele Maskinen. De forstaaer mig, og skulle De end ikke fuldkommen kunne, saa er jeg overbeviist om, at De til

mig har saadan Tillid, at De næst Gud overlader til mig at sørge for en Mand, der har al min Høiagtelse og er et Maal for en meget øm Hengivenhed. Nu nok om denne mig vigtige Sag; kun dette alleene at føie til, at naar De i noget Tilfælde ville noget for Dem Selv, saa behag at skrive mig et Par Post-Dage til førend til Ministeren, og dersom det skulle være noget besynderligt, da opbie mit Svar, førend De gjør Erindring hos Ham. Til en Mand som Dem, veed jeg, at denne Aftale er nok, og jeg forsikrer Dem, at meere behøves ikke for at give Vore Anlæg endog den fuldeste Sikkerhed.

Jeg skulle nu skrive min Ven noget om vores, om den Europæiske, om den Russiske nærværende Statsforfatning, og vidste jeg, hvor jeg skulle begynde! vidste jeg, hvad alle de Statssyner betyde, som man i sær seer paa den Himmel, hvor De er! De gjør Ret i, og De behager Herskabet, at De er en nøie Iagttager, der mærker paa alt og melder alt, det maae være saa usammenhengende som det nogensinde kand være, paa det at man dog kunne komme til, om det er mueligt, at begribe, om der er System og Sammenheng i dette, eller og det alt er Personligheder og Virkninger af den menneskelige Villie. Længe, længe, ja lige til Aaret 1780 har det Russiske Hof handlet i mine Tanker saa statsklog som noget Hof i Europa, og en Fyrstinde, saa indsigtfuld som Keiserinden, har vidst, hvorfor hun fulgte saadanne og ei andre Grundsetninger. Det er mig tungt at troe, at denne store Dame har tabt dem af Sigte. Rusland arbejder mod sig selv og det stærk, dersom man vil hæve det Østerrigske Huus, der net op er det eeneste, som Rusland maae frygte og har stor Aarsag at frygte. Ved de Lande, som Keiseren fik i Pohlen, er han kommen Rusland alt for nær, og Ruslands allersvageste Side for nær. Hver Svækkelse, som Rusland har givet Tyrkerne, er eene og alleene til Østerriges Fordeel; thi det er blevet ubeskrivelig let for denne Magt at bortsnappe og beholde og bevare de deilige Tyrkiske Provintser fra det Adriatiske Hav af til det Sorte. Det Østerrigske Monarkie er mægtig, og dog langt fra ikke det, som det kand blive; det har sin første Ungdom og vil under denne Keiser³⁾ faae sin Manddom. Dets Finantser, allerede forbedrede, kand blive det $\frac{1}{2}$ gang høiere, og dets Folkemængde i Landene ved Donau, hvor kand den tage til? I Tydskland er kun een Magt, som kand indskrænke; og denne Magt er langt fra ei eene tilstrækkelig; og denne Magt er paa sit allerhøieste, har anspændt, ja oppustet sig og bestaaer alleene ved sin oeconomie, ved det skarpe Tilsyn, ved sit Rygte. Og dør da den gamle Preussiske Konge, og hans Eftermand det allermindste forlader hans Konst og hans Plan, saa vide vi alle, at dette Monarkie maae synke ned i Forhold til sin Folkemængde og sine Indkomster. Men hvad er da Tydskland for det om sig altid gribende Østerrige; og hvad Naboe har da Rusland? Nei, min Ven, saa lette, saa følelige Sandheder maae dog den kloge Keiserinde ikke

have tabt af Øiet. Preussen trænger til hende for at bestaae; Østerrige trænger til hende for at forstyrre Preussen og derpaa give Rusland et dødeligt Saar; Rusland har spillet sin store Rolle, siden dette Monarkie sluttede sig til Preussen; thi det har da veiet i Europa baade ved sin egen Magt og den Preussiske; men foreener man sig med Keiseren, saa vil 20 Aar vise, hvad Rusland er, og hvad Keiseren er. Mig gjør alt dette ondt for det fortreffelige Nordiske System, saa ærefuldt for Rusland, saa nyttigt for mit Fædreland; thi Forbundet mellem os og Rusland og Preussen og Rusland gjorde Danmark sikkert. Sverrige maatte i denne Tingenes Tilstand tvinges til at holde sig rolig og være lykkelig. Varer tvertimod alt det Lefrerie⁴) ved med Østerrige (om det end aldrig er andet), saa frygter jeg, at Preussen og Frankerige, der begge ere lige avindsyge, nærme sig, og Sverrige træder da til, og vores deilige Tilstand har da Ende. Men jeg har endnu al Møje at troe, at saa abenbar rigtige Betragtninger ikke straaled for den indsigtfulde Keiserinde, og derover er jeg af Geheimeraad Rosencrones Tanker, at endnu maaskee ere alle disse sære Venskabeligheder kun bestemte til at bemægte sig Hoved-Bestyrelsen af Mediationen ved at smigre for det Wiener-Hof, vise det Udsigter, og politisk saaledes bedrage det. Endog den Uroe, som den Preussiske Konge føler, forkynder Ruslands Vægt. Hav dog, Kiere Hr. Etatsraad, denne Tanke stille for Øinene, og see efter, om De kand mærke, at noget derhen sigter, om De kunne føle, at De ved denne Traad finder Vei igiennem disse Irgange. Dersom den værdige Græve Panin, endog under den største Forstillelse for Dem, dog bifalder disse sære Anstalter i noget, saa maae De troe mig, at alt kun er et Spil; og jeg vil ei skiule for Dem, at alt hvad De skrev om hans Bortgang og om de to ugentlige Budskabe til ham og det endog i denne Tid, bringer mig til at troe, at det Østerrikske Hof skal tages ved Næsen. Imidlertid saa vil vores Konge stille ansee Knudens Opløsning og sørge under alle disse fremfærende Syner for sit Riges bedste og sin Handels Flor. Men skade er det, ja stor Skade, at disse svære, disse mattende Udrustninger af Norden kun bringe saa liden Nytte og Ære; næsten er det enhver Nation, som sørger og maae sørge for sig selv. Rusland klager over sin Exportation og vil give vores fattige Explication Skylden. Om den end og aldrig havde været til, var derfor alt for Rusland endnu ligedan; thi vi har vist ingen Skibe at bruge til den Fragthandel, da vi endog mangle til den Seilads, der er os langt fordeelagtigere. Nei Skylden er Ruslands egen. Havde denne Magt ladet de tre Nordiske Escadrer foreenet sig ved Flekkerøe og krydset af og til i Nordsøen, og reent ud erklæret, at da de ei ville have deres Staters Exportation forstyrret, taalede de inge Kapere i Nordsøen, saa havde baade Engellænder og Hollændere og tildeels Frantsoser med, ligesom midt i Freden, kunnet gaae til Østersøen;

og siig mig, Kiereste Etatsraad, om Engelland ikke havde tiet og slugt Pillen, saa bitter den end var; og dermed havde de neutrale Magters Fart i alle Verdens Have været forsikret; thi handlede nogen Magt herimod og ei strax skaffede Ret, saa vidste den, hvor Repræssailerne skede. Dette er ikke skeet, og følgelig er alt et stort Intet, og derfor lider Rusland et betydeligt Afsavn, og derfor gjorde Spanien os, hvad der skede, og derfor maae nu de Svenske og nu vi snakke for os selv og liste os igiennem, som vi bedst kand; men Udrustningerne, der koste saa meget, gjøre ikke enten for Æren eller Nytten den halve Virkning. Kunne vi kun handhæve vores Fart paa Vestindien i Frihed og Sikkerhed, saa imellem os sagt, min Ven, er dette vores Fædreland et Nok, og dertil maae De med den Dem egne Klogskab arbeide alt hvad De formaaer. Engelland, der er bange for os, er temmelig høflig, men maae ei bedrage os; og ved den listige Harris⁵⁾ der kand De paa de Maader, som De finde bedst, behændigen lade det Engelske Ministerium forstaae, at giver de os ikke Sikkerhed for vores Fart i de andre Verdens Have efter Tractatens klare Ord og en fuld satisfaction, skal vi nok vide ved andre Midler og antagelige Forslage at skaffe os baade Hævn og Sikkerhed, omendskiønt ingen Magt ellers er bedre og stadigere velvillig mod Engelland.

Hans Majestet har nu oprettet i Kiøbenhavn et Østersøisk Compagnie, hvis Fond er tre Millioner Rigsdaler, og hvis store Hensigt er at hente Vahrer fra Rusland og den øvrige Østersøe til Kiøbenhavn og der stifte et betydeligt Oplag efterhaanden.⁶⁾ Min Ven begriber, at dertil har Naturen bestemt Kiøbenhavn; men vore Fædre forstode det ikke. Gud give nu Lykke! Men, Men De kunne nu, Kiere Hr. Etatsraad, vise dette for det Russiske Ministerium som et Anlæg, der i alle Henseender kand blive høist fordeelagtigt for Hendes Keiserlige Majestets Undersaatter; thi hvor let kunne nu de Russiske Handlende rive sig løs fra de fremmede Contoirer og selv besørge enten paa egne eller paa Danske Skibe deres Vahrer til Kiøbenhavn? Hvor let kunne den kloge Keiserinde ved nogle Anstalter lette og befordre dette? Hvor nem kunne Debiten blive, og hvor lidet compliqueret? Hvad er meer i vores System end Ruslands, vor eeneste Alliertes, Fordeel? og hvad meere i Ruslands end Danmarks velgrundede Sømagt, der igien hviler paa dens Handel? Hans Majestet Kongen vil, at De, dog endnu som af Dem Selv, skal forestille alt dette, prøve Gemytterne, aabne Øinene, tale med Vedkommende og søge at bringe de Indflydende Personer og i sær de herpaa Indflydende til at tænke og tale. Hans Majestet kiender min Vens Nidkierhed og ligestore Forsigtighed og derfor overlader til Dem heri at vælge de bedste Midler og paa det locale sig passende Midler. De veed, at en Kiøbmand ved Navn Essen⁷⁾ blev sendt til Rusland, og De veed Hensigten af hans

Reise. Hvad har han giort? Hvor er han? Hvad troer De om ham? Hvad Tanker har han nu efter hans Reiser? eller under hans Reiser? De ville, Kiere Hr. Etatsraad, af hans Undersøgelser, men i sær af Deres egne, og af hvad De nu, naar De taler, erfarer, give til mig saadanne Underretninger, saadanne Oplysninger, som kunne bestemme og vejlede; i sær om Keiserinden kunne formodes at ville lette og befordre; om nogen commerce-tractat behøvedes og kunne ventes fordeelagtig; om de inderste Russiske Stæder kunne igiennem Petersborg eller Archangel selv, med Contoirernes Forbigaaelse, komme til at handle paa Kiøbenhavn etc. See alt dette, og dette er meget, maae nu beskæftige Dem og Deres Indsigter og Undersøgelser. Her vil vi gaae Rusland i Møde med alt hvad vi nogensinde bør, og jeg skulle tabe mig selv i Forbauselse, naar Regieringen der ei skulle finde sin Fordeel ligevægtig med Kongens i dette Anlæg. Jeg venter da Deres Svar, som strax forkynnder os, hvad videre er at gjøre; men giv de Vedkommende kun Tid til at tænke, smage og føle, paa det vi igien kunne handle med nogen Sikkerhed.

Hendes Majestet Dronningen og Hans K. Højhed har allernaadigst befalt mig at forsikre Dem, Kiere Hr. Etatsraad, om Deres vedvarende Naade og Bifald, og disse Høieste vil, at jeg skal meget anbefale Dem denne commerce-Sag. Men man kiender Dem og Deres brændende Iver for det bedste Herskab og det kiere Fædreneland, saa jeg veed, at den Vegt, som alle disse Grunde nu tyngede med paa Deres Siel, angriber endog den inderste Sielekraft selv.

H. K. H. vil, at naar De har nogen god Leilighed, maae De tilkiendegive den værdige Græve Panin, hvor synderlig en Deel Høisamme tager i hans Sundhed, hvormeget han ærer denne store Minister, og hvor inderlig han ønsker at see ham med det bedste Helbred snart igien der, hvor han under den store Keiserinde saa værdigen har staaet. Ogsaa vil H. K. Højhed, at De fra Ham Selv maae forsikre Græve Ostermann⁸⁾ for Hans Majestets ømme Erkiendtlighed ved alle de Beviis, som denne værdige Minister giver Kongen paa sit gode Sindelav mod Ruslands bedste Ven, og dertil føie de bedste Forsikringer om H. K. Højheds Tillid og Venskab. Hendes Majestets udtrykkelige Villie er, at De ved en god Leilighed maae tilkiendegive Genralmajor Bedborocka Høistsammes naadigste Erindring; og kunne De ved dette befalte tillige vise mig det Venskab hos begge disse Herrer at nævne mig og min Ærbødighed og besynderlige Hengivenhed. Endeligen er mit Ønske altid for Deres Velbaarenhed; mit Venskab stedse uforanderlig og min Høiagtelse den, som De har fortient og endnu saa fuldkommen fortienet. See saa tænk og skal altid tænke, Kiereste Hr. Etatsraad, Deres oprigtigste Ven og ærbødige Tiener

O. Høegh Guldberg

Til Deres Fornøjelse skal jeg fortælle Dem, at i to Gange 24 Timer var Subscriptionen færdig paa de Østersøiske Actier for 15 tønder Guld; thi Hans Majestet havde selv forbeholdt sig for den halve Summe; og endnu var Ansøgninger om Actier for Ni tønder Guld kommen til i 4 Timer efter. Dette glæder en dansk Patriot.

1) Marcus Gerhard Rosencrone, tidligere gesandt i Berlin, udnævntes 4. dec. 1780 til chef for departementet for udenlandske affærer. — 2) Schumacher var udnævnt til etatsråd 14. dec. 1780. — 3) Josef II (1780–90). — 4) Sic! for lefleri. — 5) Den britiske gesandt i St. Petersborg James Harris, Earl of Malmesbury. — 6) Om oprettelsen 5. juli 1781 af Det østersøiske og guineiske Handelsselskab se Holm, V, s. 519 f. — 7) Erdsen, jvf. nr. 15, note 1. — 8) Den russiske vicekansler Ivan Andrejević Ostermann.

20.

1781 8. august, Fredensborg.

Velbaarne, Allerhøistærede Hr. Etatsraad.

Jeg har rigtig erhholdet Deres ærede med indsluttede Brev til H. K. Høihed fra H. Keis. H. Storfyrsten, og H. K. Høihed har befalt mig, at De ville søge Leilighed til at lade H. Keis. H. forsikre sin Taknemlighed for Brevet, og at Høisamme skal med første give sig den Ære at besvare det. Iligemaade finder De her vedlagt et Brev fra Hendes M. Dronningen til Hendes Majestet Keiserinden, som De maatte see til at faae Hendes Keis. Majestet indhændiget, og hvis det skeer ved Bedborocka, saa har De Ordre til at forsikre ham om Hendes Majestets Naade.

De har nu uden mindste Tvil allerede i Hænde et vidtløftigt Brev fra mig, hvoraf Deres Velbaarenhed seer mine Tanker om den Russiske og Preussiske Alliance, og om den Russiske og Keiserlige Østerrigske. Alt har kun været skrevet for Dem selv og til den Brug, som Deres Klogskab og Erfaring af Stedet kand lære Dem ved Leiligheder og ved Samtaler, hvor Fortrolighed taler og Forsigtighed svarer. De har seet mine Tanker og Betæneligheder; og jeg har følt, hvad jeg som Dansk burde og som Undersaat af en Konge, der har det nøieste Baand med Rusland. Iøvrigt kand De vel tænke, at ingen her agter at indvikle os i noget enten for at forhielpe Preussen til Handels Fordele, vi ei selv har, eller for at see tilfredsstillet visse gamle Forbitrelser, eller for at udrede Holland af en Betryk, hvori denne Republik selv har styrtet sig, og hvorudaf den ei vil hielpe sig selv. See? hvor usel dens Flode er, og erindre sig, hvad jeg derom forud sagde. Krigen lader nu at blive svær for Engelland; og det Bourbonske Huus, om det nu ret bruger sig, synes at faae allevegne Overvegten. Freden er dog i mine Øine ei nær, og man maae see, om Meglerne kand skaffe den nærmere. Gud

skee Lov, at saavel vi som de Svenske ere agtede for smaa til at ende en Sækrig; der er intet, som jeg meere takker den Høieste for. Ogsaa skal det glæde mig, om man ikke forlanger af os at ratificere den Preussiske accession; thi som den er, ratificerte vi den aldrig. Nu lev vel; i vort Østersøiske Compagnie skal De faae Actier. Vær omhyggelig med Deres sedvanlige Klogskab derfor, og nyd i alt Lyksalighed. Jeg er af Hiertet Deres oprigtige Ven
O. H. G.

21.

1781 18. september, Fredensborg.

Højædle og Velbaarne, Høistærede Hr. Etatsraad.

Jeg har erhholdet med Dags Post begge Deres Velbaarenheds Breve, og i det eene det, som Hendes Majestet Keiserinden havde bestemt for Hendes Majestet Dronningen, og som i samme Øieblik blev overleveret. De finder nu her vedlagt et andet fra H. K. Høihed Arveprintsen til Hans Keiserlige Høihed Storfyrsten, og De ville og paa den Maade, som De Selv finder bedst og forsigtigst, besørge det til sin høie Bestemmelse, ifald endog Storfyrsten skulle allerede være paa Reisen. H. K. Høihed forlader sig heri paa Deres kloge Omhu; thi skjønt Brevet er et Svar, som intet vigtigt indeholder, ville H. K. Høihed, just fordi det er et Svar, ei længere bie dermed, og uvis, hvor just at sende det, valgte Høisamme Dem til dets Besørgelse.

Vort hele allernaadigste Herskab farer fort at have for Deres Velb. den Naade, som De saa fuldkommen fortjener, og da jeg nu skriver, har De allerede Prøver paa, at Hans Majestet har forbedret Deres Vilkaar og bragt det nær til det, som De Selv ønsker; endog Böckmann, som De ville helse, er ei blevet glemt.¹⁾ Forlad Dem kun til, Kiereste Hr. Etatsraad, at saalænge Gud bevarer Danmark sin nu lykkelige Forfatning, skal en Mand som De, af den Iver, den Redelighed, den Klogskab, den Indsigt, aldrig mangle Beskyttelse. Gud blive ved at være med os, og De nyde Sundhed og Liv; saa skal De see, at De baade nu og siden kand med Rolighed og Tillid arbeide. Herskaberne kiende Dem og have befalt mig at sige Dem det. Men De ville og troe, at Deres Chef er Deres Ven, ivrig for Dem og altid Deres Velynder. Jeg siger Dem det, fordi De maae troe det; og var det ikke saa, skulle jeg ei sige det. Ogsaa dette er Dem vigtigt og bliver Dem, der er fraværende, ligesaa meget en Regel som en Sikkerhed. Om det øvrige Ministerio kand De troe det samme; thi det er een Lykke meere, som Vi nu have, at Landsmænd ynde Landsmænd, i det mindste ei vil trykke dem til fremmedes Ophøielse. Bliv kun derfor ved at arbeide frem med den kloge Iver som hidtil; at overlade Gud den Tid, som skal komme; at tage kun mod de

Østersøiske Actier, som De ere tegnede for, og som nu allerede til Opladelse gives 40 p. c. for.

See her, Oprigtige Landsmand, hvad Vi vil sige hinanden om os selv. Politiken skulle jeg føie lidet til om, skjønt det er unødvendigt, da De fra Deres Chef faaer, hvad der forekommer, og jeg med denne nuværende Minister er eenig og handler eenig. Af mit forrige Brev har De seet, hvorledes Hoffet tænker og maae tænke i Henseende til Preussens Forbindelse med Rusland, og De har Selv kiendt og følt dette Systems salige Fordeel for os.

Men derfor kand vi aldrig gaae til, hvor Preussen ville have os, at garantere den convention, som Rusland har tilstaaet Preussen. Nu første Gang har jeg læst og seet, at den alliance, som en Magt har med en anden, kand den første uden at spørge den anden gaae hen og bevilge den tredie. Men det er Ruslands Sag at forsvare; Danmark kand kun acceptere Preussen til en convention lig den, som blev sluttet imellem de tre Nordlige Magter; meere kand Preussen ikke forlange, og endda maae Preussen paatage sig Forbindligheder i Forhold til dem, som de andre Nordiske Magter har indgaaet. Dette vil ikke behage, men kand dog ei være anderledes. Man faaer nu at see, hvorledes dette vil gaae, og om Sverrig vil blive Conventionsens Natur troe.

Men en anden Sag, og i mine Øine af en gruelig Vigtighed, er det nye Engelske Tilbud at ville ved en explication igien fastsette vores Tractats Meening i den betydelige Sag om en sikker Seilads uden for Europa. De er, Ærede Ven, allerede underrettet forud derom, og jeg vil her kort sette Dem i det rette Lys. Engelland har altid drillet os i denne allervigtigste Sag; og læs Tractaten. De skal finde to Gange sagt med tydelige Ord, at den gielder i og uden for Europa. De skal finde i de Artikler om Colonierne og om den Beskyttelse, som begge Nationers Krigsskibe skal give Handelsskibene, at det og har været de Forbundgiørendes Meening. Vi have derfor, ved Anledning af de nu og da opbragte Skibe, formeligen forlangt, at Kongen i Engelland ville kun erklære, at han læste og forstod Tractaten som vi; men i Steden derfor foreslaaer man os paa nye en explication.²⁾ De faaer den at see, og see med vore Anmærkninger. Vi skjøtte ikke om den og saae gierne, at Rusland ville fraraade os den. Kort sagt, vi vil trække det, naar ei andet kand være, saa længe ud som mueligt og tilsidst paa bedste Maade undgaae den. Thi skal vi antage den, kand det dog ei skee, uden at Rusland udvirker i Engelland Sikkerhed for sine Producter paa Danske Skibe. Dette har man saa tidt i Rusland talt om, og dette er værdt nu at sette en Prøve paa. Vore Aarsager ere disse: Engelland tilstaaer os intet, uden hvad vi efter Tractaten har og har af hele Norden garanteret: Engelland

lover kun ei at ville gjøre os ondt. De Bourbonske Huse vil ved denne nye explication støde sig, og for at spille vor hele Handel og skille os ved alle vore nu værende Fordeele behøve de kun at lukke os deres Vestindiske Havne og fornye Kaperierne i Middelhavet. Engelland, som kun giver det, den har givet, har da den Fordeel at sette nye Splid i den armerte Neutralitet, gjøre vores Flode unyttig, spille vor Handel og i visse Maader tvinge os til at henge af den. Frankerige og Spanien, om de forurette os, kand vi ingen Hevn faae over. Men Herrer af Sundet kunne Vi, naar ondt skulle være, nøde Engelland til Billighed. Alle disse Sandheder sige os, at vi ei maae ved en nye explication fornye hine gamle Feil. Der er da kun een Maade, som gjør alt taaleligt, og det er, om Danske Skibe kand sikker føre Russiske producter; thi den Sikkerhed vil fornøie de Bourbonske Hoffer og gjøre Explicationen rimelig og taalelig. Ogsaa er det og en compliment til Rusland og gjør Ende paa de Bebreidelse, som vi saa ofte har hørt ved Anledning af den forrige Explication³). Min Ven begriber nu hele Sagen i alle dens Sider. Alt løber ud paa: vi skiøtte ikke om Explicationen; vi see gjerne, at Rusland raader os fra den; vi vil ikke indgaae den, uden Artiklen om Russiske Producter kand komme til; vi vil dog ei støde Engelland, men paa bedst muelige Maade snige os ud af denne Forlegenhed. Og denne Opførsel kand vi holde med saa meget større Føie, som alt dette (saa tænker jeg) dog kun angaaer et Par Aar; thi i den tilkommende Fred, hvorledes det endog gaaer, vil vist nok commerce-Frihederne blive fastsatte, siden de Bourbonske Huse saa vil, siden Preussen ønsker det, siden Sverrig og Danmark attraae det, og Keiserinden fra alle Hiørner er høist forbunden til at befordre det. Alt dette er for min Ven og hans Underretning, naar han formeligen faaer Ordre til at tale.

Men nu om vor Russiske Handel og den Østersøiske. Jeg har seet, at min Kiære Hr. Etatsraad meget klogeligen har allerede i sin Depeche dertil præluderet,⁴) og saadant Skrift⁵) faaer De vel da. Jeg er vis paa, at intet kunde være Rusland vigtigere end at understøtte sine Undersaatters Handel til Kiøbenhavn, og intet meer i dens System; jeg er vis paa, at det er dens Fordeel at rive dem løs fra Contoirerne og selv at lade dem efter eget Tykke sende deres Vahrer ud. Men derfor er det ei at troe, at det skeer; thi saadanne contoierer maae have store Venner; alt nyt møder Hindringer, og Aarsager som Misundelse, Mistanke, de store Stæders Nid paa de mindre, Søestædernes paa Landstædernes, alt dette kand hindre, at vi ingen Medhielpning faaer af Rusland; og saa lader vi os da nøie med de Fordele, som situation kand give. Dog da nu De, Kiære Etatsraad, setter Deres Øine derpaa og indhenter Kundskaber, saa vil De snart see, hvad der er at vente, og hvad ikke. I min Meening skal man ei forhaste sig; og det jeg vil bede

Dem, er stille og rolig at samle alle Efterretninger og veie Fordele mod Fordele, og naar De er vis, efterhaanden meddeele Os, hvad De vist veed. I denne Tid frembyde sig endog for dette Compagnie^o) andre og betydeligere Fordeele, saa at man kun rolig kan undersøge, samle og dømme.

Nu er jeg med den sandeste Høiagtelse og et oprigtigt Venskab Deres Velbaarenheds trofaste Tiener og Ven

O. H. G.

¹) Den 1. sept. 1781 tilstodes der Schumacher, som den 6. juli var blevet udnævnt til ministerresident, et gagetillæg på 2000 rd., og den 14. sept. udnævntes cand. jur. Hans Böckmann, der 15. dec. 1780 var ansat ved gesandtskabet for at gå Sch. til hånd, til legationssekretær (Geh. reg. 1781 juni nr. 38, juli nr. 4-5 og sept. nr. 2, 36 og 40). – ²) Se Edv. Holm, V, s. 359 med henvisninger. – ³) Konventionen med Storbritannien 4. juli 1780 »pour expliquer le traité de commerce de 1670«. – ⁴) Næmlig i depeche 6./17. oktober 1780, hvortil Sch. henviser i depeche 13./24. august 1781. – ⁵) Sch. skriver i depeche 13./24. aug. 1781: »En m'écrivant quelque chose sur les grands avantages qui résulteront pour la Russie aussibien que pour le Danne marc par les liaisons de Commerce entre les deux Nations – – – on pourroit peutêtre contribuer à rendre l'Impératrice entièrement favorable à ce commerce et disposée à le soutenir de toutes ses forces.«. – ⁶) Det østersøiske og guineiske Handelselskab.

22.

1781 22. september.

Høiædle og Velbaarne, Allerhøiestærede Hr. Etatsraad.

De seer nu tidt nok Brev fra mig, og Aarsagen til dette finder De i indlagte, som De ville have den Godhed at befordre med den Omhu, der hviler over alle Deres Handlinger. Hendes Majestet har befalet Dem naadigst at helse ligesom og at helse den værdige Bedborocka. Desværre! Hans K. Høiheds Gemahl kom den 19. Sept. os en 6 Uger omtrent for tidlig; en liden død Printsesse blev Følgen; men Gud skee Lov! at vi beholdte den høie Moder, at Hun ei leed meget, at Vi kan vente af Frugtbarhedens første Prøve en anden Gang med Guds Hielp bedre Lykke, kort vi vil haabe, og haabe en Prints. H. K. Høihed har selv befalet mig med den naadigste Helsen at sige Dem dette.

Endelig takker jeg og for Deres Velbaarenheds Brev i Gaar.¹) Jeg har ei længe læst noget kortere, fyndigere og meere oplysende skrevet. Min Siel takker Dem for hvert et Lys, som De deri har tændt for mig og endnu videre bestemt mig i de Papirer, som jeg over Søen kan vente. Det, som jeg nu seer, er, at en Handel med Rusland, fordeelagtigere end ellers, bliver et Forslag, vanskeligere at gjøre og sværere med Held at udføre, end man nogen sinde skulde tænke. Erdsen er vist ei den, som han gav sig ud for; og den Hoved-Grund, hvorpaa han har bygget sine Løfter, falder gandske. Uendelig

takker jeg Dem, Kiere Ven, fordi De har åbnet mig og ved mig Kongen og Staten Øinene. At vinde ved Rusland, vil blive umaadelig tungt, og de Midler, som her skal vælges, vil have Vanskeligheder, der med stor Betænkning vil gaaes i Møde. Endog Cherson²⁾ bliver en nye Anstøds Steen. Jeg ærer Keiserindens Indsigter; thi Pladsen er vel valgt og kand foreene meget, naar kun Farten vil være sikker. Men Landene ved Middelhavet blive og derved næsten berøvede, hvad de Østersøiske Vahrer angaaer, al Sammenheng med Norden. Dog de Barbariske Naboer og den Usikkerhed, som er baade i deres Regieringer og Sæder, bliver os andre nordlige Folk en Aarsag til nogen Beroligelse. Ogsaa har Deres Velb. Ret, at med Engelland er intet at gøre for os i Henseende til de Russiske Producter, og med Holland efter alle de givne Oplysninger heller intet. Frankerige kand love os noget, og Portugal og det nordlige Spanien og; men til det alt har vi Medbeilere. Dog nogle Anmærkninger vil jeg gøre Dem til Deres og min Trøst og begges Eftertanke:

1. Kiøbenhavn har en rar Beliggenhed, naar her af disse Vahrer først var et got Oplag; thi Foraar og Efteraar er det dog ei saa sikkert og vist at løbe Østersøen igiennem; og ofte bliver der stor Spørgsmaal om Vahrer paa de Tider.
2. Vores Canal giver os en anden Fordeel; thi ved Friderichstad og Tønningen maae og være et Oplag. Man undgaaer da Kattegattet.
3. Fremmede kand spare ved at hente hos os nogen Assurance og megen Tid. Vore egne Skibe kand bringe os mange Vahrer bort, og vor egen Handel behøver mange.
4. Naar Krigen har Ende, og de andre Nationer træde igjen i deres Ostindiske, Vestindiske og Fragt-Handel, have vi en betydelig Mængde Skibe, som blive os tilovers, og for at berede dem forud en nye Anvendelse har Kongen oprettet denne Østersøiske Handel, hvilken, saa længe Krigen varer, bruger egentlig sine Skibe, hvor nu meest er at vinde, men har saa, naar Gud giver Lykke, samlet en Fonds og Skibe til at gribe med i den Østersøiske Handel og nytte Canalen, som bliver færdig 1784, Aaret maaskee, naar Europa nyelig har faaet Fred.
5. Jeg har troet, at det kunde blive mueligt, at Russerne kunde finde deres Fordeel i sær fra de indenlandske Stæder at handle lige paa Kiøbenhavn, og det med egne Skibe, men og med Danske Skibe. Nu seer jeg vel af Deres Velbaarenheds Ærede, hvilke store Hindringer herfor ligge i Veien, og det af meere end een Natur. Men det kommer an paa, om de ikke lader sig hæve; og efter mine Tanker bliver det det eeneste, som kunde og skulde give os nogen besynderlig Fordeel, at nemlig Kiøbenhavn og Canalen vare nærmere og følgelig fordeedlagtigere for Rus-

serne. Thi skal vi handle lige med de andre Nationer og under samme Byrder, saa bliver de inderste Russiske Stæder altid i samme Tilstand, og vi have da selv, som vi kand, at nytte vores Beliggenhed og vore Fordele. Ogsaa bliver det en Sag at betænke, om det er fordeelagtigt for os at opmuntre den Russiske Skibsfart. Det meere, jeg kunde tænke, vil jeg spare, indtil jeg faaer de lovede Papirer.³⁾

Men nu, Kiere Ven, beder H. K. Høihed og ligger Dem det paa, at De vil anvende al Deres Agtsomhed paa at udforske, hvad Fordele vi burde attraae og kunne vente i Rusland, og at De da, som af Dem Selv, hvortil De har og faaer god Leilighed, ville sende disse Deres Tanker til Ghr. Rosen-crone; thi det er mig det kiereste og nemmeste, fordi jeg saa har Texten, hvorover jeg kand præke. De kand ved intet meere forbinde sig vor dyrebareste Prints. Han ønsker dette saa meget meere, som Deres Depeche har givet Leilighed til, at der er befalt, at her skal udarbeides et Forslag; men dets Afsendelse skal jeg tilbageholde, fordi vi maae vist have Deres Tanker tillige, paa det vi kand bestemme det rette Forhold af Vores Tanker til Omstændighederne der; og jeg seer af det overmaade Gode, som De alt har skrevet mig, hvad De videre i denne Sag kand gjøre. Vi elske begge Vores Konge og Land. Lad os see, at vi kand hielpe til, at denne vigtige Sag bliver vel giort. Tænk, at i den sidste Hollandske Bataille havde Hollænderne kun paa deres Skibe 155 Danske; tilforn har altid en tredie Deel været i det mindste Dansk. Saaledes have vi nu revet Vore Matroser til os selv. Indfaldet med Øerne ved Marocco⁴⁾ var Guld værd, og Deres Forsigtighed deri fortreflig. Kort sagt. Jeg elsker Dem, Herskabet elsker Dem og Ministerium og. Gud spare Dem! Elsk De og altid Deres

O. H. G.

¹⁾ Brevet er ikke bevaret. – ²⁾ Cherson (Herson) ved Dnjepr, anlagt af Potemkin 1778. – ³⁾ I depeche 20./31. aug. 1781, modtaget i Kbh. 21. sept., havde Sch. lovet ved første lejlighed at sende kopi af en plan, præsenteret kejserinden 1778 af en englænder Eaton, for etableringen af en handel fra Orienten over Rusland til England og Frankrig. – ⁴⁾ Schumacher havde iflg. depeche af 17./28. aug. 1781, for at gøre kejserinden interesseret i at støtte Danmarks krav på Krabben-Eiland, udkastet tanken om Ruslands erhvervelse af Chaffarinas- eller Zaffarinas-øerne, tre små holme ved Marokkos kyst, som han mente egnede til en befæstet havn.

23.

1781 6. oktober, Fr[edensborg].

Højædle og Velbaarne, Allerhøiestærede Hr. Etatsraad.

Jeg kand ei andet end strax i Dag besvare Deres Velbaarenheds ærede af 14. Sept., først for at glæde mig over al Deres Nidkierhed i Kongens Tieneste

og for vort Fædreland, og for det andet for at sige Dem, hvormeget H. K. Høihed er fornøiet over, at man i Rusland er villig til at ville slutte en commerce-tractat med os. Men, min Kiere Ven, nu kommer det an paa at udfinde, hvad man kunde med god Grund forlange af Rusland og vente omtrentd accorderet. De vil komme til at gjøre nu et gandske Studium deraf og forsyne os med de Forslag, vi burde gjøre og kunde gjøre. Thi her veed vi nok, hvad vi ville; men ikke veed vi, hvad vi kunne opnaae. Her veed vi, hvad vi kunne tilstaae, naar vi erholdte, hvad vi ønskede; men vi kand ikke tilbyde uden omtrentd at vide, hvad vi kand erholde. Saa set da nu, gode Patriot, Deres Øine ud paa den hele Russiske Commerce over Petersburg og Archangel og see at udfinde, hvori det blev giørligt at faae Fordele. Saa vidt jeg kiender af Bøger den Russiske Commerce, og af Erfaring vores, veed jeg intet, som kunne meere passe for begge Nationer, end om det havde været mueligt, at Russerne havde kunnet i Flæng med Danske og egne Skibe have udført deres Vahrer til Kiøbenhavn og der igien fundet de sydlige Vahrer samt de ostindiske og Vestindiske; men Cherson og de nye Anslag paa en egen Chinesisk og Ostindisk Handel, som De har lært mig at kiende, true med en Revolution i Handelen, hvorved alle disse smukke Anlæg falde bort. Dog man maae trøste sig, at ikke alt skeer, hvad man vil. Og paa den anden [Side] have Deres Velbaarenheds Anmærkninger om den indenlandske Russiske Handels Vanskelighed og Usikkerhed berøvet mig alt Haab om at bringe noget tilveie, der kand være Umagen værdt. Men, Kiereste Ven, da denne Udsigt er min eeneste, i det mindste den eeneste, som er værdt at gjøre noget for, saa følg den endnu og udgrandsk, om det ei er mueligt at hæve Vanskelighederne og i det mindste vel at begynde; thi kunne Russerne selv paa egne eller vore Skibe have Frihed og Fordeel at udføre deres Vahrer til Kiøbenhavn eller Mundingen af Canalen i Holsten, som med Aarets Ende 1783 er færdig, og der oplegge dem og strax faae i Penge eller Vahrer de to tredie Deele betalte og siden den øvrige Deel, naar alt var solgt, saa reve de sig løs fra de fremmede contoierer, saa fik de en Handel, som kunne være nem og rede paa en Europæisk Havn, saa havde vi og vores Fordeel, og saa bleve begge Nationer for hinanden det, de kunde. Kiøbenhavn blev da en stor Stapel for de Østersøiske Vahrer; men Rusland havde og en hurtig Afsetning og en let Seilads. Naar dette ei kand skee, saa troer jeg, at alt vil løbe ud paa noget meget mindre; dog min Ven, som er paa Stedet og nu seer, vil skiønne, lede, finde; og mange Bekke gjøre dog en Aae. Dette, dette blive da nu Deres store Omhu; selv af politiken er den en stor Deel, og den opliver dog ved Forandringen.

Hvad det andet Store er angaaende i Deres Velbhds. Brev, saa raader jeg Dem til at gjøre som De har begyndt og tilmelde i Particuliere Breve

Deres værdige Chef, hvad De i Besynderlighed kunne have at holde meere hemmeligt; men dersom De føler det af den Natur, at han maae gjøre Forestilling derom, saa ville De i det mindste give ham i Depechen Anledning vel dertil. De skjønner da selv, at hvad der skal i Part. Breve er enten saadanne hemmelige Ting, som behøves nøie at vide, men dog ikke siden at grunde en Forestilling paa, eller og saadanne Anmærkninger, som lede Handlingen, men ikke skal begynde eller stifte den. Rosencrone er klog nok at bruge den og har intet skiult for mig og et Par andre. Kort sagt: det er got og skarpt tænkt af Dem. Til mig tvertimod behøve De kun at skrive, hvad der er af lige Natur, men maaskee meere personligt og enkelt.

Vi have en Arabisk Grammatica at deele sammen; den berømte Michaelis¹⁾ fra Göttingen har sendt mig den for Dem, og jeg bier efter sikker Leilighed. Om Politiken ikke et Ord i Dag; thi Fred faaer Europa ikke saa let, og Freden er ei heller for vor Handel den gunstigste. Artigt, om Engellænderne gave Keiserinden Minorca, og om Keiserinden kom i Krig med Algiererne. Hvilken Erobring, hvilket Keiserdømme kunne i Deres gode Africa blive. Endelig tusende Ønsker over Deres Hoved og Helbred, og den sande Forsikring, at jeg er Deres Ven *O. H. G.*

Jeg haaber, at De nu vel har alle mine Breve.

¹⁾ Johann David Micháëlis, berømt orientalist og professor i Göttingen, 1717–91.

24.

1781 6. november, Christiansborg.

Højædle og Velbaarne, Allerhøistærede Etatsraad og Ministre.

Det er mig saare kiert at modtage Deres Velbaarenheds Breve, erfare Deres Velgaaende, see Deres Venskab og høre Deres Tanker over alt, hvad de bedre kand vide end vi andre. Kongen, Dronningen og Printsens bliver ved at have den Naade for Dem og den Tillid til Dem, som De fortjener. Deres Chef elsker Dem (troe mig) og det hele Ministerium ærer Dem; og hvordan jeg tænker om Dem, veed De og mit Hierte.

De har vel nu alle mine Breve, og jeg veed, De elsker dem og troer dem. Jeg faaer og rigtig Deres. Ligesaa er jeg vis paa, at De, min Ven, legger nøie Mærke til, hvad jeg har saa bestemmende fastsat, om hvad der maae indgaae i Deres offentlige Breve, hvad i de besynderlige til Deres Chef, og hvad endelig til mig, paa det at alt kand blive uhindret og ustandset brugbart.

Erdsen har De, min Ven, lært mig nok at kiende; han skal ei løbe med os? og troe mig, at til det sande store er det hos os ei mueligt; jeg følger en

sandsynlig Idée, være sig fra hvem den end er kommen, til en nøie Undersøgelse; men saa standse vi og overskue alt, og derpaa enten staae vi eller gaae videre. Det er Gangen, vi nu i 10 Aar har holdt, og i meget har den naadige Gud velsignet.

Men, min Ven, De og Deres gode Erindringer have nu lært mig, at den min saa kiere Udsigt til en directe Handel fra gode og rige Russiske Huse i de indenlandske Kiøbstæder og derfra over Petersborg etc. til Kiøbenhavn er ei at tænke paa. Jeg seer det af den hele Gang, som denne Handel har, og De saa vel har skildret mig; og dog gjør det mig indtil Sielen ondt, at denne Plan kand ei blive virkelig; thi den syntes mig saa naturlig og at love mig Stadighed, fordi den forekom mig Rusland ligesaa fordeelagtig som os, og fordi fælles Beliggenhed saa øiensynlig kunne befordre og befæste den. Men er og bliver det en uforanderlig Regel, at alt skal skee ved Forskudde og ved saadanne foranstaltede Indkiøb paa Landet, saa er det igjen en Følge, at intet er at udrette besynderligt for os, og at alt hvad vi kand vente, indskrænker sig til at beegnes som Engellænderne. Vi drive da med dem Handelen derhen, kappes med dem og udrette, hvad vi kand. Alt er da snart tænkt til det Forslag til en Commerce-tractat, som vi i Vinter vil gjøre. Men D. Velb., der saa meget elsker Deres Fædreland, gjør vel i at give denne Sag al den Opmærksomhed, som De kand, og at berede sig til at udarbeide en memoire, om den endog aldrig bestod uden af Poster, som De troede, at vi burde agte paa, og som De troede, at vi kunde erholde; og ville min Ven legge Haand paa den og see til, at vi in medio Januarii kunne igiennem Deres Chef erholde den. Tractaten med Rusland angaaer, som forstaaer sig, alle Kongens Undersaatter, og ikke det Østersøiske Compagnie alleene, som hverken faaer eller bør have monopolium. Hvad det Østersøiske Compagnie i sig selv betrefter, saa er dets Handel aldeles ikke bundet alleene til Østersøen. Slave-Handelen er det og tilhørende; det kand handle paa Ostindien, Vestindien og hvor det vil, China undtagen.

Hvad de Østersøiske Vahrer angaaer, da er Hensigten, at dette Compagnie skulle have et Oplag af dem i Kiøbenhavn; først for at Marinen altid kunne være sikker paa sine Sager, der vist udgiøre 200.000 rdr. aarlig; og for det andet, at disse Vahrer kunne være her i nogen Mængde, deels til egen Forsendelse, deels for at forsyne ved gode Leiligheder vore trængende Europæiske Pladser. I mine Tanker ville en Million Rigsdalers Oplag i alt være nok, naar Russerne ei anderleden kand og vil tilhielpes. En Deel deraf kunde med Tiden haves ved Canalens begge Mundingar.

Compagniets Handel til alle Sider vil sette det i Stand til at have her igjen et Oplag af de fra første Haand tagne Vahrer af dem, Østersøen behøver. See, min Ven, det er Idéen. Men kunne min første Tanke have naaet

sin Virkelighed; saa havde Oplaget af de Østersøiske Vahrer maattet blevet langt betydeligere; thi naar Russerne med egne eller Danske Skibe havde ført deres Vahrer til Kiøbenhavn, omtusket dem der med andre og mod rede Penge og saaledes her hiulpet til at stifte et stort og betydeligt Oplag, saa seer min Ven, at Kiøbenhavn kunne have givet samme Kiøb omtrent, som paa de Russiske Havne faaes, Fragterne fraregnet; og Keiserinden havde mod den Fordeel i Tolden, Hun tilstod sine egne, vundet meere Skibsfart, flere Matroser og uden Tvil blomstrende Byer. Jeg kiender ei Rusland nok for at skiønne, om jeg tænker ret; men af den liden Kundskab, jeg har, er Slutningen rigtig, og var den paa Stedet rigtig, hvor ville jeg da ønske, man agtede derpaa!

D. V. har nævnet Canalen. Jeg vil blot sige Dem, at jeg tviler meget paa, at man tillader Fremmede at gaae igiennem den. Dette bliver vel Vore egne alleene forbeholdet, saa Mundingerne kun ere for de andre.

Deres Østersøiske Actier ere alt modtagne af Hr. Etatsraad Trant. Nu ikke er Ord meere uden dette, at jeg er med den største Høiagtelse Deres sande Ven

O. H. Guldberg

25.

1781 27. november.

Høiædle og Velbaarne, Allerhøiestærede Hr. Etatsraad.

Jeg skriver Deres Velbaarenhed egentligen i Dag for at sige Dem, at Erdsen og Consulen ere komne,¹⁾ og at den sidste har overleveret mig Deres kiere og oplysende Breve i god Stand. Jeg takker for al deres Indhold og skal nu med al den Agtsomhed, som De har opvakt, undersøge Erdsens Forslage. Frygt ikke, Hr. Etatsraad, at vi skal gjøre vovelige Forsøg eller lade os af Erdsen forlede til grundløse Forsøg; endnu bliver han ved at paa-staae, at Kiøbmænd af de inderste Stæder i Rusland vil paa egen Regning sende Vahrer til Kiøbenhavn og imod Vahrer og Penge sælge dem. Et Forsøg siger, om saa er, intet for os; vi vove intet; og jeg har nok Lyst til at see, hvorledes det vil gaae. Lykkes det, er intet bedre for begge Nationer; lykkes det ikke, kand man dog tidsnok tage sin Tilflugt til den farlige, skiønt sedvanlige Russiske Handlingsmaade. Vi kand saa meget bedre gjøre det, som denne Tidspunkt dog ikke er den fordeelagtigste og meest indbydende for os i Henseende til Østersøen. Ost og Vestindien fordrer Compagniets hele Opmærksomhed. Vi har da Tid, og et Par Foretagender i den Erdsenske Plan kand vi sagte byde Hænderne til; de skal snart i et Par Ord lære os, hvad der paa den Maade er at vente. Imidlertid vil vi aabne Øinene, og De, min Ven,

med al Deres patriotisme skal vist udforske alt, hvad der kand tiene til Veiledelse, saavel i Handelen i Almindelighed som i alt, hvad vi af Rusland i en commerce-tractat kunne vente, hvortil jeg vil bede Dem at samle alle de Materialier, som De nogensinde kand, og naar og saasart De dertil har got Forraad, da os samme paa eengang at meddeele. Det ville De blot iagttage, at hvad Canalen i Holsten angaaer, troer jeg ikke, at Kongen tilstaaer nogen Fremmed Nation at gaae derigennem, men vel til Canalens begge Mundinger.

Nu lidt af Statsvæsenet: den gode Sacken er igien bleven meget god,²⁾ saa jeg ret ville ønske, at De ei havde talt meget deri; overalt kand De lade det falde saa stille hen. Han har den Godhed for mig, at han hører mig, og jeg har igien slettet Sagen. Lad den kun døe bort, om den ei er bleven for levende; og det haaber jeg ei, siden alt saadant vist skeer med Læmpe af dem. En nye kunne være mindre god, og denne kiender vi nu alle. Men har De allerede heri giort stærke Skridt, saa maae De vel ikke træde tilbage, men søge da saa got som mueligt at lede alt til det mildeste Udfald. Deres Skarpsindighed vil vide at beholde i alt dette den Taushed og den lette Handlemaade, som Hoffet her attraaer.

Hvad De, kiereste Hr. Etatsraad, saa vel dømmer om det indviklede ved vores Alliertes Handlinger, er rigtigt og fyldestgørende. Gud see Lov, at vi ei meget trænger til Ruslands Understøttelse, og at Rusland ei forlanger vores, men at den som den fødte Kiæmpe gaaer alleene, og det glæder mig, at Indbildningen om Rusland hielper den til at gaae, som den gaaer. Da vi nu seer, at den ei bruger enten vores eller den Svenske Escadre og ei heller behøver dem, saa troe vi (saa i Fortrolighed sagt), at vi kand til Foraaret lade os nøie med en meget mindre Udrustning for ei at udmatte os; og vi vare vist daarlige, om vi gjorde det; nok, naar vi kand forsvare Sundet, sikre Nordsøen og bedække som hidtil vor Handel og dog være i Stand til, om Nød skulde være, at føie til de Skibe i en Hast de Skibe, som behøves. Vi behandles saa omtrent som en liden Tydsk Fyrste. For meget at krybe er spildt og gjør os kun foragtelige; og det ere vi dog ei. Alt for meget ville jeg ei, at Kongen seer ud som Myndling og mit Fædreland som et Lehn. See, min Ven, leg disse Tanker vel paa Hierte. De har Klogskab til at bruge dem og have dem som en Veiviser paa den eene Side, naar De paa den anden styrker Venskabet, Venskabet som imellem lige, et Venskab, der er os vigtigt og uendelig kiert og stedse bør være det.

Den Søe-Lov, som blev lovet og nu giemt til Fredslutningen, skal blive til ved Rusland alleene og for hele Europa. Krabben-Eiland, saa ønskeligt for os, er forsvunden i mine Tanker og i den nu værende Forfatning. Gaaer nu Rusland hen og knytter sig til Keiseren, hvoraf Følgen bliver, at Preussen

og Sverrig forbindes med Frankerige, saa kommer Danmark i en artig Tilstand, og Klogskaben bliver da at holde sig saa stille som mueligt, men dog være Ruslands Bundsforvant, skjønt uden at blande sig i dens Krige. Jeg skriver Dem, Kiere Ven, saa reent ud endog mine inderste Tanker; ikke for at De skal handle derefter; thi alt det, De skal gjøre, siger Deres Chefs Breve Dem; men kun for at øse mit Hierte ud og at give Dem noget at tænke paa og agte paa. Stedse er mit Ønske, at den gode Keiserinde ei maae blive af Keiseren forledet; thi er han klog, kand han aldrig ville en Russisk Prints paa den constantin. Throne. Jeg haaber da, at Taagen fordeeler sig, og at det Nordiske System som det eene kloge holder sig og bliver, hvad det før var. Nu lev vel og elsk altid deres Ven

O. H. G.

¹⁾ Iflg. Sch.s depeche 1./12. oktober 1781 ville P. Erdsen og konsulen i St. Petersburg, Constantin Brun, afrejse dagen efter, Brun, som det siges, sandsynligvis i den hensigt at tilbyde sin tjeneste ved det nye østersøiske kompagni. – ²⁾ Udenrigsminister Rosencrone skal i oktober 1781 i et ikke bevaret brev til Sch. have fremført en alvorlig klage over den russiske gesandt Sackens despotiske tone. Sagen endte med en irrettesættelse til S. fra vicekansler Ostermanns side, ikke, som vistnok ventet af R., med gesandts rappel (Rosencrones breve 6. nov. 1781 og 8. jan. 1782 til Sch. i dennes arkiv A. I. 3 samt depeche fra Sch. 19./30. nov. 1781, nr. 249).

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

26.

Udateret brudstykke [formentlig 24. december 1781/7. januar 1782]o)

Tolden i Toback troer man ligeledes her grundet paa Hoffernes reciproque Nytte. Man siger, at om Sundtolden forbliver paa den nu værende Foed, saa maa Ruslands Tobak-Handel, en nye Handels branche, nødvendig falde tilbage til sit forrige Intet, hvorved begge Rigerne vil tabe, Rusland ved icke at kunde avle Tobak og Dannemarck ved ingen Sundtold at faae. Den personlige Egard, jeg har for Hr. Sacken, og den Pligt, jeg altid har foreskrevet mig i Ting, som personlig kunde være en eller anden skadelige, aldrig at gaae videre end min expresse ordre befalte det, har afholdet mig fra aldeles icke at gjøre videre Skrit i denne Sag end just de, som kunde være tilstreckelige for at bringe Sagerne paa god Fod igien, og altsaa har mine Insinuationer heri endnu icke gaaet videre, end at jeg kan lade dem gaae i Glemmebogen, naar jeg vil. Hr. v. S. vil allene faae eller har allerede faaet et Brev fra sin Chef, hvori der paa en øm og kierlig Maade bliver raadet ham icke at forglemme, hvad er han det med Rusland meest allierte Hof skyldig, at søge ved ald muelig Condescendance at gjøre sig vær-

dig til vor allernaadigst Kongel. Families Naade og til Ministerii Godhed og Bifald at stræbe strax at gjøre op og at remediere den Misfornøjelse, man kunde have med ham, og bliver det ham tillige sagt, at endnu intet herom er kommet for Hendes Maytt., men at i Fald nok engang slig Besværing skulde komme, vil det blive lagt for Hds. K. M.²⁾, og Følgerne da blive saaledes, at han vil komme til at fortryde det. Gjør nu dette Brev paa Hr. S. den Virkning, det bør gjøre, saa er det hans Lykke; gjør den det icke, lader han sig i Ubetenksomhed forlede til en iilsindet explication, saa venter jeg kun paa videre Ordre. Jeg haaber og ønsker, at dette vil have den Virkning, det bør have. Uagtet jeg aldeles intet har eller paa nogen Maade kan have imod Hr. S., saa er jeg dog af en liden forskiellig Meening fra D. H. deri, at De siger, en nye Minister kunde være mindre god. Det er efter mine Tanker langt lettere at holde en nye Minister inden sine Skranker end at bringe en tilbage, som allerede har overskredet dem. Her heder det immer, at en og anden fremmed Minister har ofte taget sig hos os Airs, som icke convenerte Dem, og kan sikkerlig ingen være meere af den Tanke, som D. H. yttre i Deres naadige Skrivelse, end jeg, at det nemlig høyst smerter mig, naar nogen vilde ansee vor Monarch som en Myndling og Danemark som et Lehn. At Hr. S. har negtet at gjøre Hs. Ex. von R. Visite, er sikker et høyst besynderlig og anstødelig Opførsel. Understod nogen fremmed Minister sig til at byde Staats Ministeren sligt her, saa var det sikkert ude med ald Conferenz med ham, og han kunde kun packe ind jo før jo bedre. I en fortrolig Conversation med den fortreffelige og for mig altid uskatterlige Hr. Gr. P. har jeg ladet falde noget derom, som ligeledes yttrede ald sin Forundring derover og sagde til mig med en fyndig Tone: hvorfor, da han dengang var ved Affairerne, man icke havde skrivet mig nogle Ord derom, da den Sag strax skulde have blevet bragt i Rigtighed.

At Krabben Eiland bestandig er og bliver mig i Tankerne, vil D. H. see af mine Depecher. Det er mig nok, at det er et behagelig Øyemeed for en dyrebar Prins og for D. H. for bestandig at rette ald min Bestræbelse did. Om jeg icke deri allerede er gaaet for vidt, er en anden Sag, og derom venter jeg saameget meer D. H. naadige Efterretning, som egentlig allene et Vink af Dem, m. n. H., to Ord, har tient mig til Bevis, at man icke gandske kunde desapprobere mig. Skulde jeg imidlertid i et eller andet Stycke have taget feyl, saa kiender De, m. n. H., mit Hierte. Dette vil blive min Undskyldning, og paa Deres Naade, Godhed og Igiennemfingreseende stoler jeg heri som i alt andet. At jeg uendelig havde ønsket, strax da jeg indsendte en vis Plan,³⁾ at vide H. M. Tanke derover, og hvorvidt man havde Lyst deri at entrere, seer De, m. n. H., tilfulde ind. Jeg havde da vidst, hvor vidt jeg torde gaae; nu veed jeg det icke, og jeg har mangan uroelig Time

ved den Tanke, at jeg har enten gaaet for vidt eller icke gaaet saa vidt, som maaskee var nødvendig for at opnaae vort Øyemeed. Den første [Bekymring]⁴⁾ er dog sterkere hos mig end den sidste, og derfor har jeg ogsaa i hvad jeg har indgivet reent søgt at forekomme den. Jeg kunde underkastes ansvar ved at gaae for vidt, men icke ved icke at gaae vidt nok, da et hvert Skrit er farligt, hvor man ingen Ordre har.

(*Peter Christian Schumacher*).

1) Brudstykket indleder det første bevarede af Sch.s concepthæfter foran et brev af den anførte dato. Brevet er, som det fremgår af hæftet, sendt kancelliråd, postkontrollør (senere postmester) ved den danske agende post i Hamborg Peder Bildthuger Albrecht til viderebesørgelse til adressaten. – 2) Forkortelse for »Hendes Keyserlige Majestet«. – 3) Formodentlig den i efterskriften til Sch.s depeche af 17./28. august 1781 (Dpt. f. u. A. Rusland II) udviklede plan ang. Chaffarinasørerne. – 4) Sch. har først skrevet »Kummer«, derefter »Bekymring«, hvorefter begge ord er overstreget.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

27.

1782 12. januar.

Højædle og Velbaarne, Allerhøjestærede Hr. Etatsraad.

Jeg skriver Deres Velb. i Dag til disse faa Linier blot for at sige Dem, at jeg har faaet Deres sidste Brev, og at jeg har læst det med megen Fornøjelse. Om Erdsen vil vi nu ikke skrive meere. Erfaring skal vise os, om hans Tanker due eller ikke; og den maae nu være begge Vores høieste Ret. Hvad den gode S.¹⁾ angaaer, da bliver jeg ved min Tanke, at en gammel, jeg kiender ind og ud, er bedre end en nye, ubekjendt, meere listig maaskee, og som ville vist bryde meer, naar man skulle see sig nødt til at arbeide imod ham; thi oftere det samme er værre end eengang. Jeg kiender S., og jeg skal styre ham; thi han er ikke ond, ikke trædsk, men barnagtig og eenfoldig, og disse Mennesker ere mig kierere end de andre, som ingen kand favne. Vi have her alle kiendt Deres Velbheds danske Hierte i Deres Forslag om Øerne, og jeg har været Deres Commentator, og een til af Ministrene. Deres Chef vil Dem nu særdeles vel, og jeg kand ei nok igientage det, fordi det er sandt. Desuden gjør jo Hoffet der Forslaget her, saafremt det kommer til noget, og man har jo da al Tid til at rette, hvad man vil. Overalt den Øe, som ligger vores Prints paa Hierte, maatte den blive vores! Min Ven var da lykkelig, og mit Ønske var opfyldt. Understøt, Kiereste Ven, denne Sag af al Styrke; ingen fortjener det meere. Vi ere nu mesten færdige med en Commertz-Tractat, som med en Coureer vil blive Dem tilsendt. Ar-

beid nu paa at faae den antaget og see til at gjøre Deres Tieneste saa udødelig som mueligt. Hvilken Glæde at kunne udrette ret meget for sit Fædreland!

Hundrede Gange falder det mig ind, om det ei lod sig gjøre, underhaanden og som af Dem selv, at gjøre det begribeligt for den store Catharine, at for at Rusland ret til Søes og kunne spille den store Rolle, skulle dette Rige binde sig paa det nøieste til Danmark, da intet var lettere end ved en foreenet Flode af 60 Skibe at give i alle Søekrige Tonen og Udslaget; og for at Danmark skulle til evige Tider binde sig dertil, behøvedes kun endnu en nøiere Forbindelse og Krabben-Eiland. Ingen Magt i Verden skulde ærligere følge Rusland og meere bestandig, men maatte behandles som jævnlig; og den store Fordeel blev dog Ruslands. Vi høre hverken til Engelland eller til Frankerig; vort Baand er med Rusland; at have Deel i dens offensive Krige burde vi ikke, men vel i dens defensive og i alle dem, som sigtede til at tilveiebringe en Modvegt til Søes. Engelland fortjener vist ikke nu uden vor Mistillid, og Taalmodighed behøves hver Dag; snart faaer De en heel Forklaring om nye Dumheder fra denne Nation; men vi skal staae. Saa gid ingen hverken nu eller siden knytte sig enten til den eller dens Medbeilere. Norden være for sig; det er vi og Rusland; men Rusland behandle os og som sin Lige; og vær vis paa, min Ven, at under Gud os nogle gode Aar, vi skal vide at tage vor Plads; og den finder altid en Stat, som har Orden hos sig selv og afskyer Erobringer, men er kiek til eget Forsvar. See her en Plan, som De ville kun ved Leilighed og som af Dem selv gjøre klar; ingen passer bedre for begge Nationer.

Nu lev altid lykkelig og nyd altid den Høiagtelse, som dens Siel skienker Dem, der lever og dør Deres gode og sande Ven.

(Ove Høegh Guldberg)²⁾

¹⁾ Sacken. – ²⁾ Brevet er uden underskrift.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

28.

1782 4./15. januar¹⁾

Hvor stor min Glæde har været ved at erholde D. H. naadige Skrivelse af – – ²⁾, behøver jeg saa meget mindre at sige Dem, som De selv let vil slutte, hvor stor min Bekymring har været ved den Uvidenhed, jeg har befundet [mig] i om de Skrit, jeg i Hs. Maytt. Tieneste dristede mig til at foretage mig, vilde blive approberede. Af de indsendte Papirer haaber jeg for det øvrige, at De, m. n. H., i Naade vil indsee, at jeg paa ingen Maade har

compromitteret os, og nu venter jeg kun daglig paa Ordres, hvorvidt man i Dannemark troer at vi bør gaae, og hvorvidt man vil gaae. Om jeg dømmet ret om nærværende conjoncturer, saa er det nu eller aldrig, at en Sag kan udføres, men da hidindtil bestandig er blevet søgt Udflugter og Undskyldninger hos hiint Hof³⁾, saa maae vi vel ogsaa vente os deslige, med mindre vi er sindede ret alvorlig at angribe Sagerne og tydelig give tilkiende, at vi ere resolverte til icke meere at lade os nøye med Ord, men endog at vove et blaaet Øye, om man længere negter os, hvad os med Rette tilkommer. Naar man hos en slet Betalere har Penge til gode, saa efter først paa en mild og føyelig Maade at have krævet dem, giver man ham vel at forstaae, at i Fald han i Mindelighed icke bilegger Sagen, agter man at føre Proces, og om denne Trusel icke hjælper, griber man vel til Arrest, og troer man icke at have Raad til at føre Sagen ud allene, skienker man vel Halvdelen af Gelden, som man ellers maatte have eftergivet sin Debitor, til en Procurator for at antage sig Sagen, allene at man kan redde Halvdelen af sin Fordring ind. Uagtet dette ingen videre Forklaring vil bruge for Dem, m. n. H., saa skal jeg dog, saasart jeg af min Chefs Svar, som jeg nu snart kan vente mig, vil blive autoriseret mine Tanker at tilkiendegive, nærmere have den Ære at explicere mig,⁴⁾ overladende imidlertid alt til en høyerer og indsigtfuld Omdømmende.

At jeg i Chifre har givet D. H. et Par Beretninger⁵⁾, vil De, m. n. H., da samme allerede Dem er til Hænde komne, selv indsee, at samme icke kunde eller paa nogen Maade burde gives uden i Chifre, og at jeg var denne Forsigtighed Personer skyldig, som jeg paa ingen Maade burde compromittere. Havde disse Efterretninger blot angaaet Politiquen; saa havde jeg sickert fuld af den skyldige Fortrolighed til en Superieur, som D. H. saa gandske værdiger sin, i Følge Deres Ønske adresseret samme directe til ham, men nu troede jeg at være sickrere om icke at forløbe mig ved at adressere dem til D. H. Har jeg deri handlet urigtig, saa flatterer jeg mig af D. H. Naade for mig, at De naadigst tilgiver mig og tillige undskylder for Hs. Exc. Hr. Baron Rosencrone min deri begangne Feil, som sandelig aldeles ingen Grund har i nogen Mistroe til ham, thi hvor kunne jeg have den i en Mand, som icke allene har givet mig saa mange Bevis paa sin Godhed for mig, men endog ved den vigtige Post ham er anfortroet icke mere kan sætte Tvivl om den store Tiltroe, vor Kongelige Familie setter i ham; jeg skal imidlertid heretter paa det nøyeste fuldføre D. H. Ordre i allene at adressere til denne Herre alle Efterretninger, da jeg efter ovenanførte Omstændig[heder] selv tilfulde indseer, at det af de vigtigste Aarsager, ja endog i Betragtning til de mangfoldige andre Forretninger, De er overvældet med, icke kan være Dem, m. n. H., behagelig, at slige eller andre Efterretninger skulde komme

til Danmark uden igiennem den ordentlige og allernaadigst foreskrevne Vey. Alle mine beste Ønsker følge D. H. Gud den Allerhøyeste velsigne Dem og give Dem mange glade og lycksalige Aar. Til Deres Naade og Yndest recommanderer jeg mig paa det underdanigste, da jeg smigrer mig immer, at De, min n. H., er overbeviist om, at naar jeg i et eller andet Stycke feiltager, hvilket jeg selv oftest, men gemeenlig for silde, indseer, saa er det tildels af menneskelig Skrøbelighed og ofte af en for vidt drevet Forsigtighed.

De har Ret, m. n. H., i hvad De siger, at jeg er lykkelig, i Fald jeg kan faae denne Sag paa en god Maade i Stand bragt. Ja det vil jeg sickert være, som ingen større Glæde eller Lykke kan have end paa det nøyeste at udføre vor naadig Kongel. Herskabs og D. H.s Ordres; thi hvad øvrige Fordeele angaar, saa ere de, jeg tør med Sandhed sige det, mig saa temmelig ligegyldige. Ved Hans Maytt. og mine høye Superieures Naade haaber jeg vist, at jeg aldrig skal lide Mangel, og at jeg i sin Tiid skal opnaae den rolige Post i en af Provintserne i Danmark, jeg saa meget higer efter, og dette er mig nok. At jeg imidlertid, i Fald det er Hs. Maytts. naadige Villie, at jeg skal forblive endnu nogen Tiid her i Rusland, sickert ønsker og for Hs. Maytts. Tienestes Skyld bør ønske at blive udnevnt som Minister af anden Rang med dertil hørende Gehalt, dette kan jeg saameget desmindre negte, som jeg seer, at det immer kommer saa underlig, naar just den eneste Danske Minister ved Hove og i alle Selskaber maae spille en saa subaltern Rulle i alle Selskaber, forskiellig fra alle øvrige Hoffets Ministre, thi nu er endog for denne Aarsags Skyld den Polske Ministre Resident bleven Minist. Plenipot. med 13000 Rd. Gehalt. Det er altid for en ærekier Mand haardere at tale for sig selv end at tale for en anden, og det føler jeg, at naar jeg som en Reisende kom til Danmark fra Petersborg efter at have kiendt alluren der, saa vilde jeg sickert for mange considerationers Skyld, som finde Sted meere ved slikt et brillant Hof end ved andre, raade til, at den der værende Ministre ved den sædvanlige Rang, Indkomster og udvortes Distinctions Tegn blev sadt i den Stand til at vise sig ved Siden af de andre hans Colleger i Affairerne. Imidlertid siger jeg icke dette til D. H. for at søge noget for mig selv eller for at yttre den ringeste Grad af Misfornøjelse, som jeg langt fra nogen Grund har til, og skulde Hs. K. M. Idée med mig være den, jeg haaber og ønsker, snart at kalde mig tilbage til mit Fæderneland til en rolig Post, saa er det ligesaa got at lade det være paa den Fod, det nu er, og da skal jeg ved den Efterfølgers Ankomst, som Hs. May. maatte bestemme mig, og som formodentlig icke blev ringere end Minister af anden Grad, med ald den Iver og Pligt, jeg er min K. og Fædernelands Tieneste skyldig, gaae ham til Haande og give ham i faae Maaneder alle de Kundskaber og Underretning, jeg maatte have selv; men skulde Hs. Maytt.

allernaadigste Villie være, at jeg endnu et Aar eller meere her skal forblive, saa kan og bør jeg icke andet end tale til Dem, min naadige Herre, om denne væsentlige Nødvendighed, om hvilken jeg saa meget meere ønsker at vide Deres Tanker, som jeg endnu til Foraaret i mine oeconomiske Omstendigheder derefter vil see mig forbunden til at tage mine Mesures.

(Peter Christian Schumacher)

1) Brevet er ikke dateret i koncephæftet, men af et følgende notat ses, at det er oversendt til kancelliråd Albrecht i Hamburg med et brev af »ditto dato 4./15. jan.« og »under Couvert til Hollcke og Woss«. Om de »præcautioner«, der toges for at sikre forsendelserne mod at blive åbnet og læst af uvedkommende, se interessant brev fra P. B. Albrecht til Schumacher 1./12. jan. 1782 (Schumachers arkiv A. I. 3). – 2) Datoen in blanco. Måske Guldbergs brev af 6. nov. 1781 (nr. 24). – 3) Det spanske Hof. – 4) I depeche af 7./18. januar 1782 videreudvikler Sch. sin plan om, at Danmark skulle støtte Ruslands erhvervelse af Chaffarinas-øerne til gengæld for russisk bistand til Danmarks krav på Krabben-Eiland. – 5) Disse beretninger er ikke fundet.

29.

1782 7./18. januar¹⁾

Uagtet jeg sidste Postdag har havt den Ære at adressere et Brev til D. H., saa kan jeg dog icke, i Anledning af min i Dag indsendte vigtige Depeche, afholde mig fra paa ny at incommodere Dem, m. n. H., for at udbede mig Deres Bistand til, at der i den vigtige Sag, nu tracteres, maatte gives mig saa bestemte Ordre som muelig. De, m. n. H., som har saa stor en Menneskekundskab, veed, hvor ubehagelig, ja ulykkelig den Situation er, naar man icke veed ret og bestemt, hvad man har at gjøre, naar man frygter paa den ene Side at tiltreкке sig en Bebrejdelse, fordi at man maatte have gaaet for vidt, eller fra den anden icke at have gaaet vidt nok og icke betient sig af Leiligheder, som i Dannemark icke kunde forudsees, at der vilde gives. De behager, m. n. H., at erindre sig, at da den første question var om K[rabben] E[iland], saa gaves der mig naadigst at forstaae, at i Fald man derpaa vilde indlade sig her, saa vilde H. M. udruste 20 Krigs-Skibe i Steden for ti og gjøre alt sit til in pleno at udføre Ruslands Plan og faae Neut. Principierne fastsadt. Da nu ved slig en Expedition ogsaa maatte være at risquere et blaåt Øye, og det enda mod en Nation som E[ngland], der kunde ruinere ald vores Handel, saa forestiller jeg mig eller ønsker imidlertid at erholde en sikker Efterretning derom, at man med en langt ubetydeligere Magt, imod hvilken kunde være meget meere at vinde og meget mindre at tabe, ogsaa vilde vove noget. I Hr. Baron Rosencrones Brev af 25. Decbr. tales, denne Herre udtrykker sig paa en betenkkelig Maade, som om man drog i Betenkning hos os at give Spanierne Misfornøjelse. Er det nu saa, saa vil vel icke være let

at faae vor Plan udført. Min generale Idée vilde ellers være, at begge Hof-ferne hos det E[ngelske] H[of] talte paa en Maade, som om man optog denne gamle Sag allene for paa en habil Maade at give en af Englands Fien-der lidt at tenke paa for derved at gjøre Freds Conditionerne lidt fordeelagtigere, hvorved man da interesserte dette Hof i vores Sag, at man ved det F[ranske] H[of] gjorde alle muelige Forsickringer om ald sit Venskab, overvældede de Franske i Søen og overalt med Høflighed og adresserte sig strax til det Franske Hof – men dog uden formeget at indskrenke os i vore For-dringer – for at udbede sig sammes Hielp til vor Fyldestgiørelse og gav tydelig Declaration, at vi paa ingen Maade agtede at melere os i Krigen, men al-lene at see os fyldestgiort for vore Fordringer; at man ved det Spanske Hof talte slig med Fynd, som en samlet Flode af 20–25 Krigs Skibe kunde understøtte, og at man endelig for saa meget som mueligt at interessere Rus-land overdrog samme den Deel af vores Fordring, som vi ellers maatte være sindet at skiencke Spanien, i Fald man end skreed til at tage i Possession K[rabben]E[iland]; at man for det øvrige i alle vore Demarcher imod Spanien gav Bevis paa, at vi intet fiendtligt havde i Sinde. Og skulde man skride til den Yderlighed at sette sig i Besiddelse, saa kunde det vel end skee paa den Maade, som Spanierne gjorde det for nogle Aar siden med F[alk] L[and] Øerne,²⁾ at nemlig det skeede paa en Maade, at i Fald Omstændighederne tillod det, gjorde man end videre Skrit, og skulde Om-stændighederne ændre sig, saa kunde man erklære sig, som om vores Gou-verneur i Vestindien havde handlet imod Ordre. De, m. n. H., som seer saa overmaade dybt ind i Affairerne, vil dømmе om disse Ting langt bedre end jeg; imidlertid vil de undskylde mig, at jeg til Dem allene ytrer min Meening. Mine Tanker maatte synes ugrundede og enfoldige, og er det saa, saa vil jeg, at de kun allene skal synes saa for Dem, m. n. H., som jeg har ingen Ting i Verden skiult for, som jeg ønsker skal kiende mig som jeg er, og som veed, at det er allene min Iver for at opfylde vor Kongel. Høyheds og D. H. Ønske, der har bragt mig paa alle disse Hiernespind og ved daglig at gjøre mig disse Ideer familiers har gjort det mueligt i min Hierne, hvad ellers maa være umuelig i Executionen. Det er Dem, m. n. H., umuelig at forestille Dem, hvor inderlig lykkelig jeg skatter mig ved at torde adressere mig til Dem i Affairerne; og var det icke for Deres Godhed og Naade for mig, som jeg er saa fuldkommen overbeviist om, saa vilde jeg see mig udsadt for tusind Bekymringer, som jeg nu er fri fra. Gud velsigne Dem, m. n. H., og give sin Lycke til, hvad De og i denne vigtige Sag³⁾ maatte raade og foreslaae, at det maae udfalde til vor Konges og D. H. For-nøyelse og til vor Fædernelands Lycke. Hvilcken nye Tilvext vil icke dette, i Fald det, som jeg i Særdeleshed haaber, maae blive udført uden et eneste

Menneskes Skade, give til vort Fæderland, hvilken nye Tilvæxt til Handelen og til Nærings Standen i vort Fæderland, som, saa længe Danmark vil blive Danmark, vil have H. K. H. og D. H. derfor at tacke. Ja, min naadige Herre, mange andre store Herrer vil være døde og forglemte, saa vil Deres Roes leve i alle Danskes Hierter, som har kiendt Dem og endnu i bortlænge Aarhundreder vil velsigne [den] Dag, som gav til Danmark Hs. K. H. og D. E. Hvor lykkelig vil jeg icke paa min Side skatte mig, om jeg i min liden Circel kan contribuere til at udføre D. H. viise Plan og ved dertil at anvende ald min Iver og Tenkekraft give et nyt Beviis paa min store Tacknemmelighed og Ærbødighed imod Dem og –

(Peter Christian Schumacher).

¹⁾ Brevet er iflg. notits i concepthæftet adresseret til kancelliråd Albrecht i Hamburg med besked om at melde dets ankomst. »Det er nok«, hedder det i referatet, »naar han annonserer at have fået brev fra mig under slig dato, da jeg selv vel veed, at det indlagte Brev nødvendig maa være ham til Hænde kommet og af ham besørget«. – ²⁾ Der er åbenbart tænkt på den spanske besættelse af Vest-Falkland i 1770, da en stærk ekspeditionsstyrke, udsendt af guvernøren i Buenos Ayres tvang den britiske garnison i Port Egmont til overgivelse. Overfor den truende udsigt til en krig fralagde den spanske konge sig i 1771 ansvaret for aktionen, og briterne vendte tilbage (V. F. Boyson, *The Falkland Islands*, 1924, s. 61 ff.). – ³⁾ Koncepten har »Sager«.

30.

1782 11./22. januar¹⁾

Det er med den sandeste og inderligste Glæde, at jeg har imodtaget D. H. naadige Skrivelse af 29. Decbr.²⁾, hvoraf jeg seer mig forvisset om Hs. Maytt. fuldkomne Bifald af det, som i Henseende til den første Post i mit chiffrerte Brev af 4. D.³⁾ er bleven foretaget, som og erholder den for mig saa glædelige Forsickring om den anden indmeldte Posts Ugrund. At jeg for Fremtiden, saavel paa den ene som anden Punct skal bruge ald muelig Opmerksomhed, vil De, m. n. H., icke tvivle om, som jeg tør smigre mig om veed, hvor meget jeg i alle mine Handlinger drives af Iver for Kongens og Fæderlandets Tieneste og af den allerskyldigste og meest levende Tacknemmelighed imod vort Kongel. Huus og mod D. H. At jeg sicker skal gjøre alt mit til at opnaae Hans Maytts. Øyemeed i Henseende til den liden Øe⁴⁾, derom seer jeg med fuldkommenste Glæde over Deres, min naadige Herres, Tiltroe til mig, at De fuldkommen er forsikret, men da jeg allerede saavel i mine Depecher som i mit sidste Brev til Dem derom har meldt mine Tanker, saa for icke at ennuyere Dem ved unødige Repetition vil jeg intet herom igientage, indtil jeg nærmere seer mig underrettet om Deres Tanker. Alle mine gode Ønsker følge D. H. i Dette og mange paafølgende Aar, og uagtet

at De har, som De saa vel fortienet, alle Deres Lands Mænds Ærbødighed og Høiyagtelse, saa er der sandelig ingen, der kan være meere rørt af disse Følelser imod Dem end jeg, som min hele Levetid med ald muelig Taknemmelighed og Ærbødighed i dybeste Submission –

(Peter Christian Schumacher).

1) Oversendt gennem cancelliråd Albrecht. – 2) Dette brev fra Guldberg synes tabt. – 3) Formentlig 4. december. Brevet er ikke bevaret. – 4) Krabben-Eiland.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

31.

1782 2. februar.

Højædle og Velbaarne, Allerhøiestærede Hr. Etatsraad.

Hans Majestet og det Kongelige Huus er saa fornøjet med Deres Velbaarenheds Nidkierhed og kloge Arbeidsomhed, at H. K. H. Arveprintsen har befalt mig derom at give Dem de kraftigste og glædeligste Forsikringer, og til et Beviis paa Kongens naadigste Velbehag maae De trække paa mig en Vexel paa 2000 rdr. eller her udnævne, hvem De vil, til at modtage denne Summe af mig. Saaledes kommer min Ven i Stand til at byde Spidsen til de Udgifter, De ikke kand undgaae, og at have et Hoved, der saa vel arbeider, frit fra de Bekymringer, der svække om ikke Lyst saa dog Kraft. De skal og saa aldeles skyldte Kongen alleene denne Naade, at Allerhøistsamme ikke vil, at De derom i nogen Depeche maae mælde et Ord. Deres Tak alleene kand De, min Ven, i Brevet til mig anbringe. Commerce-Tractaten er nu snart færdig, og med den faaer De tillige vores Forslag om Maaden at sette saavel vore Venner som os i Besiddelse af de Øer, der fortiene vores fælles Opmærksomhed.¹⁾ Hvad Tractaten angaaer, da er alt nøie veiet, vi vente ikke alt, hvad vi begiere, skiønt vi synes at kunne; men De veed, at for at faae noget begierer man meere; og ofte falder det mig ind, om jeg var Russisk Minister, om jeg ikke da raadede til at tilstaae det meeste; især skulde vist den Post, at Russerne kunne føre paa egne og Danske Skibe deres Vah[r]er til Kiøbenhavn og til Mundingerne af Canalen²⁾ for der med Friheder enten at sælge eller oplægge dem, blive mig yderst vigtig, fordi den var det for min Nation, for dens Skibsfart, for dens Matrosers Formeerelse; thi hvad er nemmere, meere afpasset og lover bedre? Og for den Frihed troer jeg, at Rusland politisk kand og vel og bør give meget. Men igiennem Canalen at føre sine Vahrer paa egne Skibe, bliver ingen Fremmed tilstaaet og bør aldrig tilstaaes; dette er noget, som vi skal og maae alleene forbeholde os selv. Alt øvrigt maae Deres Velbaarenhed nu af Tractaten alleene lære; den skal blive tydelig og grundet paa den aller-

fuldkomneste Billighed og det sandeste Venskab. Indskrænkningerne maae den Stat gjøre, som den overgives til, og som bedst kiender sig selv. Hvad Forslaget angaaer, hvorledes Rusland skulle sette sig i Besiddelse af hine Øer, og vi tillige komme til at faae vores Krabben-Eiland, saa vil jeg henvise min Ven til, hvad der fra Deres Chef Dem derom kommer til Hænde; men det alleene vil jeg efter Kongens Befaling forud sige Dem, at Hans Majestet ikke seer, hvorledes man tilkommende Sommer, jeg meener endnu dette Aar, kunde røre offentligen denne Sag. Thi hvad Schaffarin-Øerne angaaer, saa maae de vel med eet tages, siden ingen Underhandling kand bringe dem i Russernes Hænder; og naar de ere tagne, da med Magten forsvarer imod Maroccanerne, ligesom en Magt, der er tilstæde, maae ogsaa holde Spanierne i Ærbødighed. Den mindste Underhandling blotter alt og gjør det hele Anslag til Vand; thi ikke Marokkanerne alleene, men ogsaa Spanier, ja Frantsoserne selv skal arbeide derimod. I mine Tanker troer jeg, at intet Øieblik skikker sig bedre end mod Enden af de nu værende Europæiske Uroligheder. Rusland vil vel da, for at give sin Megling Vægt, have en betydelig Flode i den Spanske Søe, og ligesaa let som den da bemægter sig disse Øer, ligesaa let faaer den sig dem og garanderet i Freden. Man maae da lade skee, hvad man ikke kand ændre. Ogsaa bliver det let, fra os, om saa skal være, at lade under Russisk Flag alle Materialier til den fornødne Fortresse komme. Man kunne indvende, at just da kunne det synes stridende mod Ruslands kvalitet som Mediatrice at gjøre saadan en coup; men da det er fra en barbarisk Magt, disse Øer tages, saa har det slet intet med Mediationen at gjøre. Alle Magter ere da kiede af Krig, og i det Øieblik taaes alt; Gibraltars Skiebne er da bestemt, ligesom og Port-mahons⁹⁾, og følgelig bliver Rusland ikke tiltroet, fra denne nye Besiddelse at ville understøtte enten den eene eller den anden. Freden sluttes strax, og hvilken af de Krigførende Magter skulle ville negte Rusland at erkiende dens Ret til disse Øer? Skeer det nu tvertimod, at Rusland tager dem, saa synes mig, som om denne Magt da opvækker Spaniens Frygt i Henseende til Gibraltar og mahon; da styrker det i Europa udbredte Rygte om det Græske Keiserdømme; da setter sig i den Nødvendighed at holde indtil Freden en temmelig Escadre i de Farvande; da maaskee giver Leilighed til hundrede Gietninger om Hensigter, som den aldrig har, og hvo veed, om ikke deraf kunne komme Anledning til Uroligheder og til Skridt, som kunne lede videre, end den store Keiserinde nogensinde ville?

Saaledes veed jeg, at H. K. Høihed tænker om Tiden, da disse Øer kunne tages; men Deres Velb. mærker vel, at det er kun til Dem, dette siges, og alleene for at De kand vide, hvortil De maae sigte, og hvorefter De maae gaae. Allerede mærker De og, at det os saa kiere Krabben-Eiland ikke

skulle røres om førend ved Fredslutningens Tid. Denne Tid er os den rette, fordi saadanne Underhandlinger letteligen kand tage Vendinger, som, endog ved et blot Rygte, kunde hindre, standse, forvirre vor Commerce; og den er os i denne Tid hellig og bør være det. Samme Tid passer og bedst til Sagen selv; thi denne maae dog begynde med en Negotiation; vor store og gode Bundsforvantinde maae tillige med os ved det Franske og Spanske Hof handle om de betydelige Summer, som Spanien skylder os, og dermed begynde; Rusland anfører da tillige vor Paastand paa Krabben-Eiland og siden til rette Tid, hvorledes den vil søge at overtale os til at tage denne Øe i Beting. Nu har Underhandlerne Materie nok; thi her ere uomstødelige Grunde for vore Rettigheder; her er noget og meget at slaae af; Danmark vil være høist billig, og Rusland taler for sin bedste Bunsforvant og kun Billighed, den høieste Billighed.

Men feiler jeg ikke, Høistærede Ven, paa den forsetligste Maade; troer jeg, at den kloge og store Keiserinde til denne almindelige Fredslutnings Tid vil have en betydelig Flode i Søen for at give sin Mediation Vægt, og maa-see for at redde tillige Engelland, der vist nok endnu ei er ydmyget, men som man vel engang i Tiden ei heller vil at skal synke; thi Ludvig 14des Tider behøver man vist ikke at fornye. Maaskee kand en saadan Flode endog engang behøves for at tvinge Engelland til at gjøre Freden og ikke fegte paa sine Ruiner selv af Haardnakkenhed og stolt Stivhed; thi disse Egenskaber kiender man saa vel ved den der værende Regiering. Kort sagt: jeg troer en saadan Udrustning nødvendig; og da, Kiere Hr. Etatsraad, tænker jeg, at begge disse venlige Hoffer kunne overeens om, at vor Konge tillige til samme Tid udrustede en betydelig Deel af sin Flode; ikke for, som vor Nabo, at ville have Deel i mediationen; dette forlanger Kongen ikke, ja ikke engang nogen Anseelse af; men det Kongen ønsker, det er at kunne tiene sin bedste og store Venindes goddædige Hensigter; jeg er vis paa, at Keiserinden maae bruge Kongens Flode som sin egen ved denne Leilighed baade til at give sin Mediation Eftertryk, til at sette code maritime igiennem, som bliver en Hovedsag, og til at forsvare Indtagelsen af Schaffarin-øerne og at skaffe os Krabben-Eiland. See her vore sande Tanker og vor Plan i sin Grundtegnung. At ville udmale strax Udkastet, det var en Daarlighed. Alt dette er kun en Samling af Tanker, som kan føde Deres, maaskee føde gandske andre; men som kand lede min Ven og give Materialier. Det er og derfor, at jeg skriver Dem, og ikke Deres Chef. Man seer nu et Middel til at sammenhefte paa nogen Maade to ellers saa adskilte Ting som hine Øer og vor Øe; min Ven seer Tiden, da vi ville handle; De seer, at en stærk Escadre fra os kunne fortreffelig tiene Ruslands øvrige Hensigter; men hvor-meget af alt dette vil behage der, hvor De er; det seer og veed De, og jeg

ikke; og De har Duelighed og Klogskab nok at snoe sig saa, at da De nu kiender vor Hoved-Hensigt, De da naaer det meeste deraf, som er mueligt. Ogsaa er jeg vis paa, at De lader sig det være angelegen at mage det saa, at vi faaer skriftligen Keiserindens Forsikring i Henseende til Krabben-Eiland, og at os skeer fra den Side propositioner om Tiden, naar Iverksettelsen skal skee; om en Escadre fra os at udrustes etc.; ligesaa og om vi skulle hielpe med Materialier og saa videre til den Fæstning, der paa Øerne⁴⁾ behøves; dog dette sidste saa lidet som mueligt; og kunne det undgaaes, da saa meget bedre. Aarsagerne veed De selv; men naar det ikke kand, saa bør det af os skee; dog altid under Russisk Flag. For at snoe os derfra, har jeg og viist det, som i mine Øine er vigtigere, nemlig en stærk Escadres Udrustning; thi denne kand befordre Ruslands store Hensigter; det andet er smaat og kand let af Rusland selv suppleres. Men i alt dette vil min Ven vel agte, at her handles kun om det meere og mindre; thi for at naae Hovedøiemedet gjør Kongen vist og dette, som han ellers nødigen ville.

Nu lev vel, og gid den Øine-Svaghed var forbi, som endog Herskaberne Selv, der allernaadigst forsikre Dem den bedste Bevaagenhed, tage Deel i! Ingen elsker Dem som jeg, og ingen under Dem saa den Ære og Glæde at kunne udrette dette store og vigtige for Deres Fædreneland. Endeligen vil De Selv forstaae, i Følge af hvad vi ere komne overeens om, at besvare alt, hvad der af dette mit Brev skal for at handle derefter besvares, i Deres Depecher. De forstaaer ret lykkeligen at gjøre dette. Og den gode Gud give os begge Klogskab, Hurtighed, Langsomhed, Fasthed, Smidighed, alt som det behøves, til vort Fædrenelands Bedste!

Endnu dette: B. S.⁵⁾ er nu den artigste Mand i Verden. Lev altid vel!

(Ove Høegh Guldberg)

¹⁾ Udkastet til en handelstraktat mellem Danmark og Rusland og en instruktion for Sch. til at optage forhandlinger om de to magters gensidige bistand m. h. t. erhvervelsen af henholdsvis Krabben-Eiland og Chaffarinasøerne afsendtes med kurér fra Kbh. 28. febr. 1782 (Gehejmereg. 1782 juni, nr. 60 og 63). – ²⁾ Den i 1777 påbegyndte og 1784 åbnede Ejderkanal. – ³⁾ Port Mahon, hovedstad og vigtigste havn på Minorca, var under britisk herredømme fra 1708 til 1782, da Spanien erobrede den tilbage. – ⁴⁾ Chaffarinasøerne. – ⁵⁾ Baron Sacken.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

32.

1782 28. januar/8. februar¹⁾

Vær tusinde og tusinde gange tacket, m. n. H., for Deres naadige Skrivelse af 12. Jan. og for Deres naadige, sikkert alt for smigrende Udtryck for mig, men som dog gjør mig i saa høy en Grad lykkelig, siden de kommer fra

D[em]. Alle Deres deri mig givne Ordres skal jeg nest Guds Hielp søge at executere saa got jeg kan og ligeledes søge at gjøre de Insinuationer, som De befaler mig, og som ere saa gandske grundede i Dannemarks og Ruslands Lycke og Ære. At slige Insinuationer imidlertid med langt meere Fynd kunde gøres og meere Leiligheder dertil gives, naar jeg var sadt paa en Fod at leve meere med de Personer, som kunde gjøre samme gieldende, og have med samme meer uaffecteret²⁾ Samquem end den, naar man just udbeder sig en Time for at tale om Affaires, behøver jeg icke at sige D. H. De kiender allerede Sagerne, De veed, at den Person, man her er anvist til at tale med en vis Dag i Ugen, giver sig saa lidet af med Affairerne som mueligt, og at hos ham vilde alle Insinuationer være spildte. De andre vigtige Mænd, ved hvilke slige Insinuationer kunde gøres gieldende, ere saa vanskelige at treffe og giver sickert megen (!) sieldent en uaffectert Leilighed til at tale med dem om et og andet, med mindre man er i Stand til at leve med dem og see dem hos sig, og ytrer end en eller anden Gang slig Leilighed sig, saa er det dog for sielden til, at man kunde blive i Suiten af sine Insinuationer, men vilde hver gang have at begynde forfra. Dog da jeg allerede for et Aar siden og strax ved Efterretningens Erholdelse om Hs. M. Resolution at udnevne mig til denne Post og uden endnu den Gang at kunne forudsee den i Ministerium her foregaaende store Forandring efter min allerunderdanigste Pligt yttrede mine Tanker herom,³⁾ saa vilde det være overflødigt noget herom at igientage. At jeg paa min Side intet skal forsømme, derom seer jeg med en uendelig Glæde, at D. H. er forvisset; alt øvrigt overlader jeg Hs. Maytt. og Hans høye Ministerium deri at gjøre, hvad Allerhøystsamme finder mest convenable for Hs. M. Tienestes Befordring. Thi hvad mit eget personlige angaar, saa kan jeg sickert leve ligesaa vel. Epoquen er vigtig. Et Øyeblik spildt eller echaperet nu vil maaskee aldrig kunde tilbagehentes.

Ingen Ting kan være sickrere eller sandere, end hvad D. H. behager at sige om Dannemarks og Ruslands politiske Forhold imod Frankrig og Eng., og at en heel Deel Taalmodighed især med den sidste behøves, veed ingen bedre end jeg. Imidlertid lader det dog, som om Engellands fatale epoque var kommet. Den faar et Stød efter det andet, og formodentlig vil den dog tilsidst blive nødt til at tage imod andre Magter en anstændig Tone og icke saa bestandig overtræde alle Natur- og Folkerettens Love, som den hidindtil saavel imod Fiender som mod Venner har gjort. Naar jeg taler om Engelland, mener jeg langt fra icke hele Nationen, men allene det Engelske Ministerium, som upaatvivlelig og nu, saa mange efter hinanden følgende Aar, har været det ubesindigste og det ulyckeligste for Nationen, som nogensinde kan have existeret. Det falder mig ofte ind, at vi Mennesker be-

tragede som Borgere i en Staat dog icke nok føle vor Taknemmelighed imod den Allershøieste for visse store almindelige National Lycksaligheder, som dog har den største Indflydelse paa en hver Borger i Staten. Iblandt disse er sandelig ingen større end at see alting i Staten blomstre om Sig, som Erfarenhed lærer at allene kan tilskrives disse ved Roret siddende værdige, dydige, Indsigtsfulde og desværre alt for sieldne Mænd, som Forsynet, kun naar det vil et Land vel, udleder og setter paa den Plads de for Landets Lyksalighed bør staae. Hvor dybt er f. Ex. icke allerede det ellers mægtige Engeland siunken, og hvor blomstrende vilde det icke have været, ja hvad vilde derimod hele Europas Kræfter have udrettet mod samme, i Fald det i de sidste tyve Aar og fra denne Konges Reg. Begyndelse havde haft en Guldberg eller en Panin.

Jeg har i denne Uge været 3 Dage sengeliggende og to Dage ret heftig Syg af denne besynderlige Omgangs Feber, som alle Mennesker her blive mere eller mindre haardt angrebet af, men som, naar andre farlige Omstendigheder icke slaar sig til, icke er dødelig. Da jeg nu siden i gaar begynder at befinde mig bedre, saa havde jeg icke incommoderet Dem med denne ubetydelige Efterretning, om det icke var, at jeg icke kunde bare mig for at sige Dem, at saa ligegyldig som ellers nødvendig Liv og Død maa være for en Mand, der hverken Kone eller Børn har, og som har haft saa megen Leilighed til at kiende de faa Livets Behageligheder og dets mange Ubehageligheder, som Døden allene gjør den lykkeligste Ende paa, saa dog, da jeg just under det sterkeste Anfald af Feberen erholdt D. H.s Brev, som jeg knap havde Magt nok til at læse, syntes mig dog, at en Skilsmisse fra Verden vilde være mig haard, inden jeg først endnu engang i Livet havde haft den Lykke at see D. H. og mundlig at forsikre Dem om ald min uendelige Taknemmelighed for Deres Naade og Godhed imod mig, især siden min Ankomst hid til Rusland. Det er Deres Naade for mig, Deres Forord hos vor allernaadigste Kongel. Huus og Deres Correspondenz og Opmuntring, som jeg nest Gud har at tacke for de behagelige Timer, jeg har haft her, og det er Tillid til Dem, som har givet mig Mod nok til at imodstaae de ubehagelige og ulykkelige.

Hæc mihi semper erunt imis infixæ medullis
 Perpetuusque animi debitor hujus ero
 Spiritus nam vacuas prius hic tenuandus in auras
 Ibit et in tepido desereret ossa rogo
 Quam subeant animo meritorum oblivia nostro.⁴⁾

Jeg troer icke, at det behøver Undskyldning, at jeg til saa lærd en Minister anfører af en latinsk Poet Vers, som just prægede sig mig saa levende ind, da

jeg erholdt D[eres] Brev, og som ere saa smucke og saa udtrykkende mine Følelser, at jeg vinder meget ved at lade Ovidius tale i mit Vers, og skulde det for det øvrige meget smerte mig, om Ovidius, i hvormeget han end overgaar mig i at udtrykke sig, skulde have tenkt bedre i den for en hver retskaffen Mand saa af Naturen indprægte Pligt, den at erkiende beviste Velg[ierninger] med det allertaknemmeligste Hierte. Nu Gud velsigne Dem bestandig og give sin Lykke til Deres vise Raad, og da jeg engang nu har begyndt at anføre Ovidius, saa vil jeg slutte med det Ønske af ham:⁵⁾

De har altsaa, som De naadigst melder mig, denne Gang værdiget at være min Commentator, og hvor ofte har De sikkert icke, uden at sige mig noget herom, værdiget at være min Advocat.

Jeg tenker aldrig derpaa uden den største og meest levende Taknemmelighed og uden de beste og inderligste Ønsker for Deres Lyksalighed og Velgaaende. Det er med disse Følel – – –⁶⁾

Da jeg saavel af D[eres] som af Hr. von R. sidste Depeche seer, at Engeland begynder med nye Chicaner, saa har jeg udbedet mig en Time af Hr. Cabinets-Secret.⁷⁾, hvor jeg da, saa svag som jeg ellers endnu er, har slæbet mig hen for at forestille ham Epoquens Vigtighed, da vor vigtige Sag i Engelland nu staar paa point til at dømmes, og de betydelige Følger det vilde have, om Dommen gick imod os. Denne værdige Mand, som saa fuldkommen kiender sin store Keiserindes Venskab for Dannemark, har givet mig sit positive Løfte, at han strax ville gjøre H. M. en Forestilling derom, udbede sig hendes Befaling og foruden alle de andre alvorlige Ordres, som ere gaane til Hr. Simolin⁸⁾, endnu maa en aparte Cabinets Ordre med første Post desangaaende afgaae. Jeg haaber deraf den største Virkning.

(Peter Christian Schumacher).

¹⁾ Brevet er, som det fremgår af den efterfølgende notits i concepthæftet, oversendt samme dag til postmester Albrecht i Hamburg under »Hr. Groots Couvert«. Det drejer sig om den senere omtalte købmand Joh. Friderich Groot i St. Petersborg. – ²⁾ Egentlig synes der at stå »uaffectedste«. – ³⁾ Nemlig i depeche af 6./17. april 1781 (Dpt. f. u. A. Rusland II). – ⁴⁾ Ovid, *Tristia* I, V, 9–13, der dog for »animi« i 2. linie har »animæ«, for »nam« og »tenuandus« i 3. linie »et« og »tenuandos« samt for »desereret« i 4. linie »deseret«. Åbenbart citerer Sch. her som andetsteds efter hukommelsen. – ⁵⁾ Citatet er ikke indført i koncepten. – ⁶⁾ Sch. er stoppet op i ordet »Følelser« og har ikke fuldført sætningen. – ⁷⁾ Bezborodko. – ⁸⁾ Ivan M. Simolin, russ. gesandt i London 1779–85.

33.

1782 18. februar/1. marts¹⁾.

Hvorledes skal jeg begynde det, min naadige Herre, for at udtrykke for Dem, hvor inderlig mit Hierte er bleven rørt af Taknemmelighed ved at er-

holde D. H. naadige Skrivelse af 2. febr. og deraf se see de største og rørendste Beviiser paa den Naade, som vort Kongel. Huus og D. H. lyck-saliggjør mig med. Det er meget ofte tilforn ved slig Leilighed bleven sagt, at Gaven icke rørte saa meget som den Haand den kom fra, men jeg troer hellig at kunde sige, at det aldrig er bleven sagt eller tenkt i en høyere Grad, end jeg har følt ved denne nye Kongel. Gratifications Erholdelse, i hvor anseelig den end er. Aldrig føler jeg meere, hvor uendelig Tak jeg er den Allerhøyeste skyldig, end naar slige Naadesbeviisninger kommer mig igiennem Hænder, som jeg allerede er bunden til ved de sterkeste Taknemmeligheds Baand. Hvor ulyckelig vilde jeg efter min Tenkemaade icke være, i Fald jeg skulde være store Velgierninger skyldige Personer, som jeg icke kunde ære, og hvor stor er icke derimod min Lycke, naar slige Kongel. Naadesbeviisninger tillige tiene mig til den smigrende og for mig saa ærefulde Overbeviisning, at det har lyckedes mig at vinde de Mænds Bifald, hvis Bifald allene vil gjøre mig lykkeligere end alle muelige Gratificationer. Torde jeg bede Dem, min naadige Herre, ved denne Leilighed at legge mig for vort allernaadigste Kongelige Herskabs Fødder og sige disse høyeste fra mig alt, hvad det er mueligt at kunde udtrykke af Taknemmelighed og Ærbødighed og at igientage for Høystsamme, hvad jeg ved andre Leiligheder har taget mig den Dristighed at sige, at De aldrig vil finde en troere, ivrigere og taknemmeligere Tiener end mig. Jeg tilstaaer og oprigtig for Dem, m. n. H., thi hvorfor skulde jeg negte. En af mine største Lyksaligheder siden mit Ophold her i Rusland er, at jeg har den for mig saa smigrende Overbeviisning, at vort Allernaadigste Kongel. Herskab allerede har kiendt i mig et Hierte fuld af den inderligste Taknemmelighed og Ærbødighed imod disse Allerhøyeste Personer og af den største Iver for at see mit Fæderneland blomstre, som har ald sin Flor Disse allerhøyeste Personer at tacke, har, jeg tilstaaer det, siden min Ankomst her til Rusland været en af mine største Lyksaligheder,*) som er forøget ved den Tanke, at jeg virkelig troer at for-tiene, at vort allernaadigste Kongel. Herskab og D. H. har denne Overbeviisning om mig, og at jeg synes at føle hos mig selv, at jeg aldrig vil blive uværdig dertil, om icke ved mine Kundskaber og Indsigter, thi om deres Utilstreckelighed er ingen meere overbeviist end jeg, men ved et Hierte, som ved den Allerhøyestes Bistand endnu aldrig har feilet i, hvad det var sin Konge, sit Fæderneland, sine Velyndere, Venner og Medborgere skyldig. Lad en Mand have ald muelig Capacitet og Indsigter og alle de Egenskaber, som kan behage, og alle de Kundskaber, som kan nytte, har han icke en fast og bestandig og uryggelig Character, er han icke i Stand til, naar det gielder, at leve ligesaa fornøyet og rolig i en indskrenket privat Situation som

1 en langt meere skimrende offentlig, er han en Kongel. Betient, og har han icke Mod nok til at holde Stand, naar det gjelder om de Ting, han er fuldkommen overbeviist om contribuierer til Hans Konges, Hans Venners, Hans Fæderland— —, 3) veed han icke i Nødsfald at lade sig nøye med sin egen indvortes Bifald, at søge den frem for ald anden og paa ald Fald at kunde sige til sig selv efter det virkelig ædle Spanske Ordsprog: Yo mi conosco y Dios mi conoce, 4) er han icke i Stand til, siger jeg, derefter at indrette sine Handlinger og at opofre alle Ting, naar det gjelder om Pligter, som Iver for Fædernelandet eller Taknemmelighed udfordrer af ham, saa skatter jeg vel hans Indsigter og hans Capacitet, men min Mand bliver han icke, og min sandeste Høiyagtelse og mit Venskab faar han aldrig. Ingen, m. n. H., har givet tydeligere og meere for Dagen lagte Beviser paa denne Tenkemaade end D. H., ingen har beviist meere Troskab imod vore allernaadigste kongelige Herskaber og paa sin Iver for sit Fæderneland end De. Derfor velsigner Dem ogsaa hver redelig Dansk, og derfor skal ogsaa Deres Navn og Eftermæle være hellige Efterslægten.

Efter Deres Exc. naadige Befaling sender jeg altsaa under Dags Dato en Ordre til min Svoger Etats Raad Klingberg at imodtage af Dem, m. n. H., den af H. K. M. mig paa en saa besynderlig Maade skienkede Sum, som [jeg] dog icke veed, enten det er en Kongel. Gratification eller en Summe bestemt til en Udgift her. Jeg skal betiene mig deraf til det Brug, den er mig bestemt, altsaa icke til at legge den op, men til Hielp til et lidet Sølv Service, som jeg strax giver Ordre at lade mig gjøre i Kbhvn., og som er for dette Land for den, som maa leve paa en vis Fod, en saa gandske uomgiengelig Depense. Af nogle af mine seeneste Depecher 5) vil De, m. n. H., ellers have seet, at jeg sickert troer en Forandring i Henseende til Character nyttig for H. M. Tieneste. Maaskee tager jeg deri Feil, men sickert er det dog, at den Tanke er undertiden krenkende, naar man allene forestiller sig — maaskee uden Grund — at var man dog i en vis Situation og kunde leve paa en vis Maade, saa vilde dette eller hint bedre gaae, end det gik nu; man vilde da icke spille sin Tiid paa at løbe ti og tyve Gange forgieves for at tale med de Folk, man nødvendig har at bestille med, og være fri fra adskillige undertiden ret krenkende humiliationer fra en eller anden Minister, som udmaaler deres Storhed efter de meere Diners, de ere i Stand til at give. Hvad mit Personlige angaar, saa er det sicker, at jeg som Minister Resident altid lever behagelige[re] og bequemmere end som Minister af anden Rang, og er jeg vel derved icke af Selskabet, og nyder jeg icke den slags Distinction som en Minister af anden Rang, saa er det en Gene mindre. De store Selskaber her ere langt fra icke de behageligste, og skulde min Situation engang

forandres til at blive Minister af anden Rang, vil jeg tit ved et Spillebord og ved de mange soupers i de anseeligste Huuse regrettere de Aftener, jeg nu kan rolig sidde hiemme og læse i en Bog. Naar jeg altsaa ytrer noget herom, saa er det allene for Hs. Majtts. Skyld og uden Afsigt enten paa Fordeele her eller hiemme; thi her kan jeg sickert som Minister Resident, besynderlig naar jeg først er equiperet, leve ligesaavel, ja bedre med 8.000 Rd. end som Minister af anden Rang med 12.000 Rd., men endog hvad mine Udsigter hiemme angaar, saa den rolige Post, jeg ønsker mig i en af Provintzerne, kan jeg ved Hs. M. og vort Kongel. Huusets Naade sickert ligesaavel faae fra den Post, jeg nu har, som fra en Post en Grad høiyere. Det er altsaa allene Hs. M. Tieneste, som heri maa konsulteres, thi jeg søger heri ingen Naadesbeviisning, og kan jeg helig forsikre D. H., at Deres seeneste naadige Brev, den paa slig en besynderlig naadig Maade mig givne Gratification, det Beviis, jeg deri erholder paa, hvor meget man værdiges at reflectere paa mine personlige Omstændigheder og Situation og paa D. H. Erindring af mig, alt dette har langt mere rørt og glædet mig, end om samme Post havde bragt mig Creditiv som Envoyé Extraordinaire med 12.000 Rd. Gehalt, thi saasart jeg deri icke anseer H. Maytt. Tieneste, saa vil jeg derved være saa ligegyldig, som noget Menneske i Verden kan være. Nu og da, som jeg af D. H. naadige Skrivelse, som jeg med den største Beundring af Deres uforlignelige og for mit Fæderneland saa lykkelige Indsigter bemærker⁶⁾, at man af de vigtigste Aarsager, og som jeg er bestyrtset over, at jeg ved den précipitation, jeg saa ofte dadler hos mig selv, og med hvilken jeg altid strax paa Timen vil udføre alting, uden at tage Tiden nok i Betenkning, selv icke strax at have indseet, vil og virkelig bør opsette alle disse Ting, til Sagerne meere nærmer sig til en Pacification, saa vilde nu en Forandring med mig være unødig, da den reent maatte blive overflødig, indtil en Epoque kom, hvor jeg nødvendig maatte see daglig at treffe mig med de Personer af Vigtighed, jeg har at omgaaes med. Skulde det imidlertid engang i sin Tid gefalde Hs. Maytt. at gjøre slig forandring i Henseende til mig, saa ønskede jeg uendelig, at det maatte skee paa samme Maade som med Hr. Baron Güldenchrone⁷⁾, at mig i Steden for Tillæg blev tillagt en Post i en af Provintserne. Den Glæde at see mine Kaar for Livs Tiid fastsatte, at vide forud, hvor jeg engang i sin Tiid herfra skulle gaae hen, vilde for mig [være] den største Lykke i Livet og meget contribuere til min Sinds Roe og Munterhed i Affairerne, saalænge Hs. Maytt. behagede at bruge mig enten her eller ved et andet Hof udenlands.

Ved at læse D. H. Brev og de mange saa høyst grundede Reflexioner i Henseende til Tiden og Maaden at sette alting i Værk paa, har jeg seet, at

De, min naadige [Herre], forstod det bedre end jeg. De forlanger, at jeg i mine Depecher skal skrive, hvad jeg derved maatte have at anmerke, men sandelig alle mine Anmerkninger vil allene gaae ud paa at sige, at De har Ret, og at angive, hvorfor De har Ret; thi nu efter at have læst Deres Brev indseer jeg det meget vel, at De har Ret, og at det vilde være den største Precipitation og det ubetenksomste Skrit, om vi nu vilde begynde. At jeg icke saa fuldkommen har indseet det tilform, vil D. H. let have bemærket af mine Depecher og i sær af mine particuliere Breve til Dem; og hvor glad er jeg icke nu ved at have tøvet med at indgive mine precipitante Planer, indtil jeg først fik Deres Ex. Brev. Iblandt mine mange Feyl og Vildfarelser i Affairer er sickert ogsaa den, som, da den er grundet paa min Character, jeg meest er paa min Fare⁸⁾ imod og som oftest har dadlet hos mig selv og tit hos andre, icke at følge den viise Romerske Regel: festina lente, men strax paa Øyeblikket at vilde have alting udført. Det sidste kan undertiden vel og have sine Fordeele, men det maa skee med Skjønsomhed, og nu efter at have læst D. H. Tanker, kan jeg give tusinde Aarsager for een, hvorfor net op just Tingene ere langt fra icke nær den Modenhed, de bør være, inden man med Haab om got Udfald kan begynde, og disse Aarsager skal jeg sickert ogsaa søge i høyeste Grad geldende her.

Det fornøyer mig meget at bemærke af D. H. naadige Skrivelse, at Hr. B. S.⁹⁾ er nu den artigste Mand af Verden. For saa meget, som det depender af mig, at contribuere til den beste Forstaaelse imellem vores Ministerium og ham, vil han allerede være underrettet om et seenere particuliert Brev, som Hs. Exc. Hr. B. R.¹⁰⁾ skrev mig til og yttrede ald sin Bifald med hans nu værende Opførsel. Ved samme Brevs Communication her gav jeg det desuden den allerfordeelagtigste Tournure for at udrødde ald Tanke om, at end den mindste Grad af Personalitet havde givet Anledning til de første Klager. At icke alleneste De, m. n. H., men endog vor Allernaadigste Kongel. Herskaber har taget Deel i min Øyen Svaghed, har rørt mig indtil Taarer. Jeg tør knap tenke derpaa, thi da smerter det mig, at mit hele Liv icke vil være tilstreckelig nok at vise ald min Taknemmelighed. Kan mine Ønsker, mine Forbønner for vort Kongelige Huus og for D. H. være af nogen Kraft hos den Allerhøyeste, saa vil alle muelige Lyksaligheder følge Dem, og kan min ringe Capacitet og den største Application for alt, hvad kan contribuere til Deres Ordres Udførelse, have den forønskete Virkning for vort Kongel. Huusets og for vort Fædernelands Lykke og Ære, saa skal det nest Guds Hielp aldrig mangle derpaa fra min Side. Endnu engang, min naadige Herre, tusind og tusind Taksigelser for ald Deres Naade for mig. Gud den Allerhøyeste overvælde Dem med ald sin Velsignelse. Han spare for mit Fæderne-

land i Deres Person den redeligste Patriot og for mig den største Velgører, jeg har havt her i Verden. Dette er mit ivrigste Ønske. Med samme lever og døer jeg.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Oversendt i brev til Sch.s svoger Laur. Klingberg via Albrecht i Hamburg. – ²⁾ Gentagelsen og den forkludrede tekst i den lange sætningskæde fra »Jeg tilstaaer« fremkommer ved, at Sch. har ændret i begyndelsen, men undladt – her i koncepten – at foretage de deraf nødvendiggjorte rettelser. – ³⁾ Man skulle her vente »Fæderlands« og derefter et ord som »Lycke« el. lign. – ⁴⁾ I brev til Joh. Bülow (Sorø Akademis manuskriptsaml. 42.37) oversætter Schumacher: »Jeg kiender mig, og Gud kiender mig«. – ⁵⁾ Depecher 1./12., 4./15. og 8./19. februar 1782 (Dpt. f. u. A. Rusland II). – ⁶⁾ »bemærker« må antagelig opfattes som verballed i begge de her sammenslyngede sætninger. – ⁷⁾ Ved udpegningen i maj 1780 af Chr. Fr. Güldenchrone til gesandt i Rusland, fik han løfte om embedet som stiftamtmand i Århus (Kabinettsordre 1. maj, korroberet 20. maj 1780 i Rtk. 2211.8, resolution nr. 74). – ⁸⁾ »Fare« her for »Vare«; i brev til Klingberg 10. jan. 1782 skriver Sch.: »er jeg strax paa min Vare imod«. – ⁹⁾ Baron Sacken. – ¹⁰⁾ Baron Rosencrone.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

34.

1782 2. marts.

Monsieur.

Je ne saurois laisser partir le Courier, Monsieur, sans Vous dire que je me porte bien, et que mon attachement pour Vous est sans variation quelconque. S. Exc. de Rosencrone Vous a si bien et si fort en détail instruit sur le tout, et mon tems est si court aujourd'hui que je ne ferai que Vous dire combien je Vous aime et estime et combien je désire, que Vous aiés en ceci un succès analogue à Votre zèle et à Votre patriotisme. L'incluse pour Mad. de Mestmacher¹⁾ Vous est recommandée. Vous la soignerés en même tems que la lettre que Vous trouverés parmi les dépêches.

S. M. la Reine est sûre, que Vous ferés passer Sa lettre par les mains de M. de Bedborocka²⁾, lequell Vous voudrés assurer de la part de S. M. de la continuation de Ses bonnes graces.

Enfin, Monsieur, je suis avec la considération la plus vive Votre bien sincère ami

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Wilhelmina Juliana Sophia, friherreinde v. Mestmacher, var født Wedel Jarlsberg. Hun, der i 1774 ægtede den russiske gesandt i Eutin Ivan v. Mestmacher, tidligere chargé d'affaires i Kbh., siges at være yndet af enkedronning Juliane Marie (L. Bobé, Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekrede VII, s. 498. – ²⁾ Bezborodko.

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

35.

1782 8./19. marts.

Gandske igiennemtrænget af de Følelser af Taknemmelighed og Ærbødhed, med hvilke jeg altid imodtager D. H. naadige Skrivelser, har jeg i Deres naadige Skrivelse af 2. Mars erhholdet et nyt Beviis af Deres Naade for mig, og da [jeg] sammenligner den med et Brev fra H. v. Ros.¹⁾, hvori jeg erhholder et saa overtydende Beviis paa Hs. Maytt. Naade, saa sporer jeg med det ømmeste, af den inderligste Taknemmelighed rørte Hierte paa ny Deres, min naadige Herres, Tenkemaade imod mig, som jeg endogsaa veed at have D. H. at tacke for de fordeelagtige Ideer, som min Chef, Hr. B. Rosencrone, har om mig og ofte giver mig Beviser paa. Begge Deres Excellencers mig givne Ordres ere strax blevne executerte og Brevene i egne Hænder afleverte. Da jeg erfarer, at Mad. Mestmacher er af en Dansk distingveret Familie, og at Hendes Maytt. Dronningen har beæret hende med et Brev til Keyserinden, saa har jeg icke kundet undlade at gjøre hende en Besøgelse og at tilbyde hende alle de Tienester, som dependerte af mig. Hun har strax udeladt sig mod mig med ald muelig Venskab og Fortrolighed og har med reel Taksigelse imodtaget af mig de Raad, som jeg efter Menneskeligheds og Landmanskabs(!) Pligter har troet mig forbunden til at give hende. Hendes udvortes Væsen er besynderlig og kan icke andet end exponere hende for megen Critique ved et Hof, hvor Erfarenhed vil lære enhver at være opmærksom paa sig selv i høyeste Grad; imidlertid kommer hun mig for at have et got og redeligt Gemyt, og var det icke for andet end for Landsmanskabs Skyld, saa kunde jeg icke bære det over mit Hierte at see en Dansk fød Dame saa latterlig hos Fremmede. Hun har strax selv communiceret mig Indholden af Deres Exc. Brev med Indsluttede, og da den Maade, hun agtede at svare derpaa, for adskillige Aarsagers Skyld icke maatte være convenable, saa har jeg raadet hende, hvorledes hun kunde indrette sit Svar, hvilket hun og har lovet mig at vilde holde sig efterrettelig. Alle mine muelige gode Ønsker følge Deres Excellenz, og De blive saa velsignet og lyksalig, som jeg ønsker Dem, saa vil vist intet feyle i D. H.s og – om jeg saa tør sige efter den Overbeviisning, jeg har om Deres Tenkemaade imod mig – lige saa lidet i min Lycke.

(Peter Christian Schumacher).

¹⁾ I Schumachers arkiv (A. I. 3) findes to breve af 1. marts 1782 fra baron Rosencrone, ét i chiffer ved oversendelsen af en veksell på 30.000 rd., som Sch. kan anvende »pour le succès du traité de commerce«, hvis det skønnes nødvendigt, og et andet mere privat, hvori det stilles ham i udsigt, at han, om forhandlingerne om den nævnte traktat

lykkes, vil blive udnævnt til envoyé extraordinaire. De indrømmelser, de 30.000 rd. skulle bruges til at opnå, lykkedes det Sch. at drive igennem ved sine venner, således at denne udgift blev sparet (Se beretning 18. febr. 1786 til Joh. Bülow, Sorø Akademis manuskriptsaml. ad 42.a1).

36.

1782 11./22. marts.

Herhos har jeg den Ære at føye et Brev fra Frue Baronesse Mestmacher til D. H., som hun har tilsendt mig med Begiering samme til Dem, m. n. H., at besørge. Det indeholder formodentlig Svaret paa det hende af D. H. tilsendte. Hun vil formodentlig en af disse Dage blive presentert Hendes Keys. Maytt., og vil det af Hendes Maytt vor Allernaadigste Dronning til Keyserinden hende givne Brev heri som i alle andre Henseender være hende af den største Nytte, hvilket jeg og med Fornøjelse bemerker, at Frue Baronessen med sand Taknemmelighed erkender. Til D. H. Naade recommanderer jeg mig og forbliver –

(Peter Christian Schumacher)

Arveprins Frederik til Peter Christian Schumacher.¹⁾

37.

1782 2. april, Christiansborg.

Kiere Etatsraad Schumacher, Hans Majestet vil, at De paa de 30.000 rdr., som Dem er betroet, maae hæve de to tusende Rigsdaler, som Høistsamme har givet Dem, hvilket De da kand gjøre, da dette mit Brev bliver Dem en Udgiftsordre, og Hans Majestet har fundet denne Maade beqvemlest. Kongen bliver ved at ansee Deres Iver for Hans Tieneste med bedste Bifald, og altid kand De regne paa, at jeg er Deres meget bevaagne

*Friderich.*¹⁾ Guldbergs hånd, på nær underskriften.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

38.

1782 4. april, Christiansborg.

Højædle og Velbaarne, Allerhøistærede Hr. Etatsraad.

Skjønt Deres Velbaarenhed i Dag faaer fra Deres Chef en omstændelig Efterretning om den Forandring i det Politiske System, som det nye Engelske Ministerium¹⁾ synes at gjøre, saa har jeg dog troet det min Pligt mod Dem og mod Sagen selv, ja endog mod det Hof, hvor De er, at igientage

noget af det samme og at føie nogle Iagttagelser til, som ere Dem meget vigtige at vide for at kiende alting ret, tale ret og underrette os rigtigt.

1. Det er vist, at Engelland spiller sit sidste Spil og skal vist have ondt ved at holde sig med Ære i Aar. Det er ligesaa vist, at Engelland ikke bør synke dybere, og de Bourbonske Hoffer ikke stige høiere. Mig synes, at Rusland selv maae og ikke kand andet end dømme saaledes.
2. Jeg troer, at dersom det nye Ministerium ikke bliver stærk opmuntret af Rusland, renoncerer det paa hele Nord-amerika; og endog vores Norden maae inderlig attraae, at dette ikke skeer; thi Terre-neuve, Nye-Skotland, Canada, Florida, Georgien burde Engelland beholde for at kunne give Jalousie til disse Republikaner, figurere til Søes, holde de Bourbonske Hoffer i Ærbødighed, indskrænke lidt Amerikanernes for Norden ei ligegyldige Handel, trænge til Norden og nytte Norden.
3. Ligesom jeg troer, at Rusland føler herover ligesom vi og vist eengang har tænkt herom som vi, saa er jeg vis paa, at den store Keiserinde, saafremt hun ret kiender, hvad der i Holland fra Frankerig skeer, og hvorledes Spanien beegner baade hende og os, vil med yderste Mishag see af Frankerig sig med Foragt i Holland beegnet og sin Mediation bortkastet, som om den intet sagde. Thi det er en reen Sandhed, at det er Frankerige og ikke Preussen, det Franske Parti og ikke det Preussiske, som der bestemmer alt. Og hvem kand og tvile om, at Stødet jo kommer fra dem, som deraf har Fordeelen; fra dem, som har snedigen taget de Hollandske Etablissemens i Besiddelse? Hvem anden har nu egget Holland til at erkiende Nord-amerika? og hvo insinuerer det oftere til os og andre Neutrale? Spaniens Stolthed behøver jeg ikke at nævne. Den armerte Neutralitet foragtes og faaer i intet Ret.
4. Men det, man ikke troer i Petersborg, er og aabenbare sandt, at Keiseren er i det allernøieste Baand med Frankerig, og at det Russiske Hof saare behændigen er blevet besnæret med Keiseren og i hans Mediation. Thi Barrierens Forstyrrelse²⁾ er det allerhøieste Beviis, nogen Magt kand give; thi derved er jo Holland i Frankeriges Kløer. Og Keiserens personlige Tænkemaade har vi nu Vished om; thi da han i Amsterdam udfrittede af de taabelige Borgemestere, at de stode i hemmelige Negotiationer med Engelland, sagde han det til Vauguion³⁾, som ei vidste det, og derved gjorde alt til intet. Sat nunc sapienti. Men at De heraf kand gjøre nogen Brug, troer jeg ikke; thi det var kun, saafremt man endnu har den samme Hang til Vien, at skade os; men ulykkeligt er det, at Keiserinden ikke veed, hvad hun burde vide.
5. Saalænge dette nøie Venskab imellem de to Hoffer skal vedvare, seer jeg

forud, at Rusland intet kraftigt, intet eftertrykkeligt, intet sammenhengende gjør for Engelland, og saalænge, Kiereste Etatsraad, maae vi vogte os, som for den største Ulykke, at vise noget for Engelland; thi vi har for vore Øer og for vor Handel al Aarsag til at menagere de Bourbonske Hoffer, saa at De aldrig kand være varsom nok og vi her ei heller; thi det listige Frankerige, som nu for det nye Engelske Ministerium er opmærksom allevegne, vil fritte og lure allevegne. Men nok for dem.

6. Ja om endog den ellers store Keiserinde skulle faae Øinene op, er det dog umueligt i Aar, at noget kunde skee; thi vi har Mai, og vi, vi selv, have i Aar at vente tilbage saa mange Skibe, at det just i Aar skulle være, at vi skulle have vor Høst, som hverken maae forstyrres ved Uroligheder i Havet eller ved overdrevne Udskrivninger. Saa at alt befaler os at være stille og søge Fred med alle Mennesker. Ja endog tilkommende Aar, naar Rusland ikke vil bruge fuld systematisk Alvor, maae vi af samme Aarsager undgaae al stor Udrustning og blive fast ved ømmeste Neutralitets Plan. Dette ville De helligen agte.
7. Men skulle Øinene gaee op, og den store kloge Keiserinde handle som Russisk Monarkinde, saa vil hun ei fængsles af Frankerig ved Vien; saa nærmer hun sig igien til Preussen; saa opmuntrer hun det Engelske Ministerium at fatte Mod, ei overile sig i Nord-Amerika, men ei heller (som det forrige Ministerium saa tosset gjorde) der føre Krig, tvertimod samle al deres Styrke mod det Bourbonske Huus og angribe det med fuld Magt, ligesom og Holland; saa gjør Keiserinden sig i Aar al Flid med sin Flode for at have næste Aar den heel i Nordsøen paa eet Sted; saa beder hun os at handle med og Engelland at gjøre os Tilbud; saa trækker hun Tropper op mod Finland for at holde Sverrig i Ærbødighed, og Preussen er og eenig; og saa gjør Keiserinden Freden, som hun vil have den, og spiller i alt dette ikke den anden, men den første Rolle.

Men, Kiereste Hr. Etatsraad, om dette kand haabes, om Øinenes rette Opladelse skulle kunne vise derhen, det vil De nu agte paa, følge, nøie melde os og, som De altid gjør, vel agte paa, at vi faae den reene Sandhed efterhaanden i Tide at vide, paa det vi her hverken skal troe værre eller bedre end det er og derfor ret maale vore Handlinger og ikke enten forbie eller forhaste os i en saa kritisk Tid og med een saa svær Handel. Saa vis som jeg for 1½ Aar siden var, at en stor Russisk og Dansk Flode i Nordsøen kunde balancere alt og havde forekommet meget, der nu er skeet, saa vis er jeg nu, at der er i Hovedtingen ingen anden Plan muelig end den omtrent, som jeg i syvende Post har anført; men jeg har kun lidet Haab, siden Baandet med Vien er, at noget saadant vil ret skee og i Orden.

De har vel ærgret sig, da Spanien saa skiændig tog Cap. Herbst.⁴⁾ For ikke at forværre Sagen, besluttede Kongen ei reent ud at sige, at han med Præsenter gik til Algier, men at blive ved, hvad denne Officier selv havde sagt. Følgelig maae vi nu see Udfaldet. Ellers var det got, om Sinovief, som vil døe i Spanien og sær koldt taler og handler, blev vækket til at udføre Keiserindens Ordre. Daarligere Paastand kand aldrig tænkes end den Spanske, at ville være i en ævig Krig med Algier, og det uden at føre den; og derfor at ville forbinde alle Magter til at forlade Handelen i Middelhavet. Det er og en anden Sag, som maae i tilkommende Pacification afgjøres.

Nu længes jeg efter at see, hvorledes De kommer til Ende med Commercetractaten. Her er Kongen og Hans Huus sær vel fornøjet med Deres Tieneste, og hele Ministerii Tiltroe har De. Gud give Dem Helbred og al Lykke! Elsk altid, som De hidtil har gjort, Deres sande Ven *O. H. G.*

¹⁾ Whigministeriet under lord Rockingham, der trådte til efter lord North's resignation i marts 1782. – ²⁾ Barrièrtraktaten af 15. nov. 1715 gav hollænderne ret til at besætte en række fæstningsbyer ved grænsen mellem Belgien og Frankrig. I 1781 forlangte kejser Josef II byerne tilbage og tvang Holland til at opgive dem. – ³⁾ Hertugen af Vauguyon, fransk gesandt i Holland, hvor han støttede oppositionen mod den engelsk-venlige statholderregering. – ⁴⁾ Adolph Tobias Herbst, kaptajn på fregatskibet »St. Jan«, som den 27. febr. 1782, da det var på vej til Algier med presenter, blev opbragt af to spanske orlogsmænd og ført til Cadiz. Se Edv. Holm, Danm.-Norges Hist. V, s. 360.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

39.

1782 15./26. april.¹⁾

Nok engang uendelig Tak, m. n. H., for den Andeel, De har havt i den mig sidst beviiste Kongel. Naade og for den Glæde, De har forskaffet mig, under vor værdige Prindses egen Haand at se mig forsikret om vor allernaadigste Kongel. Huusets Bifald. Hvor elskværdig er dog icke D. H., og hvor forskiellig tenker De icke fra de meeste andre Staats Ministre. Hvilken Eye-godhed icke allene at tale for en langt fraværende Kongel. Betient, som icke kan tale for sig selv, men endog at sørge for, at de skeedte Naadesbeviisninger skee paa den allerbehageligste og meest smigrende Maade. At jeg føler alt, hvad jeg er D. H. skyldig, ney det behøver jeg icke at forsickre Dem om, m. n. H.; thi hvor uværdig vilde jeg icke være Deres Naade, hvor foragtelig i mine egne Øyne, i Fald jeg icke følte det. Jo jeg føler det i en høyere Grad, end jeg umuelig kan udtrycke det, og i Gierningen vil jeg min hele Levetid bestræbe mig at bevise, at som det knap er muelig at

bevise mere Naade og Godhed imod en Mand, end hvad vort Kongel. Huus og D. H. har beviist mig, saa skal det aldrig blive muelig at drive Taknemmeligheden høgere. Jeg har efter Hs. Kongel. Høyheds naadigste Ordre trucket paa attehundrede Hollandske Rixdaler som den Vexel, hvis Beløb kom meest overeens med den mig allernaadigst skienckte Sum. Med Coureeren skal jeg nærmere have den Ære D. H. herom at melde og tillige ved samme gode Leilighed at give Dem en og anden Efterretning. I indlagte Brev til H. K. H.²⁾, som De, min naadige Herre, nok er saa naadig at overlevere, har jeg søgt at udtrykke ald min Taknemmighed imod denne dyrebare Prinds, men da mig dertil fattes Udtryck, saa vilde D. H. efter Deres sedvanl. Naade for mig dertil behage at supplere. Tusind og Tusind Vel-signelser.

(Peter Christian Schumacher).

- ¹⁾ Under købmand Groots kuvert oversendt til kancelliråd Albrecht, Hamburg. –
²⁾ Koncept af samme dato i Schumachers arkiv B.

40.

1782 8./19. maj I.

Indsluttet har jeg den Ære at tilsende D. H. et Brev fra Hendes Maytt. Keyserinden til vor allernaadigste Dronning,¹⁾ hvori vil være question saavel om Commerz-Tractaten som om vore Pretensioner paa Spanien, og dette som jeg haaber paa en Maade, at vort allernaadigste Kongel. Huus vil fuldkommen være fornøyet dermed. Om deri er Question om mig, veed jeg sandelig icke, da jeg flatteret i allerhøyeste Grad over vor Kongel. Hoffets og Deres Excellences allernaadigste og naadigste har troet, at det var imod den Respect, jeg skyldede Allerhøystsamme at lade mig merke, at jeg vidste den Deel af Indholden af samme Brev, som Hs. Exc. Hr. Geheime-Raad Rosencrone formodentlig paa Deres, min naadige Herres, Forlangende havde communiceret mig. Jeg erkiender i alt dette med en Taknemmighed, umuelig at udtrykke, vore Kongel. Herskabers og Deres Exc. Naade for mig, og aldrig kan nogen være rørt meere af den dybeste Taknemmighed end jeg, og mit eneste Ønske vil kun være, at Gud vil give mig Lycke til at vise den i Gierningen²⁾. At man imidlertid icke siger noget ufordeelagtig om mig herfra, tør jeg flattere mig i Haabet om; men skulde det altsaa allernaadigst behage Hs. Maytt. at udnævne mig til Minister Plenipotentiaire, som jeg sickerlig efter min Overbeviisning i her værende Omstændigheder, som jeg allerede i min Depeche³⁾ har meldet om, skulde troe høyst uomgiengelig nødvendig for Hs. Maytt. Affairs Bedrivelse her, saa smigrer jeg mig tillige i det Haab, at Hs. Maytt. allernaadigst accorderer mig sligt et udvortes

Distinctions Tegn som Kammerherre Nøglen, som sicker vilde [være] mig meget ligegyldig i Dannemark, men her icke kan være det, da disse udvortes Distinctions Tegn ere de eneste af den slags, som giver relief her. Dog overlader jeg dette alt til D. H. store Indsigter, som kiender Landet her og altera⁴) ligesaa got som ieg.

Hs. Exc. von Rosencrone vil upaatvivlet communicere Deres Ex. mit particuliere Brev til ham, hvori jeg melder om den ved ham mig remitterte Sums Tilbageskickelse og altsaa har troet tillige at burde melde som til Udgift de 2000 Rd. gratification, jeg har vort Kongel. [Huus] og D. H. Forord at tacke for, hvorved jeg altsaa maae bemerke, at da jeg iblandt de sendte Vexler ingen fandt, som meere corresponderte med den mig allernaadigst skienkende Summe end en paa 1800 Hollandske Rd., saa betiente [jeg] mig af samme, uagtet den formodentlig vil udgøre et hundrede Rd. meere end den mig allernaadigst bestemte gratification. Da dette imidlertid icke er skeet i Tanke paa sliig Maade at erholde meere, men allene fordi ingen anden Maade var at executere Hs. K. H. og Deres Exc. Ordre paa, saa forstaar det sig af sig selv, at jeg med den dybeste Taknemmelighed udbetaler, hvad jeg har faaet for meget, saasart jeg ved D. H. bliver underrettet om Summens Beløb. Hvad jeg i mit particuliere Brev til Hr. Rosencrone har skrevet om, hvad det vilde være nyttigt at gjøre for vores Ven her⁵), er jeg forsicket om, at Deres Excellenz bidrager til, at det bliver opfyldt og, om det er mueligt, paa den foreslagne Maade, og smigrer jeg mig i det Haab, at De, min naadige Herre, icke vil finde, at jeg driver Generositet for høyt, da jeg deels ved Deres Naade har havt saa meget meere at disponere over, som jeg nu sender tilbage efter at have udrettet derforuden, i Henseende til Commerz Tractaten, alt, hvad som nogensinde af nogen Minister, fra hvad Hof det end er, efter mig vil blive udrettet, og deels og, at vi har saa mange Aarsager at vinde denne for Ruslands og Dannemarks Liaisons saa nyttige og virkelig værdige Mand. Da jeg arbejder under en saa høyst indsigtfuld Ministers Øyne som Deres Excellenz, saa vil det sicker icke have echapert Deres giennemtrengende Skarpsindighed, at jeg uden at vise mig som Engelsk, Fransk, Preussisk og Østerrigsk, men alleneste som fuldkommen Dansk, bestandig har havt den Plan for Øye, hvorfra jeg icke et Øyeblik er afveget, icke allene at forbinde Hoffernes Interesser, men endog at forbinde Hofferne personlig, da Erfarenhed har lært mig, at den personlige Høygagtelse, Venskab og intimitet imellem de høye Personer selv uendelig contribuerte til Sagerens lykelige Bedrivelse. Uagtet nu de Høyeste Personers store og sieldne Egenskaber og Høygagtelse for hinanden selv dertil har meest contribuert, saa var det dog maaskee nødvendig at derpaa gjøre opmærksom, og nu troer jeg med Sandhed at kunde sige, at ved den Allerhøyestes Velsig-

nelse og ved viise Handlinger fra de Høye Personer paa begge Sider er intimiteten saa stor, at den umuelig kan blive større, hvortil sickerlig vores værdige Ven har contribueret saameget, det dependerte af ham, og, saavidt jeg har Aarsag til at troe, ingen Leilighed ladet gaae forbi for at giøre opmærksom paa, hvad der i den Henseende burde giøres opmærksom paa.

Et nyt Bevis paa Hendes Maytt. Keyserindens store Attention for, hvad der kommer fra Hendes Maytt. Dronningen, seer jeg i den besynderlig fordelagtige Virkning for Baronesse Mestmacher, som Hendes Maytt. Dronningens Brev i hendes Faveur har tilveyebragt hende. Hendes Mand vil efter Hr. B.'s Ord til mig faae et Tillæg af tusinde Species Daler aarlig og endnu en anseelig Gratification, som Baronesse Mestmacher sicker umuelig kunde have ventet sig uden en saa høyt formaaende og for hende saa høyst smigrende Protection. Hun agter nu at reise tilbage over Sverrig og da i Kiøbenhavn kaste sig for vor allernaadigste Dronnings Fødder, som hun sickerlig er den største Taknemmelighed skyldig. Mig har det og været nok at være underrettet om hendes høye Protection for at giøre hende alle de Tjenester, der dependerte af mig, og at tiene hende med et got Raad, som hun sickert høyst behøvede, og har hun paa sin Side besvaret mit hende viiste Ven-skab med ald muelig Tiltroe. Ingen i min Tiid hidkommen Fremmed har her giort denne gandske besynderlige Sensation som hun. Dog da jeg supponerer, at hun nødvendig maa have giordt den samme Sensation i Danne-mark, saa vilde det være unødigt derom noget at melde.⁶⁾ Saa meget er sickert, at uden Hendes Maytt. Dronningens Recommendation vilde Frue Mestmachers Actier sicker være faldne uendelig lavt. Forunderligt er det ellers, at hendes Mand har sendt [hende] hid uden egentlig Recommendation til nogen hendes Ligemand, ja endog uden Penge, hvorved hun, da hun dog maa leve paa en vis Fod, her let kunde have seet sig i den grueligste Forlegenhed.⁷⁾

Det er mig sagt, at Hendes Maytt., vor allernaadigste Dronning, var Liebhabere af Silhouetter. Da nu de store og merkværdige Personers Silhouetter her maaskee icke tilforn ere komne til Dannemark, saa har jeg troet, at det af Hendes Maytt. Dronningen icke unaadig optages, om jeg tog mig den allerunderdanigste Frihed at indsende nogle af de merkværdigste, og hvor lykkelig vilde jeg icke skatte mig, i Fald de kunde give denne fortreffelige og for Landets vel saa occuperte store Dame et Øyebliks Tidsfordriv. Deres Exc.'s Naade for mig er saa stor –

(Peter Christian Schumacher).

¹⁾ Brevet er ikke bevaret. – ²⁾ Stykket »Jeg erkiender . . . Gierningen«, som er tilføjet i margenen, er formodentlig tænkt indsat her. – ³⁾ Formentlig Sch.s depeche af 4./15. febr. 1782. – ⁴⁾ Læsningen af sidste ord tvivlsom. – ⁵⁾ Kabinetsekretær Alexander

Bezborodko. I brev til Rosencrone, indført i concepthæftet umiddelbart foran dette, foreslog Sch. efter at have sonderet B. selv derom, og efter at denne havde forelagt spørgsmålet for kejserinden, at man forærede ham en dåse til 7 á 8000 rubler med enkedronning Juliane Maries portræt og i hendes navn. – *) Brevet har derefter først haft følgende, senere overstregede ordlyd: Hun kommer mig ellers for at have et meget godt Hierte og en meget god Forstand, som maatte have gjort hende til et værdigt og fortreffeligt Fruentimmer, i Fald de icke vare forbundne med den slette Opdragelse og den utidige og deplacerte Egenkierlighed, som desværre alt for ofte følger sexten Ahner, og at Mad^me Mestmacher sikkert har dem, kan jeg saa meget mindre tvivle om, som hun saavel til mig som til hvert Menneske, hun har her talt med, i det ringeste sexten gange har givet Forsikringer derom, ja gjort Vice Canzleren saa hovedsvindel ved de uendelige Repetitioner om, at hun var af den fornemste Danske Familie, at han til Slutningen icke allene reent ud har sagt hende, at det gik aldeles icke ham eller Hoffet her an, at hun kom herhid som Canzelle-Raad Mestmachers Kone for at supplicere for ham, og hvad enten hun var af den beste eller sletteste Danske Familie kunde aldrig have den ringeste rapport til hendes supplique, men endog bedet mig at give hende som en Landsmand nogle gode Raad for icke at blive alt for latterlig her, hvilket jeg da og har gjort, og da hun selv med sin gode Forstand har bemærket, at hvad jeg sagde hende, kom af et redeligt Hierte og var til hendes eget Beste, saa har hun modtaget mine Raad og fulgt dem, saa vidt man kunde vente det af en saa egenkierlig Dame, der maa have faaet en besynderlig Opdragelse og allerede i saa mange Aar har været vant til et Væsen og en Opførsel, som hun troer klæder hende vel, og som umuelig paa engang kan aflægges. Jeg skriver dette til DH. efter den underdanigste Fortrolighed, jeg har til Dem, da jeg vist veed, at ingen af hendes Venner i Danne-mark faae noget at vide derom. – ?) Sch. oplyser i brev til svogeren L. Klingberg 7./18. juni 1782 (i K.s arkiv), at han tid efter anden har ydet baronesse M. forstrækninger i hendes store forlegenhed, så at hun ved sin afrejse fra St. Petersborg skyldte ham 600 rd.

41.

1782 8./19. maj II.

Da det ret er mig om at gjøre, at De, m. n. H., fuldkommen skal kiende mit Hierte, min Omgang og mine Handlinger, og jeg i mit Brev til Dem, markeret III¹), har bemærket, at jeg aldeles intet veed af Indholdet af Hendes M. K. til Dronningen, end hvad jeg derom i Samme har bemærket, og icke har directe eller indirecte gjort det ringeste Skrit, for at noget til min Fordeel deri maatte blive skrevet, saa sender jeg for Dem, men for Dem allene, Hr. Cabinets Secretairens Brev til mig, hvormed han har ledsaget Keiserindens Brev; thi havde jeg talt det ringeste om denne Punct til Hr. Cabinets Secretairen, saa havde han sikkert i et Ord givet mig en Underretning derom ved den Leilighed, at han melder mig om det øvrige Indhold af Brevet. Dog skeer dette tillige for at indhente D. H. Tanker om den Punct i samme Brev, som Hr. Cabinets Secret. skriver mig endnu icke at have havt Leilighed til at indhente Keyserindens Tanker om, da denne Punct, tilgiv

mig det, m. n. H., angaar Dem. Da jeg bestandig udspeculerer paa, hvorledes jeg kan forene den Iver, jeg skylder Hs. Maytt. Tieneste og mit Fæderneland, med den Taknemmelighed, jeg er vor Kongel. Herskab og D. H. skyldig, saa var det mig indfalden, at det kunde være en høyst nyttig Sag, som icke allene vilde udenlands, men end i Dannemark, give et Beviis paa de nøye Liaisons imellem Hofferne og paa den store Egard, man her bar for vore Kongel. Herskaber, i Fald herfra blev givet til en af vore værdigste og retskaffenste Danske Mænd og Patrioter den Russiske i alle Lande saa meget anseete Andreas Orden, og hvem kunde da denne Mand i Dannemark være – tillad mig, at jeg for denne gang støder Deres Beskeedenhed – hvem kunde den være uden D. H?²) Jeg har altsaa, besynderlig i Anledning af en og anden mod os her skeedt Insinuation slaat derom til Hr. Cabinets-Secretairen, angivet derfor den Grund, jeg har angivet, og tillige hellig forsikret ham om, som jeg og kunde gjøre, at De, m. n. H., hverken directe eller indirecte havde givet mig sliq Commission, at jeg end icke vidste, om De maaskee maatte have Aarsager for icke at imodtage denne ellers saa eftersøgte Orden, og at denne Idée allene kom fra mig som en Speculation paa, at ved alle fremmede Hoffer skulde vides de store Liaisons imellem Dannemark og Rusland, men at jeg kun bad ham at sondere hans Monarque derom, da jeg da først vilde indhente D. H. Tanker, om De troede, dette convenerte. Denne Minister billigede i høyeste Grad min Idée i Udtryk, som vidnede om ald hans Høiyagtelse for D. H., men nu har Keyser[indens] Upasselighed afholdet ham fra at røre noget herom, og er det hertil denne Artickel rapporterer sig.

Da jeg imidlertid nu ved Courerens Afgang har den Leilighed, som jeg icke bør forsømme, at indhente Deres Tanker herom, saa vil jeg udbede mig, at De i Par Ord og uden videre at udtrykke sig, vilde behage at sige mig, om vort Kongel. Herskab og D. H. troer, at en vis Ting convenerer, da jeg meere skal vide at gjøre det geldende her. Skulde imidlertid De, m. n. H., finde i denne Demarche af mig en precipitation og den saa naturlige Svaghed at ønske at see den Mand, som man elsker og ærer uendelig høyt, saa anseet saavel i Dannemark som udenlands, som en troe Kongel. Tiener og Patriot kan blive det, ja skulde De vel end dadle den, saa undskyld denne Svaghed naadigst hos en Mand, overvældet med Velgierninger fra vort Kongel. Huus og fra D. E., som icke higer efter andet end at vise sin Taknemmelighed. Lev vel, lev tusinde gange vel, min naadige Herre. Gud den Allerhøyeste velsigne Dem og gjøre Dem lykkelig. Turde jeg udbede mig af D. H. at legge mig for de høye Personers af det Kongelige Huus Fødder for at sige Allerhøystsamme, hvor stor Deel jeg tager i Deres Upasselighed, og hvor ivrig mine Ønsker er for Deres reetablisement og for alt, hvad som kan have Indflydelse paa Deres Lyksalighed.

¹⁾ Brevet nr. 40, som i concepthæftet er placeret foran dette. – ²⁾ Forslaget blev, som det fremgår af nr. 44, afvist af Guldberg. Ifølge Sch.s forklaring i brev til Johan Bülow 27. aug. 1787 (Sorø Akademi 42.34) udgik initiativet iøvrigt fra kejserinden.

42.

1782 17./28. maj¹⁾

Med den største, med den inderligste Fornøjelse har jeg modtaget D. H. Brev af 4. April og i lang Tiid intet læst meere grundet og rigtig, tillige saa kort, saa næt og saa bestemt. At ingen Ting vil være lettere end at faae dette Hof til at billige saa grundet og fyndige Raisonnemens, og at dette Hof har just omtrent de samme Ideer som D. H., vil De have seet af min med Courieren indsendte Depeche²⁾). Den eneste Post, som i samme Brev har desorienteret mig og vil sikkert desorientere Ministerium her, er, at det Engelske Ministerium rechercherer Kongen af Preussen, og at det ansees som en Mulighed at bringe paa Englands Side denne Monarch, hvis Minister³⁾ hidindtil, formodentlig icke uden Ordre, har ageret her med en Forbittrelse mod Engeland, som om han vilde reent have udkastet den af Jordkloden, ja anseet en hver neutral og upartisk Demarche for Engeland som en aabenbare Fiendtlighed mod Preussen, da derimod paa den anden Side en Keyserlige Minister⁴⁾ her altid har viist sig, om icke Ven af Engeland, saa dog i høyeste Grad upartisk, har bestandig viist sig kold imod den Franske Minister og reent eloigneret sig fra den Hollandske, siden den Tiid, at Republiquen, som man altid har troet oestrfr.⁵⁾, lydede for meget efter de Preussiske Insinuationer og handlede i Opposition af Ruslands Afsigter. At den Preussiske Minister her sickerlig har drevet Tingene for vidt, har langt overskredet sine Ordres og virkelig vilde have udrettet langt mindre⁶⁾ for de bourbonske Hoffer, i Fald han havde handlet med meere Menagement, dette er jeg sicker om, men at han har havt de positiveste Ordre at gjøre alt for at obligere den Franske Minister for at faae dette Hof til at optage Holland til den armerte Neutralitet og siden at betiene sig af denne Leilighed til at egge Rusland op imod Engeland, er vel ligesaa upaatvivlelig. Der er vel altsaa ingen Apparenz, at Kongen af Preussen declarerer sig for Engeland og forlader Frankrig, inden han reent maa opgive Haabet om at faae Frankrig skildt fra det Østrigske Huus; og at han dog icke endnu maa have saa reent opgivet Haabet herom, maa jeg slutte af en Conversation, jeg nylig har havt med den Preussiske Minister, hvori han udlod sig imod mig, at det var Keyseren saa meget at gjøre om Frankrigs Venskab for at holde de Tydske Førster i Ave, saa at det var let at begribe, at Keyseren vilde gjøre alting til at beholde Frankrig, men at Frankrigs Interesse var

modsdadt, og at det kom kun an paa at faae den til at aabne Øynene for at overtyde den om, at den umuelig kunde spille en Rulle, med mindre den tog et Partie modsadt det Østerrigske. Skulde man altsaa icke supponere, besynderlig naar man seer den Iver, hvormed den Preussiske Minister her endnu i dette Øyeblik tager Fransk Parti og endog gjør alle slags Insinuationer imod os, fordi han troer os engelsk sindede, skulde man da icke supponere, at Kongen af Preussen vil endnu forsøge det Sidste for at vinde Frankrig. Dog nogle faae Uger meere vil oplyse os meere herom. At sikkerlig det var den ønskeligste, den fortreffeligste Plan for Dannemark, for Norden og for heele Europa, om paa den af D. H. foreslagne Maade Søe Ligevægten i Europa kunde erholdes, og det solideste Sistem etableres, derom er ingen Tvivl, og at det maatte, uagtet den nu eksisterende Koldsindighed imod Preussen, executeres fra dette Hof, hvis redelige Afsigter jeg er fuldkommen forsickret om, i Fald kun Preussen paa sin Side var ligeledes fuldkommen vel intentionneret. Derom har jeg ald muelig Haab, og da det altid er min eneste Ære, Lykke og Glæde at handle efter de mig foreskrevne Ordre, saa indseer De, m. n. H., hvor lykkelig jeg icke vil skatte mig ved at arbeide efter en Plan, hvis Fortreffelighed jeg indseer. Men at den Preussiske Minister da og maatte have andre Instructioner end de, han hidindtil har havt, deraf indseer D. H. sickert selv Nødvendigheden.

Efter at jeg allerede har sluttet hosfølgende Brev, erholder jeg ved to hidkomne Staldkarle Efterretning om, at de ere Overbringere af de hid bestemte to Heste og efter en meget kort Passage af 9 Dage hid ere ankomne. Jeg skal strax besørge dem afleverte til deres Bestemmelse og da nærmere have den Ære at underrette D. H. om alt, da De af mit particuliere Brev til Hr. Rosencrone allerede vil have bemærket min underd. uforgribel. Meening om den convenableste Maade at afgive dem paa.⁷⁾

Jeg har i Dag havt Leilighed til at tale med den Engelske Gesandt, som siger mig paa 3 à 4 Dage at have bemærket, at den Preussiske Minister tog imod ham en gandske venskab.⁸⁾

(Peter Christian Schumacher).

¹⁾ Sendt via kancelliråd Albrecht i Hamburg. – ²⁾ Depeche af 8./19. maj 1782 nr. 297 IV (Dpt. f. u. A. Rusland II). – ³⁾ Görtz. – ⁴⁾ Johann Ludwig Josef, greve af Cobenzl. – ⁵⁾ Læsningen »oestr.fr.«, d. e. oestrig-fransk, usikker. – ⁶⁾ Ved siden at ændre udtryksmåden, må Sch. have glemt at erstatte »mindre« med »mere«. – ⁷⁾ I brev, formentlig af 8./19. maj 1782, til Rosencrone (koncept i Sch.s arkiv B) foreslog Sch., at de to hingste, det var besluttet at forære Bezborodko – foruden dåsen fra enkedronningen – som påskønnelse af hans arbejde for at befæste det gode forhold mellem hofferne, skulle præsenteres ham som en gave fra arveprinsen i stedet for kongen, idet der ellers kunne opstå fortrydelse hos andre russiske statsmænd. – ⁸⁾ Således i koncepten, som slutter her.

1782 27. maj/7. juni¹⁾

Det vilde være saa ønskeligt og nyttig for Europas og for Nordens Velgaaende, om de Udsigter, som D. H. aabner i Deres Skrivelse til mig²⁾, kom til Opfyldelse, og det for Norden sikkerste og meest vedvarende System blev bragt til Virkelighed, at jeg har holdt det for min Skyldighed i Hemmelighed og Fortrolighed at communicere Indholden deraf til Hr. Cabinets-Secretairen for at lade det ved denne Canal blive lagt for H. M. Øjne. Han har og fuldkommen approberet det og ladet mig deraf give ham en Fransk Oversættelse for deraf at gjøre Brug. Det eneste, som jeg deraf endnu har holdt tilbage hos mig og kun langt fra slaat paa, er hvad som angaar den Mistanke, vor Hof har, at Keyseren hemmelig spiller under Decke med Frankrig for at give Engelland sit Banesaar, da man af den besynderlige Partiskhed, som den Preussiske Minister hidindtil har viist for Frankrig imod Engelland, hvorved han just har givet ald Anledning til at gjøre ham denne Beskyldning, vel knap kunde overtale sig til at troe noget herom, inden Gieringen blev større og Dato³⁾ formerede. Jeg har saa meget meere troet at burde være forsigtig heri, som den Engelske Gesandt, til hvilken jeg noget i Fortrolighed herom har yttret, selv har raadet mig intet derom at sige, inden han i det ringeste saae sig forsynet med nogle Underretninger fra sit Hof, da denne Forandring i det Østerrigske og Pre[uss]iske Sistem, om den virkelig existerte, var saa pludselig og for imodstridende alle de Planer, han endnu hidindtil havde havt Ordre at handle efter, til at han jo endnu maatte modsige alle de Insinuationer af slig Natur, som endnu maatte gøres. Imidlertid vilde det sikker være en Lykke for Europa og hele Norden, om Kongen af P. vilde indsee den Skade, han har giordt sig ved sin Partiskhed for Frankrig, som icke let er at indsee Grunden til, naar man icke supponerer en hemmelig Tractats Existence imellem ham og Frankrig, og reent opgiver alt Haabet om at vinde dette Hof og nærmer sig igien dette. Den nu værende Epoque maatte nu vel icke gjøre det saa vanskeligt for ham at heri reussere hos dette Hof, besynderlig naar han kunde overtyde det om, at det Viener Hof virkelig spiller under Decke med Frankrig og i Steden for at være upartisk, som man hidindtil har troet, forstod sig hemmelig med det Bourbonske Hof for at drage dette Hof paa Fransk Parti, en Mistanke, som man hidindtil just har havt mod Preussen, og som ald den Preussiske Ministers offentlige demarche har givet Anledning til icke engang simp[lement] at kunde giette sig til, men at ansee som Vished, saameget som Vished i Politique kan gives. D. H. naadige Skrivelse af 4. May tiener mig da ogsaa til Svar paa de for min politiske Conduite høystvigtige Spørgsmaal angaa-

ende vor Forhold mod Preussen. Jeg seer nemlig deraf, at vort Hof er paa den gode Foed med Kongen af Preussen, som det altid har været, og at de mange Insinuationer giort imod os fra den Preussiske Minister og for ex. hans sidste Bestræbelser at forsvare den Spanske skiendige Vexation og attaque paa Kongens Flag umuelig kan have været ham foreskrevet fra hans Hof. Men hvor uundskyldelig er han da icke, icke i Henseende til os, thi os har han derved langt fra ingen Skade giort, men mod sit eget Hof, thi hvor ubehageligt et Indtryk det maa have giort paa det Preussiske Hof her at see den Preussiske Minister offentlig i en reen aabenbare Vold, hvor intet forbandt ham at sige sine Tanker, at declarere sig med Heftighed for Spanien imod os, vil D. H. ligesaa let indsee, som jeg kan sige det, ligesom hvad man maa have tenkt derom ved andre fremmede Hoffer. Alt hvad D. H. har sagt i Rubrique 7 om de Mesures, som af Rusland burde tages og Engelland encourageres, er saa fortreffelig sagt og udtenkt, som noget kan være, og jeg bemerker, at intet meere vil befordre de Russiske og Danske Afsigter end just denne Handlings Maade. Jeg finder imidlertid en alt for kiendelig Forskiel i, hvad D. H. siger i Deres naadige Skrivelse, at Keyserinden burde proponere Engelland at gjøre os Tilbud, og hvad Hr. Rosencrone i sin Depeche af 4. May skriver, at jeg bør forhindre, at der icke tildrages os Propositioner fra det her værende Hof i Engel. Faveur, til icke at blive tvile-raadig om, hvorledes jeg egentlig herom bør udtrykke mig. For herom at oplyse mig, vil jeg med Deres Ex. Tilladelse pløye med Deres Kalv, og da jeg let indseer, hvor betydelig og fordeelagtig en Indflydelse, en Conduite som den, D. H. raader til, kan have paa vore Afsigter imod Spanien, vil jeg i en af mine første Depecher som af mig selv entere i den virkelige Nytte, som vi af slig Forslags Udførelse kan vente os, da Svaret derpaa vil blive min Instruction og tiene mig til herom ministerialiter at kunde erklære mig. Af mit particuliere Brev til Hr. Rosencrone⁴⁾ vil D. H. have seet den Maade, som jeg har presenteret Hestene paa til Hr. Besborodka, som jeg haaber at have erhholdet D. H. og vore Kongel. Herskabers Bifald og denne Ministers store Taknæmmelighed. Gandske rørt af Taknæmmelighed har han endnu bedet mig ved D. H. at legge ham for vor Kongel. Husets Fødder og bevidne Dem ald hans Ærbødighed, ligesom og at forsikre D. H. om sin allerfuldkommenste Venskab og Høyagtelse. At intet glæder mig meere end at kunde være Tolk af slige Sentimens og at see, at man lader D. H. ald Ret vederfare, dette er jeg vis, De er sikker om.

(Peter Christian Schumacher).

¹⁾ Adresseret til kancelliråd Albrecht. – ²⁾ Formodentlig Guldbergs brev af 4. april (Nr. 38). – ³⁾ Vel fejlskrivning for »Data«. – ⁴⁾ Brev, dateret Petersborg 20. maj 1782 (Dpt. f. u. A. Rusland II. Depecher 1782).

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

44.

1782 18. juni.

Højædle og Velbaarne, Allerhøjestærede Hr. Etatsraad.

Uden at ville opbie Courierens Afgang, som bringer Commerce-Tractaten tilbage, og hvorom begge Hoffer bliver med eet eenige, har jeg villet forekomme Courieren, der endnu vel i Aatte Dage maae bie, for at sige Deres Velbaarenhed, om det endog kun var to Dage forud, at jeg rigtig har faaet Deres Breve, deraf med Fornøjelse erfaret Deres Velgaaende og kiendt Deres vedvarende Nidkierhed for Deres Konges og Fædrenelands Tieneste samt Deres Taknemmelighed mod det Bedste Herskab i Verden, og tillige Deres Venskab for en Mand, som elsker Dem, fordi han saa vel kiender Dem. Hvad De deri, Kiereste Hr. Etatsraad, har skrevet om mig og til min Ære henhørende, det ville jeg bede Dem ei meere at røre ved, men paa den letteste Maade, som De Selv kiender, at lade det altsammen glemmes.¹⁾ Havde jeg Ærgierrighed, da kunne den let tilfredsstilles og kand let faae det, der bør være den nok. Lever jeg, og Tingene gaaer vel, da seer min Ven, at jeg i mit eget Fædreneland kommer hen, hvor de Ærgierrigste attraae; og gaae de ikke vel, da ønsker jeg intet. Dog derfor hverken er eller bør jeg være ufølsom over en Printsesses Naade, som jeg i mit Hierte uendelig ærer; men lad de Store huske og glemme selv, og De, min Ven, ville og ikke saaledes nævne mig; thi jeg har her en øm Side, ligesom jeg for Dem har det ømmeste Venskab og den sandeste Høiagtelse. Nu ikke meere herom.

Det har glædet mig, at D. Velb. har bifaldt mine Tanker af 4de April, ligesom det bedrøver mig, at den gamle Bundsforvants Minister er saa aldeles Bourbonnsk. Jeg undrer mig derover; thi denne Opførsel er i høieste Grad upolitisk og uden Tvil dreven vidt over hans Herres Ordre; thi alt hvad jeg veed, og det endog fra sikreste Haand, er, at den gamle Konge, uvis om Virkningerne af det nye Venskab imellem Rusland og Keiseren, naturligviis søger at aabne sig Veien til Frankeriges Venskab, det eeneste Middel, som synes mig at være ham tilbage, naar hiint Baand skulle holde og knyttes nøiere; men det veed jeg tillige, at han med aabne Arme vender tilbage til Rusland, naar han kunne der vente Sikkerhed, og intet beklager meere, end at han har tabt en Veninde, som alleene udgjorde hans politiske Rolighed. Dog derom er lidet eller intet Haab, saalænge man ei aabner Øinene, hvor D. Velb. er; man vil vist komme dertil, men tilforladelig for silde, og ikke førend man føler, qu'on en a été la dupe. Allerede nu maatte Rusland mærke det; thi hvilken Rolle er det, man i Holland spiller? Og det hvorfor?

Fordi Frankerige regner paa Keiserens virksomme Indflydelse paa Petersborg og paa Preussens vaklende Tilstand og paa Keiserindens bundne Hænder ved den med Keiseren antagne Mediation. Havde det gamle Nordiske System staaet, saa havde Keiserinden havt en stærk Flode, forenet med vores, i Nordsøen; saa havde Preussen holdt Keiseren i Ærbødighed; saa havde Keiserinden spillet den første Rolle i Europa, taget os med, dog eene havt Æren af Mediationen og sluttet Freden; thi hvo seer ikke, at en Flode af 40 Rang-Skibe i Nordsøen gav i dette Øieblik Tonen? Engelland, om den var egensindig, maatte skielve, og Frankerige med Spanien, om Stivheden var der, kand som Tingene nu staaer bloqveres i deres Havne. Men nu skal jeg have den Ære kort at sige D. Velb., hvad der skeer og vil efter min ringe Gietning skee: det nye Engelske Ministerium jager efter Fred og skal endnu efter de store Fordele i Vestindien tilbyde Freden i Versailles paa samme Vilkaar som tilforn; maaskee de endnu legger til. Frankerige, der slet ikke skiøtter om Mediateurerne, har kun at bøie det stive og tunge Spanien i Henseende til Gibraltar; men Engelland kand maaskee tage Minorca derfor; og saa er Freden sluttet uden at tænke paa Rusland; ei heller kand der da blive Qvæstion om vore Fordringer. Taber nu Engelland Gibraltar, og Rusland engang vil agere i Middelhavet, hvilket er og aldrig andet kand end være det Bourbonske Huus imod; saa maatte dog forudsees, hvad Virkningen deraf kand blive for de Russiske Escadrer. Det skal derfor høiligen undre mig, om Keiserinden, vores saa kiere og i sig selv saa ærværdige Bundsforvandt, ei aabner Øinene og gjør tre Ting:

1. saa hastig som mueligt giver det nye Engelske Ministerio Mod og de kraftigste Forsikringer tilkommende Aar at have i Nordsøen en mægtig Flode. Her føier min Ven til, hvad jeg i sidste Brev haver skrevet til denne Sag gandske henhørende, og hvor Hoved-Sagen er, at Engelland vender sig lige til os selv. Dette Ministerium skulde da ikke slutte Freden paa nogen fornedrende Vilkaar, men med Eftertryk holde ud i Aar.
2. gribe Leiligheden og betinge sig Gibraltar, det bedste og ypperligste Sted for Rusland.
3. ende med eet alle sine Negotiationer i Holland eller og kun fortsatte dem for at amüsere Frankerige, og endelig endnu
4. nærme sig Preussen, rolige den gamle Konge og ikke længere lade sig lede af Vien og Kaunitz*); thi Østerrige har altid bedraget Rusland, vil og skal bedrage den, ja maac. Skeer dette sidste ikke, og er der ikke Haab dertil, saa ville jeg ønske, at slet intet skeede af det andet; thi da vil det alt skee efter andre Grundsetninger, der heri ere fremmede, og blive udført paa en halv Maade; og da maac vi vogte os, at vi ikke gaac med og betale Spillet.

Men Kiereste Hr. Etatsraad, hvorvidt De kand anbringe disse Tanker, hvorvidt De tør, hvorvidt De kand vente Nytte af dem, alt dette overlader jeg til Deres Indsigt, Erfaring og ypperlige Varsomhed; thi Sagen er besynderlig øm. Kongen og hans Tienere ønske intet hellere. De mærker selv, at det er Sielen i Brevene fra Deres Chef; men han tør ei skrive tydeligere. De seer og selv, at heraf kunne komme Fordeele for os; thi Engelland ville, siger man, tilstaae, som til Rusland Gibraltar, saa til os et Par smaa Øer i Vestindien, og overalt det skeer da, som bør skee og hører til Europæ Sikkerhed.

Nu faaer De da og med Courieren Efterretning om Hollændernes eller rettere deres Ostindiske Compagnies Artighed mod os paa Cap de bonne esperance. Forrige Aar holdte de to af vore Skibe op paa Cap nogle Maaneder; og saadanne Skibe opholdte nogle Maaneder gjøre et Tab af Tønder Guld; vi forlangte Satisfaction og fik ingen og taalede det uden at gjøre Allarm, fordi man kunde sige, at disse Skibe kunne have denne Gang givet Underretning om Fæstningens Tilstand til de uden for krydsende Engellændere. Men nu i Aar har man paa Cap, under Paaskud af at Danmark havde Krig med Frankerige og Holland, først holdt et af vore Skibe der i tre Maaneder og taget Roret fra det og siden i April holdt det andet an og, da det vilde undløbe, skudt over 300 Skud derpaa, lagt Capitainen i Fængsel og beegnet det fiendtligen paa alle Maader. Nu troer jeg, at Kongen (thi med Hollænderne er ingen Udveie, hvilket nu og Keiserinden erfarer) tager den Beslutning at legge Arrest, kun til vi faae satisfaction, paa de 3 Hollandske Compagnies Skibe, som vi nu i to Aar har ladet ligge i Trondhiem og beegnet vel, ja for at sette dem i Sikkerhed for Engelske Kapere ladet legge endnu et nyt Batterie an. Jeg tviler ikke paa, at jo Keiserinden i høieste Grad bifalder dette; men min Ven maae (jeg legger Dem dette efter H. K. Høiheds Befaling paa) gjøre sig al Umage for, at de Russiske Ministre faae Ordre at understøtte dette kraftigen, og at Sacken faaer Ordre her at erklære, at denne Mesure er den eene rette og for Kongens Ære indispensable. Det forstaaer sig (thi D. Velb. kiender nok vor Sagtmodighed), at vi erklære i Holland, at disse Skibe skal det Øieblik komme løs, som vore Skibs Eiere faae Skades Erstatning, Kongen satisfaction og Sikkerhed for Fremtiden.³⁾ Sørg nu retskaffen derfor.

Kongen er vis paa, at det, som De gjør med Hengsterne, er det bedste og meest passende. Vores og deres Ven faaer en kostbar present fra Dronningen, som vil sende den lige til Keiserinden, at hun selv kand give ham den, om hun vil eller som hun vil. Saadan er Beslutningen, dersom den kun er ret. Deres Brev⁴⁾ har dertil givet Dronningen Tanken. Hendes Majestet vil og skrive om Dem; og saa er min Sorg alt øvrigt; men Keiserinden havde

ikke nævnet min Ven. Nu lev vel og vær lykkelig, og Gud give Dem i sær Naade til at være varsom og dog virkende i den forhen nævnte ømme Sag.

(Ove Høegh Guldberg).

¹⁾ Talen er om den af Sch. i nr. 41 udkastede tanke om, at Guldberg skulle have tildelt den russiske Andreasorden. – ²⁾ Fyrst Wenzel Anton Kaunitz, fra 1753 til 1792 som statskansler leder af den østrigske politik indad- som udadtil. – ³⁾ Om hollændernes overgreb mod danske skibe ved Kap og drøftelserne i regeringen i den anledning se Dpt. f. u. A. Holland 17. Andre korrespondancesager 1781–95. – ⁴⁾ Schumachers brev til Rosencrone 8./19. maj 1782 (se nr. 42, note 7) med forslag angående gaverne til Bezborodko.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

45.

1782 7./18. juni¹⁾

Af min Depeche under Dags Dato vil D. H. let bemerke, at jeg har benyttet mig af Deres particuliere Brev til mig, at man har fundet de deri anførte Reflexioner i høyeste Grad grundede, og at man, ladende D. H. og Hans Mayestets wiise Ministerium ald muelig Ret vederfare, ønsker paa det nøyeste at concertere sig med samme og vide Deres Betenkning om de beste Mesures at tage denne for Europas Vel høyst vigtige og critiske Situation. I den 7de Punct af Deres Ex. seeneste naadige Skrivelse til mig, hvor De melder om de Mesures, som nu af Rusland burde tages, udtrycker De dem saaledes, at Keyserinden burde bede os at handle med og *Engelland at gjøre os Tilbud*. I den Extract, jeg deraf har indgivet, har jeg oversadt det sidste saaledes: qu'on pourroit insinuer à l'Angleterre de nous faire des offres convenables. Disse Tilbud kan imidlertid være af saa mange slags. Subsidiier kan de nu icke være, da vi ingen Andeel vil tage i Krigen, men de kan have relation til vore nærværende pretensioner paa Spanien, de kan sigte til at forskaffe os noget meere; hvorom alting er, saa er det vel meget nødvendig, at vi ved denne gode Leilighed giver egentlig at forstaae, hvad vi venter os, og har jeg i Slutningen af min Dags Depeche givet Anledning til herpaa at faae et bestemt Svar, hvorefter jeg nogenlunde kunde rette mig. En stor Encouragement maatte det være for Engeland, i Fald man som snarest gav samme Hof et Vink af vore Pretensioner paa Sp[anien] og paa Kr[rabben] Eil[and] og paa de os her fra dette Hof i samme Henseende og om en slags armeret Mediation giordte Løfter. Endnu har jeg ingen Aarsag af de mig her gjørende confidencer at supponere, at det hverken fra det her værende Hof eller fra Engelland ønskes, at enten Pr. eller Oestr. bliver bragt med i Spillet; hvad man kun fra disse Hoffer ønsker, er, om jeg icke tager feyl, den fuldkommenste Upartiskhed og et almindelig Opmerksomhed paa

Søe Ligevægtens Erholdelse i Europa. Fra den sidste Side synes man at være forvisset om disse Principia, og det vilde meget forbedre K. af P. credit her, om man i denne Henseende var ligesaa forvisset om ham, da man for det Første icke troede det nødtigt at forlange meere, og dette saameget mindre, som Pr. icke kunde bringes i Spillet, med mindre Oest. blev bragt deri til-ligemed, og dette troer man maatte meere embrouillere Sagerne uden at gjøre nogen reel Nytte. En Mediation understøttet ved et Equipement kan ansees som den armerte Neutralitet, dirigeret imod alle, kan icke bringe Rusland og Dannemark videre, end de ønske, og kan bestaae med ald muelig Venskab med alle Krig førende Magter, og vil man give den en vis betydende tournure, kunde den dirigeres mod Spanien, som saavel Dannemark som Rusland har Grund at klage over, hvilket da icke kunde [give] stor Ombrage i Europa, ja icke engang til Franckrige, som sicker icke har Aarsag til at være fornøyet med Spanien, og som maaskee selv ønsker, at Gibraltar blev i de Hænder, det er. En gandske anden Beskaffenhed meener man, det maatte have, i Fald nogen Landmagt gjorde nogen Demarche, hvorved det heele Europa kunde bringes i Vaaben. Jeg venter nu med Længsel paa Svar i denne betydelige Materie og haaber og ønsker, at det vise Forsyn, som kiendelig har lagt sin Velsignelse til alle DH. Forsøg siden den sidste lykkelige Forandring i Dannemark, endnu vil give sin Lykke til, hvad heri maatte foretages, og overvælde Dem med alle sine Velsignelser.

So may nor spleen, nor envy blast thy name
nor voice profane thy patriotic acts deride,
Still mayst thou stand the first in honest fame
Unstung by folly, vanity or pride.²⁾

Tilgiv mig, min naadige Herre, at anvende dette smukke Ønske paa Dem, da jeg ingen kiender det meere applicabel paa.

(Peter Christian Schumacher).

¹⁾ Sendt under kancelliråd Albrechts adresse. – ²⁾ Hvorfra dette citat, som optræder i en fyldigere form i Sch.s brev til Bülow 22. sept. 1790 (Sorø 42.108), stammer, har ikke kunnet oplyses.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

46.

1782 28. juni, Fredensborg.

Højædle og Velbaarne, Allerhøjestærede Hr. Etatsraad.

Deres Velbaarenhed finder her vedføiet et Brev fra Hendes Majestet Dronningen til Hendes Keiserlige Majestet, som De ville paa bedste, det er,

sedvanlig Maade see overleveret. Dronningen takker deri for commerce-tractaten; ogsaa for Keiserindens egne Løfter for os mod Spanien; taler og i Almindelighed om Europæ Forvirrelse, og hvorledes Keiserinden vil blive den eeneste Ariadne; endelig siger Hendes Majestet, at Kongen blues ved at have kun en Ministre Resident i Petersborg og saa gjerne ville gjøre Dem til sin Envoié Extraord., naar Hans Majestet vidste, at det ikke var Keiserinden ubehageligt, siden De har un zèle éclairé pour les intérêts mutuels des deux Couronnes et une vénération constante de la sagesse supérieure de Sa M. Imp.; tilsidst beder Dronningen, at Keiserinden vil pardonner, at hun har ladet Hr. Generalm. de Besborocka tilbyde une marque de l'estime, qu'Elle a pour ce bon serviteur de S. M. I. et dont Elle a daigné Se servir pour l'exécution de quelques ordres relatifs à la cour de Horsens. Deres Velb. veed at tie og kand behøve at vide Udtrykkene; jeg haaber, at De finder Forsigtigheden og bifalder den ligesaa fuldkommen som det ømme Ven-skab, min Siel føler for Dem og Deres Fortienester. Kongen og Hans Huus har vist til Dem al den Tillid og for Dem al den Naade, som Deres Iver og Indsigt fortienner og kand love sig af det bedste Herskab.

Deres Velb. har nu vist faaet mit Brev af 18. Jun., ligesom jeg Deres d. 24. Jun.¹⁾ I mit har De seet, hvad man her tænker i Henseende til de nu værende Omstændigheder og den Andeel, som Rusland deri kunde tage, ligesom og hvad de Capske Hollænderes Opførsel mod os angaaer. Efter nøie Overlæg og med Hensigt paa Caps Fornødenhed for vore Ostindiefahrere have vi her besluttet at handle nøie efter conventionens 7de Artikel, følgeligen ei legge Beslag paa de 3 Hollandske Skibe i Trondhiem, men følge Sagen ved en Conventions Negociation, saa at der heri skeer en Fravigelse fra, hvad jeg havde den Ære at skrive Dem; og det retfærdigste er altid det bedste, omendskiønt disse Hollænderes Opførsel er saa voldsom, uforskammet og ufordragelig, som nogensinde kand tænkes, i sær efter al den overflødige Omhu, som vi har havt for deres Skibe i Trondhiems Havn. Jeg er vis paa, at Keiserinden vil finde vores Sagtmodighed stor nok og følgeligen sin Bistand til at erhverve os Ret saa meget des meere sikker, som vi af Højagtelse for conventionen kun har villet holde os til den.

Min Vens Brev af 3. Jun.²⁾ har jeg d. 24. Jun. faaet; jeg seer deraf, hvad De har troet at kunne gjøre og følgeligen med Rette gjort; og altid vis i Deres Hænder har jeg intet imod, end meere alt for, at De har leveret mine Tanker til de høieste Hænder og de klogeste Øine. Lad mig dog vide, men oprigtigen og uden Skiul, hvad man har dømt derom, forstaae om De derom kand vide noget vist. For Rusland meener jeg, at min Plan skikker sig; om for os, derom er jeg mindre eenig med mig selv; thi vore Eiendomme i alle Verdens Parter og vor udbredte Handel og Skibsfart foreskrive os

visse Forsigtigheds Regler, der ere af den allerugienkaldeligste Lov, og det saa meget meere, som denne Handel er for den største Deel paa de Franske Øer og af Franske Producter og saa let kand forstyrres af Bourbonerne og deres Venner. En Omstændighed, som D. Velb. aldrig maae tabe af Sigte og derfor med yderste Kraft undflye, at det Bourbonske Huus ei skal til os fatte mindste Mistanke, at vi ville lede Rusland til at gjøre, hvad dette Monarchie ellers virkeligen bør. Men Deres Varsomhed er stor nok og alt sikkert hos Dem. Denne og ingen anden Aarsag er Grund til, at der synes imellem Deres Chefs og mit Udtryk en Uoverensstemmelse. Begge frygte vi at blive blandede i Spillet, førend Rusland og Engelland ere først fuldkommen foreente, og førend Rusland har taget faste og ret lagte Planer; dette vil ingen af os. Vi vil træde til, men kun træde til, naar vi kand see og vide, at der er Fornuft, Sikkerhed og Arbeide for een eeneste Sommer, og NB, naar Rusland vil forsikre os, og NB. Engelland betale os. Naar al dette er saa, saa maae Rusland, saasnart den har taget sit Parti, bringe Engelland til at tigge til os, paa det vi kand gjøre vore Vilkaar; dette er saavel H. E. Rosencrones Meening som min; men førend alt er blevet modent, og saalænge som ingen Fasthed og saa at sige intet systematisk Kalk er i Ruslands Bygning, saa ville Vi ikke, at vores allieret skulle nævne os, fordi vi ikke vil være med uden til Nytte og sand Virkning; og dette er, hvad Hr. Geheimeraad Rosencrone har sagt og meent. Endnu een Anmærkning, som D. Velb. ikke taber af Sigte, og det er, at vi ikke eengang vil tilbyde os til Rusland; men at Rusland skal indbyde os. Aarsagerne seer min Ven selv. Skulle nu Rusland gaae ret og fast frem og saaledes som sig bør, saa for alting hav Øie med, at vi i Tide faaer at vide, om det til Foraaret bliver Alvor, paa det vi kand gjøre uden alt for stort Tab den fornødne Udrustning. Men, Kiereste Hr. Etatsraad, de nye Engelske Ministre, endog efter alle de Fordele, som Denne Nation i Vestindien har havt, betler ligefuldt i Paris om Freden, og da de ikke alleene skal ville erkiende Americas Independance, men endog afstaar Gibraltar, kun at denne bliver en port franc eller neutral Havn, saa tænker jeg, at man har Freden, uden mediation, førend man venter; thi er det saa (og vores Blome^e) i Paris troer saa), saa seer jeg ikke, hvad der kan holde den tilbage uden dette, at Frankerige vil i Ostindien retableres paa samme Maade, som den 1742 var; og maaskee Spanien endnu har en og anden overdreven Fordring. Rusland betaler nu, at den ei har i Nord-søen en betydelig Flode, og at dette Rige har forqvaklet sig baade med Keiseren og Preussen. Og i alt dette, hvo veed, om Rusland endnu ved at tage Hollands og Frankeriges Vægring af al particuliere Fred høit og ved at give Engelland Mod og love den 1783 en kraftig Mediation ikke kunne bringe det derhen, at det Engelske Ministerium lod være at krybe og brugde sin

Lykke og en gunstigere Tid. Evig Skade var det, om Gibraltar ei skulle falde i Keiserindens Hænder; hvilken Havn for Rusland! Hvilken Fordeel i Middelhavet! Hvilken Nytte for os! Men Tiden gaar bort, og med den Leilighed til det største.

Keiserens Indflydelse paa Petersborg er ulyksalig; og jeg føler, at De, Kie-
reste Etatsraad, ei maae røre den; og De ville ei heller røre derved. Men det er forunderligt, at Rusland, altid bedraget af Wien, hverken kand huske eller see; det er forunderligt, at man kand ville tænke, at Keiseren skulle ville give sig en Russisk Prints i Constantinopel; at man ei kand tænke, at da man lod Østerrige faae de Lande af Polen, bragde man sig nær en Magt, tusende gang værre end alle Tyrker; at man kand troe at benytte sig af det sorte Hav til Handelen, naar Keiseren nu fra Donau drager al Nyttens til sig af Ruslands Arbeide; at man kand see ham rydde Barrieren bort imellem Frankerige og Holland og dog tænke, at Keiseren vil lade Holland handle uafhængig af Frankerige; og endelig at ville slutte sig til en Magt som den Østerrigske, der er Ruslands sande og eeneste Rival, og som aldrig kunne mangle, naar den Preussiske Stat ei var imellem, at sette Rusland sær snevre Grændser; thi med Østerrige er Rusland aldrig uden den anden; men med Preussen altid den første, og det maaske i Europa. Men, min Ven, da dette er et saare ømt Sted, vil De aldrig kunne røre det; thi der er Fare paa alle Sider. Jeg forsikrer, at om jeg var Russisk Minister, kunne jeg aldrig tænke anderledes. Rusland har al Verdens Aarsag at beskytte Preussen, som er den Formuur mod Østerrige og Frankerige; og Preussen trænger til Rusland og kand altid derfra holdes tilbage ei at gribe videre om sig, men maae og blive alt, hvad Preussen nu er. Ogsaa troer jeg, at den gamle Konge vender hvert Øieblik tilbage til sin gamle Allieret, naar han kun kand lide derpaa; jeg veed, at han ikke ønsker uden dette; men ingen kand fortænke ham, at han seer til Frankerige, naar han troer af alle Grunde, at Rusland er Østerrigsk. Og, Kiere Hr. Etatsraad, De veed, hvor fiin Frankerige er, og hvor klog Vergennes.⁴⁾ Frankerige kand ikke andet end ville to Ting:

1. for den nærværende Tid holde Rusland fra at tage sig Engelland an; og det kand lykkes, saalænge den klogeligen opspundne mediation bestaaer; thi da er det Landmagter, der skal gjøre Freden, og som ikke bruger de fæle Floder; og da kand Frankerige snakke sig fra alt, saalænge den vil; thi en Landkrig er den sikker for, og derfor endog smigres for Kongen af Preussen.
2. for den tilkommende Tid, saalænge det lykkes Frankerige at styrke Ven-skabet imellem Wien og Petersborg og give det sidste Hof en gandske anden Direction, er det klart, at Rusland ei har Anledning at slutte sig til

Engelland og tage sig af sin Sømagt. Men nu er Frankerige yderst forpikket paa at være den største Sømagt, at trykke sin Rival til Jorden, at bruge sin egen, Spaniens og Hollands Magt til dette Øiemed, og følgeligen undgaae al Landkrig. Men denne undgaaer Frankerige, naar den er hemmelig Ven med Keiseren*), og Keiseren er foreenet med Rusland; og Preussen nødes til at holde sig til Frankerige; thi hvor skal da en Landkrig komme fra? Frankerige kand da bygge Skibe og give sig i Fredens Tid en saa græsselig Sømagt, at Engelland enten maae bære den nu lidte Skade eller og gyse ved at gribe igjen til Modværge.

Set nu alt det modsatte. Lad Rusland og Preussen være Venner som tilforn; strax maae Keiseren aabenbare, som tilforn, holde sig til Frankerige. Engelland af Skade klog vil gjøre sig al Umag for at hefte sig til Preussen og Rusland og Danmark. Nu vil Rusland have en Flode, og den og den Danske tvinger Frankerige til alt, hvad man vil, saasnart dette forfærdelige Rige vil trykke Engelland. Nu er en Landkrig høist mueligt, og Frankerige kand ei andet end koste paa sin Landmagt, som svækker dens Ævne til at give sig en formidabel Flode. Nu settes Frankerige i den Nødvendighed at taale Fred, give gode Ord og see paa, at Rusland spiller den første Rolle; thi det gjør Rusland til Lands, foreenet med Preussen; og til Vands, foreenet med Danmark og Engelland; ja med Danmark alleene, fordi 40 Skibe i Nordsøen give uimodsigeligen Tonen. Dette System er et Fred-Systeme, fordi der hører meget til at brække til Lands eller Vands en Fred saa bevogtet; det er og et Krigs-Systeme, som jeg ikke behøver at bevise. Hvor er det Frankerige om at gjøre at hindre dette System eller svække dem, som skulle grundfæste det! Følg de sidste 18 Aars Tildragelser. Sverrige er da Frankeriges eeneste Ven i Norden; naar Preussen er med Rusland, siger dette Rige intet; men er Preussen adskilt derfra og med Frankerige, saa siger Sverrige altid noget. Og veed Deres Velb. vel, at Kong Gustaf gandske vist har faaet fra Frankerige en meget stor Summe (man siger 3 Millioner Livres) mod den Forbindlighed at anvende den alleene paa sin Flode? Alt er saa hemmeligt, at man endnu ei kand opdage, om det er aarligen; men at det saa er, at han nu har faaet en Capital, er tilforladeligt. Jeg begriber dette; thi Frankerige bør saa gjøre; men Hensigten kand man dog slutte sig til.

Endnu en Anmærkning, som synes mig vigtig. Frankerige kand ei andet end see, at det er Preussens høieste Fordeel at holde og beholde Ruslands

*) Til Beviis ogsaa paa dette Venskab vil jeg endnu anføre dette: at vi aldrig har mærket mindste Jalousie hos Frankerige derover eller Arbeide derimod; blot at Versailles blev sikker, at man ei ville Tyrkerne til Livs, var alt got; og jeg har altid troet, at Versailles var sikker. (Guldbergs note i margenen).

Venskab som eeneste Sikkerhed mod Østerrige. Frankerige kand og ei andet end see, at det er Danmarks høieste Lyst og Fordeel at have den allerbedste Fortrolighed med Rusland. Frankerige seer da i dette Baand den rette Modvægt mod alle dens Hensigter, og det saa meget meere, som den forudseer, at Engelland træder dertil.

Østerrige, der har samme Fordeel som Frankerige at rive Rusland fra Preussen, maae og have samme Hensigt, og det saa meget meere, *som Frankerige, ifald den seer sig sikker for en Landkrig, lader sin Landmagt forfalde, hvorved Keiseren, som just er Landmagt, vinder saa meget meere i sin relative Styrke.* Det hele Bourbonske Huus, blot sikker paa Keiseren, kan bruge alle dets store Rigdomme til dets Sømagt; thi endog Spanien har nu ei meere at føre Krige i Italien. Følgeligen hvilken Sømagt kand blive til! Jeg gyser ved at tænke derpaa. Choiseuil⁶⁾ i dette Øiemeed foreente derfor paa alle Maader det Østerrigske og de Bourbonske Huse; og mon Vergennes er mindre klog end Choiseuil? Nei! han er endnu meere fiin og har bragt det ud i samme Plan langt videre end Choiseuil nogensinde torde haabe. Rusland nemlig revet fra Preussen; og Preussen derved, om Baandet bliver ved imellem Keiseren og Rusland, nødt til at kaste sig i Frankeriges Arme; Holland revet fra Engelland og føiet formedelst Barrierens Ophævelse til Frankerige; America revet fra Engelland og gjort Frankerige hengiven. Alt dette har Vergennes gjort. Betænk dog Følgerne. Deres Velb. vil føie alt til, hvad der i de senere Aar er skeet.

Lad os nu sette, at Rusland engang ville bruge en Flode i Middelhavet mod Tyrkerne; saa da Frankerige aldrig kand udholde Ruslands Fremgang mod Levante, er det klart, at i det Bourbonske Huses Overvegt til Søes bliver det Rusland umueligt; og Gibraltar, Port Mahon ere nu Spanske; Livorno hører en Østerrigsk Prints til; end ikke en Havn var meere i Middelhavet.

Til allersidst endnu een Anmærkning. Nord-america bliver independent, og Frankerige har hiulpet den dertil. Jeg veed vel, at Taknemmelighed er ei Staters, og mindst Republikers Dyd, og at Nord-america ei altid bliver eller kand blive en samlet Stat; men i Førstningen fordrer al Interesse, at Nord-america holder sig til Frankerige; og disse første Tider (set 16 til 20 Aar) giver os en nye Søe-Krig i Europa; og da har Nord-america havt Leilighed til at samle sig en Flode, hvortil den slet intet fattes; og denne Flode vil da foreene sig med den Franske Sømagt. Hvad maae Rusland føle? og hvad Danmark? Jeg overlader Dem Selv alle disse Slutninger. Men hvor nødvendigt dog og, at Rusland hindrer en overilet Fred og skaffer sig Tid til at kunne næste Aar styre Freden, og da for alting mage det saa, at Engelland beholder Terre neuve, nye Skotland, Canada og, om ikke Carolinerne,⁶⁾ saa

dog Georgien⁷⁾ og Florida? Men alt dette skeer ikke uden ved en Flode, mægtig og frygtelig i Nordspøen.

Disse Tanker ere i al deres Korthed og indknebne Stiil dog tydelige nok for en Mand, der seer skarpt og tænker ivrig for sit Fædreland og dets sande System. Jeg har skrevet alt dette reent ud alleene for deres Velbaarenhed, paa det De paa eengang kunne oversee og bedømme de med Rusland i Sammenheng staaende Europæiske vigtige Stats-Phænomenener og maa-see deraf ved meer end een Leilighed desbedre gjøre Deres Iagttagelser. Men at meddeele disse Anmærkninger endog Udtogsvis, det ville De, Forsigtige Ven, nøie betænke, hvorvidt og naar det er raadeligt. Thi den sande Styrke i dette Heele tør De for Wiens Skyld neppe røre; og strax vil det Heele tabe af sin Vegt, fordi dette store Hiul er borte. Og dog burde vor bedste Allieret indsee sin sande Tilstand; men hvo tør røre ved Øiet, det ømmeste Lem? og hvor let kand man skade i steden for at nytte, ja skade sig selv, sin Stat og den Ven maaskee, som jeg beder paa det ærbødigste helset; thi endog for ham, naar han selv saae, kunde det være voveligt at ville aabne de høieste Øine selv. Men De seer, min Ven, nær ved meget bedre alt dette, end jeg nogensinde kand skiønne. For alting vogt Sig for de Bourbonske Ministre og tal kun med den eeneste Mand; i alt øvrigt tal og handle med alle Deres Colleger uden mindste Forandring, som De hidtil har gjort; endog saa elsker De altid

O. H. G.

P. S. Jeg har ikke skrevet et Ord om vor Commerce-tractat; jeg veed, at den er Dem vigtig, og Hr. Ghr. Rosencrone har skrevet alt.

¹⁾ Datoen for modtagelsen, jvf. nedenfor. – ²⁾ Der må, som det fremgår af det følgende, være tale om Sch.s brev af 27. maj/7. juni 1782, dvs. nr. 43. – ³⁾ Otto Blome, gesandt i Paris 1770–93. – ⁴⁾ Charles Gravier de Vergennes, fransk udenrigsminister 1774–87. – ⁵⁾ Étienne François Choiseul, fransk udenrigsminister 1758–70. – ⁶⁾ Staterne North og South Carolina. – ⁷⁾ Georgia.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

47.

1782 1./12. juli.¹⁾

Da jeg just sadt færdig at besvare D. H. naadige og høyst kierkomne Skrivelse af 18. Junii, som mig med seneste Post var til Hænde kommet, saae jeg mig ved Courierens Ankomst glædet med Deres Skrivelse af 28. Junii, hvori jeg erholder de største og for mig uskattelige Beviis paa Deres Naade og Tiltroe til mig. Hvor uendelig agtbar De maa komme mig for i

det Svar, De har behaget at give mig paa, hvad Deres Ex. selv var angaaende, behøver jeg vist icke at sige Dem, og var der noget at tillegge til den Ærbødighed, jeg bærer for Dem, saa vilde det være Deres Tenkemaade i denne Anlegenhed, uagtet dog, som jeg synes, sligt, om det havde fundet Bifald, vilde havt gode Virkninger saavel i Dannemark som i Europa; dog De, min naadige Herre, forstaar det bedre. For de mange høyst vigtige politiske Underretninger, D. H. behager at give mig, tacker jeg Dem tillige paa det underdanigste. De vil allerede være underrettet om det Brug, jeg har gjort af de mig sidst givne, og vil vi nu have en Leilighed til directe at gjøre, hvad Insinuationer vi finde tienlig for Ligevægtens Erholdelse i Europa. Det eneste, som man nok maa være besynderlig varsom, hvilket jeg og af D. H. naadige Skrivelse indseer, at De selv har bemærket, er hvad angaar Preussen, da det altid vil være bedre, at de Fordomme, som man her har imod Pr. og for Oest., blive af Veyen røddede directe fra det Pr. Hof, som nu dertil har god Leilighed, i Fald det vil føre sig dette til Nytte, end fra os. I slige Henseender kan man vel langt fra gjøre en eller anden Insinuation, men med en yderlig Menagement, mens aldeles intet yttre, hvorvidt²⁾ man kunde bringes paa den Tanke, at man vilde dirigere Cabinettet her eller overtale Hoffet til at forandre sine Liaisons. Dette er hvad man besynderlig her bebreyde K. af P., som sickerlig forestilte sig at have meere Vægt over det Pet. Cab., end hvad han virkelig havde. Nu bemærker jeg vel, i sær af D. H. Skrivelse, at denne ærværdige Monark foregiver, at han først har begyndt at nærme sig Franckr., siden han bemærkede, at dette Hof nærmede sig Oesterrig, men derom vil det icke være ham let at overtale dem, som nogenlunde har givet Agt paa det Pr. Hoffets politiske Demarcher her. For mig for Ex. er det saa klart, som nogen Ting i Politiquen kan være, at K. af Pr. endnu i den Tiid, da han, maaskee lidt ubetenksom, troede sig Herre over det Petersb. Cabinet, og altsaa længe inden at dette Hof begyndte at nærme sig det Wiener, havde den Plan at dirigere dette Hof lidt efter lidt gandske imod Engeland, at separere Frankrig fra Oesterrig og at stifte en nye Allianz imellem Rusland, Frankrige og Preussen. Denne Plan maatte [det] have vær[et] mueligt at bringe i Execution, i Fald Kongen af Pr. havde grebet den an med meere Menagement, men da han strax begyndte saa reent ud at declarere sig for Frankrig, da hans Minister³⁾ reent ud saa got som arbeidede paa at gjøre sig anseet som en Minister af det burbonske Huus og arbeidede med en aaben Fiendskab og Partiskhed mod Engeland, saa maatte han nødvendig gjøre saavel det Øst. som det Engelske og i sær det her værende Hof opmerksom derpaa; og at Hr. greve Panin, hvis predilection for Preussen dog er bekiendt, men som dog vel icke var porteret for intime liais. med Frank., selv har havt meget mod denne

Opførsel at indvende, derom er De tilfulde underrettet af mine Depecher. Jeg skrev den gang, nu for halv andet Aar siden, at det sickreste Raad, man kunde give Kongen af Pr., i Fald Ruslands Allianz var ham angelegen, da at holde sig saa stille som muelig, intet at foretage sig, som om han var sindet at dirigere det her værende Cabinet til et andet politisk System etc. Havde den Pr. Min. her skrevet den Gang paa samme Maade, havde handlet derefter og havde, efter at ved den armerte Neutralitet imellem de 3 nordiske Magter en slags barriere var sadt for de krigsførende Magters depredationer, ladet det blive derved, saa vilde Sagerne nu have en anden Tournure. Men nu vilde Pr. have Holland i Spillet, nu presserte den imod vore Ønsker saa vel Holland til at accedere som Rusland til at acceptere den, uagtet den forudsaae Følgerne; nu da endelig de forudseete Følger, Krigen imellem Engel. og Holland kom, lydede Pr. med Stormklocken igien og arbeidede af ald Magt her, formodentlig og i Dannemark og Sverrig, for at faae Hoffet til aabenbar at tage Partie imod Engelland, formodentlig fordi Preussen ansaa Engel. som en naturlig Ven af Oesterig. Nu bleve Øynene aabnede her, nu saa man, hvor Kongen af Pr. vilde hen, og at han agtede at lede Hoffet her imod sammes Tanke til at gjøre offensive Skrit imod Engel. og derved naturligviis alliere sig med Frankrig. Dermed faldt alting paa engang og maatte nødvendig falde; og nu da Kongen af Pr. ingen Midel saa til at faae denne sin Favorit Plan, at foreene sig med Rusl. og Frank., udførdt, saa blev der fra Preussisk Side her handlet med saa liden Menagement, at Hoffet her nødvendig maae troe, at Kongen af Pr. sicker om Frankrigs Venskab, nu icke meere brød sig om Rusland; thi her blev fra Preussisk Side icke arbeidet som fra en alliert med Rusland, men tvertimod som om man just havde havt i Sinde at contrecarrere Ruslands meest uskyldige Planer, naar de netop icke var i Faveur af Frankrig. Der er i Politiquen mange Uvisheder, men ogsaa Visheder saa sickre som en mathematisk bevist Satz. At jeg reent forudsaae Følgerne af de Preussiske Demarcher her, vil De, m. n. H., have bemærket af adskillige af mine for henimod to Aar indsendte Depecher, og den Koldsindighed, som nu paa et halvandet Aar har været imellem Gr. G. og mig, maa jeg tilskrive, deels at jeg saa aabenhierdig har sagt ham mine Tanker om Følgerne af hans alt for aabenbare liaisons med Ministrene af det bourbonske Huus, deels og at jeg i Følge af de Ordre, jeg ved en Courier fick i Anledning af Hollands Accession til den armerte Neutralitet og det derpaa fulgte Fredsbrud imellem Engell. og Holland, gjorde alt, hvad som dependerte af mig, for at forhindre, at dette Fredsbrud icke skulde ansees som casus foederis.

At Kongen af Pr. nu, da han seer Umueligheden at detachere Frankrig fra Oesterrig, giver Ruslands Ubestandighed Skylden, er naturlig, men at

imidlertid mange Ting imod Kongen af Pr. Ønsker icke vare skeedte, som ere skeedte, i Fald man havde handlet anderledes fra Preussisk Side, er ligesaa vidst, og har Greve G. deri icke handlet oprigtig, har han den gang icke med den samme Aabenhertighed forudset og beskrevet Følgerne af den ham fra hans Monarch foreskrevne Conduite her, som jeg den gang strax fra Hr. Baron Rosencrones Ministerii Begyndelse har forudsagt dem i mine Depecher til Kiøbenhavn og blandt andet rørt derom i min Depeche af -- --,*) saa er Skylden hans. Nu vil det nok komme an paa Kongen af Pr. Svar paa de ham herfra giordte Ouverturer, hvorvidt man vil forlade sig paa ham, skiøndt en Feil er lettere giordt, end den er at redressere, og ny liaisons, som man ved Efterladenskab og liden Menagement saa got som selv kan sige sig at have giordt, icke saa let ophævede. Af alle de i D. H. naadige Skrivelse angivne reflexioner skal jeg sandelig imidlertid betiene mig, saavidt jeg finder det mueligt og raadeligt, kun ønskede jeg, at den Pr. Minister her selv deri var mig behielpelig og ved sin politiske Conduite her var saa ivrig betenkt paa at handle efter sin Herres solide Interesse her, i Fald Ruslands Venskab virkelig er denne Monarch angelegen, som jeg deri skal følge D. H. Ordre. Efter saa gandske at have kastet sig à corps perdu, som man siger, i et Partie, er det vist vanskeligt at reede sig ud igien, og det maatte være Gr. G. Fald, besynderlig da det nok gaar ham i Henseende til den Franske og den Hollandske Minister her, som Voiture skrev til Costar om Balzac og roser den sidstes Esprit, hans humeur og ses excellens diners et ses potages, om hvilke han icke tvivlte om, hans Ven Costar jo havde fundet dem fortref[felige]†), thi de første Egenskaber troede jeg let, at Greven renoncerte paa hos dem, men nogen Kummer vilde det nok foraarsage ham tillige at renoncere paa de Sidste. For vort Hoffes besynderlige naadige Intention i Henseende til mig og for den særdeles naadige Maade, som vor Allernaadigste Dronning udtrycker Sig om mig, finder jeg mig rørt af den allerstørste og meest levende Taknemmelighed, som‡) maa denne høye Naade saa meget meere smigre mig, som jeg veed, den er grundet paa den naadigste Tiltroe til min Iver for Hs. Maytt. Tieneste og paa min bestandige Bestræbelse at udføre paa den beste Maade Hans Maytts. og vore Kongel. Herskabers Ordre. Maaden, dette skeer paa, er efter min ringe Omdømme den best overlagte, det kunde skee paa. Haardt, ja høyst haardt vilde det have været mig selv herfra at tale om, at man til slig Avanc[ement] vilde proponere mig, thi saa megen Tak jeg ellers er dette Hof skyldig, saa ugierne vilde jeg være samme en Tak skyldig for en Naade, som egentlig icke bør komme uden fra mit eget Hof. Den Tanke allene, at mine Venner her maatte have den Idée om mig, at jeg allene søgte deres Venskab for ved Intriguer ved deres Canal og uden mit Hofs Villie at pous-

sere mig, vilde sickerlig være mig høyst uudstaaelig; thi saa behagelig som det er for en Minister ved et fremmed Hof, og saa nyttig som det er for hans Monarques Tieneste, at der ved det Hof, han staar ved, troes, at han har credit hos sit eget Hof, saa høystskadeligt er det sicker, og saa dependant gjør det ham af det Hof, han staar ved, naar der gives Anledning til at troe, at han for at souteniere sig behøver sammes Forord. Jeg kommer i dette Øyeblik fra Peterhoff,⁷⁾ hvor jeg har overleveret til Hr. G[eneral] M[ajor] B[esborodka] Hendes Maytts. Brev for Keyserinden tilligemed den paquet for ham, hvilken, da han saae den forseiglet med hendes Maytt. Dronningens Seigl, han icke vilde brecke uden i Keyserindens Nærværelse. Han har ved samme Leilighed givet mig de stærkeste Forsickringer om ald sin Taknæmmelighed og Ærbødighed for vort Kongel. Huus og om ald sin Venskab og Høyagtelse for D. H. Da jeg allerede i Tirsdags strax efter Erholdelsen af D. H. Exc. naadige Skrivelse af 18. Junii havde underrettet ham om Hollændernes Opførsel imod vore Ostindiefahrer og om Hans Maytts Tanke derfor at forlange Satisfaction og at forsicke sig den ved at gjøre Beslag paa de Hollandske Skibe, saa har han strax givet Hendes Keyserl. Maytt. derom mundtlig Efterretning og tillige erholdt hendes Svar, at hun deri vil af ald Magt understøtte H. Maytt. og gjøre i Holland de derom nødvendige Forestillinger, saasart jeg derom adresserer mig directe til hendes Ministerium her. Da jeg nu i Aften ved min Tilbagekomst fra Peterhoff forefinder Depecherne dechiffrerte, saa bemercker jeg, at mig fra Hr. von Rosencrone endnu intet om denne Sag bliver meldet; gaars Posten har heller intet herom bragt, og altsaa, da mig fattes de nødvendige Documenter, vil jeg være nødt til at udsette at gjøre herom en ministerial Forestilling, indtil jeg med samme fra Departem[entet] vil see mig forsynet, hvilket jeg supponerer vil skee paa det snarreste. Nu tusinde og tusinde Velsignelser følge Dem, m. n. H., og lade Dem endnu i mange Aar ved Deres vise Anslag og Overlæg blive Fædernelandets Velgiører. Værdige mig, min naadige Herre, altid en Plads i Deres naadige Erindring og troe, at jeg intet for mig saa magtpaaliggende Ønske har i Verden som den at vise mig en troe og taknæmmelig Tiener af vore K. H.⁸⁾ og af D. H., og er det med all.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Afsendt samme dag under kancelliråd Albrechts adresse. – ²⁾ I stedet for »hvorvidt« skulle der vel stå »hvorved«. – ³⁾ Görtz. – ⁴⁾ Datoen in blanco. Måske er ment Sch.s depeche af 25. dec. 1780/5. jan. 1781 (Dpt. f. u. A. Rusland II). – ⁵⁾ Læsningen af det sidste ord er højst usikker. Stedet hentyder til den franske forfatter Vincent Voitures brev til monsieur Costart i Les œuvres de Monsieur Voiture, 2. udg., Paris 1650, s. 384, lettre CXXV. – ⁶⁾ I stedet for »som« skulle der formentlig stå »og«. – ⁷⁾ Peterhof (nu Leninsk), by 21 km fra St. Petersburg ved den finske bugt, hvor kejserinden havde sin sommerresidens. – ⁸⁾ Kongelige Herskaber.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

48.

1782 27. juli.

Højædle og Velbaarne, Allerhøiestærede Hr. Etatsraad.

Kun faa Ord vil jeg skrive Deres Velb. i Dag; men de skal være kraftige. Uden Rusland er intet for os at udrette, og uden den faae vi hverken Fyldestgjørelse for gamle og nye Fordringer paa Spanien, ei heller det lille Krabben-Eiland, som skulle være Deres og mit Ministerii Ære. Jeg skriver reent ud; men Rusland faae vi aldrig med os, uden Rusland vil virke som Rusland, og det uden at hænge af andre end Rusland selv. Men alt er anderledes; det ulyksalige Baand med Keiseren og den ulykkelige Mediation, som man med Keiseren har taget, binder Hænderne ligesaa meget, som det forblinder Øinene. Rusland er ikke Rusland meer og bliver i Engelland, Holland, Spanien beegnet derefter. Hvad Svar har nu Sinovief¹⁾ faaet; og hvor stolt! Rusland tager Holland med i den armerte Neutralitet, og Engelland erklærer Republikken Krig. Rusland vil eene være mediateur og faaer Nei i Engelland; siden overtales Engelland, og da faaer den nei i Holland. Nu sender Rusland 5 Skibe til Italien for at være Ærevagt for Toscana. Der er hverken, min Ven, Statsklogskab eller Nytte i alt dette. Burde ikke disse fattige 5 Skibe have blevet ved de andre Fem i Nordsøen, paa det de ad Aare kunne formeeres med 16 andre; og uden dette er alt Vind og et intet, som og ingen kloge Folk indlader sig med. Naar ikke en Dansk-Russisk Flode af 36 til 40 Skibe ad Aare er i Nordsøen, forsikrer jeg Dem til, at Kongen ikke vil røre sig, og at vi skal saa indknibe os, at vi kand beholde vore Fordeele og ikke vove dem for Vind og Damp og Røg. Vi kiende vist vor Interesse. Men vi har intet Kaldsbrev at bevogte de store Interesser i Europa; og disse vil, om Engelland ligger under, blive saa forvirrede, at om Preussen slutter sig til Frankerig, setter jeg mig ned og skriver Historien af de tilkommende Søetildragelser. Nu er det Engelske Ministerium igien et andet;²⁾ saa meget veed vi nu, at Freden er ikke nær; følgelig har nu Rusland Tid at virke, om den vil. Men virker den og bliver den ved at virke med Keiseren, saa maae De, Kiere Hr. Etatsraad, ansee det som et Signal ikke at oplukke Munden, paa det vi uden Mistanke kand selv gjøre vore Sager uden Rusland? tænk, hvad Commerce vi har: 15 Millioner Rigsdaler svævende i Havet, og de maae vist ikke for et upolitisk System voves. Nu har Rusland igien Sager i Crim; vi vente her, at de i steden for 24000 Mand lader 50000 med eet anfalde og gjøre Ende; saa vil al politik, at den største Magt skal bruges, paa det alt i Fødselen kand qvæles, Tyrkerne forbauses, Keiseren udelukkes, og de Franske Intriguer settes med eet et Laas for. Skeer dette ikke, men

Krigen føres tiggende, saa ansee det for et Varsel, at med Rusland er nu intet at gjøre, og at vores Fædreneland skal sørge for sig selv; og vi skal med Guds Hielp pro modulo nostro sørge for os selv; vi forstaae det. Ja, Kiereste Hr. Etatsraad, har De været nogensinde skarpseende og forsigtig og NB. tilbageholdende, saa vær det nu, paa det Danmark kand være klog og undgaae Forbindelser og Mistanke derom, hvoraf intet udkommer. Rusland bliver som Rusland altid vor kiereste Allieret, og vi døer derfor; men det er Danmark og Rusland, og ikke i Henseende til os og Rusland i Forbindelse med hele Europa. See, det er, hvad mit Venskab maae sige Dem, at De ikke maae tabe af Sigte. Overalt vogt Dem for al Fortrolighed med dem, De ikke kand troe fuldkommen. Vice-cantzleren³⁾ og hans Ven Alopeus⁴⁾ veed, at vi ere bange for, at Engelland skal synke, og ville hindre det; og det Bourbonske Huus kand faae det samme at vide, og hvor ere vi da i en Tilstand, hvor Rusland gjør netop alt det, den ikke burde gjøre? Derfor see skarpt alting an og udlad sig over intet, uden hvor De veed, at De trygt kand gjøre det; og mærker De da, at intet udrettes, saa lad os redde os selv og overgive Resten, være og blive i strængeste Forstand neutrale. Troe mig, min Ven (thi jeg elsker Dem), at dette er alt og det eeneste, som De bør gjøre. Kongen i Preussen har villet slutte sig til Engellands nye Ministerium og Rusland; men om han nu vil, da Engelland har skiftet Acteurer, det veed jeg ikke endnu. Tak, at vi veed, at Rusland ei vil have Gibraltar; dette er saa meget. Endeligen, Gud give Dem Lykke til at spille fremdeles Danmarks Rolle saa fortrefflig, som De har gjort. De spiller den vel, hvor De er; bliv ved, og altid skal De eie dens Højagtelse, som er Deres oprigtige Ven.

(Ove Høegh Guldberg)

¹⁾ Stephan Zinovjev, russisk gesandt i Spanien. – ²⁾ Koalitionsministeriet Fox-North, dannet efter lord Rockinghams død 1. juli 1782. – ³⁾ Ostermann. – ⁴⁾ Maksim Maksimovič Alopeus, kancelliråd, sekretær i det russ. udenrigskollegium.

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

49.

1782 31. juli/11. august [I]

Da jeg ingen større Lycke har i mit Æmbede her, end naar jeg ved D. H. Skrivelser seer mig deels encourageret og deels underrettet, saa behøver jeg icke at tilkiendegive for Dem, min naadige, den Taknæmmelighed, hvormed jeg erkjender Deres Naade at underrette mig, og den Flid, med hvilken jeg igjennemtenker Deres Ordres til mig for at søge i alle Leyligheder at exe-

cutere dem og at insinuere, hvad som bør insinueres. At man her lader D. H. den største Ret vederfare, at man har den største perso[nlige] Høy[agtelse] for Dem, at man med sand Fornøjelse imodtager Deres vise Raad og ønsker at høre dem fremdeles, er intet flatterie, og dette vil De nu selv paa det tydeligste indsee, da man nu herfra har udbedet sig Hs. Mayts. og hans Ministerii Tanke over den beste Maade at handle paa i denne critiske epoque, hvilken demarche er allene grundet paa den Bifald, man har givet de af D. H. i Deres Brev til mig anførte Reflexioner. At ligeledes Venskabs Baandene imellem Rusland og Dannemark ved vor Kongel. Herskabers og Hs. Maytts. viise Ministerii Omhue og viise Handlings Maade daglig meere sammenknytted, troer jeg ligeledes, at De, min naadige Herre, har Beviser paa, da Keyserinden i de mindste som i de største Sager med den kiendeligste Venskab og Iver antager sig Dannemarks Interesse som sine egne Undersaatters. Man har hidindtil beskyldt Rusland for Langsomhed. Denne Beskyldning hører sickerlig op i de sidste Tider i Henseende til os. I alt, hvad som angaar Dannemark, vise man herfra ald muelig Activitet, og ligesom intet kunde være behageligere for vor sidste Dispute med Spanien end den Maade, som Keyserinden har declareret sig paa, saa kunde og intet skee med større Activitet.¹⁾ Jeg bemerker ved denne Leilighed, at endog de meest neutrale Magters Ministre her har gjort insinuationer for at opholde Keyserindens Betenkning i denne Sag, indtil at det kunde ansees som en Concert med dem, men at hun for at obligere os, uden at bryde sig om andres Tanker, af Venskab for os har ladet sig nøye med strax paa en autentique Maade har givet tilkiende sine (sic!). Hvad Kongen af Preussen selv tenker her om, kan jeg icke sige, men positiv og tilforladeligt er det, at hans Minister her har været meget piqueret over, at Keyserinden icke har ventet for at concertere sig med Kongen af Preussen, for i det ringeste at det kunde hede, at hun havde concerteret sig med ham. Maaskee tenker den Keyserlige Minister det samme, men han er saa klog icke at sige det. Saa er og Casus forskieldig. Thi Keyseren har strax declareret hid, at han ingen Svar vilde eller kunde give Spanien, inden han først fick at vide Keyserindens Tanker, da han blindt vilde rette sig derefter, da derimod Kongen af Preussen strax gav et preliminairt Svar og sendte det hid til sin Minister for saa got som at suggerere Svaret til Ministerium her, og da Keyserinden nu, uden i det ringeste at følge Kongen af Preussens Meening og uden engang at concertere sig med ham, har givet et for os langt favorablere Svar, saa seer jeg nok, at denne Monarch nu vil være lidt meere forlegen end hans Rival her, Keyseren. Det vil icke undgaae D. H. Skarpsindighed, at Keyseren heri og i ald sin Omgang viser sig besynderlig snedig og legger det ret an paa at vinde Rusland. Skade er det, at han heri saa langt overgaar Kongen af Preussen, som,

jeg kan icke afholde mig fra at igientage det, sicker icke i de sidste Tider har handlet efter at obligere Rusland, men tvertimod givet den ald Aarsag til Ombrage. Naar jeg nevner Kongen af P., mener jeg egentlig hans Minister her, som kom hid i den lykkeligste epoque en Minister kunde komme hid.²⁾ Han forefandt her et Hof, vandt til at lade sig dirigere af Preussen, og en Staats Minister, som forbandt Preussens Velgaaende paa det allernøyeste med Ruslands. Han kom her i en Tiid, hvor den meest critiske Situation for Preussen var forbi, hvor Krigen imellem Frankrig-Spanien og England allerede var udbrudt, hvor Rusland allerede havde taget sit Partie at være neutral, og hvor hans Formand, Greve Solms³⁾, havde vidst saa viselig at indlede Sagerne her efter sin Monarchs Ønske, at han havde ledet Rusland til icke allene at være neutral, men snarere til at være lidt partisk for Frankrig imod Engelland, og dette uden at man engang bemærkede den Andeel, som Preussen havde havt i Ruslands Demarcher. D. H. behage maaskee at erindre Sig, at Hr. Greve Bernstorff strax efter General Ahl[efeldts] Bortreise gjorde Forespørgsel hos mig, om man icke bemærkede, at det var paa Preussens Tilskyndelse, at Rusland sad saa stille og icke declarerte sig for England, uden at det var mig muelig, uagtet ald anvendt Flid, derom at indhente Vished. Grev Goertz, som virkelig en Mand af Fortieneste, ved sin Ankomst hid havde den Lykke at behage Grev Panin. Intet vilde altsaa have været ham lettere at gaae paa den en gang for ham banede Vey og continuere paa samme Fod som hans Formand, i sær da hans Ascendant paa Grev Panin tog virkelig til, og han end den gang gjorde mig reelle Tienester hos Grev Panin, som irriteret imod Greve Bernstorff blev paa engang mistroisk imod mig og troede, at jeg spillede under Decke med Harris. Men denne Ascendant varede icke længe. Den hørte op fra den Tiid, at Hr. Gr. Goertz imod Greve Panins Raad lod Printsen af Pr. komme hid, og den blev til en fuldkommen Mistroe imod ham fra den Tiid, at Hr. Greve Panin saae, at han vilde lede ham og Rusland langt over sit Øyemeed, at han affecterte offentlig at dirigere ham og Cabinettet her, at han reent ud declarerte sig som Protecteur og Chef af det bourbonske Partie her og agerte i disse Henseender med en Precipitation, som icke har Lige. Fra den Tiid af, nu for to Aar siden, talte Hr. Greve Panin bestandig til mig med den største Bekymring om den besynderlige Precipitation, Grev Goertz handlede med, som blev saa meget ubehageligere for Grev Panin selv, som det gav hans Fiender Anledning til at udraabe, at han var Kongen af Preussens Dupe, at han lod sig gandske regiere af samme, og at Kongen af Preussen, forsickret om den Vægt, han havde paa Ministerium her, havde givet Frankrig det positive Løfte at dreye Rusland paa Fransk Side imod England. Daglig bliver det altsaa meere klart, at det er virkelig Grev Goertzes

Opførsel, som er Hoved Aarsagen i Grev Panins Dimission, og at denne og mange andre flere Ting, ubehagelige for Preussen, vare icke skeete, i Fald den knurvorne og ubehagelige, men høyst betenksomme og alting vel overleggende Grev Solms var blevet her. Imidlertid har, Gud være lovet, Greve Panins Dimission aldeles icke havt den ubehagelige Indflydelse for os her, som jeg engang frygtede, ney tvertimod, og Hans Maytt. Ministerii vise Overlæg har vi at tacke for, at Venskabs Baandene imellem begge Hofterne langt fra at formindskes daglig formeeres. Efter Grev Panins Afreise herfra, som dog noget holdt Grev Goertz i Ave, har denne Sidste aldeles icke meer menageret sig, men tvertimod her anstillet sig, som han havde de positiveste Ordre fra sit Hof til at vise sig som en Allieret af Frankrig, Spanien og Holland. Mit Brev vilde blive til en Bog, om jeg derpaa vilde anføre Beviser.⁴⁾ Nu bemerker jeg da vel saavel af D. H. som af B[aron] Ros[encrones] sidste Skrivelse, at Kongen af P., som indseer Umueligheden at vinde Frankrig, nu igjen vil nærme sig Keyserinden, men imidlertid maa jeg dog oprigtig tilstaae, at man endnu icke troer at bemerke det her. Vel har det i den sidste Tid ladt, som Kongen af Preussen, flatteret af det nye Engelske Ministerii Forlangende at søge hans Venskab, taber noget af det Had, han hidindtil havde havt til Engelland, men dette er alt. Endnu veed man icke, om man skal udtolke denne Forandring hos K. af Preussen til en Idée, han maatte have at gjøre Frankrig jaloux og derved at drage den fra Oesterrig, eller hvad man ellers skal søge derunder. Man har nu engang Mistroe til Kongen af Preussen, og det vil aldrig blive mueligt, saa længe Grev Goertz er her, at man vil faae Tiltroe til ham. Han har udbredet ald for mange falske Rygter, giort alt for mange falske confidencer, sagt sig alt for ofte selv imod og af en utidig Egenkierlighed alt for meget roest sig af de Intriguer, han har spillet ved Hoffet i Zweybrücken⁵⁾, til at man nogensinde vil forlade sig paa ham, og den Engelske Gesandt, som nu for at følge sit Hofs Planer søger at bringe Preussen op igjen her, veed icke selv, hvorledes han er an med Grev Goertz.⁶⁾

Saa lenge altsaa Greve Goertz bliver her, seer jeg sandelig ingen Muelighed for Kong. af P. at forbedre sine Sager her. Greve Goertz er for vidt indviklet med det bourbonske Partie, man har for lidt Tiltroe til ham, og han har alt for faae Venner iblandt de gjeldende Personer her, til at han skulde kunde drive tilbage alle de Indvendinger, der gjøres mod ham. Har han icke under de lykkelige og for ham saa behagelige Conjuncturer, han kom heri, vidst at conservere dem, hvor umuelig vil det være for ham, nu alting er gaat saa reent af Backe, nu Grev Panin er uden Credit, og ingen har Tiltroe til G. Goertz at redressere dem. Den eneste, Harris⁷⁾, søger vel nu at hielpe ham underhaanden lidt op igjen, men beklager dog immer mod

mig, at han deels alt for meget har tabt sin Credit her, og deels at han, Harris selv, icke veed, hvad han skal gjøre af ham. Harris selv har meer end en gang sagt mig: Jeg kiender icke de smaa Hoffer i Tydskland; mueligt er det, som Gr. Goertz paastaar, at han har vidst at spille Intriguer der, men deres Intriguer ved sligt et lidet Hof maae være af en anden Natur end de, som behøves her; her kommer han sikker icke fort med dem. Saalenge altsaa K. af P. icke selv eller ved sin Minister kan nogenlunde selv contribuere til at udrydde den Mistroe, man har til ham her, saa er sikkerlig ingen Minister fra noget fremmed Hof, Harris ligesaa lidt som jeg, i Stand til at gjøre det. Ingen Tanke kan være lykkeligere og af en meere frapperende Sandhed end den, D. H. ytrer i Deres naadige Skrivelse, og som dog icke vilde have faldet mig ind, i Fald jeg icke derved var kommet derpaa, at Østerriges Allianz med Frankrig bliver saa meget meere durable, som Frankrig, sikker paa Keyseren, kan anvende alle sine store Indkomster paa en Sømagt og derved sette alle Sømagter i Contribution, ligesom Keyseren finder sin Fordeel ved Frankrigs Sømagts Udvidelse, da samme derved maa lade sin Landmagt forfalde, hvorved Keyseren, som just er Landmagt, vinder i sin relative Styrke og, saalænge han er kun sikker paa Rusland, kan udbrede sig saa meget han vil. Denne Bemærkning er af en frygtelig Sandhed og saa meget des vigtigere, som man maaskee endnu icke her er opmærksom derpaa. Jeg skal sikkerlig søge at gjøre den gieldende her, men af en langt større Nytte vilde den være, naar man tillige troede at kunde forlade sig paa Preussen, ja allene om jeg med Overbeviisning kunde troe, at jeg turde forlade mig paa Grev Goertz og concertere sligt med ham. Men det tør jeg sandelig icke. Aldrig har jeg endnu giort ham nogen slags confidence uden at være positiv forsickret om, at han ligesaa varm har bragt den hen til den Franske og Hollandske Minister. Endogsaa Ministerium her er høyst varsomt imod ham, og jeg skulde tvivle om, at man nogensinde her har sagt eller torde sagt til ham, hvad man sidst har sagt til os, at det var at befrygte, at det Bourbonske Huus skulde faae for stor Overvegt til Søes. Jeg vil slutte den lange Beretning om, hvad som egentlig angaar Preussen, med at anføre noget af en Samtale, jeg for faae Dage siden havde med Grev Woronzoff⁸), hvor jeg efter at have insinueret noget af Indholden af D. H. Breve til mig Preussen og Østerrig angaaende og tillige tilføyet, at Preussen sickert med Fornøyelse forlod Frankrig og vendede tilbage til Rusland, naar han kun kunde finde sig antaget paa forrige Foed hos hende, svarede mig derpaa i omtrent følgende Ord: Saaledes explicerer Kongen af P. sig formodentlig ved Eders Hof, her explicerer han sig anderledes, og i Frankrig explicerer han sig sickert igien anderledes, og hans og hans Ministers Demarcher ere alle saaledes, at man aldeles icke veed, hvilket af alt han meener; vi veed

og, at han nu udbreder for andre Aarsagers Skyld, og for at Frankrig skal fatte Mistanke imod Oesterrig, at vi nu ere gandske i Keyserens Hænder, og at vi intet gjør uden at lade os lede af ham, men jeg haaber, at I, som see vore Demarcher her, troer intet deraf. Vi ønske at være vel med Keyseren, men Keyserinden vil sandelig aldrig lade sig lede af ham. Hun har ladet sig lede af Preussen, og Erfaring har viist hende for meget de skadelige Følger deraf til, at hun skulde lade sig lede af nogen igien, dog, føyede han til, det var icke Keyserinden, der lod sig lede af Preussen, det var egentlig Grev Panin. Imidlertid er Gr. Woronzoff dog en Ven af Grev Panin, men fandt altid, som alle de gamle Russer, ved ham den Feil, at han lod sig lede for meget af Preussen. Hvorvidt nu dette maa være saa, at Keyserinden aldrig vil lade sig lede, det maa staae derhen. Mig kommer det for, at hun nok lader sig lede meere, end hun troer, af dem, som har den habilitet at lade bilde hende ind, at hun leder Dem (!), og heri er Keyserens Politick sikkerlig større end Kongen af Preussens, ligesom Gr. Cobenzls Finesse større end Gr. Goertzes; thi i Steden for at den Sidste i sine gyldne Tider her meere end en gang har givet mig og andre at forstaae, at han dirigerte Grev Panin og Cabinettet her, og fandt ret en Fornøjelse ved at igientage selv Harris' Insinuationer des angaaende, saa taler Gr. Cobenzl immer om Keyseren som om en ydmyg Tiener af Keyserinden og som om en Hierne, der ingen anden Villie har end hendes. Men for at give Dem nu, n. H., lidt Puste-Rom vil jeg her slutte dette lange Brev og i et hosfølgende endnu kun tale om nogle faa Puncter, som jeg endnu har fundet at bemerke i D. H. naadige Skrivelse til mig.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Keiserindens erklæring, der findes som bilag til Sch.s depeche 22. juli/2. aug. 1782 (Dpt. f. u. A. Rusland II), var afgivet som svar på en spansk note. Erklæringen støttede kraftigt det danske standpunkt i ságen om en dansk korvet »St. Jan«, der var blevet opbragt og ført ind til Cadiz, da den under dansk orlogsflag var på vej til Algier. – ²⁾ En anden opfattelse af Görtz's stilling gøres gældende i Allgem. Deutsche Biogr., bd. 9. – ³⁾ Viktor Friedrich, greve af Solms-Sonnenwalde, preuss. gesandt i Rusland 1762–79. – ⁴⁾ Denne sidste passus er tilskrevet i margenen udfor følgende i koncepten overstregede: I den meest kritiske Tiid af sidste Negociationer her angaaende Holland, saae man Greve Goertz kiøre et Par gange om Ugen om Eftermid. hen til Marquis Verac, tage ham med i sin Vogn til den Hollandske Resident, hvor de forefandt den Spanske Chargé d'affaires og der holdt Conferenz. For at komme til nogen Vished derom er den Keyserlige Legations-Raad to gange i Rad, naar han har ventet, at disse Herrer var der i Conferenz, kiørt derhen og hver gang fundet dem sammen. Jeg har selv talt herom til Gr. Goertz, som vel icke har negtet, men sagt, at dette var kun occasionel[lement], og at de just saaledes havde været sammen de to gange, Hr. v. Sedler haver været der; men jeg er vis om, at DH., i Fald Gr. G. icke har havt de positiveste Ordre, deri vil finde en gandske besynderlig ilde Menagement af ham ved et Hof, hvor man er saa nøye observeret. Mig er det meere end engang passeret, at

om Morgenen, naar jeg er gaaet til Fods, f. ex. til den Engelske Minister, har jeg mødt den Keyserlige, som kjørte did, og som har holdet stille for at tage mig i Vognen med sig; men da jeg kiender den Opmærksomhed, man her maa have paa slige Ting, har jeg altid undskyldet mig med, at jeg icke vilde forstyrre ham i, hvad han kunde have at tale med den Engelske Minister, allene fordi at ingen skulde treffe os der paa en usædvanlig Tiid sammen. – ⁵⁾ Om Görtz's mission i Zweybrücken 1778 se Allgem. Deutsche Biogr., bd. 9. – ⁶⁾ Følgende oprindelige fortsættelse er overstreget: Efter en Koldsindighed af nogle Uger imellem ham og den Franske Minister synes deres Intimitet at tiltage, og Kongen af Preussens Svar paa de ham herfra giorte Ouverturer angaaende Holland troer man her ogsaa at vise, at han vel spiller under Dække i Holland. I Anledning af dette Svar kan jeg icke undlade at sige DH., at Gr. Goertz, meget forlegen for at vide vores Svar, som han daglig spørger mig om, har sagt mig, at Kongen af Preussens Svar var nu kommet og vilde tiene dette Hof til et Beviis paa, at Kongen af Preussen med Fornøjelse tog hvad Partie, som kunde behage Rusl., da det bestod i alle muelige Offerter fra H.M. Side herom. At man icke har taget det an derfor her, har DH. seet af mine Depecher. Imidlertid er Gr. Goertz kommet saaledes for Orde for at være politisk eller egentlig falsk og gjøre falske Fortroligheder, at ingen forlader sig paa ham, da det tvertimod er af uendelig Nytte i Affairer at være bekendt for vel icke at sige alt, hvad man tenker, men intet at sige, uden hvad der er sandt; en falsk Fortrolighed kan tiene for engang, men sandelig icke oftere. – ⁷⁾ James Harris (fra 1800 Earl of Malmesbury), engelsk gesandt i Rusland 1777–82. – ⁸⁾ Alexander Voronzoff, greve, præsident for det russiske kommercekollegium.

50.

[1782 31. juli/11. august III⁴)

Den moderate og med Hans. Maytts. Ministerii udbrede Indsigter overenskommende Maade, vi har handlet paa i Anledning af de Hollandske Vexationer paa Cap, har giort en for os besynderlig behagelig Virkning her. Det vilde vel icke have været vanskelig for mig at faae Hoffet her til at approbere det, om vi havde giort Beslag paa de Hollandske Skibe²), men det vilde dog icke været saa behagelig og vilde have sadt Hoffet her i en slags embaras, som endnu saa gierne vil passere for fuldkommen neutral, og som icke vilde have vidst, hvorledes det egentlig skulde tale i Frankr. og Spanien om slig en demarche som dog i sig stridende med Neutralitets Acten. Vel havde jeg allerede prepareret Gemytterne og givet Sagen den Tour-nure, som icke kunde gjøre den ubehagelig her, nemlig som om vi just tog dette Skrit for at give Keyserinden en Leilighed til at yttre sin Misfornøjelse med Holland; men dog var det mig uendelig kier, at vi ingen Forsvar havde nødig [, da] Hs. Maytt. havde handlet paa en Maade, som end de meest Partiske maatte billige. Af D. H. Skrivelse seer jeg, at man i Dannemark troer Gibraltar en fordeelagtig Besiddelse for Rusland. Af mine Depecher vil D. H. have bemærket, at man her har andre Tanker, og at man kun egentlig har Øye paa Schiafferinas Øerne. Man ønsker desuden her,

at England altid maae blive possessioneret i den Middellandske Søe. Minorca troer man Spanien aldrig giver England tilbage; og mistede de altsaa og Gibraltar, saa vilde Rusland, i Fald det og saae sig Besiddere af samme, miste det Rygstød, det maatte have af England, naar samme icke tillige var possessioneret i Middelhavet. Maaskee er det og tienligst for de nordiske Magter, at saavel England som Rusland havde begge gode Havne i Middelhavet. Skulde altsaa nogen Dansk Fregatte løbe ind i Middelhavet, saa vilde det ret være at gjøre dette Hof en behagelig surprise, i Fald med samme ret en tydelig Beskrivelse om Zaffarinas blev indhentet og mig tilsendt. Det skadede icke, om man end deri gjorde Bayens Ypperlighed lidt meere ud, end hvad virkelig maatte være; dette vilde meere encouragere og gjøre Rusland meere villig til at facilitere os i vore Planer, efter at vi havde givet den Anslag paa denne. De Hr. Besb[borodko] og B.³⁾ ere meget for den Afsigt paa Schiaff. Greve Woronzoff derimod troer, at Rusland icke bør udbrede sig meere. Alle disse tre ere underrettede om Keyserindens Afsigter i denne Henseende, og Vice Canzleren⁴⁾ allene veed intet deraf. Til ham har altsaa hverken nogen af disse Herrer eller jeg udeladt (sic!) et Ord om Schiafferine Øerne, og gaar han immer og venter, at Keyserinden skal give ham Svar paa den af hans Protegerete Alopeus i største Hemmelighed indgivne Plan. Skulde Vice Canzleren gaa af, saa bliver formodentlig Gr. Woronzoff den Første for de Udenlandske Affairer, som Cabinets-Secretairen⁵⁾ formodentlig icke vil chargere sig med, da hans Post ved den daglige Leilighed at være om Keyserinden er, skjønt meere genant, virkelig betydeligere. Af min Depeche vil D. H. allerede være underrettet om Greve Woronzoffs Character, og sickert er det, at der findes faae Mænd i Rusland, hverken iblandt de Store eller Smaae, saa habil til at beklæde en anseelig Post som denne Mand, hvis Godhed for mig jeg ogsaa med ald Flid søger at cultivere.

Ved Commerz Tractaten, som nu følger tilbage, har jeg intet at sige, uden hvad jeg i mine Depecher melder til B. Rosencrone. Gud give kun nu, at den maa gefalde i Dannemark, og at jeg tør haabe, at vore K. H. og DH. vil være fornøyet med min Opførsel. Saa meget troer jeg at turde forsickre, at ingen anden efter de her engang tagne Resolutioner kunde have erholdet meere, end hvad jeg har erholdet.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Indført i koncephæftet uden adresse og datering umiddelbart efter foregående brev. – ²⁾ Tre hollandske skibe, som havde søgt ly for engelske kapere i Trondhjems havn (jvf. ovenfor nr. 44). – ³⁾ Jvf. Sch.s depeche 26. juli/6. aug. 1782, hvor der sammen med Bezborodko omtales en »monsieur de Backuni«, formodentlig den Pierre de Bacounin, der som medlem af kollegiet for udenlandske affærer underskriver handels-traktaten mellem Danmark og Rusland 8./19. okt. 1782 (Danske Tractater 1751–1800, Kbh. 1882, s. 391 ff.). – ⁴⁾ Ostermann. – ⁵⁾ Bezborodko.

51.

[1782 mellem 31. juli/11. august og 5./16. august]

Ved Overleveringen af indsluttede Brev fra Hendes Maytt. Keyserinden til Hendes Maytt. Dronningen⁴⁾ har Hr. Besborodka paa ny bevidnet for mig sin levende og evigvarende Taknemmelighed imod Hendes Maytt. og det K. H. og ald sin Høyagtelse og Venskab for D. Ex. Han lagde til, at Hendes Maytt. Keyserinden intet meere ønskede end at finde en Leilighed til at give Bevis paa hendes Naade og Høyagtelse og sagde tillige, at han selv vilde skrive til Hr. von Sacken for at beordre ham at igientage disse Forsickringer fra hans Side for vore Kongel[ige Herskaber] og for D. E. Den Maade, som denne Foræring er bleven sendt til Hr. B., har været fortreffelig vel udtenkt og har, som jeg fra meer end en Canal veed, meget gefaldet her. At denne Hr. Besborodka skeedte Distinction maa have meget gefaldet Keyserinden kan jeg i Sær slutte deraf, at Feld-Marskalkinden Prindsesse Gallitzin fortalte mig, at nogle Dage efter, da hun paa Czarskoselo havde spadseret med Keyserinden, spurgte Hendes Maytt. hende, om hun havde seet den vakre Present, som Hr. Besborodka havde faaet fra Dronningen af Dannemark, og da hun svarede ney, sagde Keyserinden, at hun maatte dog see den, den var smuk, den var en stor Dronning værdig. Denne er just og kommet i en Epoque, hvor, som man i Fortrolighed har vildet sagt mig, Keyserinden ønskede at gjøre Besborodka en Fornøyelse efter en slags Dispute, han skal have havt med Fyrst Potemkin, hvor han skal have talt om, han ønskede at retirere sig. Imidlertid ere de dog efter Apparence gode Venner.²⁾

Hr. Cabinets Secretairen, som selv var kommet fra C[z]arskoselo for at overlevere mig Keyserindens Brev, omarmede mig tillige og forsickrede mig i den venskabel[igste Tone] om den Fornøyelse, det gjorde ham snart at see mig som Ministre Plénipotentielle. Han fortroede mig ved denne Leilighed Indholden af Hendes Maytt. Dronningens Brev, for saa vidt det angick vore Kongel. Herskabers Intention at udnævne mig som M. Plén., og føyede til, at han havde Keyserindens Tilladelse at sige mig, at hun havde svaret derpaa i de venskabeligste Udtryk: at da hun ansaae vor allernaadigste Dronning som sin beste og intimeste Ven, saa kunde et hver Valg, som Hendes Maytt. behagede at gjøre, icke andet end være Hen. K. M. høyst behagelig. Ved videre at tale herom kom det mig ellers for, som om man urigtig her havde begrebet nogle visse Udtryk i Hendes Mayt. Dronningens Brev, og som man havde troet, at vore Kongel. Herskaber frygtede for, at Keyserinden havde taget det ilde op, at Dannemark nu paa andet Aar havde kun holdt en Resident her. Thi om jeg forstod Cabinets Secretairen Ret, saa fortalte han

mig, at Keyserinden og paa den Punct havde svaret med den største Delicetesse. Imidlertid kan dette og være en Misforstaaelse af mig, thi da Hr. B., som først for 3 à 4 Aar har lært at tale Fransk, taler det endnu meget utydelig og icke ret kunde erindre sig udtrykkene, og jeg for icke at ansees for nysgierrig i en Sag, der angick mig, icke vilde trette derom, besynderlig da det var af ingen importance, saa kan det og let være, at jeg har forstaaet urigtig. DH. vil ved at læse Keyserindens Brev bedre dømme derom end jeg. Dog falder det mig herved ind, om for Fremtiden, naar H. M. Correspond. med Keyser[inden] angick Sager af Vigtighed, hvor det var nødvendigt at have bestemte Svar paa, om det icke allernaadigst maatte behage H. M. – som og denne gang skeet er, hvilket jeg med underdanigst Taknemmelighed for Hs. Maytt. Tiltroe erkiender – at underrette mig om Indholden, for at jeg kunde erindre ved Hr. C[abinets] S[ecretairen], at just de vigtigste Puncter bleve besvarede, hvilket ellers en eller anden gang saa meget lettere maatte glemmes, som Keyserinden, uden først at gjøre Concept af sine Breve, jager dem ud i en uendelig Hast, og hendes Cabinets-Secretair er alt for lidet øvet i det Franske til at hielpe hende uden med sin Hukommelse, naar, hvilket ofte skeer, det Brev, der skal svares paa, er forlagt; thi i disse Stycker er man sandelig her tit alt for efterladende.³⁾

For den besynderlige Naade, Hendes Maytt. Dronningen har værdiget mig, at skrive om mig til Hendes Keyserl. M., kan jeg icke andet end paa ny bede DH. at legge mig for Hendes Maytt. Fødder for at bevidne ald min Taknemmelighed, ligesom og for den naadige Confidence, med hvilken De, min naadige Herre, underretter mig om Indholden af samme Brev.⁴⁾ Da der denne gang ingen Punct er i samme Brev, hvor det vilde convenere, om jeg erindrede at svare paa, saa har jeg icke talt til Hr. Cabinets Secret.; men for Fremtiden maatte det være tienlig, naar det angik noget besynd. vigtig, naar DH. behager at underrette mig om Indholdet af H. M. Breve til Keyserinden, for at jeg kunde erindre ved Hr. C. Secret., at just de vigtigste Puncter bleve besvarede, hvilket ellers en eller anden gang maatte glemmes.⁵⁾ Da jeg har saa uendelige Prøver paa vore K. Herskabers og DH. Naade for mig, saa er jeg tilfulde forvisset om, at jeg, i Fald det nu allernaadigst maatte behage Hs. M. at udnævne mig, bliver sat i den Stand, at jeg kunde leve paa en anstændig og slig Maade, at jeg kan gjøre mit Hof Ære og reelle Nytte. De, m. n. H., er saa vel underrettet om alting herfra, at ingen bedre end De kan bedømme, hvad Indkomster og hvorvidt slig et udvortes Distinctions Tegn som Cammerherre Nøglen er nødvendig her, og til Dem henstiller jeg alt, fuldkommen forsickret om, at De gjør mig den Ret at troe, at jeg efter det Ævne mig gives sikker skal gjøre alt mit til at arbeide som en troe [Tiener]⁶⁾. Vilde Hs. Maytt. tillige af en besynderlig

Naade give mig, som jeg tilforn har foreslaaet, en Post i Provinzerne, hvoraf Indkomsterne kunde tiene til Tillæg til min Gage her,¹⁾ og hvoraf jeg i sin Tid, naar jeg forlod Rusland, kunde leve, saa vilde det uendelig formeere min Sinds Roe og Munterhed at vide, hvor jeg i sin Tiid kunde gaae hen og komme efter mit Ønske til at lede det Liv, jeg saa høyt attraar i en Provinz, uden videre Ansøgning. Hvor lykkelig vil jeg icke der være, naar jeg der maae kunde see tilbage med Takn[emmelighed] imod d[en] Al[mægtige] paa et Liv, som efter den Evne, mig har været givet, har været anvendt til mit Fædernelands Tieneste, og med Takn[emmeligh]ed imod vore Kongel. H. og imod Dem, m. n. H., som har behaget at vælge mig frem for saa mange andre og værdiget den Allernaadigste og Naadige Tiltroe, uden hvilken jeg skulde være høyst ulykkelig overalt, men i sær i en Post af den Natur som denne. Alle mine Ønsker og Bønner gaae ud i Henseende, at jeg maa være denne Deres Naade og Godhed værdig, sandelig icke paa, at jeg maa leve længe, men at jeg, saa længe jeg lever, maa bevise mig som en troe og taknemmelig Tiener af vort Kongel. Herskab og af DH. Nu Gud velsigne Dem bestandig og give selv sin Lykke til, at Deres vise Raad i denne kritiske Epoque maa være just de, som meest maa lede til vort Fædernelands Lyksalighed og til vore K. H. og Deres Excellences Glæde og Ære. Hvor glad vilde jeg icke være, om jeg turde haabe, at den Time icke var saa langt borte, naar jeg maatte see D. E. igien og mundlig kunde forsikre²⁾

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Kejserindens brev af 26. juli 1782 (Dronning Juliane Maries arkiv. Optegnelser, breve etc.) i besvarelse af enkedronningens af 26. juni. Som det fremgår af fortsættelsen, drejede de sig bl. a. om Sch.s udnævnelse til envoyé extraordinaire og ministre plénipotentiaire, en udnævnelse, der effektueredes ved kgl. kabinetsordre af 4. sept. —

²⁾ Herefter har koncepten oprindeligt haft følgende, senere overstregede bemærkninger: Ved denne Leilighed kan jeg ikke undlade at melde DH. en i visse Henseender virkelig besynderlig Omstendighed i Henseende til mig. Fra min Ankomst hid har jeg aldrig søgt F. Pot., aldrig været hos ham eller talt med ham og kun ved visse Tider kastet et Kort af hos ham. Nu for omtrent 4 Maaneder sagde den Engelske Gesandt mig, at Fyrsten ynskede at gjøre mit Bekiendtskab, og nogle Uger derpaa ved Conference hos Grev O[stermann] proponerte han mig at følge med sig hen til Fyrsten, og da jeg vilde opsette det, sagde han, at Fyrsten ventede mig og havde forlangt af ham at tage mig med sig. Jeg fulgte altsaa did, fandt mig besynderlig vel imodtaget af denne ellers høyst stolte Mand, og siden har han ved alle de Visiter, jeg har gjort ham, taget meget høflig imod mig og altid talt med mig. Jeg treffer undertiden Gr. Goertz, som Fyrsten dog tager overmaade koldt imod og aldrig taler til, uden nu for nogle Uger siden ved Leilighed af de ham fra Kongen af P. skienkede Heste. For imidlertid icke at tabe en gammel prøvet Ven for et nyt Bekiendtskab, har jeg i Fortrolighed til Cabinets-Secretairen sagt Maaden, hvorledes jeg var kommet til denne Connoissance. Han har meget approberet min Opførsel heri og tillige sagt mig, at han vilde raade mig at continuere dette Bekiendtskab, da det var altid got at have Venner overalt. Imidlertid

har jeg endnu aldrig talt til Prindsen om Affairer, da jeg, saalænge B. har den Credit, han nu har, ingen anden behøver end ham. Jeg venter altsaa paa, at Prindsen først skal begynde at tale til mig derom, thi dette er dog formodentlig Aarsagen, hvorfor han har ønsket at lære at kiende mig. – *) Hele stykket fra »Hr. Cabinets Secretairen, som selv – – –« er tilskrevet i margenen som erstatning for det overstregede, i note 2 anførte. – *) Nemlig i nr. 46. – *) Denne passus fra »Da der denne gang« er, skønt ikke overstreget, formentlig strøget i renskriften, idet den er en gentagelse af, hvad der er sagt i det foran indskudte. – *) Dette eller et andet lignende ord synes glemt. – *) Schumacher har sikkert haft den ordning for øje, som var truffet med Chr. Fr. Güldenchrone, der efter den 14. juli 1780 at være udpeget til den ledige gesandtpost i Rusland fik tilstået gage som stiftamtmand i Århus fra 10. august s. år imod at forpligte sig til at tjene i Rusland i 3 år (E. Marquard, Danske Gesandter og Gesandtskabspersonale indtil 1914, s. 324). – *) Her slutter koncepten. Nedenunder står følgende med et »Udeladt« skrevet til foran: Jeg skriver til Kbhn. for at faae derfra sendt vore K[ongelige] H[erskabers] Silhouetter, men Deres Excellences veed jeg icke om er at faae, og den ønskede jeg uendelig gierne at eye især for min egen Skyld, men for dog og at tilfredsstille manges Nysgerrighed, som spørger mig derom.

52.

1782 9./20. august.

Med den største Glæde og underd. Taknemmelighed erholder jeg DH. naadige Skrivelse af 27. Julii. Meere end engang har jeg med Fornøjelse og Forundring bemærket, at just i den samme Tiid og samme Epoque, at Dem, m. n. H., en vis Idée er falden ind angaaende de Europæiske eller vore Affairer, er den ogsaa falden mig ind her. Ved at overveje de nyskommende Omstendighederne (!), ved at see, at Freden icke er saa nær, som man ventede, og ved ret at pønse paa Vægten af de Ord i DH. foregaaende Skrivelser, at Dannemark og Rusland icke burde vove nogen Demarche til et eller andet Øyemeeds Erholdelse, indtil det var at forudsee, at denne Campagne blev den sidste, og at en umiddelbar Freds-Slutning nødvendig maatte følge, har jeg følet, at da nu Omstendighederne forandrede sig, saa maatte og vore Planer forandre sig; og at jeg allerede har lagt an paa til at preparere Gemytterne her til et dilatorisk Svar fra vor Side paa de af Rusland os giordte Ouvertures, vil DH. behage at bemærke af mine seeneste Depecher og iblandt andre af en af 6. Aug. Maaskee kunne vi imidlertid, for dog meere at føye os efter Ruslands Intention, ved at give en Forhaabning om, hvad man kunde vente af os, og for tillige hverken at engagere os til noget, men have Tiid til at see Tiiden an, give vor Svar en slags Tournure af omt[rent] den Ind[hold], at vi gandske var af den Tanke, at det Bourbonske Huusets prépondérance til Søes icke maatte blive for stor, men da det deels lod, som Engeland forlod sig endnu paa sine Ressources, som den selv best maatte kiende, og endnu icke syntes at havde vildet bequemme sig at erkiende Neu-

tralitets Principium, deels icke at kunde være enten Ruslands eller Danmarks Interesse at indlade sig i noget, inden man med Vished kunde forudsee Enden af Krigen og Virkningen af en armert Mediation, saa vilde det være umuelig for det første at tage nogen determineret resolution om Styrken af slig en armeret mediation, inden man først saae, hvad Vending Sagerne maatte tage, og i hvorvidt det nu værende Engelske Ministerii Sentimens vilde komme overeens med de, som Engelland havde yttret for kort Tiid siden. Hvad Holland angik, saa maatte det – i Fald Engelland fandt sig villig til at erkiende Neutralitets Principium, uden hvilket man vel ingen eftertryckelig demarche kunde gjøre i Holland – maaskee være det raadeligste, at alle de neutrale forenede Hoffer forenede sig om at tale i Holland paa en concerteret ferm og gandske overeensstemmende Maade. Dette Svar vilde icke være ubehageligt her og var dog i sig selv gandske ubetydelig, thi i hvad den første Punct, de Engelske generale Affaires, angick, sadte man alting op, og man kunde efter mine Tanker aldrig blive compromitteret med sit Svar angaaende Holland, da det endog paa ingen Maade var at formode, at alle de neutrale Hoffer, hvoraf nogle har saa mange Aarsager til at være vel med Frankrig, skulde kunde komme overeens om at tale paa en uniforme Maade i Holland; og dog at foreene dem og bringe dem alle under en Kappe, vilde blive Ruslands Sag. Tilgiv mig, min naadige Herre, at jeg saaledes fordrister mig til at sige mine Tanker om det Svar, som maatte kunde gives, uagtet jeg vel tillige indseer, at mange andre kunde gives ligesaa antagelige, og jeg desuden tilfulde veed, at Hs. M. indsigtfuldeste Ministerium forstaar dette uendelig bedre end jeg.¹⁾

Hvad de fem Russiske Skibes Bestemmelse til det Middellandske Hav angaar, saa har den Engelske Gesandt just i disse Dage giordt den samme Reflexion derover som DH., ved Leilighed af at han, som DH. af mine Depecher bekiendt er, havde ventet at bringe Hoffet her paa de Tanker at betiene sig af disse Skibe for at convoyere den Engelske Coffardie Flode. Imidlertid, da Omstendighederne endnu icke tillade at gjøre noget væsentlig Skrit, saa veed jeg icke, om det icke meere maatte forekomme mistenkelig for de bourbonske Hoffer, i Fald Rusland gik af fra den engang ved Neutralitetens (sic!) Actens Bestemmelse begyndte Maade at have nogle Skibe i den Middellandske Sø; naar Tiid kommer, og en samlet Flode behøves, kunde disse let foreene sig med de andre. Hvad den Opstand i Crimea angaar, saa giver min Dags Depeche derom nogen videre Oplysning. Kun kan jeg endnu bemerke, at denne Opstand egentlig icke angaar Rusland, da den i sig kun er en Forandring af den indvortes Forfatning, og at for det øvrige den fuldkommenste Rolighed hersker paa Grendserne af Crimia. Imidlertid har Rusland dog den beste Pretext at blande sig deri, da det er ved Rusland

og Türken, at den afsadte Chan er bleven etableret som Souverain af Crimæa. Paa Lyst fattes det sandelig icke her og heller icke paa Ævne at bemægtige sig dette fortreffelige og folkerige Land, som efter den almindelige Meening vilde give Rusland en større Tilvæxt, end om den saae sig Herre af hele Sverrig, men kun er det om at gjøre icke [at] give andre Nationer Ombrage og at erholde et saa fortreffeligt Land uden Sverdslag. Tenkte alle Ruslands Naboer som vi og interesserte sig saa ivrig for Ruslands Tilvæxt, saa var det en let Sag; men af alle Ruslands Naboer, saavel Sverrig som Preussen, Polen og Østerrig, er der sickert ingen, der jo skielver ved at see Rusland uden Krig og Depense at erholde mere, end hvad den i alle dets i dette Seculum med Tyrken førte Krige har kundet erholde eller engang ventet at erholde. Dette veed man fuldkommen her, og hvad dette angaar, forlader man sig sickert ligesaalidet paa Keyseren som paa Kongen af Preussen.

Overhovedet kommer det mig langt fra icke for, som Keyserens Credit var saa stor her, som det fra en og anden Side foregives. Mig kommer det for, som om Grev G[oertz] for at snakke sig Hof lidt for og undskylde, at hans Insinuationer i en og anden Punct icke lyckes, kaster Skylden paa Keyseren og paa hans Credit her og tillegger ham en Indflydelse, som han langt fra icke har. Jeg er nu saa vandt til falske Rygter herfra, at det icke vilde undre mig, om jeg fik at høre, at det sidste Svar, som Keyserinden havde givet Spanien, var blevet hende suggereret fra Keyseren. Grev G., som er besynderlig sterck i at udbrede falske Rygter, har derved bragt det saa vidt, at ingen troer ham, i hvad Politiken angaar, thi ellers er han en høyst redelig Mand. Den engelske Gesandt er meere Mester i denne Kunst, i det ringeste veed han at give sine Rygter et Anstrøg, som gjør dem troeværdige, hvilket da icke er Greve Goertz' Sag, som bestandig modsiger sig selv. I Førstningen, da Keyserens Fortrolighed med dette Hof opkom, saa udspreddede Grev Goertz overalt, at Keyseren havde overtalt Keyserinden til at paatage sig Mediationen med ham for at dirigere dette Hof og hele Mediationen til Englands Advantage imod Frankrig, og at han søgte paa denne Maade at undergrave den armerte Neutralitet; siden efter da Keyseren selv antog Neutralitets Principia, og at Kongen af P. saae Umueligheden at detachere Frankrig fra Østerrig, udbredede han, at Keyseren nu søgte at dreje Rusland for Frankrig imod Engeland. At det første icke er sandt, derom er man nu tydelig overbeviist, og skulde der være noget sandt i det sidste, saa maatte jeg, saa maatte den engelske Gesandt, som det meest interesserer, sickert komme paa Spor herom, men dog uaget han i det sidste Tider icke har været saa fornøyet med Østerrig som tilforn, saa tilstaar han dog bestandig, at Østerrig immer har beviist sig høyst upartisk, og dette bevidner det

hele Russiske Ministerium. Vel veed man her Maaden, paa hvilken Fyrst Kaunitz i en Conferenz med den Hollandske Envoyé har declareret sig angaaende Barrièren i faveur af Frankrig; men man anseer kun dette som en ministeriel Snak ført exprès for at desorientere Kongen af Preussen i hans Plan at detachere Frankrig fra Østerrig. Barrierens Afskaffelse kunde vel ansees som en declaration i faveur af Frankrig; men fra Østerrigs Side paa- staaes, at denne barriere allene havde Navnet, og at den var i saa slet og elendig Tilstand, at den paa ingen Maade svarede til sit Navn, og at det kunde være Frankrig i alle Krige med Holland ligegyldig, enten der var slig en barriere eller slet ingen.

Det eneste Beviis, Keyseren efter mine Tanker har givet af sin Indflydelse her, er at udrydde den Indflydelse, som Kongen af P. maatte have, og det vilde sicker icke have lyckedes ham, i Fald Kongen af P. eller hans Minister her icke dertil meest havde contribueret. Jeg kan altsaa og bør efter min fuldkommenste Overbeviisning bevidne, at den eneste Magt, som Rusland med Fornøyelse hører, og som kunde siges at have Credit her, er sickerlig Danmark, men om Rusland hører os, saa er det just, fordi den veed, at vi icke agte at dirigere den, at vort Interesse er den samme som Ruslands, at vi meene det i høyeste Grad ærligt, og at vi har Ruslands politiske Fordeele ligesaa meget for Øye som vor egen. Det er til den besynderlig vise Handlings Maade af H. M. Ministerium, at vi har denne Ruslands Tiltroe at tacke for, og tilskriver jeg det allene den Overbeviisning, Rusland har om vore redelige Afsigter, at den med slig Iver antager sig os i alle Tilfælde og endogsaa for vor Skyld støder en og anden Magt for Hovedet, hvilket Sidste i sær er Faldet med det Svar, den har givet Spanien,²⁾ hvilket maaskee er ligesaa ubehageligt for en eller anden af de neutrale Magter, som det maae være for Spanien selv. Jeg haaber, at man i Danmark er fornøyet med dette Svar, der for saa vidt mig synes er for det første det beste Svar Rusland heri kunde give. Nu vil det komme an paa Spaniens fremdeles Demarcher og paa vore videre Insinuationer, hvad Rusland fremdeles maatte foretage sig. At Kongen af Preussen virkelig har villet slutte sig til Engellands ny Ministerium og Rusland, derom seer jeg mig underrettet af DH. Skrivelse. Her veed man tilforladelig intet deraf. Vel har man i de sidste Uger af Hr. Foxes Ministerium icke været uvidende om hans Plan meget at recherchere Preussen; men om Kongen af P. har agtet at svare dertil, derom har man intet vidst. Den Engelske Gesandt har vel nogle Gange i Fortrolighed sagt mig, at saameget havde det ny Ministerium nu vundet hos Kongen af P., at denne Monarch nu icke meere søgte at skade Engeland, hverken i Holland eller her; men Hr. H[arris] har lagt til, at man ingen Beviis havde paa, at han ønskede at nytte den. Den Varsomhed og Tilbage-

holdenhed i mine Forbindelser og Fortrolighed, som m. n. H. med saa megen Føye i denne critiske Epoque indskierper mig, skal jeg nest Guds Hielp med ald Flid –

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Herefter fortsattes oprindelig: »Af denne Aarsag har jeg og i mine Depecher ladet mig nøye at forestille Sagerne, som de er, overladende det øvrige gandske til Hs. M. høye Ministerium; men til Dem, min naadige Herre, taler jeg som til en Velyndere og til en Velgører, og skulde De finde ilde betenkt og uoverlagt, hvad jeg heri foreslaar, saa er jeg forsikret af Deres Naade og Godhed for mig, at«. Dette er overstreget, og det samme er tilfældet med en derefter udformet tekst, lydende: »og er det ogsaa af denne Aarsag, at jeg intet i mine Depecher har meldet herom, da det kun alt for let maatte hos dem, som ikke kiendte mig, optages som Selvklogskab, om jeg slige«. – ²⁾ Se nr. 49, note 1.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

53.

1782 20. september, Fredensborg.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Conferentsraad og Envoié.

Det er mig uendelig kiert, at jeg i Dag kand lykønske Dem med et saa øiensynligt Beviis paa Vores Konges Naade og paa det Kongelige Huses besynderlige Tiltroe.¹⁾ Ingen glæder sig derved meere end jeg; ingen gjør før Deres Høivelbaarenhed oprigtigere Ønsker; ingen veed bedre, at De i alt dette kun finder en nye Spore til at ville med Forstand være nyttig. Alt dette er af mit Hierte; og Det veed Deres Høivelb., og dette maae da være nok.

Over alt, hvad Hans Exc. Statsministeren (thi det er han nu)²⁾ skriver Dem, vil jeg intet melde; thi det blev kun de Igientagelser, hvortil jeg har ligesaa lidet Tid, som de ikke behøves. Hvad De saa skal læse fra mig, er da, næst de oprigtigste Taksigelser for alle Deres Breve, lutter saadanne Ting, som jeg skriver bedre om end Ministeren, fordi han har flere Betænkeligheder; og dog i Dag har jeg kun saare lidet nyt og meesten kun min gamle Vise. Men fra Hoffet og fra vort Hiem er hver Tøddel vigtig; det begriber jeg; og egentlig derfor skriver jeg.

Min Ven maae vel vogte sig, at ikke de Uangenemheder, som De har havt med Græve Görtz, og alt det Usammenhængende, som De med Grund finder i hans Opførsel, indflyde paa det Begreb, som De bør gjøre sig om Preussen og Preussens Forhold i Henseende til os. De bør vogte sig; en Ven siger Dem det, og en Ven, som har og maae have de politiske Følelser. Græve

Görtz er os en saare ubetydelig Person; han er nu, som han er, og faaer være, hvor han er, indtil hans Hof kalder ham bort. Men dette hans Hof er og bliver os noget langt andet.

De veed, Kiere Hr. Conferentsraad, dette Hofes nøie Forbindligheder med vores; de ere store og kand blive endnu nøiere.³⁾

De veed (endog jeg har forklaret Dem det), hvor yderst vigtigt det er for vort Fædreland, at Preussen bliver forbundet med Rusland. Saasnart Preussen knytter sig til Frankerig, knytter det sig og til Sverrig, og strax bliver Danmarks Tilstand uvis og vor svageste Side, den mod Elven, usikker. Denne evige og uforanderlige Sandhed maae og bør gjøre hver klog Dansk Statsmand yderlig opmærksom paa, at Baandet imellem Rusland og Preussen kand vare ved; med slet intet andet System ere vi tiende. Og De kand troe, Kiere Ven, at herfra er meget skeet for at standse alt og holde det in statu quo. Som Dansk ønsker jeg og Ruslands Vel, og jeg ville paatage mig at bevise, at der er for Ruslands Ære og Lyst til at give Tonen i Europa ogsaa intet uden det samme System. Alt andet er kun Indbildning og Bedragerie og skal bevise sig saadant.

Men dersom Rusland skulle glemme sit eget Vel og ved at tvinge Preussen til at kaste sig i Frankeriges Arme gjøre Danmarks Tilstand vaklende, saa maae Danmark vel vogte sig ikke at tiltrække sig i noget Preussens Vrede. Disse nye Russiske Forbindelser komme os ikke ved; vi blive kun ved de gamle.

Men vi maatte gjøre, hvad vi ville, forlegen blev altid vor Tilstand, og følgelig er det os saa saare magtpaaliggende at ønske, attraae og bestræbe os for, at det gamle Baand mellem disse to Riger oprettes igjen.

Jeg siger bestræbe os for; og derved meener jeg ikke, at vi skal prædike dette for Rusland eller paastaae det. Nei! dette Hof taaler ei saadant; men vi maae have det altid for Øinene og efter Leilighed virke dertil baade i Petersborg og Berlin.

Min Ven undrer over, at Kongen i Preussen har gjort Skridt, som ei have behaget; men tænk, hvilke der ere giorte imod ham nu i to Aar, og hvor alt har ladet til at blive lige mod ham. Og føi dertil, hvor vigtig en Magt Preussen er, og at det Slags Magter ere ikke de taalmodigste. Og med alt dette kand jeg forsikre Dem, at han har gjort meget lidet. Men det lader, som Dekket falder fra Øinene, og de Wienske Smigrerier røbe sig selv. Il faut voir, et en attendant se taire.

Deres Høivelb. behøver og NB. til Deres egen Underretning at vide, hvorledes Virkningerne nu i Europa er af Convention Maritime. Spanien bekymrer sig slet intet om den. Rusland faaer der ligesaa liden Ret som vi.

Frankerige er høflig og har endog uden den været det. Holland er uforskammet og kierer sig ei heller efter den. England ærer vor Tractat og dens explication. Preussen fra Embden, Keiseren fra Ostende, Hamborg og Bremen seiler nu til Vestindien, og hvad de to første angaaer, laane og sælge de deres Flag til Hollænderne og gaae sikre under Skyts af en Convention, til hvis Handhævelse de ikke har givet en Skilling, og vi anvendt nu 25 Tønder Guld.

Ved disse skønne Medbeilere, som vi have faaet i den Vestindiske Handel, tabe vi en betydelig Deel af vor Afsetning og følgelig af den Fordeel, som vi i de første Aar have havt.

Da ingen samlet Flode er i Nordsøen, berøves denne Convention al sin Agt, og nu, Kiereste Ven, maae vi vel vogte os at drive derpaa; thi paa ingen Maade vil og bør Kongen gjøre tilkommende Aar en stor Udrustning. Blev den først mod Foraaret besluttet, kunne den end ikke skee uden at standse vor betydelige Søefart med eet. Større Ulykke kiendte jeg ikke. Derfor, derfor lader os tie stille og lade det nu gaae galt, som ei kand gaae klogt.

Deres Høivelbaarenhed ville stærk indtrykke sig, at Udrustninger, som ikke har for os en vis og stor Fordeel til Øiemed, ere for Vores Casse uendelig trykkende og for Vores Handel gandske ødeleggende, saa at intet nøiere maae skyes og omhyggeligere undgaaes.

Ogsaa ville De tage under skarpeste Betragtning, at saaledes som Virkningerne ere blevne af Convention maritime, have Vi ingen tænkelig Aarsag at gjøre meere den allermindste Omkostning for den; alt er spildt og til klar Skade for Danmark. Ja vi, Kiereste Hr. Conferentsraad, har (hvilket De endog let af det forhen skrevne vil Grandgiveligen mærke) al politisk Aarsag til at ønske, den i en tilkommende Fred aldrig maae blive erkendt. Det kand vi (det forstaaer sig) ei lade os mærke med, og det maae vi for ingen Ting yttre os engang med i Rusland. Men vi skal kun tie stille, snakke et Ord med, naar ei andet kand være, og i det øvrige hemmeligen hos os selv ønske, at Conv. mar. maae forsvinde af Verden.

Vi har naaet tre Ting:

1. at Rusland har ved sin art. separé garanteret os vores Handel.
2. at England har sluttet det bekiendte med os, og
3. at den har i sine Domme erkendt vor Tractats Gyldighed i de andre Verdens Deele.

Troe mig, at dette er os nok; alt øvrigt i Convention maritime er kun os en Byrde; og Fordeelen bliver for Stater og Stæder, som ere vore Rivaler og opluge Frugten uden at have plantet og beskyttet Træet. Men, som jeg har sagt og nu igjentager, dette maae en Dansk Minister vide, være overbeviist

om, igientage for sig selv, men aldrig yttre sig med til nogen og aldrig lade Rusland forstaae.

Jeg har ønsket, og Kongen Selv har attraaet (min Ven veed det), at det havde kunnet være mueligt, just mod Krigens Ende, naar NB. man saae, at een Campagne endte alt, at Rusland da betids i Foraaret havde i Nord-søen 24 Linie-Skibe, og at Hans Majestet dertil føiede 12 à 16 Skibe af Linien, vel at forstaae, at Aftalen herom var gjort i October-Maaned forud, paa det at vi uden Ruin for vor Handel kunne samle de fornødne Folk og gjøre de udfordrede Anstalter. Og den sande Aarsag til denne Kongens Attraae og vi andres Ønsker var denne:

1. at tilveiebringe en ærefuld Fred og en Fred, som kunne være taalelig for den Europæiske Ligevægt til Søes, og bevare imellem Engelland og de Bourbonske Huse det Forhold, som er uskadelig for os og alle.
2. at faae tillige vore Stridigheder afgjort med Spanien og ende med at vinde Krabben-Eiland.

Men naar dette skulle skee, saa maatte Tilstanden være saa,

1. at Engelland trængde næsten til at reddes.
2. at Rusland og Danmark med god Føie, for at opholde Ligevegten, kunne helde over til den Engelske Side og derved have Leilighed til at tale høit til Spanien.
3. at Rusland havde frie Hænder og ei var bunden af sin Mediation.
4. at Preussen var Russisk og med Sikkerhed kunde regnes paa at ville være stille.

Saadan er Tilstanden nu ikke; thi

1. Engelland har imellem de Vestindiske Øer næsten Overvægten, og dersom det lykkes nu i Efteraaret at undsette Gibraltar etc., synes Krigen alleene ved Mathed at ville endes. Udfaldet er da uvist.
2. Rusland og Danmark have da ingen Føie til at gribe en Ligevegt, som ei endnu synker.
3. Rusland er bunden af sin ei vel overlagte Mediation og svæver over et System, som er et neutrum.
4. Preussen er ei vis om Rusland, og Rusland ei om Preussen.

I saadan Tingenes Tilstand seer De, Kiere hr. Conferentsraad, ligesaa vel som jeg, at for Danmark er slet intet at gjøre; kun dette alleene at tie stille, holde sig stille, være vel med alle og ubrødelig i sine Forbindelser med Rusland. Derfor kand og Deres Chef ikke svare noget paa det Spørgsmaal, som Græve Ostermann har gjort.⁴⁾ Derfor tør vi og intet Haab gjøre os om Krabben-Eiland, i det mindste ikke, uden Tingene dreie sig anderledes, og især om Rusland ikke kommer sig selv og sit rette System langt nærmere,

end det nu længe har været. Vores lille Baad kand seile got; men Farvandet maae være sikkert, og Compasset, vi skal følge, ingen Misviisning have. Dette er Hans K. Høiheds Lignelse. Min Ven forstaaer den.

See alt dette er jeg kommen overeens med Deres Chef og sande Ven Statsministeren⁶⁾ at skrive Dem, fordi jeg bedst kunde, da meget heraf ømmeligen kunde skrives af ham, og meget heraf aldrig i Depecher kand svares paa.

Vi veed Begge, baade Hans Exc. og jeg, hvormeget De, som kun seer en Deel af det Hele, nødvendigen behøver at vises det fulde Sammenheng og Tingenes rette Forhold til os. Vi kiende begge og ære begge Deres Iver, Deres Klogskab, Deres saa roesværdige, saa vedholdende, saa fornuftige Flid for at oplyse os stedse om alt ved det vigtige Hof, hvor De staaer; og alt er os derfra vigtigt, og De mærker saa vel og dømmet saa rigtigheden. Bliv kun da ved og nyd Deres Venners Bifald og det Kongelige Huses besynderlige Naade; glæd Dem kun ved Hendes Majestets Beskyttelse og ved det Værd, den sande og stadige Kiender, vor uskatteerlige Arveprints, setter paa Dem.

Hvad jeg her aaben, uden Skiul og omstændeligen har skrevet, vil De vide at bruge og saaledes for Dem selv nytte, at man i Rusland intet mærker. Dette Rige kunne have handlet anderledes og udrettet langt andet for sig og for os; men giort Sag er ei at ændre; og Rusland er vores sande Ven, og vi Ruslands. Kun dets skiæve Gang maae ei forandre vores lige.

Jeg er med den største og venskabeligste Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds oprigtigste Ven og Tiener

O. H. Guldberg

¹⁾ Samme dag, 20. sept. udstedtes kgl. kreditiv for Sch. som envoyé extraordinaire og ministre plénipotentiaire, idet han tillige underrettedes om, at hans gage fra udnævnelsesdatoen, 4. sept., at regne var forhøjet til 9600 rd. årlig, og at der var tilstået ham en ekstraordinær gratifikation af 2000 rd. Tillige fulgte en af danske kancelli udfærdiget bestalling for ham som konferensråd med rang af generalmajor samt meddelelse om hans ophøjelse i adelsstanden, mens selve nobilitationspatentet, skønt dateret 4. sept. 1782, først kunne ekspederes i januar 1783 (Dpt. f. u. A. Gehejmereg. 1782 II, fol. 529 ff. og 542 ff. DKanc. F. 1. Kabinetsordre 4. sept. 1782 og A. 113. Chr. VII.s adelige patenter s. d., nr. 100 med indlæg i A. 125). Disse udmærkelser motiveredes med hans iver og dueligheid i tjenesten, men givetvis også ønskeligheden af at give ham en passende position som underskriver af den under 8./19. oktober i St. Petersborg afsluttede handelstraktat, hvor han skulle optræde sammen med de fire højtbetitlede russere Ostermann, Woronzoff, Bezborodko og Bakunin (Danske Tractater 1751–1800, s. 391 ff. samt fuldmagt f. Sch. 20. sept. 1782 i geh.reg. 1782 II, fol. 531 f.). – ²⁾ Rosencrone udnævntes til statsminister 4. sept. 1782. – ³⁾ Nemlig ved det af enkedronningen påtænkte ægteskab mellem kronprinsen og prins Friedr. Wilh. af Preussens datter Friederike (Holm, Danm.-Norges Hist. 1720–1814, VI. 1, s. 24 f.). – ⁴⁾ Herom Sch.s depeche af 7./18. juni 1782, nr. 305 II. – ⁵⁾ Rosencrone.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

54.

1782 23. september/4. oktober.1)

At jeg med alle mulige følelser af Taknæmmelighed og Ærbødighed har erholdet Deres Exc. naadige Skrivelse af 20. Sept. og tillige med samme alle de mangfoldige Beviis paa Hs. M. og vore Kongel. Herskabers ufortiente Naade for mig, det behøver jeg icke at forsikre Dem om, min naadige Herre. De kiender mig, min naadige Herre, De læser i mit Hierte, og altid skal dette Hierte staae aabent for Dem, ja ingen Tanke deri være, som jeg vilde skiule for Deres Excellenz. Erfarenhed vil, som jeg nest Guds Hielp haaber, bestandig bevise DH., at De icke har bedraget sig i mig, og at De altid vil finde i mig en Mand brændende af Taknæmmelighed for sin Velgiører og af Iver for sit Fæderneland. Den første Dyd kan icke drives for vidt, men den Sidste bør holdes i sine Skranker, om den icke fra en Dyd vil blive en Last, og med en utidig Iver gjør man tit større Skade end Nytte. I den Carriere, jeg er, er det umueligt at oversee det Heele. Man overseer Sagerne kun fra en Side, man dømmes om en Monarchs Tenkemaade af visse ubetensomme Handlinger af hans Minister. Undertiden løber vel og en liden Personalitet ind med, i hvormeget man end troer sig selv at være sikker derimod. Alt dette giver let Leilighed til forkeerte Domme, ja vel undertiden til forkeerte Handlinger. Hvor lykkelig bør da icke en sand Patriot og en redelig kongelig Betient i min Situation skatte sig, naar han som jeg har den Lykke ved den kyndigste Staats-Mand at underrettes om det Heele, at erholde som et specialt Kaart over alle de Puncter, som i sær bør være ham og hans Fæderneland vigtige, og tillige har den behagelige Selv Overbeviisning, at disse Instructioner ere grundede paa den sande og reelle Lykke af hans Fæderneland. Dette er altid min Fald, naar jeg seer mig saa lykkelig at erholde DH. Breve, og deri er sandelig en hver Tøddel mig vigtig.

Tiden tilstæder mig icke i Dag at svare paa de vigtigste og interessanteste Poster i Deres Exc. Brev, og da jeg desuden ved Courierren vil faae saa god en Leilighed at entrere i detail paa de Ting, som efter nærværende Omstændigheder maatte synes meest magtpaaliggende, saa vil Deres Exc. naadigst tillade mig at opsette indtil Courierrens Afgang at give Dem en Efterretning om, hvad jeg efter den Maade, jeg her troer at burde ansee Tingene paa, ved et eller andet kunde have at bemærke. Turde jeg altsaa nu i Dag udbede mig af D. H., at De naadigst vilde legge mig for Hans Maytt. og for vore uforlignelige Kongel. Herskabers Fødder for at sige Allerhøystsamme, hvormeget jeg er rørt af Taknæmmelighed over den Allernaadigste Tiltroe, De behager at sette i mig, og hvormeget jeg skal af alle Sinds og Siels

Krefter bestræbe mig at gøre mig den værdig. Det er kun dette Ønske, der holder mig her i Rusland, thi ellers, min naadige Herre, kunde ingen Vilkaar, i hvor anseelige de end var, jeg bevidner det helligt og som for Guds Aasyn, være mig saa angenehme her, at jeg jo med Glæde byttede dem om med en middelmaadig og rolig Post i en af Provintserne i mit Fæderneland. Men den Lykke at arbeide til vore Kongel. Herskabers og til DH. Bifald, at have herved Leilighed at aflegge de allerunderdanigste Beviser paa min Taknæmmelighed og Ærbødighed mod Dem, dette er en Lykke, dette er en Belønning, som jeg icke vilde omtuske med nogen.

Da jeg imidlertid tillige bemerker, at det er just paa vor allernaadigste Dronnings Geburts Dag, at mine Ordres ere underskrevne, saa tager jeg mig den underdanige Frihed at udbede mig af DH. at forsikre denne fortreffelige store Dame om min dybe Taknæmmelig[hed] og bevidne for Hendes Maytt., hvor smigrende det er for mig, at just en for hver Dansk Patriot saa lykkelig og merkværdig Dag som H. M. Fødselsdag er blevet udvalgt til min Udnevnelse, og hvor høyst behagelig samme just derved maae blive mig, da jeg tilfulde veed den besynderlige store Andeel Hds. Maytt. Dronningen fra lang Tiid af allerede har deri. Tilgiv mig min naadige Herre, at jeg hermed besværges Dem; men hvem kan jeg derom adressere mig til uden til Deres Excellenz.

Det er mig og icke mueligt at udtrykke den Kummer, min Siel følte ved det frygtelige Nyt, jeg læste i Aviserne, at DH. var farlig syg.²⁾ At det icke kunde eller burde andet end bedrøve mig at miste en Mand, som jeg i alle Henseender bør ansee som min Velgiører, og som jeg er en uendelig Taknæmmelighed skyldig, det var nu vel naturligt; men dog tør jeg helligt og som for Guds Aasyn bevidne, at ingen Frygt for mindre Avantage for mig havde Deel i min Kummer, uagtet den store Taknæmmelighed jeg min hele Levetid vil være Dem skyldig, og at jeg ligesaa meget begræd det uersettelige Tab, mit Fæderneland og vore Kongelige Herskaber vilde gøre, som mit Eget. Som et Beviis paa, hvor meget sande Talenter og Iver for Fædernelandet i alle Lande agtes, kan jeg dog anføre, at det heele Ministerium talte med største Kummer om denne Efterretning, de læste i Aviserne, og som frappede saa meget mere, som Hr. Sacken derom intet havde meldet uden just i de samme Ord. Nu Gud den Allerhøyeste velsigne Dem, m. n. H., han styrke Deres Krefter for vort Fædernelands Tieneste og erholde i Dem en Mand, hvis Tab for Dannemark icke let kunde ersættes. Dette er ingen af de Flatterier, som man siger til store Mænd for at hykle for Dem, en Kunst, som jeg icke bruger for en Mand, jeg ærer saa uendelig som DH. Men lad en hver Dansk Undersaat spørge om, hvem der kan remplacere en Guldberg, og hver Dansk vil sige, at en Guldberg icke kan remplaceres, og dette vil

Efterslægten med Kummer kiende. Nu Gud give, at det og maa være den sildigste Efterslægt, der skal kiende det, og at De i mange Aar maa leve, Dem selv til Ære og til Deres Fædernelands Glæde og Lyksalighed. Dette er mit daglige ivrige Ønske.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Afsendt under kancelliråd Albrechts adresse. – ²⁾ Om Guldbergs sygdom se brev fra Joachim Godske Moltke 31. aug. 1782 (Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen: Af J. O. Schack-Rathlous Arkiv 1760–1800, s. 303).

55.

Udateret [1782, mellem 27. sept./8. okt. og 13./24. okt.]

Jeg skriver Deres Excellenz i Dag disse faa Linier, allene fordi jeg kan icke negte mig den Fornøyelse at prevenere Dem, min naadige Herre, om, at jeg har ald Aarsag til at troe, at H[endes] K[eyserlige] M[ajestet] ved Anledning af Rat[jificationernes] Udvexling maatte behage at give saavel DH. som Hr. Baron Rosencrone et besynderligt Kiendetegn paa sin særdeles Yndest og Naade. Samme maatte formodentlig bestaae i en Daase med H[endes] M[ajestet] K[eyserindens] Portrait. DH., som veed, hvor uendelig Andeel jeg tager i alt, hvad som angaar Dem, vil slutte til min Glæde over et saa tydeligt Beviis, som H. M. K. giver Dem paa sin Høyagtelse og paa sin Bifald af Hs. M. viise Ministerii Measures. Da det endnu er en stor Hemmelighed, og det først er i gaar, at Hds. Maytt. Keyserinden har resolveret til paa slig Maade at gratificere DH. og Hr. Baron Rosencrone, saa venter jeg med at skrive derom til denne Herre indtil Courierens Afgang for tillige at give Deres Exc. den Fornøyelse herom at kunde prevenere ham. Jeg –

(Peter Christian Schumacher)

56.

[1782 13./24. oktober I¹⁾]

Også ved denne Leilighed af Courierens Bortgang kan jeg icke undlade at igientage for Dem, m. n. H., min underdanige Taksigelse over de merkverdige og for mig høystnyttige Oplysninger, De behager at give mig over Sagernes Beskaffenhed i Europa i Almindelighed og over vores System i Særdeleshed. I hvad vores Hofs Forbindtligheder med Preussen angaar, da er jeg, ligesom hver Dansk Patriot bør være, fuldkommen eenig med DH. Efter denne Plan, som DH. rørte noget imod mig om den sidste gang jeg havde den Lykke at tale med Dem ved min Afreise fra Kiøbenhavn, har jeg altid indrettet mine ministerielle Handlinger, og den nøyere Forbindelse, som i

sin Tiid vil finde Sted imellem vores og det Preussiske Hof, maae og bør gjøre denne Forbindelse saa sterk som skee kan uden dog at skade Danmarks Handel eller at formeere den Preussiske paa Dannemarks Bekostning. At DH. i denne sidste Henseende er af samme Tanker som jeg, har jeg bemærket af den Sværighed, man har gjort i Dannemark ved Kongen af Preussens Optagelse til den armerte Neutralitet, og ved de billige Betenknninger, man gjorde sig om at garantere Kongen af Preussens Undersaatter meere Handels Sikkerhed og Handels Rettigheder end de, Hs. Maytts. Undersaatter have. Det bliver altsaa en ubrødelig Vished saa sikker som et mathematisk Beviis, at de nøieste Liaisons imellem Dannemark, Rusland og Preussen, og med den sidste snarere middelbar igiennem Rusland end med Preussen directe for icke at forvickles i de Tydske Krige, med faae Ord altsaa det system, saaledes som det nu i en Deel Aar har bestaaet, bliver det fordeelagtigste for Dannemark og det, der meest kan sigte til at befordre Dannemarks Sikkerhed og Lyksalighed. Jo meere jeg er forsikret om denne Satzets Vished, jo meere har det krenket mig at see, at Kongen af Preussen, om jeg tør sige saaledes, *à propos des bottes*, og uden at man egentl. begriber Aarsagen, *thi nu lader* det dog, som det vil blive ham *umueligt* at vinde Frankrig, har opvakt saa stor en Mistanke imod sig hos dette Hof. Thi i den ene Post torde jeg icke være saa gandske eenig med Dem, min naadige Herre, hvad af Deres naadige Breve til mig lader, at man troer i Dannemark, at Skylden var paa Keyserindens Side, thi her troer sikkerlig enhver, at Skylden er blot paa Kongen af Preussens Side. Naar jeg nevner Kongen af Preussen, forstaar det sig altid, at jeg mener Hans Minister her, Greve Goertz. De, m. n. H., som sikkerlig er au fait af Kongen af P. personlige Tenkemaade, kan sikkerlig uendelig bedre dømme om hans virkelige sentiments end vi her; men her, hvor man kun kan slutte af Ministerens Handlings Maade paa hans Hofs System, vil sikkerlig enhver finde det Berlinske Hofs Opførsel imod Rusland høyst mistenkkelig. Ja jeg tør sige, at havde Grev Cobenzl, havde jeg handlet her – eller Hr. v. Sacken i Dannemark – paa den Maade som Grev Goertz, saa havde den samme Misforstaaelse og Kold-sindighed været imellem vore Hoffer og det Russiske Hof, som nu er imellem det Preussiske og dette. Havde man f. Ex. i Kiøbenhavn bemærket, at i den Tiid, at vi har havt nogle brouillierier med Spanien, at Hr. von Sacken hver Postdag kørte hen til den Spanske Envoyé, havde man den sickreste Efterretning, at han communicerte ham alle sine Depecher, offentl. affecterte at dirigere ham og ved alle Leiligheder i alle Selskaber affecterte at give det største offentlige Bifald til de uartige Noter, det Spanske Hof har givet os, saa vilde vi sikkert troe i Dannemarck, at Rusland spille under Decke med Spanierne; dette er, hvad vi dagl. seer her hos Hr. Greve Goertz

i Henseende til Spanien, til Frankrig og i sær til Holland, i Republicuens Opførsel imod dette Hof. Jeg har oven sagt, at Grev Goertz handlede saaledes reent, som man siger, *à propos des bottes*, thi egentlig begriber intet fornuftigt Mennesker her, hvorfor han affecterer at være Chef for det bourbonske og Hollandske Partie. Havde han end Ordre fra sit Hof at handle saaledes, saa burde han som en ærlig Mand melde sin Konge, at dersom Hans Maytt. ønskede at vinde og at attachere sig Frankrig og at gjøre sig samme forbunden, saa var det bedre at handle efter dette System i Frankrig directe, i Berlin, i Holland, og [i] øvrigt hvor man end vilde i heele Europa, men kun her tillade ham, Greve Goertz, at affectere den fuldkommenste Neutralitet, ikke allene fordi den Partiskhed, han har viist for Frankrig og for Holland, ikke allene skadede Kongen af Preussens Sager her, men skadede endogsaa de Franske Sager her og, langt fra at vinde dette Hof for Frankrig, gjorde det mere ivrig i faveur af England. Dette er saa sikkert, at havde Grev Goertz mindre intrigeret her for at foreene Frankr. med Holland og at dirigere de Hollandske Ministres Depecher paa den for de Franske Planer fordeelagtigste Maade, saa havde Keyserinden sikkert giordt sig det mindre angelegen at separere Holland fra Frankrig. Hvad som end mere er, er, at jeg har ald Aarsag til at troe, at Frankrig selv ikke engang veed Kongen af Preussen Tak for alt, hvad hans Minister her gjør i faveur af den, af den naturlige Aarsag, at den derom ikke bliver underrettet. Marquis de Verac²) er for stor en Hofmand til, at han skulde gjøre gieldende hos sit Hof den Preussiske Ministers Mesures for at vinde ham eller den Andeel, denne sidste maa have havt i at gjøre de Hollandske Ministres Depecher her favorable for Frankrigs Afsigter med Holland, og det er vel rimeligst, at han søger heri at gjøre sin egen habilitet og den Maade, han har vist at menagere de Hollandske Ministre paa, saa gieldende som muelig. Man taler her daglig om den store Ascendant, Dronningen af Frankrig har paa Kongen af Frankrig, og man er her saa forsickret om hendes store Attachment for sin Broder Keyseren og for det Østerrigske Huus, at man ved den Østerrigske Mission selv er positiv forsickret om, at Marquis de Verac som en god Hofmand ikke vil skrive om Preussen paa en favorable Maade og endnu mindre proponere noget om Fordeelen af liaisons imellem Frankrige og Preussen. Ald Preussens Møye at vinde Frankrig troer man altsaa her reent forgieves, og da jeg ikke kan dømme om Sagerne uden efter, hvad jeg seer her og hører de om Keyserinden værende fornuftige Mænd dømme, saa tilstaar jeg, at om jeg end ikke som Dansk, efter det system, jeg for mit Fæderneland troer det nyttigste, men allene som en upartisk Europa Medborgere ansaae Sagerne og naturligvis burde frygte for det Østerrigske Huusets for store Tilvæxt og for Preussens Formindskelse, saa zitterer jeg for den

situation, Preussen vil see sig i, i sær ved Kongens Død, om icke den Staat, som vil løbe [Fare] for at see sig gandske allene omringet med Fiender og med ligegyldige Venner, forandrer Measures, opgiver alle Afsigter til at vinde Frankrig og allene søger igien at attachere sig Rusland. Til dette hører icke den allermindste Kunst, den allermindste habilitet fra en Preussisk Ministers Side; dertil hører allene, at Preussen havde en Minister her, som icke affecterte at intriguere og cabalere, som allene sadt gandske stille, som icke løb efter en hver Ministers Suppe, og som allene lod sig nøye med at forrette sine egne Sager, om at underrette sig Hof med Redelighed og Sandruhed om alle Ting og for det øvrige melerte sig i intet. I min Depeche af 8. Junii No. 199 forrige Aar, som jeg nok vilde udbede mig af Dem, m. n. H., at kaste igien et Øye paa, har jeg rørt om disse Ting, som jeg den gang til fulde foresaae med en største politiske Vished, og havde en anden Dansk Minister kommet hid, og jeg, som jeg havde foresat mig, gaaet over Preussen tilbage til mit Fæderneland, var det min fuldkomne Afsigt at udbede mig DH. Tilladelse for mundlig selv paa det tydeligste at gjøre disse Beobagtelser gieldende for det Preussiske Ministerium og givet dem Efterretninger, man skulde have tacket mig for. Endnu maatte det være af den største Virkning for Preussen her, i Fald samme havde en Minister, som kun vilde sidde stille; men saa længe Grev Goertz bliver her, seer jeg, det er icke mueligt at tenke derpaa. Kom her hid en Preussisk Minister, som allene vilde handle med Phlegma, som icke var fuld af denne Galde og denne Precipitation, som bestandig har ledet Gr. Goertz med ald sin Forstand og øvrige gode Egenskaber til de forunderligste Demarcher, hvor gierne vilde jeg, saa meget det skee kunde uden at compromittere mig eller ham, gaae ham med Raad og Hielp til Haande og gjøre alt i Verden for at tiene ham med min liden Erfarenhed og med mine Insinuationer, men nu paa den Maade Gr. Goertz gaar an, vilde det kun tiene til at forderve vore Sager uden at hielpe Preussen. At der ingen kan være meer Preussisk Sindet end jeg eller attachere meere importance til et System mellem Dannemark, Rusland og Preussen end jeg, vil De, m. n. H., allerede være forsikret om af de saa velmeente Betragtninger, jeg saa ofte har gjort over de Preussiske Demarcher saavel i mine Depecher som i mine particuliere Breve til Dem, og paa (sic!) den Frygt, jeg saa ofte har yttret, at K. af P. vilde tilsidst tabe Ruslands Venskab, imidlertid har jeg dog ingen Grund til at tvivle om, at Gr. G. endog opbragt over de Sandheder, jeg een og anden Gang har sagt ham, ved sit Hof udraaber mig som Østerrigsk sindet. Ved denne Mands besynderlige Precipitation og den deraf flydende Ubetenksomhed, hvormed han ofte fortroer sig til Folk, som i høyeste Grad hader ham og strax udbasuner alt, erfarer man kun alt for ofte hans allerhemmeligste Tanker. Ved Slutnin-

gen af forrige Aar, hvor Gr. G. var i høyeste Grad irriteret over, at han ikke kunde opbringe Keyserinden imod os, fordi vi vægrede at optage Kongen af Preussen in pleno til den armerte neutralitet, fortroede han en og anden, at han vidste positiv, at jeg var Østerrigs sindet, men det skulde heller ikke længe være med mig her, thi han vilde kaste en Bombe imod mig, jeg ikke skulde vide, hvor den kom fra, og som paa engang vilde sprengte mig i Luften. Da jeg nu veed, at adskillige, icke saa meget for at skade mig som for at skade Grev Goertz, søger at sette Spliid imellem os, saa ansaae jeg det i Førstningen kun for Snak og troede det saa meget mindre, som det end og var ubetenksom af Grev Goertz, naar han rigtig troede at skade mig, at sprede selv ud, at jeg var Østerrigsk sindet, da dette snarere maatte tiene til at gjøre mig vel anskrevet her i denne Epoque, hvor man sikkert her er meere Østerrigsk end Preussisk. Imidlertid blev dette net op i samme Udtryk sagt mig fra andre og fra intime Venner, Mænd af den største Betydenhed her, som endog raadede mig til at skrive noget derom til mit Hof. Jeg svarte derpaa, at jeg ansaa det kun for Folks Bestræbelser at stifte Uvenskab imellem Gr. G. og mig, og at jeg aldeles ikke kunde troe, at han skulde have sagt slikt. Endelig kom Mad. Mestmacher, som, da hun vilde mig vel, fortroede hun mig i den største Fortrolighed, at Canzel. Raad Alopeus, som siden den indgivne Plan om Schiaff. Øerne nok underhaanden havde søgt at skade mig, om han havde kundet, ligeledes havde talt til hende om den Bombe, man vilde lade springe mod mig, og da jeg veed hans intimitet med Grev Goertz, hørte net op det samme Udtryk og kunde nu just tracere heele confidencen fra sin Oprindelse, saa var der nu ingen Tvivl om hos mig, icke allene at Grev Goertz havde sagt slikt, men og at han igiennem hans Hof selv søgte at skade mig ved vores, og at han net op just her talte om mig til hans indbildte Venner her i den Tone, *at jeg var Østerrigsk sindet*, som han skrev til sit Hof. En anden i mit Sted maatte maaskee strax derom havde meldt noget til sit Hof; men De veed, m. n. H., at jeg hidintil derom icke et Ord har yttret. Min Tanke var denne: troer mit Hof om mig, at jeg er en redelig Mand, at jeg gjør alt, hvad baade Taknemmelighed mod vore K. Hersk., Iver for mit Fædernelands Vel og Overbeviisning om Fordelene af vor nærværende Systeme paalegger mig, saa vil man icke reflectere derpaa; troer man det icke, saa er det meest lykkelig og ønskelig for mig at komme herfra, at gaae over Berlin og der, dog uden at skade Gr. G., at gjøre det Preussiske Hof opmærksom paa deres sande Fordeele her, og da paa engang tage reent Afskeed fra Politique og udbede mig en roelig Post i mit Fæderneland. Nu, da jeg af Erfarenhed og paa en for mig saa høyst smigrende Maade bemerker, at, om end slige Insinuationer skulde her være giordt mod mig, man i Dannemark har ladet mig den Ret vederfare icke at

lyde dertil, saa kan jeg melde det, og skulde DH. see Mad. Mestmacher, saa vil hun selv sige Dem, at hun har gjort mig confidence af disse Ord. Imidlertid overlader jeg til DH. selv, da jeg altsaa er overbeviist om, at Gr. G. sickerlig har skrevet mod mig til sit Hof, om De icke skulde troe det nyttig, om Leiligheden yttre sig, dog uden at sige det allerringeste, som kunde skade Grev Goertz, at give det Preussiske Hof den Forsikring, at man i Danmark havde den fuldkommenste Overbeviisning om mine politiske Principia, at de var net op, som man troede dem meest convenable for Dannemarks og Preussens liaisons med Rusland. Maaske kunde man end i Preussen finde et frappant Beviis deri, om Hs. K. Høyhed Prindsen af Preussen gjorde mig den Ære at erindre Sig noget af den conversation jeg havde med ham.³⁾ Jeg saae allerede dengang Følgerne af Greve Goertzes ubetenksomme Raad. Det var, som DH. veed, ved Fyrst Potemkins Canal, at Grev Goertz foranledigede Prindsens Reise, og siden ved hans Ankomst holdt han sig, endog paa en for Gr. Panin selv ubehagelig og anstødelig Maade, til den ene Grev Panin og lod, positiv allene paa Grev Goertzes Raad, som han snart ved alle Leiligheder søgte at mortificere Fyrst Pot. Denne stolte Mand tog sin revange, og Prindsen havde 1000 Uangenemheder. Imidlertid, naar man, som jeg hellig kan bevidne for DH., at jeg meer end en gang har sagt til Grev Goertz, insinuerede til ham, at det maatte være got, om Prindsen lidt meere menagerte Prinds Potemkin, svarte han mig omtrent i disse Ord, at Hs. K. Høyhed icke var kommet hid for at forestille en Greve af Falckenstein, men for at vise sig som en Prinds af Preussen, og at det altid var passende for en Prinds af Preussen at vise sig en Mand, som man havde at frygte, i Fald man icke fandt for got at elske ham. Nu alt dette var got og vel, det var store og ædle Tanker, men egentlig kunde dog H. K. H. Reise hid icke være skeedt i andre Tanker end for at vinde Hoffet her, og dertil vare andre Mesures nødvendige. Jeg tog mig altsaa den underdanige Frihed selv i den Conversation, jeg havde med H. K. H., at tale til ham om den Nødvendighed at menagere Fyrst Pot. og Kammerfröicken Engelhardt.⁴⁾ Dette var just saa meget meere til rette Tiid, som jeg vidste, at Hs. K. H. just Dagen efter vilde blive inviteret til Kammerf. Engelhardt; imidlertid afslog dog H. K. H., som ellers spiste hos alle de Fremmede Ministre og hos de fornemste Russiske Herskaber her, at besøge Fröicken Engelhardt, naturligviis alt paa Grev Goertzes Raad, og dette irriterede saa meget meere her, som hun dels var Fyrstens Niece og Kammerfröicken, dels og at man vidste, at hun havde udbedet sig Keyserindens Tilladelse til at invitere hans Kongel. Høyhed, og at Keyseren mange gange havde gjort Besøg hos hende. Da jeg i denne Tiid var lieret med Grev Goertz, saa viiste han mig i Fortrolighed den Plan, han havde overgivet Prindsen af Preussen, over den Maade, han havde at ind-

rette sin Opførsel paa; men jeg tilstaar Dem, m. n. H., at for en Mand af Gr. Goertzes Indsigter har jeg aldrig seet en meere erbarmelig og pedantisk Plan. I steden for at entrere i reelle raisonnemens om, hvorledes H. K. H. ved rigtige Slutninger skulde viise Fordelene af Ruslands og Preussens nøye Forbindtligheder, eller at skildre Charactererne af de fornemste Acteurer paa denne betydelige Skueplads, saa gik den kun ud paa, hvad H. K. Høiyhed skulde sige til alle Folk for at flattere dem her, og dette saa simpelt, at jeg stod og gabede af Forundring over, at man til en Herre af saa god en Opdragelse kunde give sliq Anledning til Conversationer og legge Ting i Munden, som hans egen Skiønsomhed langt bedre maatte dictere ham. Jeg tilstaar Dem, m. n. H., at af en liden Ondskab udbad jeg mig en Copie deraf i Tanke engang ved Leilighed i Dannemark at vise den til DH. Greve Goertz lovede mig den, fordi han troede, at jeg admirerte hans Mesterstycke, men siden har jeg icke faaet den. Pudserlig var den, og jeg har Extracter deraf, som jeg strax, af hvad jeg kunde erindre deraf, opskrev. Til Gr. Panin skulde Prindsen af P. for Ex. giøre en Compliment over de Preussiske Liaisons med Rusland og over den Ære, han havde indlagt sig ved Grosfyrstens Opdragelse. Fyrst Potemkin skulde han flattere over hans Regiments Skiønhed, Grev Ostermann skulde han flattere over hans habile conduite i Sverrig og den Orden, der var i hans Huus, Geh. Raad Betsky⁶⁾ skulde han flattere over den Umage, det havde kostet at transportere den store Steen til Statuen, Frøicken Engelhardt skulde han flattere over sin Skiønhed og saa videre lige indtil, hvad han skulde flattere alle de fremmede Ministre og mig selv med; den hele Plan smagede af den naiveste Uskyldighed. Nu har Grev Goertz givet sig ald muelig Møye, for at H[ans] K[eyserlige] Høiyhed⁶⁾ skulde faa Ordre til at gaae tilbage over Berlin; men han har just grebet dette an paa den Maade, med den samme forunderlige precipitation, der er i alle hans Handlinger, at han umuelig kunde reussere. Han har først udbredet her de ubehageligste Efterretninger om en Misforstaaelse imellem Hs. K. H. og Keyseren, han har givet at forstaae, at det var kun Keyserinden, der for sine visse Afsigters Skyld vilde bringe Grosfyrsten over Wien, men at han selv var høyst derimod; han anstiller sig bestandig som frondeur af Hoffet her og alle dets Mesures; hans Galde forleder ham tit til at overdrive Tingene; er det da mueligt, er det da rimeligt, at han kan reussere i den samme Tiid, at han udbeder sig, at Grosfyrsten maae gaae over Berlin. Maa icke Hoffet, maa icke et hvert fornuftigt Menneske da troe, at Kongen af Preussen kun søger at bringe Storfyrsten over Berlin for at indpræge ham ubehagelige Ideer mod hans Allerdurchlauchtigste Moder, og at de Liaisons, Kongen af Preussen vil contrahere med Grosfyrsten, vil være paa Keyserindens Bekostning.

Disse Tanker ere saa naturlige, at de undgaa ingen, og hvor meget Gr. Goertz har insinueret over denne Sag, har enhver strax forudseet, at det var ligesaa umueligt, at han kunde reussere, fordi Hr. Greven just arbeidede imod sig selv, som det sickerlig let havde været muelig, i Fald han havde arbeidet anderledes.

Dog det er Tiid at ophøre, og dette Brev er allerede saa uendelig langt, at jeg maatte bede DH. om den største Undskyldning for, dersom jeg icke troede, at De selv vilde undskylde mig ved at see, hvilken Fornøjelse jeg finder i at aabne mit gandske Hierte for Dem. Ved at see, hvad jeg har meldet ovenfor, at Canzelie Raad Alopeus siden den Tiid han overgav den Plan om Schiaffer. Øerne, frygtende for mig, har været koldsindig imod mig, vil DH. maaskee tillige gjøre mig den Ære at bemerke, at jeg uden at lade mig røre af Personaliteter gaar immer min samme gang, da De vil see, at jeg ved at uddele Presenterne til Secretairerne har troet best at sette Alopeus paa samme Foed som Koch, uagtet den Sidste dog meest har arbeidet i Commerz-Tractaten⁷⁾; thi uagtet der dog var mange, som havde ønsket, at Alopeus intet havde faaet, saa har jeg dog syntes, at det var vort Hof anstændigst at deele lige imellem de to Mænd, som har lige Rang, uden egentlig at spørge om, hvem der har meest eller mindst arbeidet i slig en Affaire, hvor begge har været tilstæde ved Conferencerne. Dette synes mig den meest egale Demarche, hvorved man mindst er exponeret til critique, og hvorved man aldeles icke afficherer hverken Koldsindighed eller Predilection enten mod den ene eller den anden, som og i slige Tilfælde icke bør have Sted. Det er undertiden got at blive klog af andres Skade, og de besynderlige Ideer, Grev Goertz opvakte med at distingvere Alopeus paa en saa særdeles Maade, som tildeels har contribuert til denne Mands største Skade, har deri tient mig til Veiledning. Nu, m. n. H., tilgiv mig dette lange Brev og vær uafladelig forsickret om den store og ubrødelige –

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Udat. i concepthæftet, men afsendt med kureren, der afgik 24. okt. og ankom til Kbh. 11. nov. – ²⁾ Charles Olivier de Saint-Georges, marquis de Verac, fransk gesandt i Rusland. – ³⁾ Udfør de sidste linier er tilføjet følgende i margenen, uden angivelse af, hvor det er tænkt indføjet: »Jeg kan oprigtig tilstaae, at ved alle Leiligheder, hvor man taler til mig her om Kongens af P. menées mod Ruslands Vues, kaster jeg altid Skylden paa Gr. Goertz og har meer end engang declareret de Fornemste her, at jeg var vis om, at K. af P. selv virkelig ønskede Ruslands Venskab«. Prinsen af Preussen, den senere Friedrich Wilhelm II, blev i 1780 sendt til Rusland i fortrolig mission, idet han skulle modvirke kejser Joseph II.s forsøg på en tilnærmelse. – ⁴⁾ Catharina II.s betroede hofdame Aleksandra Engelhardt, en søsterdatter af Potemkin. – ⁵⁾ Formodentlig direktøren for kunstakademiet i St. Petersburg Ivan Betskij eller Betskoj. – ⁶⁾ Storfyrst Paul. Angående storfyrstparrets udenlandsrejse se bl. a. Sch.s depecher 1782, nr. 294 og 236 I.

– 7) Efter afslutningen af handelstraktaten med Rusland skænkede kejserinden Sch. 6000 rd. (6300 rubler) og legationssekretær Böckmann 1000 rd. Fra dansk side udbetaltes til hver af de fire russiske kommissærer ligeledes 6000 rd., til kancelliet i St. Petersborg 1000 rd., og til hver af de to sekretærer, kancelliråderne Koch og Alopeus, 1000 rd., idet Sch., som oprindelig ville have givet Koch 1500 og Alopeus 500 rd., blev rådet til ikke at gøre forskel (Dpt. f. u. A. Rusland XIII, depechekopibog 1782, nr. 342 I, dat. 13./24. okt.).

57.

[1782 13./24. oktober II]²⁾

Jeg har saa ofte udtrycket for DH. alle de Følelser af Taknæmmelighed og Ærbødighed, mit Hierte er saa fuldt af mod Dem, at jeg snart maatte befrygte, at uagtet jeg icke kan eller bør blive træt af at igjentage dem, saa maatte De, m. n. H., blive kied af at høre mig. Imidlertid kan jeg dog icke bare mig for endnu ved den Leilighed af de nu bekomne 6000 Rd.³⁾ at bevidne paa ny ald min Taknæmmelighed for DH. og at bede Dem at legge mig for vore Kongel. Herskabers Fødder for at sige disse Kongel. Personer alt, hvad et Hierte, saa rørt af Allerhøystsammes Naade som mit for mig icke med Ord kan udtrykke. Denne Sum vil da tiene mig til at tilstoppe et eller andet Hul i mine Financer, thi just faae Postdage førend Courierens Ankomst havde jeg givet Ordre i Kbhvn. til at pantsætte nogle af mine Actier for at udfinde for mig en Sum af nogle tusinde Rd. til mine her havende Udgifter, og dette er maaskee allerede skeet, da jeg nu først kalder Ordren tilbage, siden jeg ved Hs. Maytt. Naade er bleven sadt i Stand til icke at angribe min Fæderne Arv.³⁾ Imidlertid veed De selv, min naadige Herre, og af Hr. Baron Rosencrones Skrivelse⁴⁾ seer jeg og, at man i Kiøbenhavn har bemærket det, at det, naar man vil leve paa den her anstændige og brugelige Maade, vil den for mig nu fastsadt Gage vel end med ald muelig Oeconomie sickert icke slaae til, og at jeg sandelig icke seer Udveye til at komme ud med ringere end in circa 12000 Rd. Det vilde være mig meget let at gjøre derover slig en specificeret og detailleret Regning ved allene at anføre mine bestemte maanedl. Udgifter, at det ingen Tvivl vil være underkastet. Imidlertid anfører jeg dette icke for strax at vilde vente nogen Forbedring. Endnu kan jeg af de nu ved Hs. Maytts.⁵⁾ Naade bekomne 6000 Rd., uagtet hvoraf vel en deel gaae til min fremdeles Istandsettelse, paa nogen Tiid indrette mig efter at leve, som om jeg havde 12000 Rd., som er alt hvad her behøves; men jeg ytrer kun noget herom for at bede DH paa det underdanigste at beholde mig i sin naadige Erindring, om slig en Post i Provintserne maatte blive ledig, der kunde tiene mig som Tilleg til mine

Indkomster, og hvor jeg i sin Tiid kunde gaae did herfra. Med den største Taknemmelighed erkiender jeg ogsaa den mig skeedte allernaadigste Distinction ved erholden Rang med General Major; imidlertid troer jeg ogsaa, at denne Rang her var høystnødvendig, og anseer det som et besynderligt Beviis paa den store Kundskab, man har endog om detaillert ved de Europæiske Hoffer, at Hs. K. M. heri har behaget at gratificere. Hvad Conference Raad er hos os, veed ingen her, men General Major, Kammerherre har her som overalt i Europa en bestemt Rang. At jeg havde angivet og talt om den sidste Rang,⁶⁾ var, fordi jeg rigtig troede, at sligt et udvortes Distinctions Tegn, hvoraf vi intet ringere har end Cammerherre Nøglen, gav et for mig behagelig og maaskee for Hs. Maytt. Tieneste nyttig relief her; men da Hs. Maytt. heri har behaget at gjøre en Forandring, saa ærer jeg heri hans allernaadigste Villie og maa endogsaa finde det meget smigrende for mig, at Hs. Maytt. paa en ellers usædvanlig Maade har behaget at forene min Conferenz Raads Rang med Predicat af General-Major. Til det nye Beviis, som DH. erhoder paa denne store Høiyagtelse, man har for Dem her, ønsker jeg af mit inderste Hierte til Lycke. Den maa være Dem, min naadige Herre, saa meget behageligere, som den er kommet directe fra Keyserinden selv, og at jeg positiv veed, at endog Vice Canzleren intet har vidst deraf, førend det Øyeblik af Ratificationernes Udvoxlingerne (sic!), da General Besborodka kom fra Cabinettet med begge Daaserne i Lommen.⁷⁾ Da det imidlertid er min underdanigste Skyldighed ingen Ting at dølge for DH. i, hvad jeg insinuerer ved Hoffet her, saa maa jeg oprigtig tilstaae Dem, at jeg har bragt Legations-Raad Hoyer her, som her gandske ubekjendt, i Erindring og proponeret, at han har faaet den tilsendte Ring. Ved Cabinets Courieren skrev Hr. Legations Raaden til mig og beklagte sig over, at man saa gandske glemte ham her, og troede at finde en Grund til at besværges sig i, at man herfra ved neutralitets conventionen havde sendt Presenter til de første Commis⁸⁾ ved alle Hoffer, men intet til ham.⁹⁾ Imidlertid vil DH. behage at bemerke, at casus var forskiellig. Den gang blev conventionen med os underskrevet i Kiøbenhavn, da derimod alle de andre conventioner bleve underskrevne af de 4 Commissarier her, og desuden sendte alle Hoffer ved Ratificationernes Udsendelse store Presents til alle Commissarierne og til Commis, hvorved det blev en naturlig Følge, at man herfra maatte sende Presenter tilbage igien. Imidlertid har jeg dog troet, at det icke vilde være DH. ubehagelig, at jeg søgte at gjøre Hr. Legations Raad Hoyer den Fornøyelse. Jeg har altsaa insinuert noget herom til General Besborodka, som strax med hans store Beredvillighed og Venskab for mig har gjort proposition til Keyserinden om en Ring for Hr. Legations Raaden, hvori Hendes Meytt. strax

har villiget. Egentlig var det vel Hr. v. Sackens Sag at minde om sligt, som det er min at melde om, hvad Rusland angaar; men hans Depecher er saa søvngtige og ubetydende, at fra ham maa man icke vente slige insinuationer. Imidlertid er han en reel Ven af Danmark og i den Henseende fortæner sikkerlig Menagement og Agtelse. Skulde nu De, min naadige Herre, finde, at jeg har gjort Urét i uden Ordre at gjøre slig en Insinuation i faueur af Hr. Legations Raad Hoyer, saa flatterer jeg mig, min naadige Herre, i Haab at De, som seer mit Hierte, undskylder og tilgiver mig, da jeg deri icke har havt eller kunde have anden Grund end at see en Mand fornøyet, som har succederet mig i det udenl.,¹⁰⁾ som jeg personlig kiender, og som maatte tillegge det en modtvillig Glemsomhed af mig og Ulyst til at tiene, om han icke herfra blev gratificeret. Hs. Exc. Hr. Staats-Minister Greve Moltke har ogsaa tilskrevet mig om at søge at sælge for ham Hs. Hr. Faders Cabinet her.¹¹⁾ Da det foruden den Fornøjelse at tiene en fortient Mand endnu er en Fordeel for vort Fæderneland, at flere Penge kommer ind i Landet, saa har jeg forudset, at mine Bestræbelser heri icke kan andet end være vore Kongel. Herskaber og Deres Excellenz behagelige. Imidlertid vil det blive vanskelig heri at reussere, i sær af den Aarsag, at omtalte Naturalie Cammer allerede ved Hr. von Sacken er bleven Hendes Maytt. tilbudet, og Tilbudet gandske afslaaet, og i slige Puncter forandrer Hendes Maytt. sielden sine Tanker. Dog vil jeg see om mueligt at opspore en Leilighed at faa det igien bragt paa Tapetet.

Ved den Leilighed, at jeg har taget mig den underdanige Frihed at recommandere Kjøbmand Hr. Johan Friderich Groot til at blive naturaliseret, maa jeg endnu føye til, hvad jeg har sagt om ham i min Depeche¹²⁾, den særdeles Forbindtlighed, jeg er ham skyldig for den venskabelige Møye med hvilken han har havt Omhue for min particuliere Correspondenz med DH., som bestandig gaar under hans Couvert, fordi jeg her icke har fundet paalideligere Mand. Endnu som et Beviis paa hans Menneskekierlighed og Redebonhed i at tiene kan jeg anføre, at efter at jeg havde presentert i hans Huus den mig fra Hr. Greve Bernstorff saa sterk recommanderte Polske deputerte Oberstlieutenant Sehr Toss¹³⁾, saa har han icke allene for at vise sit Venskab paa beste Maade imodtaget ham i sit Huus, men og af Menneskekierlighed, da han saae eller troede at see ham i Trang for Penge, forstrakt ham uden Interesse lige indtil 700 Rubler, hvorfor han dog har havt liden Tak, saasom Sehr Toss strax derpaa efter at have faaet en present af 2000 Rbl. af Hendes Maytt. til at sende til Dissidenterne til Skolers Opbyggelse, hemmelig er deserteret ud af Landet, taget med sig de 2000 Rbl. og bleven Groot og andre Penge skyldig, hvoraf de aldrig vil faa en Skilling.

For at det maatte vides, at Groot virkelig er en Dansk Undersaat, vilde vel, i Fald Hs. Maytt. heri behagede at benaade ham, være for nødigt og ønskelig, i Fald det maatte tillige behage Hs. Kongel. Maytt., at gjøre ham til Agent med Canzelie-Raads Character, som en her bekienet Rang, og vilde jeg ansee den ham heri beviiste Naade med den samme allerunderdanigste Taknemmelighed, som om den mig var vederfaaret. At jeg icke skriver om dette sidste i min Depeche, men allene i et particul. Brev til Hr. v. R., er fordi Hr. Groot, i Fald denne Udnevnelse skulde have Vanskeligheder, ønskede, at det paa ingen Maade blev bekienet, at han havde søgt det, saasom det da maatte give Anledning til Snak, at man havde afslaaet hans Forlangende. Deres Excellenz vil selv indsee Nødvendigheden af nogle Presenters Oversendelse til de Keyserlige Commissarier, og troer jeg, det ligeledes vilde være behagel. her og give Apparence af en slags høyt uinteresseret Generositet, i Fald Hs. Maytt. maatte behage at befale mig at presentere i sit Navn til Princesse Dascow et dansk Værk, som hun på det allerærbødige udbeder sig.¹⁴⁾ Imidlertiid henstiller jeg dette allene til DH. høye Overlæg og vidt udbredte Indsigter. Alle mine ivrige bestandige Ønsker gaa ud paa, at den Allerhøyeste vil give Dem Lyksalighed og Velgaaende, og paa at den vil give mig den Lykke i Gierningen at aflegge Prøve paa min Taknimmel. mod vore Kongel. H. og mod Deres Excellenz.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Uden dato, men indført i concepthæftet efter nr. 56 og foran et brev af samme dato. – ²⁾ Se nr. 56, note 7. – ³⁾ I breve af 12./23. aug. og 20. sept./1. okt. 1782 til Klingberg (i dennes arkiv) ventilerede Sch. tanken om enten at lade optage et lån eller at opsige en kapital i Asiatisk Komp. for at klare sine forpligtelser. Gageforhøjelsen og den tilståede gratifikation (jvf. nr. 53, note 1) gjorde dog et sådant skridt unødvendigt (brev fra Sch. 27. sept./8. okt. i Kl.s arkiv). – ⁴⁾ Privatbrev fra R. 20. sept. 1782 (Sch.s arkiv A. I. 3). – ⁵⁾ Hendes Majestæt Kejsersindens. – ⁶⁾ Se nr. 51. – ⁷⁾ Den danske kurér, der overbragte den ratificerede handelstraktat, medførte to med kejsersindens portræt smykkede snustobaksdåser, som straks af baron Sacken blev overrakt Guldberg og Rosencrone (Sackens dep. 1./12. nov. 1782 med vedlagte takkeskrivelser fra G. og R. i russisk film 1782 II, fol. 214 ff.) – ⁸⁾ Commis, her og længere nede i betydningen departementssekretær. – ⁹⁾ Legationsråd Andreas Høyer var i 1782 1. sekretær i departementet for udenlandske anliggender. Se om sagen og i øvrigt om hans forhold til Rosencrone brevene fra ham i Sch.s arkiv A. I. 3. – ¹⁰⁾ Høyer var indtrådt som sekretær i departementet i august 1771, da Sch. tiltrådte posten som konsul i Marokko. – ¹¹⁾ Se statsminister Joachim Godske Moltkes brev af 1. marts 1782 i Sch.s arkiv A. I. 3. – ¹²⁾ Depeche nr. 342 II af samme dato som brevet (Dpt. f. u. A. Rusland II). – ¹³⁾ Bernstorff havde i ordre af 9. nov. 1779 (geh. reg. 1779 fol. 861) anbefalet Sch. at støtte de polske dissidenters udsending, oberstløjtnant Sehr Thoss. – ¹⁴⁾ Fyrstinde Jekaterina Romanovna Daschkova, født Vorontzova, havde til komplette-

ring af sin bogsamling ønsket sig den af Oeder påbegyndte udgave af Flora Danica samt et af Frantz Michael Regenfuss ligeledes i Kbh. udgivet værk om konkylrier (Sch.s dep. nr. 342 III af 13./24. okt. 1782. Dpt. f. u. A. Rusland II).

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

58.

1782 12. november, Christiansborg.

Notre Courier étant arrivé je me vois en possession de Votre cheres lettres, Monsieur, et du présent inestimable que S. M. Imp. m'avoit destiné. Personne ne connoît mieux que Vous mon attachement à la Russie et ma vénération pour l'Auguste Souveraine qui en a les rênes en mains. Vous saurés donc juger la vérité des sentimens avec lesquels j'ai reçu de M. le Baron de Sacken cette marque précieuse de la magnanimité de cette gracieuse Impératrice. Je suis tout épris de la grandeur de Ses bontés; je les vénère dans la plus profonde soumission; je n'ai que des voeux à faire pour la conservation des jours de l'Alliée la plus fidèle de notre Maître; et je Vous prie, Monsieur, de faire percer à Son Throne ces expressions simples et naturelles de mon cœur.

L'amitié dont à cette occasion Vous m'avés donné des preuves bien cheres a son prix et ne le perdra jamais. Vous le savés, et je ne Vous en dirai pas davantage. Tout le reste de contenu de Votre lettre mérite mon attention. En ami je Vous conseille de ne Vous point embarasser de la vente du Cabinet en question. La Cour n'aime pas trop ces commissions toujours onéreuses et délicates, de sorte que Vous n'avés qu'à Vous en défaire au plutô et de la meilleure grace possible. Jamais, Monsieur, on n'a fait de la part de la Cour de Berlin des insinuations contre Vous ni directement ni par des détours; mais moi aiant observé qu'on commençoit (car la Cour Elle-même lit toutes les dépêches) de se délasser du C. d. G.¹⁾ et de tout ce qui y avoit trait, je Vous ai trop aimé pour Vous laisser ignorer ce qui Vous importoit tant de savoir; et au reste je ne Vous cache pas que j'ai craint quelquefois que le système qu'on a adopté là où Vous êtes n'emportât à la fin Vos suffrages. Il y a ce qu'il faut souffrir dans le monde et qui diffère très-fort de ce qu'il faut approuver. L'estime que je me sens pour Vous m'ordonna d'écrire, et je crois toujours que Vous y aurés bien de l'attention. Voilà, mon cher Monsieur, le vrai dessous des cartes, et au reste croiés toujours à la considération toute sincère et au vrai attachement, qui me feront être à jamais, Monsieur, Votre très-humble et très-obéissant serviteur.

O. H. Guldberg.

¹⁾ Grev von Görtz. Stykket her refererer til brevet nr. 56.

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

59.

[1782 ca. 25. november/6. december]¹)

Med hvor megen Glæde jeg har imodtaget DH. naadige Skrivelse af 12. Nov., behøver jeg icke at sige Dem, min naadige Herre. Den Lykke at kunde haabe og at erfare, ja om mueligt bidrage til, at De havde Dem et Øyeblicks Fornøjelse i de sickerlig mange svære og kummerfulde Timer, saa dybseende en Mand i Deres Situation og med Deres Iver for Deres Fæderneland nødvendig maa have, vil altid for mig være en Lykke, som rører mig meere end ald anden Lykke her i Verden.²)

Da vor System for nærværende Tiid er saa nøye forbundet med Ruslands, har jeg let kundet indsee, at et anseelig Dist[inctions] Tegn og saa tydeligt Beviis paa det her værende Hofs Bifald og Høyagtelse maatte nødvendig være Dem om saa meere angenem, som det icke kan fattes, at det jo indsees i Kiøbenhavn, at da i stæden for at den Hr. von Rosencrone bestemte Foræring i en vis Henseende og efter den Charge, han beklæder, kunde ansees som at være i Ordenen, saa er den DH. tiltenkte ganske overordentlig og at ansee som et ganske besynderlig Beviis paa den Ret, Hendes K. M. lader Deres Fortienester vederfare, og er det og paa denne Maade, at der om tales her. Det vilde imidlertid være en utidig og urimelig Egenkierlighed og Vindmagerie af mig, om jeg vilde troe eller tenke dertil at kunde have noget bidraget, hvortil jeg sandelig langt fra icke har Credit nok her. Deres Exc. Fortienester ere saa bekiendte her, man lader Dem saa stor Ret vederfare, at man altid og ved alle Tilfælde sickerlig vil kun være betenkt paa at finde Leilighed til at legge det for Dagen, og at man altsaa, uden at jeg har brugt noget derom at erindre, icke lod saa god en Leilighed som denne echapere uden at give Beviis paa den store Høyagtelse, Hoffet bar for Dem. Jeg har imidlertid icke undladet strax at lade komme for H. M. direct Underretningen om den Følelse af Tak, med hvilken DH. har modtaget dette Beviis paa hendes Naade. For det naadige Raad, De behager at give mig angaaende det mig overdragne Salg, tacker jeg paa det underdanigste. Da jeg har ventet paa DH. Befaling, inden jeg vilde foretage noget i denne Sag, saa har jeg endnu ingen demarche giort og skal paa beste Maade og med den Discretion, jeg er D., m. n. H., skyldig, skille mig af med denne Commission. At den er onereux og delicat, er sicker, men hvad i Verden vilde jeg icke paatage, naar jeg kun kunde troe at gjøre DH. og vore Kongel. Herskaber en Fornøjelse. Med sand Glæde seer jeg af DH. Brev, at fra Pr[euussisk] Side ingen Insinuation er giort af mig. Maaskee er det altsaa kun Folk, som for visse Aarsagers Skyld har vildet sette ondt

imellem G. G og mig, der har givet Anledning til at supponere det. Uagtet det nu kom mig urimelig og barnagtig for af en Mand af hans Forstand, at han skulde have sagt, at jeg var Öster. sindet, deels fordi dette langt fra icke kunde skade mig her, deels og fordi jeg nu, da han selv icke troer det, og let maatte indsee, at han icke let skulde faa nogen til at troe det, i det ringeste icke af dem, som personlig kiender mig og omgaaes mig her, saa tilstaaer jeg dog, at det icke foraarsagede mig liden Uroe og Bekymring af Aarsag, at det naturligviis i høyeste Grad maatte smerte mig, om vore Kongel. Herskaber eller D. Exc. skulde fatte den Idee om mig, at jeg, som nu aldeles icke kan oversee det heele, skulde være saa daarlig og selvklog og gjøre mig et System efter mit Behag og handle derefter, den lastværdigste, ja i mine Øyne strafværdige Handling af en Minister ved et fremmed Hof. Alt, hvad jeg er og i høyeste Grad, ja ved alle Leiligheder, affecterer at være, er at være eene Dansk, og dernæst Russisk, fordi, som jeg reent ud siger her, mit Hof troer sit System saa nøye lieret med Rusland, at man icke kan være andet end begge Deelene. Alt andet, Østerr., Pr., Engel., Fransk, eller Hol., vogter jeg mig i høyeste Grad at blive holdt for og flyer ald Leilighed til at giettes at være enten det eene eller det andet. Erfarenhed lærer mig, at det er kun ved at affectere den største Upartiskhed, at man en og anden gang kan gjøre nyttige og paa i Øyne faldende Slutninger grundede Insinuationer, og at den mindste personlige Partiskhed, man ytrer for eller imod et eller andet Parti, opvekker strax Mistanke imod de Grunde, man maatte angive for en eller anden Sag.

Dette er min politiske Conduite, saa lenge jeg ingen anden Ordre har; men faar jeg den Ordre at vise mig her Partisan af et eller andet Partie her, saa skulde jeg sickerlig, uden at bryde mig om, at man saae blidt eller umild paa mig, vise mig som den og med ald skyldig Respect og Discretion, men tillige med den uryggeligste Fermetet udføre mine Ordre.⁹⁾

[Mig kommer vor(sic!), at en god Minister som en god Officier maa allene søge at udføre sine Foresattes Ordre, aldrig troe at kunde oversee det hele, fordi det kan kun oversees af dem, som ere ved Roret, og er det altsaa min eneste Sag at faae alle overbeviist om, at jeg er kun, hvad mit Hof vil have jeg skal være, og om jeg har reusseret i saa differente insinuationer, som jeg i den Tid, jeg har forestaaet hans Maytts. affairer her, har havt at gjøre] i adskillige Stridigheder, vi har havt med andre Magter, saa tilskriver jeg det allene den Upartiskhed, jeg har beflittet mig paa, som har giort, at man har været forvissat om, at i alle mine Insinuationer ingen Neben-Ideer har været, men at vi har klaget, for at vi havde Aarsag til at klage, og været af en differente Tanke, som i Henseende til den Pr. Accession, fordi vi havde Aarsager til at være det, og troer jeg at kunde flattere mig af, at

jeg ved den besynderl. Upartiskhed, jeg har beflittet mig paa at vise, har lagt Grunden til den sære Tiltroe, man har til alle de Efterretninger og til de Reflexioner, der kommer fra vores Hof, fordi man troer dem grundede, icke paa Fordomme, men paa solide Grunde. Af en Insinuation, som jeg har gjort, og som DH. vil have bemærket af min Depeche -- -⁴), vil De og see, hvormeget jeg har søget at rødde af Veyen den Tanke, man kunde have her, at vi ønskede at lede Hoffet her, hvilket strax icke vilde gjøre vores Insinuationer af den Virkning, de ellers maatte have.

For den naadige og for mig saa smigrende Underretning, at det (!) Kongel. Herskaber selv læser mine Depecher, tacker jeg paa det underdanigste. Dette vil gjøre, at jeg, om det er mueligt, end vil søge at gjøre dem mere interessante. Tidt frygter jeg for, at de er for kiedsomme, for fulde af ubetydende Reflexioner, hvilket vel i sær er, naar jeg intet interessant har at melde om og dog troer det en Skyldighed at skrive hver Postdag. Af Deres Indulgence haaber jeg, at De undskylder de deri værende Feyl, og af Deres besynderlig og for mig uskatterlige og ugiengieldelige Naade for mig, at De bestandig veyleder mig og reent ud dadler mig, hvor De finder mig at dadle. Jeg ønsker at gjøre alting saa got og mig selv saa brugelig og saa nyttig som muelig, det er kun ved DH. Veyledning og Encouragement, at jeg tør haabe at blive det. Vel indseer jeg, at det er meget, jeg udbeder mig af en allerede med saa mange vigtige Forretninger beladet Mand, men kan min bestandige, evige Taknemmelighed være et lidet Vederlag derfor, saa skal dette evindeligen være Deres. Ja, min naad. H., saalenge jeg lever, skal det taknemmeligste Hierte slaae i mit Bryst for Dem, og uagtet jeg oprigtig tilstaar Dem, at jeg er her langt fra icke med Fornøielse, at Climaet, Leve-maaden og Tenkemaaden saa meget rebuterer mig, saa føler jeg kun, at det er en reel og sand Lykke for mig, naar jeg har noget at skrive, som kan være vore Kongel. Herskaber og DH. behagelig. Dette opholder mig, dette glæder og styrker mig her, og dette gjør mig mit Ophold her fordragelig og forsøder for mig Byrden af et Æmbede, om hvis Ubehageligheder ingen kan dømme uden den, der har saa god Leilighed til at kiende det som jeg. Ja jeg kan icke negte for Dem, m. n. H., og undertiden falder mig vel den Tanke ind, om dog vore Kongel. Herskaber og DH. saae og hørte mig, om De kunde see, hvor meget jeg ved hvert Ord, ved ald min Iid og Idræt og i alle mine Handlinger søgte at formeere det personlige Venskabs Baand imellem de Høye Huuse og imellem begge Ministeria, saa vilde De sikkert see, hvormeget jeg skiønnede paa Deres Naade for mig, og denne Tanke har ofte gjort mig fornøyet. Men jo mere min Samvittighed giver mig det Vidnesbyrd, at jeg paa det ivrigste søger at vise mig som en tro og taknemmelig Tiener af vore høye Herskaber og af DH., jo mere skulde det smerte mig, om

nogensinde den Tanke skulde opstige i Deres Bryst, at jeg endog i den mindste Punct udskeyede eller i affairer handlede efter Egentycke og ugrundede personlige Fordomme, hvilket jeg altid vilde finde strafværdig hos enhver kongel. Betient, men hos mig meere uundskyldelig end hos nogen anden.⁵⁾
(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Udateret i koncephæftet. Det er sandsynligt, at brevet er afsendt nogenlunde samtidig med Sch.s svar på en ordre af 12. nov., nemlig 25. nov./6. dec. 1782 (Dpt. f. u. A. Rusland II). – ²⁾ Den sidste sætning er her meddelt i sin oprindelige form, idet nogle siden foretagne rettelser tilsyneladende ingen mening giver. – ³⁾ Stykket »Dette er min . . . Ordre« er tilføjet i margenen, antagelig som erstatning for det følgende i skarp parentes anbragte, der er udstreget i koncepten. Som det vil ses, mangler der dog en overgang til ordene efter parentesens. – ⁴⁾ Datoen in blanco. Muligvis Sch.s depeche af 13./24. okt. 1782, nr. 342 VI. – ⁵⁾ Følgende slutning, som siden er overstreget, er formodentlig blevet erstattet af en anden: I denne Epoque har det ofte faldet mig ind, om det til en eller anden af vore Planers Opfyldelse kunde være nyttigt, at jeg gjorde en Tour til Kjøbenhavn endnu i denne Vinter paa et Par Maaneder. Da jeg reiste saa gesvind muelig og kun behøvede at forblive i Kbhvn. 2 à 3 Uger, saa kunde kun en ti Uger gaae hen paa denne Reise, og i denne Tiid kunde Hr. Böckman saa meget lettere forrette alting her, som jeg dog ved min Ankomst til Kbhvn. kunde give Underretning om alt og paa det snarest være tilbage her. Bekostningen herved var liden, thi hvad min Reise maatte koste, vilde jeg dog størstendeel ellers fortære her, hvad Omkostninger beløb sig til. Ved slig en Leilighed kunde jeg positivt forlange Ministerii Tanker her om Maaden at bringe vore Pretensioner paa Spanien an, og ved min Reise over Berlin kunde jeg maaskee gjøre en eller anden Insinuation, som icke skulde være unyttig, skjønt langt fra icke skadelig for G. G. – thi Gud bevare mig derfra! – men maaskee af et slags, som han icke saa let kan gjøre selv. Her vilde min korte Afreise ingen Opsyn give, da man veed, at jeg for længe siden har ønsket paa en kort Tiid at gjøre en Tour til Kbhvn. for at bringe nogle Familie Sager i Orden, og til min Sundhed maatte være nyttig slig en Reise, hvorved jeg i det ringeste paa nogle Maaneder fick Distractioner og blev fri for Conferenzer og det for mig endnu langt haardere Hoflevnet. Imidlertid er dette kun Flyvetanker, som indfalder mig i det Øyeblik, at jeg skriver dette, som jeg langt fra ikke ønsker at bringe til Virkelighed, med mindre DH. skulde finde dem reel nyttige. Nu til Deres Godhed og Naade recommanderer jeg med et Hierte fuld af den dybeste Ærbød. og den reeneste og uhychkeldste (!) Taknemmelighed.

60.

Udateret brudstykke [1782 23. december/1783 3. januar]¹⁾

Sickerlig seer jeg i den ham²⁾ tiltenkte Naturalisation og Udnævnelse som Agent en Acquisition for mit Fæderneland, men dog erkjender jeg tillige med den sandeste Tacknemmelighed ved DH. Naade at have seet mig i Stand til at vise mig erkjendlig imod en Mand, som ret har lagt Vind paa at vise mig³⁾ som en ærlig Ven mod mig, og saa meget fornøyer dette mig, at om

Hs. Maytt. gav mig Valget imellem et Baand for mig og denne Naade for Hr. Groot, saa valgte jeg uden at balancere dette Sidste. Thi uagtet jeg vel indseer, at denne ham beviisende kongel. Naade icke fornøyer ham i den Grad, som den fornøyer mig, saa bemerker jeg dog med Glæde, hvor behageligt det er for denne retskafne Mand at see den Iver, med hvilken jeg har grebet den første, den beste Leilighed til at give ham Beviis paa min Lyst til at tiene ham, samt hvormeget jeg erkiender hans mig paa femte Aar beviiste Attache og Venskab. Naar jeg dog tenker paa, m. n. H., hvad jeg er Dem skyldig, og hvor ofte tenker jeg icke derpaa, saa føler jeg, at jeg ret nedsynker under Vægten af Velgierninger, som jeg aldrig kan erstatte, og tacker tillige den Allerhøyeste, at det er just DH. jeg er alt dette skyldig; thi sandelig der er ingen Mand i Verden, som jeg ønskede at være saa stor en Taknemmelighed skyldig som DH. Nu Gud den Allerhøyeste velsigne Dem og give mig kun Midler til, at min Erkiendlighed maatte svare til Deres Velgierninger eller retter give Dem og mig den Lykke, at jeg altid maa have DH. og De aldrig mig nødig. Gud, som seer Tankerne, veed, at dette mit inderlige Ønske gaar af Hiertet, og at det er umueligt at være med større Taknem –

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Kun slutningen af koncepten er bevaret. Brevet har iflg. notat i margenen været »adresseret til Hr. Cancelliraad Albrecht«. – ²⁾ Talen er, som det vil ses, om den i nr. 57 omtalte købmand Joh. Friderich Groot, der den 31. marts 1783 udnævntes til kgl. agent (Kommercekoll. Udenlandske og Konsulatssekr.s forestilling 1783, nr. 25). Det betydedes derimod, at der ikke kunne meddeles ham indfødsret, før han havde etableret sig i Kbh. (brev 18. marts 1783 fra Andr. Høyer i Sch.s arkiv A. I. 3). – ³⁾ Fejlskrift for »sig«.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

61.

1783 25. januar.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Conferentsraad.

Deres ærede Skrivelse af 3. Jan. har jeg rigtig bekommet, og da jeg troer, at det er Deres Høivelb. om at gjøre at faae et hastigt Svar, vil jeg, for at skrive i Dag, bede Dem undskylde det korte Svar. Der er blevet talt om Baandet til den samme Person, som De meener;¹⁾ men man har herom intet besluttet og viist ingen Lyst, saa at jeg troer, at det vanskeligen lader sig gjøre, naar ikke den høieste Person Selv lod her give tilkiende, at det var kiert.

Her forundrer man sig, at Deres Høivelb. ville i Petersborg, hvor De er Kongens Minister, vige for nogen Fremmed, som havde Baandet;²⁾ thi vores

Rangforordning gielder virkelig ikke uden for os selv og hos os selv. Saaledes troer jeg og, at De bør ansee det og derefter rette sig eene og alleene ved alle Leiligheder, da slig Benaadelse af Kongen ikke kand have Virkning ved et Fremmedt Hof og allermindst der nedsette en Kongelig Plenipot. Minister. Følgeligen meener jeg, at ved slige Leiligheder kand D. H. ei andet end tage Deres Plads ubekymret om sligt, som kun ville gelde hiemme hos os selv. Jeg anbefaler Dem Kammerj. Burck til det bedste.³⁾ Om politiske Sager skriver jeg ikke; thi de gaaer, som jeg har tænkt, og alle Freds Negotiationer ere blevne os uvedkommende. Men altid ville De elske den, som med den største Høiagtelse og en uforanderlig Hengivenhed er Deres Høivelbaarenheds ydmyge Ven og Tiener

O. H. G.

¹⁾ Formodentlig den i Sch.s dep. 23. dec. 1782/3. jan. 1783 I omtalte møntkommis-sær Nartof, som havde været i Kbh. året før, og som efter at have henvendt sig til Sacken derom gjorde sig forhåbninger om at få dannebrogso ordenen. – ²⁾ Det drejer sig sandsynligvis om en sag, der har været berørt af Sch. i den manglende del af brevet af 3. januar. – ³⁾ Kammerjunker Edmund Bourke havde iflg. ordre til Sch. 8. okt. 1782 fået tilladelse til at arbejde i gesandtskabet i St. Petersborg for at uddanne sig til den diplomatiske karriere (Geh. reg. 1782, fol. 598).

62.

1783 18. februar, Christiansborg.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Conferentsraad.

Kjøbmanden Hulsenbeck, som i Kjøbenhavn eller Helsingør har i Sinde at etablere i eet Huus og derfor allerede paa det sidste Sted faaet Borgerret,¹⁾ har begiert en recomandation fra mig til Deres Høivelbaarenhed til Nytte for sig i Tilfælde. Manden seer vittig ud og har Forstand; videre kiender jeg ham ikke. At det maaskee er got saavel for Rusland som for os, at begge Nationer ved saadanne Huse settes i Handels Forbindelse, kunne jeg troe og vil lidet længere hen troe det meget meere, naar nogen Erfaring kommer til. Deres Høivelb. kiender ham eller vil komme til let at kiende ham bedre end jeg, og derefter ville De da bestemme den Beskyttelse, som De vil unde ham. Imidlertid er jeg vis paa, at han ingen Skade har af, hvad jeg her for ham har skrevet. Jeg er kort i Dag, men skal med første være meget vidtløftigere og vil nu ende med den bedste Forsikring om den fuldkomne Høiagtelse og sande Hengivenhed, hvormed jeg er Deres Høivelbaarenheds oprigtige Ven og Tiener

O. H. Guldberg

¹⁾ Om Joh. Friedr. Hulsenbeck, der iflg. Helsingør borgerskabsprotokol 1691–1800, fol. 79, fik borgerskab 2. januar 1783 og slettedes af protokollen i 1787, se nr. 65 nedenfor.

1783 21. februar.

Høivelbaarne, Allerhøjestærede Hr. Conferentsraad og Envoié Extraordinaire.

Jeg er vis paa, at Deres Høivelbaarenhed længes efter et Brev fra mig i den nu værende Europæiske Statsforfatning for at see, hvorvidt Deres Tanker stemme overeens med Kongens og Hans Huses; og jeg har og baade Lyst og Kald til at male Dem Europa, som det nu er, med Hensigt paa Vort Fædreneland. Uden at have for Øinene en tydelig Tegning af alt dette, er det lige vanskeligt baade for Dem og os at fastsette for os, hvorledes vi nu skal begynde at handle; jeg siger begynde; thi førend Tingene sette sig i Europa, kand man aldrig tænke paa en stadig Plan. Freden er nu sluttet; thi Préliminairene ere det, og alt øvrigt er kun en formalitet. Fra Krigens Ende er det da, at vi maae begynde vort Syn over Europa.

1. Naar Deres Høivelb. faaer mit Brev, har De allerede seet og læst Préliminairene. De har da erfaret, at Engelland har maatte dyre kiøbe Freden allevegne, betale den til Spanierne, til Frantsoserne, til Nord-americanerne, og med Hollænderne alleene sluppet nogenledes. De har seet, at de uegennyttige Frantsoser har dog for sig selv faaet i Ostindien betydelige Eiendomme; i Africa og; samt i America Tabago-Øen, saa beqvem til Contrebande Handelen. Alt dette er da en liden Erkiendtlighed for Frankerige selv; men i Frankeriges Hovedplan har Engelland tabt Nord-america og Florida samt Port-mahon. Spanien har efter mange Tider nu første Gang ved en Fredsslutning vundet og følgelig har nu Aarsag at knytte sig stærkere til Frankerige. Meget listigen har Engelland beholdt Gibraltar, paa det Spanien altid skal beholde denne store Aarsag at blive i den Franske Alliance.
2. Mig synes at see i Fredens Slutning adskillige Feil. Jeg vil blot nævne dem:
 - a. Det er mig underligt, at Frankerige ei har søgt at lade Engelland beholde Østflorida og Georgien¹) og saaledes blive imellem Americanerne og Spanierne en Grændse-Magt. Jalousien havde derved været vedligeholdt, og maaskee det Spanske America et halvt Seculo længere gjort sikkert.
 - b. Ligesaa sært er det, at Frankerig saa aldeles har glemt Holland; thi hvad skulle nu meere kunde bevæge denne Republik at henge ved Frankerige; og dette synes dog at burde have været Frankerige om at gjøre.
 - c. Men ubegribeligt er det, hvad der har bevæget Engelland til at kiøbe

Freden saa overmaade dyre. Ingen kand begribe det; thi overalt vare Engellænderne nu deres Fiender voxne eller let kunne blive det. Jeg maae sige, at jeg ei forstaaer det, og skulle næsten tænke, at H. Storbrit. Majestet og Hans Cabinet har villet have Freden à tout prix for at igien give sig, hvad Ministre man ville, og paa nye spille i Parlamentet Mester.

3. At det Bourbonske Ministerium har villet Freden, er begribeligt; thi siden 1736 har man ei sluttet en Fred som denne. Man ender Krigen og har en Flode, hvilket ei længe er skeet. Man har ydmyget den gamle Fiende. Man kand nu vaage over de to Keiserlige Hoffers Foretagender mod Tyrkerne.
4. Om Nord-americanerne herefter vil blive Franske, maae Tiden lære. Taknemmelighed er ei Staters Dyd og maaskee ei bør være det. Jeg troer, at dersom Engelland er klog og hielper Nord-americanerne til at fatte Tillid og glemme Mistanke, faae vi at see, at Moder og Datter blive Venner, og at Bourbonerne engang faae af denne Fristat samme Betaling, som Frankerige fik af Holland; og skulle det skee, har Engelland kun tabt lidet; thi Nord-america maae da forsvare sig selv; og dersom de i America selv med 30.000 Mand og 200 Kapere angribe en gang Bourbonerne, kunne den sildige Fortrydelse langt overgaae den nu værende Glæde.
5. Man maae see, hvad Ministerium der i Dag et Aar er ved det Engelske Roer, og hvad Veie det tager, for at kunne dømmе noget. Skulle det Gamle komme ind igien, faae vi den gamle suffisance, den ei at bekymre sig om continenten.
6. Dersom Versailles og Wien ere de hemmelige Venner, jeg længe har troet, saa vil Frankerige give sin Søemagt al Omhu og alle sine Penge. Dersom tvertimod man nu seer, at Frankerige tager sig med Iver af sin Landmagt, saa er dette Venskab ikke at troe, og saa vil Preussen blive beilet til, og Sverrig forsynet med Subsidier. Men gjør Frankerige ikke alvorlige Anstalter for sin Landmagt, saa, omendskiønt den hidser Preussen og giver Almisse til Sverrige, seer man dog, at det ei er Alvor, og at man veed sig sikker, hvor man vil være det.
7. Dersom det nu værende Engelske Ministerium bliver ved og med dette de nu værende Grundsetninger, saa vil det søge at vinde Rusland, Preussen og os. Men Arbeidet er svært og i mine Øine umueligt; thi Rusland er nu Østerrigsk og bliver det, saa længe det maae være. Preussen kan da ei blive Engelsk, og vi, vi tage vist intet Parti.
8. Det er Danmarks Ære og Pligt at blive ved Rusland og sine Forbindelser troe. Denne vor eeneste Bundsforvant kand tage Veie og have An-

slag, som vi ingenlunde bifalde; men de komme os jo ikke ved. I alt dette vil vi jo ei heller indlade os; det er alt paa dens egen Regning. For os kand Rusland snoe sig, som den vil, følge system og ikke system; vi vil blive i vores, beklage, at vor Allieret spiller ei en bedre Rolle, vogte os for at følge dens Anslag, men aldrig afsondre os fra det, som er vor Tractat. Jeg troer, at man maae være langmodig med en allieret; man er det jo med en Ven. Lad dette, Kiere Ven, være Deres og vores Grundsetning; thi den er vort Hof. Vi seer at Rusland kunne have spillet en gandske anden Rolle, om den havde fulgt Deres og min Plan i denne Krig. Men det er nu ei skeet, og lad det være glemmt, være glemmt tilligemed den udbasunede Code maritime.

9. Jeg maae sige Dem, at Hans Majestet har et dobbelt Forset: først dette, at sette sig, sin Flode og sit Land i saa god Stand som mueligt; 2det, at vogte sig for alle Forbindelser, som kunne lede til Krig eller Deeltagelse i Krig. Om man endog gav os 1 Million Rdr. Subsidier om Aaret, ere de alt for dyre købte, naar vi om 10 Aar kunne staae Fare for en Krig.

Deres Høivelb. seer af alt dette, at vi uagtet alle Misnøielser dog ere og blive Russiske Venner, nemlig saavidt vor Tractat nogensinde gaaer, saa vidt og ei videre. Dette er vor Konges Forset, og jeg er vis paa, at De glæde sig ved at kiende dette. Alt øvrigt vil nu læres os af den Tid, der kommer, og fortiener al vor Opmærksomhed. Maatte De altid være vel, og altid eie De dens fulde Høiagtelse, som er og bliver altid Deres.

D. Høiv. er saa stor en Agtpaagiver, hvor De er, at jeg ei behøver nu at opmuntre Dem til at fordoble Deres Opmærksomhed. De har Kongens og Ministerii Høiagtelse.

(Ove Høegh Guldberg)

¹⁾ Georgia hørte til de 13 »gamle« stater, der opnåede uafhængighed ved fredsslutningen 1783, mens Florida, som var blevet afstået til England 1763, vendte tilbage til Spanien.

64.

1783 18. marts, Christiansborg.

Monsieur.

La lettre, que Vous aurés aujourd'hui, Monsieur, de S. E. de Rosenchrone¹⁾, Vous mettra au fait de la malheureuse contestation, qu'Elle a eue avec M. de Sacken, et qui ne peut plus permettre à M. de Rosenchrone de traiter d'affaires avec ce Ministre. Il est impossible, Monsieur, de Vous exprimer, combien notre Cour, qui a une amitié et un attachement et une considération sans égal pour S. M. I., a été affligée d'un incident pareil et qui ne laissera

pas d'être fort désagréable a cette Grande Souveraine. Par égard pour cette meilleure amie de la famille Roiale et de l'Etat on continuera de faire bon accueil à M. de Sacken à la Cour; mais Il est impossible que M. de Rosencrone puisse plus traiter avec un Ministre, qui Lui a si fortement manqué. Son malheur est, qu'il a un tempérament vif à l'excès. Tout est en feu à la moindre contradiction; et alors peu maître de ses expressions et de ses façons il approche de l'extrémité et risque de passer les bornes.

Passons lui ce vice du caractère; au reste c'est l'honnêteté elle-même; il est sensible à l'amitié, zélé pour l'heureuse union des deux Cours et toujours

sa conduite est insoutenable²⁾, fort attaché à ses devoirs. Mais il est malheureux, quand il a à exécuter quelque ordre de la part de son Auguste Cour. Il sait (et personne ne l'ignore) que le Roi aime à complaire à S. M. I., que toute la Famille Roiale a pour cette incomparable Princesse une vénération et une tendresse inexprimable, que les intérêts des deux Etats sont inséparables, et que tout le Ministère d'aujourd'hui n'a que ce système. [Mais M. de Sacken a un ordre de Sa Cour; et s'il servoit Sa Souveraine au cœur de la Russie, il ne pourroit pour l'exécution s'y prendre autrement qu'il ne le fait ici]. Il parle de son ordre, il le montre, et il veut, qu'on obéisse. On lui fait des observations, on parle de quelque modification, on veut faire des représentations, alors il s'échauffe, et si celui qui a à traiter avec lui, n'a pas un phlegme Hollandois, M. de Sacken prend feu, et bientôt on en voit la flamme. Il a toujours été fort lié avec moi; j'ai aimé sa candeur et son zèle, il m'a fait l'honneur d'avoir de l'amitié et une certaine considération pour moi, et nous nous sommes toujours vus et entretenus avec plaisir. [Mais que mon Ami ait entre les mains un ordre de Sa Cour; et dans le même moment me voilà armé de pied en cap de la plus haute douceur; tout comme moi donnant de la part du Roi quelque ordre à un de Ses Employés, je ne manque pas de lui prêcher l'obéissance passive; de même M. de Sacken m'expose le contenu du sien et y voit pour nous la même obligation.] On sait et a su, combien la façon de penser de Son Auguste Cour s'éloigne de cette irrégularité; et très-convaincu de cela on n'a guères relevé la sienne; mais enfin il vient de rompre pour jamais avec S. Exc. de Rosencrone, non pas de propos délibéré, non pas parce qu'il a voulu lui chercher querelle, mais pour avoir eu malheureusement ordre de nous parler sur l'affaire de Hambourg³⁾; et cet ordre devoit sortir ici l'effet dû aux ordres de S. M. I. dans la Russie. Vous savés, Monsieur, combien il est éloigné de nos maximes d'en vouloir à la ville de Hambourg, ni à son immédieté. L'esprit de conquête n'est pas le nôtre. Mais le Roi a des droits de rachât incontestables et a sollicité auprès de M. de Sacken la liberté de les mettre sous les yeux de S. M. I. Chès Lui Sa Majesté

a coutume de permettre à ses sujets la liberté de Lui faire des représentations, Msr. de Sacken cependant qu'avec peine si c'est qu'ils en ont de fondées. Ce Ministre zélé a cru qu'il ne pourroit pas au Roi cette liberté, dont cependant l'accorder qu'avec peine. Sa Majesté qui connoît mille fois mieux que ce Ministre la justice, l'équité, la modération et la magnanimité de Sa Majesté a bien su que cette grande Souveraine n'y trouveroit rien à redire. Imp., n'a pu déferer aux instances du Ministre. Il lui a tardé que l'apologie du Roi parut; et justement le même jour qu'elle fut envoyée au Cabinet, Il attrape M. de Rosencrone au sortir d'une assemblée dans la ville. Là il lui demande, quand la dite pièce justificative paroîtroit. Cette Excellence lui repond: Pourquoi, Monsieur, tant d'empressement? Je Vous ai dit, que le Roi veut avoir le plaisir de mettre sous les yeux de l'Impératrice le détail de Ses droits; et il faut pour une affaire comme celle là un peu de patience. Voilà le signal donné et tout en feu. Le reste je ne puis l'ajouter, et je ne le veux pas; il ne manquoit que la main. Mais on veut dissimuler. C'est le Ministre de l'Impératrice. Cela suffit. C'est un honnête homme; au reste il n'est pas fait pour négocier chès nous, mais pour exécuter dans sa patrie. Par ordre du Roi je lui ai conseillé de solliciter luimême son rapel, et que le tout se fasse sans éclat, sans bruit, et qu'on ne parle pas en Europe de cette scène. D'ailleurs c'est mon ami; c'est un homme droit et doué de bien belles qualités; mais qui par un excès de zèle agit après avoir eu un ordre, comme s'il étoit en Ukraine. Avec tout cela la Famille Roiale désire ardemment qu'il ne lui arrive rien de désagréable et Vous ordonne, Monsieur, de faire tout au monde qu'il n'en souffre pas dans les bonnes graces de Sa très-gracieuse Souveraine. Moi, qui suis vraiment de ses amis, je Vous conjure de faire toute démarche nécessaire pour lui conserver la bienveillance de cette incomparable Souveraine. On peut être le meilleur sujet, le Gouverneur le plus habile, Ministre même capable d'un département sans avoir les talens de Négociateur et l'art de ménager les esprits.

Enfin, Monsieur, je suis avec les sentimens les plus distingués d'estime et d'amitié, Monsieur, Votre très-humble et très-obéissant serviteur

O. H. Guldberg.

¹⁾ Brev fra Rosencrone 18. marts 1783 i Schumachers arkiv A. I. 3. Om sammenstødet mellem Sacken og udenrigsministeren se bl. a. Holm, Danm.-Norges Hist. V, s. 364 f. –

²⁾ Ordene »sa conduite est insoutenable« over linien er skrevet med Schumachers hånd. Forklaringen er sikkert, at denne i den ekstrakt, han overgav kabinetssekretæren (jvf. nr. 68) har indsat disse ord i stedet for de underprikkede. På samme måde er ordene over linien senere i brevet skrevet af Sch., rimeligvis som erstatning for de understregede partier. Endvidere må de med skarpe parenteser indklamrede partier antages at være udeladt. Der er altså rettere tale om en tillempet ekstrakt. Den om-

stændighed, at brevet er skrevet på fransk, indicerer i sig selv, at det af Guldberg var beregnet på at skulle forelægges det russiske hof. – *) Ang. striden med Hamburg, der gjaldt kongens indløsningsret til nogle i gammel tid til staden pantsatte områder i hertugdømmet Holsten og herskabet Pinneberg, og om det russiske hofs intercession til fordel for byen se navnlig Sch.s depeche 13. sept. 1782, nr. 330 (Dpt. f. u. A. Rusland II).

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

65.

1783 21. marts/1. april.

Kiøbmand Hulsenbeck, om hvilken hans Compagnon her for nogle Uger siden meldede mig, at han havde taget Borger Ret i Helsingør, er nu selv ankommen og har overleveret mig DH. naadige Skrivelse af 18. Febr. Jeg har erkyndiget mig om hans Situation. Han hører just icke til de Rige eller til de, som har Capitaler; men hans Handel strecker dog til at erhverve ham Levebrød, og hans Character er god. Efter den Beskyttelse, som Deres Excellenz værdiger ham, gjør det mig ondt, at jeg just har nevnet ham i det Brev, jeg for nogle Uger siden skrev til Hs. Ex. Bar. Rosencrone¹) for at udbede mig et Forholds Ordre i Henseende til den Mængde Mennesker, som nu vil paa en eller anden Maade søge at erholde Indigenat hos os eller Borger-Ret, i Fald Borgerret allene legitimerer dem til at profitere af vor Commerz Tractat. Da Hulsenbeck nu engang har faaet Borgerret i Helsingør og icke har givet sig denne Møye uden for at nyde Fordelene af Commerz-Tractaten, saa vilde det nu vel være haardt at negte ham den. I Henseende til andre, vil det vel ellers [være] nødig at tage deri andre Mesures. Min underdanigst uforgribelige Tanke er, at Fordelene af Commerz Tractaten burde allene tilvendes enten de Danske Kiøbmænd, som havde Comptoir her, eller og de her værende udenlandske Kiøbmænd, om hvilke man virkelig havde Aarsag til at troe, at de vilde etablere et Huus i Kiøbenhavn og derved drive Handel imellem Rusland og Kiøbenhavn. Det er altsaa icke allene paa Grund af Venskab for Hr. Groot som og paa ovenstaaende Grund, at jeg saameget har understøttet hans Ansøgning og virkelig anseet den naadige Reflexion, DH. og hans. Mayts. Ministerium har givet min Understøttelse, icke allene som en Velgierning mod mig, fordi jeg ved denne Leilighed har seet mig i Stand til at vise min Taknemmelighed mod denne brave Mand, men endog som en Fordeel for Staten. Men er det nok for en Kiøbmand at leye et Værelse i en Dansk Bye og at tage Borgerret for derefter at nyde alle Fordele af Commerz Tractaten, saa vil vi faae temporaire Borgere nok; men saasart de har vundet nok ved Commerz-Tractaten, vil de sige Huus og Borgerskab op, og Gevinsten vil blive uden for Landet. En Fransk Kiøbmand

her for Ex., som trecker sine Varer fra Lyon og ved deres Indkomst her kan spare 6, 8 à 10 pCto. i Told, og ved at udskibe Varer til Franckrig igien lige-saameget, kan sagte taale at betale de faa borgerlige Onera, som han hos os har at betale som Borger for at nyde disse anseelige Fordele. Det undrer mig meget, at ingen af vore originaire Kiøbmænd endnu har meldet sig hos mig i Tanke at etablere her et factori. Jeg frygter for, at de meeste af vore saa kaldede Kiøbmænd ere mere Stockjobbere end solide Kiøbmænd; ellers synes mig, de vilde være meere driftige til at betiene sig af slig Leilighed til et anstændig Erhverve Middel, end hvad de virkelig er. Just i Dag, da jeg skriver dette, har Told Direct. her Hr. Dahl udleveret mig sine Tanker om et Brev, han har faaet fra Hr. Consul Bruhn angaaende de, som allene kan ansees som privilegerede til at nyde Fordeele af Commerz Tractaten²); i Samme bemærker jeg, at Hr. Hülsenbeck icke er anført, men derimod en Mand er anført, som vel er Dansk fød, men som allerede skal have taget Borger Ret som Russisk Borger. Da jeg nu meget frygter at forløbe mig, som saa let kan skee ved at give Svar paa sligt af mit eget Hoved uden først at gjøre derom Forespørgsel, saa agter jeg med neste Post at indmelde til det udenlandske Departement om de vigtigste Dubia, jeg maatte have i disse Tilfælde, og for altsaa icke at falde DH. besværlig ved Repetitioner vil jeg dertil referere mig, kun udbedende mig af Dem, m. n. H., at Svaret maatte presseres saa meget, at jeg endnu i Tide, og inden Farten aabnedes, kunde tilstrekkelig være underrettet om Hs. Maytt. Villie for derefter at foranstalte det Nødige. Da Hs. Maytt. og har været saa naadig, sickerlig paa DH. Forord, at accordere Hr. Groot Indigenatet og Bestalling som Agent³), saa vilde jeg og udbede mig som en særdeles Naade, at hs. Patenter ligeledes nogenlunde snart maatte udfærdiges, paa det at han derefter kunde tage sine Measures. Hans Afsigt er strax ved Patenternes Erholdelse at sende en af sit Comptoir til Kbhvn. for der at kiøbe fonds, og troer jeg sickert, at man i Dannemark vil tacke mig for Acquisitionen af en saa kyndig og retskaffen Kiøbmand. Da jeg just i dette Øyeblik faar Hs. Ex. Rosencrones Depecher dechifreerte, saa er min Bedrøvelse større end jeg kan udtrykke den for DH. ved deraf at see, hvormeget jeg har forløbet mig ved at udelukke nogle Ord i den indgivne Extract angaaende vor Pretentioner paa Hamborg.⁴) Hvad som forøger min Kummer, er den Tanke, at man i Dannemark maatte troe, at jeg havde handlet saaledes af Selvklogskab, en Last, som jeg finder saa høyst dadelværdig hos en Kongel. Betient, hvis Hoved-Pligt er at lyde sine Ordre uden at raisonnere. Dette har altid været Grunden af ald min Opførsel; jeg skulde sandelig altsaa her icke heller viget derfra, i Fald det icke paa en for mig saa uheldig og ulyckelig Maade havde truffet sig, at just Sagerne vare blevne gandske forandret og havde faaet en anden Skabning net op i det

Mellemrum, at Hr. von R. Depeche fra Kbhvn. afgik og den til mig ankom. Da Hs. Exc. opsadte denne Depeche og deri talte om en concert med Hoffet her, sluttede han, og paa mine Depecher havde Aarsag at slutte, at en concert med Hoffet langt fra at lede os fra vore Pretentioners Opfyldelse mod Hamborg maatte lede os did. Ved den mig imidlertid gjordte Declaration forandrede nu dette gandske. Nu blev det upaatvivlelig, at Forslag om en concert var en reen renunciation paa alle vore Fordringer, saasom Keyserinden sikkert aldrig vilde villige deri, altsaa blev nu disse Udtryk langt betydeligere og vigtigere, end det var muelig, de maatte have synes ved Depechens Afsendelse. Jeg troede altsaa, at det var en Varsomhed, jeg var Hs. Maytt. Tieneste skyldig, icke middelbar igiennem Hoffet her at give under min Haand Staden Hamborg en renunciation paa Hs. Maytt. Fordring, inden jeg først derom indhentede videre Ordres og saa, hvorledes Hs. Maytt. Ordres vilde blive, efter at man var bleven underrettet om, hvad videre i denne Sag var passeret. I slige Tilfælde, og naar jeg forudseer Muelighed at begaae en Feyl, vælger jeg her⁶⁾ at begaae de Feyl, som kan remederes, end de, som icke kan. Man kan altid accordere meere, end hvad man lover, mens det icke [er] let at kalde tilbage eller accordere mindre, end hvad man har lovet.

Det var net op efter den samme Grundsetning, jeg handlede i Barbariet, da jeg, som De, m. n. H., nok erindrer sig, vovede at sende 10.000 pfs.⁶⁾ tilbage, som Hs. M. allerede havde bestemt Keyseren af Maroc. Jeg fick den gang en haard Reprimande fra Oec. Col., som dog blev kaldet tilbage, da man saae, at Pengenes Sendelse icke mere var nødvendig. Maaskee havde det kunde gaaet ligesaa her, og jeg har altid smigret mig i Haab, at man med fermetet, blandet med venskabelige demarcher, kunde bringe Hoffet til icke [at] melere sig i denne Sag mellem Hamborgerne og os, og derpaa allene var og grundet min Idée just i samme Tiid at indgive den Note til Cabinets Secretairen, jeg har talt om i min Depeche.⁷⁾ Nu, da ved Hr. v. Sacken allerede den Declaration er bleven gjort, at Hs. M. intet heri vil gjøre uden at concertere sig med K[eyserinden], seer jeg, jeg har handlet ilde. Gud veed, det bedrøver mig uendelig, men dog troer jeg, at De, min naadige Herre, naar De sætter Dem i min Cas, vil indsee, hvor let det var at fare vild i en Situation som min, og af Deres Naade og Godhed smigrer jeg mig og, at De vil tilgive mig og undskylde mig paa det beste for vore Kongl. Herskaber. Nu maa jeg imidlertid henstille til DH., om, da Sagen nu ved det givne Svar til Hr. von Sacken i realiteten er afgjort – thi Hidsendelsen af Deductionen⁸⁾ er dog kun en blot formalitet, det væsentlige er renonciation paa Fordringen, en renonciation, som den Declaration, intet heri at gjøre uden at concertere sig med Keyserinden, sikkert indeholder, i sær nu efter at

vi tydeligen veed Keyserindens Tanker herom – om det da icke skulde være raadeligst reent at lade Sagen falde som af sig selv og icke engang mere tenke paa at sende deductionen hid. Efter at have cederet i den betydeligste Punct, maatte det vel være raadeligst at cedere i den mindre betydeligere (sic!). Sender man nu Deductionen hid, saa vil den kun give Ministerium Embarras uden at kunde gjøre os Nytte. Mueligt kunde den vel tiene til en Slags Retferdiggiørelse for vor første demarche mod Hamborg, men da den dog vil blive sendt til Magistraten i Hamborgs Erklæring, som sickert igien ved Kroglove vil søge at skyde Skylden paa vores Hof, og denne Erklæring igien sendes til os igien (!), saa vil det kun give Leilighed til Replique, Duplique og saa videre⁹⁾, som dog, da engang Declarationen er giort, at intet heri kan foretages uden en concert med Keyserinden, icke kan virkelig nytte, men allene paa den ene Side gjøre koldt Blod og give Fortrædeligheder og paa den anden tiene til at bringe Rusland til at ansee sig reent som Dommer i vore affairer. Dog jeg henstiller dette som alt andet til DH. høye Overleg og Bedømmelse og skal sickerlig heri som i Alt andet paa det nøyeste efterkomme de Ordres, mig derom bliver tilsendt. Da Hs. Exc. Hr. von Rosenchrone og i sin Depeche¹⁰⁾ rører noget om Aarsagerne, hvorfor paa herfra til Dannemark sendte Presenter ingen Contra Presenter ere fulgte, saa troer jeg det icke unyttigt at tilmelde DH, at der aldrig hverken directe eller indirecte her er giort mig Insinuationer om sligt, at hvad jeg skrev derom, skrev jeg kun som et Forslag af mit eget Hoved, troende den gang slige contra presenters Sendelse mere nødvendig, end hvad jeg nu finder dem.¹¹⁾ Mine Venner Hr. Bes[borodko] og Gr. Wor[onzoff] omgaes med mig paa den samme fortrolige og venskabelige Foed, de altid har giort. Af Hr. von R. Depeche seer jeg ellers, at han anseer de til Dannemark herfra sendte Presenter som en Slags contrepresent for de ved den armerte Neutralitet til Rusland sendte, men her er han urigtig. Rusland har, saavidt jeg veed, aldrig tilforn begyndt at sende først Presenter, og havde man icke havt den Bevægelses-Grund at give i sær DH. et Bevis paa Hendes K. M. Bifald, saa var denne Gang og ingen Present gaet til Dannemark. De veed, m. n. H., eller rettere, De veed det icke, thi efter mit første Brev til Dem, hvori jeg rørte denne Sag, og efter det saa ædle og DH. saa værdige Svar, har jeg icke videre tordet skrive Dem derom, at man, i Fald det gav Dem Fornøylse, tiltenkte Dem Andreas Ordenen, efter en slags recipocitet for de ved Sø Conventionen fra Dannemark hid sendte Presenter.

Da jeg i Dag til Hr. von Rosenchrone indsender en ordentlig Ansøgning¹²⁾ om en Forflyttelse til en anden Mission, saa tager jeg mig den underdanigste Frihed at recommandere den til DH. Jeg kiender DH. Naade for mig, og derpaa forlader jeg mig gandske. Billiger De de væsentligste Grunde, hvor-

paa [jeg] ønsker [at] komme herfra, som De veed, og som jeg icke agter at fortroe andre end Dem allene, saa fortrøster jeg mig paa Deres Forord; billiger De dem icke, saa bliver jeg her med den sande Fornøjelse, som jeg har at adlyde Deres Ordres, altid higende efter intet andet mere end at vise mig en troe og taknemmelig Tiener imod vore Kongel. Herskaber og mod DH. Gud velsigne Dem, min

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Brev af 14./25. marts (Sch.s depecher 1783, nr. 385 II). Jvf. ovenfor nr. 62, note 1. – ²⁾ Skrivelse fra den danske konsul i St. Petersborg Constantin Brun til det kejserlige russ. tolddepartement 22. febr. 1783 (kopi i bilag til kommercekoll.s konsulatsjournal 1783, nr. 278). Af berettigede til at nyde fordel af kommercetraktaten anfører han for St. Petersborgs vedk. foruden sin egen handel kun en købmand ved navn Joh. Herm. Brun. Om denne og tolddirektør Dahl se også Sch.s dep. 24. marts/4. april nr. 388 III, hvortil de flg. linier refererer. – ³⁾ Se nr. 60, note 2. – ⁴⁾ Rosencrone havde i ordre af 8. marts 1783 beklaget, at Sch. i stedet for at overgive vicekansler Ostermann en kopi af den ham tilsendte ordre af 4. januar havde leveret ham en ekstrakt, hvori var udeladt en passus om, at kongen »en suspendant . . . pour le présent la poursuite de cette discussion (om Hamburg), afin de mettre dans son tems sous les yeux de cette Princesse un détail circonstancié de Ses prétensions et de concerter ensuite préalablement avec Elle toute démarche ultérieure pour reclamer Ses droits«. Den samme erklæring var nemlig i København afgivet til Sacken (Geh. reg. 1783 I, fol. 6 f. og 90 f. samt Sch.s dep. 17./28. jan. 1783). – ⁵⁾ Således i koncepten i st. f. det ventede »hellere« eller »før«. – ⁶⁾ Piastres fortes. Om sagen se skr. fra kommercekoll. t. Sch. 18. sept. 1773 (Sch.s arkiv A. I. 2) og kollegiets konsulatsjournal. 1773, nr. 469. Begge steder tales kun om 6862 pfs. – ⁷⁾ 27. jan./7. febr. 1783, nr. 372 (Dpt. f. u. A. Rusl. II). – ⁸⁾ Med deduktionen må være ment den i ordren af 4. januar omtalte »détail circonstancie« med redegørelse for kongens krav. – ⁹⁾ Ordene »saa videre« synes overstreget og ovenover samt i margen er tilskrevet følgende: »for Ruslands forum vilde vi dog altid tabe, dels fordi man ingen publicister har her, der ere i Stand til at dømme om Sligt, deels og fordi, naar man har taget sit Partie, er man for egensindig til at gaee derfra igien, i sær da man er saa høyst flatteret af den Titul at være Beskyttere af den undertrykte Uskyldighed, som man kalder det her.« Om dette stykke er tænkt at skulle erstatte den hele passus fra »saa videre« til og med »affaires«, forekommer uklart. Skal det kun erstatte »saa videre«, mangler der en overgang til det følgende. – ¹⁰⁾ Af 8. marts (Geh. reg. 1783 I, fol. 90). – ¹¹⁾ I margenen udfor er tilføjet: »Maaskee helder jeg vel og lidt for meget paa den genereuse Side, men«, uden at det angives, hvor disse ord tænkes indskudt. – ¹²⁾ Indført i koncepthæftet umiddelbart før brevet til Guldberg.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

66.

1783 1. april, Christiansborg.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Conferentsraad.

De seer her et Brev fra Hans K. Høihed Arveprintsen til Hans Keiserlige Høihed Storfyrsten, som Deres Høivelb. paa det bedste ville besørge, at det

rigtig maatte komme Hans K. Høihed til Hænde. Alt deri overlades Dem da selv. Deres begge sidste Breve har jeg faaet¹⁾ og deraf erfaret, hvor meget Deres Høivelb. for deres Helbred behøver en Forflytning til et mildere Clima. Jeg er vis paa, at man her vil have Dem i Erindring, naar Leilighed viser sig, og at man aldeles intet skulle have imod at see Dem ansat i Engelland, saafremt Posten der var ledig, og man vidste, hvem man igien med Sikkerhed og Nytte kunne bruge til [den]²⁾ Petersborger-Post. Men det sidste er ikke let; thi enten er Formue hos os [uden Due]²⁾lighed, eller Duelighed uden Formue; saa at Valget vist blive vanskeligt. Og hvad det Engelske Gesandtskab angaaer, troer jeg vel, at den gode Drejer³⁾ engang kommer hiem om et Aar eller to; men forlangt det selv har han ikke, og Leilighed til her at sette ham an er vist svært og beroer paa de Aabninger, som Dødsfald kand gjøre. Jeg troer derfor, at min Ven skal begynde med at begiere mod Vintereⁿ 1783 at torde forlade sin Post for at gaae til det sydlige Europa og til sin Helbreds Oprettelse der opholde sig 6 til 7 Maaneder. Interim aliquid fit; men vær og bereed til at gaae igien til Petersborg tilbage, om endnu anden Aabning ei skulle indtreffe. Overalt bifalder jeg som Ven, at D. Høiv. tænker, nu De har gjort Minister-Omkostninger, at blive paa den Bane, som for en Mand, der ei er gift og maaskee ei heller vil gifte sig, vist er den af alle, jeg ville, naar jeg kunne, give Fortrinnet. Det eeneste, som jeg endnu om denne Sag vil tilføie, er at bede Dem at skrive i et fortroligt Brev al dette Deres Hiertes Ønske til Hr. Statsminister Rosencrone. Maaskee De allerede i denne Dags Depeche, som jeg endnu ei har seet, har skrevet nok for Ministerio; men til ham kand De gerne skrive Resten. Jeg længes nu efter at see, hvorledes man i Petersborg vil i Henseende til Bar. Sacken føre sig op. Alt, hvad her er passeret, gjør mig ondt; men det er et irreparabile malum. Hoffet skal intet lade ham føle; men Ministeren kand intet befatte sig med ham.

Ved at læse Deres Høivelbaarenheds sidste Brev har jeg fundet een Tanke, som Deres Ven maae gjøre Dem een Anmærkning om, den jeg skylder Dem, omendskiønt jeg selv troer, at den er kun en Mislighed i Deres Udtryk. De siger, at De seer den Preussiske Minister meere end ellers, og at Hoffet derover bliver opmærksomt. De siger, at i Henseende til den tilkommende Forening imellem Kronprintsen og den Pr. Printsesse troer De, at Baandet imellem Os og Preussen bliver stærkere. Over alt dette vil jeg sige min Ven, at Venskabet imellem begge Husene er stærkt og kand blive stærkere; men derfor ikke Baandet imellem begge Stater, til hvilket jeg kun seer liden Anledning, saafremt Rusland og Preussen ikke igien slutte sig til hinanden. Tvertimod skulle Venskabet mellem Østerrige og Rusland staae og tage til og blive til et fast Forbund, saa veed Gud, om Preussen knytter

sig til Engelland eller til Frankerige, og overalt Gud alleene veed, hvad System der da i Europa ville blive. Men indtil alt dette udvikler sig, bliver det altid vor Sag at holde os uryggeligen til Rusland og ikke lade denne Bundsforvandt have mindste Mistanke til os. Det har derfor glædet mig, at D. Høiv. ofte i Deres Depecher har viist, hvor vel De var med Græve Cobentzl, ligesom siden, at De og var vel med Græve Görtz. Thi begge ere for vort System det selvsamme, omendskiønt De og jeg veed, med hvilket Hof vi helst ville see Rusland foreenet og det endog for Ruslands egen Skyld. Tilsidst ender jeg, som jeg begyndte: maaskee al denne min Anmærkning er kun en Følge af et Par mislingede Linier i Deres Brev. Min Ven seer, at alt, hvad jeg meener, er, at De er lige venlig mod begge disse Ministre og, qvoad fieri potest, Ven med dem begge.

I det øvrige flyder Europa, og Gud veed, hvor det vil hen. Endnu til denne Time troer jeg ikke nogen begriber, om de to Keiserlige Hoffer virkeligen falde paa Tyrkerne, ei heller om det er Keiserens Alvor, saaledes som det synes at være Keiserindens. Jeg forstaaer intet og seer intet. Men er det Alvor hos den sidste, vil Frankerige aldrig kunne sidde stille, og da skal man see noget sær besynderligt. Dette Aar skulle man tænke, at Minen skulle springe; thi skeer det ei i Aar, skeer det vist ikke ad Aare, da Frankerige har faaet Tid at fatte sig og anlegge sin contre-mine. Og da bier kun Keiseren for at narre det Petersborgske Hof; men bryder det løs i Aar, saa har vi ad Aare vist en Krig i Europa. Følg, Kiere Ven, alt dette paa det nøieste.

Engelland beklager jeg; i dette Land er ingen Stadighed. Nu lev vel og nyd Sundhed og elsk altid Deres hengivne Ven

O. H. Guldberg.

1) For 1. kvartal 1783 mangler øjensynligt et concepthæfte. – 2) De skarpe parenteser markerer et hul i brevet. – 3) C. V. Dreyer, dansk gesandt i London 1777–84.

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

67.

1783 8. april¹⁾

Par la dépêche que j'ai l'honneur d'adresser à S. E. Mr. le Baron de Rosencrone, V. E. se trouvera informée des insinuations que S. E. Mr. le viceChancelier vient de me faire à l'occasion de l'entretien vif, qui a eu lieu entre S. E. de Rosencrone et Mr. de Sacken. J'y ajoute vis-à-vis de V. E. par ordre de S. E. Mr. le Cte. d'Ostermann les assurances, que Mr. de Sacken en toutes ses dépêches pour la Cour d'ici a non seulement fait tout ce qu'il dépendoit de Lui pour cimenter les heureuses liaisons entre les deux Cours, mais qu'encore entre autres choses il a constamment rendu toute

la justice possible aux talens et à la noble façon de penser de V. E. et surtout à Ses sentimens constans pour la conservation de l'heureux Sistème, qui lie les deux Cours, que par conséquent Mr. de Sacken étoit bien digne des bonnes graces du Roi et de l'amitié et de la confiance de V. E., lesquelles S. E. Mr. d'Ostermann prioit V. E. de vouloir bien Lui conserver. S. E. y ajouta que S. M. Imp^{le} ne trouvant pas bon d'accorder à Mr. de Sacken le rappel, qu'il venoit de demander, il ne paroissoit pas à S. M. Imp^{le} qu'il y avoit de la nécessité que Mr. de Sacken eut absolument à conférer avec S. E. Mr. de Rosencrone, si tant étoit, comme cependant on ne l'espéroit pas, que ces deux ministres ne pouvoient nullement agréer ensemble, mais que le Roi aiant tant d'autres Ministres et entre autres V. E., il dépendroit de S. M. d'indiquer à qui Mr. de Sacken auroit doresnavant à s'adresser pour conférer avec eux. Je suis etc.

Apostille

Comme une réflexion de ma part je crois cependant devoir ajouter à cette dépêche, que cette répugnance de S. M. Imp^{le} d'accorder à Mr. de Sacken son rappel, ne pourroit guères avoir du rapport qu'à la propre demande que ce ministre en a faite, après la vive contestation qu'il a eue avec S. E. Mr. le Baron de Rosencrone, mais qu'il n'y ait aucun doute, que S. M. Imp^{le} ne change d'avis à ce sujet depuis qu'Elle se trouvera informée, combien le Roi désire le rappel de Mr. de Sacken, comme d'un Ministre, dont le séjour ultérieur en Dannemarc ne pourroit qu'avoir un désagréable effet pour les heureuses liaisons, qui réunissent si fortement les deux Cours

(Peter Christian Schumacher).

¹⁾ Kopi i læg med påtegningen: »Démèlé entre S. E. Mr. le Baron de Rosencrone et Mr. le Baron de Sacken, Ministre de Russie à la Cour du Roi. 1783«, et læg, der mindre korrekt er anbragt i pakken: Korrespondance med det herværende russiske Gesandtskab 1772–1839 (Dpt. f. u. A. Rusland IV). Sikkert for at hemmeligholde affæren for gesandtskabspersonalet er hverken brevet eller den i samme sag liggende originale depeche af 28. marts/8. april indført Sch.s og gesandtskabets konceptbøger. Som det fremgår af et brev til Rosencrone af samme dato (Sch.s arkiv B) er brevet skrevet »par ordre exprès de Sa Majesté Impériale« (jvf. også nr. 68).

68.

1783. 28. marts/8. april II.¹⁾

Ved at see et ordentl. ministerial Brev, jeg skriver i Dag til DH.,²⁾ vil De sikkerlig slutte, at det icke er skrevet uden Ordre, og heri tager De, m. n. H., eller (sic!) icke feyl, saasom Hs. Exc. V[ice] C[anzleren] virkelig

i Keyserindens Navn har befalet mig at skrive Dem det. Men saa gierne jeg ønsker at skrive Dem noget behagel., saa meget havde jeg dog ønsket, at det icke maatte have skeet ved en Leilighed som denne, hvor det alt er klart, at man ved at give Dem den fortiente Roes tillige har i Sinde at nedtrykke en Mand, De agter høyt. Det er ogsaa icke uden inderl. Bekymring og Uroe, jeg har imødtaget DH. saavel som Hr. v. R. naadige Skrivelser og deraf seet den hidsige dispute, som har været imellem Hs. E. Baron R. og Hr. von Sacken. Denne Sag er meget ubehagelig. Deels fordi denne querelle har just havt Leilighed over en Sag, hvori Keyserinden er saa paastaaende, som vor Pretension paa Hamborg, og hvori hun nu vil blive det mere siden denne Sag, deels og fordi man virkel. troer den Maade, Bar. Rosencrone har tiltalt Hr. von Sacken paa, haard, og som [denne] melder om paa samme Maade som DH., og deels fordi Hr. von Sacken saa nylig har faaet en Guld Daase med Hs. Maytt. Portrait, hvilken han den gang har søgt at [gijøre] giældende her som en Slags tilbagekaldelse af de Klager, man engang tilforn havde føret mod ham. Da dog ved Hidsighed udrettes intet, og det er allene ved Fermitet blandet med Douceur og koldt Blod, at man kan komme igiennem de ubehageligste Sager, saa havde det maaskee været bedre, at man endnu denne gang havde seet igiennem Fingre med Sacken, efter at man nu paa 8 Aar har seet igiennem Fingre med ham, og uden at røre nogen Sag i Særdeleshed kun givet mig den Ordre at arbeide underhaanden paa hans Rappel, da vi skulde have blevet meget lettere af med ham, og uden at det vilde have gjort de ubehagelige Indtryk, det gjør nu. I sær seer jeg, at Følgerne deraf vil blive særdeles ubehagelige for B. Rosencrone, som man desuden fra meget lang Tiid af, formodentlig paa Hr. von Sackens Depecher, har havt pique imod. Jeg mærkede dette særdeles kiendelig, da der var question om de til Dannemark sendende presenter, hvor haardt man gik til at sende til Baron Rosencrone, og jeg har meere end engang havt i Sinde at røre noget derom til DH., men igjen forandret mine Tanker, da jeg frygtede sligt maatte kun meere aigrere B. Rosencrone mod Sacken. At man nu taler saa besynderlig vel om Hr. Sacken, er ogsaa kun for at chagrinerer B. Rosencrone, og havde det icke været for DH. Brev, som jeg har givet en Copie af til Vice Canzl., saa paa Hr. von Rosencrones allene havde jeg knap turdet haabe at faae Hr. von Sacken rappelleret; men ved Hielp af Deres Brev haaber jeg det. De staar i en saa besynderlig Credit her, og den Fortrol., som man fattede til Dem i Gr. Bernstorffs Ministerie Tiid, langt fra at formindskes har tiltaget. At jeg har contribuert dertil, hvad jeg kunde, er m. n. H. sickert icke i Tvivl om, men dog bør jeg icke skiule for Dem, at deri har Sacken viist sig som en ærlig og san-

dru Mand ved at legge de største Berømmelser paa Dem. Uagtet vel S. og har skrevet om sin Rappel, saa troer man dog icke, at han ønsker den, og ved at klage saa særdeles over Hr. Bar. Rosencrone har han søgt i høyeste Grad at gjøre gieldende sin Intimitet med de andre Herrer i Hs. Maytt. Ministerium. Hvorvidt nu dette maae forholde sig saaledes, derom vil DH. bedre dømme end jeg. Da Hr. Baron R. sickerlig viser DH. mit particulier chifreerte Brev³⁾ til ham, saa melder jeg intet af de deri anførte Omstændigheder. Kun bør jeg sige Dem, at saavel Gr. Ostermann, som nu sickerlig har et gammelt Had imod Bar. R.,⁴⁾ som i sær Gen. B.⁵⁾ endnu ved denne Leilighed begge to har udtrykket sig med den største Høyagtelse om DH., og den Sidste forlangte en Extr. af D. E. Brev som en høyst nødvendig piece til at erholde Hr. v. S. Rappel. Denne vil da vel og følge, men da man her, naar man engang har taget en Mand en gripe⁶⁾, icke lader den saa let falde, saa er det let at forudsee, at Hr. von R. vil faae mangan svær Dyst med hvad Russisk Minister der end maa succedere Hr. von S. Da vil det kun komme an paa koldt Blod blandet med Fermetet og Douceur; thi dermed kommer man dog videre end med Hidsighed. Saa underligt det imidlertid kommer mig for at høre den megen Approbation, Keyserinden nu synes at give S., saa meget har det frapperet mig at bemærke af DH. Brev de Airs, han hidindtil har givet sig i Dannemark. Var denne fougue i hans Character, saa var den enda undskyldelig, men det er den sickerlig icke; thi her har han imidlertid vidst saa godt at betvinge den, at man icke allene aldrig har merket ham den af, men at han endog er anseet for den meest krybende af alle de Russiske Ministre udenlands og mangan god gang, det jeg veed, uden at lade sig Tiiden blive lang ventede heele Timer iblant Tienerne i Underfavoriternes og deres Secretairers Forstuer. Nu jeg slutter dette lange Brev med at forsikre Dem, m. n. H., om, hvad jeg og melder til Hr. von R., at De i denne Sag som i alt andet vil finde mig en troe og taknemmelig Tiener af Kong. og af DH., og at jeg skal søge, saa meget det dependerer af mig, at afgjøre alt paa den beste og behageligste Maade for H. M. og for hans Ministerium.

Af et Brev fra Hr. Legat. R. Høyer, som jeg havde tilskrevet om Hr. Groots Agents Bestallings snarest Udfærdigelse, bemerker jeg, at han formeener, at Indigenatet icke med samme er forbunden.⁷⁾ Turde jeg altsaa underdanigst udbede mig af DH., om, dette uagtet at Indigenatet icke dermed skulde være forbundet, Hr. Groot icke vil nyde Frihed at handle her som Dansk borger. Thi skulde dette og bortfalde, saa vil hans Agentskab kun være ham til Byrde og aldeles icke nytte ham til de Handels Connexioner med Dannemark, som er hans Hoved-Hensigt.

Imidlertid maa jeg besvære DH. til icke at være uroelig, indtil De faar

nærmere Efterretning fra mig. Det første Pust her er altid haardt, men Erfaring lærer mig, at man maa gjøre her som en erfaren Skipper: Naar Stormen påkommer, tage Seilene ind og lade sig drive for ald Vinden, indtil Stormen har udraset. Siden legger Søen sig, og Veyret bliver mildere, og da ved at gaae for fulde Seigl kommer man lykkelig til Havn i Steden for, at man havde løbet Fare for at kuulseyle, om man vilde have braveret⁸⁾ Stormen.

DH. vil endnu naadigst behage at bemerke, at jeg meget gierne havde ønsket at tilbageholde de to i Dag afsendende ministerielle Breve til DH. og til Hr. von Rosenkrone, indtil jeg fick at vide, hvorledes Keyserinden ansaae Sagen, efter at DH. Brev var hende bleven forelagt, og havde ogsaa holdt dem tilbage, i Fald man icke havde sagt mig i høyste Fortrolighed, at Keyserinden absolut vilde have, at disse Breve skulde skrives, og at det maatte tages mig høyst ilde, om jeg icke skrev, skiønt med ald muelig moderation, hvad herfra blev mig anbefalet, hvortil endnu kommer, at da jeg maa befrygte, at der vil skrives noget deslige til Hr. v. Sacken, saa vilde man kun derved see sig i større Forlegenhed i Dannemark, i Fald jeg intet skrev derom. Hovedsagen er, at man troer her, at det er kun en privat piquanterie, Hs. Ex. von Ros. har fattet mod ham, og at man anfører mod mig, at Sacken paa saa mange Aar i Dannemark er bleven elsket og agtet, at man endog i Greve Bernstorffs Tiid søgte for ham den Russiske Kammerherre Nøgle og udviiste saa megen Kummer over at miste ham, og at det nu altsaa er kun i Hr. v. R. Tiid, at man har forandret sine Tanker, hvoraf man da gjør den Slutning, at det er kun denne Herre allene, som er Hr. von Sacken imod. Formodentlig søger og Hr. v. Sacken nu at gjøre sit Hof opmærksom paa disse Omstendigheder, thi jeg bemerker, at man nu opponerer mig disse Grunde fra alle Kanter.

Naar jeg overvejer ret Omstendighederne, saa seer jeg og, at man har havt den Afsigt at forekomme min Klage, og at man just derfor, for at have Leilighed til at sige mig sine Tanker, inden jeg kunde komme med noget, har saa meget presseret at læse mig min Text, og strax i Øyeblikket efter at Keyserinden havde læst D. E.[s Brev]⁹⁾, at V. Canzleren just i det samme Øyeblik, og inden jeg kunde først see mine Depecher og bringe min første Klage . . .

I dette Øyeblik erfarer jeg og med Vished, at Hr. v. Sacken virkel. har skrevet, at man havde raadet ham i Dannemark at søge sin Afskeed; men allene for at give Sagen en sterkere Tournure stiller man sig nu, som om han havde exigeret den som af sig Selv. At man nægter at rappellere Hr. von Sacken nu, da det i Hs. Maytt. Navn forlanges, kan jeg umuelig suppose, men jeg frygter kun, at man vil gjøre intet betydende Complimenter,

vil tale om at se Tingene applanerede og deslige, omtrent paa samme Maade som Hr. Ostermann har talt til mig derom, og som jeg melder i mit Brev til B. Rosencrone.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Brevet oversendtes under købmand Groots kuvert til kancelliraad Albrecht, der skulle melde Sch. dets »Imodtagelse og befordring«. – ²⁾ Nr. 67. – ³⁾ Indført i concept-hæftet efter dette brev. – ⁴⁾ Rosencrone gjorde 1767–71 tjeneste som legationssekretær i Stockholm, hvor Ostermann var gesandt 1759–74. – ⁵⁾ General Bezborodko. – ⁶⁾ Prendre quelqu'un en grippe, få noget imod én. – ⁷⁾ Andreas Høyer havde i brev af 18. marts 1783 (Sch.s arkiv A. I. 3) meddelt, at der ikke ville blive tale om at bevilge Groot indfødsret, før han virkelig etablerede sig i Danmark. – ⁸⁾ Dvs.: trodset. – ⁹⁾ Sætningen »og strax . . . D. E.« er tilskrevet over linien. Den følgende passus mangler afslutning.

69.

1783 31. marts/11. april.

Da jeg veed, DE. seer min particuliere Correspondenz med H. Exc. B. Rosencrone, saa melder jeg Dem intet om Indholden deraf. Imidlertid bemærker jeg Dag fra Dag meere, hvor høyst ubehagelig denne Sag er, og jeg har i disse Dage været ret syg af chagrin og melancholie over at bemærke, at man gjør DH. Ven Baron Rosencrone Uret her, og at jeg icke kan hielpe det. Det er imidlertid icke, at Keyserinden paa nogen Maade vil tillade eller autorisere sin Minister til at føre sig dictatorisk op, men Sagen er, at endog af mine beste Venner her er der ingen, der vil concedere, at det er mueligt, at Sacken kan have opført sig saaledes. Her siger icke alene Vice Canzleren, men endog en af mine intimeste Venner har i disse Dage sagt mig: Hvad har Sacken med Eders Ministerium at bestille? I tilstaar jo selv, at han foreviser sine Ordres; naar han gjør det, hvad kan der da forlanges mere? Vil han pukke eller tale dictatorisk, saa behøver I jo kun at spørge, om han har Ordre og dertil, og kan han icke forevise den, og dette kan han sandelig icke; thi slige Ordres giver Keyserinden aldrig, saa behøver I jo kun at lee ham ud som en Nar, give ham et skriftligt Svar og forlange igjen af ham skriftlig, hvad han har derimod at indvende. Omquædet af alt dette bliver da, at Hs. Exc. Baron Rosencrone har et piquanterie mod Sacken og har vilet revangere sig paa ham, og just derfor vil Hoffet her icke give ham den Triumph. Vice Canzleren har i disse Dage igientaget imod mig disse Ord: Baron Rosencrone har Hs. Maytt. Fortrolighed, saasom Sacken har Keyserindens. Den Sidste udbeder sig et Svar, han har Ordre til at forlange, og den Første svarer ham kort og but herpaa. Nu kommer det til en heftig dispute. Maaskee altsaa Sacken havde ligesaa me-

gen Ret til at klage over eders Minister som eders Minister har at klage over ham, og hvad vilde I vel nu sige, i Fald Keyserinden forlangte, at Kongen skulde sette sin Minister af, fordi han havde forivret sig mod Sacken. Imidlertid skriver Sacken ikke herom og vilde icke have skrevet herom, i Fald Eders Minister icke havde negtet at conferere [med] ham. Nu vel, vil denne Minister icke conferere med Sacken, saa kan en anden. Keyserinden kan icke rappellere sin Minister, fordi han icke har den Lykke at behage en vis Minister ved et andet Hof. Svarer jeg nu herpaa, taler om Sackens høye Tone, beviser det med Deres Excellences Brev, saa svarer man mig: Hs. Ex. Geh. R. Guldberg var jo icke selv tilstæde, Sacken har jo altid været yndet af den Kongel. Familie og elsket af G. R. Guldberg, indtil at Baron Rosencrone har fattet pique mod ham, og saa videre. Det beste af alt er dog, at DH. staar Dem saa uendel. godt her, at alle gjør Lovtaler over Dem, og at Sacken selv som oftest har talt alt mueligt Vel om Dem, men derimod aldrig om Bar. Rosencrone, som, om jeg icke tager meget feyl, har nok heller icke i Stockholm været paa den beste Fod med Hr. Gr. Ostermann,¹⁾ ligesaa lidet som i Berlin med de paa samme Tiid med Hs. Ex. værende og sig nu her befindende fremmede Ministre.²⁾ Endogsaa i det Brev, som Sacken har skrevet om sin Afskeed, har han talt med den største Roes om DH. Efter at have begyndt at fortelle Historien paa den samme Maade som DH. i Deres naadige Brev til mig, melder han, at paa det ham af B. Rosencrone givne Svar har han svaret, at dette var intet Svar paa, hvad han spurgte om, og at han ventede sig et tydeligere Svar, hvorpaa Baron Rosencr. havde svaret ham haardere og kortere, og at han icke kan negte, at han derpaa har sagt Hans Exc. nogle haarde Sandheder, som maatte være denne Herre saa meget ubehageligere at høre, som det virkelig var Sandheder. At derpaa havde DH. paa den beste og venskabeligste Maade forestilt ham, at han havde forløbet sig, og han var kommet overeens med Dem om, at han skulde forlange sin Afskeed, at efter den ædle og fortreffelige Tenke Maade, han altid havde fundet hos Dem, havde De reent ud sagt til ham, at man agtede just aattende Dagen, efter at denne Historie var tildraget sig, at skrive mig derom, og at De selv havde givet Hr. von S. i Fortrolighed at forstaae, at han maatte tage sine Mesures derefter. Det er paa denne Maade, at vor intime Ven har fortalt mig det, og DH. vil nu selv best vide, hvorvidt disse Omstendigheder ere rigtige. Vores Ven yttrede sig ellers med Kummer mod mig, at man icke forrige gang, da man var misfornøyet med Sacken, presserte hans rappel.³⁾ Da var der en vigtig og ved dette Hof sær antagelig Grund dertil, at han havde manqueret den Kongel. Familie, da derimod nu det var kun en privat dispute imellem B. Rosencrone og ham og endnu uvist, hvem deri havde Ret. For at forsvare Sackens

Opførsel, anfører man her, at han skal have været paa en god Fod med Gr. Bernstorff, som dog skal have været særdeles hidsig i Conferencerne og en gang have havt en meget hidsig Ordvexling med Gr. Callenberg.⁴⁾ Imidlertid seer jeg Nødvendigheden, at Hr. v. Sacken maa bort fra Kiøbenhavn, jeg arbejder derpaa af ald Magt, og mine Venner love at arbeide derpaa med mig, og endskiøndt endnu intet deri er resolveret, saa haaber jeg at reusere. Hvad jeg kun i sær befrygter er, at Hr. von S. Rappel maatte blive accompagneret med en ubehagel. Déclaration fra Keyserinden for Hr. Baron Rosencrone; imidlertid tvivler sicker min naadige Herre [icke], at jeg jo gjør alt, hvad jeg kan, for at afvende det. Da D. E. af det ovenstaaende er underrettet om, at Sacken virkelig har skrevet hid, at ham er raadet at søge hans Afsked, og at mig vilde skrives om den samme Sag, saa indseer DH. let, hvor meget det var Hoffet om at gjøre at læse mig Text denne Sag angaaende, at man, for icke at give mig Leilighed til at komme først, tilbageholdt mine Breve, og at Keyserinden endnu strax Post Dagen, som da var Søndag, lod Vice Canzleren kalde for at sige ham strax at lade mig komme for at tale mig til i de haardeste Udtryk om denne Sag, hvoraf jeg kun til Ex. vil anføre dette, at Vice Canzleren sagde mig at skrive ind til mit Hof, ligesom han vilde skrive til Hr. v. Sacken, at Keyserinden fuldkommen approberte Hr. v. Sackens Opførsel i denne Sag, og at alt, hvad han havde sagt til Hr. Rosencrone, var efter Keyserindens Ordre, Udtryk, som jeg fick dog forandrede – hvilket DH. vil have bemærket i mit particuliere Brev til Bar. Rosencrone – ved min anden Conferenz inden Postens Afgang med Vice Canzleren og fick givet til det heele en langt moderatere Vending. For det Øvrige maae jeg tilstaae, at man lader mig icke undgielde for denne piquanterie mod Baron Rosencrone – thi sicker er det kun piquanterie, for visselig er man misfornøyet med Baron Sacken – men at det er tvertimod tydelig for mig, at endog Hr. Gr. Ostermann selv, som dog paa nogen Tiid virkel. har beegnet mig meget venskabelig, ret i disse Dage synes empresseret at overvælde mig med Høfligheder, og da man i sær veed den Glæde, det er for mig at høre tale vel om DH., saa overvælder man Dem med Berømmelser mere end nogen Tiid tilforen. Hr. von Sacken har ogsaa meldet, at DH. havde tilbudet ham at conferere med Dem, hvorover han da ytrer sin største Fornøjelse. Nu jeg veed vel, at [jeg] behøver icke at bede saa værdig og ædeltenkende en Mand som DH. at forglemme Sackens uartige Opførsel, men da det dog for Connexionens Skyld med Rusland sickerlig er høyst nødig, at der i Hs. M. Ministerium er en Mand, som besidder Ruslands fuldkommenste Venskab og Høiyagtelse, og det om mueligt vil formere de store Tanker, man har her om DH., i Fald Sacken nu vedbliver at skrive om Dem paa den Maade, han altid har skrevet, og at han ved sin Ankomst hid be-

vidner mundtlig, hvad han saa ofte har bevidnet skriftlig, saa skulde jeg icke troe det unyttig, om det maatte behage DH. end i den krenkede Situation, som Sacken dog sikkerl. maa befinde sig i i Kiøbenhavn, at fordoble Deres venskabelige Attention for ham. Alle mine Ønsker, alle mine Betragtninger gaae ud paa DH. Jeg kiender icke Baron Rosencrone, og uagtet alle de af hans Maytt. mig gjorde Naadesbeviisninger ere komne igien nem denne Canal, saa veed jeg dog vel, hvem jeg har at tacke derfor, men dog bedrøver alle disse Omstændigheder mig ligesaa fuldkommen, som om jeg kiender Bar. Rosencrone, og som om jeg var denne Herre den største Taknemmelighed skyldig, allene fordi jeg veed, at denne Herre er en Ven af DH.

Imidlertid skal jeg nest Guds Hielp søge at redde os ud heraf paa det beste og heri som i alt andet bestræbe mig at legge for Dagen –

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Se nr. 68, note 4. – ²⁾ Koncepten har først haft: »med den nu her alt betydende Gr. Cobenzl«. Sidstnævnte var fra 1777 til 1778 kejserlig gesandt i Berlin, hvor Rosencrone virkede som dansk gesandt 1776–80. – ³⁾ Jvf. nr. 25, note 2. – ⁴⁾ August R. C. v. Callenberg, sachsisk gesandt i Kbh. 1769–80.

70.

1783 7./18. april I¹⁾

Depuis que j'ai l'honneur d'être employé au service de S. M. près de la cour d'ici, je n'ai jamais adressé de dépêche à notre cour avec plus d'affliction que dans ce moment-ci, où je dois rendre compte à V. E. du peu de succès qu'ont eu les représentations que par ordre de S. M. j'ai faites ici afin d'obtenir le rappel de Ms. de Sacken. S. E. Ms. le Vicechancelier vient de me répéter par ordre de S. M. I. que cette Souveraine connoissant personnellement Ms. de Sacken, Elle étoit très persuadée qu'il ne pouvoit nullement être capable d'une impétuosité ou vivacité blâmable et encore moins d'une conduite aussi opposés aux intentions de S. M. I. que celle de vouloir s'aviser de prescrire comme des ordres pour notre cour, les ordres qui ne lui furent envoyés que pour sa propre information, que par conséquent S. M. I. ne pouvoit d'aucune façon consentir au rappel de Ms. de Sacken comme d'un homme dans lequel Elle plaçoit toute sa confiance, et qu'en conformité de ceci Elle devoit renouveler ses instances au Roi pour qu'il plût à S. M. d'accorder à ce ministre Sa confiance et le même accueil gracieux dont Sa Majesté et Sa cour avoient honoré Ms. de Sacken pendant tant d'années consécutives et surtout avant que S. E. Ms. le Baron de Rosencrone avoit été placé à la tête des affaires étrangères, que cependant et dans le cas que S. M.

insistât exprès sur le rappel de Ms. de Sacken, S. M. I. l'accorderoit sûrement pour faire plaisir au Roi, mais qu'alors Elle ne pourroit pas s'empêcher d'insister également sur le renvoi de S. E. Ms. le B. de Rosencrone comme d'un Ministre que S. M. I. envisageoit comme le seul moteur des plaintes et du mécontentement que l'on avoit dernièrement témoigné à notre cour de la conduite de Ms. de Sacken, façon de penser au sujet de ce Ministre tout opposée aux sentimens de bonté, dont le Roi et la famille royale avoit temoigné²) antérieurement a ce ministre et desquels il venoit encore très récemment de recevoir des preuves flatteuses. N'ayant rien au monde tant à cœur que d'exécuter les ordres du Roi V. E. ne sauroit douter, combien mon affliction a été grande, non seulement de voir, que malgré toutes les instances que j'ai faites ici au nom de S. M., je n'ai pas pu réussir à nous débarasser d'un Ministre qui, comme Ms. de Sacken surtout par sa dernière conduite, s'est rendu si odieux au Roi et à Son Ministère, mais encore de remarquer qu'on taxe sur les depeches de M. de [Sacken] Ms. de Rosencrone, dont personne ne sait plus que moi qu'il n'est nullement coupable. J'en serois cependant encore plus désolé, si ce n'étoit pas, que convainçu d'ailleurs de la façon de penser amicale de la cour d'ici envers la nôtre et recevant chaque jour de nouvelles preuves des sentimens d'amitié et d'attachement de S. M. I. pour le Roi et de Son désir de conserver les heureux système³) qui subsistent entre les deux cours, système qui également depuis long tems fait l'objet des vœux du Roi, comme celui de tous mes efforts pendant mon séjour ici, j'ose me flatter dans l'espérance que Ms. de Sacken aura les ordres les plus positifs non seulement de ne plus manquer – comme il l'a fait autrefois – au respect dû aux hautes personnes de l'auguste Famille Royale, mais encore de traiter le Ministère du Roi en général et S. E. Ms. de Rosencrone en particulier avec politesse ou du moins avec cette décence extérieure qui est usitée entre des cours Européennes indépendantes et qui sûrement doit toujours avoir lieu entre deux cours aussi étroitement liées que le sont celles de Dannemarc et de Russie. Car ne pouvant pas me dissimuler le tort qu' il ne laisseroit que de faire aux liaisons heureuses qui subsistent entre les deux cours, si Ms. de Sacken se croyant appuyé et approuvé par sa cour, s'avisoit de prendre doresnavant encore un ton de plus de hauteur et de supériorité vis à vis du Ministère du Roi, qu'il ne s'est arrogé jusqu'ici, je n'ai pas négligé de faire ici des représentations en conséquence, et quelque incroyables que paroisse[nt] d'ailleurs tous les Membres du Ministère de S. M. I. quant à cette partie de la conduite ministérielle de Ms. de Sacken, ils m'ont unanimement promis qu'on lui donneroit à ce sujet les ordres les plus vigoureux, de sorte que j'ose en effet croire, que ma cour sera doresnavant plus contente de Ms. de Sacken qu'elle ne l'a été jusqu'ici.

Aussi dois je rendre à tous les Membres du Ministère de S. M. I. la justice d'avouer qu'en toutes les discussions que j'ai eues avec eux par rapport à cette affaire désagréable, ils se sont tous expliqués avec tous les égards possibles pour notre cour, que se doivent deux cours indépendantes aussi intimement liées que les nôtres, qu'ils n'ont pas discontinus de parler avec la plus parfaite conviction des sentimens constans qu'on reconnoit en V. E. pour s'assurer les heureuses liaisons qui subsistent entre les deux cours qui plus d'une fois en s'expliquant avec toute l'estime possible sur la façon de penser de V. E., ils ont témoigné leur gratitude même de l'accueil amical et favorable qu' Elle a toujours fait à Ms. de Sacken et que dans toutes mes conversations avec ces Msrs. sur cette affaire je n'ai pu que tracer leurs bonnes intentions et leurs vœux pour que jamais il ne soit porté atteinte aux liaisons heureuses entre les deux cours. Il ne peut donc pas en rester de doute que si enfin [on]¹⁾ tâche de justifier Ms. de Sacken ce n'est que d'après la connoissance qu'on croit avoir de la conduite de ce Ministre et surtout après les dernière marques distinguées d'approbation que le Roi lui a accordé, on ne veut pas le supposer devenu tout d'un coup coupable d'une conduite aussi blâmable, aussi indécente et aussi insensée – car voilà en effet le même mot dont on s'est servi vis à vis de moi en parlant sur cette matière – que le seroit cela sur laquelle sont fondées les dernières juste[s] plaintes de notre cour contre lui.

(Peter Christian Schumacher.)

¹⁾ Det på grundlag af denne koncept udfærdigede brev er, som det fremgår af nr. 72, udfærdiget »ministerialiter« efter kejserindens ordre. Jvf. også nr. 86, hvor Sch. henviser til det som sin »ministerial depeche«. Det er forgæves eftersøgt blandt hans depecher i Dpt. f. u. A. – ²⁾ Efter at have ændret teksten fra »tout opposée à celle qu'on« til »tout opposée aux sentimens de bonté, dont le Roi et la famille royale« har Sch. glemt at ændre verbet til flertal. – ³⁾ Koncepten har først haft »heureuses liaisons«; deraf artiklen »les« og verbets flertalsform. – ⁴⁾ Ved en foretagen rettelse er »on« fejlagtigt blevet slettet.

71.

1783 7./18. april II¹⁾

Uagtet jeg i et ministeriel Brev allerede i Dag har den Ære at tilmelde DH. Hendes Maytts. Tanker angaaende de over Hr. von Sacken førte Klager, saa bør jeg endnu icke undlade paa Hendes Keyserlige Majtts. expresse ordre, som mig i gaar igiennem Hr. Cabinetts Secretairen General Besborodka er bleven meddelte, at tilmelde DH., at Hendes K.M. har til Dem den største Tiltroe og Fortrolighed, at hun altsaa forsickrer sig om, at De vil formidle alting i denne ubehagelige Sag paa det beste og icke unddrage Hr.

von Sacken Deres Fortrolighed, at Hendes Maytt. har slig en Tiltroe til Dem, at paa Deres Vidnesbyrd vilde hun gerne have troet, at Hr. von S. havde havt Uret, i Fald De havde selv været tilstæde; men da De icke kunde vide Sagen uden ved Hs. Ex. von Rosencrone, ligesom den her icke kunde vides uden ved Hr. von Sacken, saa var det umueligt at sige, hvem der havde Ret, at sickerlig de af Hr. Baron Rosencrone imod Hr. von Sacken først brugte Ord vare haarde, saasom en hver Minister altid havde Ret til at vise sig empresseret, naar det kom an paa at executere sine Ordres, og at dette haarde Tiltale let kunde undskylde en vis vivacitet hos Hr. v. Sacken, at overalt var det bekiendt, at Hr. v. Sacken altid havde været elsket og yndet i Dannemark lige indtil Hr. von Rosencrones Ministerium, at DH. ogsaa paa det sickreste kunde forsickre vore Kongelige Herskaber om, at der vilde gives Hr. von Sacken saa bestemte Ordres om icke at overtræde sine Skrancker, at man kunde være forvissat om, at han for Fremtiden icke skulle gjøre det, at for det Øvrige alt dette var kun personlige Disputer mellem Baron Rosencrone og Hr. v. Sacken, som altsaa aldeles [icke] angick Hofferne eller affairerne, og som altsaa maaskee icke fortiente Hoffernes notiz og endnu mindre, at Hr. v. Sacken derfor skulde rappelleres.

Ved den Frygt, som jeg yttrede mod Hr. Cabinets Secretairen, og som jeg og tilforn har yttret mod de andre Medlemmer af Hs.²⁾ Maytts. Ministerium, at denne Sag og i sær den Mistroe, man yttrede mod Hs. Ex. B. Rosencrone, maatte have en ubehagelig Indflydelse for mig og skille mig ved den Tiltroe, man tilforn her havde havt i mig, har alle Medlemmerne af Hds. Mayt. Ministerium, men i sær Hr. Cabinets-Secretairen i Hds. Maytt. Navn forsikret mig, at denne Sag paa ingen Maade kunde eller skulde have nogen ubehagelig Indflydelse paa mig, men at jeg kunde som tilforn være forvissat om Hds. Maytts. Naade og Bifald samt Hendes Ministerii Tiltroe. Jeg kan da icke andet end af mit gandske Hierte ønske DH. til Lycke til den store Tiltroe og Høyagtelse, man har for Dem her, som De og i høyeste Grad fortienet, og hvoraf jeg spaar de lykkeligste Fordele for det System, som saa nøye forbinder Hofferne.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Også dette brev, der er indført i koncephæftet uden datering mellem nr. 70 og 72, var, som det fremgår af sidst anførte, skrevet efter ordre fra kejserinden og beregnet på at blive åbnet af det russiske postvæsen. – ²⁾ Forkortelse for »Hendes«.

72.

1783 7./18. april III.

Foruden dette Brev vil DH. i Dag faae to Breve fra mig. Det Første er det, som jeg ministerialiter og paa Keyserindens ved Greve Ostermann mig

givne Ordre har maattet skrive Dem; det Andet er, hvad jeg i Gaar har igiennem Cabinettet faaet Ordre i et particulier Brev at melde Dem i Hds. M. Keyserindens Navn, og lader jeg dette Brev directe under Conferenz Raad Waitzes¹⁾ Couvert gaae til DH, paa det at man ved Brevenes Aabning her paa Posthuuset, som altid skeer, rigtig kan see, at jeg har og fulgt Hds. Maytt. Ordre; det er altsaa kun dette tredie Brev, som indeholder mine rette og med den Fortrolighed, jeg er DH. skyldig, opsatte Tanker om denne Sag til Dem. Da jeg af over 6 Aars Erfarenhed saa temmelig nøye kiender Hoffet her, saa forudsaae jeg strax, hvor ubehagelige Følger den Demarche strax at forlange Baron S. Rappel vilde have, i sær i en Sag af denne Natur, og havde det staaet til mig at forandre de mig givne positive Ordre, saa havde jeg paa vor beste Vens Raad her, som jeg i mit første particulier Skrivelse til Hs. Ex. von Rosencrone melder noget om,²⁾ og som strax raadte mig icke at tale om S. Rappel, men allene at klage over hans Hidsighed, at bede i de venskabeligste Udtryck, at han derfor maatte corrigeres, og at overlade til Hoffet selv, om det behagede at rappellere ham, eller i det ringeste om denne Punct intet at insinuere uden indirecte. Men nu da jeg i slig en vigtig Sag icke har tordet forandre mine Ordres, saa er det gaat, som jeg ventede, eller dog snarere bedre, end jeg ventede, thi da jeg skrev DH. mit sidste Brev af 11. Martii³⁾, havde jeg ald Aarsag til at frygte for, at man vel vilde rappellere Hr. v. Sacken, men i den samme Tiid gjøre den alvorlige Paastand, at Hr. von Rosencrone tillige skulde gaa af fra sin Post som Minister ved den (!) udenlandske Affaires. Det var denne ubehagelige Declaration, som jeg saa høyt frygtede for, at jeg rigtig nogle Dage har været syg der over, fordi jeg skieltede for den høyst ubehagelige Alternative, at enten maatte paa engang alle vore connexioner med Rusland brydes, eller og Hs. Maytt. see sig nødt til at skille sig fra Spidsen af de udenlandske Affairer ved en habil og troe Tiener og ved en intim Ven af DH. Den nu giordte Declaration er vel og icke behagelig, men den er icke saa decisiv, endnu kan alting ændres, og det maatte endnu være mueligt for Hr. von Rosencrone at hente ind igjen i Ruslands Credit, hvad han hidindtil har tabt. Imidlertid, og uagtet alt hvad man siger her til Sa.s Justification og om Umueligheden, at han nogensinde skulde tage slig en bydende Tone mod Hs. Maytts. Ministerium, saa er jeg dog positiv om, at man veed meget vel det, der er tvert imod, men man vil icke vide det, men man vil Hr. von Rosencrone til Livs, og derfor betiener man sig just af denne Leilighed, hvor man maaskee vel synes, at Hr. v. Rosencrone ved sit først givne Svar har givet Anledning til disputer, for at give tilkiende den Misfornøyelse, man har med ham. Egentlig veed jeg icke, hvad der kan have givet Grunden til denne Misfornøyelse, uagtet at jeg dog lenge har merket den, og af mit

Brev af [1. april⁴), hvor jeg rørte noget om, at sikkerlig ingen Present var gaaet til Dannemark, om det icke havde været for DH. Skyld, maae De maa-skee have giettet sig til Sligt, uagtet jeg directe intet derom meldede. Egentlig er det nok deels⁶), at Vice Canzleren her og nogle af de Ministre, som har kiendt B. Rosencrone i Berlin⁶) og formodentlig icke har været paa god Fod med ham, har givet ufordeelagtige Ideer om ham her, og at i sær Hr. von S. i sine Depecher sikkerlig icke har afskildret ham med de beste Farver. Thi nu erfarer jeg først, at strax efter den første Klage, som fra Kiøbenhavn blev indsendt over Hr. v. Sacken, har Samme i vidtløftige Forsvars Skrifter, hvori han paa det heftigste beklager sig over Baron Rosencrone, søgt at retfærdiggøre sig, ligesom mine Venner her sige mig reent ud, at S., uagtet han bestandig har talt i sine Depecher med største Roes om DH., aldrig endnu har sagt et godt Ord om B. Rosencrone. Nu da jeg just heraf har vildet bevise, at S. var Hr. Baronens Fiende, og at man derfor icke kunde forlade sig paa ham, har man vel og vildet sige mig, at han heller intet ondt har sagt om Hr. Baronen; men dette er sikkert kun Snak. Man kiender nok Depecher; siger man deri intet got om en Mand, man daglig har at bestille med, saa siger man sikkerlig ondt, og det er ondt nok aldeles intet got at sige. Imidlertid tvivler jeg dog icke om, at jo Hr. Baronen for et Syns Skyld gererer sig mod Hr. von Sacken, da vi dog nu for det Første maa beholde ham, hvilket, som jeg dog haaber, icke vil vare længe, saasom mine Venner her have lovet mig at anvende ald Flid, at han ved den første ministerial vacance skal blive sendt til et andet Hof.

Om den store Venskab og Høyagtelse, man har her for DH., behøver jeg intet at sige Dem, da min ministerial Depeche⁷) tiener Dem derpaa til det allertydeligste Beviis, og havde Hr. v. S. havt den démêlé med DH., han har havt med Baron Rosencrone, saa vilde man sikkerlig ingen Vanskelighed have gjort, icke allene ved at rappellere ham, men endog ved at straffe ham, om det havde været forlangt, men nu vil man icke unde Baron Rosencrone denne Triumph, og nu vil man just expres lade Sacken blive i Kiøbenh., allene for at udgyde sin Harme mod den Første og chikanere ham. Dette kommer imidlertid fra ingen anden end fra den største Person selv,⁸) som deels tilforn af oven anførte Omstændigheder icke vil Baron Rosencrone vel, deels og er piqueret over, at han allene paa en Dispute, han har havt med Baron S., har declareret icke at vilde conferere med ham og derfor, som man her siger, saa got som beviist, at det var kun for hans Misfornøysels Skyld allene, at Sacken skulde rappelleres, da man derimod anfører mig her, at Keyserinden selv endnu aldrig har forlangt nogen fremmed Ministers Afskeed, og anfører for mig i den Henseende Ambassadeurer, som man er saa høyt misfornøyet [med], og hvis Afskeed dog aldrig directe er bleven

forlangt. Formodentlig har og S. i sin uartige Opførsel mod Baronen stolet paa de Indtryk, han supponerte, hans Klager over omtalte Herre her har gjort, ja undertiden falder mig vel en eller anden Ting for, hvoraf jeg snart skulde slutte, at en eller anden i Dannemark har instigeret Sacken til at være uartig; dog sandt at sige kan jeg ikke vente sliq Nederdrægtighed af Danske og af fornemme Danske. Saameget er imidlertid vidst, at S. gjør sig meget til af den Yndest, han staar i hos hele Hs. Maytts. Ministerium og hos de Fornemste ved Hoffet, den eneste, Baron Rosencrone, undtagen; dog nevner han blandt dem i sær DH. og sender hid et Brev, De har tilskrevet ham strax efter denne Dispute som et Beviis paa Deres Høyagtelse. Den Daase, man har givet Hr. von S.,⁹⁾ anfører han og som et stort Beviis paa den særdeles Naade, man har havt for ham, og havde det vel været tienlig, om ved den meget Aarsag, man har havt til at klage over ham, at denne Present var udeblevet, uagtet jeg vel indseer, som jeg og har sagt her, at ved samme er icke intendert en Compliment til ham, men til hans Hof. Uagtet jeg nu i et particuliert Brev til B. Rosencrone selv i Dag forsicker ham intet at have undladet, som kunde tiene til at give denne Sag den fordeelagtigste Vending.¹⁰⁾ Af DH. vil jeg imidlertid udbede mig, at De paa mine Vegne vil give Hr. von Rosenc. den Forsikring, som jeg hellig kan give Dem, at jeg har gjort i denne Sag alt, hvad mig var muelig for at vende den til Hs. Excell.¹¹⁾ og at mine Venner her har arbeidet deri som ærlige Mænd. Intet kan tiene til større Bevis paa det Sidste end det solide Raad, som Hr. B.¹²⁾ gav mig den første gang, jeg talte med ham om denne Sag, men som jeg ikke turde følge. Imidlertid kiender DH. Keyserindens humeur ligesaa vel som jeg, og naar hun personlig finder sig piquert, er der sickert icke at komme ud med hende.

Uagtet nu vel af de adskillige mig i Keyser[indens] Navn giordte Forsickringer, at denne Sag ingen ubehagelig Indflydelse skal have for mig, saa bliver den dog en nye Bevægelses Grund for mig paa det indstændigste at ønske at komme herfra, og kan jeg icke noksom udtrykke derom alle mine underdanigste Ønsker til DH., hvilket jeg og i Dag expres ytrer i mit Brev til Hr. v. R., for at det her skal bemerkes, hvor nært jeg tager mig det ubehagel. Udfald, denne Sag har havt. Ja! Hvor gierne havde jeg icke skuldet villige i, at man i steden for at paastaae Baron Rosencrones Demission som en indemmisation for Sackens Rappel havde paastaaet min rappel herfra. Jeg skulde sandelig icke have biet, og Hoffet hos os skulde paa det snarest have blevet af med S. Men nu fortrøster jeg mig ved, at jeg ved Hs. Maytts. Naade maae nyde den samme Lycke, som jeg i ovenstaaende Fald havde vildet nyde ved dette Hofs Unaade, og at, om icke just strax en anden Minister Post blev vacant, jeg allernaadigst maatte erholde den ansøgte congé

indtil videre. Var det imidlertid saa, at Posten i Engelland blev ledig, saa vilde jeg ansee det som en særdeles Kongel. Naade samme at erholde. Da jeg og fra Ungdommen af har havt en særdeles Lyst til Staternes Oeconomie og Politi, hvilket DH. icke ubekendt er¹³⁾, saa vilde jeg og, i Fald jeg var saa lyckel. at komme til Engelland, anvende mine reflexioner den Vey, og naar mig materie fattedes i Politiquen, søge at gjøre opmærksom paa en eller anden politisk eller oeconomisk Fordeel, som dette Land frembyder i saa stor Mængde fremfor de meeste andre Lande.

DH. vil naadigst bemerke, at jeg skriver alt denne Sag angaaende med egen Haand og observerer den største Taushed mod de ved Missionen her for gandske at lade det i DH.s Magt at afgjøre med Hr. v. Sacken, som directe vil blive underrettet, at alting i denne ubehagel. Sag bliver holdt i høyeste Grad hemmelig, og derom vil Hr. v. S. og faae Ordres herfra.

(Peter Christian Schumacher)

1) Postkontrolør ved det danske postkontor i Hamburg, konferensråd Georg Ludwig Waitz. – 2) Se koncept til brev af 28. marts/8. april til Rosencrone i Sch.s arkiv B. – 3) Skal være 11. april (ny stil), nemlig brevet nr. 69. – 4) Koncepten har datoen in blanco; det drejer sig om nr. 65. – 5) Læsningen »deels« usikker. – 6) I hvert fald grev Cobenzl, den kejserslige minister i St. Petersborg, havde været samtidig med Rosencrone i Berlin. – 7) Nr. 70. – 8) Det følgende stykke »som deels tilforn – – – directe er bleven forlangt« er tilskrevet i margenen. – 9) Formodentlig den »present«, Sacken omtaler i sin relation 13./24. sept. 1782 (russ. film 1782, fol. 179), hvor han dog siger, at den sætter ham i forlegenhed. – 10) Stykket »Uagtet jeg nu – – – Vending« er skrevet til i margenen ovenover det følgende » Af DH. – – – Hs. Excell.« De to stykker er formodentlig tænkt sammenarbejdet ved sletning af »Af DH.«. – 11) Her skal formentlig tilføjes et ord som »Fordeel« eller lign. – 12) Bezborodko, jvf. ovenfor. – 13) Skrevet »Er«.

73.

1783 11./22. april¹⁾

Da DH. nu paa nogen Tiid har faaet saa mange og saa lange Breve fra mig, saa frygter jeg, at De snart zitrer ved at see nye Breve fra mig; imidlertid da jeg tillige veed, hvor opmærksom De er paa ald, hvad som angaar Hs. M. Tieneste, saa tør jeg dog haabe, at De icke ilde optager, at jeg for sidste gang endnu besværges Dem med nogle Reflexioner, som har Indflydelse paa den sidste ubehagelige Affaire imellem Hs. E. B. R. og Hr. v. S., som i sær har været den kummerfuldeste for mig af alle Sager, jeg har havt at forhandle her, thi uagtet paa den ene Side intet kan være mere glædeligt for mig end de store Beviser, DH. faar i denne Sag, paa dette Hofs Høyagtelse og til Tiltroe til Dem, saa smerter mig dog i høyeste Grad den Mortifi-

cation, man agter at gjøre Deres Ven, i sær da jeg let seer, hvor empfindlig samme vil være for DH. Det er mig icke mueligt at forudsee, hvorledes man vil i Dannemark ansee det herfra givne Svar, og om man vil vel eller ilde optage det, ligesaalidet som, om det af en eller anden Aarsag maatte være Hs. M. angelegen enten for nærværende Tiid at være fuldkommen vel eller lidet koldere end sædvanlig mod Rusland. Er det Sidste, saa maa der nu gives en Leilighed til at affectere en Koldsindighed; men en Ministers Sag er det, icke at aigrere, men at adoucere Hofferne, og derfor holder jeg det for min Skyldighed at gjøre følgende Bemærkninger. Med Deres Exc. store Skiønsomhed vil De let indsee, at Hoffet her paa ingen Maade har noget mod vores Hof. Den bestandige Venskab, som Keyserinden bestandig ytrer Sig med om vores Hof; den Iver, hvormed hun ved alle Leiligheder tager sig vore Sager an; den Omhue, hvormed hun søger at igjen forskaffe Hr. v. S. vores Hoffets og DH. Tiltroe; de igientagne protestationer om, at det aldrig er eller kan være Ruslands Tanke at foreskrive os Love; den Opmerksomhed, med hvilken hun igiennem sit Cabinet har ladet mig befale at skrive DH. det particular Brev, som jeg sidste Postdag har skrevet Dem²), og hvori hun paa den venskabeligste Maade beder Dem at opgiøre alt, hvilket Brev jeg ligesaavel som det Franske ministerielle Brev³) har forelæst Cabinets-Secretairen, inden det afgick; alt dette tiener DH. til tydelige Beviser, at hun icke alleneste har Venskab for Dannemark, men at det endog er hende om at gjøre, at Hoffet og DH. skal være forsikret herom. Det er altsaa egentlig kun Hs. Ex. v. Rosencrone personlig, hun vil til Livs, og hvad Aarsager til denne Piquanterie mig ere bekjendte, har jeg allerede havt den Ære at underrette DH. om. Jeg har allerede for halv andet Aar siden, strax efter den første Misforstaaelse med Hr. von S. havde været, icke allene havt i Sinde at skrive DH., men endog B. Ros. selv derom, men endog virkelig skrevet Brevene færdig; men da jeg just vilde lade dem afgaae, rev jeg Brevene i Stycker⁴), dels fordi jeg troede, De (!) icke kunde hielpe til andet end til ny Misforstaaelse imellem Hr. v. R. og B. S., dels og fordi jeg nænede icke at gjøre Hs. Ex. den Krenckelse at skrive directe til ham om noget, som naturligviis burde være ham ubehageligt. Imidlertid har jeg sandelig icke undladt her i høyeste Grad at søge at gjøre Hr. Baronen behagelig og bestandig anført for Ministerium, uagtet jeg icke kiender Hr. Baronen selv, at Hr. B[aronens] Depecher var et særdeles Beviis paa hans Talent, ligesom hans Udnevnelse til Minister et sicker garantie for hans Hengivenhed til Rusland, da Hs. M. sickert icke andre udvalgte til denne Post end dem, som han fandt denne Egenskab hos.

Da jeg og saa⁵) nøye af Erfarenhed kiender Hoffet her, at jeg let veed, hvad som behager og icke behager, saa, da jeg i sær veed, at intet saa me-

get behager her som den Fortrolighed, man her communicerer sine Tanker med angaaende de Nyheder, man faar fra andre europæiske Hoffer, og det var mig saa meget om at gjøre, at Hs. Exc. skulde vinde Credit her, tog jeg mig den underdanige Frihed mere end en gang at bede ham, og da det fra Hr. Cabinets Secretairen var bleven mig sagt som en saa besynderlig behagelig Sag for Keyserinden, fra Hr. Cabinets Secretairen at bede Hs. Exc. at meddele hid de Nyheder, vi fik fra andre Hoffer, og indstændig havde jeg ønsket, at det var skeet meere, end det er, da det vil havt særdeles behagelig Indflydelse for Hs. Ex. Credit her. Keyserinden er høyst nysgierrig paa slige Ting. I Hs. Ex. Gr. Bernstorffs Tiid fik jeg i Almindelighed Breve hver Postdag, hvorved jeg kunde gjøre mine conferenzer interessante; nu gaar der undertiden 6 Uger hen, at jeg ingen virkelig depeche faar. Vice Canzleren spørger mig hver Conferenz Dag, om jeg har noget at communicere ham, de andre Herrer i Ministerium ligeledes, og da der altsaa nu gaar 6 à 8 Uger hen, at jeg intet har her at communicere, saa opvekker det Mistroe, man troer vort Hof mindre aabenhiertig end tilforn, og dette tillegger man allene Hs. Ex. B. Rosencrone. Hertil kommer endnu, at Hr. v. S. i nogle Breve skal have skrevet om Hr. B[aronen] som høyst Preussisk sindet og iblandt for nogle Maaneder meldet, at Hr. Baronen i Conferenzer havde tilraadet dette Hof icke at forlade Preussen. Dette behager icke her. For at tale, som Hoffet her vil, maa man lade Østerrig være Østerrig og Preussen Preussen, allene sige sig Russisk og reent ud declarere, at Kongen icke melerer sig i noget andet System. Jeg har derfor draget et stort Partie for mig af DH. naadige Skrivelse af 21. Febr.^o) ved her endog i Fortrolighed at give vor Ven en Extract, jeg har gjort, som jeg vilde selv, af hvad DH. under den 8de Rubrique er saa naadig at sige mig: At det er Dannemarks Ære og Pligt at blive ved Rusland, at denne er og bliver vor *eneste Bundsforvandte* etc., og at vi icke indlader os med andre. Tilgiv mig, min naadige Herre, den Dristig[hed], hvormed jeg i underdanigste Fortrolighed melder Dem dette. Det skeer langt fra icke for at dadle Hs. Ex. B. Rosencrone, men for at angive Veyen, jeg anseer for den Eneste, han kan faae igien den Credit, han har tabt her, da det sickerlig, i Fald Danmark vil forblive paa den samme gode Fod med Rusland, sicker maa være Hs. M. om at gjøre, at den Minister, der er for Spidsen af de udenlandske Affaires, har den Credit og Høyagtelse, han bør have, hos det Hof, vi har meest at gjøre med. Vilde Hs. Ex. altsaa kun lidt gerere sig mod Hr. v. S., kun vogte sig for at yttre nogen Predilection for noget andet Hof end dette og kun betiene sig af den Leilighed, som end og de ringeste og ubetydenste Nyheders Indsendelse giver ham til at gjøre sin cour hos Hoffet her og at sige nogle complimenter til Keyserinden, saa tør jeg nest Guds Hielp⁷), at denne Sag, som

egentlig er sigtet og anlagt mod Hr. v. R., ingen videre Følger vil have, men at [han] vil vinde her den Tiltroe, han bør have. DH., som kiender og er forsikret om mine redelige Afsigter, vil finde, at jeg intet heri siger, uden fordi jeg troer, det er Pligt at sige det, og fordi jeg ønsker at see DH. Ven her paa saa god en Fod som mueligt. For det Øvrige, da jeg nest Guds Hielp og ved DH. Naade paa det Snarest haaber at komme herfra, saa kan det være mig personlig ligegyldigt, enten man her er piqueret paa Hr. von Rosencrone eller icke, ligesom og vor System med Rusland alleneste kun bliver mig vigtig, fordi jeg troer, det er vort Hof vigtig. Thi for det Øvrige som subaltern er det icke min Sag at udtenke, hvad System er det beste, men allene at arbeide efter de Planer og i det System, som mine Supérieurs foreskriver mig. Hvad jeg her siger, er ogsaa langt fra ingen Dadel af Hs. Ex. B. R., hvis Viisdom og Indsigter ingen er meere overbevist om; jeg veed, hvad der kan siges imod, hvad jeg oven har anført, og jeg erindrer mig, at Hr. v. Rosencrone selv har rørt noget i en af sine Depecher til mig om de difficulteter, det maatte have at sende hid en slags Extrait af de vigtigste af Hs. Maytt. Ministres Efterretninger fra fremmede Steder. Jeg anfører dette altsaa kun som en Ting, der behager Hoffet her, overladende det til DH. høye og naadige Gottfindende, hvad Brug De finder raadeligt at gjøre deraf. Nok for mig er det at turde troe, at min naadige Herre lader mig den Ret vederfare, at jeg som en ærlig Mand intet har holdt skult (sic!) for Dem, og denne Deres Bifald skal jeg min hele Livstiid søge at fortjene som den, jeg setter min største Lycke i. Maatte Deres Exc. dog være overbeviist herom; maatte De dog icke tage mig ilde op den Oprigtighed og Aabenhierlighed, med hvilken jeg siger Dem mine Tanker; maatte De og være forsikret om, at jeg i denne Sag har giordt og skal gjøre mit beste for at ende den paa det beste, og at jeg intet større Ønske har i Verden end at legge for Dagen min underd. Taknem. og Ærbødighed mod Dem, og maatte De, min naadige Herre, bestandig erholde mig Deres Bifald og Naade. Da jeg i Dag tager mig den underdanigste Frihed at foreslaae, at Hr. Groot ved Hr. Consul Bruhns Afgang maatte bekomme Consulat Forretningen her, saa tager jeg mig den Frihed at recommandere ham til DH. Naade.⁹⁾ Jeg er forvisset om, at man i Dannemark vil tacke mig for denne Recommendation, da jeg ingen retskafnere og ærligere Mand kiender, og er endog den besynderlige Umage, han tager sig for min Correspondenzes Sickerhed med DH., et slags Fortieneste, han maatte have til Deres Naade. Denne Naade vilde komme ham som særdeles til Pas, da han formodentlig icke bliver længe her i Rusland og ved sin Afreise herfra til Dannemark torde haabe at faae Consulatet transfereret paa sin Svoger, som han da agter at tage i Comp. med sig, og hvorved hans Huus for bestandig kunde forblive et Dansk Huus. For

Handelen paa Rusland, i Fald den skal blive udbredt, som vi ønsker, ja endog for at forhielpe her de Danske Skibbere (sic!) til Fragter, er det sikkerlig en Sag af Vigtighed at have en til Consul, som icke allene er en ærlig og ivrig Mand, men endog een anset, bemidlet, respectable og kyndig Kiøbmand, og dette holdes for en saa almindelig Regel her, at af alle her paa handlende Nationer ingen vælges til Consul uden de, som virkelig have credit og Formue. Thi lad og en Mand som⁹⁾ Consul Bruhn end besidde de Første Egenskaber, Ærlighed og Iver for Hs. Maytts. Undersaatters Gavn, i saa høy Grad, som han vil, saa vilde dog Mangel paa de sidste, i sær paa den Consideration om egen Formue og Credit, altid hindre ham i at paatale de Danske Handlende Undersaatters Sag med Eftertryck eller i det ringeste reent betage hans Forestillinger i de sager, der kan forefalde, den saa høystnødvendige Vægt, uden hvilken ald Iver, i hvor stor den end er, bliver icke allene unyttig, men endog i en vis Maade kun beleet. Thi Erfaring har lært mig, at de Personer, som han som Consul har meest at bestille med, og som ere vante, efter Nordens alt for almindelige Brug, til kun at respectere Formue og Credit, lader haant om at høre, at en Kiøbmand, den, de kun anseer for en slags Høker, taler i den Tone og med den Myndighed, som tilkommer en Europæisk Nations Consul, hvilken Tone og Myndighed de derimod gjerne tilstaa en formuende og respecteret Kiøbmand.

Til DH. store og vidtudbredte Bedømmelse overlader jeg imidlertid alt, hellig forsickrende Dem om, hvad jeg vist troer, De selv veed og let vil kunne bedømme¹⁰⁾, at i hvad jeg saavel i dette som i ald min Correspondenz med Dem tager mig den Frihed at melde Dem, aabenbarer jeg Dem mit hele Hierte og taler efter min fuldkommenste Overbevisning. Hvorledes De imidlertid vil befale mig at forholde, overlader jeg allene til DH. og skal altid sette ald Glæde og Ære i at efterleve Deres Ordre og daglig at legge for Dagen alle de Følelser af Tacknemmelighed og Ærbødighed, jeg har for Dem. Hvor ulykkelig vilde jeg derimod icke være, min naadige Herre, om De tvivlede herom; men De tvivler icke herpaa, mit Hierte siger det mig, et Hierte, som er sig bevidst, at det ønsker og tracter icke efter mere end at gjøre sig Deres Naade og Godhed værdig.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Oversendt kancelliråd Albrecht til viderebesørgelse. – ²⁾ Nr. 71. – ³⁾ Nr. 70. – ⁴⁾ Da heller ikke concepterne er bevaret, er det samme formodentlig sket med dem. – ⁵⁾ De to ord er egentlig skrevet sammen. – ⁶⁾ Nr. 63. – ⁷⁾ Her mangler et verbum som f. eks. »tro« eller »sige«. – ⁸⁾ Den danske konsul i St. Petersburg Constantin Brun udnævntes 9. april 1783 til administrator for Det vestindiske Handelsselskab. Hans efterfølger som konsul blev ikke Joh. Fr. Groot, men Bruns kompanion Hinrich Meese, foreløbig dog som konstitueret, idet den kgl. udnævnelse først fandt sted 23. nov. 1785 (Kommercekoll. Udenlandske og konsulsatssekretariatets forestilling 16. nov. 1785 nr.

92). – *) Formodentlig af vanvare er »som« og kort efter »end besidde« blevet udstreget. Til gengæld er andre ord og en forudgående passus, som erstattets af det her gengivne, ikke blevet udstreget. – 10) Læsningen af de to sidste ord usikker.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

74.

1783 26. april.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Conferentsraad.

Jeg har faaet Deres meget Ærede af 1. Apr.¹⁾, og jeg vil svare kort, for dog at svare strax. Deres Høivelbaarenhed har megen Ret, at man med yderste Varsomhed, saa vel i Henseende til Os som Rusland, maae omgaaes den vigtige Sag at give Borger-Ret og følgelig Andeel i Tractatens Fordeele. Naar nu den belovede Depeche fra Dem kommer, skal De og snart vorde forsynet med de Regler, som kand blive bestemmende og sette Dem i Stand til at vide, hvad De i disse Leiligheder haver at gjøre. For Hr. Groots Bestalling skal jeg sørge; indigenatet faaer han ikke, førend han har anskaffet sig de fonds hos os, som Loven fastsetter²⁾, men han faaer det og, saasnaart han har gjort det. Deres Høivelb. maae ikke legge sig paa Hierte den liden Erindring; den er den første og bliver og den sidste; og alt havde været got, naar ikke Baron v. Sacken havde havt den fulde communication. Men i øvrigt er jo det hele en ringe Sag og fortiener ikke, at De derover skal krænke sig et Øieblik. Hvad det Ønske angaaer, som De nu i Deres Depeche har yttret, at maatte faae Tilladelse til Vinteren at gjøre en Reise paa nogle Maaneder, saa er det saa billigt, at jeg ingenlunde tviler derom; vanskeligere vil det være at slippe aldeeles bort; thi De har Hoffets og vores andres Tillid i den Grad, at man neppe veed at finde nogen til at erstatte det Tab med; men overalt den Engelske Post, hvor jeg ville have Dem helst, er ei endnu ledig, og skulle den blive det, da vær vis paa, min Ven, at jeg skal tænke paa Dem. Nu har jeg svart paa Deres Brev; thi det forrige³⁾, og hvad De har bestemt mig, er mig vist kiert, men, men og endnu et men – –

Havde jeg Tid i Dag, skrev jeg D. Høiv. nogle politiske Drømme; men jeg har ikke Tid, og dog maae jeg skrive en Smule. Er en Efterretning sand, som vi har fra Frankerige, og de pleie at være det, er Sagen afgjort imellem de Keiserlige Hoffer og Tyrkerne. I Petersborg har min Ven syntes at mærke det samme; og fra Vien siger man os ei heller andet. Saa er da opfyldt, hvad jeg har troet, at Keiseren i Forstaaelse med Frankerige ville vide at opholde Rusland, indtil Freden var sluttet, og ingen Tid var meere. Men dersom det endnu kand lykkes Keiseren at faae Rusland til at troe, at det skal blive mueligt at overtale Frankerige til at ansee gandske stille Otto-

mannernes Ødeleggelse, saa maae jeg tilstaae, at min Forstand staaer stille, og at jeg finder mig i et uigiennemtrængeligt Mørke; thi skulle da Frankerige, det kloge og nu aarvaagne Frankerige, ville de to Keiserlige Hoffers høieste Magt for engang selv at blive et Offer? og skulle Frankerige agte sin saa betydelige Levantiske Handel saa ringe, at den skulle i Marseille ville lide et saa græsseligt aarligt Tab? Skulle Dronningen, nu Moder til en Dauphin, saa forfærdeligen glemme, hvad hun skylder sig selv og sin Søn? Og om hun ville, skulle hun da ei kunne huskes derpaa og ei finde Modstand? Kongen i Frankerig elsker sin Gemahl; men med alt dette har hun jo dog ei kunnet faae Choiseuil ind etc. Han er, den gode Herre, intet Genie; men han lader fast og i vigtige Ting ubevægelig.

Sagen bliver da som hidtil: for at holde Rusland til sig, viser Keiseren disse herlige Udsigter; for at hindre Rusland at høre Engelland, smigrer Frankerige og spiller under Dække med Keiseren. At dette er saa, troer jeg, og troer vi alle, indtil at de to Keiserlige Huse virkeligen sees at falde paa Muselmændene; men skulle dette mod Formodning skee (og efter Aviserne burde det skee) saa vil inden et Par Ord en almindelig Krig blive uundflyelig, og da kunde Rusland fra sin Nordlige Side let vorde angreben af Sverrige og derved sette os i den Nødvendighed at svare, naar Casus fæderis raabte. Nu allerede vil jo Kongen af Sverrige have et Campement i Finland, og derfor har Rusland befaleet at udruste 50 Galeier. Sandt eller Løgn, viser dog dette os, hvorledes Tingen maae gaae; og Frankerige setter Sverrige underhaanden i Stand til at arbeide med Iver paa sin Flode; thi nu i to Aar har Sverrig i Carlskrone giort meere end i 20 Aar tilforn; og Sverrig understøttes til at gaae saaledes fort; derover er det, at de stærkeste Sølv Transporter uden Ophør gaae til Sverrig, og det saa hemmelig og saa Fransk, at alt er for Kiøbmænd og til Kiøbmænd. Kort sagt: Legen kunne blive artig, naar Rusland med eet blev antastet af Preussen og Sverrig paa en Tid, naar dens Tropper vare 500 Mile borte. Det ærgrer mig for Rusland; men jeg veed, at derved er intet at giøre, og at De har kun at tie. Lev vel og elsk

O. H. G.

¹⁾ Nr. 65. – ²⁾ Indfødsretten af 15. januar 1776, art. 3–4. – ³⁾ I rækken af Schumachers koncepter er der et hul for januar-marts 1783.

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

75.

1783 15./26. april.

Uagtet jeg sandelig ingen større Lykke har her, end naar jeg seer mig bæret med Breve fra DH. og med Forsikringer om DH. Bifald og naade, saa

har dog ingen Ting kundet ligne min Glæde ved at erholde DH. naadige Skrivelse [af 1. April]¹⁾ og deraf at see, at jeg turde haabe at erholde en congé til næste Vinter og blive forflyttet herfra til en anden Mission. Dette vil nest Guds Hielp styrke min Sundhed og formeere mine Kræfter til Hs. M. Tienstes Udførelse. Thi icke allene at jeg virkelig er urolig over det Tilfælde, som jeg i mine Depecher har klaget over – og som endnu, skjønt mindre sterkt end midt i Vinter, vedvarer og undertiden er meere, undertiden mindre incommod, uagtet det, Gud være lovet, endnu icke er kommet saa vidt dermed, at det kunde bemerkes af Ministerium – og at jeg frygter, at det ved næste Vinter maatte tiltage, saa tilstaar jeg, at jeg Aar fra Aar meere og meere gruer for de Petersborgske Vintre. For en Mand, der som jeg saa meget elsker Landlivet og snart ingen rette Fornøyer . . .²⁾, end som dette kan give, er et Land, hvor man har 9 Maaneder Vinter og 3 Maaneder Efterhøst – thi Sommer har man endnu icke havt her, saa lenge jer har været her – høyst haard at gaae. Det gaar an med det første 1, 2, 3, 4 Aar, men naar det kommer til det 5te, 6te, 7de, da synker Modet. DH. Brev har givet mig samme igien, og antag derfor ald min underdanigste Taknemmelighed. Det vil nu være DH. bekiendt, at jeg allerede har skrevet til Hr. Baron Rosencrone en Depeche, som De saa naadig raader mig at skrive, for at udbede mig en Forflytning til en anden Minister Post.³⁾ At jeg icke just deri har nevnet Posten i London, er, fordi det synes mig uanstændigt at vælge. Nok Naade er det for mig, at Hs. Maytt. behager at forflytte mig; den engelske Post vilde vel være for mig den kiereste, fordi jeg troede mig der efter min genie og humeur meest nyttig, men for det øvrige overlader jeg Valget allene til DH. Besynderlig kiert er det for mig at see, at m. n. H, naadigst approberer min Lyst til at blive i denne Carrière. Egentlig, og naar jeg skulde vælge efter gout, blev Landlevnet mit Hoved-Ønske, men sandt at sige, saa kiender jeg icke nok de Poster af den Slags i Dannemark for at vide, om jeg dertil maatte være duelig. Nu har jeg i min nærværende Carriere, som jeg fra Barns Been har lagt mig efter, erholdet DH. Bifald, altsaa er det mig nok, og Jeg vilde altsaa icke gerne forandre den for en anden, hvori jeg maatte frygte for mindre Bifald og mindre Tiltroe, end DH. har bæret mig med i denne. Vanskeligheden ved denne Posts Besetning – som DH. paa en for mig saa smigrende Maade gjør mig den Naade at underrette mig om – maatte dog, meener jeg, let overvindes, naar man allene saae paa Duelighed, endog uden Formue. Hs. Maytt. Minister er saa vel, saa ordentlig betalt, at efter mine Tanker der ingen anden Formue behøves. En Capital af 15 à 16000 Rd. maae en Minister vel have for at sette sig i Stand med, og dette tilside sat, saa naar, som jeg dog supponerer, at Hs. Maytt. til Posten her bestemmer 12000 Rd., kan og bør en Minister leve

og gjøre sig Ære, ja jeg skulde snart sige, at meere Gage var icke allene unødvendig, men endog unyttig. At det sickerlig her, som overalt i Verden, contribuierer til en Ministers personlige agremens, naar han har en 30—40000 Rd. aarlig at depensere, men Spørgsmaal, om dette virkelig er nyttig. Mig tyckes, at det leder kun ind til mangfoldige Distractioner, Tiidspilde, Lyst til høye Spil, til at gjøre Cour hos Damerne etc., hvorved man kun spilder sin Tiid og distraherer sig fra Forretningerne. At behage alle Petits-Maîtres og Petites Maîtresses kan være artig nok, men egentlig er der dog her som ved alle Hoffer 3, 4 solide Mænd, hvis Venskab det er at gjøre om, og hvis Venskab kan være nyttig, og disse vinder man langt fra icke ved at give Baller, Assembléer og vinde deres Penge fra dem i Kortspil, men ved en anstændig Opførsel og solid og reel Tenkemaade.

Endnu kommer hertil en temmelig sicker Erfaring, jeg har, at de fremmede Ministre, som lever paa for høy en Fod, fauilerer sig med for mange, kommer, inden de selv veed deraf, midt i Intriguer, og om de end gjør sig mange Mundvenner, saa gjør de sig og mange Fiender. Naar jeg gaar herfra, haaber jeg nest Guds Hielp at kunde sige, at jeg efterlader mig her icke en Uven og, skiønt kun faae, saa dog solige Venner. Saasnaart man kun ingen Uven har, kan en eeneste solid Ven tidt gjøre store Tienester, som mange Venner tilsammen icke kan gjøre, naar man tillige har mange Fiender, som arbeide en Mand imod. Til Betieninger af dette Slags skulde jeg efter min underdanige Tanke holde for, at man icke burde søge efter brillante, men efter sickre og solide Mænd. De Første vil i Almindelighed altid tabe, jo længere man lærer at kiende Dem, da de sidste derimod altid vil vinde ved at kiendes nøyere, men det er unødigt at sige noget herom til DH., som forstaar alt dette saa uendelig bedre end jeg.

At alt, hvad der er passeret imellem Hr. v. S. og B. R. gjør DH. meget Ondt, dette indseer jeg let, og dette har tient til at forøge min Kummer. Her vil man immer paastaae, at der har været Skyld paa begge Siderne. Det var lykkelig, om den af Lord Chesterfield⁴) saa meget pronerte Sentens, suaviter in modo, fortiter in re, var hver Ministers Hovedsentenz. Det vilde sickerlig meget befordre Affairerne, og inden jeg læste Lord Chesterfields Breve, havde jeg med største Fordeel sat denne Axiom i Værk i Barbariet. Alle Personaliteter forderve kun Sagerne. Besynderlig er det imidlertid, at alle indsee denne Satzes Grundighed, og saa faae handle dog derefter. Da DH., som billigt, saa høyt skatter vore liaisons med Rusland, saa veed jeg vist, De vil formidle alting. Man har den Tiltroe til Dem her, og saa vidt mig er bekjendt, har Keyserinden aldrig udtryckt sig i Termini saa fuld af sand Høyagtelse mod nogen fremmed Magts Minister som mod DH. At dette sidste uendelig har glædet mig, behøver jeg icke at forsickre Dem, m. n. H.;

imidlertiid har jeg dog i, hvad jeg deri har skrevet til Dem, intet tillagt af mit eget, og da Hr. von Sacken er bleven underrettet at tale derom som jeg, vil DH. selv see, at i hvad jeg har skrevet er ikke ringeste Gran af Flatteri. Jeg har den Fornøjelse at see, at man elsker og agter Dem meget her. Hr. Cabinets Secretairen har endnu i disse Dage talt til mig derom ved den Leilighed, at jeg fortroede ham noget om det Haab, jeg havde ved DH. Naade at blive forflyttet til en anden mission. Jeg troede, at jeg var ham denne Fortrolighed skyldig, deels fordi jeg havde til ham allene i Fortrolighed sagt min Tanke om, at da den haarde Vinter fra Aar til Aar blev mig frygtelig, agtede jeg at søge congé til næste Vinter, deels og fordi jeg icke vilde, at min congé, naar den ankom her, skulde ansees som noget, der var skeet just i dépit over den affaire med Hr. von Sacken, hvilken Tanke derom kun vilde tiene til at kuldkaaste den virkelig store Forstaaelse, der er imellem Hofferne. Da jeg tillige fortroede ham om en Slags Muelighed, at jeg i sin Tiid maatte erholde den Engelske Post, saa uagtet han vel var saa venskabelig at yttre sin Kummer over, at jeg reent forlod Rusland, føyede han dog til, at det vilde være Keyserinden besynderlig angenemt at have en Rusland saa bekiendt attacheret Mand som mig i Engeland, og efter at han havde sagt mig, at han troede, det viseste System for Engeland var allene at søge paa det nøyeste at forbinde sig med Dannemark og Engeland(!), var Slutningen af hans Conversation den confidence, jeg melder om i min Dags Depeche, saavel som den, jeg melder om i mit particuliere Brev til Hr. v. Rosencrone.⁶⁾

Uagtet jeg deels bedraget af de Rygter, at Hr. v. R. skulde i conf. med Hr. v. Sacken have ofte talt i faveur af Pr. – hvorom jeg havde den Ære at melde DH. i mit seneste Brev – deels af et confidence, Gr. G.⁶⁾ har maa-skee affecteret at gjøre mig, siden vi var bleven paa en bedre Fod sammen, end vi var tilforn, sickerlig en Tiid lang vel personlig har troet, at vi var paa den intimeste Fod og paa Point at forbinde os med Preussen, og kun er kommen tilbage fra denne Vildfarelse ved DH. Brev fra 21. Febr., saa har jeg dog paa ingen Maade her givet sligt [at] forstaae, men tvertimod holdt det for raadelig altid her at udgive, at jeg efter alle de til mig kommende Depecher icke havde Aarsag end⁷⁾ at være forsickret om, at Dannemark ingen anden Allianz skiøttede om at have end med Rusland, og af adskillige af mine Depecher vil DH. allerede have bemærket, at jeg for at erholde en nærmere Oplysning, i Fald jeg heri skulde have bedraget mig, har udtrycket mig paa samme Maade. Jeg har imidlertid langt fra icke affecteret at have nogen liaison med Grev G., og jeg er endnu virkelig med Gr. C.⁶⁾ paa bedre Fod end med den første; men hvad som foraarsagede Opmerksomhed her var, at man just paa een og samme Tiid troede af Hr. v. S. Depecher at

bemærke, at Hs. Exc. v. R. talte i Faveur af Pr., og at jeg, som tilforn havde været kold og aldrig kommet til Gr. G., nu nærmede mig ham og saae ham ligesaa tit som de andre Ministre, og endelig at Gr. G. virkelig meget affecterte, just ikke at være saa intim med mig, men at angive, Dmark. var meget intim med Preussen. Som Beviis paa dette Sidste vil jeg kun anføre dette, at Gr. G. kom offentlig ved Hove, hvor jeg stod og talte med nogle andre Ministre, og spurgte mig, om jeg havde Efterretning, at Mariagen imellem Kronpr. og Princessen af P. var bleven offentlig declareret hos os;⁹⁾ jeg studerede ved dette Spørsmaal fra den P. Minister, saasom denne Mariage er endnu anset af mig som en slags Staats-Hemmelighed og af vor Ministerium her som en Sag, der endnu ikke¹⁰⁾ havde den Grad af Vished som en offentlig declareret Ting; jeg svarede altsaa Hr Gr[even], at jeg intet vidste derom. Han svarede mig da offentlig: »Det er nu ingen Hemmelighed meere, thi i min Dags bulletin meldes mig, at Mariagen offentlig er declareret i Preussen.« Nogle af de her værende Russiske Ministre, som var tilstede ved denne Conversation, spurgte jeg strax, om den Russiske Minister i Berlin havde givet slig Efterretning; de svarte mig ney, og endelig til min store Forundring kom G. G. nogle Postdage efter og sagde mig, at han vel havde havt slig en bulletin, men nu saae han, det var endnu ikke verificeret. Da G. G. nu ellers er en fornuftig Mand, saa har jeg nu siden ikke kundet andet end slutte, at han for visse Aarsagers Skyld meget ønskede og affecterte, at det skulde blive bekiendt, at denne Mariage virkelig var bleven declareret. Deres Exc. Brev af 21. Febr. var altsaa for mig en fortreffelig Oplysning. Nu kunde jeg med Sandhed forsikre Hoffet her, at uagtet den projecterte Forbindelse med Preussen var og blev Rusland Dannemarks eeneste Bundsforvandre, og at jeg strax betiente mig heraf for at gjøre DH. og min Cour hos Hoffet her, vil De have seet af mit sidste Postdag skrevne particuliere Brev til Dem, som ved Posternes urigtige Ankomst ved de slette nuværende Veye var allerede afsendt, inden DH. Brev af [1. April]¹¹⁾ kom mig til Hænde, hvilket da og gjorde det allerbehageligste Indtryk saa vel for Hoffet i Almindelighed som for DH. i Særdeleshed her, og har jeg siden den Tiid seet Tiltroen til vores Hof her i høyeste Grad forøges. Uagtet at jeg tilfulde er forsickret om, at DH. lader mig den fuldkommenste Ret vederfare, saa finder jeg dog slig en Glæde i at behage Dem, at jeg ikke kan bare mig for at ønske, at De dog maatte bemærke for Dem¹²⁾ den tacknemmelige Iver, med hvilken jeg daglig bestræber mig at gjøre Dem saa elsket og høyaftet her som mueligt, og som De sandelig fortiener; og undertiden finder jeg mig ret fornøyet i den Tanke, at om De dog saae min Opførsel her, om De dog kunde læse i min Siel, saa vilde De see den fuld af den inderligste Tacknemmelighed mod Dem, og saa vil De dog billige min Opførsel og finde,

at man icke kunde lade sig det være meere angelegen ved alle sine Handlinger at legge sin Taknemmelighed og Ærbødighed sin store Velgjører for Dagen, end hvad jeg virkelig bestræber mig at gjøre. Jeg har ogsaa strax af DH. sidste Skrivelse communiceret og givet en Extra[ct] til Cabinets Secret. af de Ord i DH. Brev, *at det blev altid vor Sag at holde os uryggelig til Rusland*, og at det har glædet DH. at see, at jeg var ligesaa vel med Grev Cob. som med Gr. Goertz. *Thi begge er for vort System det Samme*. Disse Ting gjør den behageligste og ønskel. Indtryk her; man anseer Dem som DH. hemmeligste og fortroligste Tanker til mig, og man bygger derpaa, og Høyagtelsen og Venskabet mod DH. stiger derfor til en Grad, at den icke kan blive større. Endnu denne sidste gang har jeg sadt og talt en halv Time med Cabinets-Secretairen, hvor ald¹³⁾ var en bestandig Lovtale over¹⁴⁾ DH., og dette er Maaden, hvorpaa man stedse taler og tenker om Dem, og hvorpaa er og grundede de særdeles store Beviis, De faar paa Hs. K. N¹⁵⁾ saa særdeles Tiltroe og Høyagtelse.

Torde jeg endnu til dette lange Brev føye nogle Ord for at recommendere min Ven Hr. Groot og tillige udbede mig af DH., at den Titel af min Ven maatte icke være skadelig i DH. Øyne, og at De deraf maatte troe mig partisk for ham. Jeg tilstaaer det. Det er umueligt, at nogen kan elske sine Venner og Velgjørere høyere end jeg eller inderligere føle Deres Lykke og tage Deel deri end jeg. Men da jeg paa den anden Side er høyst varsom i Valget af mine Venner og derfor har og kun faae, jeg kan kalde det, saa troer jeg icke at have nogen Ven, uden at han virkelig fortjener den største Tiltroe og Høyagtelse, og er det paa denne Grund, at jeg tør i saa høy Grad recommendere Groot som en reel og nyttig Mand og en Mand, for hvis Bekjendtskab man vist i Dannemark vil tacke mig. Jeg kan endnu ved denne Leilighed icke bare mig for at udtrykke en Tanke, som oftest falder mig ind, om den store Taknemmelighed, jeg er den Allerhøyeste Skyldig, der har givet mig en Velgjørere som DH. Vore Venners Valg dependerer af os Selv; men icke vore Velgjøreres; hvor lycksalig er jeg da icke, med et Hierte saa hengivet til Taknemmelighed som mit, at have erholdet i DH. en eneste Velgjørere, som jeg agter saa uendelig høyt, at i Fald Forskiellen af Standen icke holdt mig tilbage, jeg skulde – tilgive mig dette familiere Udtryck, m. n. H., og som jeg kun i mit Hiertets Overflødigheid bryder ud med – ønske at ansee som min intimeste Ven, og for hvilken hos mig alle Følelser af Taknemmelighed og Ærbødighed ere blendede med Følelser af den allerømmeste og underdanigste Hengivenhed. Gud opholde os altsaa til dette og give mig ogsaa kun den Lykke aldrig at have nødig at adressere mig i mine Anliggender til andre end til Dem; thi jeg føler Umueligheden af, at jeg kunde have for adskillige andre de Følelser af den inderlige Taknemmelig-

hed blandet med Ærbødighed, jeg har for DH., og derfor vilde icke ønske at have de Forpligtelser, som Velgierninger paalegger os, mod andre end mod vore Kongel. Herskaber og mod DH.¹⁶⁾

(Peter Christian Schumacher)

P.S. Brevet fra Hs. Kongel. Høyhed til Hs. Keyserlige Høyhed er strax ved Hr. Cabinets Secretairen bleven afleveret.

¹⁾ Datoen in blanco; det drejer sig om nr. 66. – ²⁾ Her mangler et ord som »veed« eller »kiender«. – ³⁾ Konzept til brev til R. 21. marts/1. april 1783 i Sch.s arkiv B. Sch. klager over aftagende høreelse og ønsker sig forflyttet til et mildere klima. – ⁴⁾ Den engelske statsmand og forfatter Philip Dormer Stanhope, Earl of Chesterfield (1694–1773), hvis berømte »Letters to his Son« blev udgivet af hans enke 1774. – ⁵⁾ I sin depeche nr. 394 I af 14./25. april 1783 (Dpt. f. u. A. Rusland II) omtaler Sch. en fortrolig samtale med Bezborodko om Ruslands forhold til forskellige europæiske magter, og i brev til Rosencrone af 15./26. april (koncept i Sch.s arkiv B) anfører han, hvad B. herunder har sagt om muligheden af Sackens rappel. – ⁶⁾ Grev Görtz. – ⁷⁾ Stykket er forskrevet. Meningen maa være: icke havde årsag til andet end. – ⁸⁾ Grev Cobenzl, østrigsk gesandt i St. Petersburg. – ⁹⁾ Enkedronning Juliane Marie, som allerede i 1781 havde virket for et ægteskab mellem kronprins Frederik og en broderdatter af Frederik II af Preussen, var i foråret 1783 stærkt optaget af at faa forlovelsen deklareret. – ¹⁰⁾ Ordet »icke« er, formentlig fejlagtigt, blevet overstreget ved en rettelse i koncepten. – ¹¹⁾ Datoen in blanco. De understregede citater viser, at talen er om G.s brev af 1. april (nr. 66). – ¹²⁾ Ordene »for Dem« skulle formentlig være slettet i forbindelse med en ændring i det foregående. – ¹³⁾ »hvor ald« er udstreget, men må bibeholdes. – ¹⁴⁾ Koncepten har »og«. – ¹⁵⁾ I betydningen »Hendes Keyserlige Naade«. – ¹⁶⁾ Stykket er omskrevet. Af den oprindelige formulering fremgår, at Sch. tænker på Rosencrone, hvem han, som han skriver, ganske vist sætter meget højt som Guldbergs ven, og for hvem han har »for at være ham reel nyttig, giort mere, end han nogensinde vil faae at vide.« »Men«, fortsættes det, »jeg har icke den Lykke at kiende ham personlig; jeg veed altsaa icke, om jeg just maatte ønske at være ham en stor og personlig Tacknemmelighed skyldig«. Videre siges denne »delicatesse« i Sch.s karakter at være årsagen til, at han »icke i et particulier, men i et ordentligt ministerielt brev« til baronen har udbedet sig forflyttelse fra St. P. Som det ses af en efterfølgende notits i koncepthæftet, forhindrer den påberåbte »delicatesse« dog ikke gesandten i for egen regning at sende noget kaviar til Rosencrone.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

76.

1783 29. april, Christiansborg

Monsieur.

J'ai reçu le 28 d'Avril la lettre que Vous m'avés écrite, Monsieur, sur la réquisition de S. E. Monsieur le Comte d'Ostermann par raport à la malheureuse vivacité, qui a séparé S. E. de Rosencrone et Monsieur le Baron

de Sacken. J'ai saisi encore le même jour un moment heureux pour mettre tout cela sous les yeux de Sa Majesté, et c'est par Son ordre tout exprès que je vais Vous répondre.

Le Roi m'a ordonné de Vous dire, Monsieur, que Vous aïés d'abord à informer le Ministère de Sa Majesté Impériale, que depuis Son avènement au throne Il n'a jamais eu de Ministre pour les affaires étrangères, qui soit mieux et de meilleure volonté que M. de Rosencrone entré dans le Système de Sa Majesté, qui n'a d'autre but que de rester intimement lié avec Sa Majesté Impériale et d'accomplir en tout rencontre Ses engagements avec cette Auguste Cour. Le Ministre d'à présent est si imbu des maximes de Son Maître, qu'il abhorre autant par inclination que par principe toute insinuation qui y soit contraire. Voilà la raison aussi vraie que simple, pourquoi ce Ministre est cher à Son Roi; au Roi, dis-je, qui en a eu d'autres, que Sa Majesté a été obligée de veiller de bien près, et auxquels pourtant il a réussi de faire par ci par là des écarts, qui (il s'en faut beaucoup) n'ont pas été systématiques. Sa Majesté croit, que c'est là tout ce que Sa Majesté Impériale désire de trouver à un Ministre de Roi. Il est vrai que depuis l'emplacement de M. de Rosencrone M. de Sacken ne lui a guères été attaché; mais le Roi croit, qu'il ne s'agit point en cela de l'Envoï de Russie, mais de sa très-Auguste Cour. Si le Ministre du Roi adhère fidèlement à cette Cour Alliée et qu'il aille tout droit vers tout ce qui intéresse les deux Etats, Sa Majesté croit n'avoir pas raison de lui enjoindre d'avoir les mêmes égards pour les façons du Ministre de Russie, lesquelles certainement n'ont rien de commun avec les intérêts des deux Cours. Le Roi, content de M. de Rosencrone par raport à Sa chere alliance avec la Cour Impériale, ne l'est pas moins à tous autres égards. Ce seroit donc le dégrader, si Sa Majesté nommoit pour M. de Sacken quelque autre Ministre avec qui traiter; et Sa Majesté Impériale, qui a donné tant de marques de Son amitié au Roi et à Sa Famille Roiale, a le coeur trop magnanime, trop élevé pour vouloir faire naître chès nous la nécessité d'avoir deux Ministres, l'un pour le Nord et l'autre pour le Sud. Le Roi S'en remet avec une confiance illimitée à la décision amicale de Sa Maj. Imp., et jusqu'à ce qu'il plaira à Cette Grande Souveraine de Vous faire savoir Ses intentions et qu'elles nous parviennent, Sa Majesté, qui ne veut jamais méconnoître le Ministre de Russie, m'a ordonné de traiter avec M. le Baron de Sacken tout ce qu'il aura à nous faire connoître de la part de Sa Cour. Mais Vous comprenés, Monsieur, que cet état extraordinaire ne sauroit être de dureée. Enfin cela est devant la Souveraine la plus éclairée; et Elle consultera certainement les droits et la dignité des Souverains, tout comme Elle écoutera la voix de l'amitié et de l'attachement.

Voilà au précis, Monsieur, les ordres que Sa Majesté m'a donnés. Vous ne manquerez pas d'en faire connoître la substance à S. Exc. d'Ostermann.

Ce digne Ministre paroît avoir de la bonté pour moi. Témoinnés-lui en, je Vous supplie, ma plus vive reconnoissance. Je suis Russe, parce que je suis Danois, et je lui porte et à tous les bons Serviteurs de Sa Majesté Impériale l'estime la plus décidée. C'est pourquoi j'ai toujours estimé M. de Sacken; et ce qui plus est je l'aime, parce qu'il a le bonté de me vouloir du bien. Jugés donc, Monsieur, quel a été mon embarras, quand la vérité la plus pure me forçoit de lui attribuer une vivacité trop outrée dans le malheureux entretien, qu'il avoit eu avec S. E. de Rosencrone. Je Vous en ai dit saintement la vérité, et je Vous jure que ce Ministre ne peut plus traiter avec lui. Considérés, Monsieur, combien cette protestation m'a couté, à moi qui suis des amis de M. de Sacken et qui connois et qui prise son zèle même surabondant et aux confins de tout ce qu'il y a de trop. La Cour Elle-même, qui aime tant S. M. Imp., a toujours distingué ce Ministre et s'est plu à lui en donner des marques; car Elle aime la Russie et vénère Celle qui en tient le gouvernail. Mais ne seroit-ce pas indigne, si je ne rendois pas à M. de Rosencrone la justice que lui rend le Roi et que lui rend Msgr. Son Frère?

Enfin, Monsieur, Vous êtes instruit, et Vous savés agir. Vous aimés notre Système politique tout autant que moi; et là où Vous êtes on sait distinguer la personne et le Ministre. Notre cause est bonne; et notre Juge range parmi les Esprits les plus rares du Siècle.

Je suis avec les sentimens les plus décidés d'estime et d'amitié, Monsieur, Votre

très-humble et très-obéissant serviteur
O. Høegh Guldberg

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

77.

1783 18./29. april.¹⁾

Uagtet den Vending, jeg i min Dags Depeche af Aarsager, som DH. let indseer, søger at give til den Hr. v. Sacken af Keyserinden bestemte Present²⁾, og som er virkelig den, som mine Venner her, der saa mig høyst chagrineret over denne ved slig en Epoque Hr. von Sacken giordte present, give den mod mig for at forgyldte Pillen, saa vil det af DH., som kiender alle Omstændighederne, meget let indsees, at dette skeer alleene for at piquere Hr. v. Rosencrone. Det blev resolveret i den første Heede af Keyserinden selv, og uagtet jeg tilfulde har givet at forstaae, hvor meget det var

at ønske for den gode Forstaaelse imellem Hofferne, at man biede med at give Hr. v. S. denne Foræring ved hans Tilbagekomst hid og icke just accorderte ham den i den nærværende Epoque, ligesom jeg og har bestandig levet i det Haab, at det maatte opsettes, og derfor intet skrevet derom, saa, da Keyserinden heri engang har taget sit Partie, har ingen toridt gjøre hende en Forestilling om heri at gjøre Ændring. Egentlig er nu vel alt dette kun myntet mod Hr. v. Rosencrone, og at Keyserindens Tanke icke er at brouillere sig med vores Hof for Hr. v. Sackens Skyld, er let at see af den særdeles Fortrolighed og de venskabelige Udtryk, hun herom er adresseret sig til DH. Imidlertid er det dog og vist, at den Maade at recompensere en Russisk Minister allene, fordi han har havt den merite at maltraitere en Minister for det udenlandske ved et intimt allieret Hof, er icke allene fornærmende for Hoffet selv, som har klaget over sli­g en Minister, men sandelig og langt fra ingen Tanke værdig den store Catharina. Alt dette kunde enda gaae hen, i Fald Sagen var en Hemmelighed, men hvad som i høyeste Grad smerter mig, er den publicitet, den har faaet, og den Maade, der tales derom her, hvilket DH. vil bemærke af mit particuliere Brev til Hs. Exc. v. Rosencrone.³⁾ Tyckedes det icke i Dannemark, at vi for meget brugte det Russiske [Hof]⁴⁾ til at tage en independent Tone mod det, saa maatte denne Hr. v. Sacken accorderte Naadesbeviisning have den Følge at tildrage Hs. Ex. v. Rosencrone Elephant-Ordenen lidt før end han ellers maatte have faaet den.

Var dog kun Hr. v. S. Dansk Minister her i en Maaned, saaledes som han er Russisk Minister hos os; det vilde være ham høyst tienlig og lære ham til at handle med phlegma og med douceur og at nedsluge mange bittere Piller med mildt Ansigt. Efter mit lange Ophold i det saa kaldede Barbariet, hvor jeg troede, jeg havde gjort mit Mesterstycke i disse Dyder, har jeg dog siden mit Ophold her seet, at jeg havde endnu nødig at bringe dem til større Fuldkommenhed, og nu efter at have været saa længe her, vil jeg med Guds Hielp ingensteds i Verden komme, hvor jeg i denne Henseende kan blive sadt mere paa Prøve, end hvad jeg har været det i de særdeles mange for­treidelige Casus, jeg har havt her, mere maaskee end nogen af mine Formænd. Af mit particuliere Brev til Hs. Exc. v. Rosencrone vil DH. see mine Tanker over denne Sag og efter Deres store Viisdom dømme, om man kan gjøre Brug heraf eller icke.⁵⁾ Hovedsagen for mig er den ved Hs. M. og DH. Naade paa det snarreste at komme herfra, thi uagtet jeg personlig ingen Aarsag har til at klage, men man tvertimod overvælder mig med mere Høfligheder end sædvanlig, og endog i disse Dage Hr. Cabinets-Secretairen har sagt mig en meget naadig Compliment fra Keiserinden, saa gremmer mig dog dette saa meget, som om det personlig angik mig. Var jeg saa lykkelig at erholde en congé paa 8 à 9 Maaneder og et Løfte paa en anden Mis-

sion, saa vilde jeg endnu i Aug., inden Veyene bliver for slemme, begive mig paa Reisen til den sydlige Deel af Frankrig og da ved Forandring af objecta og nogen distraction søge at fordrive det sorte Blod, som mange ubehagelige Timer og fortredelige Forretninger har foraarsaget mig her, og som forenede med bestandig Forkiølse har maaskee mere end alt andet contribueret til at tildrage mig de Tilfælde, som, uagtet det nu vel ved det mildere Vejrlig formindskes, jeg endnu langt fra icke er befriet fra. Da Hr. von Sacken nu ved sin formodentlig snart forestaaende Reise fra Kbhvn. saaledes bliver belønnet for at have gjort sit til at brouillere Hofferne, saa veed jeg icke, om det icke var Hs. Maytt. værdigen [og] store Tenkemaade conve-nable ved min Afreise herfra at gratificere mig med en distinction, accorde-ret mig som en Belønning, fordi jeg havde med ald Flid søgt at forene Hofferne. Det lader altid partisk at tale for sig selv, men foruden at dette vilde i mine Tanker have en særdeles god Virkning hos de fremmede Hoffer, som nu ere underrettede om denne Sag, saa maatte ingen Ting mere tiene til at bringe dette Hof til at rødme over en Handlings Maade fra sin Side, saa gandske modsat Hs. M., og hvorved man uden at sige noget gjorde den skarpeste critique over dette Hof.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Afsendt samme dag til kancelliråd Albrecht. – ²⁾ I sin depeche samme dag (Dpt. f. u. A. Rusland II) oplyste Sch., at kejserinden havde skænket 6000 rubler til Sacken, der med henvisning til sin slette situation som følge af dyrtiden på levnedsmidler i Kbh. og de umådelige og ruinerende udgifter, hans ophold ved hoffet medførte, havde ladet forstå, at han kunne blive nødt til at sælge sit bordservice, med mindre han blev hjulpet. – ³⁾ Iflg. Sch.s brev til Rosencrone, indført i concepthæftet efter dette, var sagen blevet almindeligt samtaleemne blandt de fremmede gesandter, takket være Carl Sackens broder, der var agent for Hamburg, og som udsprede, at de 6000 rubler var betalt gesandten, fordi han havde maltrakteret Rosencrone i anledning af affæren med Elbbyen. – ⁴⁾ Dette ord eller et lignende må være gledet ud. – ⁵⁾ I brevet til Rosencrone henstiller Sch., om det ikke ville være belejligt netop nu at tilstå ham orlov til en rejse til Sydeuropa. Der ville ikke være noget fornærmeligt heri for det russiske hof, som var bekendt med, at han havde anmodet om en sådan før episoden med Sacken. Alligevel var det muligt, at det ville blive forstået som et udslag af den danske konges irritation over kejserindens besynderlige optræden. I hvert fald ville de fremmede gesandter, der intet kendte til hans ansøgning, kunne opfatte det således, hvilket ikke ville være dårligt. Iøvrigt ville det være heldigt, om situationen, som han håbede, tillod regeringen at anlægge en mere uafhængig tone overfor Rusland.

78.

1783 21. april/2. maj.¹⁾

Uagtet jeg forrige Postdag har havt den Ære at tilskrive DH. om de Hr. von Sacken accorderte 6000 Rd.²⁾, saa dog da jeg efter min beste Overlæg og Skiønsomhed jo meere og meere holder for, at det ret vilde være Skade,

om to saa sterk forbundne Hoffer som vores og det Russiske skulde fatte Koldsindighed mod hver andre i Anledning af en Sag, hvori sickert begge Hofferne ingen Afsigt har havt eller kundet have at vilde piquere eller støde hinanden, saa er det min Skyldighed at tilføje til, hvad jeg herom har skrevet, at jeg med *fuldkommenste Vished* erfarer, at Hr. von Sacken for at erholde slig en extra gratification, foruden hvad jeg sidst har anført, har lagt til, at da han havde prepareret sig paa i mange Aar at blive i Kiøbenhavn og derefter indrettet sig, saa da han nu efter den sidste heftige dispute, han havde havt med Hs. Ex. B. R., saae sig [i] den Nødvendighed at forlange sin Afskeed, vilde hans Tab blive meget stort, og han see sig nødt til at sælge sit Sølvtoy for at betale sin Gield etc., og er det herpaa, at han har faaet denne Douceur, som, da den blev ham lovet i den første Heede, som Efterretningen om denne Sag foraarsagede her, saa havde man icke siden vilde[t] vige derfra. Maaskee indseer man nu vel selv de skadelige Følger af denne sickert i Utide til Hr. von Sacken givne Present, og at det havde været bedre at opsette den indtil Hr. v. S. virkelige Rappel fra Dannemark, men hvad der er skeet, er nu icke at ændre. Egentlig kan og icke de fremmede Ministres Discourser og Tanker om denne Sag skade os eller kuldkaste den gode Forstaaelse imellem Hofferne, thi om de end skriver, som endeel sickerlig vil, at vi ere i høyeste Grad brouillerte med Rusland, og at Keyserinden har giordt alt dette blot for at piquere vores Hof, saa er det os nok, at vi veed det, som er tvertimod. Det besynderlige Venskab, Hendes K. M. bærer for vores Hof, Den store Tiltroe, og Høyagtelse, hun har for Deres Excellenz, og de særdeles Beviser, hun daglig giver paa paa det nøyeste at forene Venskabs Baandene med Dannemark og at tage den største Deel i alt, hvad som interesserer os, er de tydeligste Kiendetegn paa hendes Tenkemaade i Henseende til os, og skulde endog en liden Misfornøyelse med en eneste Mand i Hs. Maytt. Ministerio³⁾ existere, saa er der ingen Tvivl om, at den jo ligeledes vil ophøre, saasart man her, som sickert inden kort Tiid vil skee, og i sær naar Hr. von S. engang forlader Kbhvn., lærer bedre at kiende Hs. Exc. og mere forsickres om, at Hr. v. S. virkelig gjør ham Uret, end hvad man nu er. Da jeg veed, at DH. og Hs. Maytt. hele Ministerium, de Klager, som man har været nødt til at føre over Hr. Sacken, uagtet, dog vil denne Minister alt vel, saa er jeg forsickret om, at man langt fra at misunde Hr. von Sacken denne Avantage tager Deel deri og oprigtig ønsker ham til Lykke dertil, i sær da det heraf maatte synes, at han vel icke længe mere vilde forblive i Dannemarck. Jeg tiltroer og Hr. von Sacken den Klogskab, at han i Dannemark icke udgiver den ham skickede Present for andet, end hvad den virkelig er, nemlig et Beviis paa Keyserens⁴⁾ Gavmildhed, men langt fra icke som en approbation af hans Grovhed imod Hs. Exc. v. Rosencrone. Jeg er ogsaa vis om, at det er paa denne Maade, der vil tilskrives

ham derom herfra, og hans egen Fornuft vil altsaa tilsige ham, at han, saa længe han endnu maatte forblive i Dannemark, søger at vinde ved sin Opførsel den Tiltroe, han saa meget har exponeret sig for at tabe.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Om Sch.s hensigt med dette såkaldt »ostensible« brev se nr. 82. – ²⁾ Fejlskrift for »Rubler«. – ³⁾ Over linien tilskrevet: med Hs. Exc. – ⁴⁾ Fejlskrift for »Keyserindens«.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

79.

1783 10. maj, Christiansborg¹⁾

Monsieur.

J'ai mis sous les yeux du Roi Votre lettre du 18 d'Avril, et Sa Majesté m'a ordonné la reponse suivante:

Que comme la lettre, que par Son Ordre j'ai eu l'honneur de Vous écrire du 29 d'Avril, et qui ne tardera pas de Vous arriver, contient tout ce que Sa Majesté pense sur cette matière fâcheuse, Elle n'a plus rien à y ajouter.

Qu'ayant pour Sa Majesté Impériale les plus vifs sentimens d'amitié, d'estime et d'admiration, et voulant toujours religieusement garder les liaisons heureuses, qui subsistent entre les deux Cours, le Roi veut, Monsieur, que Vous ne parliés plus de cet événement désagréable, Sa Majesté étant très-persuadée, qu'une Souveraine si magnanime et si Amie du Danemarc saura bien Elle-même lever des difficultés et trouver moien de concilier Ses principes et sentimens et ceux du Roi: et Qu'enfin Sa Majesté daigne donner Son approbation au zèle, que Vous avés montré, Monsieur, dans cette occasion, comme en tout autre pour Son service.

Je Vous conjure, Monsieur, de témoigner au Ministère de S. M. I. mes égards les plus distingués et une reconnoissance très-vive de la bonne opinion qu'on a de moi, et de croire Vous-même, que je suis avec une amitié sincère et une considération particulière, Monsieur, de Votre Excellence le très-humble et très-obéissant serviteur

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ I modsætning til nr. 80 et såkaldt »lettre ostensible«, dvs. et brev, bestemt til at vises frem (jvf. nr. 86).

80.

1783 10. maj, Christiansborg, II.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Ven.

Mangel af Tid har ikke tilladt mig at skrive Deres Høivelbaarenhed meere til, end hvad jeg har været befalt. Kongen vil nu, at der om denne Sag ei skal

tales eller handles meere. Vi her ere alle Folk, som ikke staae til Troe. Der er ingen af os, som jo veed, hvorledes B. Sacken meer end eengang har opført sig, og paa hvad Maade han har villet udføre Keiserindens Befalinger, naar han har faaet nogen; jeg veed det af min egen Erfaring og havde havt samme Historie som H. E. Ghr. Rosencrone, naar ikke en vis Ærbødighed, Sacken eengang havde fattet for mig, havde hindret; men H. E. Ghr. Schack Rathlow har prøvet hans Eenfoldighed, og Bernstorf og; men ingen som Hr. Ghr. Rosencrone. Dog han troes, og vi ikke. Og veed De hvad? Kiere Ven! Dette er alt det samme. Lad ham nu blive, saalænge man vil, og nyde det Gode, han kand her; jeg skal ikke misunde ham. Han bliver vel selv kied først, og gjør han det ikke, beklager jeg ham. Hans Hof, som har kunnet forlange en Statsministers Afsettelse, forstaaer jeg ikke. Han bliver nu vist nok paa sin Post og bør blive; thi bedre har vi endnu ikke havt. De to see ikke hinanden uden paa tredie Sted. Jeg gaaer snart til Fredensborg; og hver Gang B. Sacken vil komme der for at tale med mig, skal han finde mig. Iøvrigt, da om denne Sag ei meer tales, er og De, min Ven, skilt ved en fortrædelig Underholdning, og dertil glæder jeg mig.

Skulle en Dansk Statsminister dandse fra sin Post, naar en Russisk Envoié ei maatte begegne ham med Grovhed, saa farvel Fædreneland; men dertil er vi endnu ikke kommen og aldrig skal komme. Jeg veed ikke meer, hvor Sindighed er, og jeg frygter, at saadan Paastand er en Spaadom.

Skal en Statsminister ei troes, naar han under Fire Øien maae handle, og skal han have Vidner for at troes, han, der ingen Vidner kand have; saa kand ingen nogensteds handle med en fremmed Minister. Jeg forsikrer Dem, min Ven, at den Sindighed, som Rosencrone viiste, havde jeg aldrig havt, og havde Sacken kneppet med Fingrene for min Næse og spurgt: *est-ce ainsi que Vous repondés au Ministre de la Russie? Allés porter des plaintes sur moi, elles s'en iront en fumée, comme celles que Vour portâtes dernièrement à ma Cour;* havde han saa svart mig og saa behandlet mig, jeg veed ikke, hvad Enden havde blevet. Rosencrone tog vist det bedste Partie, det nemlig, at spørge ham med samme gestus, om det var den, han brugde, naar han tracterede om Affairer; hvorpaa Sagen endtes. Siden har han truet med at skulle forjage Rosencrone; og endelig er han bleven stillere og har nok faaet fra sit Hof en god Mercuriale. Saadan er Sagen, min Ven, som jeg vil, at De maae vide; dog nu uden at tale videre derom; thi deels er Sagen høist forargelig og bør ikke nævnes; deels vil vi ikke her gjøre en Mand, ellers god som B. Sacken, ulykkelig, hvilket vi krympe os meere for, end man der har gjort ved at give baade mig og Rosencrone et dementi. Men det er et stort Hof og vores et lidet; Sacken har sagt Schack Rathlow det eengang; og enfin vi vil huske det, og det skal vist blive husket. Imidlertid

vær kun vis paa, at han al den Tid, han endnu er her (og han maae blive saalænge, som man vil) vil vorde beegnet som Russisk Minister med al Agtelse; men just fordi han er Russisk Minister. Jeg skal endog beegne ham som Ven; thi han har aldrig manglet mig, og jeg kand lide ham, fordi han hidtil har taalt mig.

See dette er Planen, og den er rigtig. Lad kun nu, som ingen Ting er, og nyd Rolighed. Tilladelse til Efteraaret at reise, om ei noget sært indfalder, faaer De vist. Endeligen er jeg med den sandeste Høiagtelse og et ærligt Venskab Deres Høivelbaarenheds oprigtige Ven

O. H. Guldberg

Undskyld i Brevet, at jeg har i Tanker givet Dem et predicat,¹⁾ fordi jeg er vant til saadant.

Gid man engang, naar S. kommer bort, ville gjøre Czekalewski²⁾ til Envoié, saa ville Tingene gaae overmaade got. See, at De derhen kunne lede det.

¹⁾ Excellencetitlen, der er løbet Guldberg i pennen i det ostensible brev nr. 79. –

²⁾ Czekalevskij, russisk legationsråd og -sekretær i København.

81.

1783 13. maj.

Høi Velbaarne, Allerhøistærede Ven.

Deres Brev af 22. Apr. har jeg rigtig bekommet, og hvor ondt jeg endog for Forretninger har i denne sidste Uge, Kongen er i Byen, at finde Tid til at svare Deres Høivelb., vil jeg og bør jeg dog gjøre det. Men taal, at jeg gjør det i korte Setninger.

Vist nok har Hoffet selv stødt sig over den stærke Begiering, at give en Statsminister Afskeed, fordi han ikke grovt har villet lade sig af en Russisk Envoié beegne. Thi vær De vis paa, at Ghr. Rosencrone skeer aabenbare Uret, og at Kongen aldrig enten kand eller vil eller bør tænke anderledes. Men jeg har derom sagt alt, og Sagen kand jo nu staae saaledes, som Kongen sidst har befalt. Deres Høivelb. nævner den ikke meere der, men stille opbier Keiserindens egen Foranstaltning. Her skal jeg tale med Hr. Baron v. Sacken, naar han forlanger det, og altid med den Høflighed, som jeg skylder en fremmed Minister, og det fra et allieret Hof. Hoffet selv vil og saaledes beegne ham. Ghr. Rosencrone, skiønt haardeligen saaret, lader det ikke en public mærke; men videre kand han ikke gaae.

Den gode B. v. Sacken har (Gud veed hvorfor) troet, at han ei skyldte Ghr. v. Rosencrone nogen besynderlig Agtelse, og det fra første Øieblik af. Dette veed vi alle og ingen bedre end jeg. Men at forklare sig over alt

dette og formeligen opregne alle B. Sackens Underligheder, det har Hoffet forbudet, fordi det er nedrigt, og om man endog tillod mig det, gjorde jeg det ikke, fordi Manden har aldrig viist mig uden Venskab, og jeg vil ei skade ham, ikke skrive om ham meer, end jeg haardt har været nødt til. Hvad det endog nyttede, har min Ven selv seet; thi mit Brev er jo ligesaa lidet troet som Ghr. Rosencrones.

De kand vide, hvad Mand Sacken er at tale med, naar han kand troe, at B. Rosencrone er Preussisk sindet. Dem kan jeg nu i al Fortrolighed sige, at han hverken er det eller har været det meer eller andet, end enhver Dansk Minister, som kiender sit Lands sande Interesse, bør være det, og som løber ud paa denne liden Setning: Det er os høist tienligt, at Rusland og Preussen ere allierte, og at vi er det med Rusland. Man maae jo være dum eller rasende klog, naar man kand troe, at andet er os tienligt.

Og De veed, at jeg endog troer, at det er til Rusland[s] sande Sikkerhed og Høihed og Overvægt i Europa at dyrke og vedligeholde denne Alliance med Preussen; og jeg torde saaledes bevise og oplyse denne Setning, at jeg gad seet den Russiske Minister, som kunne giendrive den. Rusland skal tabe hvert Aar af sin Overvægt i Europa, som den handler anderledes. Saa tænker jeg, saa tænker B. Rosenkr., saa tænker Hoffet, saa tænker Ministerium. Men man skal vel herefter vogte sig at tale endog med eet Ord fortroligen i disse ømme Materier. Tænk, min Ven, at endog jeg har af den oprigtigste Hengivenhed for Rusland to Gange holdt over alt dette Collegium for Sacken. Har De aldrig mærket noget deraf? Har De ikke gjort det, spørg da ei derom.

Græve Bernstorff tiltroede sig den største Siel og skrev derfor over alt i Verden til vore Ministre og gjorde Systemer à perte de vue. Bar. Rosencrone tiltroer sig den sunde Forstand, og den er varsom. Han skriver mindre, men tænker, jeg tør sige det, rigtigen. Han agter ikke at kaste, som hans Formand, Europa i et andet System, men at vedligeholde vores og hvad dertil hører. Han har derfor mindre Aarsag til at bebyrde Posten. Græve Bernstorff ville have Os, Rusland, Keiseren og Engelland foreente; og Frankerige, Preussen og Sverrige. Frankeriges Sømmagt skulle ecraseres, og Preussen bringes til det point, som Seculum begyndte med. Engelland, hvis sande Minister han var, skulle have og beholde sin superiorité til Søes og give Alle Magter Love. Tænk, min Kiere Hr. Conferentsraad, hvad det var for et System, og hvor Dansk det var; og det som endnu deri meest glædede mig, han ansaae dette som den rette Grundvold for la liberté du Corps Germanique og for la tranquillité du Nord. Kand De heri finde enten vores eller Ruslands Vel?

Hvad det angaaer, at Ghr. Rosencr. ei skriver ofte les nouvelles du tems, saa veed De Selv, hvor man vover sig ved at skrive til Rusland, hvor man slet glemmer og let kiøber; og endnu eet: i Ruslands besynderlige nu væ-

rende Forbindelser veed man ikke, hvad man tør skrive. At rose alle disse Baand med Keiseren, bør man ikke, og at dadle dem, tør man ikke. Hverken i Frankerige, Spanien, Engelland eller Holland og end ikke i Preussen (hvor den gamle Konge vil bie efter Udfaldet) nævner man snart Rusland; saa aldeles er dette Land som glemt. Men det, jeg nu med Vished kand sige Dem, er, at Sverrig har faaet og faaer store Subsidier fra Frankerige for at sette sin Flode i en mægtig Stand, og at Sverrig ved disse Penge har i et Aar bygget 2 Skibe af Linien og to svære Fregatter; at et Skib af Linien og 1 Fregatte til Mikkelsdag igien ere færdige; at overmaade meget Sølv fra Frankerige over Hamborg adresseret meesten altid til Kiøbmands-Huse i et Aar er gaaet til Sverrig; at det skal være vist, at et got Campement i Aar skal være i Finland; men at det andet er en Sandhed, som Græve Reventlau, der med permission er her,¹⁾ har bekræftet os, og som jeg fra en anden Side har nu al Vished om.

Hvad nu Udfaldet bliver med den besynderlige Tyrke-Krig, fæster nu hele Europæ Agtsomhed. Jeg troer her ikke, førend jeg seer; men Tyrkerne skal dog ruste sig og maae vel. Frankeriges Taushed er forunderlig. Aldrig har jeg saa længtes efter en Knudes Opløsning som nu.

Endelig slutter jeg med et: Lev vel. Her er Hof og Ministerium med Dem sær fornøjet, og B. Rosencrone og; bliv ved at dyrke hans Venskab; han fortiener det; og i det øvrige lad os nu lade Keiserinden i Roe og have selv Tid til at tænke og handle. Maaskee jeg havde skullet i mine Breve lade mig legge for Hendes Majestets Fødder og takke for al Tillid og Naade; men jeg har troet, at dette ikke skikker sig for en Undersaat mod en Souveraine; jeg har derfor kun bevidnet for Hendes Ministerio min store Erkiendtlighed. Overalt har De vel Selv vidst at opfylde al min Mangel. Til Hr. Bezbo-rodka beder jeg Dem at sige det allerforbindligste. Si res sit in integro, skal jeg tale for Hr. Groot; men jeg frygter, at Sagen er anderledes afgjort; det gjør mig ondt.

Bliv altid ved at elske Deres sande Ven

(Ove Høegh Guldberg)

¹⁾ Den danske gesandt i Sverige Friedrich (Fritz) Reventlow fik bevilget orlov 14. febr. 1783.

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

82.

1783 9./20. maj.

Da jeg aldrig uden Taknæmmelighed og Glæde modtager nogen af DH. Skrivelser, saa vilde det være unødigt at sige, i hvor stor Grad jeg har havt disse Følelser ved at erholde Deres saa særdeles naadige Skrivelse af 26.

April, hvorved jeg seer mig glædet i det behagelige Haab at passere den næste Vinter i et mildere Clima. Det er icke allene, at jeg ved slig en Reise til den sydlige Deel af Europa haaber, at dette Tilfælde med Øresusen, jeg forrige Vinter og endnu hidindtil er plaget med, og som sikkert har svækket min Hørelse, maatte forgaae, men endog at jeg maatte ved nogen Distraction fra Forretninger faae den Sinds Munterhed igien, jeg altid har havt indtil min Ankomst til Rusland, og som jeg virkelig troer at have mistet her. Maaskee flyder det ene Tilfælde af det andet, thi jeg bemærker, at naar jeg allene har at studere paa mine Depecher eller at tenke over paa de Conferenzer, jeg skal have med Ministerierne, saa stiger Blodet mig strax til Hovedet, og den Susen for Ørene begynder, som gjør mig undertiden halv tunghør.

Hvor særdeles behagelig det maa være for mig, at min naadige Herre icke troer mig udygtig til den Engelske Post, som efter mit humeur og Sind sikkerlig var for mig den behageligste, og hvor jeg og flatterte mig i Haab at kunde være meest nyttig, saa bør jeg dog tilføye, at allene naar Hs. Maytt. vil kun allernaadigst behage at sette mig i et mildere Clima og iblandt andre Folk end disse Russer, som sandelig saavel til Affaires som til Selskab – naar man ingen Elsker af høye Spil er – icke er de behageligste at omgaaes med, saa tager jeg med Glæde og med Taknemmelighed imod, hvad Mission Hans Maytt. behager at give mig. Da det imidlertid aldrig kunde falde mig [ind] at ønske, endmindre at søge en Post, som nogen anden Mand har, og endnu mindre at troe mig bedre i Stand til at forestaae nogen Post, end de Mænd forestaar dem, paa hvilke Hans Maytts. Valg dertil allerede er faldet, saa skulde jeg sandelig intet have meldet til DH. om mit Ønske at erholde den Engelske Mission, i Fald det icke var saa, at man havde meldet mig, at Hr. Conferenz Raad Dreyer søgte at komme derfra og havde Haab dertil; og var det Hr. Canzelie-Raad Albrecht i Hamborg, som havde hørt dette Rygte, der iblandt andet Nytt meldede mig det.¹⁾ Nu seer jeg, at han har taget feyl, og jeg bemærker kun dette, fordi det skulle meget smerte mig, i Fald min naadige Herre skulde tenke om mig, at det allene kunde falde mig ind at ønske, at Hs. Maytt. skulde bortkalde en værdig Mand fra den Post, han beklædte, allene for at gjøre Plads for mig. Ney før blev jeg min Levetiid i Rusland, saa ubehagelig jeg end finder Landet og Omgangen imod alle andre Europæiske Lande. Imidlertid tacker jeg DH. uendelig for Deres naadige Løfte at tenke [paa] mig, naar den Engelske eller slig en Post blev ledig; og hvor De befaler mig at gaae hen, om det saa var til China eller Ostindien, saa gaar jeg did som i mit Kald og med Fornøyselse, glad nok ved at opfylde Deres Befalinger.

Ved den Leilighed, at jeg oven nævner Canzellie Raad Albrecht, kan jeg

icke andet end give denne Retskafne Embedsmand den Roes, han fortienet, for den Fliid og Iver, med hvilken han besøger DH. Correspondenz med mig.²⁾)

Hvor elskværdig er De dog icke, min naadige Herre, i den ædle og menneskekierlige Kummer, at jeg skulde have taget mig den mig givne reprimande i Henseende til den Hamburgs[ke] Sag for nær. Om den virkelig meget har krenket mig, saa er det icke for reprimandens Skyld i Sig Selv. Den var givet mig paa en saa ædel og, om jeg saa tør udtrykke mig, saa venskabelig Maade, at om jeg end havde havt Ret paa min Side, saa kunde den vel krenke, men icke støde mig. Men det, som meest krenkede mig, var, at jeg virkelig bemærkede, at jeg havde fortient den, at min gode Intention maaskee maatte undskylde, men icke gandske retfærdiggjøre mig, og at jeg saa særdeles frygtede, at man i Danmark skulde taxere mig for Selvklogskab – en utaalelig Feyl hos en Inferieur – og troe om mig, at jeg bildte mig ind at forstaae det bedre end mine Superieurs. Aldrig, ney aldrig kunde det falde mig ind at gjøre slig en Forandring i mine Ordres, i Fald det mig virkelig icke var forekommet, som om just Omstændighederne i denne Sag vare blevne gandske forandrede i det Mellemrum, at Ordren fra Kiøbenhavn afgik, og indtil den hid ankom. Dette kan være en Undskyldning, men ingen Retfærdiggjørelse. Sickerst er det altid uden at raisonnere selv at opfylde sine Ordres; og dette vil herefter blive min bestandige Plan i de Sager, som icke overlades til min egen Bedømmelse. Man kan vel have den Lykke at høste noget mere Bifald ved at afvige fra sine Ordre, naar NB alting gaar vel derved, men hvor mangen kummerfuld Time har man og icke, inden man faar Forsikring om Approbation, og dog vil altid denne Bifald blandes med en billig Misbehag over³⁾) . . .

Jeg erkiender DH. fortreffelige Hierte, for hvilket jeg icke nok kan fuld-tacke den Allerhøyeste, i den Udtryk, at denne Reprimande eller *Erindring*, det Ord, De for at udtrykke Dem paa en for mig mindst krenkende Maade betiente Dem af, skal ogsaa være den Sidste. Gud give, at jeg aldrig maae fortiene den; men skulde jeg fortiene den som en, der har saa mange Feyl og Skrøbeligheder som jeg, sickert let kan, saa, naar den bliver mig givet paa saa ædel en Maade som den Sidste, vil den vel bedrøve, men icke nedslaae mig, ja icke engang om jeg og virkelig, som dog icke er at formode, skulde troe at faae den uden at have fortient den. Vi [er] alle Mennesker. En Superieur kan tage Feyl som hans Undergivne, og da jeg vil forlange af mine Undergivne, at [de], om jeg end i en liden Ubetenksomhed gav dem en ufortient Reprimande, som jeg dog efter lidt Overlæg kaldte tilbage, skulle modtage den uden at murre, saa kiender jeg og i slig Fald min Pligt mod mine Superieurs, og den skal jeg og med Guds Hielp efterkomme.

De Bemærkninger, DH. behager at give mig angaaende Europas politiske Forfatning, ere saa grundede, at jeg intet har at tilføye. Man taber sig virkelig i et Mørke, som man icke kan finde ud af. Nu er da den første vigtige Coup giort, en Coup, som anseelig formeerer Ruslands Magt og maa gjøre den høyst frygtelig for Tyrkerne. Af mit Brev af sidste Post er DH. allerede derom underrettet,⁴⁾ og i Dag erfarer De det øvrige. Hvad tenker DH. om den Declaration, at man her i høyeste Grad vilde søge at afvende ald Blods Udgydelse og paa ingen Maade vilde have en Krig. Skulde det icke ved denne Leilighed falde min naadige Herre [ind], at Ciceros Satz om, at to Augurer, ved at see paa hinanden, knap maatte kunde bare sig for at lee,⁵⁾ kunde mutatis mutandis appliceres paa to Ministre ved visse Conferencer. Nu vil man da snart see lidt dybere ind i Tingene, end hvad man hidindtil har kundet gjøre. Vel er man her opmærksom, men icke urolig over Sverrigs Bevægelser og Campementet i Finland. Egentlig er kun i Finland og 8000 Mand, og disse vil da ingen stor Skade gjøre. Blev kun et Par Regiment[er] mere bragt did over fra Sverrig, saa tøvede man sikkerlig icke længer, men tog strax hele Finland bort for Sverrigs Næse og gjorde med det som med Crimea. Endnu gjør man Sverrig icke den Ære at tenke paa den med at udruste Galleyer; men da jeg i min næste Depeche agter at skrive herom, saa for icke at blive kiedsom ved Igjentagelse, nævner jeg derom intet videre. Da det er faldet mig ind, at det icke maatte være DH. ubehagelig at have tydelige og bestemte Kaart over Crimea og over de Russiske Lande, hvor Krigens Skueplads bliver, saa skal disse følge med Mynte Samlingen⁶⁾, som jeg allerede har faaet og ved første Skibsleilighed afsender. Alle mine muelige gode Ønsker følger Deres Excellenz. Umueligt er det at være mere rørt over den uendelige Naade og Godhed, De værdiger at bevise mig og saa lenge.

Just i det Øyeblik, da jeg skriver dette, faar jeg Deres Excellences naadige Skrivelse af 29. April; men da Vice Canzl. er paa Czarskoselo, hvorfra han icke kommer tilbage førend i Aften, kan jeg icke communicere ham samme førend i Morgen. Dette fortreffeligen skrevne Brev, som kommer saa liig som mueligt den yderste ideal, jeg har kundet gjøre mig om et fuldkommen Brev, uden dog at være i Stand til at skrive det selv, vil sikkerlig finde megen Bifald og tiene til, om mueligt, at formeere den store Høiyagtelse, man har her for DH. De Bevægelses Grunde, DH. anfører til Hr. v. S. Rappel, ere saa fyndige og saa vel udtrykte, at man nødvendig her maa indsee Vigtigheden deraf. At jeg og paa min Side efter min underdanigste Skyldighed har her anført alle de Grunde, jeg vidste at give an, behøver jeg icke at sige for DH., og at man ogsaa har fundet dem antagelige og selv indseet Umueligheden af, at Kongen kunde holde en aparte

Minister allene for at conferere med Hr. v. S., vil DH. nok allerede have bemærket af, hvad jeg til Hr. v. Ro. har meldet, at det vilde blive Sacken insinueret at søge om en Congé for at forlade Kbhvn. endnu inden Vinteren,¹⁾ hvilken ordre nu i det Øyeblik, da jeg skriver dette, formodentlig allerede vil være Hr. v. S. til Hænde kommet. Saa ugieerne som jeg ellers vilde troe nogle af mine Landsmænd skyldig af at sticke sig bag Sacken for at piquere Hs. Ex. B. Rosencrone, saa kommer det mig dog immer for, som noget sligt havde været i Giære.

Det er ogsaa af Frygt, at Hs. Exc. v. R.'s Misundere maatte relevere til de Hr. von S. tilsendte 6000 Rd. den Udtolkning, man i Almindelighed som de meeste fremmede Ministre har vildet give dem her, at de nemlig vare destinerte til en Belønning for B. S., fordi han havde sagt Sandheden til B. Rosencrone, saa er det og af denne Aarsag, at jeg under 2. May har havt den Ære at tilskrive DH. et slags ostensible Brev, som, i Fald det var nødigt, kunde tilintetgøre slige Rygter og tillige tiene til Bevis paa den billige Misfornøjelse, man i Dannemark nødvendig maatte have med Sacken som med den, der havde sværtet Baron Rosencrone her. Jeg haaber og ønsker deri at have truffet DH. Meening, thi egentlig gaar kun alle mine Handlinger ud paa at vinde Deres Bifald, i hvad som angaar Hs. Maytt. Tieneste; thi opnaar jeg kun den Lykke, saa veed jeg vist, at jeg har handlet vel og opfyldt mine Pligter mod Kongen og Fædernelandet. Saasnart jeg nu har talt med Vice Canzleren, vil DH. næste Post Dag faae et slags ministeriel Brev fra mig, hvori jeg melder Dem at have imodtaget omtalte Brev, samt Vice Canzlerens Svar derpaa.

Alle mine gode Ønsker følger DH. Umuelig er det at være meere rørt af Taknemmelighed og Ærbødighed mod Dem end jeg og er det med disse Følelser –

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Det pågældende brev fra Albrecht er ikke bevaret. – ²⁾ Dette stykke er tilføjet i margenen. Om Albrechts data se Fr. Olsen, Den danske Postetat 1624–1927, s. 5 (ms. i Ra.). – ³⁾ Den sidste ufuldendte sætning er tilføjet over linien. Hele stykket fra »Hvor elskværdig – –« må, skønt det ikke er overstreget i koncepten, være udgået og erstattet af det efterfølgende: »Jeg erkiender – –«. Imellem disse to stykker har koncepten haft følgende, i teksten overstregede passage: Jeg har her paa et nyt Ex. i den ubehagelige Sag mellem Hs. Ex. v. Rosencrone og B. Sacken. Det er Deres Exc. af mine particuliere Breve til Hr. von Ros. bekiendt, at vor retskafne Ven her (o: Bezborodko), som fandt hans Souveraine saa meget irriteret, raadede mig til icke at tale om Hr. v. S.'s Rappel, men allene at indgive en Klage over hans Ubesindighed, overladende det øvrige til Keyserinden; han grundede endog dette virkelig venskabelige Raad paa, at i DH. Brev til mig intet var meldet om, at jeg strax skulde forlange Hr. v. S. Rappel, som dog var Hoved Puncten i Hr. v. R.'s. Jeg fandt hans Grunde høyst vigtige, og jeg veed icke selv, om jeg icke havde tordet vove at følge hans Raad, i Fald jeg icke just saa

kort Tiid tilforn havde givet Anledning til Misfornøjelse ved at vige fra mine Ordre; og for hvor mangan kummerfuld Tanke vilde jeg dog icke have været udsadt, om jeg nu havde fulgt hans Raad og viget fra mine Ordres, i sær naar Hr. v. S.'s Rappel icke havde fulgt strax derpaa. Nu er det vel icke gaet bedre, men imidlertid er det dog en stor satisfaction for mig, at jeg ingen Bebreidelse har at gjøre mig, og denne satisfaction og Siele-Roe, om man saa kan kalde det, vil man altid have, naar man til Punct og Pricke opfylder sine Ordres. – 4) I Sch.s concepthæfte er forud for det her gengivne brev indført flg. notits: »Til Hs. Exc. Geh. Raad Guldberg 5./16. May. Underrettet denne Herre i største Hast om den hidankomne Efterretning, at Keyserinden har sat sig i Possession af Crimea og af Cuban og at lade sig hyldige af Chanen og af hans Undersaattere«. – 5) Cicero, De Divinatione II, 24,51: Vetus autem illud Catonis admodum scitum est, qui mirari se aiebat quod non rideret haruspex haruspicum cum vidisset. Ouota enim quaque res evenit praedicta ab istis? – 6) Jvf. nr. 90. – 7) Sacken afrejste fra Kbh. 8. marts 1784, officielt på orlov. Han rappelleredes først 24. juni.

83.

1783 12./23. maj I.

C'est avec mille très humbles remerciemens que j'ai reçu la lettre, dont V. E. a daigné m'honorer de la date du 29 d'Avril. Elle m'a causé la plus vive joye, très persuadé comme je suis qu'elle fera le meilleur effet possible pour les heureuses liaisons qui subsistent entre les deux cours, et que S. M. I. ne laissera que d'être très sensible aux preuves qu'Elle y reçoit des sentimens invariables de l'amitié et de l'attachement du Roi à Elle et de Son déférence pour tout ce qui pourroit faire plaisir à cette Auguste Souveraine.

Ms. le V[ice] Ch[ancelier] auquel j'ai lu la lettre de V. E. en original en entier et lui ai ensuite remis en extrait, m'y a répondu en des termes de toute l'amitié possible pour V. E. et de la plus grande bonté pour moi. Me promettant qu'il la mettroit d'abord devant les yeux de Sa Souveraine, il me dit qu'il connoissoit d'avance les sentimens de Sa Majesté Impériale pour le Roi, qu'il étoit impossible d'être avec plus de sentimens d'amitié et d'attachement au Roi que ne l'étoit S. M. I. et que S. M. I. étoit très persuadée de ces mêmes sentimens du Roi de sorte qu'un mésentendu ou vivacité entre deux Ministres ne pouvoit d'aucune façon altérer ces sentimens de la part et d'autre et qu'il ne doutoit pas qu'encore et avec un peu de patience cette affaire ne fut entièrement arrangée à la satisfaction du Roi. Il me dit d'ailleurs que l'intention de S. M. I. n'avoit jamais été de mettre le Roi dans la nécessité d'avoir deux Ministres pour les affaires étrangères, qu'il suffisoit pour le moment que V. E. eut la bonté de traiter avec Ms. de S[acken] de tout ce qui concerneroit le service des deux cours, me témoignant combien il étoit sensible aux sentimens d'amitié et de confiance que V. E. lui témoignoit et me pria de Lui rendre

compte de la réciprocité de ces sentimens de sa part et de la vraie et haute estime qu'il professoit pour Elle il y ajouta qu'il espéroit que cette affaire s'arrangeroit entièrement au gré et à la satisfaction du Roi. C'est dans la joye de mon coeur que je me trouve à même de rendre compte à V. E. de ces sentimens de confiance du Ministre de S. M. I. dans le Ministère et en particulier des sentimens de confiance et d'amitié que l'on place ici à si juste titre en V. E. C'est aussi en conformité de ceci que j'ose espérer de me voir assez tout dans le cas de rendre compte à V. E. que l'affaire a été entièrement arrangée au gré de notre cour, heureux au possible si en contribuant autant qu'il dépend de moi [de] cémenter les heureuses liaisons entre les deux cours et de bien exécuter les ordres du Roi j'ose espérer de mériter l'appropriation de V. E. et qu'en particulier Elle daigne agréer les assurances.

(Peter Christian Schumacher)

84.

1783 12./23. maj II.¹⁾

Da jeg i mit med seeneste Post afgangne Skrivelse allerede har forud bemærket for DH., hvormeget jeg var forsikret om den gode Virkning, DH. Breve vilde have, saa behøver jeg intet at tilføje uden dette, at Virkningen har svaret til mit Haab. Vice Canzleren, som sickert er en høyst ærlig Mand, og som Dag for Dag viser mig meere Bevaagen[hed]*), forsickrede mig om ald sin Høvyagtelse for Dem og gjorde Deres Lovtale i saa sterke Udtryk, at jeg for at skaane DH. Modestie har holdt tilbage at udtrykke den i mit ministerielle Brev. Alting vil blive afgjort paa den beste Maade. Sacken vil sickert faae en congé, og endnu inden Vinter vil vi blive af med ham. Naar denne Mand, som saa meget har været Hr. R. i Veyen og tildraget sig hans billige Mistroe, saa vil ingen Ting være lettere for denne Herre end at faa Ruslands Tiltroe igien, i sær da jeg tør haabe, at man vælger i Sackens Sted en Mand, som med den samme gode Intention for Systemet vilde blive af en mildere og doucere Omgang, og da han desuden vil blive adresseret til DH. og faa den Ordre i alting at følge Deres Insinuationer, saa vil ingen Ting være lettere end at insinuere ham den Fortrolighed mod Hr. v. Rosencrone, som er saa nyttig imellem Ministrene af to saa intime allierte Hoffer. I mine Breve denne Sag angaaende har jeg allerede havt den Ære at melde DH., at med lidt Taalmodighed og ved at tage Seylene ind i den første Storm haabede jeg at komme til Rette med alting. Gud være lovet, at Udfaldet er svaret til mit Haab. Havde jeg larmet for meget og directe for sterk paastaet Hr. v. S.'s rappel, saa havde samme vel fulgt,

men været bleven ledsaget af en Declaration mod Hs. E. B. Rosencrone, som vilde have sat Hoffet i den største Forlegenhed. Nu derimod vil Sacken saa jevnt komme bort, og om tre Maaneder vilde man have glemt den pique, man nu har mod Baron R. Som et Beviis paa V. C. Ærlighed og virkelig redelige Tenkemaade og paa hans sande Høyagtelse kan og bør jeg dog anføre, at da jeg læste ham DH. Brev³) i original for, og han deri fandt en phrase, som han troede maatte misfalde Keyserinden, og som virkelig havde echaperet mig, ligesom den og har echaperet DH, proponerte han mig at give den en anden tournure, hvilket jeg da og har gjort.

Phrasen i DH. Brev er denne: Il est vrai que depuis l'emplacement de Msr. de Ros. Ms. de Sacken ne lui a guères été attaché, mais le Roi croit qu'il ne s'agit en cela de l'Envoyé de Russie, mais de Sa très Auguste cour. Si le Ministre du Roi adhère fidèlement à cette cour alliée et qu'il aille tout droit vers ce qui intéresse les deux Etats, Sa Majesté croit n'avoir pas raison de lui enjoindre d'avoir les mêmes égards pour les façons du Ministre de Russie, lesquelles certainement n'ont rien de commun avec les intérêts des deux cours.⁴) Uagtet nu Meeningen og constructionen heraf er klar nok, og lesquelles paa ingen Maade kan rapportere sig uden til les facons du Ministre de Russie og altsaa icke til égards, saa meente dog Vice Canzleren, at det kunde give Anledning til en équivoque, ligesom man icke behøvede at have des égards for den Russiske Minister. Jeg forandrede det altsaa i Extracten paa denne Maade: Il est vrai que depuis l'empl. de Ms. de Ros. Ms. de Sacken ne lui a guères été attaché, mais le Roi croit qu'il ne s'agit en cela de l'opinion [de l']Envoyé de Russie ni de sa bonne ou mauvaise volonté vis à vis d'un Ministre du Roi, et qu'il suffit que celui ci adhère fidèlement aux principes de Son Maître et aille tout droit vers tout ce qui intéresse les deux Etats, pour qu'il obtiendra toujours l'approbation de S.M.I. At jeg anfører dette til DH., er aldeles icke for at gjøre mig nogen slags Fortieneste, thi Ordene i Deres Exc. Brev er saa vel udtrykt, at jeg uden at finde mindste Tvivl derved havde ladet dem staae, som de stod; men jeg troer at burde bemerke det for at give DH. et Bevis paa V. C. Høyagtelse for Dem og Attachment til Dem og Lyst, at Deres Breve just skal faa den Tournure, som meest behager her. DH. vil altsaa heraf see, at De i Tiden efter min Bortreise herfra fuldkommen vil kunne forlade Dem paa denne Ministre som en Mand, vel undertiden haard og myndig, men af den største Ærlighed, og som giver mig de tydeligste Bevis paa sin personlige Attachment til Dem, i Følge hvilket min naadige Herre i alle Hs. Maytt. Tieneste angaaende Begivenheder kan være forsikret om, at De har alle Medl[emmer] i Hendes K. M. Ministerium til Deres solide Venner. Hvor inderlig kiert det er mig, i sær just i en Epoque, da jeg icke maatte have lang

Tiid at blive her i Rusland, at kunde hellig, som for den Allerrhøyestes Ansigt, uden ringeste Grad af Flatterie og med ald den Sandhed og Oprigtighed, jeg er Dem skyldig, give Dem disse Forsikringer, behøver jeg icke at sige Dem, da jeg troer, De er forsikret om, at jeg anseer det som Maalet af alle mine Bestræbelser her og som den største Velgierning af den Allerrhøyeste, naar De er her som i Dannemark saa elsket og høragtet, som De fortienet at være. Det er med alle disse Følelser forenede med ald muelig Takn. og Ærbødighed –

(Peter Christian Schumacher)

1) Sendt via Albrecht, Hamburg. – 2) Koncepten har »bevaagen«, idet der oprindelig har stået: »bliver mig meere bevaagen«; »bliver« er slettet og erstattet af »viser«. – 3) Nr. 76. – 4) Citatet er ikke helt ordret.

85.

1783 16./27. maj.¹⁾

Da jeg i Dag i et particular Skrivelse til Hs. Ex. von R.²⁾ underretter denne Herre om alt, hvad som har rapport til den Sag imellem Hs. Ex. og Hr. von Sacken, har jeg i denne Henseende intet at tilføje. Kun troer jeg at burde melde DH., at Deres værdige Opførsel i denne Sag i høieste Grad har forøget den store Tiltroe, man havde til Dem, og har Hr. v. S. i sin seeneste Skrivelse meget roset Deres ædle og stormodige Omgang imod ham. Cabinets Secret., som endnu i gaar Aftes har talt til mig derom, har tillige bedet mig at recommendere til Dem i Hds. Maytt. K. Navn en vis Henry Humfreis, Kiøbmand i Constantinopel, om han kunde blive Agent Bornemann, som allerede skal være en gammel Mand adjungeret end og uden Gage. Egentlig bad kun Hr. C. Secret. mig at skrive til DH. allene herom; men da jeg veed i denne Henseende Deres Tanker, saa troer jeg at holde mig dem efterrettelig ved at skrive herom i min næste Depeche, da jeg skal meere entrere i detail om Omstendighederne, hvormed jeg altsaa icke i Dag vil incommodere DH.³⁾ Jeg insinuerede til Hr. Gen. Majoren, om han icke selv havde Lyst til at skrive Dem et particuliert Brev om denne Sag, hvilket han og bifaldt, og som jeg icke vilde skulde gaae af Glemme i Henseende til den særdeles Glæde, det vilde være mig at faae stiftet en venkabelig correspondenz imellem DH. og Cabinets Secretairen, hvorved Sagerne uendelig vilde faciliteres og det for Fremtiden blive ligegyldig, hvad Russisk Minister, der kom til Dannemark, eller hvad Dansk Minister der var⁴⁾ her. Icke at jeg jo veed, at mit Tab her meget let kan erettes, og at Hs. Maytt. har hundrede for een, som har tusinde gange mere Talenter og Capacitet for denne Post end jeg; men hvad som maatte være vanskeligere

at finde – jeg saa meget mere tør sige det, som jeg veed, at DH. deri lader mig ald muelig Ret vederfare – maatte være at faae nogen i min Sted, der har en større Iver for at formere Tiltroen imellem begge Hofferne og meere Opmerksomhed paa alt hvad som dertil kan have nogen rapport; thi naar jeg dog sammenligner Sagernes Tilstand nu med den, jeg forefandt dem i, saa er jeg forsikret om, at man i Dannemark vel selv bemerker, at den sande Fortrolighed imellem Hofferne icke har være[t] større, end hvad den er nu, hvorpaa endog ingen større Beviis kan gives, end at den ubehagelige Sag imellem Hs. Ex. v. R. og Sacken ingen Skaar har gjort deri. Jo mere DH. i sær er elsket og yndet, jo lykkeligere skatter jeg mig, og er dette ved mine Bestræbelser at contribuere hertil, saa meget det efter mine svage Indsigter er muelig, at jeg i sær betiener mig til at give Dem Beviis paa den store –

(Peter Christian Schumacher)

1) Sendt via kancelliråd Albrecht. – 2) Indført i koncepthæftet umiddelbart foran dette. – 3) Jvf. Sch.s dep. 19./30. maj 1783 nr. 404 (Dpt. f. u. A. Rusland II). Den engelske købmand i Konstantinopel Henry Humphrey blev 10. okt. 1783 adjungeret den derværende kgl. danske agent Samuel Benoit Bornemann. – 4) Koncepten har tilsyneladende »hvar«.

86.

1783 23. maj/3. juni.

Begge Deres Excellences naadige Breve af 10. May ere mig rigtig til Hænde komne, og aflegger derfor min allerærbødigste Taksigelse. Det ostensible¹⁾ skal jeg i Morgen communicere Vice Canzleren, og er jeg forvisset om, at dets Indhold vil blive særdeles behagelig her. Paa Fredag efter at have communiceret det til V. C. skal jeg ministerialiter have den Ære at svare derpaa. Aldrig, m. n. H., ney aldrig kunde jeg have troet, at S. kunde have ført sig saa uforskammet op, som jeg nu seer det af DH. Brev, og sandelig har man efter denne Opførsel kun alt for længe havt Taalmodighed med ham i Kjøbenhavn. Uagtet den sickert mere end almindelig myndige Tone, som det her værende Hof, dog icke meer imod os end imod nogen anden Magt, bruger man aldrig her ydmygende Udtryk. Grande et petite Cour har jeg for Ex. aldrig hørt af nogen af det her værende Ministerii Mund, og da jeg holdt for en stor Uforskammenhed af S., da han nogle Gange brugte disse Udtryck mod mig, saa veed jeg nu icke mere, hvad jeg skal tenke om ham, da han har brugt dem mod H. Ex. S. R.²⁾ Visselig vilde han blive ulyckelig, om man fik slikt at vide her, ligesom og om man erfoer de rigtige Omstændigheder af hans Uforskammenhed mod B. R. Ved den Leilighed, at jeg mod V. C. med Alvorlighed anførte, at Sac. tog sig en

Tone, som om han vilde foreskrive som Love for vores Hof de Ordre, han fik fra sit, svarede han mig, at jeg maatte undskylde ham, at han icke kunde troe det; han har jo dog, lagde han til, ellers altid passert for en gandske fornuftig Mand; hvor er det da mueligt, at han paa engang kunde begynde at handle som en bindegal Mand. Det Ord, som jeg anførte i min ministerial Depeche, *conduite insensée*^s), var virkelig V. C. egne Ord; nu denne Opførsel af B. S. er da sandelig mere end bindegal. Nu seer jeg selv, som DH. siger, at man ret maatte have en stoisk Koldsindighed for at holde ud med slig en Mand, og jeg beklager meere end nogensinde tilforn G. R. Ros. Ney aldrig har Ministrene her behandlet mig paa slig en Maade, og Gud forbyde, at det skulde skee; thi med ald min Koldsindighed, som jeg dog troede at besidde i en temmelig Grad, vilde jeg vist icke have sluppet saa vel derfra som B. R. Man har vel og sagt mig her, ved at tale om denne Affaire, at Hr. v. R. havde havt Uret at svare paa slig hastig Maade den Russiske Minister, men man har forstaaet dette paa en langt anden Maade og paa samme venskabelige Maade omtrent, som jeg, i Fald man beegnede mig haardt her, maaskee vilde sige, at det er icke artig at svare but til en Minister fra et saa venskabelig og saa intime allieret Hof som det Danske. Mit Svar herpaa har og været, at jeg var vis om, at Hs. Ex. v. R. icke vilde have svaret Hr. S. kort, i Fald at den sidste icke havde tiltalt Hs. Ex. i en haard og usømmelig Maade, og at der i mine Tanker var en stor Forskiel imellem Hr. von S. [som] Russisk Minister og blot som Hr. v. S.; har han talt som den Første, saa vilde han tale i den samme venskabelige og anstændige Tone, som hans Hof talte med; men naar han reent glemte, hvem han var, og nu kun talte som Et[ats] R[aad] S., saa maatte han vente sig det Svar, en Uforskammet Næseviis fortiente. Da jeg ogsaa her har anført alt, hvad jeg kunde opfinde mueligt for at give Sagen det rette Syn, saa slutter DH. vel og, at jeg har anført, hvad De behager saa rigtig at sige, at en Staats-Minister, der altid maatte tale under 4 Øyne, sickert maatte troes uden videre Vidner, men derpaa har V. C. svaret mig ved at forlange, at jeg skulde sige ham oprigtig mine Tanker, at i Fald han nu havde en dispute med mig, og jeg skrev derom til mit Hof, og han klagede over mig, hvem man da vel vilde troe, ham eller mig, og da jeg derpaa har svaret, at man havde i Dmk. saa stor Egard for ham, at man sickerlig vilde troe ham, gav han mig til Svar: ja det er nu kun Snak og Flatterier; man vilde sickert troe Jer, og hvad vilde det nu være end meere, i Fald og I, efter at I i 6 Aar havde havt alle muelige Beviis paa Keyserindens Ministerii Bifald og Venskab, og en ny Minister, der maatte komme i mit Sted, strax begyndte at klage over Jer og forlange Jer rappelleret, fordi I havde for liden *conduite*, vilde man da troe ham i Dannemark, eller vilde man troe Jer. Vilde man da

icke i Dannemark sige, at da I i 6 Aar havde havt ald muelige Beviis paa dette Hoffets Bifald, som end og havde engang bevidnet sin Kummer over, at I skulde forlade Rusland, og at det altsaa var icke let muelig, at I skulde paa engang være blevet saa afsindig, men at Skylden sickerlig maatte ligge paa den ny Vice Canzlers Side etc. Jeg svarede herpaa V. C., at Sacken sikkert og havde opført sig uforskammet i Gr. B[ernstorffs] Ministerium, men at Aarsagen, hvorfor denne Herre icke lod sig merke dermed, men bestandig løftede S. op til Skyerne, var formodentlig, fordi han saae, at S. var en Mand, der stod allene paa pointiller, og at ved at flattere ham kunde man dreje ham, hvordan man end vilde imod saavel det Russiske som det Danske Hofs Afsigter. At jeg virkelig havde megen Galde over de til S. sendte 6000 Rd., vil DH. nok have bemærket af mit den gang indsendte Brev. Men imidlertid seer jeg dog meere og meere, at uaget man efter dette Hofs særdeles pointilleuse Tenkemaade – som det dog egentlig intet meener med – vel den gang gav disse 6000 Rd. en slags Tournure, som om de vare givne for at bravere B. Ros., saa var dog egentl. Afsigten dermed den at hielpe S. ud af Landet og ud af den store Pengetrang, han saa jammerlig klager over. Da jeg og af Erfarenhed merker, at en spøgefuld Tone er tidt her mere nyttig end en alvorlig, saa har jeg selv spøget om denne Hr. S. givne Present og til en eller anden Minister, som her har forsikret mig om, at denne Present icke var givet Hr. v. Sa. uden for at betale sin Gield, men endog givet ham en saa alvorlig reprimande, at det aldrig kunde falde ham ind at troe, at han havde erholdt dette som nogen slags Belønning for hans Vivacitet mod B. R., har jeg svaret, at dette var mig høyst kiert, icke saa meget for vor Skyld som for Ruslands egen Skyld; thi ellers maatte det og være at frygte, at S., naar han troede sig saa vel belønnet for den sidste Impertinence, han havde sagt til B. Rosencrone, maatte blive sindet at forlange en Betaling for alle de Impertinencer, han havde sagt medens hans Ministerium, og sende hid en græsselig Apotheker Regning, som man vel klør sig bag Ørene ved, naar den skulde betales.

Disse Ting hielper tidt meere end alle Beviser, og nu haaber jeg næst Guds Hielp, at denne fortredelige Sag er reent forbi, hvorved jeg dog maa bemærke, at det var egentlig Keyserinden personlig, der tog sig denne Sag an, og at Ministrene var sicker paa vor Side, Gr. Ost[ermann] allene undtagen, som vel i sit Hierte dadlede S., men som dog maa endnu have noget fra gamle Dage paa sit Hierte imod Baron R., – – – vil være for langvarigt og ubetydende nu efter 14 Aar at entrere i.⁴) DH. vil nu have læst mit sidste partic. Brev til B. R., og da De, troer jeg, er forsickret om den inderlige Kummer, med hvilken jeg har skrevet til H. E. de første Breve denne Sag angaaende, hvorom jeg forudsaa, at de icke kunde andet end chagrinerer den

brave Mand, saa føler De og min Glæde ved at kunde melde ham, at denne Sag lykkelig er bleven afgjort og sikkerlig ingen ubehagelige, men tvertimod de bedste Følger vil have.

Hvorvidt det maatte angaae at faa Hr. C.⁵⁾ som Envoyé hos os, kan jeg icke vel sige. Til deels vil det nok ankomme paa den Fornøjelse, man maatte have med ham, nu han bliver chargé d'affaires. Egentlig vilde jeg efter den Kundskab, jeg har om Tenkemaaden her, icke raade Hoffet at udbede sig ham. Dette maatte snarere skade end nytte ham. Hoffet her seer icke gierne, at dets Ministre er alt for megen Obligation det Hof skyldige, de staar hos, og man vilde alt for let falde til at troe, at Cz. var S. utroe og selv under Haanden havde arbeidet mod ham i Dmk. for at poussere sig selv. Den beste Maade maatte være, i Fald C. havde Venner her, og fra dem kunde proponeres vores Hof at imodtage ham som Envoyé, hvor det da icke vidstes, at vores Hof havde nogen Deel i hans Udnevneelse. Imidlertid tør jeg sikkert sige, at efter alle de venskabelige Sentimens, jeg nu bemærker hos Ministerium, vil hvad Russisk Minister herfra maatte komme til Dannemark gjøre alt som er muelig for at vinde vores Hof og i sær D. H. Tiltroe, og vil det da kun dependere af Dem at sette ham paa den beste Foed med B. R. Egentlig kan jeg og forsikre DH., at man intet har at udsette paa Hs. Ex. v. Rosencr. og sandelig ingen Mand, man skulde ville ønske at see prefereret ham til den Post, han beklæder. Men egentlig er heele Sagen pointiller, hvilke man let vil finde Rede i, naar man betenker, at Sacken nu i tre Aar har gjort alt for at sværte ham. Imidlertid er det dog, dette uagtet, meget til Hs. Ex. Roes, at dog, som jeg hellig kan forsikre, jeg aldrig har hørt noget reelt anført imod ham som Minister. Det er derfor, jeg og er positivt forsickret om, at alting vil reent bortfalde, saasart først S. kommer fra Kiøbenhavn.

Det er en særdeles Naade af Hs. M., hvorfor jeg uendelig tacker DH., at der er blevet mig givet et slags vis Haab om en anden Mission, hvorved jeg icke tør frygte at komme hid tilbage, men kan tage mine Mesures som een, der reiser bort med alle⁶⁾. Dersom det var saa DH. med⁷⁾, saa ønskede jeg at reise herfra først i Sept. for at kunde være uden for dette haarde clima endnu inden Vinterens Komme, da jeg tog Touren til den Sydlige [Deel] af Frankrig eller den Nordlige Deel af Italien, hvor jeg helst ønskede at passere Vinteren for ved Reisen og et mildere Clima at søge at distrahere mig lidt fra en Tungindighed, som i dette Clima daglig tiltager. Min Reise falder over Berlin, hvor jeg da nok og ønskede at opholde mig en aatte Dags Tiid, og derfra tenkte jeg da at fortsætte min Reise saa snart muelig til et sydligere Clima; thi egentlig har jeg endnu ingen Reiseplan gjort mig, som man icke kan paa en Sundheds Reise. Imidlertid venter jeg der-

paa DH. Resolution, og skulde der være noget, Hs. Maytt. eller DH. vilde bære mig med, saa vilde jeg indrette min Reise derefter.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Nr. 79. – ²⁾ Schack-Rathlou. Jvf. nr. 80. – ³⁾ Se nr. 70. – ⁴⁾ Sætningen delvis ulæselig. – ⁵⁾ Petr Petrovič Čekalevskij, den russiske legationssekretær i Kbh. – ⁶⁾ »med alle«, her i forældet betydning: helt, ganske. – ⁷⁾ Læsningen »med« usikker. Måske navneordet »med« i betydningen sigte, øjemed.

87.

1783 26. maj/6. juni I.

Je n'ai pas manqué, Monsieur, de communiquer d'abord à S. E. Ms. le V. Ch. le contenu de la lettre, que V. E. m'a fait l'honneur de m'adresser de la date du 10 de May. Ce Ministre en me promettant de le mettre d'abord sous les yeux de Sa Souveraine m'a assuré d'avance de la satisfaction qu'auroit S. M. I d'y recevoir de nouvelles preuves d'amitié du Roi et de la confiance que S. M. plaçoit en Elle, aussi y a-t-il ajouté que notre cour ne s'y trompoit sûrement pas, et que par la connoissance qu'il avoit des sentimens de l'Impératrice pour notre cour, il étoit très convainçu que l'affaire s'arrangeroit entière[ment] à la satisfaction du Roi.

Quoique je reconnaisse la grandeur d'âme de notre cour et les sentimens personnels d'amitié de V. E. pour Ms. de Sacken dans la précaution qu'elle a eue de m'enjoindre de ne toucher qu'en gros les plaintes que nous avons contre Ms. de Sacken, il n'est cependant que trop probable qu'à force de ménagement pour ce Ministre, on pourra juger ici que le tort étoit entière[ment] du côté de Ms. de Rosencrone et cela d'autant plus, qu'il est naturel que Ms. de Sacken entrant en détail sur la matière et donnant à sa conduite la tournure la plus favorable pour¹⁾ aura taché d'éloigner toute la faute de lui pour la jeter ent[ièrement] sur Ms. de Rosencrone. Voilà, Monsieur, pour-quoi j'ai cru qu'il n'étoit pas ent[ièrement] inutile que dans mes conversations particul[ières] avec Ms. le Vice C., j'ai touché un peu sur plusieurs propos vifs et impul[sifs] de Ms. de Sacken sûrement peu conformes aux sentimens de sa cour. V. E. me pardonnera si en ceci j'ai transgressé Ses ordres, mais j'ai d'autant plus à hazarder le faire que je connois les sentimens de probité et de grandeur d'âme des Ministres de S. M. pour être persuadé, qu'ils ne feroient valoir ces confidences de ma part si non comme une preuve, qu'il n'y a point de tort du côté de Ms. de Rosencrone et qu'il n'en résulteroit pas le moindre tort à Ms. de Sacken, ce qui seroit sûrement le cas, si on formoit des plaintes réelles sur tout ce qui y avoit à redire contre la conduite fouguse et peu juste de ce Ministre qui d'ailleurs Sa vivacité et impétuosité à part a comme on m'assure très positiv[ement] ici et comme j'ai déjà eu l'honneur

de le marquer à V. E. toujours rendu une justice entière aux sentimens du Roi et de Son Ministère pour la cour d'ici et à la façon de penser à V. E.

Ms. le V. C. auquel je fis parvenir les instances de V. E. pour qu'il mit au pied du trône de S. M. I. les sentimens de gratitude de V. E. de la confiance dont cette grande Souveraine l'honore, me donna sa promesse en conformité et en y ajoutant les plus fortes assurances de la confiance que S. M. I. plaçoit en V. E. et de la justice qu'elle lui rendoit et des sentimens personnels de ce Ministre lui-même pour Elle, il me renouvelloit les protestations, que cette affaire suscitée par des purs mésentendus entre les Ministres des deux cours ne porteront sûrement pas le moindre effet nuisible à la bonne intelligence et l'intimité entre les deux cours. J'envisage donc l'affaire comme entiè[ement] arrangée et finie, et comme cette dépêche est probabl[ement] la dernière que j'aurai l'honneur d'écrire à V. E. sur cette matière je ne peux pas m'empêcher d'ajouter, que les informations qui me sont venus à cette occasion par rapport à la conduite singulièrement vive et impétueuse de Ms. de S. à notre cour m'a d'autant plus frappé d'étonnement que cette façon d'agir de ce Ministre est si entièrement éloignée et tout opposée à celle dont je me vois traité [de] le Ministère, qui non seulement me facilite tous les moyens de leur parler et de m'adresser à eux, mais qui encore me parlent toujours avec ce ton de bonté, d'amitié et de confiance qui doit, que je reconnois en effet avec toute la gratitude¹⁾, sûrement regner entre les Ministres des deux cours alliées, et reçoivent égal[ement] avec toute la bonté et toute la déférence possible les représentations que de tems en tems j'ai eu à faire ici de la part de notre cour.

Aussi suis je bien assuré que cette affaire qui n'est née que d'une pure pointille n'aura sûrement pas d'effet désagréable pour le crédit de Ms. de R. contre lequel Ministre on n'a sûrement ni direct ni indirectement en témoigné de la mauvaise volonté. Peutestre a-t-on donc cru en effet que ce Ministre avois metté un peu trop de pointille dans sa conduite contre Ms. de Sack., et on a naturel[ement] dû le croire, comme ce n'est que par Ms. de S. lui-même qu'on a été informé ici du détail de cette affaire. Mais du reste je suis très persuadé que la cour d'ici mettra toujours sa confiance dans le Ministre qui se trouva honoré de celle du Roi, sachant fort bien que le Roi n'en choisira jamais qui ne soit dévoué à un système que S. M. se glorifie²⁾ de déclarer le sien.

En témoignant à V. E. tous mes sentimens de gratitude de l'approbation que

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Ordet »pour« skal formentlig udgå. – ²⁾ Ordene »que jé reconnois . . . gratitude« er føjet til over linien. – ³⁾ For »glorifie«.

88.

1783 26. maj/6. juni II.

For DH. saa særdeles naadige Skrivelse af 13. May afstatter jeg herved min underdanigste Taksigelse, og da jeg saavel i mine sidste Breve til DH. som i mit ministerielle brev til Hs. Ex. von Ros. har meldet snart alt hvad som maatte være at anføre i den Sag imellem Hs. Ex. v. R. og v. Sacken, har jeg kun lidet at tilføye. Afsigten her har sandelig aldrig været, at B. Rosencrone skulde gaae af fra Ministerium. Man har, som jeg i mit sidste Brev til DH. har havt den Ære at melde, sandelig intet mod ham uden pointiller, grundede paa Sackens rapporter. Meeningen ved den herfra mod Hr. Baronens giorte Declaration var, at naar S. skulde gaae af allene for en Dispute, han havde med Hr. Baronens, og hvori man her troede, at Sacken havde en Slags Ret paa sin Side, fordi man nemlig ikke var underrettet om Hoved-Omstændighederne uden fra S. selv, saa burde B. Rosencr., som man vilde ansee som Begynderen til denne Dispute, ogsaa gaa af. Turde jeg til Ruslands Undskyldning mod DH. anføre, at naar, som Sacken angav det, at paa et venskabelig Spørgsmaal fra ham B. Rosencrone havde svaret, hvortil slig en Emprise tiende etc., og at Sacken derpaa havde svaret, at han som Minister fra saa venskabelig et Hof som det Russiske havde Aarsag til at vente sig et artigere Svar, saa maatte vel her synes, at Begyndelsen til Disputen var ikke fra S.'s Side, og saaledes har Sacken sikker fortalt sin Historie. Jeg har derfor, skjønt med ald muelig Menagement for ikke at gjøre Sacen Skade, men dog tillige for at Hr. v. R. Ret skulde vederfares, rørt noget ved Sackens ubetenksomme Opførsel i andre Leiligheder, og dette vil sandelig gjøre en høyst nyttig Virkning for Hr. Baronens Credit her for den tilkommende Tiid. Da Sacken formodentlig i alle sine Depecher, uagtet det sikkert har sigtet til at vedligeholde den gode Forståelse imellem Hofferne, dog formodentlig har villet Bar. R. til Livs, saa har han formodentlig givet en ubehagelig Tournure til den Conferenz, han har havt med B. Ros. angaaende Pr[eußen]; thi den har jeg hørt, man har talt om her, men aldrig om den, han har havt med Deres Excellenz. Egentlig er det vel kun Tiden og Erfaring, der vil lære Rusland sine Feyltagelser, og Skade er det kun immer, at den Preussiske Minister her just arbejder, som om han arbeidede en dépit af Rusland og endog for at vise, at han arbejder en dépit. Mig kommer det og for, som om denne Minister uendelig gierne ønskede at see os brouilleret med Rusland, og endog i den sidste Dispute imellem Hs. Exc. R. og S. har jeg med Forundring eller snarere med Medlidenshet seet, hvorledes han søgte at kaste Olie i Ilden. Jeg tilstaar, jeg har endog betient mig af denne Omstændighed og gjort vor Ven her opmærksom paa

og maaskee har ved dette hiulpet her til snarere at afgjøre Sagen efter vor Ønske. Thi ligesom man maaskee icke vilde give B. R. den slags Triumph, som man kaldte det her, strax at rappellere Sacken, saa har man endnu mindre vildet give Gr. G. den Glæde – da det lod at være en Glæde for ham – at Sacken skulde blive i Kbhvn. for at chicanere B. Rosencr.

Men nok om denne Sag, som, Gud være lovet, jeg nu anseer som gandske endet, og det paa en Maade, at den foruden at have tient til at give DH. de største Prøver paa den store Credit, De har her, sickert efter den Tour-nure, den nu har taget, sandelig icke allene vil icke være skadelig, men endog nyttig for de gode liaisoner imellem Hofferne, saasom man er saa særdeles fornøyet med den venskabelige og tiltroende Tone, Hs. M. har talt med. Jeg har communiceret til Ministerium her, hvad DH. gjør mig den Naade at sige mig angaaende de Svenske Equippemens. Det er Beretninger af slig Natur, som saa meget glæder Ministerium, og som forøger Tiltroen. Greve Ostermann, som jeg forelæste dette af DH. particuliere Brev til mig, tackede mig og derfor i de meest forpligtende Ord og bad mig forsikre Dem om den store Justice, man lod her DH. Sentimens for det her værende Hof vederfare. Af mit ministerielle Brev vil DH. bemerke, at jeg efter Deres Ordre har suppleeret til de Udtryk, hvori De legger for Dagen Deres Erkiendtlighed mod Hendes Maytt., fordi jeg vidst vidste, at det vilde sær behagelig optages, og til Hr. Bezborodka har jeg sagt alt, hvad som var mueligt af forbindtlig fra Dem.

Ret uendelig Tak er jeg Deres Ex. skyldig for de særdeles naadige Udtryk, at det gjør Dem ondt, at jeg maatte være kommen for silde med min Ansøgning for Hr. Groot. Jo mere jeg føler mig rørt af denne DH. Naade, jo mere troer jeg mig dog forbunden reent ud at tilstaae for DH., at det var mig selv, der bragte Groot paa at søge denne Post saa got som imod hans Villie, allene fordi jeg frygtede, at nogen fattig Stymper, der maatte ansee Consulatet som et Levebrød, ellers vilde søge det og derved skade Crediten og gjøre Ministeren her mere Embarras, end han ellers vilde have. Tilform og inden Commerz Tractatens Sluttelse kunde en fattig og ubetydende Mand som Hr. Consul Brun, naar det kom kun an paa at løbe om for Skibs Capitainer, sickerlig være ligesaa skicket som en stor og bemidlet Kiøbmand. Men nu, naar her bliver som et Dansk Factori, hvor Consulen tit vil have at decidere iblandt de Danske Kiøbmænd, er det sickert nødvendig, at den Mand, som udnævnes til Consul, er en Mand af Credit og Anseelse. I alle andre Omstændigheder maatte en fattig Mand tiene lige saa nyttig som en Riig, men kun icke i denne. Undertiden er det og nødvendig her, for at applanere Sagerne paa Tolden, at gjøre smaa presenter til Toldbetienterne og derved at holde sig dem til Venner, hvorved mange chicaner

undgaaes. En anseet Kiøbmand som Agent Groot gjør det, men da en fattig Mand icke kan gjøre det, saa er han og derved udsat tusind Fortre- deligheder, og Erfarenhed har selv lært mig, at naar jeg for Ex. har bedet Consul Brun at clarere nogle for mig paa Tolden kommende Sager, saa, uagtet han sandelig deri har intet ladet mangle paa sin Iver snart at hielpe, har han havt tusinde chicaner, maattet løbe efter dem fiorten Dage, ja uagtet min Toldfrihed endnu icke er udløbet, har man engang tvunget ham til at betale 130 Rd. Told for mig, hvilke jeg og har maattet svare; da derimod, naar jeg bebyrder Hr. Agent Groot med samme Commission, har jeg alle mine Sager Dagen efter at de er ankomne til Tolden, icke allene uden Bryderie, men endog med ald muelig Indulgence fra Toldbetienternes Side. Credit paa Børsen er her en stor Ting, og naar en Kiøbmand som Hr. Bruhn medens hans Ophold her bestandig er nødt til at selge sine Vexler en $\frac{1}{4}$ pCto ringere end andre, fordi man veed, at man løber en slags risico med ham, saa maae hans Retskaffenhed være saa stor som den vil, og han vil dog icke have den Anseelse, en rigere Kiøbmand kan have. Det var og derfor deels af Medlidenhed med Hr. Br., deels og fordi at han kunde leve med den Aisance som en Dansk Consul, at jeg tog mig ved C[om- merce] Tract[atens] Sluttelse den Frihed at recommendere ham til at nyde nogle Fordele, og uagtet mine venskabelige Connexioner med Agent Groot altid har været de Samme i den Tiid, jeg har været her, saa troede jeg det dog billigt, at Handels Fordelene fra Dannemark faldt heller til den Danske Consul, som havde dem saa høyt nødig, end til en Fremmed for Nationen, skjønt min intime Ven, hvis Omstændigheder var allerede saa lykkelige, at han icke behøvede de sidste for at leve med aisance og distinction. Da nu alle øvrige Nationers Consuler her ere virkelig anseelige Kiøbmænd, saa er kun mit indstændige Ønske, at Hs. Maytts Val maa være faldet først paa ingen Russisk Borger, thi jeg frygter, det maatte tages ilde op her, om vi mod den almindelige Sædvane her udnævnte til Consul en Russisk Borger, dernest at det maa være faldet paa en virkelig anseet og respectable Kiøb- mand. Hvad min Ven Agent Groot angaar, saa da jeg piquerende ham af honneur¹) bragte ham selv paa at søge en Post, som han i Henseende til den mere Bryderie, den vilde foraarsage ham, icke just havde stor Lyst til, saa har han bedet mig at legge ham for DH. Fødder, at tacke Dem ligesaa fuldkommen for Deres naadige Ønske at forskaffe ham denne Post, som om han virkelig havde erhholdet den, at sige Dem, at da det kun havde været ham om at gjøre at faae connexioner med et Land, som han ønskede at ansee som sit Fæderneland, og han nu deri havde erhholdet sit Ønske, saa var han DH. den største Taknemmelighed derfor skyldig, og den vilde han i Gierningen vise, saasnaart han dertil opfordredes, og ham gives Leilighed

at udvise sin Iver for Hs. Maytt. Tieneste, og dette ligesaa fuldkommen nu, som om han havde erhholdet Consulatet. Da der nu vil altsaa icke være mere question fra Hr. Groots Side om Consulatet, saa veed jeg vist, at DH. vil holde mig for upartisk, naar jeg giver mig den Ære at bemerke at angive som²⁾)

Hvad jeg her melder angaaende Consul Bruhn, kan imidlertid paa ingen Maade være til hans Skade. En Mand, skjøndt fattig, kan være en god og ærlig Mand og meget vel skicket til Administrator for et Comp. Min svoger, Etats Raad Trant³⁾), som uden at have Kiøbmands Indsigt i disse Poster dog har havt den Lykke at tildrage sig DH. Bifald, er derpaa et Beviis. Paa Bruhns personlige Opførsel kan der heller aldeles intet være at sige, og saa vidt jeg veed, er ingen endnu kommen til kort ved ham, da han⁴⁾) derimod af Mangel paa de fornødne Kiøbmands Indsigter har havt den Fortred at komme til kort ved mange her. Thi efter Rygtet her er Bruhn virckelig kommet hid med nogle faa Midler,⁵⁾) har han over 20000 Rd. til gode af Russer inde i Landet, som han har betroet Varer, og hvoraf han icke kan vente sig en Skilling. Slige Ulycker kan være nok til at give Folk, som ingen Capital har, slige Kneck, at de icke let kan komme sig igien.

(Peter Christian Schumacher)

1) Af det franske udtryk »piquer quelqu'un d'honneur«, vække ens æresfølelse. – 2) Her følger et af Sch. anvendt indskudstegn, men ikke nogen tilføjelse i marginen. – 3) Sch.s svoger Fr. Carl Trant var enadministrator i Vestindisk Handelsselskab fra 1778 til 9. april 1783, da den fra Rusland hjemvendte Constantin Brun ansattes som medadministrator. – 4) Over linien tilføjet: »og hans Comp[agnon] af Godtroenhed«. – 5) I stedet for »Thi efter ... Midler« har koncepten oprindeligt haft »og om jeg kan troe Bruhn selv«. Disse ord er slettet, mens fortsættelsen »har ...« er blevet stående uændret.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

89.

1783 14. juni, Fredensborg.

Høivelbaarne, Allerhøjestærede Hr. Conferentsraad.

Saa har da H. Exc. Vice-Cantsleren fundet, at hvad jeg efter Hans Majestets Ordre har skrevet, var altsammen ikke allene hentet i Tingenes Natur, men og i den Grad føieligt og fra Kongens Side venskabsfuldt for Keiserinden, at der vel hverken kan tænkes højere eller forlanges meere. Vist er det og, at aldrig meer ville eller kunne tilstaaes, og at om man blev ved den daarligste af alle Paastand, blev man og her ved den stiveste Nægtelse, en Negtelse, som den væsentligste Kongelige Høihed gjorde og gjør til

en ufravigelig Lov. Men jeg tænker og haaber, at man føler Sandhed og Pligt; og nu længes jeg efter at erfare Svaret fra Czarkozelo. Imidlertid ville Deres Høivelb. sige fra mig til Vice-Cantzleren alt hvad Taknemmelighed og Høiagtelse tænker og siger.

Men, Kiereste Hr. Conferentsraad, hvilken Beslutning af Keiserinden, at tage det hele Crimske i Besiddelse! Jeg begriber vel, at intet Land er Rusland vigtigere; at dets sydlige og svage Grændser derved blive sikre, og at de slemme røveragtige Indfald, ofte saa skrækelige fra Rusland, saaledes ere forebygte, samt at Rusland herefter har og faaer langt friere Hænder; ogsaa tilstaaer jeg, at alt dette burde friste og kunne friste; men med alt dette er det kiere Jus til saadant Skridt gandske borte, og vort oplyste Europa udøver nu anden Gang det Jus, som Spydstangen alleene giver. I øvrigt er det Os her ubekendt endnu, hvad Keiseren vil gjøre; hvad Frankrig vil gjøre; om Preussen er kiøbt ved et nyt Stykke i Polen til at sidde stille; om Tyrkerne begynde Krigen (at de ruste sig, er vist); og kort sagt, hvorledes alt dette vil gaae. Jeg har aldrig været meere nysgierrig og mindre i Stand til at begribe, hvad skee skal. Frankerige er meget afmattet og har en Gield nu efter Krigen, som truer gandske dette Riges Finantser. Engelland sluttede vist Freden for hastig. Men Frankrig er Frankrig, og Preussen Preussen. Nu snart, naar Crims Indtagelse bliver allevegne bekiendt, vil Vi bedst erfare, hvorledes disse Hoffer tilhøbe vil skikke sig, hvad de vil gjøre, og hvorhen Tingene vil. Sverrigs Opførsel alleene er os for det første vigtig. Det siges, at Keiserinden vil see Kongen paa de Finlandske Grændser, og det er da for at indtage og dysse ham. Ogsaa her er meget Deres Opmærksomhed værd. Men hvorfor saa lidt, min Ven, i Deres Depecher om den Russiske Flode? Gaaer den bort eller aftakles den? Og hvis det sidste, hvorfor da dette? Her har vi ved en Skipper havt den Tidende, at en stor Ildebrand har i Enden af Mai fortæret Admiralitetet og meere.¹⁾ Det har gjort Os sær ondt. Gud give, at De ikke derved havde lidt. Nu vente vi fra Dem vigtige Depecher; i alt dette er mit Ønske, at Omstændighederne maae ikke blive anderledes, end at De mod Efteraaret kand gaae bort. Naar De skriver mig, glem da ikke paa beqvemme Steder at nævne Kongen, Dronningen og Printsens; men siden, om De vil sige mig noget om mig selv, da paa et Sted for sig selv at gjøre det. Gud bevare Dem! Elsk altid Deres oprigtige Ven

O. H. Guldberg

H. E. Ghr. Rosencrone er Deres Ven. Husk det altid i Deres Breve.

¹⁾ Om det russiske admiralitets brand den 25. maj 1783 se Sch.s dep. 16./27. maj 1783 nr. 403.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

90.

1783 13./24. juni.

Med Skipper Christian Frost har jeg taget mig den Dristighed at sende til Deres Excellenz en Samling af Russiske Medailler i Bronze fra Peter den Førstes Tiid indtil nu. I disse Samlinger, skiønt de kaldes complete, fattes altid de Medailler, som ere blevne slagne i Regentinde Annas¹⁾ og i Peter den 3die korte Regierings Tiid, hvoraf Stemplerne paa Befaling ere slagne i Stycker, saasom det ved den Tiid var crimen læsæ majestatis at besidde af deres Mynter. Oven i Cassen med Mynterne vil DH. finde en kort Beskrivelse paa de i denne Keyserindes Tiid prægede Medailler; men da de tre, jeg har talt om i mine Depecher, fortiene en vidtløftigere Beskrivelse, vil jeg indrykke den her. Den Første, slaget paa Storfyrsten Constantins Geburts Dag, har paa den ene Side Keyserindens Portrait, paa den anden de tre Hoved Dyder, Troen, Haabet og Kierligheden, foran dem Oceanen, hvor man bliver var nogle Skibe og paa Horisonten en opgaaende Stjerne, som man kalder L'étoile de l'Orient. Lige overfor bag Figurerne er Kirken St. Sophie i Constanti[nopel], paa hvis Spidse man seer det Christne Kors i Steden for den tyrkiske Halv-Maane og paa begge Sider et Taarn, ligeledes ziiret med et Kors. Overskriften paa Russisk vil sige *med disse*. Det er at sige, med disse Dyder vil den opgaaende Stjerne i Østen bringe det Christne Kaars paa Kirken St. Sophia i Steden for den forrige halv Maane. Neden under staar Constantin Paulowitsch, fød i Czarskoselo den 27. April 1779.

Den anden, slaget paa Grosfyrst Constantins Navnedag, forestiller Religionen siddende for et Altar, paa hvilket ligger den hellige Skrift. Den har Sløret for Øynene. I den venstre Arm bærer den Korset og udstrecker tilige den venstre Haand for at vise dem en Christen Stad, paa hvilken man seer Taarne med Kaars paa; den høyre Haand udrecker en Oliven Green mod nogle greske Slaver, som overleverer den den saa kaldede Bulafga eller Scepteret over de Græske Stater. Bag dem seer man en procession af Greske Prester, som komme ud af en Tyrkisk Bye. Overskriften er: Tilflugts Sted for de sande Troende. Unden sees datum den 21. May 1779, som er Printz Constantins Navnedag.

3. Paa den tredie, af Gips, staar paa Kanten af den skummende Sø en Mohamedansk Kirke. Over den nedstiger af Skyerne det Christne Kaars, som bortjager en tyk Torden Skye, der slaer ned i Mosqueen og udbredende om sig Lynild knuser Taarnet af Mosqueen, som sees faldende ned til Jorden. Overskriften derom skal betyde: er seyerrig og uovervindelig – nemlig Kaarset. Neden staar: For Beskytteren af den Orthodoxe Religion.

Da jeg har troet disse to Mynter og dette Gips Aftryck særdeles curieuse, har jeg foruden Bronze Aftryckene af de Første endnu taget mig den Dristighed at føye til disse to Mynter i Sølv. Men da man er forfærdelig scrupuleux med alle Tings Aabning paa Tolden her, og alt Sølv er forbudt at udføres, saa har jeg lagt disse to Sølv-Mynter og Gips Aftrycket i en aparte Æske, som af Skipperen vil blive DH. leveret. Endnu følger med samme Leilighed 3 ny udkomne Landkaart, hvorpaa best sees Crimea, Cherson, Oczakow, Cuban og i Almindelighed den sydlige Deel af Riget, som nu meest er question om. Paa Kaartet over Cuban vil DH. bemerke Taman, hvor en liden Skerzmyssel imellem nogle Russiske og Tyrkiske Trupper er forefaldet, og bedre hen mod det Caspiske Haf i det Astracanske Gouvernement findes Mostock²⁾, hvor General Paul Potemkin, Fyrstens Brodersøn, nu staar med Hoved Quartieret af den i denne Egn cantonnerende Russiske Armée. I samme Packet følger og et nyt optaget skrevet Kaart over det Caspiske Hav og ligeledes et andet over Astrabat Havn, hvor det nu skal have lyckedes Rusland at anlegge et Factorie eller Festning. Til denne Paket har jeg vedlagt en Designation over alle de i forrige Aar til Rusland hidkommende Vare, som jeg troer i Dannemark vil være meget velkommet, da den giver Anledning til adskillige Handels-Speculationer over de Vare, som meest finder Afgang i Rusland; ligesom og en Designation paa alle de her værende Kiøbmænd samt paa de Vare, en hver forrige Aar har udskibet. Af denne Designation i Detail, hvoraf jeg med det Første agter at sende en Extract til Departementet for de udenlandske Affaires med nogle reflexioner derover,³⁾ vil DH. see, at den største Deel af Ruslands Handel er endnu gandske i Engelske Hænder. De vil tillige naadigst bemerke, at Kiøbmand Mese, Consul Bruuns Compagnon, virkelig er Kiøbmand i Narva og altsaa Russisk Borger, hvorfor det naturligiis, som jeg og havde den Ære at melde til Hs. Ex. v. R., maa komme mig høyst ubegribelig for, hvorledes Hr. Bruhn har kundet søge Consulatet for ham.⁴⁾

Med sand Fornøjelse seer jeg ellers, at nogle af vore Compagnier, iblandt andre det Grønlandske, hvoraf DH. er Directeur, har begyndt at adressere sig til Agent Groot, og sandelig icke saa meget for Groots Skyld som for Comp.'s Skyld. Jeg har aldrig kient redeligere og uegennyttigere Mand, og da han tillige kiender Landet og Handelen her, saa uagtet, at det er muligt, at han just icke kan forskaffe Varene for bedre Kiøb end andre, saa kan Compagniet med Tryghed og Rolighed betro ham saa mange Vare, de vil, og være forsikret om, at uagtet den ellers store Usikkerhed, den Russiske Handel er i, saa bliver den sikker i Groots Hænder.

Nu ønsker jeg kun, at disse Bagateller maae komme DH. vel til Haande, og at de maae tiene Dem til at passere Dem en liden halv Time, De kunde have tilovers fra Deres mangfoldige vigtige Forretninger.

Ved mit i Dag indsendte Forslag⁵) om, hvem efter mine Tanker burde ansees som privilegeret til Handels Drivelse her med Rettighed som Dansk Undersaat, troer jeg, det er nødvendigt at bemerke for D.H., at jeg maaskee har været den handlende Kiøbmand noget nærgaaende ved at bestemme en quart pC^{to} Afgivelse af de af ham udskibende Vare. Af DH. og af de høye Collegier vil det dependere deri at gjøre nogen Moderation. Imidlertid trycker dette ingen Dansk Kiøbmand, som har Comptoir i Kiøbenhavn, saasom de vil blive befriet derfor, og egentlig vil kun blive et Tvangs Middel til at forbinde de fremmede Kiøbmand her, som uden at deele Danske Undersaatters Byrder vil nyde Fordele af Landets Goder, til at etablere sig i Dannemark. Bliver denne Plan i Dannemark antaget og billiget, saa kan man gjerne tillade saa mange fremmede Kiøbmand her fra Petersborg, man vil, til at tage Borger-Ret i Dannemark og etablere sig her som Danske Kiøbmand. At det ellers i Almindelighed er en Fordeel for Staaten, at her er endeel Danske Kiøbmand eller Expeditours her, er let at indsee. Den accorderte Gotgiørelse i Tolden accorderes icke her paa den udenlandske Kiøbmands Navn, som forskriver Varene, men paa Expeditours Navn, som altsaa nødvendig maae være Dansk Undersaat, for at den Kiøbmand, der tilsender ham Vare og forskriver fra ham, kan nyde got af Tractaten. Vore i Dannemark boende Kiøbmand, om de vil nyde Fordeele af vor Tractat, maae altsaa nødvendig adressere sig til privilegerede her, det er at sige enten Engelske, Russer eller Danske Expeditours. Var her nu kun et eller to Danske Huuse, besynderlig af Huuse, man icke kunde forlade sig paa, saa vilde vore Danske Kiøbmand som forhen altid adressere sig til Engelanderne, og derved ald Fordelen af Commerz Tractaten for os reent bortfalde, i sær naar endog saavel disse Danske Huuse som alle Skipperne bleve forbudet icke at træde i Handels Connexioner med fremmede Kiøbmand.

Efter den underdanigste Fortrolighed og Aabenhertighed, jeg er DH. skyldig, bør jeg dog maaskee ved denne Leilighed tage mig den Dristighed at raade til, at man icke formeget vilde forlade sig i Dannemark paa Beretninger om Ruslands Handel, som maatte komme fra dem, der i Dannemark maatte have personlig interesse i at forestille Sagerne fra en vrang Side. Jeg kan icke negte for DH., at da jeg af det høye Kongel. Oeconomie og Commerz Collegii Pro-Memoria⁶) seer, at samme er grundet paa de Danske Consulers i Rusland Beretning, saa har jeg været høyst forundret ved at see, at de, som dog burde kiende Ruslands Handel og Sandsen af vor Commerz-Tractat, i sær da den er Ord for Ord overensstemmende med den Engelske, kunde være uvidende nok – men umuelig er det, at de kan være saa uvidende – for at angive, at Fordelene i Daler Toldens Betalelse allene streckede sig paa de Vare, der gik fra Rusland til Dannemark og fra Dan-

nemark til Rusland, og icke paa de Vare, som fra Rusland gik til den øvrige Deel af Europa og fra samme til Rusland, hvilket Sidste er dog den væsentligste Fordeel af Commerz Tractaten, og hvad som allene har gjort den Engelske Handel og Skibsfart paa Rusland saa blomstrende; ubillige nok til at foreslaae, at en Kiøbmand skulde gjøre, om at opgive en paa en Commerz Tractat grundet anseelig Fordeel, en Eed, som sandelig hverken de eller nogen Kiøbmand kunde holde, thi hvorledes kan engang en Kiøbmand vide, at han vil faae Danske Commissioner nok for at kunde subsistere deraf; og glemsomme nok for at udelucke fra alle de af Commerz Tractaten flydende Fordeele den til Statens Lyksalighed saa meget contribuerende Stand, alle Søfarende, da det dog er upaatvivlelig, at ingen Ting i Verden saa meget kan contribuere til den Danske Seyladses Udbredelse som denne Commerz Tractat, naar det er den Søfarende tilladt, som det er den Engelske Søfarende, ved sin Commerz-Tractat at drage alle Fordele deraf.

Sandelig, er det saa, at dette Forslag skulde directe været kommet fra nogen Dansk Consul?), saa er det for mig øyensynligt, at en merkelig Egenyttighed maae ligge skiult derunder. En Dansk Mand f. Ex., der er i Compagnie med en Russisk Borger, der ved slige Indskrenckninger kan gjøre sit Huus til det eneste Danske her i Landet, der kan aflegge Eed paa, at han vil icke handle uden med Danske og altsaa lade alle Vare, som komme og gaae for Dansk Regning, adressere sig til ham, men derimod lade ald anden Handel gaae paa hans Compagnons Regning, som, da han er Russisk Borger, behøvede icke at gjøre Eed, kan offerere alle Handlende i alle Lande de Handels Fordeele, som man ved slig en indskrencket Erklæring af vor Commerz Tractat søger at skille alle Danske ved, og hvorfor hans Husets Fordeele just blive saa meget des større, som ingen fremmed Nation kan adressere sig til den Danske Nation, naar man afskriver den af Commerz Tractaten flydende Fordele (!); en slig Mand vilde sikkerlig finde sin Fordeel ved at faae disse Vilkaar etablerte, men jeg kan icke troe nogen egenyttig nok for at vilde spilde Fordelen af Commerz Tractaten for alle Danske, allene for at berige sit Huus allene. For det Øvrige seer jeg icke, hvorledes man kan betage nogen Dansk Borger det Navn at være Dansk Undersaat og at nyde de Fordeele deraf, som Tractaten fastsetter for alle Danske Undersaatte. Misbruget burde sikkerlig hæves, at ingen gaar hen og tager Borger-Ret i Dannemark uden at svare Byrde som Borger, allene for at nyde Fordele af Tractaten, og dette Misbrug vil blive hævet, enten om Hs. Maytt. behager at forbyde, at ingen maae optages som Borger i Dannemark, med mindre han har været der 3 Aar eller og agter at forblive der i 3 Aar, eller og i Fald Hans Maytt. behager at billige min i Dag indsendende Plan. Nu staar f. Ex. af de Danske Skippere, som velsignede DH. og

os alle for den for dem saa lykkelige Commerz Tractat, og beder mig med grædende Taare, at de dog maa ansees som Danske Undersaatter. Jeg troer, jeg kiender DH. fortreffelige Hierte for got til, at De icke vilde tage mig det høyst ilde op, i Fald jeg negtede disse Folk denne for dem saa store Fordeel, hvorved den Danske Seylads saa meget maa udbredes, og hvorved vi allene kan komme i Concurrence med Engælænderne, at erkiende dem for Danske Undersaatter, som erklærer her paa Toldboden, saaledes at de maa nyde got af Commerz-Tractaten. Jeg kunde, ja maaskee burde vel lade det gaae hen, indtil jeg blev forsynet med nærmere Ordre, men derved vilde hele Sommeren gaae forbi, uden at Danske kunde nyde got af Commerz Tractaten, og dette kan min naadige Herre icke vilde.⁸⁾

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Anna Leopoldovna, g. m. dronning Juliane Maries broder Anton Ulrik af Braunschweig-Wolfenbüttel, 1740 regentinde for sønnen, den spæde kejser Ivan, der 1741 blev styrtet af Peter den Stores datter Elisabeth og 1764 ombragt på foranledning af Catharina II. Det var Ivans yngre søskende, der 1780 overførtes til Horsens. – ²⁾ Mosdok. – ³⁾ Ses ikke indgået til departementet. – ⁴⁾ Jvf. nr. 73, note 8. – ⁵⁾ Sch.s dep. 13./24. juni 1783 nr. 411 I. – ⁶⁾ Kommercekollegiets skrivelse til Dpt. f. u. A. 24. maj (Handels- og konsultssekretariatets kopibog 1783, nr. 147). – ⁷⁾ Koncepten har her oprindelig haft følgende, siden udstregede ordlyd: »Det gjør mig ondt at skulde opvecke Mistanke mod en Mand, jeg aldeles ingen Grund har til at klage over«. – ⁸⁾ Følgende slutning er udstreget: Har jeg heri handlet urigtig, saa veed jeg, min naadige Herre undskylder mig med Intention, men sandelig vilde det give Anledning icke alleneste til reel Skade for Nationen, men endog til Snak og raisonerung her, i Fald vi fortolkede Commerz Tractatens Fordeele paa anden Maade, end den fortolkes af Engælænderne, Folk, som dog tilvise kiender deres Fordeel og nu paa 60 Aar har til deres store Avantage og til deres Handels og Søefarts anseelige Udbredelse havt Commerz Tractat med Rusland.

91.

1783 16./27. juni.¹⁾

Af mit Brev til Hs. Ex. von Rosencrone vil DH. see Indholden af Hr. von S. sidste Skrivelse. Var det mueligt at skeep, saa troer jeg, det vilde ansees som særdeles ædelmodig Gierning af Hr. v. Rosencrone gandske at forglemme det Foregaaende og at sette sig paa den gamle Foed med Hr. v. Sacken igien, i sær efter de sidste Avancer, som denne Minister har giort.²⁾ Det er mine intimeste Venner her, der har givet mig dette Raad. Jeg har derimod giort denne Indvending, at mueligt maatte Sacken tage disse Demonstrationer for realiteter, og at naar alting kom paa [den] gamle Foed igien, maatte man icke tenke meere paa at rappellere Sacken. Man har forsikret mig det, som var tvertimod, og givet mig det positive Løfte, icke

allene, at han paa det snarest skulde komme bort, men endog i Fortrolighed sagt mig, at intet meer vilde contribuere dertil, end om at, efter Hr. v. S. nu havde gjort det første Skrit, Hs. Exc. von Rosencrone vilde forstaae sig til at gjøre det andet. Jeg skulde saa meget meere ønske det, som jeg efter den underdanigste Fortrolighed, jeg er DH. skyldig, icke kan undlade at melde for Dem, at Czek[alefsky]³⁾, som nu hid er ankommen, efter det, som jeg fra alle Kanter [erfarer]⁴⁾, giver Baren Rosencrone Uret. Han fortæller iblandt andet, at i den Samtale, som har givet Anledning til hele disputen, Sackens Heftighed var saa liden, at uagtet hele Stuen var fuld af Mennesker, har ingen hørt noget deraf, og at der aldrig vilde noget være vidst om hele Sagen, i Fald Hs. Ex. von R. icke selv havde givet den publicitet. Overalt er Czek. en stærk Partisan af Sacken, som han i høyeste Grad roser, og gjør hans Fortællinger om denne Sag her saa meget mere Indtryk, som han lader vores hele Hof, i sær Deres Exc., ja endog Hr. v. R. Tenkemaade, i hvad Rusland angaar, den fuldkommenste Ret vederfare, men kun beklager, at den Sidste aldrig har vildet Hr. v. S. vel. Da DH. i sine sidste naadige Skrivelser har paalagt mig icke mere at tale om Sackens Rappel, saa er jeg lidt forlegen, da jeg nu efter disse Omstændigheder icke veed, om jeg skal trenge derpaa eller icke. Egentlig synes det mig og, det maa mere komme vores Hof an paa, at Hr. v. R. nyder her den Credit, han bør have, end at blive af med S., som dog virkelig, sine Feil uagtet, meener det høyst vel med Danmark og med DH. Det Første vil sickerlig erholdes ved Hs. Exc. Moderation, og det Sidste, nemlig Hr. v. S. Rappel, vil dog komme ved Cz. Tilbagereise til Kbhvn. Til DH. viiseste Overleg overlader jeg imidlertid dette. En vis Musicus Kleen, som er reist herfra paa Hr. Ployards recom[mendation] for at employeres ved den Fyrstelige Hofstaat i Horsens⁵⁾, har ved hans Afreise bedet mig at nævne ham for DH. med et slags Vidnesbyrd om hans gode Opførsel, hvilket jeg troer icke har burdet negte ham, da jeg altid har hørt tale om ham som om en brav og honet Mand. Her befinder sig endnu en ved den Keyserl. porcelain Fabrique engageret, meget habil Mand, Bildhugger og Pousserer, navnlig Rachet, som i 8 Aar har opholdt sig i Kiøbenhavn og der gift sig med en Mad. van Docum, hvis Moder og Familie, van Hemmert og Fontenay, alle ere i Kiøbenhavn.⁶⁾ Denne Mand, som skal i Kiøbenhavn havet været anseet som en af Wiedewelts beste Scholarer og her er anseet som en saa særdeles habil Mand, at han icke allene selv er Mester for alt, hvad som hører [til] Decorationen ved Porcelains Fabriken her, men endog ved Mangel af gode Folk har som en slags Direction over hele Fabriken og er ellers en besynderlig god og føyeelig Mand, ønsker sig meget tilbage til Kiøbenhavn. Jeg har ladet derom tale til Justitz-Raad Møller, og skulle Fabriken behøve en Decorateur og Pous-

serer, som har megen Smag, saa maatte denne Racht blive for samme en særdeles nyttig Mand, i sær da han har megen Smag i Decorationerne; han ved alle details af Fabriquen her, som meget er reusseret. Hvad jeg heri skriver, er deels af Lyst for vor Fabriques Flor, saasom jeg troer Racht en habil Mand, deels og af Medlidenhed over en halv dansk Familie, som, uagtet de kan leve vel og æret her, bestandig taler med Suk og Længsel om at komme tilbage til Fæderneland, og er det paa disse Grunde, at jeg recommanderer dem til DH. Naade.

Til samme recommanderer jeg underdanigst den i Dag indsendte Ansøgning fra de her værende Kiøbmænd, der enten ere Indfødte eller og Danske Borgere.¹⁾ At Hr. Agent Groot, efter den ham paa DH. Forord allernaadigst givne Bestalling, vil altid ved DH. Naade blive anset som Dansk, troer jeg at torde sette uden Tvivl, men at disse ligeledes maa og bør ansees derfor, synes mig at komme overeens med Fædernelandets Ære og Nytte, og det vilde sandelig give den største Opsyn her, i Fald man udelukte nogen virkelig Dansk Borger, der fandt sig i at dele de Laster, som andre Hs. Maytt. her paa Landet handlende Undersaatter maatte paalegges. Egennytte kan søge at monopolisere Handelen for et eneste Huus her, men sliig Monopolium vilde sandelig icke allene være høyst skadelig for Danmark, men endog kun lidet nyttig for den Mand selv, som kunde reussere sig sliigt at tilsnige, saasom Commissionerne vilde dog icke gaae til ham, men til de Engelske og Russiske Huuse, der kan offerere Fremmede de samme Conditioner som vi. De, min naadige Herre, som med saa stor Viisdom og patriotisme bedømmer alt, hvad der henhører til DH.²⁾ Lyksalighed, vil og best kunne dømme herom, og til Deres uomskrænkede Indsigter henstiller jeg –

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Udateret i koncephæftet, men som det fremgår af indholdet indsendt med den i note 8 nedenfor omtalte depeche, dateret 16./27. juni. – ²⁾ Ifølge det samtidig afsendte brev til Rosenchrone, indført i koncephæftet foran det her gengivne brev, og Sackens depeche af 19./30. maj (russisk film 1783 I) inviterede gesandten Rosenchrone med frue til en souper den 28. maj. Skønt udenrigsministeren modtog indbydelsen, mødte dog kun fruen op, idet hun undskyldte sin ægtefælles fraværelse med, at han ikke befandt sig godt og tidligt næste dag skulle rejse til Fredensborg. Efter at have deltaget i et spilleparti bad hun S. ikke tage det ilde op, at hun ikke blev til souperen, idet hun som god hustru måtte holde sin syge mand med selskab. – ³⁾ Čekalevskij, legationssekretær i Kbh. – ⁴⁾ Efter »Kanter« må et ord som »erfarer« eller »hører« være faldet ud. – ⁵⁾ Joh. Christopher Kleen († 1804), der havde opholdt sig i St. Petersborg og der lært at tale russisk, ansattes ved sin hjemkomst som sprogmeister ved hoffet i Horsens, hvor han senere virkede som kammertjener og sekretær. Nicolaj Theodor Ployart (1741–1821), dansk søofficer, fra 1770 til 1775 i russisk tjeneste, udnævntes 1780 til hofchef hos de russiske prinser og prinsesser (H. E. Friis, Det russiske Fyrstehof i Horsens,

Kbh. 1895, s. 112, 174, 198 o. fl. st.,). – *) Om Jacques Dominique Rachette, billedhugger, gift 25. okt. 1765 i Fransk reformert Kirke med Esther Christine v. Dockum, se Weilbachs Kunstnerleksikon III, 1952, s. 9 f. – *) Inspektør ved Den kgl. Porcelænsfabrik Frantz Henr. Müller. – *) Ansøgningen indsendtes med Sch.s depeche af 16./27. juni 1783 nr. 412 II, som findes i kopi (Dpt. f. u. A. Rusland XII. Depechehopibog 1779–84). Selve ansøgningen synes tabt, men et kort referat er indført i kommercekollegiets journal over indkomne konsulatsager 1783 nr. 428. – *) Sch. har skrevet DH. (Deres Høyvelbaarenhed) i stedet for Dmk. (Danmarks).

92.

1783 27. juni/8. juli.

Rørt af den inderligste Taknæmmelighed afstatter jeg for DH. min underdanigste Taksigelse for det Brev, De har behaget at glæde mig med, af 14. Junij. Af mine seeneste Depecher vil DH. allerede have seet, hvad os her [er] bekjendt om den Russiske Flodes equiperung etc. At Preussen skulde være [kiøbt]*) ved et nyt Stycke i Pohlen til at sidde stille, skulde jeg tvivle om. Baandene imellem Preussen og Rusland synes for nærværende Tiid alt for svage til, at man kunde vente slig Forstaaelse imellem Hofferne. Hvilket den nye imellem Rusland og Østerrig, sickert uden Kongen af Preussens Vidende, sluttede Tractat synes endnu meere at bevise. Egentlig troer man vel og her, at Rusland, forbundet med Østerrig, er for mægtig til, at Preussen skulde torde vove at røre sig, og for Preussens egen Fordeels Skyld var det vel og raadeligt, at den holdt sig stille. Hvad Sverrig angaar, saa vil DH. have seet af mine Depecher, hvorledes den ansees her. Jeg veed icke, om Hr. B. Rosencrone er virkelig tilfulde fornøyet med min Opførsel i den Sag mellem Hs. Exc. og Hr. v. S., men anseer det sandelig som en Tegn paa hans ædle Tenkemaade, at han icke legger mig til Last de Ubehageligheder, som med denne Sag har været foreente. Jeg kan ogsaa med Sandhed bevidne deri at have gjort alt, hvad der dependerte af mig for at vise den her i det favorableste Lys for Hs. Exc. De to store Anstøds Steene, jeg har havt, og som har lagt mig Forhindringer i Veyen til at reussere, er først det her Hofs store Egenkierlighed og høye Tanker om sig selv, som hele Europa synes at have lagt over at underholde Hoffet i, og dernest de Fordomme, man har havt mod Hs. Ex. von Ros.; og det Ubehageligste i det Heele har været, at ligesom vi troer hos os at have Aarsag til at beklage os over Rusland i denne Sag, saa troer man her bestandig at have Aarsag til at beklage sig over os. Til DH., som tilfulde kiender de høye Tanker, Hoffet her har om sig, behøver jeg icke at sige, hvor empfindligt det var for samme, naar der skulde siges i Europa, at en Minister ved et fremmed Hof, efter haardt at have tiltalt en Russisk Minister og veigret sig ved videre at conferere med ham, endnu skulde vilde forlange ham rappelleret, fordi han svarede-

igien, og dette er Maaden, som man anseer Sagen paa her, uagtet alt hvad jeg har kundet anføre derimod. Siger jeg for Ex., at Hr. v. Sacken icke vilde Baron R. vel, saa svarer man mig, at det er B. R., som icke vil Hr. v. Sacken vel; anfører jeg, at det vil icke være let for Hs. M. at faae en Minister for de udenlandske affaires, i Fald Samme uden at nyde Satisfaction skulde lade sig haardt tiltale af den Russiske Minister, saa er Svaret, at Keyserinden ingen vilde faae til at gaae som Russisk Minister til Danmark, i Fald han maatte lade sig haardt beegne af Ministeren ved de udenlandske affaires. Endnu kan jeg hertil føye, at Hr. Gr. Ostermann meere end en gang har sagt mig, at det var allene i Betragtning til den store Høragtelse og Venskab, man bar for vore Kongel. Herskaber, at man lod Sagen gaae saaledes hen, og var dette skeet fra noget andet Hof, saa vilde den Russiske Minister vel faae Ordre til at gaae bort, men uden at tage Afskeed, og uden at man vilde sende nogen anden i hans Sted. Til dette er og kommen den prevention, som oven for meldet, at man formodentlig paa Sackens Depecher har havt mod Baron Rosencrone; thi endog i denne Henseende har Vice Canzl. sagt til mig selv, at man her var fuldkommen forvisset om vores Kongel. Herskabers og DH. Tenkemaade i Henseende til Rusland, men langt fra icke om Baron Rosencrones, at det lod, som han lagde an paa at brouillere Dannemark med Rusland, at dette var Veyen dertil, at naar et Hof vilde det andet til Livs, saa begyndte man gierne med at insultere Ministeren, og at dette, om det icke skeete for at brusquere Hoffet her, saa²⁾ var det første Fald, der nok nogensinde havde existeret, at en Staats Minister vilde bilde sig ind at jage bort en anden fremmed Minister, som i mange Aar med Bifald havde tient ved et Hof, alleneste maaske fordi hans Physiognomie icke stod ham an. Til alt dette kommer endnu, som jeg i ald Sandhed kan forsikre DH., at jeg endnu icke har kundet bringe det saa vidt med nogle af Herrerne i Hendes Maytts. Ministerio, den eneste Gen. Besborodka undtagen, at udholde med Flegma en Conversation til Ende denne Materie angaaende. Saavel Vicecanzl. som Bakuni ere strax blevne hidsige, og jeg har maattet afbryde hele Samtalen eller og høre de for mig saa empfindtlike Invectiver mod Hs. Ex. v. Rosencrone. Naar Deres Exc., naar Hr. von Rosencrone, som begge saavel kiender Rusland, nu overvejer alle disse Omstændigheder, hvori jeg sandelig saa langt fra intet exagererer, saa smigrer jeg mig i Haabet, at De vil med naadigst Bifald see, at jeg har giort alt og snart meere, end hvad jeg turde vente at kunde gjøre ved at assouperere hele Sagen, ved at give den en icke ubehagelig Vending for vores Hof, ved at gjøre vores Hof og DH. Tenkemaade saavel som Hr. Baron Rosencrones Moderation gieldende og ved, som jeg haaber, tildeels at udrødde de Fordomme, man har havt mod Hr. Baronen, og, som jeg stedse smigrer mig,

ved at faae Sacken bort fra os paa den for begge Hoffernes Forstaaelse anstændigste Maade.³⁾ Maaskee var det mueligt, at en anden i mit Sted havde kundet være lykkeligere end jeg, men sandelig er det umueligt, at nogen kunde handle heri med meere Iver eller være meere betenkt paa ved douceur, moderation, Varsomhed og den ærbødigste dévouement mod DH. og Hr. v. Ros. at sette denne Herres Character, Tenke og Handle Maade i det rette Lys. Endnu efter at Sagen er allerede saa længe forbi, er det mig icke mueligt at bringe nogle af de foromtalte Medlemmer af Hendes M. Ministerio paa den Vivacitet imellem Rosencrone og S., som gav Anledning til Disputen, uden at see dem i Hidsighed. Jeg rører altsaa intet derved ligestaalidit som ved at angive, at Sacken heller icke er velseet af den Kongel. Familie eller af DH., thi Svaret derpaa bliver strax: Det er Baron Rosencrones Skyld, som har sværtet ham; men alle mine Forestillinger i denne sidste Tiid er kun gaaet ud⁴⁾ paa at bemerke, at ved slig en besynderlig Hidsighed i Affairer, som den Hr. v. S. viser, tør ingen Minister entrere med ham i Detail om en eller anden Sag, af Frygt for, at han strax skal flyve ham i Øynene, og at dette gjør det altsaa saa høyst nødvendig ved et intim allieret Hof at have en Minister af en doux og føyelig character, som man tør vove at sige sine Tanker om et eller andet, uden at han jo strax faar i Sinde at stille sig an som en gal Mand, og er det meest ved disse slags Forestillinger og ved at relevere Hr. v. R. ædle Opførsel i Suiten af denne Sag, at jeg tør haabe at see alting bragt paa den Foed, vi ønsker det. Havde jeg tordet nævne de høye Personer af den Kongel. Families Navn, Dronningens eller Prindsens Navn, som man med saa stor Ærbødighed taler om her, saa havde formodentlig Sacken og vel strax bleven rappelleret, men deels har jeg icke dertil havt Ordre, deels og er det vel og bedre, om Sagen kan afgjøres uden at nevne disse Høye Personers Navne, som man i deslige fortredelige Sager i høyeste Grad bør søge at menagere, i sær, som jeg ovenfor melder, det dog kun troes, at det var Hr. B. R., som havde irriteret disse høye Personer mod Hr. v. S. Efter mine uforgribelige ringe Tanker er Sagen altsaa nu i den beste Vey, den kan være, og langt fra at være saa skadelig, som jeg frygtede, er den i en vis Henseende bleven nyttig. Vore kongel. Herskabers Navne ere icke bleven compromitterede, DH. har havt Leilighed til at overbevises om dette Hofs Tiltroe og Høyaltytelse, Hs. Exc. von Rosencrone har havt Leilighed til at justificere sin Character og til at til intet gjøre de Fordomme, man havde fattet mod ham, og dog altid vilde blive klebede, om denne Sag icke havde givet Ministerium Leilighed til at komme frem med alt, hvad de havde paa Hiertet mod denne Herre og altsaa at justificere [ham], og endelig har Hoffet her dog seet, at vi, skiøndt de intimeste og troeste af Ruslands allierte, dog icke

kunde tilgive, at man ansaae os som dependante, hvilket og kan tiene til Lære, og er alt dette maaskee af mere Vigtighed end at blive af med v. Sacken. Kun ønskede jeg, nu da vi dog sickerlig icke beholder denne Minister lenger hos os, at Hs. Exc. v. R. selv maatte falde paa at gjøre det andet Skrit, i Fald saa er, at S. har gjort det Første, og opgiøre alting, hvilket sandelig vilde have høyst behagelige Følger for denne Herre her og, som jeg haaber, icke længer genere ham, da jeg immer venter [og] vist troer, at er det da Hoffets Ønske og Villie, at Hr. von S. snart vil faae en congé, i hvor meget han end stræber derimod. Hans sidste depecher gaaer imidlertid ud paa intet andet end paa hans Ønske at faae Sagerne gandske opgiordt med Hs. Exc. von R. og at vinde i Hoffets Credit, hvad han har tabt. Han smigrer sig deri at reussere, og skulde han virkelig komme til sin Fornuft igien og tage en anstændig Tone og gjøre sig værdig Hs. Exc. von Rosencrones Venskab, saa, da ingen Tvivl kan være om hans Ærbødighed for de høye Herskaber og hans Attachement for DH., overlader jeg til DH. at bedømme, om det icke maatte være [bedre] at beholde ham end at faae en Anden, man mindre kun[de] forlade sig paa.

For DH. naadige Ønske, at Omstændighederne her icke maatte blive anderledes, end at jeg med Efteraaret kunde gaae bort, afstatter jeg min underdanigste Taksigelse. Efter min underdanigste ringe Tanke kunde intet deri være hinderlig undtagen det eneste Tilfælde, at Sverrig skulde faae i Sinde at attackere Rusland, hvorved casus foederis maatte finde Sted, og vi saa saae os indviklede i Krig. Imidlertid haaber jeg nest Guds Hielp, at det icke kommer til, og jeg vilde altid zittre for slikt et Tilfælde. Rusland er en meget god Allieret og Ven, men Erfarenhed lærer mig, at den sandelig icke er at forlade sig paa, og saae vi os indviklede i en Krig for Ruslands Skyld, saa vilde det altid være en stor question, om vi kunde vente os nogen compensation fra Ruslands Side, der kunde gotgjøre os vort Tab. Solid Grund er der tilvisse icke at gjøre paa dette Hof, og skulde Rusland blive ulyckelig i Krig, saa, da den uagtet sine mange Allierte sickerlig ingen Venner har, vilde dens Fiender maaskee først for Alvor vise sig, og hvor vilde da dens eneste Ven blive. Paa dette Principium er det og, at jeg skulde troe, at om det end skulde komme til en Krig imellem Rusland og Tyrkiet, maatte dette blive en Aarsag meere for mig til at erholde en congé. Efter mine underdanigste Tanker er det i saa Fald en Sag af Vigtighed for Dannemark endog at stille sig an, som om Tyrkekrigen paa ingen Maade angik eller kunde angaae os, og at ansee den altsaa som en gandske ligegyldig og os uvedkommende Sag, som der ingen question var eller kunde være om, at vi kunde indvikles i. Det er den Plan, jeg har handlet efter, da jeg icke allene aldrig af mig selv har bragt denne Materie hverken directe eller indirecte

paa Tapetet med det her værende Ministerium, men endog har undflyet saa meget mueligt at entrere heri med nogen af dem, uden naar jeg icke har kundet undgaae det, og dog da bestandig affecteret at tale derom som om en Ting, der allene angik Rusland. Skulde Hs. Maytt. nu approbere denne Plan, saa vilde end dette være en Aarsag mere for Allerhøystsamme til at accordere mig en congé og lade for denne Vinter Sagerne forrette af en chargé d'affaires, thi som jeg allerede tilforn har havt den Ære at melde, maatte det i denne Begivenhed være nyttigere, at her var en Mand, der endnu icke havde havt den Leilighed at contractere den intimitet med Ministrene her, som mit sex Aars Ophold her har givet mig, og der heller icke havde været i den cas, jeg saa ofte i de betydelige Begivenheder af den sidste Krig har været i, at dreye bestandig Kaaben efter Veyret og at søge at vinde Ministerium ved at vise mig Svensk, Fransk, Engelsk, Hollandsk, Preussisk, Østerrigsk, efter hvad Side Vinden blæste fra her, thi egentlig, som jeg ofte har havt den Ære at bemerke, har Rusland dog ingen reel system, maa-skee undtagen med Dannemark, thi i Henseende til alle andre Magter har det vist sig som en Veyrhane, som aldeles ingen Sandhed kan taale at høre, og som et Hof, der aldrig handler efter System, men blot efter capricer, hvis Venskab vindes ligesaa let, som det tabes, og af hvilket man ved overdreven flatterie og ved at snakke det efter Munden erholder [meere] end ved realiteter.

Jeg tør altsaa flattere mig ved vore Kongel. Herskabers Naade, at det allernaadigst bliver ved den mig lovede congé, og at jeg maa tillades at tilbringe Vinteren i et mildere clima, som er mig saa meget mere angelegen, som jeg, da jeg merkelig føler at have i den sterke Vinter Kulde tabt i min Hørelse, zittret for at passere endnu en Vinter her, i sær da jeg dog maatte befrygte at blive unyttig ved at maatte holde mig bestandig inde i de tre Maaneder, naar Kulden er sterkest. Endnu i dette Øyeblik, jeg skriver dette, er den Øresusen, som i Vinter saa sterk befaldt mig, icke forbi, endskiøndt mindre heftig og icke saa bestandig vedvarende som i Vinter, og jeg opgiver allerede Haabet nogensinde at faae min Hørelse igien i den Fuldkommenhed, jeg havde det, da jeg kom til Rusland. Imidlertid vil jeg tacke Gud, om det kun maae blive derved, som det er nu, og at det icke mere maa aftage. Jeg kan icke undlade ved denne Leilighed at bede DH. at legge mig for vore Kongel. Herskabers Fødder for at bevidne for Dem, hvor inderlig jeg er rørt af den Naade, med hvilken de tager den naadigste Deel i alt, hvad mig angaar; mit Hierte er saa rørt af disse Følelser, at jeg i hvert Brev vilde melde derom, i Fald den store distance fra disse høyeste Personer til mig icke afholdt mig fra saa ofte at incommodere Dem med de ærbødighedsfuldeste Forsikringer om min dybeste Erkiendtlighed. Med den sandeste Glæ-

de hører jeg her de bestandigste Lovtaler over disse dyrebare Personer, og hvor stor min Glæde er herved, behøver jeg ikke at sige DH. Jeg har for Ex. været rørt til Glædestaarer ved at høre her den store Bifald, man gav til vores Allernaadigste Dronnings heltemodige Resolution, som, uagtet hendes dyrebare Sundhed ufordrede maaskee en Reise til Badet, har opsadt det for ikke at forlade et Land, som tør kalde hende Moder, og til hvis Vel hun paa den ædelmodigste Maade opofrer sit Liv og Sundhed.⁵⁾ Endnu i disse Dage har man talt til mig her med de største Lovtaler om den faderlige Forsorg, Vore Kongel. Herskaber har for Undersaatternes Vel, og den særdeles naadige Encouragement, der er bleven givet de Handlende og vore Compagnierne understøttede (sic!). Det til asiatisk Compagnie gangne Kongel. Rescript, som dog ikke fra Dannemark er bleven mig tilsendt, men dog circulerer her, viser vore dyrebare Kongel. Herskaber i et Lys, som der maae gjøre dem saa tilbedne i Dannemark, som de ere ærede her, og oprette dem en Ærestytte i alle troe Undersaatters Hierter. Hvor inderlig jeg som Dansk Patriot deeler disse Lovtaler, man her udtrykker sig om vore Kongel. Herskaber med, behøver jeg ikke at sige til DH., da De, som jeg smigrer mig med, er forsikret om, at alle mine Ønsker og Bønner gaae ud paa, at Gud vil velsigne vore allernaadigste Kongel. Herskaber i Deres viise Foretagender. Dette er og mit Ønske i Henseende til DH., og med samme lever og dør jeg i –

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Ordet »købt« er faldet ud. Der er tale om et citat fra Guldbergs brev (nr. 89). – ²⁾ Ordene »om det ikke . . . her, saa« er føjet til over linien. – ³⁾ Over linien flg. uafsluttede tilføjelse: »dog bør jeg ikke sige, at jeg har udrettet det, thi egentlig er det dog kun DH. og Hr. v. R. vise Opførsel, som – –«. – ⁴⁾ Over linien tilskrevet følgende: »gaaen ud paa Sackens forrige uundskyldelige Opførsel og Hidsighed, som DH. i nogle af sine Breve har behaget at underrette mig om«. Hvordan det er tænkt indarbejdet i den oprindelige tekst er ikke helt klart. – ⁵⁾ Angående enkedronningens rejseplaner og deres opgivelse se Bernstorffske Papirer III, s. 696, 698 og 702.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

93.

1783 12. juli.

Høi-Velbaarne, Allerhøistærede Hr. Conferentsraad.

Jeg har faaet alle de Breve, som Deres Høi-Velbaarenhed har gjort mig den Ære at skrive mig til, og omendskiønt jeg veed, at H. Exc. Hr. Geheimeraad Rosencrone har besvart en god Deel deraf, bør jeg dog kort til en Ven som Dem berøre i sær tvende Poster:

1. Det bliver Kongens Villie, naar De nu nytter mod Vinteren Deres Permission, at De da kommer først her hiem, ligesom og, naar De gaaer igien tilbage, at De og ligeledes herfra vender om til Petersborg. Thi, Kiere Ven, De slipper ikke saa let fra dette kolde Clima, med mindre den Post blev ledig, som De attraaer, hvortil der endnu ingen Anseelse er, og jeg maae til Deres Ære sige Dem, at man ei let finder Deres Ærlighed, Duelighed, Bekiendtskab at sette i Steden for Dem. Jeg siger min Ven just dette, for at De hverken skal tale eller handle, som om De gik fra Petersborg til nogen anden Post, det jeg i mit Hierte troer ikke mueligt uden under det eeneste Vilkaar, som jeg tilforn nævnede.¹⁾

2. Med Consulatet svæver det endnu. Den gode Bruun paa den eene Side og hans Compagnon, den Russiske Borger, paa den anden.²⁾ Neppe, neppe troer jeg, at jo Bruns Ønske maae staae til Side. Men Kongens endelige Villie fattes endnu.

Man opbier nu gandske stille Keiserindens Resolution i Henseende til Baron Sacken; den er i Deres Hænder, og De vil vide stille og i sin Orden og Tid at sørge for denne Sags Tilendbringelse. Endnu svæve vi i samme Uvished i Henseende til Krigen; endnu vide vi ikke, om Tyrkerne vil afstaae Crim etc. uden Sværdslag; endnu ikke, ifald det kommer til Krig, om Keiseren vil strax gribe Sværdet med, og, om han ikke vil, hvad Erstatning han da for sine Udrustninger vil have; endnu ikke, hvad Frankerig in casu belli vil gjøre, skjønt det lader til, som om dette Rige vil med Magten forhindre de Keiserlige Hoffers Planer; thi man siger, at Floden skal udrustes for en betydelig Deel, at Armeen skal settes i fuld Stand, og at en Leir i Elsas skal trækkes sammen; endnu veed man ikke, hvad Preussen vil gjøre; om den gamle Konge skal have et nyt Stykke af Polen, eller om han (det jeg troer) lurur paa Gangen og Udfaldet, færdig til alt; endnu veed man ikke, hvorledes Engelland tænker; endog om en alliance imellem det og Rusland har man talt om; men for vore Øine er deri ikke et Ord sandt. I det mindste synes alle Grunde at stride derimod. Eet alleene veed jeg, at om Krig skal være, vover den gode Keiserinde meget at sende en Escadre til Middelhavet. Kort sagt: Tingenes Syn er forvildende, og jeg tør slet ikke tænke. Men hvad siger Rusland om den stærke Flode-Formeering, som skeer, virkeligen skeer i Sverrige? Dette er nu afgjort, at her betaler Frankerige; thi ellers var vist alt umueligt. Endelig lad os bie og see; og vi maae see sære Optrin; thi intet middelmaadigt er (saa synes mig) at vente.

Lev De altid vel! De har alles Høiagtelse og dens med, som er Deres Høivelbaarenheds ydmyge Ven og Tiener.

O. H. G.

1) Se nr. 66. – 2) Constantin Bruns kompagnon Hinrich Meese, som han havde foreslået udnævnt til konsul efter sig, havde erhvervet borgerskab i Narva, hvilket komplicerede sagen (Kommercekoll. Udenlandske og konsultssekretariatets forestill. 16. nov. 1785, nr. 92).

94.

1783 19. juli, Fredensborg.

Høi-Velbaarne, Allershøistærede Hr. Conferentsraad.

Alt, hvad Deres Høivelbaarenhed har sendt mig og villet unde mig, er nu ankommen og i sikker Bevaring, indtil Hoffet kommer til Staden, og jeg selv vil skønne, hvor rart alt er, og hvor vist, at De har været alt for god. Men med alt dette skylder jeg Dem Tak, er i Gield og føler Deres Venskab og Godhed. Vi sees vel om ikke lang Tid, og da maae De høre alt, hvad jeg herover vil sige Dem.

Men nu videre. See, Kiere Ven, alt, hvad jeg kan bede Dem, gjør det til en Lov, en ubrødelig Lov, nu ei meer at nævne Bar. Sackens Navn eller hans Rapel eller hans successor; og naar man taler Dem derom, behag da at sige just, hvad Kongens Ordre fører i Munde, og derpaa de hac re al-tum silentium, et quidem altissimum. Jeg forsikrer, at intet er værdigere, meere passende og helligere maae følges. Man gjøre, hvad man vil; men vi gjør intet, uden hvad vi nu gjør.

Nu saa har vi da Tractaten¹⁾, i den fuldkomne Theorie rigtig, og uden Tvivl in praxi af en besynderlig Virkning. Frankerige er allerede ved Erklæringen om Crim sær opmærksom og i en kiendelig Bevægelse og vil nu blive det meer ved Tractaten. Den Russiske Escadre gaaer til Middelhavet. Dette gjør mig ondt; thi jeg troer aldrig, at de Bourbonske Huse taale det; og jeg veed ikke, hvad den skal gjøre der. Tingene i Europa blive besynderlige, og jeg frygter i Længden for vort Norden. Deres Høivelb. veed, hvad jeg frygter; at nemlig Preussen bliver Fransk, ligesom Sverrige er det. Hermed er da vor Tilstand af Roe Uroe. Dog man maae see og bie for at see.

Kleen har jeg hørt meget Got om. Hvad Racht angaaer, da veed jeg ikke, om han er os fornøden; thi vor Fabrique er meget vidt; men altid kiert for mig, om endog de halv Danske kand komme tilbage. Jeg vil høre derom, naar sligt er meldt; og er han ei for dyre, kand der være Haab. Agent Groot har en Ven i mig, fordi han har den i Dem, og at han skal som Dansk Borger vorde anseet, derom er ingen Tvil. Ventelig tænker jeg, at han endog bliver Dansk Consul, skjønt det noget udsettes; thi han anstaaer os bedst, fordi han har Dens Bifald, der bedst kand skønne derom. Hels ham fra mig, om han ei til Efteraaret tidlig nok kunne sende til mig 2 tønnder bedste Sæde-Rug og ligesaa 2 Tønnder god Sæde-Hvede, altsammen groet i en sandig Egn, og det

til Agent Aagesen i Kiøbenhavn, som med en Adresse til mig kunne modtage det; men det maatte være af Ruslands nordlige Provintser og det bedste, der var mueligt. Jo før det sendes, jo sikrere kommer det til rette Tid. Men jeg vil betale, og derfor Regning. Om Qvantiteten er større, hindrer ei. Nu lev altid vel! Glem ikke at helse paa det ærbødigste Vicecantzleren og Hr. General Bedborocka. Og i det øvrige elsk altid Deres oprigtigste Ven.

¹⁾ I depeche af 5. juli 1783, modtaget i Kbh. den 11., havde gensandten i Berlin Fr. Ludv. Juel givet meddelelse om afslutningen af en defensiv alliancetraktat mellem Østrig og Rusland (Dpt. f. u. A. Preussen II).

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

95.

1783 14./25. juli.

For den naadige Tilladelse, mig er givet, at gaee herfra i Sept. afstatter jeg min underdanigste Taksigelse til DH. Da jeg veed, at DH. læser min particuliere Brevvexling med Hs. Ex. von Rosencrone, saa smigrer jeg mig i Haab om, at De approberer de Grunde, hvorfor jeg sandelig icke skulde troe det raadeligt, at min Afreise herfra blev nødvendig forbundet med Sackens Afreise fra Kbhvn., saa meget end den naadige Tiltroe, Hoffet heri beviser mig.¹⁾ Icke at jeg jo troer og sickerlig venter, at den ubehagelige Affaire vil gandske blive afgjort, og Sacken, om icke bortvist, saa dog faae Ordre til at gaee fra Kiøbenhavn inden September Maaned, men at den store Hast, man vilde drive ham bort med, sickerlig vilde gjøre en høyst ubehagelig Indtryk her for Hs. Ex. v. R. Keyserinden har nu forbeholdet sig at opgiøre alting paa en for os behagelig [Maade], og hun vil sickert gjøre det. Kun maa der lidt Tiid, og alle mine Venner siger mig. at jo mere jeg vil drive paa og foreskrive Tiid, jo mere vil jeg forvirre Sagen. Keyserindens Tanke er let at indsee. DH. veed, at Skylden i denne Sag nu allene legges paa Baron Rosencrone, og at det er ham allene, man anseer som den, der vil have Sacken bort. Herpaa har jeg endnu i disse Dage det tydeligste Beviis. Da jeg endog i den sidste conferenz gav ham²⁾ at forstaae, at det var især at ønske, at S. maatte komme bort inden Vintren, saasom vore Kongel. Herskaber da kom til Byen, og at da De af det store Venskab, De havde for Hendes K. M. icke kunde unnlade at distinguere den Russiske Minister, hvor ubehagelig han personlig end og var dem, saa vilde det være haardt for dem nu at distinguere Sacken, efter hvad som var passeret. Vice Canzleren svarede mig derpaa: Hvorledes De Kongelige Herskaber? Har De noget at klage over S.? Det har Keyserinden aldrig

vidst, og jeg ligesaa lidet. Er det saa, at S. har manqueret Dem, ja har han allene manqueret Hs. Ex. Ge. Raad Guldberg, saa giv kun tilkiende, hvori det bestaar, og min Ærbødighed for den Kongel. Familie og min Høyagtelse for Hs. Ex. v. G. er saa stor, at jeg strax vil gjøre en Forestilling til Keyserinden derom, og S. skal, det kan I kun skrive en clair ind paa mine Ord, icke allene blive tilbagekaldt, men og straffet. V. Canzl. sagde mig dette med en Iver, som satte mig i Forlegenhed, da jeg egentlig icke vidste, om S. havde manqueret vore Kongel. Herskaber. Jeg erindrede da VC. om de for to Aar indkomne Klager over Sacken, men han svarede mig derhen, at da Allerhøystsamme siden havde distingueret ham med særdeles Naadestegn, saa var dette vel Beviis om, at De selv havde indseet, at S. heri ingen Feyl havde. Jeg kom da paa den sidste Affaire og anførte, at det altid maatte være haardt for vore Kongel. Herskaber at see en Minister saa ilde beegnet, som S. havde beegnet Hs. E. B. R.; men derpaa fik jeg det gamle Svar, at i denne Sag havde S. Ret, at Geh. R. R. havde begyndt først og desl.; thi over denne Sag lader sig sandelig intet tale her. Da altsaa, som jeg før har sagt, man nu legger Skylden paa B. Ros., og Keyserinden dog gjerne for at fornøye Hoffet vil føye os i at kalde S. bort, naar det kun skeer paa en Maade, at S.'s Bortreise icke i Europa maa ansees som en Triumph for B. Rosen., eller som om [man]³⁾ havde jaget ham bort, saa vil hun, at det skal komme som af sig selv, at det skal hede, at S. gaar bort, fordi han skal beforders andensteds etc. Det er derfor og, at intet, som jeg i min forrige Depeche [har sagt], vilde være behageligere her, end om alting blev giordt op imellem S. og R., og at denne Herre stilte sig som Ven af hiin. Da vilde der ingen mere Sværighed findes ved S.'s Bortreise, thi da lod det icke, som det skeedte var [for] at fornøye Bar. Dette er, hvad alle mine Venner har sagt mig, og naar man kiender Hoffets Punctilier⁴⁾ her og store Egenkierlighed, saa kan man ingen Tvivl have om disse Confidencers Grund. Paa denne Maade vil alting gaae af paa det beste, S. vil komme bort, Hs. Exc. von R. Credit erholdet, og Fortroligheden imellem Hofferne formeret. Precipiterer man derimod Sagen og bringer mere Klager mod S., saa, da man nu altid vil ansee det som kommende fra R., saa bliver den sikre Følge deraf, at Keyserinden kommer med sine skriftlige Klager over B. Rosencrone, og til hvilke høyst ubehagelige Discussioner vil disse icke give Anledning. Da jeg anseer det for en ærlig Mands Sag i slige Sager at søge at adoucere alting, saa har jeg i denne ubehagelige Sag icke vildet indskrive mange Ting, som kunde tiene til at gjøre værre og at opbringe Gemytter. Men jeg kan nu icke undlade, at S. sickerlig har skrevet mere end engang og, i sær ved den første Justification, han indsendte, meget haardt mod Hr. v. R. Adskillige gange, naar jeg i denne Sag har talt saavel⁵⁾ til Vic. C., har han

svaret mig, at saasart jeg, som icke vidste Omstændighederne, talte saa hidsig i faveur af Rosen. mod S., saa vilde han, som han allerede havde Keyserindens Ordre til, at alle Sackens Depecher med Klager over denne maatte mig communiceres, og en Extract deraf indsendes til Kiøbenhavn for at forelægges for Kongen, da Hs. M. vilde see, hvem der havde størst Aarsag at fordre Satisfaction, enten S. over R. eller R. over S. Jeg troer at have udført DH. og Hs. M. Villie ved at have tysset det og kun allene blevet ved med de beste Ord at bede, at man vilde skaffe os af med Sacken. Denne Idée at indsende slig en Extract er Keyserindens egen; foruden V. C. har Bak[uni] og Woron[zoff] talt til mig om det Samme, og om Cabinets Secret. intet har talt derom, saa er det kun, at han efter sit milde humeur og Ven-skab for mig intet har vildet sige mig, der kunde bedrøve mig; men mere end engang har han tilstaaet for mig, at det var Keyserinden selv, som gjorde alt dette. Det Raad, jeg altsaa giver, fra vores Side at lade Sagen falde, er altsaa, hvad jeg bør raade som en ærlig Mand og en troe og tak-nemmelig Tiener af DH. og Rosencrone, og bliver det fulgt, saa tør jeg garantere for Nyttten. Skulde S. da icke blive afløst endnu inden min Afreise herfra, som jeg dog vist haaber, saa vil han dog sickerlig strax derpaa blive det, og paa ald Fald skal endog min sidste indstændige Begiering til alle mine Venner i Ministerio gaa ud herpaa, men da icke komme som fra B. R., men som fra mig selv. At Hr. v Sacken ellers ingen uhabil Hofmand er og veed at gjøre sin Cour, bemerker jeg af den sickert forstilte Iver, han nu efter sine sidste Depecher giver sig for at vinde Bar. Ros. Yndest, og er det — —⁶⁾

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Således i koncepten. — ²⁾ Med »ham« menes, som det følgende viser, vicekansler Ostermann. — ³⁾ Glemmt i koncepten som enkelte ord i det følgende. — ⁴⁾ Måske spidsfindighed eller smålighed. Jvf. fransk pointillerie, engelsk punctilio. — ⁵⁾ Ordet »såvel« må udgå, da den oprindelige fortsættelse efter Vic[e] C[anzleren] »som til Bakuni, ja til Gr. Woronzoff, har de alle svaret mig« er udstreget. — ⁶⁾ Slutningen mangler.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

96.

1783 29. juli, Fredensborg.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Conferentsraad.

Deres Høivelbaarenheds Ærede af 8. Jul. er mig rigtig til Hænde kommet, og deraf ligesom og af Deres Depecher seer jeg, at Rusland bliver ved sin Tyrke-Krig, og at Foreeningen imellem begge Keiserlige Hoffer er ubrødelig. Alt skeer da, hvad De har troet, fordi De har dømt efter hvad De saae;

og alt skeer, hvad Vi ikke troede, fordi Vi har kun dømt efter, hvad der burde dømmes, efter Ruslands sande Fordeel og til dens sande Vægt. Nu herefter vil jeg ei meere dømme; jeg vil kun see. Staterne ere ei kloge; de ere kun Mennesker, og Mennesker have en Indbildning, som de langt heller følge end deres Fornuft. Aldrig meere vil jeg slutte; jeg vil kun see; ikke dømme, men fortælle; og dette er og det rette, fordi det er det almindelige.

Saa gielder det da Tyrkerne; og dem vil man have Krig med, skjønt de nu just have tilstaaet en Commerce-tractat saa fordeelagtig som muelig; men hvad om de nu og afstaaer Crim, saa vil de dog ei afstaae Oczakow¹⁾; og om dette endnu, saa dog ei alt til Donau; og om endog dette, saa dog ei Constantinopel; kort sagt, der skal være Krig; thi og Keiseren skal have sin Part, sin Erstatning for Omkostninger; og hvad skal han faae, som kand være équivalent? Her maae man see og saa længe tie. Jeg er i den Høieste Politiks Skole, hvor jeg føler mig en Sinke og derfor som hine Pythagoræer vil tie 5 Aar.²⁾ Frankerige, blot ved at see den Russiske Erklæring om Crim, er forbitret; men nu det skal see og høre Tractaten, bliver det rasende. Og jeg veed dog ei hvorfor. Thi Keiseren kand jo, alt dette uagtet, blive ved at være Frankeriges Bundsforvant, Tyrkiet alleene undtaget, ligesom Rusland Preussens, Tyrkiet og Keiseren allene undtagne. Og snart skal De see et Forbund imellem Rusland og Sverrig, Danmark og Preussen alleene undtagne. Alt dette var i hine gamle Faustrettens Tider brugeligt; og til denne Tid som til Statskonstens sande Manddom komme vi tilbage. Overalt dersom Kongen af Sverrige vil holde sig stille, takker jeg Gud og velsigner den store Keiserindes Reise til Friderichshamn³⁾; thi i den hele Sag, i det mindste for de første 10 Aar (og længere bør ingen Statsmand tænke) er intet mig kiere og os vigtigere. Man føre da Krig, som man vil, med Muselmændene; saalænge Sverrig holder sig stille, gjøre vi det og; og i alt hvad Kongen har sagt om den Crimmiske Sag er ikke et Ord, som viser, at Hans Majestet anseer Keiserinden for angreben. Crim staaer hende an, og det begriber Kongen; og at hun vil have dette Land, begriber Han; og det er alt, hvad Kongen har sagt og ladet skrive. I denne Tone har og De, Kiere Ven, handlet og derfor ikke rørt ved en Sag, der er Vores Herre uvedkommende. Thi for mig maae Russerne have Krig med hvem de vil, kun ikke med Sverrig; og kunne blot dette afværges, have vi ingen Forbindligheder; thi Gud hielpe os, om vi skulle komme i Haaret paa vor Naboe for de Vantroes Skyld; om Ruslands Hielp tænker jeg lige med Dem, min Ven; den er stor, saalænge Navnet hielper; men Tiden kommer, at og dette har havt sit Tidsrum; og allerede føler Frankerige nu, at den ærefuldeste Fred beviser, hvad Fienden har ikke gjort, men aldrig, hvad man selv kand gjøre.

Angaaende B. Sacken, saa lad det være Deres Høivelb. en Regel ei meere

at nævne ham eller Sagen; ei meere at skrive eller melde derom, men lige frem at sige, at De veed intet, fordi Kongen har eengang sagt alt, hvad han om denne Sag vidste og ville. Hos os skal ingen Forandring blive; der maae man gjøre, som man vil, og handle, som man finder for got.

Dem Selv betreffende, min Ven, saa skal jeg arbeide paa Deres Reise-Tilladelse, som jeg og anseer for afgjort; dog saaledes at det kun er en Fraværelse; thi selv troer jeg ikke, at det er andet, og i mine Øine kommer De efter 9 til 10 Maaneder til at vende tilbage.

Nu nok, Kiereste Ven. Bliv ved at være munter; vi sees dog om ikke mange Uger; og altid er jeg deres oprigtige Ven og ærbødige Tiener.

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Oczakow, by i det sydvestlige Ukraine, opr. tyrkisk fæstning. – ²⁾ Pythagoræerne, en filosofisk-religiøs skole, opkaldt efter den græske filosof Pythagoras (c. 530 f. K.). Før optagelsen underkastedes disciplene en værdighedsprøve, der bl. a. bestod i iagttagelse af tavs lydighed. – ³⁾ Om Catharina II.s møde med Gustav III i Frederikshamn i Finland se Holm, bd. V, s. 374.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

97.

1783 1./12. august.¹⁾

Det er mig icke mueligt at udtrykke for DH., hvor lykkelig De har gjort mig ved Deres naadige Skrivelse af 19. Julii; thi af alt, hvad der kan hænde mig lykkeligt, er der ingen Ting, som saaledes glæder mig som de bestandige Forsikringer, De gjør mig paa den K. F[amilies] og DH. Bifald og Naade. Maatte dog den oversendte ubetydelige Mynte Samling i Kaaber²⁾ tiene Dem til et Korteers Distraction fra Deres mangfoldige Forretninger, saa har jeg opnaaet min Øyemeed, thi nogen intrinseque Værdi veed jeg nok den icke har.

Med den sandeste Taknemmelighed erkierer jeg DH. naadige Udtryk i Henseende til min Ven Agent Groot, og føler jeg mere, end jeg kan udtrykke det, hvor smigrende for mig det Bifald er, som DH. værdiger at give paa Grund af han er min Ven. Jeg tør sige, at han fortjener den, og sandelig, jeg havde icke taget det paa mig at recommandere ham, i Fald jeg icke ved en fem Aars Bekiendtskab havde Leilighed til at kiende ham. Jeg tør og i ald Sandhed sige, at det ogsaa er en Sag af Nødvendighed her at have en solid, virkelig troe og anseet Mand til Consul, ja maaskee af meere Vigtighed, end man i Dannemark forestiller sig. Endnu i disse Dage har Told Direct. Etatsraad Dahl ved Anledning af en fra Consulen i Riga til mig indsendt Klage, som jeg en af de næste Postdage vil have den Ære at er-

klære mig over,³⁾ beklaget, at hvor der var Consuler, forvildede de altid Sagerne og satte Skipperne Griller i Hovedet. Det er ved en bekjendt Ærlighed, at Groot har tildraget sig de store Commissioner, han har, og at man endog har forbigaaet Engælenderne, som dog kan spare den udenlandske Kjøbmand i Daler Tolden, hvilket Groot hidindtil icke har kundet, for at give ham sin Commission. Af den til DH. indsendte Designation paa, hvad Kjøbmændene herfra har udskibet,⁴⁾ vil De bemerke, at Groot der staar anført for in circa 300.000 Rd. Da jeg seer hans Bøger, saa veed jeg, at han desuden, under Russiske Kjøbmænds Navne, for undertiden, naar Leilighed gaves, at spare her sine Venner i Daler Tolden, har udført for 200.000. De for ham i forrige Aar indkommende Vare beløber og ½ Million, som gjør en Omsatz af en Million; naar man nu beregner de simple 3 p. Cto. Commission foruden de Renter, Groot trecker af sine egne Capitaler, saa maa Groots Indkomster have beløbet forrige Aar 30.000 Rd., og da han lever særdeles ordentlig, fortærer han knap 5000 Rd. Dette er Fordeele langt større end noget Hof kan byde, og af ham behøver man icke at frygte for at overløbes med Suppliquer om Gehalt eller Accidents.

Da denne Mand nu har beviist mig saa megen reel Venskab i de 6 Aar, jeg er her, hvor mine liaisons med ham altid har været de samme, saa vil DH. sige sig selv, hvor glad jeg har maattet være ved den Tiltroe, De har i ham, og det har været en dobbelt Glæde for mig at kunde glæde ham. Ingen Ting fornøyer en retskaffen Mand saameget som en fortreffelig Mands Bifald, og er det ogsaa af denne Aarsag, at Hr. Groot har følt den reeneste Glæde ved den Maade, De taler om ham paa. Hvor glad, ja hvor lykkelig han icke skatter sig ved at see sig værdiget med en Commission fra DH., overgaar ald min Beskrivelse. Han vil ved den forordnede Sæds Oversendelse selv afstaae derfor sin aller ærbødige Taksigelse og har bedet mig indtil videre at legge sig⁵⁾ for DH. Fødder for at bevidne, hvor lykkelig han icke vil være ved vel at forrette Deres Commission og ved engang i Tiden at kunde see og gjøre sin personlige Opvartning til en Herre, hvis Dyd og fortreffelige Tenkemaade og patriotisme saa ofte har været Øyemeedet af vore Samtaler. For at faa af de beste Sædekorn mueligt har Groot strax adresseret sig til en af sine bekjendte inde i Landet, og det er lovet ham med Vished, at det skal være her i Petersborg inden tre Uger, da han strax skal have Omsorg at sende det til Dannemark.

Med Rachet skal jeg tale for videre at høre hans Tanker. Jeg veed, at vor Danske Fabrique er virkelig bragt til stor Fuldkommenhed, men dog kunde det være, at Rachets Kundskaber, i sær da han veed Detaillert af hele Fabriken her, maatte give ny Oplysninger og Ideer til en saa skarpsindig Mand som Hr. Justits-Raad Müller.⁶⁾

Om Politik vil jeg icke i Dag bebyrde DH., da De daglig har nok derom i mine Depecher. Desuden bliver jeg snart hovedsvindel, naar jeg tenker derpaa, thi alting vender nu saa op og ned, at Gud eene veed eller kan vide, hvor det gaar hen. Hvad jeg egentlig tenker om dette Hof, seer DH. af mine Depecher, og naar Gud vil, jeg har den Lykke at see DH. igien, vil jeg mundtlig sige mange Ting, som icke kan -- --?)

For Preussen er det sicker en Lykke, at den veed, hvor den er ad. Nu kan den tage sine Mesures. Preussen har subsistert saa længe uden Rusland, den vil og subsistere uden den. Maaskee kunde og det samme siges om Dannemark. Det er vel nok at være allieret med Rusland, naar den neml. tager den Tone en allieret bør tage, og naar den viser sig som en troe alliert; men som Despot maa den icke vise sig mod sin allierte. Ald Allianz er efter mine Tanker for dyr kjøbt, naar man derved bortgiver sin independance.

DH. har veltet en stor Steen af mit Hierte ved at befale mig icke mere at tale om Sacken. Hs. Ex. v. Ros. Brev, hvori han skriver mig, at jeg maatte vel gaae her fra i Sept. Maaned, men dog icke uden paa den Fald, at Sacken til samme Tiid var borte fra Kiøbenhavn,⁸⁾ havde jeg anseet som en Ordre at drive denne Sag paa ny igien og at pressere Sackens Afreise endnu inden Sept. Maaned. At dette paa ingen Maade vilde have været behagel. her, indseer DH. let; thi uagtet man vel har givet mig det positive Løfte, at S. sicker skal komme fra Kiøbenhavn, saa vilde man icke have fundet sig i, at jeg bestemte Maaneden. Hvad mig personlig angaar, saa naar jeg kun opfylder mine Ordre, kan det være mig gandske ligegyldigt, enten man seer mildt eller suurt paa mig; men for Hs. Ex. von R. vilde sligt gjøre høyst uangenemme Indtryk. Af mine adskillige Breve veed DH., at jeg bestandig har søgt at forestille denne Sag her, som om Hs. Exc. ingen personlig Animositet havde mod Hr. v. Sacken; af samme mine Breve, ligesom og af de fra Hoffet her til Sacken gangne Ordre vil DH. og være forvissat om, at Hoffet her tilregner ald Skylden i denne Sag ingen anden i Hs. M. Ministerio end blot og allene Hr. v. Rosencrone. Man vilde altsaa i denne Emprise at faa Sacken bort just inden en vis forskreven Tiid icke allene troe at kiende igien Hs. Exc. von R. Animositet mod S., men endog den dictatoriske Tone, hvorfor S. beskylder H. Exc., lige som denne Herre med langt meere Ret derfor beskylder Sacken. For icke at tale om den store Importance, det giver Sacken her, naar en Dansk Staats-Minister saa got som icke troer sig sicker i Dannemark, inden Sacken er over Grændserne. Dette var Cabinets Secretairens⁹⁾ egne Ord, til hvilken jeg, skiøndt i største Fortrolighed, udlod noget om, at Sackens Ophold i Kiøbenhavn blev for mig personlig saa høyst uangenemere, som den maatte bringe mig til at passere endnu denne Vinter her, efter at jeg nu eengang havde taget alle mine

Arrangemens at gaa herfra og passere Vinteren i et mildere Clima. Sacken vil sickerlig komme fra Dannemark med det Første, men Hs. Ex. v. Ros. maa kun have lidt Taalmodighed.¹⁰⁾ Den beste Maade dertil vilde imidlertid være, i Fald at Hr. Baron Rosencrone gjorde alting op, og at Sacken blev paa ny anviist til at conferere med Hs. Exc. Ingen Ting vilde mere gefalde her og dog tillige drive Sacken til selv at ønske og søge sin Rappel. S. troer sig selv nu ret i sin Esse ved at have den Lykke at conferere med DH. Han skriver derom i alle sine Breve og finder sin Tilstand nu saa lykkelig som muelig. Derimod kan jeg hellig forsikre DH., at om Bar. Rosc. frygter for at have at conferere med Sacken, saa frygter sandelig Sacken icke mindre at conferere med Hs. Exc. Ald hans simulerte Empressement for at vinde Hs. Exc. von Ros. er altsaa kun forstilt Tøy, allene anlagt paa at give Hoffet her Beviis om sin Føyelighed, og ingen Ting i Verden vilde chagrinerer ham meer end om -- --¹¹⁾.

-- -- Det eneste, jeg i sær finder besværligt ved [en] Minister Post, er den megen etiquette, Hoflevnet og Courmagerie, og at derfor det Hof vil være det kiereste for mig, hvor der er mindst heraf, hvor jeg icke alt for meget ansees som et nødvendigt meuble for at udziire en Favorits Trappe eller Forgemak. Thi for det øvrige, uagtet at de Indkomster, man har som Minister ved et fremmed Hof, er større end de, man kan vente sig i Dannemark, saa er det dog sandelig icke dem, der friste mig, og det vil aldeles ingen Overvindelse koste mig at legge af en Vogn og 6 Heste for at gaae til Fods, som Gay siger, wrapt in my virtue and a good surtout¹²⁾, har jeg kun intet at forekaste mig selv af Mangel paa Iver for H. M. Tieneste og af Taknemmelighed mod mine Velgiørere. Mit Valsprog og mit Ønske er:

Multa petentibus
desunt Multa. Bene est cui Deus obtulit
Parca, quod satis est, manu¹³⁾

Og skulde man naadigst troe i Dannemark, at jeg nu havde sværmet Verden nok om, og vilde naadigst give mig et Embede i en af Provintserne, hvor der kun ingen Regnskabsførelse var, uden at see paa Indkomsterne, thi de vil altid være nok for mig til at leve af, saa vilde jeg i min liden Cirkel søge at gjøre mig saa nyttig, som jeg kunde, og glæde mig ved i den liden Virkekreds, Forsynet satte mig i, at contribuere til at udfylde vore Kongel. Herskabers viiseste Udsigter over det Hele. Dog overlader jeg alting til DH. høye Bedømmelse. Mig er det nok, at De bestandig maa være forvisset om min Hengivenhed i vore Kongel. Herskabers og DH. Vilie, og da De har seet og, som jeg nest Guds Hielp haaber, bestandig vil see af alle mine Handlinger, hvor stor min Ærbødighed og Taknemmelighed er mod Dem, saa

smigrer jeg mig tillige, at De vil være forsikret om, hvor lykkelig jeg vil skatte mig ved mundlig at kunde forsikre Dem om, og at uagtet min Tanke vel icke var denne Gang at gaae til Dannemark, saa vil denne Omvey dog meget glæde mig ved den lykkelige Leilighed, den giver mig at legge mig for vore Kongel. Herskabers Fødder og for at bevidne Disse Høye Personer ald min Taknemmelighed og Ærbødighed og at igientage mundlig for DH. ald min Siels Følelse mod Dem. Jeg lenges nu daglig mere og mere derefter og udbedende mig DH. ald muelig Guds Velsignelse.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Oversendt gennem Albrecht i Hamburg. – ²⁾ Læsningen »i Kaaber« usikker. – ³⁾ Om forholdet mellem konsul Carl Fr. Nisser i Riga og direktøren for det russ. toldvæsen, etatsråd Dahl, samt sidstnævntes store indflydelse hos kejserinden se Sch.s dep. 18./29. aug. 1783 nr. 430. – ⁴⁾ Jvf. nr. 90 og og noten der nr. 3. – ⁵⁾ Læsningen »sig« usikker. – ⁶⁾ I brev 9./20. juni 1783 til svogeren Klingberg (i dennes arkiv), hvor Sch. udtaler sig mere indgående og meget rosende om Rchette, er han mere kritisk m. h. t. det danske porcelæn. Stykket om R. er indsat fra margenen som formentlig hørende til her. – ⁷⁾ Sætningen ikke fuldført. – ⁸⁾ Rosencrones brev 1. juli 1783 i Sch.s arkiv A. I. 3. – ⁹⁾ Dvs. Bezborodkos. – ¹⁰⁾ Om Sackens afrejse se nr. 82, note 7. – ¹¹⁾ Her mangler et blad i koncephæftet. Den herpå følgende slutning kan dateres til 1./12. aug. 1783 ved hjælp af en efterfølgende notits om et samme dag afsendt brev til L. Klingberg (orig. i dennes arkiv). – ¹²⁾ Citat fra John Gay, *Trivia, or the art of walking the streets of London*, book II, vers 590. – ¹³⁾ Horats, *Carmina* III, 16, 42.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

98.

1783 16. august.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Conferentsraad.

Jeg skylder Deres Høivelbaarenhed et Svar paa Deres meget ærede med samme Post, som jeg har faaet det. Det bliver kun kort; thi mine Forretninger ere mange; men det skal blive nøiagtigt, og det skal blive oprigtigt.

De faae vist Tilladelse til at reise, naar De vil; men Baron Sacken maae være borte; og gaaer han ikke bort, saa er det i høieste Grad nødvendigt, at min Ven maae blive. Det seer De selv; thi hvorledes skal ellers paa en Maade, tienlig for os og muelig for os, correspondancen holdes ved lige imellem begge Hoffer. H. Exc. Ghr. Rosenchrone er fritagen fra at negociere med S., jeg gjør det sær ugierne; thi det er ikke mit Embede; og der i Petersb. havde vi ingen Minister. Sagen kand da ikke gaae an, at De reiser bort.

Men nu kommer, Kiere Ven, noget ganske nyt til, og det er den Under-

handling, som skal begynde i Henseende til Sverrig. Den kand vi ikke lade gaae igiennem Sackens Hænder, af alle muelige Aarsager ikke; den er baade i Henseende til sin Form og sin Materie en af de ømmeste, som vi har havt. Den, som skal i Petersborg handle og tale, maae have vores gandske Fortrolighed og ligesaa Ministerii der. Han maae være vandt til de fine Sager; han maae være just Conferentsraad Schumacher. Fra den Dag af, jeg læste dette besynderlige og uventede Forslag¹), dette i sin hele Natur saa overordentlig vigtige, saae jeg strax, at min Ven bør overvintre i Petersborg, og ikke alleene bør, men (saa raader Vennen) maae selv i een af sine allerførste Depecher erklære det, at han selv indseer, at det ikke kand være andet. De har og, som en ærlig Dansk Mand, i Deres Brev til mig viist den rette Danske Villighed dertil; og denne er, min Ven, her en Dyd, ja en Nødvendighed; Sacken maae komme bort før og i Vinteren eller ikke. De kiender Ministerium der og veed, hvor vidt De reent ud kand sige Disse Herrer, at denne Svenske Sag, som nu vil forekomme, gjør det til en Pligt for Dem at blive paa Deres Post, eller hvad anden passende Aarsag De nu finder for got at anføre. Men, min Ven, sørg ellers for Deres Helbred og brug al Forsigtighed mod Vinteren; en Ven beder Dem derom; og den samme Ven siger reent ud, at De maae for at føre denne Sag blive endog for Deres egen Æres Skyld i Petersborg. De kiender Verden, og hvor det er Pligt at lukke Døren for al Dadel.

Naar nu De bliver, hvor De er, saa flyder deraf, at De gjør allerbedst i, i Henseende til B. Sacken, at følge (det jeg og før har raadet) Deres Ordre; det er tie om ham. Jeg kiender intet bedre. Dog har Kongen befalt mig, at uden at søge Leilighed dertil, men naar De fandt den, skulle De en eeneste Gang sige, at Hans Majestet ikke kan andet end vente, at Keiserinden gjør en Forandring med det første. Hans Majestet venter det som et Venskab af Hendes Keiserl. Majestet; ogsaa i denne Sag, fordi det er her en extraordinaire Tilstand, fordi Kongen har i alt lempet sig efter Keiserindens Ønske under denne fortrædelige Sag, og endelig fordi det er og bliver altid en Gêne tilkommende Vinter, en Gêne, der er for Herskaberne ubehagelig. Naar De NB, NB, een eeneste Gang endnu NB., ved en god Leilighed har fra Kongen sagt det, saa maae der i det øvrige ties; og ved samme Leilighed maae De og sige, at saalænge Keiserinden, man saa uendeligen ærer, har en Minister i Kiøbenhavn, vil man altid have i ham Hendes Majestet for Øinene, og at man derfor alleene har giort, gjør og vil gjøre alt, hvad som er skeet og skeer; men at der fra den Omgang og Distinction ingen Slutning kan skee til Personen. Nu har jeg sagt alt, hvad jeg kand sige; om Politiken veed jeg intet; og aldrig har jeg vidst mindre. Alt er allevegne blandet, og intet er saa, at man kand skilne noget. Bliver Keiseren Rusland troe? Vil de Keiserl.

Hoffer angribe Tyrkerne? Vil Frankerig strax slaae til? Hielper Spanien Frankerig? Hvad vil Engelland gjøre? Hvad vil Kongen i Preussen? Bliwer der en Alliance imellem de tre Nordlige Hoffer? Og da hvilken Virkning? Alt er her en mørk Tale, som Tiden alleene kand opløse. Men Tiden formaer intet over den Høiagtelse og det sande Venskab, hvormed jeg altid skal være Deres Høivelb. hengiven.

P. S. Vores Consul Bruhn er, siger han, ulykkelig, dersom han ikke kand bevare Consulatet i sit Huus. Vær saa god at give denne Sag Deres bedste Opmærksomhed, om hans Forslag duer noget; hans Compagnon kand det ikke være, fordi han er Russisk Borger²⁾; men om han kunne proponere en anden, der antog hans Huus og var eligibilis. Jeg ville saa gjerne have Groot; men man ynkes her over Bruhn.

(Ove Høegh Guldberg)

¹⁾ Talen er sikkert om den af kejserinden udkastede plan til en nordisk familiepagt mellem hofferne i Rusland, Sverige og Danmark (Sch.s depecher 27. juni/8. juli 1783 nr. 415 og 30. juni/11. juli nr. 416). – ²⁾ Jvf. nr. 73, note 8 og nr. 93, note 2.

99.

1783 19. august, Fredensborg.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Ven.

Kun to Ord i Dag. Tak for Deres meget vigtige Brev.¹⁾ Endog Herskaberne have befalet mig at takke Dem derfor. See, om De kand faae at vide, hvem der her ere saa ivrige Venner af Bernstorff og det Østerrigske System, og meld mig det da; men for alting søg det ikke uden ved Leilighed.

Det Østerrigske System for Danmark er ret smukt. Vores Hertugdømme og Jylland ere da exponerte og ikke kand sikres uden ved en Armée; thi Preuserne have der fri Indgang. Kort sagt: vi skal blive Offer for et Constantinopolitansk Keiserdømme; men dertil ere vi ikke Tosser nok. Ogsaa gjør Rusland falsk Regning, om det tænker at ville sette eller afsette Ministre hos os; endog Græve Bernstorff skulle have staaet, om en fremmed Magt ville, at han skulle have faldet. Min Ven maae kun troe alt dette uforanderligt. Skye herefter alle Discourser om Sacken; nævn ham ikke; hans Indflydelse her er en Latter. Men De maae for den Svenske Sag bie i Petersborg. Gud bevare Deres Helbred; vær De kun der behagelig; men følg nøie Deres Ordre og vær altid forvisset om, at jeg er Deres

O. H. G.

¹⁾ Et hul i rækken af Sch.s koncepthæfter forklarer, at dette brev ikke er bevaret.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

100.

Udateret brudstykke [1783, før 1./12. september]¹⁾.

— — — alt for meget forblinde mig — troer man, at jeg kiiger dem for meget i Kaartet her; thi for at behage Hoffet her kan en Minister icke være dum nok, og alt dette vil man lade mig føle, og skulde Sacken komme hid tilbage og icke fra Dannemarck af directe gaae til en anden Mission, saa maatte min Situation endnu blive ubehageligere. Naar jeg taler om Hoffet, saa taler jeg net op om de Høyeste Personer ved Hoffet selv, som siden den Tiid, at den Dispute har været med Sacken, og at liaisons med Østerrig ere declarerte, bestandig seer ublidt til mig og aldrig talte til mig, ligesaalidet som til Gr. Goertz, thi hvad mine Venner i Ministerium angaar, saa finder jeg aldeles ingen Alteration i Deres Omgang og deres Tiltroe. Imidlertid tør jeg dog haabe og skal jeg nest Guds Hielp gjøre alt Mit til, at alting skal endes paa den fordelagtigste Maade for Hs. Maytts. Tieneste, og da jeg ingen anden Lycke i Livet kiender end den at vise mig en ivrig og taknemmelig Tiener af vore Kongel. Herskaber og af DH., saa kan jeg icke finde mig fuldkommen lykkelig uden ved at see mig i Stand til at aflegge Prøver paa, at DH. icke har bedraget sig i sin naadige Tiltroe til mig. Om dette vil da min n. H. icke tvivle, thi da vilde jeg først være ret ulykkelig, om De tvivlede derom, og om De icke var forsikret om, at i alle Omstændigheder i Livet, der muelig kan treffe mig, ingen Ting i Verden kan være mig saa ønskelig som at aflegge beviser paa den store og uendelige Ærbødighed.

Jeg skal efter DH. Befaling i den første Depeche, hvor Leilighed gives, skrive, at jeg troer det nødigt at forblive her, indtil den Svenske affaire er afgjort, uagtet jeg, som DH. af min Depeche vil se, har ald Aarsag til at troe, at denne hele Sag gaar ind igien, men hvad i Verden vil jeg icke gjøre, naar det kommer an paa at adlyde DH. Ordre. Gen. Ahl[efeldt]

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Konceptens første del må anses for tabt med et her manglende koncepthæfte. —
²⁾ Afslutningen mangler.

101.

1783 1./12. september.

For Der. Ex. naadige Skrivelse af 19. Aug. afstatter jeg min underdanige Taksigelse, og behøver jeg icke at sige Dem, hvor stor min Glæde er over det naadige Bifald, vore fortreffelige Kongel. Herskaber giver til min skyldige Iver for Hs. Maytt. Tieneste. Egentlig er det mig icke bevidst, om Sa-

cken har nevnet nogle hos os som Østerrigsk sindede eller som ivrige Venner af G. B.¹⁾ Mig kommer det for at han vel mere har [udtalt sig]²⁾ i generale termini. Imidlertid skal jeg søge at faae Efterretning derom, uagtet jeg vel seer, at man icke kan meget forlade sig paa Sackens Depecher. Han kommer mig for som forskreckelig inconsequent i sine Domme og som en Mand, hvis Hoved-Afsigt er at gjøre sig særdeles important. Maaske har nogle for at gjøre ham en Compl. enten roset Gr. B. over Hs. Ex. B. Rosencrone eller talt med Bifald om en Allianz med Østerrig, og uden videre at gaae til Grunden har han bygget derpaa, ligesom om man her vilde troe mig Østerrigsk sindet, fordi jeg affecterer icke at være Preussisk, hvorover jeg dog nu i disse sidste Tider er selv kommet overeens med Gr. G., som jeg selv har bragt til at see, at jeg kunde være ham langt nyttigere ved slig affectation, end om jeg affecterte at være preussisk.³⁾ Som et Beviis paa, hvor urimelig Sacken icke (sic!) kan skrive, kan jeg kun anføre, hvad Gr. Goertz ogsaa veed og formodentlig har meldet sit Hof, at det var paa Kongen af Pr. Recommendation, at Hs. M. havde udnevnt B. Rosencrone til sin Minister, og deslige meere. Jeg har imidlertid ald muelig Haab om, at Sacken kommer bort fra os, saasnt man kun kan udfinde noget, hvor man kan placere ham. Endnu i disse Dage har Hs. Ex G[rev] W[oronzoff] sagt⁴⁾ mig, man troer at opnaae dette Ønske, og paa det meeste raadet mig icke at tale derom. Han fortroede mig, at Keyserinden vilde aldeles icke have, at det skulde ansees, som om S. kom bort for Hr. v. R.'s Skyld, og derfor jo mere man talte, jo mindre udrettede man. Han føjede disse Ord til: I har nu i tre Maaneder daglig gjort Insinuationer mod Sacken for at faae ham bort, og det er icke skeet; forsøg nu i 3 Maaneder icke at nevne hans Navn og see, hvad der da har meest Virkning. Lyckes det da icke, saa er det den rette Tiid at tale igien. Det er mig derfor og i alle Henseender besynderlig kiert, at DH. paa de af mig angivne Grunde har behaget at igienkalde de Ordre, De i Deres forrige Skrivelse gav mig angaaende Hr. v. S. Af Aarsager, som jeg tilforn har anført, troer jeg det icke got, at hverken den Kongel. Families eller D. E. Navn nevnes i denne Sag, men, da man nu har obstineret sig at vilde ansee den som en particulier Sag imellem R. og S., at lade den gielde for sligt. Bruger man de Kongel. Herskabers eller DH. Navn, saa vil det, naar dog ingen expres Grunde til ny Klage angives, dog altid hede, at det var Baron Rosencrone, der havde ophidset dem, og ald Skylden falde paa ham; desuden er det efter mine Tanker saa høyst nødvendigt for Hs. M. Tieneste, at DH. conserverer ald den Credit, De har her, og som De har havt saa mange Beviiser paa, og at alt det Ubehagelige i denne Sag falder paa Hs. Ex. von Rosencrone, som man dog nu engang har pique mod, og paa mig. Hvad Hs. Exc. v. Rosc. angaaer, saa vil dette dog snart glemmes, naar

Hr. v. S. kommer bort, og en ny Minister kommer i Hans Sted til Danmark, som vil lade Hs. Exc. von R. Ret vederfares, og for det Øvrige, da denne Herre er i Dannemark ved et Hof, hvor han er elsket og æret, saa kan han lee af alt; min Dyst maatte derimod blive sværere, i sær i Fald Sacken kommer hid tilbage, men jeg er vant til slige Ting og skal nok ryste det af mig. Egentlig er det vel og kun de Høye Personer af det Keyserlige Huus, som nu engang har sat sig det i Hovedet at tage sig af S. mod Baron Ros., thi Ministerium elsker ham langt fra icke, og uagtet ald hvad S. skriver hid, og hvad Cz.⁶⁾ plaiderer i hans Faveur, saa er der dog ingen i Ministerium, der jo har den Tiltroe til os, at vi icke vilde saa meget have klaget over S., i Fald han icke ved andre Omstendigheder havde forløbet sig – thi i den sidste Sag imellem B. Ros. og Hr. v. Sa. kan jeg ingen faae overtalt til at give Sacken Uret – ja vel en og anden Gang har tilstaaet det for mig, uagtet at man icke tør sige det for Keyserinden, hvis Egenkierlighed finder sig blesseret, og som nu engang har fattet pique mod B. R., hvilket intet uden Tvivl vil kunde bringe hende af Tanken. Med Cz. er jeg icke fornøyet; strax efter hans Ankomst besøgte jeg ham og gjorde alt for at vinde ham, ja gjorde ham nogle Confidencer om de gode Tanker, man havde for ham i Dannemark. Nu har jeg siden erfaret, at han icke allene declarerer sig som den sterkeste partisan af S., men endog har gjort sig en Merite af, ligesom at jeg havde gjort mig megen Umage for at vinde ham og for at faae ham til at tale mod S. Jeg bemerker ogsaa, at nu, naar V. Canzleren og andre taler med mig om den Sag imellem R. og S. og taler mod den Første, beraaber de sig altid paa Czek. Jeg har da strax taget mit Parti og beegner Cz. med den koldsindigste Høflighed, hvilket, som jeg med Fornøvelse bemerker, observeres her og tiener til Bevis, at jeg icke er saa empresseret for at vinde ham, som han har vildet bilde Folk ind. Sacken har imidlertid skrevet et Brev til Cz., som denne Sidste har forelæst for adskillige af mine Bekjendte, ja endog til C. B.⁶⁾, hvori Sacken melder, at uagtet han er overmaade vel i Dannemark, agtet af Hoffet, æret af Ministerium og i sær elsket af DH., saa ønskede han dog inderlig at komme derfra i Henseende til de store Ubehageligheder, det var for ham daglig at kiempe mod de to store og eneste Fiender, han havde, og disse to Fiender, forklarer Cz. til alle og har ligeledes forklaret det til Hr. Burch⁷⁾ at være Hs. Ex. B. Ros. og mig uværdig. S.'s Afsigt derved er klar den at prevenere Hoffet her mod B. R. og mod mig, men jeg haaber, det vil icke lykkes ham.

Baron Nol.⁸⁾ kommer nu hid, og da Intimiteten imellem Sverrig og dette Hof, som formodentlig dog icke vil vare længe, nu er paa sit sterkeste, saa er der ingen Tvivl om, at man jo meget vil gracieusere ham – og sette mig tilbage – efter den besynderlige Maade, man har her at flattere og caressere

en ny Ven for en gammel. Dette venter jeg mig da, ligesom og at man ved Hoffet vil lade mig føle den Fortrydelse, man har over de liaisons, man supponere imellem vor Hof og Preussen, og den Dépit, man har over Klagerne mod S. Min Situation vil altsaa langt fra icke [blive] behagelig her i Vinter, men jeg er prepareret derpaa, og, Gud være lovet, der fattes mig hverken Standhaftighed eller Taalmodighed; og egentlig har en lang Erfarenhed og lært mig:

quod levius fit patientia
quidquid corrigere est nefas⁹⁾.

Ministerium, som ved alle Leiligheder giver mig Bevis paa sit Venskab, er langt fra icke for disse Connexioner med Sverrig; men det er Keyserinden, der vil par boutades alt, hvad hun vil, der nu har sat sig det i Hovedet, og ingen tør sige hende mod. Egensindighed er hendes Hovedfeyl, og alle de af hendes Yndlinge, som vil staae sig vel med hende, maa vide aldrig at mod-sige, men at løfte alle hendes Ideer op til Skyerne.

Da jeg i Dag adresserer mig med en underdanigst Begiering til Hs. Ex. Hr. B. Roscr. for at erholde saavel en extra gratification som en almindelig Til-ladelse at gjøre undertiden nogle smaa excursionser paa nogle Dage til de om-liggende Provintzer¹⁰⁾, saa tager jeg mig den Dristighed at udbede mig deri DH. Understyttelse, som jeg saa meget mere smigrer mig derom, som De behager at erindre, at jeg endog ved Deres Naade først i forrige Aar som M[inister] Résid[ent] nød to tusind Rd. gratific. og havde altsaa 10.000 Rd., hvilke dog alle er gaaet med, uagtet jeg dog, som jeg troer enhver vil be-vidne, icke setter Pengene til [anderledes] end net op paa den Maade, jeg troer meest convenerer for Hs. M. Tieneste, og vil man dog, som jeg troer, i Dannemark indsee, at det er lettere for mig som Minister Résident at komme ud med 8 og endnu mere med 10.000 Rd., end det kan være for mig som Minister af anden Rang at komme ud med 12.000. Hvad jeg har faaet ved Commerz Tractaten, sticker, foruden en 2 à 3000 Rd., jeg deraf i Aar har fortært, i Sølvtoy og Sager, og jeg legger saa langt fra intet op, at min Fa-milie veed, at jeg icke allene alle disse Aar har fortæret extra et 1000 Rd. Indkomster, min egen Formue i disse Aar har give[t] mig, men endog an-grebet Capitalen. Nu vil min Formue give mig mindre, da jeg taber 6 à 7000 Rd. paa mine Actier. Hvad min underdanigste Bøn angaar at faae Tilla-delse undertiden at gjøre nogle smaae Excursionser i Provinzterne, saa troer jeg, den er uomgiengelig nødvendig for min Sundhed og for, om muelig, at blive befriet for den Hypochondrie og Melancholie, som daglig mere trycker mig. Den Omstændighed at blive ved en kort Lyst Tour undertiden, i sær naar mange Helligdage og Courdage¹¹⁾, befriet fra det ubehagelige Hovlev-

net ved et Hof, hvor Livet sandelig langt fra icke er behagelig, er for mig en reel Lycke. Paa Deres Exc.'s Naade og Forord forlader jeg mig.

Som et Bevis paa, hvor soupçonneux man er i Henseende til liaisonen med os og Pr., troer jeg endnu at burde anføre, at uagtet jeg, som kiendte saa vel Tournuren her, havde i Hs. Ex. v. Ros. Brev, hvori han skrev mig, at han om 14 Dage vilde give mig Svar angaaende propositionen om den Svenske Allianz¹²⁾, i den indgivne Extract forandret quinze jours til quelques jours, saa veed jeg dog, man har sagt, at vi havde taget den Tiid for at konsultere os med Preussen. Den Omstændighed af de liaisons imellem Sverrig og dette Hof er for det Øvrige høyst ubehagelig, icke saa meget for Sagens Skyld, thi den vil icke vare længe, men fordi at Keyserinden, som nu troer sig sikker om Sverrig, vil icke gjøre saa meget af vores Ven-skab, som hun vilde gjøre, saa længe hun troede sig usikker fra denne Kant.

(Peter Christian Schumacher)

1) Formodentlig: Grev Bernstorff. – 2) Dette eller et lignende udtryk må være faldet ud. – 3) Efter »Gr. G[oertz] som« er over linien tilskrevet: »jeg nu er paa en meget god Fod med«. – 4) Over »sagt« er tilskrevet et ulæst ord. Stykket »Endnu i disse Dage – – – den rette Tid at tale igien« er tilføjet i margenen. – 5) Den russiske legationssekretær i Danmark Čzekalevskij befandt sig i St. Petersborg på orlov. – 6) Formentlig for »Cabinetsscretair Besborodka«. – 7) Læsningen usikker. Det er dog sandsynligt, at det drejer sig om kammerjunker Edmund Bourke, der gjorde tjeneste ved gesandtskabet i St. P. 1782–84 for at uddanne sig til diplomat (geh. reg. 1782, fol. 598, og 1784, fol. 68). – 8) Baron Johan Frederik von Nolcken, svensk gesandt i St. P. – 9) Frit citeret efter Horats, Carmina I, 24, 19–20, hvor det hedder: durum: sed levius fit patientia quidquid corrigere est nefas. – 10) Koncepten til denne begæring til baron Rosencrone er indført i koncepthæftet umiddelbart foran brevet til Guldberg. – 11) Læsningen »Courdage« usikker. – 12) Se geh. reg. 1783, fol. 422.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

102.

1783 30. september.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Conferentsraad.

Den Høiagtelse og hiertelige Hengivenhed, jeg har for Deres Høivelbaarenhed, bevæger mig til i dette for mig indskrænkede Øieblik strax at svare.

Det er umueligt andet, end at De, Kiere Ven, maae holde Vinteren ud i Petersborg. Kongens Tieneste kræver det nødvendigen, og dens Fordring dæmper alle andre Aarsager. Men Kongen maae og sette Dem i Stand til at holde Vinteren ud, og dertil vil Hans K. Høihed, som naadigst lader Dem

helse, sigte. Ogsaa veed jeg, at Dem bliver sendt et Distinctions Tegn¹⁾, og Resten i Tiden vil Vi vente. Glemmer jeg Schumacher, saa glemmer jeg en fortient Mand. Naar da alt dette skeer, bliver Vinteren at overvinde; endog uden al Fornøielse, med megen Sinds Byrde maae man tiene sin Konge, i det Fald er Deres Ven. Naar De er vis paa Deres Hof's Bifald, saa glem det Hof, De er hos; det er ei der, De hører til, men til os. Europa staaer frugtbar med store Ulykker; en skrækkelig Krig er for Døren og ei uden Guds besynderlige Naade afværges; skiult for mine Øine er alt Middel til Freden; men maaskee Gud ynkes. Krig er det, Mennesker bør vente; men hvad skal være Keiserens Løn, som for Ruslands Skyld vover sig for en græsselig Krig med Preussen, Sachsen, Frankerige, Sardinien? Skal Rusland have Constantinopel og Grækenland, hvad skal han da have; thi Bessarabien, Moldau, Bulgarien maae dog følge med Romanien og Resten; jeg forsikrer Dem, at alt er mig ubegribeligt, og omendskiønt min Tanke er i Fable-Riget, saa er dog hele Planen sammesteds; jeg troer, at ligesom det Østlige Keiserdømme skal oprettes, saa skal det Vestlige ogsaa opvækkes. Enfin il faut voir. Jeg begriber Rusland; thi Crim er nødvendig, og overalt Kiernen af dens Lande er borte fra de store Stød; men Keiseren er mig et uforklarligt Væsen; og overalt Sværdet er her lettere trukket end sat tilbage igjen i Skeden. Bliver han troe, saa er jeg i Statskonsten i første Lectie, og det er jeg gerne imod saa store, saa ophronede Siele. Enfin il faut voir. Vær De nu, kiere Ven, philosophe; vi behøver det alle; og den, som i Sandhed er med Ven-skab og Høiagtelse Deres

O. H. G.

¹⁾ Kammerherrenøglen, som oversendtes til Sch. 4. okt. 1783 (Geh. reg. 1783, fol. 558).

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

103.

1783 26. september/7. oktober.

Da jeg veed, at DH. foruden mine Depecher læser ogsaa mine particulieres Breve til Hs. Ex. v. R., saa vilde det være overflødigt at igientage Indholden deraf. At det er i højeste Grad kummerfuld for mig at see Gemytterne saa meget opbragte mod Hs. Exc. v. Ros., behøver jeg heller icke at sige DH., ligesaa lidet som at jeg gjør alt i Verden til at foraarsage heri en Forandring. Icke allene Taknemmelighed mod DH. og mod Hr. v. R., men endog Egenkierlighed driver mig til;¹⁾ thi sandelig er det en høyst nedslaaende Situation at være Minister, naar man daglig maa være til Hove og

daglig see sig bouderet af de høyeste Herskaber. Jeg har i Fortrolighed talt reent ud derom til mine Venner i Ministerio her og paa det indstændigste besværgtet dem at sige mig Deres Tanker, om Keyserinden var personlig mishøyet med mig, i sær over den Iver, jeg havde talt med imod Hr. v. Sacken, da jeg skjønt høyst ulyckelig ved Hendes Maytt. Mishag vilde troe det en Pligt, jeg var Ærbødighed mod Hendes Maytt. skyldig, at melde mit Hof herom og at undrage fra Hendes Maytt. Aasyn en Mand, der skjønt fuld af den dybeste Ærbødighed mod hende imod sit Forset havde havt den Lycke²) at mishage hende. Mine Venner har derpaa forsikret mig om Keyserindens Naade og om den Fornøyelse, det var saavel for Hende som for dem, at jeg for det Første forblev her, ja de har tillagt, at om jeg havde nogen personlig Naade at udbede mig af Hendes Maytt., saa vilde jeg faae Beviis om, at jeg paa ingen Maade var mishagelig. Da jeg nu [icke]³) har og, nest Guds Hielp, aldrig vil faae nogen personlig Naade at udbede mig af Hoffet her, saa kan jeg icke sette Hoffet heri paa Prøve, imidlertid bemerker jeg tydelig, at Keyserinden icke allene bouderer mig, men endog affecterer, at det ved Hoffet skal bemerkes, saa at, om det virkelig er Hende en Fornøyelse, at jeg bliver her, maa jeg slutte, det er, fordi hun derved nyder den at straffe Hs. Ex. von Rosencrone in effigie og at udgyde sin Harmen paa ham i min Person, thi dog at gaae hen til den Saxiske Minister⁴), som hun i 13 Aar aldrig har talt til, allene for at sige ham i min Nærværelse, at hun er uendelig fornøyet med Hans Broders Opførsel, som vi i saa høy Grad klager over, kan jeg sandelig dog icke ansee som en Compliment til mig. Vel er [jeg] fuldkommen forvisset om Keyserindens Venskab for det Kongl. Huus og om Hendes Høyagtelse for DH; men sandelig gaar dog den Heftighed mod Baron R. og den Maade, hun viser mig samme paa, over sine Skranker.⁵) Imidlertid kan DH. kun naadigst være forsikret saavel om min Taalmodighed som om min Fermetet, og at der icke skal blive den ringeste Forandring i min Opførsel, men at den skal blive lige uniform ærbødig og taalmodig. Meget havde det været vel at ønske, at Hr. v. R. havde ladet mit saa velmeente Raad finde Sted, at optage paa ny Conferenzerne med S. Den Sidste har nylig meldet hid, at uagtet han har bedet Hs. Ex. v. R. til sig, saa er denne Herre icke kommet, og da han derpaa er gaaet til Assemblée hos Hs. Ex., har Hs. Exc. icke bedet ham at blive til Aften, som dog han skal have gjort ved de andre fremmede Ministre. Disse Ting støde meget her. Undertiden kommer det mig vel for, som om man vel icke gjorde sig i Dannemark saa rigtig en Idée om den uendelige Stolthed, Egensindighed og Stivhed, der er ved dette Hof; thi egentlig er det vel og umueligt at gjøre sig Idée derom uden at have været her. Jeg har i en Deel af mine første Depecher og iblandt andet i een af 5. Octbr. 1779⁶) meldet

meget derom, og siden den Tiid er dog Hoffets Stolthed her meget tiltaget. Det er ved smaa Ting, at Rusland vinder og taber, ligesom det er egentlig ved smaa Ting, som let havde kundet blive undertrykt i Fødselen, at Rusland lidt efter lidt er bleven saa got som Preussens dødelige Fiende. Czeka-
 lefskij Hidkomst har giort Hs. Ex. v. R.'s Credit stor Skade. Respecten for denne retskafne Herre forhindrer mig fra at igientage for DH. Czeka-
 lefskij Dom om ham; men da jeg ved den Leilighed, at jeg for kort Tiid reent ud sagde Czeka-
 lefskij Sandheden om den dobbelte og adskillige Maade, han havde talt om denne Herre til Ministerium og til mig, skildrede han mig Hr. Baronens paa en Maade, at en afsagt?) Fiende kunde umuelig skil-
 dre ham værre, og da han paa den Maade talte til mig om Hs. Ex., saa kan jeg let indsee, hvorledes han har afskildret ham for Ministerium, ligesom og nu alle Herrene i Ministerium, naar de larmer mod Hr. v. R., beraaber sig paa Czeka-
 lefskij Vidnesbyrd. Man maa gandske have miskiendt Czeka-
 lefskij Character i Kiøbenhavn. Det er umuelig at være større partisan af Sacken, end hvad han er, og Sacken kan umuelig sige til sin Roes, hvad Czeka-
 lefskij siger om ham. Dette gaar saa vidt, at jeg sandelig troer, at med Sackens Bort-
 gang fra Kiøbenhavn – thi, som mine Venner forsikre mig, vil han dog komme bort – troer jeg, at Hr. v. R. vil være mere embarasseret med Cz., end han nogensinde har været med S. Maaskee vil Cz. tage en høfligere Tone i Conferenzerne; men da det er umueligt for ham at gaee fra ald det, han har sagt om B. R. her, saa vil hans Depecher hid lidet svare til de prote-
 stationer, han maatte gjøre Hans Ex. Med faa Ord: Det er mig let at indsee den uendelige embaras, som Hr. B[aronen] vil have med hvad Russisk Mi-
 nister, der maatte komme til Dannemark. Naar Keyserinden troer sig bles-
 seret og vil piquere og chicanere, er hun utrettelig, og hver Russisk Minister, der kommer til Dannemark, vil sickert faae Ordre til at vise en Mangel af Agtelse mod Hr. v. R., og i hvor godt altsaa end denne Herre maatte vilde gjøre det, saa vil de Belønninger og Distinctioner, man accorderer S. for hans myndige Opførsel mod Hr. Baronens, være Opmuntring nok for den Minister, der kommer i hans Sted, til at opfylde sine Ordre. De, min naadige Herre, vil da blive den beste, og dette er da en Lykke, NB. i Fald vi vil fortfare i vor System med Rusland; thi var det og icke for Deres Exc. og for de Høye Tanker, man har om Dem, saa vilde allerede vort System have faaet et Knæk, som det icke let vilde reise sig fra. Jeg taler icke om vore naadigste Kongel. Herskaber; thi uagtet man vel har her den største Tiltroe til Allerhøistsamme, saa dog, da Ministrer er Organer, igiennem hvilke de taler, saa dømmer man altid om Herskabernes Tenkemaade efter Ministrer, og nu finder man her en Fornøjelse i at ansee Hr. v. R. som en Dødsfiende af Rusland og som en Minister, der af ald Magt søger at irri-

tere begge Hofferne for at kuldkaſte Systemet imellem Dem og foreene os med Pr., og alle mine Indvendinger herimod hielper intet; thi hvor Egensindighed og Passion taler, der høres icke Fornuften. Da jeg anſeer den ſtore Credit, DH. har her, ſom den reelleſte Lycke for Staten og for vore Forbindelſer med Ruſland, ſaa krenker jeg mig langt fra icke, men er ſnarere fornøyet over et Rygte, ſom S. søger at udbrede her, at jeg har exagereret Klagerne mod ham og paſtaaet heftigere hans Rappel, end jeg havde Ordre til. At dette nu langt fra icke er ſaa i Sandhed, behøver jeg icke at ſige DH., ſom veed, at jeg tvertimod beſtandig har ſøgt at adoucere Tingene, fordi jeg ſaae, at det var umueligt at faae Sacken bort med en ſlags Gevalt uden at løbe fare for, at det enten ligeledes med Gevalt vilde paſtaaes, at Bar. Roſc. ſkulde gaae af, hvoraf den ſtørſte Koldsindighed vilde blive Følgen. Imidlertid er det mig, om jeg før ſiger, icke ukiert, at S. udgiver dette. Bedre er det, at jeg tager Skylden paa mig, end at den ſkulde falde paa nogen i Kbhn. Jeg har allerede tilfulde legitimeret mig her, at jeg ingen perſonlig animositet har mod Sacken, og om man for det øvrige troer, at jeg af en alt for ſtor Iver for at opfylde mine Ordre har overdrevet ſamme i at paſtaae S. Rappel heftigere, end jeg havde Ordre til, ſaa undskylder man mig med min Iver for Kongens Tieneste, da man derimod meget vanſkelig vilde undskyldte, om man i Dannemark ſaa ſtærk havde paſtaaet Sa.'s Rappel, i sær da, ſom man daglig repeterer mod mig, man ingen anden Klage har hos os, end at han icke har vildet lade ſig haardt tiltale ved B. R. Det bliver mig desuden ofte ſagt, at Keyſerinden ofteſt taler om ſom om en gandske uhørt Sag, at en Miniſter har taget en Kongel. Resolution paa at dispenserer fra at conferere med et anſeeligt Hofſ Miniſter, [en] Omſtændighed, ſom man appuyerer ſaa meget mere paa her, ſom man altid tilføyer, at Sacken dog i ti Aar har været elsket, æret og i høyeste Grad perſonlig diſtingueret hos os. Dette er i sær, hvad Keyſerinden nok aldrig tilgiver Bar. R., og hvorfor jeg og ſaa indſtendig havde ønsket, at Hr. Baronen maatte lade ſig overtale til at conferere med Hr. v. S. igien. Men nok om denne ſaa særdeles fortrædelige Sag, ſom Gud give jeg nu aldrig mere maatte have at ſkrive om.

Turde jeg nu tilføye til DH. en liden Erindring om de Bøgers Overſendelse for Princesse Daſcow, ſom for lang Tiid ſiden er bleven hende lovet.⁸⁾ Jeg vover mig aldrig til denne hos Keyſerinden meget betydelige Dame, fordi hun mere end en gang har ladet mig føle, at jeg icke har holdet Ord i Henſeende til de hende lovede Bøger.⁹⁾

Jeg ſkulde gjøre en Undskyldning for den underdanige Driſtighed, med hvilken jeg ſiger DH. mine Tanker; men jeg veed, at De er overbeviist om, at intet uden Iver for Hs. M. Tieneste fører mig Pennen, ligesaa er og diſſe

mine underdanige Tanker for DH. allene og vil aldrig af mig til andre blive communiceret end til Dem. De vil altsaa, som jeg haaber, tiene DH. til et nyt Beviis paa den store og uendelige Ærbødighed og Taknemmelighed, med hvilken jeg er DH. min hele Livs Tiid hengiven, og hvormed jeg indtil min Død i dyb ---

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ To streger over denne indledning tyder på, at den er blevet ændret. – ²⁾ Åbenbart fejlskrift for Ulycke. – ³⁾ Forglemt ved en rettelse, der har medført strygningen af ordene »ingen personlig Naade« foran »har«. – ⁴⁾ Johann Gustav, friherre von der Osten, genannt Sacken, sachsisk gesandt i St. Petersburg. – ⁵⁾ Stykket »Vel er ... Skranker« er tilskrevet i margenen, antagelig for at indsættes her; »men sandelig« er ganske vist overstreget, men noget andet ikke indsat i stedet. – ⁶⁾ Dep. 24. sept./5. okt. 1779 nr. 22 (Dpt. f. u. A. Rusland II). – ⁷⁾ Dvs. erklæret eller svoren. – ⁸⁾ Om disse bøger se nr. 57, note 14. – ⁹⁾ Herefter har koncepten følgende overstregede stykke, ud for hvilket Schumacher i margenen har skrevet: NB. icke indmeldet denne gang: Undertiden falder det mig ind, at den Udeblivelse af Presenter til en Slags Compensation for de ved Commerz Tractatens Sluttelse sendte Presenter til Danmark vel kan noget have skadet B. Rosencrone, icke for Sagens Skyld i sig selv, men fordi Rusland troer sig saa stort et Hof og et hvert andet Hof saa meget æret ved at faae Presenter fra Rusland, at de altid vil vente en recipocitet, i sær da alle Hoffer saa got som kun speider (?) paa Leilighed at distingvere ved Presenter de Russiske Ministre. Ved Tractaters Sluttelse saavel med Portugal som med Neapoli har det herværende Hof ingen Presenter sendt til disse Hoffers Ministre.

104.

1783 29. september/10. oktober.

Da jeg tør smigre mig i det Haab, at DH. tager en naadig Andeel i, hvad som angaar mig, saa anseer jeg det som en Skyldighed i Dag igien at skrive til Dem for at melde DH., at det, Gud være lovet, dog icke er saa slet med min Sundhed, som det af min Dags Depeche maatte synes,¹⁾ og at [jeg] kun har rørt herved for at have en Leilighed til at gjøre en Compliment til Hendes Keys. Maytt. Ministerium. Aarsagen hertil er denne. Efter at Keyserinden paa den tilforn berettede Maade forgangen har gjort Hr. v. Sacken²⁾ en Compliment i Henseende til hans Broders gode Opførsel, saa bemærker jeg, at een og anden udgiver, at jeg er meget piqueret derover. Dette gjør altid en skadelig Effect i et Land, hvor man i slige Tilfælde forlanger, at man skal kysse Riset og vel anstille sig som bedrøvet, men icke som piqueret eller opbragt. Jeg har nu vel og talt til Ministerium herom med Kummer, men paa det [, det] skal sees, at jeg uden den mindste Gran af Forbittrelse eller pique endog i denne Epoque skriver til mit Hof, er det, at jeg har skrevet, hvad DH. vil finde en clair i min Dags Depeche. Da jeg i slige Cas

troer, at man aldrig bør nevne sit Hofs eller Ministerii Navne for icke at compromittere samme, og heri langt differerer i Sentiment fra Gr. G[oertz], som anser alting som rapporterende sig directe til sit Hof, saa har jeg ved Leilighed, at jeg icke kunde andet end bemerke, at enten mit Hof eller jeg var bleven meent med den Sacken i min Nærværelse gjordte compliment, talt derom, som om den angik mig directe. Uden at stille mig, som om det var mueligt, at man sigtede paa nogen i Kiøbenhavn, har jeg udtrycket min Bekymring over dette, som om det var sigtet allene paa mig, og tilkiendegivet derover ald min Bedrøvelse, som om jeg befrygtede i et eller andet at have havt den Ulykke at mishage Hendes Maytt. Jeg har tilføyet saavel mod Hr. Cab. Secret. som mod Hr. Gr. Woronzoff, at da jeg aldeles icke saae paa det Skimrende eller forlangte nogen besynderlig Distinction, saa i Fald Keyserinden icke fandt for godt at adressere mig Ordet, som hun gjorde til nogle af de andre fremmede Ministre, saa respecterede jeg hendes Aarsager og fandt mig villig deri; nok var det kun for mig, naar jeg turde haabe ikke at være Hendes Maytt. personlig ubehagelig. Begge disse Herrer har svaret mig i en saa smigrende og obligeant Tone for mig, saa at uagtet jeg rører derom noget i min Dags Depeche, vilde det icke være for mig anstændig at igientage alt, hvad de i denne Henseende har sagt mig. Forskiellen imellem Gr. G.'s Opførsel og min i omtrent lige Fald er den, at han har talt som Minister, har troet sin Konge affronteret i, at man icke talte til hans Minister, og har viist sig mortificeret og piqueret, da jeg derimod har talt om Tingen som om noget, der blot angik mig selv, som saa forvisset om Hendes Maytt. Venskab for vore allernaadigste Kongel. Herskaber, at det aldrig kunde falde mig ind at tenke, at man vilde støde for Hovedet enten Høystsamme eller nogen i Hs. Maytt.'s Ministerium, og som en Ting, hvorover jeg var icke mortificeret, men i høyeste Grad bedrøvet, fordi jeg troede deri at erkiende den Ulykke, jeg havde havt at tildrage mig en personlig Misfornøyelse. Om jeg icke tager meget feyl, saa behager denne Tone her, og uagtet Keyserinden maae have sine Aarsager for i denne Epoque net op icke synderlig at distinguere mig, saa faar jeg dog alt for mange Bevis paa Hendes Ministerii³) Godhed for mig til at kunde tvivle derom. Jeg troer, at man kan handle med Independance og Fermetet og derhos beoagte ald muelig Douceur og Modestie og Taalmodighed. Det sidste maa være som Kryde⁴) paa det Første; thi med det Første allene forenet med en myndig Tone vil man ved dette Hof sandelig allene løbe med Hovedet mod Væggen.

Dette leder mig til at forelegge Deres Exc. en Sag, som jeg meget har paa Hiertet, og som jeg nogle gange har staaet i Begreb om at skrive til Hs. Exc. von Rosenchrone Selv; men Frygt for at støde denne Herre for Hove-

det, og at det maatte tages ilde op, har holdt mig tilbage. Saavel af mine Breve som af de til Sacken herfra komne og DH. communicerte Depecher, maa De sickerlig have seet, at Hs. Ex. v. Ros. paa nogen Tiid og i sær siden den sidste Dispute med S. er meget ilde lidt her, og denne pique mod ham, langt fra at aftage, tiltager formodentlig saa vel paa Grund af Sackens nyere Depecher som af Cz. mundlige rapporter. Imidlertid kan det dog icke slaae feyl, at denne piquanterie mod Hs. Ex. vil i Tiden gjøre ham Selv megen Chagrin og gjøre Affæerne Skade. At Deres Excellenz er her uendelig elsket, er vel nok og lykkelig, men dog tyckes mig tillige, at Ministren, som directe forestaar Affæerne, icke burde være hadet hos Kongens intimeste Allierte, i sær i Fald saa er, at vi virkelig agter Rusl. Venskab af Consequenz for Dannemark. Jeg har tilforn taget mig den Frihed at proponere, at Hs. Exc. Rosen. maatte behage at optage igien Conferenzerne med Hr. v. S. som en Ting, der vilde have gjort en særdeles god Indtryk for Hs. Exc. her; vigtige Forhindringer maa have gjort deri Hinder, og nu maatte det være for silde. Men nu er det falden mig ind som en Sag, der efter Hoffets Tenkemaade her nødvendig maatte have god Effect, i Fald Hs. Exc. Hr. von Rosencrone maatte finde for got at skrive mig et particulier ostensible Brev til en clair om den Kummer, han havde at see de Fordomme, man havde mod ham, om hans store Ærbødighed for Keyserinden og hans Ønsker for Systemets Vedligeholdelse, om Umueligheden i at conferere med Sacken og om, at hverken Egensindighed eller Stolthed hindrede ham derfra, men kun den Frygt at see sig paa ny overfuset af en Mand, af hvilken han aldrig havde havt den Lykke at see sig lidt uagtet ald hans giordte Møye. Dog det vil være unødigt at sige DH. mere om Indholden, sligt et Brev maatte have, hvilket De ved Deres store Penetration bedre vil indsee end jeg. Nok var det, at det vilde give Hs. Ex. Leilighed til at sige mange behagelige Ting for Keyserinden og Hendes Ministerium, hvilke jeg af ald Magt skulde gjøre giældende, og mig tyckes icke, at dette kunde ansees som nogen Slags Ydmygelse for Hs. Ex., da det paa ingen Maade vilde være en Compliment til Sacken, men allene til hans Souveraine, som dog alle Jordens Monarquer i dette Øyeblik i høyeste Grad flatterer.

Skulde imidlertid min naadige Herre troe, at dette Forslag af mig maatte støde Hs. Ex., saa er jeg forsickret af Deres Naade, at De intet siger ham herom. Min Afsigt er og kan icke være andet end at se Hs. Exc. saa elsket og agtet her, som han fortjener det, og at skille Sacken ved den Consideration, han ellers vil nyde, saa lunge man her kun arbejder paa at piquere Hs. Exc. Hertil kommer og, at jeg sicker troer, at alle de Insinuationer, som i Preussens Faveur maa kunde gøres, maa komme fra os; men disse vil her icke høres, med mindre man troer sig forsickret om, at Ministren er fuldkom-

men og inderlig Russisk sindet, og at det er kun Venskab for Rusland, som lader ham tale i faveur af Preussen. Undskyld imidlertid, m. n. H., den Dristighed, hvormed jeg siger Dem mine Tanker, og troe, at jeg er i Liv og Død med ald

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Sch. havde i depeche af 29. sept./10. okt. 1783 (Dpt. f. u. A. Rusland II) i den ikke chifferede slutning, tydeligvis beregnet for russiske øjne, omtalt, hvordan den tidligt indtrådte vinter havde fornyet hans øresusen, og den ængstelse, han nærede for sin helbredstilstand. Han havde derved, idet han udtalte håbet om, at det blev hans sidste vinter i Rusland, stærkt beklaget, at klimaets indflydelse gjorde det nødvendigt for ham at forlade et land, som var blevet ham kært, og for stedse så sig berøvet »l'heureuse occasion de donner si souvent des preuves de ma profonde vénération pour La grande Souveraine d'ici, et de mes égards pour les dignes hommes, qui composent Son Ministère — — —«. I den i chiffer skrevne del omtales bl. a. et af Bezborodko fremsat tilbud om, at Sch., der jo ønskede at foretage en tur gennem landet, kunne ledsage kejserinden på en af denne planlagt rejse. — ²⁾ Her den sachsiske gesandt. — ³⁾ Over linien er tilføjet: Hendes Maytts. Attachement til vore Kongel. — ⁴⁾ Kryde eller krydde, nu forældet betegnelse for krydderi.

105.

1783 13./24. oktober.

Hvor uendelig god er De dog icke, min naadige Herre, og hvor er det mueligt, at nogen kan kiende Deres fortreffelige Hierte uden ret at blive rørt af Ærbødighed og Taknæmmelighed mod Dem! Naar jeg veed, som jeg tilfulde veed, hvor særdeles De er overvældet med de møysomste og besværligste Forretninger, og dog bemærker, at De strax i det samme Øyeblik, at mit Brev kommer Dem til Haanden, strax paa Timen tager Pennen til Haanden for at svare derpaa og at tranquillisere mig, saa beundrer jeg Deres fortreffelige Hierte og føler mig selv saa gandske overvunden og saa rørt, at jeg sandelig icke veed, hvorledes jeg kan udtrykke ald min Taknæmmelighed. De veed, hvor stor Glæde det er for mig at erfare, at jeg nyder den Lykke at staae i vore fortreffelige Herskabers Erindring. Endog dette Middel betiener DH. sig af for at opmuntre og fornøye mig og gjør mig lykkelig ved at sige mig, at Hs. K. Høy. lader mig helse. Troe, min naadige Herre, at jeg i den høyeste Grad føler alt det ædelmodige af denne Maade, man omgaaes mig paa, og udbeder jeg mig paa det underdanigste af DH. at legge mig for Hs. Kongel. Høyheds Fødder og bevidne for denne gode, denne elskværdige Herre, denne sit Fædernelands Ven og Fader, hvor meget mit Hierte er rørt af Taknæmmelighed og Ærbødighed.

Hvad de to Poster, jeg i mine Breve til DH. har talt om, [angaar,] saa er jeg forvisset om, at De, som saa vel kiender endog det locale her, vil finde¹⁾

Nødvendigheden deraf. Jeg har derved kun havt til afsigt Hs. Maytt. Tieneste, thi hvad mig personlig angaar, saa har Hs. Maytt. i de personlige agrements icke allene gjort mig lige med, men endog sat mig langt over mine Ønsker. Quod erat in votis²⁾), har aldrig været meget, og dette vil DH. see, naar jeg engang i mit Fæderneland kan leve og indrette min Huusholdning og min particuliere Levemaade, icke efter andres goût, men efter min egen. Her kan jeg det icke, og for Hs. Maytts. Tieneste Skyld bør jeg det icke; her bør jeg opofre, og det gjør jeg, uagtet ingen meere føler end jeg, at alt det Skimrende i Livet, stort Huus, mange Domestiquer, kostbar Equipage, Distinctions Tegn, langt fra icke gjør Livet lykkeligere, og naar Horatz priser Vitam solutorum misera ambitione gravique³⁾) og ganske fornøyet rider til Tarent paa sin lille Mule Mantica cui lumbos onere ulceret atque eques armos⁴⁾), saa føler jeg, at man maa tenke saaledes for at arbejde sig glad igiennem the long disease, our life.⁵⁾

Hvad jeg altsaa har skrevet om Distinctions Tegn og mere Indkomster, er blot, som oven er sagt, skrevet i Henseende til den rapport, samme maatte have til Hs. Maytts. Tieneste. Finder man mine Grunde gyldige, saa reflekterer man derpaa; finder man dem icke, saa bliver jeg dog derfor lige taknemmelig, lige lykkelig i mit Sind og lige roelig. Jeg veed og er forsikret om af vore Kongel. Herskaber og DH. Naade, at man meener det overmaade vel med mig i Dannemark; mit eneste Hoved Ønske er at fortjene Allerhøystsammes og DH.'s Bifald. Gud give mig kun denne Lykke og undertiden den ved et Par Ord af Deres Exc. at forsickres herom, saa er jeg, for hvad min Sinds-Rolighed og reale Lykke angaar, langt lykkeligere, end nogen Distinctions-Tegn eller Indkomster kan gjøre mig. Til min personlige Lykke hører og, at det maae gaa mit Fæderneland vel, og jeg velsigner daglig vore Kongel. Herskaber og DH. for den Lykke, som jeg heri nyder. Siger man mig noget behageligt eller venskabeligt paa min egen Regning, saa, uagtet jeg med Taknemmelighed imodtager det, bliver mig kun den Kummer tilbage, at jeg maaskee icke fortjener det, og at om man kiendte mig bedre, vilde man maaskee unddrage den Roes, man nu værdiger mig; men siges mig derimod noget behageligt paa mit Fædernelands Regning, saa hopper ret Hiertet i Livet af Glæde paa mig. Nu er for Ex. Bar. Nolcken hid tilbage, og da han har havt den Lykke at gjøre sin cour hos vor allernaadigste [Dronning]⁶⁾), saa taler han om denne elskværdige store Dame med ald den Ærefrygt, hun fortjener; han taler særdeles vel om Dannemark, han beklager, at han icke [har] havt den Lykke at bevidne mundlig for vor dyrebare Prinds Friderich de store Tanker, han har om ham, og udtrykker sin Bekymring over, at ham her fattes Leylighed til at lære at kiende en om sit Fæderneland saa særdeles fortient Mand som DH. og at forsikre Dem om sin

Ærbødighed, og jeg kunde knap bare mig for at omarme og kysse Baron Nolcken for den Glæde, han gjorde mig ved disse for mig saa behagelige Fortællinger.

Ja, min naadige Herre, naar man er en Menneske Ven som De, saa beklager man med Rette den blodige Krig, der staar for Døren, og som efter ald Anseelse maatte antænde heele Europa. Alting drager sig op til et forfærdelig Uvæyr, og den calme, der nu regierer, maatte bryde sig ved en frygtelig Orcan. Kongen af Preussens Situation maatte blive précaire, og der hører intet mindre end denne Monarchs bekiendte Viisdom til at forskaffe sine Stater Sickerhed. Med Rusland og ham er det nu efter ald Apparenz reent ude, og der er vel intet Haab til, at disse to Hoffer nogensinde maatte komme paa god Fod igien. Icke fordi Kongen af Pr. har gjort Rusland noget reelt imod, men fordi at det axiom af Tacitus maatte desværre findes alt for grundet i Menneskens Natur: *Proprium humani generis est odisse quem læseris.*⁷⁾ Ved vore Kongel. Herskabers store Viisdom haaber jeg, at vor gode Dannemark vil fare fort at nyde den lykkelige Fred. Til dette store Øyemeeds Erholdelse og tillige til at opnaae den Consideration, som er saa nødvendig for at give Staterne Vægt, er det sikkert en fortreffelig Idée, som DH. har behaget at yttre mod mig, at Hs. Maytt. setter sin Flode i en respectable Stand. Maaskee maatte Omstændighederne endog yttre sig saaledes, at paa en Tiid, da alle Monarcher søger at udvide Deres Stater, et eller andet lykkeligt Tilfælde kunde og yttre sig for Dannemark, som vilde være dets ønskeligere, naar det kunde skee uden Risiko eller Blods Udgydelse. Jeg har i denne Henseende et slags project; men det er saa vildhovedet og saa forfløyet, at jeg hesiterer og [icke] tør melde DH. noget derom, inden jeg bedre har igiennemtenkt det. Jeg frygter, at det maatte forekomme Dem, min naadige Herre, alt for dumt, imidlertid vover jeg dog maaskee derpaa med Første at melde noget derom til DH., men kun til Dem allene; thi jeg er forvissat om Deres Indulgence, og skulde min Idee end synes dum og taaset for Dem, saa vilde De undskylde det med min Dem bekiendte Iver for mit Fæderneland, en Undskyldning, som jeg icke maatte vente saa let fra andre, som kiendte mig mindre.

Vor gode Oeconomie og Commerz Collegium synes mig – tilgiv, min naadige Herre, at jeg siger Dem saa reent ud mine Tanker – undertiden at precipitere Sig i sine Resolutioner dette Land angaaende og at bygge paa Forestillinger, det icke burde bygge paa. Den Sag med Consul Nisser har gjort mig megen chagrin, fordi jeg har løbet Fare derved at miste to Mænds Ven-skab, hvorom det er mig for Hs. M. Tienstes Skyld overmaade om at gjøre. Den ene er Gr. Woronzoff, en særdeles betydelig Mand, og den anden Etats-Raad og Ridder Dahl, som i sit Fag er meget betydelig, da han har Direc-

tionen over alle Toldere i det hele store Russiske Rige og Keyserindens Tiltroe i slig Grad, at vil han chicanere os i vor Handel, saa ligger den gandske. Da jeg har gjort mig utrolig Flid for at vinde disse Mænds Yndest og Venskab, saa var det mig, i sær ved den Omstændighed, at Brevene her alle bliver aabnede paa Posten, særdeles ukiert, at Oeconomie Collegium blot paa Consul Nissers Forestilling saa reent ud declarerte sig mod Etats-Raad-Dahl.⁸⁾ Hvad vilde man sige i Dannemark, i Fald paa en Russisk Consuls i Christiania insipide Forestilling de Keyserlige Collegier her gav den Russiske Minister Ordre intet at give sig af med Geh. R. Numsen⁹⁾, og dog regierer denne Herre sikkerlig icke saa despotisk i sit Departement – thi i Dannemark er, Gud være lovet, slig despotisk Regiering hos Cheferne i Collegierne icke Mode – som Hr. Etats Raad Dahl regierer i sit.

Nu har man siden fra Oeconomie Collegium extenderet Consulen Beckers Consulat paa hans hele Huus.¹⁰⁾ Dette er en Nyhed her, og med Nyheder er det i dette Land særdeles vanskelig at komme igiennem. Her beoagtes i alle Henseender en Hoben formaliteter. For at en Consul skal ansees som Consul maae en Uckase¹¹⁾ des angaaende passere igiennem Senatet og fra Senatet gaae til Gouverneuren i Provintsen, og da man inde i Riget er særdeles punctuel i Henseende til de Ordres Opfyldelse, der kommer herfra, saa giver slige Nyheder Leylighed til bestandige Forespørgsler fra Gouverneur til Senat og fra Senat til Ministerium, Forespørgsler, som det er mig saa meget vanskeligere at besvare, som jeg icke just kan sige at begribe Tingene selv. Her nyder for Ex. en Consul for sin Person Folke-Retten, presenteres Keyserinden etc. Naar nu en firma af et Huus eller de 3 personer collectiv, der udgør det, bliver udnevnt til Consul, hvem skal da nyde Folkeret, hvem skal presenteres Keyserinden og Ministerium? alle 3, dette synes icke rimeligt, ingen? dette synes at gjøre hele Consulatet til intet. Det er altsaa ingen chicane, naar man giver mig i denne Sag min Note tilbage igien, men virkelig, at man icke veed, hvorledes man deri skal forholde sig, og icke veed at forklare sig en Ting, som jeg icke veed at forklare selv. Beckers Afsigt heri er og ubegribelig for mig. Skulde det være den Slags Ambition, at alle disse 3 Herrer ville alle 3 kaldes Hr. Consul, saa er det snart barnagtig; skulde den være, at hans hele Huus skulde nyde Fordelen af Commerz Tractaten, saa, i Fald at ingen af de tre Compagnoner er Russiske Borgere, var det jo naturligere og rigtigere at lade dem alle tage Dansk Borgerret. Disse Ting er høyst ubehagelige, og det saa meget meere, som de er af liden Vigtighed og giver dog lige saa meget bryderie som virkelig vigtige Ting; og Gud veed, at i disse Tider giver de vigtigste Ting Beskieftigelse og Kummer nok, for at det vel er et tilladeligt Ønske at see Bryderierne med mindre vigtige Ting snarere aftage end tiltage. Med megen Sinds Byrde, siger De, min

naadige Herre, maa man tiene sit Fæderneland, og det er sandt; men dog kan det aldrig falde mig ind at ligne min Sinds Byrde med Deres Excellences. Ney, Gud spare os Dem; Deres Byrde, min naadige Herre, vil der være faa Mænd i Dannemark, som skal kunde bære, og ingen, der vil bære den saa vel som De, i det ringeste jeg kiender ingen, hverken i Dannemark eller i andre Lande. Gud veed, hvorledes De gjør det for at udholde ald Deres Arbeid og at bære alle Deres Byrder. Jeg begriber det icke, og jeg anseer det som en særdeles Guds Velsignelse mod mit Fæderneland, at Han styrker og opholder DH. under en Byrde, hvorunder en hver anden strax vilde ligge under. Gud velsigne og opholde vore fortreffelige Kongel. Herskaber og vedligeholde Deres Ex. Siels og Legems Krefter til at udføre Allerhøystsammes viseste Befalinger. Det er mit daglige Ønske. Da vil vort Fædernel. være lykkelig og ingen mere end jeg.

Jeg kan ved denne Leylighed icke bare mig for at anføre en artig Trait af Keyserinden. Da Gen. Bauer døde¹²⁾, som var ligeledes en af de store og rare Siele, var Keyserinden meget bedrøvet. En af Hofffolkene sagde til Hs. Maytt. for at trøste hende, at dette Tab kunde vel erettes igien, saasom Hendes Maytt. havde Folk nok. Hendes Svar var: jeg har Folk nok, men ingen Hoveder. Angiv mig ti Mænd, som alle ti kan udrette det samme som General Bauer og med lige Redelighed, Activitet og Indsigter, saa vil jeg først ophøre at beklage Gen. Bauers Død. Gud give, at det maa vare længe, længe, inden Vore Kongel. Herskaber maa sige det Samme om DH.; men den Tiid vil komme, at vore Kongel. Herskaber og hele Fædernelandet vil sige det. Gud lade mig icke opleve den! Den Tanke, at end de beste Mennesker maa dø, er alt for bedrøvelig for mig, at jeg skulde opholde mig lenger ved den.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Læsningen »finde« usikker. – ²⁾ Frit efter Horats, Satirer II, 6, 1, hvor der står: Hoc erat in votis. – ³⁾ Horats, Satirer I, 6, 128–29, der dog lyder: haec est vita solutorum misera ambitione gravique. – ⁴⁾ Smst. I, 6, 106. – ⁵⁾ Frit efter Pope, Epistle to Dr. Arbuthnot I, 132: This long disease, my life. – ⁶⁾ Ordet oversprunget. Om baron Joh. Fr. v. Nolckens audiens hos enkedronning Juliane Marie den 4. juli 1783 se Overhofmarskallatets arkiv I. Q. 13. Dagjournal 1782–83, s. 222, hvor han dog benævnes »en Fremmed Svensk Minister Baron von Noldt«. – ⁷⁾ P. Corn. Tacitus, De vita et moribus Julii Agricola. 42, har: Probrium humani ingenii est, odisse quem laeseris. – ⁸⁾ Ekstrakt af skrivelse fra kommercekoll. 16. aug. 1783, tilsendt Sch. fra Dpt. f. u. A. 26. aug. (Ges.-Ark. Rusland I. Ordre 1782–83). Ved skr. af 27. sept. (Udenlandske og konsulatsekr.s kopibog 1783 nr. 281) indskærper kommercekoll. iøvrigt konsul Nisser, at han skal bestræbe sig for ved sin optræden at vinde øvrighedspersonernes venskab, især grev Woronzoffs og etatsråd Dahls. – ⁹⁾ Direktør for Øresunds toldkammer og

1. deputeret i generaltoldkammeret Chr. Fr. Numsen. – ¹⁰⁾ Ved kgl. resol. af 10. juli 1783 på kommercekollegiets forestill. ekstenderedes det konsul Alexander Chr. Becker i Archangelsk betroede konsulat efter ansøgning på hans hele handelshus under firma Becker, Puytling og Overmann. Om sagen se nærmere Dpt. f. u. A. Rusland I. c. Korrespondancesager vedr. danske konsulere i Rusland, I. – ¹¹⁾ Ukas, af russ. ukazu, forordning, lov. – ¹²⁾ Generalløjtnant Friedr. Wilh. Bauer, der var født i Hessen, døde i Rusland 4. februar 1783. Foruden som militær øvede han en indsats som leder af det russiske vandbygningsvæsen og det tyske teater i St. Petersburg.

Ove Høegh Guldborg til P. Chr. Schumacher.

106.

1783 22. november, Christiansborg.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Kammerherre.

Jeg har rigtignom faaet hvert Deres Høivelbaarenheds Brev og har seet Deres Tillid, Deres Venskab og deres vise Embeds Forhold med al den Fornøielse, som et Dem hengivent Hierte kand opvække. Den Andeel, jeg tager i det nye Beviis, som Kongens Naade har givet Dem,¹⁾ er oprigtig. Det veed De; og troe mig, at saa er og det Ønske, at De maae bevare Helbred og Liv; thi saa veed jeg, at Kongen har i Dem en duelig Mand, og De en Forvisning om den videre Naade, hvortil Deres Ævner og Deres Lyst gjøre Dem saa værdig. Man kiender Dem her, og man agter Dem. Jeg burde takke Deres Høivelb. endnu eengang for de tilsendte Medailler og rare Karter. Jeg maae tilstaae, at denne Foræring er stor og rar. Jeg føler Venskabet, ærer det, men er bleven rød ved alt dette; thi det er meget, sielent og fortrefligt. Tak, min Ven, og regn altid paa en erindrende Erkiendtlighed.

Man har yttret, at man gjerne saae Dem i Keiserindens Følge til Cherson i Foraaret; dette er blevet Anledning, at Ghr. Rosencrone, troer jeg, har skrevet Dem, at man herfra intet havde derimod. Hvad mig angaaer, saa bilder jeg mig ind, at alt dette ere kun Russiske Complimenter. Min Ven vil paa Stedet bedst bedømme Grunden og derefter enten følge eller undgaae og saa i Overensstemmelse med Deres rigtige Iagttagelser svare os. At gaae saa langt mod Synden og see med egen Øine, var tienligt for Deres Helbred og nyttigt. Skeer denne Reise ikke, saa er jeg vis paa, helst om Krig ei bryder ud, at De faaer den længe ønskede Permission, men De maae, Kiere Ven, dog endelig underrette Os, om vi og kunne betroee Sagerne i Burcks²⁾ Hænder, og det i et fortroligt Brev til Ghr. Rosencrone. Hvad B. Sacken angaaer, da saameget vi alle ønskede, til Foraaret i det mindste, at see ham rapelert, troer jeg dog, at det ei nytter at drive i nogen Maade derpaa. Som det

Russiske Hofs Tone nu er, tænker jeg, at det kun var at opirre Stolthed; og den er det bedst at lade sove; i øvrigt var det bedst, at han kom bort baade for vores Skyld og dette Hofs egen Skyld; thi hans Rapporter ere vist urigtige og befordre ei Tillid. Hvert Øieblik vil han mænge sin Person med hans Hof; hvorledes vi tænke i Henseende til vores alliance, bør være Rusland bekiendt, og det veed De; og hvad hans Person angaaer, da vises ham al den Høflighed, som hans Character fortienner; langt anden end Dem, min Ven, skeer i Rusland. Endog nyeligen, da Kongen var kommen ind, blev jeg befalt at tilbyde ham een Time hver Uge til Conferencen. Overalt vi ere og vil være Russiske, saavidt vores tractat nogensinde forbinder os, og vi agte ikke at indgaae andre, mindre stridige Forbindligheder, skjønt det forstaaer sig, at vi aldrig kand glæde os over det Brudd imellem Rusland og Preussen.

I øvrigt veed Gud, hvad alt i Europa bliver til. Endnu hviler et tykt Mørke over det hele, om Rusland vil lade sig nøie med Crim og Cuban; hvad Keiseren skal have til Giengield; thi noget maae han have, om Tyrkerne vil og kan taale Crim i Russernes Hænder. Foraaret maae opklare alt dette. Jeg længes efter at vide, om man ikke hos Dem tænker paa at see det System indført igien, som var 1754, og at faae Frankerige og Sverrige trækket over paa samme Side; det var herligt for dette Øieblik og opfyldte fortrefligen de to Keiserlige Hoffers Hensigter. Men Frankerige er, troer jeg, ikke forblindet. Naar dette er Ønsket, kand man forklare, hvad der skeer med Kongen af Sverrige, endog uden os, og at han i München har til Churfyrsten erklæret ikke at have eller ville have andet System end Frankerige; og saa skal han paa sin Tilbagereise over Paris omvende det Franske Ministerium. Sandt! Europa er sær og overordentlig besynderlig. Vi smaae Folk raade os selv; ingen beiler til os, og vi til ingen; og Gud give os Roe og en ikke vanæret Roe. Mangelen paa Penge er stor saavel i England som Frankerige; og den offentlige Credit har Ondt ved at staae. Vi har hos os, Kiere Ven, havt Ondt nok ved at holde den sidste Sommer ud; jeg haaber, at vi nu redde os; og alt tegner virkelig til det bedre; men endnu taale vi intet nyt Stød. Nu lev vel og vær vis paa, at med sandere og meere hengiven Høiagtelse kand ingen være Deres Høivelbaarenheds oprigtige Ven

O. Høegh Guldberg

Jeg burde dog sige Dem, at H. K. Høihed meget bifalder, at De i alt det værende bouderie³⁾ opfører sig yderst fornuftigen og i alt afviger fra Exemp-let af en vis collega.

¹⁾ Formodentlig stadig kammerherrenøglen. — ²⁾ Kammerjunker Edmund Bourke (jvf. nr. 61, note 3 og nr. 101, note 7). — ³⁾ Fransk, surmuleri.

107.

1784 10. februar.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Kammerherre.

Deres Høivelbaarenheds Iver for Kongens Tieneste og Deres Klogskab at see den giort og vel giort, ere Herskaberne saa vel bekiendte, at hvad der nu lykkeligen i disse Tider ved det Hof, hvor De er, er blevet udført, erkiendes for at skyldes Dem og har altsammen fundet Kongens bedste Bifald. Jeg har Befaling at sige Dem dette, og jeg gjør det med saameget større Glæde, som jeg elsker Dem og finder, at mit Hierte giver Dem samme Vidnesbyrd. Alt dette er nu sandt og vil fornøie Dem; det bør og; thi hvad bør som dette? Meere kand vi ei ønske, og større Vished kand De ei have; en Ven giver Dem den, og en Mand, som bør staae til Troe, helst hos en Ven. Hvad Manden angaaer, som vel har tient os og Dem, da skal de to Heste komme,¹⁾ og det gode; er De kun vis paa, at Keiserinden taaler dette; jeg synes at have mærket meer end eengang, at just de Folk, som vi saaledes have udmærket, tabe kort efter enten Hendes Tillid, eller at de, for at bære sig selv, bære ei mere os. Det er et Hof i høieste Grad, som De ere hos, og Hoffer taale i almindelighed saare lidt fremmede Belønnere. Overtænk alt dette og siig os endnu engang, om disse Heste skal komme; anskaffede blive de, saa Foraaret snart skal bringe dem did, naar de kun maae gaae, og naar Storfyrsten og ei støder sig.

Hvad Nartof angaaer, saa veed Deres Høivelb. nu alt. Skal man ei troe, naar man læser saadanne Breve, saa veed jeg ei, hvad man skal troe; enten maae man da sige, at et Hof lyver, eller at B. har misbrugt Keiserindens Navn.²⁾ Vi har havt Aarsag til at troe, og alt det øvrige kiere vi os ikke efter; heller ikke bør vi; thi vi have ikke Over-Tilsyn over det Petersborgske Cabinet; derfra er alt, og den, som kunne skrive, har skrevet derfra alt med eget Haand; og jeg har læst alt med mine egne Øine. Er her Urigtighed, saa bør vi end ikke ville vide den; thi den kand ikke efterforskes uden at vove sig for at faae en god Ven til en farlig Fiende; at non tanti est. Og da Sagen er saa, bør den og ei nævnes meere; og man skjøtter ei her meere om at høre den nævne; thi er man bedragen, er det fra den Haand, som kand bedrage. Men Dem, min Kiere Ven, bør jeg efter Venskab sige, at De i denne hele Sag endnu viser meere Empfindlighed, end De bør; thi et Hof bør troe et andet Hofs valgte Pen; og her at ville negte Tillid, er at fordærve alt. Ogsaa maae jeg sige Dem, at naar jeg havde været i Deres Sted, havde jeg afskyet at faae Baandet tilligemed en Mand, som er saa foragtelig.³⁾ At jævnes med ham er Foragt; at jævnes ikke med ham er Ære. De har Fortienester og det for Deres Fædreland, og De maae belønnes, som

vi pleje at belønnes, vi Danske pleie at belønnes. Anden Regel kiender jeg ikke, og jeg er vis paa, at De ei heller, naar De vil tænke; og nu (hvilket Deres sidste Brev viser mig) tænke De og saaledes.

Men skulle De da forlange at gaae fra Petersborg nu; nu just, da Krig maaskee udbryder, da Norden selv kand blive usikker, da en Lærling skikker sig ilde paa denne vigtige Post, da vort Herskab har Tillid til Dem, da De har opbaaret saadanne Prøver paa Herskabets Naade! Nei! det havde De ikke burdet; og det saa meget mindre, som den, der gaaer fra en vigtig Post som Deres, forlader sin Fortieneste og Kilden til den. Vi, som ikke har 16 Ahner, men kun 16 Fortienester, vi maae holde disse i deres Glands, og det kand vi ikke, uden vi holde dem ved den samme Kilde, hvoraf de ere udsprungne. Derover er mit Raad, at De bliver, hvor De er, og ikke gaaer derfra, uden De kaldes; men allermindst nu i dette Øieblik, helst da ikke nogen Post er ledig, hvor De igjen kunne ansettes. Dermed vil jeg ikke sige, at De jo kunde gjøre en Absence ligesom andre, endogsaa denne Sommer; men vil De dette, saa skriv mig; dog at De bliver ved Posten selv og ikke forlader den, uden De kaldes. Som Ven, retskaffen Ven, maae jeg indskærpe Dem dette. De har viist mig saamegen Tillid, at jeg var den uværdig, naar jeg ei her fraraadede, og jeg er vis paa, at De deri finder Venskabs fulde Mærke. De vil fra H. E. Græve Rosencrone faae et Brev, og dette maae De rette sig efter. S[acken] skal vi skille os got ved, og det alle. Vi kiende den store Catherine og skal ømmeligen omgaaes hende. Krigen synes at ville bryde løs; og Gud! hvilken Krig! min Siel gyser. Maatte dog vor Naboe være klog! maatte han dog kiende sit eget Bedste! Omgaaes, Kiere Ven, mit sidste Brev med den Dem egne Klogskab og hav der alle Øine henvendte. Larmen synes at være falsk; men maatte den aldrig bryde ud enten mod Rusland eller os; thi os er dette det samme, siden Virkningen altid bliver den samme. Nu læs alt dette som ærlig tænkt og oprigtig skrevet; thi jeg er virkelig med den sandeste Høiagtelse og en Vens Hengivenhed altid Dem tilhørende.

Hertugen af Wurtemberg med sin Grævinde er her ankommen uventet; bliver fra 8 til 10 Dage, har en Suite kun af 10 Personer, er her incognito under Navn af Græve von Schmiedefeldt, vil blive vel modtagne,⁴⁾ har gjort Reisen under den haardeste Vinter og tilbragt 4 Dage paa Sproe, passerende Beltet i Iisbaade med store Fare.

(Ove Høegh Guldberg)

⁴⁾ I sin depeche af 22. dec. 1783/2. jan. 1784 nr. 466 havde Sch. foreslået en foræring af to heste fra det kgl. stutteri til general Lanskoj, hvis store indflydelse hos kejserinden belyses nærmere i depechen. Hestene oversendtes 14. maj (Geh.reg. 1784, fol. 277). – ⁵⁾ Ang. etatsråd, præsident for bjergværks- og møntdepartementet i St.

Petersborg Andreas v. Nartovs dekorerer med dannebrogsoordenen se foruden Hof- og Statskalenderen 1785 depeche fra Sch. 12./23. dec. 1783 nr. 463 og ordre 20. dec. 1783 (Geh.reg. 1783, fol. 733). Guldberg havde først overfor Sacken afvist tanken, men bøjede sig siden efter at have fået forelagt et brev fra Bezborodko, som angaves skrevet på befaling af kejserinden, og ifølge hvilket denne gerne så N. dekoreret med den nævnte orden. – *) Må sigte til en udtalelse i et ikke bevaret brev fra Sch. – *) Om modtagelsen af hertug Carl Eugen af Württemberg og hans senere – fra 1785 – gemalinde, grevinde Franciska af Hohenheim se Overhofmarskallatets arkiv I. Q. 13, dagjournal 1784–85, s. 32 ff.

108.

1784 6. marts, Christiansborg.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Kammerherre.

Siden jeg skrev Deres Høivelb. sidst til, er indfaldet saa meget, at jeg er vist forsikret om, De længes efter at see et Brev fra mig; og De skal og faae et i Dag saa kort som mueligt, og som dog skal sige alt. Da jeg skrev Dem sidst til, var det endnu umueligt at overtale H. K. H. til at tilstaae Dem den Forløsning, som De ønskede; men nogle faa Dage efter lykkedes det mig, og De veed nu allerede Virkningen deraf. Jeg følede, at De kunne ønske i det mindste en Fraværelse først, og siden – . Det første har vi nu, og det andet vil vi haabe. I den politiske Deel af vores Verden er nu Rolighed; Rusland har Fred, og de Svenske Skryderier falde bort til et uselt intet. Gud være lovet, at Rusland er, som den bør være; meer ønske vi ikke, attraae ikke; og dette er os nok; men forskrækkeligt, hvor det havde et gandske andet Udseende, da Efterretninger herom fra alle Sider paa een Gang strømmede ind. Men nu er der Dag, fuld Dag, og den vi ønsker.

Rusland har faaet en herlig Fred, og til vor inderlige Glæde. Hvor kand nu Keiseren komme ud? Her er det store ænigma, som nu skal opløses. Preussen mistænkes stedse og uden Grund i alt, hvad os angaaer; thi troe mig, at hverken middelbar eller umiddelbar har man enten gjort os Tilbud eller anbragt noget mod Rusland. Den gamle¹⁾ ligger stedse paa Udkik, men synes ikke at gjøre noget Skridt, Lev nu vel og reis nu, og elsk altid Deres oprigtige Ven

O. H. Guldberg

Baron Sacken reiser i Morgen²⁾, reiser meget fornøiet, er vel begejnet af alle og har soret os Venskab. Hvor glad er jeg, at dette nu er alt vel endt, og jeg fri!

¹⁾ Frederik II af Preussen. – ²⁾ Iflg. gehejmereg. 1784, fol. 147, skal Sacken være afrejst fra Kbh. den 8. marts.

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

109.

Udateret [c. 6.–7. maj 1784, Danzig¹⁾]

Da jeg i Memel saa fuld af Glæde skrev D. H. til²⁾ ved at erfare, at Hs. Maytt. havde udnævnt Dem til Staats Minister, saa forestil Dem, m. n. H., ald min Bestyrtelse og ald min Bedrøvelse – dog det er icke muelig at forestille sig den! – ved at læse i Kønigsberg i Aviserne, at De tilligemed den største Deel af Lemmerne af Hs. M. Conseil var gaaet af. Jeg troede icke mine egne Øyne, jeg stille mig for, at det var en Tryckfeil, indtil jeg ved min Ankomst hid til Danzig da af Breve, jeg hos Hr. Etats-Raad Koustrup³⁾ først treffer, bemerker, at Sagen har sin Rigtighed, og at mit Fæderneland altsaa er bleven skildt ved en Mands Tieneste, som Dannemark er og bør være stolt paa. Jeg beklager heri icke Deres Excellenz, thi jeg veed, at De efter Deres Tenkemaade har altid anseet store Æmbeder som store Byrder – og hvem i Dannemark bør optræde og troe sig i Stand til at bære den Byrde, De her bar!⁴⁾ – men jeg beklager mit Fæderneland, som sandelig icke let vil udfinde Deres Lige, og jeg beklager i høyeste Grad mig selv, icke for de Fordeele, jeg kunde vente af Deres Yndest eller Protection; thi dette har altid været min ringeste Bekymring, men fordi jeg mister i Dem min Veyleder, min Raadgiver, min virkelige Belønnere; thi en Linie, et Ord med Deres Bifald, har ofte tient mig til Belønning i de mest kummerfulde og fortredelige Omstændige⁵⁾, hvor jeg uden Deres Raad og Belønning havde reent maattet ligge under, og hvor, jeg siger det reent ud, en Konge med ald sin Riigdom icke er i stand til at belønne, men vel en Velynders encouragement giver os Mod, og hvis Bifald tiener os til den største Belønning. Hvor skal jeg nu faae igjen en Raadgiver, en Veileder, hvem skal jeg nu kunde aabne mit Hierte for, til hvem skal jeg nu anbetroe mine hemmelige Sorger i mine Forretninger, hvem skal encouragere mig og give den beste Belønning for patriotiske Handlinger, som en saa høyst respectable Mands Bifald giver, hvem skal bære Vidnesbyrd om min Flid for Hs. Maytt. og om min Kierlighed for Fædernelandet, ja hvem? Den skal jeg længe lede efter og aldrig finde. Jeg gaar nu som et forvildet og taasset Menneske, som en Reisende, der paa engang finder sig paa en vid, ubekendt mark, vildfarende midt i Gader, hvor af han ingen kiender og veed ingen route, han kan tage, ingen Vey, hvor han skal vende sig. Var det muelig, kan det skee, min naadige Herre, saa hielp De mig med Deres Raad og Bistand.

De veed, m. n. H., at jeg aldrig har båret Kappen paa begge Skuldrene, at jeg aldrig har adresseret mig til andre end til mine Foresatte, uden hvor Nødvendighed og Affaires udfordrede det; derfor er og det locale i Danne-

mark mig saa gandske og aldeles ubekjendt, og jeg veed intet derom, uden hvad jeg ser af Aviserne. Dette gjør min Tilstand saa meget ubehageligere og min Situation saa meget uvissere. Men nok herom. At jeg mister uendeligt, at jeg mister alt i DH., det veed De; men min egen Skiebne kan kun komme i liden consideration, endog for mig selv, som bestandig har søgt og søger, familiariserende mig med den Tanke, at en Bondehytte, hvor man har en reen Samvittighed er undertiden at foretrække det kostbarste Palais, troende ofte den første lykkeligere og altid roligere end det sidste, og som ofte siger mig for thee fair virtue.¹⁾ Hvor ilde vilde jeg nu icke have været an, i Fald jeg havde været i Rusland, hvor haardt vilde det icke have været mig, i Fald jeg der skulde have anmeldet Deres Dimission, og hvor ilde vilde jeg icke have blevet imodtaget ved at anmelde en for det heele Russiske Ministerium, som har for Dem den største Høyagtelse, saa ubehagelig Nyhed. Dog jeg har Uret i at vilde tabe mig i reflexioner over en Sag, som jeg icke veed Aarsag til. Er det imidlertid saa, at der icke er en Forandring i vores System med Rusland, saa er det imidlertid høyst lykkelig, at Hs. Ex. Hr. Geh. Raad Schack Rathlou er bleven i Stats Raadet, da man har Tiltroe til denne Herre i Rusland, en Tiltroe, som jeg efter de adskillige Ordre mig fra Tiid til anden ere blevne givne fra DH., har søgt saa meget muelig at formeere og bestyrke. Egentlig har min Plan altid været icke allene at søge at forbinde Hofferne, men endog at forbinde Ministeria, thi de gode Tanker, man har over Hoffets Ministerium, har en stor Indflydelse paa Affairerne. Men hvor embarassant er da icke den Situation, naar et helt Ministerium gaar af, og man altsaa maa begynde reent fra nyt. Jeg skriver icke endnu til Hs. Ex. v. Rosencrone, og egentlig burde jeg endnu slet intet skrive om en Sag, som jeg icke veed, icke begriber og icke kiender uden af Aviserne, thi endnu har jeg aldeles ingen Breve fra Dannemark. Imidlertid er mit Hierte dog saa fuldt, at mig tyckedes, det var icke ret, i Fald jeg icke skrev noget herom. Nu Gud velsigne Dem, min naadige Herre, han gjøre Dem lykkeligere uden de vigtige charger, De tilforn har be[klædt], end hvad De tilforn under denne svære Byrde har kundet være. Bliv ved at ynde mig, at bære mig med Deres Raad og at trøste og glæde mig med Deres Velsignelse. Maatte De dog altid være lykkelig! Det er med alle muelige Følelser af Taknemmelighed og Ærbødighed –

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Indført i Sch.s koncepthæfte efter et brev, dateret Danzig 7. maj 1784, og foran andre, dateret smst. 6. maj. Sch. var afrejst fra St. Petersburg den 7. april, efter at der ved kabinetsordre af 21. febr. var tilstået ham 5 måneders orlov (medd. i Sch.s chartreque i Dpt. f. u. A. Rusland VIII. Kgl. gesandtskab i St. Petersburg 1771–1804). Meningen var, som det fremgår af en ordre af 16. marts 1784 (smst.), at han derefter skulle

bytte med gesandten i Haag Armand Louis de Mestral de Saint-Saphorin, der den 19. marts udnævntes til gesandt i St. P. – *) Sch.s koncepter til breve til G. mangler for tiden 24. okt 1783–ca. 6. maj 1784. – *) Jens Koustrup, Sch.s forgænger som konsul i Marokko, fra 1781 resident i Danzig. – *) Indskuddet er tilskrevet over linien. – *) Således i koncepten. – *) I brev til Joh. Bülow 17. dec. 1787 (Sorø Akademi 42. 46) skriver Sch.: Jeg siger med Pope i samme Henseende:

Welcome for Thee fair virtue all the past

For thee fair virtue welcome even the last.

Over linien er tilføjet: »meer end engang har hazarderet«, måske til indsætning for »ofte siger mig«.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

110.

1784 12. maj, Christiansborg.

Høi-Velbaarne, Allerhøistærede Hr. Kammerherre.

Førend Deres Høivelbaarenhed faaer dette, veed De allerede den store Forandring, som er skeet hos os. Men disse faa Linier vil og bør jeg skrive Dem, fordi de kand være Dem nødvendige. H. K. H. Kronprintsen beegner alle og alt med Naade, endog dem, som ikke meere skal bruges. De bliver vist i det Tal, som ikke skal tiene meere i det Udenlandske Fag. De begiere det selv. De begiere det saa snart mueligt igiennem Græve Bernstorff. De tilkiendegive, at De har det faste Haab, at man under Dem en Vartpenge eller et Amt, hvilket sidste altid har været Deres Hoved-Ønske; og for ikke at sige sig selv imod, saa anholde De endnu om at maae gjøre den Reise, som eengang er Dem tilladt, og De saa høiligen behøve. Lykkelig er De, om De et Aars Tid kand være borte, og skye saa alle Hoffer. Iøvrigt være De, som altid hidtil, den faste og retskafne Mand, Kongens og Landets Mand og Deres Venners Ven. Troe mig, at jeg er rolig, glad og fornøiet, eengang at være løsladt. Gud velsigne Kronprintsen og Landet og lade de Mænd, som nu ere, ikke vorde afløste af andre ukjendte. Føl dette Hele og elsk altid Deres oprigtige Ven

O. H. Guldberg

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

111.

1784 25. maj.

Med den inderligste Glæde har jeg imodtaget de faa Linier, DH. har gjort mig den Ære at skrive mig af [12. maj]¹⁾, og med den største Taknemlighed erkjendt Fortsettelsen af Deres Venskab for mig. Uagtet jeg nu deraf

vel icke seer Aarsagerne til den Forandring, som i Dannemark er foregaaet, ligesaa lidet som Omstændighederne derved og endnu aldeles ingen Efterretning har været i Stand til at faae derom, saa glæder det mig dog uendelig, at De er fornøyet og lykkelig. Dette [er] for mig Hovedsagen. Jeg føyer mine Bønner til Deres, at Gud vil velsigne Kronprindsen og Landet, ligesom og at de Mænd, der nu forestaae Affairerne, imod hvis Retskaffenhed intet kan være at indvende, maa forblive derved, og Landet icke for mange Forandringer underkastet. At jeg vel tillige inderlig ønsker, at De maatte faae en betydelig Andeel i Affairerne igien, behøver jeg dog icke at sige Dem. Jeg tilstaar det oprigtig, at jeg icke ønsker for Deres egen Skyld; thi sandelig ingen har følt meere end jeg den store Byrde, De hidindtil har arbeidet under, og den Lykke at blive lettet, icke heller saa meget for min Skyld, uagtet jeg til fulde veed og altid skal sige, at Deres Raad, Opmuntring og Veiledning altid vilde være min største Lykke i de Affaires mig maatte vorde anfortroet, men jeg ønsker det i sær for Fædernelandets Skyld, som, jeg frygter, aldrig vil finde Deres Lige, og for Hs. Kongel. Høyhed Kronprintsens Skyld, som dog umuelig kan udfinde en bedre Mand at sette Tiltroe til end til Dem, ja endog for Kongens og Landets Tienestes Skyld udenlands, hvor De har en saa stor og almindelig Tiltroe. Da jeg føler, at saavel min Sundhed som min Tilbøyelighed gjør mig Hof Levnet ligesaa haardt som uangenemt, saa har jeg allerede for aatte Dage siden skrevet til Hs. Exc. Gr. B.²) for at ubede mig en Forandring i Henseende til min Destination til Holland, samt en rolig Post i Provintserne eller Vartpenge, indtil slig en Post maatte blive ledig, saavelsom og en Tilladelse at passere hele næste Vinter i et tempereret clima, som min Sundheds Tilstand gjør mig saa høyst nødvendig. Turde jeg bede DH., om mueligt, at understytte denne Ansøgning, i sær da ingen veed bedre end De, at slig en Post altid har været mit Hovedønske, og at jeg allerede for længe siden har udbeedt mig saavel Samme som og Tilladelsen at passere en Vinter i et mildt Clima. Til DH. har jeg den Ære herved at indsende en Copie af min Ansøgning, altid glad ved at overgive alle mine Demarcher til Deres Bedømmelse og Critique. Ved det understrøgne Sted vil De give mig Tilladelse at gjøre en Bemerkning, hvorfor jeg endog har troet nødig at appuyere lidt derpaa. Ved Mad. Mestmachers Ophold i Petersburg gav mig denne Dame i sær at forstaae, at hun troede, at Hs. Ex. Gr. B. forrige dimission var en arrangeret Sag imellem de Kongel. Herskaber, DH. og Gr. P.³), og at jeg havde været et slags Hiul dertil. Denne for DH. saavel som for mig høyst fornedrende Tanke om os begge smertede mig meget; jeg overbeviiste imidlertid denne Dame let om, at dette icke forholdt sig saaledes, men af alle hendes Discurser kunde jeg slutte, at sligt Rygte havde løbet i Dannemark. Jeg ønsker altsaa saavel for

DH. som for min egen Æres Skyld at gjøre Hs. Ex. Gr. B. lidt opmærksom paa de Depecher, som allerede efter hans Afgang kom til Danmark, hvoraf han da vil see, at jeg ved Courierens Afgang allerede havde havt den Lykke, efter min Skyldighed, at betiene mig af ald min Credit hos Grev Panin for at appanere alting, for saavidt Ruslands ressentiment og Empfindlighed gik, at sligt og havde lyckedes mig, og at der altsaa ingen Muelighed var, at jeg havde eller kunde havt directe eller indirecte nogen Ordre at arbejde under Haanden mod ham.⁴⁾ At imidlertid det efter det store Opsyn, som explicationen af vor Tractat med Engelland gjorde i hele Europa, det var en uomgiengelig Nødvendighed, at en Mand i Hs. Maytt. Ministerium maatte tage Skylden paa sig og gaa af, vil enhver i alle Europæiske Cabinetter, som kiendte Forfatningen, indsee. Var icke dette skeet, saa vilde vor hele Handel nødvendig ligget stille. Frankrig og Spanien vilde ellers have forstyrret ald vor Handel i den Middellandske Søe, Rusland vilde icke mere have meleret sig deri, og endnu glæder jeg mig over den Lykke, jeg havde ved det Russiske Hofs Bistand at bringe alt dette i Rigtighed, ligesom hver Dansk Patriot, der veed ret Sammenhængen af dette, bør i Deres Hierter velsigne Hs. Kongel. Høyhed Pr. Frid. og Hans Maytt. vise Ministerium, som saa klogelig vidste at calmere den Storm, som efter denne Tractats Explication, hvortil jeg endnu aldrig har erfaret Aarsagen, reiste sig i alle Europas Hiørner. Som Patriot ønskede jeg imidlertid endnu, at det maatte lykkes os at faa Engeland til at ophæve og renunciere paa denne Explication, da vi ellers til evig Tiid vil have bundet Hænderne paa os og see andre Nationer, som i sidste Krig de Svenske, Preussere og Hollænderne, fortiene store Fragter med at transportere Hamp og Skibs-Tømmer, uden at vi kan profitere deraf. Dog hvor leder icke Politicken mig hen, thi ellers indseer jeg nok, at denne Materie er delicat og bør icke røres. Gr. Bernstorff er, efter hvad DH. selv den gang gjorde mig den Ære at skrive mig til for at declarere for det Russiske Hof, en værdig, ivrig og retskaffen Mand, maaskee er han nu for Danmark en umistelig Mand; hvem vilde da icke gierne tilgive slig en Mand en falsk Calcul i Politick, i sær hvem som icke er selvklog til jo at vide, at den klogeste Mand kan tage feyl. Men nok herom!

DH. vil nu mere end nogensinde tilforn have en Leylighed til at vise sig i Deres sande Storhed, og den vil De, det veed jeg, vise Dem; De vil altid blive den for Danmark store, umistelige Mand, Deres Fædernelands Velgjørere. Af Dem venter jeg det og, at De vil gjøre alt for at holde den gode Forstaaelse imellem den Kongel. Familie, som jeg er forsikret om, hele Fædernelandets Lyksalighed beroer paa. Den store Credit og Tiltroe, som i sær Hendes Maytt. Dronningen har i Rusland, kan være saa særdeles lycke-

lig for Landet, at ingen Ting i Verden vilde smerte mig meere, end om hun hørte op at vise sig denne Dannemarks Velgiørerinde, hun altid har viist sig, og hvilken Lycke for Landet, i Fald denne store og for Dannemark saa uskattelige Dame icke vil høre op at være endnu nogle Aar vor dyrebare Kronprindses Raadgiverinde. Dette haaber jeg, dette ønsker jeg, dette smigrer jeg mig ved, og jeg er forsikret om, at hver god Patriot, hver Mand, som vil Landet og Hs. Kongel. Høyhed Kronprindsen vel, vil ønske det som jeg. Det er ellers en særdeles Fornøjelse for mig nu, da det icke meere kan ansees for Flatterie, at igientage for DH., hvad jeg saa ofte tilforn har skrevet og for Kongens Tienestes Skyld har maattet skrive Dem om Dronningens store Credit i Rusland og om Keyserindens ømmeste Venskab for Hende. Og paa hvilken lykkelig Maade for Dannemark har Hun icke anvendt denne Credit. Jeg erindrer mig endnu, at jeg aldrig vilde have været i Stand til at ende den fortredelige Sag med det Danske Skib, som Spanien havde borttaget fra os, i Fald Hendes Maytt. Dronningen med et Par langt kraftigere Ord end tusinde af mine [icke]⁶⁾ havde appuyeret denne Sag. Kort hvad Dansk, der kiender Hendes Maytt. Dr., Hs. K. H. P og Deres Excellenz, saaledes som jeg har havt den Lycke at kiende Dem i Affairerne, hvem vil icke velsigne Dem og bringe Dem et Hierte fuld af Taksigelse. Turde jeg udbede mig af DH. ved Leilighed at legge mig for Hendes Maytts. Fødder for at bevidne Hende disse inderlige Følelser af min Siel, hvor meget mit Hierte er rørt af Taknemmelig- og Ærbødighed mod Hende, samt tillige at ønske Hende, at den Allerhøyeste vil give Hende den Glæde at see de beste Frugter for Fædernelandet af den fortreffelige Opdragelse, Hun har givet til Hs. K. H. Kronprintsen. Ligeledes vilde jeg bede DH. at legge mig for Hs. K. Høyheds, Prinds Fridericks Fødder og ønske denne elskværdige Fædernelandets Velgiører til Lycke til en Princesses Fødsel,⁶⁾ hvorved gives os Haab om denne for Dannemark saa kiere Slegts Udbredelse og Formelse. Endnu ønskede jeg og gierne, at det maatte siges Hs. Kongel. Høyhed Cronprintsen, hvor glad en langtfra værende troe og ivrig Tiener fandt sig ved at høre de behageligste Efterretninger om denne unge Herres Indsigt, Skiønsomhed og fortreffelige Tenkemaade, hvoraf Fædernelandet kan spaa sig de beste Frugter, men da det icke er rimeligt, at Hs. Kongel. Høyhed har hørt noget om mig eller kiender mig engang af Navn, saa veed jeg icke, hvorledes jeg kunde bringe det derhen, at sligt kunde siges til Hs. K. H. Var det imidlertid muelig, saa forventer jeg af DH. Naade for mig, at De vilde søge en Leilighed til at underrette Hs. K. Høyhed om, at Hans Hr. Fader havde i mig en ivrig og troe Tiener, som i mange Aar havde med Liv og Siel allene bestræbet sig paa at vinde Hans Maytts. og Hans Ministerii Bifald.

Fra Hs. Ex. G. Bernstorff vil jeg nu snart erfare, hvor Hs. Maytt. egentl. har bestemt mig hen, og vil med Glæde og Taknemmelighed tage mod alt, hvad som bydes mig. Jeg venter derpaa med største Sinds Roe. Min Ambition har aldrig bestaaet i at blive, hvad man kalder en med Rang og Titler benaadet Mand, men allene deri at vinde de retskafnes Bifald og nyde den Lykke, at aldrig nogen skulde kunde optræde for at sige, at jeg i min particuliere eller publique Opførsel nogensinde skulde have gjort uden hvad Ære, Pligt og befalede.⁷⁾ At erholde denne Lykke har jeg arbeidet paa fra min Ungdom af, og Gud være lovet, at jeg har nødt den. Jo meere jeg er forsikret om, at jeg heri har erhholdet mit Øyemed, det at være og ansees i Danemark som i Rusland for en ærlig Mand, jo meere bør jeg bestræbe mig efter aldrig at miste den Character, som den retskafne Mand meest bør være stolt paa. Dertil udbeder jeg mig i sær Guds Bistand og Velsignelse. Næst hans Hielp tør jeg ogsaa haabe, at hvor jeg end i Verden gaar, skal man aldrig finde mig paa anden Vey end paa den, som Ære, Pligt, Kierlighed og Ærbødighed mod det hele Samtlige Kongel. Huus og mod mit Fæderland samt Taknemmelighed mod mine Velgjørere leder mig. Gud velsigne bestandig DH. og gjøre Dem lykkelig.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Ikke udfyldt i koncepten. – ²⁾ Grev A. P. Bernstorff. Schumachers ansøgning, dat. Berlin 18. maj 1784, findes i hans chartequé i Dpt. f. u. A. Rusland VIII. Kgl. gesandtskab i St. Petersborg. – ³⁾ Panin. – ⁴⁾ Der er formodentlig især tænkt på depecherne nr. 132, 135, 138, 142 og 144 (Dpt. f. u. A. Rusland II 1780). – ⁵⁾ Ordet er formentlig glemmt. – ⁶⁾ Arveprinseparrets datter Juliane Marie, født 2. maj 1784, død 28. okt. s. år. – ⁷⁾ Således i koncepten.

112.

1784 28. juni [Karlsbad].

Det vil maaskee icke være DH. ubekjendt, at Hs. M. paa min allerunderdanigste Ansøgning har i Naade behaget at tillegge mig Vartpenge af 1200 Rd. aarlig og tillige givet mig Tilladelse at passere næste Vinter i hvad Clima jeg holdt meest nyttig for min Sundhed.¹⁾ Hvor glad jeg er ved at være kommet af fra ald Hoflevnet, behøver jeg icke at sige Deres Ex. Jeg venter nu gandske rolig paa, hvad Embede Hs. M. vil behage at tillegge mig i en af Provintzerne, og ønsker kun indstendig, at det maatte være i Nabolauget af DH. Opholdssted. Imidlertid er det Tab meget anseeligt, jeg gjør ved den Forandring i min Destination. Ved at sælge mit Sølv-tøj, mine Meubler og Klæder, hvilke Sidste allene vil koste mig over 5000 Rd., og hvorfor jeg icke vil faae 500, samt ved at sende mine Folk tilbage, de-frayere og give Dem en Douceur, ligesom og ved min Reyse fra Peters-

borg hid, vil jeg have en Bekostning af langt over 7000 Rd. For at give en Slags Skadesløsholdning for disse Tab er Hs. Maytt. altid saa naadig at tillegge Sine tilbagekommende Ministre en congé af 8 à 9 Maaneder, da de trecker deres fulde Gesandts Gage. Jeg synes at turde haabe, at Hs. Maytt. vilde og bevise mig samme Naade, og skriver derom til Hs. Ex. Gr. B. for at bede ham understytte min Ansøgning, som er, jeg tør sige det, grundet paa den største Billighed. Men i Hs. M. Conseil er ingen af Ministerne, der nu kiender mig uden den eeneste Hs. Ex. Schack Rathlow, og da jeg egentlig icke veed, hvad Indflydelse denne Herre maatte have, eller om han maatte være porteret for mig eller icke, saa veed jeg icke, hvorvidt jeg tør haabe heri at reussere. Kunde den Lycke at have sparet anseelige Summer for Hs. M. saavel i Rusland som i Maroc gielde for en Slags Skadeforholdelse, saa maatte jeg vel smigre mig om icke at være den uværdig. Paa dette vil det imidlertid komme an paa, om jeg til Vinteren kan gjøre slig en Tour til den sydlige Deel af Europa, som jeg havde foresat mig, eller icke. Erholder jeg icke slig Skadesløsholdelse, saa vil mine høyst modererte Vartpenge icke forslaae til at gjøre slig Reise paa en anstændig Maade, og paa slig Fald vil det vel være best for mig at gaae tilbage til Dannemark for i en af Provintserne at leve af mine Vartpenge, som vel end icke er tilstreckelige til at komme ud dermed i Kbhvn., naar jeg nogenlunde skal leve op til den Character, Hs. M. har behaget at beklæde mig med, og var de endog tilstreckelige, saa prefererer jeg altid at leve i en af Provintzerne frem for at leve i Kbhvn. Imidlertid er min Taknæmmelighed mod DH. saa stor og min Attachement til Dem saa uendelig, at jeg endog icke ønskede at gjøre et Skrit, uden at det fandt Deres Bifald. Turde jeg altsaa med den fuldkomne Tiltroe, jeg altid har havt til Dem, udbede mig Deres Raad om, hvad De meente, der convenerte eller icke convenerte, thi hvad De raader er for mig en Befaling. Paa den ene Side skulde snart mine egne particuliere og oeconomicke affaires synes at nøde mig at gaae til Kbhvn. for der at opholde mig denne Efterhøst en 14 Dages Tiid, hvad enten jeg endog til Vinteren gik til et sydlig clima eller icke; paa den anden Side frygter jeg, det skulde troes, at jeg gik did med Afsigter for at employeres, for at beklage mig eller for at oprippe gamle Sager igien, som kunde siges ved en eller anden Transaction med Rusland og Engelland fra forrige Tider af. Alt dette gjør mig tvivlraadig i høyeste Grad, og jeg udbeder mig heri DH. Raad, og dette saa meget desmere, som mig synes, at det ligeledes kunde ilde udlegges og unaadig optages, i Fald jeg gik til Dannemark for der at leve i en Provinz uden først at gaae til Kbhvn.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Skrivelse af 29. maj 1784 (Geh.reg. 1784, fol. 314).

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

113.

1784 3. august, Aarhus.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Kammerherre.

Jeg har rigtigen faaet Deres Høivelbaarenheds Breve; min Siel har læst dem, og mit Hierte har følt, hvad jeg burde føle ved sammes forskellige Indhold. Jeg har sat mig gandske i den Tilstand, hvori min Ven befinder sig efterat være bleven aflagt med 1200 rdr. Vartpenge og uden Hielp at skulle udrede sig fra Petersborg. At det sidste maae blive Dem i høieste Grad tungt, er jo ingen Tvivl paa; og at De med de første *alleene* ikke kand reise, ikke opholde sig i de sydlige Lande; alt dette er lige saa vist. Forandring i alt dette fra Kiøbenhavn at faae udvirket, skal De, Kiere Ven, ikke vente; den Eeneste¹⁾, som De troede at erholde noget ved, har aldrig været Deres Ven og er ingens uden sin egen og sines. I denne hele Sag troer jeg da vist ikke, at De udretter noget, og at det følgerigen kunne være det bedste at tie gandske stille; men da disse Herrer bør vide, endog naar intet kand udrettes, at man føler, raader jeg min Ven at andrage dette hele for Hr. Græve Bernstorff og begiere Hielp til at giøre sig løs fra Petersborg, saafremt De ikke allerede har giort det. Men er dette skeet, saa bliver kun den kiere Taalmodighed tilbage, der ofte tiener bedre end alle Ministre. Til denne maae da min Ven holde sig med en christen Philosophs Mod, som veed at lide, at bie og være tilfreds, findende ofte i det, man kalder Lykke, kun Uroe; og i det, man kalder Ulykke, Roe og Hvile.

Kand min Ven overtale sig selv til at gaae til Kiøbenhavn efter alt hvad er hendet og den Modtagelse, som De vil finde, saa er intet imod, at De paa en 14 Dage gaae derhen; og da helst NB. i Sept., for igjen inden denne Maanedes Ende at kunne gaae bort; thi under Hoffets Fraværelse fra Byen gaaer det dog saa an; men naar det er tilstæde, saa duer det ikke for de dimitterte; dog hermed meenes ikke, at De jo maae til Hove; men da er det kun een Gang eller to, hvormed man kand være vel tilfreds. Hvad mig angaaer, om jeg var i min Vens Sted, saa gjorde jeg saa:

- a) jeg tog ikke til Kiøb.; men for at komme derfra paa en skikkelig Maade, ville jeg skrive til Græve B., bevidne mit Ønske at opvarte Herskabet og ham; beklage mine Finantzers Uorden ved de Tab, som nu i alle Henseender have overfaldet dem, og fortælle kort, hvor vanskeligt det faldt mig at komme til Kiøb., men hvorledes jeg skulle, naar Græven ville og agtede det nødvendigt; hvis han tvertimod *naadigst* ville undskylde, tænkte jeg at nedlade mig i en af Provintserne, hvor jeg i Stilhed og lettest kunne leve, for der at opbie det Øieblik, naar Hans Majestet naa-

digst ville ansette mig til et Embede i Provintserne. Saaledes handlede jeg, min Ven, om jeg i Deres Tilstand saae mig det umueligt at reise mod Synden.

- b) Thi om De kand fuldføre dette eengang havde Forset, saa falder alt andet jo bort; og da er det vist det bedste, det, jeg ville frem for alt, om jeg end saa skulle legge Nøgel, tage et andet Navn og vælge til Opholdssted en Bye, hvor synderlig ingen Fremmede kom.
- c) Skulle Finantserne ikke taale saadan lang Reise, men vel, at De forblev i Tydskland et eller andet taaleligt Sted, saa kom ikke hiem, men forbliv der, hvortil De let faaer Tilladelse af Græven; kun at han veed, hvor De er.
- d) Skulle Pengenes Lov, som vi alle staae under, forbinde min Ven at søge hiem, saa er det, at man maatte følge, hvad jeg under a) har raadet.

Efter min Hiertens Tanke er det klogt at vinde Tid, handle sindig, ansee det nærværende, som at det skulle blive; og dog blive den Værdighed og Redelighed troe, man altid i Tiden vil glæde sig over. Hvad mig angaaer, saa læs 9. Bog af Ciceros Breve, troer jeg, og deri dem til Papirium Pætum.²⁾ Mine Landsmænd elske mig, og De hører nu aldeles dertil; og jeg elsker Dem igien. Lykkelig er jeg, troe mig, og fuld fornøiet. Den gode Gud sørge for min Vens Helbred og for Dem altid. Mig ville De troe, for alle mine Dage at skulle elske, ære og agte Dem, som Ven, Patriot og god Statsmand; thi jeg er med det fulde Hierte Deres sande ærlige Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Sigter til Sch.s omtale af statsminister J. O. Schack-Rathlou i nr. 112. – ²⁾ Se nr. 114, note 16.

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

114.

1784 12.¹⁾ august [Leipzig].

Med den største Taknemmelighed har jeg imodtaget D.E. naadige Skrivelse af 3. Aug. og i mit Hierte velsignet Dem for den Godhed, De bar for mig, og for det Godt ved Dem er skeet mit Fæderneland. Aldrig tenker jeg paa Dem uden i mit Inderste at føle ald den Taknemmelighed, jeg er Dem skyldig, og Gud lade mig aldrig blive saa foragtelig i mine egne Øyne, at jeg nogensinde skulde forglemme den. Den Lykke ved Deres Forord og paa De-

res Forslag at have paa nogen Tiid været sadt i Situation til at tiene mit Fæderneland paa en honorable Maade, skal og bør jeg altid erkiende som den største Lycke, en god Patriot kan vederfares. Jeg tilstaar, at jeg nu meere end nogensinde har Leilighed til at skatte det Væsentlige af denne Lycke i den særdeles gode Modtagelse, jeg mødes med af alle, der kiender saavel den Situation, jeg har været i i Rusland, og den jeg nu er i i Henseende til de Forandringer, der ere skeet os. Jeg har særdeles Aarsag til at være fornøyet med de Domme, der nu saavel i Rusland, efter de Efterretninger, som jeg nu hører, af alle, der nogenledes kiender les cartes des pais, fældes over mit bestandige Forhold, og uagtet at vel Samvittighedens hemmelige Bifald bør være Belønning nok for en denkende Mand, saa tilstaar jeg dog, vore Contemporaires²⁾ Bifald, den Ære, som er forbunden med virkelig patriotiske Handlinger, tildrage os, har altid havt noget særdeles smigrende for mig. Plinius siger i et af sine Breve: Neque enim sum tam sapiens ut nihil mea intersit, an iis quæ honeste fecisse me credo, testificatio quædam et quasi præmium accedat.³⁾ Maaskee er det en Feyl, men jeg kan icke negte, at jeg jo deri tenker som Plinius. Saa glædeligt det imidlertid er for mig at erfare, at endog de største Personer i endeel Lande lader mig Ret vederfare, saa uendelig angenemt er det mig og i samme Tiid med Vished at erfare og uden Flatterie at kunde forsikre Deres Exc. om den almindelige store Bifald, mine højeste og høye Beskyttere og Velyndere har. De sickreste Efterretninger fra alle Lande, jeg har været i, handler om den Ret, som de højeste Personer, alle gode Mennesker, lader Hendes Maytt. Dronningen og H. K. H. samt DH. vederfare, og om den Kummer, med hvilken alle godt Dansksindede beklager, at vor dyrebare Kronprinds for tilig maatte være skildt ved de beste Raadgivere, en til sit Lands Fader bestemt ung Herre maatte have saa nødig. Just de sieldne Sindsgaver og Kundskaber, som denne unge Herre besidder, bevidner om de øvrige Kongel. Herskabs og Deres Fortroliges rare Egenskaber, og Dannemarks Venner ønsker kun, at disse fortreffelige Frugter nu, inden de kan blive Fædernelandet nødige, dog icke – som det desværre for ofte skeer – ved Smigrere, inden de kom til den rette Modenhed, maatte quæles. Vel er sandt, at jeg og har hørt vore Kongel. Herskaber og DH. dadles, men dog icke uden af dem, hvis Dadel blev Roes. Ved Carlsbadet traf jeg for Ex. en Gr. Stolberg, hvis Frue er en Comtesse Reventlow,⁴⁾ som begge affecterte til alle – dog icke til mig, thi jeg undflyede dem – at tale piqué et pendu om de allerhøjeste Kongl. Personer og om alle de dimitterte, ja, når jeg skal sige Sandhed, om heele Dannemark, men jeg bemærkede dog tillige, at de just næt op derfor, endog af de anseeligste Personer, iblandt andre Fyrsten af Dessau etc.⁵⁾, som selv talte til mig derom, blev beegnet med Afskye og Foragt. Det frappede mig iblandt

andet, at de icke udgav sig for Danske, men kaldte sig Comtes de St. Empire Romain aus dem Hollsteinischen. De havde med sig en Søn af Gr. Bernstorff⁶⁾, som de af en besynderlig fortitude presenterede til alle snart som et Stykke af en Cronprinds, hvorover man dog meget moquerte sig. Da jeg, skiønt gandske ukyndig om det locale hos os, har ald Aarsag til at troe, at Gr. B. virkelig er en retskaffen og en god Mand, som meener det vel med Kongen og Landet, saa følte jeg ret for ham og beklagede hans Ulycke at have sliq Svoger og Svigerske, hvis Roes han sikkert meget vilde forbede sig, om han vidste, hvor stor Tort den gjorde ham. Geh. R. Asseburg⁷⁾, som just næt op ved at tale herom med mig betiente sig af de sidste Udtryck og føyede til, at om disse Herrer førte det samme Sprog i Dannemark, saa maatte det gaae med dem som med Biørnen i Fabelen, der af alt for megen Venskab mod sin Herre knuste hans Hoved med en Steen, destinert til at skaane ham for en liden incommoditet. Men nok herom. Thi hvad DH. an-gaar saa, uagtet at man vel kan betage Landet den Lycke, at De icke mere skal være i Hs. Mts. Conseil, saa vil ingen nogensinde kunde betage DH. den Ære og Lycke at være en af de ærligste og habilste Mænd i Kongerigerne. Dette er da en Lycke, som De ingen Mennesker er Tak skyldig for. Den kan ingen Stadsforandring undertrykke, ingen Magt betage, og uden den Lycke er dog ald anden ubetydelig.

At det virkelig er haardt, om man kun giver mig i steden for de lovede 5 Maaneder congé kun en congé af 3 Maaneder og altsaa i alt kun 1800 Rd. – thi 600 Rd. afgaar, som jeg betaler til den, som er Chargé d'affaires – til at skadesløsholde mig mine Reise-Omkostninger fra Rusland, for at underholde mine domestiquer til datum og for at skadesløsholde mig for mine store Tab, det indseer vel Alle. Jeg har skrevet derom og gjort en Forestilling, hvoraf jeg tager mig den Dristighed at vedlegge en Copie til DH., fordi det er mig saa uendel. kiert at forsikre mig om, at en hver demarche, jeg gjør, maa vides af Dem og erholde D. Bifald.⁸⁾ Jeg troer, at [i] Breve som i alle vore Handlinger er det ét at være respectueux og et andet at være krybende, ligesom der [er] stor Forskiel imellem at gaae til Fods og at krybe om i Skarnet. Det første er Ære, naar Dyd og Pligt befaler det, det andet altid skammeligt. Jeg faar nu see, om man i Dannemark vil gjøre nogen reflexion paa min sickerlig høyst grundede Forestilling; vil man det, saa er det godt, vil man icke, saa maae jeg gjøre, som man siger man gjør i Frankrig, naar det regner: Man lar det regne. Mine Vartpenge er virkelig givne mig parca manu, og vilde man allene have givet mig Renterne af de summer, jeg beviislig [har sparet]⁹⁾ saavel i Barbariet som i Rusland – hvor jeg iblandt andet betiente mig af min Credit hos G. P.¹⁰⁾, hvorved mit eget Tab forhindrede, at ¹¹⁾ Hs. M. Presenter, som ellers maatte have bli-

vet givne til de Holl. ved vores Tiltrædelse til Accessionen af en Tractat i Holland, bortfaldt etc. – saa vilde mine Vartpenge have blevet anseelig større. Imidlertid beklager jeg mig icke derover. Jeg kan lade mig nøye med lidt. Naar Hs. Maytt. Ære og Tieneste icke udfordrer en vis depense, saa kan jeg leve saa nøysom som nogen og gaae til Fods i steden for at kiøre, ligesaa rolig og ligesaa lykkelig. Min Tanke herom er:

May the proud chariot never be my fate,
When purchasd at a mean ignoble rate.
Gods blessing grant me sweet content on foot
Wrapt in my virtue and a good surtout¹²⁾

Her i Leipzig og i Carlsbad har jeg nu i to Maaneder levet høyst menageux, icke sadt min Foed i en Vogn for at kiøre og har derfor været lige fornøyet og icke mindre elsket og anseet, end om jeg havde Raad til at kiøre.

Hvad som virkelig mere heri krenker mig, er den, naar jeg saa reent ud skal udtrykke mig, den tort, som jeg positiv veed, at denne Sparsomhed gjør Hs. Mayt. Ministerium, og i sær Grev Bernstorff, til hvis Animositet mod mig man ved de anseeligste Europæiske Hoffer tilskriver dette.

Man gjør mig den Ære at troe, at jeg har tient Hs. Maytt. som en ærlig og troe Tiener og i Rusl. har udrettet adskillige vigtige Ting, og man vil erkiende heri en Hævngierrighed af denne Minister, fordi jeg i Anledning af Fortolkningen af vor Tractat med Engeland skrev, hvad en Patriot og ærlig kongel. Betient burde skrive. Hvor vidt nu dette forholder sig saaledes, veed Gud. Efter de Pligter, som Ære og Patriotismus paalegger mig, undskylder jeg Gr. B. og Ministerium og forsikrer, at det aldrig er Brug hos os, at mere Vartpenge gives. I hvor vidt dette nu er sandt, veed jeg icke, uagtet jeg vel veed, at Hs. Maytt. altid plejer at accordere sine tilbagekommende Ministre en Skadesløsholdelse for beviislige og uden deres Skyld gjorde Tab. Jeg bør dog ellers bemærke, at i den Ordre fra Hs. Maytt, hvori min Tilbagekaldelse mig bliver notificeret, har Hs. Maytt. havt den Naade at tilkiendegive mig, at jeg til hs. fuldkomne Bifald har forestaaet den mig anbetroede Mission. Jeg har læst dette med megen Fornøyelse, i sær fordi mig tyckedes, at dette Udtryck, i Fald det er Hs. Ex. G. Bernstorff, der har ladet det indrücke, gjorde Hans Hierte Ære, og jeg deraf torde haabe det beste for Fædernelandet. Imidlertid, da jeg med den største Aabenhjertighed og Tiltroe aabner mit Hierte for DH., bør jeg sige Dem, at Hr. C.¹³⁾ Juel ofte har talt til mig om G[eheime] R[aad] Schacks Godhed for mig og som om en Mand, der vilde mig meget vel, hvortil jeg kan føye, at denne Minister, som jeg betroede, at jeg for min Sundheds Skyld agtede at søge at dispenseres fra at

tiene mere i Missioner, i høyeste Grad raadede mig derfra som fra en Sag, han troede vilde være Hs. Ex. Schack høyst ubehagelig, ja gjorde mig endog den Ære [at komme]¹⁴⁾ et Par gange til mig for i høyeste Grad derfra at fraraade mig, men min Resolution var taget. Jeg betiente mig imidlertid af denne Leilighed icke allene for at bevidne Hr. Camhr. min Ærbødighed for hans Hr. Svoger, men endog for at give ham Beviis paa DH. Venskab for omtalte Hr. Ge. Raaden. Kammerhr. Juel talte for det øvrige bestandig til mig med ald muelig Høyagtelse om DH., ja bad mig endog, naar jeg fandt en Leilighed at skrive Dem til, at bevidne Dem samme. Siden min Afreise fra Berlin har jeg og faaet et særdeles venskabeligt Brev fra Hr. C. H., hvori han melder mig, at han, som han udtrycker sig, er truet med at gaae til Kbhvn.¹⁵⁾ DH., som fuldkommen maa kiende alt det locale i Danmark, vil nu om alt dette dømmes langt bedre end jeg, som virkelig er aldeles uvidende om, hvem der egentlig er for mig eller mod mig i Hs. Maytts. nu værende Ministerium. Saameget er vist, at de fremmede Hoffer – jeg taler om det Russiske, det Preussiske og det Saxiske – troer at kiende Gr. Bernstorfs Haand og *allene* hs. Hævnngieringhed [og] animositet mod mig i alt, hvad som skeer ufavorable mod mig.

De Breve til Poetus, som DH. sigter paa, er formodentlig det 15 og 16de. Hvad Cicero siger i det Sidste, *Nihil est sapientis præstare nisi culpam* og *In officio boni civis certe non sum reprehendus*¹⁶⁾, passer sig i høyeste Grad paa Deres Ex.; thi er det mueligt at beskyldte Dem for nogen Feyl, og hvem har nogensinde opfyldt en god Borgers Pligter i høyere Grad end De. Dannemarks lykkelige Periode vil altid dateres fra den Dag af, De kom i Ministerium. Give Gud, at vi altid maatte blive saa lykkelige, som det nu i de sidste Aar har været, thi lykkeligere er der vel ingen Haab om at blive. Dette er i det ringeste alle fremmede Nationers Tanker om os, hvilke egentlig kun har begyndt at ansee Danmark som en Nation siden de sidste Aaringer. Om det locale i Danmark er jeg, jeg tilstaar det, gandske uvidende, men dette kan jeg vide, thi det var Skam icke at vide, at aldrig havde nogen Minister en saa almindelig Tiltroe hos Nationen som DH. Hvor vil ogsaa nu efter Deres Afgang fra Ministerium den Fattige, den Ulykkelige, den Fortrengte have at vende sig hen, hvem vil de nu have at klage deres Nød og Ulykke for, nu da en Guldberg icke meer er for at høre dem og for at forestille deres Nød og Ulykke for Hs. Maytt.? I Fald det altsaa er Gud[s] Villie, at DH. icke mere skal komme i Ministerium, saa beder jeg Dette allerhøyeste Væsen at opvække i sær for den Fattige og Fortrengte i mit Fæderneland, hvis Klagen saa faae gider lyde paa, en anden Guldberg.

Uagtet de mange Tab, jeg paa kort Tiid har lidt, saa er jeg dog Gud være lovet icke allene uden Gield, men har endog min faderlige Efterladenskab

ganske urørt. Dette maa jeg vel gribe an for at gjøre en Reise til det sydlige Europa, men da Reisen dog icke varer saa længe, jeg desuden veed at reise med temmelig Oeconomie, og jeg endog ønsker at forsøge, om en Vinters Ophold i de sydlige Lande icke maatte contribuere til at curere mig fra det Susen for Øret, som virkelig, skiøndt endnu icke saa merckelig for andre,¹⁷⁾ har formindsket min Hørelse, saa balancerer jeg nu icke længere at opholde mig udenlands denne Vinter; og agter jeg deri i sær at tage i Betragtning, hvad Sted meest maatte convenerte(!) mine Finanzer. Hovedstæder i sær agter jeg at undflye som de, der altid entrainerer i de meeste Depenser. Var det saa, at jeg paa et eller andet Sted kunde opfylde nogle af DH. Ordre, hvor lykkelig vilde jeg da icke skatte mig. Fra mig vil m. n. H. fra Tiid til Tid faae Efterretning, som, efter den naadige Andel, De altid har taget i mig, jeg smigrer mig, vil icke være Dem ubehagelig, og da nogle Linier fra Dem gjør mig saa lykkelig, saa haaber jeg, De undertiden vil bære mig dermed. Canz. R. Albrecht vil altid vide min Adresse. Paa mine Reiser for 14 Aar siden var mit Hoved-Studium Sprog, Politik og Statistik. Denne gang har jeg foresadt mig, at Agerdyrkning, som maatte for Fremtiden blive min Bestemming, og hvori jeg nu allene maatte blive nyttig for Fæderneland, skal have min Hoved Application(!). Jeg har i disse Dage paa nogle Dage opholdt mig hos en Saxisk Landret(!), hvis Indretninger er fortreffelige.

Da jeg ønsker, at mine ministerial Forretninger fra den Tiid, jeg har havt den Ære at tiene Hs. Maytt i dette Fag, skal alle være bekendte for DH., saa har jeg herved den Ære at tilsende Dem Copien af det Brev til Grev Ostermann, hvormed jeg har accompagneret min rappel Skrivelse, og hvori jeg paa Befaling forsikrer Keyserinden om Hans Maytt. fortvarende Ven-skab for hende.¹⁸⁾ Særdeles angenemt vil det være for mig, om Samme maatte finde DH. Bifald. Jeg har ellers i disse Dage gjort et særdeles stort Tab ved Hr. Gen. Lanskoys død, som var en Mand, der elskede mig inderlig og derpaa har givet mig mange Beviser. Kort førend hans Død skrev han mig til for at bevidne mig Keyserindens Høyagtelse og om hans Ven-skab for mig og føyede til, at det vilde kun dependere af mig selv at faae derpaa de overtydenste Beviser, naar jeg kun angav, hvori de skulde bestaae.¹⁹⁾ Ved min sidste Afskeedstagelse fra ham, proponerte han mig Alexander Ordenen; men mit Svar var, at saa stor Ære jeg endog vilde holde det for mig at nyde et saa anseelig Beviis paa Keyserindens Naade, saa havde jeg dog ald Aarsag til at befrygte, det maatte ansees i Dannemark, som om jeg havde søgt den til en Slags Giengieldelse for Elephant Ordenen, som jeg proponerte for ham, og at jeg derfor saae mig nødt til at forbede mig den. Gen. Lanskoy var en særdeles god Mand og en Menneskeven. Jeg

beklager Keyserinden; thi jeg kan let forestille mig, hvor utrøstelig hun vil være over hans Tab, da hun elskede ham som en Ven og som en Søn og kunde aldrig være fornøjet uden at have ham om sig. Denne unge elskværdige Mands Død har gjort mig tungsindig, i sær i den Tanke, at vi alle ere dødelige; thi af alle Forliser i Verden er dog intet saa stort som en Vens Død; alle andre Tab kan erettes, kun icke dette. Gud opholde dog Deres Excellenz og styrke Deres Sundhed for alle de mange Menneskers Skyld, som deri tager saa stor Deel, og for hele Deres Fædernelands Skyld, hvoraf De er saa uendelig elsket. Jeg haaber, vor fortreffelige Dronnings Sundhed er nu bedre, og beder Gud at give hende den Lyksalighed, hendes ædle Hierte saa vel fortjener, og den Glæde at finde et taknemmeligt Hierte hos alle dem, hun har gjort got. Da vil vore begge dyrebare Prindsler, til hvilken (!) hun har givet den fortreffelige Opdragelse, og hele Fædernelandet erkiende og skiønne, at Dannemark aldrig har havt denne uforlignelige Dames Mage. Jeg beder DH. om Forladelse for dette lange Brev, og i sær fordi jeg deri har talt saa meget om mig. Dette skal ogsaa blive det Sidste af den Slags. Herefter vil jeg see, hvad interessant jeg fra en eller anden Eng²⁰⁾ kan skrive Dem til, lykkelig, om jeg derved kan forskaffe min fortreffelige ædle Velgiører et Korteers icke ubehagelig Tidsfordriv. Tusind og Tusind Guds Velsignelser følg Dem og Deres hele Huus.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Det renskrevne brev synes dateret 15. aug. (se nr. 115). – ²⁾ Over linien tilskrevet: ædle Menneskers. – ³⁾ Plinius den yngre, Epistularum V, 1. – ⁴⁾ Digteren, amtmand i Tremsbittel, rigsgreve Chr. Stolberg, g. m. Frederikke Louise, f. Reventlow (jvf. Rev. Pap. III, 1896, s. 19 f.). – ⁵⁾ Fyrst Leopold Fr. Franz af Anhalt-Dessau (1740–1817), nærmere omtalt i nr. 116. – ⁶⁾ Formentlig A. P. Bernstorffs ældste søn Johan (Hans) Hartvig Ernst (1767–91). – ⁷⁾ Achatz Ferdinand v. Asseburg, tidl. diplomat i dansk tjeneste. – ⁸⁾ Om denne sag se Schumachers chartequé i Dpt. f. u. A. Rusl. Kgl. gesandtskab i St. Petersborg 1771–1804. Ved kabinetsordre 21. febr. 1784, korrob. 12. marts, var der tilstået Sch. 5 måneders orlov. Iflg. kgl. resol. af 19. marts skulle han oppebære løn som gesandt i Rusland (9600 rd. årlig) til 1. juli og derefter som gesandt i Holland (6000 årlig), hvortil kom 2000 rd. til flytningsudgifter. Efter at han havde udbedt sig sin afsked, og der derpå var udnævnt en ny gesandt til Haag, bortfaldt naturligt nok aflønningen for denne post ligesom ogsaa de 2000 rd. til flytningen. Til gengæld tilstodes der ham, som omtalt i brevet af 28. juni, 1200 rd. årlig i ventepenge. – ⁹⁾ Disse el. lign. ord må være glemt. – ¹⁰⁾ Grev Panin. – ¹¹⁾ Ved at ændre teksten har Sch. øjensynlig glemt at stryge ordene »mit eget Tab forhindrede, at«. Om hans besparelser i Barbariet, dvs. Marokko, se nr. 65. I Rusland skal han iflg. sin forklaring i brev til Joh. Bülow 18. febr. 1786 (Sorø Akademi, ad 42 a.1) have sparet 18.000 rd., som skulle være betalt af Danmark til tre hollandske kommissærer, hvis Sch., som ønsket af Panin, og som Bernstorff derfor havde bemyndiget ham til, deklarerede Danmarks tilslutning til den af generalstaterne 8. febr. 1781 undertegnede traktat, hvorved de tilsluttede sig det væbnede neutralitetsforbund (geh.reg. 1780, fol. 585 og 607). – ¹²⁾ I

»Trivia; or the art of walking the streets of London«, 1716, II, vers 585–90, skriver den engelske digter John Gay efter at have talt om »the proud chariots«, som passerer:

This next in court fidelity excells,
The public rifles and his country sells.
May the proud chariot never be my fate,
If purchased at so mean, so dear a rate.
Oh rather give me sweet content on foot
Wrapt in my virtue and a good Surtout!

Som det vil sees, må Sch. citere efter hukommelsen. – ¹³⁾ For »Cammerherre«. Talen er om den danske gesandt i Berlin, Frederik Ludvig Juel, svoger til statsminister Schack-Rathlou. – ¹⁴⁾ Disse ord må indsættes, efter at Sch. har strøget den oprindelige ordlyd: »ja kom endog et Par gange til mig«. – ¹⁵⁾ Juel skriver i brev, dat. Berlin 29. juni 1784 (Sch.s arkiv A. I. 3) bl. a.: Par les gazettes Vous aurés vue le changement, duquel je suis menacé, cependant, jusqu'à ce moment je ne suis en état de pouvoir Vous annoncer rien de positif à cet égard. Juel rappelleredes 27. aug. 1784. – ¹⁶⁾ Cicero siger i Epistulae ad Familiares IX, breve til Lucius Papirius Paetus (ikke Poetus!), nr. 16, 5,4: nihil esse sapientis praestare, nisi culpam. Og derefter smst., 5, 8: Ergo in officio boni civis certe non sum reprehendendus. – ¹⁷⁾ Et oprindeligt »alle« synes rettet til »andre«. – ¹⁸⁾ Udat. koncept mellem 18. maj og 17. juni i samme koncepthæfte som brevet her. – ¹⁹⁾ General Alexander Lanskoi døde den 24. juni 1784 (gl. stil). Hans brev til Sch. er ikke bevaret. – ²⁰⁾ For »Egn«.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

115.

1784 31. august, Aarhus.

Høi Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Jeg har med Glæde modtaget og med megen Fornøielse læst Deres Høivelbaarneheds Ærede af 15. Aug.¹⁾ Det Venskab, som De viser mig, og den uindskrænkede Tillid, som De har til mig, binder mit Hierte til Deres og gjør Deres Skiebne til min. To Gange har jeg nu igien udgrandsket Deres Brev for fuldkommen at forsikre mig, at min Ven, ligesom jeg, glemmer, hvad der er skeet og skeer, og hviler i Forsynet, og som den, der veed at drage af den nu værende Tilstand, hvori vi befinde os, al muelig Fordeel, nyder sand Fornøielse og en stadig Fornøielighed. Dette gode besidder jeg; og lad os holde fast derved; thi Lyksalighed bestaaer dog ei i andet. Begge have vi med Iver tient vort Fædreneland; vor Tieneste er erkiendt af det bedste Herskab og paaskiønnes af indsigtsfulde Retskafne baade i og uden Landet; og dette, Kiereste Ven, er det os ikke nok? Al Utaknemmelighed og hvad dermed er foreenet, hvad enten som Aarsag eller Følge, alt dette staaer nu saa i vort forbigangne Livs Historie. Men det Nærværende, det er os vigtigt: at kunne leve, at kunne trøste sig, at kunne have eller give sig Ar-

beide og finde eller søge, hvad der kand fornøie og udvide vor Indsigt. Dette, min Ven, bliver Hovedsagen; og hvor glæder jeg mig, at jeg af min Vens Brev seer, at dette kand De, dette forstaaer De, man handle i det øvrige mod Dem, som man vil. Tak for alt det af Deres Breve, som hører derhen; thi derom at underrettes og deri at roliges, var mit Hierte saare ønskeligt. I det mindste veed jeg nu, at paa Deres indgivne Ansøgning og Forestilling maae saa Svaret blive, som det kand, er dog min Ven lykkelig og forstaaer at være det. Hr. Græve Bernstorff har virkeligen meget got, meget ædelt i Tænkemaade og Sindelav; dette er vist; men hvad den anden angaaer, om hvilken der er blevet sagt min Ven adskilligt Got,²⁾ ogsaa for Dem Selv, saa ville De kun slet intet vente, og begge ville Vi derom tie, ihvorvel jeg med Vished troer, at den, som derom har talt Dem saa fordeeltigen, selv meente sig overbeviist; thi denne er en god ærlig Mand; men den anden er Ustadighed selv og nu alt det modsatte af, hvad han for tre Aar siden var. Denne Efterretning kand De anse for tilforladelig.

Det besynderlige Møde, som Deres Velbaarenhed ved Carlsbad har havt, og alt hvad dermed var foreenet, har meget fornøiet mig. See! hvilke Mennesker! Jeg kiender dem; og det er mig kiert, at de ere saadanne, at de gjøre sig kiendte.

Min Ven har valgt det rette, at være i det mindste denne Vinter udenlands. Søg da strax de sydlige Lande, paa det, om mueligt, den Øre-Svagheit kunne engang forvindes, og hvilket vel neppe skeer, medmindre den varmere Luft kommer de forstoppede Nerver til Hielp. Kiere Ven, dertil ville De nu, jeg beder Dem, fuldkommen indrette Deres Reise og derfor og skynde sig, hvorhen saa vigtig en Deel af Sundheden kalder Dem.

Lærd nok i det hele Politiske har Deres Høi-Velb. med god Grund valgt at sette nu Deres Opmærksomhed til Land-oeconomien. Ogsaa i denne saare vigtige og ligesaa uskyldige Deel ere Iagttagelser at gjøre, som for Fædrelandet ere høist betydelige. Min Ven ville da lære og snappe det meeste mueligt; men kunne De fæste sig i sær til een Green heraf og derom smaaligen optegne, hvad De mærkede; og kunne De være lykkelig nok at opdage en eeneste nyttig, for os passende og hos os hidtil ubekiendt Sag, saa havde De gjort en herlig Reise og stiftet sig selv et værdigt Minde. Vi adspredde os paa Reiser ved for meget og derfor bør indskrænke til noget vist vore Undersøgelser; den kloge Reisende seer, hvad han kand, lærer, hvad han vil; men en eeneste Opdagelse ville jeg, at han skulle see til at faae fat paa for at føre hiem som et Bytte for sit Fædreland. Et besynderligt Haandgreb, en nyttig Vext, et got Redskab (forstaae: alt dette ukiendt hos os og med Vished passende til os og vor Luft) er nok til at gjøre en Mand udødelig. Dette blive da min Ven!

Lanskoi er død, og det har bedrøvet mig. Gud spare Dem! De vil skrive mig (hvor kiert et Løfte!) jevnlig til; troe mig, at jeg skal ved vor gode Albrecht sørge for Svar. De ville endmeere udrette Commissioner for mig. Store skal disse ikke blive; men hvilke de end ere, veed jeg, at min saa kiere Ven endog vil sørge for en Fantaisie; men saa maae jeg og vide, hvor min Ven reiser hen. Nu Herren være med Dem! Elsk altid Deres sande Ven

O. Høegh Guldberg

1) Nr. 114. Jvf. note 1 til dette. – 2) Der sigtes her til kammerherre Fr. Ludv. Juels omtale af Schack-Rathlou i nr. 114.

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

116.

[1784 1. september, Leipzig]¹⁾

Om det end icke var mig høyst magtpaaliggende, som det virkelig er, at erholde mig i Deres Excellences Erindring, saa vilde dog [den] Tanke, [at]²⁾ en Efterretning om et og andet her ude fra icke vilde være Dem ubehagelig, men tiene Dem til et Korteers Tiidsfordriv, autorisere min Frihed at continuere min Correspondenz med DH., og er det i Tiltroe hertil, at jeg uden videre giver mig den Ære at melde m. n. H., hvad mig synes interessant herfra. Jeg har i disse sidste Uger gjort nogle excursionser herfra Leipzig, som har været for mig høyst behagelige, den Eene til Wurschwitz for at besøge en Riddergods Besidder, en Hofraad Schubert³⁾, den største Landmand i Saxen. Jeg har med Forundring betragtet hans fortreffelige Anstalter til Jordens Nyttelse, i sær den store Fordeel, han drager af Foder-Urters, Lucernes, Esparettes og Klees Dyrkelse. Det Berlinske Academie udsatte en Priis for den, som best kunde angive Nytten og Maaden af disse Græs-Arters Nyttelse. Schubert vandt den i et Skrift, som fandt almindeligt Bifald. Han har nu ladet det trykke for at communicere det omsonst til alle Landmænd. Jeg har den Ære herved at vedlegge et Exemplar for DH. Han er den Første, som her i Saxen har begyndt at saae Krab⁴⁾, og han saaer det nu med en stor Gevinst. Iblandt hans Indretninger har jeg i sær fundet nyttig en saa kaldet *Feim*⁵⁾, hvorunder Kleen staar ude hele Vinteren. Den er, om jeg mindes ret, beskrevet i Gr. Borck's Anviisning til Maaden, hvorledes han har forbedret et af sine Godser ved Stargardt.⁶⁾ Roe Sæd, *Rübs* og *Rabs*⁷⁾ saaes herom siden nogle Aar med særdeles Nytte og holdes *efter Krap* for den beste Maade at benytte sine Agre paa. Om mig mindes ret, saa er endnu ingen af disse Sædarter giengse i Dannemark, men jeg tvivler icke om, at de jo her ligeledes med Nytte kan indføres. Neppe kom jeg til-

bage fra denne Reise, før jeg foretog mig en anden til Dessau og Zerbst, og jeg veed icke let at have gjort en behageligere og meere opmuntrende Reise. Hvad Zerbst angaar, saa forfalder den gandske. Fyrsten⁹⁾, en Broder af Keyserinden i Rusland, opholder sig nu siden 18 Aar i Basel og overdrager Regiering i høyst uvidende og egennyttige Folks Hænder. I Samlung von Aufsätzen verschiedener Verfasser, besonders für Freunde der Cameral-Wissenschaft und der Staats-Wirtschaft, Leipzig 1781, hvoraf Samleren er en vis Schmohl⁹⁾, findes nogle meget interessante Breve om denne liden Staats Forhold, hvilke Breve har tildraget Forfatteren en stor Forfølgelse fra Fyrsten af Zerbst. Imidlertid ere de giorte Anmerkninger høyst grundede. I samme Samling finder jeg i Anledning af en Bevolckerungs Plan für die neu eroberten Russichen Provinzen Pag. 189 en Note over vore Coloniers Anleggelse i Jylland, som sigter paa den salige Gr. Bernstorff: Es gehört allerdings mehr zum grossen Minister als ein rechtschaffener Christ zu seyn, dem Verfasser des Messias eine Pension zu geben und von ihm dafür besungen zu werden. Ofte er det faldet mig ind, om den sal. Gr. Bernstorff¹⁰⁾ icke med de beste Afsigter har gjort Dannemark stor Skade ved icke nøye nok at have kiendt Dannemark, ved bestandig at vilde større ud, end hvad vi var i Stand til at udføre, og i sær ved at bryde sig allene om generalia og aldrig at entriere i Details. Et er at give store Summer ud for at anlegge Colonier og Fabriquer og et langt andet og vigtigere at gaee ind i Details for at see, at disse Summer bliver uddeelte paa den for Landet nyttigste Maade, og at de bliver vel administrerte i detaillet. Egentlig troer jeg, at Dannemark aldrig bør tenke paa at spille en Rulle udenlands; dertil er det icke mægtig nok, og slige planer maatte gjøre det høyst ulyckelig. At blive regieret paa den Maade, som Dannemark i de sidste 12 Aar har været, at sørge for Danemarks Roelighed og alle Undersaatternes almindelige og huuslige Lyksalighed; dette er det Eene, en Staats Minister maatte beskæftige sig med. Dette har været Øyemaalet af den sidste viiseste Administration, og Gud lade dette Øiemeed bestandig blive det Samme. At blive Erobrer tillader Danemarks Situation og de store Magter, der nu ere opkomne i Norden, os sikkert icke. Jo mere vi altsaa kan undrage os fra ald Deeltagelse i de Uroligheder, som bestandig vil forvirre Europa, jo lykksaligere vil vi blive. Den salige Gr. Bernstorff derimod har altid kommet mig for, som om han, anseende Danmark som Frankrig, troede fra Dannemark af at vilde dirigere de europæiske Cabinetter. Hans Neveu, frygter jeg, falder i samme Feyl, i det ringeste vilde den salige Gr. Panin, som nu freylig icke elskede denne Herre, og som desuden havde kun meget ringe Tanker om hans Capacitet og Indsigter, stedse beskyldte ham derfor.

Fra Zerbst er jeg gaaet til Dessau og har der med den reeneste Fornøy-

else lært at kiende en Fyrste, som er en Menneskeven, en retskaffen Mand og en sand Fader for sit Folk.¹¹⁾ Fyrsten af Dessau er bekjendt som en af Tydscklands beste Fyrster; men sandelig, Rygtet siger end icke nok om ham, og jo mere man lærer at kiende denne fortreffelige Herre, jo mere beundrer man ham. Hvilken Forandring, naar man kommer fra det Zerbstiske Territorium til det Dessauiske. Det Første seer ud som en Udørken, det Sidste som en bestandig Frugthave. Heele Skove med Frugtræer, fortreffelige Veye, Liv og Munterhed, glade Ansigter seer man overalt i det Dessauiske. Fyrsten opliver alting og gaar ind i de største details for at see sine Undersaatter lykkelige. Han er ogsaa mere end elsket, han er tilbedet. Han har i Wörlitz anlagt en Engelsk Have, den Smuckeste jeg nogensinde har seet; men den er icke anlagt paa hans Undersaatters Bekostning – hvis Skatter han saa langt fra at formere har anseelig eftergivet – men ved egen Fliid og paa den meest oeconomiske Maade. Man seer og heller icke deri prægtige Pallais, kostbare Malerier og Statuer, men hvad man seer er den yndigste Natur og alle de fra Nord America hidbragte Træer, plantet paa en Maade at forlyste og indtage Øyet, samt Prospector og Ideer, der leder Mennesket til den frappanteste Idée om det allerviiseste Væsen og til Følelse om Menneskets Værdighed og Evigheden. I en Slags Eremitage, som forestiller en forfalden Tempel, og hvor man bliver henført ved en Allée, som indpræger en vis behagelig Tungsendighed, fandt jeg dette Vers af Fyrstens egen Composition:

Du, O Stille, kanst mir geben
Was der treuste Freund nicht giebt
Selbst Gefühl und neues Leben
Das Gefühl, das Gott mich liebt!

Neden under fandt jeg et fortreffelig Motto omtrent af dette Indhold: Die Einsamkeit leitet zu Gott, so wie Widerwärtigkeit im Leben zur Selbsterkenntnis und zur Tugend führt.

Paa Veyen imellem Wörlitz og Dessau findes det i en fortreffelig Smag indrettede Begravelse-Sted, som Fyrsten har indrettet for sig.

Jeg fandt der følgende Inscriptioner, som er af Fyrstens egen Composition og saa fortreffelige, at jeg icke kan bare mig for at afskrive dem: — —¹²⁾

Da jeg i Petersborg har havt Leilighed til at blive nøye bekjendt med Greven af Anhalt¹³⁾, en Fetter af Fyrsten, som ofte har spiiist hos mig, og jeg icke var Fyrsten ubekjendt, saa tog Hs. Durchl. mod mig paa en særdeles naadig Maade. I de Dage, jeg var i Dessau, maatte jeg bestandig fra Morgen til Aften være om ham ligesom og følge med ham paa en par force Jagd, og saa ubehageligt dette maatte have været med andre Fyrster [og]

store Herrer, hvis Omgang gemeenlig er saa høyst uinteressant, saa behagelig var det mig med denne Fyrste, som forbinder Religion og Menneskekierlighed med store Kundskaber og en igiennemtrængende Forstand. Han vidste meget nøye Beskeed om den Forandring i Dannemark var foregaaet og talte meget om de priisværdige Egenskaber af vor uforlignelige Dronning og Hs. K. Høyhed Pr. Friderich samt om den fortreffelige Opdragelse, De¹⁴) havde givet til Hs. K. H. Cronprindsen, om hvilken han sagde, han var en Herre af det beste Haab, i Fald han kun icke for tilig blev fordærvet af Smigrere, der maatte udrydde hos ham den fortreffelige Grund, der var lagt i Hans Hierte, hvorved han i sin Tiid kunde blive Sit Fædernelands Fader og Velgiører. Som en sand Menneskeven ønskede Fyrsten, at Hs. K. H. dog endnu i nogle Aar maatte betiene sig af de Høye Personers Raad, der havde givet saa stor et Beviis paa Deres ædle Hierter og paa Deres Kierlighed for ham ved den fortreffelige Opdragelse, De havde givet ham. Fyrsten kiendte ogsaa Deres Excellenz, han har i sin udsøgte Bogsamling Oversættelsen af Deres fortreffelige Skrifter, og han talte om Deres Ex. med den Største Deeltagelse og Høyagtelse. Jeg forsikrede ham om, at De levede meget fornøyet, men han beklagede dog, at en saa indsigtfuld Patriot og Menneskeven, som i saa mange Aar havde gjort Dannemark nu saa stor Nytte og Ære, var sadt ud af den Virkekreds, hvor han kunde gjøre saa stor Nytte. Hs. Durchleuchtighed kom paa Tale om Cabinets-Ordre, og da han icke kunde begribe, hvad der var anstødeligt deri, saa bad han mig om en Efterretning om, hvad man derimod havde havt at indvende, hvilken jeg, gandske uvidende om det locale i Dannemark, icke var i Stand til at give ham. Denne viise Første troede Cabinets Ordre absolut nødvendige i en souverain Staat. Han meente, at en Souverain Staat vilde udarte til det for den Fattige skadeligste Aristocratie, saasnaart Monarchen aldrig sagde sin Villie, men lod enhver Depart. Chef blive Souverain i sit Depart. Til hvem, sagde han, kan en Ulyckelig og af sine Superieurs fornærmet Undersaat vende sig og beklage sin Nød uden til Souverainen selv, og hvor skal han, naar Monarchen Selv beskierer sig den Ret at høre hans Klage og lader den gaae igiennem de sædvanlige Departemens. Det er da altsaa, sagde han, til en Departements Chef selv, at man skal beklage sig, naar man bliver undertrykket af denne Depart. Chef. Hvad Ret kan man da vente. Fyrsten meente, at det naturlig viis meget maatte convenere hver Departements Chef, naar han var Autocrat i sit Departement, og naar Monarchen forbandt sig til aldrig at sige sin Villie uden igiennem sliig Depart. Chef, men hvorledes, sagde han, kan da Sandheden komme Fyrsten for Øre, og hvor meget er da icke Beklagelse værd den Ulyckelige og Fortrængte. Fyrsten, som havde læst Schlösers Staats-Anzeigen, spurgte mig, hvad det var for andre böse

Sachen, der var skeet i Dannemarck, og ved Anledning af, hvad som i samme Anzeigen staar, at Dannemark nu endelig havde faaet *seinen lang vermisten Gr. Bernstorff* igien¹⁵⁾, spurgte han mig, hvad remarquable Fortienester Gr. B. havde mod Dannemark. Gandske Uvidende om det locale i Dannemark kunde jeg ligesaalidet svare ham paa det Eene som paa det Andet. Imidlertid bemærkede jeg, at han icke var uvidende om Fortolkningen af vor Tractat med Engel., som i da værende Epoque gjorde Dannemark saa stor Skade. Fyrsten meente, at det var formodentlig ham selv, der havde ladet indrykke denne Lovtale paa sig i Schlössers Anzeigen, hvori jeg dog troer, han har Uret; thi snarere troer jeg, at det var nogen af disse krybende Siele, der ingen nederdrægtighed og Smigerie lader uforsøgt for at insinuere sig hos deres Patron. Thi hvad kan vel være nederdrægtigere end at indrykke i offentlige Skrifter haarde Bebrejdelser paa de respectableste Personer og Lovtaler paa en eneste Mand – og dette paa sine forrige og nuværende Collegers, ja paa Deres Høyheder Kronpr. og Arveprindsens Bekostning? – uden at angive den eneste Grund hverken til det Eene eller det andet.¹⁶⁾

Imidlertid, da jeg har foresat mig mod ingen her udenlands at entrere i details om disse Forandringer i Dannemark som om Ting, hvis Grund jeg sandelig icke veed, ønskende allene, at man lader mit Fæderneland i Almindelighed og enhver god Patriot, hvad enten han var Medlem af det forrige eller er Medlem af det Nærværende Ministerium, Ret vederfare, saa indlod jeg mig icke videre heri end allene med at forsikre, at jeg troede, at Hr. Gr. Bernstorff saa langt fra ingen Andeel havde i denne Lovtale paa ham, at jeg endog supponerte, at den var indrykket uden hans Vidende.

I Dessau har jeg ogsaa været i Philantropinet¹⁷⁾ og 3 gange bivaanet Lectionerne, hvilke saavel som hele Indretningen jeg har fundet høyst interessante. Den fortreffelige Fyrste tager og den største Deel i denne Anstalt, indfinder sig ofte ved Lectionerne selv og har altid nogle af eleverne hos sig. Jeg bivaanede der en Guds Tieneste, som var høyst passelig for de Unge. Maa den med Psalmerne at synge er rørende og indtryksfuld. Til DH. har jeg den Ære herved at anslutte det Vers, som blev sunget af Choret under Prædicken den Søndag, jeg bivaanede Guds Tieneste. Den bekiendte Dispute imellem Wolke og Basedow og i sær den sidstes Slags Maal med Mg. Reitz har giort Institutet Skade.¹⁸⁾ Basedow i sær ansees nu i Dessau som et særdeles foragteligt Menneske af den afskyeligste Character, som en Druckenboldt og en bedragelig Spillere, men til Lykke saa er han nu reent ude fra Institutet. Jeg har forladt den elskværdige Fyrste af Dessau med Taarene i Øynene over, at de beste Mennesker dog icke ere udødelige, og med det Ønske, at han i mange Aar maa gjøre sine Medmenneskers Lyksalighed. Skulde DH. nogensinde faae i Sinde at gjøre en Tour ad denne Kant, som f. Ex. til

Carlsbad, saa var det sickerlig Umagen værd at gaa over Dessau for der at kiende en Fyrste, hvis Tenkemaade er saa ædel og saa fortreffelig, og som har den største Høiyagtelse for Dem.

Jeg har fra min Familie af i Dannemark faaet Efterretning, at Ordre er gaaet til Zahlkammeret, at jeg kun skal nyde min Minister Gage for 2 Maaneder og 25 Dage efter min Afreise fra Rusland. Endnu veed jeg icke, om det er en Vildfarelse. Fra Gr. B. har jeg ingen Efterretning derom, og da mig au congé var accorderet for 5 Maaneder at trecke min Minister gage, saa betaler jeg endnu 200 Rd. maanedlig til Hs. Maytt. Chargé d'affaires.¹⁾ Jeg har skrevet i disse Dage derom til Hs. Ex. v. B. for at erfare, hvorledes jeg er ad. Egentlig indsees det let i Dannemark, at 1605 Rd., som jeg nu i disse 2 M. 25 Dage efter min Afreise fra Rusland har nødt, fradraget de 200, jeg betaler til L. R. Böckmann, langt fra icke tilstrecker til min Reise Omkostning fra Rusland til Dannemark, til mine Sagers Transport, til min Huusleje i Petersburg til Sept. Maanedes Udgang, til mine Domestiquers Underhold indtil den Tiid, jeg ved Hs. Maytt. Ordre blev dispenseret fra at gaae til Rusland, og til en Douceur til dem som Skadeløsholdelse, fordi jeg mod mit Løfte icke tager dem med mig til Holland, samt Reisepenge for dem. Den største Billighed udfordrede, at dette toges i Consideration, og at jeg ved de store Tab af incirca 7000, jeg allerede lider i Rusland ved mine Klæders, Møblers etc. Salg, jeg endnu icke skulde lide dette. Mig tyckes, at jeg knap kan forestille mig, at det kunde være Hs. Maytts. og Hs. Ministerii Villie, at jeg af min Lomme skulde gjøre saa store og dog uundværlige Depenser i Hs. Maytt.s Tieneste.

Med megen Fornøyelse erfarer jeg ellers af de fra Rusland mig tilkommende Breve, at man gjør mig den Ære endnu icke at have forglemt mig der. Vicecanzleren har sagt til Hr. B[öckmann], som overleverte ham min Rappel-Skrivelse, at han icke kunde begribe, hvorfor jeg vilde forlade Rusland, hvor man dog vilde mig saa vel. Dette fornøyer mig saa meget meere, som det upaatvivlelig har en rapport til mine forrige Superieurs, som man veed vel i Rusland, at jeg var, som jeg burde være, meget attacheret til.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Jvf. nr. 118, hvor Sch. henviser til sine breve af 1. og 25. sept. Nogen adressat er iøvrigt ikke anført. – ²⁾ Ved at rette i koncepten er Sch. kommet til at udstrege de to ord, som her er sat i skarp parentes. – ³⁾ Talen er om Joh. Chr. Schubart til Würschitz, Pobles og Kreischa ved Zeitz, der i dec. 1784 blev adlet som Ritter von Kleefeld for sine fortjenester ved forbedring af landbruget, specielt kløverdyrkingen. Han udgav 1783 Practische Anleitung zum vortheilhaftesten Anbau der Futterkräuter. – ⁴⁾ Farveplanten krap. – ⁵⁾ Stak, hæs, her måske i betydningen stakhjelm. – ⁶⁾ Formentlig generalmajor, greve Adrian Heinrich v. Borcke til Stargard (1715–88). – ⁷⁾ Rybs, dvs. kålrabi, og raps. – ⁸⁾ Friedrich August af Anhalt-Zerbst. – ⁹⁾ Wichtige Abhandlungen

aus der Finanzwissenschaft von bekannten Verfassern, udgivet af J. C. Schmohl, Wien og Leipzig 1784. De omtalte breve er trykt s. 199–340, befolkningsplanen s. 183–98. – ¹⁰⁾ J. H. E. Bernstorff. – ¹¹⁾ Leopold Friedrich Franz af Anhalt-Dessau. – ¹²⁾ Her er udeladt Sch.s gengivelse af to gravskrifter over fyrstens søstre. – ¹³⁾ Formodentlig rigsgreve Friedrich af Anhalt, født 1735, død 1794 som russisk generalløjtnant. – ¹⁴⁾ »De« her brugt om de kgl. personer. – ¹⁵⁾ Aug. Ludw. Schlözers Stats-Anzeigen, bd. VI, 1784, hæfte 21, s. 133–34. – ¹⁶⁾ Stykket »Thi hvad kan – andet« er indsat fra margenen. – ¹⁷⁾ Philantropinum, et opdragelsesinstitut, grundlagt af pædagogen J. B. Basedow i Dessau 1774. – ¹⁸⁾ Om Basedows strid med sin medhjælper Chr. Aug. Wolke og hans slagsmål med magister Carl Christoph Reiche se Schlözers Stats-Anzeigen II, 1782, hæfte 8, s. 482–93, og V, 1783, hæfte 20, s. 509. – ¹⁹⁾ Legationssekretær Hans Böckmann, der ved Sch.s afrejse fra St. Petersborg indsattes som chargé d'affaires (Geh.reg. 1784, fol. 90, ordre af 21. febr.).

117.

[1784 25. september, Leipzig]¹⁾

Ved min Tilbagekomst hid fra en Tour, som jeg har gjort i Francken, og hvorom jeg med en af næste Poster skal have den Ære at melde DH. nogle details, har jeg modtaget Deres Ex. for mig saa uendelig velkomne Skrivelse. Den har særdeles glædet mig icke allene for de Beviser, jeg finder paa Deres fortvarende Godhed for mig og Bifald af mig, og fordi jeg deraf seer, at De lever fornøyet, men og for den Roes, De tillægger Gr. Bernstorffs ædle og gode Tenkemaade. Dette har saa særdeles glædet mig, fordi det giver det bedste Haab og gode Udsigter for Fædernelandets Vel for Fremtiden. At tale til DH. med den Redelighed og Aabenhjertighed, jeg er vant til at tale med Dem, saa var snart mit Fæderneland bleven mig forhadet. Forsikret om den store Taknemmelighed, mit hele Fæderneland var de Høye Personer af den Kongelige Familie skyldig, og underrettet af de her udenlands gaaende Rygter om den Flid, med hvilken man nu søgte at krenke og ydmyge disse fortreffelige højeste Personer, og paa²⁾ visse Folks Bestræbelser at eloignere de beste og troeste Mænd fra Affairerne, saa begyndte jeg baade ret at hade og foragte mine Landsmænd, anseende os snart alle som et Sæt af de utaknemeligste og nederdrægtigste Mennesker, der allene søgte at stifte Uroe og Ulycke, og som Mænd, der af de egennyttigste Afsigter vilde opofre hele Fædernelandets Vel til deres personlige Fordeel. I mit inderste Hierte har jeg da tacket den Allerhøjeste for den Vished, jeg nu af DH. Brev har faaet, at der dog i Hs. Maytt. [Tieneste]³⁾ er en ædel, god Mand. Nu, er der een, saa maa der og nest Guds Hielp og være flere, og saa maa Dannemarks Ære og Credit vel snart igien opvagne, og de retskaffenste

Personers Character Ret vederfares. Hvad der virkelig prevenerte mig mod Gr. B., var især den afskyelige Snak og den strafværdige Maade, paa hvilken Gr. St.⁴) talte i Carlsbad om de Allerhøyeste Personer af den Kongel. Familie og snart om alle i det forrige Ministerium, ja sparte icke engang deres domestique situation. Nu er jeg af DH. Brev overbeviist om, at Hs. Ex. Gr. B. paa ingen Maade vilde billige, endnu mere (?) autorisere slig Snak, og nu elsker jeg ham. Hvem der som jeg elsker mit Fæderneland og ærer mine Velgjørere, troer at Dannemarks Vel og Lyksalighed bestaar i den fuldkommenste Eenighed imellem alle de høye og fortreffelige Personer af den Kongel. Familie, det er min Mand, ham jeg vil og elske og ære.

Da jeg med den fuldkommenste Taknemmelighed veed og erkiender den Fornøjelse, som DH. finder i et hvert Tilfælde, som glæder mig, saa legger jeg herved et Brev, som jeg i dette Øyeblik faar fra V. C. Gr. O[stermann]⁵), hvori han efter at have underrettet mig om, at Hs.⁶) Maytt. har ladet mig udbetale den sædvanlige Present af 3000 Rb. – egentlig kun 2700; thi 300 gaar af til Ceremonien – føyer til; at Hds. Maytt. Keyserinden som et Beviis paa sin Høyagtelse har endnu benaadet mig med en Ring af Brillanter. DH. veed, at Hds. M. paa en meget distingueret Maade ved min Afreise fra Petersburg lod mig tilstille en Daase med sin chifre, som endnu ingen Dansk Minister før mig har faaet. Ved min Afskeed fra den værdige Lanskoj sagde han mig, som jeg tilforn har meldt DH., at Hds. Maytt. som et Tegn paa sin Høyagtelse havde destineret mig Alexander Ordenen, men paa de DH. bekiendte Grunde forbad jeg mig den. Han maa have sagt dette til sin store Souveraine, og denne ædelmodige Dame har da forandret dette Distinctions Tegn i et Andet meere essentiel og ligesaa flatteur, i sær da Viceanzleren skriver mig, at Keyserinden lader mig [det] tilstille som et Bevis paa sin Høyagtelse. Hvad som i sær glæder mig saavel heri som i alle de Forsikringer, jeg daglig faar fra Rusland om Keyserindens Naade og om Hendes saavelsom Hendes Ministres Deeltagelse i min Skiebne, er, at jeg tør flattere mig i Haab, at det vil fornøye de høyeste Personer af den Kongel. Familie og DH. Man veed i Rusland min uendelige Ærbødighed for Hendes Maytt. Dronningen og H. K. H. Printz Friderich; man veed, at jeg troer, Dannemarks Lyksalighed bestaar i den inderligste Eenighed i den Kongel. Familie, og at jeg er overbeviist om, at vor dyrebare Kronprinds, som Fædernelandets Lykke nu beroer paa, ingen sickrere eller troere Raadgivere kan have end de høyeste Personer, der har givet ham den fortreffelige Opdragelse, og under hvis Administration Danmark har været saa lykkelig; man veed desuden min attachement til Deres Exc., og at jeg anseer Dem som en Mand, hvilken Fædernelandet næst vore Kongel. Herskaber

er den største Tak skyldig; thi disse sentencer har jeg aldrig nægtet og skal nest Guds Hielp min Levetiid vedgaae. Alt hvad man da gjør i Rusland for at distinguere mig og bevidne mig Keys. og H. Ministerii Bifald, er virkelig ipso facto at bevidne det Russiske Hofs Venskab og Tiltroe til de Høye Personer af den Kongel. Familie og dets Agtelse for det hele forrige Ministerium en general og en particulier for DH. Hvor rørt jeg imidlertid er af Taknæmmelighed mod Keyserinden, der, som jeg erfarer, har expres vildet gjøre mig en fornøyet Time, vil DH. let indsee, og at der snart fattes mig Ord til at udtrykke Hende disse Følelser i mine Breve til Vicecanz. og til mine øvrige intime Venner i Rusl.

Den gode, den fortreffelige og ædle Lanskoj! Ham har jeg end i Graven at tacke for de saa særdeles gode Ideer, Keyserinden har om mig personlig, og fordi jeg derved har havt den Lycke at være nyttigere i Rusland, end jeg ellers vilde være, og at give Keyserinden Ideer om de højeste K. Personer og om DH., som mit Fæderneland endnu maa høste Nytten af. Denne værdige Mand være denne Taare, der flyder i dette Øyeblik jeg skriver, hel ligt. Men da jeg saaledes i den højeste Grad føler den Taknæmmelighed, jeg er den gode Mand i sin Grav skyldig, saa døm, min naadige Herre, om den Taknæmmelighed, jeg bærer for Dem, som i sær har giort Hs. Maytt. og de Høye Herskaber opmærksom paa min Iver i Hs. Maytt.'s Tieneste. Disse Følelser mod Dem er med af de meest levende i min Siel, og give dog Gud, at jeg maatte være i Stand til at bevise ald min Taknæmmelighed. Jeg føyer her det Brev, jeg skriver til Gr. B.¹⁾, hvormed jeg accompagnerer Afskriften af Gr. Oster[manns] Brev. DH. vil bemerke, at jeg der har taget en Tone af Tiltroe til Gr. B., som jeg aldrig før har havt, men som nu er grundet paa den gode Idee, DH. giver mig om hans Character og Hierte, thi naar han kun er en god og sicker Mand, som meener det ærligt med det hele Kongel. Huus og med DH., saa bliver han og for mig en kier Mand.

Nu ønskede jeg kun i sær, at alle mine Demarcher maatte finde DH. Bifald, thi da er jeg først lykkelig og rolig. Saa snart jeg faar mig tilsendt den mig bestemte Ring, saa forlader jeg Leipzig, hvor jeg dog imidlertid smigrer mig i Haab at se mig bæret endnu med et Par Linier fra DH. Nu Gud den Allershøyeste velsigne Dem!

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Som det fremgår senere i brevet, er det skrevet samme dag som et brev til Bernstorff, der i koncepthæftet er dateret 25. sept. (jvf. også nr. 118). – ²⁾ Man skulle her vente »om« i relation til »underrettet«. – ³⁾ Dette eller et andet ord, f. eks. »Ministerium«, må være oversprunget. – ⁴⁾ Grev Chr. Stolberg, jvf. nr. 114. – ⁵⁾ Brev af 21. aug. 1784 fra vicekansler, grev Ostermann i Sch.s arkiv A. I. 3. – ⁶⁾ Læs: Hds., nemlig kejserindens. – ⁷⁾ Brev af 25. sept. 1784, indført i koncepthæftet foran dette.

118.

[1784 oktober]

Jeg ønsker og haaber nest Guds Hielp, at mine Breve, som jeg under 1. og 25. Sept. har havt den Ære at tilskrive DH, maa have foretruffet Dem i ønskelig Sundhed og Velgaaende. Uagtet jeg let kan forestille mig, at en saa ubetydelig Correspondenz som min icke kan andet end være DH. kiedsom, saa er det mig dog saa uendelig vigtig at erholde mig i Deres Erindring og tillige at see mig underrettet, om det icke var Dem alt for besværlig, i faa Linier om Deres Sundhed og Velgaaende, at jeg icke kan afholde mig fra at tage den Dristighed i at skrive Dem til, i sær da jeg tillige ønsker at erholde Deres Ordre, i Fald det saa lykkelig kunde treffe sig, at jeg ved Fortsettelsen af min Reise kunde nogensteds i større eller mindre Ting udrette Deres Ordre. Jeg har nu faaet den kostbare Ring, som Hendes Maytt. lader mig tilsende. Den er prægtig, langt, langt for prægtig for mig, skiøndt analogue til den store Dames Ædelmodighed, der sender mig den. Da det er gandske usædvanlig, ja maaskee den første gang, at det er skeet, at Keyserinden bestemmer en bortreisende Minister to Juveler af Værdi i Afskeeds-Present, saa dræber man sig i Petersborg med Gisninger, som tildeels ere høyst latterlige og meget diverterer mig, over Aarsagen, som Keyserinden maa have havt til at sende mig to saa distinguerte Presenter og den Sidste i sær paa saa distingueret en Maade. De Aarsager dertil, som jeg veed, ere DH. af min sidste Skrivelse bekiendte, og sandelig andre begriber jeg icke selv. Af intime Venner i Petersb., som lever midt i Hoffet, erfarer jeg ellers, at Keyserinden, der, som jeg af en lang Erfarenhed veed, har det ømmeste og venskabeligste Hierte, endnu icke kan glemme sin afdøde Ven, Gen. Lanskoy, og at man frygter, at denne Melancholie maatte skade hendes Sundhed. Gud opholde hende! Danmark og det hele Kongel. Huus har i Hende en solid og sicker Ven; stor Spørgsmaal er det, om hendes Arving vil blive for Danmark, hvad hun var. Umueligt er det at sige noget derom med Vished, men man vil tvivle derpaa. I Preussen og Saxon vil man vide, at Grossfyrsten skal være meget sterk Preussisk sindet, og at han venter paa intet andet end paa en Forandring for at løse sine Baand med Keyseren. Denne Lage maatte efter Sagerens nu værende Tournure, i sær i Fald Grosfyrsten icke har de samme høyst venskabelige sentimens for Danmark, som hans Moder har, blive langt misligere for Danmark end nogen anden. En Allianz imellem Rusland og Preussen maatte efter Sagerens nu værende Tournure drage Allianzen med Frankrig og Sverrig med sig, og hvor blev da Dannemarks Plads, i sær naar Rusland var kold, Preussen ligegyldig, Engelland afmægtig, og Sverrig gjorde Insinuationer for at berige

sig paa vor Bekostning, hvilket Sverrig, som jeg tilfulde veed, længe har lagt an paa. Lyckelig var det vel altsaa for vor gode Dannemark, om det nu i denne critiske Epoque kunde sidde fuldkommen stille og allene see Sagerne an med den Viisdom, som man hidindtil har brugt.

Men nok om Politick. Jeg agter nu herfra at fortsætte min Reise til Frankfurt, derfra tage Touren, formodentlig over et Hiørne af Schweitz, til Italien. Det er for silde paa Aaret at bereise Schweitz; men denne Tour opsetter jeg til Foraaret ved min Tilbagereise fra Italien, da Schweitz skal være meget yndig. Det er maaskee icke DH. ubekjendt, at Hs. Maytt. har behaget at accordere mig 1000 Rd. til Hielp til Reisepenge, hvilke jeg icke kan tvivle om, at jeg jo har tildeels Hs. Ex. G. Bernstorfs Forestilling at tacke for,¹⁾ og erholder jeg heri altsaa et behageligt Beviis paa denne Herres Ædelmodighed og Retskaffenhed, som fuldkommen svarer til de Begreb, DH. giver mig om ham. Nu vilde jeg kun udbede mig DH. Befaling, om jeg i noget kunde være saa lyckelig at udrette Deres Ordre. Man har nu Voltaires hemmelige Memoirer i Tysk, som, da de afskildrer K. af Pr. ret paa en forskreckelig Maade, skal meget have chagrineret denne gamle Monarch. De ere oversadte i Wien, skiøndt paa Titelbladet er tryckt Berlin.²⁾ Formodentlig har man dem allerede i Dannemark. Jeg ønsker DH. den fuldkomneste Lyksalighed og den Allershøyeste Velsignelse over Dem og Deres og næst at udbede mig –

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Jvf. skrivelse fra A. P. Bernstorff 28. sept. 1784 (Geh.reg. 1784 II, fol. 603 f.). –

²⁾ Måske den i British Museums General Catalogue of Printed Books opførte, i 1784 udkomne duodesudgave »Geheime Nachrichten zum Leben des Hrn. v. Voltaire. Von ihm selbst geschrieben. Aus dem Französischen«. Som muligt trykkested anfører katalogen »Vienna«, dog med spørgsmålstegn efter.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

119.

1784 19. november, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Allershøistærede Ven.

Jo! vist nok har jeg faaet de ærede Breve, som De have undt mig, læst dem med Fornøielse og just agtet at besvare dem, da Deres sidste ærede nu indløb mig, for da tillige at takke for begges hele Indhold, undskyldte, at jeg nu først iagttog min Skyldighed, og venligst bede Deres Høivelbaarenhed at unde mig en Brevvexling, der ikke foruleiliger mig (thi nu har jeg vist saa megen Tid) og heller ei kand andet end glæde mig; thi De er min Ven, og

De kand ikke skrive uden læseværdigt. Ogsaa hender Dem intet, uden hvad De deeler med mig; jeg reiser med Dem; thi mine Ønsker følger Dem, og Gud Selv ledsage Dem.

Modtag min oprigtige Lykønskning til den prægtige Ring og til den hele dobbelte Gave fra denne store Printsesse. Alt dette saa Udmærkende er truffet, hvor det var fortient, og kiert, ja saare kiert, er det mig, at sande, skjønt for et Øieblik miskiendte, Fortienester ere blevne til sand Ære for Verden paaskjønte. Ogsaa dette, min Ven, deeler jeg med Dem. Ei mindre har det fornøiet mig, at man dog har givet Dem 1000 rdr.; vist nok har Græve Bernstorff deri viist sig retskaffen; jeg nævner ham, fordi jeg veed det, og fordi han eene dog har Følelse.

Min Ven af Vane har skrevet om Europas nu værende vaklende Tilstand, og strax, kied deraf, tu tollis manum de tabula. Mig gaaer det ligesaa, at jeg heller ikke gider enten skrive eller tale derom. Dog fordi D. H. nu har saa villet, saa vil jeg kun sige Dem, at i mine Tanker bliver hele Striden imellem Keiseren og Hollænderne til en blot Bevægelse, saafremt Frankerig og Preussen ikke vil, at der nu skal opstaae en almindelig Krig. Neppe skulle jeg af allehaande min Ven endnu bekiendte Omstændigheder kunne slutte, at disse to Magter endnu ville blæse i Krigsbasunen. Det skeer vist; men jeg troer ikke endnu. Vinteren bliver nok anvendt til Mellemland, og Tretten bilagt. Dog hvor let kand man feile; og altid bør man sige: il faut voir. Hvad os angaaer, da er det vel og klogt at holde sig in statu quo og liste sig fra nye og andre Forbindelser. Siden Rusland skiftede System, var jeg aldrig rolig; thi meer nu end nogen Tid behøver Danmark at tælle hvert et Skridt. Glad er jeg, at det er ikke mig nu, hvis Stemme skal høres; thi nu bliver det kun min som hver god Borgers Pligt at udbede sig for Regieringen Viisdom og de bedste Raad; og troe mig, min Ven, mine Ønsker for mig selv da kunne ei være meere levende end for Regieringen nu. Staten er det blivende; vi andre, hvem vi end ere, ere kun Træk-Fugle.

Min Vens Reise mod Synden er mig kier; thi jeg haaber, at den skal være Dem angennem, i sær gavnlig for Deres Sundhed. Dette blive den! Hast da nu mod Italien og søg, jo før jo heller, at slippe fra den Schweitziske Vinter. Vist nok vil De i dette saa besynderlige Land, sært for sin Natur og for mig endnu meere i Henseende til dens mange smaae paa alle Maader formede frie Stater, finde ideel Føde for et agtsomt Øie og en tænkende Siel. Men udset Sommeren, der kommer, hertil og hast nu til Italien, hvor Himmel-Egnen er saa god, Landet saa skjønt, Konsten, gammel og nyere, saa fuldkommen og Alderdommen saa lærerig og saa talende. Gid jeg nu var hos Dem, hvor skulle vi da med hinanden see, lære, forundre, dømmе; og det ikke alleene i Hensigt til Konst, Videnskab, Alderdom, men og til Sæder,

Religion, Regiering! Dette Ønske er forgiæves; men behag dog nu at meddeele mig nogle af Deres Anmærkninger, Iagttagelser, Slutninger; ikke almindelige, thi dem have vi begge tid nok læst; men besynderlige og skarpe.

De ville saa gjerne, Bedste Hr. Kammerherre, nu paa denne Reise have noget Ærende for mig; og jeg veed, at De ville det saa gjerne. Deres Hierte finder og vil finde en Føde i at tænke paa Deres Ven, ved at lede for ham efter noget kiert, noget rart. Men hvad skal jeg nu kunne bebyrde Dem med eller rettere glæde Dem ved? Af Konstens Sager vil jeg just intet eie meere, end jeg har. Lad os da gaae til de kiere gode Venner Videnskaberne; under deres Herredømme har Italien baade gammelt og nyt. Hør nu, Kiere Ven, behag deraf at købe mig for 50 rdr. gammelt og omtrentd ligesaa meget nyt. Men De vil have nøiere Bestemmelser; og see da nu! Af Gammelt kalder jeg, hvad der er trykt før 1520 eller før 1512. Kunne De deraf træffe mig en vel bevart Hebraisk Bibel, en Septuaginta Interpretes, et eller 2 Testamenta Nova Græca; eller og i Mangel af disse (hvilke dog meest skulle fornøie mig) en Cicero, en Ovidius, en Livius; saa bleve de mig ret angennemme. Saadanne Sager treffes, endog for got Kiøb, endog i Cataloger; thi forrige Aar blev saadan een sendt fra Venedig, og jeg fik derfra af ældre Editioner en Deel for et Kiøb, som forbausede mig; thi i det hele Norden ere disse Slag overmaade kostbarere. Jeg mælder just om det gode Kiøb, blot for at min Ven kand være paa sin Vagt. Nu, Kiereste Hr. Kammerherre, har De jo nok at sysle med for en Ven, som De dog vil tvinge til at være dristig med Dem. Hvad nye Sager angaaer, da overlades det nu heelt til Dem Selv, naar det kun er nyt fra de sidste 10 Aar, og det angaaer enten Historien, eller Kirke-Historien, eller Antiquiteterne, eller Politiken, eller Geographien, eller Bibelens Forklaring og NB. er paa Latin og seer lærdt ud. Hvilken Søgen, hvilken Prøven faaer nu min Ven! Og endnu en eeneste Anmærkning for min Bedste Hr. Kammerherre: Hellere for mig eet eller to ret gode Værker end flere middelmaadige.

Men nu Ende paa et langt Brev; kun dette alleene maae Hiertet have lagt til: elsk altid den, som evig er med en uryggelig Højagtelse og et sandt Venskab Deres Høivelbaarenheds gode Ven

O. Høegh Guldberg

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

120.

Udateret, ved årsskiftet 1784–85, Venedig.

Med saa meget des større Glæde har jeg imodtaget DH. Skrivelse af [19. November], i sær som jeg virkelig snart begyndte at befrygte, at der,

mig uvidende, maatte være et eller andet i min Opførsel, der icke havde vundet Deres Bifald, og ansaa DH. Taushed som et Beviis derpaa. Ingen Ting i Verden vilde have smertet mig meere, thi jeg tilstaar Dem oprigtig, at jeg søger Deres Bifald endnu med den samme Iver, som jeg søgte den i den Tiid, at jeg var i Rusland, og de vigtigste Rigets Affaires var i Deres Haand. Fuldkommen overbeviist om; at Dannemark aldrig vil bekomme nogen ædlere, bedre tenkende og indsigtfuldere Minister, end hvad Deres Excellenz har været, saa vil Deres Bifald og Yndest altid være et Hovedmaal med for mine Ønsker, og Gud lade mig aldrig blive saa ulyckelig, at jeg nogen sinde skulde miste den. Ingen Ting kunde altsaa fornøye mig meer end i DH. saa særdeles naadige Skrivelse at finde et sickert Bevis om Deres Naade, Deres Bifald og om den for mig saa glædelige og smigrende Andeel, De behager at [tage] i, hvad som angaar mig. Jeg tør smigre¹⁾ mig icke at være uværdig denne Deres godhed ved den inderlige Andeel, jeg tager i alt, hvad som angaar Dem, og ved mine ivrige Ønsker, at De dog maa være saa lykkelig, som Deres ædle, menneskekierlige Hierte fortienner. De nyder for det Øvrige ellers den Lykke at have saavel Deres Fædernelands som Fremmedes Høvyagtelse, og i sær hvad Rusland angaar, maatte det vel være vanskeligt for Hans Maytt. at finde nogen Minister, som der har den Høvyagtelse og Tiltroe som De. Deres Exc. har seet ind i mine Tanker og virkelig giordt mig lykkelig ved de Commissioner, De har behaget at give mig. Jeg tacker Dem inderlig derfor, i sær da jeg vel indseer, at De icke saa meget har givet mig omtalte Commissioner, fordi det egentlig kunde være Dem om at giøre at have dem udførde, men allene for at fornøye mig ved at give mig en Leilighed til at smigre mig i den Tanke, at jeg dog kunde være Dem nyttig i noget.

Jeg har ret ugerne forladt Leipzig, hvor jeg var ret i mit Esse. Jeg kiender faa Stæder, hvor man kan leve en particulier med større Fornøvelse og med mindre Depense. For den, som elsker Videnskaber og litteraire Nyheder, er Leipzig i sær behagelig, da denne Stad er som Centrum for Tydscklands Lærde. Havde jeg altsaa kundet handle netop som jeg vilde og ønskede, saa havde jeg passeret Vinteren i Leipzig for der at optage alle mine gamle Studeringer. Men man maa søge i alle sine Handlinger at være consequent. Jeg havde skrevet om Tilladelse at passere Vinteren i et mildt clima, og altsaa maatte jeg icke agte de mindre Behageligheder og de anseelige Reise-Omkostninger, som denne Reise gav mig, men har altsaa fortsat Reisen og er nu i Venedig. Ved et Ophold i Weymar, jeg giorde i forrige Sommer, var Hertuginden²⁾ saa naadig at forlange det Løfte af mig, at jeg endnu, inden jeg forlod Saxen, nok engang skulde komme til Weymar. I Følge dette har jeg og taget Touren did over. Jeg finder Weymar et meget behageligt Op-

holds Sted. Hoffet er høyst populair, og Hertuginde*n* i sær, som med sin Søster, den forrige Storfyrstinde³⁾, har været i Rusland, er en høyst behagelig og yndig Dame. Jeg forefandt i Weymar to Danske Damer eller i det ringeste Danske Minister Fruer, den gamle Grevinde Bernstorff⁴⁾ og Gr[evinde] Bachhoff.⁵⁾ Begge gjorde mig den Ære at erindre sig med Fornøjelse, den Første af mit Ophold hos hendes afdøde Mand i Wotersen i Aaret 1771 og den Sidste af mit Ophold i Wien i Aaret 1769, hvor jeg først gjorde hendes Bekiendtskab. Imidlertid kunde jeg dog icke andet end med den slags Kummer, som min egard for den sal. Gr. Bernstorff⁶⁾ nødvendig maatte opvække, bemercke det store Affald, der var i mere end en Henseende fra den Grevinde Bernstorff, jeg havde kiendt i Dannemark og i Wotersen, og denne, jeg saae her. Men la cronique scandaleuse hører icke med i mine Breve til DH.

Fra Weymar er jeg uden at opholde mig gaaet til Franckfurt og derfra over Bliescastel ved Zweybrücken – hvor jeg havde nogle Venner fra Petersb. af, som meget havde bedet mig at besøge sig – til Carlsruhe. Min Af-sigt ved at gaae over Carlsruhe var i sær for at see, hvorvidt det physiokratiske System, som Marggreven af Baden selv har været meget porteret for og søgt at introducere i nogle af hans Lande, hvorledes det havde lyckedes.⁷⁾ Det er vel icke DH. ubekiendt, at Schl[e]ttwein⁸⁾ i Giessen, som pronerer saa meget det physiocratiske System og har skrevet en Hoben Bøger, Magaziner etc. og andre Skrifter, har paa Marggrevens Ordre etableret det physiocratiske System i et Herskab Ditlingen, og at det egentl. er paa Schlettweins Plan og Skrifter, at Keyseren⁹⁾ nu tenker at indføre dette System i sine Lande og at legge ald Skatten allene paa den reene Grund. Nicolai i den fierte Deel af sin Reise¹⁰⁾ har yttret mod Schlettwein, at hans Plan var udførlig, og har endog forekastet ham det slette Udfald af det Physiocratiske Systems Indførsel i Ditlingen, hvorimod Schlettwein har forsvaret sig i den sidste Deel af hans Magazin¹¹⁾ og paastaet lykkelig at have udført sin Plan. Nu blev jeg imidlertid ved Conversationer med Marggreven selv og hans Ministre overbeviist om, at man havde fundet Planen udførlig, og Marggreven selv, som tilforn har været i høyeste Grad porteret for det physiocratiske System, ja skrevet en piece for at forklare, tilstod mod mig selv, at uagtet han endnu troede dette Systems Indførelse høyst lykkelig for Undersaatternes Velgaaende, saa fandtes der dog saa mange Sværigheder ved at indføre det, at han reent havde opgivet det. Marggreven troede og, at Keyseren i kort Tiid vilde komme til kort ved det nye Paalæg og see, at hans Undersaatter saa meget tryckedes derved, at han nødvendig maatte opgive det. Ved Anledning af en Compliment, jeg gjorde Marggreven over den noble simplicitet, jeg bemerkede ved hans Hof og i sær ved en meget modest

Hof Uniforms Indførelse, som jeg saa alle, saavel de Større som de Ringere, bar ved Hoffet, havde jeg en Samtale med Hs. D[urchlauchtighed], som, da den rapporterte sig til Dannemark, jeg icke kan undlade at melde DH. Marggreven vilde have læst i Aviserne, at der i Dannemark ligeledes var bleven indført en Slags Hof-Uniform; men da at mange af de Betiente, der icke hørte til Hoffet, formodentlig af Menage, havde betient sig af samme Uniform, saa var den ved en nylig Forordning blevet indskrenket allene til Hofbetientene.¹²⁾ Marggreven meente deri at finde en Slags Stolthed hos vore Hofbetiente, som for at menagere for sig og dog have en aparte Distinction udsluttede fra slig uniform alle, der icke egentl. vare Hofbetiente. Marggreven gjorde ved denne Leilighed den reflexion, at han icke indsaa, hvorfor en Fyrste skulde mere distinguere sine Hofbetiente, som de meest unyttige, over sine andre troe Betienter; at hvad ham angik, saa saae han med megen Fornøjelse alle sine troe Betientere ved sit Hof, søgte at menagere for den Eene saavel som den Anden og derfor tillod alle gierne at bruge den Klædning, som meest convenerte dem. Da jeg ved et Ophold af femten Aar uden for Fædernelandet er gandske uvidende om det locale hos os, saa vidste jeg intet at svare derpaa. Det er ellers bekjendt, at Marggreven er en af de beste og fortreffeligste Tydsklands Førster, og det ædle Hierte hos ham læser man i hver hans Trek. Han er uendelig elsket af sine Undersaatter og fortienter det ved den store Flid, han giver sig at gjøre dem lykkelige. Man kommer og icke saa snart i de Badenske Land[e], inden man bemerker med Forundring og med Ærbødighed mod denne værdige Fyrste en Velstand iblandt de Badenske Undersaatter, som gjør dem udmerkede fra alle deres Naboer. For ret at lære, hvorvidt Agerdyrkning kan drives, burde man studere den i de badenske Lande, hvor Agerdyrkning er paa sin høyeste Spidse og florerer endog gandske anderledes end i Saxen. Blies Castel, hvor jeg gik hen for at besøge nogle af mine gamle Venner, tilhører en Grevinde von der Lein¹³⁾, som ligeledes i en gandske Contrast med sin Nabo, Hertugen af Zweybrücken, giver sig megen Omsorg for sine Undersaatters Beste. Jeg bemerker dette Sted i Henseende til [den] fortreffelige, uforlignelige Eng¹⁴⁾ og det gode Kiøb, man der kan leve for. Man forsikrede mig der, at en Familie der kunde holde en meget anstændig og vel indrettet Huusholdning med 600 Gulden lette Penge om Aaret. Min Afsigt var i Carlsruhe icke at gaae til Hoffet, men allene at opholde mig der nogle Dage gandske en particulier. Jeg angav altsaa icke i Porten uden mit blotte Navn og mit Fæderneland. Men neppe var jeg kommet til Vertshuset og havde faaet min Cuffert op, førend en Hoffourier stod der og fra Marggreven inviterede mig endog samme Aften at komme til Hove. Hs. D. var saa naadig at undskylde det og at sige mig, at da han havde supponeret af Navnet, at jeg maatte

være den, der havde været dansk Gesandt i Rusland, og at han havde frygtet, at jeg skulde echapere ham, saa havde han taget fast paa mig i det samme Øyeblik af Frygt, at jeg maatte echapere ham. Imidlertid er det mig ukiert¹⁵) at have havt den Lykke at kiende en af Tydscklands beste Fyrster og at have havt mange høyst interessante conversationer med ham. Arveprindsen, som er allerede en Herre paa nogle og 30 Aar, giver det beste Haab for Undersaatterne om at vilde træde i sin Faders Fodspor.

Fra Carlsruhe har jeg fortsadt Reisen til Augsburg og der saavel som før i Sommer i Nürnberg giordt Bekiendtskab med nogle fortreffelige Mechanici og Kunstnere. I Nürnberg er der en vis Mechanicus Bischoff¹⁶) og i Augsburg en anden, Langenbuchner,¹⁷) der begge gjør experimenter i Electriciteten, som jeg aldrig har seet smuckere og betydeligere. Den sidste i sær arbejder tillige meget i de ny opfundne Luft-Arter og gjør deri særdeles smucke experimenter. Begge disse har til Fals alle de til disse for Mennesket saa nyttige experimenter behøvende Machiner. Imidlertid bemærkede jeg dog den store Forskiel paa Prisen af disse Sager ved at lade dem komme fra Nürnberg og fra Augsburg. Bischoff i Nürnberg sælger en electricisk Lampe med Electrophor og indflammabel Luft til at gjøre Lys med om Natten for en Louisd'or, og for en icke bedre arbeidet forlanger Langenbuchner just det dobbelte. I Nürnberg er der endnu en Mathematicus Burucker¹⁸) og i Augsburg en vis Brander¹⁹), der gjør fortreffelige Mathematiske Sager, den Første i sær mange curieuse Sager af Magnetiske Kunststycker, men alt ligeledes med den Forskiel af Prisen, at de i Nürnberg forarbejdede Sager ere en halv gange saa got Kiøb som de i Augsburg. Den for sine Magnetiske Cure saa bekiendte Mesmer²⁰) har været i Augsburg og giordt der adskillige besynderlige Cure. Det er bekiendt, at af en i Paris over ham sadt medicinsk Commission alle hans Cure ere declarerede for charlatanerie. Der maa imidlertid dog være noget deri. Han har blot ved Magnetens Paalæggelse befriet den ovenomtalte Mechanici Langenbuchners Kone for en i mange Aar havt høyst smertelig Gicht i heele Kroppen. Denne Kone, som er et særdeles indsigtsfuldt Fruentimmer, og som hjælper sin Mand ved alt sit electricke Arbeide, fortalte mig Omstændigheder derved, som sætter mig i Forundring. Den bekiendte for kort Tiid siden døde Gosner²¹) har i Ellwangen icke langt fra Augsburg giordt sine Vunderværk, hvorved Overtroe vel har havt den meeste Andeel. Imidlertid har han dog endnu mange Tilhængere, hvoriblandt der dog ere mange fornuftige Folk, som i det ringeste har fundet hans Cure forunderlige. Det er bekiendt, at Lavater²²) i Zürich ved at see Gosners Lægemaade blev saa indtaget deraf og troede saa sicker at bevise dermed, at Vunderværk endnu existerte, at han anlaae i Zürich et slags Capelle, hvor han ligeledes begyndte at gjøre sine exorcismer uden dog at det lader, at

han har været saa lykkelig at kunde gjøre saa sterke Indtryk paa Imaginationen som Gosner.

Ved denne Reise igiennem Tydskland har jeg i sær iblandt andet bemærket den Høvyagtelse, som Kongen af Pr. Opførsel i den sidste Krig²³⁾ almindelig har tildraget ham, tilligemed den Had og tillige Frygt, Tydsklands Fyrster har for Keyseren. De frygter hans Despotismus, og Ønsket er almindelig for det Østerrigske Huusets Ydmygelse. I Schwaben føler allerede de meeste Tydske Fyrster Keyserens Despotismus. Der skal være i Wien en vis Bog, hvori alle de Tydske Fyrsters Navne ere opskrevne med Noter ved over deres meere eller mindre Attachement til det Østerrigske Huus, og i alle de Sager, som forekommer enten ved Righshofraadet eller ved Rigsdagen i Regensburg, maa de Fyrster vist vente sig at blive chicanerte, som i samme Bog staaer afmalede med sorte Farver. Dette gjør de Tydske Fyrster særdeles varsomme i deres Omgang og Conversationer, hvor det angaar Europas nu værende System. Da det imidlertid var bekjendt saavel i Carlsruhe som i Weymar, at jeg havde den Naade af en particulier Bekjendtskab og protection fra Hs. K. H. Prindsen af Preussen fra den Tiid, at denne Prinds var i Petersb., saa aabnede man mig sine Tanker derom med den største Aabenhjertighed. Arveprindsessen af Baden saavelsom Hertuginde af Weymar ere Systre af Prindsessen af Preussen²⁴⁾, hvilken sidste fortreffelige Dame selv havde havt den Naade at lade mig recommandere til Hertuginde af Weymar. Jeg kan icke andet end ved denne Leilighed beklage det imellem det Preussiske og Keyserlige Hof Sted findende Koldsindighed, hvortil dog Gr. G[oertz's] Opførsel virkelig maatte være en Hoved Aarsag. Af nogle Samtaler med den Badenske Oberkammerer von Edelsheim, som har været Preussisk Minister i Wien, bemærkede jeg ellers, hvad jeg og i Berlin har bemærket, at denne Preussiske Minister, uden at jeg begriber Aarsagen, søger i sine Dep. at gjøre Ruslands Magt mindre, end den er. Jeg erindrer mig ved denne Leilighed, at Hs.K.H. Prindsen af Preussen i nogle fortrolige Samtaler, han havde med mig i Berlin, talte om Ruslands Magt, som om den stod paa faldende Fod, meente, at Fyrst Pot. reent havde ruineret Armenen, og tiltroede Rusland ingen Ressourcer. I Petersb. var det icke ubekjendt, at Gr. G. skrev paa sliig Maade til sit Hof, hvori han dog i mine Tanker tager forfærdelig feyl. Ruslands Armee er sikker paa en fortreffelig Foed, og dens Ressourcer ere store. Jeg var forsikret derom i Rusland, men er det meere, siden jeg har forladt dette Land og nu paa min Reise kan comparere Rusland med de Lande, jeg reiser igiennem. Endnu har jeg icke truffet paa noget Land, hvor Skatterne ere taaleligere, hvor Bonden er bedre holden, og hvor man recruterer med meere Lemfældighed end i Rusland. Jeg havde endnu endeel at tillegge angaaende min Reise igiennem de

keyserlige Stater i Tyrol; men mit Brev er allerede blevet saa forfærdelig langt, at jeg skammer mig derved og maa forspare, hvad jeg herom havde at skrive, indtil en af næste Poster. Jeg kan imidlertid dog icke bare mig ved denne Aarets Vexel at igientage for DH. de inderlige Ønsker, jeg daglig gjør for Deres Lyksalighed. Maatte De og Deres Huus dog i det tilkommende og mange paafølgende Aar nyde ald muelig Lyksalighed! Aldrig kan noget blive sagt Dem ved denne Leilighed af et oprigtigere Hierte. Af DH. turde jeg endnu udbede mig, om der fandtes en Leilighed, at legge mig for Hs. M. Dr. og Hs. K. H. Prinds Fridericks Fødder, mod hvilke høye Kongel. Personer mit Hierte er saa rørt af den største Ærbødighed og Taknemmelighed, for at bevidne for Høystsamme fra mig alle disse mine inderlige Følelser, samt hvor inderlig jeg ønsker Høysamme ald muelig Lyksalighed og den Glæde at see de ønskeligste Frugter af den fortreffelige Opdragelse, De har givet til Hs. Kongel. Høyhed Cronprindsen. Jeg udbeder mig Fortsettelsen af DH. Yndest og Godhed og nest Igientagelse af alle mulige Ønsker for Deres Velg. –

Det er med en sand og inderlig Glæde, at jeg bemærker den Ret, man overalt udenlands lader disse højeste Personers Caracteer og Tenkemaade vederfare, og alle Dannemarks Venner ønsker, at vor dyrebare Kronprinds i en Alder, hvor store Herrer saa meget er udsadt for Forførelse, maatte bibeholde Veyledere som disse høye Personer, som Danmark har sit Vel og H. K. H. nest Gud Livet at tacke for, saa den fortreffelige Opdragelse icke, som desværre alt for ofte skeer, maatte være forloret for hans eget og Fædernelandets Vel.²⁵⁾

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Læsningen usikker. – ²⁾ Hertug Carl August af Sachsen-Weimars gemalinde Louise af Hessen-Darmstadt (1757–1830). – ³⁾ Hertugindeens søster Wilhelmine, g. m. storfyrst Paul af Rusland. Hun døde 1776. – ⁴⁾ J. H. E. Bernstorffs enke Charitas Emilie, f. v. Buchwald, død i Weimar 1820. – ⁵⁾ Henriette Caroline, f. v. Ronow, enke e. dansk gesandt i Wien Joh. Fr. Bachoff v. Echt. Hun døde i Weimar 1808. – ⁶⁾ Sch. har først skrevet »den store sal. Gr. Bernstorff«, men så overstreget »store«. Jvf. hermed hans spot i brev til Joh. Bülow 5. jan. 1787 (Sorø Akademis manuskriptsaml. 42.7) over brugen af dette prædikat i forbindelse med de to Bernstorffer, skønt han selv i sine tidligste breve næppe kan nævne den ældre B. uden at kalde ham den store. – ⁷⁾ Om den reformivrige markgreve Carl Friedrich af Baden og hans forsøg på praktisk gennemførelse af fysiokratismen i kommunen Dietlingen se Allgem. Deutsche Biogr., bd. 5, s. 241 ff. – ⁸⁾ Johann Aug. Schlettwein (1731–1802), tysk national-økon. forfatter. – ⁹⁾ Josef II. – ¹⁰⁾ Forfatteren og boghandleren Fr. Nicolais Beschreibung einer Reise durch Deutschland und die Schweiz 1781, 3. bd., 1784, bilag VII, s. 86–87 med note. – ¹¹⁾ Schlettweins Archiv für den Menschen und Bürgern. in allen Verhältnissen, 8. bd., Leipzig 1784, s. 506–17. – ¹²⁾ Der er måske tænkt på en bestemmelse i art. 2 i forordningen af 20. jan. 1783 ang. overrådigheds indskrænkning. – ¹³⁾ Grevinde v. der

Leyen, ejer af slottet Blieskastel i Bayern. – ¹⁴⁾ Sch. skriver her som andensteds Eng for Egn. – ¹⁵⁾ Meningen må være: ikke ukiert. – ¹⁶⁾ Måske den i Nürnberg fødte musiker Joh. Georg Bischoff, der skal have besiddet store kundskaber i mekanik. – ¹⁷⁾ Formentlig Jacob Langenbucher den yngre, som i 1780 udgav *Beschreibung einer beträchtlich verbesserten Electricier-Maschine mit vielen Versuchen.* – ¹⁸⁾ Wilhelm Burucker (1728–1801), mekaniker og optiker i Nürnberg (Cl. A. Baader, *Lexikon verstorbener Bairischer Schriftsteller des 18. u. 19. Jahrhunderts*, 1824, I, s. 64 f.). – ¹⁹⁾ Måske en slægtning af den i Angsburg 1783 afdøde mekaniker G. Fr. Brander. – ²⁰⁾ Friedr. Anton Mesmer (1734–1815). – ²¹⁾ Johann Josef Gassner (1727–79), katolsk præst i Ellwangen, som helbredte ved påkaldelse af Jesu navn og håndspåleggelse. – ²²⁾ Johann Caspar Lavater (1741–1801), ref. præst og forfatter i Zürich. – ²³⁾ Den bayerske tronfølgekrig 1778–79, hvor Fr. II trådte op mod kejser Josefs bestræbelser for at erhverve Nedre-Bayern. – ²⁴⁾ Friderica Louise, g. m. den senere konge af Preussen Friedr. Wilh. II, arveprinsesse Amalie Friderica af Baden-Durlach og hertuginde Louise af Sachsen-Weimar var døtre af landgreve Ludwig IX af Hessen-Darmstadt. – ²⁵⁾ Det sidste stykke er føjet til i margenen.

121.

1785 28. januar, Venedig.

Da Veyene i Italien ved den paa denne Aarets Tiid gemeenlig indfaldende Regn ere meget slemme, saa opholder jeg mig endnu i Venedig og tencker her at tilbringe Carnavalet. Jeg har gjort mig den største Fliid for at faae opspurgt nogle af de Editioner af Bibler etc., som DH. ønskede, men uden endnu at have været saa lykkelig deri at kunde reussere. I de herværende Boglader og hos de saa kaldede Antiquarier har jeg endnu icke kundet forefinde et eneste exemplar af deslige gamle editioner. Der har altsaa ingen quæstion været om Priisen. Hvad nye Bøger angaaer, saa troer jeg icke, at af de herværende Lærde i det Latinske Sprog skrives, som kunde interessere DH. De nye Autorer skriver alle paa Italiensk, og deres Skrifter gaae meest ud paa comedier, Sonnetter, Antiquiteter og deslige. Den eneste Videnskab, som i Italien med Success cultiveres, er physique. Der gives nogle Lærde, Volta og Cavallo¹⁾ [som] arbejder meget i de ny opfundne Luftarter og i Electricitén(!). Jeg skal ved min Afreise herfra forsyne mig med de her værende Catalogi, hvilke jeg ved min Ankomst til Dannemark skal have den Ære at communicere DH., og da jeg altid vil beholde Correspondenter i Italien, vil det være mig let at lade komme for DH. de Bøger, som De i sær maatte ønske.

Førend jeg melder noget om min Reises videre Fortsettelse fra Augsburg af, kan jeg icke undlade at røre noget ved en conversation, som jeg havde i Carlsruhe med Marggreven²⁾ angaaende Skatters Indkrævelse. Ved den særdeles Kundskab, som denne Herre har om det physiocratiske System, ere

Discurser om denne Materie for ham de behageligste. Det kom paa Snak med ham om Keyseren af Maroc og om den Maade, paa hvilken denne Souverain imodtog Skatter. Jeg fortalte da Margreven, at Keyseren, som havde en stor Kundskab om sit Lands interieure Forfatning, vidste altid saa omtrent, hvor meget hver Stamme maatte aarlig have indhøstet. I dette Forhold gav han Befaling til sin Bascha³⁾ i hver Provinz om, hvormeget han havde at indkræve af hver Stamme, og at Bashaen lod alle Scheiks – de Fornemste af hver Douar (Landsby)⁴⁾ – [i] hele Provinzen⁵⁾ – indkalde for at notificere dem Keyserens Villie, overladende siden til dem at træde sammen med hinanden for at afgjøre imellem sig, hvor meget hver Douar, Landsbye, havde at betale, ligesom og de Ældste i hver Douar overlagde imellem sig, hvor meget hver individu havde at betale. At naar dette engang var afgjort, saa uden videre Regnskabs Førelse bragte de Ældste af Provinzen til Bashaen den hele Afgift i Penge og Korn, dem var bleven paalagt. Denne Samtale med Margreven ledede Hs. D. paa den reflexion, om det icke skulde være den beste Maade at indfordre Skatter i Europa paa, at en Fyrste, efter at han havde gjort sit Overslag over, hvad han til Statens Udgifter maatte behøve, inddelte det paa hver Provinz i Proportion til, hvad samme Provinz tilforn havde betalt, overladende for det Øvrige til de fornemste Borgere i Stæderne og til de anseeligste Bønder paa Landet at determinere imellem sig den fordeelagtigste Maade, paa hvilken disse Skatter kunde opbringes. Denne Indretning vilde gjøre alle Regnskabs og Hævnings Betientere overflødige og give de Fornemste i hver Provinz Leilighed til at gribe sig an for at udfinde de bequemeste Maader til at betale Statens Byrder paa. Det eneste, som derimod maatte være at indvende, maatte være, at den ene Provinz maatte gjøre Indretninger, som vare i Collision med den anden Provinz Fordele, men til den Ende maatte et Fyrstelig Collegium i Residenzen constitueres til at overveye, hvad fra den ene eller anden Provinz maatte være at indvende. Marggreven, som af hvad jeg havde talt om Keyseren af Maroc selv kom først paa ovenomtalte Idée, meente, at dette maatte være en Materie, som fortjente Eftertanke, og da den Materie om Skatters Indkrævelse er saa særdeles vigtig for et Lands Lyksalighed, saa overlader jeg til Deres Excellenzes store Skarpsindighed, om i Dannemark noget Brug af denne Remarque maatte kunde gøres.

Fra Augsborg af var min Idée at gaae over München, men da jeg to Stationer før München erfoer, at Hertugen af Curland⁶⁾ var der, og havde Aarsag til at slutte, at denne Herre i Henseende til visse Connexioner, det icke kunde være ham ubekiendt, at jeg havde i Rusland, maatte vilde søge mit Bekiendskab, og jeg har ald Aarsag til at være forvissat om, at denne Herres Reise og Opførsel har gjort ham mistenkt for det Russiske Hof, hvor-

af han desuden icke er elsket, saa for at undflye denne connexion, dreyede jeg af før München og tog min Vey lige til Inspruck. Bayern kunde være et lykkelig Land, i Fald det var vel regieret, men da det har havt den Ulykke paa mange Aar at have havt Fyrster, der kun lidet har bekymret sig om Landets Vel, saa seer det høyst fattig og ruineret ud, i sær naar man ligner det med Schwaben. Man taler saa meget mod de smaa Fyrster i Tydskland og deres Regjering, som om de undertryckte deres Undersaatter. Men sandelig, jeg maa tilstaae at have fundet det saa gandske tvertimod, at virkelig de smaa Fyrsters Undersaatter ere langt lykkeligere og rigere end de mægtigeres. For det Første er de befriede fra at gaae som Soldater og at contribuere til en Land-Armées Underholdelse, hvilket i sær i de større Lande gjør Bondens Ulykke; dernæst ere der i alle de smaa Fyrstendømmer Landstænder, der tiener som en contrepoids mod Fyrsten og nøder ham til icke at bebyrde sine Undersaatter med for svære Paaleg. I Saxen for Ex. er de Weymarsche, Gothaiske, Schwarzburg[urgske], Grevelige Reussiske Undersaatter langt mindre tryckede og følgelig langt meere velhavende end de Chursachsiske Undersaatter, og dette Samme finder Sted i alle Kredse. Ved min Reise igiennem Tyrol kunde jeg icke andet end bemerke den almindelige Misfornøjelse, man der har med alle Keyserens Anstalter, og hvor hadet han har gjort sig hos alle sine Undersaatter. Man ønsker sig tilbage Maria Theresiæ lykkelige Tider og forbander den oeconomiske Aand, som synes at besiaele Keyseren. Egentlig lader det virkelig, som Keyseren icke veed selv, hvad han vil. Hans Plan er sikker den at gjøre sit Land militairsk og sig høyst frygtelig, men han forandrer saa ofte sine resolutioner, at man aldeles icke veed, hvor man er ad med ham. Han har tilbagekaldet alle de Pensioner og de Velgierninger, Hans ædle Moder uddeelte, icke for at lette hans Undersaatter for sine Byrder, men allene for at kunde anvende dette og meere paa det militaire. Closterne, som han indrager, bliver derfor og til ingen Lettelse for Undersaatterne, thi i steden for at betiene sig af denne store Klosters Skat for at lette sine Undersaatters Byrde, saa legger han dem meere nye Skatter paa, og disse Skatter smager alle af den største Despotismus, ligesom alle de nye Forordninger, Keyseren udgiver. Saa er den Forordning at Undersaatterne skal svare 40 pCto af alt, hvad deres Jorder indbringer, den Forordning, hvorved paa engang alle fremmede Vares Indførsel i Landet forbydes, den Forordning, hvorved alle Undersaatterne i Ungarn paa preussisk Fod skal udskrives til Soldater, den Forordning, som er i Giærde, at alle Undersaatterne skal indlevere deres Sølv i Mynten mod en vis Erstattelse, og, af hvad de til Brug maatte holde tilbage, skal betale til Keyseren, om jeg icke tager feyl, 30 Kr. p. unze. Jeg har paa min hele Reise ingensteds hørt saa megen Klage over Despotismus og inconsequenz

som i de Keyserlige Lande. Man finder ogsaa den Forordning særdeles besynderlig og despotisk, hvorved Keyseren, for at spare paa Brænde, forbyder, at Liig icke meere ere at begrave i Liigkister, men at alle Liig skal indsyes i et Lærret og kastes i en Grøft⁷⁾, hvor de skal overslaaes med Kalk. Man meener, at Keyseren for at spare paa Lærredet vil herefter lade Ligene henkastes nøgne og for at spare paa Kalk og dog icke fordærve Luften ved Uddunstninger vil give de døde Menneskekroppe til Hunde og til Sviin. I Tyrol, hvor man er saa langt fra Hoffet, taler man frit derom. Sandelig, ingen Ting kan i mine Tanker give et større Beviis paa den menneskelige Elendighed og paa det Intet, vi er, end at see, at en riig, formuende Mand, som i sit levende Liv har anvendt mangen Favn Brænde, undertiden paa at give et Giestebud, efter sin Død icke engang skal kunde have saa meget Træ, som en ottendeel Favn Brænde maatte være, for at bedecke sin døde Krop. Egentlig anseer jeg det endnu som ganske uvist, om de mange Forbud og Indskrenkninger af Handel icke meere skade end nytte. Kongen af Preussen, som bemærkede for Ex., at i Breslau saa megen ungersk Viin blev drucken, og som icke vilde unde Oesterrigerne disse Fordele, forbød Ungersk Viins Indførelse i Breslau og Schlesien. Følgerne deraf var disse, at hans Undersaatter nu maa dricke en elendig Fransk Viin, og at de Ungerske Undersaatter, som tilforn ved at bringe deres Viine til Breslau bragte endeel Preussiske Vare tilbage igjen for meere Værdi end den Viin, de bragte, nu, da de ingen Viin mere kan afsette, ligeledes ingen pr. Vare tager tilbage, hvorved Breslau nu gaar gandske i decadenz. Kongen af Preussen og mange andre Fyrster efter hans Exempel taler meget mod den megen Coffe Drickning i Tydskland og søger at forbyde den og at bringe sine Undersaatter til i Coffés Sted at dricke Øl og Brændeviin. Quæstio, om det icke skulde være for en Staat ligegyldigt, om de af deres Korn brygger Øl og brender Brændeviin og deri dricker sig druckne, eller om de for det Korn, hvoraf de ellers drak Brændeviin, indvexlede Coffe for deraf at lave sig en behagelig og uskyltig Drick. Og ved denne Omtusking af Nationers Vare vinder Kiøbmanden og den Søfarende, ligesom og Fyrstens indkomster formerer sig ved en imperceptible Tolds Paaleggelse. Undertiden synes det, som Fyrsterne ved stor Tolds Paaleggelse vil gjøre Coffe og andre deslige Ting allene til den Riges Drick; men skulde det være billigt at betage den Fattige, som arbejder for os alle, en Staten uskadelig og sig vederquægende Forfriskelse. Den gode Henrich den Fierde ønskede at bringe det saa vidt, at endog hans fattigste Undersaat skulde have en Høne i sin Suppe, men hvor forskielligt tenker icke de meeste Fyrster nu, som synes at speculere paa, at den Fattige Arbejder allene skulde leve af Luften, paa det at de kan bruge ald hans med sin suure Sved fortiente Brød allene til at underholde deres Soldater med.

Jeg tilstaar, man kan tage feyl ved for megen Mildhed, Godhed og Ømhed ligesom ved for megen Haardhed; men hvor elskværdig og respectable er dog icke den første Feyl mod den Sidste. Godhed, Ømhed for alle Undersaatternes og for en hver individus Vel i Dannemark har været en characteristik af den sidste Administration hos os, og hvor elskværdig er dog icke de Store, som tenker saaledes, deres Roes vil aldrig uddøe. Endnu begræder man i de Oesterrigske Stater Maria Theresia og vil længe begræde hende. Jeg bemærkede i Tyrol den almindelige Fornøjelse, man der havde over den rebellion, som nu er i Ungarn. Vedvarer Misfornøjelserne med Keyseren i den Grad, som de er nu, saa troer jeg, han vil opholde at blive frygtelig, ingen Ting maatte da være lettere for Preussen end at oppuste og vedligeholde en rebellion i hans Staater. I Keyserens Character dadler man i sær en særdeles Egensindighed, som gjør, at han i ingen Ting vil lade sig sige og følger sit Hoved. Han giver da blindt og egensindig og despotisk en Ordre, og naar han indseer Umueligheden af sliq Ordres Udførelse in extenso, kalder han den ofte ligesaa egensindig tilbage igien uden at gjøre deri Indskrenkninger, Moderationer, hvorved tidt en og anden alt for despotisk Ordre kunde blive nyttig. Endnu har jeg icke truffet i de Keyserlige Staater en Eeneste, som talte vel om ham, og det værste er, at da han affecterer at gjøre alting selv, saa skyldes ald Skylden paa ham selv. I mange andre Staater heder det hos Undersaatterne: Kongen er god, han mener det vel, men Skylden ligger hos Ministerium, men i Østerrig forbander man Keyserens Egensindighed og dadler ham for, at han icke vil høre gode Raad. Hvad fornuftige Catholske Folk enda rose hos Keyseren, er hans fermetet mod Paven, men endog troer de dog, at han endog deri har givet Beviis paa Mangel af Skiønsomhed og paa et godt Hierte. Paa Mangel af et godt Hierte deri, at han efter alle de af Klosterne indhændtede Riigdomme icke har lettet Undersaatternes Byrde, men tværtimod gjort høyst ulykelige de mangfoldige Mennesker, som paa offentlig Troe have begivet sig i Klosterne og nu maae leve af en elendig Pension; paa Mangel af Skiønsomhed deri, at han endnu farer fort ligesaa fuldt som tilforn at dependere af Paven. Vel er saa, at han har bragt Paven til at accordere til Biskopperne den Ret at give visse Dispensationer etc., som Paven havde forbeholdt sig, men egentlig blev Dependancen af Paven dog den Samme, da ingen Biskop kan accordere sliq Dispensation, medmindre han har Pavens Tilladelse. Hvad enten da nu Paven accorderer slige geistlige Bevilgninger directe eller igiennem en Biskop, saa bliver Dependancen i Religions Sager af Paven den Samme og han Despot i de geistlige Ting, ligesom Keyseren i de verdslige.

Her i Venedig har man den samme Frygt for Keyserens Despotismus og Had til ham, som jeg overalt har bemærket, og Keyserens Opførsel vil gjøre

Preussen meere elsket, end hvad det tilforn har været. Kongen af Sverrig har været her, men paa ingen Maade gjort sig elsket. Her har han affecteret at være en stor debauché og i sær udgivet sig, uden at jeg begriber hvorfor, som en stor Fraadser. Ved alle Leiligheder har han affecteret at sige, at hans Hoved-Passion var at æde. Dette har i sær frapperet i Italien, hvor man er meget sober. Imidlertid har man føyet sig efter Kongens Smag og overalt ved alle Fæster, hvor han har været, lagt det an paa, at han skulde have nok at æde. Man forsikrer og, at han for at gjøre sig honneur har spiist for to. Inviteret i et Selskab af de fornemste Italienske Damer for at høre en concert, har han midt under concerten forladt den af den vigtige Aarsag for at spise med sin Reise Cavalierer nogle hundrede Østers, han havde ladet preparere hos en almindelig Skiøge. Kort efter min Ankomst hid indtraf Hertugen af Curland. Hvad jeg forudsaa, at han havde sine Aarsager til at gjøre mig den Ære [at] søge mit Bekiendskab, er indtruffen. Ufejlbarlig paa hans Ordre gjorde hans Svoger, Grev Medem^s), som jeg har kiendt i Berlin, mig den første Visite, og jeg kunde altsaa ikke undslaa mig for at reciprocere den og at gjøre min Cour hos Hertugen. Jeg bemærkede af hans Conversationer, hvad jeg havde allerede ald Grund til at være forvisset om, at han var meget misfornøyet med de Keyserlige Hoffer, og at hans Reise ufeilbar har havt til Plan at insinuere sig hos Kongen af Preussen for hos denne Monarch at finde en Protection. Hvorvidt det er lykkedes, veed jeg icke. Imidlertid erfor jeg af ham og af Hertuginde, at hun var i Correspondenz med de preussiske Prindsesser Fridericke, en Datter af Prindsen af Pr., og Louise, en Datter af Pr. Ferdinand. Han roste meget det Preussiske Hof, og sandt er det ogsaa, at alle de høye Personer af dette Huus er uendelig elskværdige. I sær er det sandelig icke let muelig at treffe elskværdigere Damer end begge omtalte Prindsesser. Hertuginde var gandske fortryllet af deres Breve; hun lovede at viise mig dem, men da jeg af ovenanførte Aarsager troede at burde undgaa ald intimitet med dette Hof og altsaa icke gjorde mit cour mere, end hvad den yderste Anstændighed udfordrede, saa har jeg icke seet dem. Jeg tilskrev for det Øvrige den Aabenhjertighed, med hvilken han udlod sig mod mig, til den Efterretning, han formodentlig vil have om den Naade, Hs. K. H. Kronprindsen af Pr. værdiger mig fra den Tiid af, at denne værdige Prinds var i Rusland. Han fortalte mig iblandt andet med en Slags Kummer, at han havde fundet det Bayerske Hof meget keyserlig sindet, hvilket han alene tilskrev, at Ministerium var bestucket fra Østerrig, thi af alle de, som icke egentlig hørte til Minist., og iblandt alle de øvrige Bayerske Undersaatter meente han, at Keyseren og Østerrig var høyt forhad. Hertugen kommer mig ellers for at være en meget liden Esprit. Jeg kom til ham en Eftermiddag og forefandt Hertuginde, Hertugen, Cavaliererne og Damerne tilligemed

en vis Venetiansk Ædelmand Justiniani dandse en Contredanz, som Hertugen, der dog nu er nogle og 60 Aar, fortalte mig, at han selv i disse Dage havde componeret. Til en Dame, i hvis Huus jeg kommer ofte, Moceniga Pisani, som førte Hertuginde om og lod for hende indrette en Music i et af de her-værende Etablissemens for fattige Piger, har Hertugen ved sin Afreise for-æret en Silkepunng, som han selv har stricket undervejs. Nu, Pungen var ret vel stricket, og dens^o) egentlig[e] Værdie skulde vel være, at Hertugen havde stricket den med sine egne smukke Hænder. Nu, en Hertug, som giver sig af med at componere Contredanze og med at stricke Punge og bringer det i begge disse Ting til en remarquable Fuldkommenhed, kan vel icke negtes at være uden Talenter, men om disse Talenter ere af den Slags, som convenerer for en Herre, der har et Land at regiere, stiller jeg derhen. Hertuginde, en fød Frøicken Medem, som Hertugen mod Keyserindens Villie giftede sig med, er en yndig og elskværdig Dame. Hun er meget porteret for musiquen og componerer Musiquen til de Contredanze, som hendes Gemahl inventerer. De vilde altsaa begge gjøre et fuldkommen theatralisk Par.

Ved min Omgang med den Venetianske Noblesse bemerker jeg, at Republiquen er særdeles vel underrettet ved sine Ministre hos de Europæiske Hoffer, og ere de Begreb, man har her om andre Hoffer, saa overensstemmende med Sandheden som de, man har om Rusland, saa har Republiquen Aarsag til at være fornøyet med sine Ministres rapports. Da det her vides, at jeg i Rusland har været meget lieret med den Venetianske Gesandt der, saa udlader man sig mod mig [med] megen Fortrolighed. Det er vel ellers icke D. H. ubekjendt, at de Venetianske Edelmænd paa ingen Maade tør omgaaes, endnu mindre contractere intimitet med de fremmede Ambassadeurs og Ministre, her residerer, ja at endog en hver hidkommende Fremmed bliver suspect hos noblessen, naar han omgaaes med de fremmede Ministre. For derfor at kunde profitere af den Venetianske Noblesses Omgang, holder jeg mig gandske fra de fremmede Ministre. Jeg bemerker her, at Republiquen, ligesaa jaloux og frygtsom for dens farlige Naboe Keyseren, som de smaa tydske Fyrster er, har nu taget den Plan i sær at see at være vel med Rusland. Man haaber og ønsker her som i Tydskland, at det for Europas Ligevægt virkelig farlige System imellem de Keyserlige Hoffer og imellem Keyseren og Frankrig snart maatte gaae til Ende. Her vil man nu have Efterretning, at Freden imellem Keyseren og Holland for denne gang icke vil være langt borte, men derimod vil man bemerke sliq en Giering i alle Cabinetterne i Europa, at man anseer det som en uforbigiengelig Nødvendighed, at om faa Aar en almindelig Krig vil udbrude i Europa. Mig, som min gamle politique undertiden kommer i Hovedet, falder det ofte ind, i Fald sliq en Giering,

der gav Anledning til at forudsee en Krig, fandt Sted, om det nu icke maatte være Epoquen for os at see Hs. K. Høyheds værdige Ønske om at forskaffe sit Fæderneland Crabben Eyland udført. DH. veed, at vi har Keyserindens Løfte om, at hun vil være os behielpelig til at faae en Erstatning for vore Spanske Fordringer; De veed den Plan angaaende Schafferinas Øerne, som tilveyebragte mig saa megen Bifald hos det Russiske Hof. Maaske gaar den nu i Glemmebogen.¹⁰⁾ Mon det nu icke skulde være got at bringe den i Erindring igien, i sær da Kongen af Sverrig nu ved at cedere Gothenborg til Frankrig legger der en Hinder for Ruslands Søe Magt¹¹⁾; saa skulde det synes, at Keyserinden nu vilde have en Aarsag mere til at sette sig i Besiddelse af en Plads, hvor Ruslands Magt foreenet med Engel. i Gibraltar kunde igien genere Frankrig, og for at erholde den gierne maatte vilde af ald Magt understøtte os til at erholde noget i Spanien. Troede jeg, at slig en Plan kunde være nyttig for Fædernelandet, vilde jeg gierne skrive derom til Hs. Ex. Gr. B., i Fald jeg icke frygtede at exponere mig til den Bebrejdelse, at jeg melerte mig i Ting, der nu icke mere angik mig. D. H., som veed alle Omstændighederne i denne -- --¹²⁾

Jeg føyer kun til, at jeg endog kort før min Afreise fra Rusland har talt med Titzch¹³⁾, som er en god ærlig Mand, om vore Spanske Fordringer og om Fordelene af Ruslands Etablissement i det Middellandske Søe, var deri af samme Tanker som jeg og troede, at en convention om disse Sager vilde være et Venskabs Baand imellem disse tre Hoffer.

Jeg slutter dette lange Brev med det inderlige Ønske, at det dog maa foretreffe DH. i ald ønskelig Sundhed og Lyksalighed, thi alt, hvad som interesserer Dem, interesserer mig personlig, og jeg kan intet udbede mig af den Allershøyeste for mig selv uden tillige at udbede mig for Dem, som jeg elsker og ærer som en Velgjører og som den beste Mand, jeg i Verden har kiendt. Jeg har endnu i disse Dage gjort mig den behagelige Tidsfordriv at læse ald Deres Correspondenz med mig igiennem og bestandig havt den Glæde at erkiende deri den ædle, den gode Mand, den ivrige Patriot. Jeg giemmer denne Correspondenz som min største Skat. Jeg veed icke, om DH. har Fiender. Jeg skulde troe det umueligt. Men skulde det være muelig, at De miskiendt havde Fiender iblandt de ædle, tenkende Mennesker, saa vilde denne Correspondenz, hvori De saa ofte har værdiget at aabne Deres Hierte for mig, sickerlig gjøre disse til Deres Venner igen og bringe dem til at tilstaae, at -- --¹⁴⁾

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ De to italienske fysikere Alessandro Volta (1745–1827) og Tiberius Cavallo (1749–1809). – ²⁾ Markgreve Carl Friedrich af Baden, jvf. nr. 120. – ³⁾ Ældre form af pasha, ærestitel for militær eller civil embedsmand, her i betydningen landshøvding eller gu-

vernør. – 4) Duar, arabisk, egl. kreds, teltlejr omkring høvdingens telt. – 5) »hele Provinzen«, tilskrevet over linien. – 6) Hertug Peter af Kurland, som 1795 gav afkald på sine hertugelige rettigheder. – 7) Forældet betydning: grav. – 8) Søn af den kurlandske greve Johann Friedr. v. Medem, hvis datter Anna Charlotte Dorothea var gift med hertug Peter. – 9) Koncepten har her »dog«. – 10) Denne sætning er skrevet til over linien. – 11) Der er formodentlig tænkt på, at Frankrig ved en handelskonvention af 1. juli 1784 fik oplagsret i Göteborg (O. Jägersköld: Den svenska Utrikes Politikens Historia II. 2, s. 296). – 12) Sætningen ikke fuldført. – 13) Nærmere oplysning om denne er ikke fundet. – 14) Sætningen ikke fuldført.

122.

1785 20. februar, Venedig.

Mine Breve fra Venedig, hvoraf det Sidste var af 28. Jan., vil nu være Deres Ex. til Hænde komne, og mit inderlige Ønske er, at samme maa have antruffet Dem i ald ønskelig Sundhed og Lyksalighed. Venedig hører til de vel regierte Republiquer. Skatterne ere høyst taalelige og følgelig Staa-ten folkeriig over de meeste andre Italienske Stater – – –

(Om forholdsmåden ved embeders besættelse i Venedig, hvor kun de lavere er løn- nede, mens der tjenes med ære og tab af penge i de mest anselige. Om indretningen af fire såkaldte »hospitaler«, hvor fattige pigebørn nyder ophold og undervisning, ind- til de gifter sig, og herunder oplæres i nyttige manufacturer. Om brugen af hemmelige angivelser, »denonzie secreta«, også ved forseelser som f. eks. toldsvig etc.)

Med de mange virkelig gode Anstalter i denne Republique finder jeg dog her en utrolig Mængde af Tiggere, hvilket vel for største Deel i Italien maa tilskrives den fuldkomne Frihed, en hver Bonde har at gjøre, hvad han vil. Dette maatte lede til en lang og høyst vigtig discussion, om det virkelig var nyttigere for Staaten, ja for Bonden selv, at han var fri eller ufri. Erfaren- hed beviser det tydelig, at der er langt mindre Fattigdom iblandt Bonden, hvor han er ufri. I det store Rusland for Ex., hvor Bonden er ufri, findes der ingen Tiggere. De formeerer sig, saasnart man kommer til de Staater, hvor Bonden nyder en slags Frihed, og de tager anseelig til Porportion af, at Bonden er meere fri. Aarsagen er naturlig. I de Stater, hvor Bonden er ufri, tillades icke Lediggang, Bonden maa arbeide, han gifter sig, og da hans Giftermaal og Børns Arvelse¹⁾ er en virkelig capital for Herremanden, saa encouragerer han dertil. Vandt ved Arbeide legger han noget op for sig til sine gamle Dage. Kommer han ved Sygdom eller deslige Omstændigheder til kort, saa har en fornuftig Herremand Omsorg for ham og paa ald Fald paa- legger sine andre Bønder at give ham Kosten. For en fornuftig Herremand, som veed sit eget Beste, er Bondens Velstand paa det nøyeste forenet med Herremandens. Den Sidstes Riigdom er hans Bønder; at conservere dem, at gjøre dem velhavende, at formeere dem er at formere sig eget Vel. Man be-

merker derfor i Rusland, at den fornuftige Herremand køber den Bonde, som den Ufornuftige sælger. I de Staater, hvor Bonden er fuldkommen frie, er det derimod anderledes. Mennesket er naturlig doven, og den unge forsyner sig sielden paa Alderdommen. I de Venedigeske Stater for Ex. løber den unge Bondesøn – NB. den, som icke kan faa Gaarden – strax fra Ploven og kommer til Staden. Kan han om Dagen ved at bære noget eller deslige fortiene et Par Skilling, saa lever han deraf, gaar halv nøgen, tigger naar han kan, stieler naar han kan, ligger for det Øvrige hele Dagen paa den lade Side, og naar han bliver gammel, saa har han hverken Huus eller Klæder, men kan icke ernære sig uden ved Tiggerie. Uendelig er altsaa Tiggeriet i de Italienske Staater. Her i Venedig er for Ex. i det ringeste 5 à 6000 Tiggere; i Rom er der endnu mere, og i Neapolis er der omtrent en 40.000 Laztaroni eller egentlige Tiggere, som hverken har Huus eller Klæder, ligger paa Gaden, og naar de kan fortiene nogle Skilling for at bære en Kuffert, lade de sig for den Dag nøye, kun naar de kan ligge paa den lade Side. Et Beviis paa Italienerens sagtmødige Gemyt er, at denne uendelige Mængde Tiggere ingen Larm og Opløb gjør.

Af Aviserne bemærker jeg, at der nu i Danmark arbeides paa det Forlags Udførelse, at gjøre Bonden fuldkommen fri. Jeg erkiender let deri det høyst faderlige Hierte af Regieringen, og dog ønskede jeg, at denne saa vigtige Sag, som, naar den engang er giort, icke kan ændres, tages i den største Betragtning. Keyserinden af Rusland har været meget porteret for Bondestandens Frihed, men paa de vigtigste Indvendinger, derimod er bleven giort, har hun opgivet denne Idee. Jeg har talt med Russiske Bønder om denne Sag, men alle de, der nogenlunde har havt gode Herskaber, har troet sig lykkeligere ved at være ufrie end frie. Hvor skulde vore Børn hen, har jeg tit høre Bonden sige, i Fald vi vare frie; nu maa vort Herskab sørge for dem. Vel er sandt, at hvor Herskabet er ufornuftig og icke veed sin egen Interesse, der kan Bonden i en vis Hensigt kaldes ulykkelig, men de meeste Mennesker veed dog deres nærværende Interesse, og hvor det er saa, at Herskabet uden Aarsag mishandler sin Bonde, tager det Selv Forhvervede fra ham etc., saa har Bonden sin Regres mod ham, og paa ald Fald bliver Herremanden tildømt at sælge denne Bonde enten til sig – til Bonden – selv eller til Kronen mod en vis stipuleret liden Sum, hvorved Herremanden altid taber. Jeg veed vel og, at der kan meget siges paa den anden Side for Bondens Frihed, men Tvivlsmaal ere der endnu paa begge Sider. Tenkte Bonden, som han burde, fandt i Arbeide en Fornøjelse, følede den store Skade til Sind og Legeme, som Lediggang, Druckenskab etc. medbragte, og indsaae Nødvendigheden af at fortiene i sine unge Dage for at kunde leve af paa Alderdommen, ja saa var der vel ingen Tvivl paa, at Bondens Frihed var af den

største Nytte, men Skade er det, at det i sær er den ringere Mands Feyl i alle Lande at bryde sig allene om det Nærværende uden at tænke paa det Tilkommende. Den drukne, den efterladne, den dovne Bonde vil icke bringes til Rette med de raissonnemens, at han i Alderdommen vil gaae at tigge. Her viser maaskee en bedrøvelig Erfarenhed, at Ridefogdens Prygl er for disse slags Folk det bedste raisonnement. Men nok for denne gang om denne vigtige og hidindtil'udeciderte materie.

I Dannemark troer jeg endnu, at Virkningen af Bondens Frihed vilde være, at de Bondesønner, som Gaarden icke tilfaldt, vilde alle forlade Landet. Vort Clima er haardt og raadt, de iblandt den ringere Mand, som først komme udenlands, have sielden Lyst til at komme tilbage. Dette har jeg af Erfarenhed. Da jeg var i Maroc, og Keyseren brød Freden med Hollænderne, bleve tagne tre Hollandske Skibe, hvorpaa befandtes 36 Mand, iblandt hvilke var 16 Danske og Norske, alle forløbne fra Dmk. Jeg erkyn-digede mig, hvor disse hørte hiemme, og erfoer, at de 11 vare Normænd og de 5 Holsteinere. Var Jyden, Sællandsfaren eller Fynboden²⁾ ligesaa frie som Normanden eller Holsteineren, saa er der ingen Tvivl om, at de jo vilde forløbe Landet ligesom disse. Snart alle de af Hs. M. Undersaatter, som forløber Landet, ere Normænd eller Holsteinere.³⁾

Iblandt de besynderlige Ting i Venedig, som for en protestantisk Tilskuer gjør et underligt Indtryk, er det Brug, at paa Marcus Pladsen, hvor man i Carnevalet seer alle Slags Giøglere, Taskenspillere, Spaamænd, Polichinel-ler, Syngere, Masker, er der ogsaa en Prædickestoel, hvor hver Eftermid-dag i den samme Tiid, at alle disse Slags Giøglere søger at fortjene Penge hver paa sin Maade, er der en Præst, der prædiker mod alle disse Slags Fornøyer. Imidlertid har Præsten det mindste Tilløb; man seer omkring ham kun en halv snees gamle Mænd og Koner, da tvertimod derimod en snees Skrit længere borte fra ham findes tusinde Mennesker omkring Gøg-lerne, Spaamændene etc.

Uagtet dette Brev allerede er bleven temmelig langt, saa kan jeg icke bare mig for at underrette DH. om nogle besynderlige, for Dannemark høyst skadelige Speculationer, fremmede Kiøbmænd udenlands icke allene i Saxen, men endog her i Venedig har paa vore Banco Sedler, en Misbrug, mod hvilken jeg frygter, man hidindtil icke har været nok paa sin Vare mod i Dan-nemark. I sær Saxiske, men endog Venetianske Kiøbmænd har deres Com-missionairer i Hamborg, der postdaglig underretter om vore Banco Sedlers Priis. Saasnt disse falder 10 pCto, saa opkiøber de dem og sender dem tilbage til Kiøbenhavn for dermed at betale vore Danske Vare. Gaar altsaa en Seddel 4 gange om Aaret til Hamb. og bliver indvexlet der med 10 pCto Tab, saa taber Landet reelt 40 pCto. Dette maae nødvendig giøre vores

Vexel-Cours en ubodelig Tab og altid sette den ned. Jeg bemerker ved denne Leilighed, at en ligedan for Rusland skadelig Speculation fandt Sted i Berlin, Königsberg og Warshaw mod Rusland. Ved Banco Sedlernes Indførelse i Rusland var det icke tilladt at udføre Penge, men vel Banco-Sedler. Man udsendte altsaa Bancosedler til en og anden Posts Betaelse, de bleve i Naboestæderne indkiøbt med anseelig Forliis og sendt tilbage for den fulde Summe til Betaling. Dette gik for vidt, og Keyserinden bemærkede den store Tab, hendes Stater leed derved. Hun gav derpaa den Forordning, at Banco-Sedler skulde kun ansees som en roulerende Mynt i Rusland, men icke udenfor Riget, og Russiske Banco Sedler icke maatte exporteres, og at de exporterte, naar de i Riget paa Grændserne bleve attraperte, uagtet at de vare ægte, skulde være confiscable. Den habile Grev Woronzoff, Chefen for Oeconomie Collegio, har forsikret mig om denne Ordres store Nytte. Hvorvidt dette er udførligt i Dannemark, er jeg icke i Stand til at indsee, men saameget er vist, at naar rede Penges Udførsel er forbudet af Dannemark, saa burde vel Banco-Sedler, saalenge de skal ansees som rede Penge, ligge under samme Forbud. For Dannemark kan det være ligemeget, enten ti Rd. i Sølv eller Vare af ti Rd. Værdie af Landet udføres, thi de sidste kan gøres i Sølv, hvor de kommer hen. Men naar ti Rd. i Sølv eller i Vare af Landet udgaar, og derfor faaes for ti Rd. Valuta igien i Sølv eller Vare, lider Landet intet, men gaar derimod ti Rd. i Sædler ud, og Dannemark der for faar kun 9 Rd. i Valuta i Sølv eller Vare, saa taber Landet reelt paa hver 100 Rd. 10 Rd., og dette ligesaa ofte, som denne skadelige circulation kan excuteres. Dette er let at bevise. Man forestille sig kun Staaten som en particulier Mand, der udgav sine Courant Ducater for 11 Mark og engagerte sig til at imodtage dem for tolv Mark. Af DH. er jeg forsikret om, at De tilgiver mig denne Digression. Jeg veed, hvor inderlig De er og har bestandig været betenkt paa, hvad der angaar Fædernelandets Vel. Nu er maaskee Tiden mere end nogen Tiid tilforn, hvor nyttige Mesurer i Dannemark med Kraft kan udføres. En hver tenkende upartisk Mand, der kiender Verden, vil indsee, at saa naadig, saa faderlig, saa fortreffelig sindet for Fædernelandet den forrige Administration har været, saa har de dog i mange Ting langt fra icke kunde giort, hvad de ønskede og vilde. Tusind og tusind Forhindringer og Anstøds-Steene legges af Ildesindede endog den beste Administration i Veyen, og af nødvendig Egards for den ene og for den Anden er den nødt til at see igiennem Fingre med mange Ting, som den seer det umuelig at ændre. En anden Sag er det med en Regent, som veed, at han er det, at han bliver det. Ham tør ingen Ildesindet eller interesseret legge Anstøds-Steene i Veyen. Det er Nok, at han med Iver og Alvorlighed vil det Gode, saa sker det; det er nok, at han viser, at han søger og skatter ærlige Mænd; han vil finde dem; og for

ham tør ingen Skurk vise sig, endnu mindre vove det at legge ham Anstøds-Steene i Veyen. Jeg føyer mine Ønsker til Deres, som DH. saa ofte i Deres Breve til mig gjør, at Gud vil velsigne H. K. H. Kronprindsen, men hvor gjerne, hvor uendelig gjerne havde jeg ikke ønsket, at denne dyrebare Prinds i det Ringeste endnu maatte paa nogle Aar vilde beholde de Raadgivere, der har givet ham den fortreffelige Opdragelse, og der saa tydelig har viist Fædernelandet, hvor got De meente det med os. Hvor lykkelige, hvor fortreffelige Planer til Fædernelandets Velgaa[nde] kunde nu icke under saa vise, saa retskafne Raadgiveres Bestyrelse udføres, der af Aarsager, jeg og enhver upartisk Mand let indseer, tilforn umuelig kunde udføres; hvor mange Misbrug – Efterladenheit i Collegier*) – kunde nu afskaffes, der tilforn, endog med det beste Ønske og Iver af den forrige faderlige milde administration umuelig kunde hæves. Jeg føler ret, at det er reent Dansk Blod, der løber i mine Aarer, naar jeg af mit inderste Hierte beder den Allerhøyeste at velsigne den heele Kongelige Familie, vedligeholde den største Eenighed iblandt disse høye Personer og lede vor dyrebare Kronprinds til at sette den største Tiltroe til de eeneste virkelig uinteresserte Raadgivere, som Han muelig kan have, og som ved deres Godhed, Viisdom og den fortreffelige Opdragelse, De har givet Hs. Kongel. Høyhed, Fædernelandets Haab, har opreist sig en evigvarende Ærestøtte i hver Dansk's Hierte.

Jeg har nu passeret den haardeste Deel af Vinteren her i Venedig, og jeg merker, at det milde Clima her har gjort mig overmaade got. Min Hørelse er virkelig formindsket ved den Kulde, jeg har lidt i Rusland, men da jeg denne Vinter har kun havt sieldne og svage Mindelser af den Øresuusen, som i Rusland saa meget incommoderte mig, saa tør jeg næst Guds Hielp haabe, at dette Tilfælde vil høre reent op, og at min Hørelse, som endnu icke er saa slet, at den generer andre, icke meere vil aftage. Jeg reiser nu om nogle Dage til Toscana, men agter icke længe der at opholde mig, saasom jeg allerede i May Maaned ønskede at bereise Schweitz og derfra igien at gaae til Carlsbadet, hvis Brug har været mig, som jeg troer, særdeles nyttig. Min Tilbagekomst til Dannemark vil efter denne Plan icke finde Sted førend i Slutningen af Augusti Maaned. Da den mig allernaadigst accorderte congé lyder paa at passere Vinteren i et mildt Clima, saa troer jeg vel, den er blevet expliceret saaledes i Dannemark, at man egentlig icke venter mig tilbage førend omtrent i Aug. eller September Maaned, i sær jeg nu er saagandske unyttig for Fædernelandet, at det for Hs. Maytt. Tieneste kan være ligegyldigt, enten jeg kommer hjem eller bliver ude. Imidlertid troer jeg det dog min Skyldighed at melde denne Reiseplan til min Chef, Hs. Ex. von B., for at udbede mig dertil hans Tilladelse og at erfare, om han derimod intet [har] at indvende. Frygtede jeg icke at falde D. H. alt for besværlig,

saa vilde jeg gjerne udbede mig i et Par Ord Deres Tanker om, hvorledes De troede best at jeg indrettede min Tilbagereise. Deres Raad er for mig en Befaling. Jeg kiender Deres fortreffelige ædle Tenkemaade, Deres Naade og Yndest for mig og veed, at aldrig har et ædlere og bedre Hierte slaaet i nogen Mands Bryst end i Deres. Til ald muelig Taknemmelighed mod Dem, som i saa mange høyst ubehagelige og svaare Begivenheder har været nest Gud min Trøst og Raadgiver, er altsaa føyet den allerstørste Høvyagtelse og Ærbødighed for Dem som den retsindigste Patriot, og disse Følelser i mit Brøst mod Dem vil blive udødelige med mig. Deres Bifald vil altsaa være en af mine Hoved-Ønsker og udgiøre min Hovedlyksalighed, fordi jeg veed, at uden at handle som en god, som en retskaffen, som en ærlig og en dydig Mand erholder man icke Deres Bifald. Det er got nok at have de stores Bifald, men den indvortes Glæde giver det dog icke som en hvirkelig god, værdig Mands Bifald.

(Peter Christian Schumacher)

1) Ment er formodentlig: Avlelse. – 2) Således i koncepten! – 3) Stykket »I Danne-mark . . . Holsteinere« er tilskrevet i margenen. – 4) De tre ord er tilføjet over linien.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

123.

1785 17. marts, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Ven.

Jeg har med megen Fornøielse modtaget Deres Høivelbaarenheds tvende Breve, læst dem med Opmærksomhed og fundet i dem det reene og skarpe Øie, som jeg saa vel kiender. Den, der seer som De, reiser med Nytte; og den, som da skriver til en Ven saa om sin Reise, underretter ham og lader ham reise med sig.

Jeg vil følge min Vens Brev, saavidt som det fordrer eller forantlediger Svar. Jeg seer, at De ikke gaar til Rom eller Naples, men fra Toscana lige til Schweiz, og jeg begriber det, da De allerede saa vel kiender alt paa disse to mærkelige Stæder. Af mine gamle Bibler er da intet at vente, og man kand jo og undvære. Alt dette er og kun den lærde Begierlighed og staaer under, hvad min Ven finder mueligt. Jeg misunder Deres Høivelbaarenhed at have talt med Margræven af Baden, som jeg kiender for en af vor Tids fornuftigste Fyrster. Alt, hvad De her skriver, var mig vigtigt. Det Physiocratiske System bliver aldrig mit. Artigt, hvad De erindrer om den Maroccanske Maade at hæve Skatter paa Landet; men, min Ven, den er i Europa uiværksettelig. Hos os koster Skatternes Hævelse lidet og ubetydeligt, og i denne

Hensigt troer jeg, at vor Indretning er saa god som muelig. I gode Aaringer trykker ei heller Skatterne, og i slette trykke de allevegne. Jeg har aldrig elsket Forandringer. Mit Øiemeed var at see Agerdyrkingen lidt efter lidt forbedret. Een Fold meer avlet er en betydelig Gevinst. Men alt troer jeg maae i Stater skee pedetentim, alt som angaaer nemlig det almindelige.

Om de smaae Fyrsters Lande i Tydskland tænker jeg som De; ligesaa, at de store Armeer ere Europæ Ulykke, ja Europæ Ulykke fra alle Sider; de ere Kilden til Vold, til Tvang, til Skatters Mængde, til blodige Krige, til slette Fyrster; thi disse Armeer tildrage sig Opmærksomheden, som da tabes for de andre Statens Deele, da det er langt simplere og lettere at commandere en Parade end at udvikle de saa sammenbundne civile Interesser. De store Stater tænke kun paa Erobringer og Udvidelser, et objet, der er enkelt og let overskues; dertil hører store Hære, og disse exerceres; ogsaa dette er enkelt; hertil skal Penge og Skatter og Plager og alle Ulykker, hvilke da, siden det er meget sammensat, overlades til vedkommende Betiente. Elendigheden tager til, dersom en stor Monark til alt andet har foresat sig visse systemer at udføre og udfører dem, som han indfører ved sin Armees nye manoeuvre. Saa bliver Undertrykkelse og Vold og Slave-Herredømmet Dag fra Dag større, indtil og dette brister; thi i Europa taales dog ogsaa dette kun til en vis Grad. Derfor ere og mine Øine stedse henvendte paa Joseph, hvor alt er langt uden for det Middelmadige. Hver Anmærkning fra min Ven er her sindrig og oplysende, og som jeg har formodet. Endnu efter Aviserne svæves imellem Krig og Fred; paa den sidste er endnu mit Haab heftet; men skulle Krig bryde ud, hvilken Krig da! Gud forbarme sig over det menneskelige Kiøn! Maatte dog det Voldsomme fra de store Magter mod de mindre eftertrykkeligen standses!

De Efterretninger om Kongen i Sverrig og Hertugen af Curland ere i en høi Grad angennemme.

Min Ven nævner vort gamle Forslag om Schaffarinas-Øerne og Krabben-Eiland, som om man, ifald Krig udbrød, kunne tænke derpaa. Jeg har fra den Dag, jeg forlod min Post, aldrig tænkt paa vor Politik, uden forsaavidt jeg beder Gud at styre alt hos os til det Bedste. Men til Dem som gammel Ven vil jeg sige, at var jeg, hvor jeg før var, blev min hele Attraa, ifald Sverdet drages, at vaage efter yderste Ævne over Fred og at faae Sverrig til at gjøre det samme. Thi bryder det løs, saa er det rimeligt, at Frankrig, Holland, Preussen, Sachsen og vel flere Tydske Fyrster komme paa den eene Side; og om ikke hos os største Klogskab endda med Held bruges, gaaer Sverrig med. Men paa den anden Side bliver Keiseren og Rusland. Efter al Rimelighed træder Tyrken med i Spillet. Engelland sidder vist stille i Førstningen for det mindste, og kand hende sig Preussen og, indtil Rusland er-

klærer sig. Jeg maae tilstaae, at dersom de to Keiserlige Hoffer skulle faae at gjøre med Frankerig, Preussen og Tyrkerne paa eengang, er Spillet for Keiseren farligt, men ikke uden Fare for Russerne. I dette Spil vil jeg ønske, at vi ikke maae komme; og da dette ei kand skee uden at holde Sverrig stille, blev dette min Hoved-Sag; sed jam sat sapienti.

Jeg kommer nu til det kiere Brev af 20. Febr. Tak for alt om Venedig; om den høie Adels Romerske Tienest-Maade; om den mindre Adels Fortieneste; om Opsigten over alt; om Tal-Lotteriet; om Pige-Hospitalerne, en artig Indretning, og hvori det især undrer mig, om de skulle blive gode Huusmødre; om Embeders Salg; om Bondestanden. Kun eet fattes mig: Hvorfor har Republiken ingen Skat, og om den har den, hvorfor ingen god Flode?

Hvad min Ven ved den Anledning ytrer om Bondens Frihed, er aldeles i Overensstemmelse med mig; desuden er vor Bonde ikke livegen; han er bunden til Fødestavn for Krigstienesten og ikke for Hosbondens Skyld. Det bliver vel og saa herefter; og Forandring her ville have, naar den kom hastig, uoverseelige Følger.

Min Ven taler om Banco-Sedlers Tab i Hamborg. Vi vare just ved at ville prøve Middel derimod, og jeg troer, at vor Plan var rigtig; men -- --¹)

Gud give H. K. H. Kronprintsen Viisdom og Lykke! Intet Ønske kand der-til være helligere og ivrigere end Deres og mit, og hvad er os alle vigtigere? At denne Herre ville det Bedste og attraaer det, derom ingen Tvivl. Ogsaa kand det Gode naaes paa meer end een Vei og ved gandske andre Redskaber. Mine daglige Bønner ere for Ham og Landet, her i den Rolighed, jeg elsker, og som jeg ønsker at beholde.

Hvad Dem Selv angaaer, min Ven, saa bifalder jeg i høi Grad, at De søger at bruge Carlsbad for at fuldende Curen og trykke som Seglet paa den Helbreds Forbedring, som De allerede i en mildere Himmel-Egn erfarer. De gjør Ret i at skrive Deres Plan til H. E. Hr. Græve Bernstorff for at forsyne sig med Tilladelse; og det, jeg endnu raader Dem til, er, at bede tillige denne Minister at være i gunstig Erindring til et Amt i Danmark eller Holstein, hvor Kongen befaler; men at bede ham tillige, at han ville forskaane Dem for Norge, siden De havde prøvet, hvor aldeles ikke et tørt og koldt Clima kunde udholdes af Dem; dette gjøre nu Deres Høivelb. saa vel, som De Selv ypperligen forstaaer det.

Overalt naar De da mod Efteraaret, om Gud vil, skal tilbage og bør da gaae til Kiøbenhavn, maae De fra Colding af reise gandske smukt til Aarhus og besøge Deres Ven og siden igien tilbage over Snoghøy til Nyborg. Denne liden Omvei af en Snees Miile frem og tilbage vil Deres og fordrer mit Hierte, saafremt Gud og saa vil. Mundlig og nærværende er meget at sige

og meget at høre paa begge Sider. Men endog dette, naar Tiden kommer nærmere, lader sig fuldkomnere bestemme og afgjøre imellem os.

Jeg lever ellers vel og fornøjet i min nye Kreds, som jeg elsker og bør elske. Jeg boer vel, efterat jeg har bygget mig, hvad jeg behøvede til mine Contoirer og mig selv og mit Bibliothek. Jeg nyder i et Embede, der er for mig angent, baade mit Arbeide og min Roe. Mit Ønske er, at De og snart maatte see Dem, Kiereste Ven, i en lige Forfatning, hvor De og kunde sette Vandringsstaven og fæste Boe – ikke Telte-Pæl. Jeg glæder mig ved Deres Hørelses Forbedring meer, end jeg kand sige, tilbeder Dem fremdeles Lykke paa Deres Reise og Fortsettelse af vores Brevvexling og er iøvrigt med Siel og Hierte Deres Høivelbaarenheds oprigtigste Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Sætningen ikke fuldført.

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

124.

1785 2. april, Rom.¹⁾

Jeg skriver DH. dette Brev fra Rom, hvor jeg er gaet hen, dels for at forfriske i min Hukommelse Erindringen af de merkværdigste Ting af denne gamle, berømte Bye fra min forrige Reise af²⁾, men i sær og for at see, om det icke maatte være muelig at faa opspurgt for DH. nogle af de Bøger, som De ønskede at have. Jeg har allerede opholdt mig her i 8 Dage og i Samme løbet om til alle Antiquarier og Boghandlere for at faa Spor paa gamle Editioner af Bøger uden deri at have været lykkelig. Endnu har jeg icke hos nogen Antiquarius truffet paa en Bog, af hvad Slags det maatte være, af det femtende Seculum. Den ældste Bog, jeg har fundet hos Antiquarii er en Livius af Aaret 1550, men da denne icke svarede til DH. Ordres, saa har jeg icke vildet købe den. Formodentlig maa der nok i disse sidste Aaringer have været Liebhabere af rare Editioner her, der have opkøbt alt, hvad dem af dette Slags maatte forekomme. Jeg slutter dette saa meget desmeere, som jeg bemærker, at Antiquarii hverken her eller i Venedig er langt fra icke uvidende om disse Editioners Værdie, men taler strax til mig om Sieligheden og Kostbarheden af alle Bøger, tryckt i det 15de Seculum. Med den unge Münter³⁾, som er her, har jeg ogsaa ved Leilighed talt om disse gamle Editioner, hvilke han og eftersøger uden deri at have været lykkeligere end jeg. Hvad nyere italienske Skrifter angaar, saa har man de seene Aar i sær i Toscana skreven om Landhuusholdningen og Staater-

nes Oeconomie, hvoriblandt der virkelig ere høyst interessante, men de ere alle paa Italiensk. I Latin er jeg icke truffet paa nogle nye Bøger, som kunde interessere Deres Ex. Af de Bøger om Politick og Staats Oeconomie gjør jeg en liden Samling for mig selv, som altid vil blive til DH.'s Befaling. Den berømte Genoesi Skrifter om Oeconomien⁴⁾ læser jeg med en særdeles Fornøjelse. Jeg finder deri en Deel ny Bemærkninger, hvoraf en Deel maatte være høyst applicable paa Dannemark. Denne Bog har i sær tient til Grund Plan for Storhertugen i Toscana⁵⁾ til eendeel gode Indretninger, denne Fyrste gjør i sit Land, og Følgen har snart overalt beviset Rigtigheden af Auteurs Satzer. Toscana tiltager virkelig i Velstand, og lever denne gode Fyrste, vil det fra et forfaldet Land, som det var i Storhertugens Faders Tiid, blive til en af de lykkeligste Stater i Europa. Ved min Tilbagereise herfra Rom, da jeg agter at opholde mig en tre à 4 Uger i Toscana, vil jeg søge at indhente nærmere Efterretning om Et og Andet, som i sær maatte synes mig interessant. Storhertugen har optaget af det physiocratiske System net op alt, hvad der var det beviislig fordeelagtigste, og ladet alt, hvad som beroede kun paa blotte politiske Speculationer, fare. Hvad man vel ellers allene maatte bebreide Storhertugen, er, at [han] i et andet og andet⁶⁾ gaar for vidt og synes at vilde tvinge sine Undersaatter til en for Landet og for den Fattige maaskee skadelig Sparsomhed. Paa min Reise fra Venedig til Florenz er jeg gaaet over Mantua og har der foretruffet igjen de mange haarde Klager, Keyserens Undersaatter⁷⁾ fører over denne i Tenkemaade fra sin Hr. Broder Storhertugen saa gandske forskiellige Monarck, saa at man taler der offentlig om ham som om en Tyran, der allene speculerer paa alle Midler til at trække Skindet af sine Undersaatter allene for at forøge sine Soldater og gjøre sig formidable. Han har anseelig forøget Skatterne ligeledes der. Det har gjort mig ondt at høre disse Discurser, da jeg syntes, det var mig som Protestant om at gjøre, at en Herre, som vilde ansees som en Religions Forbedrer, og som virkelig synes at være en Ven af den Protestantiske Religion, er tillige en god mennesk[ek]ierlig Mand. I Florenz forsickrede man mig om, at Storhertugen aldeles icke billigede de meeste af sin Hr. Broders Planer og Foretagender, og at allene Nøden havde tvunget ham til at lade sin ældste Søn reise til Wien for der at opdrages. Man føyede til, at det Rygte, som om Keyseren vilde lade sin Brodersøn i Faderens levende Live declarere Romersk Konge og som sin Successor, var gandske ugrundet, at Keyseren vel maatte have havt den Tanke, men at Storhertugen paa ingen Maade vilde opgive sine Rettigheder til sin Søn. I Florenz traf jeg paa begge Hertugininden af Curlands Brødre, Greverne af Medem, som begge er i Preussisk Tieneste og gik nu tilbage til Berlin. De havde faaet Tilladelse af Kongen af Preussen til at accompagnere deres Frue Søster paa sin Reise til

Italien, men fik nu paa engang pludselig den Ordre at begive sig strax tilbage til Berlin for at være ved deres Regimenter inden Martii Maanedes Udgang. De ilede altsaa Dag og Nat og betiente dem kun af det Øyeblik, at de skiftede Heste, for at besøge mig. Efter de Efterretninger, som de og deres Svo-ger, Hertugen af Curland, har, synes Krigen at være nær for Døren; de meente, at det allene vilde dependere paa det Svar, som en Preussisk Courier, der var sendt fra Berlin til Petersborg, vilde bringe tilbage. De forsikrede mig, hvilket ogsaa Hertugen af Curland selv her i Rom har forsikret mig om, at ingen Ting var sickrere end den Plan imellem Keyseren og Churfyrsten af Bayern at omtuske en Deel af det Keyserlige Flandern mod det Bayerske Oberpfalz, [en] Plan, som nødvendig maa høyst embarassere Kongen af Preussen, der umuelig kan tilstæde Keyseren at acquireere meere Provinzer i Tydskland.

Jeg agter icke at gaae til Neapolis, da jeg paa denne Reise i Følge DH. Raad har foresadt mig at undflye gandske de store Hoffer. Jeg har ellers der en Veninde, jeg er megen Taknemmelighed skyldig, i Comtesse Skauron-sky, en Niece af Fyrst Potemkin, for hvilken hendes Søster, Frøicken Eng[elhardt], har tillige sendt mig et Brev⁸⁾, som hun har accompagneret med nogle høyst venskabelige Linier. Dette er ellers en Aarsag mere for mig icke at gaae til Neapolis. Gick jeg did, vilde Venskab og Inclination bringe mig til at være daglig om den elskværd[ige] Comtesse Skauronsky, og det maatte tenkes af dem, som icke vidste visse connexioner, at jeg gick derhen blot for at gjøre cour til F. Pot.'s Niece. Af Hertugen af Curland har jeg imidlertid faaet denne Beskrivelse om det Neapolitanske Hof, at det for nærværende Tiid er Dronningen⁹⁾, som der deciderer over alting, og at hun endnu er gandske Keyserlig sindet, hvilket man tildeels tilskriver Søe Krigs Ministerens Actons¹⁰⁾ store Indflydelse, som skal være sterk Keyserlig sindet; at der var imidlertid et stærkt Partie ved Hoffet, som var Anti-Østerrigsk; at det haabede paa en vis Prindses af Caramanicos Tilbagekomst fra sin Ambassade i Frankrig, som skulde være meget Antiøsterrigsk og som havde før Actons Tiid havt en stor Credit hos Dronningen, hvilken man ventede, at han vilde vinde tilbage, i sær da Dronningen syntes halv kied af Acton og havde for faa Uger siden slaaet paa, om det icke skulde være nyttig, at Acton gjorde en Reise til Sicilien. – Paa hvilke smaa Ting beroer dog icke ofte Rigernes Lyksalighed og de vigtigste Evenemens i Værden!¹¹⁾ – Det er den Beskrivelse, som Hertugen af Curland har givet mig om det Neapolitanske Hof, hvilket for det Øvrige har saa liden Indflydelse i Europas System, at det icke meget kan være magtpaaliggende, hvad System det har. Det er merkværdigt, at Kongen af Preussen for at være fuldkommen i contrast med Keyseren affecterer nu at caressere Paven. Greverne af Medem i en Audienz, de ud-

bad sig hos Paven, gjorde ham en Compliment fra Kongen af Preussen og forsikrede ham om Hs. Preussiske Maytt. store Høyagtelse, hvilket Paven da og besvarede ved at forsikre om ald sin store Egard for Kongen af Preussen, som han løftede op til Skyerne. Hertugen af Curland har og udbedet sig en Audienz hos Paven og ved Samme affecteret at vilde kysse hans Helligheds Haand, hvilket Paven dog var saa høflig at unddrage sig for og tryckede allene Hs. D[urchlauchtighed] i Haanden. At jeg icke har udbedet mig nogen Audienz hos Hs. Hellighed, vil det være unødvendigt at underrette DH. om. Jeg havde intet hos ham at bestille og er altfor liden Hofmand til at kunde bringe det over mit Hierte at sige Flatterier til en Mand, jeg dog icke kan ansee for andet end en Hyklere og en Charlatan. At Paven er dette, er i sær for den, som kommer til Rom og erfarer der de currente Anecdoter om Paven, vel en udgiort Sandhed, og til alt dette kommer endnu, at Paven sickerlig er en af de smaa Siele og i den fuldkommenste Sands, hvad man udtrykker ved en petit esprit.

Han arbejder som hans Forgienger ogsaa paa at gjøre sit Navn udødelig omtrent paa den samme Maade som Myntmesterne hos os, hvis Navn man seer paa alle Medailler. Pavens Navn ser man paa enhver liden ubetydelig Statue, gammel Opskrift etc., som han har skienket til det Clementinske Museum eller til Samlingen i Capitolium. Paa hvert Stykke staar der med store Bogstaver munificentia Pii VI. I en Sahl, han har ladet forlænge i det Clementinske Museum, staar paa Gulvet en Steen med en latinsk Opskrift, som jeg icke gad afskrevet, da det var blot et Beviis paa Pavens latterlige Ærgierrighed, men som indeholdt: At fra denne Steen af og indtil det Gallerie hisset havde P. VI. forlænget denne Saal. To Statuer, som staar paa Monte Cavallo, og som man holder for betyder Castor og Pollux med to Heste, har Paven i steden for, at de tilforn vendte Ansigtet mod Pavens Pallais paa Monte Cavallo, nu ladet dreje om, saa at de seer nedaf to Gader, og dette med 12000 Scudis Bekostning, alleneste for at hans Navn kunde erindres derved. Af den samme Drift at forevige sit Navn, er det og, at han lader udgrave de pontinske Sumpe; thi at det icke skeer af Menneskekierlighed eller for Undersaatternes Vel, kan icke tydeligere bevises end ved den store Ælendighed, der er i Rom, og ved de dagligen nye Paaleg, Paven trycker sine Undersaatter med. Det er DH. bekiendt den skadelige Forprang, Paverne gjør med Korn, og hvorved de har ruineret hele Kirkestaten, saaledes at man paa mange Mile nær Rom intet seer uden udyrkede Lande. Jeg har paa denne Tour til Rom havt med mig Adlers Reisebeskrivelse¹²⁾ og troede virkelig ved de pompeuse Beskrivelser, Adler gjør om alting i Rom, at jeg havde seet alting med urigtige Øyne den forrige Gang, jeg var i Rom. Men jeg bliver meere og meere overbeviist om, hvor forskreckelig Adler har exa-

gereret alting. Man maae aldrig have seet noget, for at finde pompeuse eller majesteuse de ceremonier, der har Sted i den stille Uge. At sige eller at tencke, at med den ceremonie første Paaskedag reiser sig Paven i ald muelig menneskelig Storhed, er saa latterlig, at jeg icke veed, hvad jeg skal tenke om den Mands Enthusiasmus, der skrev det. Alt, hvad jeg har seet i Rom, og jeg har seet alle ceremonierne i den stille Uge, er intet andet end reent Pracker-Stads. Det er virkelig modbydeligt at see Paven sidde paa en Stoel som en Statue og uden at røre sig at lade sig kysse Fødderne, modbydeligt at see to Mennesker, hver ved sin Side af Paven, beskieftigede at løfte hans Talar op for at presentere hans Fødder til Fodkys, og virkelig høyst latterlig den Møye, Paven viser sig for at vise sine Been, som han troer meget smucke. Jeg har ingen Ting seet saa meget ligne Prackerstads [som] at se ham baaret i en gammel Lehnstoel, intet saa anstødelig [som] den Hyklerie, hvormed Paven, i stæden for at bede Gud i sin Stue, gaar ned hver Dag i Petrie Kirke omringet med alle sine Garder og ligger der en heel Time paa Knæ allene for at vise sig, og intet saa forargelig som den liden Andagt, alle Prelaterne beviser ved denne Leilighed og ved disse offentlige Ceremonier, hvor de offentlig leer og gjør Nar af Paven. Aldrig saa jeg meere Ennui malet end i Øynene og Gebærderne af Cardinalerne ved en fonction, Paven gjør Palme Søndag i Sixti Capelle. Da paa denne Dag Cardinalerne er nødte til at staae tilig op og være paa færde Klocken mod ti, saa var der kun 19 Cardinaler tilstæde, og disse, som endnu havde Sønnen i Øynene, vandt til bedre at passere Tiden ved Bordet eller hos deres Maitresser, gjorde alle muelige Geberder, som ennui indgiver, de gabede, de toge Tobak, de stødte hinanden i Siden med Daaserne for at præsentere dem til hverandre – thi snacke tør de icke –; de legede med deres Cardinals Huer, og snart gav de dem til de Præster, der sad ved deres Fødder, og som bar deres Slæb; snart tog de dem tilbage igien. Ingen større Prackerstads kan muelig existere end Cardinalernes. Da de efter Kirkens Etiquet skal ansees lige af Værdighed med Souverainer og paastaar Rang over Churfyrster, saa skal deres Stads da have en slags Ligning dermed. Naar de kører ud, saa har de altid i to à tre Vogne deres Suite med sig foruden en halvsnees Domestiquer, som altid bestaar af en Præst, der bærer deres Slæb, og af to Abbés, som gaar ved Siden af og er deres Cavaliers. Disse Cavaliers ere pyntede saa recherchés som Franzøsiske Petits maitres og udstafferede som to Ganymeder. De give agt paa Cardinalens Øye og gjøre ham ved alle Leyligheder yeux doux, og da nu de meeste cardinaler ere mistenkte for den florentinske goût, saa er dette Optrin højest latterlig. Paven selv er ogsaa bekiendt for at høre til den afskyelige Sect af de i vore ny Tiider – hvor man søger at give Laster det moderateste Benævnelser – saa kaldede nonconformister, og, som man i

Rom offentlig siger, udsøger han sine Maitresser imellem sine Kammertienere og de unge Mennesker i Schweitzer Garden.

(Tilføjelser i margenen:)

Endnu noget om Necker: Administration des finances de la France,¹³⁾ om Wielandts Oversættelse af Horaz og om Garves Oversættelse af Cicero.¹⁴⁾

Jeg føyer noget til om Grevinde St. Affectation i Carlsbad.¹⁵⁾

(Peter Christian Schumacher)

1) Under dateringen er tilføjet: sendt over Mantua. – 2) Sch.s udenlandsrejse 1767–70. – 3) Den senere biskop Friedrich Münter. – 4) Formentlig Lezioni di Commercio af Antonio Genovesi (1712–69). – 5) Den senere kejser Leopold II, som i 1765 efterfulgte sin fader, kejser Frans I som storhertug af Toscana. – 6) Ment er formodentlig: i ét og andet. Stykket »Hvad man vel ellers . . . Sparsomhed« er tilskrevet i margenen uden henvisningstegn. – 7) Mantua hørte fra 1708 til den østrigske provins Lombardiet. – 8) Jvf. Sch.s svarkoncept 24. april 1785 i hans arkiv B. Hele stykket »Jeg har ellers . . . F. Pot.'s Niece« er tilskrevet i margenen. – 9) Maria Carolina (1752–1814), g. m. Ferdinand IV af Begge Sicilier. – 10) Sir John Francis Edward Acton (1736–1811), som i 1779 indkaldtes fra Toscana for at reorganisere den neapolitanske flåde og siden udnævntes til førsteminister. – 11) Indskud, indsat fra margenen. – 12) Den senere general-superintendent Jacob Georg Adlers Reisebemerkungen auf einer Reise nach Rom, Altona 1783. – 13) Jacques Neckers i 1784 udgivne trebindsværk De l'administration des Finances de la France. – 14) Christoph Martin Wielands og Christian Garves tyske oversættelser af henholdsvis Horats's breve (1782) og Ciceros De officiis (1783). – 15) Talen er om grevinde Frederikke Louise Stolberg, født Reventlow. Jvf. Sch.s omtale af hende i brev af 4. marts 1785 til L. Klingberg i dennes arkiv (Ra.).

125.

1785, 23. april, Florens.¹⁾

Ved min Ankomst her i Siena, hvor jeg har forefundet en Deel af mine gamle Bekjendte, iblandt hvilke jeg har foresadt mig at passere nogle Dage, imodtager jeg DH. naadige Skrivelse af [17. marts 1785]²⁾, hvorfor jeg afstatter Dem min inderligste Taksigelse. Uendelig glæder det mig at se, at De lever lykkelig og fornøyet, og at De farer fort at ynde mig. Disse to Ting vil, saa lenge jeg lever, udgiøre en Hoveddeel af min Lyksalighed. Særdeles angenem var mig og DH. naadige Invitation at besøge Dem i Aarhus. Hvor inderlig jeg længes efter at see og tale med den beste Mand, jeg kiender, og min største Velgiører igjen, kan jeg icke udtrykke. De vil lettere forestille sig, end jeg kan sige det. Hvor stor Tak er jeg Dem icke skyldig for den Andeel, De tager i alt, hvad som angaar mig; men kan dette fortienes ved den inderligste Deeltagelse paa min Side i alt, hvad som angaar Deres Sundhed, sande Lykke og Ære, og ved den sandeste Høyagtelse og Ærbødighed

for Dem, saa tør jeg sige, jeg fortjener den. Jeg skal følge Deres Raad ved at insinuere noget om, at saa gierne jeg imodtager alt, hvad Hs. Maytt. allernaadigst behager at tilbyde mig, og saa behageligt det er mig i alle Beqvemheder at udføre hans Befalinger, saa ønskede jeg dog for min Sundheds Skyld at dispenseres fra en Post i Norge. Imidlertid er min Plan ved min Ankomst til Dannemark denne intet at søge; alleneste at tacke Hans Maytt. for de mig beviiste Velgierninger og for den mig nu sidst accorderte Hvile fra Forretninger, hvoraf jeg har sporet de ønskeligste Virkninger for min Sundhed, og derpaa efter at have opholdet mig i Kiøbenhavn en 14 Dages Tiid, i Fald Omstændighederne icke skulde gjøre et længere Ophold der uomgiengelig Nødvendig, at begive mig i en Bye i Provinzerne for der at passere min Tiid, indtil jeg bliver kaldet til noget. Offereres mig noget, saa agter jeg uden videre at tage imod, hvad mig tilbydes, og der efter min Skyldighed i den Cirkel, jeg bliver sadt i, beflitte mig paa at gjøre mig saa nyttig, som jeg kan. Riigdom og Ærestitler har aldrig været min Øyemeed. Dette ved Fliid, Arbeidsomhed og Troeskab at tildrage mig Navnet af en ærlig, retskaffen, arbejdsom og icke uduelig Tiener mod sin Konge og sit Fæderneland og at erhverve mig de beste Mennesker i og uden Landet, deres Bifald. Tør jeg smigre mig i at have erhholdet dette, saa er min Ambition opfyldt, og saa vil kun min Hoved Consideration for Fremtiden blive icke at tabe, hvad jeg med saa megen Flid og Møye har søgt at vinde.

Hvad Rusland angaar, saa har jeg den Fornøyelse daglig mere og mere at erfare, at man der lader mig ald muelig Ret vederfare, mere maaskee, end jeg havde turdet vente mig.

Hvad Europas nu værende politiske Forfatning [angaar], saa er jeg fuldkommen af DH. Meening, at det sickert i alle Henseender bør være Danmarks Øyemeed at sidde stille. Her anseer man Krigen som afgjort og troer, at Keyserinden vil forene sig med Keyseren mod Preussen. Uagtet jeg nu langt icke vilde billige Keyserindens Ubestandighed heri, saa kan jeg dog icke andet end vedblive ved den Tanke, jeg i mange Aar har yttret, at Skylden er paa Kongens af Preussens eller hans Ministers Side. Maaskee erindrer sig DH. endnu af mine Depecher for fem Aar siden og længe, inden der var Apparenz til at Keyserinden maatte nærme sig Keyseren, at jeg, misbilligende Greve G[oertz's] Mesures og den ufornuftige Iver, med hvilken han arbeidede paa at dirigere Rusland i Faveur af Frankrig mod Engeland, føyede til, at ved at fortfare heri vilde Ruslands Koldsindighed mod Preussen blive en nødvendig Følge. At de store staaende Arméer gjør de meeste store Europæiske Rigers Ulykke, derom erfarer jeg med megen Fornøyelse, at Deres Exc. er eenig med mig. De mindre Europæiske Riger har altsaa den Fordeel for de Store, at de kan undvære disse Armeer. Een Armeé af

30.000 Mand, som maaskee er tryckende for et Rige som Dannemark, i sær naar der tillige skal holdes en icke ubetydelig Flode, er dog i sig selv ubetydende i proportion mod de store Armeer, der nu holdes. Jeg veed vel, at man vil sige hos os, at vi dog maa holde disse for at holde Stangen mod Sverrig; men hvortil dette. Sverrig og vi vil aldrig blive allene. Alt for mange ere interesserte i Ligevægten i Norden til, at en Overmagt af en halv snees tusind Mand paa den ene eller anden af Siderne vilde give Haab til conquête; de mægtige Naboer, der kan stille meere ti tusinde i Marken, end vi kan stille tusinde, vilde vist i Spillet med. Storhertugen af Toscana har til Fulde indseet dette, hvad hans Staater angaar. Uaget han maatte have ligesaa meget, ja mere at frygte fra Sardinien af end vi fra Sverrig, saa har han dog reduceret sin Armée fra 20.000 Mand af til et Par Regimenter og troer, at de sidste maa tiene ham ligesaa meget som den første. Necker i sin fortreffelige Bog sur l'administration des finances de la France gjør den remarquable Bemerkning, at Gouvernementet af Paris allene indbringer Kongen af Frankrig ligesaa meget, som hvad Dannemark, Sverrig og Sardinien alle tre tilsammen aarlig indbringer. Denne Bemerkning forkleiner os icke. Et Land er icke lykkelig, fordi det er stort, men kun fordi det er vel administreret. Kun maatte det icke skade, om denne Bemerkning ledede os til den store Satz at kiende os selv og til at strecke os efter vores Decke. Skulde Dannemarks Kræfter icke i Fredstider være for overspendte? Dette er et Problema, som jeg ønskede at opløses. Thi er det saa, at vi virkelig griber os an over vore Kræfter, saa er svære Paalæg og Landets Nedsynkelse i en tryckende Giæld deraf en nødvendig Følge. Det er mig overmaade kiert at bemerke af DH. Brev, at De er af samme Tanker som jeg i Henseende til Bondestandens Frihed. DH. behager imidlertid at gjøre den Bemerkning, at Bondens Vaarnedskab hos os har overalt kun sin rapport til Land-Milicen. Efter min Erfaring, og i sær ved at betragte den Russiske Bondes lykkelige aisance, er det ofte faldet mig ind, om det icke skulde være fordelagtigen for os, i Fald Bonden end blev nøyere forenet med Herremanden, og at som i Rusland Herremandens Lykke og Velstand beroede allene paa hans Bønders Velstand. I Rusland er Bondens Hoverie icke indskrenket; han maa arbeide, naar og hvor Herren behager det; imidlertid existerer aldrig den Fald i Rusland, at Herremanden overdriver ham med Hoverie; thi maae f. ex. Bondens Mark henstaae usaadt eller uhøstet, fordi Bonden i Sæde eller Høstetiden skal arbeide for Herremanden, saa er det ikke Bondens Tab, men Herremandens, der skal føde Bonden, naar han selv intet har, og hvis Ruin er Bondens Ruin. Hos os er iblandt andet Bondepigen fuldkommen fri og kan forlade Godset, naar hun vil. Til hvad Nytte? Til at gaae til Byen og lade sig besvangre. Jeg veed ingen anden. At det var bedre, at hun blev

ved Godset, er i mine Tanker upaatvivlelig. I Rusland, hvor Herremandens største Nytte er at see sine Godser populeret, saasom hvert Menneske er for ham en capital, har en fornøftig Herremand ald muelig Omsorg for at see de unge Folk gift og sette dem i Nærings Vey. Dette er maaskee Aarsag til at Folkemængden i Rusland daglig tiltager, og at dette Rige icke bliver saa svekket ved Recruiteringer som andre. Jeg har givet mig en særdeles Umage for at betragte Bondens Tilstand her i Italien, hvor Bonden overalt er gandske fri; men sandelig deres Tilstand her er langt fra icke værdt at misundes af den Russiske Bonde, som er fuldkommen Slave. Her gives over alt tre slags Bønder: Bønder, som selv eye deres liden Gaard, Bønder, som boe paa Herremands Gaarde og dyrke hans Jord, imod at de faae Halvdeelen af alle Producterne, og Bønder, som leye sig ud til at tiene. De første, nemlig de, som eye deres Gaarde selv, kan, naar alting gaar lykkelig, subsistere; men slaar Høsten et Aar feyl, kommer der Sygdom iblandt deres creaturer eller andet deslige, saa, da de ingen Fonds har og ingen Understøttelse fra nogen til Livs Ophold og til Sædekorn, saa maa de icke allene [see] sig ruinerte, men endog, naar Høsten slaar reent feyl, i Fare for at døe af Hunger. Dette vilde have været Casus forrige Aar paa mange Steder, i Fald til Lycke der icke i Skovene havde været en rigelig Høst af Castanier, hvorved den fattige Bonde hjalp sig igiennem. Den anden Slags Bønder er de, som boe paa Herremandens Gaarde, og med disse gjør Herremanden altid den accord, at de har at dyrke hans Jord, kalde Arbeidere til og betale dem paa de Aarets Tider, hvor Arbeidet formerer sig, da de derimod deele halvt i ald producten med Herremanden. Er Høsten lykkelig, saa slaar disse sig og igiennem. Er den ulykkelig, saa dør de dog i det mindste icke af Hunger, saasom Herremanden i Almindelighed for sin egen Fordeels Skyld assisterer dem. Følgen heraf bliver dog denne, at de ved at contrahere Gield til Herremanden, en Gield, som de aldrig kan betale, bliver dog in facto hans Slaver, og værre Slaver end den Russiske Bonde, fordi deres Velstand og Liv icke interesserer Herremanden saameget, som den Russiske Bondes Velstand og Liv interesserer den Russiske Herremand. Den tredie Slags Bønder ere da de, der leye sig ind paa Gaarde for at tiene, hvor de kaldes. Er Høsten riig, er for dem noget at fortiene. Er den slet, saa kaldes de icke; saa forretter hver Bonde sit Arbeide selv, og de maa gaae om og tigge eller sulte ihiel. Saameget er vist, at Bonden her som i Frankrig, hvor Bonden og paa de meeste Steder er frie, uagtet han planter Viin, icke har Raad at dricke uden Vand, sielden har Kiød paa Bordet uden de store Høytider, og hans meeste Mad bestaar i Bønner, Ærter etc., kogte i Vand. Paa en Gaard, hvor der indbringes for Ex. 300 Rd., haves her icke sielden til Gaardens Dyrkelse et Par Familier, der udgjøre med Kone og Børn 10 Personer. Af de 300 Rd., Gaarden indbringer,

falder da Halvdelen, 150, til disse to Familier, og heraf maa de enda i Høste Tiid betale de Arbeidere, de tager til Hielp. Men setter man endog, at de ved at hielpe den Eene den Anden undgaar denne Bekostning, saa bliver dog kun for ti Personer 15 Rd. aarlig for hver. Paa endeel Herremænds Gaarde, hvor jeg har været og erkyndiget mig om alt, har jeg seet med egne Øyne, at dette Tal paa Personer er icke urigtig angivet; men vil man endog kun regne Halvdelen, en Familie, Mand, Kone og tre saa voxne Børn, at de kan arbeide, saa vil dog kun blive 30 Rd. paa hver Person, hvilket til Føde og Klæder vel icke vil være meer end tilstreckeligt. Følgerne bliver af alt dette, at den Bonde, som ejer selv Gaard, er nødt til i ulykelige Aar ligesom den Bonde, der boer paa Herremændens Gaard, er nødt til, snart i alle Aar, at tage Penge op hos Herremanden og at blive ham Gieldbunden, hvorved de ipso facto bliver ligesaa fuldkommen vordnede som den ufrieste Bonde i Rusland.

Med faa Ord, den Italienske Bonde er sickerlig meere at beklage end den Russiske Bonde. Erfarenhed er heri som i de meeste problematiske Opgifter af denne Slags den beste Læremester. [De,] der sidder paa deres Stue og udhecker³⁾ projecter, har icke denne Erfarenhed og som oftest giver sig hverken Tiid eller Leilighed til at faae den. Desværre er ogsaa gemeenlig Drivefiæderne til disse Projecter hverken Kierlighed for Monarchen eller Fædernelandet, men allene Lyst til Forandring, Egenkierlighed og Selvklogskab. Necker raader fra alle Forandringer, som kan gjøre convulsioner i Staaten, og just finder jeg i Deres Exc. Brev, ligesom De har beviist den i Deres gandske ministerial Opførsel, den samme Tenkemaade. DH. vil nu formodentlig have læst Necker sur l'administration des finances de la France.⁴⁾ Jeg tencker at finde i de meeste Stycker en særdeles Liighed imellem hans Tenkemaade og Deres. Jeg bemerker her, at een og anden dadler hans Æresyge og siger, at han har Uret at tale saa meget om sig selv og om, hvad han har giordt for Staaten. Men naar det er sandt, naar det maaskee almindelig icke vides, hvad han har giordt, og hvad der refterer endnu at gøres, ja naar hans Ex[empel] endog kan være nyttig for Menneskeligheden, hvorfor da icke sige det? Af ald Slags Stolthed er i mine Tanker ingen saa nyttig, ingen saa tilladelig som den Stolthed paa at have giort gode, nyttige Handlinger og have handlet som en uegennyttig, modig, redelig, menneskierlig og indsigtfuld Mand. Har en stor Kunstner, der har giort et fortreffeligt Uhr, Ret til at sige: dette Uhr har jeg giordt, uden dog at taxeres⁵⁾ for Forfængelighed, hvorfor skulde icke en stor Staats-Mand have Ret til at sige: Det og det Gode har jeg giordt og udført, dette var mine Principer, dette var den Plan, jeg handlede. Sandelig, jeg ønskede, at det var meere Mode, end det maaskee desværre er, at være stolt paa ferme, ædle Hand-

linger, paa an unblotted character og paa et Liv, anvendt paa at udføre med den yderste exactitude sine Pligter mod sin Konge, sine Landsmænd, sine Venner og Velyndere. Dette var den gamle Romerske Stolthed, og fandt denne Stolthed oftere Sted, end den maaskee gjør, saa vilde Følgerne deraf være nyttigere for Verden. Hvad er man nu stolt paa? Paa visse connexioner, paa Riigdom, paa Baand, paa Ærestitler, og derfor negte man sig og ingen Nedertregtighed for at gelange dertil. Jeg veed vel, at det som oftest flatterer i det ringeste de ufornuftige Souverains, at man troer at have ald sin Glands og Storhed fra dem, og at det er deres Stempel allene, der giver Værd og Cours. Men Vee den Souverain og Vee det Land, hvor de Mini- stre, der omgiver Monarchen, icke anden Storhed har end den Glands, der reflecteres paa dem fra Monarken, og det Præg, som han giver dem. Og Vee den Minister, der ingen anden Storhed har end den, han faar fra Monarchen; han vil ved den første Unaade som en casseret Bancoseddel blive anseet som det foragteligste Meuble, ja endog blive foragtelig i sine egne Øyne, den største Ulykke af alle.

Kongen af Sverrigs Opførsel har her været ligesaa singulier, ja endnu singulierere end i Venedig.⁶⁾ Hans første Discurs med Storhertugen var dirigeret mod Keyserinden af Rusland. Han paastod, at fra denne Deel af Europa var den Sydlige Deel i fordum Tiid bleven oversvømmet, og at denne evenement maatte endnu finde Sted, i Fald man icke tog sig Vare. Med denne samme Discours begyndte han og sin første Samtale med Storhertuginde, og endelig om Aftenen over Taffelet igientog han overlydt det Samme. Til den herværende Russiske Minister⁷⁾ talte ham om en Idee, han havde, at ride ind i Rom og at holde som et Slags Indtog der til Hest som Konge af Gotherne, der tilforn havde indtaget Rom, og blev han allene holdet tilbage fra dette Indfald ved Keyseren, der lod ham insinuere, at han som Romersk Keyser dog icke gjorde slige Indtog. Iblandt andre pudselige Indfald havde Kongen af Sverrig ogsaa dette, hvorom han og talte med den Russiske Minister – der selv har fortalt mig alt dette – at han vilde communicere i Rom og invitere Paven at være tilstede ved Communionen, ligesom han, Kong. af Sv., var tilstede ved Pavens Messe. Man gav ham at forstaae, at Paven icke kunde føye sig herefter, saasom han efter den Religion, han var Chefen for, nødvendig maatte ansee Kongen af Sverrig som en Kietter. Imidlertid skal dog, som jeg her erfarer, Kongen af Sverrig i Rom virkelig have inviteret Paven til at være tilstede ved sin Communion, og har han for denne Aarsags Skyld icke allene været tilstede ved Pavens Messe Læsning, men endog til Romernes største Opbyggelse lagt paa Knæ heele Tiden under Messelæsningen. Paven derimod har undskyldt sig fra at komme.

Medens Kongens Ophold her har han distingueret ved Vasa Ordenen en

Vertshuusmands Kone. Hendes Talent bestaar deri at kaage god Mad. Nu er det vel saa, at Ordener ofte uddeles til mindre Talenter end dette, men imidlertid har dog de, der icke skatter Kaage-Talentet saa høyt som Kongen af Sverrig, fundet denne Ordens Uddelelse besynderlig. Med Marcof⁸⁾ har Kongen af Sverrig havt en artig Samtale om Letheden at indtage Petersborg. Hs. Maytt. meente og paastod, at ingen Ting var lettere end at indtage denne Residenz i sær med en Armee, som kom Norden fra. Marcoff meente derimod, at uagtet Aboe⁹⁾ var virkelig nordligere end Petersborg, saa maatte det af visse Aarsagers Skyld være besværligere at komme med en Armee fra Aboe til Petersborg end fra Petersborg til Aboe. Jeg gad have seet Marcof, da han gjorde denne Bemærkning; han er en af de største Persifleurs, jeg har kiendt.

I Siena, hvor jeg efter min Sædvane har løbet om til alle Antiquarii, har jeg opspurgt tre gamle Bøger, som ved den Forandring, der i Toscana skeer med Klostrene, ere blevne udstiaalen af et Kloster. Den eene er en latinsk Bibel med Gothisk Skrift, trykt i Florenz 1519. Den anden er en Horatz Landini Noter trykt i Florenz 1482,¹⁰⁾ og den tredie en Ephrem Diaconi sermones, hvori jeg finder nogle interessante Stycker, og hvoraf Trycken er overmaade smuk trykt i Florenz 1481.¹¹⁾ Uagtet nu Deres Exc. Commission icke lyder paa nogen af disse Verk, har jeg dog kiøbt dem, allene for dog at give mig den Fornøjelse at have noget at presentere DH. Her i Florenz siger man mig, at de have en slags Værdie, og den Antiquarius, der solgte mig dem i Siena, som virkelig kom mig for at være høyst uvidende, maae efter den Priis, han solgte mig disse Bøger for, ingen Idee have om Værdien af velconditionerte Bøger fra det 15de Seculum.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Brevet er, som det fremgår, påbegyndt i Siena. – ²⁾ Nr. 123. Stedet står blankt i koncepten. – ³⁾ Af tysk aushecken, udruge, udklække. – ⁴⁾ Jvf. nr. 124, note 13. – ⁵⁾ I betydningen dadles, lastes. – ⁶⁾ Der er tale om Gustaf III.s italienske rejse 1783–84. ⁷⁾ Demetrio Mocenigo, russ. gesandt i Toscana 1783–93. – ⁸⁾ Arkadij Ivanović Markov, russ. gesandt i Frankrig 1783–84, i Sverige 1785–86. – ⁹⁾ Byen Åbo (Turku) i Finland. – ¹⁰⁾ Quintus Horatius Flaccus, Opera, cum commentario Christophori Landini, Firenze 5. aug. 1782 (Kgl. Bibl.s inkunabelsamling 2024). – ¹¹⁾ Ephraim, Sermones, ab Ambrosio Traversari traducti, Firenze 23. aug. 1481 (Kgl. Bibl.s inkunabelsamling 1500).

126.

1785 14. maj, Florens.

Da April og May Maaned har været usædvanlig kold, saa at Sneen midt i May endnu knap vil være smeltet nok paa Schweitzer Biergene til, at man med Fornøjelse kunde gjøre Reisen i Schweiz, saa har jeg gjort mit Ophold

i Italien noget længere, end hvad jeg havde foresat mig, og seet mig nødt til at opholde mig her til May Maanedes Udgang. Mit Ophold i Toscana har især forekommet mig interessant i Henseende til de mange nye Indretninger, Storhertugen, som virkelig elsker sit Land, gjør, og ved at søge at overveje hos mig Nytte og Skaden af disse Forandringer. Vilde man dømmе om Storhertugens Indretninger efter de Domme, som i sær de Fornemme fælder over ham, saa vilde de icke alleneste være skadelige, men endog høyst latterlige. Ved den Omgang, jeg har havt med de Adelige her, bemerker jeg, at de icke allene dadler og ere høyst misfornøiede, men endog at de ved alle Leiligheder persiflerer ham. Men disse Domme ere, som man snart overalt bemerker, allene grundede paa Egennytte. Erfarenhed har desuden lært mig, at naar man ved at komme i et fremmet Land hører en Souverain eller hans Minister dadlet og beleet af de Fornemme, men elsket og roset af den ringe og fattige Mand, saa er slig en Souverains eller hans Ministers gode Egenskaber og Indsigt upaatvivlelige. Den Riiges, den høye Adels Dom over en Mand gaar altid ud paa Egennytte. Kan de icke faae de Æmbeder, de Ærestitler, de Indkomster, de vil have, bliver de seet nøye paa Fingrene og forhindrede fra at trække Skindet af den Fattige, bliver sande Fortienester mod Kongen og Landet og icke visse Hof Intriguer belønnede, saa vil altid Hofmanden, den Riige, den Adelige skrige. Et andet er det med den Fattige, med Agerdyrkeren og Borgeren. Æmbeder, Ærestitler og Indkomster forlanger han icke. Nok er det for ham at blive forsvaret mod den Riiges, mod de anseeligere Kongel. Betientes Vold og Udsuelse; kan han see sig lettet i sine Skatter og i sit Ansigtets Sved icke sulte, men æde sit Brød, er Veyen for ham lettet til at bringe sin Klage for Tronen, saa er han fornøyet, saa velsigner og roser han Souverainen og Ministeren. Dette er altsaa hos den Fattige, at l'opinion publique, som Necker giver saa stor en Vægt, allene kan erfares og allene er betydende. Neckers Fiender i Frankrig vare Hoffolket, som Montesquieu i sin esprit des loix skildrer med treffende Farver, men maaskee desværre alt for rigtigt. Neckers Venner og Tilbedere var Borgeren, Bonden og hver ærlig Mand i Staten.

Efter denne Preambule, som DH. maaske vil sande med mig efter først at have gjort, som nødvendig, Exceptioner fra en almindelig Regel, kan jeg da røre noget ved de Indretninger, som Storhertugen har gjort, og hvoriblandt DH. sickerlig vil finde en Deel høyst Bifalds værdige. Det eneste, jeg mod Et og andet har at indvende, er, at endeel af hans Forordninger icke synes at sigte til det samme Maal, og at de virkelig ved at modsige deres Øyemeed nedriver med den ene Haand, hvad han opbygger med den anden. Storhertugen er virkelig den Fattiges Ven. En hver Mand i Staten har Tilgang til ham. To Dage om Ugen giver han offentlig og, naar man vil,

privat Audienz; og hvem som vil have Audienz hos ham behøver kun at lade sit Navn indskrive Dagen tilforn, da han faar sin Audienz efter det Nummer, han staar i. Han entrerer da i en hvers particuliere Omstendigheder, hører, hvad de har at sige, giver dem Beskeed selv, og ved denne lette Tilgang til ham selv har han indjaget slig en Frygt i de anseelige Staats Betiente, at saavel i Embeders Besettelse som Justitzens Administration ingen Minister tør vove at foreslaa eller dømme, uden hvad er grundet paa Fortieneste og paa Ret. Storhertugen har ingen favorit og, man kan snart sige, ingen Minister i en egentlig Forstand, thi han udarbejder alting selv. Mod denne sidste Punct maatte være en Deel at indvende. En Fyrste kan umuelig gjøre alting selv, og man bemærker og ved at se Storhertugens seenere Forordninger, at han ofte glemmer, hvad han tilforn har befalet, og siger sig selv imod, hvilket icke vilde skee, i Fald han havde et Par indsigtfulde og redelige Ministre, der arbeidede med ham. Solid Fornuft hover ham; hvor han finder den, taler han, omgaaes med, og hos ham gjelder ingen Persons Anseelse. Han omgaaes ligesaa gjerne, ligesaa fortrolig, ligesaa venskabelig med en fornøftig Bonde eller Borger som med den rigeste Adelsmand, men den vilde strax tabe sin Credit hos ham, som vilde betiene sig af denne fortrolige Omgang til at udbede sig faveurs. Da Storhertugen nu sidst var i Livorno for at vente paa Kongen af Neapolis, vilde han for Forretningers Skyld en Eftermiddag reise til Pisa. Da han stod og lavede sig til, kom til ham hans Skræder, der Tilfældig viis sagde til Storhertugen, at han havde samme Eftermiddag et nødvendig Ærende i Pisa. »Har I givet Penge paa Haanden til Vognmanden,« spurgte Storhertugen ham. »Ney« svarede Skræderen. »Nu, saa kan I følge i Vognen med mig til Pisa, og jeg skal bringe Jer hid tilbage igjen.« Saa ligefrem og uniform er denne Herre i ald hans Væsen. Da han arbejder overmaade meget selv, saa forlanger han og af alle hans Betienere, at de hver i sit, som de ere betalte for, skal arbeide. Der hersker derfor i de Toscaniske Stater i alle Collegier en Activitet, som synes snart utrolig i Italien, hvor Dovenskab ellers synes at have sin Trone. Af denne Aarsag ere og alle Storhertugens Ministre Mænd af Middelstanden, og er det kun de ubetydeligste Hofcharger, der beklædes af de rige og ældste Familier, der er som ald den gamle Noblesse i Italien, Venedig undtagen, de uvidendeste og – nogle faae exeptioner undtagne – de nederdrægtigste og egennyttigste Mænd i Nationen. At disse ere høyst misfornøiede, er altsaa ingen Under. Vandt til som tilforn sovende at komme til Værdigheder og Indkomster og lade alting forrette ved deres Secretairer, saa klager de Guds Jammer over en Regiering, hvor Fyrsten seer paa Fortienesterne, hvor han arbeider selv, hvor den Større icke kan undertrykke den Ringere, og hvor det forlanges, at alle de, som fødes af Staten, skal arbeide for Staaten. Hvad

som tillige icke kan andet end krenke dem er, at Storhertugens Plan synes at være ved viise Forordninger at egalisere Riigdommene og hindre den bekiendte store Skade, som en alt for ulige Distribution af Midler og Riigdom foraarsager. Til dette Øyemeeds Erholdelse arbejder Storhertugen paa at indskrenke Majorascater, hvorved den ældste Søn fik alt Godset, og er det derfor, at han i sær ophæver de riige Klostre, hvor den fornemme Adel for, som man siger, at conservere Familien, sadte sine yngre Sønner hen. Af samme Aarsags Skyld, og for at Forældrene icke saa let skal finde Leilighed til at debarassere sig med deres Døttre, forandrer Storhertugen nu alle Fruentimmer Klostre til Conservatoria, hvorved Forældrene taber Lysten til at sette deres Døttre i Kloster, og gjør det høyst besværlig for dem at blive Nonner. Ny Majorascater accorderer Fyrsten paa ingen Maade eller tillader, at nyt tilkiøbt Gods maa legges til Majorascatet. Da altsaa nu icke mere er Vey for den gamle Noblesse til at anbringe deres Børn i den geistlige Stand, da Armeen er tildeels ophævet og altsaa ligeledes liden Leilighed til at employere dem der, da de civile Æmbeder ere blevne reducerede fra en stor Mængde overflødige til de blot nødvendige, og da for at beforders til de civile Æmbeder, som nu existerer, allene sees paa Fortieneste og forlanges Duelighed, Flid, Retskaffenhed og Arbeidsomhed, hvorved da den fornemmeste Adel, som under ingen af disse Titler kan gjøre pretension paa Embeder, derfra saa got som gandske udeluckles, saa er der nu ingen Udvey for dem at employere deres Børn end ved at deele Majorascatet, hvortil Storhertugen strax giver Tilladelse, og har han allerede været lykkelig i at tilvejebringe en ligere Distribution af Midler. Toscana vrimlede tilforn af unyttige civile og militaire Betienter af alle Slags. I disse har Storhertugen giort en stor reduction, men paa det, at Ingen skulle have Grund til at klage over Ubillighed, har Storhertugen ladet dem ald deres Gehalt og beforder de Afgaaede til proportionerte Embeder ligesaa fort, som de andre afdøe. Hans for en Stat, som icke har meere end maaskee 13 à 1400.000 Under-saattere, ubetydelige Krigsmagt har han reent ladet afgaae og kun beholdt et tusinde Mand. Vagterne overalt besettes nu med fattige Borgere, som bekomme hver andet Aar Uniform og for hver gang de gjør Vagt for 24 Timer 18 grazie¹⁾, omtrent 28 skilling. De fattige Borgere søger nu selv om at blive Soldater, og da man har Vallet og vælger unge og friske Folk, saa er det icke let muelig ved Indgangen i Porterne i Florenz, Pisa etc. at skille denne Vagt fra ordentlig Soldater Vagt. Kommer Ild løs, hvor Vagt maa være tilstæde, saa faar hver Soldat, som commanderes, for Dagen 3 Lire eller 3 gange 18 sk. En hver Soldat kan faae sin Afskeed, naar han vil. Har han tient i 3 Aar, saa har han Ret til at forlange for sin Søster, Cousine eller Datter en Medgift af 25 Scudi, 12½ Sp. Duc.²⁾, som strax udbetales.

Her i Florenz er 600 Mand, og da der bruges omtrent 80 Mand om Dagen, naar der icke gives extra Tilfælde, saa kan hver Mand regne at have Vagt engang om Ugen. En Corporal har 3 paoli, 36 skil., om Dagen. Hver Compagnie bestaar af 150 Mand; der er altsaa 4 Capitainer, som hver har $\frac{1}{2}$ Sp. Ducat om Dagen.

Hvad de civile Æmbeder angaar, saa har Storhertugen, som før er sagt, indskrenket og simplificeret alting. Der er nu kun to Tribunaler. En hver Æmbedsmand har sit fulde Hyre og Arbeide, og Embeder paa Stats, nogle faae Hof-Æmbeder undtagne, hvorved er liden eller ingen Gehalt, gives icke. Æmbedsmændenes Gehalt er ansadt saaledes, at de kan have den luxe, som synes at tilhøre deres Situation, men intet overflødigt. Storhertugen seer dem alle selv paa Fingrene og er underrettet om alt, hvad som passerer, og belønner i sær Oeconomie, Redelighed og Arbeidsomhed. Maaskee er Fyrsten endog alt for underrettet om ald Ting, hvad som passerer i hans Staater, deels ved de bestandige officielle og part[iculiere] Audienzer, han giver, deels og ved Spioner, thi i det Mindste vil man beskyldte ham derfor, at han i sær i den Toscaniske Noblesses Huuse har besoldede Spioner, som underretter ham om alle deres particuliere Handlinger og om alle de Discourser, de fører mod ham, hvorved han da sickerlig vil undertiden faae endeel ubehageligt at høre, thi den gamle Noblesse, der nu er seet paa Fingrene og icke mere tør begaae alle Slags Nederdrægtigheder og Uretfærdigheder, elsker ham ligesaalidet som han dem.

Maaskee har han en Slags Uret ved alt for ofte at give Beviser paa, hvor nøye han er underrettet om alting, hvad passerer i de Fornemmeres Huuse. Visse particuliere Feyl og Overtrædelser, som ingen gjør Skade uden net op de Personer selv, som begaar dem, og som ingen scandal giver, fordi de begaaes i det Inderste af Huusene, maatte det maaskee være ligesaa got, at han var uvidende om, eller, om han virkelig vidste dem, at han stilte sig an, som han var uvidende. Storhertugen har for Ex. givet skarpe Ordre mod Hazard og høye Spil. I Siena var der 9 rige Adelsmænd, som havde penchant for disse Spil og, naar de kom sammen, imellem sig selv spille, om icke Hazard Spil, saa dog høye Spil, og dette enda saa hemmelig, at aldeles intet offentlig taltes derom. Paa engang kom en Ordre fra Storhertugen, hvori blev forbudet paa alle offentlige Stæder og i sær i Casino, hvor Noblessen forsamler sig, icke at give til disse ni Personer, nævnte med deres Navne, Kort i Hænderne. Dette piquerte. Maaskee havde det været bedre, om Storhertugen havde stillet sig uvidende om en Ting, som virkelig hele Byen var uvidende om; saaledes gaar det og i andet, hvor, som man kan sige, de hemmeligste Ting bliver lagt aabne for alle. En uendelig Mængde tryckende og under Navn af Accise, Consumption, Segls Paatryckelse, quatember^s), Ind-

quartering, Nærings Skat etc. paalagte Skatter har Storhertugen tildeels afskaffet og tildeels simplificeret. Han har tilladt Korn, Olies og alle Toscanas Producters frie Udførsel. Han har ophævet alle Laug, givet alle Handværker frie og tilladt enhver at leve af hvad og af hvor mange Metiers han vilde. Jeg gaar her ofte forbi en Boed, hvor Manden er Bager, Konen Spekhøckerske, Datteren væver Silketøj, og Sønnen er Skoemager. Borgerlig Næring betaler intet ligesaalidet som af Huuseyere for deres Huuse. Derimod har Storhertugen slaaet noget paa Mehls Mahling, paa Consumption af Kiød etc. Salt og Tobak selges for hans Regning. For Salt betales 6 Skilling for Pundet. Imidlertid har Storhertugen dog indskrenket Straffen for contrebande med Salt. Ald Straffen for contrebande er nu kun i steden for Galley-Straf at miste Saltet.

Deres Exc. vil nok finde de meeste af disse Indretninger gode. Ved Korn frie Udførsel skulde jeg dog gjøre den Indvending, at denne saa nødvendige Vahre derved undertiden maatte komme i for høy en Priis, og at det maatte være bedre at fastsette, at naar Kornet steg til en vis Priis, maatte Tilladelse til dets Udførsel ophøre. Dog maa dog ogsaa være meget at indvende paa den anden Side. Adelen her, som i høyeste Grad, dog kun under lukt Dør, taler mod Storhertugens Anstalter, har vildet forsikre mig, at ved den slette Høst forrige Vinter havde endeel af den gemeene Mand maattet døe af Sult, i Fald Castanie Høsten icke var slaaet ind. Andre meener derimod, at det ingen Nød vilde have havt, men at tvertimod den fri Ud- og Indførsel forhindrer Hungers Nød.

Man vil og finde at indvende mod den Tilladelse, en hver nu har her at arbeide, hvad og hvorledes han vil, at den Sickerhed i visse Handels Brancher at faae gode og tilforladelige Vare nu icke haves i den Grad som tilforn. DH. veed, at Engellænderne og vi efter Engellændernes Exempel for at give vore Fabrique Vare en publicam fidem, har indført en Halle, hvor Varene af Kyndige bliver efterseet, om de vare vel forarbejdede, og Hallens Stempel derpaa sadt. Den samme Anordning fandt tilforn Sted her i Henseende til Silkevarer; den er nu ophævet. Imidlertid vil dog Kiøbmænd her forsikre mig, at intet herved tabes. Enhver Kiøbmand og Commissionair vil bestille sine Vare, hvor han veed, at de ere forsvarlige, og selv have Kundskab nok for at see, om de ere forsvarlige eller icke efter de Priser, som de sælges for. For os andre Kiøbere, som icke forstaaer os paa Varens Bonitet, da vi icke kjøber paa Fabrique, men hos Kiøbmanden, saa vil vi dog altid blive nødt til at betale deres Priser.

Iblandt de gode criminal Forordninger, Storhertugen har udgivet, regner jeg først den ovenomtalte, at Contrebandieren icke som tilforn straffes paa Livet eller med Galey Straf; thi virkelig er Fristelsen for den Fattige for Stor

til at gjøre contrebände for strax at skille ham derfor ved Liv og Frihed for en saa undskyldelig Forbrydelse; dernest den ordre, at alle Forbrydere, der har begaaet Forbrydelser, hvorfor de ere tildømte til Fæstnings Straf eller Galleyer, skal udstilles paa en offentlig Plads, om jeg mindes Ret, en eller to Timer, tre Dage i Rad, for at sees af alle, med en Beskrivelse af deres Forbrydelse. Dette gjør Straffen virkelig exemplarisk. Storhertugen er virkelig den Fattiges og Arbeidsommes Ven. Da der for nogle Aar siden var dyr Tiid paa Korn, og den Fattige Bonde ingen Arbeide kunde faae, lod Storhertugen, for at give den Fattige Arbeidsomme noget at fortiene, offentlige kostbare Landeveye indrette. Han anlegger nu i Pisa og i Florenz Arbeids Huuse, hvor han virkelig betaler til de Arbeidende meere, end hvad den Arbeidende i reel Værdi fortiener. Storhertugen gjør dette, deels for at den fattige Arbeidsomme icke skal lide Nød, deels for at encouragere til Arbeide. At ved alle disse gode Anstalter den almindelige Velstand her er langt større, end hvad den tilforn har været, at langt meere Penge circulerer her i Landet, og at den Fattige velsigner Fyrsten, er upaatvivlelig, ligesom det og er det paa den anden Side, at Storhertugen ved at eftergive saa anseelige Skatter virkelig har tabt anseeligen i sine Indkomster. Adelen her, som nu icke seer paa det heele, som finder en Fornøjelse i at dadle en Fyrste, der icke vil dandse efter deres Pibe, og der troer, at alle Finanz-Operationer icke bør sigte til Landets Lyksalighed, men allene til at fylde Fyrstens Casse for at sette ham i Stand til at tilfredsstille Adelens Gierighed, finder da det meget urimeligt, at Fyrsten arbeider, som de siger, mod sig selv ved at forringe sine Indkomster. Imidlertid ved de store reformer, Fyrsten har gjort ved hans Hof, ved den særdeles Orden og Oeconomie, han i alting observerer, har han fundet Middel til uagtet de store Udgifter, hans anseeligen tilvoxede Familie⁴), icke allene at opbygge de mange ny Bygninger, han for at give den Fattige noget at fortiene opbygger, men endog til at afbetale anseeligt af Landets Gield. Den eneste ny Indkomstbranche, han har forøget, og hvorimod maaskee kunde være noget at indvende, er Tal-Lotteriet; thi det treckes icke mindre end 39 gange om Aaret; men maaskee kan det undskyldes med Spillesygen her, der er saa stor, at gaves icke Leilighed her, vilde Undersaatterne spille i Naboe Lotterierne. Hvad som tillige har gjort et Skaar i Fyrstens Indkomster er Luxens Afskaffelse, hvorved, da icke nær saa mange fremmede Vare indkommer som tilforn, Fyrsten taber meget i sine Indkomster. Imod denne Forordning skriges af de Rige saavel som af de Fattige, og da denne Materie er af saa stor consequenz for en Stat, kan jeg icke bare mig for at sige mine Tanker derom, i sær da jeg i de mange Skrifter, jeg har læst pro og contra Luxen, synes at have bemærket, at ingen har anseet den under den rette Syns Punct. De Iagttagelser, jeg har havt Leilighed til

at gjøre her i Toscana, vilde give mine Bemærkninger en Kraft, de ellers ikke maatte have. De Autores, der har skrevet for og mod Luxe, har taget Satzen efter mine Tanker alt for generaliter og alt for ubestemt og har derfor paa begge Sider gaaet for vidt. Naar man tager en Bye som Florenz, hvori regnes 70.000 Indvaanere, kan man vel ikke regne høyst meere end 6000 Personer, der har reel Luxe, og de øvrige 64.000, der leve af de andres Luxe. Naar nu Luxe afskaffes, hvor skal disse 64.000 Personer hen, ja om man end vil sette, at den vedblivende nødvendige Luxe udfordrer 34.000 Mennesker, hvor skal de øvrige 30.000 hen? Naar alle Damer i steden for 12 Hovedtøj om Aaret kun bruger to, naar man i stæden for 4 Domestiquer kun holder een, hvor skal alle disse Folk hen? Ja, siger man, alle disse Mennesker, der leve af den overflødige Luxe, kunde have blevet paa Landet og arbeidet og ikke kommet til Byen. Ja det kunde de have giordt. Men nu er de eengang i Byen, er gift der, har Børn der. Vil de gaae tilbage til Landet, saa tiener de tildeels ikke til Arbeide, tildeels vil ingen give dem Jorder at dyrke. Maaskee kan det være vel for Efterslægten, at icke saa mange Mennesker forlader Agerdyrkning for at gaae til Byen, men egentlig er det dog vel ikke den tilkommende Slægts, men den nærværende Slægts Lykke, en Fyrste har at tenke paa. Jeg har bemærket oven, at nogle af Storhertugens Ordres syntes at modsige sig selv. Hans Plan er sikker at indbringe en Slags egalitet imellem Formuer og at ophæve den høyst skadelige Uliighed, en overmaade Riigdom hos visse Personer gjør. Skulde icke disse Luxe Forordninger stride mod hans Plan? En vis Luxe er virkelig en tribut, den Rige giver den Fattige som en compensation for sin Overmagt. Hvad kan det hielpe Staaten, at en Mand, der har 50.000 Rd. aarlig at fortære, ved Indskrenkelser forhindres at fortære meere end 4000 og altsaa aarlig legger 46.000 Rd. op. Efter mine Tanker er ald den Luxe, som føres med udenlandske Fabrique Vare etc., skadelig, den derimod, som føres med Landets egne Vare, nyttig til at bringe den Riiges Penge blandt den Fattige. Det er bekiendt, at for faa Aar siden Fabricanterne i Lyon gjorde en Forestilling hos Dronningen for at bede hende bære rige Stoffer, saasom de vilde see sig alle ruinerte, i Fald den Mode vedblev, som hun havde indført, at bære simple Silketøyer, og at Dronningen for icke at skille 1000 fattige Familier ved Livets Ophold strax villigede deri. Den beste Luxe Forordning ville efter mine Tanker være at paalegge en hver Embeds Mand under svær Straf at betale sin Gield og at ansee for en Kongel. Embeds Mand ald Gields-Giørelse som en infamie, for at bringe Folk til at sette Tæring efter Næring. At jeg i sær rører saa meget ved denne Luxe Forordning er, fordi jeg med egne Øyne indseer den store Skade, den gjør i Toscana, i sær i Stæderne. Paa Landet gives her saavel som i alle Lande ingen egentlig Luxe, thi at betage Bondepiger den For-

nøyelse at bære et Baand paa sin Hue eller Bonden den Lov at bære nogle Sølvknapper vilde vel i alle Lande være en Ubillighed. I alle Stæder i Toscana klager altsaa den Fattige saavel som den Rige, maaskee med Rette, over Overdaadigheds alt for store Indskrenkelse. Den Rige klager over, at ham betages sin Eyendoms Ret, og at han icke kan gjøre med Sit, hvad han vil; den Fattige klager over den Riges nu høyst indskrenkede Udgifter. Man seer i Stæderne en stor Mængde Tiggere, som tilforn har levet af den Riges Overdaadighed og nu icke meere veed, hvor de skal hen.

Jeg bemærker ved denne Leilighed, at de florentinske Damer, som i sær holdes for at være capricieuse, og som tillige med ald den herværende Adel immer søger at piquere Regieringen, da det var blevet dem sagt, at Storhertugen og Storhertuginen ønskede, at de kom til Hoffet saa simpel som muelig uden Pragt, bred garnering paa Klæder, Feder og deslige, saa overlagde de imellem hinanden, rev hver Pialt i Baand, Garnering etc. af deres Klæder og kom til Hove i saa slette ajusterte, at Storhertuginen endog fandt sig affronteret og piqueret derover. Hun lod derfor nogle af disse Damer komme for sig og gav dem at forstaae, at hendes Gemahls og Hendes Afsigt icke var, at de skulde komme til Hove i deres afslidte Nathabitter, men at en vis Middelvey skulde observeres. Denne Middelvey er imidlertid icke saa let at finde, som det maaskee ved første ovenfra Betragtning synes. Naar jeg skulde definere Overdaadighed, vilde jeg definere den saaledes: en Lyst at klæde sig og føde sig i Almindelig[hed] og af udenlands Producter i særdeleshed over sine Indkomster. Vor Overdaadigheds Forordning i Dannemark bør efter mine Tanker icke confunderes med Overdaadigheds Forordning her. Hos os, om jeg har ellers indseet ret Ministerii Tanker, var denne Overdaadigheds Forordnings Øyemaal icke saa meget for at forhindre de Rige at leve, som de vilde, men allene for i en trængende og uformodentlig Omstændighed, da de Meeste for at redde sig ud af et Slags embarrass behøvede at gjøre alting i Penge, at give dem en Leilighed uden Opsigt og uden en vis fausse honte at sende deres Sølv til Mynten for at faae det giort i Penge og at faae sig debarasseret af sit Overflødige og indskrenke sig i et Øyeblik, da alle havde det høyst nødig.

Saameget er efter mine Tanker vist, at blev Overdaadighed afskaffet, saa maatte alle de store Stæder i Europa, Paris, London, Wien, Berlin, Neapolis, Petersb. reent gaae til Grunde og blive til smaa Stæder. Maaskee vandt Verden i sin Tiid derved; men hvor skulde de Millioner Mennesker af den nærværende Slægt, der nu finder deres Levebrød i disse Byer, hen? Det er for mig endnu uopløseligt. Alt, hvad de Toscaniske Stæders indvortes Politie, Udzirelse etc. angaar, har Storhertugen overladt et vist collegium at determinere, som alle Huus Eyere i Byen vælger selv, og i hvilket der er et vis

Antal af Adelige og Borgerlige. Disse har Ret til at gjøre Storhertugen alle Slags Forslag om, hvad de troer kan tiene til Stædernes Ziir og Opkomst. Ved at sælge de Jordegods, som ved Klosterne Ophævelse er tilfaldet Storhertugen, bemerkes den Regel, at naar en Bonde og en Ædelmand byder ligemeget for et Gods, saa bliver det tilslaaet Bonden. Kort, Storhertugen fortjener at elskes og æres, og af den ringe og fattige Mand er han virkelig tilbødet. Af alle hans Forordninger er der ingen, Overdaadigheds Forordningen undtagen, som jeg kunde synes at have noget mod at indvende. Jeg bør dog bemærke herved, at det gaar Toscana som alle Lande, at siden Industrie og Arbeidsomhed her er bleven indført, Dovenhed og Bestickelse undertrykket, Sæderne forbedrede, saa finder der her som i Schweiz og Holland icke mere den galante Levemaade og de dermed forbundne Diver-tissemens og Lystigheder Sted som tilforn. Fremmede derfor, der tilforn opholdt sig her for at divertere sig, søger nu til Rom, Neapolis; men Staten taber intet herved. Setter man, at her ellers de tre Vinter Maaneder var 50 Fremmede, som hver fortærede durch die Bank 1000 Rd., saa gjorde dette 50.000 Rd., og naar man deducerer herfra, hvad af denne Sum virkelig blev fortæret for Viin, Korn etc., som nu bliver udført af Landet, og at Resten mest gik ud paa filles de joye, comedier, Opera og desl., paa Folk altsaa, som ingen blivende Sted havde her, saa er Tabet ubetydelig. Stæderne i Toscana synes nu virkelig døde mod tilforn, men saaledes synes og alle de arbejds Steder i Holland, i Saxon etc. Derimod er heele Landet cultiveteret som en Have og den offentlige Sickerhed saa stor, at man kan reise og gaae Dag og Nat overalt i Toscana uden at have noget at befrygte, hvilket icke kan siges om noget andet Land i Italien.

NB. jeg melder endnu noget om den Kummer, jeg har, over icke at have faaet Svar fra Hs. Exc. von B. paa mit Brev af 12. Martii, hvori jeg søgte om Prolongation af den mig accorderte congé.⁵⁾

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Crazia, flt. crazie, ældre toscansk skillemon. – ²⁾ Speciesdukat. – ³⁾ Fjerdingårsskat. – ⁴⁾ Verbet mangler. – ⁵⁾ Notabenet er tilføjet i margenen.

127.

1785 30. maj, Venedig.

Jeg har virkelig igjen forladt Toscana, hvor der var endnu en Hoben Ting, jeg ønskede at indhente de sickreste Efterretninger om, hvilket Tidens Korthed har forbudt mig.¹⁾

Havde jeg havt Tiid nok medens mit Ophold for denne gange i Italien

at vende(!) paa at erholde nøye statistiske Efterretninger, saa vilde Venedig, Toscana og den liden vel regierte Republique Lucca i sær have fortient ald min Opmerksomhed. Jeg har paa nogle Dage været i Pisa og i Livorno og paa det første Sted været Tilskuer af det saa kaldede *gioco del ponte*, som i sær nu tildrager saa megen Opmerksomhed, da Kongen af Neapolis for dets Skyld allene er gaaet til Toscana. Det gick icke af uden mange saarede Pander. Hvad som interesserte mig i sær deri, [var,] at jeg troede at kunde ligne denne saakaldede Leeg med Gladiatoreernes Combats i de gamle Romerske Amphitheatre. Den Andeel, som Folket tager i denne Strid, er utroelig, og jeg bemerker, at Mennesket er icke mindre grusomme(!) nu, end hvad de var i de gamle romerske Tider. Man saa her endog Fruentimmer med den samme, ja mindre Ligeugdighed see Arme og Beene breckede paa Broe Fægterne, end hvad jeg har seet i Spanien, man der havde ved Tyrefægtningen, naar en Tyr havde stanget en Hest. En adelig Dame, hvis Mand, som fægtede for det ene Partie, kaldet St. M.²), fik sin Arm brækt i Stycker, og som selv havde declareret sig for det andet Partie, St. Antonio, tilstod offentlig, at hun glædede sig mere over, at Partiet St. Antonio havde vundet, end hun var bedrøvet over, at hendes Mands Arm var brucket. Min Mands Arm kan cures, sagde hun, men om Partiet St. Antonio havde tabt, det kunde icke have været remedieret; og dog fægtes icke der for andet end for den pudserlige Ære, hvad Partie der kan komme videre ind paa Broen end det andet.

I Livorno gik jeg om Bord paa det Skib, Kongen af Neapolis er kommet med, og bemærkede der som den eneste Bog i hans Bibliothek Necker sur l'administration des finances de la France. Bogen klæbede endnu sammen, og formodentlig var der endnu icke bleven læst deri; imidlertid fornøyer det mig dog at see denne Bog der som et Beviis paa, at den dog havde en renommée, jeg ønsker dette fortreffelige Værk, som efter mine Tanker burde være hver Konges Haandbog.

Iblandt de gode Anstalter i Toscana regner jeg og den, at Hittebørn bliver opfødt paa Landet og ved deres Tilvæxt bliver opdragne hos Bonden til at lære Agerdyrkningen og blive derved.

Til de mange særdeles Traitte af Kongen af Sverrig maae jeg endnu anføre dette, at han ved sit Ophold saavel i Rom som i Florenz har villet kjøbe alting, hvad han saae, men naar man har bragt ham det til Fals, har han budet saa lidet derpaa, at hvor der forlangtes 1000 Zechiner, har han offereret 50. Han har ellers reist med en besynderlig Oeconomie. I Rom paa alle de Steder, hvor han med hans Suite har beseet Antiquitet og Mahlerie Gallerier, har han icke givet meere end den almindelige Drickepenge af 3 paoli, 2 mk. & 4 sk. Overalt, hvor han er kommet igiennem, har han meget

skrydet af Sverrigs store Magt, af hans Søemagts og Soldaters bravoure, af hans Indflydelse paa heele Europa og af den Møye, alle Monarcher gjør sig for hans Venskab. I et af mine forrige Breve har jeg havt den Ære at underrette DH. om hans Pralerie i Henseende til Letheden at indtage Petersborg og Marckofs Svar derpaa. I Neapolis har han omtrent gjort den samme bravade mod Kongen af Neapolis ved at tale om Neapolis som om en skøn Bye, kun Skade, at den icke var befæstet, og har føyet til, at med 6 Svenske Fregatter vilde han garantere at indtage Neapolis, hvorpaa Kongen efter sin simple Maade og paa sit Neapolitanske Italiensk har svart ham: Ussia, jeg venter jer med jeres sex Fregater. DH. er icke ubekjendt, at Kongen af Sv. er beskyldt for en vis skammelig Tilbøyelighed, og denne skal han her endog paa en temmelig offentlig og scandaleux Maade have søgt at tilfredsstille.

Siden min sidste Afreise fra Venedig finder jeg Gemytterne her i en vis Henseende forandrede. I mange Aar har det været Republicuens Plan alene at bekymre sig om Sin indvortes Forfatning og aldeles icke bryde sig om det Udvotes og om sin Krigs Magt. En vis procurator de San Marco, le Tron^s), som i en Del Aar har havt en stor Indflydelse i Affairerne, har fastsadt som Principe, at Venetianerne, da de umelig kunde modstaae deres mægtige Naboer, maatte i sær beflitte sig paa ingen ombrage at give ved sin Krigs Magt, allene antage et fredeligt System og soutenere sig ved det antagne Europæiske Principium af Balancen i Europa. Nu siden Hollænderne har villet paa en virkelig despotisk Maade foreskrive Republicuen Love og paa den uretfærdigste Grund i Verden vildet samme til Livs, da de barbariske Magter paa Grund af Republicuens slette Marine ligeledes har givet den meget at gjøre, har man troet, at Republicuen som en handlende Magt maatte nødvendig have sin Søemagt i den Stand til icke at lade sig spille paa Næsen af enhver, der vilde chicanere dens Handel, saa arbeider man med Fliid paa at sette Marinen i Stand. Man troer, at Republicuen herved icke kan foraarsage Ombrage hos sine Naboer, som icke er Søemagter, og at Republicuen ved en moderat Søemagts Vedligeholdelse kan tilveyebringe sig en Egard, som den umelig kan erholde ved Landmagt. Man regner Republicuens Folkemængde paa 2½ Million og dens aarlige Indkomster paa 8 Millioner Ducati, in circa 6 Millioner Rd. En Landmagt af 24 à 30.000 Mand, som den i det høyeste kunde holde, vilde altsaa med de mange store Land Magter i Europa være for den af liden eller ingen Nytte, i sær da, naar eengang i en Krig slig en Armee blev ødelagt, man umelig kunde bringe slig en anden paa Beenene igien. Da derimod en Søemagt af blot 10.000 Matroser er allerede en respectable Styrke og følgerig meere convevable for et lidet Land end en Landmagt, der udfordrer langt mere Folk. Dette har været meget debatteret i det Venetianske Raad. Le Tron er ved-

blevet sit fredelige System, ja endog troede det nyttigst at opgiøre blot ved Negociation alting med Hollænderne og endog at gotgiøre dem deres ubillige Fordringer. De, som havde meere Fordeel ved Landmagtens Istandsettelse, har paa det stærkeste paastaet, at Landmagten var af mere consideration for Republicuen end Søemagten; men endelig har contrapartiet, i mine Tanker det Fornuftigste, drevet det igiennem, og le Tron har altsaa mistet sin Credit og Indflydelse.

I disse Debatter har der ogsaa været question om at give Soldater Tillæg, men man har troet det raadeligst at lade blive ved det gamle. Jeg havde ønsket at være tilstede ved disse Debatter for at vide, hvad der om denne sidste Materie maatte være at sige pro et contra, i sær da jeg just i Breve fra Dannemark erfarer, at Soldaterne hos os har faaet Tillæg. I Rusland er denne Materie ogsaa bleven debatteret i Cabinettet, men ligeledes blevet ved det gamle. Grundsatzten i Rusland er denne, at da en Soldat icke bliver holdet for Freden, men for Krigen, saa kan han icke vennes nok til at lade sig nøye med haard og simpel Kost. Saavel Fyrst Potemkin som Greven af Anhalt ved at tale om den Russiske Soldat har anført det mod mig som en af hans store Fortrin frem for de meeste Europæiske Nationers Soldater, at han kunde taale ondt og lade sig nøye med den allersimpelste Kost. Jeg har hørt dem sige, at ingen Europæisk Soldat kunde udholde Krigstoge mod Tyrkerne som de Russiske, allene af ovenomtalte Aarsag, at Fatiguer og Strapatzer toge i Krigen meere Folk bort end Batailler, at mange andre Nationers Soldater, der vare for vel vandt, døde hen som Fluor, naar de icke kunde faae alting saa fuldt op, hvilket derimod den Russiske icke tog saa nøye, der levede vel og tog til Tacke med Alting, fordi han blev vandt til en særdeles Oeconomie. Jeg har endogsaa hørt dette debatteret i en Engelsk Officcers Nærværelse, der havde tient i America, og der tilstod ved denne Leilighed, at Americanerne havde allene deres Superioritet over Engellænderne i den sidste Krig i America og følgelig deres Independanz at tilskrive, at de kunde lade sig nøye med mindre end Engellænderen, at den Sidste døde hen som Fluor, naar han icke havde alting fuldt op, og at derfor Engellænderen ofte havde maattet lade de beste Leiligheder undgaae sig til at attackere og til at undertvinge Americaneren. Skulde dette nu virkelig forholde sig saaledes, om hvilket jeg icke er i Stand til at dømme, skulde virkelig en Armée, hvor Soldaten kunde leve og blive frisk og munter ved Comisbrød og Vand, være langt formidablere end den, hvor Soldaten icke kunde undvære delicatesere Føde, saa maatte altsaa Soldaten – jeg taler om *den gemeene Soldat* – virkelig blive slettere til det Brug, hvor til han er bestemt, i den samme Proportion, som hans Sold formeertes, og en Soldat, der kostede Kronen 100 Rd. nødvendig være slettere end den, der kostede kun Halvdelen, og følgelig

en Forbedring i Soldatens Gehalt have den dobbelte skadelige Følge, deels som oven er sagt at gjøre Soldaten udygtigere, deels at gjøre ham dovnere til Haand-Arbeide og deels at gjøre Soldatens Underhold meere tryckende for Borgeren og Bonden, hvilket bliver saa meget des haardere i en Staat, hvis System er Fred, hvor altsaa nemlig Soldaten er den unyttigste Skabning og ogsaa derfor gemeenlig udvælges kun af Afskummet af Nationen. Dog, som oven er sagt, er dette noget, som jeg ikke tør anmasse mig at dømme om. Skulde jeg spørge mit Hierte til Raads, saa, da jeg saa inderlig ønsker, at enhver Mand i sit Fag maa leve lykkelig og vel, ønskede jeg sicker, at Hs. Mayt. Casse var i Stand til at give en hver fra de øverste til de Nederste Tillæg.⁴⁾ Den maaskee, der meest brugde⁵⁾ det hos os, vilde nok ellers være den Kongel. civile Betient, der sickerlig er slettere aflagt hos os end i noget Land for at leve efter den Situation i Livet, de ere satte i, og som altsaa i en vis Henseende kunde siges at være meere trængende end den gemeene Soldat, der endog som Soldat har den Kost, han er vandt til, og som kan fortiene noget til ved sit Haandværk. Hvor kummerlig maa ikke en Midelstands Embedsmand tage det, i sær i Kiøbenhavn, hvor maa han ikke vende hver Skilling, og hvor mange Nærings Sorger maa han ikke have, naar han skal komme ud med Kone og Børn med sine 800 à 1000 Rd., hvortil vore største Midelstands Gager – Gage-, Rang-Skat etc. afdraget – beløber til. Her ønskede jeg ikke sickerlig en general Forbedring, da jeg dog ikke vilde, at denne Forbedring skeede paa Bondens Bekostning, saa inden jeg dog proponerte den, vilde jeg først proponere at lade indkomme nogle Guldmagere, der kunde gjøre saa meget Guld og Sølv eller paa anden Maade formeere Landets Producter, at det kunde slaae til at formeere den Eene uden at trykke den Anden. Gud give vor dyrebare Kronprinds sin Velsignelse til at vælge de viiseste Raadgivere og i dette og andet at viise sig som sit Fædernelandets og enhver individus i Fædernelandet og i sær hver ærlig Mandes deres Velgiører. Efter en og anden Trait, jeg hører om denne unge Herre, dømmer jeg med Glæde og med Taknemmelighed mod den Allershøyeste, at hans Kongel. Høyhed har et godt og et menneskekierligt Hierte. Gud erholde ham dog dette bestandigt og give ham tillige den Viisdom at maatte indsee, hvem der meener det ærligt med Landet og med ham, og at vælge iblandt de tusinde Projecter og Planer, der vil blive ham forelagt, og som deels Forbedrings Syge, grundet paa Indbilskhed og Egenkierlighed, deels Lyst til at gjøre sig gieldende eller at forfremme sine Creaturer og undertrykke andres udhecker⁶⁾, og som desværre alt for sielden er grundet paa Patriotismus og Kierlighed for Monarchen og Fædernelandet, at Han, siger jeg, blandt dem maa kun vælge de, der kan contribuere til Hans og Fædernelandets Nytte og Ære.

Jeg tager nu Afskeed fra DH. fra Italien og fortsetter Tour[en] over Schweiz til Tydskland. Da jeg imidlertid troer det høyst nyttig for min Sundhed endnu i Aar at betiene mig af Carls Badet, saa vil mit Ophold i Schweiz kun blive meget kort og mere tiene til at faae en general Oversigt af dette merkværdige Land end til at indhente nogle Statis[tis]ke Efterretninger derover. Jeg ønsker DH. den største og fuldkommenste Lyksalighed og give Dem den for Deres ædle Hierte saa store Glæde, at det dog maae gaa den heele Kongel. Familie og Deres Fæderneland vel. Enhver, der veed som jeg den utrættelige Flid, med hvilken De har af Siel og Hierte arbeidet Dag og Nat paa Staatens Lyksalighed, kan icke andet end have for Dem den største Ærbødighed, og jeg paa min Side føyer til de Følelser, som denne indgiver mig, endnu de af den største Taknemmelighed og med de inderligste Ønsker for Deres Velgaaende, med hvilke jeg i dyb Submission –

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Disse linier er tilføjet i margenen. – ²⁾ Formentlig for »Maria«, idet gaden på Arnos bred, modsat Strada di S. Antonio, hedder Strada di S. Maria. Gioco (giuco) del ponte, spillet eller kampen om broen, er betegnelsen for en bizar fest, som afholdtes i april og går tilbage til det 14. årh. Den bestod i en kamp mellem 800 mand, 400 fra hvert af Pisas to kvarterer, omkr. den gamle marmorbro. Sejrherr blev det parti, som kastede flest modstandere i floden (Paul Marmottan, Le royaume d'Étrurie, 1896, s. 199 f.). – ³⁾ Procurator Andrea del Tron. – ⁴⁾ Stykket fra »Dog, som oven er sagt . . .«, er tilføjet i margenen. – ⁵⁾ Læsningen »brugde«, her i betydningen behøvede, er usikker. – ⁶⁾ Af tysk aushecken, udruge, udklække.

128.

1785 21. juni, Zürich.

Mit sidste Brev fra Venedig af 30. May vil nu være Deres Exc. til Hænde kommen, og De vil deraf have seet, at jeg stod i Begreb med at forlade Italien. Det er icke uden Kummer, at man forlader dette yndige og af Naturen saa velsignede Land. Iblandt Livets Lyksaligheder regner jeg med som en Hovedsag et behageligt Clima. Det er en særdeles ubehagelig Forandring, naar man fra Italien af kommer paa denne Side Biergene og finder den yndigste Foraars Veyr forandret til en vaad og kold Efterhøsts Veyr. I Rom spiiste man Asparages og grønne Erter midt i April. I Bologna havde man Kirsebær sidst i May, og nu her i Schweiz har man endnu icke grønne Erter, meget mindre Kirsebær. Vinteren og Foraaret skal have været her særdeles koldt, og endnu vedvarer denne Kulde [paa en] i sær for en, der kommer fra Italien, høyst følelig Maade. I Italien bar jeg i May Maaned allerede Sommerklæder, og her maa jeg i Juni tage mine Vinterklæder op igjen. Sneen ligger endnu paa Biergene her. Saa gjerne jeg altsaa endog

havde ønsket at gaa ind i Schweitz over Gotthards-Bierget, saa har jeg icke turdet vove det af Frygt for at blive for længe opholdt ved Foden af Bierget. Disse høye Alper er vanskeligt at passere ved den Tiid, at Sneen smelter, og da denne Vinter skal have været her særdeles haard, saa har der samlet sig meere Snee paa Biergene, end hvad der ellers pleyer. Jeg har altsaa taget Touren over Tyrol og Schwaben som den, hvor man altid kan passere. I Tyrol hørte jeg paa ny igientagen de samme Klager over Keyseren. Man talte om en Hoben nye Forandringer, der meentes Keyseren vilde gjøre, alle zittrede ved disse Forandringer. Havde jeg noget at raade en Monarch, der ønskede at elskes af sit Folk, saa vilde jeg raade ham fra store og frappante Forandringer, vel at forandre, hvor Forandring var virkelig Forbedring, lidt efter lidt, men paa den mindst eclatanste Maade muelig. Erfarenhed lærer mig, hvormeget det Almindelige i alle Lande frygter Forandring, og den store Mistroe, man haver dertil. De meeste Mennesker, som har nogen Erfarenhed af Livet, og som altsaa har erfaret Virkningen af Forandringer, har altfor ofte erfaret, at de meeste Forandringer i Staats Sager og i Administrationen var meere grundede paa en Ministers Egenkierlighed, Selvklogskab, Lyst til at vise sin habilitet og til at befordre sine Creaturer end paa Staatens og det Almindeliges Vel.

Det er altsaa ingen Under, at Undersaatterne frygter for Forandringer, i sær da det er en vis og uomstødelig Regel, at en hver Forandring, som icke er Forbedring, er en betydelig Forværring, om icke for andet, saa dog for den Usikkerhed, den giver Beviis paa i Administrationens Principia. I Tyrol hørte jeg overalt sige: Man taler om nye Forandringer, Gud hielpe os! Saa snart man kommer i det Tyrolske, seer man og med den slags Kummer, en Menneskeven nødvendig maa føle, den store Forskiel imellem Keyserens Principia og de i de Italienske Stater antagne Principia, ved den store Mængde Soldater, alle Stæder der vrimler af. Det er for mig altid en kummerlig Tanke, naar jeg betragter i Soldaten en Mængde ørkesløse og ulykkelige Mennesker, som les malheurs du tems synes at have giordt nødvendige for de store Stater, Mennesker, som icke allene ere høyst ulykkelige i deres Situation, men som endog saa meget bidrager til Bondens og Borgerens Ulycke, icke allene ved at opæde den største Deel af disses med suur Møye fortiente Brød, men endog ved at forderve disses Sæder og moralske Character. I de Østerrigske Stater vil man som maaskee overalt bemerke, at Uskyldighed og gode Sæder altid bliver besmittede og omkuldkaastede i de Stæder og Landsbyer, hvor der er ofte Indquartering af Soldater, ja at en eneste fra Armeen tilbagekommende Soldat ofte er i Stand til at forderve og ansticke en heel Landsbye. Jeg veed icke, om dette Samme og maatte existere i Dannemark. Var det saa, saa er det for Sædernes Reenhed at ønske, at den

nationale Soldat hos os aldrig maatte meleres med den gevorbene, men at som i Rusland enhver, der engang var bestemt til Soldat, forblev det sin Levetiid uden nogen Tiid at meleres igjen med Bonden.

De smaa Rigsstæder i Schwaben, Kempten, Isne¹⁾, Wangen, Lindau, hører i mine Tanker med til de Stæder, hvor en Mand, der vilde leve af sine Midler, kunde leve med agremens, som Frihed og en uskyldig Rolighed giver. Kempten og Lindau har i sær gefaldet mig. Lord Baltimore²⁾, som jeg har kiendt paa min forrige Reise i Italien, efter at have reist heele Ver- en omkring, da han kom til Lindau, gefaldt Egnen, Friheden og Levemaaden ham der saa got, at han forblev der fire Aar og forlod Lindau kun kort førend hans Død. Overalt i disse Egne lever man og for meget godt Kjøb. Med 1000 gylden, lidt meere end 500 Rd., om Aaret kan en Mand, der icke [har] Familie, der icke allene leve ret anstændig, men endog holde Hest og Vogn. I de Meeste af disse Rigsstæder kan Fremmede efter at have været boesadt der 3 Aar blive Borgere og nyde samme Rettigheder og samme Adgang til de offentlige Æmbeder som de Indfødte. Hvilket er en anseelig Forskiel fra de meeste cantoner i Schweiz, hvor Fremmede icke allene icke kan nyde Borger Ret for sig, men endog icke for deres Descendenter. De smaa Fyrster i Schwaben undertrykke tildeels deres Undersaatter. Den for vidt drevne Jagt Rettighed allene er med en Hovedulycke for Underdanerne. I Abbadiet Kempten gaar Rævne om som tamme og opæder Bondens Høns og Giæs, da Bonden icke tør skyde eller fange dem. En Bonde havde for kort Tiid siden i sin Stald med en Høefork dræbt en Ræv, der havde adskillige Gange opædt hans Creatur. Han gav det selv an, bragte den ihjeltukne Ræv til Jægeren, fortælte Omstændighederne og bad om Naade. Jægeren, som var Fadder til Bondens Barn, lovede at hielpe ham, talte for ham paa den beste Maade og søgte at undskylde ham, men dog lod Fyrsten af Kempten ham straffe for 20 Gylden.

Saasnart man kommer ind i Schweiz, saa bemerker man med Glæde den store Virkning, Frihed har paa population og Menneskelig Lyksalighed. Fra St. Gallen af til Zürich seer man icke som i Tyrol Udørkninger og udyrkede Bierge. Her vrimler overalt af Mennesker, og Jorden er dyrket lige op til Biergenes Spidse. Hver liden Plet Jord veed man at gjøre gieldende her. Jeg har her giort Lavaters Bekiendskab og finder i ham en virkelig god Mand og Menneskeven. I hans Omgang finder man et naturlig Væsen og icke den Fanatisme og Enthousiasme, han viser i sine Skrifter. Han troer imidlertid immer Miracler og talte til mig om Gosners Charlatanerier som om virkelige Miracler.³⁾ Jeg omgaaes ogsaa meget her med de Herrer Fuesli, Gesner og Hirzel.⁴⁾ Den Sidste i sær, som har oversadt Tissot⁵⁾ og især giordt sig bekiendt ved sin Beskrivelse af den philosophiske Bonde, hører til en af de

rette grundredelige Mænd og Menneskevenner. Jeg har i hans Selskab besøgt den philosophiske Bonde Klijiogg og fundet med andre, at han icke allene lignede men endog overgik den Beskrivelse, Hirzel har givet over ham. Lavater skriver i sine Fragmenter om denne Klijiogg, at han aldrig har havt Følelser af den Grad ved at betragte noget Menneske som ved at betragte denne Bonde. Uden just at have Lavaters Enthousiasme maa jeg dog tilstaae, at jeg icke kunde andet end betragte denne Mand med en vis hellig Ærbødighed og med Følelser over hvor vidt⁶⁾)

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Isny, by i det nuværende Württemberg. – ²⁾ Formodentlig Frederick Calvert, lord af Baltimore, forfatter til *A tour to the East in the years 1763 and 1764*, London 1767, og *Coelestes et Inferi*, [Venetiis] 1771. – ³⁾ Gassner, jvf. nr. 120, note 21. – ⁴⁾ Formentlig historieforskeren og forfatteren Joh. Heinr. Füsli (1745–1832), idyldigteren og radereren Salomon Gessner (1730–88) og stadslægen og filantropen Hans Caspar Hirzel (1725–1803), forfatter af *Die Wirtschaft eines philosophischen Bauers*, om bonden Kleinjogg, senere i brevet kaldt Klijiogg. Jvf. breve fra H. i Sch.s arkiv A. I. 3. – ⁵⁾ Den schweiziske læge Simon André Tissot (1728–97). – ⁶⁾ Slutningen mangler. Tilsyneladende er et følgende concepthæfte gået tabt.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

129.

1785 19. juli, Aarhus.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Kammerherre.

Neppe behøvede jeg at sige Deres Høivelbaarenhed, at jeg med den største Fornøielse og den hele Siels Deeltagelse har læst de Breve, som De har behaget fra adskillige Steder i Italien og nu tilsidst fra Zürich at skrive mig til. Saa er vort Venskab, at alt, hvad som kommer fra Dem, maae være mig vigtigt, og saa er tillige Deres kiære Breves Indhold, at de have deres egen Vægt, som endog uden Venskab maatte gøre dem for min Forstand ligesaa angennemme som behagelige. Min Ven har fortælt mig meget om Italien og nu meget om Zürich. De har deri blandet meget sunde Anmærkninger, og skulle De maaskee hist og her, hvor Deres Øie har skuttet hen til os selv, ikke fuldkommen have Ret, ville dog Deres Irring være som de Kloges, der feile med Forstand og rette sig med Glæde. Sees vi engang efter Deres Tilbagekomst, saa skal sligt blive en Deel af vor Samtale; vi skal da lære hinanden; og hvormeget vil jeg have at lære?

De har seet saa meget og ved at see tænkt. Ild er det, at De ikke har kunnet giennemsee Schweiz; for den menneskelige Kundskab var her meget at lære og, jeg troer og, til Nytte for vort Fædreland. Men hvor tungt hos

os at indføre noget nyt og noget Got! og hvor meget er endnu at gjøre forud, førend det Nye til stadig Fordeel kunne staae og virke vel. Dog herom engang mundlig; og hvor stor blev min Glæde, om det blev Deres Skiebne nogensteds her i Jylland, i sær i min Egn, at finde et roligt Embede og deri nyde saadan Vederqvægelse som den, jeg nu smager. Men indtil dette skeer, bifalder jeg, at De, min Ven, efter Deres første Plan, naar De nu anden Gang har besøgt og, som jeg ønsker, styrket de gode Virkninger af Carlsbad, da seer Kiøbenhavn, opvarter, hvor opvartes skal, nyder i en kort Tid Deres derværende Slegt og Venner og derpaa vælger et behageligt Opholds Sted, helst i min Nærhed, men førend De tager den endelige Beslutning herom, seer mig og under mig at see Dem og omfavne Dem.

Nyt herfra skal jeg ikke kunne sige Dem, uden dette alleene, at jeg har havt den søde Glæde at opvarte Arveprintsen og Gemahlinde paa Deres Reise til Mecklenborg, og det d. 13de i Colding. Hans K. H. er den samme naadige, sindige og kloge Herre. Forstaaelsen er god imellem Ham og Hans Neveu. Reisen har intet andet Øiemeed end at skaffe Printsessen den Fryd at see Moder og Broder. Alt dette, som min Ven ville troe efter Bogstaven, er Dem ikke ukiert at vide. Iøvrigt følger Printsens sin Plan at see uden at handle, og denne Herre er gjort til at handle efter Plan, meer end nogen anden, jeg har kiendt i Verden.

Men nu tilbage til alt, hvad Deres Høivelb. endnu skal see, og see anden Gang. Jeg reiser nu med Dem til Sachsen og siden til Böhmens Grændser; endnu vil De der mærke, hvad tilforn undgik Deres skarpe Øie. Finder De nogen sær god Sæde-Art, være sig Korn- eller Haveurte-Art, hav den Godhed at vælge for mig, om det ikke var meer end et Par Lod af hver Sort; men en liden Beskrivelse om Behandlingen behøvedes; jeg har kiøbt noget Jord for at fornøie mig. Gaaer ikke min Ven over Bag-Pommeren (hvor de Brenckendorffske Gaarder¹⁾ og flere vare værd at see) tilbage til Fædrenelandet? Dog maaskee Tiden og Omkostninger ikke vil tillade det; og dette sidste skulle jeg snart troe. Artigt hvad De skriver om Kempten, Lindau etc.; jeg har vidst, at disse Egne vare smukke og lette at leve i; men jeg har ondt ved at troe, at der kand være Selskab for kloge Folk.

Nu jeg ender, fordi mit Contoir i Dag giver mig en Deel at gjøre, og jeg dog i Dag vil endelig skrive Dem til; fra Leipzig venter jeg nu med Længsel et Brev og siden fra Carlsbad. Alt er mig vigtigt fra Dem. Gud bevare og ledsage Dem! og stedse ville De elske den, som med den sandeste Høiagtelse er Deres Høivelbaarenheds troe Ven og ærbødige Tiener.

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Formentlig den for sine agrarreformer i Pommern kendte Friedr. Balthasar Schönberg v. Brenkenhofs godser Brenkenhofsthal og Papsteinthal.

130.

1785 18. august, Aarhus.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Hr. Kammerherre.

Der er i Deres Høivelbaarenheds sidste Brev, som De har glædet mig med, saa meget ikke mig glædeligt allene, men og Dem vigtigt, at jeg ikke kand andet end strax svare for strax at sige Dem mine Tanker: det er en Vens Tanker. Hastende dertil og bange for, at Tiden skulde af andet frarives mig, vil jeg dermed begynde og, om jeg faaer fuld Roe, ende med Deres Breves øvrige Indhold. Min Ven gjør saare Ret i at haste til Kiøbenhavn, paa det De før Efteraaret og Vinteren igien kand være tilbage til det Jylland, hvor De tænker at vælge Deres Vinter-Bolig, ja maaskee Deres Sæde. Om alt nu nøiere:

1. Alt vil og raader, at De for at undgaae Mistanke, gaaer fra Hamborg lige til Kiøbenhavn for der at gjøre de Kongelige Herskaber Deres Opvartninger og tillige at see, hvad nu stort er; det er Ministrene og Hof-cheferne. Neppe skulle jeg nærværende kunne sige Dem meere, end jeg nu vil skrive. Bernsdorff, Schack Rathlow og Huth ere Hovedpersoner; og ved Hoffet Obermarskalken Numsen og Marskalk Bülow, den sidste god, men aldeles varsom. Min Ven forsømmer intet, hvad Anstændighed byder; er i øvrigt Philosoph, der holder i Hoved og Hierte den sande Veiskaal over Complimenters og ikke complimenters Værd, og naar De har giort, hvad Modens Love byde, da med et roligt Sind forlader Staden og, saasart mueligt, søger og finder Hvile.

2. Uden at søge (som De saa rigtig selv skriver) enten Post eller Tillæg er De i Kiøbenhavn; og uden at affectere, enten at sige det eller skiule det, tilkiendegiver min Ven til Bernsdorff og Schack, at De vil gaae til Jylland for at boe i Vinter og opsøge Dem, om mueligt, NB. et lidet Sted paa Landet, indtil NB. Hans Majestet finder for got at anvende Dem. Til H. K. H. Kronprintsens selv maae De erklære ved Audiencen det samme og derhos udbede sig den Naade at maatte være i Erindring til et Amt i Jylland eller i Holsten, hvor Hans Majestet og H. K. H. vil. Men til Græve Bernsdorff maae De (og til Ham alleene) recommandere ved Afskeed dette samme etc. Saaledes haaber jeg, at min Ven klogest og efter Deres egen gode Plan kand komme fra Det Kiøbenhavn, hvor De dog ikke vil blive fornøiet.

3. Hvad nu det Valg angaaer, som D. H. vil gjøre deals af et Vinter-Opholdssted og deals af et Gods, saa ville De tillade mig, at jeg med den Oprigtighed, jeg skylder Dem, siger mine Tanker. De har i høiste Grad Ret, at De i Jylland vil søge saadant Gods; thi der er mindst giort i Agerdyrking, meest at gjøre og meest derfor og at vinde. Men min Ven maae inge-

lunde strax kjøbe; ligesaalidet lade til at ville kjøbe. De maae tie og spørge underhaanden, og kun som af Nysgierrighed. Saa efterhaanden i Vinter ved at høre flere komme De paa Spor og undgaae al Overivelse (!), farligt i alt, men i sær i Jordkiøb.

4. En Kjøbsted ville og maae De vel da vælge sig til Bolig i Vinter, og dertil kand De da udsøge sig, saare beqvem og for mig sær behagelig, Aarhus, naar De saa behager. Her ret inde i Jylland og omringet af de Landkyndige kand De spørge og søge, og tillige kand vi have tilsammen en angenem Vinter. Naar jeg vidste, om De saa ville, skulle jeg med Fornøielse see at opsøge Dem logis; men for at gaae vis, maatte De tilmelde mig, hvad De om Maaneden ville give for Kammer til Dem og Tiener og for Mad og Opvartning; hertil hørde endnu, hvormange Værelser De Selv vilde have, hvor mange Retter til Middag, om og til Aften spise; om De Selv vil holde Caffé, The, Viin, Lys; og til min Efterretning, hvad De til Kamre og Spise (om disse Ting ere alleene) Maanedligen vil bestemme. Disse Sager ere her i en Middelpriis, og jeg troer, at det skulde blive Dem ligesaa taaleligt som angenemt i det øvrige for os begge. Logis blot med Senge et meubler, troer jeg, at De skulle faae anstændigt i Vinter for 50 til 60 rdr.; Mad Maanedlig for Dem Selv til 12 til 16 rdr. om Middagen; det øvrige kunne jo min Ven Selv holde. Mig synes, at intet Liv kunde bedre vælges; men om De nu saa skulde vilde, var det got, at man i Tide kunne gjøre Anstalter. Thestrup, som D. H. skriver om, er i Riber-Amt¹⁾, langt fra mig, i en skovløs Egn. Nu tak ellers for Deres Brev og alt dets kierlige Indhold. Lev lykosalig og elsk stedse den, som med Sandhed i Ære og Kierlighed er Deres Høivelbaarenheds oprigtige Ven.

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Traps Danmark har intet Thestrup i Ribe amt.

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

131.

Udateret [1785 september, før den 28.]

Tusind og tusind underdanig Taksigelse for DH. saa naadige og for mig saa høyst kierkomne Skrivelse af . . Sept.¹⁾ Hvad som deri saa særdelis har fornøyet mig, er den for mig saa smigrende Andeel, De saa tydelig beviser mig at tage i mit Vel, deels og at jeg deraf bemerker, at Deres Exc. Maade at ansee Sagerne paa er fuldkommen overensstemmende med mine Tanker,

endskiøndt jeg dog dette uagtet, om nemlig De havde været af andre Tanker end jeg, icke . . .?) Jeg skal altsaa til Punct og Pricke følge Deres Raad, som er og vil altid blive for mig en Befaling. Det koster mig imidlertid icke liden Overvindelse at gaa til Kiøbhv. uden at see DH., icke dog for andet, end fordi at jeg ved min Ankomst til mit Fædernel. havde saavist foresadt mig at have den Glæde som snarest at see Dem. At jeg i Kiøbenhavn saa temmelig skal kunne leve som Philosoph og ansee Sagerne som Philosoph, troer [jeg], at jeg kunde forvisse mig selv om efter den Kundskab jeg tenker at have om mig selv. Nil admirari⁸) har længe været mit Hovedprincipium. Vandt desuden til at ansee store Charger, som har en Indflydelse paa Rigets Lyksalighed, for hvad de virkelig er eller bør være for en denkende Mand, neml. for store Byrder, saa kan aldrig engang den Lyst falde mig ind at hige derefter. En Mand i slige charger bør arbeide Nat og Dag, icke leve for sig, men for sin charge og vide, at for hvert Øyeblik, som han kunde anvende paa Forhandlinger⁴), har han et Ansvar at gjøre. Han bør vide, at han fra det Øyeblik, han paatager sig slig charge, saa lever han icke meere for sig, men for sine Medborgere. Giør han altsaa sin Skyldighed heri, som enhver vil tilstaae, at DH. deri har giørt sin, saa bliver en stor Charge den største, den meest tryckende Byrde, hvori en Mand er langt mere at beklage end at misunde. Giør han den icke, saa beklager jeg ham endnu meere. At jeg selv har tenkt og handlet paa denne Maade, troer jeg, DH. og alle Medlemmer i hans Maytt. Ministerium vil have indseet, som det vel icke kan have echapperet, at jeg som oftest har taget Nætterne til Hielp til Dagen for intet Øyeblik at lade ubrugt, der kunde anvendes til H. M. Tieneste. Dette er imidlertid nu for mig de angennemste Erindringer af mit Ophold i Rusland. Den Fornøyelse at være for mig bevidst at have giørt min Pligt som en arbeidsom og ærlig Mand overgaaer i mine Tanker langt ald den Fornøyelse, som Ærestitler, Rang og to for mig saa vigtige Hoffers Bifald har givet mig. Imidlertid vil jeg dog icke herved sige, at jeg er uføelig mod Bifald, men det maa næt op være Mænds Bifald, værdige Mænds, Mænd, jeg anseer for Dommere; thi disse nedrige Smigreres Bifald, der kun efterchoer Bifald efter en anden stor eller betydende Mand og kalder den tilbage, naar denne betydende Mand icke har mere samme Credit, har aldeles intet importeret mig. Naar i sær i sidste Tiid i Rusland jeg stod mig saa vel med den ædle Lanskoj, ved ham hos Keyserinden og havde, som det gaar i Verden, meer end een af mine Colleger eller anseelige Russer til flatterer og Beundrere, endogsaa iblandt dem, der tilforn havde seet mig over Skuldrene, saa fattede jeg derfor icke større Tanker om mig, men langt mindre om hiine og troede mig langt fra icke lykkelig ved slig Bifald; men dette har jeg oftest

skattet mig lykkelig og skatter mig endnu lykkelig ved, den Overbeviisning, at jeg har fundet de Høye Personers af den Kongel. Familie og mine forrige Superieurers Bifald, som jeg tør smigre [mig] med, icke ved nedrige Smigerier, sed vita et pectori puro.⁶⁾ At erholde denne Deres Bifald bestandig, vil være for mig, for min Sinds Roe og Lycksalighed en Sag af yderste Vigtighed, og dette saa meget meere, som Deres Bifald følger med min Egen indvortes Bifald og jeg icke kan gjøre Dem nøye uden tillige at gjøre mig Nøye selv. At jeg vil skattere mig særdeles lykkelig ved at passere en Vinter ved Deres Side, derom vil DH. være forvissat, og dette allene vilde være en Grund for mig at præferere Aarhus for ald anden Vinter sejour, og jeg erkiender med den inderligste Taknemmelighed DH. naadige Tilbud at besøge mig Værelser. Imidlertiid, da jeg dog intet vidst heri kan bestemme, inden jeg først har været i Kiøbenhavn, saa maatte det vel være best at opsette at tage nogle Arrangemens, indtil jeg efter et saa kort Ophold i Kbhvn som muelig kan have den Lykke at see Dem Selv i Aarhus. Hvad Landgods angaar, saa skal jeg deri som i alt andet bestemt følge DH. Raad, hvorføre jeg ligeledes uendelig tacker. For DH. har jeg ingen Hemmelighed. Efter den naadige Andeel, jeg er saa lykkelig at vide, at De tager i hvad som angaar mig, tør jeg endog underrette Dem om mine particuliere Omstændigheder. Min Formue, i sær i Fald vore Actier icke for meget falder, maatte beløbe imellem 25.000 til 30.000 Rd. Mellem-Summen maatte determineres ved det meere eller mindre fordelagtige Salg, jeg maatte gjøre af mit Sølv-Service samt andre Sager, der staar i Kiøbenhavn, og af mine Juveler. Disse Sidste har kostet Keyserinden, som jeg positiv veed, over 10.000 Rd. Deres intrinsique Værdie maatte være 6 til 7000 Rd. Jeg agter, om Leilighed gives i Kbhvn., at tilbyde dem til Hs. Maytt., da det dog kan komme Hoffet paa et ud at kiøbe slige Stycker af mig eller af Juvelererne. Det Jordegods, jeg maatte ønske at kiøbe, maatte altsaa icke for meget overgaae min Capital, thi da jeg af alle Ting i Værden intet saa meget har havt i Øye som dette at leve og at døe som en ærlig Mand, saa er der intet jeg mere zitrer for end at være i Gield, og endogsaa dette har jeg maaske nest Gud at tacke for, at jeg i mine adskillige Missioner, hvor jeg har maattet leve paa den Fod til at gjøre Depenser, har holdt mine Sager i den Orden, at jeg med en mindre Indkomst end mine Colleger har kundet komme ligesaavidt som de.⁶⁾ De mig af Hs. Maytt. og af Staten accorderte anseelige Indkomster har jeg altid anseet som et anfortroet Gods og ved at anvende dem, icke paa Fantasier, icke paa Spil, icke paa Amouretter, men net op paa den Maade, jeg troede, de var mig destinerte, nemlig til at udrette Kongens Tieneste og gjøre min Charge Ære, saa har jeg med Indkomster af 9 til 10.000 Rd. levet op

med dem, hvis Indkomster beløb til det dobbelte, men som icke havde den Orden i deres Udgifter, som jeg altid har beflittet mig paa at have. Ved dette og ved Keyserindens store Liberalitet mod mig har jeg altsaa ved min Afreise fra Petersburg, endog mod min egen Tanke, fundet mine Omstændigheder, da jeg ved min Afreise i Petersburg gjorde alting i Penge, icke forværrede, men snarere forbedrede, i sær ved de sidste Foræringer, som Keyserinden gjorde mig ved min Afreise, som i Juveler og Penge beløb mod 9 à 10.000 Rd. Men hvorvidt forleder mig icke min Lyst til at tale med Deres Excellenz. Det er Tid at ophøre, og jeg beder tusind gange om Forladelse for dette detail om mine particuliere Omstændigheder, hvortil intet uden DH. Godhed for mig kunde autorisere mig. Jeg reiser nu altsaa om faae Dage til Kiøbenhavn, hvor jeg vilde skatte mig lykkelig, om jeg kunde opfylde nogen Deres Ordres, og saasart jeg nogenlunde kan afkomme fra Kbhvn., vil jeg give mig den Lykke at opvarte Dem i Aarhus og der mundlig at forsikre Dem om etc.⁷⁾

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Koncepten, der er uden adresseangivelse og datering, er skrevet i besvarelse af foranstående brev fra Guldberg. Der skulle altsaa stå 18. august. – ²⁾ Sætningen ikke fuldført. – ³⁾ Citat fra Horats, Epistula I, 6, 1. – ⁴⁾ Læsningen af det sidste ord tvivlsom. – ⁵⁾ Horats, Satirer I, 6, 64. Oprindeligt havde koncepten derefter følgende, siden udstregede fortsættelse: Jeg begynder imidlertid meere og meere at bestyrke mig i den Stoiske Satz, som altid har været min Favorit Satz, at vor Hovedlykke bestaar i os selv i den Bevidsthed af gode Handlinger, og at Ære, Rang, Riigdom etc. ere kun indbildte Lycksaligheder, som man ved liden reflexion let kan sette sig over, at altsaa den sande Lykke, som egentlig bestaar i Sinds Roe, dependerer det af os selv at forskaaffe os, og at Horatius icke har gandske Uret, naar han siger Æquum in animum ipse paraba (Epistula I, 18, 112, der dog har »parabo«), thi egentlig er det hans Satz, jeg kommenterer over, da han har sagt for saa mange hundrede Aar (nemlig i Carmina IV, 9, 45):

Non possidentem multa vocaveris
 Recte beatum: rectius occupat
 Nomen beati, qui deorum
 Muneribus sapienter uti
 Duramque callet pauperiem pati
 pejusque letho flagitium timet.

⁶⁾ I margenen er tilføjet følgende ufuldendte passus, som formodentlig skulle indsættes i renskriften: Ved de nødvendige Udgifter, jeg i min sidste Mission i Hs. Maytt. Tieneste havde, var min Hoved Aarsag at vogte mig allene for icke at løbe i Gield. Det er ved denne Plan og ved den Orden, jeg har holdt i mine Sager, og ved den Idee, jeg altid har havt . . . – ⁷⁾ Sch. ankom til Kbh. den 8. okt. og blev der til begyndelsen af maj 1786 (Påtegning af L. Klingberg på brev fra Sch. 28. sept. 1785 i Kl.s arkiv og brev af 13. maj 1786 fra Kl. i Sch.s arkiv A. I. 3).

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

132.

1785 20. december, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Ven.

Tak for begge Deres Høivelbaarenheds ærede Breve, hvoraf det første allerede havde været besvaret, dersom De havde blot behaget at betegne mig Deres Adresse. Nu lader jeg dette ved min Commissionaire opspørge og paa denne Maade min Skyldighed iagttage.

Hvor vel begriber jeg ellers, at min Høistærede Ven ikke har paataget sig endnu denne besværlige Reise til Aarhus; endog uden Hensigt til de Sager, som De ved Auction og ellers har nødvendigen havt i Kiøbenhavn at indrette, maatte jo Veiret og den for Døren værende Vinter forbyde Dem at tænke derpaa; thi det gielder ikke alleene at komme hid, men og at komme tilbage eller at komme videre. Jeg tilstaaer Dem derfor, at jeg hverken venter eller bør vente Dem førend til Foraaret; men skulle De endnu have den Tanke at søge en Boepæl i Jydland, ville jeg raade min Ven at komme over til os i Martii Maaned, om Vinteren tillader, paa det De kunne dog nogenlunde have Tid før 1. Mai eller før Snapsting i Junio at høre, spørge og see.

Men med alt dette troer jeg altid, at det er betænkeligt at hefte sig til Jordegods, førend man veed sin Bestemmelse; jeg kalder det betænkeligt for en Mand, som har Vartpenge og følgelig maae gaee, naar han kaldes, og ikke forud kand see hvorhen. Men da min Ven dog maaskee ville have Deres Formue ansat i Jordegods, som bedste Pant, troer jeg og paa den anden Side, at De, her nærværende i nogen Tid, skulle maaskee finde god Leilighed dertil, da jeg let kand give Dem Anviisning paa sikre og i alt dette høist forfarne Mænd. Hvorover jeg og haaber, at om min Ven har nogen saadan Hensigt, være sig enten til Kiøb eller til Pandt, skulle en Reise herhid i god Tid være aldeles passende. Iøvrigt at forsikre Dem, hvor kiert det vil være mig at see Dem, omfavne Dem, eie Dem her hos mig, i det mindste for nogen Tid, snakke med en Ven og høre en Ven, dette veed jeg, at vor indbyrdes Tillid ikke trænger til. Jeg ønsker Dem, længes efter Dem; men NB. som det kand være til Tide og beleiligt for Dem. Deres Venskab bringer Dem vist til mig.

Selv slutter Deres Høivelbaarenhed, hvor kiert det er mig, at Hof og Ministre have beegnet Dem vel, det er, efter Fortieneste; men ret i Hiertet har jeg følt Deres Glæde over den nye Medaille, som Keiserinden har bestemt Dem.¹⁾ Denne udmærkede Ære, og det just nu, er et Segl, en Bekræftelse, som jeg af hele Siel lykønsker Dem til.

Lev altid vel, nyd Helbred og besid Lyksalighed; min høieste Agtelse og sandeste Venskab hører Dem til. Vær saa god at helse Deres Herrer Svogre. Jeg er altid Deres Høivelbaarenheds ydmyge Tiener og oprigtige Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Det drejer sig om en medalje, slået i anledning af Alexander Lanskois død og tilsendt Sch. efter befaling af kejserinden, som var vidende om det venskab, L. nærede for ham (udat. brevkoncept mell. 26. marts og 8. sept. 1809 til Carl Bardenfleth i Sch.s arkiv B).

P. Chr. Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

133.

1786¹⁾ 10. januar.

Med den største Glæde og Taknemmelighed har jeg modtaget det Beviis, DH. giver mig paa Deres fortvarende Yndest og Godhed i Deres Brev af 20. Decbr. At jeg inderlig længes efter at see DH. og mundtlig at bevidne Dem ald min uendelig Taknemmelighed for den mig i saa mange Aar beviiste Tiltroe og Naade, dette bemerker jeg med inderste Glæde, at DH. er forvissat om, og sandelig De bør være det. Til ald denne største Taknemmelighed mod Dem er foreenet i mit Bryst den største Ærbødighed som for den beste, den menneskekerligste Mand, den sandeste og indsigtfuldeste Patriot, og dette gjør, at intet kan treffe Dem, lidet eller stort, som jo i høyeste Grad interesserer mig, og at ethvert Bifald af Dem saa inderlig glæder mig.

For det Raad, DH. i Anledning af et Landgods Kjøbelse giver mig, tacker jeg paa det Skyldigste. Jeg indseer selv, at det vel vilde være det convenableste for mig at vente, indtil jeg saae, hvor man destinerte mig hen. Imidlertid da Tiden dog gaar hen, da jeg ønskede at employere den Hvile, mig nu er givet, paa smaa nyttige Forsøg i Agerdyrkingen, hvorved jeg efter min Pligt kunde blive mit Fæderneland nyttig, og jeg dernest ønskede at have en domicile, saa gaar dog mine Tanker hen paa at kjøbe mig et Jordegods, stort eller lidet, ligesom Leilighed yttrede sig og helst i Jylland, i sær om det var muelig i DH. Naboelaug. Jeg seer nu af Aviserne, at et Par af Grev Trampes Godser skal sælges; om den saa kaldede Hovedgaard siger man mig, at Bygningen er god, og at Markerne ligger rundt om Gaarden, og at der vilde være Jord nok til at occupere en Begynder i Agerdyrkingen. Een Mand her, som vil paastaa at kiende den, siger mig, at den maatte være en 10 à 11.000 Rd. værd, og at den formodentlig for denne Pris vilde være at faae. Dette vilde just altsaa efter mine Tanker være min Sag. Kun Skade, at Auctionen er berammet til 24. Jan.²⁾, da jeg icke vel kan være der selv

tilstæde, og jeg har ingen Bekiendter i Jylland ad denne Eng^s), som jeg kunde chargere med at give mig de nødige Efterretninger om dette Sted og med at byde derpaa, i Fald Stedet convenerte mig. Jeg maa vel altsaa for det Første kun tenke paa blot at leye en Gaard til Beboelse, og da jeg af Aviserne seer, at en liden Gaard, navnlig Wistoffte Gaard⁴), som formodentlig icke ligger langt fra Aarhus, bliver til næste Paaske til Leye at bekomme, saa lader jeg i Dag ved min Svoger Etats Raad Klingb. skrive til Eyeren for at underrettes om Conditionerne, paa hvilke samme bliver at bortleye, og er de nogenlunde taalelige, agter jeg strax at leye dette og, i Fald Veyrliget tillader det, med Guds Hielp at gaee did over for der at etablere mig. Min Hoved-Afsigt at vælge denne Eng er allene for at have den Lykke at være i DH. Naboelaug og ofte at see en Mand, jeg saa uendelig ærer. Jeg ønsker DH. til det nye Aar, vi er indtraadte i, ald muelig Lyksalighed, og bønnhører den Allershøyeste min og alle gode Patriots Ønske, saa vil De endnu i dette Aar blive sadt i Stand til at tiene Deres, til en Mand og Patriot som De saa høyt trengende Fæderneland i en større Cirkel, hvor De i saa mange Aar har giordt sig saa uendelig elsket og æret baade i og uden for Deres Fæderneland. Dog Guds Villie skee. Min Siels inderligste Ønske er Deres Lyksalighed, og dette saa meget desmeere, som jeg virkelig troer, at det Kongel. Husets og Fædernel. Lyksalighed tildeels beroer paa, at De^s) er paa det Sted, hvor De viiste Dem den værdigste, indsigtfuldeste, uegennyttigste og for Kongens og Landets Vel lykkeligste Raadgiver. Nu Gud velsigne DH. Jeg udbeder mig Fortsettelsen af Deres Yndest og Godhed og er –

(Peter Christian Schumacher)

¹) Koncepten har fejltagtigt 1785. – ²) Hovedgård, Ørslev sogn, Vor herred, solgtes ved auktion 1786 af grev Jørgen Ditlev Trampe til kammerjunker Wormskiold for 11.841 rd. (Traps Danmark, 4. udg., VII, s. 395). – ³) Sch. skriver almindeligvis »Eng« i st. for »Egn«. – ⁴) Rimeligvis en gård i Vistofte, Mols h, Randers amt (jvf. nr. 134). – ⁵) Koncepten har »Det«.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

134.

1786 17. januar, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Allershøistærede Ven.

Tak og hiertelig Tak for Deres Høivelbaarenheds sidste Ærede og for alt det Venskabelige, det indeholdte; for alle de gode Ønsker, som jeg veed, at De gjør af Hiertet, og for alt kort sagt, hvad Ven kand skrive til anden. Jeg kiender Deres Hierte mod mig, og De mit imod Dem, og dette Hierte har

nu og tvunget mig til at tage strax Pennen for at underrette og raade Dem i Ting, som angaae en tilkommende Bolig. Som dette Brev alleene skrives derfor, saa indeholder det ei heller andet; og hvad det indeholder, er Dem overmaade vigtigt at vide.

De skriver mig, Kiere Ven, at De agter at ville leie *Vistofte*. Jeg har strax erkyndiget mig om Stedet; det ligger i en afsides Krog, 5 Mile fra Aarhus, 3 Mile fra Ebeltøft, 4 Mile fra Grenaa. Det har ingen Skov; alt Brændsel maa skaffes med Møje. Hele Egnen er aaben. Huset er ellers got nok, der til en god Have og ellers nogen Jord; men uden for Omgang med andre Mennesker og for Dem alt for Melankolsk.

Langt anderledes er det med *Hovedgaard*; den ligger ved Landeveien mellem Aarhus og Horsens 3 Mile fra det første Sted og 2 fra det sidste, ligesom neppe en Miil fra Skanderborg. Alle Huse ere nye, saavel Vaaningshuset som Ladegaarden; alt er for skikkelige Folk indrettet. Der er en Skov til og lige ved Gaarden, som skal, siger man mig, være 6000 rdr. værd; alle Vænger ere ved Gaarden og Jorden i sig meget frugtbar. Men der ere ingen Bønder til; thi de ere solgte derfra. Man skal, forsikrer man mig, kunne sælge Høe derfra for 200 rdr. om Aaret, ifald man vil det, og endda have Jord nok at drive med een Plov og at holde de Køer paa, man behøver. Hartkornet er 12 Tønder af god Slag, men hverken Skatte- eller Tiendefrie, eller fri for Soldaterhold. Vandet skal ei heller være got; men det er vel for egen Brug at finde. Stedet kand ikke ligge angennemere og i en smukkere Egn; det kand jeg selv dømme, der til Horsens kommer altid derforbi. Man mæener, at det vil koste imellem 10.000 til 12.000 rdr., og man troer, at man, om man igjen skulle sælge, altid kunde regne paa 10.000 rdr. derfor.

Jeg har sagt nu min Ven alt saaledes, som jeg har erfaret og jeg skønner. Da De nu aldeles ikke bør tænke paa *Vistofte*, saa skal jeg, om jeg nogenlunde kand, mage det saa, at, omendskiønt den første Auction skeer den 24. Jan., skal det dog komme til anden Auction, og denne skal vorde udsat til langt hen i Febr., paa det jeg kand faae Brev fra Dem og erfare Deres Villie. Men See nu, min Ven: et Kiøb paa 10,000 til 12,000 rdr. er dog ingen Spøgg. Stedet er vist angennemt og har søde Herligheder; men De seer det ikke, og det burde De. Mit Raad er derfor, at De strax, saa snart De har faaet mit Brev og kand, ufortøvet giver sig, om Vinteren tillader det, herover til Aarhus igiennem Fyhn, paa det De Selv kand see, spørge, undersøge, og jeg skal skaffe Dem saadanne Mænd til Veiledelse, at De skal vide fuldkommen, hvad De gjør. Troe mig, at dette er det eeneste sikre Raad i en Sag saa vigtig for Dem. Imidlertid skal De logere hos mig.

Skulle De ikke for Vinteren kunne (thi andet maae og bør ikke holde Dem tilbage), saa maae De, om De vil og tør binde sig til Stedet, sende

mig en Fuldmagt at købe Stedet for Dem, og den vil jeg bede at maae lyde paa Borgermester Rhode¹⁾ i Aarhus, en brav og kyndig Mand, som jeg vil bruge. De maae troe, at denne Fuldmagt ikke skal blive brugt, uden jeg synes at see med Vished, at Gaarden er Dem tienlig. Men, men helst ønsker jeg, at De Selv kommer og Selv seer. Maaskee vi da endog kand tage andre og finde bedre Raad. Saavidt jeg skønner, er Stedet got; men De bliver og, og De maae blive Landmand for at bruge det alt og nytte det alt. Jeg skrev meere, naar det ikke var, at jeg venter at see Dem Selv, hvilket jeg agter aldeles nødvendigt. Gid kun Vinteren ville føie, at De kunne komme fra Corsøer til Nyborg! Kand De ikke komme, saa skriv mig endelig reent ud Deres Villie, og dette ogsaa, hvor høit De vil gaae; thi De maae agte, at der vil endnu til Heste, Kiør etc. medgaae 1000 til 1500 rdr.! Nu lev vel og kom; og elsk altid Deres Høivelbaarenheds sande Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Niels Rhode, borgmester i Arhus 1783–1800.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

135.

[1786 24. januar,¹⁾ København].

Det er mig icke muelig at udtrykke for DH., hvormeget jeg har været rørt af Erkiendtlighed imod Dem ved at erholde Deres for mig saa høystkierkomne Skrivelse af 17. Jan. og deri at erholde saa særdeles tydelige og behagelige Beviser paa Deres fortvarende Godhed og Yndest for mig. Saa særdeles gioldbunden som jeg allerede er Dem, og saa stærk som min taknæmmeligheds Følelser ere imod Dem, er det icke muelig, at de kan fra min Side blive sterkere, men dette siger mit Hierte mig, at det, saa længe jeg lever, vil vedligeholde for Dem de samme vedvarende Følelser af Taknæmmelighed og Ærbødighed. Uendelig Tak for de Efterretninger, DH. behager at give mig om Hovedgaard. Den skulde i ald Betragtning convenere mig. Det eneste betenkelige, jeg maatte finde derved, [er], at der aldeles ingen Bønder hører til den, og at jeg altsaa maatte være nødt til bestandig at drive den selv, hvilket da vilde blive en Inconvenienz for mig, naar jeg nemlig maatte blive befordret i en anden Provinz og da icke let vilde finde Leilighed til at forpagte den bort som ved en anden Herregaard. Hertil kommer endnu, at jeg saa gierne ønskede at have nogle Bønder for at have den Glæde, om muelig, at see at befordre dissers Lyksalighed og ved mit Exempel gavne mit Fæderneland. Naar jeg altsaa købte Hovedgaard, saa

vilde det være med den Tanke for det Første at have en Retraite og en Leilighed til at underrettes om Landhuusholdningen, og i sær den Lykke at være i Deres Ex. Naboelaug og tillige der at kunde afvente og oppasse en Leilighed, naar jeg kunde faae for convenable Priis en Herregaard, hvortil der hørte nogle Bønder, hvad enten den var complet eller icke. Disse Leiligheder skal icke sielden findes i Jylland, at der nemlig bliver solgt til convenable Priser endog ucomplete Hovedgaarde, hvor Markerne drives af Bønder, ja vel og complete Gaarde. Man nevner mig nu iblandt de sidste Staarup Gaard, som ogsaa skal tilhøre Greve Trampe, der skal have kjøbt den for dyrt, for 36.000 Rd., og en Mand, jeg har konsulteret, som kiender dette Gods, meener, at den er til visse 32.000 Rd. værdt og vil blive solgt incirca derfor²⁾, og i saa Fald vilde der vel ingen hazard løbes ved at tage til Laans paa sligt et Sted en 7 à 8000 Rd. Paa Wistofte Gaard tenker jeg nu icke meere, den er desuden, saavidt jeg troer, icke til Fals, men kun til Leye at have. Hvad jeg allene bemerker derved, er, at man siger mig, at til Samme ogsaa høre Bønder, der ere forbundne til [at] drive Avlingen, hvoraf jeg altsaa slutter, at deslige Gaarde, hvortil Bønder hører, icke sielden er at faae i Jylland. Men for at komme til Hovedgaard igien, saa, i Henseende til de mange Agremens, dette Sted har, saa vilde jeg nok for det Første slaae mig dertil, naar det kunde faaes for sin virkelige intrinsique Værdi, og at altsaa ingen særdeles pretium affectionis, som en vis Beliggenhed etc. giver, kom deri i Betragtning. Denne Priis maatte efter saa vidt jeg bemerker af DH. Brev være 10 à 11.000 Rd., og naar Stedet derfor kunde have, saa ønskede jeg at besidde det for, som oven er sagt, der for det Første at underrette mig nogenledes i Land-Oeconomien, inden jeg slog mig til noget meere betydeligt. Efter DH. naadige Tilladelse tager jeg altsaa mig den Frihed herhos at sende en Fuldmagt for Hr. Borgermester Rohde at kjøbe samme Gods for min Regning. Da jeg med den største Tiltroe og Forsikring om DH. Naade og Godhed for mig gandske henstiller alting desangaaende i Deres Haand, saa behøvede jeg icke for denne Aarsags Skyld nu at reise til Jylland. Imidlertid er min inderlige Lyst efter at see en Mand, jeg saa særdeles høyt elsker og ærer, saa stor, at dette allene vil være Grund nok for mig til at ile til Jylland, saasnart Leiligheden og Veyrliget tillader det. Kongens Geburts Dag³⁾ nærmer sig nu, som jeg gjerne ville oppebie, især for ogsaa at have Leilighed til at gjøre Hendes Maytt. Dronningen, som formodentlig ved den Tiid kommer til Byen, min Opvartning, og derpaa agter jeg da strax, i Fald Passagen over Beltet bliver aaben, at begive mig paa Reisen til Aarhus. For DH. naadige Invitation at logere hos Dem tacker jeg paa det underdanigste, endskiøndt jeg vel for icke at genere maatte indlogere mig i Vertshuset⁴⁾, og jeg skal sickerlig, saa længe jeg forbliver i Aarhus, icke lade for-

bigaae nogen Dag eller noget Øyeblik, hvor jeg [kan] gjøre Dem min Opvartning og profitere af Deres Omgang.

Jeg ønsker DH. den størst mueligste Lycksalighed, og i det Haab snart at have den Lykke at see Dem forbliver jeg med alle muelige Følelser af Tak –
(Peter Christian Schumacher–

1) Uden datering i koncephæftet. Koncepten til den i brevet omtalte medsendte fuldmagt er imidlertid dateret »24. J. 1786«. – 2) Stårupgård i Fjends h., der var købt af grev Jørgen Ditl. Trampe 1782, solgtes 1786 af hans opbudsbo til Chr. Kondrup for 32.100 rd. (Trap, 4. udg., VI, s. 134). – 3) 29. januar. – 4) Bisætningen er tilføjet i margenen.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

136.

1786 16. juni, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Ligesom Deres Høivelbaarenheds Breve nu og i de mange Aar ere og have været mig en sand og stor Fornøjelse, saa sluttes let, hvad det har været for mit Hierte at eie Dem i de Dage, De behagede at tilbringe hos mig, ja at eie Dem, som jeg eiede Dem paa en Reise af flere Dage, en Maade, der fuldkommen opveier mod et halvt Aars sedvanlig Sammenlevnet i vore Sel-skaber. Vi have nu lært at kiende hinanden fra mange Sider; vi have lært at agte og ære hinanden endog fra de Sider, som først ved lang Omgang blive kiendelige. Vi ere nu blevne (det troer jeg, ja det veed jeg) Venner, sande Venner, Venner for Livs Tid. De stillede sig, Kiere Ven, i vore mange Samtaler aaben og blot for mig; og De saae, følede, at min Siel, som krymper sig for Skiul og al Indhylling, laae synlig for Dem. Vi har da øvet Venskabs sidste Rettigheder, og saa staaer da dette Venskab nu oprettet imellem os; den Troskab, den Forsigtighed, den Retskaffenhed, som eene ære Mænd, skal bevogte dette Venskab og gjøre det evigt. Hvormeget har De da vundet ved denne Reise, og jeg ved dette Besøg? En god Ven er en stor, saare kostbar, overmaade rar Eiendom.

Min Ven frygter, at visse Svagheder, som jeg ved denne i kort Tid lange Omgang kunne hos Dem have mærket, skulle paa min Høiagtelse for Dem have nogen uangenem Indflydelse. De ville dog ikke tænke dette. Jeg har kun følt een, og det er i Henseende til den egentlige Christne-Religion. Der ville jeg, fordi jeg saa bør ville, og fordi jeg saa elsker Dem, at min Ven skulle være som jeg; men det kand De blive, og overalt min Siel er uendelig langt borte fra al Tvangs Lyst i dette Allerhelligste. Men De indseer og, at en

Ven, der, som jeg, har selv tvivlet, selv randsaget, selv udgrundet, selv kien-der med fuld Vished baade vor Troe og dens Støtter, enten ikke er Ven eller og fra Venskabets Inderste maae ønske at eie, at omfavne ogsaa denne Ven i Evigheden. Ja, min Ven, saadan Lue brænder i mine Ønsker for Dem; ja jeg kand med Sandhed sige, i mine Bønner for Dem, der vist for Dem ere af samme Art som Deres ædelsindede Søstres. Var De fød Muselman, saa var Deres Troe til Gud og om Gud priselig og fandt Naade; men De er fød Christen, og det Nye Testamente ligger aaben for Dem. Min Ven har hørt Tvivlere og læst Tvivlere; og for at bedømme disse, hører til, at man besid-der dyb Indsigt i den ældre Historie, i de lærde Sprog, i Philosophien. Deres Kald i Verden har ikke været at erhverve sig disse svære og vidt strækkende Videnskaber. De kunde da (hold mig det til Gode) ikke bedømme, hvad De nu hørde, nu læste. De veed med Dem Selv, at De ikke har saa hørt, saa læst, hvad gode og lærde Forfægtere har sagt for den Sandhed, jeg bekiender; og dog i en Sag af den Vægt gielder dog og dette: audiatur et altera Pars; ja heri meere end i noget andet, naar jeg veed med mig selv og begriber, at jeg ellers, fordi jeg selv mangler de fornødne Indsigter, uimodstaaeligen maae feile og, naar jeg ikke vil væbne mig med fremmede Indsigter, vil feile. Men dette, dette kand det ømme Venskab, som jeg føler saa varm for Dem, ikke taale at vide uden at sige Dem, uden at stille Dem, Kiereste Ven, lige-frem for Øine. Jeg bad Dem derfor at ville selv nu stille og agtsom læse det Nye Testamente, suspendere imidlertid al Tvivl, alt hvad som vil støde hist og her an, og kun føle *den herlige Moral; den Historiske Beretnings Lige-fremhed og saa aabenbar liggende Sandhed; den besynderlige Omstændighed, at Bøgerne ere skrevne i Verdens lyseste Tider og for den samme Tidsal-ders Mennesker; og endelig hvilken indvortes Vished en sand Christen har om sin Evighed; hvortil jeg endnu vil bede Dem at føie dette besynderlige, at paa den eene Paulus og Lucas nær vare de øvrige Skribenter Folk af den vankundigste Classe.* Disse Poster, saa rørende for en saa øvet, saa skarp Forstand som min Vens, skulle dog vel neppe undgaae at gribe Deres ædle Siel; og hvilken Glæde for mig, der har elsket Dem ukiendt og, nu jeg kien-der Dem, har Dem saa inderlig kier; paa dette Venskabs, dette ømme Ven-skabs Regning ville De nu og skrive, om nogen Erindring her skulle være Dem mindre angennem; dog det veed jeg, at der er ingen, som De ville have ugiort. O! maatte De, elskede Ven, blive, som og jeg er!

Hvad det Gods angaaer, som sælges, Essenbek og Ulstrup¹⁾, saa troer jeg, at min Schumacher ikke kand og bør tænke derpaa; ja vel ikke paa no-get med fuld Grund, førend De veed, hvor Deres Bestemmelse bliver. Dette var min Tanke og er det. Skulle De ellers ville kiøbe, maatte det være en heel Herregaard, som kunne, ifald De paa en eller anden Udside blev ansat, en-

ten sælges eller bortforpagtes; men for at gjøre saadant Kiøb, troer jeg altid, at De gjorde bedst at opholde Sig her i Jylland for at være Leilighederne saa nær, at De strax kunne ikke see alleene, men høre og høre flere. Altid kommer jeg da tilbage til dette, at det var Dem got at opholde sig her i Landet et Aars Tid paa saadan Maade, som vi ofte omtalte; men at min Ven da og maatte nu, ved en hastig Tilbagereise til Kiøbenhavn, og efterat have ved Vedkommende udkastet Deres Lod (votre sonde), sette sig i Stand til at kunde inden Julii Maanedes Ende tage Deres Beslutning. Mig skulle det være en Sinds Føde at nyde Dem her; det veed De; men ogsaa det veed De, at Deres Fordeel for den kommende Tid, i Henseende til god Ansettelse, overveier hos mig al egen Fornøielse. Dersom De er endnu i Segeberg, da ville De baade fra min Kone og mig sige Justitsraad Æreboe²⁾ og Frue den sandeste og venskabeligste Helsen; ogsaa vil jeg bede Dem at forsikre Amtmanden³⁾ om den altid oprigtige Hengivenhed. I Hamborg maae De sige vor gode, retskafne, tienstagtige Albrecht alt det Gode fra mig, som De vil. Nu endelig tilsidst omarmer jeg min Ven, helser Dem fra min Kone paa det venligste og er, det, De overbeviist troer, den ærlige trofaste Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Ment er formodentlig hovedgården Tustrup i Nørre-Hørning s., Sønderhald h. Sammen med Essenbæk i samme herred solgtes den 1787 til amtmand P. S. Fønss og borgmester Carøe i Randers (Traps Danmark, 4. udg., VI, s. 552 og 581). — ²⁾ Amtsforvalter Jens Severin Æreboe, 1776–81 konsul i Marokko efter Sch. — ³⁾ Amtmand Andreas Schumacher i Segeberg, tidligere kabinetssekretær.

137.

1786 1. august, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Sær Kiere Ven.

Saa er Deres Høi-Velbaarnehed da nu i Kiøbenhavn og kand der modtage Deres Jydske Vens Taksigelse for alle de kierlige og venskabsfulde Breve, som De paa Deres Holstenske Reise har æret og glædet mig med, som alle ere blevne læste med en Vens Følelse og nu først besvares, fordi jeg nu først veed, hvor De er. Det er mig da kiert, at min Ven har med god Sundhed fuldendt denne Deres sidste Omvandring og er nu i Hoved-Staden igjen, beriget med megen Land-Kundskab, den De hidtil ikke har havt Leilighed at erholde. Ikke mindre kiert er det mig, at De har Øie og Sind til et lidet Gods i Holstein; og det skal være mig saare angenemt, om De slaaer til; thi endog dets Beliggenhed ved Canalen er mig ikke uvigtig. I alt bør der være Egennytte, og see nu een for mig; den, at jeg da vist kand vente

at see Dem, min Ven, i det mindste et Par gange om Aaret hos mig; en Fornøielse, jeg føler og veed at skatte. Men dersom De nu tillige kom til at eie Rantzaugave¹), som ligger i en yndig Egn, har et deiligt Huus og nogle Bønder til Hielp, uden Tvivl Skov ogsaa; og nu dertil saa nær Aarhus, kun 2½ Miil fra os; see saa skede jo fuldkommen, hvad jeg ønsker, og end meere, hvad jeg troer at kunne upartiisk tillade mig at ønske for en Ven. Ingen kiender og maae kiende Stedet bedre end Hans Excellence Hr. Geheimeraad Schack Rathlou, der og har villet paa een for Dem saa ærefuld Maade nævnet Dem det; og naar nu denne Herre har den Godhed at ville (som er saa let for ham ved hans Forvalter mueligt) skaffe Dem de fulde Underretninger, saafremt Stedet er fangeligt, saa vil min Ven snart kunne dømme, om De kand tænke paa dette Kiøb, og da var det Dem let, naar De gaar til Holstein, at tage Veien til Callundborg, derfra til os og saa skue Rantzaugave, og endelig over Horsens og videre til Holstein; eller og vælge denne Vei tilbage. Vist er det, at Huset og Eggen kand ikke være bedre og Naboskabet ei heller angennemmere, om den Tid skulle komme, som vist nok ingen Dansk bør ønske, at Herren til Rathlousdall beboede sit Yndlings Sted; men om end dette Onde holdes borte, bliver det dog altid en Fordeel at have til Nabo-Gods en Eier saa fredelig, saa fiendsk af Stridigheder; overalt er det gode og rolige Folk, som grændse til paa alle Sider. Tænk kun derfor, min Ven, alvorlig paa Kiøbet, saafremt Prisen svarer, og Stedet er at faae.

Nu længes jeg efter de tre Bøger, som De i Italien har valgt mig, og om hvis Rarhed jeg ikke tviler. Har min Ven ei med den agende Post sendt dem, saa er nu Skipper Johannes Mørk fra Aarhus i Kiøbenhavn, som, naar de vel maatte indpakkes, sikker nok sørger for dem, naar et lidet Advis-Brev medgives.

Tak, og inderlig Tak for al den venlige Helsen, som min Ven saa omstændeligen har tilskrevet mig fra Hans Excellence Hr. Ghr. Schack Rathlou. De veed endog af vore lange aabenhierede Samtaler paa vores Stift-Reise, hvor aldeles fuldkommen min Høiagtelse er og altid har været for denne Statsminister, og hvor meget det ligger mig om Hierte, at denne Patriot maae og vil blive, maae og vil gielde. Hans Excell. har (skriver De mig, og det veed jeg) Godhed og Agtelse for mig; og De veed og, i hvilken høj Grad jeg har det samme for ham og af den nøieste Kundskab bør have. De saare faa Grundsetninger, hvori der kunne være Afvigelse, høre til den Menneskelige Forstands Meeninger, som aldrig ere eller kand være de samme; men samme System og samme bestandige Sigte sluttede i det øvrige en Foreening, der saa saare ofte udgjorde min Glæde og i den møiefuldeste Post min Rolighed. De ville derfor, naar De faaer Leilighed, med de varmeste Udtryk forsikre Hans

Excellence om min fasteste Ærbødighed og sandeste Venskab og dertil føie, at det vist har gjort mig ondt ikke denne Sommer at kunne nyde den Lykke og Glæde at opvarte ham paa Rathlousdall, men at jeg dog tillige glæder mig, at han er og bliver i Kiøbenhavn. Maatte kun Frue Geheimeraadinden være bedre!

Ogsaa maae jeg bede min Ven at aflegge til Hans Excellence Hr. Ghr. Stampe min forbindligste Taksigelse for kierlige Erindring og dertil legge, hvor kiert det er mig at vide Hans Exc. vel og mig altid i samme gode Værd hos ham. Nu jeg maae ende, og det med mange venlige Helsenere fra min Kone og fra alle mine. Vær og saa god at helse Deres gode Svogre og selv at troe, at jeg er og bliver med den største Høiagtelse og et retskaffent Venskab Deres Høivelbaarenheds oprigtige Ven og ærbødige Tiener.

O. Høegh Guldberg

1) Hovedgård i Hvilsted s., Hads h., ikke langt fra Rathlousdal.

138.

1786 29. august, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Elskelige Ven.

Jeg skylder Deres Høivelbaarenhed paa Deres saa kierlige Breve nu et omstændeligt Svar, og denne Giæld betaler jeg først nu, fordi jeg nu først veed, hvorhen jeg med Sikkerhed tør og kand sende det. Saa gaaer det da efter min Vens egen Anviisning til den gode og kiere Justitsraad Æreboe, som De ville venlig helse fra mig ligesom og hans Frue, saa og Etatsraad Hauser og Frue¹), som De uden Tvivl der vil antreffe.

Saa har da min Ven nu til fuld Iverksettelse besluttet Deres Henflytning til Holstein²); men om De har kjøbt det Landgods, som et af Deres sidste Breve taler om, veed jeg endnu ikke; og alt dette maae dog en Ven vide, og vide nøiagtigen, paa det jeg kand skjønne, om min Ven virkelig er fornøiet og kand have alt inden Dørre got og mageligt, og uden for det net op, som beskæftiger, uden at matte eller uden at vove; ogsaa om De kan baade have og ikke have angent, i det mindste taaleligt, Selskab. Mig fattes da, om Kjøbet er sluttet, en fuld Topographie, og den venter jeg af Deres Venskab; men til den maae De føie en liden Plan af det Liv, som De nu agter at føre, og hvori jeg veed, at Aarhus-Reiser udgøre en Deel; thi det lover De mig; det holder De; det venter baade jeg og min Kone, som venligst helser Dem, og tillige med megen Tak for det Italienske angent Frugt-Sylt, som hun rigtig har faaet, og som De og Selv hos os maae smage. Kiere

Ven, vi to ere sande Venner, og for at nyde dette ægte Venskab maae vi sees.

Det er mig kiert, at De saa lykkelig blev skilt ved de Juveler, som De nu bedre kand nyde Frugten af. Jeg ønsker dertil til Lykke og elsker vores Bülow derfor.³⁾ Men ogsaa Dem Selv til Lykke, min Ven, at De for det første forlader Stadens og Hoffets Uroe og søger den søde Roe; vær vis paa, at De og deri har glædet mig, og det uden al Hensigt paa mig selv, skjønt jeg nu, da vi begge ere paa denne Side af Belterne, kand vente let og ofte at omfavne Dem hos mig. De veed mine Aarsager, og jeg tør nu troe deres Gyl-dighed, siden de hos Dem har havt fuld Vegt.

Den Roe, som De da rigtigen har søgt, maae De ikke, Kiereste Ven, ønske mig fra; mit Fædreland vil og bør jeg til sidste Kraft tiene; men skulle man ville have mig til Sorøe, gjør jeg al muelig Modstand og bør, fordi der har nu Sex Oberhofmestere strandet, fordi Academiets Indtægter staae paa de svageste Fødder, fordi denne Stiftelse kunde staae og nytte uden Oberhofmester, fordi den studerende Ungdom altid er og maae være liden ved Academiet, fordi mit Stift kand bedre nytte mig end Academiet; hvortil kommer, at min Flytning fra Kiøbenhavn kostede mig anseeligt; at jeg har her i Aarhus sat mig fast for 12000 rdr., hvoraf jeg maatte tabe omtrent det Halve; at jeg ikke bør sette mig i Armod og mine Børn i Trang; at sligt Offer ei bør skee uden for Fædrelandets sande Nytte. Disse Aarsager ere kun for Dem, min Ven; men min Ven bør vide dem. Endnu er mig intet Forslag giort; og gid intet bliver giort! Gid jeg maae ende, hvor jeg nu finder mig saa vel. Saa-danne Omflytninger ere for en Familie ei rigere end min høist ulykkelige; thi paa Sorø har ingen hidtil kunnet udholde, saa Enden blev, at jeg, som de andre, igien maatte tilbage til et Stift. Jam vero de hac re satis.

Nu om de lærde Sager. Tak, Kiereste Ven, for den lille latinske Bibel, den gamle ikke defecte Horatius og Ephraemi Syri⁴⁾ oversatte Taler; tak nu af Hiertet; siden, naar vi sees, skal jeg betale; den lille Bibel elsker jeg meget, Horatius er sielden og den latinske Ephraem af denne Ælde rar. Hvad Listen fra Prof. Treschow⁵⁾ angaaer, da har jeg nu selv skrevet ham til, saa vi to nu komme i Brevvexling.

Min Ven troer den Politiske Journal om min Verdens Historie⁶⁾; o nei! Endnu har jeg ikke kunnet overtale mig til dette rædsomme Arbeide og gjør det neppe; i det mindste gjorde jeg det ikke uden for en eeneste Tome, for at ende med den Store Alexanders Død; men endog dette synes jeg mig selv for doven til. Efter alt mit Sleb i Verden troer jeg mig nu berettiget til at bruge mine frie Timer blot efter min Smag, og da læse og skrive vixelviis, lære og undersøge og som Bien fløie fra Mark til Have og undertiden derfra til Lyng og Heder. Noget som Oxenstiernes Tanker, hvilket min kloge Ven

foreslaaer, var ikke upassende. Ofte og gaaer Lysten hen at arbeide for saadanne ærværdige Mennesker som Deres Frue-Søstre, fordi der er ofte Frugten visses. Overalt, min Ven, jeg nyder mig selv og mine ledige Timer og velsigner Gud, der har givet mig dem, og hvad der hører til dem.

Men endnu et Ord maae to afsatte Statsmænd tale med hinanden; den store Friderich er død, og lad os nu drømme. Min Drøm er denne: Freden og Garantien til Teschen bedækker Schlesien; dersom Fürsten-Bund kand ligeledes afholde det stygge Tuskerie med Baiern, saa beholder Tydskland Fred endnu nogen Tid; men nu udbryder en Tyrke-Krig, dersom den Nye Konge vil, som nye, have Roe, og dersom den Franske Dronning kand faae Frankerige til at være stille, glemme sig selv og for to smukke Øine bortskienke sin Marseillanske Levantiske Handel. See dette er kun som i Drømme; men troe mig, at det er lysvaagende, at jeg med de bedste Ønsker og al en Vens Ømhed tegner mig Deres Høivelbaarenheds ærlige Ven og ydmyge Tiener.

O. Høegh Guldb.

1) Kgl. agent Conrad C. Hauser og frue Karen Æreboe, søster til Jens Severin Æreboe. – 2) I brev til Johan Bülow 15. sept. 1786 (Sorø Akademi, 42. 4) meddeler Sch., at han har lejet et hus i Itzehoe. – 3) Om Sch.s salg af sine juveler se breve til Johan Bülow 15. og 21. aug. 1786 (Sorø Akad., 42. 2–3). – 4) Den i Nisibis i Syrien fødte kirkefader Efraim eller Afrem (306–73). – 5) Sognepræst, tidligere professor i teologi Herman Treschow, g. m. en kusine til Sch. – 6) Sigter til en meddelelse i Politisches Journal, juli 1786, hvor det om Guldberg siges: »Gegenwärtig setzt er seine vortreffliche Weltgeschichte fort«. Nogen fortsættelse af de i 1768–72 udkomne tre bind kom dog ikke.

139.

1786 10. oktober, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Kiere Ven.

Jeg skylder Deres Høivelbaarenhed et Brev, og saa gjerne fuldendte jeg det i Dag, dersom kun Postens tidlige Ankomst vil tillade det. Hvor kiert det er mig, at De har valgt sig en Rolighed indtil videre, og hvor meget jeg ønsker, at Itzehoe maae give og vedligeholde Dem den Behagelighed, som min hele Siel under Dem, dette alt veed jeg, at min Ven er overbeviist om. Ogsaa veed jeg, at De troer, at det vil være mig en synderlig Glæde at kunne engang i dette Halve Aar see Dem; saavel min Kone som jeg vil blive overmaade fornøjede ved at modtage en Ven af Deres Art og Deres Vægt. Væg da Selv Tiden; thi hvilken De vælger, vil være mig angenemt. Her taler Hierte til Hierte.

I ligemaade bifalder jeg, at min Ven udsetter at købe Gods, indtil De seer Deres Bestemmelse. Efter mine bestandige Tanker kand De vist ikke

med fuld Aarsag gjøre det før, saalænge De endnu vil og bør gjøre Tieneste, naar det forlanges. Men da, naar De har et Embede, da har De og langt anden Rettesnor at gaae efter, og Embedets Natur skal og langt bedre sette mig i Stand at give min Ven det endelige Raad. Saalænge maae og bør De og vist bie. Nu i Deres Itzehoiske Rolighed har De og Tid og Leilighed til at kiende denne Egn og dette Slags Folk; den første er upaatvivlelig smuk, og de sidstes Art vil Erfaring snart lære en Kiender saa stor som min Ven. Ehlers¹⁾ er en lykkelig Beboer for Dem; gid De maatte finde flere som ham!

Min Kiere Ven tænker i alt paa at ville tiene mig og er saa god at tilbyde mig Adresse til Deres Boghandler i Leipzig²⁾ og at ville i Forveien underrette ham derom. Dette Tilbud er virkelig ikke uvigtig for mig, og jeg vil bede Dem at fuldføre dette og at mage det saaledes, at jeg, der betaler prompte, kunde og være vis paa de samme Vilkaar, som min Ven har, at betale nemlig i lette Penge og have 20 p. c. rabat; men hvortil Manden endnu maatte føie dette, at sende mig i Tide Mess-Catalogerne; alle Nye Bøger tog jeg da fra ham, og kun continuationer til de gamle Bøger fra min Boghandler i Kiøbenhavn. Min Ven gjør mig vist en Tieneste ved at bringe mig alt dette i Orden; thi jeg har længe just ønsket dette, at treffe saadan Leilighed, og nu tilbydes mig samme fra den Haand, hvorfra jeg helst modtager Velgierning.

Vor gode Ven Cancellieraad Albrecht har skrevet mig, at Deres Høivelbaarenhed tillige med ham troede, at intet var bedre, end at jeg ved den berømte Vognmager i Itzehoe lod mig en Vogn gjøre i alle Maader som min Vens. Naar jeg kunne faae just een ligesaadan i alle Maader som Deres (men just ligesaadan) og helst, da nu Deres saa artige Vogn er paa Stedet med alle sine Indretninger, og min Bedste Ven ville Selv nærværende værdige mig at have et Øie med, at alt blev got, men i sær at Hiulene og Undervognen bleve stærke og af tørt og got Træe. Da giver jeg gierne for slig Vogn 180 rdr., kun at jeg kunde være vis paa at have den færdig til 1. April. Kiereste Ven, jeg er tillidsfuld nok til at give Dem heel denne Commission.

Deres værdige Søster brænder af samme vidtudstrakte Kierlighed for Sin Broder som jeg for min Ven. Begges Ønske er det samme, og Begges Bøn een til den, vi elsker: kiend dog, Kiereste Ven, den Sandhed, som eene gjør os begge lykkelig, kiend den, det er: De ville kiende den, De ville lyste efter at kiende den, De ville alvorlig betænke, at er det Sandhed, da er det haardt ikke at kiende den, haardt ikke at give den store Forsoner, Guds Søn, Ære. Min Ven kiender mig og har Agtelse for mine Indsigter og for mit Hierte. Det er dog med og paa de allerstørste og aller unegteligste Grunde, at jeg troer denne Sandhed. De ville dog for alle Ting læse det nye Testamente. De ville ikke holde Dem op med smaa og Bi-ting, men kun agte paa det Store

Selv, paa den hele Plan, paa de hele Forskrifter, paa den Lyksalighed, der fødes af Lydighed og Troe; om Bi-Tingene døm ikke. De kand endnu ikke dømmes derom. De er for fremmed, Kiere Ven, i Tingene, har deri hverken Erfaring eller Indsigt; men det Store, det kand, det maae røre, indtage og overtude Dem. Min Ungdoms to Skrifter, i sær Brevene³⁾, vil ikke skade; men det Nye Testamente Selv er Hovedsagen for den lærvillige, den Sandhed-søgende, den for Evigheden bekymrede Siel. O! maatte Deres Søsters, maatte mit varme Ønske opfyldes! og det opfyldes, dersom min Ven ofte siger sig selv: Hvad om min lærde Ven Guldberg har dog i dette Allervigtigste Ret? skulle det vel dog være mueligt, at han med saa udbredt Historisk, Philologisk og Philosophisk Kundskab kunne efter den langsommeste og stærkeste Undersøgelse nu i 30 Aar være blind, ikke see, ikke opdage! Og dog hvor mange ligesaa lærde og lærdere end jeg skulle da og leve og døe i det samme Bedragerie! Den gode Gud aabne min Ven Øinene og holde dem aabne og styrke og fæste og hefte dem paa disse ophøiede Sandheder! Beed Herren derom oprigtigen og vedholdende, Kiereste Ven!

Nu tusende gode Helsenere fra mine Kone. Lev altid vel og saa lykkelig, som den ønsker, der er med det sandeste Venskab og den største Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds ydmygste Tiener og ærligste Ven

O. Høegh Guldberg

Lad os ønske hinanden til Lykke med vor Prints Christian Friderich, som er stor, tegner stærk og har den Danske Konge-Næse, ligesom Hans Hr. Fader!⁴⁾

¹⁾ Den i 1780 afgåede landskriver i Wilster, konferensråd Marx Joh. Ehlers, fra 1751 til 1773 sekretær først i tyske kancelli, senere i dept. f. u. a. – ²⁾ Joh. Sam. Heinsius (jvf. breve i Sch.s arkiv, A. I. 3.). – ³⁾ Formentlig Guldbergs skrifter: En omvendt Frietænkens Levnets-Beskrivelse, Kbh. 1760, og Breve over vigtige Sandheder, Kbh. 1761. – ⁴⁾ Arveprins Frederiks ældste søn Christian Frederik, den senere kong Christian VIII, blev født 18. sept. 1786.

140.

1786 27. oktober, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Sær kiere Ven.

Itzehoe eier da igien Deres Høi-Velbaarenhed, og De den Rolighed, som De har valgt, og som jeg ønsker Dem saa behagelig, som De nogensinde kand vente, vis paa, at den er aldrig saa kier, at De jo, Kiere Ven, husker mig og bevarer mig i Deres Hierte den Plads, som De har forundt mig, og hvis Værd staaer saa høit hos mig. Til et Beviis derpaa har jeg nu og et saa ven-

skabsfuldt Brev fra Dem, fuldt af Godhed, Tillid, Omhu og alt, hvad Venskab er og Venskab virker.

Endog den Vogn, som jeg attraaer, ligger min Ven paa Hierte. De har aldeles fattet min Tanke, og ikke Hr. Cancellieraad Albrecht. En Diablen vil jeg aldeles ikke have. Der er kun een Vogn, som passer for mig og til mit Ønske, og det er en Vogn net op som Deres Høivelbaarenheds. Hav derfor den Godhed for mig at skrive til vor Ven Albrecht og bede ham, at han dog ingen vil købe i Hamborg, siden jeg gandske har bestemt mig for den Art Vogn, som De har, og som nu bliver bestilt og gjort i Itzehoe. Fortryd ikke paa, at jeg giver Dem, Kiere Ven, denne Commission.

De ville da have det Venskab for mig strax at bestille mig hos Deres Itzehoiske berømte Vognmester en saadan Vogn som Deres Egen, indrettet som den, eller som De nu ved Erfaring kunne finde Indretningen bedre. En 20 rdr. meer end de 154 rdr. er mig ingen Sag, naar den kun bliver i Hovedsagen som Deres, saa magelig med Indretninger og saa god at køre i, til 2 Heste, til 4 Personer, naar man saa vil, og endelig stærk og i sit Hele vel gjort og af, hvad got er, baade hvad Træe og Jern-Arbeidet angaaer og NB. især Undervognen, hvor en Staal-Feder gjerne for 12 rdr. maae anvendes, naar samme er stærkere end en Træ-Feder.

Kort sagt, min Ven har carte-blanche, vil have Omhuen, vil forbinde mig, vil fortiene min hiertelige Taksigelse. De sørge da nu for mig og ville kun mage det saa, at jeg i April kunne vide den vist færdig.

Ogsaa har De nu villet fuld underrettet mig om den Leipziger-Boghandler Heinsius og ikke det alleene, men og om det virkelige Afslag af 12 p. c. Vanderhöcks Verzeichniss¹⁾ vil, indseer jeg, blive mig vigtig, og jeg tænker og at forskaffe mig samme. Tak for al denne gode Underretning.

Hvor vil De, Kiereste Ven, være mig kier, naar De vil gjøre os den Ære at unde os igjen en saa æret, elsket og ønsket Nærværelse. Kom da, naar De finder Veir og Vei nogenlunde svarende til Deres Venskabs Lyst og min Længsel. Vi vil aldrig kunne kiedes ved hinanden. Deres Indsigter og mine skal blive hinandens Fostermodre, og vores fælles Tiltroe modtage hver Tanke og derved glæde sig. Misfostre skal vi neppe føde, og fødes de end, omskabes de let uden Ærgrelse for os, og mindre uden Bekostning for Staten. Gid Credit-Casse, Salt-Forordning, Kalk-Ønsker, Landvæsens Systemer, alt dette samlet og hver for sig, vare mindre Misfostre og ligesaa omdannelige, om de vare det. Jeg seer alt saadant, med de bedste Ønsker for det kiere Fædreland og dets Regiering, uden at dadle, uden at klage, uden at tænke meget derpaa; mit Stift er nu min Regiering, saavidt forstaa som den Regiering er en Stiftamtmand betroet.

Meget got har jeg hørt om de nys udkomne Breve²⁾, som gjøre Opsigt og

skal fortiene Agtelse. Jeg faaer at lade dem komme, skiønt jeg nu næsten intet læser eller seer af disse Nyheder og som den, der intet meer kand tiene i det Store, heller ikke tænker derpaa og indskrænket til min Cirkel og mit Huus finder nu der min Bane; men ærgre maae man sig over den høikloge Fabricii ligesaa skammelige som taabelige Udladelser om den Danske Bonde³⁾); hvert Ord, min Ven derom siger, bærer Statsmandens ligesom Sandhedens Mærke. Og hvad han p. 132 siger, er hentet fra Smigrerens løgnagtige Forraads Kiste; i øvrigt skulle vist ingen glæde sig oprigtigere end jeg, om alle disse søde Spaadomme kunne opfyldes; thi hvo taber ikke, hvo vinder ikke med sit Fædreland? Men dette er vist, at Skam skulle saadanne faae, som glæde sig ved at udskrige deres Fædreland og for at udskrige det glæde sig ved at paalyve det og dets Mænd opdigtede Feil, Mangler og Forseelser. Det nu værende Ministerium vil forevige dets Ære, om det bringer Landet til at blomstre; og ligesom det forrige varede 12 Aar, saa, naar dette har varet 12 Aar, saa ville man gjøre og skrive vitas parallelas ad modum Plutarchi; den Tid hører vel og til. Før er alt Spaadom, og disse ere end ikke forud om et halvt Aars Veir sikre. Nu lev vel, Agtbarste Ven! Min Kone takker af Hiertet for Deres altid saa gunstige Erindring, og jeg er med en oplyst Høiagtelse og et reent Venskab Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og sande Ven

O. Høegh Guldborg

¹⁾ Formentlig en katalog fra boghandler- og forlæggerfirmaet Vandenhoeck i Leipzig. Jvf. Geschichte des deutschen Buchhandels II–IV, Leipzig 1908–13 (særskilt registerbind). – ²⁾ Esaias Fleischers i 1786 udgivne Breve angaaende den danske Proprietær og Bonde, skrevne af Fædrelandets sande Ven. – ³⁾ Joh. Chr. Fabricius, Polizey-Schriften I, Kiel 1786.

141.

1786 21. november, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Ven.

Med en Fornøielse, som altid er ny, modtog jeg Deres Høivelbaarenheds Brev af 31. Oct. og deri alle de Venskabs og Fortroligheds Prøver, som De gave mig, og hvori jeg altid finder en Tillid og Ømhed for mig, som gennemtrænger mit Inderste. Tak, Bedste Ven, for al den Omhu, De vil have for min Vogn, som vist vil blive mig ligesaa kier som god, da den bliver til under Deres Øine, Deres, der saa elsker mig og har havt saa god Leilighed til at kiende alt det, som gjør en Vogns Dyd; dette begriber jeg og begreb jeg efter at have seet og beskuet Deres, at til alle slags Reiser i mine Amter, og om de end skulde for mig falde længere, vil denne Vogn, naar jeg engang

har den, blive Ynde-Vognen. Tak derfor baade for Anledning og nu Medvirkning til den.

Til Hr. Heinsius i Leipzig vil jeg vist vende mig, naar jeg herefter behøver noget Nyt. Jeg føler mig dermed i alt Henseende bedst tient, og let begriber jeg, at han er en Mand af anden Vægt end vore. Men naar D. H. igien skriver mig, hav da den Godhed at sige mig, om jeg kand skrive ham paa Fransk; thi paa mit Tydske Sprog, som jeg aldrig studerede, lider jeg saa lidet, at jeg hverken tør eller bør vove mig dermed. Fransk tænker jeg vist, at de Store Leipzig-Boghandlere forstaae; overalt vil det være ham let at skaffe sig det forstaaet.

Min Ven maae endelig sende mig *die entlarwte Heilige*¹⁾. Alt saadan har en stor Værd hos mig, og nu kommer det til, at denne Overtroes Opdagelse er fra Dem, Deres Omhu, Deres Godhed; tænk da, hvor den vil være mig kier; kiert som mit er for Dem. Jeg venter den da og vil med Begierlighed læse den.

Det er mig kiert, at Itzeho, saalænge Sommeren varer, har saa behagelige Egne og, hvad Vinteren angaaer, er Hamborg saa nær, at min Ven saare let kand søge Selskab og igien i Itzeho finde Erstatning for Adspredelse i en lærd og stille Rolighed. Dog er det og got, at De der finder nogle brave Folk; thi nogle maae man dog have; i det mindste vide, at man kand have dem. Græve Rantzau af Breitenborg²⁾ har Deres Bifald; han har og havt mit, saa vi saare ofte føle ligedan.

Hvad min Ven skriver om Samtalen med Alopeus, har rørt mig. Gud hielpe os i det og i alt! Vi vil have meget at tale om, naar vi engang sees. Gid min Ven maatte snart finde Vei og Veir og Leilighed saaledes, at De kunne og ville komme; men da Veien er lang, saa kom, naar De kommer, for en Maanedes Tid i det mindste. De veed, hvor Hierte her svarer til Hierte. Min Ven gjør Ret at vedblive Fornøielsen over, at De har forladt Hovedstaden. Hvad Hr. Ghr. Stampe har sagt til Hr. Commandeur Wleugel³⁾, ere gode Ord, som i den Mund ikke siger andet. Den Befordring, som jeg ønskede Dem, træffer Dem vel, hvor De nu, langt fra Mistanke og Uroe, er, naar den Herres Time kommer, som er den eene sande Konge og eene virkelige Bestyrer af deres Tildragelser, som overlade sig til ham og ikke løbe selv, men lade sig lede. Han forbarme sig over vort Fædreland! Dets Skiebne er i hans Haand, og vi vil troe paa ham allene. Vist nok gaaer alt mig nær til Hierte. Misvext paa Misvext, høie Kornpriser, al Handels Forfald, slette Tider, slette Udsigter; men det er ei os, der skal styre Riger, og jeg er løsladt fra al denne Bekymring. Jeg kunde da indslutte mig i min Kreds, see paa alt og nøie mig med at bede Gud for mit kiere Fædreland. Dette gjør jeg og; men af og til opkaager i mig den Kierlighed, og hvor tungt da at trykke

tilbage alt, hvad jeg føler for Kongen, Kronprintsen, det Kongelige Huus og Landet! Og dog vil al Pligt at tie og see.

Men med og under alt dette kand en Fabritius skrive saadanne elendige Sager, og saa fulde af Hyklerie; og Brevenes Forfatter blandt en Deel got atter igien meget slet og urigtigt og ilde tænkt. O! nei! Kiere Ven, De Forfatter!*) det kunde aldrig falde mig ind. Men den eene er Smører, og den anden og; og begge skrive, som saa mange andre, om det, de ikke kiende; ikke have giennemtænkt; ikke havt Leilighed til at giennemtænke. Ogsaa er det arme Danmarks Skiebne saa, at intet kand blive modent, intet gammelt nok for at vise sig fuldvozent; enhver Ting hos os begynder kun for igien at gaae ud; de efterkommende beholde ikke deres Formænds Arbeide, men vil selv være Skabere; og hvad de gjøre, forkastes igien af deres Eftermænd. Uden omkring disse Acteurer staaer en heel Flok, som skrive eller raabe: intet er rigtigt, støb om, gjør saa; nu vel! Ikke længe varer det, førend Nød føles og Elendighed tager til; og saa skrive og skrige de samme lutter Pøbel-Satirer.

Men nu er jo Fabritius lykkelig, da det Militaire saa vel sørges for; og Brevenes Forfatter, da al Handel ligger og forsvinder; og alle Compagnie-Hadere, da Islands Handel er given fri, og der ikke skal fiskes meere; og nu bliver jo Hertugdømmene lykkelige, da de faae en virkelig Species-Banque i Altona og Species-Banco-Sedler og settes i det ønskeligste Baand med Hamborg, aldeles løsladte fra Kiøbenhavn og dens Banque-Sedler; og Kiøbenhavn og Danmark jo og lykkelige, som beholde selv deres Sedler og ikke meer vil kunne, uden det største Tab, handle med Hertugdømmene eller tage Vahrer fra Fremmede; vi nødes da til at føde os selv og klæde os selv, eller og vi ere rasende. Staten er det og det samme, enten Handelen boer i Flensborg og Altona, eller den boer i Kiøbenhavn. Hiertet er ligesaavel i Foden og den store Taa som ved Lungerne.

Jeg er vis paa, at min Ven føler alt dette ligesom jeg og følgelig gjør som jeg, hviler i disse store, disse ophøiede Planer og troer, hvor De ikke begriber, og om De end ikke kand troe, dog tvinger sig til at troe, i det mindste tvinger sig til at tie. Naar nu vor gode Ven Albrecht faaer den Species-Banque med 2 Millioner Courant i Altona, og Species-Banco-Sedler til, og ingen Dansk Seddel meere, hvor vil han da fatte Haab, synge Lovsange og aldrig klage over Cours meere? Jeg seer ham allerede, hører ham allerede.

Men De, Kiereste Ven, læser al dette, jeg veed det, alleene, og De gjør meere, De kaste det i Ilden, og det gjør De, fordi jeg beder Dem derom.

Min Kone har bedet mig sige Dem den venligste Helsen; vi leve alle, Gud være lovet, vel; og jeg tilbringer mine ledige Timer saare angennem. De veed, hvor! og endog Stedet, hvor Deres Ven sidder, snart læsende det Gamle og

snart det Nye; stundom skriver jeg; men hvad jeg gjør, føler jeg for Dem, hvad Ven bør føle for anden; og det ville De troe, at har De Ven, da er det Deres oprigtigste og ydmygste Ven og Tiener

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Die entlarvte Heilige oder die neue Katharina von Siena in der Geschichte einer Nonne . . . , Leipzig 1786. Bogen er åbenbart trykt efter et manuskript, Sch. havde bragt med fra Italien. Se breve fra oversætteren Chr. Aug. Wichmann 1786 i Sch.s arkiv A. I. 3. – ²⁾ Rigs greve, gehejmeråd Frederik Rantzau. – ³⁾ I et brev af 21. okt. 1786 (Sch.s arkiv A. I. 3) skriver svogeren Joh. Peter Wleugel, at gehejmeråd H. Stampe i en samtale havde sagt, at han gerne ville se Sch. employeret, og at han havde proponeret ham til stiftamtmand i Trondhjem. Der nævnes dog intet herom i forestillingen om embedets besættelse (Rtk.s norske relations- og resolutionsprot. 1786, nr. 4). – ⁴⁾ Sch. skal være nævnt som forfatter til det i nr. 140, note 2, anførte skrift (Brev af 27. okt. 1786 fra Sch. til L. Klingberg i dennes arkiv).

142.

1786 22. december, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Med en Glæde altid ligestor læste jeg Deres Høivelbaarenheds sidste Ærede og følede deri overalt Deres Kierlighed, Tillid og Godhed. Det er dog saa saa sødt at elske og elskes og vide Bestandighed. Alt er da Deeltagelse, det Gode bliver dobbelt kiert og det Onde mindre tungt. Gud være lovet, at min Vens Helbred og Sind synes mig begge efter Ønske paa det nye Sted, De har valgt, og hvor De synes at behage sig. Maatte Aaret, vi gaae nu ind i, være lykosaligt for Dem, der ikke har store Attraer! Maatte Deres Sundhed blive varig, Deres Gemyt altid rolig, Deres Sind føle stille Glæde, og Dagene gaae saa roligen hen, som den nu værende Tilstand kand give dem, uden Kiede, uden Misnøielse; De altid beskæftiget og ligesaa ilende over et selv paalagt som et befalet Arbeide! Mig ville De dog vist i en selvvalgt Tid besøge og blive noget hos inden Mai, paa det vore Samtaler kand opleve os begge, da nye og nye Tildragelser nok skal give dem Føde! See her, Kiere Ven, mit Nytaars Ønske, saaledes affattet, at De kand for mig gjøre det samme, paa det eene nær, at jeg har Kone og Børn; men hvad De vil ønske Dem, det vil jeg ønske for Deres Kiere Frue-Søstre og Deres Familier. Min Kone, som høit agter min Ven, har befalt mig at sige Dem fra Hende de bedste Helse-ner og de bedste Ønsker med een Bebreidelse, som er denne, at De ikke holde Ord at dandse med hende i Vinter. Nu følger jeg min Vens Brev.

Tak for alt med den unge Fædder.¹⁾ Hvad ham angaaer, da kunde jo min Ven ikke høfligere tilbyde sin Pelts, og at han ikke fik den, blev jo aldeles

hans egen Skyld. Forældrene ligesom han erkiende fuldkommen Deres Høivelbaarenheds store Godhed. Tak da nu for de tre Piecer; min Kone og Datter takke storligen for den Hamborgske, skjønt de kun lidet forskrive, da de selv gjøre al deres Pynt; men det er dog løieligt at læse. Julemærkerne have Lune, men, som alle vore smaa Skrifter, saa meget Løgn, saa meget svævende og aldeles ubestemt²). Men *die entlarvte Heilige* har glædet baade min Kone og mig. Neppe har jeg læst noget mærkeligere i den Art saavel for det catholske Fraserie som for de menneskelige Roller. Tak da, i sær for at Verden skylder Deres kloge Opmærksomhed dette Skrift.

Nu har jeg da vendt mig til Heinsius, skrevet ham til, forlangt Bøger, endog begiert, om han ikke kunde sende mig dem fra Leipzig tillige indbundne; begiert en Note over de vigtige saa kaldte gamle Bøger i visse Fag, som han kunde have; anviist ham vor Albrecht som vor Middelpunkt; kort sagt først og sidst grundet mig paa min Ven Hr. Kammerherre Schumacher; og alt dette paa Fransk. Udfaldet er jeg vis paa vil blive til min Fornøjelse, og da hvormegen Tak skylder jeg Dem saa, som deri har været min Veiviser.

Jeg begriber, at i Holsten som i Jydland rædes man for Campementerne; men man maae sige, hvad man vil; de ere vist nødvendige og eeneste Middel til at gjøre dog nogenledes vel anvendte de mange Tønder Guld, Armeen koster. Dog forstaaer det sig, at i et Aar som dette, da Foer-Mangel vil blive stor, var det at ønske, at de maatte udsettes; og i mine Tanker, om Vinteren bliver haard, udsette de sig selv; thi Forraads Fouragen maae da til Fæet, og da bliver ikke et Straa tilovers til Armeen.

At man hos os skulle alvorlig synes ringe om den Russiske Alliance og troe den undværlig, har jeg ondt ved at troe; sværge torde jeg for een vigtig Minister, som igjen har to efter sig. Sverrig (og De kiender Gustaf) smigrer vist for at trække os til sig; dette Anslag kiende vi begge. Men jeg kand umuelig troe, at vi blive Gustafs Giekke. Rusland vil saa gierne regiere os; Ministrene, inde og ude, hundrede Gange meere end Keiserinden; nogen Modstand behøves altid; og den kand disse ikke taale.

Evig Skade var det, at man saa ubetænsksom lod det Sogn i Marsken spille fallit.³) Jeg har aldrig seet noget enten dummere eller uretfærdigere eller af skadeligere Følger. Her er ikke et Ord at sige.

Maatte den nye Finants-Plan blive klogere! Efterat have nu læst alt det saa ubesindigen trykte derom, tilstaaer jeg reent ud, at det Hele er mig ubegribeligt; og at jeg troede, dersom jeg ikke kiendte vor elskværdige Publicitet, som vore dumme Statssludere kalde en Dyd, fordi det er i Engelland og Holland en Nødvendighed, troede, siger jeg, at den hele Plan enten var en Digt eller kun med $\frac{1}{4}$ Sandhed. Nu siger man igjen, at Planen, skjønt virkelig approberet, skal forandres, at ingen nye Sedler blive, men saa vel ei

heller Mønt. Kort: jeg længes efter at see dette Barn enten døe i Fødselen eller komme velskabt til Verden. Hvad De hører derom, Kiere Ven, maae De endelig sende mig Efterretning om; thi intet er vigtigere; og Misgreb her vil blive ulyksalige.

Nu jeg maae ende; o hvor gierne sludrede jeg med Dem nogle Dage! Nu lev vel, elsk mig stedse og troe, at De har ingen i Verden, som med større Høiagtelse og sandere Hierte er Deres Høivelbaarenheds ydmyge Tiener og ærlige Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Måske den senere ejer af Constantinsborg, rigsgreve Hans Frederik Fædder Charisius (1769–1829) eller en af hans brødre. – ²⁾ Julemærker fra Landet, om Landmandens nuværende og kommende Tilstand, udgivet anonymt 1786 af N. D. Riegels. – ³⁾ Rimeligvis Büsum sogn i Nordditmarsken, der allerede 1785 var ude af stand til at klare sine betalinger (Rtk.s tyske forestill. 26. febr. 1788, nr. 28).

143.

1787 12. januar, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Denne Gang alleene var hverken jeg eller min Kone, som venlig helser Deres Høivelbaarenhed, fornøiede med Deres kiere Brev. De var syg og havde en slem Forkølelse. Gid det var bedre, og at jeg vidste det, og at De alvorlig strax havde gaaet det i Møde! Nu længes jeg efter Svar; thi De veed, at Venskab har det Rygte at være klynkende og ængsteligt.

Jeg er saa meget meere bange for, at De ikke har sørget for Deres Helbred, som De net op i en Tid ligesaa ubeleilig som uskikket er fra en æret Ven bleven opfordret til at skrive Deres Tanker over den i sine Følger saa vigtige Finants-Plan.¹⁾ De har da vist, min Ven, overgrebet sig; og gid det kun for Deres Helbred havde været uskadeligt! thi i øvrigt er jeg vis paa, at vor fælles Ven har fra Dem faaet gode, grundige og med det hele passende Tanker, som jeg vil ønske ham Mod, blot Mod til at følge. Min Vens Indsigter ere gode og Deres Øie skarpt; det Eeneste, De kunde behøve, er ligesaa god practisk Kundskab om Fædernelandet, som Deres theorie er grundig og Deres Øie reent. Men overalt der er stor Forskiel paa at vise det urigtige i en Plan som denne og at giøre en nye Plan; det første er jeg forsikret om, at min Ven har gjort fortreffelig; og det sidste veed jeg, at ingen overtalte Dem til, ligesaa lidet som nogen skulde overtale mig nu dertil, nu, siger jeg, da jeg i tre Aar har været borte og vist ikke meer kiender Tingenes Sammenhæng og Kræfternes sande Art.

Overalt er det vanskeligt at bedømme denne besynderlige Plan, dersom man intet har uden den politiske Journal²⁾; thi det er mig et Vidunder, dersom den skulde aldeles være, som den deri er forestillet, hverken meer eller mindre. Da ville og maatte jeg tælle den imellem de særeste Misfostre, som jeg nogensinde har seet, og da har jeg det største Haab, at Deres og andre Oplystes Forestillinger qvæler os dette vanskabte Barn og bliver Aarsag til, at det slænges ud til at omkomme. Fra Kiøbenhavn har jeg alt seet derimod et trykt Skrift³⁾, der er stærkt, har nogle meget gode Anmærkninger og siger Sandheden heftig; langt heftigere, end jeg vilde; langt meere for Pøbelen, end nogensinde er tilladt. I samme Skrift er ellers meget vigtigt borte, og som jeg hellere havde ønsket end denne til Pøbel-Uroe at stifte sigtende Omstændelighed. Vor saa kaldte Publicité gaar vidt; jeg elsker den ikke og har aldrig kunnet finde den god. Den tiener kun til at forvilde, forvirre og indhælle endog de bedste Anstalter. Dette saa kaldte Publicum er lidet ærværdigt, og dets Domme skiæve og sielden treffer ret. Saa saare faa af disse Skrifter ere værde at læse, og saa sielden seer jeg og har jeg seet noget, som heelt var rigtigt. Andre tænke anderledes; men saa tænker nu jeg; et moi je suis aussi peintre.

Men at komme tilbage til min Vens Udarbeidning, da maae De endelig huske at tage den med, naar De nu engang besøger mig; thi jeg maae see den, fordi jeg saa gjerne seer, hvad De har giort, og saa nyttig har læst, hvad De rigtig har altid skrevet.

Min Ven tvivler endnu om en passende Landmagts Nytte for os; men betænk kun dette eene: den skal ikke agere offensif; heller ikke veie i Europa; den skal kun rolige vore Siele for Sverrige; til det Øiemeed er den stor nok; og saa ere vi i dette Stykke independente af Rusland, som jeg altid ærgrede mig over, naar man vilde raabe om Hielp og dog aldrig kunde for den paniske Skræk, som visse Folk havde, nogensinde forhindre.

Men ligesom jeg saa troer om vor Landmagt, saa paa den anden Side er jeg vis paa, at Floden⁴⁾ er Hovedsagen for Danmark og fortiener største Opmærksomhed i alle de Relationer, som den staaer i med det Hele.

Hele Landet seer nu med Nysgierrighed til Landvæsens Commissionens vigtige Udfald⁵⁾; og jeg skielver og ønsker, at denne store Landets Grundvold maae aldeles intet ryste, men saa lidt mueligt rettes ved; thi vist nok er her alt betænkeligt og af Følger, og vee os, om de Kiøbenhavnske Landmænd (de, meener jeg, som paa Gaderne har drevet Agerdyrkning og imellem Dyrehaven og Byen studeret Landvæsen) skal sige endelig: det var dog galt, og det havde vi ikke troet! Vi leve i en farlig Stund: Gudinden Cabale og hendes Iris, Nag og Had og Fiendskab og Efterstræbelse, hvad man vil kalde

hende, ere stegne ned i Hovedstaden og ere, siger man, høist virksomme: Beati nos, qui procul a Jove⁶) – – og hvor ønsker jeg med Horatio:

Sit mihi, quod habeo; etiam minus: ut mihi vivam
 Quod superest ævi, si quod superesse volunt Di;
 Sit librorum et provisæ frugis in annum
 Copia, neu fluitem dubiæ spe pendulus horæ!⁷)

Sis Tu etiam æqve felix! Ita opto voveoq[ue]

Tuus *O. H. Guldberg*

¹) Den 5. januar 1787 sendte Sch. på opfordring af hofmarskal Johan Bülow denne sine tanker om regeringens projekt til en speciesbank i Altona (Sorø Akademi, 42. 7). – ²) Schirachs i Hamburg udgivne Politisches Journal bragte i sit novembernummer 1786, s. 1164 ff. en omtale af planen om indførelse af speciesmønt i hertugdømmerne. – ³) Lægen F. L. Bangs anonymt udgivne flyveskrift, Bemærkninger i Anledning af det vigtige Rygte om en ny Møntindretning i Holsten, Kbh. 1786. – ⁴) Flåden. – ⁵) Der er tale om den ved kgl. resol. af 25. aug. 1786 nedsatte »store« landvæsenskommission (Holm, VI. 1., s. 69 ff.). – ⁶) Formentlig frit efter Horats, Epodon II, 1, hvor det hedder: Beatus ille qui procul negotiis. – ⁷) Horats, Epist. I, 18, 107–10, har

Sit mihi quod nunc est, etiam minus, ut mihi vivam
 quod superest ævi, siquid superesse volunt di;
 sit bona librorum et provisæ frugis in annum
 copia neu fluitem dubiæ spe pendulus horæ!

Det følgende er Guldbergs tilføjelse.

144.

1787 6. februar, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Ven.

Det sidste Brev, som De har æret og glædet mig ved, var mig dobbelt kiert, fordi jeg fra denne Finants-Side nu saae min Vens Øie ligesaa klart og rigtigstseende, som jeg saa ofte har seet det fra den Politiske. Deres Høivelbaarenhed ville troe, at jeg har læst det og læst det igien og altid med den samme Tilfredshed. Tydeligen og ligesaa overbevisende har De, saavidt De og jeg kiende dette Project, omkastet dets Grundvolde; og vist nok, saafremt vi ellers kiende det, har det intet meere at staae paa.¹)

Uimodsigeligen har De, som Indvaaner nu i Holsten, viist, at det er aabenbar Løgn, at der er Mangel paa Courant, at Vexel-Coursen er trykkende for Holsten, at denne Finants-Plan behøves derfor, at samme kunde ophielpe de Danske Sedlers Cours, at samme er nyttig for Staten. Min Vens Beviser ere

saa haandgribelige og saa fulde af Lys, at det er umueligt at modstaae dem, uden hvor Fordomme aldeles tilspærre Øinene.

Nu ville jeg, at min Ven, medens De er derude

1. nøie undersøgte, og med yderste Varsomhed, om hele Holsten saaledes er uden Tryk af Banco-Sedler.
2. Hvorledes det har sig i Hertugdømmet Slesvig; thi der troer jeg og har altid troet, at det omtrent er som inde i de Danske Provintser; men det jeg gad vide, er, om alle Slesvigs Egne heri ligne hinanden. Vær saa god at see, at De deri kand komme til fuld sikker og omstændelig Kundskab.
3. Hav den Godhed endnu eengang at prøve med al den Dem egentlig Varsomhed, om det er saa vidst, at Hamborgerne ikke kand mægtig indflyde paa Vexel-Coursen. Jeg har hidtil troet jo, og jeg vil sige Dem een Maade blandt andre. Ostindiske Vahrer, kiøbte i Kiøbenhavn, skal betales; jeg vil sige i Martii Maaned. Fire Rige Huse gjøre Betalingen. Sedlerne staae i Jan. til 38. Sedler tilbydes dem; de vil ikke modtage dem uden til 39; endmeere de tilbyde selv til 39, Postdagen efter til 39^{1/4} etc. og saaledes indtil 40—41. Nu modtage de Sedlerne og gjøre Betalingen. Jeg synes ofte at have mærket denne manoeuvre; og jeg veed, at fra 1783 i Oct. og til 1784 i April (som er den eeneste Tid, at jeg har styret Finantserne og det endog i det vanskelige Øieblik) blev det mueligt, ved at forekomme disse Kneb, hvilke jeg kiendte, at holde Vexel-Coursen ved 36—37. Ja Hr. Ghr. Stemann^o) og jeg havde Haab, grundet Haab, om ved endnu kraftigere Midler at bringe endnu Coursen nærmere al pari. Behag, min Ven, at overlegge dette.

Disse ere de eeneste Anmærkninger, som jeg veed at kunne gjøre min Ven ved Deres lysklare Forklaringer. Overalt har jeg aldrig seet en Plan besynderligere; og vee os, om den bliver iverksat! Hvortil dog den Politiske Journal nu for Jan. giver det skrækkeligste Haab. Har De læst noget særere, end hvad Journalen har fra p. 101 til 107?

Gid De nu ville samle over denne Materie alle muelige Iagttagelser, indtil vi sees, som jeg vist haaber, i Foraaret! Da skulde vi med hinanden nøie undersøge visse Finants-Setninger, og Lys fra os begge ville da gjøre enhvers Lys stærkere.

Mig er imidlertid i høi Grad sandsynligt, at vor Ulykke for en stor Deel kommer deraf, at vi har møntet for lidt, møntet galt, møntet i sær i Altona; giort taabelige og maaskee partiske Regninger over Mønte-Omkostninger og transporter. Tænk nu og, min Kloge Ven, over dette.

Men at komme tilbage til den sære Plan, saa har min Ven da efter al Rimelighed Ret til at sige, at de Danske Sedler ville tabe forskrækkelig og

da og Kongerigerne. See her en liden Regning, som jeg over een Punkt har gjort. Holsteinerne købe i Jylland Heste, Stude og Sviin (jeg vil sette) for 200,000 rdr. Disse 200,000 rdr. betales med Banco-Sedler, købte i Hamborg mod Courant saaledes, at de har dem, troer jeg, for 184,000 rdr. Lad os et Øieblik sige, at Hamburgerne betale dem strax med 200,000 rdr. i klingende Mønt. Nu købe Jyderne igien allehaande Sager i Hamborg for 200,000 rdr. og maae betale dem med 216,000 rdr. i B. S. Saa har da Jylland uformærkt tabt i eet Aar 32000 rdr. Lad nu Coursen blive slettere, saa forhøies Tabet. Vel veed jeg, at Hamborg ikke vinder disse 32,000 rdr. heel fra os, men deler med Holstein og med Fremmede Fordelen; men det troer jeg dog, at en rig og klog Banquier ved idelig Omsetning frem og tilbage og ved at tage hver Gang $\frac{1}{4}$ eller $\frac{1}{2}$ og meere p. c. dog skulle kunne gjøre en artig Fordeel om Aaret. Prøv dette. Nu ikke meere om denne fæle Sag for denne Gang.

Landvæsens Commissionen skiælver jeg ligesaa meget for. Jeg er saa bange for Stød, for Stød paa Grundvolden selv, for Stød i denne svage Tid; jeg elsker saa meget, at om endog visse Forslag vare gode, de dog maatte, naar de strække sig ud over det Hele, settes i Værk stille, langsom og i 30 Aar i det ringeste; under en jævn Gang, med de fornødne Tilberedelser og ved Siden paa en til alle andre Statsdele udbredt Omhu. Vor Ulykke er den samme som den største Deels af Europa; intet maae blive modent; alt skal saaes og voxe og høstes strax; det hele omfattes ikke; meget trykkes for at drive, som i et Drive-Huus, en eller to yndede Planter; det Gode, som er skeet og bragt af Sted, forsømmes, ja forkastes for at angribe noget Nyt; Arbeidsmændene forandres hyppigen og beskue aldrig med koldt Blod og sundt Overlæg deres forhadte Formænds Handlinger. Nu lev vel! Herren bevare Dem! min Kone helser, og jeg er stedse den trofaste Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Angående Sch.s syn på regeringens finansprojekt se hans brev til Johan Bülow 13. jan. 1787 med vedlagte »Tanker i Henseende til Vexel Coursen og dens Forbedring« (Sorø Akademi, 42. 8 med bilag). – ²⁾ Chr. Ludv. Stemann, finansminister 1782–84, derefter æmtmand i Haderslev.

145.

1787 6. marts, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskelige Ven.

Tak for Deres Høi-Velbaarenheds sidste Ærede; det har fornøiet mig som alle de andre, fordi alt er Venskab, alt sund Forstand, alt begribelig Fornuft. Hvor De tænker og skriver, der seer jeg og forstaaer; hvor derimod vore

Landvæsens Qvaksalvere og vore Finants-Digtere skrive, der seer jeg intet, der bliver intet tilbage for mig uden Mørke, Utydelighed, Frygt og Angest. Dem seer jeg, at det med den Politiske Journals Oplysning er gaaet ligesaa; vi To maae da sige os, at vi høre til de tykhovede, til Horatzes crasso aere nati¹⁾, som kun gabe, naar den høiere Viisdom taler; som kun ere bestemte til Klappere og tossede Beundrere af de høie Skuespil, som de inspirerte Siele ere ved at ville opføre. Ach! gieldte det ikke vort Fædreneland, ikke vort Kongehuus, jeg skulde være døv og blind og stum ved det altsammen; men nu da disse saa inderlig Elskte ere paa Spillet, saa koster det baade Forstand og Hierte at see og ikke see, høre og ikke forstaae, forstaae og ikke tale, kunne tale og dog som Embedsmand have Pligt at tie. Endelig vort Fædreneland nærmer sig til en Crisis; maatte dog Sygdommen slaae om til Sundhed! Mit Haab er til Gud. Min Ven gjør saare vel i at gjøre sig i denne Roligheds Tid det til et sandt Arbeide at udstudere varsom og for Alting uden al Slags Fordom vort Penge-System. Jeg ville, at jeg nu snart taledede med Dem, og det i god Mag, for at kunne omstændeligen meddeele Dem mine Tanker, mine Setninger og mine Erfaringer. Vidtløftigheden, som forarsages ved de mange Led, hvor mit System knytter sig til de mange Statens Dele, gjør det umueligt at bruge Pennen, og denne min egen Skizze ville jeg dog saa gjerne, at min udkaarne Ven skulle see, kiende, bedømme, prøve igien og skarp og rolig vende fra alle Sider og da engang bestemme dens sande Værd. De ville da og for den Aarsag komme nu engang snart til mig, og det maaskee gjør De i min egen Vogn, som Deres Omhu besørger mig, og som De, synes jeg, har lovet mig Selv at ville bringe mig. Vi ville vist nu have meget at tale om, meget alvorligt at betragte; ogsaa meget at lee ad, som de moersomme Contraster, min Ven har meddeelt mig; vare disse og flere kun ikke alle paa den Bekostning, som svier og bedrøver! I dem alle føler jeg, hvad De føler, og hvor kand jeg andet, da jeg kun ligesom De har sund Sands og ikke den høistigende Vittighed?

Jeg havde tænkt, at Species-Banquen i det mindste standsede, og jeg Tossen trøstede mig, at den kunde maaskee gaae tilbage; men vor Albrecht skriver mig, at nu begynder Species-Møntningen. Sandt! neppe har nogen foreslagen Plan havt i sin Følge større Skrækbilleder for mig; ach! maatte det kun være Spøgelser i min Indbildning! Eller og ville, om jeg ikke bedrages, endnu den naadige Gud afvende dette Stød! Vor gode fælles Ven²⁾ ville gjerne, at det skulle standses; men efter hans egen ellers kloge Plan kand han, jeg kien-der det Væsen, vanskeligen overvinde saadan Modstand.

Landvæsens Sagen skal og, forsikre alle, være nær ved et Udslag, i det mindste i Henseende til Føde-Stavns Ophævelse; ogsaa siger man, at derved skal megen Forsigtighed vorde igttaget; dette sidste vil være fornødent; thi

Fordelene for Staten ere af dette langt borte i Tiden; men Faren er nær og kunne blive stor. Man faaer at see, om man vil gaae videre. Hvert Skridt fra Forfatningen er vovsomt; det, man vil erholde, er uvist; og saa let kand een Sygdoms Hævelse bringe det hele Legeme en Svindsot i Steden. Ville man dog gjøre Lovene virksomme og Opsigten kraftig! Ville man troe, at det Almindelige læges bedst langsom og efterhaanden, og at der er fuld Sundhed, som vindes med Fare, naar Curen ikke skeer uformærkt! Ville man føle, at i en Svag Tid, som vores, bør man gyse for at røre ved Statens egentlige Grundvold! Man burde dog, førend man besluttede, lade Stiftamtmand og Amtmænd over Commissionens Recept give deres Betænkning, da den hele Sag er af samme Vide som Staten; Mange Tanker ville ikke due, men nogle kunde blive vigtige, og i det mindste vilde meget til de forskiellige Egne henhørende blive kiendt og viist.

Min Ven spørger mig om Heinsius; med megen Nøiagtighed og til min fulde Fornøielse udrettede han min første Commission; nu har han en Nye; jeg troer, at jeg og deri vil faae Aarsag at takke Deres Godhed. Hans indbundne Bøger sige ikke meget, heller ikke stort hans eget Forlag; men hans Omhu lader til at være nøie og hurtig. Nu lev vel; min Kone helser D. H. paa det venligste, og jeg er med den største Høiagtelse min kiere Vens ærbødige Tiener og sande Ven

O. Høegh Guldberg

H. K. H. Kronprintsen kommer den 21 Junii til Aarhus og har den Naade at logere denne eene Nat hos mig.¹⁾ Denne Ære og Glæde fornøier mig særdeles. Lev altid vel.

¹⁾ Efter Horats, Epist. II, 1, 244: Boetum in crasso iurares aere natum. – ²⁾ Rimeiligvis hofmarskal Johan Bülow. – ³⁾ Om kronprinsens besøg i Arhus og foranstaltningerne i denne anledning se Guldbergs breve til Johan Bülow i H. T. 4. r. I, 1869, s. 145 ff.

146.

1787 20. marts, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Elskelige Ven.

Jeg maae begynde med Deres Høivelbaarenheds Landhuus-Kiøb¹⁾, hvilket i alt, ja i alt har mit høieste Bifald, paa dette eene nær, at det ikke med sit Hele er for Aarhus som for Itzeho. Lad os sette da dette i Skiebnen, og saa tilstaaer jeg, at De neppe nogensteds skulde have troffet Huus, Jorder, Naboskab, Beliggenhed, det Passende for Dem Selv, endog med Hensigt paa det forborgne Tilkommende, bedre og bekvemmere end her. See da mit fuldeste

Bifald til denne Deres Handling som til saa mange andre. De biede, min Ven, til det rette Øieblik, og see da vidste De strax at slaae til. Til Lykke da dermed, og nyd med bedste Sundhed baade Huus og Jord og Naboskab og Udsigt; nyd det alt, saalænge indtil De faaer en anden og vis Bestemmelse; og Tak skyldes og min Ven, fordi De endog ved en Tegning har villet gjøre beskuelig for mig dette Deres stille Sæde; Deres Hierte sagde Dem, at endog dette trængde mit Hierte til. Glædeligt har det været for mig, at De ved denne Leilighed har gjort Bekiendtskab med en Dame som Grævinde Moltke; jeg meener ikke af den Rang; thi deraf har De og jeg kiendt, det er, seet nok, men af den Siele-Vegt, af de Sæder, af den Huuslighed, af den Læsning og i sær af den christelige sande Gudsfrygt. De maae dog, min Kiere Ven, eengang blive som Hun, som Deres Frue-Søstre og som Deres Guldberg, medmindre De faaer opdaget hos nogen af os nogen Last, nogen Uordentlighed, noget Hyklerie. Men imidlertid ville De nu lære af denne Grævinde og, som vant Iagttager, vel forske, om ikke hos Hende hver Dyd udvælder fra den samme Kilde, hvoraf jeg har hver god og fast Egenskab, som min Ven tiltroer mig. Da De nu til min Glæde har gjort mig bekiendt med denne Dame, saa tør jeg nu og bede Dem at forsikre saavel Hende som Hans Excellence om min Ærbødighed; den sluttede Accord bliver hos mig til ingen nævnet.

Af Deres sidste Brev indseer jeg ikke, om min Ven nu reiser til Kiøbenhavn; gjør De saa, maae det vel strax skee for betids at være igien tilbage, at De, som nu glebæ tuæ adscriptus, kunde udholde i Julio et skarpt Eftersyn af Censorerne²) ved deres Omvandring. Men det seer jeg, at jeg ei tør vente Dem; mit Hierte, skjønt ei tilfreds dermed, tier dog for den gyldige Bevæggrund, som vil andet; men naar denne nu ei meer veier, saa venter det og, at vi skal see Dem, eie Dem og nyde Dem; og dette Haab har dog sine Grunde at støtte sig paa. Imidlertid om min Ven gaaer til Kiøbenhavn, da skal De kun have to Commissioner: den eene skal være at sige vor værdige Ven³), hvor meget jeg ærer ham, elsker ham, længes efter ham, skjønt jeg skiælver for kun blot i Flugten at see ham, helse ham og sige ham mit Hiertes Ønsker; men og dette er for de Øieblikke sødt; dog for de følgende bittert. Prøven vil vise alt, og gid det alt maatte være over mit Haab! Nu den anden; og den er at forsikre Deres Frue-Søstre om min store Høiagtelse; Deres Hrr. Svogre om min allerbedste Erindring; Hr. Treschow om min Hengivenhed og til Hr. Kammerherre Schumacher, at han stedse bliver ved at elske mig.

Min Ven tænker paa min Vogn at skaffe til mig; ja kunne jeg faae den til Haderslew, og den der maatte indsettes hos H. E. Hr. Ghr. Stemann; uden Tvil veed vor gode Albrecht Raad; Veien til Haderslew er langt over den

til Kiel. Tak, ja megen Tak, at De, Kiereste, vil ende al Deres gode Omhu endog med Vognens Besørgelse, saavidt det staaer til Dem. Ved Albrecht faaer jeg nok Enden at vide deraf; og Selv er De vist saa god at skrive mig den endelige Udgift for Vognen, som jeg ved Hr. Albrecht skal strax lade betale.

I Dag synes jeg, at jeg nu vil hverken være Statsmand eller Lærd, eller noget andet end Ven og Ven alleene; fra denne Side har jeg da og en venlig Helsen fra min Kone, som med mig istemmer de bedste Lykønskninger i Henseende til Deres Gaard og de kraftigste Fordringer, at De dog engang i Aar besøger os. See tør De nu andet; saa bliver her en Trette, som gaaer til Høiste Ret, og Domstolen der skal Venskabet i Dem Selv beklæde. Tab saa og bliv idømt Omkostningerne. Dog De er endnu ikke skyldig, og derfor kand De stille vide, at jeg er med øm Tilbøielighed Deres Høivelbaarenheds ydmyge Tiener og gode Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Om Sch.s køb af det lille landsted Osterholz ved Itzehoe se hans brev 27. febr. 1787 til svogeren L. Klingberg i dennes arkiv. Den tidligere ejer var fhv. overhofmarskal A. G. Moltkes søn Caspar Moltke, g. m. Kirstine Catharina de Cicignon. – ²⁾ Måske har Sch. i et ikke bevaret brev meddelt Guldberg, at han ventede familiebesøg fra København. Jvf. brev 16. maj 1787 til L. Klingberg i dennes arkiv. – ³⁾ Hofmarskal Johan Bülow.

147.

1787 10. april, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Sær kiere Ven.

Med den Fornøielse, som Deres Høivelbaarenhed kiender, har jeg læst Deres sidste meget kiere Brev med den sandeste Deeltagelse i alt det deraf, som meget eller lidet angaaer Dem og Deres mig saa betydelige Person. Vist er Deres Kiøb got, og det i hver en Henseende, som burde for Dem komme paa Vegtskaalen; ogsaa om De engang skulde sælge; thi da til den Brud fandtes nok Beiler. Nærheden selv af Hamburg er vist en Angenemhed meere, og den ikke liden, helst for Dem, min Ven, og saalænge De er i eenlig Stand. Ogsaa seer jeg, at det vil moere Dem mangen en Time at giøre et og andet Forsøg og see dets Fremgang; ogsaa beskieftiger det os Sielen, om de end ikke efter Formodning lykkes, da at udfinde Aarsagen eller vælge en anden og bedre Maade. Jeg veed, at min Ven vil her varsom prøve og prøve meget og tillige holde nøie Bog over hver Prøve og alt, hvad dermed staaer i Forbindelse. Ogsaa spaaer jeg mig, at Udfaldet af hver faaer jeg at vide, paa det jeg og kand lære og – hvo veed? – blive Lærer, men dog altid tillige ærlig anføre min Kilde. Glæden var vist stor, dersom De, Kiere Ven,

kunde med Held indføre, om det var kun en eeneste Nærings Green, vigtig og passende. Da var det Mellemrum imellem Embeder saare vel og glædeligen anvendt.

De gaar ind i en for mig behagelig Forklaring over en Holstensk Bondes Udgifter imod en Dansk Bondes, og stor bliver Forskiellen til Fordeel for den Første; men mon og allevegne Forholdet er for hiin saa overveiende? Om Marskbønderne i Henseende til Communernes Gield og ogsaa om de Plönske Bønder, ja om en god Deel af de Slesvigske tvivler jeg; men intet af dette vil undgaae min grandskende Ven. Hvad jeg med yderste Vished seer bestyrket, er den Holstenske Proprietairs store Fordele af Vexel-Coursens Slethed; altid har jeg indseet dette fra den Tid af, at det efter Græve Schimmelmanns Død blev mig en Pligt at agte paa Coursen og dens Aarsager; og min Ven har nu grundfæstet min Troe. Men saa bør jo og Coursen blive ved at være slet, helst der vist endnu kand være og flere andre Steder, der skal vandes ved denne Dannemarks afledede Rende. Bliv ved, gode Patriot, med yderste Flid at udstudere alt denne Sag tilhørende; ingen er vigtigere; og fuld moden og fra alle Sider bestyrket Indsigt herom kand maaskee engang blive vort arme Fædreland salig. Jeg for min Deel synes med Vished at see (ogsaa troede jeg dette fra Paaske 1783 til Paaske 1784), at man maatte kunde blive Mester over Coursen. Men iverksettes den nye Plan heel og holden, som den skal være, saa maae jeg tilstaae, at jeg fuldt taber Modet og veed vist ikke, hvorfra Redning skulde blive uden ved de voldsomme Omskabninger, som ere de vemmeligste, jeg kand tænke. Dog dette alt under Forsynet!

Hvilken ulyksalig Tildragelse med den saa fortreffelige, saa arbeidsomme, saa indsigtfulde Conferentsraad Erichsen! Det var min gamle Ven, nu i 26 Aar, og hvilken Ende!¹⁾ Manden var hypocondriacus og alt, hvad dermed er foreenet. Har kun ikke Planer med Island, som han, ret eller ikke, ansaae for skadelige, styrket ham til dette græsselig Raad? Min hele Siel gyser endnu.

Det er mig kiert, at De, min Ven, har seet Etatsraad Alopeus²⁾, at han har tænkt paa mig, at De har villet vidnet om min Tænkemaade, og at vi to ere hos dette Hof retfærdiggjorte. Ogsaa sligt, skjønt nu saavidt for os begge ligegyldigt, er dog angenemt. Endog her har vi kun begge et Ønske, at den gode Forstaaelse imellem begge Hoffer maae vedvare.

H. K. H. Arveprintsen reiser vist ingensteds i Sommer; det er og har kun været et aldeles ugrundet Rygte. Mærkelig var det, om vor kiere Kronprints ikke skulde komme til at gjøre sin Provints-tour. Ogsaa her har man det Rygte, at han skulde ville gaae til Norge. Snart maae dog nu alt dette udvikle sig.

Min Vogn er vel nu snart færdig. Min Ven maae da have den Godhed at betale den for mig og tilmelde mig Summen, som jeg strax ved vor Albrecht skal lade med den kierligste Taknemmelighed betale. Havde jeg den kun først i Hadersleb; thi den Vei staaer mig bedst an. Hr. Albrecht er endnu ei besluttet. Fra Hadersleb, naar den vel kunde komme der, var det mig siden nemmest. Jeg længes ret efter den; og hvor ofte skal jeg siden i den tænke paa Dem, min Ven, og paa vor fælles søde Reise forrige Aar. Neppe, neppe seer jeg Dem i Sommer; jeg begriber det og tier; og dog hvor gierne vilde vi see hinanden, og hvor meget havde vi at tale med hinanden; at vero fer audacter, qvæ alia esse neqveunt. Imidlertid lev vel, min Ven, og vær inderlig elsket af mig ligesom venligst helset af min Kone. Stedse er jeg med den sandeste Hengivenhed Deres Høivelbaarenheds oprigtige Ven og ydmyge Tiener

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Guldbergs professorkollega fra Sorøtiden, rentekammerdeputeret John Erichsen begik selvmord 29. marts 1787. – ²⁾ Sch. omtaler i et brev til Bülow 2. marts 1787 (Sorø Akademi, 42. 14), at han har haft besøg af den russiske gesandt i Eutin Maksim Alopeus.

148.

1787 7. maj, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Elskelige Ven.

Med den samme Fornøielse som altid har jeg læst og læst igien Deres Høivelbaarenheds sidste kiere Brev af 17. Apr., thi at De er glad og munter og hviler i Deres vist gode Gaard-Kiøb, tager vist ingen med Dem større og meere levende Andeel i end Deres Aarhusiske Ven. Maatte De kun nu nyde samme, nyde disse saa sande som uskyldige Herligheder, i det mindste i nogen Tid; men hvor frygter jeg (thi ønske det, falder mig tungt), at min Ven faaer Flensborg-Amt, som man troer at blive ledig ved Hr. Ghr. Schacks Forflyttelse til Kiel; thi feiler jeg ikke, skal Eftermanden betale hans Gaard med 9000 rdr.¹⁾, og dette er dog ikke Spøg, skjønt jeg vel og troer, at han igien af sin Eftermand kand vente Erstatning. Som jeg derfor har Ondt ved at troe, at dette Amt bør være Dem kiert, ønsker jeg vist, at man endnu denne Gang vil gaae Dem forbi og unde denne Herlighed til en anden; hvorover jeg og længes efter Svar fra min Ven for at blive rolig; thi jeg negter ikke, at ommeldte Tidende, ifald den gaaer over til Virkelighed, jo for Dem har foruroliget mig. Imedens De da er saa god her at meddeele mig enten glædende eller ubehagelig Efterretning, takker jeg nu af inderste Hierte for al god Omhu for min Vogn, den jeg troer, at vor ærlige Albrecht allerede

paa mine Vegne har betalt til min Ven, og som denne gode Ven nu vel og fra Kiel af har fundet Leilighed til efter hans Breve at sende mig ved en Reisende lige til Aarhus, saa at jeg snart kand vente at see den og da og deri have og nyde et kiert og sig ofte fornyende Beviis paa min Vens Godhed og kierlige Omsorg. Jeg længes (troe mig) endog derfor efter den.

Min gamle Vens, Erichsens, bedrøvelige Død kand jeg endnu ikke glemme. Tabet var stort (troe mig) og vanskeligen erstattes; og endnu dertil saadan Ende for saadan Mand; ikke at jeg jo har Haab for Evigheden; thi Herren, der kiender alt, veed og eene at dømmes retfærdigen. Men Selvmords Moralitet, skiønt ogsaa omtvistet (thi hvad omtvistet ikke?), er vel dog ei saa vanskeligt at bestemme i Almindelighed, skiønt der kand være og ere Tilfælde, hvor den Kloge tier; thi at tie bliver dog det Eene sikre, helst naar det gielder en Domstoel, som vi ere ikke dannede til at beklæde. Artigt er det ellers, at Romere og Græker kiendte ikke deres ynkelige Helte-Selv-Mord førend i deres Staters Fald og sædelige Afmagt. Før den 3. Puniske Krig hos de første er mig intet Exempel bekiendt, og før den Peloponnesiske Krig heller ikke hos de Sidste. Sæderne maatte udarte og berøve Siele-Styrken. Philosophien maatte udbrede sine Rødder for at svække sund Sands Frugter, og da blev Selv-Mord ikke alleene moralsk, men Helte-Gierning. Sielden i den Engelske Historie forekomme Selv-Mord før under Carls 2 Atheistiske, philosophiske Tid; ogsaa de letsindige Franske har i d'Alemberts, Diderots, Voltaires saa opklarede Tid vundet Styrke til at forkorte med Mod deres Dage. Ofte har jeg tænkt paa en Ældgammel Romersk (jeg troer) Tragicus, som sagde: philosophandum est paucis, nam omnino haud placet.²⁾ Hele Historien synes mig at lære, at det menneskelige Kiøn altid stiger ned ad, naar Philosophie har allerherligst udkrattet sine abstractioner; de smukke Videnskaber givet de skiønneste NB. Hyrdedigte, Comædier, Tragædier; og Politiken bragt den hele Regieringskonst til et vel ordnet System. Jeg veed ikke hvorledes; men det kommer mig for, som vort Kiøn behøver megen Erfaring og liden Theorie, som sund Sands vel øvet er overmaade sikrere end forfintet Kundskab, og at denne er ikke for os uden til Forvirrelse og Ødeleggelse. See her paradoxe Tanker, og det i den Grad, at jeg neppe torde skrive dem uden til en Ven af Deres Værd og Deres Kierlighed. Overvei dem og siig mig saa engang, i hvad Grad De synes, at Deres Ven snakker over sig.

Forunderligt er det imidlertid, at hvad som udgjør de Plager, vi sukke under, er Følger af Theorie; det er Theorie, at en Stat, som trænger til Penge, kand med større Fordeel laane end paalegge Skatter; Theorie, at Communer maae laane for at hielpe og udbedre sig; Theorie, at Banco-Billets ere indkomne; Theorie, at Hertugdømmene skal nu have en egen Mønt, ja splin-

ter-nye Theorie. Theorie, at Bøndernes Baand med Proprietairer skal brækkes, i det mindste svækkes, og hvo kand opregne det alt? Men maaskee er det og Theorie, at jeg saa dømmet om Theorie. Saa lee da, min Ven; men det vil De dog finde, at vort Kiøns Skiebne har næsten aldrig været bedre, end naar man mindst har kunstlet, men trolig fulgt det Gamle, arbeidet oven paa det, holdt Orden, været flittig og ved Religion og Exempel fæstet Sæderne, og, om man har indført Nyt, da varsomt anvendt det og saaledes, at det, saa snart mueligt, kunde blive af Kiød og Blod med det Gamle. At! oh jam satis est!

Glad er jeg, at min Ven dog endnu ikke saa aldeles berøver mig Haab at se Dem engang i Aar. Da vil Venskab udøse sig til Venskab, og endog faa Dages Samtale indeholde meere vigtigt end et heelt Aars med de fleste Andre. Min Kone, som inderlig helser Dem, ønsker som jeg. Bliv da ved at tænke saa; saa kommer det vel dog og til Opfyldelse. Imidlertid vær frisk og vær lykkelig ogsaa til at finde engang en god christelig, yndig, fornuftig og huuslig Kone, den De dog, min Ven, af mange Aarsager behøver og enten nu maae tage eller, et Par Aar sildere, aldrig. Gud være med Dem! Elsk altid Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og sande Ven.

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Ved amtmænd over Flensborg amt Engel Schacks udnævnelse til overpræsident i Kiel forpligtedes hans efterfølger Nic. Theodor von Ployart til at betale 9000 rd. for det af Schack opførte amtmændshus med dertil hørende have (Rtk.s tyske forestilling 31. juli 1787, nr. 142). – ²⁾ Efter Aulus Gellius, Noctium Atticarum V, 15.

149.

1787 29. maj, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Kiereste Ven.

I Dag, da jeg har ret meget at giøre og dog ikke kand undlade at skrive Deres Høivelbaarenhed til og takke Dem for sidste kiere og høist behagelige Brev, faaer De fra Deres Ven et kort Brev, med mindre Posten endnu vil være saa artig at bie. Tak da, Bedste Hr. Kammerherre, for alt det Venskabsfulde, som Deres kiere Brev indeholdte; troe mig, at det alt er for et aabent Hierte, som for Dem kun føler Høiagtelse og Venskab. Deres tankefulde og rørende Vers følde min Siel fra mange Sider, for Tankerne selv, for Deres Andeel deri og for den Leilighed, som nu har ladet dem komme til mig. Endog hvor angenem for en Ven at see sig nævnet saa nær ved Dem og paa et Sted saa aldeles eenlig! Hvad jeg skal sige til Dem uden dette alleene, at jeg elsker Dem og synes at vide, at med denne Beslutning døe

vi begge? Jeg troer vist, at vare vi inden for de samme Porte, skulde vi nyde ustyrrer de ædelste Venskabs Frugter; og ofte beklager jeg, at det saa ikke er, ofte for min egen Skyld, ofte og for Deres. Thi hvor meget jeg end og glæder mig, at De nu eier et Sted, som Naturen har gjort saa smukt, og Deres Hierte saa klækkeligt, frygter jeg dog altid for, at Langsomhed vil virke, helst hos min et lidet til Tungindighed heldende Ven, dersom De ikke snart er lykkelig nok til at finde en aldeles passende Ægte-Ven; og om ikke dette, da maae De dog vælge om Sig nogen fornuftig ung eller gammel studeret Mand, som De kand spise med, snakke med, meddeele sig til. Naturens Yndigheder forslaae ikke og kand let føde Veemod. Naboskabers Nydelse er kun for enkelte Dage; hiemme i Huset gielder det at forslaae for sig selv, og det gjøre vi ikke, saadanne som vi to, uden Bøger, Pen og Selskab; end ikke Bøger kand udfylde os; thi endog min Læse-Grundighed blev engang i første eenlig Stand med Eet til Kiedsomhed eller Vemmelighed. Penen, ført imellem Læsningen, har hos mig havt stor Kraft og mægtig styrket Læse-Lysten. Men nu skal man spise, nu vil man gaae, nu gider man ikke tænkt længere; og da føle vi, at Selskabelighed er en Natur-Drift og nær Selskab en Natur-Trang. Da er det, at god Kone er dobbelt yndig. Forretninger, Embeds-, meener jeg, have endog en Physisk Værd; og i Mangel af begge en Ven, i det mindste en Selskabs Ven, bliver aldeles umistelig. Alt dette læser min Ven nu, fordi Venskab, der altid er omhyggeligt, saa har befalt. Enden bliver: De maae gifte sig, men vide vel, hvem De gifter; og hvis ikke dette, da maae De, i det mindste indtil De ægter et Embede, søge sig en god Student, som De kand spise med, sladre med, lære paa og give lidt Arbeide; og saa dertil foretage sig noget stort at skrive, som De enten bestemmer for Verden eller bilder sig selv ind at bestemme derfor. See her et vidtløftigt, maaskee og et vigtigt Raad, fordi jeg troer, at min Ven behøver det som en Modgift mod det Held, De mig saa aabenbare har over til Tungindighed, den De, jeg frygter, ved Eenlighed og længe tilvant Eenlighed nærer. Naar De nu med Kierlighed her vil undskylde, overveie og legge paa Hierte, saa veed De ikke, hvor meget en Ven vil takke? Da skal jeg med roligere Fornøielse tænke paa Dem, naar jeg nu kiører i min Vogn, den jeg nu har, er i alle Maader tilfreds med, takker Dem hiertelig for og om faa Timer setter mig for første Gang i for at kiøre til Randers. Lykkelig ankom den, og alle synes vi vel om den, saa Mesteren troes at faae Ære, og De, Kiere Ven, har ogsaa for denne Godhed en oprigtig Tak.

Nu lave vi os i Horsens, Aarhus og Randers paa at modtage vor Kiere Kronprints, som har forundt mig den Naade at sørge for Høistsammes Beværtning paa de to sidste Stæder. Det glæder mig ret i Hiertet at see H. K. Høihed og ved samme Leilighed at faae engang igien min Ven og Deres,

Marskalken, at tale. Jeg synes, at al Uleilighed er ringe; saa oprigtigt er Øn-
sket at see Herren, og see ham fornøiet, og finde igjen en gammel Ven.

Junii Maaned bliver nu kun Fart og Anstalter og Eftersyn og fuld Be-
skæftigelse. Siden kommer igjen, og Gud være lovet, de jævne Forretninger
og rolige og eensdanne Dage, dem Embede og Kone og Børn og Bøger og Pen
saa tilfredsstillende deele. Alt dette vil smage nydeligen, naar Nydelsen ved
megen Adspredelse nogen Tid har været afbrudt. Og dette mit nu værende
Livs Gode hvor stort er det! Hvor naadefuld en Beskikkelse af Gud! Ofte
synes jeg, at jeg drømmer, saa lykkelig er jeg. Jeg takker Gud hver Dag,
og fuldtakke kand jeg ikke. Men altid vil jeg takke, og det synes jeg nu og
ved disse Ord til en Ven at forbinde mig til. Men jeg maae ende, og det fra
min Kone med de allerbedste Helsenere, og fra mig selv med de sandeste
Ønsker. Elsk dog altid den, som er da og bliver stedse Deres sandeste Ven.

O. Høegh Guldberg

150.

1787 20. juli, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskelige Ven.

Det er nu længe siden, at jeg ikke har havt den Glæde ved Pennen at sige
Deres Høivelbaarenhed, hvormeget jeg elsker Dem, og med hvad Fornøielse
jeg har læst Deres tvende Breve. At De derpaa nu først seer eet fra mig,
det veed jeg, at De ligefrem setter paa den Adspredelses Regning, hvori jeg
nu nogen Tid har levet, og som endnu ikke er forbi, siden dette er just den
Tid, at en Deel Venner besøge os fra de længste Kanter i Jylland, ja og
fra Kiøbenhavn. Nærværelsen af H. K. H. Kronprinsens borttog mig, ogsaa ved
de foregaaende Anstalter, hele Junii Maaned, hvilket da lader sig føle over
mine Forretninger i denne og følgende Maaned. Men dette er, Kiereste Ven,
kun en usel Uleilighed imod den Fornøielse, nær hos at beskue, bedømme
og bifalde Thron-Arvingen; ham jeg vel længe har kiendt, men nu i tre Aar
ikke seet, og aldrig seet handle. Jeg fulgde denne Herre nøie, og omendskiønt
jeg af de mange ikke fordeelagtige Kiøbenhavnske Beretninger burde have væ-
ret mindre aaben for gode Indtryk, maae jeg dog frit ud til en agtbar Ven
bekiende, at Herren aldeles har opfyldt mine Ønsker og under en bestan-
dig Opmærksomhed fra min Side bestyrket de allerbedste Forhaabninger for
de tilkommende Dage, om det behager Gud at bevare et Liv, der saa vældi-
gen bruges, og at fremlede til fuld Modenhed de ypperlige Anlæg, som uneg-
teligen staae i god Spire. Det militaire gav Han paa mine tre Steder al den
Agtksomhed, som denne kostbare Statens Deel vist fordrer, om den nogen-
lunde skal fortiene de tyngende Omkostninger. Men naar denne Forretning

var forbi, er det vist, at af Generalen var nu alleene Uniformen tilbage. Officierer vare aldeles ikke udmærkede fra de Civile. Det strænge Militairske Commando-Væsen saaes ikke; alle beegnedes med lige Naade og Høflighed; ved Bordet taledes Herren gjerne, og taledes vel og artigen; havde Agt for alle, gav sig Tid at spise og undte andre den samme. Alt dette mærkede jeg paa; thi det er altsammen vigtigt. Men det, som aldeles stod mig an, var, at han gik ud at see det Civile og saa det vist alt med al den Agtpaagivenhed, som enhver Tings Natur fordrede, og med saa sundt et Overlæg (det jeg af hans Spørgsmaale og Svar forskende indsaae), at her reiste sig i min Siel et for Fædrelandet vigtigt Haab; thi det var mig soleklart, at han følede disse Sagers Vægt og følede denne efter deres Natur. Denne Anmærkning er rigtig, og den er vigtig. Der er da i Kronprintsens god og fuld Grund, hvorpaa den gode Gud, om den Danske Stat skal nu have en god Periode, kand bygge en i Sandhed god Regent.

See her, kiereste Ven, hvad jeg saae og vilde opsee i de Dage, jeg havde den Naade og Ære at være om denne Herre; og alt dette havde jeg Øinene opladte for, fordi mit Hierte, som aldeles hviler i min nu værende sunde Lyksalighed, ikke havde Agt til andet eller Tanke paa andet. Megen Naade havde H. K. H. for mig og efterlod mig det dyrebare Mærke deraf¹), som min Ven veed; men saa kiert som dette var mig og burde være mig, saa vigtigt var det endnu meere for min Danske Siel, at Printsens aldeles var mig det, mine Ønsker ville.

Næst derefter staaer min Ven Marskalken. Jeg har altid elsket ham, fordi jeg nøie havde udstuderet ham; og vi vare da Venner, førend vi nu saae hinanden. Men dette Venskab fandt nu i disse 4 til 5 Dage saa megen Føde, at det har nok til den kiere Ømheds Vedligeholdelse for vor øvrige Leve-Tid. Min Ven er mig aldeles den Mand, han for sin vigtige Post skal være: Herren af Hiertet hengiven og i samme Grad sit Fædreland; Religions og Dydens Ven; forsigtig, men fast; klog og tillige aaben for Sandhed; god og retskaffen og dog selvtænkende og staaende paa egne Fødder. Saadan er han, og saaledes fandt min grandskende Siel ham. Kronprintsens savne ham aldrig!

See dette Brev skyldte jeg min Ven; og for at give Dem disse Iagttagelser med en rolig Siel, har jeg biet indtil nu. Jeg vidste, at Deres Hierte stundede efter at faae dem; men det maatte have dem nøiagtigen; og nøie skriver man ikke under Larm og Adspredelse. De læse da nu, Kiere Ven, og De glæde sig med min Glæde. Deres har saa ofte været min; endog det, der for os begge har altid været mindre, vore egne Sager og Tilfælde; dette, at De lever vel, at De nyder det deilige Østerholt, at De har seet Deres tvende Svogre og Systre og havt Dem i nogle Dage hos sig, dette alt veed De, hvormeg det veier for mit Hierte, og hvor sandt det beder Dem at forsikre disse Deres

værdige Slegtninge om min fuldeste Høiagtelse; samme har jeg fra min Kone at sige Dem. De leve da altid vel, og altid elske De den oprigtigste Ven

O. Høegh Guldberg

1) Under sit besøg skænkede kronprinsen Guldberg »en emailletet Souvenir med Diamanter«, som er ført til udgift med 530 rd. i kronprins Frederiks kasseregnskab 1787, s. 36.

151.

1787, 28. august, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Sær Kiere Ven.

Denne Gang har Deres Høivelbaarenhed længe maattet bie efter et skyldigt Svar paa et altid kiert Brev, og det fordi jeg i lang Tid har ikke giort andet end reise og da og været saa vel paa Vosnesgaard som paa Katholm¹⁾, hvor jeg paa begge Steder har helset fra Dem og da igien modtaget til Dem de allerbedste Helsener.

Nu tilbage i Gaar, tænker jeg paa min Gield, hvor svært det endog er i Dag at betale den, siden Forretninger i Mængde altid møder en Mand, som nogen Tid har været borte.

Jeg begynder da med at forundre mig over min Ven, som efter sit eget Brev og ligesaa efter vor gode Albrechts, der har fuldkommen følt at have været paa det venskabsfulde Østerholt, er saa aldeles bleven Landmand, at De endog i sand Forstand legger Haand med paa Ploven og Selv udfører Mark-Arbeide. Vist nok har jeg al Høiagtelse for denne alle Menneskers første og uskyldigste, ja maaskee ædleste Forretning; vist nok anseer jeg med de Øine, jeg bør, den Kraft i min Vens Siel, som giver Dem Styrke nok til at overvinde Fordomme, Uvane og legemlig Svaghed for selv at drive et Arbeide, som De ikke blev fød for, var vant til eller seer andre af Deres Stand at røre. Men med den Frihed, som vort Venskab har givet fuld Ret, maae jeg nu og fortælle Dem, at jeg ikke heri kand give Dem mit fulde Bifald. Saa gjerne jeg vilde, maae jeg endnu see mig ikke at kunne løsrive min Forstand fra en Grund-Regel, jeg saalænge har fulgt; denne nemlig at skye det aldeles sære. Stedse svæver for mig, at mit eene Exempel virker ikke, at min Tid leer, spotter, dømmes vrangt om mig og kaster paa min Person Stænk, der kunne udelukke mig fra den Leilighed at stifte der og i andet sand Nytte. Min Ven omvender ingen; neppe skulle endog Nabo-Bønder derved opvækkes. Vi ere saa aldeles borte fra hine Cincinnati og Reguli Tider²⁾; vi ere gandske forsatte i en anden Tingenes Orden, hvorefter synes mig, at vore Pligter selv maae tage en mangfoldig Bestemmelse. Tiderne maae føre os, og vi ikke dem. Som Eier af et Landgods bliver det vor Pligt, troer jeg, at føre

et skarpt Opsyn og dernæst, om vi kand, at indføre formedelst større Indsigt en bedre Dyrknings Maade, gode Sæde-Arter, Jordens allerfordeeligste Anvendelse ved Korn, Urter, Træer, Qvæg etc. Drives nu Jorden vel, og nyttes den fuldkommen, og sees grandgiveligen af alle Omboende den større Fordeel, og kiendes det, at samme er bleven af hint en naturlig Følge, saa i det mine egne Indtægter voxe, voxer og mine Naboers Begierlighed til at følge. Nu stifter jeg Nytte; ofte een Mand stifter da, hvad mange Tider skal nyde.

See, Kiereste Ven, dette er min Troe og dette min Forventning om Dem, der har læst og læser meget, seet meere, har saa vidt udbredte Bekiendtskaber. Jeg har vist troet, at Østerholt, om Staten undte Dem Tid, skulde blive en liden levende Skole, hvorfra nogle sær nyttige Forbedringer skulde udbrede sig. Men at De med egne Hænder vilde pløie, saae etc., det troede jeg ikke; det vilde jeg end ikke; thi derfra kommer ingen Nytte; end meere derfra kand komme, hvad jeg ingenlunde vilde. End ikke Deres Helbred, som neppe, under saadant Arbeide, er sikkert, staaer jeg ubekymret for.

Nu ogsaa herom seer De en ærlig Ven at yttre reent ud sine Tanker. De ville prøve dem og føle deres Værd. De ville vende Deres Lyst til Land-Væsen og Lyst at gavne hen under de Beskæftigelser, hvortil De nu, Kammerherre og duelig Envoïé og Lærd og opmærksom Vandringsmand, er skikket. De ville i dette Mellemlum imellem forbigangne og tilkommende Statsforretninger søge ved grundige og vel overlagte og nøie udførte Prøver at faae afgjort endog for Staten og Eftertid de mange svævende Forslag i den betydelige Jordens Brug. Nu De læse, dømme, undskyldte og altid elske den, som med den allerstørste Høiagtelse er Deres Høivelbaarenheds trofaste Ven

O. Høegh Guldberg

Min Kone helse venligst.

¹⁾ Herregården Vosnæsgård, Skødstrup s., Øster-Lisbjerg h., ejedes 1787 af amtmanden over Kalø amt Poul Rosenørn Gersdorff, herregården Katholm, Alsø s., Sønder-Dyrs h., af oberstlt., kammerherre Mathias Peter Otto Rosenørn. – ²⁾ Lucius Quintus Cincinnatus, romersk sagnhelt, skildret som et mønster på gammel romersk dyd, selv pløjende sin lille jordlod. Marcus Atilius Regulus, romersk hærfører og konsul i 3. årh. før Kr.

152.

1787 21. september, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Hvert Brev fra Deres Høi-Velbaarenhed er mig en kier Gave, da det forsikrer mig om Deres Venskab, om Deres Helbred, om Deres fornøielige

Landlevnet; men det sidste Brev længdes jeg inderlig efter, fordi jeg frygtede, at de Erindringer, som mit ømme Venskab tvang mig til at skrive, kunne maaskee, om ikke støde, dog misfalde en Mand, mit Hierte ærer, er ivrig for og vil have i et og alt kiendt og agtet, som jeg kiender og agter ham. Dog min Ven har i alle mine Udtryk grebet deres eeneste Aarsag og derfor, om ikke retfærdiggjort, saa dog undskyldt dem, lagt Mærke til dem og vil følge dem, saavidt de bør følges. Vist nok bliver meget Tilsyn og selvbestemte Anordninger, ogsaa eget i visse Ting givet Exempel i denne Bedrift, som i al anden, af den bedste Virkning for Sagen selv og for Eierens Pung; men ogsaa dette ville jeg i denne min Vens Roligheds Tid, at smaa Forsøg, dog tilstrækkelige, skjønt uden at vove Tab derved, bleve under det rigtigste Regnskab og nøie Iagttagelser anstille af en Mand saa opmærksom, saa klog og saa ivrig for det Almindelige. Til dette synes jeg, at min Ven er kaldet for denne sin Tid af Deres Hoved, Lyst og Hierte; endog den Ære, jeg saa gjerne seer om Dem, flyder med ind paa dette mit Raad; og troe ville og skulle jeg, at De skulle have Held til at gjøre for sig og andre visse Fastsettelser, som saa mange svævende Forsøg trænge til og raabe om.

Iøvrigt længes jeg efter at vide, hvorledes Deres Balance bliver over denne Eiendoms Indtægt og Udgift.

Naar De, Kiere Ven, i Vinter har Stunder, behag da at læse Varro og Columella over den Deel af Agerbruget, som vi have tilfælles med Italien¹). Det vil fornøje Dem, ogsaa mig, som De vist vil meddeele Deres Anmærkninger, skjønt jeg ellers troer, at den bedste Ager-Skole, næst egne Erfaringer, bliver altid de bedste Agerdyrkere, dem meener jeg, som jævnlig avle meest, i og nær ved min egen Egn.

Min Ven ønsker at vide, naar Høsten begyndte og endte her; den begyndte omtrent d. 16. Aug. og var endt for den allerstørste Deel d. 15. Sept. Grøden er kommen vel ind, er rig og fortreffelig baade i Mængde og Godhed, og dette i alle Landets Egne. Herrens Navn være lovet! Jeg havde saaet 11 Tønder Byg og har avlet 105 stærke Traver, som vist ved Udtærskningen vil give 10 Fold. Det andet mit Korn var got, men ikke i samme Forhold. Boghveden er den eeneste Sæd, som her mindre har havt Lykke.

Men, men, men, min Ven, hvilken uventet, skjønt for mig ikke uformodet Tidende, at Tyrkerne have erklæret Russerne Krig! Nu da staaer udfoldet for os Reisen til Crim, Armeen samlet, Floden i det sorte Hav etc. etc. Tidspunktet er vel valgt: Kongen i Preussen død, Frankerige uden Kraft, Engelland ligegyldig. Keiserinden haaber nu Constantinopel; og Kaunitz²) kand endnu, inden han dør, see de Keiserlige Ørkener ved Donau formeeret med mange flere mod Synden til Vesten. Venetianerne, som og ere i Søn, staae og færdige til Byttet. Hvad mon nu Herren siger og vil? Mon Deres og

mine Øine, min Ven, skal endnu see denne store Forandring paa vor Jordklode? Hvad troer De? De ville dog skrive mig Deres Formodning; Jeg tilstaaer, at alle Aarsager synes at spaae den Halve Maane sin sidste Forsvindelse; og dog, jeg veed ikke, uden Grund er mit Hierte vantroe, vantro indtil Gienstridighed imod min Forstand.

Men jeg maae ende og dog endnu sige Dem, at jeg ret længes efter Dem, skiønt jeg dæmper mit Ønske, naar De ikke gaar til Kiøbenhavn; at min Kone beder Dem venligst helset, og at vi alle, Gud være lovet, leve vel; samt at ingen saa elsker, saa ærer Dem som den, der lever og dør Deres Høivelbaarenheds ydmyge Tiener og sande Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ De to romerske forfattere Marcus Terentius Varro i århundredet før Kr. og Lucius Junius Moderatus Columella i århundredet efter Kr. skrev om landbruget i henholdsvis *Res rustica* og *De re rustica*. – ²⁾ Den kendte østrigske statskansler, fyrst Wenzel Anton Kaunitz (1711–94).

153.

1787 6. november, Aarhus.

Høivelbaarne, Allerhøistærede Kiere Ven.

Det er længe siden, at jeg ikke har havt den Ære at skrive Deres Høivelbaarenhed til, og følgelig er jeg i Gield hos Dem for den Tak, jeg skylder Dem for hvert et Brev, altid saa underrettende og altid saa fuldt af ømmeste Venskab for mig. Men De kiender nu mit Hierte og med samme Vished veed, at det henger ved Dem, som jeg veed, at Deres henger ved mig. Ellers har en Rhumatisme paa min Hals og mit Baghoved, som i 14 Dage holdte mig, været Aarsag i, at jeg sildig skriver; men nu og strax for tillige at sige Dem, at alt er forbi, og at Deres Ven igjen nyder sig selv og kand med et frit Hoved meddeele sig til sine Venner.

Alt, hvad min Kiereste Hr. Kammerherre har skrevet mig om sin Agerdyrkning i alle dens Deelee, har været og vil altid blive mig vigtigt; thi saalænge det behager Gud at lade saa brugbar en Mand være uden for den egentlig saa kaldte Fædrenelands Tieneste, har jeg sat mig i Hovedet, at De ligefuldt skal tiene Staten, deels ved at bringe til Vished visse Agerdyrknings Forbedringer, deels ved at samle nøie og vis Kundskab om Holstens Hemmeligheder og Hamborgs sande Forhold til os. Begge Deelee ere meget vigtige. Den første skal under Deres agtsomme Øie og nøie førte Regnskab vise Dem, om De ellers faaer Tid til at fuldkomme og berigtige Deres Iagttagelser, hvilke af de mange Forslage der ere gode og gode hos os. Den anden

skal ved Deres til Iagttagelser øvede og varsomme Forstand gjøre Dem til den første Danske, som i Grunden kiender Holsten og kand dømmme om Holsten; en vigtig Sag, om Gud skulde vilde bruge Dem nogen Tid ved det Almindelige, hvor gierne alle de, der skulde dømmme om Holsten, ere enten Holsteiner, der see partisk, eller Danske, der enten blindt troe disse eller og vakle og spørge og søge og endda føle sig uvisse. Men nu Hamborg og Lübeck, og hvad der med Hensigt paa os bliver at agte paa for hverken at skielve for Skygger eller staae aaben for Løgn, dette, dette har jeg selv lært at blive en svær Kundskab; den jeg ikke naaede hen til nogenlunde førend efter 11 Aars smaaligen og langt fra samlede Bemærkninger. Men nu er min Ven lige ved Kilderne, og De har Øine og Hierte og Øvelse og Dansk Hierte, og vær vis paa, at De i Tilfælde ville føle hver Reise, hver Undersøgelse, hver Forskning i Hensigt paa Holsten og disse Rigsstæder, som De nu gjør og opsamler, da ubetalelige. Min Ven ville holde mig disse igientagne Erindringer til gode; thi jeg kiender Deres Værd, Sagens Værd, mine Ønsker for Dem, og alt dette ligesaa tydeligen, som Forsynets Villie ligger i det Dunkle for os alle.

I Europa seer Tingene saare blandede ud og saaledes, at for min Forstand er endnu alt mørkt, hvor det vil ud. De to Keiserlige Hoffer vil uden Tvivl deele Tyrkiet og derfor antaste det med en aldeles overvægtig Magt. De vil da formeere deres Ørkener og endnu eie flere tomme, udyrkede og folkeløse Lande; og hvad nu Enden skal blive, og hvor vidt de skal naae hen til deres Øiemeed, dette beroer da paa Verdens store Behersker, der setter Folkene bestemte saavel Grændser som Tider. Men det staaer for os inden Vinterns Ende at see, om Frankerige og Engelland kand komme til at slaaes, om Preussen kand komme saa uskyldig i Spillet, og disse tre Magter vil tiene de tvende andre til Skuespil, medens de roligen erobre og indtage de store og vide Tyrkiske Lande. Dog de tre Magter faae nu Øinene op, da Gustav selv, for at føre dem til Eftertanke, har seet sig nødt til at forlade sit Rige og gaae til Berlin, hvorfra jeg venter at see ham tage Veien til Paris. Frankerig har mistet Vergennes¹⁾ og har nu Gustav. Gid han og vilde gaae til London og siden til Hag! Min Ven lyster vist efter at see Udfaldet; jeg og, skiønt jeg for min Deel troer, at denne Monark vel ei udretter meget; dette dog altid, at han igjen reiser. Nu lev altid vel; min Kone helser venligst, og jeg forsikrer Dem at leve og døe Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og sande Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Den franske udenrigsminister Charles Gravier, greve af Vergennes, døde 13. febr. 1787.

154.

1787 28. december, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Kiere Ven.

Det gjør mig ret ondt, at Deres Høivelbaarenhed nu saa længe har savnet Svar fra en Ven paa et Brev saa sundt, saa ædelt og saa venskabsfuldt som Deres af 16. Nov.; men allehaande Omstændigheder, som har bemægtet sig min Tid, og tilsidst en Fortred med min Mave har hindret mig fra at svare Dem; thi De maae altid have et ordentligt Brev; ellers er De ikke fornøiet, og ei heller jeg selv. Nu, Gud være lovet, er jeg bedre, og de adspredende Forretninger formindskede, og jeg da i Stand til at høre og følge mit Hiertes Raab om at svare min Ven.

Tak da, Kiere Ven, for Deres Tilbud at ville skaffe mig den Ungerske Medecin. Vi har her til Lykke en god, meget erfaren og retskaffen Læge, og dette er da det bedste. Var jeg paa Landet, saa var Deres Tilbud af den største Værd, ligesom det nu er mig et stort og nyt Beviis paa Deres kierlige Omhu.

Angenemt er det mig, at min Ven vil fare fort at udgrandske Holsten. Jeg veed ikke, hvorfor dette er mig saare vigtigt. Det ahner mig, at De skal komme til at nytte med denne Kundskab, og da, om det var Guds Bestemmelse seent eller snart med Dem, ville Deres saa nidkiere Hierte velsigne Deres Forstand. Men skulle end ikke dette skee, saa er dog al Indsigt en Skat og lagt til de øvrige, min Ven nu giemmer, bliver altid Deres Formue større. Dog Mænd som De kand vel, min Ven, i en vis Tingenes Orden ligge Dem Selv alleene til Nytte og Lise; men en anden Tid og andre Omstændigheder skrige efter Dem, og vel da, om de i Nød kand hielp! Vores Mønt-Plan, om den iverksettes, forekommer mig ikke som den over Jorden uskyldig reisende Comete, min Ven saa artig nævner, men snarere som det optrækkende Torden-veir, der med en rasende Storms Magt udbreder vidt og bredt Ødeleggelse. Hvad Frick¹⁾ har skrevet, og vor Albrecht fornuftigt sendte mig, har om Holsten lært mig, det jeg ikke troede, at ogsaa der vil Planen stifte Ulykke; jeg havde tænkt, at paa de første Forvirrelser nær, der fra slige Forandringer ere uadskillelige, skulle Planen for Hertugdømmene, naar de ustatsklog skulle behandles som særskilte Lande, have været, om ikke forbedrende, saa dog uskadelig; men i Fricks Pièce er meget øiensynlig sandt, som lærer langt anderledes. O! tænkte jeg da, saa er det jo da heelt og holdent reen, skier Gift for hele Staten; thi for Kongerigerne er det den fordømmeligste Operation, som kunde falde Mennesker ind. Stedse, stedse haaber jeg endnu, at dette Onde kunde afværges, udsettes, falde bort,

og tusende Gange hellere den første Skade tages, end siden tusende Uleiligheder kiempes imod. Lad mig dog vide, hvad der skeer, og hvorledes det gaaer. Ilden skal fortære min Vens Breve, og den maae De og endelig lade fortære mine!

Hvor tænker [jeg] eens med Dem, Kiereste Ven, i Henseende til den theatralske Smag, s[om af]²⁾ vore Store beskyttes, udbredes og indføres i Nationen. Jeg kiender ingen skadeligere og af en værre Indflydelse paa Sæderne og paa Huusholdningerne. Prof. Cramer³⁾, han, jeg aldrig har agtet, ei heller Münters Datter⁴⁾, som er et Frauentimmer, de undre mig ikke; men at dette Onde skal have sin Skyts og sit Sæde i B.s Huus⁵⁾, det undrer mig; dog hvad vil vi to smaae Siele? Vi bør undre os; thi hvor vil vi begribe Handlinger fra en Slegt, hvor Apollo, efterat have mistet sit Delphi, endelig har fundet Hvile; der er da og infallibilité og necessitas absoluta credendi.

Hvad min Ven skriver om Moldenhauer, har fornøiet mig; jo, det er ham, der i Aarhus besøgte mig, virkelig en lærd og brugbar Mand. Svagheder, min Ven, maae taales hos Mennesker; og nu er han Svoger af en Familie, gandske B.s⁶⁾. Er dette ikke da nok?

Ret har De, min Ven, at De krymper sig ved at dømme om Europas nu værende Forfatning; efterat den første Ruus, foraarsaget hos mig ved alt det Sære, som i et Øieblik indtraf, var udsovet, tænker og handler jeg som De. Imidlertid er jeg sær nysgierrig efter at see Udviklingen; thi ondt bliver det mig at troe, at Engelland skulle arbeide med Frankerige til Urolighedernes Dæmpning i Østen; det er denne Stat alt for vigtigt, troer jeg, at see Frankerig indviklet og dens Levantiske Handel forvirret, at den skulle hielpe sin Medbeilerinde i et Øieblik saa farligt. Men nu Ende, naar jeg først har sagt min Ven, at vist ingen oprigtigere kand tilynske Dem i det nye Aar Sundhed, Glæde, Lyksalighed end jeg, ligesom min Kone, der helser Dem venligst, tager Deel med mig i samme Ønsker. D. H. ville da og blive ved at være dens Ven, der lever og dør Deres sande Ven og ærbødigste Tiener

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Formodentlig det af købmand Otto Jakob Fink – ikke Frick – i Altona 1787 udgivne skrift Freymüthige Bemerkungen über das Finanzwesen des königl. dänischen Staats. – ²⁾ De skarpe parenteser markerer et hul i brevet. – ³⁾ Professor i Kiel C. F. Cramer. – ⁴⁾ Forfatterinden Friederike Brun, datter af sognepræst Balthazar Münter. – ⁵⁾ Bernstorffs hus. Jvf. Louis Bobé, Frederikke Brun og hendes Kreds, Kbh. 1910, s. 31. – ⁶⁾ Bernstorffs. Senere overbibliotekar D. G. Moldenhawer ægtede i september 1787 i Itzehoe Margaretha Eitzen, datter af kammerassessor Joachim E., med hvem M. var kommet i forbindelse gennem sin tidligere professorkollega i Kiel C. F. Cramer, der tilhørte den bernstorffske kreds.

1788 12. februar, Aarhus.

Høi-Velbaarne, Allerhøistærede Kiere Ven.

Jeg skylder Deres Høivelbaarenhed nu Svar paa tvende Breve, hvis Indhold har været saa fuldt af Venskab og saa rige paa Sager, at de baade har glædet og opbygget mig. De blive kun ved at elske mig, og jeg Dem, saa have vi for Vort hele tilbageværende Liv rig Anledning til en sand Fornøielse; thi hvad giver denne vissere og reenere end et grundigt Venskab? Hver Gang jeg derfor erholder fra min Ven et Brev, frydes allerede mit Hierte; thi det veed, at nu er der Føde baade for det og den kiere Forstand. Saa har der og i Sandhed været ved de tvende Sidste.

Men hvilken Bitterhed mod den Svenske Konge i det ligesaa vittige som saltede Vers! Jeg læste det og loe og ærgrede mig over at have leet, fordi jeg lidet elsker Satiren, siden denne sielden er rigtig og gerne, som Lovtalen, overdreven. Overalt hvad Kongerne angaaer, synes mig, deres Stater tabe ved at troe deres Regenter slette og gjøre det samme troligt for andre. Desuden er det ofte vanskeligt at dømme om de Feil, som nu Gustaf siges at have, ikke ere i de menneskelige Tings Svaghed Modgiften mod de langt skadeligere, han for sit Folk kunde have. Carl 12 var det Modsatte, men for Sverrig langt ulyksaligere. Jacob 1 i Engelland var sin Tids Latter; og dog under ham lagde Engelland den fulde Grundvold til alt, hvad Engelland er bleven. De Menneskelige Ting ere i et stort Mørke; og Punktet vanskeligt at see, hvor Lykke eller Ulykke stiftes. Frankeriges sidste saa berømte Fred blev kjøbt for de Ulykker, som det nu begræder; og Vergenness' Alliance med Holland¹⁾ har avlet Hollands Ulykke og Frankeriges nu værende Skiændsel. Da Lovtaler og Skandskrifter derfor ere lige usikre, elsker jeg ingen af Deele, læser dem ikke, eier dem ikke; og hvad Stater angaaer, har jeg meget bifaldt hiint Preussiske og Sardinske Hofs Planer, hvor Publicum intet fik at vide, uden Befordringer, thi meget videre troer jeg, at Publicum ikke er tient med, fordi halv Lærdom er værre end Vankundighed, og halv eller Sextende Deel Statskundskab er kun til Forstyrrelse. Min Ven seer da, at Publicitet (vor Tids skønne Ord) er ikke i min Smag; heller ikke, at alle tillades at skrive i Statssager og om Personer, hvad de vil. Som Personers Ære bør være Staten vigtig, saa bør og Regieringens Ære være hellig, skaffes Tiltroe og bevares Agtelse. Faa Skrifter komme ud, som have Værd; og disse faa kunne gerne Udtogsviis komme skriftlig til Regieringen, hvis Pligt er at modtage gerne alle Oplysninger og vel udmærke sig dem, der give gode og grundige. Overveielser skeer da i Stilhed og uden Publici Støi, der enten troer at paatvinge en Monarkisk Regiering sine Meeninger, om de

følges, eller og bliver rasende, naar de ikke antages. Europa har nu mange Steder en forunderlig Anseelse: en minister-puissance og en publici puissance. Eet af to maae skee: enten faae vi det stygge Despotisme eller det stygge ochlarchie; men imedens et af Børnene modnes, er der en uophørlig Strid imellem Ministre og imellem Publicum. Og nu dette Publicum, naar jeg tænker paa, hvad det egentlig er for noget, som giver sig dette ærværdige Navn; saa er det vist, at ofte falder mig Juvenals Ord ind: *difficile est, satyram non scribere*²⁾). Den Riegels³⁾), som min Ven nævner, er et stort Lem af dette Publicum. Ham maae jeg dog gjøre Dem kiendt med. Manden har vel studeret, i sær en Deel af Kirke-Historien. Ved Obermarskalkinde Numsens Hielp blev han Page-Hofmester hos Dronningens og Arve-Printsens Hof. Fra det sidste af gjorde jeg ham meget got. Ikke desmindre var han Bud og Brevdrager ved alt Anlæget til den 14. April, i Haab at komme til at spille en stor Rolle. Men den Ondskab, som guul og sort staaer malet øiensynlig i hans Ansigt, gjorde ham snart kiendt af Partiet. Man gav ham 1200 rdr. og lod ham gaae løs for at angribe nu den, nu den. See dette er kort hans Historie.

Hvad min Ven har skrevet om den jammerlige Mønte-Plan, er soleklart; og ædelt af Dem, at De har villet lade det komme i Zoëgas Hænder;⁴⁾ der har det, saavidt jeg kiender ham, ingen Fare at blive videre bekiendt for Sectens Chefer; thi som den, der elsker min Ven som Ven, maatte jeg raade Dem at skye dette som en stor Ulykke. Vor brave Marskalk er eene Manden, som De uskadt kunde betroee sig til. Dog, Kiereste Ven, alt nu er sagt, skrevet, faaet Publicitet, vendt, driftet⁵⁾ og fremstilt; og skulle dette efter Publicitetens Lovtaler ikke have Virkninger? ikke desmindre er jo dog, alt dette uagtet, Planens Iverksettelse saa got som skeet. Jeg tænker da nu ei meere paa denne Sag; mit Ønske er kun, at Ulykken maae blive den mindste; og skulle den end blive alt, hvad jeg synes forud at see, saa vil jeg sige mig selv og sige andre: Hvad om vi havde Krig, Fiender i Landet, Sværdet over Hovedet? Hvad om vi havde Pest? Hvad om Misvæxt endnu nogle Aar efter hinanden? Danmark maae dog ikke tænke alleene at have Privilegium mod alle Ulykker. Desuden Sæden til det Gode ligger ofte i et synbart Onde; og det til meere end eet Gode, ja til saadant Got, som end ingen i det Ondes Tid formodede. Carl Gustafs Overfald skaffede Regieringen her Magt og Undersaatterne Borgerlig Frihed, ligesom den græsselige og taabelige Afladskram 150 Aar før tilveiebragte Reformationen; Struensees Optøger her fødede 12 Aars stille Regiering i en saare vanskelig Periode og Holstens Omvexling mod Grævskaberne. Saaledes, min Ven, vil vi og nu haabe, formode, giette; dog nei! vi vil overlade alt dette til Verdens Eene Regent; saa kalder min Siel Gud; thi Han alleene er dog den rette og sande Styrer;

men Hans Plan, der omfatter det længst tilkommende med det Nærværende og læmper dette til hiint, er lige saa urandsagelig for os, som det er evig vist, at Hans Hensigter ere de bedste, og Hans Raad altid treffende. Under Hans Ledsagelse og Varetægt være min Ven, og være jeg og alle mine, der venligst helser Dem, ligesom og vort hele kiere Fædreland. Elsk altid den oprigtigste Ven

O. H. G.

¹⁾ Alliancesraktaten af 10. nov. 1785. – ²⁾ Juvenal, Satirer 1, 30. – ³⁾ Historikeren og litteraten N. D. Riegels. – ⁴⁾ Deputeret i finanskollegiet Johann Zoëga. – ⁵⁾ D. e.: sigtet gennem et sold.

156.

1788 11. marts, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Elskelige Ven.

Og jeg skulde ikke læse Deres Høivelbaarenheds Breve med Fornøielse, ei med den inderlige Deeltagelse, man tager i en sand Vens og i en fornuftig Vens righaltige Breve? Jo, Kiere Ven, vær kun rolig derover og set Dem kun dette fast, at der ere faa Breve, jeg hellere seer og læser hellere. De blive kun ved at elske mig og ved Deres Breve at glæde mig; og denne Villie vare ved hos os begge, saa længe vi leve her!

Den Kierlighed, De har til mig, har og skaffet Dem min Silhouette og den en saa værdig Plads, som Deres Hierte har givet den. See kun paa mig og troe, at aldrig har jeg, og aldrig skal jeg svige en Ven. Vores gode Marskalk B. henger nu ved os to andre. Hidtil er han sær vel hos os, og jeg skulde feile forfærdelig, naar han ikke altid skal blive ved at fortjene sin Plads. Maatte han see det, vist nok *nu* vanskelige, men dog beqvemme Øieblik at faae en meere positiv Indflydelse paa Affairerne. Han samler nu Kundskaber og Erfaring. Han er klog og varsom, og behøver det; men der vil meget til at komme til at virke statsnyttigen med de Folk og i de Omstændigheder. Jeg begriber min Ven og i høieste Grad bifalder ham.

Nu, jeg skulde være Anstifter af den article explicatoire med Engelland, og det har G. B. kunnet overtale sig til at sige.¹⁾ Vel er det, at min Ven veed andet. Det var ikke got, at jeg skrev memoires de mon tems og deri den sande Historie om vores Underhandlinger med Engelland og deres med os, og vores med hinanden fra Oct. 1779 indtil Nov. 1780.

Alt, hvad deri ukiendt for den store Deel af Verden gik for sig, tænker jeg, hvad min Deeltagelse angaaer, aldrig tilbage paa uden med den meest ydmygende Taksigelse til Gud og den største Ærbødighed for H. K. H. Arveprintsens Fashed. Dog de Tider ere forbi, og den store Herre være for Fæd-

renelandet lovet, at alt gik net op, som det gik! Han veed alt, og det er i dette og meget af denne eller anden Natur mig meer end nok. Kiert er det mig ellers, at en Mand som min Ven, af Deres Indsigt og Deres fulde Kundskab, er her og temmelig underrettet, skjønt Dem endog mangler den fulde Historiske Sammenhæng i det da værende Hele. O! hvor vel kiender De mig, at det Franske Sludder i den foragtelige Piece ærgrede og aldrig fornøiede mig!?) Jeg forlanger ingen trykt Roes og har aldrig enten besørget eller belønnet den. Der er, Kiere Ven, en Domstoel tilbage; for den gielder det at bestaae, og den Dommer, Han kiender det, som er skeet i Løndom.

Hav den Godhed at sige mig, hvad Fricks sidste Pièce kaldes!?)

Alt dette er nu skrevet, og om denne Mønte-Anstalt bedre og udførligere end om noget andet; dog, min gode Ven, settes den ligevel igiennem. Hvad nytter nu Publiciteten, uden alleene at Publicum forud er gjort meere misnøiet med Regjeringens Anstalt, end dette Publicum ellers nogensinde var blevet; ei at tale om, at Vexel-Coursen derved har lidt bedrøvelig, og mange hemmelige Udveie vist nok tagne til Skade for det Almindelige. Min Ven troer, at ved disse frie Pièces kand en slet Minister beskiemmes etc. Troer De og virkelig dette? Kand en slet Minister ei holde sig, ei skaffe sig sine mundlige og skriftlige Udbasunere, som i mange, mange Aar bedrage et heelt Publicum; det Publicum, der fra en vis Side er mig saare barnagtigt, ligesom det fra en anden Side, som Fædreneland betragtet, er mig høist ærværdigt? Set en god, for sit Lands Vel og Ære bedst sindet Minister, set, at han har ei affabilitet, ei Nedladenhed, ei leiede Rosere; og De skal see, at dette Publicum miskiender ham og aldrig skjønner hans Værd; De skal see, at om det modsatte Partie, som har de leiede Savoiarder, min Ven saa vel nævner, vil sette dem i Drift mod ham; De skal see, at Pasquiller og Skandskrifter skal regne ned mod ham, og det kiere Publicum ved denne vigtige Oplysning endnu stærkere at miskiende ham; og det paa samme Tid, at Lovtaler og Navne af Store, Fortrefflige saaledes omgive det modsatte Partie, at Publicum troer sig vel forvart, og at de meere Oplyste end ikke tør vove, jeg vil ikke sige for de leiede Skrigere, men for Publicum selv, at oplyse Publicum. Min Ven holde mig da til Gode, at jeg i denne Materie ikke kand være eenig med Dem. Der ere visse Mode-Meeninger endog i Verden, periode-Meeninger, som hver Papegøie har lært uden ad, og kand nu disse Papegoier og Periodens Mode-Sprog, saa er det jo ikke mueligt, at nogen oplyst Mand kand under Periodens Raserie gjøre sig hørt eller bibringe Publicum bedre Tanker; thi de ere Mode-Meeninger, just fordi det Decennii eller Vicennii Publicum har antaget dem. Siden opstaae nogle Store Mænd og sværge paa, at Publicum har en gal Troe; eller nogle Lærde, som ere kiede af det nu gamle, der ikke udmærker meere, vil stifte sig en nye Roes;

saa kommer der da en nye Troe, en nye Periode-Confession, en nye Alders Meening. Den Oplyste og Kloge bekymrer sig ikke om dette svage Publicum, svagsynede Publicum. Han leder smaalig efter Sandhed, veed, at den er i den dybe Brønd, og evig adskiller, hvad han kiender, fra hvad der er ham rimeligt, eller og aldeles ukiendt enten for ham eller for Menneskeligheden. Han søger at see selv og vide, hvor han seer. Nu dette, min Ven, være og i alt vores Bestræbelse og uafholdelige Attraae! Vi være hverken Paver eller Kulsviere! Lev vel; min Kone helser venligst; elsk altid den, der ærer og elsker Dem og er Deres Høivelbaarenheds oprigtige tro Ven

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Talen er om den i London 4. juli 1780 underskrevne konvention »pour expliquer le traité de 1670« (Danske Tractater 1751–1800, s. 379 f.). Med »G. B.« må være ment grev Bernstorff; at denne skulle have udtalt sig som her anført, forekommer dog lidet sandsynligt. – ²⁾ Det drejer sig om et skrift, Les Portraits ou Mémoires de Diabrek, som angives trykt i London 1787, men som i virkeligheden skal være udgivet i København (Kgl. Bibls katalog 177 III – 17 – 8°). Guldberg omtales s. 112–13. – ³⁾ Formentlig Otto Jacob Finks pjece Auch Etwas über Banken, Banknoten und Handlung, Altona 1788, hvis forord er dateret 15. januar 1788.

157.

1788 1. april, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøjestærede Ven.

Med en Fornøjelse altid den samme modtager og læser jeg min Vens saa lærerige og saa venskabsfulde Breve. Det sidste fortiener ogsaa aldeles det samme Stempel og derfor og min inderligste Taksigelse. For mig en Føde at faae saadanne Breve, og for Dem i Deres Eensomhed en Moersomhed at skrive saadanne, og en Glæde at tale med en Ven, der kiender Dem og kiendes af Dem.

Begge elsker vi vort Fædreland og ville saa gjerne dets Vel. Hvad Under da, at det krænker os indtil Sielen, at Uvidenhed, Skiødesløshed, Vovsomhed her og skiden Egennytte der underminerer dets Velfærd? Men vi have nu ei andet at virke med til det Modsatte end vore Ønsker, og lader os bede Verdens Eene sande Herre, Danmarks saa gode Gud, at Han efter sin vise Plan, den vore Øine ei kand skue ind i, vil udføre alt til det Bedste.

Jeg begriber, at naar Aarvaagenhed og Flid ei ere paa de første Steder, maae Lunkenhed og Søvnagtighed blive til og stadfæste sig hos de kiere Provincial-Betiente. Jeg for min Deel, som nu og hører til denne sidste Classe, bekymrer mig kun om mig selv, og efterat jeg har udstuderet min Myndigheds snævre Grændser (thi egentlig gjør Forfatningen kun mig til Collegier-

nes Øie) saa har jeg i alle paakommende Tilfælde gjort mig det til en Pligt at sige Dem¹⁾ reent ud, hvad jeg erfarer, og, om der spørges derom, meget fuldstændigen, hvorledes jeg meener, at det bør være. Man har nu i Kiøbenhavn sat med saamange andre Commissioner Een for at bringe det Fattig-Væsen i Orden saavel i Kiøbstæderne som paa Landet²⁾, fra denne bleve nu mine Tanker her om Stiftet forlangte. Jeg har sendt dem et af mig udarbejdet fuldt System over denne vigtige Sag paa 26 Folie-Sider, tet skrevet af mig selv, og viist dem den skiere Sandhed og den rette Vei, ikke som de usle Kiøbenhavns Projecter ere, gloende alleene paa eet og tabende alt andet; men som det bør være, naar alt skal forbindes, og et Heelt blive til med alle sine sunde Deele. Saa kiert, som det skal være mig, om man vil bruge denne sammenbundne Anviisning, saa rolig anseer jeg ellers Udfaldet, vis nu paa at have gjort min Pligt. Jeg har denne Vinter lagt for Kongens Øine min Horsens-Havns Tilstand³⁾, som den nu er, og, for at faae dens Indtægter formeerte til den fulde Istandsettelse, hvad der endnu fattes. Vi have skaa-ret en nye Canal fra Aaen ud paa Rheden 30 Alen bred og 7 Fod dyb alle-vegne i en Bredde af 18 til 20 Alen, hvor før kun var 2½ og 3 Fod og med Høie Vanden 3½ Fod. Vi have sat nogle skjønne Bolværke ved Aaens Ud-løb. Virkningen var allerede denne Vinter, hvad aldrig har været, at 27 Far-tøje laae i Aaen, og de Største gik ind med halv Ladning. Armene ved Aaen skal blive tredobbelt saa brede, som de have været; og den eene er det alle-rede, den, som er den vigtigste. Alt dette er kun en Draabe-Vand i den store Skaal; men det er en Draabe. Denne Byes Havn, som hvert 50de Aar til-demmede sig en Fod, er nu reddet, da den ellers om 100 Aar havde været aldeles tabt. Jeg skriver min Ven dette, ei for at prale, men kun for at glæde Dem; her i Aarhus, hvor Armene om Aaen vare for den største Deel bort-raadnede, ere de nu giorte af ny, og den lille Skov, som Deres Høivelb. vist saae, da De her besøgte mig, har jeg siden faaet indhegnet. Alt dette er smaat; men Staten bestaaer af sligt smaat.

Mønte-Sagen, som da nu d. 1. April ude hos Dem er sat i Gang, fortiener nu i dens Virkninger min Vens hele store skarpe Opmærksomhed. Tør jeg venligst bede, ja formane Dem, saa ville De nu holde virkelig en Dagbog over denne store Sag gandske alleene indeelt i Rubriquer og derhos Plads til Anmærkninger. Ugentlig den Danske-Mønt- og Seddel-Cours; ligesaa den Holstenske Mønt og Seddel-Cours; alle forekommende Phenomener ved beg-ges Omløb alleene i dette Halve-Aar; nøie antegnede Priser paa alle Hoved-Producter nu ved Begyndelsen, og siden stedse hen ugentlig først og siden maanedlig; alle Konstgreb, som nu mærkes, af allehaande Mennesker, deels for at redde sig for Tab, deels for at vinde; hvorledes den nye Courant og Seddel-Stok bliver i Stand til at træde i Steden for den Forrige og fylde

Hullet etc. etc. Sandelig her er et Særsyn, der fortæner Stats-Betragterens højeste Opmærksomhed og vil blive ligesaa lærerigt, som det er den voveligste Stræg, jeg kiender.

Min Ven gjør Ønsker for Tyrkerne, og jeg hverken for dem eller deres Fiender. Gud veed alleene, hvad her er bedst. Keiseren anfalder dem uden Aarsag, han har da ei mit Hierte; Russerne mistænker jeg, og der er jeg og tvilsom. Min saa kiere Ven elsker Tyrkerne, og jeg ikke, thi de har, som Spanierne i Mexico og Peru og Engellænderne i Indien, gjort Ørkener allevegne i hine fordum deilige Lande. Deres Sultan og Vizir og Bacher og Mus-selim ere mig aldeles Cliver, Hastings etc.⁴⁾ Naar jeg torde ønske; men, som sagt, jeg har intet Ønske, saa ønskede jeg i Lille Asien en Snees smaae Fyrstendømmer for Christne Printser oprettede; ved Euphrat et Par gode Kongeriger etc. Min Ven læser Pages Reiser⁵⁾, den har meget moeret mig; men dog for alting roes ei paa det opklarte Europas Regning alt for meget de raae Mennesker; set imod dem vore Bønder, vore smaa Borgere; lader os betænke vort Livs og Eiendoms Sikkerhed, og see deres Usikkerhed, grumme Krige, grumme Fangebehandling. Nei! min Ven, med alt det jeg kiender vore Hoffer, Hovedstæder, Store, vil jeg leve og døe Europæer og, hvad meere er, Christen. Her igien ueens, og dog leve vi, og vist døe gode Venner. Vare vi to nu ikke Europæer og saadanne Europæer, kunne vi da saa skrive hinanden, saa læse Pages Reiser etc. Hvids Dagbog ville jeg tage i alt fire Ark fra og hist og her udslette det meget om Tobaksrøgen og saa kalde den en artig, moersom Reise. Man har i Kiel været for haard.⁶⁾ See dette er min Dom; men min Ven, der har reist saa meget, vil og kand dømmе bedre. Nu min Kone helser venligst, og jeg omarmr Dem og forsikrer, som om jeg var et got raae Menneske eller og en lykkelig Araber under Hans Marrocan-ske Majestet, at ingen saa elsker og ærer Dem som Deres Høivelbaarenheds oprigtigste Ven og ydmyge Tiener.

O. H. G.

¹⁾ »Dem«, her om kollegierne. – ²⁾ Kommissionen ang. fattigvæsenets bedre indretning både i købstæderne og på landet, nedsat 19. okt. 1787 (DKanc. F. 81). Den indsendte betænkning fra G. ses ikke bevaret. – ³⁾ G.s erklæring af 28. jan. 1788 i Horsens havnesag 1774–1829 (Generaloldk. Havne-, kanal- & fyrvæsen 85). – ⁴⁾ Robert Clive (1725–74), grundlægger af det britiske herredømme i Indien, og Warren Hastings (1732–1818), britisk generalguvernør i Bengalen. – ⁵⁾ Pierre Marie François Pagès, *Voyages autour du monde*, 1782. – ⁶⁾ Om regensprovsten Andr. Chr. Hviids i 1787 udgivne »Udtog af en Dagbog, holden i Aarene 1777–80 igiennem Tyskland, Italien, Frankrig og Holland« og dens modtagelse se F. Rønning, *Rationalismens Tidsalder*, III. 1, s. 329 ff. I 1788 udgav prof. C. Fr. Cramer i Kiel et anonymt skrift, Hviids *Reise durch Deutschland. Ein Turnier zwischen Heinze u. Cramer in Kiel*.

158.

1788 2. maj, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Med en Fornøielse altid den samme har jeg læst Deres Høivelbaarenheds sidste Breve, baade fordi de komme fra Hierte til Hierte, og tillige derfor, at de indeholde intet, uden hvad der har Vægt for Forstanden og opfordrer dens Opmærksomhed. Eenige ere vi vist ikke i endeel Setninger og blive det ei heller letteligen, fordi vore Kundskaber ere saa saare forskellige og hentede fra forskellige Kilder; fordi det System af Fornemmelser, som min Siel har, er et gandske andet end min Vens, samlet i og under gandske andre Erfaringer, styrket og rodfæstet ved gandske andre Studeringer; og endelig fordi enhver af os, den anden maae sige, hvad han vil, altid, om ikke forsetlig, saa dog efter Siele-Lovene uformærkt skyder sig ind for dette mægtige System, der som sidste og høieste Ret afgjør alt. At foretage da over dette hele System en nye Revision, gjør man saa nødig, fordi man da skulle med eet sette sig selv i en fuldkommen Scepticisme; og hvad Tilstand er for Sielen ubehageligere? ubehaglig vist fra alle de Sider, den føler sig selv med Tilfredshed. Vi helde da alle til langt hellere at samle fra alle Kanter baade ved Kundskaber og Fornemmelser nye Føde og nye Befæstelse for vort System; og dette bliver os saare let, fordi de fleste Ting har sine to Sider, og vi altid gribe den, som staaer os an, det er, som passer med vort System; og var endda dette System en Bygning af Kundskaber og tydelige Begreber, saa ville det gaae an, at vi kunde kaste det under en alvorlig og oplysende Prøve; men her er i dette System ikke Kundskaber alleene; her ere Fornemmelser, og Fornemmelser knyttede sammen og i hinanden, over hvilke vi ikke have tydelige Begreber; men derfor staae de og som Klippen, der spotter Minererens Konst og forgiæves Arbeide; og uden om dem ligger endnu som en uigienemtrængelig Vagt Sielens Hvile i dem og Afskye for Foruroligelse.

See, Kiereste Ven, dette er i mine Øine den Grund-Aarsag, hvorfor kloge og opklarede Mænd kand have og beholde i visse Ting de meest modsatte Grundsetninger, skiønt kun det eene kand være sandt, og hvorfor de begge kand stivt og fast troe, at de hver for sig har Sandhed fat og følger den, ja ærlig følger den, skiønt den dog kun maae være paa den eene Side. Saaledes gaaer det os to nu i vor venlige Trette om de Arabiske Stammers Fortrin for de Europæiske Stater i Henseende til Livets virkelige Lyksalighed. Her føler nu min Ven anderledes end jeg, og den Følelse fik De i Maroc, under en Melancolsk Tilstand, i Eenlighed, med en Siel, der et lidet helder til Veemod.

Paa den eene Side stod nu for Dem alle dette Stamme-Livs Fordeele; dem saae De og kiendte De; men alle dette Livs Uleiligheder følede De ikke, fordi De ei var i Stammen, ei Lem af den, ei deeltagende i dens Tildragelser i en lang Række af Aar. Paa den anden Side stod nu og for Dem al den Europæiske Stolthed, Gierrighed, Falskhed og Forfølgelse, hvilken De følede som Lem af saadan Stat og som den, der snart skulde hiem igien at møde paa denne Kamp-Plads. Denne frygtede De og afskyede og derfor nu ei følede andet end dette Onde; havde derfor ei for Øinene det meget Gode, som og her maae paa Vægtskaalen for at udbringe den sande Bestemmelse.

Min Ven agtede ikke, troer jeg, at for at hjælpe Europæerne til denne Arabiske Lyksalighed maatte De nødvendigen opløse alle Stater i smaa Stammer, opbrænde alle vore store Stæder, forstyrre tusende af vore Konster og begrave alle vore Videnskaber; og endda, naar dette var skeet, maatte endnu, paa det denne Arabiske Lyksalighed kunde nydes uforfalsket, den evige Fred bringes tilveie, at de ei, som Araberne dog undertiden og ofte gjøre, skulle bekriige og ødelegge hinanden; og endnu maatte Naturen selv staae os inde For, at Tørke og Ufrugtbarhed ei skulle sette os i Fare for at sulte ihjel med vore smaa Børn, hvilket og af og til skeer med Stammerne. Heller ikke maatte Ryttere udsendes at inddrive Skatter, som og skeer endeel Stammer, at vi da enten skulde nedtrædes eller og rædsomme flye til Atlas-Biergene, eller hvor vi kunne.

Mig fik De ikke, Kiere Ven, til at blive fornøiet; jeg ville længes efter den Sikkerhed, jeg nyder i Selskabet: Sikkerhed mod Overvold, mod Hunger, mod Naturen selv i mange af dens Omvexlinger; jeg ville snart rekke efter Livets Beqvemmeligheder, jeg nu smager; efter de Konster, hvis Frembringelser jeg nu nyder; efter de Videnskaber, hvis Sødhed min Siel er saa aaben for.

Jeg kiender vore Uleiligheder, og deels er jeg vant til dem, deels forstørerer jeg dem aldrig, deels leder jeg dem ikke op for at skabe mig selv Kummer, deels finder jeg i det Gode fuld Erstatning for det Onde, og deels veed jeg, at allevegne er Lys og Skygge, Storm og Stilte, Got og Ondt ved Siden paa hinanden. Dette hører til en Klode som vores, hvor Menneskene spille saa stor en Rolle og vist ikke nogensteds ere det, de burde, eller det, de kunde.

Min Tilstand har jeg i alle mit Livs Forandringer altid anseet som mig givent af Gud og følgerig for at være den bedste for mig. Jeg har søgt at spille rigtig Rollen, som Han, den Store, har givet mig; og naar Han gav mig en anden, har jeg villig taget den, seende saasnart mueligt paa ham og ikke paa mine Medacteurer.

I Selskabet eller Staten, jeg er, har jeg ønsket alle fornøiede og gjerne

villet troe, at alle vare gode. Dette ere de nu vist ikke; men jeg har sagt mig, at jeg ei heller selv var det fuldkommen; at alle ikke have lige Kræfter, heller ikke lige Fristelser; og overalt at Skygge er ved Siden paa Lys; Ondt ved Siden paa Got, og at Selskabets egen Natur og vor hele Tids Natur fordrer, ja æsker visse Midler mod visse Sorger.

I disse Stater og disse Tider har jeg da fundet Penges saa nødvendige Værd. Uden et vist Maal af dem, Kiere Ven, bliver baade Deres og mit Liv en Byrde. Man skaffe sig dem kun ikke ulovligen, og saa undrer jeg ikke, at Officier og Præst, Embedsmand og Borger heller, naar de have Valget, søge (jeg setter stedse lovligen) det meere end det mindre.

Ere visse høie Embedsmænd ikke det, de burde, saa, naar og jeg har ærgret mig over Cabaler og taabelige Planer, gaaer jeg igien tilbage til min Rolighed, tænker, at ogsaa disse og deres Sager høre til den Store Herres Plan, hvorfra igien i sin Tid udkommer noget Bedre.

See, Elskværdige Ven, saaledes lever jeg da meesten altid i en Verden, som jeg troer for mig at være den Bedste; dens Gode nyder jeg med en uophørlig Taksigelse; og det Onde, naar det føles, taaler jeg det med en sand Overgivelse. Jeg søger da ikke Lyksalighed andensteds, end hvor jeg er, og jeg anseer det end meere for en Samvittighed at faae mine Brødre til at søge den andensteds, end hvor de ere. See hvilken Philosophie! hvilket System! Nu jeg omfavner min Ven, helser venligst fra min Kone og er (thi ogsaa dette er min Lyksalighed!) aldeles D. H. tro Ven og ydmyge Tiener

O. H. G.

159.

1788 10. juni, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Sær kiere Ven.

Jeg skylder Deres Høivelbaarenhed nu Svar paa 2 kiere Breve, og jeg vilde saa gjerne svare Dem nu ordentligen paa Dem begge; men ligesom jeg nu paa 14 Dage har kun reist i Stiftet, saa mod Terminen har jeg i mit Embede saa meget at gjøre og ved Kronprintsens Ankomst d. 15 og Reise igiennem Stiftet¹) saa meget at besørge, at jeg begynder dette lidet Arbeide, som mit Hierte kalder mig til, med en sand Uroe. Men min Ven maae dog vide, at jeg lever vel, at jeg elsker Dem, og at jeg deri ikke giver en Araber noget efter. See da, Kiere Ven, en Araber iblandt Europæer, og hvad endnu meere er, imellem de lærde, ja fornemme Europæer. Der ere da Undtagelser allevegne; og dersom De ville give Araberne vores Europæiske Leve-Art, vores Statsindretninger, vore Nødvendigheder, vore Byer, smaa og store, og lade dem beholde deres Religion, deres U-Lærdom, deres Sprog, saa skulde De,

inden to Aldere vare forbi, ikke finde den Uskyldighed, den Nøisomhed, den Stamme-Forbindelse, som De nu beundrer baade i sig selv og dens Følger. Denne min Overbevisning bestyrker jeg med alt hvad jeg veed af Verdens Historie, fra den Dag af vi kiende den vel, og saa lige til vore Tider. Min Slutning er da: jeg hører nu til denne Tingenes Orden, og i denne Orden hviler jeg. Jeg veed, hvad Onde vor svage Natur knytter dertil; jeg føler og, hvilke Fordeele denne Tilstand skaffer mig baade for Siel og Legeme; disse sidste gjør jeg mig saa kiere og vigtige, som jeg bedst veed; og hint Onde taaler jeg som Natten og Stormen og Tordenen. Falder det mig ind at tænke paa de omvankende Folkeslag og godartede tillige, saa i det jeg seer paa de Fordele, de har, og jeg savner, aabner jeg og Øinene paa de Herligheder, jeg har, og de mangler, og nu denne Vegtskaal, hvad lærer den mig, at alt i Almindelighed er lige og jævner sig? Jeg overtalte mig ikke til at betage en god Araber Smagen af hans Lyksalighed ved at vise ham vores og gjøre ham den følelig; ei heller kand jeg føre det over mit Sind at forstyrre Europæernes Lyksalighed ved at opdage alle dens uafhielpelige Mangler. Jeg vil saa gjerne hvile og finde Roe i min egen Tilstand; og forstyrres mig denne Roe, attraaer jeg saa hastig, som jeg kand, at komme igien tilbage. Mit Huus, min Have, min Kone, mine Børn, mit Embede, min Tilstand, mit Bibliothek er mig et non plus ultra. Jeg lever kun imellem Naader og Barmhiertigheder af den gode Gud. See, Bedste Ven, dette er min Philosophie. Jeg ville, da jeg elsker Dem af Hiertet, at jeg kunne indgyde i Deres Siel selvsamme søde, stadige og muntre Sinds Roe. Sandt! de Mennesker, vi ere omringede af, ere svage, endog giennemtrængte af Egennyttighed; men den Tingenes Orden, som hverken De eller jeg kand ændre, bringer det med sig. Sandt! Venskab er rarere end Diamanter; men et sandt ægte Venskab er vel og vor Naturs Fuld-Modenhed og mange moralske og physiske Fuldkommenheders lykkelige Sammenstød. Lad os da ikke fordre for meget. Udstrakte Fordringer forstyrre vor Fred; thi ogsaa ligge de uden for Tingenes Natur. En Idealsk Verden er lettelig dannet; men den er og kun til i min Indbildning. Endog min Bedste Ven, ja en høist elskværdig Kone, har dog svage Sider; og jeg selv og. Det Fuldkomne hører ikke til denne vor Puppe-Tilstand. Jeg undrer mig aldrig over at finde kun faa sande Venner; det er mig nok at have fundet Dem og en tre, ja fire til; men det, jeg forundrer, er at have fundet, i det jeg er nøisom, ikke faa fordragelige Mennesker, Omgangs Venner, som jeg kalder dem. Naar jeg nu tager dem og legger saa mit eget lidet til, saa har jeg fuld op, hvad jeg kalder nok. Endnu føier jeg dette til, at hvor jeg har været, har altid nogle Geistlige og Lærde været mine Selskabs Venner.

Men nu til det andet kiere Brev. Vor Cours maae blive slettere; det har jeg formodet, og det kand ei være andet; endog om Caffé-Operationen²), den

løieligste af Verden, ikke var kommen til; den er dog ikke besynderligere end den Handels-Speculation, som nu har forvoldt de engelske banquerouter.

Hviid, altid svag, er død, ikke af Ærgrelse, men af en tilstødt og i førstningen forsømt Svaghed.³⁾ De Kielske Grovheder skal han have foragtet. Hviid var lærd, og jeg elskede ham; men jeg har dette mod ham, at han var ildsindet mod den Religion, i hvilken han tog Penge for at være Lærer; skadelig var han derfor for visse muntre, unge, umodne Studenter. En Mand kan for mig tænke, ja skrive, som han troer; men en ærlig Mand sulter, førend han bedrager; og den bedrager, som lærer andet, end han offentlig har forbundet sig til at lære; da nedlegger han Embedet.

Al min Opmærksomhed er stilet paa Kongen i Sverrigs Operationer; man siger, at Sultanen betaler ham. Vor Alliance med Rusland kand nu staae en Prøve. Nous deux nous connoissons les êtres. En Ven har forsikret mig, at Preussen har erklæret, at det Øieblik, Gustaf angriber Rusland, angriber Preussen Svensk Pommern. At Rusland 1773 holdte Sverrig fra Norge, troer jeg ikke. Preussen og vi selv holdte ham baade fra os og fra Rusland. Saa har jeg Sagen i Hovedet og troer det endnu, fordi Rusland da havde Tyrke-Krigen og Pugatschefs Oprør.

Den fæle løgnagtige Piece⁴⁾ bærer alle de Skam-Mærker, som min Ven har tillagt den, og er vist et Foster af et vist Parti; men ogsaa dette Forsøg har strandet, ligesom Falkenskiolds Ankomst.⁵⁾ Alt Onde har sin Tid og skal have Vanskelighed ved i Længden at bestaae. Naturen selv er det Onde imod og forstyrrer det omsider som et fremmed Foster.

Man forsikrer, at Geheimeraadere Rosenkrantz og Schack Rathlou har begiert deres Afskeed, og at den første strax fik den; men at den sidste er bleven formaaet til at blive, i det mindste indtil Kronprintsen kommer tilbage.⁶⁾

De store Anstalter med den saa kaldte Landboe-Sag skal nu være sluttede. Intet er vigtigere; thi det rører ikke mindre end hele Grundvolden. Aldrig har jeg saa længtes efter at see en Forordning som efter denne.

Nu lev vel! min Kone helser venligst; og jeg er med den allerstørste Høilagtelse Deres Høivelbaarenheds oprigtige Ven og troe Tiener

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Om kronprinsens besøg i Århus på gennemrejsen til Norge se nr. 160. – ²⁾ Om Vestindisk Handelsselskabs kaffehandel se Holm, Danm.-Norges Hist. 1720–1814, V, s. 157 og H. T. 10. r., VI, s. 385 ff. – ³⁾ Andreas Chr. Hviid, omtalt i nr. 157, døde 3. maj 1788. – ⁴⁾ Rimeligvis Authentische Aufklärung über die Geschichte der Grafen Struensee und Brandt, Germanien 1788. Se omtalen i brev fra Sch. til Bülow 16. maj 1788 (Sorø Akademi 42. 58) og hos Holm, Danmark–Norges Hist. IV. 2, noter, s. 27). – ⁵⁾ Oberst S. O. Falkenskiold, der i 1772 var blevet hensat på livstid på Munk-

holm, men siden benådet mod at tage ophold i Frankrig, blev i 1788 hjemkaldt og udnævnt til generalmajor i anledning af det forestående felttog. – *) Efter at kongen 31. maj 1788 havde givet sin sanktion til stavnsbåndets ophævelse, indgav de to statsrådsmedlemmer Fr. C. Rosenkrantz og J. O. Schack-Rathlou deres afskedsbegæring, som bevilgedes henholdsvis 3. og 6. juni, for sidstnævntes vedkommende dog således, at pladsen i statsrådet stadig stod ham åben.

160.

1788 1. juli, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Kiere Ven.

Det sidste Brev, som Deres Høivelbaarenhed glædede mig med, var som alle Foregaaende mig inderlig kiert, fordi det var fuldt af Venskab, Fornuft og sund Tænkemaade. Jeg fik det, da jeg allerede Dagen før havde i Randers sagt Farvel til H. K. H. Kronprintsen og til Høistsammes Marskalk, hvilken sidste da ikke fik min Vens Brev, men faar det nu et Sted i Norge tilligemed mit. Kronprintsen var som forrige Aar meget naadig mod mig og alle; men denne Gang var alt kun Hast; thi Han kom om Aftenen d. 15. Kl. 8 og forlod os d. 16. Kl. 4 om Morgenen. Hans Marskalk fandt jeg til min store Glæde vel efter hans svære Brystsye; maatte Han kun med Herren Selv vel holde Reisen ud. At De strax i Fladstrand kom fra Vognen i Skibet, det veed man; og skal man troe Aarhus-Skipper-Tidender, saa er Herren kommen d. 19. til Friderichstad. Snart faaer man nu Vished, og efter den maae vi da bie.

Nu vil vi slutte Stilstand angaaende vore Araber; jeg siger *Stilstand*, hvor Sagen endnu staaer uafgiort. Endnu, hvad min Ven siger, ved Anledning af Deres sunde Tanker angaaende Sl. Hwiids Død, om Almindelig Menneske-Kierlighed som Hovedsagen i den christelige Religion, skal heller ikke volde Strid imellem os, da den hos Dem er Alt og hos mig alterum illud et non secundum. Endog den Meening hos Dem, at den rette orthodoxie gjør Kirke- og Alter-Gang til Hovedsag, skal ikke finde fra mig anden Erindring end denne, at i Pontoppidans Forklaring, som smaae Børn lære i de smaa Skoler, modsiges denne catholske Tanke med største Eftertryk. Ligesaa har Hwiid i sin Dagbog mange saa kaldte orthodoxe Setninger at holde sig op over, som høre alleene til Pøbelen, og til Pøbelen af Orthodoxer. Hwiid havde saameget studeret Critiken og Manuscripter, som sin Hovedsag, og som sin Biesag Konstens (Malerie, Billedhuggerie og Mønt) Historie, at han hverken kiendte Bibelens sande Forstand, ei heller vor Kirkes visse Lærdom og Forfatning. Tolerance, Snak om Menneske Kierlighed, Glæde over og i alle vor Tids nye Drømme udgiorde det Store hos ham som hos saa mange andre. Jeg elskede ham, som jeg elsker alle Lærde og Duelige Landsmænd; men fordi jeg

længe havde kiendt ham og selv befordrede ham, saa forbandt min Samvittighed mig til, helst han bad mig derom, at skrive ham mine Tanker, at Tolerance i mine Øine er Kierlighed til og Skaansel med de Vildfarende, men ikke Heftighed imod, ei heller Had til Orthodoxe og dem, som forsvare den Kirkes Lærdom, de troe; at Menneske-Kierlighed bestaaer i at ville alle Mennesker vel, ret være virksom til alle deres Bedste, som jeg finder mig Ævne til at kand hielpe, og i sær at arbeide utrettet i min Cirkel for det Selskab af Mennesker, som Gud har forbundet mig med, og da og for mit Fædreneland; men at denne store Dyd ingenlunde bestaaer i at bevise, at Hedninger, Jøder, Tyrker blive salige; thi min Dom har heri slet ingen Virkning paa deres Vel; ei heller bestaaer denne store Dyd deri, at jeg vil en Svensk, Tydsk, Fransk ligesaa vel som en Dansk, og at jeg sender Penge ud til et afbrændt Gera¹⁾ etc.; thi disse Penge giver jeg til de Trængende, som jeg har hos mig selv, fordi dem har Gud gjort til min Næste, og fra dem røver jeg, hvad jeg skiænker ud af Landet. Endvidere skrev jeg, at vor Tids nye Drømme gjorde intet Indtryk paa mig, fordi jeg maatte, for at agte dem, først fornegte al min Kundskab og sværge mig selv paa, at jeg ikke havde læst, ikke studeret alle Kilderne, og ogsaa derfor, at jeg havde i min Tid oplevet 4 successioner af systemer og vidste upaatvivleligen, om jeg endnu levede 10 Aar, at see det 5te, saa at jeg nu tog mig den Frihed selv at dømme; car moi, je suis aussi peintre.

Min Ven fortryder ikke, at jeg har sat disse Tanker; det er saa naturligt at fortælle alt til en Ven. Dog dette føiede jeg til, at Dagbogen i øvrigt havde saa mange Yndigheder og saa meget got, at jeg havde kun frønsket dette skønne Malerie disse faa Pletter.

Om de to afgaaende Ministre tænker jeg net op som min Ven, hverken meer eller mindre. S. R. havde jeg saa gierne villet beholde, fordi jeg kiendte hans Værd, og fordi jeg ønskede en Modvægt. Vor Sjø-etat skal være i god Stand, og de dertil skienkte store Penge ret vel anvendte. Ogsaa skal man, hedder det, være fuld orthodox i Henseende til Rusland. Gustaf er mig da fuld ubegribelig; dog tænker jeg, at han dunster ud. Treskows Brev er brændt og har aldrig været seet eller hørt af nogen. Hvad Academie-Forordningen angaaer, da er de to første Capitle gode meesten overalt; det 3die besynderligt og en Omskabning, som jeg ikke havde vovet; men det 4de har saa megen Glimmer og saa stor Ufuldkommenhed i det indvortes Væsen, at det har opvakt min Forundring og vil intet Decennium faae.²⁾ Forordningen om Korn-Indførsel og Udførsel siger intet og bør ingen skrække, ligesom den ei heller, uden enkelte Gange, kand nytte i Danmark. Den anden Forordning om Qvæget og fuld Frihed dermed vil være nyttig for Marsklandene og uskadelig for Jylland.³⁾ Nu er tilbage den store Forordning om Landboe-

Væsenet⁴⁾, og, som min Ven siger, den maae vi see og studere. Naar De nu har læst de tre andre, da ville De have den Godhed at sige mig Deres Tanker. Vore Statstyrere ere ellers dristige; om faa Aar kiender jeg ikke det mindste af, hvad jeg i saa mange Aar havde grandsket paa. O! maatte dog alle disse Foretagender have Lykke; Lykke langt over, hvad en maaskee alt for stor Varsomhed torde haabe! Maatte min Frygt være forfængelig, og jeg om nogle Aar sige mig selv: disse have dog havt Ret og jeg Uret! Men skulle man feile, og skulle om nogle Aar et andet system vælges og blive nødvendigt; o da, min Ven! — — — Dog alt dette er i Guds Haand; og den nærværende Tid hører kun Mennesker til. Imidlertid hvor lykkeligt at leve, hvor vi to leve, at nyde Rolighed og sig selv; at finde Tid at dyrke de fredelige Muser og at kunne læse, i sær de Gamle; dog og nogle af de Nye; og under alt dette at kunne omgaaes med Gud og venne sig til at tænke paa den store Aandernes Stad, som vi høre til, kun nu skimte og engang som spæde Børn (thi høiere tør jeg ei tænke Newton, Boile, Leibnitz etc) komme ind i. Da troer jeg, at vor Jordiske Kundskab og Arbeide og Viisdom vil see ud for os, som da vi fordem, efter at have lært vor Grammatik, begyndte at tyde og gjøre Stiil. Dog Grammatiken indeholdte Sandheder, som vi tosset anvendte. Nu farvel; der sees vi, skjønt, som jeg haaber og ønsker, endnu her; min Kone, som venligst helser, siger, at De nu, min Ven, er bleven alt for stor Avlsmand, det er glebæ adscriptus; men disse skal jo nu blive frie. Naar De seer Hr. Conf. Schumacher⁵⁾, da ville De helse ham fra en sand Ven, som og evig er Deres

O. H. G.

¹⁾ Byen Gera i fyrstendømmet Reuss hærgedes 18. sept. 1780 af en ildebrand. En ansøgning fra fyrsten om bevilling af en kollekt i Danmark blev afslået (Dpt. f. u. A. Alm. korresp.-sager K. Kollekt og understøttelser til protestantiske kirker 1771–1839). — ²⁾ Den under 7. maj 1788 udstedte fundation og anordning for Københavns universitet. — ³⁾ Forordningerne om korn- og kvæghandelen af henholdsvis 6. og 11. juni 1788. — ⁴⁾ Forordningen om stavnsbåndets ophævelse udkom 20. juni 1788. — ⁵⁾ Andreas Schumacher, amtmand i Segeberg.

161.

1788 25. juli, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Sær Kiere Ven.

Først takker jeg Deres Velbaarenhed af Hiertet for de tvende sidste Skrivelser, dem jeg i Dag, efter at have havt Besøg af adskillige Venner, nu endelig kommer til at besvare. Jeg begynder da, og det strax, med hvad der meest rører min Ven, nemlig med Skierrildgaards forestaaende Salg.¹⁾ Denne

Gaard med Gods ligger i Bierreherred, Stiernholms Amt, følgelig under mig. Egnen er god; det hele Gods næsten udskiftet; Bygningen paa Gaarden Bindingsværk og taalelig; Herlighederne som de i Aviserne ere beskrevne. Men Eierne er forgieldet og maae søge at bringe Gaard og Gods ud til det høieste; det er sælge alt til Bønderne selv, hvilket her saa meget bedre lader sig gjøre, som disse ere fra hinanden udskiftede. Dertil har han nu og udbedet Kammerets Tilladelse, erholdt til Sagen mit Vidnesbyrd og nu hver Dag kand vente Bevilgningen. Min Ven seer da, at paa dette Gods er intet at tænke. Neppe skulle jeg og torde for det første raade Dem til noget betydeligt Kiøb, indtil man seer den sande Virkning af Forordningen om Stavnsbaandets Løsning og af den, som endnu skal ad Aare komme ud, Hoveriet betreffende. Thi Følgerne af disse Anstalter, helst i de første 10 Aar, troer jeg mig ei til at forudsige; en Giæring vil der blive, og en forunderlig Sammenstød af Virkninger fra Friheden og Konster mod Friheden; men hvorvidt disse i gode Egne vil blive til Skade for Godseiere; hvorvidt Gaardene vil falde; hvad Sikkerhed der vil blive for Indtægterne; om alt dette kand man ikke engang gjøre sig nogen blot rimelig Forestilling, førend man i det mindste seer den anden Tome, den om Hoverie; og jeg tør sige, endda ikke med Vished, førend Følelsen selv af Forandringerne har været vor Læremester. Min Ven gjør da bedst i at elske og dyrke sit smukke Østerholt, have sin øvrige Capital paa Rente og være Tilskuere, indtil Øieblikket kommer, at man seer og ikke troer.

Eet allene føler jeg, og jeg synes med forvisning, at vore Styrere vove meget, meget for Staten, meget for Eiendoms Retten, meget for den Kiere Kronprints, meget for dem selv og deres egen Ære. Alle disse nye Indretninger ere vovelige og bortslengte for Skiebnen; saaledes den Islandske Handels Frihed, og hvad dermed er foreenet; saaledes andre Handels Foretagender; saaledes Mønte-Planen; saaledes den hele nu værende Landbo-Sag. O! hvor ønskede jeg, at alt dette maatte lykkes, lykkes langt over alt mit Haab, lykkes, som den velsindede Kronprints formoder!

Den nye Forordning om Kornhandelen er i mine Tanker ret god. Naar jeg var bleven, hvor jeg var, havde Norge havt den for tre Aar siden og Danmark maaskee og, siden jeg holder mig forsikret om, at indrettet, som Forordningen nu er, skal den aldrig kunde skade den frembringende Flid i Riget. Mit Beviis er dette:

En Tønde Rug i Fragt hertil	3	ⷵ	
I Vexel-Cours-Rabatten	-	8	β
I Assurance	-	2	β
I Told	1	-	8 β
		<hr/>	
	5	ⷵ	2 β

Endnu har Kiøbmanden ikke vundet en Skilling. En Tønne Rug maae da i Østersøen koste 2 rdr. 1 $\frac{1}{2}$ og i Danmark 3 rdr., førend han uden Tab kand forskrive. Men skulle Forskiellen imellem Priserne være paa begge Steder saadan, at han endog kunde vinde, da bør han strax uhindret kunne lade komme, og den i Kiøbstæderne boende Almue ei betale vor Landmand dyrere. Fem Marks Forskiel paa Priserne der og her, enten virkelig eller med Grund ventelig, kand alleene give Speculation. Landmanden har da intet at frygte, og Kiøbstæderne ei synderlig at haabe, fordi Forskiellen neppe, troer jeg, eengang i 10 Aar indtreffer, da alt gierne i det handlende Europa jævner sig; og naar nu Forskiellen skulde være eller kunne blive, kommer det endda an paa, at vore Kiøbmænd, hvis Indsigter jeg meget lidet troer, forstaae i Tide at nytte den. Der seer min Ven al min Troe i denne Sag.

Tak, Kiere Ven, for Meddelelsen af den Preussiske Kirke-Forordning.²⁾ Jeg har nu i mine Aviser havt den heel og holden. Min Ven da nu og. De vil da have erfaret, at Kongen har i den hele Forordning talt i Overeensstemmelse med Religionsloven i Tydskland om de tre Religioner og med den Preussiske Stats egen Beskaffenhed; at der er en egen Artikel mod det nu saa berygtede Catholske hemmelige Proselyt-Magerie; at der er megen Alvorlighed mod offentlige Læreres selvtagne Frihed at reformere Lærdommene; at den sunde Tolerantz er omhyggelig bevaret; og (nu skiælver jeg for min Vens Domstoel) at denne Forordning derfor er fortreflig. Men i Tydskland vil man blive rasende for Gudinderne: *Die Aufklärung und Die Freiheit*. Kongen vil blive hudflettet, løjet om og skammelig stiklet paa, indtil og dette alt er blevet gammelt.

Hvad min Ven i sit næstsidste Brev rigtig erindrede om Misbrugen af Lærdommen om Forsoningen, er alt en bedrøvelig Sandhed; men min Ven troer, at denne Misbrug hører til Orthodoxien; og dette er saa lidet rigtigt, at endog denne Misbrug aldeles er fordømt og giendreven i alle vore Lærebøger, ligesom i det hele Nye Testamente. Uden Lærdommen om Forsoningen, saadan som det N. T. har den, var Deres Bedste Ven med al sin Lærdom og alle sine gode Gierninger i et haabeløst Mørke; men med denne ere alle mine Dage gangne i Roe og Glæde og Munterhed og Haab.

Deres Høivelbaarenhed tier om Triple-Alliancen, som nu er til imellem Engelland, Preussen og Holland, og hvortil det synes, at Kongen i Sverrig træder.³⁾ Ville De, at vi og skulle gaae dertil? Det Engelske Ministerium er nu meget dueligt; thi Fordelen heraf er alleene for Engelland, og Faren i sin Tid alleene for Preussen og de andre. Nu maae Frankerige med Spanien gaae til de Keiserl. Hoffer, og Tyrkerne til Engelland etc. Gud bevare og velsigne min Ven! Min Kone helser venligst, og jeg er Deres evig troe Ven

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Skerrildgård i Nebsager sogn bortskødedes i 1790 til kammerråd Chrf. Bolvig, efter at den tidligere ejer H. H. v. Lüttichau i 1789 havde fået kgl. bevilling til at afhænde bøndergodset med forbehold af herregårdens frihed (Trap, 4. udg., VII, s. 526). – ²⁾ Det preussiske religionsedikt af 9. juli 1788. – ³⁾ Ang. de engelske planer om en alliance med Preussen, Holland, Sverige og Danmark-Norge se Holm, Danmark-Norges Hist. VI, 1., s. 256.

162.

1788 19. august, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Sær Elskede Ven.

Jeg skylder Deres Høi-Velbaarenhed nu Svar paa tvende kiere, vigtige og altid behagelige Breve, og i det jeg nu vil og bør besvare Dem i deres Orden, maae jeg tillige først takke min saa agtede og elskede Ven for dem begge.

Troe mig, at ville jeg have hørt min Tilbøielighed efter at see D. H. og have Dem nær hos mig, da havde jeg ikke fraraadt Dem at tænke paa Skierildgaard. Men deels vidste jeg, at denne var ikke for Dem; deels kunne og kand jeg ikke troe, at under den Rystelse, som Landets Landvæsen staaer for, det er tienligt at købe; deels synes mig og, at min Ven, som dog maae vente at blive ansat, vanskeligen skal kunne bestemme sig, førend De seer dette. Ofte er det faldet mig ind, og eengang vil jeg dog skrive det, om Neumünster Amt ikke skulle staae Dem an; thi hvis saa var, skulle jeg næsten troe, at Kammerherre v. der Luhe, som ikke ønsker uden at slippe derfra, og som har Marskalken til Ven, gierne veeg, beholdte, hvad han af Kongen har, og overlod Dem Embedet.¹⁾ Alt dette er kun, om min Ven attraaer større og paalagt Virksomhed *nu i denne Tingenes Orden*.

Men nu igjen til Brevet og for et Øieblik til vor Theologie. Alt hvad min Ven siger om visse Præsters Anvendelse om Lærdommen af Jesu Forsoning og om mange Menneskers Misbrug af denne høie Lærdom til at styrke sig i Laster, alt dette er aldeles sandt og aldeles afskyeligt. Men naar min Ven troer, at dette er vor Kirkes Lærdom og den sande Orthodoxie, saa maae De tillade mig at sige Dem reent ud, at De feile aldeles. Vor Kirkes Lærdom er det Nye Testamentes, og hvad Christus Selv har i denne Henseende lært, kunne min Ven allerkortest læse i Matth. 5. 6. 7. capitle, og hvad Hans Apostle har ligeledes indskiærpet, det kunne De finde i Brevet til de Romere, dets 3. 4. 5. 6. 7. 8. Capitle, ligesom og hos Apost. Peder i hans første Brev og hos Johannes i hans første Brev. Naar De behager at læse disse Steder, saa vil De finde, hvad vor Kirke lærer, og hvad Deres Ven helligen troer og med yderste Flid følger. Alt andet og afvigende derfra fordømmer jeg og med mig alle sande Orthodoxe. Men som jeg paa den eene Side op-

rigtig gjør dette, saa paa den anden veed min Ven, at jeg ingen Ven er af den saa kaldte *Aufklärung*, den nemlig, som vil paalegge mig, at jeg skal troe Jesum at være en Bedrager og hans Apostle at være Sværmere; thi da vil man, at jeg skal forkaste al Historisk Sandhed og al historisk Grund og sværge paa, at jeg ikke seer, ikke føler, hvad jeg baade seer og føler. Jeg har (og det veed jeg) i det allermindste samme Styrke i Philosophie, Historie, Sprogkundskab som disse *Aufklärere*; jeg veed og bedst, med hvilken Varsomhed jeg har søgt Sandhed og prøvet det hele pro et contra. Slutningen da, min evige Slutning er og bliver: Gud har sendt os sin Søn, og ved Ham og Lydighed mod Ham veed jeg at blive salig. O! min Ven, denne Vished, kiendte De den! kunne jeg deele den med Dem, jeg saa elsker!

Men nu til vor politiske Verden. Herom ønskede jeg at tale Dem længe og i Roe. Dog her er for os kun Trøst af Pennen. Søslesaget²⁾ lader til at have været gandske uafgjørende. Min Ven troer, at Russerne komme igien 2., 3. og 4de Gang, og jeg troer det samme, samt at de komme hver Gang med større Fare for Sverrig, siden de vist komme med meere øvede Folk og større Forbitrelse. Landmagten begynder nu vel og snart, skjønt Rusland vel ei heller fra den Side har været beredt mod dette uventede Begreb.³⁾ Dog Forbitrelsen ved Hoffet maae være stor og vil have til Følge, at man griber sig an til det yderste. Thi havde De vel, min Ven, drømt om, at vi to skulle læse en Declaration fra Sverrig, og det til Rusland, affattet i det Sprog og med de al min Forestilling overgaaende Paastand, som samme indeholdt? Sov De vel den første Nat efterat have læst dette Yderste af Gustavisk Skryderie?

Men nu Preussen, der er os saa vigtig, og *som i disse Tider* virkelig har Vegtskaalen i Haanden! Hvad troer De om hans og vores Mediation? Man troer *virkelig* hos os Preussen vel sindet mod os. Men kand vel Mediation udrette noget i denne Tingenes Tilstand? Hvad satisfaction kand Keiserinden faae? og hvilken skulle den ei ydmygede Gustaf vel ville give? Rusland er, som vi begge vide, fiin, og stedse troer jeg, at dette, at Keiseren har saa tordet degarnere Böhmens og Mährens Grændser, bliver mig et Beviis for, at der imellem de to Keiser-Hoffer og Preussen er en hemmelig Convention, som Dantzic, Thorn og Stor-Polen maae betale. Synes De ikke, Kiereste Ven, at Polen er høifrugtsommelig med en Confederation og maaskee frygter derfor? Skulle sligt ikke og være Grund for Gustaf til saadant Overmod? Skulle ikke, hvad vi nogle Gange have læst om Preussiske Udrustninger mod den Polske Side, sigte til saadant? See her nu nok, hvorom jeg længes efter min Vens Tanker. I Sandhed Alt er nu saa blandet, at man maae længes efter Udvikling.

Hvad os angaaer, saa lader det til, vi blive vor Allieret tro; men at hun ikke vil have uden den for hele Verden bekiendte stipulerede Hielp; thi og er

Kronprinsens alt den 10de tilbage, og Prints Carl af Hessen med ham; de Norske Tropper skal da ei agere.

Den Tyrkiske Flode er da forunderlig forstyrret i det sorte Hav. Nu længes mig at see, om ikke August og Sept., de sedvanlige Operations Maaneder imod Tyrkerne, vil dog eengang lade os see Keiseren og Romanzow⁴⁾ i Bevægelse. Men jeg maae ende, omarm Dem af Hiertet, helser venligst fra min Kone og er med Siel og Hierte Deres Høi-Velbaarenheds oprigtige Ven og ydmyge Tiener

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Johan Bülow's ven, kammerherre Fr. Carl Æmiliius v. d. Lühe, som ved regerings-skiftet 1784 forflyttedes fra kommercekollegiet til amtmandsposten i Neumünster, afgik, efter at han i 1787 havde fået tilladelse til at opholde sig i udlandet, 5. aug. 1789 fra dette embede, idet han afløstes af C. H. v. Lowtzow (Rtk.s tyske forestill. 1789, nr. 54 og 105). – ²⁾ Slaget ved Hogland 17. juli 1788. – ³⁾ Her i betydningen angreb. Jvf. K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids-språket, verbet begripa. – ⁴⁾ Den russiske feltmarskal Peter Alexandrovič Rumjanzov (1725–96).

163.

1788 5. september, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Det sidste Brev, som alle andre fra Deres Høivelbaarenhed, har været mig til den sandeste Fornøjelse; ogsaa dette deri, at jeg har tænkt om Neumünster ligesom De; mærkeligt dog, at man ikke har villet modtaget Deres Tilbud¹⁾, skjønt Amtet var saa vel tient med Dem og saa høit behøver at have sin Mand hos sig og en Mand, der tiener med Lyst. Efter al Rimelighed er det Frygt for Ophold i Kiøbenhavn (thi visse taale ei der K. v. d. L.)²⁾, som efter min Vens rigtige Formodning har hindret saa rimelig en Sag; maa-skee man nu begreb det modsatte og derfor blev villigere; helst om min Ven ville endnu, og v. d. L. ved sine to Venner til Hove³⁾ lagde igien an paa Sagen. Dog D. Høivelb. nyder nu et roligt Liv, og det er en Ærbødighed mod Forsynet ikke at søge, men bie sit Kald, ligesaa vel som det paa en anden Side ogsaa er Pligt at ville arbeide, ville tiene; in bivio sæpe sumus.

O! hvor gierne havde jeg min elskede Ven hos mig, paa et Par Mile i det mindste nær hos mig; men de Danske Amtmandskaber har ligesaa mange Beilere som Adelsmænd af en vis Classe. Saa jeg fra denne Side kun har lidet Haab. Gud raader over os, og det er vel; thi Han, og ikke vi, forstaaer det.

Min Ven har fornøiet mig, at De har villet giennemlæse de af mig foreslagne Steder i det N. T., og kiert er det mig, at De deraf seer, at vore Præster, naar de ikke indskærpe deres Meenigheder de hellige Pligter, da aldeles

forsømme, hvad der saa høiligen paaligger Dem. Min Elskelige Ven, skjønt saa uvant til det N. T. og saa ubekjendt med dens Stil og saa indtagen mod dens høie Lærdomme og uden al Følelse for Guddommens deri aabenbarte naadefuldeste Beslutninger, har dog ikke kunnet undgaae at see og at fornemme, at dersom et Menneske følger den Moral, som i de af mig benævnte Steder indeholdes, saa er han vist nok foncièrement vertueux. Jeg har vist smilet, naar min Ven har syntes, at Paulus gjør for meget af Abrahams Troe. Faa Breve har jeg fra Dem, hvori jeg ikke finder, at just denne Abrahams Troe er Deres Troe og Deres Trøst, just det, hvori De setter Deres Ære, al Deres Ære. At føle Gud, De ikke seer, som om De saae Ham; at holde hart ved denne Usynlige; at vandre, som om De saae sig for hans Øine; at overlade sig villig og rolig til hans ukiendte Beslutninger; at øine den useete Ævighed og haabe til og for denne allervigtigste Forandring Hans Barmhiertighed, denne faste Tænkemaade, dette aldeles hengivne Sindelav; dette er det, som Paulus kalder Troe, og Abrahams Troe; og jeg har i min Vens allerfleste Breve net op fundet det samme. Men at Paulus saa har tænkt, viser endog det 4. Cap. selv til Rom., naar det maatte læses ud; og min Ven skal nolens volens tilstaae det, naar De læse det 11. Cap. til de Ebræer. Skal vi usle, hvis Gierninger dog vist nok ere høist fattige og ufuldkomne, retfærdiggjøres for Gud, da maae det være ikke ved disse Gierninger, hvor høit vi end ere forpligtede dertil, men ved saadan Tænkemaade og saadant Sindelav, hvilket, naar det er i os, nødvendigen frembringer disse Gierninger, som Siele-Læren eller al sund Psychologie lærer. Dette er det sande Grundlæg i Pauli hele Lærdom. Der er da ingen Modsigelse deri, men dyb Sandhed og sand Philosophie. Ikke heller sigter Paulus til Isaacks Offer paa dette Sted i Rom. 4., men til 1. Mos. B. 15, som citationen selv viser; der lover Gud den hartad 100 Aars gamle Abraham, som havde til Hustru Sara allerede 90 Aar, at han skulde blive Stamfader til den talrigste Slegt. Vist nok vare Udsigterne dertil de usleste, der kand tænkes. Men Abrahams Tænkemaade og Sindelav var nu som min Vens, aldeles hengede ikke af sin Fornufts Rimeligheder, men af Gud; og derved behagede han Gud. Hvad Isaacks Oprofrelse angaaer, da maae De nu taale, at Deres Ven siger Dem, at De aldeles ikke forstaaer den, skjønt De kunde forstaae den, naar De ikke havde Deres Forstand fuld af allehaande præjudiciis, længe samlede og længe styrkede. Den jammerlige Historie om Manden, der dræbde sine Forældre, fortienner her ligesaa lidet Plads, som Fanaticismus kand anføres mod Inspiration, eller Bevæg-Grundene til d. 14. Apr. 1784 settes ved Siden af d. 17. Jan. 1772, skjønt den første datum blev en Efterabelse af den sidste. Min Ven veed alt for vel, at det er en paralogismus at slutte fra lige Handling til lige Aarsager. Al Digt har havt et sandt factum til Mønster. Al Historisk Vished

taaler ikke at gjøre Abrahams Historie til Jødisk Fabel, ligesaa lidet som Christi. Jeg veed vel, at vor Tid qvasi ex tripode afgjør sligt; men for mig, som kiender den Historiske Visheds Natur, er sligt afsindigt. Min Ven finder det urimeligt, at Gud skulle til en Tid have aabenbaret sig paa Jorden og selv ledet og som Fader opdraget vort Menneskelige Kiøns Barndom. Og jeg kand end ikke begribe, naar jeg randsager den menneskelige Psychologie og den Historiske Erfaring, hvorfra Grundlæget til Sprog og til Sædelighed og de første Konstgreb skulle være komne, naar jeg ikke derfra maae begynde. Philosophiske Romaner herover har jeg læst nok; men Erfaring giendriver dem aldeles. Paa en anden Side finder jeg det underligt, at jeg usle tør troe mig et objectum providentiæ divinæ, og at dette er ikke under Gud, og at jeg paa den anden Side skal troe, at det er uværdigt for Gud, at samme har villet lede det menneskelige Kiøns Barndom ved en umiddelbar Virkning derhen, hvor samme uden dette aldrig var kommet, og som alle Slegter nu kand i alle Tider høste de herligste og nemmeste Fordeele af. Er han min Fader og Skaber og Leder, saa er han og disse Millioners ved at sørge for dem og ophøie de mange paa hinanden følgende Slegter, endog af nederste Klasser, til Frygt, Tillid, Kierlighed, Lydighed; men derfor forsømmer han ikke nogen Provints i sit store Rige, ikke nogen Familie i sin ufatteligen store Stad. Naar han her virker paa denne Klode, endog synligen, og som han ville, saa virkede han ligefuldt, endog om han ville, og paa den vise Maade, der passede, synligen paa hver anden Klode. Saa tænker jeg mig Gud, og jeg tænker ikke feil, det veed jeg. Hvad Sønnens Guddom angaaer, hvorom det Göttingske Societet ikke har approberet Priisskrifterne, da staaer, min ærlige Ven, denne Sandhed derfor lige fast, NB. saafremt ellers det N. Test. er af Gud; thi kort og got at overbevise Dem om, at denne Sandhed der læres, vil jeg bede Dem for min Skyld blot at læse de 14 første Vers af Johannis Evang. og det 5 Cap. heelt ud af samme Evang. og saa sige mig, om der ikke læres Christi Guddom. Hvad nu Ordenes tydelige Forstand fører med sig, behøves ingen Lærdom til.

Alt hvad min Ven tænker om Sverrig og Rusland, det tænker jeg og; i alt dette seer vores Forstand det samme og frygter det samme.

Vor Kronprints er nu i Schlesvig. Gud veed, hvor videre. Nu jeg omarmer Dem og er indtil Døden Min Vens sande Ven

O. H. G.

i dette Øieblik kom Posten.

¹⁾ Iflg. brev af 13. aug. 1787 fra kammerherre C. Fr. Æ. v. d. Lühe til Joh. Bülow (Sorø Akademi, 43 d) skal Sch. på en forespørgsel fra brevskriveren have ytret største lyst til at bytte med denne og tilbudt for amtmandskabet i Neumünster ikke blot at cedere v. d. L. sine 1200 rd. i gage, men også betale ham hans »på Huset og Haugen

bekostede store Anlæg og Forbedringer«. Bülow opfordres derfor til at støtte sagen. Brevet omtaler et forlydende om, at Sch. havde planer om at ægte Guldbergs datter Juliane Marie, der i 1794 blev gift med baron Wilh. Güldencrone. – *) Blandt dem, der nødvendig så kammerherre v. d. L. tage ophold i Kbh., var utvivlsomt A. P. Bernstorff (se Dansk biogr. Leks. XIV, s. 622). – *) Foruden Joh. Bülow kammerjunkter hos kronprinsen Joh. Ludv. Brockenhuus.

164.

1788 7. oktober, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Denne Gang er jeg Deres Høivelbaarenhed Svar skyldig paa to kierlige Breve. Aarsagen er, at alle Stift- og Amtmænd ere i denne Tid, for Udrustningernes Skyld, og fordi vi har ved Aalborg vore to Regimenter Rytterie og to Regimenter Infanterie samlede, og disse settes aldeles paa Feldtfod, saa sysselsatte ved Ordre fra Collegierne og Estafetterne fra den denne Brigade commanderende General, at jeg med eet seer mig ligesaa belæstet med Forretninger som i hine fordums Dage. Om nu disse Regimenter virkelig skal forlade Jydland, eller og alt dette er kun en Maske og for at bedække denne Side af Jydland, det vil nu snart Tiden lære. Jeg med alle ønsker, at Rytteriet ikke maatte komme til Norge, deels fordi det blev ødelagt, og deels da Dansk Cavallerie der er ubrugeligt. Men det vil om føie Tid opklare sig; og overalt, naar man ikke veed det hele, veed man i disse Sager saare lidet og meget uvist.

Hvad min ædle Ven skriver om det Engelske og Preussiske Hofs Megling¹), er med mine Efterretninger overensstemmende. Kun i denne Sag bliver der mig altid et Mørke, deels fordi jeg har nogen vis Grund til at slutte, at Engelland er Rusland gram, og deels fordi allehaande adspredte Facta trække sig alt meere sammen til et Beviis derfor, at Engelland har ophidset Tyrkerne mod de to Keiser-Hoffer og ivrig arbejder for at skabe for Rusland allevegne nye og nye Uleiligheder. Endog Sverrig, siger man, har derfra eller i det mindste derigennem faaet Penge. Elliot²) har og, som god Engellænder, været i Kiøbenhavn gandske Svensk. Naar jeg da samler alt dette, saa digter jeg mig saadan Sammenhæng i Sagerne, at Engelland usigelig gjerne ville skrække os fra at opfylde vor Tractat og skaffe Sverrig Ryggen fri, paa det Sverrig kunde agere rolig mod Rusland; ikke at deraf kommer noget ud; men det er en diversion, som maaskee holder den Russiske Flode fra Middelhavet og overalt gjør Fortred; imidlertid bliver den Mine færdig, som Engelland anlegger i Polen; og dette er igjen jo en diversion; thi at den skal bryde løs mod Keiser-Hofferne, er min Drøm. Preussen, som til min For-

undring er nu i høieste Fortrolighed med Engelland og i Fremtiden sig til liden Baade handler vel nu med Engelland gandske overensstemmende. Jeg gietter da, at dersom disse to Magter ikke vil have, at vi maae angribe Sverrige, ende de med at true os til at holde vore Tropper borte fra de Svenske Grændser og, om vi vil opfylde vor Russiske Tractat, da at sende alt til Finland. Preussen kunne snart bringe os dertil. Nu ønsker jeg at vide, hvorledes disse Hoffer virke i Rusland, og om de der og arbeide paa den Nordiske Fred, og da hvorledes. Herom veed jeg ikke et Ord, hvorfor da alt, hvad jeg her skriver, er kun Gietterie. Kunde min Ven ikke ved Venner skaffe os derom nogen Underretning fra Russisk Side? Ogsaa er jeg meget nysgierrig for at see, hvor den fine Russiske Politik nu vil vende sig hen; om den vil bøie sig for Engelland og Preussen, søge at vinde dem, nærme sig til dem, eller og den vil knytte sig med Keiseren til det Bourbonske Huus. Hvad tænker herom min Ven? Er De af samme Tanke som jeg, at det var got, om Frankerig kunde faae indvortes Roe og igien begynde at veie med paa den Europæiske Vegtskaal? Jeg, saavidt jeg i denne Vankundighed skønner, troer, at det var got, om Engelland fik sin Rival ved Siden, paa det dog ikke alt skal stemmes efter dette vovsomme Folks Villie. Vist nok er i denne Tid det Engelske Ministerium ligesaa virksomt, politisk og om sig gripende, som det Franske har sovet og tiet og seet kun paa sig selv.

Mærkeligt ellers, at alt, hvad Europa frygtede fra de to Keiser-Hoffer for Tyrkerne, synes at falde bort til intet. Keiserens galne Plan har fordærvet alt. Hvo skulle have formodet dette? Hvad see da vi Mennesker? Skulle nu Keiseren blive i Bannatet⁹) slagen, saa kunne der endog være Fare for ham. Romanzow er som død. Kort: hvad Forsynet vil, skal skee.

Gustafs Sager see, især for den indvortes Uroe, galne ud; men saa saae og Tyrkernes. Jeg vover intet at slutte.

Alt, hvad min Ven skriver om Græve Bernsdorffs Uundværlighed, er aldeles min Overbeviisning. Alle hans os i denne Tid bekiendte Arbeider ere uforbederlige. Heller ikke har han tænkt paa at ville gaae bort; dertil har han for megen Fasthed og Ære. Kronprintsen ønskede han vist tilbage og i Kiøbenhavn; jeg og. Det skal være mig en Glæde, naar jeg enten seer Herren her tilbage eller hører, at han er kommen til Kiøbenhavn.

Intet Regiment er endnu til Norge gaaet herfra; de her i Jydland givne Ordre ved Kronprintsens vidste man ikke strax i Kiøbenhavn. Man har en Herre, der vil handle; dette faaer man da at finde sig i. Gud give ham og alle hans Raad Viisdom! Jeg er bange for, at de Norske Tropper ere alt paa Svensk Grund; men det er kun partic. Breve, der give mig denne Tanke. O! kunne Tingene endnu bilegges! Vi have dem, der troe en Krig at være god og nok ville den; men jeg bliver ved mit Gamle: nulla salus bello etc.

Overalt, Verdens Bestyrelse er ingen let Sag at dømme om. Nu lev vell
Elsk altid den, som elsker og ærer Dem og er Deres Høivelbaarenheds sande
Ven og ærbødigste Tiener

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Om den engelsk-preussiske mægling for at standse det fra Norge indledede felttog mod Sverige se Holm, anf. st. VI. 1, s. 294 ff. – ²⁾ Hugh Elliot, britisk gesandt i Kbh. 1783–89. – ³⁾ Banat, betegnelse for en grænseprovins, styret af en guvernør eller statholder (af slavisk pan, herre). Her er vel tænkt på Temesvárbanatet, området mellem floderne Maros, Theiss og Donau samt de transsylvanske alper. Det var i 1779 blevet forenet med Ungarn.

165.

1788 14. november, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Jeg har længe maattet lade Deres Høivelbaarenheds Ærede af 17. Oct. ligge ubesvaret, fordi vore i 4 Uger krigske Tider havde saa overvældet mig med Ordre, Besørgelser, Udskrivninger, Leverancer, Sessioner, at jeg har havt den Fornøielse at smage igien nogle af hine Dage, der nu ere blevne mig saa uvante, og derfor og maattet lade mine egne Sager ligge. I sær har den Brigade ved Hals, som min Vens Græve Ahlefeldt¹⁾ commanderte, en Mand, jeg holder af, fordi han syntes at holde af Dem og roste Dem, skjønt han ellers har været mig en meget artig Hofmand, voldt mig en tre Ugers Tid meget Arbeide. Denne Brigade var i mine Tanker paa sit rette Sted, om dens sande Bestemmelse var at blive i Jylland; men skulde Cavalleriet have været transporteret til Norge, troer jeg, Hestene havde blevet et Offer; de har dog ved nogen Tids campering lidet nok. Men jeg dømmer intet; thi den, der ei har det Hele under Øie, vover overmaade sine Domme ved at bedømme enkelte Stykker.

Min Vens indsigtfulde Anmærkninger ved vores politiske Opførsel i Henseende til den Svenske Støi ere mig saare vigtige. De ansee vor Handlemaade for meget god, og jeg og. Den Engelsk-Preussiske Indblanding i det Hele har Græve Bernstorff vidst at ville komme; saa tænker jeg; og derfor har man valgt at stille frem for det Indfald i Bahuus-Lehn al den Beskedenhed, Fredelighed og Menneskelighed, som ellers lader saa vel og her var vist nødvendig. Indfaldet selv angaaende, saa har de Breve, vi af Keiserinden har havt i Aviserne, nøie nok lært os, at Rusland har æsket Tractatens Opfyldelse.²⁾ Min Ven kiender vor Tractat i sit Hele. Vi have da opfyldt den i dens allermildeste Forstand, saalænge vi kunde; og da vi nu ikke kunne længere, saa have vi bidt i det sure Æble; vist krænkende for vor Ære; men

hvad var her at gjøre? Engelland truede og Preussen gav March-ordre til sine Tropper, og Rusland lod til at holde sig i Finland aldeles paa den defensive Side. Jeg ønskede nu, at vi vare vel ude af det Alt. Endnu troer jeg ikke, at Stilstanden er til Mai forlænget, og mindre, at Fred imellem os og Sverrig fuldkommen er let at oprette. Thi Gustaf, som nu viser, hvad Rygstød han har havt og har, tiltroer jeg ikke at vise vor Beskedenhed. Hans og hans Nations Overdaad kiender min Ven, naar Lykken er med.

O! hvor skulle vi nu, om vi kunne sees, sladre Politik, sige meget sandt, giette andet og feile noget? Denne Sammenkomst er da ei let. Pennen maa da være os imellem. Min Ven maae derfor, naar De skriver mig igien, have den Godhed at sige mig, hvad De tænker om Fred imellem Sverrig og Rusland; *troer De vel, at den bliver til i Vinter?* Jeg har saare ondt ved at troe det, og min Aarsag er: den kan ikke blive til, uden Keiserinden vil fordøie alt, hvad skeet er; og paa den anden Side, medmindre Engelland og Preussen vil. Begge Deele troer jeg ikke, og hos en saa kyndig Kiender anfører jeg ikke mine Aarsager. Men hvorledes skal vi da, uden at bryde vor Tractat, kunne vælge Neutralitet? Thi at Rusland skulle tillade os det, er for mig ikke saa let at troe, medmindre det skulde være for at beholde os, og at vi ikke skulle nødes til at gaee over til det modsatte Parti. De ville have den Godhed herpaa at svare mig; min Ven veed, hvad Priis Deres Tanker har hos mig.

Deres Høivelbaarenhed har som jeg Øinene paa Polen; og Deres Meening, at de to Keiser-Hoffer skulle ville sette Potemkin til Successor, dette er mig, naar saa er, det sidste politiske Vidunder af de to Hoffer, helst i denne Tid. Skulle disse dog under al den Byrde, de har paa sig, kunne alvorligen ville, i saadan Tid og under Engellands og Preussens Overvælde, tænke at sette en for alle Polakker saa fornærmelig Sag igiennem? Tak ellers, Kiereste Ven, for denne Udsigt. Jeg har nu noget at fæste Øinene paa. Det begriber jeg, at Preussen ei kand tillade dette, og at dersom de to Hoffer vil slige Daarligheder, maae en almindelig Krig bryde løs. Hvorom alting er, saa er det Polske Theater værdt at see paa; neppe skal Rusland undgaae ogsaa derfra at blive foruroliget; heller ikke er dette en liden Gevinst for det Engelske og Preussiske Hof.

Jeg begriber, at mod Tyrkerne kand Russerne ei virke med Eftertryk, før end de har Oczakow og Bender. De tyrkiske Fæstninger holde sig vel, som de altid har giort. Romanzow er dog nu, synes det, i Bevægelse hen mod Donau. Keiseren faaer Betaling for sin og Lascys³⁾ saa uoverlagte og upassende Plan. Neppe vil endog Asiaternes Bortgang hielpe ham meget; thi det lader, som han igien vil til at grave sine Folk ned ved Semlin⁴⁾ og derved dræbe endnu flere.

Alt hvad min Ven har fortælt mig om det Preussiske og Engelske Hofs nu værende Tilstand indvortes, takker jeg Dem meget for. Derfra tænker jeg, at vi vel neppe nu faaer en Kronprintsesse; thi disse Hoffer have gjort saadanne Complimenter, som vi alle føle med Ærgrelse; men hvad maae ikke vor Elskværdigste Kronprints føle? Nu skulle vi vente ham tilbage fra Norge; thi d. 13. Nov. skal vore Folk være ude af Sverrige. Min Ven veed vel, at Liv-Chirurgus Bodendick har sin Afskeed, i det mindste siger man saa.⁵⁾

Jeg ønskede nu, at Herren var tilbage. Venteligen gaaer han Jylland igien-nem. Hvorledes gaaer det nu i Holsten med den nye Mønt? Min Ven ville derom dog sige mig det sande. Disse vigtige indvortes Ting have vi næsten glemt for vore udvortes Sager. Nu jeg omarmmer Dem, helser venligst fra min Kone og er med den allerstørste Høiagtelse og den sandeste Hengivenhed Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og sande Ven

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Formentlig generalløjtnant Hans Adolf Ahlefeldt, chef for fynske dragonregiment, tidligere gesandt i Rusland (1776–80), hvor Sch. havde tjent under ham som legationssekretær. – ²⁾ Der er tale om alliancetraktaten mellem Danmark-Norge og Rusland 12. august 1773, som forpligtede dem til gensidig hjælp mod en angribende nabomagt. – ³⁾ Den østrigske feltmarskal, grev Frantz Moritz Lacy. – ⁴⁾ Byen Semlin, ungarsk Zimony, ved Donaus højre bred nær Saveflodens udmunding. – ⁵⁾ Joh. Chr. Bodendick forblev i stillingen som livkirurg, indtil han efter ansøgning afskedigedes i 1810.

166.

1788 7. december, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Sær kiere Ven.

Jeg havde for længe siden svaret paa Deres Høivelbaarenheds ligesaa klogskabsfulde som kierlige Brev af 20. Nov., dersom ikke allehaande forekommende Forretninger havde hindret mig; men nu da Kronprintsens Ankomst, som ventes d. 9 eller 10., saafremt ellers denne Herre ikke gaaer lige til Sundet¹⁾, kunde maaskee sette mig endnu en Uge tilbage, saa har jeg grebet over tvært og besluttet, for at skrive vist til min Ven, at skrive denne Dag. Jeg ville nu inderlig glæde mig, at Herren var paa Dansk Grund og afskilt paa denne Aarsens Tid fra det alt for troløse Hav. Ungdommen er dog herlig og alleene skikket til at udføre, fordi den ei udregner Farligheder og Uvisheder som vi andre. Friderich 2. erobrede Slesien, da han var 30 Aar og kunne siden sin hele øvrige Levetid kun bevare den. Alt Stort i Verden er voveligt; den fuld modne Forstand seer kun paa det sidste; den ikke endnu fuld omtumlede Forstand kun paa det Første. Den iverksetter, fordi den tør gribe eller tildreie sig Tiden; den anden vil skabe Tiden eller tilpasse sig

den og kand neppe blive i sin Fordeel. Havde de to nu myndige Magter derfor ikke blandet sig i Spillet mellem os og Sverrig, jeg troer vist, at Gottenborg havde denne Time været vores. Thi alle Anstalter imod os vare slette; og (hvilket jeg nu veed) saa stor Mangel paa alt, at Kongen, da han did kom, havde hverken Penge eller Proviant til de Folk, han medbragte, saa at endog den Hollandske Consul har maattet laane ham til sig selv. Men saa kom de to overmægtige Ministre, og da fik Kongen Mod, og de Svenske, som troede, at alt var ude med deres Konge, begyndte strax at hykle for ham og skryde mod os, og derpaa var det bedst, at hvad der er skeet, blev iverksat, og at vi gik ud og tilbage til os selv. Ære vist ikke saadan, som den kunde have været; men hos upartiske Dommere bliver dog Tro og Love ærefuld, og til den Tro og Love, vi have viist, forbandt os dog vor Tractat. Saa meget veed jeg: mange, mange data fattes mig, og derfor standser jeg, som D. H., min Dom over det Net op i Henseende til Maade og Tid, som skulde have været ved Udførselen.

Nu ønskede jeg kun den kiere Fred os i Vinter forsikret, og derfor skal Printsens Nedkomst særdeles glæde mig; thi Græve Bernstorff ønsker vist det samme. Fred er vor Hovedsag og bør være det; og faae vi da den, saa vil og dette lidet Tog have lært H. K. Høihed meget, ogsaa mange Feil i vore militaire Anstalter, som kand rettes.

O! kunne vi dog engang komme til det Rette deri og i Finantser og i Vindskibelighed og i alt! Vor Cours, hvor er den fortvivlet! Jeg sukkede over 37, da jeg forlod Roret, men nu 53. I Sandhed, min Ven, jeg skiælver, og nu det meere i Henseende til Bonde-Standen — — —

Men nu Engelland og Preussen! Ogsaa med os taledede Engelland først, og siden lod Preussen tale alleene; just som i Holland; og nu i Polen staaer Frid. Wilhelm og kaster Lue og Flammer imod Rusland. Min Ven tvivler, om han vil komme vel derfra, og jeg og; thi her bliver vist en nodus Deo vindice dignus.²⁾ Polen har ei sine 100,000 Mand saa let samlede, som det paa den skrigende Rigsdag udraabes, saa let klædte, saa let betalte. To Partier vil vist blive til, og hine gamle Blodbadde fornyes i dette Rige. Dersom nu Preussen træder til og Rusland og, og Keiseren med, saa vil her aabnes en skrækkelig Skueplads. Dog Verdens Styrrer sørge derfor!

Imidlertid — langt fra at dømme — undrer mig Preussen, der har saameget at sette paa Spil og saa let havde kunnet være Tilskuere af sine to store Naboers Udmattelse ved en Tyrke-Krig, hvor den fuldeste Gevinst dog kun havde blevet nogle Ørkener til de flere, de har. Deres relative Magt havde taget af, ligesom hans til; og havde han lystet efter Formeelse, hvor let havde han kundet føie Woivodskabet Posen til Nye-Mark og Vestpreussen! Nu derimod nedkaldes ligesom fra Himmelen hiin 7 Aars Krig; thi Frankerige, som

nu (hvilket min Ven siger) har sin Necker, maae med til Østerrige og til Rusland. O! kunne og ville vi dog kun holde Fred!

Men en Rigsdag i Frankerige³⁾, Kiereste Ven, en Rigsdag i det store Frankerige! Hvilket Særsyn! Og hvilken Svækkelse!

Og nu den Svenske Armees Modstand i Finland og dens Gesandtskab til Keiserinden!⁴⁾ Hvo skulle (thi nu troer jeg, at alt dette er sandt) have formodet, at sligt kunde skee? Vi leve nu i en sær Verden, næsten svimlende.

Min Ven læser Histoire de mon tems, og jeg og for første Gang har læst den. Ja, han var den store, kloge Konge. Meget har han gjort, og uforbedrelig har han beskrevet sin Tid. Den 7 Aars Historie har i sær indtaget mig.⁵⁾ Engelland, som er nu Preussens Forleder, Rusland, Østerrige, Frankerige have faaet deres bestemte Deel vel tilmaalt. Peter den 3 har en Roes, der ei vil behage, og Cathrine 2 et Anseende, tilligemed Joseph 2 og Georg 3, som ei skal fornøie dem. Havde Preussen nu ei været i sin fulde Maane, havde vel Verden ei seet denne Bog før 50 Aar sildere; maaskee det og havde været det Retteste. Der er en vis publicitet, der er for den Stat, den kommer fra, ligesaa tvetydig, som den er for Læserne høist behagelig. Den sidste Deel af Historien seer mig ikke ud til at have været Lyset bestemt. Hertzberg⁶⁾ har nok tænkt meere som Lærd end som Statsmand. Nu jeg omarmer min Ven og er Deres ærlige Ven

O. H. G.

¹⁾ Kronprinsen afsejlede fra Frederiksværn den 4. dec. og gik i land ved Kronborg den 7. (orlogsskibet Oldenborgs skibsjournal, Rigsarkivets skibsjournaler nr. 556 A). – ²⁾ Efter Horats, som i Ars poetica, 191, skriver: Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus incidit. – ³⁾ Sigter til Ludvig XVI.s løfte den 24. nov. om at indkalde de franske stænder. Som bekendt mødtes forsamlingen den 5. maj 1789. – ⁴⁾ Ved Liikalanoten af 9. aug. 1788 tilbød de oprørske officerer ved den svenske hær i Finland kejserinden at slutte fred. – ⁵⁾ Oeuvres posthumes de Frédéric II, Roi de Prusse, med bl. a. Histoire de mon temps og Histoire de la guerre de sept ans udkom 1788. – ⁶⁾ Ewald Fr. Hertzberg, udenrigsminister og leder af den preussiske regering i Frederik Wilhelm II.s første år.

167.

1788 30. december, Aarhus.

Høi Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Elskeligste Ven.

For Deres Høi-Velbaarenheds gode Ønsker over mig og Familie takker baade jeg og den paa det forbindligste. De ville troe, at vi ønsker Dem for det nye Aar og mange paafølgende Guds Naade til megen Sundhed, Lyksalig-

hed og Velsignelse, og at De ikke eier nogen Ven, som tager oprigtigere Deel med Dem i alt, hvad Dem angaaer. Gud være med os og med vort Fædreland! Saa have vi alt, hvad vi ønske.

Min Vens Breve, og da og de to sidste, have været saa underrettende og de i dem givne Efterretninger saa righaltige, at jeg med den største Fornøielse har læst dem og lært af dem. Frygt ikke, at Deres Breve skal være usikre! Naar jeg har besvart dem, saa af skier Troskab brænder jeg dem, vist med Modbydelighed, men dog brænder jeg dem. Gid De ville gjøre det samme ved alle mine, ogsaa ved dem, som De fra forrige Tider eie! Var ikke en hastig Død at frygte for os Usle, saa forstaaer det sig, at saadant er for Venner en Skat; men nu — — —

Hvad vor nu i Værk gaaende Mønte Plan angaaer, saa har min Ædle Ven saa omstændelig forklaret mig Løbet nu af disse Ting, at jeg som med Øine seer dem. Begge saae vi forud, at saa ville gaae; begge beklagede vi, at man i den bedste Hensigt valgde en Plan, der vilde koste store Summer at begynde og større at vedligeholde. Men man har saa gjort, og da det nu er skeet, saa gid det var mueligt at sette den fuld igiennem og siden at gjøre den ikke alt for kostbar stadig! O! hvor gjerne ville jeg have feilet; hvor gjerne ville vi to see, at vi havde været af Mangel paa Indsigt vantroe! Men jeg frygter, at der vil store Summer til at indføre den fuldkommen; og endnu aarlige Summer til at holde den! Ogsaa frygter jeg, at de Danske Sedler ved en saa skrækkelig høi Cours skal blive for begge Rigerne et ubodeligt Tab; thi endog forarbejdet Sølv fører Kiøbmændene ud, da her ikke meer ere Penge at udføre. Sandelig, kiereste Ven, jeg seer ingen Ende her-paa. Gud alleene veed Middel at hielpe.

Imidlertid da jeg brænder Deres Breve, trøster jeg mig stedse ved, at De holder over denne betydelige Deel af vor Finants-Historie en Art af en Dagbog. Intet er, maaskee i Tiden for Dem Selv, meere vigtigt, i det mindste bliver det alt usigelig underrettende, helst fra Deres Haand og efter Deres Øie.

Hvad Sverrig angaaer, der er os altid vigtig, men nu i sær betydelig, da er jeg i høieste Grad nysgierrig efter at erfare, hvad vel Udfaldet vil blive for Armeen i Finland, der ei vil tiene mod Rusland, uden Stænderne befale saa; og for Kongen, man ei vil lyde, og som ingen Rigsdag vil have, uden han kand regne paa pluraliteten. For at bringe den til veie skal han nu reise rundt om i Landet og deels søge at vinde de tre Stænder, deels væbne Almuen, ventelig for af den at have Rygstød mod Armeen. Adelen hader ham, og den hades af ham nu ligesaa meget, som den før er kieleet for. Kort sagt: der er der et Miskmask og en Vilderede, som neppe udvikles uden ved

overordentlige Midler og sære Tilfælde; men hvad der da vil blive af, det vover jeg mig ei til at giette. Derfor troer jeg vel og, at vort Ministerium vanskeligen skal kunne sige, enten vi kand vente Fred eller Krig. O! min Ven, hvor ere dog Tingene forunderlige! Gustaf var lykkelig, og hans Land og, i Dag et Aar, og nu ved *sin egen Skyld* i saadan Virrevarre.

Rusland, skriver man, skal nærme sig til Preussen. Hvo skulle have troet, at og dette stolte Hof skulle i noget ville give efter? Er det saa, da er jeg vis paa, at Ordene ere søde, men Bitterheden i Hiertet; at Tiden kun gjør ydmyg; at man søger at vinde den og kun tænker siden at betale 10 dobbelt.

I Sandhed den Preussiske Rolle er, Bedste Ven, for nærværende Tid mig den forskrækkeligste; der vil, ja der vil paa disse blide og glimrende Øieblikke følge et svært Uveir. Man har ilde i Berlin ertærtænkt de mange Sandheder i Histoire de mon tems; heller ikke dem, som deri ere udeladte; thi Friderich den Andens Opførsel imellem 1746 og 1754 var ikke saa beskeden og varsom som efter 1763.

Men Frankeriges Tilstand, min Ven, hvor er den forrykt! En Rigsdag i Frankerige og det i vor Tid, og det, den skal udrette; her er alt, hvad der kand opfordre vor Opmærksomhed. Aldrig kand jeg troe, at deraf kand komme noget sandt Gode. Hvo skulde have troet 1782, da den ærefulde Fred blev afpinet Engelland, at Frankerige skulde 1788 spille slig Rolle i Europa?

Alopeus, som De maae kiende, sendt som Courier til os, dette maae betyde noget. Jeg gad vist, hvorfor den Russiske Gesandt i Kiøbenhavn¹⁾ har været saa fier og uartig. Kunne dog Rusland ville, at vi skulle blive i Sverrig, da den slutter med den Svenske Armee Stilstand i Finland? Sandelig en løielig Paastand!

Kongen i Engellands Tilstand kand let have store Følger i Europa, helst om Pitt falder og Fox kommer ind, og Printsens af Walles faaer stærk Indflydelse.²⁾

En stor Del af Europa er forrykt. Gid vi maatte være kloge! Hvor lykkelige vi to, der nu kun ere Tilskuere! Nu De ville blive at elske den, som er med den fuldeste Høiagtelse og sandt Hierte Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og sande Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Baron Aleksej Ivanović von Krüdener, russ. gesandt i Kbh. 1787–97. Jvf. Holm, anf. st., VI. 1., s. 302. – ²⁾ Et anfald af sindsforvirring hos kong Georg III af England fremkaldte mod slutningen af 1788 planer om at indsætte prinsen af Wales som regent, hvilket antoges at ville medføre William Pitts afgang som premierminister og indsættelsen af Charles Fox som hans afløser. En bedring af kongens tilstand i foråret 1789 bevirkede dog, at planerne ikke kom til udførelse.

168.

1789 16. januar, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Kiereste Ven.

Jeg har nu to kiere Breve at besvare, og strax efterat have takket for dem begge med al den Oprigtighed, som hersker imellem os, vender jeg mig lige til det af 30. Dec.

Hav nu den Godhed at sige fra mig Hr. Etatsraad Trant med mange Helsenere og velmeente Helsenere, at jeg skiønner paa den Ømhed, hvormed han har givet sin Stemme imod M. Birch til fordel for M. Münter, og at jeg er vis paa, at han deri har handlet efter sin Overbeviisning, hvilket vel desuden er klart nok af den pluralitet, som Münter har havt for sig.¹⁾ Deres Høivelbaarenhed ville ellers behage at sige denne gode Mand, at baade Birch og Münter ere mine Yndlinge, at den sidste veed dette ligesaa vel som den første, og at de begge kand, om man sørger for dem begge, blive Fædrenelandet til Ære; at jeg har Ondt ved at troe, at denne befalte Concursum er en sikker Prøve; at foregaaende udgivne Skrifter og ellers den af erfarne skiønnet Duelighed er uden Tvivl vissere og burde altid paaagtes med; at jeg fornøier mig over, at Etatsraaden er i Skole-Commissionen²⁾, og at jeg vil som Ven bede ham at troe, at den Skole-Forordning, som endnu gielder, blev gjort med megen Overlæg af kyndige og i denne Sag meget erfarne Mænd; at den har viist sin gode Virkning; og at føie til denne mig saa agtbare Mand endnu dette til for Spøg; at jeg er bange for, at om den nye Commission blev samlet med den gamle, den nye da ville ei kunne omkaste de Grunde, som den gamle har havt, men som ikke staaer anførte i Forordningen³⁾, ei heller i Forestillingen, fordi man vil være kort og nødigen vil endoctrinere Kongen. Huc usque affini Tuo.

Nu et Par Ord for min Ven. Münter er et flinkt og dueligt ungt Menneske, og som jeg seer gierne ansat, hvor han nu er. Birch har større Grundighed og Vedhængenhed, men mindre Lethed og Dristighed. Begge har jeg hiulpet til at reise, og begge burde sørges for tillige. Som en liden lærd anecdote maae min Ven læse følgende. Den er et lidet Speil paa vore Tider.

Vort stakkels Fædreneland, hvis Ære laae mig fra alle Sider paa Hierte, havde aldrig udgivet et Nye Testamente paa Græsk. Denne Plette vilde jeg aftoe, og paa en ærefuld Maade. Birch, hvis Skarpe Nøiagtighed jeg kiendte, er i Rom; han baner sig Vei til de Vaticanske Manuscripter, hvoriblandt er en berømt Codex af 5te eller 6te seculo, agtet af det lærde Europa, men kun efterseet paa saare faa Steder og høist vigtig. Denne confererer han nøie, og med den en stor Mængde andre i Rom, i Florentz, i Venedig, i Wien,

alle saadanne, som hidtil ikke vare brugte eller nøie brugte. Med den Skat kom han hiem 1783. Efterat jeg havde undersøgt alt, erholdte jeg af Kongen 2000 rdr. til smukke Typi og got Papir. Det kom; men just da kom og den 14. Apr. 1784. Ved Afreisen anbefalede jeg Sagen til Gr. Bernstorff. Denne minister og Ghr. Schack Rathlou antog sig nu Sagen. Moldenhauer⁴⁾ skulle og give til Værket, hvad han i Escurial dertil havde samlet. Nu var han vred, at en Dansk skulle have den store Ære, som heraf maatte flyde; thi hvad han havde samlet, var til Birchs net op som 3 til 45. Ikke desmindre magede han det saa, at for denne usle Andeel skulle som præmium pro labore ham 64 exempl. udleveres, da Birck kun fik 400 Ex. og dog har til de 2000 rdr., som Kongen gav, og Typi og Papir har medtaget, maattet tilskyde af sit eget meget over 2000 rdr. Men det var ikke det eneste. Ved den Reise, han gjorde til Spanien anden Gang, opholdte han Trykningen først ½ Aar, da han ikke sendte Sit; siden, da Birk af Utaalmodighed lod Marcus trykke uden hans, nødede han ham til paa sin egen Bekostning at omtrykke denne Evangelist, for at hans smaa Ting kunne komme med. Nu endelig vare Evangelisterne færdige og præliminaria trykte paa et Blad nær, som Moldenh. skulde lade trykke om de Escur. Codices, han havde brugt; efter dette Blad maatte Birck bie 3 Maaneder og havde vel biet endnu, naar ikke jeg ved et alvorligt Brev til Gr. Bernsdorff havde endelig udvirket Fængselet opladt. Imidlertid blev det dog forhindret, at dette Danske Test. ei kom ud til sidste Paaske-Messe.

Thi for at min Ven skal dog i en Dem ellers ukiendt Sag see saa grandt som mueligt, saa maae jeg fortælle Dem, at i denne Edition er første Gang i Verden Varianterne af den berømte Cod. Vatic.; endvidere ikke nogen Variant anført uden dem, Editor med egne Øine har seet. Hæc dos est propria libri. Tænk mig nu, at den er tillige af skønneste Tryk, paa skønneste Papir og med alt dette Dansk og af saadan indvortes Værd, at intet Bibliothek kand undvære den og ingen Criticus savne den. Som Dansk Mand burde endog min Ven købe den for 5 rdr., ikke af Moldenh., men af Birch.

Den første Tome er saaledes ude, som indeholder de 4 Evangelister.⁵⁾ Birch er nu skilt ved sin Fædrearv, vil nu vanskelig forblive i Kiøbenhavn, kand saa ei fortsætte Trykken, ei have Opsyn med Correcturen. Der er da stort Haab, at Værket skal standses, og Danmark nyde en lemlæstet Ære. Assem jam da, mi Schumachere, auream accepisti fabulam. Ast hæc tibi soli dicta esto.

Alt, hvad min Ven skriver om Frid. 2dens Værker og Madame le Hazard og Forsynet, er sandt i høieste Grad og Dem værdig.

Jeg kommer nu til det kiere Brev af 9 Dec. Hvad De der forsikrer mig om

mine Breve hos Dem, er mig meer end nok. Inter bonos bona fide agier opørtet, siger en gammel Romer.⁶⁾

Alt, hvad De skriver om Vexel-coursens jammerlige Fald for vore Sedler ved den nye Plan, var rigtig forudseet og skrevet forud baade af Dem og mig, men forgiæves. Nu længes jeg efter at see, 1. hvorledes Kieler-Omslag løber af, dog derfor har man vel draget Omsorg; 2. hvorledes det efter Kieler-Omslag vil see ud; 3. hvorledes det endelig til Sommer og i sær mod Efteraaret vil gaae. Jeg skiælver; thi jeg seer ikke, hvorledes alt dette Onde vil engang kunde rettes. Overalt, min Ven, vor ulykkelige Cours er en Flod, som dannes af mange Bekke, der alle maa angribes; nogle stoppes, nogle renses, andre bortledes. Til dette Stykke Arbeide behøves de klogeste, redeligste, flittigste Folk, som efter een Plan roligen i 20 Aar maatte arbeide, og Danmark endda have Fred. Der er neppe nogen Materie, jeg meere studerte paa den Tid, da alle Archiver stode mig aabne og hele Statens Ressourcer og Mangler tillige vare mig bekienkte. Jeg med Ghr. Stemann lagde Haand derpaa (Mærk vel!) i Sept. 1783 for første Gang. Ved den simpleste, men skarp fulgte Operation fik vi Vexel-Coursen fra 42 til 37–36, og endda virkede vi endnu ikke uden ved Orden og Selv-Handling. Det første Store skulde have gaaet for sig om Sommeren 1784; men – – – Planen var lang og skulde Scene efter Scene have været opført. Ingen kienkte hele Piècen uden jeg, burde vel ikke heller kiende den.

Ita est. Verum haud facile est venire illuc, ubi ipsa est Sapientia.
Spissum est iter; adipisci haud potest, nisi cum magna miseria.⁷⁾

Og dette: ubi ipsa est Sapientia, dette er for mig Gud og hans mægtige Bestyrelse; thi uden hans Velsignelse med Fred, Frihed for svære Udrustninger og taalelige gode Aar udretter endnu den bedste Plan ei andet end at gjøre det Onde mindre. Og føier vi saa dertil, at den Herre, som nu har bifaldt Planen, maae leve, være stadig, holde ved de samme Mænd, og at disse ogsaa maatte leve, saa føle vi ret dette: Spissum est iter etc.

Hvad nu vore udenlandske Sager angaaer, saa beroer vel vor Fred paa den Svenske Rigsdags Udfald. Maatte Kongen der ligge under! Men jeg frygter; thi han skal vove alt og ophidse de 3 Stænder mod Adelen. Leg nu dertil Penges Virkning.

Hvad Rusland angaaer, synes mig stedse, at da Gr. Ostermann skal have fordret, at vi burde ingen Stilstand have sluttet, men endog modtaget Preussiske Tropper i Jydland og Holstein, har denne Minister havt saameget meere Uret, som hans Hof sluttede selv Stilstand med de Svenske i Finland. Mig synes vist, at vort Hof har hidtil handlet værdig og reddelig. Men Sagen er,

at Rusland har fra forud Tid stødt Engelland og Preussen og er in hac rerum serie forlegen med dem allevegne. Overalt er hele Europa i en saare usedvanlig crisis. Ville Gud hielpede os ud fra dette svære Uveir! Nu jeg ender i Dag et langt Brev med mange Helsener fra min Kone og mange gode Ønsker over min Ven, forsikrende i øvrigt, at ingen er med oprigtigere Hierte Deres Høivelbaarenheds tro Ven og ærbødige Tiener

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Sch.s svoger Fr. Carl Trant var ved cancelliskrivelse af 6. sept. 1788 (DKanc.s brevbog 1788, nr. 1941) blevet medlem af den dommerkommité, som afgjorde konkurrencen mellem magistrene Andreas Birch og Fr. Münter om et nyoprettet teologisk professorat til fordel for sidstnævnte. – ²⁾ Ved kgl. reskript af 16. nov. 1787 (sjæll. miss. 1787, nr. 913) beordredes Trant til at indtræde i den under 9. sept. 1785 nedsatte kommission angående det højere undervisningsvæsen og universitetet. – ³⁾ Talen er om skoleforordningen af 11. maj 1775, som var udarbejdet af en kommission med Guldberg som medlem og efter grundlinjerne i et af ham forfattet udkast (Holm, anf. st. V, s. 666, og nedenfor nr. 169). – ⁴⁾ Professor, senere overbibliotekar D. G. Moldenhawer. – ⁵⁾ Quator Evangelia græce, cum variantibus, edid. A. Birch, Kbh. 1788. – ⁶⁾ Cicero, Topica, 66, hvor det hedder: In omnibus igitur eis iudiciis, in quibus ex bona fide est additum, ubi vero etiam, ut inter bonos bene agier oportet, in primisque in arbitrio rei uxoriae, in quo est quod eius aequius melius, parati eis esse debent. – ⁷⁾ Citat fra et fragment af den romerske komedieforfatter Sextus Turpilius. I Otto Ribbecks udgave Scaenicae Romanorum Poesis Fragmenta, bd. II, 1874, s. 86, vers 9–10 er ordlyden følgende:

Ita est: uerum haut facilest uenire illi ubi sita est sapientia.

Spissum est iter: apisci haut possem nisi cum magna miseria.

169.

1789 10. februar, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Sær Kiere Ven.

Som alle Deres Høivelbaarenheds Breve saa var og det sidste overmaade righaltig og fuldt af de sundeste Bemærkninger over hver en Sag, som forekom under Deres Pen. Jeg maae gaee dem igiennem, ikke for at rose; thi det forlanger vort Venskab ikke, men for at sette mine Tanker ved Siden paa Deres, hvor disse i sær kunde være forskiellige. Jeg vidste forud, da jeg skrev om M. og B., at Theologien ville faae en Erindring fra min Ven, og den fik og rigtigen. Theologerne ere de sletteste Christne. Min Ven, saa god, saa vel-tænkende en Mand, ville jeg ikke at skulle feile. Hav dog den Godhed at tænke, at disse Folk ere Mennesker og have derfor menneskelige Svagheder; at de ere mange, og at derfor imellem dem maae være ikke faa lastefulde; at min Ven, som har inddruekt stærke Fordomme imod den christelige Theologie, mærker, og det med en Raphed, som De neppe Selv troer,

hvert et Feiltrin ved dens Lærere; at De ikke med Fornøjelse omgaaes denne Deel af vore Medborgere; at De derfor kun kiende faa af dem; og at De af alle disse Grunde virkelig dømmе for almindeligen, for hastigen og da urigtigen. Dersom nu min Elskede Ven ikke kiendte mig uden løseligen og vidste, at jeg havde en vis Orthodoxie, saa er jeg vis paa, at De strax derfor havde meere Øinene opladte til at mærke mine Feil end mine Dyder. Jeg har nu levet her meesten fem Aar og havt Leilighed til nøie at kiende vore fem Præster og den Sl. Biskop¹⁾); denne var den kierligste, ærligste og dydigste Mand; iblandt disse er de fire gode, retskafne og nøisomme Mennesker. Hvad jeg siger, det er en prøvet Sandhed. See nu, min ærligste Ven, hvad Deres ærlige Ven saa reent ud siger Dem. Vi taale jo Sandhed af hinanden.

Den ulykkelige Historie i Deres Nabolav har jeg følt med den største Æmhed. Lovene mod de Ugifte ere tyranniske og burde hæves. Bøder i det mindste aldrig betales. De Gifte derimod vilde jeg have straffet ved Arbeide. Men den ulykkelige Pige!²⁾ Vær saa god, uden at der vides fra hvem, at udlegge for mig, Bedste Ven, 20 rdr. og skienke hende; jeg skal igjen lade min Ven i Hamborg betale.

Men nu hos Deres Araber! Hvorledes gaer det en god Arabers Datter, som lader sig besove? Hav dog den Godhed at sige mig dette!

Min Ven er saa god en Borger, at, da vi har talt om vort latinske Skole-Væsen, troer jeg ikke at gjøre Dem en ubehagelig Tieneste, dersom jeg anvender det øvrige Papiir paa at fortælle Dem de Grundsetninger, man fulgte i den nye Skole-Forordning, som i min Tid blev til³⁾:

1. Forlang ikke meere af Skolerne, end du kand vente af de Lærere og i den Alder; men det, du kand med Grund vente, dette maae du og fordre, bestemt ikke efter de bedste Hoveder, men efter Middel-Arten.

2. Ungdommen bør ikke deri antages førend 9 Aar og ikke gaae ud førend 17 Aar. Denne Alder er tidlig nok til at betroes sig selv og først skikket til Academiet.

3. Skolerne bør dannes til Academiet og gjøre duelige dertil, men ikke lære, hvad der egentlig hører dertil.

4. Man maae have for Øine Videnskabernes sande Tilstand, og hvad Grundvolde de hvile paa. Alt, hvad deraf aldrig læres ved Academier, naar Grundene ikke vel i Skolerne ere fattede, det bør man forvisse sig om i Skolerne. Hvad derimod bedst skeer ved Academiene, dette bør glemmes dertil.

5. Man maae erindre sig, at den største Deel af Ungdommen hos os er fattig og derfor ei længe kand opholde sig ved Universitetet; nye Aarsag og vigtig Aarsag, hvorfor man maae sørge for, at de Grundvolde fattes og læres i Skolerne, hvorved de settes i Stand til at kunne med Flid endog veilede sig selv for en stor Deel.

6. Den største Deel af Ungdommen behøves at være Theologer; dette maae agtes paa; dog ei anderledes, end at jo og den mindre Deel behøver omtrent de samme Grundvolde; og denne mindre Deel er net op den, som aldeles bliver ved Universitetet for at studere Jurispr., Medec., Oeconomien etc.

Det Almindelige forbigaer jeg.

I Følge nu heraf blev fastsat:

1. En god forstaaelig Dansk Theologie bør Ungdommen vel lære og lære at forstaae. Den Almindelige Historie og Fædrenelandets, Geographien og Doctrina Sphærica⁴) (uden hvilken Geographien ei forstaaes), Øvelse i Regning, Skrivning, Modersmaalet bør drives.

2. De tre lærde Sprog maae Ungdommen gøres fast i, i sær i det Latinske og Græske, baade fordi de gamle Skrifter deri ere de evige Mønstre og ere Videnskaberes Grundvolde; ogsaa derfor, at de tilvenne den unge Forstand til en vis Nøiagtighed, og fordi at naar de ere ikke vel i Skolerne befæstede, skeer det aldrig ved Academierne. De vaklende heri blive aldrig lærde.

3. Man vilde nu i de Autores, man foreskrev, bringe tillige en lille Ungdoms Encyclopædie tilveie. Og min Ven, som selv har saa megen grundig Indsigt, vil lyste efter at kiende den. I det Latinske saaledes:

Eutropius --- den Romerske Historie
 Justinus --- den Almindelige og Græske
 Phædrus --- Fabler
 af Terentius --- Comædien
 Ovidii Pontica --- Elegien
 af Virgilius --- Epopoéen
 Horatii Oder --- Oden
 Epistler --- Læredigter
 Ars Poetica --- Smagens sunde Regler

I det Græske saaledes:
 Det Nye Testamente --- Religionen
 af Herodotus --- den Egyptiske
 Historie

Ciceronis Brutus --- den lærde
 Romerske og Græske Historie --
 -- Officia --- Moralén
 Qvintilianis 3 sidste Bøger -- sund
 Anviisning til at studere og skrive vel.
 Cornelius Nepos --- Biographien

Epictetus --- Moralén og den Stoiske
 Philosophie
 af Homerus --- den ældste Poet og
 ældste Sæder.

See, min Ven, her en liden Skyggetegning af vore Skole-Anstalter. Behag nu at overveie dem og at gøre mig Indvendinger eller at frembringe mig Tvivlsmaale.

I øvrigt ville De, som min Kone venligst helser og saa gierne engang saa igien, altid blive ved at elske den, som saa ærer og elsker Dem og er Deres Høivelbaarenheds

ærbødigste Tiener og ærlige Ven
O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Jørgen Hee, biskop i Arhus stift fra 1777 til sin død 30. dec. 1788. – ²⁾ Jvf. nr. 170. Talen er formodentlig om kaptajnsdatteren Friderica v. Bülow, der i 1786 var blevet besvangret af Joh. Harder i Münsterdorf, Steinburg amt, mens dennes hustru levede. Efter hustruens død gaves der i 1793 Harder dispensation til at ægte pigen (Tyske kancellis forestill. 15. febr. 1793, nr. 177). – ³⁾ Skoleforordningen af 11. maj 1775 (jvf. nr. 168). – ⁴⁾ Astronomi.

170.

1789 22. februar, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Ved min Vens Godhed har jeg nu tvende Breve at svare paa, og begge saa gode, saa venskabsfulde og saa lærerige som alle Deres Søstre. Paa det sidste vil jeg svare først.

Tak for al den Omhu, som De, ædleste Ven, har havt for min lille Gave til den ulykkelige Familie. 20 rdr. i Holstenske Penge har jeg villet unde hertil. Jeg sender derfor her indlagt 25 rdr. i Banco-Sedler. Hvad nu derfor kand udkomme, maatte det ved min Vens godgjørende Besørgelse komme til, dog uden Qvittering. Min Gud! hvad har dog denne Familie været uheldig, og hvor er den ynkværdig! Dens Skiebne, som min Ven saa rørende har beskrevet, er forskrækkelig. Gierne, ja saare gierne hialp jeg den arme Pige til en Tieneste her, om jeg kunde; men ingen tager en Bülow til Kammerpige, det veed og seer jeg forud. Desuden er vort Bekiendtskab her i Landet meget indskrænket, fordi min Kone har saa liden Lyst til at forlade sit Huus. Og hertil kommer endnu een Sag: saadan arm Pige skal have og erholde en stor Grund af Dyd og Religion og Ære, om hun, efter eengang at have smagt, skal fuldkommen vogte sig. Ægteskab er gierne eeneste Bevarelses Middel. Ud og bort maae hun dog, det begriber jeg. Nei! en Ægtemand, som forfører, er mig dog afskyelig, helst naar saadan Pige bliver Offeret. I Henseende til de Ugifte er jeg i eet og alt eenig med min Ven. Alt, hvad De derom siger, er sandt og i høi Grad sandt. Lovene ere der Tyranniske og burde aldeles ændres. Ogsaa ere de Holstenske Præster og Proprietairer aldeles Antipoder af de Jydske. Slig Haardhed er her uhørt. Mærkeligt og, at Besvangrelser ere her langt sieldnere, og Fosterets Bortdrivelse aldeles sielden, saavidt man nogensinde kand i Sandhed formode.

Det er mig kiert, at min Ven har værdiget Planen i vor Skole-Forordning sin Opmærksomhed og selv nu behager at mærke, at Tacitus og Livius maae med Rette i Skolerne gjøre Plads for Eutropius og Justinus. Skribenter af den første Rang begriber Ungdommen ikke; disse store Mønstre hører en anden Alder til, en moderne Forstand; endog for D. H. og mig kand Tacitus og Li-

vius og Sallustius være Lærere. Seer man til Sprogets Reenhed og Skiønhed alleene, saa er Terentius og Cicero, Cornelius og Qvintilianus denne første Ungdom meer end nok. Jeg torde ret bede min Ven at læse engang den Sidstes tre sidste Bøger og da sige mig, om De i et mindre Rum har nogensteds fundet større Sandheder og skiønnere sagte. Med vore Landskoler seer jeg ikke, at andet kand gjøres end bringe dem net op til at virke det, som Forordningen for dem foreskriver. Tænk mig, at de ere over 5000, og hvad Summer endog en liden Forbedring ville fordre. Den, som vil alt, faaer intet. Almuen maae lære at kiende Religionen og dens Pligter, at læse, skrive og regne lidt. Dette kand bringes tilveie ved at trække af og til Uhret op og stive Maskinens Deelee, naar de slappes. At foreene med Skolerne nogen Flids Anstalt er for Mængdens Skyld ugjærligt. Men at udbrede slige Kundskaber og Haandgrebe og NB. efterhaanden gjøre dem almindeligere, det er mueligt, naar man tager det ret, naar man vil det efterhaanden, vil det lidt efter lidt, vil bevare de Hielpendes Velvillighed og ikke som nu gjøre alle Proprietairer mismodige, usikre og fortrædelige, da man dog uden dem og Præsterne paa Landet slet intet Got kand stifte paa Landet. Kiere Ven, jeg er saa bange for Forandringer, at jeg gyser for enhver. Det Gode, man har, lad det være middelmaadigt, saa er det dog et Gode; men det Bedre, der skal komme i Steden, kand saa snart hæve det, man har, og derfor sette os et virkeligt Onde. Vort Fædreneland har nu en sand Crisin. Jeg er en stor Elsker af at lade pode og inoculere mine vel voxne og ikke den bedste Frugt bærende Træer; men jeg oprydder ikke disse allerede med Grunden vante Træer for deristeden at sette Tydske, Engelske, Franske Træer. De gamle tabde jeg vist, og de nye gik maaskee alle ud.

Jeg kommer nu til min Vens første Brev, det, jeg læste med det største Bifald og en indvortes Glæde over, hvor aldeles vi tænkte eens i de nu værende Europæiske Sager. Det Preussiske Ministerium har faaet dets Konge til saa ofte at pukke, true og byde, at det nu vil komme an paa, om Rusland ligeledes vil tage Love som Hessen, Holland, Danmark. Lader man i Berlin ikke Tonen falde, saa troer jeg, at efterat Rusland og Østerrige har udtømmet den sedvanlige politiske Finesse, bryder Stormen løs, og Preussen faaer da, hvad dens Førere med Flid har søgt. Frankerige skal vel da og med. Dens Declaration til Holland¹⁾, som D. H. taler om, og den nye i Polen viser nok Tænkemaaden, og desuden har den og ei anden Interesse. Ruslands nyelige Declaration i Polen²⁾ anseer jeg med al sin Sindighed kun at vidne dette eene: *vi ere endnu høflige; men I Polakker ere uforskammede.* Nu lyster jeg efter at see, om ikke, ifald Berlin bliver ved sin Myndighed, de to Keiser-Hoffer da saasart mueligt villiger en Fred med Tyrkerne. Og-

saa længes jeg efter at see, hvilket det nye Ministerium bliver i Engelland, og hvorledes de vil vise sig i Henseende til den Preussiske Alliance.

Men nu os selv, Bedste Ven! Vi ere gandske stille og ruste os hartad ikke, og det skjønt Sverrige skal overmaade gribe sig an. Dette er for mig en fuld mørk Tale, som jeg ikke kand opløse uden paa den eene Maade, at vi maae være aldeles sikker paa vor Fred; og dog kand jeg end ikke skimte, hvorledes vi kand være det, da endog Kongen af Sverrige skal i sin Tale have fnyset imod os paa Rigsdagen, hvor man meener, at hans Parti har Overhaand. General Numsen er dog med en Secretaire kommen til Kiøbenhavn, saa det lader, som der om Feldtoget skulde gøres en Aftale.¹⁾ Gud veed, hvad det er, og hvad vi vil, og hvad vi skal. Naar vi saa stille og langsom havde handlet sidste Efteraar, det havde jeg begrebet; men nu forstaaer jeg slet intet. Min Ven vil dog engang paa en Kiøbenhavns Reise besøge os. Hvor skal De da være kierkommen for min Kone, der venlig helser Dem, og for mig; men lad os da af mange Aarsager see D. H. paa Hiemreisen. Nu jeg omarmet Dem, ønsker Dem Guds Naade og er af Siel og Hierte Deres Høi-Velbaarenheds oprigtigste Ven og ydmyge Tiener

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Ifølge en meddelelse fra Haag af 10. dec. 1788 (Kiøbenhavnske Tidender 23. dec. 1788, nr. 102) skulde den derværende franske gesandt have tilbudt sin mægling mellem arvestatholderen og republikken, idet han henviste til, at hans regering meget ugerne så de indvortes tvistigheder. — ²⁾ Formentlig den note, der overrakte de polske stænder 5. febr. 1789 ang. de i Polen af hensyn til tyrkerkrigen værende russiske troppers ud-march, der forsikredes at skulle finde sted, så snart forholdene tillod det (Kiøbenhavnske Tidender 20. febr. 1789, nr. 15). — ³⁾ Iflg. depeche af 7. febr. 1789 til St. Saphorin i Petersborg (Geh.reg. jan.-juni 1789, fol. 105) skal general Fr. Numsen, der i 1788 havde fået tilladelse til at træde i russisk tjeneste, have indfundet sig hos Bernstorff for at meddele, at man i St. Petersborg gerne ønskede at nærme sig til England, og at Danmark ville gøre Rusland en tjeneste ved at bidrage dertil.

171.

1789 17. marts, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Med megen Taksigelse har jeg læst min Vens sidste Brev, fordi det er mig i alle dets Deelesaa underrettende, skjønt det indeholdte saa meget rørende, bedrøveligt og forurettende. Hvad den stakkels unge forførte Pige angaaer, saa vil det vist være nødvendigt, at hun kommer bort af Egnen fra den, som allerede har forført hende, men og, at hun lærer i Grunden at kiende, at

hendes Forseelse er stor imod sig selv, sin arme Moder og Søster og Barn. Uden dyb Følelse deraf bliver hun Offer igien for den, som har forført hende, og for enhver, som vil legge sig efter hende; og hvad da Enden bliver, veed enhver. Medens hun endnu er hiemme, skulle hun bringes til denne Kundskab, ikke Philosophie hjælper her, Religion maae træde til med for at befæste og forvare det svage menneskelige Hierte. Aarvaagenhed over sig selv, Bøn, Undflyelse af Leilighed ere de eeneste Midler, hvorved det svage Menneske reddes. Skulle hun saa ud til Fremmede, som vist er og bliver det bedste, da vil hun komme til at nedlegge Navn og Vaaben. Men, Kiereste Ven, hvormaget vil der til at see et fattigt ungt smukt Fruentimmer, uden Kundskab, uden øm Ære, bragt tilbage paa Dydens Vei!

I Deres Brev er mange saare sande og endog vigtige data til Lovgivelsens Forbedring i Holsten, i det mindste at gjøre samme ligeformet med den Danske; thi her kiende vi ikke en eeneste af disse Misbruge. Jeg har to Amter og syv Kiøbstæder, og min Bekræftelse udfordres ved slige Tilfælde; men vore Love ere mildere og vore Sæder endnu mildere end vore Love.

Mennesket er uselt, svagt, fordervet. Hvad man i Østerrige har befalt og i Preussen foreslaget, har alle de Uleiligheder, som min kloge Ven anfører; og ofte har jeg dog tænkt, at, da jura æqvalia mariti et conjugis ere hverken juris divini revelati heller naturalis, kunne Staterne i visse Tilfælde, som og i det Preussiske Forslag ere tildeels nævnte, tillade matrimonia inæqvalia; men ved at eftertænke alle Følgerne, saavidt jeg kand øine dem, gyser jeg tilbage til min gamle politiske Regel, at hvad der er blevet hartad overalt jus consuetudinarium, er ikke blevet det, uden fordi den tunge Erfaring har saa afpresset det.

Naar jeg tænker paa den store Frihed, Coran giver, og tillige, at desuagtet, hvor Luxus er ved Siden deraf, der hersker den skammeligste pæderastie. Hvad vil vi da sige?

Løstgighed er aldrig uden ubehagelige Følger. Pigen taber af sin moralske og politiske Værd, Barnet lider, og en ømsindet Fader er bagefter aldrig fornøiet med sig selv. Men Horerie (adulterium) formeerer dette Onde, bringer oftest Forstyrrelse i Familien, og dersom Hustruen er adultera, saa ere endnu de onde Følger langt større. Meget mildere dømmer jeg, dersom en Mand, der ei kand gifte sig, holder sig en concubin, avler Børn med denne, har dem i Huset, opdrager dem vel og ender saaledes sine Dage. I mine Øine er dette et Ægteskab; kun her ville jeg, for at undflye Forargelse og Anstød og ond Exempel for Børnene, at Staten selv berettigede saadant; men ogsaa her ere de forhen ommeldte betænkelige Følger.

Men nu maae jeg sladre med min Ven om Politiken. Hvad synes De vel om det Svenske Mordbrænderie ved Kiøbenhavn og den til dets Befordring

endosserte Vexel af M. Albeyll og Consul Gustmejer?¹⁾ Hvad synes De om de 25 arreterte Rigsdagsmænd i Stockholm, hvoriblandt en Fersen, Geer, Horn, Brahe? Og hvad om den Unions og Sikkerheds Act, som Kongen vil sette igiennem?²⁾ Jeg boer nu med min hele politiske Opmærksomhed i Stokholm og anseer den Skueplads, der er aabnet, for en af de lærerigeste, jeg har beskuet. I mine Tanker skal Gustaf have Ondt ved at udvikle sig af den Snare, hvori han selv har besnæret sig. Med Feil maae Feil oprettes, og ved vovsomme Midler maae bødes paa andre vovsomme Midler. En Sæd er lagt til en slem Høst for dette Rige.

Preussen synes mig at blive stille; man vil paastaae, at de raske Skridt, som ere af Hertzberg, misbilliges aldeles af Wölner³⁾, Baier⁴⁾, Bischoffswerder⁵⁾, Grævinde Ingenheim⁶⁾. Dette var værdt at komme efter.

Imidlertid nærmer Foraaret sig, og Dækket maae gaae op. Foraaret nærmer sig og for os; vore Udrustninger ere smaa, og jeg har derfor den Tanke, at Gr. B. maae vide sig sikker, da det saa vist er klogt at spare.

St. Saphorin er sandelig duelig og arbeidsom; men han er gnidsk og derfor til Rusland uskikket. Reventlau, som skulde fra Sverrig til Rusland, kommer der ikke; med Forsikring om min Vens Taushed vil jeg sige Dem, at Keiserinden har frabedet sig ham.⁷⁾ Danske, egentlig Danske, ere til disse Poster de bedste; den Troe har lang Erfaring givet mig.

Hav dog den Godhed at sige mig, hvorledes det gaar nu med Mønten i Holsten. Jeg beder Dem, Kiereste Ven, at følge denne Sag. Nu jeg omarmer Dem, ønsker Dem Guds Naade og Velsignelse, helser Dem meget fra min Kone og forsikrer Dem, at jeg er med den sande Høiagtelse og en ubrødelig Hengivenhed Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og ærlige Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Ang. den af svenskeren Lars Benzelstierna fattede plan om at opbrænde en russisk eskadre på Københavns red og om den svenske gesandt Gustaf d'Albelyhls samt konsul Fr. L. Gustmeyers forhold ved denne lejlighed se Holm, anf. st., VI. 1., s. 304 ff. og der opgivne kilder samt Thaulow og Bro-Jørgensen, Af J. O. Schack-Rathlous Arkiv 1760–1800, s. 104 med note. – ²⁾ For at bryde adelsoppositionen på rigsdagen 1789 lod Gustaf III den 20. febr. 19 af dens ledere arrestere, deriblandt feltmarskal Axel Fersen, kammerherre Charles de Geer, grev Fr. Horn og regimentskvartermester Magnus Fr. Brahe, hvorefter de tre lavere stænders talsmænd underskrev den såkaldte forenings- og sikkerhedsakt, der gav kongen næsten enevældig magt. – ³⁾ Joh. C. Wöllner, preuss. justits- og kirkeminister. – ⁴⁾ Formentlig gehejmefinansråd Georg Eberhard v. Beyer. – ⁵⁾ General Joh. Rud. v. Bischoffswerder. – ⁶⁾ Fr. Wilh. II.s elskerinde Amalie Elisabeth v. Voss, der efter 1787 at være ophøjet i adelsstanden som grevinde Ingenheim blev viet til kongens venstre hånd. – ⁷⁾ Guldberg synes at forveksle Cay Reventlow, 1788–94 gesandt i Stockholm, med broderen Fritz R., 1784–88 gesandt i England. Sidstnævnte var i januar 1789 udpeget til gesandt i Rusland, men frabad sig posten på grund af hustruens »dødelige sygdom« (Dpt. f. u. A. Forestilling fra Bernstorff 5. marts 1789).

1789 31. marts, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Elskeligste Ven.

Jeg skylder nu Deres Høi-Velbaarenhed Svar paa tvende kiere Breve, hvis Indhold har været mig lige saa vigtig som i sig selv høist behagelig.

Jeg troer i at besvare dem at bør først holde mig op ved den Materie, som vi allerede nogle Gange har behandlet med hinanden, nu næsten ere eenige om, og hvori min Ven endnu ønsker i een eeneste Henseende at vide mine Tanker. Dette angaaer da stuprum simplex og vore borgerlige Straffe derover. Allerede har jeg sagt, at de Holstenske Love og den Maade, de udføres paa, ere i mine Tanker for haarde og aldeles ubillige; at derimod de Danske og Maaden, de udføres paa, forekommer mig billige og høi Grad passende. Jeg er vis paa, at om min Ven var i mit Sted Amtmand, vilde De selv tænke saa og føle saa. Min Ven troer, at de naturlige Straffe eller Uleiligheder ere her nok, og at alle borgerlige Straffe kunne aldeles være borte, fordi det borgerlige Selskab synes Dem ikke at fornærmes, naar et Barn saaledes bliver til, og som dets Fader og Moder fælles sørge for at opdrage. Her har jeg to Ting at erindre: Først dette:

Det borgerlige Selskab maae og bør bestaae af Familier, af Ægteskaber. Jeg troer ikke at bør til en Mand af Deres Indsigt bevise, at saadan er dette Selskabs Grund; at alt, hvad derfra afviger, ere Undtagelser; at disse maae være saa faa som mueligt; og de faa, der da taales, eller behøves, maae i muelig mindste Grad fornærme Selskabets Basis, som er Ægteskaber. Dernæst dette:

Erfaring viser, at Børn, avlede uden Ægteskab, overlades til Moderen alleroftest og forlades af Faderen, og det saa aldeles, at man her (jeg og) maae bruge Myndighed for at bringe denne til at betale den Smule, som Øvrigheden fastsetter til Barnets Opdragelse, NB. indtil dets 10de Aar. Men nu er det dog efter Naturens Indretning Faderen, som det paa-ligger at forhverve til Barnet, ligesom det er Moderen, der bør pleie deraf sit Foster. Da nu en hartad almindelig Erfaring viser, at denne Naturens første Lov af de fleste saadanne Fædre overtrædes, saa følger deraf, at Staten eller Selskabet ikke kand ansee slig Sammenleie som ligegyldig, og at den for sin egen Skyld har en Forpligtelse til at hindre det; den samme Forpligtelse, som den har til at ønske Børnene vel opdragne. Men er da nu af denne Aarsag Staten misnøiet med saadanne Børn og bør hindre deres Frembringelse paa saadan Maade, saa bør den og see at udfinde de meest kraftige Midler til at gjøre den Uorden saa liden og sielden som

mueligt. Straffer ere da de Midler, som Lovgiverne have grebet til, fordi de ere for Lovgiverne de letteste at finde paa. Men i mine Øine ere de i dette Tilfælde hverken de retteste eller de kraftigste. Sædernes Forbedring og Sædernes Bevogtelse var det, man maatte begynde med; Næringers Lettelse og Formeerelse burde følge med lige Skridt. Straffen burde være i Overtrædelses Tilfælde en offentlig Irettesættelse og paa samme Tid en Fastsettelse af, hvad Faderen skulde give til Barnets Opfostring. Nu ingen Bøder, ingen Sidden paa Vand og Brød. Min Ven veed, at jeg er ingen project-mager, men derimod en stor Hader deraf. De ville derfor ikke tænke, at jeg, for at gjøre mueligt, hvad jeg her har nævnet, vilde omskabe Staten. Nei! hvad der allerede ligger i vor Lovgivning, ville jeg gjøre virksom. Næringernes Lettelse etc. taler jeg her ikke om; denne Materie er for vidtløftig. Men Sædernes Forbedring og Bevogtelse, hvorledes i Almindelighed at erholde paa Landet og i de smaa Stæder, dette vil jeg nævne. Skolerne maatte sørges nøie for, og ligesaa for Ungdommens Confirmation. Slet ingen nye Planer, men Forordningernes Indskiærpelse skarp fornyet. Jeg skriver her ikke som Theolog, men som Statsmand, og saaledes siger jeg, at i det nu værende fordærvede Europa er ingen Sæde-Forbedring at vente uden ved Religionen, og den skal derfor Staten beskytte og give Kraft og Myndighed. Huus-Andagt i hvert Huus Morgen og Aften skal den indføre. Vore Love have givet Præsterne til gode Sæders Bevogtelse i hvert Sogn Medhielpere. Al denne Indretning er mat og nu uden Kraft; den bør vækkes og gives fuldt Liv, og en passende, men Kongelig Instruction komme til. Naar dette var istandsat, saa skulle ikke for Stuprum alleene, men for flere andre Statsskadelige Forbrydelser de sig Forseende Irettesættelse gives i Præstens, Medhielpernes, flere gamles og unges Overværelse med en vis Høitidelighed, ikke af Præsten alleene, skjønt for Religionens Skyld af ham først, men og af den Ældste af de andre for Statens Skyld; og dette ikke en Søndag, men en anden Dag, inden lukte Dørre. See, min Ven, her blot et Udkast af Tanker, jeg længe har havt og engang med meget andet stilet til. De ville nu overlegge og grandske disse Tanker, og i det De gjør dette med det Hierte, der er saa ømt for Menneskeligheden og vort Fædreland, saa behage De heri, som i alt, hvad man kand ønske bedre, at tage Europa, som det er, Staten, som den er, vor Forfatning, som den er, og tænke, at heri er det Indympning skal skee.

Nu følger jeg min Kiere Ven til vor Mønte-Plan og dens nye Tilstand; hvor er jeg forbunden for den sande Efterretning, som De derom giver mig! Det svier i mit Hierte som i Deres, at Virkningen er, som vi begge skiælvende

forud saae, og at Forvirrelsen af gammel og nye Mønt og Meklenborgsk Mønt er den allerstørste. Man har ikke villet høre Dem, ei heller mig. Det er da saa, og man maae og bør taale.

Særdeles længes jeg efter de sidste Efterretninger fra Sverrige. Dette Rige har allerede faaet saa frugtbar en Sæd i sig til Ulykker, at, om det gaaer, som det pleier, maae heraf blive en fæl Høst. Og de 500,000 rdr. maanedlig, som Gustaf kand tage i Banquen, er da for de Svenske Financer sidste Salve. Jeg agter nu paa alle Følgerne og lærer ligesaa villig, naar de afvige fra mine Formodninger, som naar de svare dertil; thi i det Tilkommendes Udregning ere vi store Krystere. Hvad Preussen nu vil og vover, er for vor Andeel sær vigtig. Min Ven formoder, seer jeg, hvad jeg og synes, at Tonen er falden i Preussen. O! gid man dog ville være sindig i Tide, og gid Engelland, der har en anden Interesse og ligger uden for Faren, nu ikke skulde, da Kongen er kommen sig, igien opvække det Preussiske Mod og styrke det Svenske Galenskab! Kand min Ven dog ikke paa nogen Maade erfare, hvad Magt Keiserinden setter imod de Svenske, som hun dog nu maae ansee for sit Riges Fiender? Her er jeg da sær nysgierrig. Gud veed, hvad og hvor megen Andeel vi i Aar skal tage i Krigen. Vore Udrustninger ere smaa, og dette glæder mig, fordi man bør troe, at de ere behørigen udregnede. Dog nu maae jeg ende og sige Dem, Kiere Ven, de bedste Helsener fra min Kone; og fra mig selv, at jeg er med den allerstørste Høiagtelse og den sandeste Hengivenhed Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

173.

1789 24. april, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskelige Ven.

For Deres Høi-Velbaarenheds tvende kiere Breve af 31. Mart. og 11. Apr. takker jeg Dem med det Hierte, jeg kiender; de ere som sedvanligen saa righaltige, saa underrettende, at de ei kand andet end fornøie Deres Ven, endog i de moralske Materier, hvor vi hverken ere eller kand blive eenige, og det ligesaa lidet, som vi nogensinde ere i de politiske ueenige; thi i disse sidste have vi de samme Grundsetninger og i de andre saare forskiellige, hvad vigtige Dele angaaer. Min Ven anseer Børn-Avling uden Ægteskab aldeles uskicket til en offentlig Irettesettelse, fordi det langt værre, Horerie og Synd mod Naturen, skiuler sig for Lovene. Hav den Godhed, Ædle Ven, at anvende denne Grundsetning: naar de større Forbrydelser kand unddrage sig fra Øvrighedens Straf, saa skal de mindre Forbrydelser ejusdem generis være frie fra

Tiltale; og overvei da Følgerne. Enten ingen straffende Love, eller og den Regel maae staae: Loven straffer det, den griber.

Desuden kand jeg ikke forlade den store Moralske og Politiske Grundsetning: Sørg for Orden i Selskabet og Reenhed i Sæderne. Men dertil hører og at bringe paa mildeste og kraftigste Maade Ungdommen til Kydskhed.

Min Ven troer, at Karlene vel skulde ville hielpe til Barnets Opdragelse. Dette er i Almindelighed ikke saa. Her, hvor alt dette med yderste Skaansel behandles, er denne lille Hielp, 4 rdr. til 10de Aar, hvad jeg som Amtmand allerførst og alleroftest maae tvinge til.

Det, Europæerne kalde Opdragelse, er i min Vens Øine af liden Værd; for mig, naar den er god, har den en overmaade stor. Hvad skal vi nu gjøre for at blive eenige? De vil beraabe sig paa Erfaring og Exempler; jeg ligesaa. Naar vi skulle sette dem mod hinanden, veed jeg vist at skulle gjøre min beviiste Liste ligesaa stor som Deres. Alt, hvad jeg skylder Opdragelse, er for mig uvurdeerligt og udgjør den store Grundvold for mit Livs Lyksalighed.

Min Ven giver Mennesket i sin raae Tilstand Fortrin for Mennesket i Europa. Jeg tvertimod, og det uaget jeg kiender alle vore Mangler og Laster; thi de Europæiske Fordeele nyder jeg og tilegner mig uden at befatte mig med Europæernes Daarlighed og Ondskab; og alle Arabernes og Chirokesernes og Grønlandernes Herlighed tilbyttede jeg mig ikke med Afsavnet af mit Bibliothek og min saa omtrent daglige Sikkerhed.

Min Ven tiltroer Mennesket Konstdrifter, ligesom Dyrene; og see os nu her igien i Splid; thi jeg tiltroer Menneskene slet ingen; ja jeg gaer saa vidt, at jeg bilder mig ind, at dersom to Børn bleve satte paa en Øe med to Faar, de vare vante til at die, skulde de gaee paa fire, løbe, bræge og ligne i alt Faarene. Vi betragte de saa kaldte Vilde Folkeslag, som leve for sig selv, og see da, om de paa nogen Maade forbedre sig i noget. End ikke at samle klækkeligt Forraad til Vinteren har Nøden kunnet lært dem. Mennesket bliver alleene Menneske ved Opdragelsen og, som den er til, meere og mindre lykkeligt, jeg meener skikket til at nyde Lyksalighed.

Min Ven siger, at De for at smage Lyksalighed maae nærme sig til Menneskets naturlige Tilstand; og hold mig det til Gode, at jeg her tviler. Maae jeg tænke Dem uden Bøger, uden Pen, uden et smukt Huus, uden alt oplyst Selskab, uden Vished om Sikkerhed? Kunne De afsige alt dette? Jeg ingenlunde, og De vist ei heller.

De Selskaber, man i Europa er Medlem af, har mange Svagheder, ja, om man vil, megen Fordærvelse. Ligesom jeg lukker mine Øine i Omgang med Venner for Deres mærkelige Skrøbeligheder og kun agter paa Deres virkelige Fortrin; ligesom jeg i mit Huus ikke hver Dag grunder paa, at der

mangler et Værelse og der en Beqvemhed, men derimod seer paa det gode, det tette, det magelige, det ellers har, saa gjør jeg og i mit Fædreland. Nu ikke Statsmand, kuer jeg mig selv fra at gruble over de Mangelsposter, jeg øiner; og naar Samtaler med Venner, skriftlige eller mundlige, lede mig dertil, flygter jeg, saasart jeg er eene, til at beskue de for mig vægtige Fordeele, som jeg i samme Fædreland nyder. Gjør det samme og vær, Kiere Ven, lykkelig. Horatii 1. Satyra er ypperlig. Saa langt er jeg nu kommen og finder neppe meer Tid til at takke Dem for al Efterretning om den Holstenske Møntplans Gang. Mærkeligt, om man ei skulde have gjort andet end omsmelte. Kunne dog min Ven her have naaet Vished! Vi have nu under de nye Preussiske Trusler, hvortil Engellands ventes, en sand Crisis. Jeg er vist i Mulm og Mørke, forstaaer ikke os, ikke Preussen, ikke Sverrig. Engelland allene kiendes jeg ved. En Omgang som Gustafs med sin Rigsdag er i et og alt overordentlig. Hvilken Sæd her til sære Tildragelser! Eet, eet ønskede jeg at vide, om Rusland har beredet sig paa en stor Magt mod Sverrige, og om Keiserinden bliver ved at fordøie de Preussiske Myndigheder. Der er og maae være nogensteds un dessous des cartes, une chifre; endog hos os troer jeg, at der er noget saadant. Tiden vil nu snart drage Teppet til Side.

Jeg besøgte i de første Dage af Martio H. E. G. Schack Rathlou og fandt ham glad og fornøjet; vi talede og om min Ven, og han nævnede Dem med megen Agtelse. De skulde engang imellem skrive ham til.

Nu jeg omarmer Dem, siger Dem fra min Kone de bedste Helsenere og er med et Hierte fuldt af Høiagtelse og Hengivenhed Deres Høi-Velbaarenheds ærbødigste Tiener og oprigtige Ven

O. Høegh Guldberg

Til H. E. Schack Rathlou kunne De, uden at iblande nogen Reflexion, fortælle, hvordan det gaaer med den nye Mønt, for at skrive andet dog end de altid ekle Complimenter. Han havde sat sig aldeles mod denne Plan.

174.

1789 23. juni, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Det er flere end een Aarsag, som have lagt Beslag paa den Haand, der ofte har villet skrive til den Ven, der fortiener min ømmeste Kierlighed. Jeg vidste ikke længe, om De endnu var ved Itzeho; jeg fik min sedvanlige Rhumatisme paa den eene Side af Hovedet; jeg blev frisk og fik Hænderne fulde af Skatte-Bestyrelsen saa vel i mine Stæder som Amter. Og nu, jeg tager Penen for at skrive, frygter jeg, at De skulle have forladt Fyhn et Øieblik for

at besørge Deres Flytning. Dog mit Brev, der gaaer til Faaborg, finder dog vist Deres Høivelbaarenhed.

De er da, Kiereste Ven, Amtmand, og Amtmand i det smukke Fyhn og vel noget nær i den smukkeste Egn af Fyhn.¹⁾ Mine Lykønskninger ere de oprigtigste og saa meget meere glade, som dette har været Deres eget Ønske og ogsaa mit Ønske for Dem. Et Embede, som disse i Provintserne, har saa meget Arbeide, at det sysselsetter en virksom Siel og gjør dens egne Bestræbelser smagelige, og saa megen Rolighed, som Hovedstæder og Hoffer aldrig kiender, og dog bliver en af Livets Lyksaligheder. Min Ven har Ret, at De ved dette Embede vil i Førstningen komme til at være Lærling, at fatte Formaliteter, at agte paa praxis, at studere ante-acta, at bruge Varsomhed og Opmærksomhed paa alt. Vi maae have hvad Kundskab og anden Øvelse vi end ville, ved et nyt Embede maae der igien være et agtsomt Lære-Aar, og mange, endog til Syne smaa Ting blive vigtige, ja væsentlige. En vis Gang hører til en hver Klasse af Ting, og ustraffet forlader man den ikke. Vore Subordinertes Embeders egne Rettigheder maae man baade kiende og agte og lade dem beholde som deres Anseelse, saa og deres Ansvar. Erklæringer skal man saa ofte give og for at give dem skaffe sig Erklæringer. Konsten er at kunne bedømme disse. Men vi, som ellers ere saa indviede i Forretninger, blive snart Svende og om nogen Tid Mestere. Local-Kundskab og vore Loves og Forordningers og Indretningers nøie Iagttagelse, Flid og Orden paa Con-toiret og med alle Protocoller og en stræng Upartiskhed og yderste Varsomhed i at rette det Feilende; see disse ere de Egenskaber, Kiereste Ven, som De behøve, og som De have udøvet og her let vil vide at anvende.

Det vil fornøie Dem at kiende Staten i en af sine Dele fuldkommen en detail. Det har fornøiet mig og ekler mig aldrig at have for hver vigtig Sag 50 bitte smaa Ting at besørge; thi og disse høre til det Hele, og Orden deri umistelig ved Orden i det Hele. Det vil fornøie Dem at kiende et got Stykke af en Dansk Provint, at see en Dansk Bonde nær hos, en Selv-Eier-Bonde, en Fæste Bonde, en Hoverie-Bonde etc.; og De vil vide at see varsom og uden at hælde. Det vil og fornøie Dem at finde rig Leilighed til at kunne afgjøre fuldkommen hos Dem Selv Proprietairens Værd og Omgang i Almindelighed, Agerdyrkingens og al Land-Vindskibeligheds sande Beskaffenhed hos os, og hvorvidt man uden fanatisk Hede har Aarsag til at ville andet; og da dette andet, i hvilken Orden man bør ville det.

Men Østerholt, det yndige Østerholt maae De nu, min Ven, forlade og vel og maae bortforpagte og snart sælge. Neppe kjøber De Sig an i Fyhn; jeg torde fraraade det. Faaborg synes jeg, at De vel har valgt, som afsides og ei adspredende, ei heller udsat for Bekostninger.

Nu om et Aars Tid, naar De er bleven Amt-kiendt, længes jeg at see Dem

skrive en Sammenligning imellem den Holstenske Bonde og den Fyhnske, den Holstenske Proprietaire og den Fyhnske, de Holstenske Præster og de Fyhnske.

Var kun nu min Ven flyttet! Flytningen gaaer vel igennem Canalen som nemmeste Vei fra disse Holstens vestlige Egne. Disse Flytninger ere saare ubehagelige. Min Kone, som helser Dem venligst og lykønsker Dem oprigtig, beklager Dem deri og med mig skal glæde sig, naar vi veed, at alt dette er til Ende, og min Ven bleven en Fyhnbø.

Nu jeg er med den allerstørste Høiagtelse Deres Høi-Velbaarenheds ærbødigste Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Sch. udnævntes 6. maj 1789 til amtmand over Nyborg og Tranekær amter (kgl. resol. på rentekammerets forestilling af 5. maj, nr. 104), efter at den under 17. april udnævnte Otto C. v. Munthe af Morgenstjerne havde frabedt sig posten. Ejendommeligt nok nævnes Sch. ikke i forestillingen. Han bosatte sig foreløbig i Fåborg.

175.

1789 14. juli, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre og Amtmand, Elskeligste Ven.

Som alle forrige var Deres Høivelbaarenheds sidste Brev mig overmaade kierkommen, fordi det forsikrede mig, at De er vel, lever fornøjet, bliver kiendt med Fyhn, gjør sig til Mester selv over Deres Embede og er, som De har været i alt, snart hiemme, kyndig og uafhængig.

Leet har jeg af den Misundelse, der hindrede Dem fra at faae den forrige Fuldmægtig. Slet kiendte man Dem, om denne Forlegenhed skulde vare længe; det blev kun Midlet desfor at see selv med egne Øine; endog Commissionen, som De nu har fuldendt over begge Amter, har aabnet Dem strax en Udsigt over begges indvortes Tilstand.

Det skulle være noget mærkeligt for mig, om Sportlerne ved Deres Høivelbaarenheds Amter skulle være betydelige; i begge mine kand de et Aar i andet ei gjøre fuldt 50 rdr. Min Ven maae huske, naar De et Aar har været der, at sige mig Beløbet.

At De vil holde ved Østerholt, begriber jeg; helst om Deres Lod skulde blive at tiene stedse i Provintserne; thi vanskeligt ville det da maaskee ei være engang at faae fat paa det Amt, hvor dette yndige Sted ligger, og da var min Ven dobbelt lykkelig. Men skulde det ikke skee eller længe hale hen, har jeg ondt ved at troe, at De i Længden vil finde sig tient med at eie fra-

værende, helst De neppe undgaaer, for at have det inden Dørre mageligt og angenemt, uden hvilket Livet er kummerligt, at holde selv Huusholdning, ja vel endog at gifte sig. Vist nok faaer min Ven Tilladelse at reise, naar De vil; men kiender jeg Dem ret, vil Embedet ligge Dem om Hierte, og da vil det gaae Dem som mig, at jeg er bange endog ved at være borte aatte Dage. Sandt nok, det meste er smaat; men dette Smaa er det ikke i Embedet, men kun i Staten.

Min Ven finder den Fyhnske Bonde i en stor Afstand fra den Holstenske. Det bliver da Marskbønderne og det Slag, som have ei Arbeide, men kun et taaleligt annum at betale, og ikke de Holstenske Livegne, som Østerholt har ved Siden paa sig; og dog i Ditmarsken skal Communernes Gield være sær trykkende. Jeg vil ønske, at min Ven varsom og længe vil udstudere sin Fyhnske Bonde i det Hele for at blive i Stand til at bedømme rigtigheden hans Tilstand i Henseende til Føde, Klæde, Udkomme, de ham nødvendige Kundskaber, Vindskiblighed o. s. v.

Sandt ellers, ja evig sandt, at de Danske ere Stedbørn, Kongens Stedbørn, og at Hertugdømmene have upassende Fortrin, og det baade paa Landet og i Stæderne. Ja ligesaa sandt, at den Holstenske Mønte-Plan og dens Datter, den høie Vexel-Cours, udsuer hele Danmark lige ind til sidste 8 skill. og Lod Sølv; thi og dette opkøbes og gaaer ud. Troer min Ven, at Proprietairen er den eeneste, som vinder? Vinder han, vinder Bonden med; thi de have et Slags Vahrer, og Præsten med og Forpagteren med. Vi vil nu see, om Gud fremdeles velsigner dette Aar, og alle vore Naboer og Gienboer have tillige en rig Høst, om da Vexel-Coursen kand holde Vahren høie, producterne meener jeg. Neppe er dette mueligt uden i det eene Tilfælde, at Fremmede vil søge dem, thi da finde de ved Vexel-Coursen god Regning til at drive dem 16–20 p. c. høiere, end de ellers bleve.

Hvor har jeg leet ad Deres Beskrivelse over B. Bloch.¹⁾ Sandt! Geistlighedens Pletter skal ikke undgaae Deres Øine. Gid De dog kunne engang treffe vel, og at De da ville.

Behag at sige Deres Vært fra mig, som har bedet om min Forbøn til General-Toldkammeret, at jeg ingen kand tale for nu uden for mine egne Stifts Betiente, og det endda neppe. Min Kone helser venligst og ligesaa Støfringgaard og Katholm, som jeg nylig har seet. Maatte vi dog engang see min Ven, der saa elskes af Deres Høi-Velbaarenheds oprigtigste Ven og Tiener

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Biskop over Fyns stift Tønne Bloch (1733–1803). Se om denne Jens Baggens satiriske Forsøg til en Biographie og Karakteristik, Kirkehistoriske Samlinger 5. række IV, s. 141 ff.

1789 7. august, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Jeg har nu to Breve at svare paa og takke for og vover at lade mit Svar gaae til Østerholt, hvor jeg formoder, at min Ven er efter sit sidste Brev, midt imellem dette Steds Yndigheder og sine egne artige og saa vel lykkede Forsøg. Dersom Faaborg, hvor De nu har ankiøbt sig, og Amtet, som De allerede elsker, bliver ved at være Dem kiere, længes jeg efter at see, om De kand med god Regning blive ved at beholde Østerholt; thi stedse tænkte jeg, at De kun gjemde dette deilige Sted for at gribe engang et Amt i Nærværelsen. Dog ogsaa Stedet selv bør ikke søge, men opbie en Kiøber. At fortælle min Ædle Ven, hvor behageligt det vil være mig engang igien, som De lover, at see Dem og sladre med Dem, dette behøver jeg ikke; thi det veed De; men dette maaskee mindre, at man saare let kand komme paa nogle Timer fra Fyhn og Kierteminde eller Bogense-Siden over til min Egn i Jydland. Kom da, Kiere Ven, og lad mig vide det saa betids, at jeg dog kand være hiemme, og De sikker paa mig, ligesom jeg paa Dem.

Bondestandens Forbedring er i min Vens Breve, siden De blev Amtmand, nogle Gange været Materie, og det temmelig i den nu herskende Smag. Jeg ønsker denne vigtige, talrige og gode Stand alt Got, og hvor kunde jeg andet? Men det Kiere: Hvorledes? der i alle Tilfælde er og bliver det saare betydelige Spørgsmaal, gjør imellem vore Statsmænd og mig et svællende Dyb. Her er ikke et Brev, men en heel Tractat at skrive; sees vi, kand vi tale meget; og blive vi end ikke eenige, skal dog min Ven finde i det mindste Betæneligheder ved mine Indvendinger. Jeg vil med Hensigt paa Deres Brev kun nævne nogle:

1. Man maae i Grunden kiende vor Bondestand, og da den efter de forskellige Egne er saa saare forskiellig, dog ikke dømmen uden om den Deel, man nøie kiender. Dertil hører en lang og varsom Erfaring med den Tanke stedse svævende for Sielen, hvor høit kand den attraade Velfærd for Bonden ventes, da han maae nødvendigen bære Statens Byrder, og det Forhold, han staaer i til de andre Stænder og deres Rettigheder, ikke maae forstyrres. Hvad Tilstand er nu Bonden virkelig i, jeg meener Mellem-Tallet af denne Stand, og hvorvidt kand han, salva cetera civitate, komme? Jeg besværges Dem, min Ven, her at staae i nogle Aar svævende og for at bedømme denne Sag rigtigheden ikke at lide uden paa Deres egen allervarsomste Undersøgelse.

2. Arvefæster kand Kongen ei befale uden i sit eget. Thi Proprietairen har jo kiøbt eller lovlig Adkomst. Bonde-Duelighed er ligesaa lidet arvelig som nogen anden. Denne Stand har endog den Ret forud for andre, at Fæstet er

og for Konen. Sielden forbigaaes af mange Aarsager Sønnen; endog en Datter bliver ved Gaarden. Bonde-Gaarden er Proprietairens Eiendom; ofte er Bonden doven, drikfældig, ødsel; han forsidder Gaarden og maae dømmes fra den. Statens Vel i denne sin liden Deel fordrer dette. Arvefæster gjorde her en betydelig Vanskelighed.

3. Tienden ville jeg unde Bonden, men uden nogen Stands Fornærmelse; thi vee den Stat, hvor man tør krænke vel erhvervede Rettigheder! Men Tiendens Afgift maatte fastsættes, ikke i Penge, men i Korn; og Fastsettelsen maatte skee Herredsviis og med megen Forsigtighed.

4. Stavnsbaandets Løsning, saadan som den er skeet, vil have store deels relative Følger, deels absolute i en god halv Deel af Jydland. Man er dristig og lidet øm ved at vove vor Eftertid.

5. Bonde-Standens Oplysning, der og hører til vor svimlende Tids Omhu, har altid syntes mig at indskrænke sig selv til Religionens; og dens herlige Virkning paa Standens Tænke og Handlemaade har jeg i 18 Aar uimodsigeligen erfaret. Oplysning i deres Bedrift skeer dem nyttigen alleene ved Exempler, helst af deres Præster; ogsaa dette er min Erfaring. Større Oplysning har alleene den Virkning, at deres Stand bliver dem ufordragelig. Alle vore Hyrdesange og transcendentalske Lovtaler hefte dem ikke til Jorden.

6. Al Forbedring, der skal udbredes med Eet over denne allerstørste Stand, skiælver jeg for. Man vil i eet Aar gjøre det, som hele Aarhundrede alleene burde tilveiebringe. Convulsioner og Død er af saadanne vor Tids hyppige Curer Følgen.

See her, Bedste Ven, mine Tanker. Vogt dog Deres gode Siel for Tidens Smitte. De roser mig de Brahetrolleborgske Indretninger. Betragt dog, i hvad Tilstand Eieren modtog Baroniet, betragt Skoven, overtænk Gielden, overvei Afgiftens hele Beløb for Bonden, anstil Sammenligning, tag Sig Vare for Glimmer og døm saa endeligen.

Min Ven er vred paa Geistligheden; jeg kiender den hemmelige Grund. Men her er Geistligheden mig alleene Borgere, vigtige Borgere, da de ere Religions og Moralitets eeneste Lærere, da de ere egentlig den Stand, som Videnskab og Oplysning hos os, naar man i Grunden kiender Staten, opholdes for og ved, da af den Stands Børn Staten har faaet og faaer sine brugbareste og bedste Embedsmænd, og da den er Canalen, hvorigiennem Oplysning nemmest fordeles til den store Almue. Det største Tal af Præsterne har ikke (troe mig, Bedste Ven) over 500 rdr. aarlig; et stort Tal her i Jydland under og meget under. Bispestolen i Odense er den bedste. Regieringen udsøge dertil den værdigste; og saa er det mig kiert, at dog eet Geistligt Embede har 7000 rdr. Bispestolen her er den bedste i Jydland og har 3000 rdr. Den i Siælland lidt over 4000 rdr.; og den, som nu beklæder den,

stifter ved sin Omhu for Skole-Væsenet eet Aar meere Nytte, end vi to nu kand gjøre vor hele Levetid.¹⁾

Ikke Geistligheden udsuer Almuen. Hos os ei heller de civile Embedsmænd. Landet har blomstret længe ved og med disse Folk; men vor Armee, vore Skatter, vore militaire aarligen tiltagende Plager, vore Mønte og Finants-Planer. Hinc, hinc illæ lachrymæ et lacrymarum dives seges. Intet maae man meere vogte sig for, end at non causa bliver i Statsmandens Øine Causa.

Europa er syg, ja gal; den megen Videnskab eller indbildt politisk Videnskab gjør dens Sygdom fortvivlet. Religion, Kongelig Myndighed, gammel Constitution smides af Ryggeløshed, Vittighed, Forvovenhed og den onde Friheds Aand over Ende. Alle Baand sønderrives, og alt skal være frit; og det i en Tid, hvor Overdaadighed, Vellyst, Egen Villie, irreligion har soret paa, at Europa kand ikke være frie, lige lidet frie som det fordærvede Athenen og det forhorede Rom. De gamle Grændse-Steene ere mig saa ærværdige; min Mark kand jeg og ville jeg forbedre; men disse rørde jeg aldrig. Nu jeg omarmmer Deres Høivelbaarenhed og er med den ømmeste Høiagtelse Deres oprigtigste Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Biskop over Sjællands stift var 1783–1808 Nicolai Edinger Balle.

177.

1789 28. august, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Jeg har nu to Breve at svare paa, som Deres mig saa kiere Venskab har værdiget mig fra Østerholt, det lykkelige, det angenemme Sted, som saa har min Vens Hierte, og som De nu igjen har maattet rive sig løs fra.

Alt, hvad Deres Høivelbaarenhed siger mig om den nye Mønte-Plans Virkninger, er høist vigtigt og ligesaa forskrækkeligt og, hvad det værste er, saa vidt min Forstand kan see, uretteligt. Banque i Flensborg¹⁾, og hvad andet man gjør, er kun Læge-Plaster paa dødt Kiød. Midlet er kun eet: enten den samme Mønt indført i Kongerigerne eller afskaffet i Holstein; men i begge Henseender behøves 3 Millioner i Sølv og det strax; og hvor skal de komme fra? Denne Mønte-Plan, hvis Virkninger vi begge have seet forud og begge vidnet om, begraver vort Fædreland. Gud alleene kand redde.

Saa er det, Kiere Ven, at omkaste Deelee af den gamle Statens Constitution. Alt det, som hører dertil, er mig saa helligt, saa frygteligt, at jeg maatte anstille, og det med de kyndigste og skarpsindigste og varsomste Mænd, de nøieste Undersøgelser, førend jeg torde røre nogen Deel deraf. Disse Dele ere

Grundvolden under den gamle Bygning, den gamle svære Bygning. Vore nye Europæiske Statskloge ere ikke ømme ved at tage fat paa dem og see ikke, hvad de bære, hvad Baand der er imellem dem indbyrdes og med alle den Bygnings Dele, som hvile paa dem, middelbar eller umiddelbar. Jeg saae en af disse Grundvolde rokke og i et melancholsk Øieblik satte mig ned og opskrev 26 Dele i Staten, som denne Forordning rystede og skal ryste, hvoraf de 21 ikke i Forordningen ere tænkte paa; disse ere da overladte til Tid og Skiebne ligesom Virkningerne af Mønte-Planen. Naar nu hele Bygningen raver, og Overdelene falde ned, saa er det Skiebnens Skyld og Ulykkers Skyld og Formænds Skyld — — —.

Jeg, Bedste Ven, veed meget vel, at min Indsigt er svag, min Skarpsindighed liden og min Forstand ogsaa ikke fri fra Fordomme. Vor Tids Religion har jeg ikke, vor Tids nyere Politici læse jeg næsten ikke. Min Politik studerede jeg i Aristotelis Repl., Plato de Legibus²⁾, Montesquieu og i den hele Verdens Historie; og derpaa anvendte jeg megen Tid paa Fædrelandets og paa dets allernøieste Kundskab. Dertil kom siden nogen Erfaring. Nyt har jeg ikke været bange for; men jeg beskuer det aldrig alleene, aldrig alleene theoretisk, altid knyttet til mit Fædreland og det til alle dets Dele, saavidt disse sees af mig. Indbildnings Kraft har jeg; men ingensteds som i Statssager skielver jeg for den. Kierlighed og Had holder jeg lige langt borte. Og med alt dette veed jeg, at endog de bedste Raad, de giennemtænkte Anlæg trænge ikke alleene til Lykke, men og til Tid, til Tid at saaes, rygtes, luges, voxer, modnes; og denne Tid er ikke hos os at vente og ei heller meer at vente for en 58 Aars Mand. Hvor jeg derfor nu er, er jeg med Glæde og ønsker inderlig, at kun mine Ønsker maae være med mit Fædrelands Bestyrelse.

Min Ven elsker jeg og det længe og det med Høiagtelse. Fordi jeg da i vore fortrolige Breve finder Dem undertiden, der har havt for Deres bedste Aar de udenlandske Kald, at have vor Tids Theorie og deraf at være indtagen, saa tvinger ærligt Venskab mig ofte til at sige Dem alvorligen mine modsatte Tanker; og dette veed jeg, at De holder mig tilgode. Dersom vi komme til at sees i Roe og Mag nogle Dage, er intet mig kierere end høre Deres Grunde og fremlegge Dem mine; men baade før og efter bliver mit indstændige og vist sikre Raad til min Ven at holde Sig stivt til Deres Embede, intet Forslag til stort Nyt at gjøre, holde Deres hele Siel over alt in suspenso, samle varsom Erfaringer og vel betænke, om noget af alt det Gamle, hvorved vort Fædreland længe har været meget lykkeligt, kand være Aarsag i dets Ulykke; om ikke Forrykkelse deri har stiftet Fordærvelse, om ikke siden 1731 Statens Udgifter for Sø- og Land-Etat ere blevne formeerte med 2.200.000 rdr. og den civile Etat med 400.000 rdr.; om ikke Udrustninger

paa Udrustninger have forvoldt en Udgift af 18 Millioner Rdr. og en aarlig Rente blot til Fremmede af 500.000 rdr. og derover, om dette Onde er kommen ved Hoverie, Tiende, Præsteskab eller hæves ved Forandringer deri; om Curen i Staten er at adsplitte Stænderne og Provintserne, om større Frihed indført i Europa kan bæres af det vellystige, overdaadige, gierrige, sværmende, misnøiede Europa; om nogen stor Stat er til, der jo er grundsyg o. s. v.

Europa vil omskabes og vil have alle sine Dele omskabte; blot noget andet er noget bedre, og hvor er der et andet, der jo har sine Fordele? Et Hestehoved er smukt, men paa en Hest, ikke paa et Menneske. Jeg beundrer Sommerfuglens Vinger; men mig ville de ei klæde. Europa, der er saa umoralsk, vil opføre paa moralitet i Ord og Snak en nye Politisk Forfatning, der forudsætter moralitet i Europa og i alle Europæ Vægtene og Bestyrere, som alle næsten mangle Moralitet.

Frankerige, dette gamle Mønster for Europæerne fra den Tid de bleve Aber, skal nu omskabes. Denne Skueplads aabnes da nu for os. O! hvilken Lyksalighed vil nu Frankerige komme til! en Lyksalighed, som les Philosophes, der tillige har prædiket Folkets Rettigheder, har beredet det til. En Lyksalighed, der vil gøre dette deilige Land til et Eden, og om noget endnu er bedre end Eden! O! hvilken Tænkemaade og Sindelav seer man ikke hos Nationens Deputerte! Hvilke Opofrelser! Med hvilken Hede, hvilken patriotisk Varme! ikke Overlæg, men Brynde gjorde dem. Og Almuen selv viser overalt den moralitet, som Philosopherne have dannet den til. Dog ingen Fødsel skeer uden Smerte, heller da ikke la régénération de la France. Men min Ven smiler og seer, jeg spørger. Nu da Alvor: Engellands 9 Millioner begriber jeg at regieres taliter kvaliter af sin Konge og Parlement, fordi denne Form er ældgammel og bleven anden Natur; men Forsøg hertil i Frankerige, der har 24 Millioner, dette Forsøg i denne umoralske Tidsalder er mig et Særsyn, der hefter al min Opmærksomhed; et Foretagende, hvis Begyndelse er skrækelig, hvis Iverksettelse grændser for mit svage Syn til Umuelighed, og hvis Handhævelse jeg ei kand begribe med min Fornuft, men alleene tænke i min Indbildning; men hvoraf Exemplet er mig for det elendige Europa alleryseligst. National-Forsamlingens Demagoger, i steden for sindigen at bruge dens Sammenkaldelse til denne store Nations opnaelige Fordeel, opkaste sig til Skabere og begribe ikke, at den bedste Læge er den, som helbreder de syge Lemmer, men ei afskiærer dem. O! min Ven, mit Hierte svier for Frankerige, for Europa, for os. Hvor jeg seer, sortner det. Neckar er med imellem disse Demagoger, ogsaa han har forraadet sin Konge. Sully, Colbert, Chatham etc., deres Fortienester og gode Handlinger kiender jeg. Neckar alleene som Skribent; af Finants-laan; og nu af sin Herres Forræderie; og af den Nedertrægtighed at lade sig kalde tilbage ved et Cannibalisk Pøbel-

Oprør.³⁾ Den kongelige Myndighed er styrtet, Bastille sløfet, Statens Indtægts Kilder forstyrrede, Selvraadighed paa Thronen, Armeen mageløs utro og meeneedig; alt dette seer jeg; og et nyt Laan af 30 Millioner tilstaaet. Alt dette seer jeg; det andet er i Vente; og eet føler jeg, at jeg hellere valgte Døden, end at min Samvittighed skulle bebreide mig at have virksom forandriget en tusende Deel af dette Onde. Er her Menneskekerlighed, saa skal Menneske-Had være min Bestræbelse.

Kand vi ikke gjøre andet, min Ven, lad os spye Eder og Forgift ud imod saadan Handlemaade. Exemplet er smitsomt, og saa meget meere, som det syge Europa har nok i sig, der her kand fænge: Forfængelighed, Nyfigenhed, Sværmerie, Friheds Syge, Finants-Uorden, Religions Tab, urolige Hoveder. Ogsaa dette er hos os. Nu jeg maae ende et langt Brev; d. 7. Sept. begynder jeg i Horsens med den store Extraord. Session⁴⁾, som varer til d. 19. Imidlertid er jeg med de bedste Helsener fra min Kone og med den største Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds ydmyge Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Om oprettelsen af et vekselkontor i Flensborg se finanskollegiets forestillinger 23. juni og 7. juli 1789 nr. 120 og 128 med kgl. resolutioner af 1. og 8. juli. – ²⁾ Ment er formodentlig Aristoteles' skrift om politikken (latiniseret: de Republica) og Platons Nomoi (lovene). – ³⁾ Jacques Necker, generaldirektør for de franske finanser 1776–81 og igen fra august 1788, afskedigedes den 11. juli 1789, men blev kaldt tilbage den 23. efter Bastillens fald den 14. – ⁴⁾ Forordningen af 20. juni 1788 om stavnsbåndsløsningen påbød afholdelsen af ekstrasessioner med henblik på udskrivningerne til landmilitæsen.

178.

1789 15. september, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Ven.

Et roligt Øieblik, som jeg nu just har, kand jeg ikke bedre anvende end til at takke Deres Høi-Velbaarenhed for Deres sidste Ærede, glæde mig ved Deres Velgaaende og sladre med Dem, ja trettes med Dem over Materier, i sig selv høist vigtige og dog af saadan Art, at vi hverken ere heller blive eenige. Jeg skynder mig saa meget meere at svare paa min Vens kiere Brev, som jeg ellers ville blive hindret længe; thi jeg venter den Extraordinaire Session hertil, efterat jeg alt har bivaanet den over Stiernholms Amt i Horsens. Forudsat, som ikke er min Sag at bedømme, at Stavnsbaandets Løsning er i alle sine Bestemmelser rigtig og nyttig, saa maae jeg med Glæde tilstaae, at Iverksettelsen deraf ved Sessionen er saa ordentlig og passende og saa anstændig og saa lettet for Vedkommende, at Kloge her skal og bør rose.

Som dette glæder mig for det Almindelige, Saa personligen har det fornøiet mig, at D. H. har kjøbt Sig for 1000 rdr. Jord paa Faaborg-Mark; jeg gad vide, hvor mange Tønder Land dette Stykke udgjør, for at holde Prisen der imod vores her. Østerholt har med Rette min Vens Hierte, og det maae tyngte at miste det; men med Føie synes det dog ikke at kunne beholdes, med mindre min Ven hensigter til at faae et Amt i dets Nærhed.

Nu efter Sedvane maae vi sige hinanden et Ord om det Offentlige. Den berømte Mønte-Plan erkiendes da nu af den Stiftere og sammes Tilhængere for at være falsk og ødeleggende, saa at disse tænke paa Midler mod dens ulykkelige Følger. Jeg ønsker dem Lykke dertil og maatte hade mit Fædreneland, naar dette Ønske ikke var det oprigtigste. Men at dette kand skee uden et Laan af nogle Millioner, troer jeg ikke. Saavidt jeg kand begribe, tabes nu ved Vexel-Coursen om Aaret henmod 800.000 rdr. og det vel uimodstaaeligen. Der hører dog ikke megen Forstand til at see, hvad der da maae nødvendigen gøres, skjønt ikke eene gøres; nei langt fra ikke eene, men dog nødvendigen skee. Kand Redning blive til foruden dette, troe mig, min Ven, at ingen saa skal glæde sig som jeg; og troe og, at ingen meere end jeg afskyer et Middel, som sidste Nød alleene kand retfærdiggjøre.

Nu Necker og min Vens Forsvar for ham. Jeg kunne slippe Sagen og skyde mig ind for den tilkommende Tid, som eene kand oplyse os, der endnu ei skue Følgerne og ei engang kiende uden langt fra de nærværende sande Omstændigheder; men Lyst efter at tale med en agtbar Ven gjør det endog til en Fornøielse at snakke, ja giette med ham.

Jeg vil for Løier sette over for hinanden min Vens og mine Tanker om en Mand, som nu har den største Rolle:

Deres: Necker er fortreflig, thi hele Europa siger det, og Frankerig tilbeder ham.

Mine: Dette herlige Rygte negtes ikke; men da hverken Europa heller Frankerige har seet denne roste Mands Operationer, saa er dette Rygte kun en Opinion.

Deres: Necker er det største Genie og den ædelste Mand.

Mine: Om hans Genie er ei for Verdens Øine uden hans Compte rendu,¹⁾ hans andre Skrifter og hans Laan. Hvert Aar bør i hver Stat legges for Regentens Øine slig en Compte; dette er skeet hos os, uden at noget Menneske har deraf gjort sig stor. Om det ædle hos ham veed jeg intet uden dette, at jeg troer, at han har tient uden Gage; smukt! men for en millionnaire, der har kun een Datter, saare let.

Deres: Necker har overtalt sin Konge til den ædelste Handling at skienke Folket sin Frihed og derved lede Frankerige til den største Vælde.

Mine: Kongen er ei overtalt, men nødtvunget. Alle facta vise det. Han var Kongens eedsorne Mand; enten er Eed intet, eller han var forpligtet til at staae for Kongens lovlige jura (troe ikke, at jeg herved forstaaer Despotismus). Men Necker er eenig med Demagogerne, som vil omkaste disse Jura, endog dem, Kongerne i Frankerige havde i det 12., 13., 14. Sec. Han holder da ei Kongen sin Eed. Naar det er Ret hos ham, saa er det og Ret for os at omkaste vor Konges absolutum dominium. Videre: Dette voldsomme Stykke kunne ei skee uden at forføre Soldaterne og oprøre Almuen. Begge disse græsselige Ting ere skeete, og hvo kunne ei forudsee Følgerne? Disse Følger komme da paa deres Regning, som have forvoldt og indledet dem. Forstyrrelse, Plyndring, Voldsomhed, alle Loves Tilsidesættelse, Finantsernes yderste Forvirrelse, Eiendommelige Rettigheders Bortrøvelse, al Krigs Disciplins Ophævelse, Borgerlige Militiers Indretning og kostbare Underholdning; alt dette og meere see vi beviisligen. Hvad Gode heraf skal komme, hører til Syner og vist til det Tilkommende. Men dette Onde er og kunne forudsees; og Ondt, saadant Ondt, at indlede er uædelt og syndigt og ugudeligt, omendog det største Gode deraf kunne fødes; men om dette kand fødes, veed ingen Dødelig, fordi han ei har Følgerne i sin Magt. Dette Onde er et stort moralsk Onde; og end ikke det mindste moralske Onde maae vi svage gjøre for deraf at frembringe Got.

See, min Ven, disse Grunde ere for mig saa indlysende, at min hele Siel skiælver, naar jeg ville tænke, at jeg skulle brække Kongen min Embeds Eed og have fortaget slig en Operation, hvoraf den første Følge blev, hvad vi ei giette, men vore Øine see. Neckers Forbindelse med Demagogerne er uengetlig; og den første Slutning, som jeg deraf maae nødvendig gjøre, er, at han har villet den samme *Hoved-Plan* som de og de samme *Hoved-Midler* som de; de Midler, vi have seet, og uden hvilke Øiemedet ei var at opnaae; men disse Midler ere saa ømme, saa farlige, saa rasende (og det kiende vi af Erfaring), at ingen kyndig kand eller bør love sig en anden Virkning.

Havde Necker og hans Venner derimod, nu da de i Frankerige *lovlige* Stænder vare komne sammen, viseligen ladet sig nøie med at hæve Despotismum, bevare Monarkiet, tilstaae Subsiderne for visse Aar, give Retterne en bedre Form, fastsette deres Sammenkomst til visse Epocher og derpaa gaae fra hinanden og imidlertid tordne imod indisciplin i Armeen og Ulydighed hos Folket. Saa havde Necker og hans Venner været kloge, ædle og elskværdige Mænd. Men alt viser, at Ulydighed var allerede længe forud bibragt Armeen og Folket; og det fra hvem? uden fra de Genier og Esprits, som nu sees virke. Frankerige skulle blive et Democratie og Monarchiet et Navn. Municipaliteterne²) ere et uforkasteligt Beviis. Verden saae aldrig et under-

ligere Foster og til en særere Tid. Det er Julii Cæsars Gallien, han indtog, som nu skal reproduceres.

Var jeg Engelsk Minister, jeg ville bede min Konge og Fædreneland dog at være Tilskuere. Nu jeg omarmet min Ven, helse venligst fra min Kone og er med mit hele Hierte Deres Høivelbaareheds oprigtigste og ærbødigste Tjener

O. Høegh Guldberg

¹⁾ I sin Compte rendu, publiceret 1781 efter kgl. ordre, havde Necker givet en oversigt over finansbalancen. – ²⁾ Efter Bastillens fald overgik styrelsen af Paris til et kommunalråd, le municipalité, som derpå blev efterlignet i den øvrige del af landet.

179.

1789 10. oktober, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Hvert et Brev fra Deres Høivelbaarehed er saa lærerigt og saa venskabsfuldt, at jeg ikke kand andet end elske og ære vor Brev-Vexling og derfor altid strax ved mit Svar vedligeholder den, naar jeg nogensinde kand; men min Vens Brev af 17. Sept. traf mig ved Extra-Sessionen for Stiernholms Amt i Horsens og det Sidste ved Sessionen her; jeg er nu fri; men Sessionen vedvarer her for et Naboe-Amt endnu til d. 29. Oct., og derfor, da jeg fra gammel Tid kiender og elsker de to Sessions Deputerte Wildenrath og Colbiørnsen¹⁾, i sær den sidste, saa er og bliver jeg ikke uden Adspredelse. Amtmanden er under Sessionen persona muta; men vil han have Fornøjelse ved den, maae han i Forveien have maaget det saa, at Rullerne ere rigtige, og derom advaret vedkommende og mundtlig underrettet dem ligesom og sørget for, at alt øvrigt kand være ordentligt og rede. Saa har det da været ved mig, og dette har været min Løn. Disse Kiøbenhavnske Herrer, som ellers besørger Sessionens Alt alleene, holde den saa anstændigen og give det Hele saadan Orden og med Stavnsbaands Forordningen saa passende Indretning, at jeg aldeles dermed er fornøiet. Naar nu dette Baand er løst, og Mennesket, der af Naturen er fri, er ved Lovgiverens hellige Ord kaldet tilbage til en lovbestemt Frihed. Saa vee den, der nu ville krænke eller underminere denne hellige forsikrede Rettighed, den jeg nu anseer som et væsentligt Stykke af Landets constitution og derfor glæder mig over, at dette Stykke faaer sin gode og faste Indfletning i de øvrige Dele. Eet er, naar saadant ikke var skeet, og hvad da burde skee; et Andet, naar det allerede er skeet og gaet over til en høitidelig Ret; over det første var meget at tænke; over det andet kun at iverksette, handthæve, tilpasse. Men nu til min Vens kiere Breve.

En Tønde Tofte-Jord hos Dem i Faaborg koster da 160 rdr., her 100 til

110 rdr, men paa Marken her kun 60 rdr. omtrent; i Horsens derimod 180 rdr., ogsaa paa Marken, fordi Jorden dels er bedre, dels dyrket med større Flid.

Alt, hvad min Ven siger om Told-Rullen og dens Fordervelige Virkninger paa Handelen, er den skiære Sandhed. Lægedom burde her blive; men for at gjøre denne fuldnyttig og afpasset til de mangfoldige Dele, som her maae sees paa, og til de mange Forbindelser, som her blive at paaagte, hoc opus est, hic labor.²⁾)

Blot som en Oplysning for min Ven vil jeg anmærke, at det Engelske Steentøi ikke blev forbudet for Porcellaine-Fabrikens Skyld, men for den Rendsborg-Fabrikens, hvis Frembringelser vare da i Mængde og ret gode.³⁾) Forbud mod Fremmede Uhrers Indførsel er naragtigt. Overalt ere alle disse Sager af tusende Aarsager hos os usle, forvirrede og meere til Skade end Gavn, blive ei heller anderledes, saalænge ingen Grundsetning, ingen Plan har Stadighed, hverken det Gode heller det middelmaadige.

Min Vens Tanker om Sit Osterholt og sammes Salg ere høist rigtige; men at de ere det, hvor skræksomt! O! hvilken Forandring! Da De kjøbde, var Agio 6 p. c., og nu er den 31½ p. c.; og allerede da var den falden 1½ p. c. fra, hvad den var, da jeg gik bort; og fra, hvad den skulde efter mit bedste Haab have blevet, endnu langt meere. Hvor nu alt vil ende, det veed Gud; thi jeg seer kun Afgrund. Min Ven siger, at Høsten var god forrige Aar; det var den ikke i de fleste Danske Provintser. Jydland avlede sær slet. Og vore Ud-rustninger have og fortæret en Deel Penge, og hvad der deraf har været uødvendigt skadet endnu meere. Min heele Siel er kun Følelse, naar jeg seer derpaa, og Skræk, naar jeg seer ud over Eftertiden.

Under denne Krig, vi leve i, med alle Finants-Væsenets Deele, maae vi dog ønske, at ikke Blod-Krigen maae komme til; at derfor Tyrkerne snart maatte tabe Belgrad og Bender, og deres Armeer slaaes, paa det Fred kunne blive, og de to Keiser-Hoffer komme til at veie mod Preussen og Engelland, der ellers, frygter jeg, antage sig Sverrig aabenbare og derved sette os i Stand til at trekke Sverdet, hvortil der skal være dem, som have lyst. Frankeriges For-svindelse af Vegtskaalen er saare uheldig. Men holdt nu baade Tanke og Frygt! Gud regierer Verden, og dette er min Trøst. Hans Varetegt være over min Ven, som hiertelig helses fra min Kone og forsikres, at jeg er, hvad jeg med største Høiagtelse har været, Deres Høivelbaarenheds ærbødige og oprigtigste Ven og Tiener

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Krigs- og landkommissær C. H. Wildenrath og generalprokurør Christian Colbjørnsen, hvilken sidste dog kun deltog i de første, i Jylland afholdte sessioner. — ²⁾ Virgil, Æneiden VI, 129. — ³⁾ G. må her huske fejl. Forbudet var, som det fremgår af

den af ham selv udfærdigede kabinetsordre af 12. jan. 1780 (Kommercekoll.s danske sekretariats forestilling 1780, nr. 11) begrundet i hensynet til den kgl. porcelænsfabrik, der havde vist god fremgang.

180.

1789 1. december, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøjestærede Ven.

Længe har jeg biet, og ærgerlig har jeg været derover; men allehaande opstødende Hindringer har saa forfulgt mig, at jeg har maattet bie. Deres Høivelbaarenhed ville da undskylde og nu først modtage med min ømmeste Taksigelse tillige mit skyldige Svar paa de to Deres kiere og ærede Breve.

Min Ven har Ret, at det er høist vanskeligt at gjøre til Grundlov en fast fuld Frihed til Korn-Ind- og Udførsel, saaledes at samme aldrig af Regieringen skulle kunne indskrænkes. Jeg har troet, at saadan Lov aldrig kunne være uden for fri Indførsel, og fra dette Syns-Punkt ansaae jeg alleene Forordningen, da den kom ud, og de dertil knyttede Told-Bestemmelser; endog fra samme Side af ansaae jeg Forordningen i alle Henseender som god og velvirkende paa meere end een Statens Deel. Men evig fri Udførsel er en Spaadom om vedvarende i det mindste taalelige Aar. Nu saadanne skulle da ikke vi alleene, men og Østersøen, Engelland og Frankerig have; thi vore Korn-Priser ere dog under den almindelige Europæiske Korn-Priis. Men da ingen Statsmand har denne Forudvidenhed, og Naturen, den eeneste Veileder, har stedse lært, at her maae stedse ventes Omvexlinger, og Statsmandens Pligt bliver at være sikker paa Folkets Underholdning, saa vover han, troer jeg, meget at gjøre Udførselen evig frie. Allehaande Uleiligheder udsetter han Staten og Folket for. Kort sagt, hos os forekom mig, som Erfaring lærde mig, hvad man 1782 og 1783 brugde og vilde have blevet ved at bruge, at der intet sikkert Middel er uden et bestandigt Kongeligt Magazin i Kiøbenhavn paa 30.000 til 40.000 Tønder Rug. Med dette blev i Aaret 1783 Rug-Prisen holdt i 3 rdr. 4 mk. til 4 rdr., omendskiønt Misvexten var gyselig, og Rugen vist maatte have steget til 6 à 8 rdr. Kongen vandt endda 3 mk. à Tønden. Meget, meget feiler man hos os, om man troer at kunne regne paa Kiøbmænd eller andre. Jeg saae, at alt, hvad derom siges, var og blev falskt.

Min Ven taler om Arvefæster. Jeg troer med Dem, at de synes bedre, end de ere, og at de prale uden at nytte. Mange gode Proprietairer forlade aldrig Sønnen, om han er duelig; ikke engang Datteren. Fæste Bønder ere Hoverie gjørende, almindeligen talt; skal de derfra befries, maae Savnet erstattes med Hoverie-Penge; denne Afgift kand vanskeligen blive liden, og er den stor, kand Bønderne ei udholde den, og det af mangehaande Aarsager. I

min liden Statskundskab om os staaer denne Regel for det Hele (enkelte Egne og Beliggenheder undtages), at Bøndernes Tilstand ved intet bliver god uden ved at blive Selv-Eiere; og dette ere mange tusende Tønder Hartkorn blevne i de sidste Tider, vist meest ved de Kongelige Godsers Salg, men og ved den ikke liden Deel Herregaardes Udstykning. I Sommer her bleve saaledes henved 350 Tønder Hartkorn frie. See! min Ven, denne efterhaanden indtreffende Fremskridning, hvilken Regieringen kunde lette, er den eeneste, der har min Smag, fordi den gavner som Regn og Soelskin og ikke som Jordskielv og Vulcaner. Europa er ellers nu løielig; den elsker convulsioner og Qvaksalver-curer. Alt med Eet og intet med Tiden. Ogsaa er Europa mig moersom fra den Side, at jo meere Sølv forsvinder og indbildt Værd træder i Steden, jo meere vil man bringe al Afgift til Penge og see afskaffet Arbeide og natural-Betaling i steden for Penge. Hvor meener D. H., at dette vil ende, og hvor vil Europa ende med dette og meere?

Min Ven spørger mig, hvad jeg tænker i Henseende til det Forslag om Sportler for Embedsmændene. Jeg har det færdigt meestendeels til Indsendelse. Jeg har holdt de her brugelige Sportler imod det forrige Aar udkomne Sportel-Reglement for Norge; har i nogle faa Poster derefter andraget paa Forbedring og i et Par Tilfælde derefter paa Formindskelse.¹⁾ Jeg vil vise, at disse Betiente kand intet miste af de samme Aarsager, som min Ven anfører. Advocaternes Salarier bestemmer jeg efter det Norske for det meeste, og i Henseende til disse Udsuere troer jeg, at vi bør være alvorligst. Min Ven vil nu, ved at have undersøgt alt hos sig, have mærket anden Brug maaskee end hos mig; thi meget er i denne Materie local-Brug og Hævd, ogsaa ligesaa i Henseende til Misbrugene. I det øvrige har De ret at beklage disse Kongelige Betiente; der er kun et egentlig Middel at hielpe dem, og det er at foreene uskadelligen visse flere Embeder.

Nu Gud bevare og velsigne Dem! Min Kone helser venligst, og jeg er med den allerstørste Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds oprigtigste Ven og ydmygste Tiener

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Se Guldbergs betænkning af 18. dec. 1789 i DKanc. F. 45. Indberetninger og betænkninger vedr. sportelvæsenet i Danmark, indsendt i henh. til cirkulære af 18. juli 1789.

181.

1789 25. december, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Ret mod Helsingør af Aaret besvarer jeg Deres Høi-Velbaarenheds meget Ærede af 12. Dec. og kand da ikke andet end ligesom at takke Dem af

Hiertet for de mange Aars ærlige Venskab og under alle Forandringer for Dem og mig dog altid sig selv lignende Prøver derpaa, saa og ønske Dem af mit Hierte ligefrem Sundhed og Sinds Munterhed, Glæde i Gud, Glæde i Deres Embede, Glæde og i Deres rolige Timer. I øvrigt ere vi Venner og ville blive ved at være det.

Nu til min Vens kiere Brev. Vi ere da eenige angaaende Korn-Indførsel, der altid burde være fri, og dets Udførsel, som Aar-Grøden alleene bør bestemme, eller endnu nøiere Korn-Priserne, dem jeg holder for aldrig at burde overgaae for Rug 18 mk., for Byg 10 mk., for Havre 7 mk., og det Øieblik, dette overskrides, burde engang for alle hver Udskibnings Havn være spærreret. Dette er nu ikke hos os; Theorie har valgt det Modsatte; alle Magter have giort Forbud; og for Iagttagere som min Ven og mig er det nu en Lækkerbidsken at see, hvordan Priserne vil blive, helst mod Foraaret, naar Tærskningen ophører, og det overmaade meget Byg og Havre maae komme til Marked; thi Rugen er vist kun lidet givtig, saa derom troer jeg, at 4 rdr. eller saa ere og blive Prisen; men det andet er det, som opvækker min Nysgjerrighed.

Aarhus-Rug-Priis har jeg læst om som min Ven og undret mig over Løgen; thi her er den 24 til 27 mk. vextende, saa at fra Fyen føres Rug med Fordeel her til Byen. Hvad min Ven skriver om Udførselen til Holsten, er af samme Art, som at den ulyksalige Cours setter Holstenerne i Stand til, hvilket aldrig før er skeet, at kiøbe Korn herinde, jage Priserne op til Coursens Maal, forvirre Priserne her og saaledes giøre Coursens Onde følelig endog for den fattige Haandværksmand. Denne Hoved-Kilde, som min Ven anviser til Kiøbenhavns høie Priser og de deraf flydende Landets, troes ikke, hvor den skulde troes, og alle andre Kilder stoppes da, om de kunne stoppes, kun til halv Virkning. Sed hæc eorum sunt curæ, quibus curæ esse debent.

Min Ven, uden at nedtrykke mine Ønsker om Selveiere lidt efter lidt, og som Leiligheder, endog opmuntrede, kunde tilbyde, ynder Arvefæster som eeneste Rettelses Middel ved alle vore Stamhuse-Arter. At det der er det eeneste, tilstaaer jeg; men tillige indseer jeg, at omendskiønt 12 rdr. p. Tønde Hartkorn, endog alle Tre Tiender indbegrebne, ere for mig meget for meget, om end saa og det Arbeide aldeles var borte, som endnu skal giøres; saa skulle hos os 4 rdr p. Tønde Hk., Tienderne ikke medberegnete, blive for Hoverie-Frihed allerede svære og uvisse; og det ikke fordi Herskabet kunde have mindre, heller ei at jo Bonden med Rette burde udrede saa meget; men fordi Afgift i Penge er svær for de Fleste og in natura eller i Arbeide altid lettere, og det af den Aarsag, at den calculerende nøie Huusholdnings Regning forstaaer det mindste Tal; thi skulde de kunne finde deres Fordeel,

saa maatte de vide at mindske Folk og Heste derefter; men det vil de ikke til. Ogsaa er det mig endnu et problem, om Staten er tient med denne Formindskelse i sit Hele; om ikke en Karls Afskaffelse i saa mange Bøndergaardde ville have Følger; om Hoveriets Ophævelse ville ikke forvolde mange Hovedgaardes Udlæg til Græsning; om Bøndernes bedre Dyrkning, ifald den blev meget bedre, kunde blive Erstatning; om hyppig Overgang fra den eene Tilstand til den anden ville ikke forvolde Convulsion i Statslegemet. Min Ven seer, at jeg er frygtsom og derfor slet Statsmand og alleene duelig til det, vi ere, til Collegiernes Skrivere og Ombudsmænd.

Nu har De læst, Kiere Ven, Etatsr. Trants Skole-Skrift?¹⁾ Jeg har ikke læst det, fordi jeg holder intet af disse nye Viisdoms Sager, hvori jeg intet har Indsigt og aldrig for min sløve Forstand faaer. Det første, jeg seer Ghr. Schack Rathlou, skal jeg forrette min Vens Ærende. Nu lev vel og vær venligst helset fra min Kone og elsk altid den, der er med den største og kierligste Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tiener og sande Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Ueber Schulen und Schulanstalten in Dänemark, 1789 uden forfatternavn.

182.

1790 15. januar, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Saa kiert som det var mig at erfare af Deres Høivelbaarenheds Ærede, at De var vel igjen af en Upasselighed, saa meget ønsker jeg, at denne Bedring maae være til Varighed, og at Faaborg-Luften maae beqvenne Deres Sundhed. De veed, Kiere Ven, hvor inderlig Deel jeg tager i alt, hvad der rører Dem og rører Dem saa nær som Helbredet, vort Livs Skat og den Grund, uden hvilket saa meget andet ei staaer. Gid den da maae staae vel hos Dem, og De nyde dette Gode med alt andet, Gud vil unde Dem!

At Proprietairerne herefter finder Deres Regning ved at have det mindst muelige Tal Folk paa deres Godser, har jeg længe indseet; thi desmindre Fattige have de at føde og desmindre at betale Extra-Skat for. Skaden heraf maae om 30 Aar blive stor og for det Hele forfærdelig. Fordi jeg kiendte denne hele Sammenhæng, og hvormeget det var Godseierne om at gjøre at have overflødig Mandskab, og de vigtige Aarsager, hvorfor; derfor kunne jeg aldrig have dristet mig til at løsne Stavnsbaandet saavidt; men nu er det skeet, ændres ikke let, rettes neppe uden ved nye Feil, og disse da kom-

mer, som det skeer in omnibus multipliciter compositis, til at virke sammen til det Heles Skade. Dog da vi nu har denne Frihed, og den hører med til Menneskenes store naturlige Rettigheder, saa torde jeg ikke røre den og ville dog være saare forlegen med den.

Hvad Hoveriet angaaer og den Indvending, som min Ven gjør derimod, at megen Tid ødes for Bonden derved, saa ville jeg blot gjøre disse Anmærkninger:

1. Mon Bonden ikke selv uden Hoverie ville spilde endnu meere Tid ved at føle mindre Nød til Arbeide? Torde jeg vel af denne Arbeidende Deel vente *almindelig* større Drift og stærkere Flid end af vore frie Haandværks Folk? Jeg veed det ikke.

2. Hvor Hovmarken er indeelt i Lodder, og hver Bonde veed sin Part, der har jeg seet, helst naar Eieren har Tilsyn, at den mindst muelige Tid sløses bort. Bonden veed, hvad hans Folk i en vis given Tid kand gjøre, og dersom han har Magt over dem, kand han holde dem til at komme hiem, naar det er giort; men det er ofte, at de befale over ham meere, end han over dem. Og Hoverie og Herskabs Indflydelse borttaget, seer jeg ikke, at han fik meere Hold paa dem.

Disse ere mine Erfaringer og mine Skrækbilleder. Overalt, det være sig nu, hvorledes det vil, troer jeg, at al Forandring i det Hele er farlig, og derfor haaber, at man lader Hoveriet staae under vore nu værende Love og overlader Frihedens Erhvervelse i dette Stykke til Tiden, den bedste og lempeiligste Læge, fordi den læger stille, uformærkt, efterhaanden, uden convulsioener og derfor til stadig Sundhed. Af dens Haand venter jeg Gaarders Udstykning, og det seer jeg med Glæde, vist egentlig derfor, at det er et naturligt Gode at arbeide sig selv og leve sig selv.

Hvad min Ven skriver om Føde-Vahrers naturlige Forhold til Værden af vort Numeraire, er saa klart, at det forud maatte kunne sees; og om man ikke kunne, da maae det nu kunne føles.

Har min Ven, det De vist har, seet Marquis d'Ives Danske anecdoter paa Tydsk?¹⁾ Albrecht har sendt mig den. See! der staaer jeg som en kiøn! Maae De ikke glæde sig at have saadan Karl til Ven? De troer vel som jeg, at en Landsmand er Forfatter; thi det er alt for tydeligt, ogsaa deraf, at alle Navne ere rigtig skrevne, og et vist Parti fra først til sidst talt Ordet, ja det med saadanne Mærker, at jeg torde være fristet til at giette Forfatteren. Men nu om os Medundersaatte staaer alt som det kand: Løgn om mig fra først til sidst rører end ikke Overfladen af min Siel; men H. K. H. Arve-Printsen, hvor uforskammet er han anfægtet og hvor løgnagtigen!

Dette er da, om jeg husker lige, det tredie Skandskrift af denne leiede Haand. Jeg gider seet Enden paa dette og meget andet. Nu, Kiereste Ven,

jeg omarmer Dem, helser venligst fra min Kone og er med den allerstørste Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

Vor Schumacher i Segeberg maatte dog døe.²⁾

¹⁾ Marquis Ludwig d'Yves, Geheime Hof- und Staats-Geschichte des Königreichs Dänemark, Germanien 1790. Marquis d'Yves var kejserlig gesandt i Danmark fra dec. 1777 til okt. 1778. I virkeligheden synes bogen, i hvert fald for visse kontrollerede partiers vedkommende, at bygge næsten ordret på en af legationssekretær Franz Leopold von Metzburg i 1779 indsendt »Abbildung der dermaligen Zustandes der Dänischen Regierungs-Form und die merckwürdigen Begebenheiten, woraus solcher ersprosen ist« (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, Staatskanzlei. Dänemark 61, jvf. skr. fra marquis d'Yves 29. april 1778, smst. Dänemark 60). v. Metzburg opholdt sig i Danmark 1774–79 og gjorde flere gange tjeneste som chargé d'affaires. – ²⁾ Konferensråd Andreas Schumacher, amtmand i Segeberg, døde der den 2. jan. 1790.

183.

1790 18. februar, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Jeg skylder Deres Høivelbaarenhed Svar paa to ligesaa venskabsfulde som vigtige Breve og er blevet hindret fra en saa kier Skyldighed ved uundgaaelige Forretninger og lige saa ubeleilige Adspredelser. Nu, da jeg igjen hører mig selv til, hører og min Pen min Ven til, og strax legger jeg for mig begge Deres meget Ærede, som jeg nu i Deres Orden vil besvare.

Hvad det af 20. Jan. angaaer, saa er jeg eenig med min Ven angaaende Veiene. Chausséerne ere os vist for kostbare. Dem, vi have igiennem Siælland, har Landet kiøbt meget dyre, og efter Sigende skal den til Roskilde trænge til en Hoved-Reparation. Mig er forsikret, at et vist Gods i Siælland paa 1000 td. Hartkorn har paa Veien imellem Roskilde og Ringsted og nok endnu en anden Kiøbsted-Vei tilsat 30.000 rdr. Manden, der er min Borgen, bør jeg troe; men er dette utrolige dog sandt, saa er Sagen i sig forskrækkelig. Imidlertid burde de offentlige Lande-Veie og Kiøbsted-Veie hielpes og gøres taalelig gode, i sær for Vinteren. Jeg har altid troet, at det efterhaanden lod sig gjøre, naar Kongen ville lade den Summe, som aarlig er bestemt af hans Casse, og som jeg ville skulle være den mindste, der dertil nogensinde har været udsat, aarlig anvende ikke paa Chausséer, men paa gode og faste Veie, og at Amterne gjorde dertil i deres ledigste Tid ved Enden af Mai og Begyndelsen af Junio nogle faa Dages Arbeide under Opsigt af nogle faa Vei-Betiente. Dette prædikede jeg i min Tid stedse; men en vis Mand, der havde en andens Øre og endnu er høist gieldende, satte det Modsatte igiennem.¹⁾ Erfaring har lært mig her, at dersom jeg, til

hvad Amtet maae gjøre, havde 100 rdr. og en lønnet Betient i to Aar, kunne jeg sette en Miil fordømmelig Vei i god Stand i et Par Aar blot ved at lade kiøre Sand fra Havet paa den. Naar vi sees engang, vil vi nærmere tale derom.

Min Ven ærgrer sig over den af Geistlige beskyttede Comædie i Odense, og jeg og, men De ville dog sette dette, min Ven, med saa meget andet paa Tidens dristige, ryggesløse og flagrende Tænkemaade, som angriber alle Stænder, bringer Kræft i alle Sæder og truer, synes mig, Europa med de underlige Optrin, vi nu see for vore Øine.

De spørger mig, Allerhøjestærede, om Kornpriserne i Aarhus. De ere for Rugen 24 til 26 mk., for Byg 13 til 14 mk, for Havre 7 til 8 mk. Rugens Priis er vel næsten naturlig, da den giver lidt af sig; men alle de andre Sorters, hvoraf vi have avlet vel, er alleene grundet i Vexel-Coursen og i den Forvirrelse, som hersker i de Europæiske Kornpriser, der vel tildeels flyder af nogen Misvext og den megen Uroe.

Keiseren har mistet Brabant, fordi han burde; og Brabant, dette rige Land, sin Lyksalighed, fordi de ville en større, vil nu ikke tage imod de bedste Tilbud og hellere vove at udsette sig for det farlige Østerriges Anfald og evige Krige.²⁾

Hvad Frankerige angaaer, saa er jeg ikke eenig med min Ven. Lykkes dette sære Forsøg, saa maae jeg om nogle Aar skrive et nyt Capitel til Montesquieu og til Aristoteles og til Resultatet i mit Hoved af al Historiens Erfaring. Jeg begriber ikke deres municipaliteter; mindre deres Departemens; aldeles ikke disse 83 republikker og Confederationen til det Hele og i et Eet, som igien er en assemblée Nationale, og en Konge, hvis Ministre ere udsatte for et saadant Ansvar. Jeg seer, min Ven, i det Hele alleene Bolværker mod den Kongelige Overmagt og følgelig en spændt Kraft til det private; men Kraften til det positive, som er Statens Vel og Anseelse befordret med Eftertryk, kiender jeg ikke, end ikke i en municipalitet.

Nu Deres Høivelbaarenheds sidste Ærede af 27. Jan. Hvad Deres retskafne Hierte tænker om Skandskriftet af den maskerte Marquis, er hvad jeg ventede. Forfatteren formoder jeg at være os nær. Vanskeligt er det at retfærdiggjøre visse Acter i Herskabets Historie, uden at visse Documenter henhørende til den 17. Jan. skulle see Lyset; og dette har ikke kunnet skee og kand ikke skee, bør ei heller. Løgn er Løgn og vil dog engang, som al Løgn, blive bekiendt for Verden.

Stavnsbaandets Løsning vil have Følger. Den, som min Ven melder, har vi endnu ikke hos os; men den har vi, at Huusfolk og Inderster paa alle lov-mæssige Maader skaffes bort, fordi de tyngte Bonden, forvolde, at der maae svares Extra-Skat for dem, have Børn, de døde fra, og som skal fødes, om

hvilke man nu ei bekymrer sig, da man ei skal stille Soldater. Her var dog den anden Stamme til vor Folke-Mængde. Fattig-Anstalt, endog den bedste, vil lindre Armoden, standse Betleriet, men ikke hæve Kilden, ei heller give den uddøende Stamme til Staten. O! hvor er det dog voveligt at røre ved de gamle Skiel-Stene.

Nu jeg omarmer min Ven, helser venligst fra min Kone og er med den allerstørste Høiagtelse Deres Høi-Velbaarenheds ærbødigste Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Måske Carl af Hessens protegé, general Wilhelm von Huth, der var medlem af den under 7. jan. 1778 nedsatte kommission ang. landevejenes istandsættelse, fra 2. nov. s. år kaldt generalvejkommissionen. — ²⁾ 10. januar 1790 havde stænderne fra Brabant og de øvrige landskaber i de østrigske Nederlande erklæret sig for uafhængige under navnet de forenede belgiske stater.

184.

1790 9. marts, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Jeg maae begynde med at tilkiendegive Deres Høivelbaarenhed, hvor megen Deel jeg har taget med Dem i en kier Søsters Tab¹⁾, Tab for Dem, der elskede en Elskværdig, men i sær Tab for hendes Mand og allermeest for hendes Børn; for hende selv, der var gaaen til Evigheden den sikreste Vei, er Døden den høieste Gevinst; thi hun er nu der, hvor man ikke troer, men seer; seer, hvad en god og fornuftig Philosoph har ventet; og seer nu denne Salige, hvad Philosophen ei har troet, saa seer hun det, hun har troet, og bliver da ikke beskiæmmet ved den græsseligste af alle Feiltagelser. Hendes Mand og Børn skuer hun nu under den mægtige og gode Bestyrelse, der nær hos kiendes ligesaa vist at være det eene Bestemmende, som man langt fra synes at mærke hundrede forskiellige Aarsager; men denne Eene Behersker har sit Øiemeed, og dertil maae dog alt hen igiennem alle de krumme Linier, som Naturen alleene kiender.

Min Ærede Ven skulle jeg vist ønske til Lykke, om De blev et Formynderskab qvit for den unge Baron Holck, hvilket De aldrig ville kunne modtage uden at have store Fortrædeligheder først med Hr. Kammerherre Adeler ved Afleveringen, den jeg ikke modtog uden igiennem en Commission; thi ellers paadrog jeg mig et stort og maaskee kostbart Ansvar; og siden med Moderen, der skal — —, og endelig engang med den Unge.²⁾ Som Amtmænd kand vort Over-Formynderie bryde os nok; og for det egentlige Formynderie tillige troer jeg, at vi maae vogte os. Saa tænker jeg, hvoraf min Ven slutter, hvad jeg ville have giort. Hr. Kammerherre Adeler ellers angaaende, saa har jeg først giort hans Bekiendtskab for et Par Aar siden.

Høflighed paa begge Sider er det eeneste Baand; derfra kom en Raadførsel om hans ved Moderen aldeles forsømte Myndling, mine Raad, mit Forslag om en Hofmester, for denne min Instruction; og her er da alt. Kammerherinde Adeler har jeg seet, og hun staaer mig særdeles an som en fornuftig og sær virksom Kone, der af dem, der nøie kiende hende, var mig lige saa ivrig roest, som de samme tiede om ham. Da min Ven er i Fyen, og De let om hende kand erfare det Visse, gad jeg dog vide, hvad sikre Folk dømme om hende.

Keiseren er nu død, og hans Broder, som nu har Ende paa sin lykkelige Dage, skal da træde frem paa det store Theater³⁾, hvor han finder Krig og Rebellion, hundrede begyndte og af disse faa fuldendte Sager. Jeg længes efter at see Leopold nu handle; men min Ven maae taale, at jeg vil see længe, førend jeg dømmer. Saa gjorde jeg paa hans Broder, og det opmærksom, fordi en Theorie, jeg kiendte, skulle her gaae over til Praxis. Joseph havde den bedste Villie, megen Professor-Videnskab, stor Driftighed, frisk Mod og saare bekostelig Erfaring; der fattedes kun 30 Aar til af Liv for at efterlade Verden en reen Prøve paa en enten følgværdig eller gyselig Politik.

Nu min Vens yndede Franske Foretagender. De er dog ligesaa stor Dogmaticus, som jeg Scepticus. Hvor ville jeg, at jeg, som eengang, taledede med Dem i 8 Dage, paa det De enten kunne gjøre mig til Professor eller jeg Dem til Tvivler. Kort: her har vi nu den anden Tome af den nye Politik eller, meere bestemt, en nye Sects konstige Theorie rask udført. Troe mig, jeg har Styrke nok til at holde min Siel i Ligevægt, til at samle opmærksom hver Beslutning, til at agte paa hver Virkning, til at staae aaben for at troe, for at overbevises. Demagogerne ere mig Særsyner af Mod, theoretiske Helte, de største Vovehalse, som jeg af den hele Historie kunde opnævne. Kand disse Hiule, som de i deres Decreter have dannet, foreenes til et Uhr, og dette Uhr gaae og gaae rigtig; nu saa seer vor Klode første Gang en Machine af den Art og bør see den med Henrykkelse.

Vor Keiserinde⁴⁾ har tabt meget i Keiseren. Jeg synes at torde haabe Fred; dog skulde jeg aldrig troe, at Leopold vil kiøbe den ved Feighed; men Fred behøver han, og derfor tænker jeg, at han vil den. Neppe, neppe bliver nu Moldau og Wallachiet et Stor-Hertugdømme; dog maaskee et Feldtog til vil behøves for at faae Fred, og var det lykkeligt, saa kunne det endda skee, man ikke skulle vente. Cabinetterne vil nu have deres Arbeide for at speide, vinde den nye Herre, drage ham til sig etc.

Imidlertid bliver jeg ligefrem ved at være med den ømmeste Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tiener og troe Ven

O. Høegh Guldberg

Min Kone beder venligst helse.

¹⁾ Sch.s søster Marie Sophie, g. m. søofficeren Johan Peter Wleugel, døde 12. febr. 1790. – ²⁾ Ved kg. reskr. af 12. febr. 1790 (Fynske og smålandske tegnelser 1786–99, fol. 182) overdroges det Sch. at være kurator for baron Mogens Holck og som sådan varetage hans interesser ved overleveringen af godset Holckenhavn, der havde været administreret af kammerherre Chr. Holger Adeler til Hindsgavl, broder til baronens moder Frederikke Louise Holck, f. Adeler, som var formynder. Kammerherre Adeler var gift med Karen Basse Fønss, omtalt i *Industriens Historie i Danmark II*, s. 29. – ³⁾ Kejser Josef II døde 20. febr. 1790. og fulgtes på tronen af broderen Leopold II, tidligere storhertug af Toscana. – ⁴⁾ Catharina II af Rusland.

185.

1790 22. marts, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Med megen Rørelse har jeg læst Efterretningerne om Deres Høivelbaarneheds Sl. Frue Søsters Død og takker Dem indelig derfor. Efterat have nydet i sit Liv Guds Naade og seet den over en talrig Afkom, efterat have saa vel levet og saa sikker bygget sit Haab om det Tilkommende, saa var hun da endog i sin Døds Maade selv lykkelig; thi hvad meere velsignet end at døe saaledes uden at føle Døden?

O, hvor sand er den Sammenligning, som min Ven gjør imellem den Død og Keiserens! og dog for ham hvor stor Naade, om han har brugt vel denne lange Varsel; vel i Sandhed og ikke vel efter Tidenderne!

Hvad De saa indsigtfuld skriver om Eftermanden, føler jeg. Vi vil nu fæste vor Opmærksomhed paa ham og nøie i meere end eet Aar agte paa, om Forberedelse til Herredømmet over et stort Monarkie skeer bedst og sikkerst ved at styre som Souverain en liden Stat i endeel Aar. Dette Problem, som jeg ofte har tumlet i mit Hoved, faaer jeg nu at see for en Deel opløst; og det saa meget kraftigere, som ingen skal negte denne Herre at have regieret fortrinligen vel Toscana. Vi vil da nu, Kiere Ven, stille og længe stille fæste paa ham vor Agtsomhed; thi langt borte, som vi ere, behøve vi mange klare data for at gjøre den Slutning, vi selv kand være fornøiede med. Imidlertid negter jeg Dem ikke, at jeg har været meget forundret over den Declaration, han har ladet gjøre de oprørske Nederlande.¹⁾ Naar dette ikke har været for at maale dem Skieppen fuld og vise hele Europa sin allerhøieste Billighed (da han dog vidste, at endog dette vist overdrevne Tilbud blev forkastet): Saa maae jeg sige, at jeg møder her en Svaghed, jeg aldrig havde tilraadet, og som let kunne have stor Virkning paa Ungarerne, der har saa store Retligheder at fordre tilbage af det Østerrigske Huus; dog lad mig standse al Slutning, beholde min Ligevægt og kun skue paa det Videre.

Min Ven har Ret, naar De siger, at de Soldater, han i Toscana afskaffede, skal og maae han som Monark beholde. O! hvor vandt dog Staterne, dersom

denne Kræft i Statslegemet kunne afskiæres; al anden Cuur er kun palliatif. Nei! dette Onde fortærer alt; og den Dag skal komme, at derfra skal Stormen reise sig, der skal forstyrre Europa og siden give det en gandske anden Anseelse. Alt andet, hvad Folkene klager over, er deels Følger herfra og deels overgaaende eller forbifarende Onder; men Kilden selv seer de ikke; og denne ei stoppet, kand de omskabe Regierings Former, som de vil; deres Ulykke bliver dog altid lige blomstrende.

Kiert er det mig, at D. H. ikke skal med det Dem mod al Agt tilkomne Curatel have for megen Uleilighed, og at De kand undgaae Ansvar. Men een Ting vil jeg som Ven bede Amtmanden, nu Curator, om, og det er, at Hofmesteren Hr. Sommer maae være under Deres Beskyttelse og Dem for min Skyld særdeles anbefalet; ikke alleene fordi jeg har til Posten forhiulpet ham, og jeg anseer ham for en duelig Mand; men og fordi hans Fader er min Ven fra Ungdom af og har (jeg troer) 15 levende Børn. Den unge Baron er tient med ham og skal vel dog fuldende sit Ophold paa Sorøe, hvortil han, der skal være aldeles forsømt, høiligen trænger.

Paa Kammerets Brev angaaende Korn-Forraaden i mine Amter har jeg svart, at Byg og Havre havde vi nok af, og at derfra og fra Ærterne var Sikkerhed mod Hunger, saavidt som alle kunne skiønne; at af Rug var lidet, og at denne Sort ville ventelig gaae til 28 mk. Tønden og maaskee derover; at Udførselen var over Horsens og Aarhus til Norge og ventelig for Pengenes Skyld noget til Holstein.

Forordningen om Skifter²⁾ er ret god; men vores Arbeide vil blive forfærdelig og derfor — — — paa de fleste Steder. Fordre af dine Embedsmænd det ret muelige, men aldrig det Umuelige; dette bliver en evig Sandhed. Hos os har man ellers rigtige Protocoller fra mange Aar.

Nu min Kone helser venligst, og jeg er med den allerstørste Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds tro Ven og ærbødige Tiener

O. Høegh Guldberg

1) I en erklæring, afgivet den 2. marts 1790, tog kejser Leopold afstand fra den af broderen fulgte politik i de østrigske Nederlande og lovede at respektere landets forfatning m. v. — 2) Forordningen af 12. febr. 1790 om skiftforvaltningens bedre indretning.

186.

1790 23. april, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskelige Ven.

Det usedvanlige Ophold i Deres Høivelbaarenheds Besvarelse forvoldte mig Bekymring for Deres Helbred. Glad blev jeg derfor, at Aarsagen var ikke denne, men en langt behageligere; dette at min Ven havde gjort en Hast-

Reise til Osterholt, seet tillige Hamborg, besørget Foraars Sæden bestemt og nu igjen er i Faaborg. Jeg lystede dog at vide, hvormange Fold De forrige Aar har havt: af Rug havde jeg 5, af Byg $7\frac{1}{2}$, af Havre 9; thi jeg har alt længe siden optærsket. April er ellers, hvad Februar kunne have været, og Martius lignede næsten vor Junius.

Den Nemhed, som min Ven reiser med, giver mig det Haab, at vi dog engang sees; kun at De vil i Forveien glæde mig med Efterretningen, paa det jeg dog maatte være hiemme. Skulle kun ikke vore hartad maanedligen formeerte Forretninger blive saadanne tilsidst, at vi overvældes baade af dem og Ansvarret og vælge at løbe hellere fra Embedet, end at det løber fra os!

Deres Høivelbaarenhed vil vist for min Skyld tage sig af Sommer, ikke at han kand blive ved den unge Baron, naar denne afskyer ham; men at han paa en anstændig Maade affindes. Lee har jeg ellers gjort, at denne unge Monsieur kalder det Spionnerie hos en Hofmester, at denne tilmelder alt om Eleven til Morbroderen, der er Curator; dette pleier at være skier Pligt; saa har jeg fordret, og det fordi det ligger i Tingens Natur. Ogsaa er jeg vis paa, at min Ven selv neppe undgaaer ligeledes at spionnere, som jeg og er fuld sikker paa, at om det havde været saa, at Sommer var blevet hos ham, havde han været efter sin helligste Pligt ligesaa ivrig for at underrette Dem som tilforn Kammerherre Adeler. For mig, der ei kand andet end tale reent med en æret og gammel Ven, bliver det stedse en stærk Formodning, at her i alt dette er en Cabale af Baronen, der vil raade sig selv, og af andre, der vil vinde ved dennes Raadighed. Jeg skriver dette kun af den eeneste Aarsag, at min Ven maae have et Øie med og væbne sig med den ofte ædle Mistanke.

Nu lidt Statsnak; vi to gamle Statsmænd maae dog og have noget deraf. Necker brydes paa alle Maader og synes ikke at kunne bestaae. Uordenen maae være i Frankerig forfærdelig; thi alle Dele angribes; alt gammelt kastes overende, og Svie deraf bliver dog ved længe. Nyt skal allevegne indføres; den executive Magt er aldeles bunden og med Lænker belagt; de Misnøiedes Antal maae være umaadelig stor, og Selvraadighed have naaet en græsselig Høide. Aldrig har jeg kiendt et lige Foretagende, og paa intet er jeg meere opmærksom.

I Brabant er nu Ueenighedens Sæd i fuld Grøde og synes at ville have til første Høst dette skjønne Lands fulde Ødeleggelse.

Men nu det, der er os nærmere. Troer min Ven, at Preussen slaaer til? Gjør den det, saa er det da for at svække Østerrige og Rusland og da i mine Tanker vel silde og med et saare tvivlsomt Udfald. Gjør den det ikke, saa forekommer det mig, som den hele Plan er endnu daarligere og kun har tient

til at gøre sig latterlig og gratis at opirre disse to mægtige Hoffer. Jeg er da og her i høieste Grad nysgierrig.

Gustaf var vel tient med at see alt brænde og ingen, synes mig, uden han. Han skal nu snart begynde sin tredie Campagne og har derfor angrebet Sverriges hele Kraft. Hvad Rusland gjør, er der i Aviser og Journaler dyb Tausched om; man hører derfra aldrig uden Virkningen.

Imidlertid volder dog Tyrke-Krigen, man selv har tildraget sig, mange Ærgrelser og megen Ydmygelse. Sligt lærer maaskee Forsigtighed og nogen Nedstemmelse af den høie Tone.

Nu mine Ønsker ere for min Ven, og vore bedste Helsener. Altid er jeg med den allerstørste Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

187.

1790 11. juni, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Jeg skylder Deres Høivelbaarenhed saa usedvanlig længe et Svar paa Deres meget ærede, at jeg endog maatte være forlegen, naar jeg ikke vidste, at De kiendte, hvad Forretninger til visse Tider og endnu denne Dag hos mig kand forvolde, og hvor beknyttet man kand være, om man paa samme Tid faaer Besøg af kiere Venner, der har da fuld Adkomst til alle ledige Timer. Ved disses og fleres Nærværelse formedelst samme Anledning er jeg da, som det gaaer, bleven saa fuld af Europæ Nyheder, at jeg i Dag ikke kand andet end fylde dette Brev med saadant, helst jeg skriver til en Ven, der saa længe havde deri sin Bane og opfyldte den saa vel.

Gaaer ikke dog Tingene artig paa de Finske Kyster og i Finland? Nu slaer man, og nu slaaes man; nu lider den store Gustaf, og nu seirer han, og begge Deele med Eftertryk. Stødet, han har givet den Russiske Flotille¹⁾, er betydeligt; for hver anden Magt vanskeligt det samme Aar at oprette; men hvo veed bedre end min Ven, om det er det forbitrede og virksomme Rusland mueligt at bringe tilveie snart, hvad andre ikke kunne? Troer De ikke ligesom jeg, at dette Forliis er et godt Vække-Middel for en Magt, der i to Campagner har handlet søvnigen? Men Gustafs Ven, Printsens af Nassau²⁾, som havde forladt Flotillen for at bivaane Numsens³⁾ Operationer og dristigen ladet den være kun maadeligen bedækket af Batterier, hvor maae han være fortvivlet og, om han bliver i Russisk Tienesten og ved Commandoen, søge at hevne sig! Jeg er nu idel Nysgierrighed efter, hvad der paa de Kanter vil gaae for sig; thi at det kommer let til Fred imellem de nu krigende Magter, troer jeg lige saa lidet, som jeg derimod smigrer mig med det

Haab, at Preussen betænker sig, da dette Rige vist har Aarsag dertil, og Spanien ligesaa, der gjør den naragtigste Paastand at ville besidde, hvad den ikke har, og tilegner sig, hvad den ikke kand handthæve. Brabanterne have faaet, synes det, et vældigt Ørefigen, og selv ere de indbyrdes ligesaa ueenige som Frantsoserne. Paa begge Steder har endnu et Parti Overhaand, der omvelter alt for at opføre en splinter nye Machine af utallige Hiul, der langt fra ikke have heftet sig sammen, og som jeg længes efter at see gaae. Neckar, som man anseer for Stifteren af den første Bevægelse og disse herlige Grund-Anlæg, er, skriver man mig fra Paris, nu forhadt af begge Partier og i høieste Grad selv uvis om det endelige Udfald af hans Skiæbne. Alt er, siger denne Ven mig, i en Forvirrelse og i en Giæring større, end enten Aviser eller andre trykte Blade nogensinde kand forestille. Sandt! skal Frankerig fødes paa nye, da ere Fødsels Smerterne store, og Moder og Barn synes mig i lige Fare. Det synes virkelig, som Østerrige vil have Fred med Tyrkerne og drager Rusland med sig; ere Tyrkerne kloge, saa skulle de tage mod Fred, om den nogenlunde er taalelig; overalt maae Fred være enten for Østerriges indvortes Tilstand saare fornøden eller og for Leopolds roevante Siel nødvendig; ondt er det at slutte vist, hvor man fattes nøie Kundskab om begge data. Om os selv skriver jeg intet, fordi jeg er som Mennesker i Almindelighed, der hellere tænke og udgrandske om deres Naboer, ja hele Verden, end om dem selv. Men Dem, min Ven, tænker jeg ofte paa med den Ømhed, med hvilken jeg under den bedste Helsen fra min Kone og min egen største Høiagtelse er Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og troe Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Den 15. maj rettede Gustaf III med sin skærgårdsflåde et angreb på en russisk flådeafdeling udfør Frederikshavn. Russerne mistede 29 fartøjer og blev tvunget bort. – ²⁾ Prins Carl Heinr. Nic. Otto af Nassau-Siegen var øverstkommanderende over den russiske flåde i Østersøen. – ³⁾ Den danske generalmajor Frederik Numsen, der efter at være fradømt sin kommando hjemme var trådt i russisk tjeneste og havde fået overdraget ledelsen af et armékorps i Finland.

188.

1790 26. juni, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Det sidste kiere Brev, jeg havde den Ære at faae fra Deres Høivelbaarenhed, var, som alle Deres, mig saare angent, fordi det fortælte mig over mange vigtige Ting en Mands Tanker, jeg ligehøit ærer og elsker.

Vist har man i Kiøbenhavn (at jeg skal begynde med os selv først) den

bedste Villie til at udrette noget Got for Bonde-Almuen. Ogsaa dertil sigter denne Forligelses Commission, som man ønsker.¹⁾ Kunne kun alt dette Gode komme i Stand, kunne det henge sammen med det Øvrige, kunne det finde subjecta, der til Udførelsen havde baade Forstand og Villie og Nidkierhed, kunne Amtmændene overkomme virkeligen og i Sandhed bestride, hvad dem paalegges, skulle Ansaret ikke blive af Skifterne for byrdefuldt, skulle ikke det for Meget fordres, og Virkningen blive det, den da altid bliver? Dog under alt dette Betænkelige staaer det fast, at Regieringens Villie er den bedste, og hvo der miskiender denne, er uskiønsom, ja ond.

Vexel-Coursen daler nu ved den stærke Udførsel, men har endnu langt at bedre sig, førend den naaer 37, det den var 1784 d. 14. Apr. Kunne det mirakel skee, at Danmark og Norge fik samme Mynt som Hertugdømmene, ja saa er det hele Penge-System unegteligen i Orden og i Orden paa den eeneste Maade, det kand komme; men dertil hører omtrent 2 Millioner Sølv foruden det lidet, her er hos os selv i Omløb. O! maatte det skee! Men den nu værende Regiering har samme Uheld som alle de Forrige. Vore idelige armemens nu til Lands, nu til vands, nu til begge, som vi have havt saa hyppige siden 1756, og som alle kræve extraordinaire store Summer, dem Landets ordinaire Indtægter ikke kand udrede, have hidtil kuldkastet de bedste Anlæg og skal saa gjøre fremdeles, medmindre Sverrige kunne engang nu saa blive svækket, at dette Folk kunne behøve 20 Aar for at sette sig og imidlertid lade alle sine Luft-Casteller fare. Min Ven har engang skrevet, at de store Armeer og Floder ere Europæ Ulykke; og jeg er vis paa, at De har Ret; thi har man den Lede-Traad i Haanden og gaer med den ind i den politiske Labyrinth, er jeg vis paa, at her finder jeg i alle denne Aarsags middelbare og umiddelbare Virkninger Hoved-Kilden til det menneskelige Kiøns Trykkelse og Staternes Forlegenhed. Og mærkeligt er det, at imellem den Mængde politiske Skrifter og Smørerier, som komme mig for Øine, endog i de blotte Titler (thi meere læser jeg sielden) har jeg endnu ikke fundet, at disse Læger og Markskrigere have anfaldet denne Hovedkilde, ligesaa lidet som de Europæiske Sæder og den herskende Overdaadighed (Ordet taget i sin sande Forstand), hvilket Onde er den anden Kilde og af samme Natur som den første; thi som Staterne gribe sig an over deres sande Kræfter med Krigsmagt og derved tabe deres sunde Fasthed, saa gjøre alle saa at sige Statens Borgere, som nogenlunde kand, formedelst deres kielne og vellystige Sæder og magelige og hensluntede Liv deres Udgifter større og deres Erhvervelse mindre og deres hele Tænkemaade mat og dorsk virkende, ja virkende ulykkeligen. Naar nu disse saa visse Kilder ei stoppes, ikke erkiendes engang; naar Aarsagerne søges, hvor de enten ikke ere eller ere kun som Bække af disse Kilder; naar man ønsker og tilveiebringer Forandringer af alle Arter for at

naae det bedre og ikke hæver disse to udskyllende Kilder; da, min Ven, hvad skal jeg tænke og hvad haabe om Staterne i Europa? Det samme som om det Persiske Monarkie; som om de deilige Græske Republikker; som om det stolte Rom, være sig under Friheden eller Fyrsterne; som om Caliphaterne og nu om Tyrkerne. Jeg er en Slave af Historien; den veier paa min Forstand meere end alle vore Tidens Systemer, Meeninger, Drømme.

Men see! nu maae jeg ende; Posten vil gaae, og jeg ville have skrevet langt meere. Nu hele Julii Maaned agter jeg at omflakke hele Stiftet; skulle min Ven da ikke ordentligen faae Svar, saa ville De undskylde den Reisende, der, hvor han end er, elsker, ærer og tilønsker Dem alt got som den, der med største Høiagtelse er Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og sande Ven

O. Høegh Guldberg

Min Kone helser venligst.

¹⁾ Ved skrivelse af 1. maj 1790 (DKanc.s brevbog 1790, fol. 912) havde kancelliet aføsket stiftamtmandene i Danmark deres betænkninger om indretningen af forligskommissioner og mægling i processer. Guldbergs betænkning af 14. maj findes ved indlæg til sjællandske registre 1795, nr. 645 (forordningen af 10. juli 1795).

189.

1790 6. august, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Mine Reiser ere da fuldendte, og jeg tager Pennen for at takke min Allerhøiestærede Ven for Deres sidste Ærede og tillige lykønske Dem med det, at De paa Østerholt nyder Dem Selv, føler Stedets Behageligheder og smager det Dem kiere Land-Liv. Jeg veed, hvor angenemt dette er min Ven, og derfor glæder jeg mig ved, at De eier denne Gaard og denne Jord. Engang lystede jeg dog at vide, hvorledes det bærer, alt rigtig beregnet, sine Renter. Mine Toftjorder gave mig forrige Aar, alt frataget, hvad fratages bør, 5½ p.c., hvortil et got Aar og høie Priser hialp.

H. K. H. Kronprintsen faaer og har en eenstemmig bevidnet god Gemahlinde af samme Fødsel som han og Dansk hartad som han¹⁾; dette bør være os nok; thi det er det allervigtigste for Fyrsten og hans Undersaatte; alt andet veier sielden meere, end de menneskelige Indbildninger pleie. Maaske har Pr. af Augustenborg ei kunnet, maaskee ei villet iagttage ved sin Forbi-Reise, hvad han burde.²⁾ Undladelsen er sær og kand have Følger for ham. Dette gjør mig vist ondt.

Den 3. Jul. har været en vigtig Dag i Norden.³⁾ Neppe har Sverrige uden 14 Skibe tilbage af sin store Flode; saaledes forsvandt i to Aar, hvad man i

16 Aar havde arbeidet paa og ved Franske Subsidier da faaet i Stand; dem man nu aldrig meer kand vente. Fordelen d. 9. Jul. over Printsen af Nassau⁴), hvordan den end og er, havde den mig kiere Virkning, at Sverrig ei blev opslugt; men at man ellers dyre har kjøbt Seiren, er mig upaatvileligt, da Angrebet var hidsigt, haardnakket og varede næsten 24 Timer; saadant udholdes ikke uden med den føleligste Skade. Hvad nu videre er skeet, længes jeg efter at erfare; og ligesaa, om Reichenbach tilveiebringer en almindelig Fred.⁵) Gid saa var; det ønsker jeg for det Almindeliges Skyld.

Leopold maae have et ondt Inderste eller og imellem Florentz og Wien være bleven omskiftet. See dog, min Ven, Følgerne af Keiserens mange Forandringer! Skue dog denne Eftersvie af vor Tids Omskabninger, at Leopold, saa erkiennt viis en Herre, der vist ikke vilde uden sit Folks Lyksalighed, nu har en Throne saa vaklende, at det er for os umueligt at sige, om Krig var ham bedre end Fred, om Eftergivelse (den han har valgt) er ham raadeligere end Fasthed; og jeg glemmer ham og seer alleene paa hans Stater: Magnaterne og Geistligheden vil saa, Borgerstanden saa og Bønderne andet. Det er ikke Folket imod Regenten, men Folket mod sig selv; og Regenten i Fare for at miste Veiskaalen og see sig den revet af Hænderne.

Min Ven bliver ved at ynde den Franske National-Forsamlings Decreta og nu og den sidste, der har casseret al Adel. Jeg kand ikke derimod andet end tælle denne Handling til de mange andre, der synes mig upassende til Staten, til Tiden, til Sæderne; der ere uretfærdige; der ere langt meere voldsomme end alt, hvad hiint Despotisme nogensinde har gjort; der ei kand andet end søndersplitte Nationen, og der maae med alle de andre Aarsager føde om kort eller længe de bedrøveligste borgerlige Krige. Endog hiint gamle Rom og Athenen havde sin Adel, og havde den, omensskiønt Almuen blev stædet Adgang til de høieste Embeder. Gradationer maae der være i et Folk; det er, naar disse holdes sunde, Kittet, der holder alt sammen, Millioner sammen. Det kloge Engelland har dem, og det fuldkommen. De største Politici have saa dømt. Hvad Uretfærdighed kand tænkes større end at berøve Folk, der ikke have forbrudt deres Eiendomme, hvad de besidde; og ere vel disse Adels Privilegier ikke Eiendomme? Ikke Arve-Rettigheder, ikke lovlige Adkomster? Vare de ikke til, vare de ikke erkiennte Rettigheder, da Frankerige endnu havde sine Etats Généraux? Derfor med Eet at bortrane alle saadanne Rettigheder er Voldsomhed, om noget ellers er det. Alt hvad man siger derfor, det samme kand siges, om National-Forsamlingen ender med at deele Eiendommene som Lycurgus og Cleomenes i deres lidet Sparta. Umueligt, Kiere Ven, kand dette andet end føde blodige Optoge; dette, siger jeg, og saa meget andet maae styrte det herlige Frankerige i den største Uorden, i den meest vanærende Forvirrelse.

O! Kiere Ven, den Philosophie, som De behager at nævne, og som vist er Oldmoderen til disse Optrin, denne Slags Philosophie (thi den sande er det ikke) skal forandre Europæ gode Dage til Jammer-Dage; vort Lys til Mørke; vor Velstand til Ulykke. Europa er kied af sit Gode; miskiender det; vil over i en anden Tilstand; i en anden, som den har skabt i sin Indbildnings Kraft, men ikke kand gjøre virkelig, fordi Tingenes Natur er ikke en Roman. Jeg skielver for vor Tidsalder og ville skielve endnu meere, naar jeg ikke saae hen til den Eene store Konge, tilbad hans ynksomme Godhed, kiendte i inderste Siel hans mægtige Viisdom, som maae lade Daarlighed blive styg Taabelighed, glimrende Pupper afrives al deres Flitter-Stads, vor Tids selvkloge og af al Erfaring modsagte Setninger styrtes over Ende for at skabe igien en sund Eftertid og reise for de følgende Slægter saadanne Mindes-Mærker som dem, vi have før det 15 og 16 seculum, og man har før det 1. seculum. O! hvor frygter jeg, at Overgangen fra vor syge og feberagtige Tid vil blive svær til en sundere og retskafnere!

Jeg elsker Deres Høivelbaarenhed som en Broder, og derfor skriver jeg frimodigen til Dem i alt, hvor vi ere ueenige; ikke at jeg tør haabe at overbevise Dem; men fordi min Samvittighed tvinger mig, og det Venskab, jeg bærer for Dem. Levede vi nogle Decennia endnu, det jeg ikke tør haabe, saa ville Tid og Erfaring afgjøre denne vor venlige Strid.

Min Kone helser venligst, og jeg er med den sandeste Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Kronprins Frederiks ægteskab med prins Carl af Hessens datter Marie Sophie Frederikke blev indgået på Gottorp den 31. juli 1790. Hun skal iøvrigt have fået en helt igennem tysk opdragelse (Dansk biogr. Leks.). – ²⁾ Prins Frederik Christian af Augustenborg og hans gemalinde Louise Augusta, der var imod den omtalte ægteskabsforbindelse, undlod, da de den 7. juni tiltrådte en baderejse, at aflægge besøg hos prins Carl på Louisenlund (Hans Schulz, Friedrich Christian, Herzog zu Schleswig-Holstein. Ein Lebenslauf, 1910, s. 108 f.). – ³⁾ Den 3. juli 1790 lykkedes det den svenske flåde, dog under svære tab, at bryde ud fra bugten ved Viborg. – ⁴⁾ Søslaget i Svensksund den 9. juli 1790 endte med en stor svensk sejr. – ⁵⁾ Talen er om kongressen i Reichenbach i Schlesien 1790, som resulterede i en konvention mellem England, Preussen, Østrig, Polen og Holland, hvorved man garanterede Tyrkiets integritet.

190.

1790 27. august, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Kiere Ven.

Paa Deres Høivelbaarenheds meget Ærede af 10. Aug., som jeg hierteligen takker for, svarer jeg i Dag, meget tvivlsom, hvorhen jeg skal sende Brevet,

til Osterholt eller Faaborg; dog jeg vil vove Veien med det til Deres Yndest-
Sted, vis paa, at De ikke har forladt det, førend Embede og Pligt kalder Dem
tilbage til Amterne, ved Anledning af Sessionen, som hen i Sept. kommer til
Dem. Ogsaa venter jeg, at D. H. V. har den Glæde i Aar at have en rig
Høst, og at den vel, to Grader meere sydlig end vor Egn, allerede er i Huse.
Her tegner det nu og til got Veir; og maatte det vedvare, saa troer jeg, at
Landet her ikke har siden 1773 havt en rigere Afgrøde. Er det nu tillige saa,
at det Sydlige Europa har og den Lykke af et frugtbart Aar, saa maae Korn-
priserne betydelig falde, helst om Freden skulle blive almindelig; saadant Fald
er da for Kiøbstæderne og Embedsmændene ligesaa got, som det for Statens
Forhold til Fremmede og den deraf flydende Vexel-Cours er det mindre; thi
at Coursen nu saa meget har bedret sig, tilskriver jeg den dette Aar ved-
holdte stærke Udførsel af Korn, Qvæg, Heste, Fede Vahre, og til høie Priser;
Sverrig har dygtig betalt os, Engelland og noget. Min Ven har nu været saa
nær Hamborg og hørt meget. De ville dog have den Godhed at skrive mig,
om der endnu skulle til denne lykkelige Forandring være nogen anden Grund;
dog maaskee, at Anstalten til en nye Banques Oprettelse i Kiøbenhavn¹⁾
ogsaa dertil har bidraget.

D. H. V. gjør mig den Ære at spørge mig, om jeg gaer til Kiøbenhavn²⁾.
Nei! jeg kunde end ikke; thi kun eet Indbydelses Brev fik jeg, og deri blev
mig (hvilket var Forskiellen fra de trykte) paalagt som Ober-Kæmme-
rerer at komme med en Stads-Vogn og 4 Laquaier i Stadsliberie. Det Sidste
taler jeg ei om; men den første, som jeg ei har, kunne jeg end ikke, om jeg
end havde giort alt mueligt, have faaet anskaffet i de Syv Uger, der vare
tilbage. Min Ven seer dette. Til Colding tænker jeg nu at gaae den 10. Sept.
for at opvarte Deres K. Høiheder.

O! hvor har min Ven ret i alt, hvad De skriver angaaende den Reichen-
bachiske Transaction med Leopold og Frid. Wilhelm! Jeg er kun Forundring
og har for at dæmpe den kun dette eene at sige mig, at der maaskee inden
fra kand være for denne ellers kloge Herre saa overvægtige Grunde, at jeg,
der ei veed dem, maae tie. Ungern, Galicien, Steyermark, Böhmen, Mähren,
ja end Toscana ere i Giæring; det seer jeg; men er han ei for eftergivende?
og giver han ei efter à tort et à travers, ret i Flæng? Dog man maae see videre
og ansee hans Regiering længere og samle flere data for at skiønne, om det
er Nød, der gjør Tømmen til alle Sider saa slap, eller denne Fyrstes Siel,
vant til Roe og en lille overseelig Stats Bestyrelse, har indknebet sig og, for-
bausset ved det Store, nu handler usigelig smaat.

Om Frankerige blive vi to gode Venner ikke eenige. Democratiet i en saa
stor Stat er mig et Eventyr, en Roman; og under Europas nu værende Sæder
et Fée-Indfald. Eet er, min Ven, at der ikke var Adel til; et andet at be-

røve den Adel, der er til, sine Rettigheder; det er deres Eiendom. Mit Begreb om Uretfærdighed finder her sit definitum. Eet er, om en stor Stat kunne undvære Adel; et andet, om det nu værende Europa kand undvære den, og om ikke plebeji, som hos Romerne, da de ved de store Poster bleve nobiles, gjøre det ligesaa galt som de andre. Men lad os stille ansee Tingenes Gang og faae for Politiken denne kostelige Erfaring, om disse synderlige Optrin vel kand tilveiebringe Orden og Gang og Lyksalighed. End videre. Nu dette store stunder og til at sees; skal og Græve Hertzberg kunne forbinde Rusland til at tage imod Freden? Min Ven vakler, og hvad maae De føle, der saa i Grunden kiendte dette store og stolte Hof? Jeg, der kun langt fra i 12 Aar beskuer det, er bar Forundring over Tingenes sære Løb. Jeg troer nu alt mueligt; dog kun ikke dette, at De nogensinde skulle lade af at elske den, der med den allerstørste Høiagtelse er Deres Høi-Velbaarenheds ærbødigste Tjener og sande Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ I sin betænkning af 16. juli 1790 havde den store finanskommission foreslået at oprette en speciesbank for Danmark og Norge med sæde i København (Holm, anf. st. VI. 1, s. 327 f.). – ²⁾ Nemlig for at bivåne kronprinseparrets indtog den 14. september.

191.

1790 24. september, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

Det er til Deres Høivelbaarenheds Ære og min Skam, at jeg nu tager med eet tre Venskabsfulde Breve for mig at svare paa; men min Reise til Colding at opvarte Herskabet, som jeg fandt overmaade naadigt og Kronprintsessen i eet og alt aldeles værdig til Kronprintsen, og de derpaa hos os følgende Fêter have saa aldeles betaget min Tid, at jeg nu først kand komme til at afgjøre denne uforskammede Gield. Tak imidlertid, Kiereste Ven, at De har saa venligen villet formeere den.

Jeg begynder nu fra den 24. Aug. At Osterholt under D. H. saa har forbedret sig, ventede jeg, og glæder jeg mig over. Om Stafoder tænker jeg net op eens med Dem. Alt kommer an paa den nøieste Paapasning, at Kleveren to Gange daglig hentes, bliver ei varm, tages frisk, bæres ofte for; hos mig er dette umueligt og derfor ei at tænke paa. Avl maae være eeneste Sag, hvor det skal gaae vel, og alt stilet dertil.

Sverrig har da Fred, ikke ærefuld for sig, heller ei for Rusland, der saa er blevet forhaanet. Sverrig har det kostet, regner man, 24.000 Mennesker ved Krig og Sygdom, 10 à 12 Millioner Rigsdaler i Krigs-Omkostninger, Flo-

dens Foringelse til 15 Linie-Skibe, Tab i Handel og Fragtfart paa 4 Millioner Rigsdaler. Kand Sverrig taale dette, er det stort, og kand Kongen ligefuldt blive ved at have pluraliteten, er det meget.

Rusland beqvemmer sig ikke til Mediation af Preussen. Udfaldet deraf og af Engellands og Preussens høie Toner vil Tiden lære. Leopold fik en dyre Fred; Ungern var vel en Hoved-Aarsag; dog Leopold er mig som Konge aldeles sær. De Græske Christne ere da ofrede anden Gang, og Tyrkerne vil vist betale dem og tillige meget slet sig selv.

Nu det kiere Brev af 4. Sept. Den bedste Tak for alt, hvad De skriver mig om Vechsel-Coursen, i hvilken Omgangs Maade jeg aldeles tænker som min Ven. Kun eet ville jeg vide, om man virkelig fra vor Side har opkøbt Sedlerne i Hamborg; dette eeneste factum var værdt at kiende med Visshed. Af vigtige Aarsager har jeg tvivlet derom og derfor sat Coursens Forbedring alleene paa vor Udførsels Betydelighed af Korn og fede Vahrer og Heste; thi den har været stor til Fremmede, hvorover disse for at betale os har maatte opkøbe alle Sedler i Hamborg; og da der aldrig ere overmaade mange, maatte den hyppige Spørgen efter dem nødvendig bedre deres Priis. Nu kommer det an paa, om den ved Freden i Norden aftagende Udførsel ikke vil igien reise Coursen. Hvad den nye Banque angaaer, vil det komme uendelig an paa at bringe disse klækkelige Summer til Veie, og endda paa dette endnu, hvorledes Statens Casse derved vil finde sin Regning. Her ere mange data, jeg fattes for at vove mig til at dømme.

Endelig tager jeg nu for mig min Vens Brev af 14. Sept. og maae sige Dem, at jeg har med samme Følelser som De seet Kronprintsessens. Jeg har ved min Hiemkomst sagt, at større Uskyldighed, Anstændighed, Godhed, Belevenhed, Tækkelighed, Natur uden Konstlen og uden Tvang har jeg neppe seet i een ung Person foreenet; dertil taler Hendes K. H. vel Dansk, hvilket ei er en liden Fordeel strax ved den allerførste Indtrædelse.

Høitiden er da nu forbi, alt prægtigt og skjønt, paa den sidste sildige Aften nær, da man tillod Pøbelen at trække de Kongelige Vogne, og den slog Vinduer ind paa de mange Huse. Hvor kand man dog taale dette Abespil? og hvad Ære kand dette Folkets sidste Afskum vise?

Titler og Baand har nu den gamle Adel at glæde sig ved. Billigt burde og dette Glimmer formeere disse kiere og skjønne Dages Høitidelighed. Den store Fynske Stiftamtmand har da og med største Ret faaet Baandet¹⁾, der maaske kand kue hans Modstandere. Min Ven er lykkelig, som farer i Mag og ingen Fiender har, fordi De vogter sig ingen at have. Det er ei heller Umaagen værdt.

Høsten har været svær for det vaade Veir; men de Dage, vi nu have, hielpe meget ind, og her i Egnen synes man nu at komme temmelig vidt. Mit

er længe inde og meget vel. Rug og Byg er avlet i Overflødighed, og Kornpriserne maae falde anseeligen, fordi og hele Europa har været heldig. Boghveden har aldeles slaaet feil hos os, og Havre og Ærter ere kun middelmaadige; men de to første Sorter gjøre Udslaget. Rug sælges nu paa Torvet for 17 mk. Vær saa god altid at nævne mig Priserne i Deres Egn; jeg skal gjøre det samme.

Min Kone beder sin bedste Helsen formeldet, og jeg er med den allerstørste Høiagtelse Deres Høi-Velbaarenheds ærbødigste Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Stiftamtmand over Fyns Stift Frederik Buchwald var i anledning af kronprinsens formæling blevet ridder af dannebrog.

192.

1790 22. oktober, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Med en Glæde som den, Vennen alleene kiender, modtog jeg min Vens sidste Breve, og ligesaa veed jeg, at De modtager og læser mine. Hvor vi begge nu ere, der voxer kun tyndt for Breve; men blot dette, at vi skrive os, at vi leve, ere fornøiede og tænke om hinanden, som vi pleie; dette, Bedste Hr. Kammerherre, er dog for os Begge det sande vigtige; hvad Nyt der ellers kand falde, kommer med som Deserten, naar man allerede er mæt; heller er ingen af os, naar vi kun have Tid, saa fattige paa Indsigter, at vi jo forstaae at give vore Breve endog smagelige Tilsetninger.

De har nu bivaanet Sessionen og seet dens Gang. Wildenrath er en dygtig Mand, af sand Erfaring, et vist Øie, sund Dømme-Kraft, Mester af sin Siel, fortreflig Udfører, kiender Landet og Folket lige got. Han eier al min Agtelse og er sær brugbar, ja i en Grad som faa. Saa har jeg kiendt ham ved de vigtige og langvarige Anstalter imod Qvægsygen; og nu her igien; altid den samme retskafne og til Iverksettelse aldeles oplagte Mand; og nu her ved Sessionerne fandt jeg igien min forrige Wildenrath. O! hvor er det rart at være hurtigt, gribe det rette, afsondre det overflødige, holde fast ved det sande, lede, ikke tvinge Gemytterne, iverksette Kongens sande Villie og tillige ramme Undersaatternes Bedste og gjøre dem bøielige for Anordningerne! Naar jeg møder disse faa Siele, saa rører sig al min Agtelse og alt mit Ønske, at man havde saadanne flere, og at disse bleve fuld brugte og altid brugte, hvor de ere hiemme. Prøv nu, min Ven, og see, om ikke Wildenrath er saadan Mand; og saadan Mand var og De, hvor jeg kiendte Dem og saae Dem handle, og hvor De stedse burde have blevet; jeg meener ikke altid i det frosne Rusland, men dog altid paa den Bane og i de Sager.

Nu ved noget betydeligt Hof og for os vigtigt, hvor vilde De da have seet, underrettet, ledet! Nu, siger jeg, da Europa er saa sær, saa svævende, saa rørt indvortes og saa truet hartad i hver Staternes Forbindelse. Frankeriges Formørkelse og Forsvindelse af det Europæiske System samt det mageløse Optog i dette vigtige Rige er en stærk Medvirkende Aarsag til alt det Synderlige, man seer og frygter. Min Vens Necker maate vige¹⁾; med var han for at indgive Frankerige, det syge Frankerige, de Piller, der skulle læge; men det gik ham som tusende vovsomme Læger; Curen var for heftig; convulsionerne toge Overhaand; Lægen trak paa Skuldrene, følede, at han nu intet meer kunde; blev afskediget; vidnede om sit gode Hierte og sagde sig selv: ah! je n'y avois pas pensé. Frankerige har nu i Omløb eller skal have 1200 Millioner Assignater; det er 300 Millioner Rigsdaler for sine 24 Millioner Mennesker; det er meer end 12 Rigsdaler paa hver Siel; hos os er af vore Sedler kun 7 Rdr. paa hver, og det er endda trykkende. Men nu har Frankerige sin uhyre Gield, sin indvortes gyselige Uorden, sin rædsomme in-subordination og den Giæring i Gemytterne, der er uundflyelig; og den Udvandring, som maae blive en Følge, og Coloniernes Opsetsighed. Disse sidste skal der meget til, om de ikke tabes for Moderlandet; og da hvilket Tab? aarlig 18 Millioner Rdr. af Vahre.

I høieste Grad forundret skulle jeg blive, om Engelland lader denne sieldne Leilighed gaae forbi, denne altid tilsigtede Leilighed at borttage Sukkerørerne og i det mindste at hielpe dem til at oprette sig til frie Stater under Engellands Skyts. Naar jeg ikke tiltroede det graadige Engelland dette Øiemeed, begreb jeg ikke, at det ville for Notka-Sund begynde en saa kostbar Krig.²⁾ Preussen synes mig i Engellands Hænder, som Katten i Abens, bestemt til at holde Rusland og Østerrige varm, imedens Engelland udfører sin Stræg; men, Kiereste Ven, hvor maae Preussen vogte sig! Keiserinden veed jeg at være fast bestemt til ei at give efter; Leopold skal, skriver man, kun villet havt Tid til at faae Keiser-Kronen, rolige Ungern, tvinge Brabant, og at man i Berlin alt indseer, qu'on en a été la dupe. Som Rusland til Engellands og Preussens største Ærgrelse fik Kongen Gustaf til at gjøre Fred, saa arbejder Keiser-Hofferne nu paa at rive Sachsen, Pfaltsbaiern, Hessen og flere Tydske Stater fra Preussen; thi Tonen, som Preussen har ført, har afvendt alle Gemytter. Den russiske Galeiflode er befalt at sette i bedste Stand; 17.000 Mand befalte til Indskibning, Printsens af Nassau givet Commando derover og gjort uafhængig af Marinen, Spanien i bedste Forstaaelse med Rusland. Vist nok ere alle disse opstigende Skyer fulde af et Uveir, som man i Berlin maae betænke sig paa ved den Hertzbergske electricere-Machine at trække nærmere.

See her har min Ven, men NB for sig selv alleene, et Brev fuldt nok af

Vigtigheder, nogle sande, andre Formodninger og andre Gisninger. Hav den Godhed at skrive mig Deres Tanker, dem jeg saa gerne læser. Glem og ikke at unde mig nogen Efterretning om den Buchwaldske proces³⁾; den opvækker vist min Nysgierrighed? o hvor farlig er Vittighed og Driftighed uden den Varsomhed, som sund Sands og et got Hierte giver! Nu min Kone med mig helser venligst; og hvad jeg har glemt, bør jeg nu opfylde: de bedste Helsenere har jeg fra de Wosnesgaardske, Katholmske, Støfringgaardske og Horsenske Bekiendte, ligesom jeg har glædet dem alle ved at helse fra Deres Høivelb. Nu jeg er med den største og ærligste Høiagtelse den ærbødige og oprigtigste Ven og Tiener

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Efter at have mistet al indflydelse indgav Necker i september 1790 sin afskedsbegæring og rejste til Schweiz. – ²⁾ Der sigtes til den yderst spændte situation mellem England og Spanien som følge af beslaglæggelsen af tre britiske fartøjer i Nootkasund på øen Vancouvers vestside. Ved Nootka-konventionen 28. okt. 1790 opgav Spanien dog kravet på eneretten til besejling af Amerikas kyst mod Stillehavet. – ³⁾ Åbenbart den i fynske og smålandske tegnelser 1790, nr. 96 og 111, omhandlede sag ang. Verninge skoles reparation, hvor stiftamtmand Buchwald mente sig fornærmet af generalmajor Fr. Siegfr. Rantzau.

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

193.

[1791] 7. januar [Osterholz].

Da D. E. saa befaler det, saa vil jeg af Lydighed mod Dem forandre Titulaturen.¹⁾ At ønske var det virkelig, at vi i vore Titulaturer meere rettede os efter de Gamle eller og efter de nyere Engellændere og Franzoser, som ingen anden Titulatur kiender end Monsieur og Sir, i steden for at vi nu ved hver Gradation i Rangforordningen maa forandre Titulaturen. Mig tyckes og, at det vilde være en Sprogforbedring hos os, i Fald vi efter Romernes Exempel tiltalte hinanden med Du eller efter Franskes og Engelskes Exempel med I. Dette *De*, som vi har optaget efter Tydskerne, giver oratoriske Vendinger en stor Skievhed. Man bemærker dette i sær, naar man oversætter Stycker af den franske Veltalenhed i Dansk eller Tydsk, hvor *De* – Personen, jeg taler til – og *De* – Personerne, jeg taler om – gjør Meeningen ofte tvetydig og foranlediger en høyst ubehagelig Monotonie. Jeg fandt altid noget ædelt og tiltroefuldt i det Russiske *Du*, hvormed Keyserinden i alle publike Taler tiltaler.

Har D. E. læst det af H. udgivne politie Forhør²⁾ Uden at kunde be-

dømme Indholden af Viisen, hvorfor han er bleven tiltalt, som jeg icke har læst, saa kan jeg icke andet end finde megen sand Vittighed i Heibergs Arbejder, hvortil jeg ogsaa regner Rixdalers Seddelens Hændelser. Der findes vel deri mange *Auswüchse des Genies*, som for Ex. den heele Comedie, hvori en vis dum Spatzier er Hoved-personagen³⁾), men ogsaa mange Vittigheder. Den Idee med det Landkort over Palæstina er gandske nye og viser et Genie, som er i Stand til at opfinde. For det Øvrige er vel vor Danske Litteratur i den bedrøveligste Tilstand af Verden. Af Original Skribentere har vi ingen og, det som er det Morsomste, dog tre lærde Journaler. At Universitetet ogsaa er høyst elendig, bemærker jeg i sær af de unge Mennesker, som komme fra Kbhvn. og blive ansatte som Præster i Provinzterne, hvis heele Kundskab bestaar i at have tygget et Par theologiske Compendia igiennem. Da jeg kom til Fyhn saa for at have noget Selskab, med hvilket jeg kunde tale lidt om Litteraturen, søgte jeg meget til Geistligheden som den, jeg troede de meest oplyste. Men ved lidt mere Bekiendskab bemærkede jeg let, hvor meget jeg heri havde bedraget mig, da de Herrer Geistlige langt mere ere bekiendte med Brendeviins Flasken end med de nyere Skrifter. Saa høy en Grad af Uvidenhed om lærde Sager, som den jeg finder hos den Danske Geistlighed, havde jeg aldrig kundet forestille mig. I Odense skal der være en Sognepræst, som man holder for lærd; men da han daglig ligger fordrucken i Rendesteenen, saa skal der kun gives liden Leilighed til at profitere af hans Lærdom. Man forsikrer, at der icke kan gives et liderligere og meere fordrucket Selskab, end naar han, Rector, Conrector og en vis Professor S. forsamler sig.⁴⁾ Her i Holstein er Præsternes Levemaade for det Udvortes vist anstændigere. Til Drik ere de icke hengivne, og om de endog begaar peccatum contra sextum, saa er det kun med deres egne Sognefolks Koner eller med Pigerne, som gaaer til Confirmation. Dette har de da altid Leilighed til at fortuske og give liden Scandale. I Fyhn derimod kunde man, naar end Geistligheden track deres sorte Klæder ud, fast altid kiende dem som høyst aandelige Mænd paa deres kobbrede Næse. I Almindelighed hersker den leede Brendeviins Drikken saavel iblandt den større som iblandt den mindre Mand langt mere i Fyhn end her i Holstein.

I Hamb. vil Kiøbmændene paastaae at vor asiatiske Comp. umuelig kan bestaae, men maa om faa Aar gjøre banqueroute. De siger, at chinesiske Vahre paa de sidste Aar gandske har ophørt at være courant Kram. Chinesiske Silketøyer søges icke meer, man prefererer de Europæiske. Den store Mængde porcelain fabriquer, som i alle Lande ere anlagte, gjør det chinesiske Procelain gandske overflødig. Der bliver da intet tilovers af Chinesiske Vahre, som kan ansees for afsettelig, uden Theerne. Men først har Coffeedriken meget formindsket Theens Brug, dernest har den i Engelland nedsatte

Told paa Thee giordt det ufordeelagtig at snige The ind i England, en Fordeel, som tilforn Hamborgerne og Altonaerne tillod sig, og hvortil de opkøbte de danske Theer. Til alt dette kommer, at Compagniets Betiente koster meget anseeligt at underholde, og at deres Salarium og Løn maa gaae ligefuldt fort, hvad enten Compagniet vinder eller taber. Kommer nu til alt dette, at Directionen ved slige Compagnier langt meere seer paa deres egen end paa Compagniets Fordeel, hvad Under da, at Compagniet gaar over Styr. Det er for Ex. bekiendt nok, at Bruhn, som er Administrator for det Westindiske Compagnie, stod paa point at spille banqueroute, da han forlod Petersborg for at paatage sig Administrationen for det Vestindiske Compagnie – og neppe havde han været Administrator i et Aars Tiid, førend han ved Commissioner havde tilskydset hans Compagnon Meese mange tusind Rd., som de da vil have deelt imellem sig.

Men meener D. E. virkelig, at Frankrig nu er værre faren, end det var før Revolutionen. Jeg skulde dog troe det, som var tvertimod. Var ingen Revolution foregaaet, saa vilde Frankrig allerede have giort en general banqueroute. Dette er dog nu for det første forekommet. Dernest tyckes mig, at de decrets, som National Forsamlingen giver, beviiser megen Viisdom. Naar den første Giering blot setter sig, saa maatte Frankrig efter mine Tanker blive det lykkeligste Land i Europa. Det forekommer mig ret underlig, naar jeg seer, at Schlosser og deslige fornuftige Mænd beklager Kongen, at han nu maa lade sig regiere af National Forsamlingen.⁵⁾ Af hvem blev han regieret tilforn? Af Mad. Polignac⁶⁾, af Gr. af Artois og af et Set af de uvidendeste, sletteste og liderligste Mennesker. Af hvem blev hans Formand regieret? Kort, Konger og Fyrster maa og vil ved deres store Uvidenhed og deres elendige Opdragelse altid regieres. Lyksalige da de, lyksalige Folket, naar Monarchen lader sig regiere af gode Mennesker – men hvor høyst sielden er icke denne Fald, saa længe neml. Monarchen er Despot. Mig tyckes derfor, at Kongen af Fr. bliver særdeles ærværdig i mine Øyne, naar han selv foreener sig med National Forsamlingen og følger sit Folks Raad. Vedbliver han disse Grundsetninger og foreener sig med sit Folk til Statens Vel, saa maa Staa-ten vist blive lykkelig. Om end nogen af Sucker Øerne skulde revoltere og vilde have sin egen Regiering, saa maatte Skaden dog icke være saa stor. Engelland er icke bleven svagere ved at have mistet heele Nord-America. Jeg har ofte hørt det paastaae af kyndige Kiøbmænd, at det, saa langt fra at være en Fordeel for os, var et anseeligt Tab, at vi eyedede St. Croix og St. Thomas, og at Grunden, hvorfor vi icke kunde nær holde Priis med Hamb. i Sucker, var, fordi Hamborgerne købte deres raa Sucker, hvor de fandt best Kiøb i Stedet for, at vi langt dyrere maatte kiøbe vor Sucker paa St. Croix.

(Peter Christian Schumacher)

1) Formodentlig titulaturen i udskriften på brevet, som vi kun har i koncept. – 2) Peter Andreas Heiberg, Politiforhøret og Kiendelsen i Sagen angaaende Visen: Hver Mand i Byen om Indtoget taler, 1790. – 3) Den tyske inspektør Spatzier i »Virtuosen, Komødie i een Akt« i 2. bd. af Rigsdalers-Sedlens Hændelser, 1789. – 4) Rektor ved Odense gymnasium var 1791 magister Ole Kraft, konrektor professor Hans Sibbern. Med professor S. menes formodentlig Chr. Gotthold Seydelitz, der var lektor ved gymnasiet. – 5) Sch. tænker formentlig på artiklen »Ende der französischen Monarchie den 11. September 1789« i Aug. Ludw. Schlözers Stats-Anzeigen, 15. bd., 1790, s. 241 ff. – 6) Hertug Jules af Polignac's gemalinde Yolande Martine Gabrielle de Polastron var dronning Maria Antoinettes yndling. Hertugparret emigrerede i juli 1789.

194.

Udat., formentlig fra begyndelsen af februar 1791¹⁾, Fåborg.

Jeg er nu tilbage her igien og ennuyerer mig paa ny med mine Faaborgere. Naar man er vant til at tenke og til at tale om, hvad man har tenkt, saa finder man det høyst kiedsomt at se sig ofte i Omgang med Folk, som hverken kan tenke eller tale. Dette er, om jeg icke tager meget feyl, Faldet i de meeste danske smaa Steder, i det ringeste er det gandske Faldet her. Mig tyckes, jeg vilde gandske ruste ind, om jeg icke nu og da kom ad Holstein eller Hamburg Kanten. Saavel her i Faaborg som i heele Naboelauget, i en Omkreds af 2 à 3 Miile, kjøbes vel icke een eneste Bog heele Aaret igiennem. Der gives icke eengang en Bogbinder, og han savnes icke heller, saasom ingen lader nogen Bog indbinde, Skifteprotocoller undtagne, som man lader komme fra Odense. Lærde Aviser holdes icke heller uden af mig allene, og skiønt jeg ofte har tilbudet vor Geistlighed dem til Læsning, saa bryder de sig icke derom, saa at Uvidenheden icke allene om den tydske, men endog om den danske Litteratur er her ligesaa stor som om, hvad der skrives i Maanen. Tør jeg spørge: Forholder det sig ligeledes i Aarhus; eller gives der dog nogle kyndige og til Omgang tienlige Mænd? Dovenskab iblandt Folk af Stand, geistlige og verdslige, er her utrolig. Tobakssmøgen, Kortspil og Brændeviins Flasken er det daglige Arbeid og den daglige Tiidsfordriv. I Holstein, i sær i det sydlige Holstein, som jeg kiender, er langt mindre af dette og langt meer af Oplysning og Belæsenhed. Aarsagen hertil er vel og, at den holsteenske Ungdom i Almindelighed opholder sig nogle Aar ved udenlandske Academier, hvor der gives Leilighed til at erhverve sig Kundskaber, som i Betragtning af vore Professorers større Uvidenhed icke kan have hos os uden særdeles megen Flid. Det falder mig ind, at jeg i disse Dage ved at læse Critik og Anticritik bemerker, at en vis Schmidt, som skal være Capellan til Holmens Kirke, og som kalder sig Professor Philosophiæ, ved med præstelig Bitterhed og Gift at angribe en Professor Gamborg, som har skrevet et Skrift

Nysa²⁾, er saa høyst uvidende i fremmede Skrifter, at han icke veed, at de beste og lærdeste Mænd for meer end 100de Aar siden har søgt at forklare de 2 Capitler i første Moise Bog paa en Maade, som meere kunde svare til det Begreb, vi bør have om det høyeste Væsen, end naar man tager dem i den ordlige Forstand. Ved at læse dette kunde jeg icke bare mig for at smaalee ved mig selv ved den Tanke, hvad en lærd Mohamedansk Talbe³⁾, som efter sin Religion har saa store og sublime Ideer om det allerhøyeste Væsen, vilde troe om vores Forstand, naar man fortalte ham, at vore Talber fortalte om dette uendelige almægtige Væsen, at han var en gammel Mand, som af Frygt for Varme gik om Aftenen, naar det var kiølig, i Slaaprok og Nathue og spadserede i sin Have, og at disse tillagde ham, det – efter Mohamedansk Maade at tale paa – allerbarmhiertigste Væsen, den Trædskhed, at han selv lagde Snarer og Faldstricker for de Skabninger, som han havde frembragt, blot for at faae en efter Haaret grebet Leilighed til at jage dem ud af sin Have og gjøre dem timelig og evig ulykkelige. Sandelig jeg tilstaar, at medens mit Ophold i Maroc vilde jeg aldrig have havt Courage til at give Mohamedanerne sliig Begreb om vor Religion. Jeg vilde vist have ventet mig af dem det Spørgsmaal, som de desuden ved andre Leiligheder ofte har giordt mig: Consul, Du er dog en fornuftig Mand, men sig os dog, [tror]⁴⁾ Du selv noget af alt dette? Jo meer jeg derfor for mine Medmenneskers Lyksaligheds Skyld ønsker, at vi maa faae rigtige Begreb om dette allerhøyeste Væsen, Begreb, som kan opvecke i os Tiltroe til og Ærefrygt for Gud, desto meer applauderer jeg til de værdige Mænds Bestræbelser, som søger at sette deslige for os saa høyst vigtige Materier i et Lys, hvorved Guds Ære hos Menneskene kan udbredes. Men herom er kun lidet Haab, saa længe vor Geistlighed er som den er, og saa længe Gierrighed, Pengegraadighed, Forfølgelses Syge er de eneste Guder, til hvilke Geistligheden ofrer. Jeg bemerker nu, at Geistligheden anfører deres Eed, i hvilken de lover at udgyde deres Blod for Religionens Skyld – men mon denne Eed setter Religionen i at troe, at Gud gik og spadserte i sin Have. Hvorfor gjør icke en Geistlig heller Eed paa, at de, saa meget det staar til dem, vil følge Jesu Exempel? Ney, thi dette convenerer dem icke. Han var arm, han var ydmyg, han taalte Forfølgelse. Sliigt tiener da icke i deres Kram. Derfor hader og forfølger de enhver, som viser dem hen til den dydige Jesu, og som icke vil fyldestgiøre deres Pengegraadighed eller ydmyge sig under deres Stolthed. Oh, hvor meget godt kunde dog icke Geistligheden stifte, i Fald de i deres Handlinger icke saae saa overmaade meget paa at fyldestgiøre deres Pengegraadighed og Stolthed og saa overmaade lidet paa deres Medmenneskers sande Lyksalighed. Frankrigs Geistl. vil nu give National Forsaml. nok at bestille. De vanslægtter da heller icke fra Geistlighedens Grundsetninger og at

bryde sig kun lidet om at indvickle heele Nationen i en borgerlig Krig og see Blodet ryge fra alle Kanter, naar de kun kan faae mættet deres Gierrighed. Imidlertid bestaar da National Forsamlingen af Mænd, som har viist, at de vidste at lade sig adlyde. Jeg vil altsaa haabe, at Geistligheden kommer til kort.

Nu ventes da hos os mange Forandringer, Formindskelse i Pensioner og deslige. Gud give, at dette i mine Tanker særdeles haarde Middel havde kundet være undgaaet, og at de Kongel. Betienter, som engang vare sadte paa visse Gager eller Pensioner, maatte beholde, hvad de havde. Bedrøvelig er det, om Finanzernes Lage er saa ulyckelig, at deslige, dog i sig høyst smaae Besparinger, og hvorved dog saa megen Menneskekummer bespares, maa være uundværlig nødvendige for Staaten. Ofte tyckes mig dog, at det maatte være mueligt at udfinde Midler, hvorved langt større Besparelse kunde skee, uden at et eeneste Menneske derved foraarsagedes Kummer. Men jeg taler her som den blinde om Farven, da vore Finanzers nærværende Lage [er] mig gandske ubekjendt, kun synes det, at Nyttens af de indenlandske Besparinger paa ingen Maade kunde komme i Betragtning, for saavidt Staatens Vel angaar, mod udenlandske Besparinger – og her spares icke, thi vi holder jo Ministre ved alle Hoffer, hvor de end synes overflødig.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Indført i et koncepthæfte før brev af 4. februar 1791. – ²⁾ Kapellan ved Holmens kirke, titulær professor Laurids Smith fralægger sig i Kritik og Antikritik, 7. hæfte, p. 126 ff. forfatterskabet til den i samme tidsskrifts årgang 1790, nr. 40, indeholdte anmeldelse af professor Anders Gamborgs »Nysa oder philosophischhistorische Abhandlung über Genesis 2. 3«, Kbh. 1790 (H. Ehrencron-Müllers Forfatterlexikon, bd. VII, s. 404 ff.). Om fejden se P. Rønning, Rationalismens Tidsalder, III. 1, s. 336 ff. – ³⁾ Tyrkisk Taleb, studerende, lærd. – ⁴⁾ Et hjørne af brevet afrevet.

195.

Udat., indført mellem breve af 16. og 19. febr. 1791 [Fåborg].

D. H. mig høyst kierkomne Skrivelse er mig tilkommet sildigere end sædvanlig, da den har taget touren over Osterholt, hvor min Huusholderske, uvidende om den store Værd, jeg setter paa D. E. Breve har holdt det tilbage, indtil hun skrev mig til. Men mon D. E. i Deres Svar paa de Bebrejdelser, jeg tror at burde gjøre vores Universitet, icke skulde være veegen af fra Syns Puncten, under hvilken jeg forestilte det? At De, at Khr. Suhm, Niebuhr og flere høre til vore beste Original Skribentere, og at Deres Skrifter ere anseete som fortreffelige Originaler, er vel ingen Tvivl underkastet,

men dette gaar icke Universitetet an eller geraader icke Universitetet til Ære, saa længe vores Professorer hverken skriver eller, hvad som er nødvendiggere, underretter de Studerende paa den Maade til at gjøre Studering ved de udenlandske Universiteter overflødig. I Medicinen er jeg fuldkommen eenig med D. E., at vi har gjort store Forskrit¹⁾, men efter mine Tanker staae vi i alle andre Videnskaber endnu et 50 Aar tilbage. Theologien er, som D. E. med Rette siger, icke min Sag, og derfor tacker jeg Gud, da jeg fast intet gyseliggere veed end at tenke og handle som de fleste Theologer. Jeg gjør saa stor Forskiel imellem en Christen og en Theolog, at jeg anseer dem for to gandske modsatte Væsener. Theologien bestaar i mine Tanker i at kunde forklare sin Bibel paa den Maade, paa hvilken den Professor, hvor man har hørt sine Collegia, forklarer den, at ansee denne Bibel-Forklaring som en Capital, man har sadt paa Rente for derved at udsue Bonde og Borger indtil Marven, og i at hade og forfølge, ja ønske alt timeilig og evig ondt over dem, som icke forklarer denne Bibel paa den samme Maade, som den er blevet Candidaten foretygget af hans Universitets Prof. Paa denne Maade tror jeg i sær, at Theologien læres i Kbhvn., thi jeg bemærker endog, at de fra Kbhvn. kommende Candidater intet mere veed af Theologien, end hvad dem er foretygget af deres Læreres gamle Compendium. Den nyere Kirkehistorie er dem altsaa gandske ubekjendt. Om icke for andet saa dog for Conversations Skyld synes mig, at de unge Theologer burde underrettes om, at der var og havde været slige Mænd i Tydskland som en Semler, en Teller, en Bahrtdt, en Lessing, en Jerusalem etc.²⁾ samt have et Slags Begreb om, hvad disse havde skrevet – men herom er de da saa uvidende, at de ved at høre nevne disse Navne troer, at man nevner Chineser. Ved at læse D. E. Brev bemærker jeg, at man nu underretter Studenterne meer om historia medii ævi og om Antiquiteterne. Dette er nu, jeg tilstaar det, icke heller mit Fag, men mon det icke skulde være ligesaa nyttig, at de nød nogen Underretning om, hvad som er passeret i dette Seculum, end om hvad som er passeret for 1000 og meere Aar. Af D. H. naadige Skrivelse bemærker jeg, at de Hrr. Adeler og Birch³⁾ har skaffet det nye Testaments Text den sidste Riglighed. Roesværdig er det ufeilbarlig, at de har forbedret det, men dette trengte efter mine Tanker mindre til Forbedring end det gamle Testament. Hvad dette sidste angaar, da ønskede jeg virkelig, at vore Theologer vilde give sig af med icke allene med at forbedre det, men gjøre det reent om, og kan jeg derfor icke andet end ære Professor Gamborg for den Møye, han i denne Henseende giver sig. Tør jeg spørge D. E., er det bekjendte Sprog 1 Joh. 5 Cap. 7 V. ogsaa indført i det af Adeler udgivne ny Testament, eller er det udeladt? Beviist er det dog vel, at dette er falsk, da det dog først i den Samling af Bisper, som Hunnerich for-

samlede i Carthago i Aaret 530⁴⁾ er bleven anført og før den Tiid har været gandske ubekjendt. Jeg læser i disse Dage Bastholms philosophiske Breve over Sielens Tilstand efter Legemet's Død⁵⁾ og kiender fuldkommen Theologen igjen ved de Bemærkninger, han gjør paa den 143de Side, at Synet af de Ulykkeliges Tilstand i det tilkommende Liv vil forhøye Følelserne af hans Lyksalighed. Man maa nu være saa gandske Theolog, inden man kan komme til den theologiske Høyde at sette sin største Lykke i andres største Ulykke, da derimod vi andre, som icke have disse ophøjede theologiske Følelser, aldrig vil troe os at kunde være lykkelige, saa længe vi saa Millioner ulykkelige omkring os. Her sad for faa Uger siden i Faaborg i Fængsel et ulykkelig, men virkelig meget vel tenkende Fruentimmer, som for at have født i Dølgemaal var dømt fra Livet og nu sidst er bleven henrettet.⁶⁾ Jeg kan med Sandhed bevidne, at hendes Ulykke saa meget rørte mig, at jeg har havt mange kummerfulde Timer for hendes Skyld, og ofte, naar jeg har nedkastet mig i Støvet for den Almægtige, har jeg vovet saa got som at spørge ham, hvormed dette beklagelsesværdige Fruentimmer dog maatte have fortient fremfor mig og saa mange andre Syndere at blive et saa gyseligt Exempel og at have de mangfoldige ulykkelige Timer, som en forestaaende Døds Straf nødvendig maatte foraarsage hende. Havde Bastholm nu været her, hvilken Lyksalighed vilde han icke have følt over dette ulykkelige Fruentimmers Kummer og Jammer; dog da Menneskers Elendighed er hans Glæde, saa vil han daglig have Aarsag til nye Glæder. Side 127 finder jeg den ligesaa theologisk sentiment, naar han taler om sine afdøde Venner, som maatte have været paa Lastens Vey. Deres onde Skiebne, siger han, kan icke formindske min Lyksalighed. Guds Fiender kan icke være mine Venner. Merkeligt er det altid for mig, hvor overensstemmende med hinanden Theologerne i alle Secter og til alle Tider tenker. Denne Sats: Guds Fiender kan icke være mine Venner, er just den, som heele Inquisitionen er bygget paa, og hvorfor da Theologerne opofrede ved Baal og Brand dem, som efter deres Tanker vare Guds Fiender. Desværre vender Theologerne og B. vel med dem Satsen om og drager den Conclusion: vore Fiender maa følgelig ogsaa være Guds Fiender, og følgelig maa og bør alle, som icke er af ens Partie, nedstyrtes i timelig og evig Fordervelse. At denne Setting er et Hoved-Argument i vore Theologers Theologi, bemærker jeg af alle deres Handlinger. Jeg erindrer herved den Raserie, med hvilken for Ex. en vis Schönheider – jeg troer, han er Præst til Frue Kirke – og en anden vis Schmidt – jeg veed icke, om det er den samme, som nu skriver mod Gamborg – anfaldt C[ammer]h[erre] Hennings⁷⁾, da han i et Skrift meente, at Inquisitionen i Spanien havde handlet urigtig i at vilde brænde Olavides. Jeg erindrer just dette, da Skriftet oversadt paa Tydsk circulerte i Petersburg,

blev tilsendt Keiserinden, som talte derom og meget moerede sig over den danske Inquisition, hun, som med alle sine store Dyder forbinder den største Toleranz og har paa egen Bekostning ladet trykke de ziirligste Exemplarer af Coran for at uddeles omsonst til hendes Maroccanske⁸⁾ Undersaatte. Kun bemærker jeg endnu den Forskiel imellem de catholske og protestantiske Theologi, at disse Første dog har Sielemesser, hvorved de søger at redde de fordømtes Siele ud af Skiertsild, hvilket nu icke vilde tiene i vore protestantiske Theologers Kram, til hvis Moerskab og Lyksaligheds Forhøjelse i den anden Verden det tiener, at Millioner Millioner til evig Tid maae være ulykkelige. Min store Glæde heri er den fuldkomneste Overbeviisning i min Siel, at Gud, som er Aarsagen til vor Existenz og til de Lager, i hvilke vi ere fødte og opdragne, hvilke have den største Indflydelse paa vore Handlinger, og som nødvendig maa være albarmhiertig mod sine Skabninger, vist dømmes anderledes, end Theologerne dømmes. Jeg har allene læst denne Bastholms Piece som en gandske moersom Roman, der som et Hiernesvind altid kan have sine Fortienester. Af ubestemte Begreber vrimler det, thi naar han for Ex. p. 76 taler *om den store Siel, som fatter det modige Forset at opofre sit Liv for Fædernelandets Vel*, og som derfor maa vente sig Lyksalighed i det andet Liv, saa burde han dog tillige angive et Fald, hvori denne Livs Opofring blev saa fortienestfuld. Christus taler intet om Døden for Fædernelandet. Formodentlig forstaar B. vel herunder den store Lyksalighed, som for Ex. de Russer kan vente sig i det andet Liv, som har stormet Ismail eller Oczakof⁹⁾, eller, som er sandsynligere, skriver han heri som Hofpræst og accorderer da gjerne deslige Russiske Soldater, som fulde af Heltmod og Brændeviin opofrer deres Liv for at bestorme Oczakoff, en evig Lyksalighed i det tilkommende Liv, naar han kun kan tilskrive sig en Bispestoel i dette Liv.

Mine Begreb om det tilkommende Liv gaae icke saa vidt, men de ere tilstreckelige for mig, da de berolige mig. Jeg siger mig ofte selv: Denne eyegode, almægtige Gud, som er Aarsag til Din Existenz, som var Din Fader i Livet, kan aldrig ophøre at blive Fader, ney, han vil vist være Din Fader i Døden og efter Døden. Han gjøre da ved Dig, hvad han finder for godt, thi i hans faderlige Arme vil Du altid være rolig og lykkelig. Her har da D. H. et langt utheologisk Brev, som jeg vist icke skrev til nogen Anden end til en mig saa bekiendt eyegod Mand, som jeg altid har vüist mig for, ligesom jeg var, forsikret om, at De efter Deres eyegode Hierte seer igiennem Fingre med min svage Side og regner mig til Gode det Gode, som De maatte finde hos mig. Til dette Sidste tør jeg da sige at henhøre den største Taknemmelighed mod mine Velgiører og med disse Følelser etc.

(Peter Christian Schumacher)

1) Således for »Fortschritt«, i betydningen: fremskridt. – 2) Talen er foruden om digteren og kritikeren Gotthold Ephraim Lessing (1729–81) om de tyske frisindede teologer Johann S. Semler (1725–91), Wilh. Abr. Teller († 1804), Karl Fr. Bahrdt (1741–92) og Joh. Fr. Wilh. Jerusalem (1709–89). – 3) Orientalisten, prof. J. G. C. Adler (1756–1834), fra 1792 generalsuperintendent i Slesvig, og filologen, senere biskop Andreas Birch (1758–1829). – 4) Vandalerkongen Huneric regerede 477–84. Der er muligvis tænkt på den forsamling af de katolske biskopper, han sammenkaldte i Carthago 484. – 5) 1. udgave udkom 1790. – 6) Se om denne sag og Sch.s indstilling til den indlæg til fynske og smålandske tegnelse 10. dec. 1790, nr. 124, samt til kancelliets brevøger 8. jan. 1791, nr. 71, og 22. jan. 1791, nr. 210. – 7) Aug. Ad. Fr. Hennings (1746–1826). Om polemikken 1780 mellem denne og den senere sognepræst ved Frue kirke, dr. Joh. Chr. Schönheyder, samt professor Laurids Smith i anledning af Hennings' i 1779 udgivne bog Olavides se Ehrencron-Müllers Forfatterlexicon, bd. IV, s. 20. – 8) Fejlskrift for: Mohamedanske. – 9) Tyrkiske grænsefæstninger, som flere gange i det 18. århundrede blev erobret af russerne.

196.

Udat., indført mellem koncepter, dat. 19. febr. og 10. marts 1791.

D. E. afstatter jeg ald min Taksigelse for Deres Brev af 18. Feb. og for den Indulgenz, som De har saavel med mine Tvivl som med min Uvidenhed. Hvad Gamborg angaar, saa tilstaar jeg, at jeg er fuldkommen af D. E. Tanker, at man af Gamborgs hieroglypher kan forklare ud, hvad man vil. Jeg har ogsaa taget det Heele paa den Maade, at Gamborg kun betiener sig af denne Krigslist for, uden at kunde tiltales derfor, at give tydelig tilkiende, at han troer alt dette en Digt. Øvrigt er der for mig noget saa høyst tvivlsom i, hvad man kalder den historiske Vished, at jeg icke veed, hvorvidt man kan grunde sin Troe derpaa. Om nu for Ex. en af vore Præster forsikrede mig om, at Gud gik daglig og spadserede i hans Have, eller at en Bonde forsikrede mig, ja beviste med Vidner, at hans Datter var bleven frugtsommelig ved Gud, saa troede jeg det icke og kunde icke troe det, fordi det streed mod de sublime Begreb, jeg har om Gud, og om jeg icke troede det nu, naar man endog fremkaldte Vidner, som paastod at have seet, hvorledes kan det da anmodes mig at troe det, fordi det staa skrevet i en gammel Bog. Jeg erindrer tilfulde, at jeg icke var saa vantroende, indtil jeg gik til Maroc, men min megen Omgang med Tyrkerne og Araberne og de store sublime Ideer, som disse have om et stort og almægtigt allerhøyeste Væsen, har muelig fordervet mig. Dog maa jeg i Henseende til Historisk Vished endnu tilføye: Jeg var i Rom i Aaret 1785, hvor den berømte svienske Helgen Labre var død i Aaret 1783¹⁾. Hvor jeg kom til mine gamle Italienske Venner, fandt jeg kun Benstycker og Reliquier af Labre. Han havde gjort mangfoldige Miracles, curedt Blindfødte, Halte og Syge,

som vare blevne forladte af Lægerne, Paven endog købte for en stor Summe hans Seng, hvorpaa Hans Hellighed siden bestandig ligger. Tusind Vidner, som med Eed vilde bekræfte alt dette, kunde optræde, adskillige af mine Italienske Venner, som tilforn ved Brevvexel havde underrettet mig om denne store Helgens Miracler, betiente sig nu heraf for at vilde bevise mig den Catholske Religions Rigtighed, da det behagede Gud at vise sig deri saa kraftig ved sine Helgeners Miracler; imidlertid uagtet alle disse mange historiske, med flere tusind Vidner beviste facta, troede jeg dog intet deraf, fordi det streed mod min Fornuft og mod de Begreb, jeg gjorde mig om Gud. Imidlertid indsaa jeg tilfulde, at min Fornuft er icke som andres og andres icke som min. Jeg søgte derfor icke engang at overtale mine italienske Venner om Uvisheden af disse Miracler, som havde for dem ald muelig historisk Vished. Jeg har endog selv fra Rom medbragt nogle Traader af Labres luusede Klædning – eller som bleve udgivne derfor – og dermed gjort til en devot Venetiansk Veninde en Foræring, hvorved jeg har haft den Fornøjelse, at hun siden i sin Brevvexling med mig har tilskrevet hendes Opkomst fra en farlig Sygdom Besiddelsen af denne Reliquie, som muelig da og i hendes Døds Time vil trøste hende.

Ney af Selskab for Sielen findes i og om Faaborg vist meget faa. Her ved falder mig ind Bastholm, som i sin Piece om Sielens Udødelighed vil ansee som et Beviis derfor den Begierlighed, vi har, for at formeere vore Kundskaber. Muelig har Bastholm denne Begierlighed – jeg har den ogsaa – men hvor mangfoldige Millioner Mennesker er der icke, som aldeles icke kiender den. Den største Deel af Menneskene forlanger ingen anden Kundskab end den at fortiene sit Brød; Begierlighed efter denne Kundskab er, om jeg icke tager feil, den eeneste naturlige. Alle andre er artificielle. De meeste Bønder, naar de har været nogen Tiid fra Skolen, glemmer jo alt, hvad de har lært, ligesom de fleeste Landsbye Præster, naar de har været et halv snees Aar fra Universitetet, gaar langt tilbage i alle Kundskaber i steden for at gaae frem ad. Umuelig kan jeg og troe, at alle disse artificielle Kundskaber kunde have nogen Indflydelse paa det andet Liv. Om for Ex. een bringer det aldrig saa vidt i Algebra eller indifferential²) Regning, en anden i at forklare de Latinske og Græske Poeter, den tredie i Malerie, i at skrive Vers, i at skrive eller spille Comedier – hvori for Ex. vor Bispes Datter under sin Hr. Faders Direction skal have bragt det til den største Fuldkommenhed – mon alle disse Fuldkommenheder skal gaae ind med dem i et andet Liv og forøge der deres Glæder. Mig kommer dette utrolig for. Min Lyst til Kundskaber er saa stor, at om jeg opholdt mig ved et Universitet, saa hørte jeg vist daglig Collegia over een eller anden Videnskab – men det er mit humeur, jeg gjør det som en Fornøjelse i dette Liv uden at vente

nogen Glæde deraf eller Belønning derfor i det andet Liv. Christus taler heller intet derom. Han siger, at det Bæger Vand, jeg giver til min tørstige Broder, den Andeel, jeg tager i mit Medmenneskes Nød og Elendighed, samt den Møye, jeg giver mig for at lette andres Jammer, skal regnes mig til gode i et andet Liv. Dette troer jeg. Dette kommer overeens med den af Gud mig givne Fornuft, og herefter ønsker jeg at handle.

Naar altsaa kun vore Theologer, vore Præster vilde beflitte sig paa gode menneskekierlige Handlinger, vilde i Stedet for at klæde Bonden nøgen ud give ham noget til Klæder af deres Overflødighed, vilde ret med Iver opmuntre ham til Tiltroe til Gud, til Dyd, til Menneskekierlighed og deri foregaae ham med et godt Exempel, saa troer jeg, at de vilde gjøre noget langt vigtigere og fortienestfuldere, end om de studerede syrisk og arabisk for at udtolke nogle Ord i det gamle Testament, og saa maatte de gierne for mig i alle deres Fritimer sidde i deres Grosfader Stoel, dampe deres Pibe Tobak og holde sig til deres Brændeviins Flaske, som da vel er deres eeneste Arbeide og deres kiereste Tidsfordriv. Jeg dadler denne sandelig ikke heller hos dem, som finder Fornøyelse deri. Bedre er det at gjøre dette end noget, som er værre, og muelig, at Bastholm havde handlet bedre, om han i sine Fritimer havde røget eller tygget Tobak for at passere Tiden end ved at skrive sin Roman om Sielens Tilstand efter Døden.

Det er virkelig besynderligt, at man altid først indrycker i det politiske Journal de Indretninger, man vil gjøre i Dannemark, og at de Danske Aviser maa udskrive af Journalen. Hvad mon dertil kan være Aarsag?

Da Kongen af S. gjør saa slet Brug af sine Penge, saa skulde det ikke gjøre mig ondt, om Finanzernes Tilstand i Sverrig i Almindelighed var saa maadelig. Førrige Sommer spiiste jeg i Selskab med Generalinde Sehestedt, Moder til Fru Schl.⁹) som nylig var kommet fra Norge. Hun meente aldrig at have seet slig Velstand i Sverrig som ved hendes Giennemreise denne gang – men siden den gang kan det meget have forandret sig. Rimelig nok, at Engeland ogsaa vil have os til Slagtefæ. Egentlig er det jo saaledes brugelig i vor nærværende Christendom, at en stor Deel af Statens Mennesker ansees kun at have Værd, for saavidt som de kan dresseres til at være bevægelige Batterier, og at den øvrige Deel af Staatens Mennesker udiines og udsues for at underholde disse bevægelige, ædende og drickende Batterier, som de sælger til den Høystbydende. I mit inderste Hierte har jeg ofte beklaget Tyrkerne over den Ulykke at have Christne til Naboer og over at see sig udsadte for de Christnes uendelige Intriguer og overdrevne Pengegraadighed. Egentlig er det Handelen paa det sorte Hav, som bringer Engælænderne til alle disse Intriguer.

Ved det Østerrigske Hof er der fornemmelig to Partier. F[yrst] Kaunitz

har altid været ivrig [i] det Sindelaug, at for Østerrig convenerte intet Venskabs Baand saameget som med Rusland. En subalterne Baron Spielmann⁴), som havde vundet Keiser Josephs Fortrolighed, er vel af samme Tanker, men heldede tillige særdeles meget til Engeland, muelig, ja endog sandsynlig paa de vigtige klingende Grunde, som Engeland veed saa godt at employere fast ved alle Europæiske Hoffer: Saaledes som de østerrigske affairer den gang stod, harmonerte Venskab med Engeland gandske vel med Venskab med Rusland. Engeland var misfornøyet med Preussen og ønskede igiennem Østerrig at vinde og dirigere Rusland. Siden forandrede nu Lagen sig. Engeland forenede sig med Preussen saa god som mod Rusland. Let var det altsaa at forudsee, at Spielmann, i Fald han bibeholdt Credit hos Leopold, vilde paa de samme klingende Grunde, som tilforn havde været anvendte hos ham, gjøre alt til at dreje Leopold fra Rusland og derved hielpe til at udføre Englands Planer. Muelig var ogsaa Spielmanns Plan at sniige sig ind i Kaunitzes Sted. Det syntes at lykkes ham, men efter visse keiserlige Demarcher, som jeg nu bemærker af Aviserne, har jeg Grund til at troe, at man nu spørger K. mere til Raads end Sp. Skeer dette, saa anseer jeg Freden som sluttet, saa vil Engeland og Preussen let indsee, at de icke kan indbilde sig at foreskrive Rusland og Østerrig, samlede, Love, og saa vil Freden gaae for sig paa ligesaa honorable Vilkaar for Østerrig som for Rusland. Kongen af Preussen og Herzberg vil altsaa bemærke, at de nu ere blevne dupes i sær ved at tilskandse Keyseren Braband, som de saa let havde kundet holde ham ude fra. Vinder derimod Sp. Overhaand, saa lader Keiseren Rusland falde igiennem, slutter Freden paa de skammeligste Vilkaar, og saa vil Rusland ufeilbarlig faae en haard Kamp at udholde, thi Keiserinden lader sig vist ingen Love foreskrive, hverken af Engel. eller Preussen, med mindre hun er nødt dertil, og dette synes hun endnu icke at være. Merkelig nok for mig, at Konger og Fyrster, som selv saa meget betiener sig af Penge for at besticke andres Ministre og Generaler, icke falder paa den Tanke, at man ufeilbarlig betiener sig af disse samme Midler imod dem. Herom kunde jeg vel ogsaa sige en Deel med noget mere end historisk Vished, dog sapienti sat.

Khr. B.⁵) synes dog virkelig at sette en Hoben fordeelagtige Ting for sig selv og for sin egen Nytte igiennem i Kbhvn. Han har nu faaet aarlig 700 Rd. til at vedligeholde Odense Slot. Inderlig glæder jeg mig ellers, at han er i Kbhvn. Uagtet han nu intet har med mine Amter at bestille, saa opviegde han bestandig Bønderne. Naar jeg icke kunde understøtte Bønderne og Karlene i ald deres Modtvillighed, saa løb de til Odense og ved at høre af Stiftamtmanden, at det gjorde ham ondt, at han icke kunde hielpe dem, saasom han icke var deres Amtmand, men af Kongens Villie var, at de skulde

have Ret frem for Proprietairer, og at i Fald det blev ham befalet af Kongen at melere sig i Sagen, saa skulde han vist skaffe dem Ret etc., saa kom de tilbage langt meere haardnakkede og modtvillige end tilforn. Pur for Løyers Skyld har jeg ved min Forestilling til Canz. ladet B. melere sig her i Amtet med en Sag imellem G. R. H.⁶⁾ og hans Bønder, og nu sidder B. heri som en Høne i Blaar, veed hverken ud eller ind, og det snovske⁷⁾ er, at han, som har lovet Bønderne Guld og grønne Skove, icke seer sig i Stand til at hielpe dem i det ringeste, saa at Bønderne daglig bander ham for den Uleilighed, han ved sine Raad har bragt dem i.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Benedict Joseph Labre, født i Frankrig 1748, blev først helgenkronet i 1881. – ²⁾ Således for differential. – ³⁾ Amtmand Theodor Georg Schlanbusch's hustru Margrethe, datter af generalmajor Frantz Vilh. Sehested i hans første ægteskab. Generalinden, som her omtales må være hans anden hustru Christine Meincke, altså stedmoder til fru Schl. – ⁴⁾ Om den i 1790 til kejserlig hofråd og statsreferendar udnævnte friherre Anton v. Spielmann se Allgem. Deutsche Biogr. – ⁵⁾ Stiftamtmand, kammerherre Fr. Buchwald. – ⁶⁾ Gehejmeråd, baron Adam Christopher Holsten til Holstenshus. Hvad den pågældende sag drejede sig om, er ikke klart. – ⁷⁾ Af ordet snovsk eller snousk i betydningen snurrig, morsom.

197.

[1791] 10. marts.

En af mine største Lyksaligheder i Livet er den Andeel, som De værdiger at tage i, hvad som angaar mig. Herpaa har Deres Brev af 4. hujus givet mig et nyt kiert Beviis, hvorfor jeg afstatter Dem ald min Taksigelse. Hvad D. E. har gjort mig den Ære at skrive mig i Deres Brev af 18. Febr.¹⁾ i Henseende til de Meeninger, Menneskets Skabning angaaende, hvorved man vilde ansee Mennesket som i sin spædeste Barndom, altsaa behøvende en immediat Guds Opdragelse, saa har jeg læst en heel Deel derom, men icke kundet conciliere disse Begreb ligesaa lidet med min Fornuft som med Skriften. Min Fornuft syntes at sige mig, at det vist dependerte af en almægtig Gud at skabe Mennesket med ald brugende Kyndighed og Klogskab, og Skriften siger virkelig, om jeg icke tager meget feil, at det er paa denne Maade, Mennesket virkelig var skabt. Naar nemlig Skriften siger, at Mennesket var skabt efter Guds Billede, saa har jeg icke troet at kunde forstaae herunder, at Mennesket i Henseende til sine udvortes Lineamenter og Dannelsen havde en Liighed af Gud, men at denne Liighed bestod i hans Siels ophøyede og fortreffelige Egenskaber. Alt, hvad jeg har læst og forstaaet af Skriften, synes at sigte did, at Mennesket ved Skabningen nød en høy Grad af Fuldkommenhed, som det freylig i Følge Skriften kun nød paa en kort

Tiid, da det mistede Samme ved at spise af et Æble, hvis Nydelse var blevet de første Forældre forbudet af den Alvidende, som vidste forud, at de vilde æde deraf, og som havde skabt dem med saa sandselige Begierligheder, at Forlangendet efter dette Æble nødvendig maatte overveje for dem alle de Forestillinger, som de kunde gjøre sig om Følgerne af Forbudets Overtrædelse. At plante dem dette Æbletræ og forbyde dem at spise af en Frugt, som man vist vidste, de vilde spise af, pur for siden at kunde redde dem fra Straffen ved at sende sin egen Søn i Døden, er en Plan, som efter den Fornuft, Gud har givet mig, og efter hvilken jeg altsaa nødvendig maa betragte Tingene paa, icke forekommer mig at være et allerhøyeste uendelig barmhertigt Væsen værdig. Forestiller jeg mig nu tillige, som jeg virkelig gjør, at vor Jordklode er kun en liden Punct, at den udstrakte Hær af Stjerner, en Udflydelse af Guds Viisdom og Storhed, ligeledes er beboet med Skabninger, og forestiller mig tillige en Gud – jeg tilstaar, at jeg frygter at bruge dette hellige Navn ved Begreb, som stedse forekommer mig saa uærbødige – som paa samme Maade, som det da efter de Christne Theologers Meening skal være skeet paa vor Jordklode, udsadte Garn for at fange alle disse sine Skabninger i for siden at lade sin Søn, en Gud med sig, gaae fra Klode til Klode for at lade sig ilde behandle, hudflette og dræbe for dermed at forsone den skabende Gud, saa gyser jeg over den Rulle, man lader det allerhøyeste Væsen spille. Efter de Begreb, jeg gjør mig om Ret og Uret, vilde jeg troe at handle høyst skammelig, i Fald jeg sadte een af mine Folk til at bevogte utalte Penge, naar jeg med Vished vidste, at han vilde tage deraf; og jeg vilde troe at handle høyst uretfærdigt, i Fald jeg siden som en Slags Udsoning mod mig selv pidskede en Uskyldig, og dog var jeg icke Ophavsmanden til hans Existenz. Hvad maatte man tænke om en Uhrmager, som, skiøndt han var i Stand til at gjøre et fuldkommen godt Uhr, forfærdigede et Uhr, som gik høyst slet, og siden hudflettede sin Søn, fordi Uhret icke gik som det burde. Jeg tilstaar det, at min heele Gemyts Roe, min Tiltid til Gud, som hidindtil har givet mig saa mange lykkelige Timer, og min Ærbødhed for dette, efter mine Begreb, allerfuldkommenste og allermægtigste Væsen vilde reent forsvinde; jeg vilde fra den lykkeligste Dødelige, som jeg troer mig at være ved de høyeste Begreb, jeg har om hans, min svage Tenkekraft og Udtryk langt overgaaende store Egenskaber, og ved min Tiltroe til ham som min beste Fader, blive et af de ulykkeligste Mennesker, naar jeg maatte forestille mig Ham saaledes, som vore Theologer afmaler ham – og derfor har D. E. maaskee icke saa gandske Uret, naar De siger, at jeg har giordt mig selv et lidet Religions System passende for mig. Men mon det icke skulde gaae ligeledes med enhver Mand, som tenker over sin Religion, og mon det skulde være dadels værd? Ja mon det

skulde være muelig, at den Allershøyeste kunde vilde straffe sine Skabninger mere for Meeninger end for Handlinger, og mon han fra sin Guddoms Trone dog icke skulde see ned med Bifald paa dem, som ivrig og med et ærligt Hierte bestræbede sig, saa meget deres svage Kræfter tillod det, at behage ham? Mine Begreb om Gud giver mig en indvortes Forsikring herom, men jeg er langt fra at dadle dem, som har andre Begreb, thi uagtet D. Excellences Spørg, at jeg skulde være høyst intolerant, saa troer jeg, at det er umuelig at være mere tolerant end jeg. Retskaffenhed, Menneskekierlighed og et redeligt Hierte har jeg søgt hos mine Venner og æret hos mine Uvenner uden i det ringeste at bryde mig om deres Religions Meeninger, som jeg troer at være en Sag henhørende kun til Gud at dømme om, og naar jeg altsaa har dadlet Schmidt, Schönheider og deslige, saa er det vist icke, fordi de skrev for at forsvare visse Capitlers Autenticitet af en gammel Bog, men for den Malice og Had, med hvilken de forfulgte og søgte at styrte i Ulykke den, som forklarede disse Capitler anderledes end de. Her seer man sig vel ofte nødt til at spørge: tantæne animis coelestibus iræ²) Dog egentlig er det vel kun den kiere Pengegraadighed, der saa meget opviegler disse aandelige Mænd. De frygter, at ethvert Anfald af slig Natur maatte bringe dem nogle Offerskillinger ud af Lommen, de strider altsaa pro focis et aris³), skiøndt de vel i samme Tiid, at de saaledes lyder Stormklocken, maatte være prompte til at sælge, argent comptant, baade religion og Forhud. Saaledes seer vi nu i Frankrig, at de Bisper og Præster, som have gode Præbender, vegre sig ved at svære Borgereeden, paastaae, at deres Sag er Guds Sag, og gjøre alt, hvad de kan for at komme et borgerligt Blodbad afsted, pur for icke at miste noget af deres feede Indkomster, og at derimod de Herrer Theologer, som ingen Prebender [har], sværge i Flocketal og lod sig gierne omskiere for at faae de Afgaaendes prebender. Hvorfor skal jeg negte for D. E., at naar man taler til mig om Christendom, saa seer jeg mig bestyrstset om og spørger mig selv gandske hemmelig, thi aabenlyst tør jeg icke gjøre slig Spørgsmaal, hvor er Christendom, hvor er den dydige, den fortreffelige Moral, som Christus lærte os, hvo udøver den, ja hvo affecterer blot at udøve den? Mig tyckes, ingensteds er den iblandt de saa kaldede Christne og mindst iblandt de aandelige Mænd. Den fandtes nu og da hos de gamle Romere; i vore Tider maatte den maaskee findes hos nogle Araber, men iblandt Christne maatte det vel være forgieves at søge derom. Vor heele Opdragelse, vor politiske Lage, vor Geistlighed, alt foreener sig til at lede os fra denne elskværdigste af alle Moraler, hvorved Menneskeligheden kunde blive saa lykkelig; vi Christne har kun en Gud, som er Penge; og at conciliere denne Pengegraadighed og alle vore Lysters Opfyldelse med den os dog i alle Lasters Udøvelse ønskværdige Forsikring om en lyksalig Evighed, derpaa sy-

nes den nuværende christelige Religion gandske at gaae ud, ligesom Præstelæren i den christelige Religion er gaaet ud paa det Samme fra Constantini Magni og Theodosii Magni Tiid indtil vore Tider. Hvilken stor Forfægter faar icke nu den catholske Religion i den berygtede Cardinal Rohan⁴), som declarerer Christendommen udryddet af Frankrig, da man skiller ham ved nogle af de Summer, hvormed han kunde fortsætte sine overdrevne debaucher. Saaledes tenker Geistligheden og har altid tenkt, hvilket er saa meget des beklageligere, som det er ved Geistligheden at saa særdeles meget Got kunde stiftes. Af D. Excellences Brev bemærker jeg, at der haves een deel studerte og fortreffelige Præster i Deres Egn. Jeg slutter da, at disse Præster i Gierningen vise sig som sande Christi Efterfølgere, at de nemlig ere menneskekierlige, ydmyge, sagtmodige, icke udpinende Tiende og Offer fra den fattige Bonde, at de give et godt Exempel i deres Huus og Familie, at deres Koner og Døttre ere simple i Klædedragt, icke udstafferende sig som Modejournaler, icke spillende Comedie for at moore Publicum med at fremvise deres opskudte Bryster og deres med Silkestrømper næt beklædte Been. Er dette, som jeg da vist formoder, alt saaledes, saa ønsker jeg D. E. meget til Lykke til deslige Naboer. Muelig at der og kan være deslige i mit Naboelaug, men jeg har icke den Lykke at kiende dem. Muelig og at den her omkring værende Geistlighed med de samme fortreffelige Egenskaber maatte forbinde den i deres egne Øyne endnu maaskee fortreffeligere Egenskab af en aandelig Ydmyghed, og at de af Frygt for, at publicum skulde fatte en afgudisk Ærbødighed for dem, beflicte sig paa at vise sig fra den modsadte Side af, hvad de virkelig er. Ved at nevne Comedier falder mig ind, at jeg for nogle Dage siden var her i Selskab med en ung vacker Pige fra Odense. Conversationen kom strax paa de i Odense spillende Comedier, hvor hun ogsaa var en af Actricerne. Hun proponerte os at spille for os sin sidste havde Rulle, og denne var da af Comedien Florentineren⁵), hvor en gammel Mand bedrages af sin Kierestes Liebhabere og Pigen. Dette unge sextenaars Fruentimmer gik gandske ind i Rullen og sang med ald Actrice Enthusiasmus: Men er hand brav jaloux dertil og Pladsen Eene have vil, da synger Kucken for hans Dør, forsøg kun, om Du tør. Jeg tilstaar, at jeg blev heel forundret over, at Biskoppen kunde være Censor af Styckerne og lade unge Piger sige og syngte sentimens, som ingen vel opdragne Piger efter mine Tanker kan, uden at støde ald Anstændighed til Side, vedgaae, saasnart hun er borte fra Theatret. Jeg selv, som i mine eensomme Timer og i søvneløse Nætter har havt og har saa særdeles behagelige og opmuntrende Følelser af en Hoben religieuse Vers, som jeg har lært uden ad og daglig tillærer, følte ret inderlig for disse stackels Piger, som nu efter Hans Høyærværdigheds, Hovedets for Geistligheden, hans Formaning og Tilskyndelse skal fylde Ho-

vedet med slig Stof, og betenkte, hvad Trøst eller Glæde det i Sygdoms Tiid maatte foraarsage dem at have udstoffet Hiernen med deslige liderlige sentimens og at erindre sig heele Tirader af Florentineren. Mig tyckes, at lade være, at Geistligheden nu vel aldrig forbedrer nogen, saa burde de dog være høyst betenkte paa icke at forværre dem. D. E. troe icke, at jeg hader Geistl. som Geistlighed – ney langt fra! – men jeg forlanger af enhver, at han skal handle conform til det Fag, hvor han har destineret sig. Saaledes foragter jeg i høyere Grad en Militair, som icke har courage, en Rettens Bient, som er uretfærdig, end jeg vilde foragte en Anden i lige Fald, og da Geistligheden nu eengang er betalt for at give godt Exempel, saa dadler jeg den iblandt dem, som icke giver det, og roser tvertimod den, som veed at conservere sin Hyckel-Maske, eller som icke alt for offentlig aflegger den.

Jeg vilde altsaa langt mindre dadle Amtsforvalteren i Odense, i Fald han nu og da fandtes fordrucken i Rendesteenen, end jeg dadler Sognepræsten, naar han maa opfiskes deraf, ligesom jeg vilde finde Chefen for det Fyhnske Regiment mindre dadelsværdig, i Fald han underrettede de unge Odense Piger i, hvad som leder til Liderlighed, end jeg finder Hs. Høværverdighed, naar hd. heri catechiserer for den opvoxende Ungdom og ved sin Datter giver Exemplet. Imidlertiid maatte jeg ogsaa heri let bedrage mig, og muelig er det af pur aandelig Ydmyghed, at Sognepræsten nu og da ligger i Rendesteenen, og at Biskoppen ligeledes paa samme Grund affecterer at opdrage de opvoxende Piger til at blive H-r.

Dog det er Tiid, at jeg afbryder mit Brev, som allerede er bleven saa overvætted langt, og at jeg tillige beder D. E. om Forladelse, at jeg som Utheolog kieder Dem med mine utheologiske Reflexioner. I mit næste Brev vil jeg ogsaa gandske forlade Theologien og holde mig til Politik, hvori jeg har havt mere Leilighed til at være bevandret.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Hverken dette eller brevet af 4. marts er bevaret. – ²⁾ Virgil, Æneiden I, 11. – ³⁾ Citat fra Cicero, De natura deorum III, 40, 94. – ⁴⁾ Kardinal Louis Renard de Rohan, erkebiskop af Strassbourg, kompromitteret i affæren om dronningens halsbånd, nægtede i 1791 som medlem af nationalforsamlingen at aflægge ed på forfatningen. – ⁵⁾ La Fontaine og Champmêlé, Florentineren eller den Hildede i sin egen Snare. Comoedie i 1 Act, oversat af Bolle Willum Luxdorph, udg. 1782 i Skuespil til Brug for den danske Skueplads VII.

198.

1791 30. marts.

Saa inderlig kiert som D. E. Brev af 22de¹⁾ har været mig ved at bemerke deraf Deres for mig saa glædefulde Andeltagelse i, hvad som angaar

mig, saa har Indholdet dog, jeg tilstaar det, bedrøvet mig af tvende Aarsager. Først og i Særdeleshed, fordi De taler deri om Deres Alder og om den korte Levettiid, De maatte have at vente sig. Da nu af alle Tab, af alle Savn her i Verden intet uden Undtagelse for mig kunde være større end Deres Tab og Savn, og at mine heftigste Ønsker gaar ud paa, at De endnu i mange Aar maatte nyde her paa Jorden ald den Lyksalighed, som et vel anvendt Liv og Erindringen af de beste menneskekierligste Handlinger kan give, saa var og den Idee om Mueligheden af Deres Savn mig høyst smertefuld. Maatte De dog mange Aar overleve mig, da Deres store Kundskab og Erfarenhed, Deres værdige Tenkemaade og Deres Lage setter Dem i Stand til endnu i mange Aar at være for Deres Fæderneland den Nyttigste af alle Fædernelandets Mænd.

Hvad som endnu har bedrøvet mig af Deres Brev, er, at af nogle Udtryk deri det forekommer mig, som om D. E. maatte have fortolket noget af Indholden af mine Breve did, som om jeg spottede over Et og Andet i Religionen. Jeg erindrer mig icke meere mine Udtryck, men dette kan jeg hellig forsikre D. E. om, at med min Vidende og Villie har jeg aldrig spottet over nogen Religion i ingen af de Lande af forskellige Religioner, jeg har været, mod den Religions Bekiendere – deels fordi jeg saa overmaade meget frygter at betage nogen af mine Medmennesker den Trøst, som de hidindtil har havt af deres Tillid enten paa Jomfrue Maria eller paa St. Franciscus eller paa den hellige Labre, St. Nicolaus, Mohamed etc., deels og fordi jeg selv aldrig har havt Egenkierlighed nok til at indbilde mig, at den Maade, som jeg troede den Rigtigste til at tiene Gud paa, icke ligesaa let kunde være underkastet Vildfarelser som en Anden. Min daglige Bøn til Gud er, at han vil lede mig paa de Veye, som maatte behage ham, uden at jeg derfor dadler andre, som maatte meene anderledes. Jeg beder ofte med Pope, efter Hagedorns Oversættelse,

Bin ich auf dem rechten Wege, so verleih mir deine Gnade.

Diesen Weg nicht zu verlassen, wo mein forfgang dir gefällt.

Irr ich als ein Kind des Irthums, o so führe mich zum Pfade,

Wo die füsse selten straucheln, wo dein Licht die bahn erhellt.²⁾

For denne Aarsags Skyld undflyer jeg ogsaa alle Religions Raisonemens. Her i Faaborg, i Holstein har aldrig nogen hørt et Ord af mig om mine Grund-Sætninger; og om der vel undertiden, for Ex. ved at tale om Tyrkerne, kan uforvarende echapere mig nogle Ord om den store Ærbødighed, Menneskene maatte synes at være Gud skyldige, om den Lyksalighed af den fuldkommenste og største Tiltroe til dette allerhøyeste Væsen og om den Hoved-Religions Pligt, som Tyrker og deslige Nationer setter i ved gode, menneskekierlige Handlinger at søge at behage Gud, saa under-

trycker jeg dog disse Reflexioner strax, saa snart jeg ved en og anden Indvending, som mig af Geistligheden gøres herimod, befrygter at give nogen Forargelse. Da jeg altsaa i de mangfoldige Religions Secter, jeg har havt Leilighed til at omgaaes med, aldrig har imodsagt, mindre spottet over nogen Religion eller Religions Satz, ja langt snarere, hvor der var Question om Religions Satz, givet enhver Geistlig, af hvad Sect eller Religion han end var, mit stiltiende Bifald, saa har jeg og bemærket, at Geistligheden af alle Religioner, saavel af Mohamedaner som Jøder, Græcker, Catholiker, Calvinister og Lutheraner, gjerne omgaaes med mig. Ved altsaa at overtenke Indholdet af mit sidste Brev til D. E. er det faldet mig ind, at muelig D. E. har optaget som en Slags Spot, hvad jeg deri skrev om Usandsynligheden af, at en Guds Søn, Gud som sin Fader, skulde gaae fra Klode til Klode og lade sig ilde mishandle af sine Skabninger. Gud bevare mig for, at jeg skulde have yttret denne Tvivl som en Spot. Ney – men ved at sette mine Tanker paa Papiret vil være mig indfaldet en i mange Henseender merkelig Piece, som jeg for en rum Tiid siden har læst, net op over denne Materie. Den hedder: Theologische Briefwechsel eines Layen über die Versöhnung unserer Planeten und anderer Weltkörper mit Gott durch Christum, Leipzig 1782. Forfatteren, en ærlig Tvivler, har just for at faae denne Knude løst, som Spørgsmaalet indeholder, skrevet til adskillige Theologer af forskellige Religions Grundsetninger, til Semler, Teller, Lavater, Gotze³⁾, Spalding⁴⁾, Garve⁵⁾ og eendeel Andre. Alle disse Svar har han siden ladet trykke. De ere i mange Henseender interessante, men modstridige og, som mig tyckes, icke fyldestgørende. Muelig vil D. E. have denne Piece i Deres Bibliothek. At jeg saa vidtløftig erklærer mig herover, er, fordi det vilde gjøre mig saa særdeles ondt, om D. E. skulde tiltroe mig, at jeg vilde spotte over nogen Religion, mindre om den christelige, som er og nest Guds Hielp vil blive min Rette-snor til Vejen til en evig Lyksalighed og til at erholde den Allershøyestes Bifald, NB icke saaledes som vore Præster forklarer os den, men saaledes som jeg efter min beste Overbeviisning og Overlæg forklarer mig denne Religion selv. Ved at have havt Leilighed til at kiende en Hoben Religioner, ved at have fundet langt meere Retskaffenhed, Godgiørenhed og, om jeg kan bruge sliq Udtryk, langt meere christelig Forhold iblandt Tyrker og Araber end iblandt de Cristne, ved at have fundet iblandt de gamle Romere og Græker Dyder, som man nu forgieves vil søge blandt Christne, ved at læse de nyere Reysebeskrivelser og bemærke, for Ex. af Egedes sidste Beskrivelse over Grønland, hvor gode disse Folk icke vare, inden de lærte at kiende de Christne, og hvor slette og hengivne til Brændeviins Drick og alle Laster de ere blevne, siden de lærte at kiende os; ved at læse iblandt andet Beskrivelsen over de ny opfundne Pelew Insler⁶⁾, hvor en Captain Wilson ved

Storm blev hendrevet, og hvor han fandt en Grad af ualmindelig Dyd og Menneskekerlighed, som nu aldeles icke findes i Europa, og hvorfra han bragte et ungt Menneske til Engeland, som ved sin gandske fortreffelige Tenkemaade tildrog sig alles Beundring etc., saa er det nødvendig, at jeg har gjort mig selv det Spørgsmaal: Hvad kan Grunden være, hvorfor Dyd og gode Sæder saa reent ere uddøde iblandt de Christne, og hvorfor fandtes de hos de gamle Romere og Græker og findes endnu kun hos Araber, hos saa kaldte vilde Folk, og hvorfor uddøe alle disse Dyder hos dem, saasnart de bliver Christne? Ligger Grunden hertil i den christelige Religion, eller hvori ligger den? Jeg har nu giennemlæst det nye Testament som Grundvolden til den christelige Religion, læser det ofte og altid med megen Fornøjelse. Nødvendig har jeg altsaa maattet svare mig: ney i det nye Testament, NB saaledes som jeg efter min beste Overbeviisning forklarer mig det, ligger icke Grunden til denne de Christnes langt større moraliske Fordervelse frem for Uchristne, tvertimod den christelige Moral er den fortreffeligste af alle, og dens Efterlevelse maatte gjøre Verden almindelig dydig og lykkelig. Jeg har derfor indbildt mig, at denne de Christnes almindelige Fordervelse frem for alle uchristelige Nationers laae i sær paa Geistligheden og paa deres Forklaringes Maade af Religionen. Ved at læse Kirke Historien fra de første Aarhundreder indtil vores nærværende Aarhundrede er det forekommet mig, som om de Geistlige havde gjort os en Religion, den jeg for min Deel i det Mindste icke finder i de af Christo os efterladte Lærer. De har nemlig sadt ald Christendom, eller i det ringeste alt det Væsentielle af den, *i Meeninger* og icke *i Handlinger*. Hvad kan læses grueligere end de christnes Handlinger i de Aarhundreder, hvor de begyndte at faae Overmagten, og mon der kan være noget rigtigere end de Beskyldninger, som Zosimus⁷⁾ gjorde Constan-tinus, at han antog den christelige Religion, fordi alle hans barbariske Handlinger lettere kunde udsones ved den christelige interesserte Geistlighed end ved den hedenske. Denne samme Tenkemaade er indtil vore Tider den herskende. Saaledes sælger vore Missionarier Brændeviin til Grønlænderen, brydende sig feyl om de onde Handlinger, hvortil de herved forleder ham, og smigrende sig at gjøre Gud en høyst behagelig Tieneste ved at bringe Grønlænderne paa andre Meeninger.⁸⁾ Paven vil gjøre Card. Rohan og enhver Geistlig af den sletteste Tenke- og Handlemaade til en Helgen, naar denne kun troer paa Kirkens Infallibilitet, og vil fordømme og forfølge den dydigste, beste og retskaffenste Mand, som icke troer derpaa. Vore protestantiske Orthodoxe tenker og lærer ligeledes. Dette behager nu og maa naturlig meget behage den menneskelige Natur. Lærdomme af den Natur, hvori det blot heder: *Troe paa Kirkens Infallibilitet, troe, at Christus er Guds Søn*, saa skal ingen af alle de onde Handlinger, Du har gjort eller for Fremtiden vil

gøre, nogensinde tilregnes dig, men du vil tvertimod nyde en lykkelig Evighed frem for alle dem, som søgte at erholde den Allerhøjestes Bifald ved gode, dydige Handlinger; Lærdomme af denne Natur, siger jeg, ere saa behagelige og saa antagelige for den fordervede menneskelige Natur, alle ønsker Lyksalighed i det tilkommende Liv, og hvad Under da, at enhver griber denne næmme Gienvey dertil, søler sig i alle Laster, følger blindt alle deres passioner, fuldkommen forsikret om af de med Moders Melk indsuede Geistlighedens Lærdomme, at Christi Blod aftoer alt dette, og at den, som begyndte saa seent at arbejde i Viinbierget, faar ligesaa stor Betaling som de, der har arbeidet fra Morgenen aarle. Denne Plan, som Geistligheden nu har fulgt fast i 1800 Aar, denne Maade at forklare Religionen paa, at nemlig sette de væsentligste Religions Pligter blot i Meeninger og aldeles icke i Handlinger, er det, efter mine Tanker, som saa meget har fordervet Moraliteten hos de Christne. Religion, Christendom burde efter mine Tanker og efter den Maade, jeg forklarer det nye Testament paa, være practisk og yttre sig i Handlinger; en god Christen burde ogsaa være en god Borger og en ærlig menneskekierlig M[an]d. Nu er det fast altid tvertimod. Nu seer man med Kummer den geistlige Stolthed, den Galde, den Ondskab, den Mangel af ald Menneskekierlighed, som en Athanasius, en Götze, en Lavater, en Schönheider, Schmidt forfulgte og forfølger deres Medmennesker og Medchristne med, fordi disse i en eller anden Meening er af andre Tanker end hine, ligesom man og seer, at i alle Stænder enhver troer sig en fortreffelig Christen, naar han kun er af den orthodoxe Meening, i hvor slet end hans Handlemaade er. Tenkte alle, tenkte mange som D. E., forbandt de ædle, dydige, menneskekierlige Handlinger med den visse Meening, som de troede at lede til Guds Bifald, ja saa vilde vor nærværende Christendom være af anden Natur, end den nu er; da vilde icke Tyrker og Hedninger beskiette os – men nu, som D. E. tilfulde er bekiendt, settes i alle christelige Sectar ald Christendom i Meeninger. Uden selv at yttre mine Tanker, thi jeg er i slig Henseende yderst varsom, hører jeg ofte de mig meest frapperende Domme i disse Materier, og erindrer jeg mig iblandt for nylig at have hørt strenge orthodoxe Herrenhuther at tale med den største Bifald om den nærværende Konge af Preussen som om et Mynster paa ald Christendom og derimod at nedtrykke hans store Formand i Afgrunden, da dog den Første med ald sin Christendom er en sand Sardanapal og den Sidste derimod i de sidste tyve Aar af sin Levetiid viste sig som en af de sieldneste, beste og dydigste Mennesker. Da jeg altsaa for hvad mig angaar stedse har troet, at Religion i sær burde settes og søges i Handlinger, saa har jeg ofte *stiltiende* ønsket, at vore Geistlige vilde prædike tvertimod, hvad de hidintil prædike –

mindre bryde sig om Religions Meeninger – men i sær indskierpe Religions Handlinger eller en practisk Religion, hvorved man da i sin Tiid kunde haabe at see i Christendommen ligesaa gode, dydige Mennesker, som man tilforn saae i Hedenskabet og i vore Tider kun finder sielden uden blandt Araber og Uchristne. Jeg setter herved forud som en *efter mine Tanker* afgjort Sag, at det dog kun er ved Handlinger, at man kan behage det høyeste Væsen. Vel veed jeg, at Mohamedanske Theologi maatte svare mig: ja men i Fald nu Mohamed er en virkelig Guds Prophet, og I icke har antaget ham derfor; at Catholske Theologer maatte indvende: hvad om Jomfrue Maria nu virkelig har den store Indflydelse hos Gud, eller at St. Ignatius, St. Ambrosius virkelig ere Guds favoriter, og I icke har henvendt Jer til dem; at protestantiske Theologer vilde sige: men hvad om Christus nu er Guds Søn, Gud med sin Fader, den hellig Aand, Gud med begge, og I icke har erkjendt dem derfor, mon denne Meening icke kan lede Jer til evig Fordømmelse? Mit Svar herpaa er, at efter den sublime Idee, jeg har om Gud og det guddommelige Væsen, saa er Samme gandske frie for alle menneskelige passioner, saa kan Stolthed, Hevngierrighed, Jalousie og Had ingen Sted finde hos Guddommen. Hvor der ere tre eller fire Ministre i et Staats-Raad, kan den Eene af dem let blive ærgerlig paa mig, naar jeg søger til de Andre; men disse har ogsaa menneskelige passioner. Umuelig kunde altsaa efter mine Begreb en Guds Søn, Gud med sin Fader, blive jaloux over, at een af den Almægtiges Skabninger adresserte sig til den Gud, som Naturen lærer os alle at kiende, og hvis Kundskab Christus har udbredet hos os, og umuelig kunde den hellig Aand vilde hevne sig over dem, som med deres Handlinger søgte at behage den eene Gud og med deres Bønner adresserte sig til ham. Da jeg altsaa, som oven er sagt, efter mine svage Begreb icke kan forestille mig noget som Stolthed eller jalousie hos Guddommen, saa tilstaar jeg, at jeg er af den Tanke, at endog den, som i den beste Meening og i Tanke at behage Gud med sine Bønner adresserer sig til Jomfrue Maria, til St. Ignatius, til St. Labre som Forbedere hos Gud, fordi de af Ydmyghed troer icke at turde adressere sig til Gud selv, icke kan være Gud, som seer paa Hiertet, ubehagelige, naar kun for det Øvrige deres Handlinger ere, saa meget som det er menneskelig Svaghed muelig, conform med Christi Lære. Hvad mig angaar, saa er dette Sidste min eeneste Bøn til Gud, mit eeneste Hovedønske i denne Verden, at han vilde give mig sin Naade til at behage ham ved Fliid, Arbeidsomhed, Menneskekierlighed og ved alle christelige Dyder, og at jeg heri maa handle icke i Afsigt til at gjøre parade for Mennesker eller til at gjøre, hvad man kalder Lycke, men blot i den Tanke at vinde hans Allerhøyeste Bifald. Jeg siger, at det er mit inderligste Ønske, men desværre:

Nicht dass ichs schon errungen hatte – men vil kun han, den Allershøyeste, give mig sin Naade til at blive, som jeg ønsker at blive, til at handle, som jeg ønsker at maatte handle, oh da vil jeg med det frimodigste Hierte henlegge mig til Slummer i denne bedste Faders Arme for at opvaagne til den Lyksalighed, som da nest Guds Hielp vil vente paa mig. Da vil jeg i Dødens Time sige mig:

Empor, Empor zu jenem Lande
 Von wo Du stammest, o mein Geist,
 Wo du im strahlenden Gewande
 Dich ewig Deines Gottes freust.
 Dort trinkst in vollem Taumelzugen
 Du süsse, nie bereute Lust;
 Dort wird der Thranenquell versiegen,
 Dort schwellt kein Seufzer mehr die Brust,
 Dort stromt die paradiseses Wonne
 in tausend Lebens bächen zu,
 Dort Lachelt eine mildere Sonne
 Dir Heiterkeit und Seelen Ruh.

Der haaber jeg da nest Guds Hielp at mødes med de beste og ædelste Mennesker, jeg har kiendt, med D. E., med min Fader, Broder og Søstre¹⁾, og i den Tiltroe skrev jeg til min døende Søster Wleugel: Du dog være skal min Lykke hisset som Udødelig. Mig Dit Kys dog skal henrykke, naar en Engel kysser mig.

Nu slutter jeg da dette lange Brev med indstændigst at bede D. E., at De icke mindre vilde vedblive at ynde mig, uagtet at jeg saa oprigtig har skildret Dem mine Religions Tanker, og at disse ere saa forskiellige fra Orthodoxien. De vilde troe, at Deres Godhed og Venskab udgjør vist en af mine store Lyksaligheder i Livet og etc.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Ikke bevaret. – ²⁾ Sch. citerer tilsyneladende efter hukommelsen. I »Des Herrn Friedrichs von Hagedorn sämtliche poetische Werke«, I, 1777, s. 5, Allgemeine Gebeth nach dem Pope lyder de fire linier således:

Bin ich auf dem rechten Wege, so verleihe Deine Gnade,
 Diesen Weg nicht zu verlassen, da mein Fortgang Dir gefällt.
 Irr'ich, als ein Kind des Irrthums, ach so bringe mich zum Pfade,
 Wo die Füße seltner straucheln, wo dein Licht die Bahn erhellt.

– ³⁾ Hamburgpræsten Johann Melchior Goeze. – ⁴⁾ Johann Joachim Spalding (1714–1804), protestantisk teolog. – ⁵⁾ Christian G. Garve (1742–98), tysk filosof. – ⁶⁾ Peleweller Palauøerne, en øgruppe i Stillehavet, øst for Filipinerne. – ⁷⁾ Zosimos, græsk historieskriver (omkr. 500 e. Kr.), der anså antagelsen af kristendommen som en hoved-

årsag til romerrigets forfald. – *) I margenen udfor denne sætningskæde har Sch. skrevet: NB. dette stod ikke i Brevet. – *) Det virker ejendommeligt, at Sch. hverken her eller andetsteds omtaler sin i 1755 afdøde moder Elisabeth, født Reiersen.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

199.

1791 4. juli, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Deres kiere Brev af 11. Jun. har ligget ubesvaret indtil nu, og det fordi jeg samme Dag, jeg modtog det, fik Feberen, spiste siden China¹⁾, saae Feberen vige, gjorde derpaa for nogle Dage en Reise til Horsens, har siden trællet med Sager, der biede efter mig, og da nu først skriver til min Ven og hiertelig takker for det hele Brevs Indhold.

Glad er jeg, og fuld glad, at De saa lykkelig undvigde den saare ufordeelagtige Forflyttelse til det Haderslevske²⁾; nei! Deres Høivelbaarenhed ville kun blive i Deres Amter, indtil om noget Bedre, noget Angenemmere kunne falde i Deres Lod. At kastes fra Post til Post er ligesaa ubehageligt som ødeleggende for hver den, som har sund Sands og ikke af vild Ærgierrighed er hovedsvimlende. Det er dog vist noget at lære omsider i Grunden sin Kreds, og ligesaa at kiendes af den, at holde op at være Begynder og faae Løb i Alt, at nyde Roe og leve for sig selv, procul a Jove, procul a furiis, procul ab aula.³⁾

De kand tænke, Ædle Ven, med hvilken Forundring jeg har hørt af andre og nu læst af Dem visse Folks dristige Begierlighed og mageløse Forslag til Deres Vilkaars Forbedring. Aldrig, aldrig er mig forekommet noget ligt; og aldrig havde jeg troet at høre saadant. Men nu kalder jeg mig tilbage en gammel agtbar Vens ofte igientagne motto: das unvergleichliche donum impudentiæ. Sandt er dog et gemeent Dansk Ordsprog: dristig Høne faaer enten Korn eller Knep. Udfaldet længes jeg efter; løieligt var det, om en anden Amtmand kunne blive hans Vicarius. Man siger nu og, at han er blevet benaadet med en Ring af artig Værd. Har Manden store Fortienester, som jeg ikke kiender, saa glæder jeg mig visseligen ved, hvad Got Regieringen vil gjøre og kand gjøre for ham. Skulle han vel ikke, der er rig paa For- slage, have udarbeidet noget til den nye Banque eller andet saadant? Hørde, sporede min Ven intet derom? Uden noget saadant er alt mig et sandt Chifre. Manden er et vittigt Hoved og fuld af sig selv; til de høieste Em- berder langt dueligere end de agtbare Folk, der beklæde dem; for hans Siel er endog Danmark for lidet, Kaunitzes Post, Pits eller og Mirabeaus neppe stor nok. De, jeg og alle gode Danske Embedsmænd ere alle ex vervecum patria,

crasso aere nati⁴⁾); han derimod en marquis d'Yves, ligesaa ophøiet over os alle, som denne i Stand til at lyve dristig, frek om alle. Bliver han nu endelig bøn hørt, og Fyhn rolig eier sin overvættes fortreffelige Stiftamtmand og Ribe sin⁵⁾), hvor skal da disse Stifter komme i en ypperlig Orden og udmærket Velstand, og jeg, som i Danmark og Norge med er den ældste Stiftamtmand, gjøre mig en Ære af at efterabe disse Mønstre; dog jeg vil først, om jeg lever, anhøre, ansee tre til fire Aar Frugterne; thi 60 Aar og nogen Erfaring gjør en Mand varsom, langsom og prøvende baade Middel og Sted og Maade.

Alt, hvad min Ven er saa god at sige mig om vore To saa vigtige, saa kiere, saa agtværdige Printser, er mig, som De saa let kand tænke, overmaade behageligt. Alt det er grundet Lykke for os, ligesaa fuldt som den Fredelighed, vort Hof holder med allerstørste Føie fast ved. Vel begriber jeg, at Rusland kand have villet, at vi for den skulde have udsat os for al den uundgaaelige Ulykke, vor Beliggenhed fører med sig; vist og, at casus foederis har været, og at vi og har villet iagttage den; men som Tingene nu stode, var endog det høieste Offer af os vist Rusland unyttigt; og den salus reipbl., qvæ suprema lex est, har, troer jeg, altid Overvægten.

Men, Kiere Ven, hvor er vor Tid sær, ubegribelig og frugtbar paa de meest uventede Tildragelser! Blot siden vor Brev-Vexling standsede, er Polen blevet noget andet. Tyrkerne brudt igjen løs mod Keiseren, den Kongelige Franske Familie rømt ud af Paris, Gustaf gaaen til Achen for at være nær nok at befordre en Fransk contra-revolution og som Garand for den Vestphalske Fred at skaffe de fornærmede Tydske Fyrster deres Ret tilbage i Elsas, iøvrigt gandske forbunden med Rusland, Hertzberg uden al Credit. Og nu den Kongelige Franske Familie; og Vished om den; og Efterretning fra National-Forsamling og Pøbel i Paris og videre omkring i Frankerige; alt dette, hvor bringer det mig til at hige efter Aviser og Breve i Morgen; og saaledes higer og min Ven. Nu lev vel; lev i Faaborg lykkelig; tænk engang imellem paa den, der saa elsker og agter Dem; og elsk altid Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tiener og faste Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Feberstillende middel, fremstillet af barken af forskellige sydamerikanske træer af Cinchonaslægten. – ²⁾ Ang. tilbudet til Sch. om Haderslev amt i henhold til en mundtlig kgl. befaling se breve fra rentekammerets chef Chr. Ditl. Reventlow 18. jan., 8. febr. og 2. april 1791 (Sch.s arkiv A. 1. 3) og Sch.s svarkoncepter (smst. B). Jvf. tillige brev fra Sch. til Joh. Bülow 14. maj 1791 (Sorø Akademi 42, nr. 118), hvor der henvises til en samtale, han har haft med Reventlow i Kbh. Han har herunder erfaret, at der endnu var tale om, at han skulle afstå sine amter til stiftamtmand Buchwald og til gengæld modtage det langt ringere haderslevske amt. – ³⁾ Jvf. nr. 143, note 6. – ⁴⁾ I Juvenals satire X, 50, står der: Vercum in patria crassoque sub aere nasci. – ⁵⁾ Til stiftamtmand i Ribe var den 26. januar 1791 udnævnt Johan Carl Fr. Hellfried.

200

1791 16. december, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Jeg har i Dag to kiere Breve at takke for og svare paa, og for at vinde Rum og Tid vil jeg, uden at opholde mig med Undskyldninger for et ved Omstændigheder altid forvoldet Ophold, strax gaae til Besvarelsen.

Jeg var paa Hindsgaul i Sommer efter et langt Løfte og med megen Fornøielse. Min Ven har tabt meget, da De boer i Fyhn og ikke kand nyde dette yndige Sted, dette store Landdyrkningens Sæde, denne Oeconomis sande Skole, disse høist agtbare Menneske-Venner. Vist have De her tabt meget; og ved at see og nyde, har dette gjort mig meere ondt, end jeg kand sige. Sagen, som er for sine Dommere, vover jeg mig ikke til at tænke om enten til eller fra. Men jeg negter ikke, at der stikker hos mig en hemmelig Mistanke om, at min Ven har ladet sig forlede; thi (men dette er og min egen eeneste Grund), naar jeg holder Characteren af begge Parter mod hinanden, synker Skaalen aldeles ned for den eene Part. Paa Hindsgaul, hvor jeg maatte høre, taledes jeg, som Ven bør for Ven, om Deres Høivelbaarehed, og i alt kunde jeg redde mig; kun ikke i Negtelse af Commissarier, der saa sedvanlig tilstaaes,¹⁾ See her! min Ven, oprigtig alt til Dem, som det er. Men tag nu ei ilde op mit Skriftemaal.

Comoedien i Odense er mig en Comoedie. Skadelig er den for Byen, for Egnen. Fra Aarhus skal De vist aldrig høre sligt. Om jeg end selv var saa rig som Stiftamtmanden i Fyhn²⁾ og tillige saa stor en Herre, skulle dog min Omhu for Sæderne og for Folkes Punge holde mig fra at gjøre mindste Skridt for saadant, men vel forpligte mig til at arbeide derimod. Det sidste Rescript synes mig dog at omfatte og dette Species. I alt maae man og søge op det Gode. Jeg anseer denne Comoedie ei saa skadelig som den private, med mindre der ere Actricer, som kand forføre.

Hvad vor Landboe Sag angaaer, da har Nyborg-Amt i sine Foreninger³⁾ et stort Fortrin for mine, hvor kun Tre Godser kom til Endelighed. Saa gjerne ville jeg for Sammenligningens Skyld have her nu udtegnet Pløiedagene og Spænddage og Gangdage. Men alt dette er mig nu af Øinene, saa jeg ei tør tale bestemt, men kun dette, som er vist, at alt syntes mig billigt og for Bonden høist overkommeligt. Hvor man ikke havde kunnet foreenet sig, var det ikke, at jo Proprietairerne ville og gjorde Bonden billige Forslage; men disse, som have Griller i Hovedet at blive aldeles hovfrie eller ved Commissionen at faae langt bedre Kaar, vare ikke dertil at formaae. Overalt ville jeg ønske for vort Fædreland, at dette alt var engang i Orden og nu vist, stadigt og at regne paa.

Rugen er her omtrent 15 mk., Byg 9 mk., Havre 7 mk. Efter igientagen Forsøg er Qvantumet for Aarhus-Stift 6000 td. paataget at levere af en Kiøbmand i Randers for 19 mk Tønden. Vi blive ved i vore Land-Sager. Vore Kiøbmænd have i Norge tabt paa deres Kornvahrer, ligesom de Fyhnske; men de vare selv Skyld deri; thi de kiøbde forrige Aar og betalde som Narre under en saa rig Høst. Landmanden vandt meere, end han burde; men Kiøbmanden har igien saaledes sat paa de Norske Vahrer, at han især paa Tømmer-Sager vel indhenter sin Skade; thi han har deraf havt den største Afsetning, fordi vore Bønder have bygget kappeviis. Fri Kornhandel troer jeg saa om: Norge bør have den uindskrænket, af mange overveiende Aarsager. Fri Udførsel stedse fra Danmark og Holstein torde jeg ikke antage; thi det setter forud, at jeg er Spaamand om Jordens Vext her og andensteds; og endnu mindre torde jeg, naar Kongen ei havde i Kiøbenhavn et stedse-varende Magazin paa 40.000 til 50.000 td.; og havde Kongen det, kunde han forbyde Korn-Indførsel. Uden saadant Magazin synes mig og saae jeg, at der voves meget, meere, end man kand vove. En tidlig og lang Vinter, som vi dog faae igien, vil uden Tvivl vise det. I alt dette maae Landmanden, som bærer saa meget, saare tænkes paa i et Land som vores, der har ikke en fabrikerende Folkemængde. De alt for lette Kornpriser gjør en endnu dovner Almue. Min Kone kand nu ei faae spundet; det kand hun, lærer jeg, ikke, naar Rugen synker under 20 mk. Saa sandt er Ordsproget: Nød lærer nøgen Kone at spinde. Men lader os ikke skielde paa vore Landsmænd; hos Grækerne have jeg fundet samme Ordsprog.

Forordningen om Sognefogderne⁴) er ret god og vel meent; men alt hvad min Ven her erindrer, er i høieste Grad sandt. Nyttens vil derfor af det Hele ei blive den Paasigtede. Hvor med Mængden alt skal gøres af ved Proces endog af Øvrigheden, bliver meget uafgiort og liggende og overseet til Skade for det Hele. Studsigthed af Bønder er endnu kun svagt et Par Gange mødt mig; men det allermindste qvæler jeg ved en myndig og bydende Tone, hvilket og hidtil har gelinget mig. I dette hele er meget, som skulle være anderledes. Vor Sognefoged-Forordning gjør endog Bonden compliementer; alt vel meent, men Virkningen svækkes. Man kiender dem ei nok og ei for at have dem længe nær nok. Alt Lyst til at eie Jordgods er vist hos de fleste forsvunden. Ogsaa dette er ei got nok.

Lüttichau⁵) er nu Rigsgræve og Geheime-Etatsraad med Generallieutenans Rang i Brunsvigsk Tieneste. Sælger han Aakiær nogenledes, gaaer han ud af Landet med 250.000 rdr. Dette Exempel er her hos Endeel lagt ikke noget got Mærke til. At hæc Tibi.

Hvad min Ven erindrer om Valget til National-Forsamlingen i Frankerige,

at det maatte som i Engelland være frit, ogsaa af de udgaaede Lemmer, underskriver jeg fuldkommen. Men Alt der (D. Høiv. veed det) vil ikke i mit Hoved. Jeg seer paa dette Spilleværk med yderste Opmærksomhed, beklager undertiden med inderlige Følelser dette ulyksalige Forsøg, jamrer mig over en Forblindelse, som den ynkværdigste Erfaring ikke endnu kand borttage, omendskiønt Forvirring er i alt, tusende Familier ødelagte, Borgere henrettede af Borgere, Finantserne øiensynlig i yderste Vilderede, insubordination aldeles herskende, det skønne Domingo, denne sande Guldmine, forstyrret, de andre kostbare Øer under Ødeleggende Uorden. Alt dette er endnu ei Beviis. Kiereste Ven, hvor da Beviis? Jo Schirachs sande, store Fortieneste er hans Artikel om Frankerige.⁶⁾ Jeg roser ham derfor og opmuntrer ham dertil. At tale og vidne mod denne Tydske Svimmel og alle de ulyksalige Uroes Prædikanter er en sær sielden Journalist-Fortieneste. Hold mig denne Uovereensstemmelse til Gode. Jeg maatte fornegte al min Historiske Erfaring, samlede Indsigter, min Menneske-Kierlighed, min Religion selv for at troe anderledes. Erfaring, den ulykkeligste Læremester, skal sette her, troe mig, Bedste Ven, et gyseligt Mindesmærke.

Ruslands Alliance med Sverrige⁷⁾ er et stort Særsyn. Det Rimeligste, jeg derom har erfaret, er følgende:

1. Potemkin var imod Freden med Tyrkerne og ligesaa mod sidste Statsforandring i Polen. Keiserinden fulgte denne Strøm. For da at forsikre sig Gustaf og bruge ham endog mod Preussen, som han er forbitret paa, deraf denne Forbindelse.
2. Keiserinden har givet sit Ord til de Franske Printser og vil holde det. Denne Sag er nu l'objet chéri de S. M. I. Kongen af Sverrig er i samme Cas. Deraf denne Forbindelse.
3. Nogle ere onde nok til at troe, at Rusland for at hevne sig paa Gustaf vil styrte ham ind i denne vovsomme Entreprise og tage saaledes en grusom Hevn.

Vist skal det være, at Begge nu arbeide ved alle Hoffer for at stemme dem enten med til Deeltagelse eller i det mindste til ikke at være derimod. Vort Svar⁸⁾ veed min Ven, og det, siger man, har saa stødt, at vi nu beegnes med en Koldhed og Foragt, der gaaer vidt. Ikke engang er os, siger man, skeet communication af Forbindelsen.

Der har De nu, hvad jeg fra et Par anseelige udenlandske Venner har erfaret. Gud veed, hvad deri er sandt og ikke sandt. Jeg vil nu holde ved det, se paa facta, opbie Foraaret og lure paa, om Freden kommer i Stand med Tyrkerne; det jeg nu vist venter; car l'objet chéri l'emportera.

Nu lev vel, Ædle Ven! nyd en naadig Gud i det Aar, vi gaae ind i, og al Lyksalighed; elsk stedse den, som inderlig elsker og ærer Dem og er uafsladeligen Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og sande Ven

O. Høegh Guldberg

Min Kone helses paa det bedste.

¹⁾ Der er formodentlig tale om den i nr. 184 berørte sag ang. Hindsgavls ejer Chr. Holger Adellers administration af Holckenhavn, der rimeligvis har gjort Sch. upopulær på Hindsgavl. Nogen kommission ses ikke nedsat i sagen. – ²⁾ Frederik Buchwald. – ³⁾ De i henhold til plakaterne af 13. juni og 23. dec. 1791 tilvejebragte hoveriforeninger. – ⁴⁾ Forordningen af 11. nov. 1791 om sognefogders beskikkelse, deres embedsforretninger og belønninger. – ⁵⁾ Den fra landboreformkampen kendte Chr. Fr. Tønne Lüttichau, der efter at være idømt en bøde for sine ytringer om Chr. Colbiørnsen og derpå frataget kammerherretitlen solgte sine godser Akær og Dybvad og rejste til Tyskland. Salget skal have indbragt 372.000 rd. (Trap, 4. udg., VII, s. 265). – ⁶⁾ I Politisches Journal 1791, Hamburg, 2. bd., s. 683 ff. – ⁷⁾ Den under 19. okt. 1791 på Drottningholm afsluttede forbundstraktat (Holm, anf. st. VI, 2, s. 3). – ⁸⁾ På en henvendelse fra den russiske gesandt i Kbh., von Krüdener, der i sept. 1791 forelagde et udkast til en fælles deklARATION, som tænktes offentliggjort i Frankrig. Svaret var afvisende (Holm, smst., s. 5).

Peter Christian Schumacher til Ove Høegh Guldberg.

201.

Udateret [1792 efter 1. marts]

Med den inderligste Taknemmelighed erkiender jeg den naadige Andeel, som D. E. værdiges at tage i en for mig saa kier Søsters Død.¹⁾ At hun er vel, evig vel, derom er jeg overbeviist af hendes heele Handlemaade, som kunde icke andet end være det Allerhøyeste Væsen behagelig. Hun saavel som mine andre Søstre har bestandig holdt sig til den Herrenhuthske Meenighed og er altsaa, efter de Breve jeg faaer fra Kbhvn., død med den særdeles lykkelige Roe og Tiltroe, som denne Meenigheds ligesaavel som de Catholskes og Tyrkernes Grundsætninger giver frem for Protestanternes. Jeg veed icke, om det er Tit. bekiendt, at i den Herrenhuthske Meenighed er det icke tilladt at læse andre Religioners Skrifter end de, som ere forfærdigede af denne Meenigheds Tilhængere, og at de ligesom Catholikerne holder meget over den Grundsætning, at man skal troe, hvad Kirken troer. De tillader sig derfor aldrig at examinere eller bruge Fornuften, hvilket, om jeg icke tager feyl, vist meget bidrager til Rolighed, og jeg tilstaar, at for at dømmes efter egen Erfarenhed, vilde jeg mangan gang troe mig lykkeligere, om jeg var opfødt i de Grundsetninger blindt at troe, hvad Kirken troede. Dog beroliger mig i mine Tvivlsmaal den Tanke: Skulde Gud, som har givet Dig Fornuften, kunde fortørnes over, at Du bruger den i de for Dig al-

lervigtigste Øyemaal, skulde han icke net op forlange af Dig, at Du ogsaa heri skulde bruge og følge den; skulde han, det allerbeste Væsen, som har nedlagt hos Dig og alle Mennesker Begreber om, hvorledes de skulde pløye, saae, fiske eller paa een og anden Maade erhverve deres legemlige Underhold, skulde han have lagt de for deres evige Vel uundværlige Sandheder saa særdeles langt borte fra dem, at de for med en Slags Vished at erfare disse Sandheder maatte lære icke allene at læse og skrive, men endog lære latinsk, græsk, hebraisk, paa det allernøyeste studere Historien for to tusinde Aar siden, til hvis nøyagtige Kundskab de vigtigste Data fattes. Alt dette forekommer mig icke overeensstemmende med mine Begreber om Gud. Man maatte svare mig, at vi jo nu icke behøvede alle disse ovenomtalte uendelige Kundskaber for at kiende Religionen, da vi havde i Geistligheden Religions Ledere, som kunde udtolke disse Kundskaber paa Moders Maalet for os. Men Gud bare det for disse Ledere, som selv ved alle deres Handlinger viiser, at de intet troer af hvad de lærer. Jeg anseer ald den Catholske og den største Deel af den protestantiske Geistlighed som en Slags Religions Kiøbmænd. De handler med Religionen som en Kiøbmand med andre Vahre, lever af denne Handel og smører altsaa andre paa af denne Vare, icke hvad han kan være tient med, men hvad som de selv meest finder deres Fordeel ved, og derfor foreener sig ogsaa fast alle, som haver skadelige Afsigter mod deres Medmennesker, med Geistligheden for under Religionens Maske at komme Ulykke afsted. Saaledes har den catholske Religion nu i lang Tiid ingen ivrigere Forfægter fundet end i Greverne af Provence, Artois og Cardinal Rohan, som freylik ere de sletteste og afskyeligste Mennesker, men som dog, om det lyckedes dem at bringe deres Fæderneland under Aaget igien og at tvinge det ind under den blindeste Pavedom, ufeilbarlig vilde komme paa Helgen-Listen. I Sverrig skal det og i sær være ved Geistligheden, at Kongen har vidst at faae Bonde- og Borger-Standen til at billige alle hans galne Anstalter og hans sidst førte Krig, hvorved saa mange Mennesker ere blevne dræbte. Man taler saa meget om de Menneskers Liv, som har været Offre for den franske Revolution, og dog vil disse icke nær løbe op mod de Liv, som blot Kongen af Sv. for sin Ambitions og urimelige Passioners Skyld i sidste Krig har ladet dræbes, og dette Sidste har den Svenske Geistlighed nu i høy Grad billiget, ja med Lovtaler opløftet til Skyerne, fordi hos Dem som hos ald Geistlighed auri sacra fames*) er den eeneste Drivefiær til alle Handlinger.

Keyserens uventede Død*) har meget fraperet mig. Imidlertiid synes mig, som om man icke heri kan miskiende den Guddoms Haand, som saa tydelig tager Deel i Verdens Bestyrelse. For at forekomme en Hoben Blods Udgydelse og for Tyrkernes Erholdelse i Europa synes det nødvendig, at den kri-

gerske Joseph maatte døe, at den saa overmaade Fred elskende Leopold maatte komme i hans Sted – og nu, en Fred er bleven sluttet, som under en mindre fredelig Monarch aldrig vilde være kommet i Stand, nu har Leopold opfyldt sin Bestemmelse, nu samles han til sine Fædre.

(Peter Christian Schumacher)

¹⁾ Catharine Elisabet Schumacher, g. m. admiralitetssekretær Lauritz Klingberg, døde 19. februar 1792. – ²⁾ Citat fra Virgil, Æneiden, III, 57. – ³⁾ Kejser Leopold II døde 1. marts 1792.

Ove Høegh Guldberg til P. Chr. Schumacher.

202.

1792 28. august, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Ven.

Jeg lader dette Brev gaae til Osterholt, fordi jeg haaber, at Deres Høivelbaarenhed er der endnu, og dette vil jeg inderlig ønske, da jeg har biet saa usedvanlig længe, og det er høi Pligt dog engang at sige Dem Aarsagen.

Sommeren er mig altid den usikreste Tid; jeg reiser just da omkring og besøger alle mine Byer; mange Embedssager har beskæftiget mig; nogle Venner imellem Mariager og Aalborg og mellem Hobro og dette har jeg besøgt, ogsaa for at see engang denne Deel af Jydland; og nu til alle disse deels Forhindringer, deels Adspredelser kommer ogsaa dette, at jeg har villet see lidt hen i Sagernes Gang i Polen og Frankerige, førend jeg ville skrive til en Ven, som saa ofte med mig har afhandlet disse sære Constellationer. See der mine Aarsager, just saadanne som de ere. Min Ven ville nu behage at prøve dem, og mig vil De altid elske, som jeg altid elsker Dem.

Men nu først om os selv; thi Deres kiere Breve ere saa gamle, at jeg næsten maae tage Dagen at begynde fra. Det glæder mig da at vide Dem noget nær paa Osterholt, midt i Roligheden, imellem Deres Høstfolk, at indsamle, hvad De har saaet, og at være, tænker jeg, næsten færdig; thi jeg venter, at de to Grader meere sydlig har skaffet Dem den Fordeel at have havt dog en god Deel i Huse, førend sidste Uges vedholdende Regn kom, der traf alt vores ude og meesten alt omme, saa jeg denne Dag først kand begynde at indkiøre. Her er Kornet blot middelmaadigt; thi de 4 Uger af den halve Julio og halve Aug., hvor Tørke om Dagen og undertiden Nattefrost til have nedsat Kornet, forvandlede her alt fra et got til et Middel-Aar; dog saafremt Høsten og Indbiergningen maae lykkes, bør vi, haaber jeg, dog være vel fornøiede. Nu venter jeg fra min Ven som Landmand baade i Holsten og Fyhn sikrest at erfare, hvorledes det er paa begge Steder.

Vor gode Ghr. Bülou er da nu virkelig Fyhnbøe. Sandrumgaard har han elsket som sit Barndomssted; lidt dyre skal han have købt;¹⁾ men alt skal være got, og det glæder mig; dog gielder det og her om at bygge, siger man. Min Ven kiender nu alt, vil underrette mig om alt og give mig fuld Vished; thi alt, hvad der angaaer denne gode Mand, er mig saare vigtigt.

Af min Vens foregaaende kiere Breve vil jeg kun lee med ad den eene Sag, at man et Øieblik kunde troe, at jeg var Forfatter af det ynkværdige Sludder over Apoc. c.13.²⁾ Hvad De saa venlig derom har svart, var ligesaa rigtigt som venskabeligt. Overalt stiger jeg ei ned til at skrive slige smaa Ting.

Men nu maae vi ud i den store Verden, og da først os nærmest. Sverrige har endnu Rolighed, og Gud skee Lov! Gid den maae vedvare for dette nok plagede, nok forgiældede Folk! og gid disse Naboer, og vi med, een-gang vilde begribe, begge to NB. ærligen og stadigen, at vi burde slutte os heel sammen, slutte os alleene sammen og overlade det øvrige Europa dets Krige og dets Viisdom! Rusland skal nok vogte sig for at befordre saadant Baand og selv indgaae det med; nam divide et impera.

Polen er det da gaet, som min Ven har formanet. Den smukke Bygning faldt hastigere, end den var opført, og Polen skal blive ved at være Slaveriets og Ueenigheds Sæde og følgelig Ruslands Fortoug, Krohuus, Magazin og Vaa-benplads. Kongen³⁾ har nu spillet den allerusleste Rolle, og de høie Herrer, som anraabde Keiserindens Hielp, staae da nu brændmærkte for Eftertiden som Polens Forrædere og Skiændsler. Under alt dette er det vist, at naar den ædle Europæiske Stats-Interesse skal være Vægten for Krige og Krigs-Aarsager, saa har Rusland gjort just, hvad det NB. derefter burde; og endmeere jeg maae tilstaae, at Polen mod al Klogskab har under Tyrke-Krigen drillet og haanlig beegnet Rusland. Dog for dette arme Land, som vilde hielpe sig, gjør det mig ondt lige til Sielen; thi dens Statsforfatning var fornuftig, vel beregnet og af en ædel Virkning, naar den kunde have blevet. Saa er da og dette Græve Hertzbergs Mesterstykke forsvundet og maatte forsvinde; thi saa lidet som det kunne naae Ruslands Bifald, saa umuelig kunde Vestpreussen have blevet ved at være Preussens, naar Polen var blevet det, Hertzberg vilde.

Men nu min Ven, Frankerige! Jacobinerne ere dog rasende. Her ikke et Ord om d. 10. Aug., denne Cannibalske Høitids Fest.⁴⁾ Den smitte ikke vore Penne! Dette alleene vil jeg handle om med min Ven, at her, synes jeg, staaer for os et af de gyseligste Exemple paa en forstokket Forblindelse. Dette Optog er da anlagt, unegtelig anlagt af disse ochlarchiske Helte; alt viser det for den, som kand tænke og vil see; thi efter at have givet denne ulykkelige Stat dette grusomme Stød til den fuldeste Forvirrelse, saa kommer

de frem med Projectet, der og decreteres, til en National-Convent, som da skal tilintetgjøre eller kand tilintetgjøre den spæde Constitution; saa suspenderes Kongen, som i intet handlede mod Constitutionen, saa udsendes Dictatorer til Armeerne og Provintserne.

For da at kunne naae dette sidste Øiemeed, at see Frankerige aldeles omskabt til det foreente Nordamerica, derfor fik de de Foedererte og i sær de rasende Marseiller til Paris og holdte dem der; derfor forfulgte de Fayette¹⁾; derfor nu da den 10. Aug. Og alt dette gjøre de, uagtet mægtige Fiender, frygtelige, om end og Frankerige havde sine hine Dage, staae lige rundt om dets Grændser, og med al den Fare, som misnøiede Tropper eller Tropper forladte af de faa erfarne Generaler og Officierer synes saa vist at true, og som de saa mishandlede Schweitzer, hvoraf flere Regimenter ere tilbage, nu paa meere end een Maade kand forvolde. I Sandhed, min Ven, Frankerige har været, fra først af i denne Tid, min Forbauselse, men nu er den min Rædsel og en Skueplads, som jeg med Gysen seer paa. Alt er overordentligt, og intet middelmaadigt kand ventes, intet jævnt haabes. Jeg slutter ei, ei engang gietter: jeg vil blot see. Gud forbarne sig over den store Mængde og gjøre snart Ende paa et Onde saa Stort og aabne Øinene for og paa det Rette! Hvilken Tid er dog vores! O felices Dani, si sua bona norint!

Far vel! min Ven. Gud bevare, lede og glæde Dem! Mit Brev lader jeg, som det sikreste, gaae til Hamborg, da vor gode Albrecht sikrest sørger for det. Min Kone helser, og jeg er med den sandeste Høiagtelse og en fast Oprigtighed Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Hofmarskal Johan Bülow købte i 1792, vistnok i juli (se Sch.s brev af 30. juli 1792 i L. Klingbergs arkiv), Sanderumgård i Asum herred på auktion efter sin afdøde moster Catharina Hedevig Brockenhuus v. Løwenhielm for 77.300 rd. (Trap, 4. udg. IV, s. 406).

– ²⁾ Frankrigs Revolution, forudseet af Johannes i hans Aabenbarings-Bogs 13. Cap. i Synet om Dyret, der opsteg af Havet, Kbh. 1792 under pseudonymet: Bringstrup, Degn i Ravnløse. Forfatteren var Odin Henrik Wolff. Jvf. Sch.s brev 1. maj 1792 til L. Klingberg i dennes arkiv. – ³⁾ Stanislas August (Poniatowski), konge af Polen 1764–95. – ⁴⁾ Den 10. august 1792, dagen for stormen på Tuilerierne og kongeparrets fængsling m. v. – ⁵⁾ Marie Joseph de la Fayette, der ønskede at opretholde kongedømmet, men blev tvunget til at forlade Frankrig.

203.

1792 30. november, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøiestærede Ven.

I lang Tid har jeg ikke havt den Ære at skrive Deres Høivelbaarenhed, end meere jeg har den Skam ikke at have svaret endog paa flere Breve.

Anledningen til denne Synd er først min Vens Reise til Osterholt, hvor jeg ikke veed, naar De kommer fra; dernest nogle mine egne Reiser, som i Sept. meesten aarlig indfalde; saa lidt Extra-Arbeide, jeg har og har havt; og endelig (thi med en Ven maae man tale reent) en Ekkelhed hos mig at skrive om vor Tids politiske Tildragelser, hvilke jeg saa ofte, fordi jeg ei tør lade være at tie, maae skrive om og i vore Selskaber, hvor man heller ei kand være stum, maae ligesaa tit tale om. Der seer min Ven (og flere Venner have prøvet det samme), hvorfor jeg har krympet mig for at tage Pennen. De kiender mit hele Politiske System i dette Tilfælde. De veed, at jeg afskyer Revolutioner; at dette fra mange Sider skønne Seculum har været mig kiert; at det smerter mig, at det sidste Decennium bærer saa beeske Frugter, som længe (dog hvo veed det?), men altid vist vil have og forvolde en bitter Svie; at det gjør mig ondt for 25 Millioner Mennesker, som haabe Lyksalighed, have allehaande Ulykker, gjorde en Constitution, som De besore, og over hvis Herlighed hele Europa skreg sig hees, og siden har de igien forkastet den og ere nu, hvad de kand blive; at jeg ikke kand uden med Bedrøvelse føle, at denne Lyksalighed, som er ikke til, som efter 2300 Aars Erfaring ikke kand blive til, anprises andre Folk, ogsaa os, fylder Hovederne med Sværmerie og truer den Lyksaligheds Fald, som Folk virkelig besidde. See, min Ven! dette og meere afskyer jeg og var tilfreds ei at høre derom. Europa er mig som det mægtige Rom efter Carthagos Erobring, og som der vil og her plethorie foraarsage Slag paa Slag, indtil det kommer hen, hvor det skal være. Men dette, hvorledes det vil blive, og ad hvad Vei det skal komme dertil, det see vi ikke og heller ikke kand engang giette om; og saa meget mindre kand vi, som alt hvad der skeer er sært, overordentligt, uventet. Eet alleene tør jeg troe, at Europa vil faae svære Tider og vise os de meest uventede Scener; men at Udfaldet vil ikke blive, som en stor Deel nu smigre sig med og under de forestaaende Omveltninger ofte vil haabe. Dette er min Overbeviisning.

Imidlertid, min Ven, lad os see paa denne Gang, denne Udvikling. Næste Aar skal maaskee gjøre mig klogere; da faae vi at kiende, hvad Deres gamle Ven Keiserinden vil foretage sig; om hun, som saa vel har passet sine Polske Sager og Tyrkiske, vil blive borte fra de Tydske og Franske; om Patrioterne i Holland kand holde sig ei at tage Deel i den Herlighed, som Frankerige nu har lyksaliggjort Brabant med; om Engelland kand blive ved at være neutral; om det vise Berlin ikke kunne blive en Vulcan i det Nordlige Tydskland, og det Hellige Romerske Rige dele sig i ligesaa mange Republiker som Fyrstendømmer; om ikke samme Held skulde (det jeg synes rimeligt) udbrede sig til Italien og dens Øer, og Paven ved denne Leilighed med det Romerske hele Hierarchie faae sin Afskeed; om da ikke og Spa-

nien skyldede sig selv ogsaa at afkaste Aaget; og saaledes denne største og bedste Deel af Europa under Frankeriges Skyts og Gudinden Friheds Bestyrelse, som beqvemmost hersker fra det Sted, hvor hun først opsatte sin Throne, udgjorde en confædereret Stat og det Femte Monarkie, der da staaer, som det kand, og saalænge det kand. Den Christne Religion behøver man ei længere; thi den Oplysning und Aufklärung, som gjør den unødvendig i Frankerige og i Berlin, vil udbrede sig over alt og danne overalt de ædle Siele, hvis ophøiede Handlinger man saae d. 10. Aug. og 2. Sept.,¹⁾ og som viser saadan priselig Menneskekierlighed mod de mange 1000 vildfarende emigrerte Brødre og saadan Ømhed mod retmæssige Øvrigheder i Hessen, Maintz etc. End ikke Gud behøver man; thi det var endnu een Herre tilbage; dog man kunne maaskee behøve ham for at have een at sværge ved; og dog nei! Eed holdes jo dog ikke. Følgelig er han ei fornøden og kand gaae ud. Da først er Friheden fuldstændig, og der er ingen Herrer uden les sans culottes, som man føler Herrer og ei saa kalder. Skulle Gud dog være til og Christus være til, saa staaer alt dette ikke, og saa vil disse Forsøg styrte fra een Ulykke i en anden ende, Gud veed hvordan. Gud, som min Ven og jeg tilbeder, forbarme sig over Europa og redde os! Vort Land er vel regiært og saa lykkeligt, som det i det Menneskelige er mueligt. Felices Dani, bona si sua norint! Min Ven spørger mig om vore Hoverie-Foreeninger. Her i Havreballegaards Amt blev kun een Gaard ikke forligt. I Stiernholms Amt bleve Fire aldeles tilbage og giemte til Commissionen. Alt dette var færdigt og inde før 1. Jul.

Rugen giver her lidet af sig, Byggen maadeligen, Havre og Ærter meget. Rugen gaaer vist over 20 mk.; og bliver Udførsel stor, vil Havren stige og. Jeg har længe ei hørt fra Hindsgaul noget. Gud veed, hvorledes den Holckske Sag²⁾ i Grunden er. Man kiender sielden Mennesker uden halv. Men vi to kiende hinanden bedre, og derfor er jeg med den allerstørste Hengivenhed Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Der sigtes til massakrene i de parisiske fængsler 2.-5. september 1792. – ²⁾ Jvf. nr. 184 og 200.

204.

1793 26. januar, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Atter har jeg længe biet med at besvare Deres Høivelbaarenheds Brev af 16. Dec.; men ikke enhver Tid er god nok til at skrive til Dem, heller

tilstrækkelig nok for at besvare Dem. Enden af Aaret fordrer desuden en Deel Nytaars Breve fra mig; og Begyndelsen af Aaret og hele Jan., endog endnu, har været høist urolig for mig, da min Kone, angreben af en falsk Pleuresie, har været nær Døden, er endnu meget mat og svag, føler febrilske Bevægelser, kand neppe een Time være oppe og, skjønt i Bedring, gaaer dog meget langsom mod Sundhed. Min Ven har nu til mit Ophold meere Aarsag, end De nogensinde vilde; thi jeg veed, hvad Deel De tager med mig.

De har da solgt Deres kiere Osterholt¹⁾ og kunde og burde ei andet. Men De har ei sagt mig, hvad De fik derfor, og jeg husker ogsaa ei, hvad De gav. Overalt er jeg glad ved, at De i Tide reddede Deres Capital. De er da nu fuld Dansk og fuld Fyhnboe og vil maaskee giøre, som jeg har giort, ansee den Post, De har, som Deres Blivested. Et nøisomt Sind, som har prøvet Verden og veiet Tingene, behøver ikke stor Overvindelse derfor. Et værdigt Embede i Staten er for Ærekierhed nok, ogsaa mod Kiedsomhed et Middel. Tid, som bliver tilovers, hører Bøgerne til; og dersom min Ven vil leve fuld lykkelig (thi dertil udfordres vist, at Tiden maae blive os for kort), saa skulle De skrive eller bringe i det Reene de vist mangfoldige Anmærkninger, som De paa Deres mange Reiser har giort. Kunne jeg dertil overtale Dem, saa ville jeg være glad selv, glad for Dem (thi ved saadant Bi-Arbeide blev min Ven lykkeligere), glad og for Fædrenelandet; thi De kand ei skrive, uden hvad der vil ære og nytte det. Jeg for min Deel maae altid have saadan Tilflugt; thi uagtet jeg ofte læser endog hele Folianter ud, kand jeg dog ei giøre det med eet, men maae stikke Skriverie ind imellem.

Min Ven spørger, om vi dandse her. Vist nok dandses 6 til 8 Gange om Vinteren paa Raadstuen, og almindeligen har jeg givet et Bal om Vinteren, hvilket da i Aar gaaer over af anførte Aarsag. Fornøielsen for Ungdommen er uskyldig, nydet i den Maadelighed; men som i Odense, hvor den er Livet heelt, er den skadelig for Sæderne og ulyksalig for Pungen. Det gjør mig vist ondt for denne Bye.

Det har ellers undret mig, at den Jydske²⁾ Bonde har saa lidet Begreb om Frihed og Eiendom, disse Ting forstaaet om Selv-Eier-Rettighed. Hos os er det Bondens Attraae, som har største Lyst til at kjøbe sig selv, endog hvor han er, og bliver hovfri. Tre Herregaarde ere saaledes i min Tid hos os udstykkede, og en Fierde laver sig til. Bønderne kjøbe sig selv begierligen, afhænde fra deres Gaarde en Tønde Hartkorn og meere til Huusmænd eller Huses Opbyggelse, faae denne Jord dyre betalt og giøre saaledes deres Regning. Ei i Almindelighed er jeg fornøiet med mine Selveiere; ikke at de jo leve got; men de ere ofte med deres Arbeide bag efter Hoveriebønderne; de arbeide ei selv drivende med og føre sig meere op som Opseere end som Deeltagende. Den Mængde Nybyggere paa 4 Sk. H. meere eller mindre borttage en

Deel Tienestefolk, som gifte sig sammen, og volde Mangel paa dem. Disse nære sig i de gode Aar; men da vi og maae vente slette, vil det i saadanne blive dem umuligt. Overalt har denne Sag to Sider, og af en høist vanskelig Afgjørelse, ligesom og hvorvidt det i det hele er got, om Herregaarde gandske forsvinde. Eet er jeg under andre mine Tvivl eenig med mig selv om, at denne Afhændelse af Herregaarde lidt efter lidt efter Folks eget Behag, uden Medvirkning fra Regieringen, er uskadelig. Jeg elsker den stille, jævne Gang, som intet forstyrrer, og som, at jeg saa skal sige, gjør det Nye fuld beslægtet med det forrige. Bønderne, alle, endog de Hovgiørende, have hos os i de sidste fire gode Aar mærkeligen taget til i Velstand; thi de have havt meget at sælge og faaet det vel betalt. Ogsaa dette sidste Aar, skjønt Rugen paa de fleste Steder giver lidt i Skieppen og derfor betales med 22 til 24 mk., har Byg været god, som koster 11 til 12 mk., og Havren, der koster 7 mk. 8 sk. til 8 mk., fortreffelig. Boghveden var og sær god. Heste begynde nu at søges og maae endelig, da Krigen vil fordre baade dem og Havre.

Men nu skal vi og snakke, som gamle Statsmænd, lidt Udenlandsk. Frankriges eller dens Regenters Opførsel er nu og min Ven misnøiet med. Jeg negter Dem ikke, at jeg afskyer dem og skiælver for disse Fanatiker. De give Decreter angaaende fremmede Stater og fremmede Folk, som ere ligesaa gyselige som uretfærdige. Seir over dem er Menneskelighedens, og deres Seir Menneskelighedens Ruin. Men de ere, Kiereste Ven, i allerhøieste Grad farlige, farlige i deres Grundsetninger for den Mængde Fanatiker, som alle Nationer hæle, og den endnu større Mængde Taaber og Halvkloge, som sluge Ord og ei smage, mindre veie dem; farlige for et stort Riges Magt, de bruge med en Despotisme og en Uskaansomhed, som Ludvig den 14. aldrig; farlige for de fanatiske Hære, som de udsikke, og som Frankriges Næringsveies Forfald formeerer; farlige, fordi de med een Magt under eet Stød virker imod flere Magter under forskellige Fiedre; farlige, fordi disse æreløse og Samvittighedsløse Mennesker bruge alle Midler, og deres Fiender mod dem kun de hidtil sedvanlige. Jeg gider neppe tænkt paa dem og maae dog, fordi det er Europæ Sag, Menneskelighedens Sag. Jeg er inderlig overbeviist, at ogsaa dette Uhyre knuses; men hvor meget Ondt kand det ikke først udrette?

Nu have vi, kiere Ven, meget at erfare. Hvorledes vil det nu gaae, naar Østerrigerne og Preusserne faae Magten samlet? Hvad bliver Engellands endelige Beslutning? Vil man lade Kongen i Sardinien synke? Vil Naples og Spanien tie og bie, indtil og de maae modtage Love? Skulle Engelland vel lade sig og neddysses? Mon Tyrkerne vare eenfoldige nok til at brække med Rusland igjen? I Sverrig skal Louisd'or tilveiebringe Urolighed og Regenten være enten fri eller ei Kongen tro.³⁾ Nok for os at see paa og see efter; men at giette eller slutte holder jeg mig fra ligesom min Ven; thi nu i 4 Aar er

alt i Verden sært og uden for hin ordentlige Gang, vi før kiendte. Naar nu min Ven i Sommer gjør mig den Ære at see mig, saa vide vi meere, end vi vide nu, og vil have nok at snakke om. Nu lev vel under Guds Varetægt og Veiledelse; min Kone helser paa det bedste, og jeg er med den største Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Sch. afhændede i november 1792 Osterholz til en v. Rumohr (Breve 23. og 27. nov. til svogeren L. Klingberg i dennes arkiv). – ²⁾ Fejlskrift for »Fyhnske«. – ³⁾ Hertug Karl af Södermanland, den senere Karl XIII, der efter broderen Gustav III.s død indsattes som regent, brød med den hidtidige politik, idet han i dec. 1792 optog forhandlinger med den franske regering med henblik på at sikre Sverige subsidier.

205.

1793 9. juli, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Ret saa! nu har Deres Høi-Velbaarenhed skriftet og bekiendt, at De, endog i denne Alder, spiller endnu den Unges Rolle og ikke rider aleene, ikke stærk alleene, men vovsom, endog til at sette over Grøfter!*) Vel derfor, at De udsetter at komme til mig for ikke at staae haard Skrifte, faae megen Utak og gjøre strænge Løfter om Forbedring, høre meget om Varsomhed og faae alvorlige Erindringer om at ansee sligt Stød, slige Smerter for gode milde Varsler! Sandelig min Ven kand ei gjøre bedre end opbie nøie fuldt Helbred og siden lade lidt Tid gaae bort, førend De kommer til en Ven, der kunde paamine. Tid vunden er meget vundet; Alvorlighed taber sig som vore andre Sindsbevægelser; og da min Ven har udregnet, at min umueligen kunde fra 29. Jun., da De har gjort Deres Skriftemaal, bestaae længere end 21 Dage, saa har De endnu, for at see min Pande Rynkefrie, mine Øine blide, min Mund smilende, lagt 8 Dage til som erfaren Statsmand og vil ikke komme førend mod Enden af Julio. Jeg er da og hiemme og bliver hiemme fra 25. Jul. indtil vel hen i August. Noget nær vil og min Vens Regning treffe ind, at Skriftemaalet bliver taaligt, og mod ærligt Haandslag paa ikke saa at gjøre meer Afløsningen paafølge.

Jeg venter da og længes vist; thi vi skal snakke meget, og hegler De, maa-skee ogsaa jeg, nogle Konger og Fyrster igiennem, skal jeg og ikke spare de Franske Republikaner, under hvad Skikkelse de end saa ere fremtraadne. Men Dem skal jeg omarme og sige Dem, at jeg er og bliver Deres Høivelbaarenheds ærbødigste Tiener og gamle Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Jvf. brev af 4. juni 1793 til svogeren L. Klingberg (i dennes arkiv), hvori Sch. omtaler en skade, han har pådraget sig, smerter i lænden og en stærkt opsvulmet testikel, efter lægens mening forårsaget af hans springen over grøfter under en landvæsenkommissionforretning eller ved en strabadserende ridetur.

206.

1798 20. februar, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

En stærk Forkølelse, som i tre Uger har holdt mig i mit Sovkammer og endelig er ved at tage Afskeed, har forhindret mig at besvare hidtil Deres Høivelbaarenheds meget kiere Brev af 13. Jan.

Hierteligen maae jeg strax takke for det gientagne Løfte om det Bolster, min Ven har villet paatage sig at anskaffe os til Hald.¹⁾ Min Kone, som venligst helse, beder nu indstændig

- a. at vor gode Ven vilde lade det blive yderst vis, at vi faae dette Bolster
- b. og tillige kierligt bære Omhu for, at vi, saasnart det er kjøbt, maatte med den første agende Post faae det sendt bort fra Odense. Det skal syes og være paa Hald d. 1. Mai, saa Tiden er knap; alt dette koster; men her er ingen anden Udvei.

Min Ven beundrer mit Mod, at jeg i min Alder tør paatage mig en saa stor Handels og Avlings Drift; men De veed, at jeg, om Gud saa vil, har udseet Hald til nidum senectutis et Musarum mearum senescentium secessum; og dertil har dette Sted alt ønskeligt, saa min Ven gjør vel i, at De saa tvivlende lover at besøge mig der; thi jeg er bange, at De fra dette Øjeblik af tog hos Dem selv samme Beslutning og opbiede ikke mine Aar for at iverksætte den. Dog endnu dette Aar vil Hald ei være farlig; thi her er endnu alt saa raat, alt, som Vinteren gav det; her er ei bygget; intet er hædret; ingen Forbedring er skeet; Tiltrædelsen nu er foreenet med alle de Vanskeligheder, som skrække mig meere end den hele Bedrift siden. Thi jeg faaer en brav Forvalter, fuldkommen erfaren og erkiendt retskaffen Mand, som da har Byrden og den daglige Opsigt. Forpagter kunde jeg ei have; thi derved udelukkes jeg fra de her saa nødvendige Forbedringer, hvilke behøves jo før, jo hellere.

Tienestfolkene forvolde og stærke Klager her, saa at man inderlig ønsker en Politie-Forordning for dem. Dog lister man sig, her lettere, der vanskeligere; men allevegne er Lønnen skammelig stegen, hvilket man føler og maae bære. Dette gielder og om Hald. Dersom jeg har nu nogenlunde truffet duelige Folk, haaber jeg, at en Snes Rigsdaler om Aaret klogeligen

fordeelt ved Leiligheder skal der som her hielpe mig igiennem. Overalt, min Ven, det er med Ejendom som med Embede, Fortrædeligheder følge med.

De to Bønderkarles Historie har min Ven ligesaa artig fortælt, som den er mærkelig og af vor Tid en værdig Frugt. Naar engang alle Parceller have ynglet, og Bisværerne forlade Kuberne, tænker jeg, at Mængden skal trykke Lønnen ned, og Forlegenhed for at faae Tieneste spæge den nu kaade Stivhed.

Min Vens kiere Franzoser vise sig med et Adfærd, der skiller dem vist ved Deres Yndest.

1. Deres Decret mod den neutrale Seilads, hvorved Engelske Vahrer, fundne paa neutrale Skibe, berettiger Opbringelse og confiscation, er da et Decret mod al Seilads uden for vore egne Fahrlande eller et Decret til Convois Nødvendighed for alle neutrale.²⁾
2. Deres Opførsel i Venedig giver dem nu fuld Ret til en lige i Schweits, paa det dette gode Land og gode Folk kand komme under samme Formynderskab som Cisalpinerne og Genua og Holland. Vi have nu en Lemanisk Republik.³⁾
3. Churfyrsten af Pfaltz skal give Erstatning for hver Franzos, der blev dræbt ved Rhinskandsens Indtagelse, den, ingen Afstaaelse berettigede dem til at fordre.

Alt er gyseligt og avler nye Gyseligheder; de andre følge samme Exempel, og Vold bliver herskende.

Men jeg maae ende, og hvo gider tænke dette Fæle, endsige male det? Gud forbarme sig over Europa! Dem velsigne han, og altid ville De elske den, som er med den største Høiagtelse Deres Høi-Velbaarenheds ærbødigste Tiener og oprigtige Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Guldberg havde købt Hald slot, iflg. skødet 1798 for 29.244 rd. – ²⁾ I henhold til den franske lov af 18. januar 1798 skulle ethvert skib, der kom fra England eller dets kolonier, erklæres for god prise. – ³⁾ Ved en folkeforsamlingsbeslutning i Waadtland i Schweiz oprettedes 24. januar 1798 en såkaldt lemanisk republik. Den afløstes imidlertid snart af den helvetiske republik, omfattende hele Schweiz.

207.

1798 18. september, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Elskelige Ven.

Deres Høi-Velbaarenhed har og vil have Lemfældighed med mig, naar jeg undertiden bier længere med at svare, end jeg burde, og altfor ofte maae

begynde som med at takke for Deres saa og med at undskylde for mine Breve. Mit Hald, hvor jeg undertiden ei alleene maae hen, men og opholde mig en heel Uge og altid skrive om til mine Folk, har megen Skyld i saadan Forsømmelse; og en Ven som De indseer Nødvendigheden. Saaledes var jeg der nu fra 3. til 12. Sept. for at ordne min Vinter der og Arbeidet der og see det gamle Corps de Logis for en Deel nedreven, indtil det øvrige kand næste Sommer ogsaa blive nedtaget, naar Indretningen i den nye Bygning er saavidt færdig, at Huusholdningen kand komme derop, og jeg med mine logere der. Dersom jeg lever og faaer alt indrettet efter min Plan smukt og simpelt og tillige de begyndte Avls-Forbedringer udvidede, haaber jeg 1801, da min Ven endelig maae besøge mig, at kunne, naar Gud giver Lykke, med Glæde vise Dem mit Kiøb. Jeg har ladet tet til Haven 32 til 34 Td. Land i Sommer indgrøfte, deelt denne Jord i 5 Lodder, og da den havde hvilt i 5 Aar, lod jeg i forrige Aar den første Lod pløielgge, i Enden af Martio ompløie og i Mai giødske, pløie og besaae med 6 td. 4 skp. Byg, 7 lispd. Kløver og 3 lispd. Rajgræs. Nu erindrer min Ven sig Tørken i Mai og til d. 20. Jun. Jeg skiælvede; men Bygget holdte sig, blev skiønt og har givet 36 Tr. herligt Byg, og Kløveren saae jeg nu at staae meget haabefuldt. Nu kommer den anden Lod ind under samme Behandling, og siden Aar for Aar de øvrige. Giver Gud her Lykke, saa bliver dette en Forbedring, som kand lede videre. Alle mine Enge har jeg ladet med Grøfter gienemskiere; og endnu (thi alt er her, som Naturen gav det) er her usigelig meget at hielpe.

Hvad ellers Aarets Grøde angaaer, saa har den været middelmaadig god for mig som for hele Landet, og som hos Dem fylder den kun lidet i Laderne imod forrige Aar. Nogle Egne giøre, som altid, Undtagelse. For Sæderug betaales 5 rd. og derover. Dette synes at spaae høie Priser; dog dette vil beroe paa Udførsel; thi ellers troer jeg ikke, at dette skulle have Sted. Træ-Frugter ere dette Aar i stor Mængde. Boghveden, som er rig, trænger nu, for at komme ind, til 8 Dages Tørveir.

Min Ven klager over Folkemangel, og den føles og her, dog ikke i den Grad som i Fyhn; og Lønningerne stige i Forhold. Raad bliver der ikke, førend Biesværmene komme ud fra vore mange Parceller; imidlertid, da disse stedse tage til, vil Mangelen endnu i endeel Aar blive større.

Her kiøbes stedse Herregaarde for at udstykke og vinde; Skovene, hvor Søen er nær nok, forhugges og udryddes. Fordelene, som derved giøres, ere betydelige endnu; men det vil gielde, om Enden ei skal ligne hin Actie-Handel.

Jeg har til Hald i en skovløs Egn kiøn Bøge- og Ege-Skov; jeg mærker, at hvad Skov der er 3 Mile rundt om (og der er ei meget) er bestemt til Øde-

leggelse. Naar jeg da holder til raade med mit, tænker jeg i Tiden at blive en stor Skov-matador: inter cæcos luscus Rex est¹⁾.

Hvorledes er Fiskeriet ved Faaborg og overalt ved Amtets Spøkyst? Her siger det mindre end intet, da, endog al vor Dovenskab fraegnet, forekommer det mig, som Fisken har forladt Kysten. Man veed, at den saa undertiden gjør.

Det er ynkeligt, at Sæderne saaledes fordærvs, at Skilsmisser saaledes rive ind i Fyhn; de arme Forældre, som leve og see en Datter, i sær for-tient, at forskydes, ere yderst beklagelige. I Aarhus og disse Byer hører man intet saadant, og gid det ingensteds høres!

Stykker man rask ud i Fyhn? Det forekommer mig, som man har be-gyndt at efterligne os. Men min Ven gaaer ei ind i saadant; heller ei har De villet købe sig nogen Hoved-parcelle. Var der ikke dog i Nærheden af Dem noget saadant til Fals fra Sl. Geheimeraad Scheels Enke?²⁾

Den unge Græve Schaffalitschy er han ikke gift igien?³⁾ og hvorledes lever han? Ogsaa den gamle Holst med sin unge Frue pirrer min Nysgierrighed; er der ingen Børn?⁴⁾

Nu den bedste Helsen fra min Kone og den Forsikring fra os, at Ønsker oprigtigere end vores for Dem, Kiere Ven, kand ei skee, heller ei Hengi-venhed være ærligere end den, hvormed jeg er Deres Høi-Velbaarenheds ærbødige Tiener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

Je ne touche pas les affaires Politiques, parceque je n'aime pas à raisonner sur les mistères; et celles-ci en sont maintenant.

¹⁾ Prouerbium Erasmi Roterodami Chiliades, Basel 1523, har under Tertiae centuria IV, 96: In regione cæcorum rex est luscus. – ²⁾ Formentlig Mullerups ejer, afdøde gehejmeråd Fritz Skeels enke Catharina Elisabeth, f. Cicignon. – ³⁾ Greve Erik Skeel Schaffalitzsky de Muckadell på Arreskov, hvis første hustru døde 1796, giftede sig i 1799 med Charlotte Amalie Reventlow fra Brahe-Trolleborg. – ⁴⁾ Baron Adam Christopher Holsten til Holstenshus ægtede 1796 komtesse Clara Charlotte Trampe, f. 1774. Der var ingen børn i ægteskabet.

208.

1802 23. februar, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Gode Gamle Ven.

I Dag modtog jeg heldig Deres Høi-Velbaarenheds kiere Brev; jeg kalder det heldigt, fordi jeg just i Dag troer at kunne besvare det, da mine For-retninger siden i de følgende Maaneder neppe skulde have tilladt det; og jeg

ville dog saa gjerne holde ved et saa kiert, et saa fast Venskab, om jeg end ikke som før kand dyrke det ved de jævnlige Breve; thi mit Skriverie er stort, og jeg bliver gammel.

Min Ven boer da nu paa Bejerholm¹⁾ og er Agerdyrker; men jeg veed, hverken hvor Gaarden ligger, heller hvor stor den er, og hvad Herlighed den har; og dette trænger jeg dog til at vide og beder om at maae faae at vide; kort sagt, jeg formoder, at det er en eeneste Gaard, og at min saa kloge og kyndige Ven har valgt passende for sig og da vel. De er da boende der for bestandig og har sagt, formoder jeg, Faaborg Farvel.

Vore Kornpriser ere her: Rug 28–30 mk.; Byg 16–18 mk.; Havre 9–10 mk.; Boghvede 18–22 mk.; Ærter 24–28 mk. Kornprisernes Høide troer jeg at grunde sig i Aar i Landets fulde Udtømmelse, saa at det nye Korn strax maatte allevegne holde for; i Østersøens Spærring, som endnu for den store Preussiske Andeel vedvarer; i Forrige Aars ulige Grøde hos os, da Rugen ei faa Steder vanlykkedes; i Engellands vedvarende Trang; og da og i en Eftersvie af vores og hele Europæ Krige.

Min Ven spørger, om jeg boer paa Hald. Endnu ikke; men min hele Attraae staaer did, dog, om det er Guds Villie, endnu dette Aar, da jeg i Sept. fylder mit 71. Aar, at ende mine Dage i Roe; kun at Regieringen vil slippe mig og slippe mig passende. Hald vil kunne modtage mig og er en Boepæl og en Egn i min Smag; thi af angenehme Landsteder ere kun faa at sette over. Rug avles fortrinligen, og saa Boghvede og Havre. Der er meget at bedre og hielpe; kun at man boer der.

O! hvor har De ret, at hele Verden har i kort Tid undergaaet en anden Skikkelse og Europa kommen i en Tilstand, som igien skal føde en anden, og ventelig om ikke længe; thi alt er tvunget, unaturligt og personligt, og meget endnu ugiort, uafgiort. Jeg gaaer ikke til det Besynderlige; thi min Ven kiender det som jeg. Frankerige er Republik og baade for stor dertil og for mægtig i Forhold til det Øvrige. Bonaparte har den Kraft efter sin Post, Republiken behøver; og efter sin Tænkemaade den Kraft, Europa er tient med. Men han er ei dødelig alleene, men og udsat for al den Efterstræbelse, som Avind, Herskesyge, Begierlighed af al Art, Uro i Sielene og Misnøjelse maae frembringe. Mine Ønsker ere for hans Bevarelse; thi Fred synes han unegteligen at ville. Men min Ven veed, at det er lettere at vinde Slage, lettere at stifte en Statsforfatning end haandhæve denne og i Fred at bekjæmpe Partier og lede Statens Dele og styre Millioner, og alt dette hos et Folk, som ikke er frit, men kaldes saa og vil være det.

Hans Lykke synes at veje med hans Egenskaber og at overveje hans Gierninger. Han ligner meget Cæsar; men kiender man denne nøje og alt nøje om ham, staaer han langt i mine Tanker over Bonaparte. Neppe skulde jeg

fejle, naar han ikke har gjort August (August NB. efter Slaget ved Actium) til sit Mønster; og da er August mig stor.

Min Ven nævner ogsaa vor Krig. Her have vi vist tænkt, undret og glædet os lige; men hvilket Dødsfald just da! Paul faldt¹⁾, og hvor heldigt et Fald for os, for Norden, for hele Europa. Dette er den Fierde Russiske Regent, som er falden, farlig for os. Alexander er god; gid han og maae være klog, agtsom paa at staae!

Deres Høivelbaarenhed har Ret at finde stor Lighed imellem den Franske Republiks og Roms sidste 60 Republikanske Aar. Men at De læse og ofte Ciceros Breve, ogsaa dem til Atticus, glæder mig, fordi min Ven saa nyder og mine fornøjelige Timer. Hans Rhetoriske og Philosophiske Skrifter vil og friste Dem. Vist var den Tidsalder høit stegen; vist staae vi ei høiere og trænge stedse til at holde fast ved de Græske og Romerske Mønstre for ikke at skeje ud og komme tilbage. Europa elsker saa Konsten at myrde og at vinde Penge og skabe Nyt, at overalt synke de ikke didhen hørende Videnskaber. De gamle ere og min Lyst og min Moroe.

Nu lev vel, Gamle Ven, vær lykkelig og elsk stedse den, som med en uforanderlig Høiagtelse er Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tiener og sande Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Sch. købte i 1800 Bejerholm i Ollerup sogn, en avlsgård, der hidtil havde hørt under Nakkebølle, hvis ejer var den i nr. 207, note 2, nævnte fru Skeel til Mullerup.

– ²⁾ Den natten mellem 23. og 24. marts 1801 myrdede kejser Paul I efterfulgtes på tronen af sønnen Alexander I.

209.

1803 28. januar, Aarhus.

Høi-Velbaarne Hr. Kammerherre, Allerhøistærede Ven.

Inderlig Tak for Deres Høivelbaarenheds kiere Brev og alle Deres gode Ønsker over mig og mine ved Aarets Forandring og for al den venskabsfulde Deel, som De tager i alt, hvad mig vedrører, saavel i den naadige Erindring i Rusland, hvormed min Søn¹⁾ blev udmærket, og jeg med tillige æret, som i min Løsladelse med Ære fra et Embede, jeg nu i 19 Aar havde forestaaet, og som jeg efter 42 Aars Tieneste ønskede i mit 72. Aar at forlade.²⁾ Med et svært Penge-Regnskab bebyrdet, og det i en Alder, hvor Uvished svæver baade over Liv og Sindskræfter, ønskede jeg at sette baade mine øvrige Dage og min Familie i Sikkerhed ved selv at aflevere alt. Dette er da nu og skeet, og jeg er fri. H. K. H. Kronprintsen vilde nødigg lade mig slippe. Allerede ved Hans Nærværelse her 1799 bad jeg om Løsladelse,

men forgiaeves. Nu 1802 værdigede Han endog rørende at erklære mig fornøden; men paa kraftig Forestilling af mine Aarsager bønnerde og lovede han og ogsaa har holdt. Jeg havde nu den Glæde og at see vort Havne-Arbeide i Horsens og Randers fuldendt, og i Aarhus det samme saaledes i Gang, at det ventelig næste Aar, om Veiret vil nogenlunde føje, kand være endt. Støfringgaard's Klosters Bønder blive Hoverifrie til 1. Mai, Forpagtningen ophører, Tienderne forpagte de, de overflødige Enge ere solgte, de overflødige Bygninger komme bort, Huusholdningen faaer manglede Leiligheder. Hoved-Gaardsmarkerne benyttes efter en lagt Plan. Klostret vinder strax aarlig hen mod 400 rd., i Tiden det dobbelte. Godset hielpes, og Skoven hævedes. Det hele er af Kongen nu approberet. Klostret havde 1784 108.000 rd.; nu har det 130.000 rd. og har i 9 Aar havt aarlig til 8 Expectanter 480 rd. Udgift og i disse sidste dyre Aar stærkere Udgift. Vore Hospitaler i Randers og Horsens have tiltaget baade i Lemmers Antal og Capital. Horsens har faaet en forskiønnet Kirke. Alle offentlige Bygninger vedligeholdte og alle publique Capitaler i god Stand. Alt dette kun for min gamle Ven, NB. kun for Dem. Men nu var det og Tid at spænde fra og prise Gud, som har stedse hiulpet og gjort Enden god.

Vist ønsker jeg, Allerhøistærede, at flytte til Hald, saasart min Kones svagelige Helbred viser mig, at jeg kand. O! kunde jeg saa der endnu engang see Dem!

Ligesom mit Hierte stedse er til Dem med al sin Agtelse og mine varme Ønsker for alt Deres Vel, saa ville jeg og, at De taaleligen kunne befries fra Skifte-Sager. Deres Embede har desuden adspredende Sager nok.

Politiken er saadan i Europa, at jeg forlængst, Kiere Ven, har anseet den som det Sære, jeg overlader til Gud; thi det samme Frankerige, som har ligesaa overvejende en Magt som en utæmnet om sig gribende Lyst, har inden i sig saa megen fængelig Materie og saadan en dæmpet Vulcan, at Udbrud kand og maae ventes snart eller seent. Preussen glæder sig over Østerrikes Svækkelse og kryber for Frankerige, langt farligere end Østerrige. Rusland lader sig smigre til at befordre Frankeriges Overvægt for at synes at dele Æren. Endog min Ven, en gammel Statsmand, ønsker Engelland svækket, for at Frankeriges Herredømme dog kunde endnu friere tyrannisere og fordre alle Folk, ligesom forhen Cisalpinerne og nu Schweitserne, til Paris for der at modtage de Love, de skal lyde. Saaledes taleden den første convent, og saaledes sees nu. Med alt dette er Frankerige, der skal være endnu republik, Nar for sine Ledere, ligesaa vel som det hele Europa for de Samme. Men Gud hersker og fører, hvorhen og ad de Veje, han vil, Jordens smaa Herrer. Carl 5. var ikke 1554, hvad han lovede sig 1547; Ferdinand d. 3. ikke 1648, hvad hans Fader ventede 1629; Sultanen ikke 1697, hvad

Musulmannen troede 1683; Ludvig 14. ikke 1715, hvad han var 1697; Carl d. 12. ikke 1718, hvad han syntes 1707.

Men De, Gamle Ven, som venlig helses fra min Kone, De leve stedse lige lykkelig og elske altid lige oprigtig den, som med den samme Høiagtelse og Hengivenhed bliver Deres Høivelbaarenheds gamle oprigtige Ven og ærbødige Tiener

O. Høegh Guldberg.

¹⁾ Formentlig sønnen Frederik Høegh-Guldberg, der i 1802 udgav Ode til Keiser Alexander. – ²⁾ Ved kgl. resolution af 22. dec. 1802 (Rtk. 2411.55, nr. 398) blev Guldberg efter ansøgning afskediget fra stiftamtmandsposten fra 1. januar 1803 at regne.

210.

1803 13. juni, Aarhus.

Høivelbaarne, Elskelige Ven.

Den omstændelige Efterretning, Som Deres Høivelbaarenhed har villet unde mig om vor Kiere Arveprints og Hans To Sønner, fortienner min ømmeste Taksigelse, ligesom et Brev fra en gammel Ven har for mig en Sødhed, der bedre føles end udtrykkes.

Maatte kun nu denne Reise og de Vande, H. K. H. vil besøge¹⁾, have for Hans Legeme den istandsettende Virkning, vi begge ønske! O hvilken Glæde for os og alle Velsindede, om denne ejegode Herre kunde nyde Liv og Helbred endnu i nogle Aar for at være Hoved og Styrer for Sit Huus, paa det at de Aar, som ere de slibrigste, kunne skride hen under Hans Tilsyn og med den Undseelse, som følger en Faders Øjne! Vist er det, at hos den ældste Prints er et stort Anlæg; det jeg tydelig nok mærkede 1795, da jeg paa Jægerspriis i 14 Dage saae ham og vist uden Fordom vejede Ham; siden har jeg stedse staaet i et vist Forhold med ham og erfaret hos Ham en Indsigt, en Dømmekraft, en Gave til at udtrykke sine Tanker; alt dette saare sielident. Hvad jeg ellers udspørger om ham, endog fra Kiendere, svarer her til, saa at her vist er en Prints i Forventning af sær egne Egenskaber. Men, min Ven, Han er i 17de Aar, hører til vor ikke gode Tidsalder, staaer for Ungdommens farligste Tid, har for sig en knudret Bane og er Prints, Stattens tredie Mand. Al Verdens Erfaring har lært os, at det er Gud, ja Gud, som ved den synderligste Bestyrelse danner og fremdrager og bevogter de Printser, som have været de Store og tillige Gode og for Deres Virkekreds velgjørende. Naar jeg seer eller hører med Vished om saadanne, forekomme De mig altid som den smækre, ranke 3 alens Eeg i vore Skove, der kand blive et vældigt Træ, men og af Storm kastes, af Geder gnaves Barken af, af geile Dreng skamskieres eller efter forstmæssige Hugster fældes. Gud

vaage over Ham og Selv opelske Ham! Ogsaa Hans Broder har, forsikrer man, lige Forstand og Tækkelighed.

Min Vens Danske Hierte har følt meget ved at see den gamle ærværdige Herre og den Unge vist meget lovende, og den Ældste saa meget meere, som Han med en tænkende Siel foreener et ædelt Hierte og har i dette Hierte Religion, eeneste Ballast i disse rankbygte Skibe.

Saa reise da nu Fader og Sønner, saa leve de alle under vore varmeste Ønsker, som Gud rigeligen ville opfylde!

Min Ven, skilt ved Skifterne²⁾, er mindre bunden og vil vel saa engang kunne finde Leilighed at glæde mig, i det mindste næste Aar, om vi leve, med Deres kiere Nærværelse. Endnu dette Aar maae jeg blive i Aarhus; thi det Kronprinslige Herskab vil logere hos os, om det kommer (jeg skriver dette d. 13. Form. Kl. 11 og er for de givne March-ordrer ikke sikker). Mod Sept. vil Arveprintsen unde os samme Naade. Her alleene kand vi rumme; paa Hald kun Børn og Venner.

Paa Hald, om Gud vil, ønsker jeg vist inderlig næste Aar i en god og for Deres H. passende Tid at kunne in Julio modtage Dem for da i Roe at kunne vise Dem mit Alderdoms Rede. Leve vi, og Gud under Leilighed, lad dette, der er et kiert Ønske, være os et fast Forset.

Om Europæ farlige Tilstand er det mig tungt at skrive, fordi mit Hierte er herover kun et fuldt Saar. Frankerige besætter fremmede Stater som sine egne: saa Portugal, saa Neapel, saa Etrurien, saa Cisalpinien, saa Ligurien, saa Schweits, saa Batavien; vist og Hannover og Elvens Bredder. Alt dette taaler Rusland, Preussen, Østerrige. Al Politik er borte, Vold aabenbar og Usikkerhed allevegne. Siden Romernes Tid saaes aldrig sligt, og end ikke da alt som dette. Under saadan Overvold og saadan Forblindelse er ingen Fornuft at adspørge. Sært, om ikke og vi faae Ordre. Saa ere da kun Ønsker tilbage, at Engelland maatte svække, standse, forandre. O! min Ven, Blodstrømme have fra den Franske Revolution besølet Europa og skal endnu til alle Sider oversvømme, førend Europa bliver reen. Det Franske Folk har alt det Glimmer, som blender og skrækker, og gaaer, som alle Folk har gaaet, derfor villig til Slagterbænken; i sig selv under despotie, forstyrret i sin Handel, Vindskibelighed, Colonier, men methodisk nu ført til Herredømmet over Europa, indtil det ved Forsøg paa Forsøg, Vold paa Vold synker i Afmagt og endelig styrter i det Svælg, hvor Assyrer, Perser, Macedoner, Romer, Calif, Tyrker, Spanier enten alt ligge eller skal komme. Men forinden, Kiere Ven, hvilket Tidsløb at vandre! O! hvor havde Republiken været stor, naar den ved Fredsslutningerne havde holdt sig omtrendt til sine gamle Grændser, giort sin indvortes Lyksalighed til sit Øjemeed, hævdet Fred i Europa og vundet alle Staters Agtelse, Kierlighed og Tillid! Men Ære og Lyksalighed kiende

Mennesker ikke; og det, de kalde Ære og Lykke, kand de end ikke bære; de ville endnu meere og komme endelig til Afgrundens steileste Bredde. Europa har vist god Tro, om den kand troe her, som før, Frankeriges Beskedenhed; dog de Franske Phraser have altid fundet Troskyldige nok.

Nu maae jeg ende med venlig Helsen fra min Kone, og fra mig selv med de bedste Ønsker og den Forsikring, at jeg er med gammel Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tiener og oprigtige Ven

O. Høegh Guldberg

1) Af helbredshensyn besøgte arveprins Frederik i sommeren 1803 de kendte tyske badsteder Nenndorf og Pymont. Han ledsagedes af sine sønner Christian Frederik og Ferdinand, som ved denne lejlighed præsenteredes for familien i Mecklenburg. Selskabet ankom til Nyborg den 2. juni, hvor Sch. deltog i taftet. Dagen efter ledsagede han arvepr. til Odense (A. Linvald: Kong Christian VIII.s Dagbøger og Optegnelser, I, s. 129–30 med noter). – 2) Ved kgl. resol. 30. marts 1803 fik Sch. tilstået et gagetillæg imod at afgive skifteforretningerne i amtet til retsbetjentene (Rtk.s danske relationer og resolutioner 1803, nr. 99).

211.

1804 3. januar, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Sær elskte Ven.

Vel giøre Venner og Aarets Tid mig det denne Dag umueligt at svare, som jeg vilde, paa Deres Høivelbaarenheds kiere Brev af 27. Dec.; men for ikke at udsette en kier Pligt, maae jeg, skjønt kort, bevidne en Ven af Deres Værd min hiertelige Taksigelse for Deres gode og saa meente Ønsker og forsikre, at Deres Liv, Helbred og fulde Lyksalighed stedse er min levende Attraae, og Opfyldelsen deraf mit Hiertes visse Glæde. Jeg er gammel, og D. H. ældes og, skjønt i megen Frastand; vi have troet og elsket hinanden fra vort første Bekiendskab; dette Venskab bestaaer for at følge os i Graven.

Politiken, vi begge have arbeidet i, viser mig kun sorte Sider: Europa i al sin sydlige Deel under Frankeriges skiændige Vold, ogsaa over min Vens kiere Schweits og det arme Holland og det degraderte Tydskland; Hannover plyndret; de store Landmagter slagne med Dorskhed; Engelland truet i sit Væsen selv, og, om her lykkes, da Lænkerne færdige for Norden og Østen, og et Slagterie, enten Forsøget gaaer frem eller strander, beredt for mange Aar. I Sandhed, min Ven, vor opklarede Tid handler meere daarligt end i vore saa kaldte dumme Barndoms Dage. Men dette, tænker jeg, er den broddede Vei, hvorover Menneskeslegten skal, for at blive klog og lykkelig paa den Maade, Gud vil. Imidlertid ere vi paa Udkik og vide ikke, hvad vi skal see.

Mad. Thurøes (?) Giftermaal morer mig; jeg kiendte hende for 35 Aar siden som Frue Knudsen. Det er dog værdt at rangere i anden Classe.

Min Kone forsikrer sin Høiagtelse og jeg det faste Venskab tillige, hvormed jeg er Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tiener og gamle Ven

O. Høegh Guldberg

212.

1804 5. juni, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Elskede Ven.

Det faste Venskab, hvormed Deres Høivelbaarenhed i de mange Aar har glædet og æret mig, og som har burdet knytte mig med stærkeste Baand til Dem, skienkede mig det kiere Brev af 26. Mai, som Pligt og Lyst byder mig i Dag at besvare. De elsker mig og værdiger ogsaa min Søn at elske ham; hans Hierte er lige saa got, som hans Vittighed er stor; Tibul har han vel oversat og ved et heldigt Konstgreb paa korteste Vei ført Læseren ind i den; ogsaa ere hans Poesier, trykte i to Tomer¹⁾, min Ven maaskee ikke ubekjendte eller ubehagelige. For en Fader, der selv har opdraget, er det en stor Velsignelse af Gud, naar det saaledes lykkes, som det er hendet mig med ham og mine andre Tre, hvoraf de to yngste ere agtede og duelige Officierer, den ældre Stabs Ritmester ved Dragonerne i Randers²⁾, den yngre her Stabs-Capitaine³⁾; min næstældste Søn er, for et epileptisk, dog nu (Gud være lovet!) i Aftagelse værende, men fra første Ungdom vedholdende Tilfælde, bleven hiemme i Huset, men har i de lærde Sprog og i Historien erhvervet sig en fast Styrke. Appians, en god Grækers, Historie om Roms Borgerkrige har han oversat og har færdig til Trykken.⁴⁾ See, Høistærede, der kommer Dem da nok en Udgift om et Aar; thi Deres Venskab for os vil da og lokke Dem til at veie denne min Søns Værd, og Deres skarpe Bedømmelse vil finde her den store Republiks dødelige Sygdomme fremlagte mesterligen i alle symptomata.

Det glæder mig, at min Ven lod sig forføre til at læse de Gamle og saaledes vandt mange søde Øjeblikke i de faa byrdefrie Timer. Man finder hartad hos dem alle, vi have tilbage, det bedste Sprog, det sundeste Valg af Sag og af Udtryk, den rette Methode og en klog Fremskridelse. Derover behage de sande Kjendere som min Ven. Endog Udtrykkets Skiønhed og Kraft skiuler ofte Grundenes Svaghed og Urigtighed, som hos Seneca, jeg som min Ven altid læser med Behag og derfor gierne glemmer den Kritik, som jeg maae vække, om den skal holdes vaagende. Ikke undres jeg over, at det Smukke og Stærke hos ham har villet gjøre D. H. til Oversætter; man føler vist Fristelse; heller ikke, at De har givet en Limkilde⁵⁾ Fortrinet; thi

De har ikke saadan Mands Tid, ogsaa ikke havt Modersmaalet til et Formaal for særdeles Flid. Deres Vei blev en anden, og denne Bane blev ærefuld og den Danske Mand værdig. Vort Sprog er ellers rigt, stærkt, bøieligt; saaledes har jeg til min Brug fundet det baade til Oversættelser og egne Udarbejdelser. Endog det gode Fald (numerus) og den oratoriske Fylde laaner det sig til, naar det har sin Mester, ja ofte til min Forundring har det været smidigt nok til at give med samme Held de fineste Græske og Latinske Skiønheder. Ville man kun ikke, for at gjøre bedre, nu og herefter skabe sig en nye Værd ved Opofrelse af det Naturlige og Tydelige!

Min Ven tænker om Bonapartes Keiser-Højhed^{*)} net op som jeg. Regiere-syge hos ham var umaadelig og fyldt i al sin Vide og kunde besmykkes med det vist Nødvendige for en Stat, endog langt fra Frankeriges Storhed. Men nu sees hans Forfængelighed i lige Høide med hans Herskelyst og speiler sig og i det hele organiske Senatus consulto. Men, Kiere Ven, hvilken Cirkel har det Franske Folk gjort; det gik ud fra gammel Thrones Omveltning; kommer nu fra skiændig Kongemord, fra 100.000 Familiers Ødeleggelse, Drab og Forjagelse, fra stor Velstands Fald, fra en Republiks Oprettelse og Sexfold Omskabelse, fra Millioners Tab paa Valpladsene af Egne og Fremmede, fra Europæ Forrykkelse, fra Frugtbar Udsæd og uoverseelige Ulykker for lange kommende Tider og ender paa samme Punkt, man gik ud fra, med Monarkie, oligarchie og, hvad endnu værre er, med den sande militærsk Despotisme! I Sandhed de Faa (thi Faa bliver det stedse), som have endt med at opstable denne Throne, skiule sig med Skiændsel, og det Franske Folk, som bukker sig under dette Aag, staaer her foragteligt. O! min Ven, hvor stor Forskjæl paa Opklaring og grundig Indsigt! paa skjønt Snak og sund Sands! paa at see lige ud efter een Linie og at skue tillige de krumme i hinanden snoede Linier, som eene have Sted og Tilværelse! Methaphysik er til i vor Forestilling. Det Virkelige er alleene i os og uden for os.

Den nye Keiser blev til ved krigersk Daad og vil handthæve og forherlige sig ved krigersk Daad. Frankerne skal da stride, og Europa legges under denne ophøjede Throne, og paa alle Sider nye Farer, nye Ulykker, nye sære Optrin. Sikkerhed er borte. Enden vist langt borte og vil, Kjere Ven, vise sig med et Udfald, man ei nu drømmer om; men dette see vi to ikke. Nu De leve lykkelig! De være venligst helset fra min Kone og mig, og stedse ville De bevare for mig det kiere Venskab, som ved fuld Høiagtelse og stadig Hengivenhed den skal fortjene, der er Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tjener og sande Ven

O. Høegh Guldberg

^{*)} Frederik Høegh-Guldberg udgav 1803 såvel en oversættelse af den romerske digter Tibulls Elegier, 1. og 2. del, som sine egne Samlede Digte, bd. I-II. — ^{*)} Christan H-G.

(1777–1867). – *) Julius H-G. (1779–1861). – *) Peder H-G. (1776–1809). Han vandt 1806 Videnskabernes Selskabs guldmedalje for sin oversættelse af Appiani Historie om Roms Borgerkrige med deres Ende. – *) Res. kapellan i Ærøskøbing Christian Gorm Limkilde udgav 1801 L. A. Seneca's mindre moralske Afhandlinger i oversættelse og 1804–16 en oversættelse af samme forfatters breve. – *) Der sigtes til senatsbeslutningen af 18. maj 1804 om oprettelsen af et arveligt fransk kejserdømme under Bonapartes dynasti.

213.

1804 14. august, Aarhus.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Inderlig ærede Ven.

Endnu er jeg, men under den stærkeste Indpakning og Flytten, i Aarhus, kommer og ikke herfra førend, om mueligt, d. 18de eller 20de. Min Ven skiønner da Sely, hvorledes det maae see ud paa Hald, som staaer propfuld af Flytte-Gods, det min Kone ei tillader nogen at røre, mindre udpakke uden under hendes egne Øine. Her hører da 12 til 14 Dage til for at komme paa et nyt Sted i Orden.

Dette at melde tilbage som Svar paa Deres Høivelbaarenheds kierlige Skrivelse af 11. Aug. svier i mit Hierte; thi at see og nyde en gammel trofast Ven er min sødeste Attraa; men denne Glæde for os begge ville tabe for meget i et endnu uordnet Huus. Derfor, Kiere Ven, eet af to, enten at udsette Reisen til Julii Maaned næste Aar, som maaskee var det bedste, eller at tage den første Vei nu i Aar over Kolding, Ribe og videre til Lemvig og Skive og derfra til Viborg eller Hald, hvor min Ven saa kunde komme i Septembers første Dage og endda i Maanedens første Decade naae Deres Hiem. De behage nu at vælge; det Sidste er mig det angenemme, fordi Nydelseren er da saa nær af et saa agtværdigt og fortroligt Venskab; men det Første, der lod os meere Tid og i en fuldere Orden, har og sit Gode.

Min Ven unde mig i et Par Linier Deres endelige Beslutning, og imidlertid ville De venligst modtage min Kones agtelsesfulde Helsen og den Forsikring fra mig, at jeg er med den sande Hengivenhed Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tjener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

214.

1804 4. oktober, Hald.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Trofaste Ven.

Den Kierlighed, som Deres Høivelbaarenhed uforandret bærer til mig og alle mine, rører mig inderlig, og De er vis paa, at min Hengivenhed til Dem staaer lige urokket. Kiært var det mig at see og omarme Dem, og at

De nu, i det mindste, skuede min Jordlod; men sødt er mig det Haab at see i Møde næste Sommer, om Gud sparer os Liv og Lykke, min Vens Ankomst og Ophold for flere Dage. H. K. H. Arveprintsen agter d. 5. Oct. at forlade Lovisenlund, saa det vel bliver d. 7de min Ven kan vente Ham og Høje Familie.¹⁾ Fourierens Ankomst er ellers den bedste Varsel. Hvad Prins Christians Ankomst angaaer, da er det et Forset, at Han d. 20. Oct. vil være tilbage hos Sin Hr. Fader, saa at min Ven vel d. 17de eller 18de maae vente denne rare Herre.²⁾

Nu De ville, Ædle Ven, undskylde disse faa Linier og modtage fra min Kone og os alle de venligste Helsenær og fra mig den faste Forsikring at være og blive med største Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds oprigtige Ven og ærbødige Tiener

O. Høegh Guldberg

Man skulde tænke, at Kløverfrøet i Aar lykkes i Fyhn og bliver got. I saa Fald ønsker jeg at erfare Prisen ved min Vens Omhu, da jeg vel til Foraaret vil behøve 6 til 8 lpd. Lev stedse vel!

¹⁾ På hjemvejen fra en ny rejse til badene og Mecklenburg ankom arveprinsen den 9. oktober til Nyborg (Generalpostamtets danske sekretariats ekstraktprotokol 1804, nr. 1126). – ²⁾ Prins Christian Frederik, der opholdt sig noget længere i Mecklenburg, ankom til Kbh. den 18. oktober (Linvald, anf. st. I, s. 244).

215.

1805 11. marts, Hald.

Høivelbaarne, Allerhøistærede gamle Ven.

For dog ikke at udsette Svar paa Deres Høivelbaarenheds kiere Skrivelse vælger jeg hellere at skrive lidet og strax end meere og derfor bie. Tak da for et altid angenemt og aldrig tomt Brev.

Det mig i Aar fornødne Klever fik jeg for 3 rd. 3 mk. af nogle omreisende Fyhnboer, som ofte før; maatte det kun være got, som Prøver i Jordan først viser. Det var ret ilde, at min Ven ei saae Kongen af Sverrig.¹⁾ De har vante Øine til at see og skønner rigtigen. Reisende paa samme Tid fandt ham lige saa stiv og stolt som Dronningen artig og blid; vore Hoffolk saae ham i Helsingør meere nedladende og for sin Modtagelse dog erkjendlig, men Dronningen indtagende.

Saa er da Niels Hansen Hauge²⁾ en Normand, har besøgt Fyhn og siden besørget sine Troes Venner med sine tolv forskellige Bøger, hvoraf Exemplarerne, som vare sendte, ere anholdte og til Cancelliet beordrede. Min Ven har gennembladet dem og fundet dem Herrenhutske. Al denne Med-

delelse takker jeg meget for. At han var en Udbreder af denne Sect, har jeg formodet; kun at han ikke for at samle Penge har brugt Sectens Tillokkelser og ikke for at vinde Tilhængere forkleinet Landets lovlige Læreembede! Præsterne burde leve vel og lære aldeles i det Nye Testaments Aand og have sand Sjele-Omhu. Saa var saadanne som Hauge gandske udelukte og forekomne.

Det var mig saare behageligt, at min Elskte Ven vandt den Dem uvedkommende Proces.¹⁾ Vel at De nu ved det udstædte Proclama er sikret for lige Stød; engang i Nov. næstkommende er Proclama for mig udløbet. Der er ei andet Middel.

Om Hans Franske Keiserlige Majestet tænker jeg som min Ven: Hvor blev Republiken! og hvad er Fransosen! og om 50 Aar hvad er denne Regentstamme, og hvad er Europa! Hvilken Vulcan ligger i Dybet! Endnu vil Blodstrømme flyde og sære Optog skee. Lad os sette os, min Ven, ved et himmelsk Proclama i Vished om at erfare paa sikreste Sted Udfaldet af alt dette!

Deres Høivelbaarenheds Venskab for os ønsker at vide, hvorledes vi have tilbragt denne endnu varende Vinter. Ret vel; endog min svagelige Kone med bedre Helbred, end vi torde have haabet. Maatte kun Foderet slaae til, og for os og hele Landet Foraaret komme og blive stadigt og tage efter sig et frugtbart Aar, yderst vigtigt for hele Landet!

Min Kone og Søn helse venligst, og jeg er med ømmeste Høiagtelse Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tjener og gamle Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Gustav IV Adolf og hans dronning Frederika Dorotea Vilhelmina passerede den 15. januar 1805 Nyborg (Breve til og fra Korsør postkontor 1805, nr. 73 og 74, i generalpostamtets danske sekretariat). – ²⁾ Den norske lægprædikant Hans Nielsen Hauge kom i august 1804 til Jylland, hvor han vandrede omkring og bl. a. besøgte Christiansfeld. Derefter rejste han til Fyn og Sjælland for i oktober at vende hjem til Norge. Iflg. en af Sch. i dec. indsendt indberetning til kancelliet havde H. været i Fåborg og uddelt sine skrifter (DKanc. 5. dept.s resolutionsprot. 1804, nr. 2048. Sagen oversendtes til 3. (norske) dept.). – ³⁾ Ved højesteretsdom af 23. okt. 1804 stadfæstedes en kommissionsdom af 30. juli 1803, der frifandt Sch. m. fl. i en sag anlagt af hofmarskal Joh. Ludv. Brockenhuus for skade lidt på dennes hustrus arvemidler.

216.

1806 9. januar, Hald.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Elskelige Ven.

De kjerlige Ønsker, Deres Høivelbaarenhed gjør for mig og mine, svare saa aldeles til mine for Deres Liv, Helbred og Lyksalighed, som vores det mange

Aars prøvede Venskab gjør os saa naturligt. De være under Guds Varetægt, Ledelse og Velsignelse!

Den tilforladelige og retskafne Prints, vi have mistet¹⁾, var Begge vores Velgjører. Svaghed og Lidelser afmattede Ham, og Livet blev Ham en Byrde; Gud lettede den og aabnede Ham Døren til den Salighed, Han sigtede til. I alt mit Tab seer jeg denne Kjereste lyksalig, og er nu kun Ønske for Hans kjere Fire; de ere under Guds Førelse, og jeg veed, at den er alt. Men Verden og disse Tider have meget rædsomt; dog jo ogsaa disse ere i Guds Magt.

Ogsaa med mig for en kjer og værdig Broder, tabt i samme Dage²⁾, sukker Deres Venskab; ogsaa dette har Gud villet, og Hans Villie er min Lov, som jeg ikke tvungen, men villig kaster mig under; thi det Bedste ville vi dog alle; men det kjender Han alleene; thi, Gamle Ven, hvad see vi af Tildragelsers lange Følger, og hvad øine vi i den fine Væv, der ei engang endes med Jordkloden selv?

Dette, Gamle Ven, er den Pille, min Trøst hviler paa, ikke alleene under dette mit dobbelte Tab, men og i den rædsomme Europæ Tilstand, De og behager at nævne. Frankerige (man kand ei andet end see det) opsvinger sig til en Vælde lig Roms ligesaa meget ved dens fine smigrende Politik som ved dens stridbare Hære og de andre Magters deels ynkelige Planer, deels besynderlige Neddysse. Naar Napoleon saa gaaer frem, seer jeg Konger som i Armenien, Capadocien, Syrien, Palæstina, Ægypten; alle Vasaller, alle til Hest og med aaben Skatkammer og udsuede Lande paa Roms Vink. Lad Carthago falde, der høist kun har truet Havet, men ikke Staters Selvstændighed; saa er Spillet vundet, og Napoleon kjender sin Tid og dens Værd. Som Europæer og Dansk seer jeg med Gysen paa alt dette; men og her seer jeg hen til den store Overherre. Roms Magt naaede sin skrækelige Høide mod en vis Tidspunkt; det Catholske Rom mod en anden, Carl 5. mod en Tredie, Ferdinand d. 2. mod nok een, og dette Frankerige modnes til sin. Da hine (jeg kunde opregne flere i Fortiden) stode med deres ikke af dem tilsigtede Virkning, faldt de i deres Grus; uden Tvivl har Overvældet nu samme Bestemmelse. Denne seer man ikke, troer ei heller; men hine Tider saae lige saa lidet forud. Da og pralede, trodsede, sloge, nedstyrkede deres Overmægtige; og i faa Aar saaes de store Regninger underkjendte; men naar og hvorledes og saa hvad videre, dette saae ingen Dødelig da, og seer heller ingen nu.

Jeg smiler af min Vens Udtryk om Napoleons Fredelighed, De aldrig kand meene; thi som jeg seer De dog ikke paa blomstrende Phraser, men paa de uophørlige Handlinger; dem De kjender ligesom jeg. Hvad Sverrig angaaer, da er vel Pengelyst, Kjede hiemme, personlig Had, Lyst til at vinde Rusland fra os Aarsag til dette sære Skridt.³⁾ Preussen synes mig at

høre Frankerige til og at ville bedrage Rusland, ønske at holde Krigen fra sine Grændser og at overlade Europæ Skjebne til Napoleon og sin i Fremtiden til hans Barmhertighed.

Rugavlen har i det Sydlige Jydland været meget maadelig, her omkring noget bedre; maaskee vi føde os, men sælge er vel ei at tænke paa. Dette er da 6te Aar, at Rugen har glippet. Om Heirens Mængde høres ei hos os; men bruges den vel til Menneske-Føde? Penge-Mangel var og her tildeels i Junii Termin; og Aager ogsaa. Rug kjøbt til høie Priser de mange Aar, af Vaarkorn det lidet solgt, alle Vahre, Sukker, Caffee etc. dyre, Regimenterne nu i Holsten, Overdaadighed i god Flor, de hyppige kostbare Gaardkjøb; alt dette samlet, synes mig, forklarer Penge-Mangelen.

Nu min Haand føler Alderen og Mathed og kand kun for min Ven nedlegge min stedse svagelige Kones og Søns venlige Helsen og med mine for-eente oprigtige Ønsker. Stedse er jeg med største Høiagtelse og usvigelig Hengivenhed Deres Høivelbaarenheds ærbødige Tjener og gamle Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Arveprins Frederik døde 7. december 1805. – ²⁾ Provst Christian Høegh i Gentofte, G.s yngre broder, døde 10. december 1805. – ³⁾ G. sigter rimeligvis til de svenske troppebevægelser i Nordtyskland i december 1805 (Edv. Holm, Danmark-Norges udenrigske Historie 1791–1807, 2. del, s. 85 f.).

217.

1807 5. januar, Hald.

Høivelbaarne Hr. Kammerherre, Elskeligste Ven.

Vort Venskab er saa gammelt og for os begge saa indbyrdes beviist, at vore Ønsker for hinanden ei kand andet end være af Hiertet. Gud opfylde dem efter Sin Villie! min Vens Liv, Helbred og Lyksalighed være under Hans Varetægt! Dette er mit Nytaars Ønske for Deres Høivelbaarenhed og Deres for mig. Ville min Haand taale Pennen som forhen, Hjertet skrev ei hellere til nogen end til min gamle prøvede Ven og glæder sig vist inderlig ved hver Efterretning fra Dem og om Dem.

Intet er naturligere, end at Europæ Tilstand fylder min Vens og gamle Statsmands Betragtninger, ligesom den samme og betager mine og undertiden meere, end de burde, og jeg vilde. Det er klart, hvad og min Ven skriver, at Napoleon er og har sigtet til at være Europas Behersker; ligesaa aabenbart er det og, at de andre store fordums Magter have i alle disse Aar handlet efter saa uoverlagte, upassende, adsplittede Planer og med saa liden Kraft og Standhaftighed, og Frankerige derimod med saadan Magt og Drift og Fasthed, og det efter Planer saa beregnede til Hoffernes Art og den hele

hver Gang værende Stilling, at hvad der er skeet, maatte skee; men dette skulde og skee; derover ere endog de voveligste Foretagender heldigen udfaldne. Saa er da Napoleon nu Europæ Overherre og en Bygning opført, der synes ikke at blive staaende uden ved ham; og han er vist ei endnu færdig; der er meget in petto, vi skal faae at see, ligesom der stedse har været skjulte Planer hos ham, som efterhaanden ere udviklede. Europa er ulykkelig og bliver det endnu meere; det uundflyelige forestaaende Onde er uoverseeligt, og Frankerige selv faaer den sidste Skaal at uddrikke. Saa var det altid ved disse hastige svære Magt-Bygninger. Min Ven tænke paa Nebucadnezar, Alexander, Cæsar, Constantin, Attila, Carl den Store, Carl den Femte, Ferdinand 2, Ludvig den 14. Hvilken Vælde! Hvor stort Fald for nogle Herrer i levende Live; men efter dem hvilke Optoge og hvilken Svækkelse!

Hvad Verden aldrig har seet endnu, seer vor Tid. Napoleon har, sig selv iberegnet, gjort 8 Konger, og man skønner let, at Prints Hieronymus¹⁾ og Prints Murat²⁾ har samme Bestemmelse. Dette er i Verdens Historie et Sær-syn. Nok et andet kjender jeg ei heller lige til. Forbud for det hele Faste Land ikke at handle med Engelland; jeg siger: for det hele faste land; thi jeg frygter, at her hentes Paaskud til al Neutralitets Ophævelse. Stedse har jeg mærket, at med Flid under og efter hver Fredslutning eller forud besørger en kraftig Sæd til nye Uroligheder og videre Indgreb. Kort sagt: Den overvættes Lykke selv gjør, at man tør alt og over Blod, Ødeleggelser og Menneske-Jammer forfølger sine Planer og seer ikke Alherren; men Han saae altid og seer nu.

Af det Meget, der opvækker min Opmærksomhed, er og, og det særdeles, Virkningen paa det Faste Land af Udelukkelsen af Engelske Penge og af Vexel-Handel over Engelland.³⁾ Ogsaa Engelland har at betale, og det ikke smaa Summer, ligesom og at faae saadanne betalt. Men over 100 Millioner Rdr. ude af den Continentalske Circulation, og det paa en Tid, da Amsterdam er kun en Skygge af, hvad den før var, og Hamborg, Frankfort, Augsburg, Venedig, Livorno, Genua, Bern, Marseille, Bourdeaux, Cadix synke ned i Afmagt; denne Circulationens Standsning maae have Følger, der fortjene vor Agtsomhed, vist større for det Faste Land end for Engelland, der har en Afsetning til de andre Verdensdele større end til Europa.

Det var dog et Vidunder, om Kongen i Sverrig kunne lade sig forlede af Frankerig, der vist prøver derpaa, og kunde Napoleon overbyde Engelland, og det i gode Contanter, vel fordeelte, hvo veed? Lader os see.

Penge-Mangel var her i Snapsting sidste Junii Termin, som er Jyllands eeneste, ligesom D. H. melder om Fyhn. Rugen her inde i Landet koster 6 rd. 4 mk., i Aarhus 7 rd.; Byg og Havre ere i Priis som hos Dem. Stor

Lykke for Landet, at vi havde efter 6 Aars Vanheld et got Kornaar, helst Tilførsel fra Østersøen er uventelig! Men skeer Udførsel, da er Mangel snar at befrygte.

Min svagelige Kone helser venligst. Vor Svigersøn, Major Baron Gülden-crone er d. 18 Dec. død af et Slag efter 2 Dages Upasselighed; min Datter er da Enke og 5 Børn Faderløse. Gud har saa villet. Med gammel Høiagtelse er jeg D. Hhds. ærbødige Tjener og tro Ven

O. Høegh Guldberg

¹⁾ Napoleons yngste broder Jérôme indsattes den 8. juli 1807 som konge i det nyoprettede kongerige Westfalen. – ²⁾ Napoleons svoger Joachim Murat, der i 1806 var gjort til storhertug af Berg og Cleve, afløste 15. juli 1808 Joseph Bonaparte som konge i Begge Sicilier. – ³⁾ Ved det i Berlin den 21. nov. 1806 udstedte dekret forbød Napoleon al handel og korrespondance med Storbritannien og dets kolonier.

PERSONREGISTER

(Ove Høegh Guldbergs og Peter Christian Schumachers navne er ikke medtaget)

- Acton, John Francis*, neapolitansk minister, 329, 332
- Adeler, Chr. Holger*, kammerherre, ejer af Hindsgavl, 473ff, 477, 515 (?), 518
- Adeler, Karen*, født Basse Fønss, kammerherreinde, 474f
- Adler, J. G. C.*, orientalist, general-superintendent, 330ff, 495, 498
- Ahlefeldt, Hans Adolf*, officer, dansk gesandt i Rusland, 119, 252, 430, 432
- Albedyhl, Gustaf d'*, svensk gesandt i Kbh., 447
- Albrecht, Peder Bilthuger*, postkontrol-lør i Hamborg, 10, 68, 72, 74f, 81, 86, 92, 98, 100, 105, 115, 156, 174, 188, 200, 207f, 210, 214, 215, 249, 288, 292, 375, 377, 380, 382, 388, 390f, 393f, 399, 404, 470, 522
- Albrechtsen, Esben*, universitetsamanu-ensis, 11
- Alexander den Store*, 545
- Alexander I*, russisk zar, 533, 535
- Alopeus, Maksim*, russ. kancelliråd, senere diplomat, 117, 124, 143, 146f, 379, 392f, 436
- Amalie Friderica*, arveprinsesse af Baden, 309, 311
- Anna Charlotte Dorothea*, født von Medem, hertuginde af Kurland, 316f, 319, 328
- Anna Leopoldovna*, russisk regentinde 1740-41, 226, 230
- Anton Ulrik*, hertug af Braunschweig-Wolfenbüttel, 230
- Appian*, romersk historieskriver, 538, 540
- Aristoteles*, græsk filosof, 459, 461, 472
- Artois*, greven af, senere kong Carl X, 491, 519
- Asseburg, Achatz Ferdinand von*, dansk diplomat, 285, 289
- Athanasios*, kirkefader, 510
- Attila*, hunnernes konge, 545
- Augustus*, romersk kejser, 533
- Bachoff v. Echt, Henriette Caroline*, f. v. Ronow, 306, 310
- Bachoff v. Echt. Joh. Fr.*, dansk gesandt i Wien, 306, 310
- Backuni (Bacounin), Petr*, medlem af det russiske udenrigskollegium, 124, 136, 234f, 243
- Bahrtdt, Karl Fr.*, tysk teolog, 495, 498
- Balle, Nicolai Edinger*, biskop over Sjællands Stift, 457f
- Baltimore, Frederic Calvert*, lord of, 354f
- Bang, Frederik Ludvig*, læge, 385
- Basedow, Johann Bernhard*, tysk pædagog, 296, 298
- Bastholm, Christian*, kgl. konfessionarius, 496f, 499f
- Bauer, Friedrich Wilhelm*, russisk generalløjtnant, 268f
- Becker, Aleksander Christian*, dansk konsul i Archangelsk, 267, 269
- Benzelstierna, Lars*, svensk marine-løjtnant, 447
- Bernstorff, Andreas Peter*, greve, statsminister 9f, 14, 16f, 28f, 37f, 40, 119, 149, 171, 173, 176, 186, 197 (?), 203, 205, 217, 251, 253, 256, 276ff, 280ff, 285ff, 291, 293, 296-300, 302f, 318, 323, 326, 347, 357, 405,

- 408, 410, 428, 429f, 433, 438, 445, 447
- Bernstorff, Charitas Emilie*, født v. Buchwaldt, 306, 310
- Bernstorff, Johan Hartvig Ernst*, greve oversekretær i tyske kancelli, 293, 298, 306, 310
- Bernstorff, Johan (Hans) Hartvig Ernst*, søn af A. P. B., 285 (?), 289
- Betskij (Betskoj), Ivan*, direktør for kunstakademiet i St. Petersborg, 145f
- Beyer, Georg Eberhard von*, preuss. gehejmefinansråd, 447 (?)
- Bezborodko, Aleksander Andrejevic*, generalmajor, kabinetssekretær, 41f, 48, 53f, 58, 81, 86, 93ff, 98ff, 103f, 106, 111, 115, 124–28, 136, 148, 162, 165f, 172, 174f, 179ff, 183ff, 193, 195f, 199, 206, 210, 214, 221, 234, 241, 243, 247, 249ff, 254 (?), 256, 262, 264, 271, 273
- Birch, Andreas*, senere biskop, 437f, 440, 495, 498
- Bischoff*, »mechanicus« i Nürnberg, 308, 311
- Bischofswerder, Joh. Rud. von*, preuss. general, 447
- Bloch, Tønne*, biskop over Fyns stift, 455, 499, 505f
- Blome, Otto*, dansk gesandt i Paris, 107, 111
- Bodendick, Joh. Chr.*, livkirurg, 432
- Bonaparte*, se *Napoleon I*
- Bonaparte, Jerome*, Napoleons yngste broder, 545f
- Borcke, Adrian Heinrich von*, generalmajor, 292, 297
- Bornemann, Samuel Benoit*, dansk agent i Konstantinopel, 214
- Bourke, Edmund*, kammerjunker, 157, 254 (?), 256, 269f
- Boyle, Robert*, engelsk filosof, 420
- Brahe, Magnus Fr.*, svensk regimentskvartermester, 447
- Brander*, mekaniker i Augsburg, 308
- Brenkenhof, Fr. B. Schönberg von*, pommersk godsejer, 356
- Brockenhuus, Johan Ludvig*, kammerjunker, 425, 428, 542
- Brun, Constantin*, dansk konsul i St. Petersborg, administrator af Vestindisk Handelselskab, 64, 66, 164, 167, 187f, 222ff, 227, 229f (?), 232 (?), 239f, 251, 491
- Brun, Friederikke*, født Münter, 405
- Brun, Johan Herman*, dansk købmand i St. Petersborg, 167
- Buchwald, Frederik*, stiftamtmand over Fyn, 486f, 489, 501f, 513ff, 518
- Burucker, Wilhelm*, mekaniker og optiker i Nürnberg, 308, 311
- Bülow, Friderica von*, kaptajnsdatter, 441, 443, 445f
- Bülow, Johan*, hofmarskal, 7ff, 38, 357, 373, 383, 385, 388f, 390f, 396f, 398, 407f, 418, 423, 425, 427f, 521f
- Böckmann, Hans*, dansk legationssekretær i Rusland, 55, 58, 147, 155, 285, 297f
- Callenberg, August R. C. von*, sachsisk gesandt i København, 176f
- Caramanico, Francesco d'Aquino*, fyrste af, neapolitansk gesandt i Frankrig, 329
- Carl*, se også *Karl*
- Carl*, prins af Hessen-Kassel, 425, 473, 483
- Carl August*, hertug af Zweibrücken, 307
- Carl Eugen*, hertug af Württemberg, 272f
- Carl Friedrich*, markgreve af Baden, 306ff, 310, 311f, 318, 324
- Carl Heinrich Nic. Otto*, prins af Nassau-Siegen, russisk admiral, 478 f, 482
- Carl Ludwig*, arveprins af Baden, 308
- Carl Theodor*, kurfyrste af Pfalz, 529
- Catharina II*, kejserinde af Rusland, 18–21, 23ff, 28–38, 40f, 43, 45, 47, 49–55, 57, 59f, 62, 64, 66f, 69, 76ff, 81, 87ff, 92, 94ff, 99–106, 108, 115,

- 118, 120, 122, 124ff, 130, 139ff, 144ff, 148f, 151f, 160ff, 165f, 169–83, 185f, 192f, 195f, 197–203, 206, 210f, 213, 216f, 219f, 222, 224ff, 230, 234, 239, 241, 249–56, 258–64, 267ff, 271ff, 288f, 293, 299ff, 317f, 320, 322, 333, 337, 359ff, 362f, 382, 401, 424, 430f, 434, 447, 450, 452, 474f, 488f, 497, 501, 517, 521, 523
- Cavallo, Tiberius*, italiensk fysiker, 311, 318
- Cekalevskij, Petr Petrovic*, russisk legationssekretær i Danmark, 39f, 204, 218f, 231f, 254, 256, 259, 263
- Chatham, William*, earl of, engelsk statsmand, 460
- Chesterfield, Philip Dormer Stanhope*, earl of, engelsk statsmand og forfatter, 192, 196
- Choiseul, Étienne François*, fransk udenrigsminister, 110f, 190
- Christian Frederik*, prins, senere Christian VIII, 8f, 38, 376, 535ff, 541
- Cicero, Marcus Tullius*, romersk statsmand, 209, 211, 283, 287, 290, 304, 332, 440, 442, 444, 506, 533
- Cincinnatus, Lucius Quintius*, romersk sagnhelt, 399f
- Cleomenes*, konge i Sparta, 482
- Clive, Robert*, britisk koloniembedsmand, 412
- Cobenzl, Johann Ludwig Josef*, greve, østrigsk gesandt i St. Petersborg, 97f, 118, 122f, 140, 169, 177, 184, 193, 195
- Colbert, Jean-Baptiste*, fransk statsmand, 460
- Colbiørnsen, Christian*, generalprokurator, 464f, 518
- Columella, Lucius Junius Moderatus*, romersk forfatter, 401f
- Constantin den Store*, romersk kejser, 509, 545
- Constantin*, russisk storfyrste, 226
- Cornelius Nepos*, romersk historieskriver, 442, 444
- Cramer, C. F.*, professor i Kiel, 405, 412
- Cæsar, Gajus Julius*, romersk statsmand, 532, 545
- Dahl*, etatsråd, direktør for toldvæsenet i Rusland, 164, 167, 245f, 249, 266 ff
- Daschkova, Jekaterina Romanovna*, russisk fyrstinde, 150f, 260
- Dreyer, C. V.*, dansk gesandt i England, 168f, 207
- Eaton*, englænder, bosat i Konstantinopel, 60
- Edelsheim, Georg Ludwig*, badensisk overkammerherre, 309
- Egede, Hans*, missionær, 508
- Ehlers, Marx Joh.*, konferensråd, landskriver i Wilster, 375f
- Eickstedt, H. H.*, general, overhofmester, 46
- Elisabeth*, kejserinde af Rusland, 230
- Elliot, Hugh*, britisk gesandt i Kbh., 428, 430, 433
- Engelhardt, Aleksandra*, Potemkins niece, kammerfrøken, 144ff, 329
- Ephraem Syrus*, kirkefader, 338, 373f
- Epictet*, græsk filosof, 442
- Erasmus Roterodamus*, hollandsk humanist, 531
- Erdsen, Peter*, købmand, 42f, 52f, 58, 62, 64, 66, 68
- Erichsen, John*, rentekammerdeputeret, 392ff
- Essen*, se Erdsen
- Estaing, Charles Hector*, fransk admiral, 31f
- Eutropius*, romersk historieskriver, 442f
- Fabricius, Johan Christian*, økonomisk forfatter, 378, 380
- Falkenskiold, S. O.*, generalmajor, 417f
- Ferdinand*, søn af arveprins Frederik, 535ff
- Ferdinand II*, tysk-romersk kejser, 534, 543, 545

- Ferdinand III*, tysk-romersk kejser, 534
Ferdinand IV, konge af Begge Sicilier, 332, 340, 348f
Fersen, Axel, svensk feltmarskal, 447
Fink, Otto Jakob, købmand i Altona, 404f, 409f
Fleischer, Esaias, amtmand, 378, 380
Fontenay, de, familien, 231
Fox, Charles James, engelsk minister, 116f, 131, 436
Frans I, hertug af Toscana, tysk-romersk kejser 1745–65, 328, 332
Frans Josef Carl, arveprins af Toscana, 328
Frederik, arveprins, 7f, 10, 14, 17f, 22f, 27, 29–38, 40–49, 53ff, 58, 60ff, 67f, 73ff, 88, 91ff, 98, 103, 136, 154, 167, 196, 198, 224f, 235, 256, 264f, 270, 273, 278f, 284, 289, 295f, 299, 310, 318, 323, 356, 376, 392, 407f, 425, 470, 514, 535ff, 541, 543f
Frederik, kronprins, 30, 40, 46, 136, 168, 194, 196, 276f, 279, 284, 289, 295f, 299, 310, 323, 326, 351, 356f, 389, 392, 396ff, 415, 417f, 421, 427, 429, 432ff, 481, 483ff, 514, 533f, 536
Frederik II, konge af Preussen, 24f, 50f, 97f, 100ff, 105, 108, 112ff, 118 ff, 127, 130f, 133, 140ff, 145f, 206, 233, 239, 253, 262, 266, 273, 302, 309, 314, 316, 328ff, 333, 374, 401, 432, 434, 436, 438, 510
Frederik Christian, prins af Augustenborg, 481, 483
Frederik Vilhelm, prins af Preussen, senere kong Frederik Vilhelm II, 119, 144ff, 309, 316, 374, 422, 433f, 444, 447, 484, 501, 510
Frederika Dorotea Vilhelmina, dronning af Sverige, 541f
Fridericke, prinsesse af Preussen, 316
Fridericke Louise, g. m. Frederik Vilhelm (II) af Preussen, 309, 311
Friedrich, rigsgreve af Anhalt, russisk generalløjtnant, 295 (?), 298, 350
Friedrich August, fyrste af Anhalt-Zerbst, 293, 297
Friis, Aage, historiker, 9, 38
Frost, Christian, skipper, 226f
Füsli, Johann Heinrich, schweizisk historiker, 354f
Fædder-Charisius, Hans Frederik, rigsgreve, 381f (?), 383
Gallitzin (Galizyn), russisk feltmarskalinde, 125
Gamborg, Anders, professor, 492ff, 495, 498, 504
Garve, Christian, tysk filosofisk forfatter, 332, 508, 512
Gassner, Johann Josef, præst i Ellwangen, 308f, 311, 354
Gay, John, engelsk digter, 248f, 290
Geer, Charles de, kammerherre, 447
Gellius, Aulus, romersk forfatter, 395
Genovesi, Antonio, italiensk filosof og nationaløkonom, 328, 332
Georg III, konge af England, 31, 56, 159, 434, 436, 450
Georg (IV), prins af Wales, 436
Gersdorff, Poul Rosenørn, amtmand, ejer af Vosnæsgård, 400
Gessner, Salomon, schweizisk digter, 354f
Groot, Johann Friderich, købmand i St. Petersborg, 10, 81, 92, 149f, 155f, 163f, 172, 174, 187ff, 195, 206, 222ff, 227, 232, 240f, 245f, 251
Guichen, Luc-Urbain de Bouexie, greve, fransk admiral, 30f
Gustav III, konge af Sverige, 109, 190, 225, 244f, 270, 316, 318, 325, 337f, 348f, 382, 403, 406, 417, 419, 422, 424, 429, 431, 433, 435f, 439, 445, 447, 450, 452, 478f, 486, 488, 500, 514, 517, 519, 527
Gustav IV Adolf, konge af Sverige, 541f, 545
Gustmeyer, Frederik Ludolph, svensk konsul, 447
Güldenchrone, Christian Frederik, gesandt, stiftamtmand, 22f, 27, 48, 84, 86, 128
Güldenchrone, Juliane Marie, født Høegh Guldberg, 382, 428, 546

- Göldencrone, Wilhelm*, baron, officer, 428, 546
- Görtz, Johann Eustache*, greve, preussisk gesandt i Rusland 1779–86, 28, 39f, 42, 97ff, 101, 112ff, 118ff, 127, 130ff, 140–46, 151, 153, 155, 168f, 193ff, 221f, 252f, 256, 262, 270 (?), 309, 333
- Goeze, Johann Melchior*, præst i Hamburg, 508, 510, 512
- Hagedorn, Friedrich von*, 507, 512
- Harder, Johann*, Münsterdorf, Steinburg amt, 443, 445f
- Harris, James*, senere earl of Malmesbury, britisk gesandt i St. Petersborg, 51, 54, 98f, 119ff, 122f, 127, 129ff
- Hastings, Warren*, britisk generalguvernør i Bengalen, 412
- Hauge, Hans Nielsen*, norsk lægprædikant, 541f
- Hauser, Conrad C.*, kgl. agent, 372, 374
- Hauser, Karen*, født Æreboe, 372, 374
- Hee, Jørgen*, biskop i Århus, 441, 443
- Heiberg, Peter Andreas*, forfatter, 489f, 492
- Heinsius, Joh. Sam.*, boghandler i Leipzig, 375ff, 379, 382, 389
- Hellfried, Carl Frederik*, stiftamtmand i Ribe, 514
- Hemert, van*, familien, 231
- Hennings, August*, embedsmand, forfatter, 496, 498
- Henrik IV.*, konge af Frankrig, 314
- Herbst, Adolph Tobias*, søkaptajn, 91
- Herodot*, græsk historieskriver, 442
- Hertzberg, Ewald Fr.*, preussisk udenrigsminister, 434, 447, 485, 488, 501, 514, 521
- Hirzel, Hans Caspar*, stadslæge i Zürich, 354f
- Hohenheim, Franziska*, grevinde af, 1786 formælet med hertug Carl Eugen af Württemberg, 272f
- Holck, Frederikke Louise*, født Adeler, 473ff
- Holck, Mogen*, baron, 473ff, 476f, 515, 518, 524
- Holm, Edvard*, historiker, 9, 38
- Holsten, Adam Christopher*, baron, 502, 531
- Holsten, Clara Charlotte*, født Trampe, 531
- Homer*, græsk digter, 442
- Horats*, romersk digter, 249, 256, 265, 268, 332, 338, 361, 373, 385, 388f, 434, 442, 452
- Horn, Frederik*, svensk greve, 447
- Hulsenbeck, Joh. Friedr.*, købmand i Rusland, 157, 163f
- Humphrey, Henry*, engelsk købmand i Konstantinopel, dansk agent, 214f
- Huneric*, konge over Vandalerne, 495f, 498
- Huth, Heinrich Wilhelm von*, general statsminister, 357, 471 (?), 473
- Hviid, Andreas Christian*, orientalist og teolog, 412, 417ff
- Høeg, Knud Giedde*, kammerjunker, kaptajn i fodgarden, 28ff, 38
- Høegh, Christian*, provst, 543f
- Høegh-Guldberg, Christian*, officer, 538f
- Høegh-Guldberg, Frederik*, forfatter, 533, 535, 538f
- Høegh-Guldberg, Juliane Marie*, se *Göldencrone*
- Høegh-Guldberg, Julius*, officer, 538, 540
- Høegh Guldberg, Lucie Emmerentze*, født Nørlem, 370, 372, 374, 380ff, 389, 391, 393, 395, 397, 399, 402f, 405, 410, 412, 415ff, 420, 422, 432, 440, 442f, 447, 450, 452, 454f, 461, 464f, 467, 469, 471, 473f, 476, 479, 481, 483, 487, 489, 518, 522, 525, 527f, 531, 534f, 537ff, 542, 544, 546
- Høegh-Guldberg, Peder*, oversætter, 538, 540
- Høyer, Andreas*, sekretær i udenrigsdepartementet, 148ff, 172, 174

- Ingenheim, Amalie Elisabeth von*, født Voss, grevinde, 447
- Ivan*, kejser af Rusland 1740–41, 230
- Jacob I*, konge af England, 406
- Jerusalem, Joh. Fr. Wilh.*, tysk teolog, 495, 498
- Josef II*, tysk-romersk kejser 1780–90, 50, 65f, 89, 91, 97, 99, 101f, 107ff, 116, 118, 121f, 130f, 134, 136, 138, 141, 144ff, 169, 189f, 206, 225, 239, 244, 249, 257, 270, 273, 301, 303, 306, 309, 313ff, 325f, 328f, 333, 337, 353, 412, 424f, 429, 431, 433f, 472, 474f, 501, 520
- Juel, Frederik Ludvig*, dansk gesandt i Berlin, 241, 286f, 290ff
- Juliane Marie*, enkedronning, 14, 23, 28ff, 34, 38, 41, 43, 47, 49, 53ff, 58, 62, 86ff, 92, 94f, 98, 103, 105f, 114f, 125ff, 154, 196, 225, 235, 238, 265, 268, 278f, 284, 289, 295, 299, 310, 323, 367, 407
- Justiniani*, venetiansk adelsmand, 317
- Justinus, Marcus*, romersk historieskriver, 442f
- Juvenal*, romersk digter, 407f, 514
- Karl den Store*, frankisk konge, 545
- Karl V*, tysk-romersk kejser, 534, 543, 545
- Karl X Gustav*, konge af Sverige, 407
- Karl XII*, konge af Sverige, 406, 535
- Karl*, hertug af Södermanland, regent i Sverige, 526f
- Kaunitz, Wenzel Anton*, fyrste, østrigsk statskansler, 102, 104, 131, 401f, 500f
- Kiær, H. F.*, kommandørkaptajn, kgl. håndbibliotekar, 9
- Kleen, Johan Christopher*, sprogmeister, kammertjener ved hoffet i Horsens, 231f, 340
- Kleinjogg (Klijjogg)*, schweizisk bonde, 354f
- Klingberg, Catharine Elisabet*, født Schumacher, 518, 520
- Klingberg, Lauritz*, admiralitetssekretær, g. m. Cathrine Elisabeth Schumacher, 9f, 83, 86, 95, 150, 249, 364, 391
- Klopstock, Friedrich Gottlieb*, tysk digter, 293
- Koch*, russisk kancelliråd, 146
- Koustrup, Jens*, dansk resident i Danzig, 274, 276
- Kraft, Ole*, rektor ved gymnasiet i Odense, 490, 492
- Krüdener, Aleksej Ivanovic von*, russisk gesandt i Kbh., 436, 518
- Könemann, Johan*, dansk legationssekretær i Stockholm, 41f
- Labre, Benedict Joseph*, fransk munk helgenkronet 1881, 498f, 502
- Lacy, Franz Moritz*, østrigsk feltmarskal, 432
- La Fayette, Marie Joseph, marquis de*, 522
- Lagerbring, Sven*, svensk historiker, 14
- Landini, Christopher*, italiensk humanist, 338
- Langenbucher, Jacob*, »mechanicus« i Augsburg, og hans kone, 308 (?), 311
- Lanskoy, Alexander*, generaladjutant hos Catharina II, 271f, 288ff, 299ff, 359, 363
- Lavater, Johann Caspar*, reformert præst i Zürich, 308f, 311, 354, 508, 510
- Leibniz, Gottfried Wilhelm*, tysk filosof, 420
- Leopold II*, tysk-romersk kejser 1790–92, tidligere storhertug af Toscana, 328, 332, 334, 337, 339–47, 474ff, 477, 482, 484, 486, 488, 501, 514, 519f
- Leopold Friedrich Franz*, fyrste af Anhalt-Dessau, 284, 289, 294ff
- Lessing, Gotthold Ephraim*, tysk digter, 495, 498

- Leyen, von der*, grevinde, 307, 310f
Limkilde, Christian Gorm, res. kapellan i Ærøskøbing, 538, 540
Livius, Titus, romersk historieskriver, 304, 327, 443
Louise, hertuginde af Sachsen-Weimar, 305f, 309ff, 316
Louise, prinsesse af Preussen, 316
Louise Augusta, prinsesse, 483f
Ludvig XIV, fransk konge, 535
Ludvig XVI, konge af Frankrig, 141, 190, 434, 462f, 472
Lühe, Fr. Carl Æmilius von der, amtmand i Neumünster, 423, 425, 427
Lykurg, efter sagnet Spartas lovgiver, 482
Lüttichau, Chr. Fr. Tønne, godsejer, 516, 518
- Malmesbury*, earl of, se *Harris*
Maria Carolina, dronning af Begge Sicilier, 329, 332
Maria Theresia, dronning af Østrig 1740–80, 313, 315
Marie-Antoinette, dronning af Frankrig, 141, 190, 345, 374
Marie Louise, storhertuginde af Toscana, 337, 346
Marie Sophie Frederikke, kronprinsesse, 481, 483, 485f, 536
Markov, Arkadij Ivanovic, russisk gesandt i Sverige 1785–86, 338, 349
Medem, von, kurlandske grever, 316, 328ff
Meese, Hinrich, dansk konsul i St. Petersborg, 188, 227, 239f, 251, 491
Mesmer, Friedrich Anton, 308, 311
Mestmacher, Ivan Ivanovic, russisk chargé d'affaires i København, gesandt i Eutin, 86, 94f
Mestmacher, Wilhelmina Juliana Sophia, født Wedel Jarlsberg, 86ff, 94f, 143f, 277
Metzburg, Franz Leopold von, kejserlig legationssekretær, 471
Michaëlis, Johann David, orientalist, professor i Göttingen, 62
- Mocenigo, Demetrio*, russisk gesandt i Toscana, 337f
Mohamed XVI, kejser af Marokko 1757–90, 165, 312, 321
Moldenhawer, D. G., overbibliotekar, 405, 438, 440
Moltke, Adam Gottlob, lensgreve, 149, 151
Moltke, Adam Gottlob Ferdinand, sø-officer, 10
Moltke, Caspar, generaløjtnant, 390f
Moltke, Joachim Godske, lensgreve, statsminister, 149f
Moltke, Kirstine Catharina, født de Cicignon, 390 f
Montesquieu, Charles de Secondat de, fransk forfatter, 339, 459, 472
Munthe af Morgenstjerne, Otto C. von, konferensråd, 454
Murat, Joachim, Napoleons svoger, 545f
Müller, Frantz Henrich, inspektør ved Den kgl. Porcelænsfabrik, 231, 246
Münter, Friedrich, professor, biskop, 327, 332, 437, 440
Mørk, Johannes, skipper i Århus, 371
- Napoleon I*, fransk kejser, 532, 539f, 542ff
Nartov, russisk vicepræsident, 156, 271, 273
Nebukadnezar II, babylonsk konge, 545
Necker, Jacques, fransk banquier og finansminister, 332, 334, 336, 339, 348, 434, 460f, 462ff, 477, 479, 488f
Newton, Isaac, engelsk fysiker, 420
Nicolai, Friedrich, tysk forfatter og boghandler, 306, 310
Niebuhr, Carsten, opdagelsesrejsende, 494
Nisser, Carl Frederik, dansk konsul i Riga, 245, 249, 266ff
Nolcken, Johan Frederik von, svensk gesandt i Rusland, 254, 256, 265f, 268

- Normande, Pedro*, spansk chargé d'affaires i Rusland, 122
- North, Frederik*, engelsk minister, 90f, 116f
- Numsen, Christian Frederik*, direktør for Øresunds toldkammer, overhofmarskal, 267, 269, 357
- Numsen, Frederik*, general, 445, 478f
- Numsen, Margrethe*, født Holck, 407
- Osten, Adolph Siegfried von der*, udenrigsminister, 9
- Ostermann, Ivan Andrejévic*, russisk vicekansler, tidligere gesandt i Stockholm, 53f, 66, 95, 117, 124, 127, 135f, 145, 148, 167, 169–82, 186, 198, 209–13, 215ff, 219f, 222, 224f, 234f, 241, 254, 288, 297, 299f, 439
- Overmann, Paul Hinrich*, handlende i Archangelsk, 269
- Ovid*, romersk digter, 80f, 304, 442
- Pagès, Pierre Marie François*, fransk rejsende, 412
- Panin, Nikita Ivanovic*, russisk udenrigsminister, 17ff, 21ff, 28f, 30f, 33f, 37ff, 41, 43ff, 47ff, 51, 53, 67, 80, 112, 119f, 122, 144f, 277f, 285, 289
- Paul*, russisk storfyrste, senere zar, 54f, 145f, 167f, 196, 271, 301, 533
- Peter III*, russisk zar, 226, 434
- Peter*, hertug af Kurland, 312f, 316f, 319, 325, 329f
- Phaedrus*, latinsk fabeldigter, 442
- Pisani, Moceniga*, dame i Venedig, 317
- Pitt, William*, engelsk statsmand, 436
- Pius VI*, pave 1775–99, 315, 329ff, 337, 499, 509
- Platon*, græsk filosof, 459, 461
- Plinius den yngre*, 284, 289
- Ployart, Nicolaj Theodor*, søofficer, hofchef i Horsens 231f, 395
- Plutarch*, græsk filosof, 378
- Polignac, Gabrielle*, født de Polastron, grevinde, 491f
- Pope, Alexander*, engelsk digter, 268, 276, 507, 512
- Potemkin, Grigorij*, russisk fyrste og feltherre, 125, 127f, 144f, 227, 309, 329, 350, 431, 517
- Potemkin, Paul*, russisk general, 227
- Preisiz, Daniel*, bibliotekar, 11
- Provence*, greven af, senere kong Ludvig XVIII, 519
- Pugatschev, Jemeljan*, russisk oprører, 420
- Puytlingh*, handlende i Archangelsk, 269
- Pythagoras*, græsk filosof, 245
- Quintilianus, Marcus Fabius*, romersk retor, 442, 444
- Rachette, Esther Christine*, født van Dockum, 231ff
- Rachette, Jacques Dominique*, billedhugger, dekoratør ved porcelænsfabrikken i St. Petersborg, 231ff, 240, 246, 249
- Rantzau, Frederik*, rigsgreve, gehejmeråd, 379, 381
- Rantzau, Fr. Siegfr.*, generalmajor, 489
- Rasch, Aage*, overarkivar, 11
- Regulus, Marcus Atilius*, romersk hærfører og konsul, 399f
- Reiche, Carl Christoph*, magister, 296, 298
- Reventlow, Cay*, dansk gesandt i Stockholm, 447
- Reventlow, Christian Ditlev*, 1. deputeret i rentekammeret, 514
- Reventlow, Friedrich (Fritz)*, dansk gesandt i Stockholm, senere i London, 206, 447
- Rhode, Niels*, borgmester i Århus, 366, 367
- Riegels, Niels Ditlev*, historiker og litterat, 383, 407f
- Rockingham, Charles Wentworth*, engelsk minister, 88ff, 117
- Rodney, George Brydges*, britisk admiral, 21
- Rohan, Louis Renard de*, fransk kardinal, 505f, 509, 519

- Romanzov se Rumjanzov*
- Rosencrone, Agnethe Maria f. Hielmstjerne*, g. m. Marcus G. R., 232
- Rosencrone, Marcus Gerhard*, udenrigsminister, 9, 41, 46f, 49ff, 54ff, 60, 62f, 66ff, 70, 72, 76f, 81, 85, 87, 92f, 95, 98, 100, 103, 107, 111, 114f, 120, 124, 132, 135f, 139, 147, 150, 152, 160–66, 168–87, 191ff, 196–206, 210–222, 225, 230–36, 238, 241ff, 247ff, 253–64, 269, 272, 275
- Rosenkrantz, Fr. C.*, statsminister, 417f
- Rosenørn, Mathias Peter Otto*, oberstløjtnant, ejer af Katholm, 400
- Rumjanzov, Peter*, russisk feltmarskal, 425, 429, 431
- Sacken, Carl*, baron, russisk gesandt i Danmark 1775–84, 10, 19, 21, 29, 41, 46, 65–69, 78, 85, 103f, 125, 138, 140, 149ff, 157, 160ff, 165, 167–86, 189, 192f, 196–205, 209–222, 230–36, 238–45, 247–55, 258–63, 269f, 272ff
- Sacken, Johann Gustav*, sachsisk gesandt i St. Petersborg, broder til Carl S., 258, 261f
- Sacken, von*, hamborgsk agent i St. Petersborg, 200
- Saint-Saphorin, Armand Louis de Mestral de*, dansk gesandt i Holland, senere i Rusland, 276, 447
- Sallust, Crispus*, romersk historieskriver, 444
- Schack, Engel*, amtmand over Flensborg amt, 393, 395
- Schack-Rathlou, J. O.*, statsminister, 203, 215, 219, 275, 281ff, 286f, 290ff, 357, 371ff, 382 (?), 417ff, 438, 452, 469
- Schack-Rathlou,, Øllegaard Charlotte*, født Juul, 372
- Schaffalitzsky de Muckadell, Charlotte Amalie*, født Reventlow, 531
- Schaffalitzsky de Muckadell, Erik Skeel*, ejer af Arreskov, 531
- Schahin Giray, krimtarernes khan*, 1771–83, 130
- Schimmelmann, Heinrich Carl*, greve, skatmester, 42f, 392
- Schirach, Gotlob Benedikt*, udgiver af Politisches Journal, 385, 517
- Schlanbusch, Margrethe*, født Sehested, 500, 502
- Schlettwein, Johann August*, tysk national-økonomisk forfatter, 306
- Schlözer, August Ludwig*, tysk historiker, 491f
- Schmohl, J. C.*, tysk publicist, 293, 298
- Schubart, Joh. Chr.*, hofråd, 292, 297
- Schumacher, Andreas*, amtmand i Segeberg, tidl. kabinetssekretær, 370, 420, 471
- Schumacher, Cornelius*, kommitteret i generaltoldkammeret, fader til P. Chr. Sch., 9, 512
- Schumacher, Elisabeth*, født Reiersen, moder til P. Chr. Sch., 513
- Schumacher, Jens Reimert*, regeringsråd, broder til P. Chr. Sch., 9, 512
- Schumacher, Peter Christian*, hans søstre, 374ff, 381, 390, 398, 512, 518; se også Klingberg og Wleugel
- Schønheyder, Joh. Chr.*, sognepræst ved Frue kirke, 496, 498, 504, 510
- Seddeler, Johann von*, kejserlig legationsråd i St. Petersborg, 122
- Sehested, Christine*, født Meincke, generalinde, 500, 502
- Semler, Johann S.*, tysk teolog, 495, 498, 508
- Seneca*, romersk filosof, 538, 540
- Seydelitz, Chr. Gotthold*, professor, lektor i Odense, 490 (?), 492
- Sibbern, Hans*, konrektor i Odense, 490, 492
- Simolin, Ivan M.*, russisk gesandt i London, 81
- Sinowieff*, se Zinovjev
- Skawronskij, Catherina*, født Engelhard, komtesse, 329
- Skeel, Catharina Elisabeth*, født Cicignon, ejer af Mullerup, 531, 533
- Smith, Laurids*, professor, kapellan

- ved Holmens kirke, 492ff, 496, 498, 504, 510
- Solms-Sonnenwalde, Viktor Friedrich*, greve, preussisk gesandt i Rusland 1762–79, 119f, 122
- Sommer*, hovmester for baron Mogens Holck, 476f
- Sommer*, foregåendes fader, 476
- Sophie Frederikke*, arveprinsesse, 58, 356
- Spalding, Johann Joachim*, tysk teolog. 508, 512
- Spielmann, Anton von*, kejserlig hofråd, 501f
- Stampe, Henrik*, statsminister, 372, 379, 381
- Stanislas August (Poniatowski)*, konge af Polen, 521f
- Stemann, Chr. Ludv.*, finansminister 1782–84, 386f, 390, 439
- Stolberg, Christian*, rigsgreve, amtmand, 284f, 289, 291, 299
- Stolberg, Frederikke Louise*, født Reventlow, 284f, 289, 291, 332
- Stormont, David Murray*, viscount, britisk statssekretær, 35, 38
- Struensee, Johann Friedrich*, gehejmekabinetminister, 407
- Suffolk, Henry Howard*, earl, britisk statssekretær, 35, 38
- Suhm, Peter Frederik*, historiker, 494
- Sully, Maximilien de Bethune*, fransk statsmand, 460
- Tacitus*, romersk historieskriver, 266, 268, 443
- Teller, Wilhelm Abraham*, tysk teolog, 495, 498, 508
- Terents*, romersk komediedigter, 442, 444
- Thoss, Sehr*, polsk oberstløjtnant, 149f
- Thurøe (?)*, madam, tidligere fru Knudsen, 538
- Tibullus, Albius*, romersk digter, 538f
- Tissot, Simon André*, schweizisk læge, 354f
- Titzch (?)*, fremtrædende russer, 318
- Trampe, Jørgen Ditlev*, greve, 363f, 367f
- Trant, Frederik Carl*, kollegiedeputeret, g. m. Cornelia Schumacher, 11, 64, 224, 437, 440, 469
- Treschow, Herman*, sognepræst, 373f, 390, 419
- Tron, Andrea del*, procurator de San Marco i Venedig, 349f, 352
- Turpilius, Sextus*, romersk komedieforfatter, 440
- Waitz, Georg Ludwig*, postkontrollør i Hamburg, 10, 181, 184
- Walsh, Philip*, dansk konsul i Cadiz, 49
- Varro, Marcus Terentius*, romersk forfatter, 401f
- Vauguyon, Paul François*, hertug af, fransk gesandt i Holland, 89, 91
- Verac, Charles Olivier*, markis af, fransk gesandt i Rusland, 97, 114, 121ff, 141, 146
- Vergennes, Charles Gravier de*, fransk udenrigsminister, 108, 110f, 403, 406
- Weymouth, Thomas Thynne*, viscount, britisk statssekretær, 35, 38
- Wichmann, Chr. Aug.*, 381
- Wiedewelt, Johannes*, billedhugger, 231
- Wieland, Christoph Martin*, tysk digter, 332
- Wildenrath, C. H.*, krigs- og landkommissær, 464f, 487
- Wilhelmine*, storfyrst Pauls første gemalinde, 306
- Wilson*, engelsk kaptajn, 508
- Virgil (Vergil)*, romersk digter, 442, 465, 506, 520
- Wleugel, Johan Peter*, søofficer, 379, 381, 473, 475
- Wleugel, Marie Sophie*, født Schumacher, 473, 475, 512
- Voiture, Vincent*, fransk forfatter, 114f
- Wolff, Odin Henrik*, litterat, 522
- Wolke, Chr. Aug.*, tysk pædagog, 296 298

Volta, Alessandro, italiensk fysiker,
311, 318

Voltaire, 302

Woronzoff, Aleksander, greve, præsi-
dent for det russiske kommercekol-
legium, 121ff, 124, 136, 166, 243,
253, 262, 266ff, 322

Wöllner, Joh. C., preussisk minister,
447

Yves, Ludwig d', marquis, kejserlig
gesandt i Kbh. 1777–78, 470f, 472,
514

Zinovjev, Stepan Stepanovic, russisk
gesandt i Spanien, 27, 91, 116

Zoëga, Johann, finansdeputeret, 407f

Zosimos, græsk historieskriver, 509,
512

Æreboe, Jens Severin, amtsforvalter i
Segeberg, 370

Aagesen, Jacob Christian, agent, 241